Alacatlatzala Mixtec New Testament

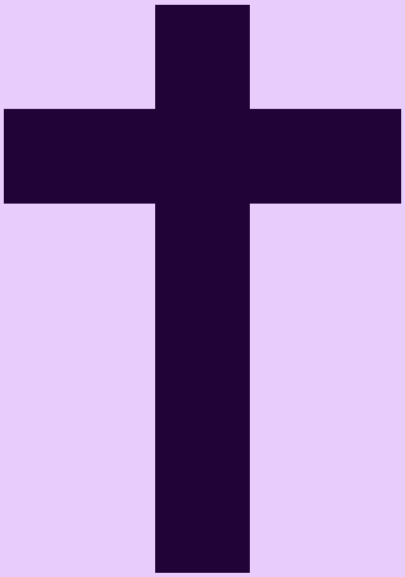

Mixtec, Alacatlatzala: Alacatlatzala Mixtec New Testament

(New Testament+)

Alacatlatzala Mixtec New Testament

Mixtec, Alacatlatzala: Alacatlatzala Mixtec New Testament (New Testament+)

Copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Mixtec, Alacatlatzala

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 12 Feb 2021 from source files dated 10 Feb 2021
a74bfb3f-bd55-5ab9-983e-8d19de48c198

Contents

SAN MATEO 1
SAN MARCOS 54
SAN LUCAS 86
SAN JUAN 142
HECHOS 189
ROMANOS 252
1 CORINTIOS 281
2 CORINTIOS 308
GÁLATAS 325
EFESIOS 335
FILIPENSES 345
COLOSENSES 352
1 TESALONICENSES 359
2 TESALONICENSES 364
1 TIMOTEO 367
2 TIMOTEO 375
TITO 380
FILEMÓN 384
HEBREOS 386
SANTIAGO 405
1 PEDRO 412
2 PEDRO 419
1 JUAN 423
2 JUAN 430
3 JUAN 431
JUDAS 433
APOCALIPSIS 436

Toon ñavaa'a xaa Jesucristo ña nitaa taMateo

Ñayó'o ká'an xa'a naxii síkuá Jesucristo (Lc. 3:23-38)

1 Yó'o vaxi kivi naxii síkuá Jesucristo; tayó'o kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, tayó'o kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham na xindoo xina'á.
2 TaAbraham xikuu yivá taIsaac; taIsaac xikuu yivá taJacob; taJacob xikuu yivá taJudá xí'in inka nañani ra. 3 TaJudá xikuu yivá taFares xí'in taZara, ta si'í ovi tayó'o xinaní ñá Tamar. TaFares xikuu yivá taEsrom; taEsrom xikuu yivá taAram. 4 TaAram xikuu yivá taAminadab; taAminadab xikuu yivá taNaasón; taNaasón xikuu yivá taSalmón. 5 TaSalmón xikuu yivá taBooz, si'í taBooz xinaní ñá Rahab. TaBooz xikuu yivá taObed, si'í taObed xinaní ñá Rut. TaObed xikuu yivá taIsaí. 6 TaIsaí xikuu yivá tarey David ta tayó'o xa'nda chiño noo naIsrael, ta tarey David xikuu yivá taSalomón. Ta si'í taSalomón xikuu ñá naki'in taDavid tá nixi'i yii ñá tanoó, ta xinaní Urías.
7 TaSalomón xikuu yivá taRoboam; taRoboam xikuu yivá taAbías; taAbías xikuu yivá taAsa. 8 TaAsa xikuu yivá taJosafat; taJosafat xikuu yivá taJoram; taJoram xikuu yivá taUzías. 9 TaUzías xikuu yivá taJotam; taJotam xikuu yivá taAcaz; taAcaz xikuu yivá taEzequías. 10 TaEzequías xikuu yivá taManasés; taManasés xikuu yivá taAmón; taAmón xikuu yivá taJosías. 11 TaJosías xikuu yivá taJeconías xí'in inka ñani ra. Xindoo nayó'o ñoo Israel ta kivi saá kixaa nañoo Babilonia ta kixá'á na káni tá'an na xí'in naIsrael, ta kundeé naBabilonia noo nayó'o. Ta saá tiin na naIsrael kua'an na xí'in na ñoo Babilonia.
12 Ta saá taJeconías xikuu yivá taSalatiel; taSalatiel xikuu yivá taZorobabel. 13 TaZorobabel xikuu yivá taAbiud; taAbiud xikuu yivá taEliaquim; taEliaquim xikuu yivá taAzor. 14 TaAzor xikuu yivá taSadoc; taSadoc xikuu yivá taAquim; taAquim xikuu yivá taEliud. 15 TaEliud xikuu yivá taEleazar; taEleazar xikuu yivá taMatán; taMatán xikuu yivá taJacob. 16 TaJacob xikuu yivá taJosé, ta taJosé xikuu yii ñáMaría, ta ñáyó'o xikuu si'í taJesús, ta kúu Cristo.*
17 Ta saá niya'a uxu komi nave'e ra, na xikuu xii síkuá Jesucristo ña kixá'á nda kuiya xitaku taAbraham tanda kuiya xitaku taDavid. Ta tuku niya'a uxu komi nave'e ra, ña kixá'á nda kuiya xitaku taDavid tanda kuiya nañoo Babilonia tiin na naIsrael kua'an na ñoo Babilonia. Ta niya'a inka uxu komi nave'e ra, ña kixá'á nda kuiya kee nañoo Israel nixa'an na ñoo Babilonia tanda kuiya kaku Jesucristo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo (Lc. 2:1-7)

18 Kivi kaku Jesucristo si'a nixiyo. ÑáMaría ñá kuu si'í ra, nixiyo ini ñá tonda'a ñá xí'in taJosé. Ta tayó'o, ta'án ka tonda'a ra xí'in ñá, ta kundaa ini ra ñó'o sa'ya ñá, ta on siví sa'ya taJosé kía, chi ña ñó'o kúu ña sa'ya Níma Ndios. 19 Ta taJosé, ta kóni kuu yii ñáMaría, ñii taa va'a ní ini kúu ra, ta ni-xiin ra ndato'on ra xí'in nivi ña ñó'o sa'ya ñáMaría ta sakuka'an ra noo ñá. Ta saá chikaa ini ra sandakoo se'é ra ñá, ña on koni ndi'i nivi ñayó'o. 20 Tá xáni sini ra sandakoo ra ñá, ta ñoó nikisin taJosé ta nixaní ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta káchí ña saá xí'in ra:

—Tata José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ún, on kuyi'ví ini ún naki'in ún ñáMaría koo ñá xí'in ún, chi sa'ya ñá ña kaku, sa'ya Níma Ndios kúu ña. 21 Tá kaku taa sa'ya ñá, ta chinóo ún kivi ra kunaní ra Jesús.† Saá kunaní ra, chi ta sakaku nanivi xa'a kuachi na kuu ra —káchí ñaángel xí'in taJosé.

22 Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xíni ñó'ó kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta‡ xina'á, chi taprofeta nitaa ra si'a:

23 Ñáña'a lo'o, ña yii ñá ta'án tondaa taa,
ta kee sa'ya ñá, ta sakaku ñá ñii taa lo'o,
ta kunaní ra Emanuel,

* 1:16 Toon "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. † 1:21 Kivi "Jesús" kóni kachí ña: Ndios sákaku ra nivi. ‡ 1:22 Naprofeta kúu nivi na ká'an ndoso toon Ndios.

káchí to̱'on Ndios ña nitaa taprofeta xina'á.
Ta kivi "Emanuel" kóni kachí ña saá: Ndios
yóo ra xí'in yó.
24 Ta saá nakáxín ini taJosé, ta ndakoo
ra, ta kisa ndivi ra tá yóo ndi'i ña nika'an
ñaángel xí'in ra, ta naki'in va'a ra ñáMaría
nduu ñá ñásí'í ra. 25 Ta taJosé xí'in ñáMaría
on vása ní-kisin xí'in tá'an na anda kivi
kaku sa'ya ñá, ta saá taJosé chinóo ra kivi
talo'o kaku yó'o kunaní ra Jesús.

2

Ñayó'o ká'an xa'a nandíchí na nákoni kimi kivi kixaa na xito na taJesús

1 TaJesús kaku ra ñoo Belén ña ndá'vi
ndaa estado Judea, ta taHerodes xikuu rey
ñoo estado Judea. Ta saá kixaa nandíchí na
nákoni kimi ñoo Jerusalén; nayó'o kixi na
chí noo vaxi kana ño'o. 2 Ta saá kixá'á na
ndáka to̱'on na nañoo Jerusalén, káchí na
si'a:
—¿Míkía kaku talo'o ta kuu rey noo
ndó'ó najudío?* Chí noo vaxi kana ño'o
xini ndi ñii kimi, ta saá kundaa ini ndi xa
kaku ra, ta vitin vaxi ndi yó'o ña kasa to̱'ó
ndi ra —káchí nandíchí.
3 Kivi xini so̱'o tarey Herodes to̱'on ña
nika'an nandíchí yó'o, ta nindi'i ní ini ra.
Ta ñii ki'va saá nindi'i ini nañoo Jerusalén.
4 Ta saá tarey Herodes kana ndi'i ra naná'no
noo nasutu, ta kana ra ndi'i na sáná'a ndayí
Ndios, ta kixaa ndi'i nayó'o noo ra. Ta
nindaka to̱'on ra nayó'o, míkía kaku Cristo.
5 Ta nayó'o ndakuiin na, káchí na saá:
—Ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea
yó'o kaku ra, chi saá káchí to̱'on Ndios ña
nitaa taprofeta xina'á, káchí ña saá:
6 Ñoo Belén, ña ndá'vi ndaa estado Judea,
kúu ña ñii ñoo ña ndáya'ví ní ka noo ndi'i
ñoo;
chi nda ñoo yó'o kixi ta kuiso chiño,
ta kundaa ra nañoo Israel,
káchí to̱'on Ndios ña nitaa taprofeta
—káchí na ndíso chiño noo nañoo judío
xí'in tarey Herodes.
7 Ta saá taHerodes kana se'é ra nandíchí
na nákoni kimi, ta nayó'o kixaa na noo ra,
ta nindaka to̱'on ra na, ndá kivi kúu ña
nitivi naye'e kimi xini na. Ta saá ndato̱'on
na xí'in ra, ta kundaa ini ra. 8 Ta ti'ví ra na
kua'an na ñoo Belén, ta nika'an ra si'a xí'in
na:
—Kua'an ndó ñoo Belén, ta nandukú
ndó míchí yóo talo'o. Tá xini ndó ra, ta saá
ndikó tuku ndó yó'o ta ndato̱'on ndó xí'in i,
ta saá yi'i ko̱'on i kasa to̱'ó i ra —káchí
taHerodes xí'in na.
9 Ta kivi ndi'i xini so̱'o na ña nika'an
tarey, ta saá kee na kua'an na. Ta kimi tí
xini na, kua'an si'na rí noo na, ta nixaa rí
ta xikanóo rí noo kándú'u talo'o. 10 Tá xini
na xikanóo tíkimi yó'o, ta saá kusii ní ini
na. 11 Ta nikí'vi na ini ve'e, ta xini na talo'o
xí'in si'í ra ñáMaría. Ta saá xikuxítí na noo
talo'o, ta kisa to̱'ó na ra. Ta nakuiná na
xaton válí na, ta saní'i na ra ñaoro, xí'in
xuxa va'a ña yá'ví ní, xí'in nduta va'a tá
támi xá'an naní rá mirra. 12 Ta Ndios ti'ví ra
xani noo nandíchí yó'o, ta saá kundaa ini na
ña on ndikó na ñoo noo yóo tarey Herodes.
Ta saá ndikó na kuano'o na inka yichi, ta on
vása ní-ndikó ka na yichi noo kixi na.

Ñayó'o ká'an xa'a nave'e taJesús kivi kua'an na ñoo Egipto

13 Tá kee nandíchí na nákoni kimi
kuano'o na, ta ñoó nikisin taJosé ta nixaní
ra ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra,
ta káchí ña saá xí'in ra:
—Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o
xí'in si'í ra, ta kama kee ndó ko̱'on ndó
anda ñoo Egipto, ta kán kundoo ndó anda
kivi ka'an i xí'in ún, saá ndikó ndó. Chi
tarey Herodes nandukú ra tikuá'á lo'o, chi
kóni ra ka'ni ña'á ra —káchí ñaángel xí'in
taJosé.
14 Ta xandikon ñoó saá taJosé xí'in ñá-
María ndakoo na, ta naki'in na tikuá'á lo'o,
ta kee na kua'an na anda ñoo Egipto. 15 Ta
ñoo yó'o nixiyo na anda kuiya nixi'i tarey
Herodes. Saá kundivi to̱'on Ndios ña ni-
taa taprofeta xina'á, káchí ña saá: "Kana i
sa'ya i vaxi ra ña kee ra ñoo Egipto, ta no'o
ra ñoo ra", káchí to̱'on Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a tarey Herodes kivi xa'nda chiño ra ka'ni na ndi'i naválí

16 Tá tarey Herodes kundaa ini ra
nandíchí na nákoni kimi sandá'ví na ra, ta
nisaa ní ra. Ta saá naká'án ra ña ndato̱'on
na xí'in ra ama kaku talo'o. Ta saá xa'nda
chiño ra noo natropa ña ka'ni ndi'i na nataa
válí na ovi kuiya ta chí nino na ndóo ñoo
Belén xí'in inka na ñoo yatin. Ta saá kua'a
ní naválí nixi'i, kisa natropa. 17 Ta saá

* 2:2 Najudío kúu nasa'ya ñani síkuá taIsrael ta xinaní Jacob xina'á.

kundivi ña nitaa taprofeta Jeremías, kachí
ra saá:
18 Xini so'o na xáku ní ña'a ñoo Ramá,
ndeé ní xáku ñá, ta kúchuchú ní ini ñá;
ñáRaquel kúu ñá, xáku ní ñá xa'a sa'ya ñá,
ta on vása xiin ñá kindoo ini ñá ña kua'a ní
nataa válí nixi'i,
káchí to'on Ndios, ña nitaa taJeremías xi-
na'á.
19 Ta nixi'i tarey Herodes, ta taJosé yóo
ra ñoo Egipto, ta ñoó nikisin ra ta nixaní ra
ñii ñaángel kee noo Ndios kixi ña noo ra, ta
ndato'on ña xí'in ra:
20 —Ndakoo ún, ta naki'in ún tikuá'á lo'o
xí'in si'í ra, ta no'o ndó ñoo Israel, chi
xa nixi'i na kóni ka'ni tikuá'á lo'o —káchí
ñaángel xí'in ra, tixin xani kixi noo ra.
21 Ta saá ndakoo taJosé xí'in ñáMaría,
ta naki'in na tikuá'á lo'o, ta kuano'o na
ñoo Israel. 22 Ta kivi xini so'o taJosé to'on
taArquelao sa'ya taHerodes kúu ta nakuiso
chiño noo estado Judea, ta niyi'ví ní ra
ko'on ra ñoo yó'o. Ta tuku nixaní ra ñii
ñaángel nika'an ña xí'in ra, ña on ko'on ka
ra estado Judea, ta saá ki'in ra kua'an ra
inka yichi ña kua'an estado Galilea. 23 Ta
nixaa ra estado yó'o, ta nakani ini ra va'a
ka ko'on ra koo ra ñoo Nazaret, ñii ñoo
ndíkon ndaa estado Galilea. Ta saá kundivi
to'on nika'an naprofeta, kachí na saá xa'a
ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi: "Ñii
taño Nazaret kuu ra", káchí to'on Ndios ña
nitaa na xina'á.

3

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan, ta sákuchu nivi
(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Ta saá niya'a kua'a ní kuiya, ta kixaa
taJuan ta sákuchu nivi, nixaa ra noo yóo
yuku yichí estado Judea. Ta nixaa kua'a ní
nivi xini so'o na ña nika'an ndoso ra xí'in
na. 2 To'on yó'o kúu ña nika'an ra xí'in na:
—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta
nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó,
chi xa yóo yatin ní yichi ña xá'nda chiño
Ndios kutaku yó —káchí taJuan xí'in na.
3 Xa'a taJuan yó'o nitaa taprofeta Isaías
xina'á, kachí ra saá:
Ta noo yóo yuku yichí ko'on ra ka'an ndoso
ra, kachí ra saá:
"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mii
taKá'no noo yó;
kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó, ta saá
va'a kuchiño naki'in ndó ra", kachí
taa ta koo yuku yichí,
saá káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías xi-
na'á.

4 Tikoto taJuan kuva'a ña xí'in yisi tí-
camello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kiti toko ra.
Ta xíxi ra tika ndíama xí'in ñoño tíyóko válí
yóo yuku. 5 Ta nivi nañoo Jerusalén, xí'in
na ndóo ndi'i saá kua'a ka ñoo ña ndá'vi
ndaa estado Judea, xí'in na ndóo yatin yu'u
yuta Jordán vaxi na, ta kixaa na ña koni
so'o na to'on ña ká'an ndoso taJuan. 6 Ta
saá xini so'o na, ta kixá'á na ná'ma na xa'a
kuachi na. Ta taJuan sakuchu ra nayó'o
yuta Jordán.

7 Ta taJuan xini ra vaxi kua'a ní naná'no
noo najudío, na kúu nafariseo xí'in nasa-
duceo, chi kóni na kuchu na, kasa taJuan.
Ta taJuan nika'an ra to'on yó'o xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¡sa'ya koo xati kúu ndó! ¿Yu
kúu na nika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá
sakaku xí'in mii ndó ña on saxo'vi Ndios
ndó'ó kivi ña vaxi? 8 Tá ndixa nandikó
ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichi Ndios,
ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ña va'a
ndatán kóni Ndios. 9 Saá chi on vá'a kani
sini ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani
síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó.
Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño ra ndasa
ra yuu yó'o nivi na kuu sa'ya ñani síkuá
taAbraham. 10 Ta nivi na on vása kísa ndivi
ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón kóon
kui'i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios.
Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá siin
ña ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása kóon
kui'i va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan
ra nó koko nó noo xíxi ño'o. 11 Ta yi'i,
sákuchu i ndó'ó xí'in takuií, ña kundaa ini
nivi ña ndixa nandikó ini ndó. Ta taa ta
vaxi sata i kúu ta ndeé ka noo yi'i. Ta yi'i
kúu ñii ta kísa chiño kuiti noo ra. Ta tayó'o
sakuchu ra ndó'ó xí'in mii Níma Ndios, ña
yóo ndatán yóo ño'o xíxi. 12 Xa yóo ti'va ra
kasa nani ra xa'a kuachi nivi, ta ke'é ra xí'in
nivi ndatán ké'é nivi xí'in ndikin trigo ña
xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o
nata'ví ra nivi na va'a noo na on vá'a. Ta
taxi va'a ra nivi na va'a ña kundoo na ve'e
ra, ta taan ra nivi na on vá'a noo xíxi ño'o,
ta nda ñii kivi on nda'va ña —káchí taJuan
xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sakuchu ra taJesús
(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

13 Ta saá kee taJesús estado Galilea, ta kixaa ra noo yóo taJuan yu'u yuta Jordán,
ta taJesús ndukú ra noo taJuan ña sakuchu
ña'á ra. 14 Ta taJuan ni-xiin ra sakuchu ra
taJesús, káchí ra saá xí'in ra:
—On vása xíni ñó'ó sakuchu i yó'ó. Yó'ó
kúu ta xíni ñó'ó sakuchu ún yi'i va —káchí
taJuan xí'in taJesús.
15 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Va'a ka sakuchu ún yi'i vitin, saá chi
xíni ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda
chiño Ndios —káchí taJesús.
Ta saá ninoo ini taJuan, ta sakuchu ra
taJesús. 16 Tá ndi'i sakuchu ña'á ra, ta
taJesús keta ra yu'u yuta. Ta nixona ñoyívi
nino noo ra, ta xini ra vaxi noo Níma Ndios,
ndatán vaxi noo ñii tísata, saá vaxi noo ña,
ta xikanóo ña noo ñíndichi ra. 17 Ta nivi
na ndóo yu'u yuta xini so'o na to'on Ndios
nika'an ra nda ñoyívi nino, káchí ra saá:
—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i,
ta kúsii ní ini i xíni i ra —káchí Ndios xa'a
taJesús.

4

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra
(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

1 Ta saá Níma Ndios nika'an ña xí'in
taJesús ko'on ra yuku yichí, chi ñaníma
ndiva'a ká'no koto ndoso ña ra, chi kóni ña
sandá'ví ña ra.
2 Ta nda lo'o on vása ní-xixi taJesús,
chi nixiyo so'on ra ovi siko ndiví xí'in ovi
siko ñoó, ta saá xí'i ní ra soko. 3 Ta kixaa
ñandiva'a ká'no noo taJesús ña koto ndoso
ña ra, ta nika'an ña xí'in ra to'on yó'o, káchí
ña saá:
—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a
ka'nda chiño ún noo yuu ña ndóo yó'o ná
nduu ña sita va'a —káchí ña xí'in ra.
4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
ñaníma ndiva'a:
—To'on Ndios káchí ña saá: "On siví nina
ña xíxi nivi kúu ña xíni ñó'ó ña kutaku na.
Ta xíni ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta
saá kutaku na", káchí to'on Ndios —káchí
taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.
5 Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an
ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nixaa
na yíta na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo
Jerusalén, 6 ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña
saá:
—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana
xí'in mii ún nda nino, chi saá káchí to'on
Ndios:
Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó, ta
kundaa va'a na yó'ó.
Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo
nda'a na,
koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,
káchí to'on Ndios —saá káchí ñandiva'a
xí'in taJesús.
7 Ta ndakuiin taJesús:
—Saá tuku káchí to'on Ndios: "On vá'a
koto ndoso yó Ndios" —káchí taJesús xí'in
ñaníma ndiva'a.
8 Ta sondi'i ñandiva'a ká'no nika'an tuku
ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta saá
ndaa na ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a
saná'a ña ra ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ñakuíká ñoyívi. 9 Ta saá nika'an
ñandiva'a xí'in ra, káchí ña:
—Tá kuxítí ún noo i ta kasa to'ó ún yi'i,
ta saá taxi i ndayí nda'a ún kuu ún taká'no
noo ndi'i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñakuíká
kómí ña —káchí ñandiva'a xí'in ra.
10 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
ña:
—¡Kuta'a ún noo i, yó'ó, ñaníma ndiva'a
ká'no Satanás!, chi káchí to'on Ndios saá:
"Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa
ndivi yó xí'in ra, ta on kasa to'ó yó, ni on
kasa ndivi yó xí'in inka na", káchí to'on
Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñaníma
ndiva'a.
11 Ta saá ñandiva'a sandakoo ña ra, ta kee
ña kua'an ña, ta saá kixaa naángel chindeé
na taJesús, taxi na ndi'i ña xíni ñó'ó noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
ña kixá'á ra kísa ndivi ra chiño Ndios
(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

12 Kivi xini so'o taJesús xa'a ña chikaa
na taJuan ini ve'e kaa, ta ndikó taJesús
kuano'o ra estado Galilea. 13 Ta nixaa ra
ñoo Nazaret, ta kee tuku ra kua'an ra koo
ra ñoo Capernaum, ña nákaa yatin yu'u
mini, noo yóo yatin ñoo noo ndóo sa'ya
ñani síkuá taZabulón xí'in inka taNeftalí.
14 Ta saá kundivi ña nika'an taprofeta Isaías
kuiya xina'á, ta kachí ra saá:
15 Ñoo noo ndóo sa'ya ñani síkuá taZabulón
xí'in inka taNeftalí,
nákaa ña yatin yu'u mini, inka yu'u yuta
Jordán.

Ta estado Galilea, ta kán ndóo sava nivi
na on vása kúu najudío, ni on vása
ndíkon na yichi najudío.
16 Ndatán ndóo na naa ní ini, án na naa ní
noo, saá ndóo na, chi on vása táku
na noo Ndios.
Ta ñii kivi koni na ñii ño'o ká'no yé'e,
ña ye'e ña noo na tanda níma na,
chi Ndios taxi ra ña kundaa ini na
ñava'a ña ná kundikon na yichi ra,
ta on ndi'i xa'a na noo ra,
káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías xina'á.
17 Ta saá kixá'á taJesús ká'an ndoso ra
to'on Ndios xí'in nivi, káchí ra saá:
—Ta vitin on vása ke'é ka ndó ña on vá'a,
ta nandikó ini ndó, chi xa yóo yatin ní yichi
ña xá'nda chiño Ndios kutaku yó —káchí
taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra
komi taa na táva tiaká, ña kundikon na sata ra
(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

18 Tá kua'an taJesús yu'u mini Galilea, ta
xini ra ovi taa, ñii ra naní Simón ta inka kivi
ra kúu Pedro, ta inka taa naní ra Andrés,
ñani taSimón yó'o kúu ra. Ta ovi taa yó'o
sákana na ñono ini takuií, chi na táva tiaká
kúu na. 19 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Na'a ndó kundikon ndó yi'i, ta saná'a i
ndó'ó ndasaá nakaya ndó nivi kundikon na
yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.
20 Ta xandikon sandakoo nataa yó'o
ñono na, ta xikundikon na kua'an na sata
taJesús.
21 Ta taJesús kua'an ka ra, ta xini ra inka
ovi taa, taJacobo xí'in ñani ra taJuan, sa'ya
taZebedeo. Ndóo na ini tón barco xí'in yivá
na, sánda'a na ñono na. Ta taJesús nika'an
ra xí'in na:
—Na'a ndó kundikon ndó yi'i.
22 Ta xandikon sandakoo nataa yó'o
tón barco na, ta sandakoo na yivá na, ta
xikundikon na kua'an na sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra
kua'a ní nivi
(Lc. 6:17-19)

23 Ta saá xíka taJesús kua'an ra ndi'i saá
ñoo ndá'vi ndaa estado Galilea, ta sáná'a
ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso
ra to'on ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño
Ndios, ta saá sánda'a ra nivi na ndeé ndó'o
ndi'i saá noo kue'e. 24 Ta kixá'á nixita ní'nó
to'on xa'a taJesús ndi'i saá ñoo Siria, ta
nivi kua'an na xí'in na ndeé ndó'o ta nixaa
na noo yóo ra estado Galilea. Ta na ndeé
ndó'o yó'o, sava na kómí níma ndiva'a,
sava na xí'i yi'í, sava na on kiví kaka, ta
taJesús sanda'a ra ndi'i nayó'o. 25 Kua'a ní
nivi na kee estado Galilea, na kee ñii xiiña
noo naní Decápolis, na kee ñoo Jerusalén,
xí'in inka kua'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado
Judea, ta na kee inka tá'ví yu'u yuta Jordán,
nakutá'an na ta kua'an na sata taJesús.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi nika'an ndoso ra xí'in nivi ñii xiki

1 Ta xini taJesús kixaa kua'a ní nivi, ta
saá ndaa ra ñii xiki, ta xikoo ra, ta kixaa
naxíka xí'in ra yatin noo ra ña koni so'o na
ña ka'an ra.

To'on yó'o saná'a taJesús xa'a nivi na ní'i
ñava'a
táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii níma na
(Lc. 6:20-23)

2 Ta kixá'á taJesús sáná'a ra na, káchí ra
saá xí'in na:
3 —Tá kúu ndó nandá'ví, na kúndaa ini
ndí xíni ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o
nákaa ñasii níma ndó, chi kúu ndó nivi na
ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios.
4 'Tá kúchuchú ini ndó nda xáku ndó xa'a
ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma
ndó, chi vaxi ñii kivi Ndios ndasa va'a ra ini
ndó.
5 'Tá na nino ini kúu ndó, ta xa'a ñayó'o
nákaa ñasii níma ndó, chi vaxi ñii kivi ndi'i
ño'o ñoyívi yó'o kuu ña naki'in ndó, káchí
Ndios.
6 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán nivi na
xí'i ní soko án na yíchi ní takuií nándukú
na ña kuxu na, án ña ko'o na, ta xa'a ñayó'o
nákaa ñasii níma ndó, chi ñii kivi Ndios taxi
ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.
7 'Tá kúndá'ví ini ndó xíni ndó inka nivi,
ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi
Ndios kundá'ví ini ra koni ra ndó'ó.
8 'Tá ndino'o ní ini ndó kúu ndó nivi na
va'a noo Ndios, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii
níma ndó, chi vaxi ñii kivi xí'in nduchu noo
ndó koni ndó Ndios.
9 'Tá ndó'ó kúu na kísa chiño ká'an to'on
va'a xí'in nivi ña kundoo va'a na xí'in tá'an
na, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi
Ndios naki'in va'a ra ndó'ó chi sa'ya ra kúu
ndó.
10 'Tá yóo nivi na ké'é ñandiva'a xí'in
ndó chi táku ndó ndatán kóni Ndios, ta

xa̱'a̱ ñayó'o nákaa̱ ñasii̱ níma̱ ndó, chi kúu
ndó ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño
Ndios.
11 'Tá yóo ni̱vi na kándiva̱'a xí'in ndó, ta
sáxo̱'vi̱ na ndó'ó, ta ká'a̱n na ñavatá xa̱'a̱
ndó chi ndíko̱n ndó yi̱'i̱, ta xa̱'a̱ ñayó'o
nákaa̱ ñasii̱ níma̱ ndó. 12 Ki̱vi̱ ña ku̱ndeé
ndó no̱o̱ ña xó'vi̱ ndó, ta ná kusii̱ ní ini
ndó, chi ká'no ní ñava̱'a taxi Ndios nda'a̱
ndó ñoyívi ni̱no. Nani̱vi na xi̱taku̱ xi̱na̱'á
sa̱xo̱'vi̱ ní na naprofeta, ta ñii ki̱'va saá ni̱vi
saxo̱'vi̱ na ndó'ó vitin, chi ndíko̱n ndó yi̱'i̱
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús
ndasaá xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ni̱vi na ndíko̱n ña'á
(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)

13 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in naxíka
xí'in ra:
—Nda̱tán yóo ñii̱ yo̱'va̱ ña chíkaa̱ yó
xí'in ña kuxu yó, saá yóo ndó'ó no̱o̱ nani̱vi
ñoyívi yó'o. Tá yóo ñii̱ ña o̱n vása yo̱'va̱, ta
o̱n kuchiño ka̱ nduva̱'a ña. Ta o̱n vása xíni̱
ñó'ó ka̱ ñii̱ yó'o, ta va̱'a ka̱ ná kui̱ta̱ ña yichi̱
no̱o̱ ya'a ni̱vi ta kundo̱so̱ na ña.
14 'Nda̱tán yóo ño'o̱ ña yé'e, saá yóo
ndó'ó no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o. Ñii ñoo ña yóo
si̱ni̱ yuku̱, o̱n si̱ví ña yóo se'é kúu ña, ta ndi'i
ni̱vi kúchiño koni na ña. 15 Tá ni̱vi nátoo̱n
na ño'o̱, ta o̱n vása chíkaa̱ se'é na ña, ta
chínóo na ña no̱o̱ síkón, ta saá náye'e ña
no̱o̱ ndi'i ni̱vi na ndóo ve'e. 16 Ta saá ndó'ó,
tá kutaku̱ ndó nda̱tán kóni Ndios ta naye'e
ndó nda̱tán yóo ño'o̱ yé'e ñoyívi yó'o, ta
saá nani̱vi koni na ñava̱'a ke'é ndó, ta kasa
ká'no na Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ nda̱yí ni̱taa
ta̱Moisés

17 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in na:
—O̱n kani ini ndó ndí yi̱'i̱ kóni i̱ sandi'i i̱
xa̱'a̱ nda̱yí Ndios, ni o̱n kani ini ndó ndí
yi̱'i̱ kóni i̱ sandi'i i̱ xa̱'a̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa
naprofeta xi̱na̱'á. O̱n si̱ví xa̱'a̱ ñayó'o kúu
ña ki̱xaa̱ i̱; yi̱'i̱ va̱xi i̱ kasa ndivi i̱ to̱'on ña
ni̱ka̱'a̱n Ndios. 18 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ta
ki̱vi̱ yóo ka̱ ñoyívi ni̱no xí'in ñoyívi yó'o, ta
o̱n nondaa nda̱ ñii letra, ta nda̱ ñii punto
no̱o̱ nda̱yí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés,
ta ndixa kundivi ndi'i ña. 19 Ta saá tá yóo
ñii ta̱a ta yá'a ndoso ra ñii nda̱yí yó'o, vará
ña lo'o ní kúu ña, ta saá tuku sáná'a ra inka̱
ni̱vi ña ya'a ndoso na nda̱yí yó'o, ta Ndios
káchí ra ta̱yó'o kúu ta̱ lo'o ní ka̱ no̱o̱ ndi'i
inka̱ na ndíko̱n yichi̱ Ndios. Tá yóo ñii ta̱a
ta kísa ndivi ra nda̱yí yó'o, ta sáná'a ra inka̱
ni̱vi ña kasa ndivi na ña, ta Ndios káchí ra
ta̱yó'o kúu ta̱ ká'no ní ka̱ no̱o̱ ndi'i inka̱
na ndíko̱n yichi̱ ra. 20 Lo'o ní kísa ndivi
nafariseo xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios ña
kóni Ndios. Ta ndó'ó, xíni̱ ñó'ó kasa ndivi
va̱'a ka̱ ndó ndi'i ña kóni Ndios. Yi̱'i̱ ká'a̱n i̱
xí'in ndó, tá o̱n kasa ndivi ndó ñayó'o, ta
saá o̱n kuchiño ndó ki̱'vi ndó no̱o̱ xá'nda
chiño Ndios —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús
ña o̱n vá'a saa̱ ini ni̱vi koni na inka̱ ni̱vi
(Lc. 12:57-59)

21 Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n tuku ra saá xí'in
ni̱vi:
—Xa xi̱ni̱ so̱'o ndó ña ni̱ka̱'a̱n namaestro
na sa̱ná'a nda̱yí Ndios xi̱na̱'á. Ni̱ka̱'a̱n na
xí'in naxii̱ síkuá yó, káchí na saá: "O̱n ka'ni
ndó ni̱vi. Tá ñii ta̱a xa̱'ni ra inka̱ ta̱a, ta saá
xíni̱ ñó'ó ko̱'o̱n ra no̱o̱ nachiño ña kasa nani
na xa̱'a̱ ku̱achi ra", káchí namaestro. 22 Ta
vitin yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ xí'in ndó, tá yóo ñii ta̱a ta
sáa̱ ní ini ra xíni ra ñani ra, ta ta̱ sáa̱ ini
yó'o ndíso ra ku̱achi no̱o̱ Ndios. Tá yóo ñii
ta̱a ká'a̱n ra to̱'on ña kándiva̱'a ra xí'in ñani
ra, ta ta̱ ká'a̱n to̱'on yó'o ndíso ra ku̱achi
no̱o̱ nachiño ná'no. Tá yóo ñii ta̱a ká'a̱n ra
to̱'on ña sáta̱vi̱ chi'ña ra ñani ra, káchí ra
saá: "Ta̱kí'ví kúu ún", ta ta̱yó'o kúu ta̱a ta̱
ku̱a̱'a̱n yichi̱ no̱o̱ ko̱'o̱n ra nda̱ya no̱o̱ xíxi̱
ño'o̱ ndi'i saá ki̱vi̱.
23 'Tá ku̱a̱'a̱n ndó taxi ndó ñasóko̱ no̱o̱
Ndios ve'e ño̱'o kú'no, ta nákú'án ndó yóo
ta̱ñani ndó ta o̱n vá'a kóni ra xíni ra ndó'ó,
saá chi xáni si̱ni̱ ra o̱n vá'a ke̱'é ndó xí'in
ra, 24 ta o̱n taxi ndó ñasóko̱ no̱o̱ Ndios, san-
dakoo na'á ndó ña, ta ko̱'o̱n ndó ta kuaku
ndá'ví ndó no̱o̱ ta̱ñani ndó ña nakutá'an
va̱'a ndó xí'in ra, ta saá ndikó ndó taxi ndó
ñasóko̱ no̱o̱ Ndios.
25 'Tá ñii ni̱vi kóni na taxi na ku̱achi xa̱'a̱
ndó no̱o̱ nachiño, tá ta̱'án ka̱ xaa̱ ndó ve'e
chiño, ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani
ndó ku̱achi xí'in na. Saá chi tá o̱n kasa
nani ndó ku̱achi xí'in na, ta yi̱yo nataxi
na ndó'ó nda'a̱ ta̱juez. Ta ta̱juez nataxi ra
ndó'ó nda'a̱ ta̱policía, ta ko̱'o̱n ndó ve'e ka̱a.
26 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n kee ya̱chi̱ ndó
ve'e ka̱a chi o̱n tava na ndó'ó a̱nda̱ ná cha'vi
ndó ndi'i si̱'ún ña níká ndó —káchí ta̱Jesús
xí'in ni̱vi.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ ku̱achi
ña kí'vi ta̱a xí'in ña'a̱ ñá o̱n si̱ví kúu ñásí'í ra

27 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:
—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro
na saná'a ndayí Ndios xina'á, káchí na saá:
"On vá'a kusun ñii taa xí'in ñii ña'a ñá on
siví kúu ñásí'í ra", káchí namaestro. 28 Ta
yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii taa xíto ra ñii
ña'a ta kóni ra kusun ra xí'in ñá, ta tayó'o
xí'in níma ra xa niki'vi ra kuachi xí'in ñá.
29 'Tá nduchu noo ndó kúu ña chínda'á
ndó'ó kuan ki'vi ndó kuachi, ta saá va'a ka
tava ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a
ka sandañó'ó ndó ñii ñá'ño yikí koñu ndó,
noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yikí koñu ndó
ndaya. 30 Tá nda'a ndó kúu ña chínda'á
ndó'ó kuan ki'vi ndó kuachi, ta saá va'a ka
kandoso ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va'a
ka sandañó'ó ndó ñii ñá'ño yikí koñu ndó,
noo ña ko'on ndó xí'in ndi'i yikí koñu ndó
ndaya —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús
ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra
(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

31 Ta tuku káchí taJesús saá:
—Nika'an namaestro xina'á, káchí na
saá: "Tá ñii taa kóni ra sandakoo va'a ra
ñásí'í ra, ta saá xini ñó'ó taxi ra ñii tutu
nda'a ñá ña ká'an ndí sandakoo va'a ra ñá",
káchí namaestro. 32 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó,
tá ñii ña'a ñá yóo yii on vása ní-ki'vi ñá
kuachi xí'in inka taa, ta yii ñá on koó yichi
kómí ra sandakoo va'a ra ñá. Tá ñii taa
sándakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ñáyó'o tonda'a
tuku ñá, ta yii ñá tanoó ndíso ra kuachi, chi
ke'é ra ña ki'vi ñá kuachi xí'in inka taa. Ta
taa ta tonda'a xí'in ñáyó'o ki'vi ra kuachi
xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ñá noo Ndios
—káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús
xini ñó'ó kasa ndivi nivi to'on ká'an na

33 Ta káchí taJesús saá:
—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro
xí'in naxii síkuá yó xina'á, káchí na saá: "Tá
chíná'a ndó Yivá yó Ndios ña kasa ndivi
ndó ñii chiño, ta saá xini ñó'ó kasa ndivi
ndó ndi'i ña ká'an ndó", káchí namaestro.
34 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, on vása va'a
chiná'a ndó Yivá yó Ndios. Ni on vá'a
chiná'a ndó xa'a ñoyívi nino. On vása va'a
ka'an ndó saá, chi ñoyívi nino kúu noo
xá'nda chiño Ndios. 35 Ni on vá'a chiná'a
ndó xa'a ñoyívi yó'o. On vása va'a ka'an
ndó saá, chi Ndios kúu taká'no noo ñoyívi
yó'o. Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a ñoo
Jerusalén. On vása va'a ka'an ndó saá,
chi ñoo Jerusalén kúu ñoo noo koo taRey
ká'no. 36 Ni on vá'a chiná'a ndó xa'a sini
ndó. On vása va'a ka'an ndó saá, chi on
kuchiño mii ndó nasama ndó ñii yisi sini
ndó nduu ña ña yaa án ña toón. 37 Ta saá
tá ká'an ndó, káchí ndó saá: "Kasa ndivi
yó chiño yó'o", ta saá xini ñó'ó kasa ndivi
ndó ña; tá ká'an ndó, káchí ndó saá: "On
vása kasa ndivi yó ñayó'o", ta saá on kasa
ndivi ndó ña. On vása xini ñó'ó chinóo ndó
ka'an ndó inka to'on ña kandixa nivi ndó'ó,
chi inka to'on ña chinóo ndó vaxi ña sini
ñandiva'a —káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ña on ndikó ni'i nivi
ña on vá'a ke'é natá'an na xí'in na
(Lc. 6:29-30)

38 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in nivi:
—Xa xini so'o ndó ña nika'an namae-
stro xina'á, káchí na saá: "Tá yóo ñii taa
satakué'e ra nduchu noo inka taa, ta yóo
ndayí ñii ki'va saá satakué'e na nduchu noo
mii ra. Tá yóo ñii taa kani ra yu'u inka taa
ta tayó'o nakava ñii no'o ra, ta yóo ndayí ñii
ki'va saá kani na yu'u ra ta nakava ñii no'o
mii ra", káchí namaestro. 39 Ta yi'i ká'an i
xí'in ndó, on ndikó ni'i ndó ña on vá'a xí'in
nivi na satakué'e ndó'ó. Tá káni nivi xa'nda
nda'a na noo ñii ndó, ta on kani tá'an ndó
xí'in na, ta va'a ka taxi ndó ná kani na inka
tá'ví noo ndó. 40 Tá yóo nivi ká'an kuachi na
xa'a ndó noo nachiño, ta kóni na kindaa na
kotó ndó, ta va'a ka taxi ndó kotó ndó xí'in
inka tikachí ndó nda'a na. 41 Tá yóo nivi
kísa nduxa na xí'in ndó kuiso ndó ña'a ña
ko'on ndó xí'in na ñii kilómetro, ta va'a ka
ko'on ndó xí'in na ovi kilómetro. 42 Tá yóo
nivi ndúkú na ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó
ña ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi ndúkú na
ña satati ndó na, ta saá ndó'ó, satati ndó na
—káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús xini ñó'ó kuki'vi ini nivi
koni na nivi na sáa ini xíni ña'á
(Lc. 6:27-28, 32-36)

43 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:
—Xa xini so'o ndó ña nika'an namaestro
xina'á, káchí na saá: "Kuki'vi ini ndó koni
ndó natá'an ndó, ta kusaa ini ndó koni ndó
na sáa ini xíni ndó'ó", káchí namaestro.
44 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, kuki'vi ini ndó
koni ndó na sáa ini xíni ndó'ó, ta ndukú
ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in na

sátavi chi'ña ndó'ó. Ta ke'é ndó ñava'a
xí'in nivi na on xiin koni ndó'ó, ta ka'an
ndó xí'in Ndios xa'a nivi na sáxo'vi ndó'ó.
45 Tá ké'é ndó ñava'a xí'in nivi na sáa ini
xíni ndó'ó, ta saá nivi kundaa ini na ndixa
kúu ndó sa'ya Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi
nino. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i
nivi; chíndú'u ra ña ye'e ño'o noo nivi na on
vá'a xí'in noo nivi na va'a, ta sákoon ra savi
noo nivi na va'a xí'in noo nivi na on vá'a.
46 Tá kí'vi ini ndó xíni ndó ndasaá kuiti
nivi na kí'vi ini xíni ndó'ó, ta on kundati
ndó naki'in ndó ñava'a noo Ndios, chi nda
ndi'i nivi na káya si'ún xa'a nagobierno
kí'vi ini nayó'o xíni na nivi na kí'vi ini xíni
ña'á. 47 Tá ká'an ndó to'on to'ó xí'in ndasaá
kuiti natá'an ndó, ta, ¿yu kúu ka ví ñava'a
ké'é ndó noo inka nivi?, chi nda nivi na
on vása kándixa Ndios ká'an na to'on to'ó
xí'in tá'an na. 48 Ndatán yóo Yivá yó Ndios
tava'a, tayii, tandaa, ñii ki'va saá xíni ñó'ó
kutaku ndó —káchí taJesús xí'in nivi.

6

To'on yó'o saná'a taJesús
ndasaá xíni ñó'ó chindeé nivi nandá'ví

1 Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí
ra saá:
—Tá ké'é ndó ñava'a ña kóni Ndios, ta
kasa kuenda xí'in mii ndó ña on ke'é ndó
ñava'a yó'o xa'a ña koto inka nivi. Saá
chi tá ndasaá kuiti ké'é ndó ñava'a xa'a ña
kanóo va'a to'on ndó noo inka nivi, ta saá
Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, on taxi
ra nda ñii ñava'a nda'a ndó. 2 Ta saá, tá
sání'i ndó si'ún nda'a nandá'ví, ta on ka'an
ndoso ndó xí'in ndi'i nivi ña ké'é ndó saá.
Chi nivi na ovi yu'u, tá sání'i na si'ún nda'a
nandá'ví, ta ká'an ndoso na xí'in ndi'i na
ndóo ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso na
xí'in nivi yichi, chi kóni na ña kasa to'ó ña'á
na, saá chi ké'é na ñava'a xí'in nandá'ví.
Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in na
ovi yu'u nda'a inka nivi xa'a ña chíndeé na
nandá'ví, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in na;
saá chi on koó ka ñava'a naki'in na kivi ña
vaxi noo Ndios. 3 Ta saá ndó'ó, tá sání'i ndó
si'ún nda'a nandá'ví, ta va'a ka ña on koni
nda ñii nivi yukía taxi ndó, vará natá'an
ndó kúu na, ta on ndato'on ndó xí'in na,
4 ta sání'i se'é ndó ña'a nda'a nandá'ví. Ta
saá Yivá yó Ndios, ta xíto ña ké'é se'é ndó,
taxi ra ñava'a nda'a ndó xa'a ña sání'i ndó
—káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá va'a ka'an
nivi xí'in Ndios
(Lc. 11:2-4)

5 Ta káchí taJesús saá xí'in na:
—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ke'é
ndó ndatán ké'é nivi na ovi yu'u. Chi
nayó'o kúsii ní ini na yíta na noo xíto ndi'i
nivi ve'e ño'o sinagoga, án yíta na yichi noo
xíto kua'a ní nivi ña ká'an na xí'in Ndios.
Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, ñato'ó ña náki'in
na ovi yu'u nda'a inka nivi xa'a ña ká'an na
xí'in Ndios, kúu ñii laá kuiti ñava'a naki'in
na; saá chi on koó ka ñava'a naki'in na
noo Ndios. 6 Ta ndó'ó, tá kóni ndó ka'an
ndó xí'in Ndios, ta ki'vi ndó ini ve'e ndó,
ta nakasi ndó yé'é ndó, ta saá ka'an ndó
xí'in Ndios. Ta Yivá yó Ndios, taa ta on
vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchu
noo ndó, xíto ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra
ñava'a nda'a ndó xa'a ña ká'an ndó xí'in ra.
7 'Tá ká'an ndó xí'in Ndios, ta on ka'an
ndó to'on ña on vása ndáya'ví, ndatán
ká'an nivi na on vása ndíkon Ndios, chi
xáni sini na Ndios koni so'o ra na xa'a ña
kua'a ní to'on ká'an na. 8 On vá'a ka'an ndó
xí'in Ndios ndatán ká'an nayó'o, chi Yivá
yó Ndios xíni va'a ra yu kúu ña xíni ñó'ó
noo ndó ta ta'án ka ndukú ndó ña noo ra
—káchí taJesús xí'in na.
9 Ta tuku káchí ra saá:
—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí
ndó:
Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi nino,
ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.
10 Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo
ndi'i nivi.
Ndatán yóo ñoyívi nino kísa ndivi ndi'i na
ña kóni ún, ñii ki'va saá ñoyívi yó'o
ná kasa ndivi ndi'i nivi ña kóni ún.
11 Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíni ñó'ó kuxu
ndi.
12 Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi,
ndatán kísa ká'no ini mii ndi xa'a
nivi na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.
13 Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i
ña on ki'vi ndi kuachi, ta sakaku ún
ndi'i noo ndi'i ña on vá'a.
Chi yó'ó kúu ta xá'nda chiño, yó'ó kúu ta
kómí ndee, ta ndi'i nivi kasa ká'no
na yó'ó ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá
ná koo ña.
Saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús
xí'in na.
14 Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Tá kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ ni̱vi na ké'é ñandiva̱'a xí'in ndó, ta saá Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no, kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndó. 15 Tá o̱n kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ kua̱chi ni̱vi, ta saá Yivá yó Ndios o̱n kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi ndó —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús ndasaá xíni̱ ñó'ó koo so'on ni̱vi

16 Ta káchí ta̱Jesús xí'in na:

—Tá yóo so'on ndó ña kasa to̱'ó ndó Ndios, ta o̱n ndasa chuchú ndó no̱o̱ ndó, nda̱tán yóo no̱o̱ ni̱vi na o̱vi̱ yu'u̱, chi nayó'o sáná'a na ña chuchú no̱o̱ na, ña kunda̱a̱ ini inka̱ ni̱vi ña yóo so'on na. Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ñato̱'ó ña náki'in na o̱vi̱ yu'u̱ nda'a̱ inka̱ ni̱vi xa̱'a̱ ña yóo so'on na, kúu ñii la̱á kuiti ñava̱'a naki'in na; saá chi o̱n ko̱ó ka̱ ñava̱'a naki'in na no̱o̱ Ndios. 17 Ta ndó'ó, tá yóo so'on ndó, ta nakata ndó no̱o̱ ndó, ta nacho'on ndó si̱ni̱ ndó. 18 Ta saá ni̱vi o̱n kunda̱a̱ ini na ña yóo so'on ndó. Ta Yivá yó Ndios, ta̱a ta̱ o̱n vása kúchiño ndó koto ndó xí'in nduchu̱ no̱o̱ ndó, xíto ra ña ké'é se'é ndó, ta taxi ra ñava̱'a nda'a̱ ndó xa̱'a̱ ña yóo so'on ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ ñakuíká ndino'o yóo ñoyívi ni̱no (Lc. 12:33-34)

19 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in na:

—O̱n ndukú ndó taan va̱'a ndó ñakuíká ñoyívi yó'o, chi ñoyívi yó'o yóo tikisin xáxi ndi'i rí ña, ta inka̱ ñakuíká kivi kuxé'é ña ta ndi'i xa̱'a̱ ña, án nakuí'ná kivi ki̱'vi na ve'e ndó ta kasa kuí'ná na ñakuíká ndó. 20 Va̱'a ka̱ kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni Ndios, ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi ni̱no, chi ñoyívi ni̱no o̱n ko̱ó tikisin, ni o̱n kuxé'é ña̱'a, ni nakuí'ná o̱n ki̱ví kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo ñoyívi ni̱no. 21 Saá chi no̱o̱ ñó'o ñakuíká kómí ndó, kán yóo níma̱ ndó xí'in si̱ni̱ ndó —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ ño'o̱ yé'e ini ni̱vi (Lc. 11:34-36)

22 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ni̱vi, káchí ra saá:

—Nda̱tán yóo ño'o̱ ña yé'e, saá yóo nduchu̱ no̱o̱ yó. Tá va̱'a yóo nduchu̱ no̱o̱ ndó, ta va̱'a yé'e ndi'i ini ndó, saá va̱'a kunda̱a̱ ini ndó ñanda̱a̱. 23 Tá o̱n vása va̱'a yóo nduchu̱ no̱o̱ ndó, ta naa ní ini ndó. Saá chi xáni si̱ni̱ ndó xíka ndó xí'in ño'o̱ yé'e, ta o̱n si̱ví ñanda̱a̱ kúu ña. Ta saá, ¡nda̱chun naa ní ini ndó! —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ si̱'ún (Lc. 16:13)

24 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in na:

—Nda̱ ñii ta̱a o̱n ki̱ví kasa chiño ra no̱o̱ o̱vi̱ patrón. Tá yóo o̱vi̱ patrón ra, ta kivi kuki'vi ini ra koni ra ñii ra, ta kusa̱a̱ ini ra koni ra ta̱ inka̱. Ta kivi kusii̱ ini ra kasa chiño ra xí'in ñii ra, ta o̱n kua'a ra kasa chiño ra xí'in ta̱ inka̱. To̱'on yó'o káchí ña saá: Tá Ndios kúu ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ yó, ta o̱n ki̱ví taxi yó ka'nda chiño si̱'ún no̱o̱ yó —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o sa̱ná'a xa̱'a̱ Ndios táxi ra ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱ ndi'i sa̱'ya ra (Lc. 12:22-31)

25 Ta tuku káchí ta̱Jesús saá xí'in na:

—Ta ká'a̱n i̱ xí'in ndó, o̱n kundi'i ini ndó xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó kutaku̱ ndó, ni o̱n kundi'i ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ña ko'o ndó, ni o̱n kundi'i ini ndó xa̱'a̱ tiko̱to̱ ña kundixin ndó ñoyívi yó'o, saá chi níma̱ yó ndáya̱'ví ní ka̱ ña no̱o̱ ña xíxi yó, ta yi̱kí ko̱ñu yó ndáya̱'ví ní ka̱ ña no̱o̱ tiko̱to̱ yó. 26 Ta koto ndó ndasaá táku̱ tísaa, ni o̱n vása chí'i rí, ni o̱n vása nákaya rí ña xáxi rí, ni o̱n vása táan va̱'a rí ña xáxi rí. Mii̱ Yivá yó Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no, táxi ra ña xáxi tísaa yó'o. Ta ndó'ó, ndáya̱'ví ní ka̱ ndó no̱o̱ tísaa. 27 Ta ndó'ó, o̱n si̱ví xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó sakua'no síkón ka̱ ndó xí'in mii̱ ndó, chi ñii la̱á Ndios kúu ta̱ xá'nda chiño ndasaá ki̱'va síkón koo ndó.

28 '¿Nda̱chun ndí'i ini ndó xa̱'a̱ tiko̱to̱ ña xíni̱ ñó'ó ndó? Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña yóo yuku̱; yita yó'o o̱n vása kísa chiño ña, ni o̱n vása kísa va̱'a ña tiko̱to̱ ña. 29 Ta ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, vará ta̱rey Salomón, ta̱kuíká ní xi̱kuu ra, ta xi̱komí ní ra kua̱'a̱ ní tiko̱to̱ va̱'a, ta yita ña yóo yuku̱ livi ní ka̱ ña no̱o̱ tiko̱to̱ va̱'a ña xi̱ndixin ta̱yó'o. 30 Vará nda̱ lo'o ki̱vi̱ táku̱ yita válí yuku̱, chi ñii ki̱vi̱ ndáxaa ña, ta inka̱ ki̱vi̱ ndá'va̱ ña, ta saá táan na ña ini xi̱to̱n ko̱ko̱ ña, ta Ndios ndáa ra ña, ta ndátón sákundixin ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndáa va̱'a ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáya̱'ví ní ka̱ ndó no̱o̱ yita válí. ¿Nda̱chun lo'o ní kándixa ndó Ndios ña kundaa ra ndó'ó? 31 Ta saá o̱n kundi'i ini ndó, ta ni o̱n ka̱'a̱n ndó, kachí ndó saá: "¿Mí kixi ña kuxu yó? ¿Mí kixi ña ko'o yó? ¿Mí kixi ña kundixin yó?",

on kachí ndó saá. 32 Chi nivi na on vása
ndíkon Ndios kúu nivi na ndí'i ní ini xa'a
ñayó'o. Ta Yivá yó Ndios xíni va'a ra yu kúu
ndi'i ña xíni ñó'ó yó. 33 Ta mii ndó, ndino'o
ini ndó ná kundikon ndó yichi noo xá'nda
chiño Ndios, ta kasa ndivi ndó ndi'i ña kóni
mii ra, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xíni
ñó'ó nda'a ndó. 34 Ta saá on kundi'i ní ini
ndó xa'a ña koni ñó'ó noo ndó kivi ña vaxi.
Ndi'i saá kivi kómí ndó tondíni, ta Ndios
xíni ra taxi ra ndi'i ña xíni ñó'ó nda'a ndó
kivi vitin. Ta on kundi'i ini ndó xa'a kivi
taan —káchí taJesús xí'in nivi.

7

To'on yó'o saná'a taJesús ña on vá'a ka'an nivi
to'on ña on vá'a xa'a inka na
(Lc. 6:37-38, 41-42)

1 Ta káchí taJesús saá xí'in na:
—On ka'an ndó to'on ña on vá'a xa'a
inka nivi, saá chi kuachi kúu ña noo Ndios,
taa ta kasa nani xa'a ndi'i kuachi nivi ñii
kivi vaxi. 2 Ndatán ka'an ndó to'on ña on
vá'a xa'a inka nivi, saá ka'an Ndios ña on
vá'a xa'a ndó. Ndatán yóo ki'va taxi ndó
nda'a inka nivi, ta mii ki'va yó'o taxi Ndios
nda'a ndó. 3 Ndatán yóo nivi na kí'in va'a
kuenda ña nákaa ñii mi'í lo'o nduchu noo
ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña
nákaa ñii yiton ká'no nduchu noo mii na,
ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda
ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása
kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mii
ndó. 4 Tá ñii yiton ká'no nákaa nó nduchu
noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani
ndó, kachí ndó saá: "Taxi ún ná tava i mi'í
lo'o nákaa nduchu noo ún", kachí ndó. 5 Tá
saá ké'é ndó, ta, ¡nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó!
Chi si'na xíni ñó'ó tava ndó yiton nákaa
nduchu noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto
ndó ña tava ndó mi'í lo'o nákaa nduchu noo
ñani ndó.
6 'On taxi ndó ña'a ñayii Ndios nda'a tí
ina koto sandi'i rí xa'a ña, ta ndikó rí kaxi
rí ndó'ó. Ta on kata ndó ñakuíká ndó noo
tíkini koto kundoso rí ña —káchí taJesús
xí'in na.

To'on yó'o saná'a taJesús ndasaá ndukú nivi noo Ndios
(Lc. 11:9-13; 6:31)

7 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:
—On sandakoo ndó ndúkú ndó ña xíni
ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa taxi ra ña
nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó nándukú
ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i ndó ra. Ta ni
on sandakoo ndó kána ndó yé'é yichi Ndios,
saá chi ndixa nakuiná ra ña ki'vi ndó yichi
ra. 8 Chi ndi'i nivi na ndúkú noo Ndios ña
xíni ñó'ó na, ta naki'in na ña. Ta ndi'i nivi
na nándukú Ndios, naní'i na ra. Ta ndi'i
nivi na kána Ndios, ta nakuiná ra yé'é ra ña
ki'vi na yichi ra.
9 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sita
va'a noo ndó, ta on kiví taxi ndó yuu nda'a
ra, chi sa'ya ndó kúu ra. 10 Tá ndúkú ra
ñii tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kiví taxi
ndó ñii koo nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.
11 Vará ndó'ó kúu ndó nivi na on vá'a, ta saá
ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta Yivá
yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, kúu ra ta va'a
ní ka noo nivi, ta ndixa taxi ra ñava'a nda'a
ndi'i nivi na ndukú ña noo ra.
12 'Ñii ki'va ndatán kóni ndó ke'é nivi
ñava'a xí'in ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in
na. Tá ké'é ndó saá, ta kísa ndivi ndó ña
nika'an ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xí'in
to'on ña nitaa naprofeta xina'á —káchí
taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús
xa'a yichi noo kutaku nivi xí'in Ndios
(Lc. 13:24)

13 Ta káchí tuku taJesús xí'in na:
—Ta xíni ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña
ki'vi ndó yé'é ña táñó ní ña ko'on ndó yichi
Ndios. Chi yóo inka yichi ña ndíka ní, ta
ndíka ní kúu yé'é ña; ta yichi yó'o kua'an ña
noo ndi'i xa'a nivi, ta kua'a ní nivi kua'an
na yichi yó'o. 14 Ta yichi táñó ña kómí
yé'é táñó, kúu ña kua'an noo kutaku nivi
xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta lo'o ní nivi kúu
na nání'i yichi táñó yó'o ta ndíkon na ña
—káchí taJesús.

To'on yó'o saná'a taJesús
ndasaá nákoni yó nivi na sáná'a to'on vatá
(Lc. 6:43-44)

15 Ta tuku káchí taJesús saá xí'in na:
—Koto va'a ndó chi yóo naprofeta vatá.
Xáni ini ndó nava'a kúu na xa'a ña livi ní
to'on sáná'a na, ta on xíni ndó ndí ña on
vá'a yóo ini na, chi kóni na sandá'ví na
ndó'ó. 16 Koto ndó yukía ké'é na, tá yóo
ña on vá'a ké'é na, ta saá kundaa ini ndó
on siví na sáná'a to'on Ndios kúu na. Nda
ñii nivi on kiví ka'nda na tíuva nda'a tón
ñiño, ni on kiví ka'nda na tíhigo nda'a tón
vi'nda. 17 Ndi'i yiton tón va'a, kóon kui'i

tí va̱'a nda'a̱ nó, ta ndi'i yito̱n tón o̱n vá'a,
kóon kui̱'i tí o̱n vá'a nda'a̱ nó. 18 Nda̱ ñii
yito̱n tón va̱'a, o̱n ki̱ví koon kui̱'i tí o̱n vá'a
nda'a̱ nó. Ta nda̱ ñii yito̱n tón o̱n vá'a, o̱n
ki̱ví koon kui̱'i tí va̱'a nda'a̱ nó. 19 Ta ta̱a ta̱
kómí yito̱n, ta̱yó'o ka'nda ra ndi'i yito̱n tón
kóon kui̱'i tí o̱n vá'a nda'a̱, ta chika̱a ra nó
no̱o ño'o̱ ko̱ko̱ nó. 20 Nda̱tán yóo yito̱n xí'in
kui̱'i nó, saá yóo ni̱vi xí'in ña ké'é na. Ta saá
nakoni ndó ni̱vi na sáná'a ñavatá, chi ké'é
na ña o̱n vá'a —káchí ta̱Jesús xí'in na.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús xa̱'a̱ ni̱vi na kí'vi yichi̱ Ndios
(Lc. 13:25-27)

21 Ta káchí tuku ta̱Jesús saá xí'in na:
—Tá yóo ni̱vi na ká'a̱n xí'in i̱: "Yó'ó kúu
ta̱Ká'no ta̱ xá'nda chiño no̱o ndi̱", káchí na
xí'in i̱, ta o̱n si̱ví ndi'i ni̱vi na ká'a̱n to̱'on
yó'o kúu na kúchiño ki̱'vi no̱o xá'nda chiño
Ndios. Ndasaá ni̱vi na kísa ndivi ña kóni
Yivá i̱ Ndios, ta̱ yóo ñoyívi ni̱no, nayó'o
kúu na kúchiño ki̱'vi na yichi̱ ra. 22 Ki̱vi̱
ña va̱xi tá kasa nani Ndios xa̱'a̱ kua̱chi
ni̱vi, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi kachí na saá xí'in i̱:
"Tata, Tata, ndíso ndi̱ to̱'on ni̱xa̱'a̱n ndi̱
ta ni̱ka̱'a̱n ndoso ndi̱ to̱'on ún no̱o ni̱vi, ta
xí'in to̱'on ún ta̱va ndi̱ ñaníma̱ ndiva̱'a, ta
xí'in to̱'on ún kua̱'a̱ ní milagro ke̱'é ndi̱ no̱o
ni̱vi", kachí na. 23 Ta yi̱'i̱ ndakuii̱n i̱, kachí i̱
xí'in nayó'o: "O̱n si̱ví na ndíko̱n yi̱'i̱ kúu
ndó, kuta'a ndó no̱o i̱, chi na ndiva̱'a kúu
ndó'ó", kachí i̱ xí'in na —káchí ta̱Jesús xí'in
ni̱vi.

To̱'on yó'o sa̱ná'a ta̱Jesús ndí xíni̱ ñó'ó ni̱vi kasa ndivi na ña ká'a̱n ra
(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

24 Ta káchí tuku ta̱Jesús saá xí'in na:
—Nda̱tán yóo ñii ta̱a ta̱ ndíchí ní si̱ni̱,
ta ta̱yó'o va̱'a kísa va̱'a ra ve'e ra sa̱ta̱ yu̱u
chée kúta̱, saá yóo ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on i̱,
ta kísa ndivi na ña ká'a̱n i̱ xí'in na. 25 Ta
ndeé ní kóon sa̱vi̱, ta xá'no ní yu̱ta, ta xa̱'a̱
ve'e ta̱yó'o ndeé ní káni takuií, ta saá ndeé
ní káni ta̱chi̱ ve'e ra, ta ve'e yó'o o̱n vása
ní-nakava ña, chi xa̱'a̱ ve'e yó'o nákaa̱ kúta̱
ña sa̱ta̱ yu̱u chée. 26 Nda̱tán yóo ñii ta̱a ta̱ o̱n
vása ndíchí si̱ni̱, ta ta̱yó'o kísa va̱'a ra ve'e
ra no̱o yóo yo̱tí vitá, saá yóo ni̱vi na xíni̱
so̱'o to̱'on ña ká'a̱n i̱, ta o̱n vása kísa ndivi
na ña. 27 Ta ndeé ní kóon sa̱vi̱, ta xá'no ní
yu̱ta, ta̱nda̱ xa̱'a̱ ve'e ta̱yó'o ndeé ní káni
takuií, ta ndeé ní káni ta̱chi̱ ve'e yó'o, ta saá
o̱n vása ní-kundeé ña, ta na̱kava ña ta ndi̱'i
xa̱'a̱ ña —káchí ta̱Jesús xí'in ni̱vi.
28 Tá ta̱Jesús ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na,
ta na̱ka'nda ini ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ ña xíni̱ so̱'o
na ña sáná'a ra, 29 chi sáná'a ra na nda̱tán
sáná'a ñii ta̱a ta̱ kómí nda̱yí, ta inka̱ namae-
stro na sáná'a nda̱yí Ndios, nayó'o sáná'a
na nda̱tán sáná'a ni̱vi na o̱n vása kómí
nda̱yí.

8

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nda'a ra ñii ta̱ ndeé ndó'o kue̱'e̱ tá'yí
(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

1 Ta saá ke̱e ta̱Jesús ta va̱xi noo ra xi̱ki̱,
ta kua̱'a̱ ní ni̱vi xi̱kundiko̱n na sa̱ta̱ ra. 2 Ta
ki̱xaa̱ ñii ta̱a ta̱ ndeé ní ndó'o kue̱'e̱ tá'yí ña
na̱ní lepra. Ki̱xaa̱ ra xi̱kuxítí ra no̱o ta̱Jesús,
ta káchí ra saá xí'in ra:
—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi̱'i̱ no̱o
kue̱'e̱ ña ndó'o i̱ —káchí ta̱ ndeé ndó'o xí'in
ta̱Jesús.
3 Ta ta̱Jesús chi̱nóo ra nda'a̱ ra so̱ko̱
ta̱yó'o, ta ni̱ka̱'a̱n ra:
—Kóni i̱ chindeé i̱ yó'ó. ¡Nda'a ún!
—káchí ta̱Jesús xí'in ra.
Ta xandi̱ko̱n sa̱ña kue̱'e̱ tá'yí xí'in ra, ta
ndu̱va̱'a ra. 4 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:
—O̱n ndato̱'on ún xí'in nda̱ ñii ni̱vi. Ta
vitin ko̱'o̱n ún no̱o ta̱su̱tu̱ ná koto ra yó'ó
ña kunda̱a ini ra xa ni̱nda'a ún. Ta kuni'i ún
ndi'i ñasóko̱ ña xá'nda chiño nda̱yí Ndios
ña ni̱taa ta̱Moisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a̱
Ndios ña kunda̱a ini ni̱vi xa ni̱nda'a ún
—káchí ta̱Jesús xí'in ra.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nda'a ra ta̱ kísa chiño no̱o ñii ta̱ká'no no̱o natropa
(Lc. 7:1-10)

5 Ta saá ta̱Jesús ni̱ki̱'vi ra ñoo Caper-
naum. Ta ñoo yó'o yóo ñii ta̱ñoo Roma, ta
ndíso chiño ra xí'in ñii ciento natropa, ta
ki̱xaa̱ ra no̱o ta̱Jesús, xa̱ku ndá'ví ra, 6 káchí
ra saá xí'in ra:
—Tata, yóo ñii ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o i̱, ta
ndeé ní ndó'o ra, kándú'u̱ ra ve'e i̱, o̱n ki̱ví
kanda ra, ta xó'vi̱ ní ra.
7 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:
—Ko̱'o̱n i̱ xí'in ún ve'e ún ña sanda'a i̱ ra.
8 Ta nda̱kuii̱n ta̱ ndíso chiño xí'in nat-
ropa, káchí ra saá:
—Tata, yó'ó kúu ta̱ ká'no ní no̱o i̱, ta yi̱'i̱
kúu ta̱ ni̱no̱ ní no̱o ún, ña̱kán o̱n vása va̱'a
ko̱'o̱n ún ve'e i̱. Chi kómí ún nda̱yí ña kuiti

ka'nda chiño ún nǫǫ kue'e, ta nduva'a ta
kísa chiño nǫǫ i. 9 Kúndaa ini i xa'a ndayí,
chi yóo na xá'nda chiño nǫǫ i, ta kísa ndivi i
ña ká'an na xí'in i; ta yi'i xá'nda chiño i nǫǫ
inka natropa, ta kísa ndivi na ña ká'an i.
Tá yi'i ká'an i xí'in ñii tatropa ña kǫ'ǫn ra,
ta saá kua'an ra. Tá kána i inka ra, ta saá
vaxi ra. Tá ká'an i xí'in ta xíka chiño nǫǫ i
kasa ndivi ra ñii chiño, ta kísa ndivi ra ña
—káchí ra xí'in taJesús.

10 Ta taJesús naka'nda ini ra xíni sǫ'o ra
tǫ'on yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi na ndóo
xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo
Israel ta'án nakutá'an i xí'in ñii taa ta
kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta
ni ǫn siví tajudío kúu ra. 11 Ká'an i xí'in
ndó, ta vaxi ñii kivi ka'an Ndios vikǫ ñoyívi
nino, ta kixaa kua'a ní nivi, na kixi nǫǫ
vaxi kana ñǫ'o, ta inka na kixi nǫǫ kuan
ketá ñǫ'o, ta kixaa na vaxi ndi'i saá xiiña
ñoyívi. Ta kundǫǫ na kuxu na xí'in naxii
síkuá yó taAbraham, taIsaac xí'in taJacob.
12 Najudío kúu na si'na chitóni Ndios kun-
dǫǫ na xí'in ra vikǫ ñoyívi nino, ta kua'a
ní nayó'o ǫn xiin na kandixa na Ndios. Ta
Ndios ǫn taxi ra ki'vi na ǫn vása kándixa
ña'á kuxu na nǫǫ yóo vikǫ, ta kǫ'ǫn na nǫǫ
yóo yavi naa, nǫǫ kuaku ní na, nǫǫ ndeé ní
xǫ'vi na —káchí taJesús xí'in nivi.

13 Ta nika'an taJesús xí'in ta ndíso chiño
xí'in natropa, káchí ra saá:

—Vitin va'a, no'ǫ ún ve'e ún. Ta xa
nduva'a ta kísa chiño nǫǫ ún xa'a ña
kándixa ún yi'i —káchí taJesús.

Ta mii hora nika'an taJesús ñayó'o, ndu-
va'a ta ndeé ndó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso taPedro
(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

14 Ta saá kua'an taJesús ve'e taPedro.
Ta nixaa ra ta xini ra ña'a ñásiso taPedro,
kándú'u ñá nǫǫ xito, ndeé ní ndó'o ñá kue'e
ka'ni. 15 Ta chinóo ra nda'a ra sata nda'a ñá,
ta xandikǫn saña kue'e xí'in ñá ta nduva'a
ñá. Ta saá ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kísa ndivi
ñá ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o
(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

16 Tá xikuaa kua'an kuñoó kúu ña, ta
kua'a ní nivi kua'an na xí'in natá'an na nǫǫ
taJesús; sava na kómí níma ndiva'a. Ta
sava na kómí inka nǫǫ kue'e. Ta taJesús
xa'nda chiño ra nǫǫ ndi'i ñaníma ndiva'a
kee ña, ta tava ra ña, ta saá tuku sandúva'a
ra ndi'i na kómí inka nǫǫ kue'e. 17 Ña ke'é
ra ndi'i ñayó'o kúu ña kisa ndivi ra ña nitaa
taprofeta Isaías xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios
ñoyívi yó'o, kachí ra saá: "Kindaa ra ndi'i
kue'e ña xó'vi yó, ta nduva'a yó", kachí
taIsaías xina'á.

Ñayó'o ká'an yǫ'vi ní kundikǫn nivi taJesús
(Lc. 9:57-62)

18 Ta xini taJesús kua'a ní nivi xino nduu
na nǫǫ ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra,
káchí ra saá:

—Ná ko'yǫ inka xiiña nǫǫ mini.

19 Ta saá kixaa ñii tamaestro ta sáná'a
ndayí Ndios, ta nika'an ra xí'in taJesús,
káchí ra saá:

—Tata, kundikǫn i sata ún, nda mí
kǫ'ǫn ún ta kǫ'ǫn i xí'in ún —káchí ra.

20 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Tíñokuii kómí rí kavua nǫǫ kísin rí, ta
tísaa kómí rí taka rí nda'a yitǫn nǫǫ kísin
rí, ta yi'i, taa ta kixi nǫǫ Ndios, ǫn kǫó ve'e i
nǫǫ kusun i —káchí taJesús xí'in ra.

21 Ta inka ta ndíkǫn xíni sǫ'o ña sáná'a
taJesús, nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata, kóni i kundikǫn i yó'ó. Ta si'na
taxi ún ña kundati i nda ná kivi yivá i, ta
sandúxun i ra, ta saá kundikǫn i yichi ún
—káchí ra.

22 Ta nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Nivi na ǫn vása ndino'o táku nǫǫ
Ndios, va'a sandúxun na natá'an na nandií.
Ta yó'ó, xíni ñó'ó kundikǫn ún yi'i —káchí
taJesús xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sayaa ra tachi xí'in takuií mini
(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

23 Ta saá niki'vi taJesús ini tón barco
xí'in naxíka xí'in ra. 24 Ta kixá'á ndeé ní
káni tachi na'á nǫǫ takuií, ta kixá'á nákutú
takuií ini tón barco. Ta taJesús kándú'u ra
kísin ra ini tón barco. 25 Ta naxíka xí'in ra
sanakáxín na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, ¡sakaku ún ndi'i! ¡Yiyo ní ka'a
ndi'i yó xí'in takuií, chi kuan ketá tón barco
ini mini!

26 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun ǫn
vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra
nǫǫ tachi na'á xí'in takuií mini. Ta saá

kutásin tachi na'á xí'in takuií mini, ñii yaa yaa kuu. 27 Ta naka'nda ní ini na, ta nindaka to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachi na'á xí'in takuií mini xíni so'o to'on ká'an ra! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ovi taa
(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

28 Ta nixaa taJesús inka tá'ví yu'u mini noo ndóo nañoo Gadara. Ta ovi taa ta kómí níma ndiva'a kixaa na noo ra. Ta ovi tayó'o sakán kee na kavua noo ndúxun nandií, chi kavua yó'o táku nataa yó'o. Kue'e ní na, ta nda ñii nivi on kiví ya'a na yichi yu'u kavua noo táku ovi tayó'o. 29 Ta ovi tayó'o xini na vaxi taJesús, ta kixá'á ñandiva'a ña kómí na xí'in ndi'i ndee ña nika'an ña, ta káchí ña saá:

—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in ndi vitin?, chi yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios. ¿Án kixaa ún vitin saxo'vi ún ndi'i?, saá chi ta'án kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi —káchí ña xí'in taJesús.

30 Ta yatin yó'o xíka kua'a ní tíkini xíxa'an rí. 31 Ta ndi'i níma ndiva'a xaku ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:

—Táná tava ún ndi'i ko'on ndi, ta taxi ún ki'vi ndi ini tíkini kaa.

32 Ta nika'an taJesús saá xí'in ña:

—Va'a, ¡ki'vi ndó ini rí!

Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí ovi tayó'o, ta nixaa ña ta niki'vi ña ini ndi'i tíkini, ta ndi'i tíkini xino rí kua'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí ta'vi, noo nikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i rí ta nixi'i ndi'i rí.

33 Ta nivi na ndáa kini xino na kua'an na ndato'on na xí'in nañoo, yukía ndo'o kini sana na, ta ndato'on na yukía ndo'o ovi taa ta xikomí níma ndiva'a. 34 Ta saá ndi'i nañoo kee na kua'an na noo yóo taJesús. Tá xini na ra, ta xaku ndá'ví na noo ra ná kee ra ko'on ra inka ñoo.

9

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kiví kanda
(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

1 Ta saá taJesús ndaa ra tón barco, ta ndikó ra kua'an ra inka xiiña noo mini, ta naxaa ra ñoo ra. 2 Ta saá sava nivi vaxi na xí'in ñii ta ndeé ndó'o noo taJesús, kánóo ra noo xito, ñísokó na, chi on kiví kanda ra. Tá taJesús xini ra ña kándixa na ndí kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an taJesús xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, on kuyi'ví ún. Vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún —káchí taJesús.

3 Ta sava na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña nika'an taJesús, ta xáni sini na saá: "¿Ndachun kándiva'a tayó'o xí'in Ndios? ¿Án xáni ini ra mii ra kúu Ndios?", káchí na, xáni sini na. 4 Ta taJesús xíni ra yukía xáni sini nayó'o, ta nika'an ra saá:

—¿Ndachun xáni sini ndó ña on vá'a yó'o? 5 ¿Yukía yo'vi ka ka'an i xí'in ta on kiví kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra, ta ko'on xá'á ra? 6 Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

7 Ta nakundichi tayó'o, ta kuano'o ra ve'e ra. 8 Ndi'i na yíta yó'o naka'nda ní ini na xíto na ndasaá keta ra kuano'o ra, ta kisa ká'no ní na Ndios, chi taxi ra ndayí ra nda'a nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra ta-Mateo
ña kundikon ra sata ra
(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

9 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra, ta xini ra ñii taa naní ra Mateo, yóo ra kísa chiño ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús xí'in taMateo, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.

Ta saá nakundichi taMateo, ta kua'an ra sata taJesús.

10 Tá nixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ve'e taMateo, ta kixaa kua'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kua'a ní inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na xíxi na xí'in taJesús. 11 Ta nafariseo xini na yu kúu nivi ndóo xíxi xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi taMaestro xí'in nivi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí nafariseo xí'in na.

12 Ta xini so'o taJesús yukía nika'an na,
ta nika'an ra saá xí'in na:
—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása
xíni ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'á, ta nivi
na ndeé ndó'o kúu na xíni ñó'ó kutátán.
13 Xíni ñó'ó kundaa ini ndó yukía kachí
Ndios noo to'on ra, ña káchí saá: "Kóni i
ña kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, ta
ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xiin ndó
kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá
on vása kusii ini i ña soko ndó nda'a i",
kachí Ndios. On siví xa'a nanivi va'a kúu
ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a nanivi on
vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó
ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí
taJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on nivi
(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

14 Ta naxíka xí'in taJuan ta sakuchu nivi,
kixaa na noo taJesús, ta nindaka to'on na
ra:
—Kua'a ní yichi yóo so'on ndi, ta yóo
so'on nafariseo. Ta naxíka xí'in mii ún,
¿ndachun nda ñii kivi on vása yóo so'on
na?
15 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'i
nivi na yóo viko yó'o xíxi na, ta on kiví
kuchuchú ini na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in
na. Ta kivi ña vaxi on kóo ka ra xí'in na. Ta
saá kía koo so'on na.
16 'Tá yóo tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi
on sanda'a na ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá
nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita
ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá
yó'o. 17 Ta vino xaá, ta nda ñii nivi on vása
taan na rá ini ñii yatá, saá chi ta'nda ñii
yó'o, ta kuita ndi'i távino ta ndi'i xa'a ñii.
Xíni ñó'ó taan na távino xaá ini ñii xaá, ta
saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on
ta'nda ña —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanataku ra
ñii ñálo'o ñá nixi'i, ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá
nitondaa nda'a tikoto ra
(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

18 Tá ká'an taJesús xí'in na, ta saá kixaa
ñii ta xá'nda chiño noo nañoo judío, ta
kixaa ra xikuxítí ra noo taJesús, ta nika'an
ra, káchí ra saá xí'in ra:
—Tata, sakán nixi'i ñálo'o sa'ya i. Ná
ko'on ún xí'in i ve'e i, ta ná chinóo ún
nda'a ún sini ñá, ta nataku ñá —káchí
tayó'o xí'in taJesús.
19 Ta saá nakundichi taJesús, ta kee ra
kua'an ra sata tayó'o, ta naxíka xí'in ra
kua'an na xí'in ra ve'e tayó'o. 20 Ta yóo
ñii ña'a kua'an ñá xí'in nivi na kua'an sata
taJesús. Ta xa uxu ovi kuiya ndeé ní ndó'o
ñá kue'e xíta nii. Ta kixaa ñá sata taJesús, ta
nitondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, 21 chi xáni
ini ñá saá: "Tá lo'o kuiti ná tondaa nda'a
yó tikoto ra, ta saá nduva'a yó", xáni sini
ñá. 22 Ta ndikó koo taJesús ta xini ra ñá, ta
káchí ra saá xí'in ñá:
—On kuyi'ví ún, nana. Xa nduva'a ún chi
kándixa ini ún yi'i.
Ta saá xandikon nduva'a ñá, ta niyaa xíta
nii ñá.
23 Ta nixaa taJesús ve'e ta xá'nda chiño.
Ta xini ra na tívi tilalí, ta xini ra kua'a ní
nivi ndá síso kúu na, xáku ní na xa'a ñálo'o
ñá nixi'i. 24 Ta nika'an ra xí'in na:
—Kua'an ndi'i ndó ke'é. Ñálo'o yó'o on
vása ní-xi'i ñá, ñá kísin kuiti kúu ñá —káchí
ra.
Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa
na ra. 25 Ta ti'ví ra ndi'i nivi kua'an na ke'e,
ta niki'vi ra noo kándú'u ñálo'o, ta tiin ra
nda'a ñá, ta ndakoo ñá. 26 Ta saá nixita
ní'nó to'on xa'a ña nataku ñálo'o yó'o ndi'i
saá ñoo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ovi takuáá

27 Ta kee taJesús kua'an ra, ta ovi takuáá
ndíkon ra sata ra kua'an ra, ta ndá'yi ovi saá
takuáá, káchí ra saá:
—Tata, sa'ya taDavid,* ¡ná kundá'ví
ini ún koni ún ndi'i! —káchí ovi takuáá
yó'o.
28 Tá niki'vi taJesús ñii ve'e, ta kixaa ovi
takuáá yó'o noo ra, ta nindaka to'on ra ovi
tayó'o, káchí ra xí'in ra:
—¿Án kándixa ndó yi'i kúchiño i san-
da'a i ndó'ó?
—Oon, Tata, kándixa ndi yó'ó —káchí
ovi takuáá.
29 Ta saá nitondaa nda'a ra nduchu noo
takuáá yó'o, ta nika'an ra xí'in ra:
—Xa'a ña kándixa ndó yi'i saá nda'a ndó
vitin.
30 Ta nduva'a ovi ra saá, va'a nakoto
nduchu noo ra. Ta taJesús nika'an ra xí'in
ra:

* 9:27 "Sa'ya taDavid" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

—Kuenda koo ndó, on ndato'on ndó
xí'in nda ñii nivi ndasaá nduva'a ndó.
31 Ta saá ni, tayó'o kee ra ta sakuita ní'nó
ndi'i ra to'on xa'a yukía ke'é taJesús xí'in ra
ndi'i saá ñoo yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii tañí'í

32 Tá kee ovi ta xikuu takuáá kuano'o ra,
ta inka nivi kixaa na noo taJesús xí'in ñii taa
tañí'í chi kómí ra níma ndiva'a. 33 Ta tava
taJesús níma ndiva'a ña kómí tayó'o, ta saá
kúchiño kixá'á ka'an ta xikuu tañí'í. Ta
naka'nda ní ini nivi na yíta yó'o, ta nika'an
na, káchí na saá:
—¡Nda ñii yichi on ta'án koni ndi ñava'a
yó'o ñoo Israel! —káchí na.
34 Ta nafariseo na xini yukía nindo'o
tañí'í, káchí na saá:
—Tayó'o táva ra níma ndiva'a xí'in ndee
ñandiva'a ká'no ña ndíso chiño xí'in ndi'i
ñandiva'a —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kúndá'ví ní ini ra xíni ra nivi

35 Ta saá kua'an taJesús ndi'i saá ñoo
ná'no xí'in ñoo válí, ta sáná'a ra nivi ve'e
ño'o sinagoga, ta ká'an ndoso ra to'on
ñava'a xa'a yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta
saá sánda'a ra nivi na xó'vi ndi'i saá noo
kue'e. 36 Tá xito ra ndi'i nivi na ndíkon
sata ra, ta kúndá'ví ní ini ra xíni ra na, chi
ndeé ní xó'vi na. Ta on kiví chindeé xí'in
mii na, ta ni on koó nivi na chindeé ña'á.
Ndatán yóo ndikachi tí on koó taa ta ndáa
rí, saá yóo nivi yó'o. 37 Ta saá nika'an ra
xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ndatán yóo kui'i ña xa yóo ti'va
nakaya, saá yóo nivi na xa yóo ti'va
kundikon yi'i, ta on koó nivi kasa chiño
noo i nakaya na nayó'o. 38 Ta saá kuaku
ndá'ví ndó ndukú ndó noo Ndios ña ti'ví ra
inka nivi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi
yó'o —káchí taJesús xí'in na.

10

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nakaxin ra uxu ovi taa,
ta taxi ra ñandayí nda'a nataa yó'o
(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

1 Kana taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta
kixaa na noo ra, ta taxi ra ndayí nda'a na ña
tava na níma ndiva'a ña sáxo'vi inka nivi, ta
taxi ra ndayí nda'a na sanda'a na ndi'i noo
kue'e.
2 Ta na uxu ovi taa yó'o naní na apóstol.*
Ta ñii ñii taapóstol yó'o naní si'a: si'na ñii
ra naní Simón ta inka kivi ra kúu Pedro;
inka ra naní Andrés, ñani taSimón kúu ra;
inka ra naní Jacobo, xí'in ñani ra taJuan,
sa'ya taZebedeo kúu ovi tayó'o; 3 inka ra
naní Felipe; inka ra naní Bartolomé; inka
ra naní Tomás; inka ra naní Mateo, tayó'o
xikuu ta nakaya si'ún xa'a nagobierno; inka
ra naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inka
ra naní Lebeo ta inka kivi ra kúu Tadeo;
4 inka ra naní Simón, ta kúu ta ndíkon
partido naní ña cananeo; inka ra naní Judas
Iscariote. Tayó'o xikuu taa ta nitondaa
nisikó kuí'ná taJesús nda'a na sáa ini xíni
ña'á.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ti'ví ra naapóstol
ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

5 Ta ti'ví taJesús uxu ovi naapóstol ko'on
na ka'an ndoso na to'on ra, ta káchí ra xí'in
na saá:
—On ko'on ndó noo inka nivi na on
siví kúu najudío, on ki'vi ndó nda ñii ñoo
naSamaria. 6 Ta ko'on ndó noo najudío ñoo
Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó
noo xito'o rí, saá yóo nayó'o. 7 Tá kua'an
ndó, ta ka'an ndó xí'in na to'on yó'o, kachí
ndó saá: "Xa yóo yatin ní yichi va'a ña
xá'nda chiño Ndios kutaku yó", kachí ndó
xí'in na. 8 Ta sanda'a ndó nivi na ndeé
ndó'o, ta sanataku ndó nivi na nixi'i, ta
sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o xí'in kue'e
tá'yí naní lepra, ta tava ndó níma ndiva'a
ña saña ña nivi. Ta saní'i i ndó'ó ndayí ña
kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o, ta on vása xíni
ñó'ó cha'vi ndó ña. Ta saá, tá ke'é ndó
ñava'a xí'in nivi, ta on ndukú ndó ña cha'vi
na ndó'ó.
9 'Tá kua'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i
ndó si'ún ko'on ndó, 10 ni leká ndó, ni inka
tikoto ndó, ni inka nduxan ndó, ni on kuni'i
ndó yiton.† Chi ndó'ó kómí ndó ndayí
naki'in ndó ña xíni ñó'ó noo ndó, nda'a nivi
na ke'é ndó ñava'a xí'in.
11 'Tá nixaa ndó ñii ñoo ká'no án ñii ñoo
lo'o, ta nandukú ndó nivi va'a; tá naní'i ndó
na, ta saá kundoo ndó ve'e na nda tondaa

* 10:2 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.
† 10:10 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

kivi kee ndó ñoo nayó'o. 12 Tá kua'an ki'vi
ndó ve'e noo kundoo ndó yó'o, ta ka'an ndó
to'on yó'o xí'in nivi: "Ná koo ndi'i ñava'a
ini nivi na yóo ve'e yó'o", kachí ndó. 13 Tá
nayó'o naki'in va'a na ndó'ó ve'e na, ta saá
kivi kasa ndivi Ndios ñava'a ndukú ndó noo
ra xa'a nayó'o. Tá on xiin na naki'in va'a na
ndó'ó, ta on vása naki'in na ñava'a ndukú
ndó noo Ndios xa'a na, ta ñava'a yó'o ndikó
ña sata mii ndó. 14 Tá yóo nivi na on xiin
naki'in va'a na ndó'ó, ta on xiin na koni so'o
na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ve'e na
án ñoo na, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a
ndó ña nakoyo yaa.‡ 15 Ndixa ká'an i xí'in
ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a
kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o
ndeé ka yo'vi saxo'vi ra nañoo yó'o noo nivi
na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo
Gomorra kuiya xina'á —káchí taJesús xí'in
naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a naapóstol ña xo'vi ní na kivi ña vaxi

16 Ta tuku nika'an taJesús xí'in na, káchí
ra saá:
—Ti'ví i ndó'ó ko'on ndó ka'an ndoso
ndó to'on i xí'in nivi. Ta kasa kuenda ndó,
chi ndatán ko'on ndikachi ma'ñó tíndiva'yí
saá ko'on ndó, chi yóo ní nivi na máñá na
kóni ke'é ñandiva'a xí'in ndó. Ta saá ndíchí
ní koo ndó noo na, ta kuu ndó nivi nandaa
noo na. 17 Koto va'a ndó noo nivi, chi taxi
na kuachi xa'a ndó noo na ndíso chiño xí'in
ve'e ño'o sinagoga, ta kani na ndó'ó xí'in
kuártá. 18 Tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in
na noo nachiño ná'no án noo tarey, ta taxi
na kuachi xa'a ndó noo nayó'o, chi ndó'ó
kúu na ndíkon yichi i. Tá kundoo ndó noo
nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi ka'an
ndó to'on ñava'a xa'a i xí'in nayó'o ta xí'in
inka nivi na on vása kúu najudío. 19 Táná
tiin na ndó'ó, ta on kundi'i ini ndó xa'a
to'on ña ndakuiin ndó, saá chi mii kivi ña
kundo'o ndó ñayó'o, Ndios taxi ra to'on ña
ka'an ndó. 20 Chi on siví to'on mii ndó kúu
ña ka'an ndó, saá chi Níma Yivá yó Ndios
kúu ña taxi to'on ka'an ndó xí'in na.
21 'Kivi ña vaxi sava nataa taxi na kuachi
xa'a ñani na noo nachiño, ta sava na kúu
yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya na noo
nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa toon na
noo yivá si'í na, ta taxi na kuachi xa'a mii
yivá si'í na yó'o noo nachiño, ta nachiño
ka'an na, kachí na saá: "Va'a, ná kivi
nayó'o", kachí na. 22 Ndi'i nivi kusaa ini na
koni na ndó'ó chi na ndíkon yichi i kúu ndó.
Tá on sandakoo ndó yichi i ta kundikon va'a
ndó ña, nda noo ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi
yó'o, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku
ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 23 Tá
nivi saxo'vi na ndó'ó ñii ñoo, ta saá kama
kee ndó ko'on ndó inka ñoo. Ndixa ká'an i
xí'in ndó, ta nda ta'án ndi'i ka'an ndoso
ndó to'on Ndios noo ndi'i saá ñoo Israel,
ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ndikó tuku i
ñoyívi yó'o.
24 'Ñii ta sákuá'á, on vása kúu ra ta ká'no
ka noo tamaestro ra, ta ñii tamozo on vása
kúu ra ta ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo
ra. 25 Ta ta sákuá'á kúchiño nduu ra ndatán
yóo tamaestro ra, ta tamozo kúchiño nduu
ra ndatán yóo ta xá'nda chiño noo ra. Ñii
ki'va saá kundo'o ndó xí'in i chi nivi nika'an
na xa'a i, sakunaní na yi'i Beelzebú,§ ta ñii
ki'va saá ka'an na xa'a ndó, chi ndíkon ndó
yichi i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'ví yó nivi (Lc. 12:2-9)

26 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Ta saá on kuyi'ví ndó noo nivi na
kándiva'a xí'in ndó. Xíni ñó'ó ka'an ndoso
ndó xa'a i xí'in na, chi ndatán yóo ña yóo
se'é, saá yóo to'on ñava'a xa'a i. Ta nda ñii
ñava'a nákaa se'é on kiví koo se'é ña ndi'i
saá kivi, ta xíni ñó'ó nativi ña. 27 To'on ña
ká'an se'é i noo naa xí'in ndó, ndato'on ndó
ña xí'in ndi'i nivi kivi ndiví yé'e ño'o; ta
to'on ña ká'an yaa i xí'in kuiti ndó, ta kuita
ndó sini ve'e ta ka'an ndoso ndó to'on yó'o.
28 On kuyi'ví ndó noo nivi na kóni ka'ni
ndó'ó, chi on kuchiño na sandi'i na xa'a
níma ndó. Va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios,
chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yikí koñu ndó
xí'in níma ndó, ta sakana ra ndó'ó ndaya.
29 'Koto ndó tísaa válí, ñii si'ún lo'o kúu
ya'vi ovi rí. Tá on siví ña káchí ini Ndios
kúu ña, ta nda ñii tísaa lo'o on kiví nakava rí
noo ño'o ta kivi rí, chi Ndios ndáa ra ndi'i rí.
30 Ta ndó'ó, Ndios mani ní ka ra ndó'ó, chi
xíni ndi'i ra ndasaá kúu yisi sini ndó. 31 Ta
ndixa ndáa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví

‡ 10:14 Ña sakisin na xa'a na ta koyo yaa, káchí ña saá: Nivi na on xiin koni so'o, nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios.
§ 10:25 Inka kivi naní Satanás ña kúu níma ndiva'a ká'no, kúu Beelzebú.

ndó, chi kua'a ní ka ndáya'ví ndó noo tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi ndakuiin taJesús xa'a
(Lc. 12:8-9)

32 Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Nivi na ndákuiin xa'a i noo nivi ñoyívi yó'o, ta yi'i ñii ki'va saá ndakuiin i xa'a na noo Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino. 33 Ta nivi na on xiin ndakuiin xa'a i, ta yi'i on ndakuiin i xa'a nayó'o noo Yivá i Ndios, ta yóo ñoyívi nino —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña on vása yóo yu'ú nivi xa'a taJesús
(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

34 Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá:
—On kani sini ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an ndó, kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, chi xa'a ña nata'ví i nivi kúu ña kixaa i. Ndatán yóo ñii espada siin tá'ví ña ñii ña'a ovi ñá'ño, saá yóo to'on i. Saá chi sava nivi kándixa na to'on i, ta inka nivi on vása kándixa na to'on i. 35 Sava nataa ko'on na yichi i, ta sava nataa sa'ya na ko'on na inka yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta sava náña'a sa'ya ná ko'on ná inka yichi. Sava náña'a ko'on ná yichi i, ta xano ná ko'on ná inka yichi. Ta saá kundaa ini yó ndí on vása kivi koo yu'ú nivi xa'a i. 36 Ta nivi na on kua'a kutá'an xí'in nivi na ndíkon yichi i, kuu nivi natá'an mii na na táku ve'e na.

37 'Ndi'i nivi na kóni ko'on yichi i, xíni ñó'ó kuki'vi ní ka ini na koni na yi'i noo nave'e mii na. Tá nivi kí'vi ka ini na xíni na yivá na, án si'í na, án sa'ya na noo yi'i, ta saá nayó'o on vása kómí na ndayí kundikon na sata i. 38 Ndi'i nivi na on xiin kusokó tón cruz mii na,* ta on xiin na kasa ndivi na to'on i, ta nayó'o on vása kómí na ndayí kundikon na yichi i. 39 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xiin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a ña naki'in nivi na kándixa taJesús
(Mr. 9:41)

40 Ta tuku nika'an taJesús saá:
—Ndi'i nivi na náki'in va'a ndó'ó, chi na ndíkon yi'i kúu ndó, ta nayó'o náki'in va'a tuku na yi'i. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, ta nayó'o náki'in va'a na Ndios, ta kúu ta ti'ví yi'i vaxi i. 41 Ndi'i nivi na náki'in va'a ñii taprofeta, chi ká'an ndoso ra to'on Ndios, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in taprofeta nda'a Ndios. Ta ndi'i nivi na náki'in va'a ñii tava'a, chi tava'a ní kúu ra, ta nayó'o ñii ki'va naki'in na ñava'a xí'in tava'a yó'o nda'a Ndios. 42 Ndi'i nivi na táxi lo'o takuií vixin ko'o ñii ndó'ó, chi na ndíkon yi'i kúu ndó, vará on siví nanó'no kúu ndó, ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nayó'o naki'in na ñava'a nda'a Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús xí'in na.

11

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, ta sakuchu nivi
(Lc. 7:18-35)

1 Tá ndi'i saná'a taJesús uxu ovi naxíka xí'in ra, ta kee ra kua'an ra sáná'a ra nivi kua'a ní ñoo estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios xí'in na.
2 Ta taJuan taa ta sakuchu nivi, nákaa ra ini ve'e kaa, ta xini so'o ra xa'a ndi'i ñava'a ké'é taJesús xí'in nivi, ta ti'ví ra ovi naxíka xí'in ra kua'an na noo taJesús, ta nixaa na noo ra, 3 ta nindaka to'on na ra, káchí na saá:
—¿Án yó'ó kúu taa ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?
4 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan, káchí ra saá:
—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on ndó xí'in ra ña xíni so'o ndó ta ña xíni ndó yó'o. 5 Chi xa xini ndó nivi na xikuu nakuáá, ta xa va'a xíto na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní lepra, ta vitin xa ndundii na. Nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xíni so'o na. Ta nivi na nixi'i, nataku na. Ta vitin nandá'ví xíni so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kísa ndivi i yó'o, saá ndato'on ndó xí'in taJuan. 6 Ta

* 10:38 To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

taa ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i,
vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta
nákaa ñasii níma tayó'o —káchí taJesús
xí'in naxíka xí'in taJuan.
7 Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús
kixá'á ká'an ra xí'in nivi na ndóo noo ra,
káchí ra saá xí'in na:
—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan
noo yuku yichí, ¿yukía ndáti ndó koto ndó?
¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyoó tón
kísin ní, kísa tachi? Ó'on, on siví saá. 8 ¿Án
ká'án ndó koto ndó ñii taa ta va'a ní tikoto
ndíxin? Ó'on, chi nivi nakuíká na va'a ní
tikoto ndíxin on vása ndóo na yuku yichí,
nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní. 9 ¿Án
nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va,
taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no
ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño
kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso
to'on Ndios xina'á. 10 Ta kuiya niya'a ñii
taprofeta nitaa ra to'on Ndios xa'a taJuan,
to'on Ndios ña káchí saá:
Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i, ta ti'ví i ra
ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i
ñoyívi.
Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on taKá'no ta
ti'ví i sakaku nivi ñoyívi,
saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.
11 Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí
ra saá:
—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inka
taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu
nivi. Ta saá ni, taa ta nino ní ka yóo noo
ndi'i inka nivi na náki'in yichi ña xá'nda
chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ka noo
taJuan —káchí taJesús xí'in na.
12 Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:
—Nda kivi kixá'á taJuan ká'an ndoso
ra to'on Ndios tanda vitin, yóo nivi na
chíkaa ndee ndiva'a ña sandi'i na xa'a yichi
Ndios. 13 Yóo ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á, ta yóo to'on Ndios ña nitaa inka
naprofeta. Ta ndi'i ñayó'o nika'an ña yu
kúu ña koo nda xina'á tanda kivi kixá'á
nika'an ndoso taJuan, taa ta sakuchu nivi.
14 To'on Ndios xina'á káchí ña ndí taprofeta
Elías ndikó ra ñoyívi yó'o kivi ta'án ka kixaa
ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o. Xíni
ñó'ó kundaa ini ndó ndí xa kundivi to'on
yó'o, saá chi ndatán nixiyo taElías saá yóo
taJuan, taa ta sakuchu nivi. 15 Ndi'i ndó'ó
nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o ndó
ña ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.
16 Ta nika'an tuku ra saá xí'in na:
—¿Ndasaá yóo nivi na ndóo ñoyívi yó'o
vitin? Ndatán yóo navalí na sásíki noyá'vi,
saá yóo na. Sava navalí ká'an na xí'in inka
navalí tá'an na, 17 káchí na saá: "Tá tivi
ndi música livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó
kata xá'á ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní
ña xíta na noo ndúxun na nixi'i, ta ni-xiin
ndó kuaku ndó", káchí navalí. 18 Ndatán
yóo navalí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on
vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása
ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: "Tayó'o
kómí ra níma ndiva'a." 19 Ta yi'i, taa ta
kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o, ta xíxi
va'a i, ta xí'i i vino, ta káchí ndó saá xa'a i:
"Ta ndeé ní xíxi ra, ta kua'a ní xí'i ra. Ta
kúsii ní ini ra xíka ra xí'in na káya si'ún
xa'a nagobierno, xí'in inka nivi na kánóo
on vá'a to'on xa'a", saá káchí ndó xa'a i. Ta
ndi'i nivi na kómí ñandíchí Ndios, kúu na
ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchí
Ndios kúu ñandaa —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nañoo na on xiin koni so'o ña ká'an taJesús
(Lc. 10:13-15)

20 Ta saá kixá'á taJesús nika'an ndoso ra
to'on yo'vi ña sáa ra noo nañoo noo ke'é ra
kua'a ní milagro xí'in nivi, saá chi ni-xiin
na ndikó koo ini na ña sandakoo na ña on
vá'a ké'é na. Nika'an ra xí'in nanivi ñoo
yó'o, káchí ra saá:
21 —¡Ndá'ví ní ndó, nivi nañoo Corazín!
¡Ndá'ví ní ndó, nivi nañoo Betsaida! Chi
vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi
kuiya xina'á tá ní xini ví nañoo Tiro xí'in
nañoo Sidón milagro ña ké'é i xí'in ndó
vitin, níkúu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta
nakundixin na tikoto ndayí noo, ta chikaa
na yaa no'o sini na ña kúchuchú ní ini na
xa'a kuachi na. 22 Ta ndixa ká'an i xí'in
ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios
xa'a kuachi ndi'i na ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o
xo'vi ní ndó'ó, nañoo Corazín xí'in nañoo
Betsaida. Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó
noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Tiro xí'in
ñoo Sidón. 23 Ta ndó'ó, nañoo Capernaum,
¿án xáni sini ndó kanóo va'a ní to'on ndó
nda ñoyívi nino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní
ndó, chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó nino,
nda ndaya. Saá chi kuiya xina'á tá ní xini ví
nañoo Sodoma milagro ña ké'é i xí'in ndó
vitin, ta nañoo Sodoma on ndi'i xa'a na,
níkúu. 24 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, tondaa

ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó, nañoo Capernaum. Ndeé ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an, ná kixi nivi nakindée na noo taJesús
(Lc. 10:21-22)

25 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá i, kísa ká'no i yó'ó. Yó'ó kúu taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi nino. Kísa ká'no i yó'ó chi xa saná'a ún nayó'o, na nino ini kúu na, ta kúndaa ini na ñava'a xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noo inka nivi na naní nandíchí, xí'in na naní na ká'vi ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, 26 chi saá káchí ini ún ke'é ún xí'in ndi'i nivi, Tata —káchí taJesús xí'in Ndios.
27 Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:
—Yivá i Ndios taxi ra ndi'i ñava'a nda'a i. Nda ñii nivi on vása xíni na ini yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mii Ndios kúu ta xíni va'a ini yi'i. Ta nda ñii nivi on vása xíni na ini Yivá i Ndios, ta ñii laá yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xíni ini ra, ta nivi na nakaxin i taxi i koni na ini ra. 28 Ndi'i ndó'ó nivi na xa kúnaa ní noo ndi'i chiño, ta veé ní ndíso ndó, na'a ndó noo i, ta yi'i taxi i ña nakindée ndó. 29 Nakuiso ndó xí'in i ña ndíso i ta kasa chiño ndó xí'in i, ta kandixa ini ndó yi'i, ta sakuá'á ndó yichi i, chi taa ta yaa ini ta ndá'ví ini kúu i, ta saá naní'i ndó ña koo va'a ini ndó, ta nakindée níma ndó. 30 Saá chi ña nakuiso ndó xí'in i ta ña kasa chiño ndó xí'in i, on vása yo'vi ní ña, ta ni on vása veé ní chiño yó'o —káchí taJesús xí'in nivi.

12

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée najudío
(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

1 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kua'an na yá'a na ma'ñó noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xí'i ní na soko, ta saá xa'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. 2 Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na saá xí'in taJesús:
—Naxíka xí'in ún niya'a ndoso na ndayí Ndios chi xa'nda na trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á.
3 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra, kivi nixi'i ní na soko? 4 Saá chi kuiya xina'á niki'vi nayó'o ini ve'e Ndios, ta xixi na sita va'a ñayii vará on siví sutu xikuu na. Ta káchí ndayí Ndios saá: "Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a ñayii." 5 Ta xa ka'vi ndó ndayí Ndios ña ká'an on kiví kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó. Ta nasutu kísa ndivi na chiño ve'e ño'o ká'no kivi yii ña nákindée yó, ta on koó kuachi ndíso na xa'a ñayó'o. 6 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, yi'i kúu taa ta kómí ní ka ndayí noo ve'e ño'o ká'no. 7 To'on Ndios káchí ña saá: "Kóni i ña kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in na. Tá on xiin ndó kundá'ví ini ndó koni ndó nayó'o, ta saá on vása kusii ini i ña sóko ndó nda'a i", kachí Ndios. Tá va'a ná kundaa ini ndó to'on yó'o, níkúu, ta saá on chikaa kuachi ini ndó koni ndó nivi na on koó kuachi kómí. 8 Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukía va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii taa ta yichí nda'a
(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

9 Ta kee taJesús kua'an ra, ta niki'vi ra ve'e ño'o sinagoga. 10 Ta yóo ñii taa, ta yichí nda'a kúu ra, ta on vása kánda ña. Ta ndóo nafariseo xíto na yu kúu ñii ña on vá'a ke'é taJesús, ña kuchiño chikaa na kuachi sata ra. Ta saá nindaka to'on na ra:
—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña kándixa yó? ¿Án kúchiño sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó?
11 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ndikachi sana ndó, ta nákava rí ñii yavi kónó kivi yii ña nákindée yó, ta, ¿yukía ke'é ndó? ¿Án on ko'on ndó tava ndó kiti sana ndó tí nakava? 12 ¡Ta kua'a ní ka ndáya'ví ñii taa noo ñii kiti sana yó! Ta ndixa ñava'a kúu ña ke'é yó chiño va'a kivi yii ña nákindée yó.

13 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin taa ta yichí
ndaʼa:
—Sanakaa ún ndaʼa ún vitin —káchí ra.
Ta tayóʼo sanakaa ra ndaʼa ra, ta nduvaʼa
ña. Ndatán yóo inka ndaʼa ra ña vaʼa, saá
kindoo ña. 14 Ta kee nafariseo kuaʼan na, ta
kixáʼá na káʼan na xíʼin táʼan na ndasaá koo
kaʼni na taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña nitaa ñii taprofeta xaʼa taJesús

15 Ta taJesús xíni ra yukía xáni ini na-
fariseo, ta keta ra veʼe ñoʼo sinagoga ta
kuaʼan ra. Ta kuaʼa ní nivi xikundikon na
sata ra, ta saá sandaʼa ra ndiʼi na ndeé
ndóʼo. 16 Ta nikaʼan ra xíʼin na:
—On kaʼan ndó xíʼin nda ñii nivi xaʼa ña
kéʼé i.
17 Ñayóʼo nikaʼan ra, ta saá kundivi toʼon
ña nikaʼan Ndios xíʼin taprofeta Isaías xi-
naʼá. Ta toʼon yóʼo nitaa taIsaías ña nikaʼan
Ndios xaʼa taa ta tiʼví ra sakaku nivi ñoyívi
yóʼo, káchí ña saá:
18 Yóʼo yóo taa ta nakaxin i ña kasa chiño
ra noo i,
ta kíʼvi ní ini i xíni i ra, ta kúsii ní ini i xíni i
ra.
Ta nataxi i Níma i ini ra,
ta saá kaʼan ndoso ra ñandaa xíʼin ndiʼi nivi.
19 On naa ra, ta ni on kutee ra, ta on ndaʼyi
ndaa ra xíʼin nda ñii nivi.
Ta on ndaʼyi ra koʼon ra yichi ña koni soʼo
nivi.
20 Ndatán yóo ñii taa ta on vása kaʼno ka ñii
tón tamá táʼnó chi tón xa táʼnó kúu
nó, saá yóo taa ta nakaxin i,
ta ndatán yóo ñii taa ta on vása ndaʼva ka
ñii tímá tón xa kána ñiʼma yiʼva, saá
yóo taa ta nakaxin i,
chi ta kundáʼví ini kuu ra koni ra nivi
nandáʼví na vitá ini, na on kiví chin-
deé xíʼin mii,
anda kundeé ra noo ndiʼi ña on váʼa ta
chinóo síkón ra ñavaʼa ñandaa.
21 Ta ndiʼi nivi na ñoyívi yóʼo xíʼin ndinoʼo
níma na kundati na ra ña keʼé ra
ñavaʼa ta sakaku ra na,
kachí Ndios, nitaa taIsaías xinaʼá.

Ñayóʼo káʼan, nivi nikaʼan na xaʼa taJesús kómí ra ndee ñaníma ndivaʼa
(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Ta nivi kuaʼan na ña kuaʼan ñii taa ta
kómí níma ndivaʼa xíʼin na noo taJesús, ta
kixaa na noo yóo ra. Taa ta ndeé ndóʼo yóʼo
kúu ra takuáá ta ñíʼí ra, ta taJesús sandaʼa
ñaʼá ra, ta saá kúchiño nakoto ra ta nakaʼan
ra. 23 Ta ndiʼi nivi na ndóo yóʼo nakaʼnda ní
ini na xini na ña keʼé taJesús, ta nikaʼan na,
káchí na saá:
—¿Án tayóʼo kúu tasaʼya ñani síkuá ta-
David, ta ndáti yó tiʼví Ndios kixaa?
24 Ta xini soʼo nafariseo ña nikaʼan nivi
yóʼo, ta saá nikaʼan táʼan na:
—Xíʼin ndee ñaBeelzebú,* ña kúu
ñakáʼno noo ndiʼi níma ndivaʼa, táva tayóʼo
níma ndivaʼa —káchí na.
25 Ta taJesús xíni ra ndiʼi ña xáni ini
nafariseo, ta nikaʼan ra saá xíʼin na:
—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yuʼú
nivi, ta nataʼvi táʼan na, ta kixáʼá na káni
táʼan na xíʼin natáʼan na, ta kama ní ndiʼi
xaʼa ñoo yóʼo. Tá yóo ñii veʼe noo nataʼvi
táʼan na, ta káni táʼan na, ta ndiʼi xaʼa nivi
veʼe yóʼo. 26 Tá ñaníma ndivaʼa káʼno Sa-
tanás nátava ña ini nivi níma ndivaʼa táʼan
ña, níkúu, ta saá nataʼvi táʼan ñandivaʼa
ta káni táʼan ña xíʼin táʼan ña, ta yachi
ní ndiʼi xaʼa yichi ña. 27 Mii ndó káʼan
ndó ndí xíʼin ndee ñaníma ndivaʼa káʼno
táva i ñandivaʼa. Tá ndixa saá xáni ini ndó,
ta na ndíkon sata ndó na táva ñandivaʼa,
¿míchí vaxi ndee nayóʼo táva na ñandivaʼa?
Na ndíkon sata ndó kachí na on siví ndee
ñaníma ndivaʼa káʼno kúu ña kómí na kivi
tava na ñandivaʼa. Ta saá kixaa ñii kivi na
ndíkon sata mii ndó yóʼo kuu na kasa nani
xaʼa kuachi ndíso ndó chi ñavatá káʼan ndó
xaʼa i. 28 Ta yiʼi, kómí i ndee Níma Ndios ña
tava i níma ndivaʼa, ta ña kéʼé i yóʼo káchí
ña saá: vitin kixaa kivi ña kíxáʼá xáʼnda
chiño Ndios noo nivi ñoyívi yóʼo.
29 ʼTa yóo ñii taa ndeé ní ndaku, ta nivi
on kúchiño kiʼvi na veʼe ra ña kindaa na
ñakuíká kómí ra. Siʼna xíni ñóʼó katón na
ra, ta saá kuchiño kiʼvi na kindaa na ndiʼi
ñakuíká kómí ra. Ndatán yóo taa ndeé ní
ndaku yóʼo, saá yóo ñaníma ndivaʼa káʼno.
30 ʼNdiʼi nivi na on vása yóo yuʼú xíʼin i,
nayóʼo kúu na on xiin koni na yiʼi. Ta ndiʼi
nivi na on vása chíndeé yiʼi nakaya na nivi
ña kundikon na yichi Ndios, nayóʼo kúu na
sákuita níʼnó nivi ña on kundikon na yichi
Ndios.
31 ʼTa ndixa káʼan i xíʼin ndó, Ndios
kúchiño kasa káʼno ini ra xaʼa ndiʼi ña on
váʼa keʼé nivi, ta kúchiño kasa káʼno ini ra

* 12:24 Inka kivi naní Satanás kúu Beelzebú.

xa̱'a̱ ndi'i to̱'on ña ká'a̱n ndiva̱'a na xí'in Ndios. Ta ndi'i ni̱vi na ká'a̱n ndiva̱'a xí'in Níma̱ Ndios,† ta Ndios o̱n kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ni̱vi yó'o. 32 Ta ni̱vi na ká'a̱n ndiva̱'a xí'in yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ na. Ta ni̱vi na ká'a̱n ndiva̱'a xí'in Níma̱ Ndios, ta Ndios o̱n kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ nayó'o vitin, ni ndi'i saá ku̱iya̱ ña va̱xi —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n, nda̱tán yóo níma̱ ni̱vi, saá yóo to̱'on ña ká'a̱n na
(Lc. 6:43-45)

33 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na, káchí ra saá:

—Tá yóo yito̱n tón va̱'a, ta saá kóon ku̱i'i tí va̱'a nda'a̱ nó. Tá yóo yito̱n tón o̱n vá'a, ta saá kóon ku̱i'i tí o̱n vá'a nda'a̱ nó. Tá xíto ndoso ndó ku̱i'i tí yóo nda'a̱ yito̱n, ta saá kunda̱a̱ ini ndó án tón va̱'a kúu nó, án tón o̱n vá'a kúu nó. Nda̱tán yóo yito̱n, saá yóo ni̱vi. 34 Ta ndó'ó, ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ¡sa̱'ya ko̱o̱ xati̱ kúu ndó! Chi mi̱i ndó kúu ni̱vi na o̱n vá'a, ta ña̱kán o̱n kúchiño ka̱'a̱n ndó to̱'on va̱'a. Nda̱tán yóo níma̱ ni̱vi, saá yóo to̱'on ña ká'a̱n na. 35 Ni̱vi na kómí níma̱ va̱'a, ká'a̱n na to̱'on va̱'a. Ta ni̱vi na kómí níma̱ o̱n vá'a, ká'a̱n na to̱'on o̱n vá'a. 36 Ta ká'a̱n i̱ xí'in ndó, kixa̱a̱ ñii ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios xa̱'a̱ ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o, ta koni̱ ñó'ó ndi'i ni̱vi taxi na kuenda xa̱'a̱ ndi'i to̱'on ña o̱n vá'a ni̱ka̱'a̱n na. 37 Chi xa̱'a̱ to̱'on mi̱i ndó ña ni̱ka̱'a̱n ndó, Ndios kasa nani ra xa̱'a̱ ndó'ó, ta saá ka̱'a̱n ra án kundo̱o ndó xí'in ra, án ko̱'o̱n ndó nda̱ya —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi ki̱vi̱ ndu̱kú na ñii milagro no̱o̱ ta̱Jesús
(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

38 Ta sava nafariseo xí'in na sáná'a nda̱yí Ndios ni̱ka̱'a̱n na xí'in ta̱Jesús, káchí na saá:

—Tata maestro, kóni ndi̱ ña ke'é ún ñii milagro no̱o̱ ndi̱.

39 Ta nda̱ku̱i̱in ta̱Jesús:

—¡Ni̱vi na ndiva̱'a ní ini, na o̱n vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá chi ndúkú ndó ñii milagro no̱o̱ i̱ ña kandixa ndó ndí ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios kúu i̱. Ta o̱n ke'é i̱ inka̱ milagro ña koto ndó, chi va̱'a ka̱ xíni̱ ñó'ó kunda̱a̱ ini ndó ña ni̱ndo'o ta̱profeta Jonás ku̱iya̱ xi̱na̱'á. 40 Ta ta̱Jonás xi̱nakaa̱ ra u̱ni̱ ndiví, ta u̱ni̱ ñoó ti̱xin títi̱aká ká'no. Ta saá yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, kunakaa̱ i̱ u̱ni̱ ndiví, ta u̱ni̱ ñoó ti̱xin ño'o̱. 41 Tá kixa̱a̱ ki̱vi̱ kasa nani Ndios xa̱'a̱ ni̱vi ñoyívi yó'o, ta nañoo Nínive chika̱a̱ na ku̱achi sa̱ta̱ ndó'ó na táku̱ vitin. Saá chi xi̱ni̱ so̱'o na ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jonás xí'in na, ta na̱ndikó ini na ta ka̱ndixa na Ndios. Ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii ta̱ká'no ka̱ no̱o̱ ta̱Jonás, ta o̱n xi̱in ndó koni̱ so̱'o ndó ña ká'a̱n i̱. 42 Tá kixa̱a̱ ki̱vi̱ kasa nani Ndios xa̱'a̱ ni̱vi ñoyívi yó'o, ta saá tuku ñii ñáreina, ñá ni̱xa'nda chiño no̱o̱ ñoo na̱ní Sabá xi̱na̱'á, chika̱a̱ ñá ku̱achi sa̱ta̱ ndó'ó na táku̱ vitin. Chi ñáreina yó'o xíká ní ni̱xa̱'a̱n ñá xi̱ni̱ so̱'o ñá to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ta̱rey Salomón, chi ta̱ ndíchí ní si̱ni̱ xi̱kuu ra. Ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii ta̱ká'no ka̱ no̱o̱ ta̱Salomón, ta o̱n xi̱in ndó koni̱ so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱ná'a ra xa̱'a̱ níma̱ ndiva̱'a
(Lc. 11:24-26)

43 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:

—Tá ñii níma̱ ndiva̱'a sáña ña ñii ta̱a, ta saá ku̱a̱'a̱n ña no̱o̱ yuku̱ yi̱chí ña nandukú ña no̱o̱ nakindée ña. Tá o̱n vása nání'i ña no̱o̱ nakindée ña, 44 ta xáni ini ña saá: "Ndikó yó ndi̱'vi yó ini ta̱a no̱o̱ ke̱e yó va̱xi yó", káchí ña. Ta ndíkó ña, náxa̱a̱ ña no̱o̱ yóo ta̱a no̱o̱ ke̱e ña, ta nákoto ña vi̱chí ini ra. Nda̱tán yóo ñii ve'e ni̱ti̱'ví ta nda̱sa livi na, saá yóo ini ta̱a yó'o. 45 Ta ndíkó níma̱ ndiva̱'a ku̱a̱'a̱n ña, ta nándukú ña inka̱ níma̱ ndiva̱'a, ta nání'i ña u̱xa̱ níma̱ ña ndiva̱'a ní ka̱ no̱o̱ mi̱i ña. Ta ndíkó koo ña, ta ku̱a̱'a̱n u̱xa̱ níma̱ ndiva̱'a yó'o xí'in ña, ta kíxa̱a̱ ndi'i ña nakoo ña ini ta̱a yó'o. Ta saá xó'vi̱ ní ka̱ ra vitin no̱o̱ ña si'na. Saá kundo'o ndó'ó na ndóo ñoyívi yó'o vitin tá o̱n xi̱in ndó koni̱ so̱'o ndó to̱'on i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ ki̱xa̱a̱ si'í ta̱Jesús xí'in ñani ra
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Tá ká'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in ni̱vi, ta saá ki̱xa̱a̱ si'í ra xí'in nañani ra, ta yíta na ke̱'e no̱o̱ yóo ra, ta kóni na ka̱'a̱n na xí'in ra. 47 Ta ñii ta̱a nda̱to̱'on ra xí'in ta̱Jesús:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke̱'e, ta kóni na ka̱'a̱n na xí'in ún —káchí ra.

† 12:31 Ñii to̱'on ña ká'a̱n ndiva̱'a xí'in Níma̱ Ndios kúu ña ká'a̱n ni̱vi ndí ndee̱ ña kísa ndivi chiño va̱'a kúu ndee̱ ña va̱xi no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a ká'no.

48 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin
tayóʼo:
—¿Yu kúu siʼí i? ¿Ta yu kúu nañani i?
49 Ta saná'a ndaʼa ra naxíka xíʼin ra, ta
nikaʼan ra, káchí ra saá:
—Yóʼo ndóo siʼí i xíʼin nañani i. 50 Chi
nivi na kísa ndivi ña kóni Yivá i Ndios, ta
yóo ñoyívi nino, nayóʼo kúu ñani i xíʼin
kiʼva i xíʼin siʼí i —káchí taJesús.

13

Cuento yóʼo ndátoʼon xaʼa ta chíʼi ndikin trigo
(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Ta mii kivi yóʼo keta taJesús ñii veʼe ta
kuaʼan ra, ta nixaa ra xikoo ra yuʼu mini.
2 Ta kixaa kuaʼa ní nivi noo ra, ta saá ndaa ra
ñii tón barco ta xikoo ra sata tón barco noo
mini, ta ndiʼi nivi yóʼo yíta na yuʼu takuií.
3 Ta kixáʼá ra ndátoʼon ra kuaʼa ní cuento
ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xíʼin na:
—Saá ndoʼo ñii taa ta chíʼi ndikin trigo.
4 Ta kixáʼá ra xíta níʼnó ra ndikin trigo
ña chiʼi ra noo ñoʼo. Ta sava ña nikoyo
yichi, ta kixaa tísaa ta xaxi rí ña. 5 Sava
ndikin nikoyo noo yásín ní ñoʼo sata yuu,
ta ndikin yóʼo kama ní ninduta ña, chi on
vása kuíkon noo ñoʼo yóʼo. 6 Ta keta ñoʼo
ta niyichi ña, ta ndiʼi xaʼa ña, saá chi ni-kee
kónó tioʼo ña. 7 Ta sava ña nikoyo maʼñó
tón ñiño, ta nindúta ña, ta ni-kuchiño
kuaʼno ña, saá chi xaʼno tón ñiño yóʼo ta
xaʼni ndúta nó ña. 8 Ta sava ndikin nikoyo
noo ñoʼo vaʼa ña kuíkon. Ta nindúta ña, ta
xaʼno ña, ta kuaʼa ní nixiyo ndikin yita yóʼo.
Sava yita taxi ña ñii ciento ndikin, sava yita
taxi ña uni siko ndikin, ta sava yita taxi ña
oko uxu ndikin. 9 Ndiʼi ndóʼó nivi na yóo
soʼo, xíni ñóʼó chikaa soʼo ndó ña káʼan i
xíʼin ndó —káchí taJesús xíʼin na.

Ñayóʼo káʼan ndachun taJesús sáná'a ra nivi xíʼin cuento
(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

10 Ta kixaa naxíka xíʼin ra noo ra, ta
nindaka toʼon na ra:
—¿Ndachun xíʼin cuento sáná'a ún nivi?
11 Ta ndakuiin ra, nikaʼan ra xíʼin na:
—Ta ndóʼó, kúndaa ini ndó toʼon ña
ñóʼo seʼé ña yoʼvi ní ña káʼan xaʼa yichi
noo xá'nda chiño Ndios, chi saá taxi Ndios
ndaʼa ndó. Ta inka nivi kuiti xíni soʼo na
toʼon yóʼo, ta on vása kúndaa vaʼa ini na
yukía káchí ña. 12 Ta nivi na kúndaa ini
toʼon káʼan i, ta Ndios taxi ra ña kundaa
vaʼa ka ini na ña, ta nivi na on xiin kundaa
ini toʼon ña káʼan i, ta ña loʼo toʼon xini soʼo
na ta sandañóʼó na ndiʼi ña. 13 Xaʼa ñayóʼo
kúu ña sáná'a i nivi xíʼin cuento: Vará xíto
na, ta on vása xíni na ñandaa. Vará xíni
soʼo na, ta on vása chíkaa soʼo na, ni on
vása kúndaa ini na ña ndátoʼon i. 14 Ta saá
kísa ndivi na toʼon ña nitaa taprofeta Isaías
xinaʼá, ña káchí: Ndios káchí ra saá:
"Vará xíni soʼo ní na, ta nda ñii kivi on
kundaa ini na ña xíni soʼo na.
Vará xíto ní na, ta nda ñii kivi on kundaa
ini na yukía xíto na.
15 Ta níma nivi yóʼo xa kutáʼyá yuu ña.
Ta nákasi kútu na soʼo na,
ta nákasi na nduchu noo na,
chi on xiin na koto na,
ni on xiin na koni soʼo na.
Ña keʼé na saá kúu ña on xiin na kundaa ini
na ñandaa,
ni on xiin na ndikó na kixi na noo i ña
sandaʼa i na",
káchí Ndios, káchí taprofeta xinaʼá.
16 'Ta mii ndó, nákaa ñasii níma ndó chi
xíto ndó ñavaʼa keʼé i, ta xíni soʼo ndó ña
káʼan i xíʼin ndó. 17 Ndixa káʼan i xíʼin ndó,
kuiya xinaʼá nixiyo kuaʼa ní naprofeta xíʼin
inka nivi na nixika ndakú noo Ndios, ta
ndiʼi nayóʼo kutoo na koto na ña xíto ndó
vitin, ta ni-kuchiño na, ta kutoo na koni
soʼo na ña xíni soʼo ndó vitin, ta ni-kuchiño
na —káchí taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra.

Ñayóʼo káʼan taJesús nándaxin ra cuento xaʼa taa chíʼi ndikin trigo
(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

18 Ta tuku nikaʼan taJesús xíʼin naxíka
xíʼin ra:
—Ta vitin koni soʼo ndó yukía káchí
cuento xaʼa ta chíʼi ndikin trigo. 19 Ndikin
ña nikoyo yichi ndátoʼon ña xaʼa nivi na
xíni soʼo xaʼa yichi noo xá'nda chiño Ndios,
ta nayóʼo on vása kúndaa ini na, ta saá
vaxi ñandivaʼa káʼno ta táva ña toʼon Ndios
ña xini soʼo na. 20 Ta ndikin ña nikoyo
noo yuu ndátoʼon ña xaʼa nivi na xíni soʼo
toʼon Ndios, ta xandikon náki'in vaʼa na
ña, ta kúsii ní ini na. 21 Ta yáʼa ñii kání
loʼo, tá kíxáʼá vaxi ña xóʼvi na, án inka
nivi on xiin ka na koni ñaʼá na xaʼa ña
kándixa na toʼon Ndios, ta nayóʼo xandikon
sándakoo na yichi Ndios, ta on xiin ka na
kandixa na, saá chi on taʼán chikaa vaʼa
ini na toʼon Ndios. 22 Ta ndikin ña nikoyo

nōō tón ñiñō ndátō'on ña xa̱'a̱ nīvi na xíni̱
sō'o tō'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi
yó'o sándi'i ní ini na, ta kíxá'á na kísa chiño
na ña kukomí na kua̱'a̱ ní ñakuíká ñoyívi
yó'o, ta saá ōn xīin ka̱ na kutaku̱ na nda̱tán
ká'a̱n tō'on Ndios. 23 Ta ndikī̱n ña nīkōyo
ño'ō va̱'a ña kuíkon ndátō'on ña xa̱'a̱ nīvi
na xíni̱ sō'o tō'on Ndios, ta kándixa ini
na ña. Nayó'o kúu na kúndeé nduu nīvi
na va̱'a ini ta ke'é na kua̱'a̱ ní ñava̱'a nōō
Ndios. Nda̱tán yóo ñii ndikī̱n ña táxi ōkō
ūxū ndikī̱n, ta inka̱ ndikī̱n ña táxi ūni̱ sīkō
ndikī̱n, ta inka̱ ndikī̱n ña táxi ñii ciento
ndikī̱n, saá yóo nīvi na kándixa ndino'o
ini tō'on Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka
xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on ña xa̱'a̱ yita trigo xí'in ku̱'ū na'á

24 Ta nda̱tō'on ta̱Jesús inka̱ cuento ña
saná'a ra nīvi, káchí ra saá:
—Nda̱tán yóo ñii ta̱a chí'i ra ndikī̱n
trigo, saá yóo yichī nōō xá'nda chiño Ndios.
25 Kīvī kísī̱n ta̱ chī'i trigo ta kísī̱n ndi'i ta̱ kísa
chiño nōō ra, ta kīxa̱a̱ ñii ta̱a ta̱ sáa̱ ini xíni
ña'á, ta chī'i ra ndikī̱n ku̱'ū na'á nōō ño'ō
nōō xa chī'i na ndikī̱n trigo, ta saá ke̱ta ra
kua̱'a̱n ra. 26 Ta nīndūta̱ trigo ta xa̱'no ña, ta
kīxa̱a̱ kīvī kána yokō ña, ta saá xíni nīvi ndí
ku̱'ū na'á xá'no ña ma̱'ñó yita trigo. 27 Ta
na kísa chiño nōō ta̱a ta̱ chī'i trigo kīxa̱a̱ na
nōō ra, ta nīka̱'a̱n na xí'in ra: "Tata, ¿án ōn
vása kuiti ní-chi'i ún ndikī̱n trigo? Ta vitin
yóo kua̱'a̱ ní ku̱'ū na'á xí'in trigo. ¿Míchí
kīxi ña?", káchí na. 28 Ta nda̱kuiīn ta̱ chī'i
trigo: "Ñii ta̱a ta̱ sáa̱ ini xíni yī'ī kīxi ra
chī'i ra ku̱'ū na'á." Ta na kísa chiño nōō ra
nīnda̱ka̱ tō'on na ra: "¿Án kóni ún to'on ndī
ndi'i ku̱'ū na'á?" 29 Ta nda̱kuiīn ra, káchí
ra saá: "Ó'on, ōn to'on ndó ku̱'ū na'á kōtō
to'on ndó trigo xí'in ña. 30 Va̱'a ná taxi
yó kua'no xí'in tá'an ña a̱nda̱ kīvī ka'nda
yó ña. Ta kīvī ta̱'nda̱ ña ta ka̱'a̱n ī xí'in na
xá'nda, kachí ī saá: Ka'nda ndi'i ndó ña, ta
tava síín ndó trigo, ta ki'in ndó ku̱'ū na'á, ta
katón nomi ndó ña ta kō'ōn ña kōkō ña; ta
saá taan va̱'a ndó ndikī̱n trigo yaka̱ ve'e ī",
kachí ta̱a ta̱ chī'i trigo xí'in na kísa chiño
nōō ra —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátō'on xa̱'a̱ ndikī̱n mostaza
(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

31 Ta nda̱tō'on ta̱Jesús inka̱ cuento ña
saná'a ra nīvi, káchí ra saá xí'in na:
—Nda̱tán yóo ñii ndikī̱n mostaza ña chī'i
ñii ta̱a ño'ō ra, saá yóo yichī nōō xá'nda
chiño Ndios. 32 Ta ndikī̱n mostaza kúu ña
válí ní ka̱ nōō ndi'i ndikī̱n yóo ñoyívi yó'o,
ta kīvī ndúta̱ ña ta ndúu ña ña ká'no ní ka̱
nōō ndi'i inka̱ ñata̱ta̱ chí'i nīvi. Kīvī xa̱'no
ña, ta ndūu ña ñii tón yitōn ká'no, ta kíxa̱a̱
tísaa kísa va̱'a rí ta̱ka̱ rí nda'a̱ nó.

Cuento yó'o ndátō'on xa̱'a̱ levadura
(Lc. 13:20-21)

33 Ta tuku nda̱tō'on ta̱Jesús inka̱ cuento,
káchí ra saá:
—Nda̱tán yóo levadura ña na̱saka nīvi
xí'in yuxa̱n sīta̱ va̱'a, saá yóo yichī ña
xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura
na̱saka nīvi xí'in ūnī ko'ndo ná'no yuxa̱n
harina, ta kūndeé ña sa̱naño ña ndi'i yuxa̱n
yó'o.

Ñayó'o ká'a̱n nda̱chun sáná'a ta̱Jesús nīvi xí'in cuento
(Mr. 4:33-34)

34 Ta kīvī nīka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in nīvi, ta
ndasaá kuiti xí'in cuento sa̱ná'a ra na; ōn
vása ní-saná'a ra nayó'o xí'in inka̱ nōō
tō'on. 35 Saá kīsa ndivi ra tō'on Ndios ña
nītaa ñii ta̱profeta xīna̱'á, ña káchí saá:
Ka̱'a̱n ī xí'in nīvi xí'in cuento;
ta ndatō'on ī xí'in na xa̱'a̱ tō'on ña nīxīyo
se'é nda̱ kīvī kīsa va̱'a ī ñoyívi yó'o
ta̱nda̱ kīvī vitin,
ka̱chí Ndios, nītaa ta̱profeta xīna̱'á.

Ñayó'o ká'a̱n ta̱Jesús nándaxin ra cuento xa̱'a̱ yita trigo xí'in ku̱'ū na'á

36 Ta nīnda̱yi ta̱Jesús nīvi, ta nīkī'vi ra
ve'e. Ta kīxa̱a̱ yatin naxíka xí'in ra nōō ra,
ta nīka̱'a̱n na xí'in ra:
—Nandaxin ún nōō ndī yukía̱ kóni kachí
cuento xa̱'a̱ ku̱'ū na'á xí'in yita trigo.
37 Ta nda̱kuiīn ra, káchí ra saá xí'in na:
—Ta̱a ta̱ chī'i ndikī̱n trigo kúu yī'ī, ta̱a
ta̱ kīxi nōō Ndios. 38 Ta ño'ō nōō chī'i ra
kúu ñoyívi yó'o, ta ndikī̱n trigo kúu nīvi na
kua̱'a̱n yichī Ndios. Ta ku̱'ū na'á kúu nīvi
na ndíkon yichī ñaníma̱ ndiva̱'a. 39 Ta ta̱a ta̱
sáa̱ ini ta̱ chī'i ku̱'ū na'á kúu ñaníma̱ ndiva̱'a
ká'no. Ta kīvī ña ka'nda na trigo xí'in
ku̱'ū na'á kúu kīvī sondí'í ñoyívi yó'o, ta na
ka'nda kúu naángel. 40 Nda̱tán náto'on nīvi
ku̱'ū na'á nōō ño'ō chī'i na, ta ka'mi na ku̱'ū
na'á yó'o nōō xíxī ño'ō, saá ke'é naángel
kīvī sondí'í ñoyívi yó'o. 41 Yī'ī, ta̱a ta̱ kīxi
nōō Ndios, ti'ví ī naángel kō'ōn na tava na

ndi'i nivi na chú'u inka nivi ke'é na ña on vá'a, ta tava na ndi'i nivi na ke'é ña on vá'a.
42 Ta taan na nivi yó'o noo ndeé ní xíxi ño'o,
noo kuaku ní na ta xo'vi ní na. 43 Ta ndi'i
nivi na kísa ndivi ña kóni Ndios kundoo na
noo xá'nda chiño Yivá yó Ndios, ta ndatán
yóo ña yé'e ño'o, saá naye'e nivi yó'o. Ndi'i
nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó chikaa so'o na ña
ká'an i xí'in na —káchí taJesús xí'in naxíka
xí'in ra.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñakuíká ña yóo se'é

44 Ta tuku ndato'on taJesús ñii cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:
—Ñii ñakuíká yóo se'é tixin ño'o, ta ñii
taa naní'i ra ña, ta kúsii ní ini ra, ta tuku
chikaa se'é ra ña, ta nixa'an ra nisikó ndi'i
ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra sata ra ño'o
yó'o noo chikaa se'é ra ñakuíká. Ndatán
yóo ñakuíká yó'o, saá yóo yichi noo xá'nda
chiño Ndios.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a yuu livi

45 Ta ndato'on taJesús inka cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
—Ñii taa ta síkó ña'a ndúkú ra yuu livi
ní ña ndáya'ví ní naní ña perla. 46 Ta naní'i
ra ñii yuu livi ña ndáya'ví ní, ta nixa'an ra
nisikó ndi'i ra ña kómí ra, ta saá ndikó ra
sata ra yuu livi yó'o. Ndatán yóo yuu livi ña
ndáya'ví ní, saá yóo yichi ña xá'nda chiño
Ndios.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñono ña táva na tiaká

47 Ta ndato'on taJesús inka cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
—Ndatán yóo ñii ñono ña chíkaa na ini
mini, ta kua'a ní noo tiaká táva na, saá yóo
yichi ña xá'nda chiño Ndios. 48 Tá chútú
ñono, ta násita na ña yu'u takuií. Ta saá
nákaxin na ndi'i tiaká tí va'a ta táan na rí
ini chikiva, ta xáta na tí on vá'a. 49 Saá
kundo'o nivi kivi sondí'í ñoyívi yó'o: ta
kixaa naángel ta nata'ví na nivi na va'a xí'in
na on vá'a, 50 ta na on vá'a kuita na ko'on na
noo xíxi ño'o ndi'i saá kivi, noo kuaku ní na
ta xo'vi ní na.

Ñayó'o ká'an taJesús xa'a ñakuíká xaá xí'in ñakuíká yatá

51 Ta taJesús nindaka to'on ra naxíka
xí'in ra, káchí ra saá:
—¿Án kúndaa ini ndó ndi'i ña nika'an i
xí'in ndó?
—Kúndaa va'a ini ndi, Tata —káchí na.
52 Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra
saá:
—Ndi'i na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés ta ndíkon na yichi noo xá'nda
chiño Ndios, ta ndatán yóo ñii taa xí'in ve'e
ra noo ñó'o ñakuíká yatá xí'in ñakuíká xaá,
saá yóo nayó'o. Ta saá kúchiño na koni ñó'ó
na ñakuíká xaá xí'in ñakuíká yatá —káchí
ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nixiyo ra ñoo Nazaret
(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

53 Ta ndi'i ndato'on taJesús cuento ña
sáná'a ra na, ta kee ra kua'an ra. 54 Ta naxaa
ra ñoo mii ra, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi ve'e
ño'o sinagoga. Ta naka'nda ní ini na, ta
káchí na xí'in tá'an na saá:
—¿Míkía sakuá'á tayó'o ndi'i ña xíni ní
ra? ¿Míkía kee ndee ña ké'é ra milagro
xí'in nivi? 55 ¿Án on siví tayó'o kúu sa'ya
tacarpintero? ¿Án on siví si'í tayó'o kúu
ñá naní María? ¿Án on siví ñani taJacobo,
taJosé, taSimón xí'in taJudas kúu ra? 56 ¿Án
on ndixa ndóo ki'va ra ñoo yó yó'o? ¿Míkía
kixi ña xíni ní tayó'o? —káchí na.
57 Ta ni-xiin na koni so'o na ña ká'an ra.
Ta nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kísa to'ó na
taprofeta, ta nañoo mii ra xí'in nave'e mii
ra on xiin na kasa to'ó na ra —káchí ra.
58 Ta saá on vása ní-ke'é ra kua'a ní
milagro xí'in na, chi ni-xiin na kandixa na
ra.

14

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJuan, ta sakuchu nivi
(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

1 Ta kivi yó'o tarey Herodes, ta xá'nda
chiño noo nañoo estado Galilea, xini so'o
ra ndi'i ñava'a ña ke'é taJesús, 2 ta nika'an
ra xí'in na kísa chiño noo ra:
—TaJesús yó'o kúu taJuan, ta sakuchu
nivi, ta nixi'i ra ta vitin natakú ra, ñakán
kómí ra ndee ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin
—káchí tarey.
3-4 Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xáni
sini ra xa'a ña on vá'a ke'é ra xí'in taJuan.
Chi taJuan nika'an ra kua'a ní yichi xí'in
taHerodes, káchí ra saá:

—Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.

Saá chi taHerodes xa nitonda'a ra xí'in ñáHerodías ñásí'í taFelipe ta kúu ñani mii ra. Ta taHerodes, xa'a ña sakusii ra ini ñásí'í ra yó'o, xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra ta chikaa na ra ini ve'e kaa.

5 Ta taHerodes kóni ra ka'ni ra taJuan, ta ni-kuchiño ra chi yí'ví ra noo nivi, chi nivi xáni ini na ndí taJuan kúu ra profeta. 6 Ta ñii kivi kana viko nixino kuiya taHerodes, ta ñása'ya ñáHerodías kata xá'á ñá noo ndi'i na ndóo viko yó'o, ta kúsii ní ini taHerodes xíni ra ñá, kata xá'á ñá. 7 Ta saá chiná'a ra Ndios ña taxi ra nda'a ñálo'o yó'o ndi'i ña ndukú ñá noo ra. 8 Ta si'í ñá nika'an ñá xí'in sa'ya ñá yukía ndukú ñá noo tarey, ta saá nika'an ñálo'o yó'o xí'in tarey:

—Chinóo ún sini taJuan, ta sakuchu nivi, noo ko'o ña ndíka, ta taxi ún ña nda'a i.

9 Ta kúchuchú ní ini tarey ña xini so'o ra ña nduku ñálo'o, ta saá ni, xa'nda chiño ra ña kasa ndivi na ña ndukú ñá noo ra, xa'a ña xini so'o ndi'i na ndóo viko yukía nika'an ra xí'in ñálo'o ña chiná'a ra Ndios. 10 Ta ti'ví ra natropa kua'an na ve'e kaa, ta kandoso na sikon taJuan. 11 Ta saá ní'i na sini taJuan kánóo ña noo ko'o ta taxi na ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o nataxi ñá ko'o yó'o nda'a si'í ñá.

12 Ta naxíka xí'in taJuan kixaa na ve'e kaa, ta nakuiso na yikí koñu ra, ta nixa'an na sandúxun na ña. Ta saá kixaa na noo yóo taJesús, ta ndato'on na xí'in ra yukía nindo'o taJuan.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi o'on mil taa
(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

13 Ta kivi xini so'o taJesús ña nindo'o taJuan, ta saá kee ra kua'an ra ini tón barco, ta nixaa ra ñii xiiña noo on koó nivi. Ta saá xini so'o nivi mí kua'an taJesús, ta kee na kua'an xá'á na sata ra. 14 Tá noo taJesús tón barco, ta xini ra kua'a ní nivi, ta kúndá'ví ní ini ra xíni ra na, ta sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o. 15 Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta saá nitondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata, noo ndóo yó vichí ní, ta nikuaa ní kúu ña vitin. Va'a ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná ko'on na ñoo válí yatin ña ndukú na sata na ña kuxu na —káchí naxíka xí'in ra.

16 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—On vása xíni ñó'ó ko'on na. Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.

17 Ta nika'an na saá:

—On koó kua'a ñaxíxi. Yóo kuiti o'on sita va'a ta ovi kúu tiaká.

18 Ta nika'an taJesús saá xí'in na:

—Taxi ndó ña yóo nda'a i.

19 Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i na noo yita síi. Ta ki'in ra o'on sita va'a xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi nino, ta nika'an ra, káchí ra:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún taxi ún ñaxíxi.

Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a ndi'i nivi na ndóo yó'o. 20 Ta nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi na, ta naxíka xí'in taJesús sakutú na uxu ovi chikiva xí'in ña kindoo ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na ña. 21 Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na ñii o'on mil taa, xí'in inka kua'a ní násí'í xí'in kua'a ní navalí.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña xíka ra noo mini
(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

22 Ta saá taJesús xa'nda chiño ra noo naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco ta ko'on si'na na noo ra nda inka xiiña noo mini, saá chi nindoo ra ndayi ra ndi'i nivi. 23 Tá ndi'i nindayi ra nivi, ta ndaa ra kua'an ra yuku noo ka'an ra xí'in Ndios. Ta saá nikeetá ño'o ta kunaa, ta yóo mató'ón ra yuku yó'o, 24 ta tón barco kánóo nó ma'ñó mini. Ni-kuchiño ko'on ka nó chi ndeé ní káni tachi xí'in takuií ta sákuiko ní ña tón barco. 25 Ta xa yatin kóni tivi kúu ña,* ta taJesús xíka xá'á ra noo takuií vaxi ra noo kánóo tón barco. 26 Tá xini naxíka xí'in ra ndí xíka ra noo mini, ta saá niyi'ví ní na, ta xí'in ndi'i ndee na nika'an na:

—¡Ñii ñí'ná kúu ñakaa! —káchí na.

27 Ta saá kama nika'an taJesús xí'in na:

—On kundi'i ini ndó, chi yi'i va kúu i. On kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.

28 Ta nika'an taPedro, káchí ra saá:

—Tata, tá ndixa yó'ó kúu ún, ta ka'nda chiño ún noo i ta ná kundoso i noo takuií ta xaa i noo ún.

* 14:25 Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa uni xí'in kaa iño xitaan.

29 —Na'a —káchí taJesús xí'in ra.
Ta taPedro noo ra tón barco, ta kixá'á
ra xíka xá'á ra noo takuií ña xaa ra noo
taJesús. 30 Ta xini ra ndeé ní vaxi tachi, ta
niyi'ví ní ra, ta kixá'á ra kua'an nikétá ra ini
mini, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra:
—Tata, ¡sakaku ún yi'i! —káchí ra.
31 Ta taJesús xandikon sanakaa ra nda'a
ra, ta tiin ra taPedro, ta nika'an ra xí'in ra:
—¡Taa ta lo'o ní kándixa ini yi'i kúu
yó'ó! ¿Ndachun xíka ini ún, ta on vása
kándixa ún yi'i chindeé i yó'ó?
32 Ta saá ndaa na tón barco, ta niyaa
tachi. 33 Ta na ñó'o ini tón barco xikuxítí
na noo taJesús, ta kisa to'ó na ra, nika'an
na saá xí'in ra:
—¡Ndixa yó'ó kúu ún Sa'ya Ndios!
—káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sanda'a ra nivi ñoo Genesaret
(Mr. 6:53-56)

34 Niya'a na mini ta nixaa na inka xiiña,
ta noo na tón barco ñoo Genesaret. 35 Ta
nakoni nanivi ñoo yó'o yu kúu taJesús, ta
saá ti'ví na nivi ndato'on na xí'in inka na
ñoo yatin ña kixaa taJesús. Ta nayó'o kixaa
na xí'in na ndeé ndó'o noo ra. 36 Ta xaku
ndá'ví na noo ra ña taxi ra tondaa nda'a na
ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i nivi na
nitondaa nda'a ña'á nduva'a na.

15

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na yakua noo
Ndios
(Mr. 7:1-23)

1 Ta sava nafariseo xí'in sava na sáná'a
ndayí Ndios kixi na ñoo Jerusalén, ta kixaa
na noo taJesús, ta nindaka to'on na ra:
2 —¿Ndachun yá'a ndoso naxíka xí'in ún
noo ña saná'a naxii síkuá yó xina'á? Chi
on vása ndá'á na ta xíxi na —káchí na xí'in
taJesús.
3 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá xí'in
na:
—Ta ndó'ó, ¿ndachun yá'a ndoso ndó
ndayí ña xá'nda chiño Ndios, ta kísa ndivi
ndó ña saná'a naxii síkuá ndó xina'á? 4 Chi
Ndios nika'an ra, kachí ra saá: "Kasa to'ó
ndó yivá ndó, ta kasa to'ó ndó si'í ndó",
ta "Xíni ñó'ó kivi ndi'i nivi na kándiva'a
xí'in yivá na án xí'in si'í na", kachí Ndios.
5 Ta ndó'ó, sáná'a ndó káchí ndó yóo yichi
ka'an ñii taa xí'in yivá ra ta xí'in si'í ra,
kachí ra saá: "On kúchiño i chindeé i ndó'ó,
saá chi xa nika'an i taxi i ndi'i ña kómí i
nda'a Ndios", kachí ra. 6 Ta xa'a ña ká'an ra
ñayó'o káchí ña saá: On vása xíni ñó'ó ka
kasa to'ó ra yivá ra, ta on vása xíni ñó'ó ka
kasa to'ó ra si'í ra. Ta saá chíkaa nino ndó
to'on Ndios xa'a ña ndíkon ndó yichi mii
ndó. 7 ¡Na ovi yu'u kúu ndó'ó! Ta ñandaa
kúu to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías
xa'a ndó kuiya xina'á, ña káchí saá:
8 Nivi yó'o kísa to'ó na yi'i xí'in ndasaá kuiti
to'on kée yu'u na,
ta níma na xíká ní yóo ña noo i, chi on vása
ndino'o ini na kísa to'ó na yi'i.
9 Ta nda mani kísa to'ó na yi'i,
chi sáná'a na nivi ña kúu ndayí mii na, ta
on vása sáná'a na nivi ña xá'nda
chiño i noo na,
kachí Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo
ta xí'in na sáná'a ndayí.
10 Ta taJesús kana ra nivi vaxi na noo ra,
ta nika'an ra saá xí'in na:
—Koni so'o ndó, ta kundaa ini ndó ña
ka'an i xí'in ndó. 11 Ña xíxi nivi ta ña kí'vi
yu'u na, ta on vása ndása ña nduu nivi na
yakua noo Ndios. Ta to'on ña on vá'a vaxi
yu'u nivi, ta ñayó'o ndása ña nduu nivi na
yakua noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.
12 Ta naxíka xí'in ra kixaa na noo ra, ta
nindaka to'on na ra:
—¿Án xíni ún ña nisaa ní nafariseo ña
xíni so'o na to'on ña nika'an ún xí'in na?
13 Ta ndakuiin ra:
—Ndatán yóo ku'u ña on vása ní-chi'i
Yivá yó Ndios, ta xíni ñó'ó to'on ndi'i ra ña,
saá yóo nafariseo yó'o. 14 Ta saá on kani
sini ndó xa'a na. Ndatán yóo nakuáá tíin
na nda'a inka nakuáá kua'an na yichi, saá
yóo nayó'o. Tá ñii takuáá tíin ra nda'a inka
takuáá kua'an na yichi, ndiovi ra saá koyo
ta'vi.
15 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra, káchí
ra saá:
—Nandaxin ún noo ndi cuento saná'a ún
xa'a ña ndasaá nduu nivi na yakua noo
Ndios.
16 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—¿Án ñii ki'va ndatán yóo inka nivi, saá
yóo ndó'ó? ¿Án ta'án kundaa ini ndó?
17 Ndi'i ña xíxi nivi kí'vi ña yu'u na ta xáa ña
tixin na, ta saá yá'a ña xíta ña. 18 Ta to'on
ña on vá'a vaxi ña yu'u na chi káku ña níma
na, ta ñayó'o ndása ña nduu nivi na yakua
noo Ndios. 19 Chi ndi'i ña on vá'a xáni ini

nivi káku ña níma na. Ta chínda'á ña na
ke'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ña kúu ña
xá'ni na inka nivi, xí'in ña kí'vi taa kuachi
ñoyívi xí'in inka ña'a ñá on siví kúu ñásí'í
ra, án kí'vi ña'a kuachi ñoyívi xí'in taa ta on
siví kúu yii ñá, xí'in ndi'i inka noo ñakini
ña ké'é nivi xí'in inka ña'a án taa. Ta inka
ña on vá'a ké'é na kúu ña kísa kuí'ná na,
xí'in ña ká'an na ñavatá, xí'in ña kándiva'a
na xí'in inka nivi. 20 Ndi'i ñayó'o kúu ña
ndása ña nduu nivi na yakua noo Ndios. Tá
ña on vása ndá'á nivi ña kuxu na, ñayó'o
on vása ndása ña nduu na nivi yakua noo
Ndios —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a ñá kixi xíká ta kandixa ñá taJesús
(Mr. 7:24-30)

21 Ta kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra,
ta kua'an na ñii xiiña noo yóo yatin ñoo
Tiro xí'in Sidón. 22 Ta ñii ñáCanaán* vaxi
yatin ñá noo kua'an ra, ta xí'in ndi'i ndee
ñá nika'an ñá, káchí ñá si'a xí'in ra:
—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún
koni ún yi'i! Sa'ya i ñálo'o ndeé ní xó'vi ñá,
chi kómí ñá níma ndiva'a —káchí ñá.
23 Ta on vása ní-ndakuiin taJesús nda ñii
to'on. Ta saá naxíka xí'in ra kixaa na noo
ra, ta xaku ndá'ví na noo ra:
—Ka'an ún xí'in ñáyó'o ná ko'on ñá, saá
chi ndá'yi ní ñá vaxi ñá sata yó.
24 Ta nika'an taJesús:
—Ndios ti'ví ra yi'i vaxi i kuiti noo nañoo
Israel, chi ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó
noo xito'o rí, saá yóo nayó'o —káchí ra.
25 Ta ñáña'a yó'o nitondaa yatin ñá, ta
xikuxítí ñá noo taJesús, ta nika'an ñá xí'in
ra:
—Tata, ¡chindeé ún yi'i!
26 Ta ndakuiin ra, nika'an ra:
—On vása va'a tava nivi sita va'a ña xíxi
sa'ya na ta sakana na ña noo tí ina kuxu rí
ña.
27 Ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:
—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina xíxi rí ña
chachi kóyo yu'u mesa xito'o rí —káchí ñá.
28 Ta taJesús nika'an ra:
—Nana, kónó ní chikaa ún ña ndáa ini ún
yi'i. Ta kasa ndivi i ña ndúkú ún noo i
—káchí ra.
Ta ñálo'o sa'ya ñáña'a yó'o mii hora yó'o
nduva'a ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra kua'a ní nivi na ndeé ndó'o

29 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra yu'u
mini Galilea. Ta ndaa ra ñii yuku ta xikoo
ra. 30 Ta kua'a ní nivi kixaa na noo ra, ta
xí'in nayó'o kixaa nivi na on kiví kaka xá'á,
nivi nakuáá, nivi nañí'í, nivi na lavó nda'a,
nivi na lavó xa'a, xí'in inka na ndeé ndó'o
ndi'i saá noo kue'e kixaa na noo taJesús. Ta
sanda'a ra ndi'i na ndeé ndó'o yó'o. 31 Ta
saá naka'nda ní ini nivi xíni na ndí na xikuu
nañí'í ká'an na, na xikuu na lavó nda'a xí'in
na lavó xa'a nduva'a na, na xikuu na on kiví
kaka xá'á xíka na, na xikuu nakuáá xíto na.
Ta ndi'i nivi kisa ká'no na ta kisa to'ó na
Ndios ta xá'nda chiño noo naIsrael.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil taa
(Mr. 8:1-10)

32 Ta taJesús kana ra naxíka xí'in ra vaxi
na noo ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra
saá:
—Kúndá'ví ní ini i xíni i nivi, chi xa uni
kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na. On
xiin i ti'ví i na no'o na koto kivi nduú na
yichi, chi xí'i ní na soko —káchí ra.
33 Ta ndakuiin naxíka xí'in ra:
—¿Míkía sata yó sita va'a kuxu ndi'i
nanivi, chi vichí ní káa yó'o?
34 Ta nindaka to'on taJesús naxíka xí'in
ra:
—¿Ndasaá sita va'a kómí ndó?
Ta ndakuiin na:
—Yóo uxa sita va'a xí'in lo'o tiaká válí.
35 Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo
ndi'i na noo ño'o. 36 Ta ki'in ra uxa sita va'a
xí'in lo'o tiaká, ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún
taxi ún ñaxíxi.
Ta ta'ví ra sita va'a yó'o, ta ta'ví ra tiaká,
ta taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o
nataxi na ña nda'a nivi kuxu na. 37 Ta nani
ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i
xixi na, ta naxíka xí'in taJesús sakutú na
uxa chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo
ndoso, chi ni-kundeé nivi kuxu ndi'i na ña.
38 Ta ndi'i nivi na xixi yó'o xikuu na komi
mil taa xí'in inka kua'a ní násí'í xí'in kua'a
ní navalí. 39 Ta taJesús nika'an ra nindayi
ra nivi yó'o ta kuano'o na, ta saá ndaa ra
tón barco, ta kua'an ra ñii xiiña naní ña
Magdala.

* 15:22 Nixiyo ñii xiiña xinaní Canaán xina'á, ta nivi na xitaku yó'o on siví najudío xikuu na, ta nanivi xindoo yó'o nixaa na xindoo na ñii xiiña noo naní Fenicia yatin ñoo Tiro xí'in Sidón.

16

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo xí'in nasaduceo kivi ndukú na ñii milagro noo taJesús
(Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

1 Ta nafariseo xí'in nasaduceo kixaa na noo taJesús. Ta kóni koto ndoso na ra, káchí
na saá xí'in ra:
—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi,
tá ndixa Ndios ti'ví yó'ó.
2 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
na:
—Tá nikuaa, tá kukuá'á noo sakán niketá
ño'o, ta ká'an ndó, káchí ndó saá: "Va'a ní
koo kivi taan." 3 Tá xitaan, tá kukuá'á ndi'i
noo sakán vaxi kana ño'o, ta ká'an ndó,
káchí ndó saá: "On vása va'a koo kivi vitin."
¡Nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Xíni va'a ndó
ña kúu seña ña káchí ndasaá koo kivi, ta,
¿ndachun on vása kúndaa ini ndó yukía
kóni kachí ña xíto ndó xí'in ña xíni so'o
ndó ké'é i vitin? 4 ¡Nivi na ndiva'a ní ini,
na on vása kándixa Ndios kúu ndó'ó! Saá
chi ndúkú ndó ñii milagro noo i ña kandixa
ndó tá taa ta kixi noo Ndios kúu i. Ta yi'i
on ke'é i inka milagro ña koto ndó, chi va'a
ka xíni ñó'ó kundaa ini ndó ña nindo'o
taprofeta Jonás kuiya xina'á.
Ta saá kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka
xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a levadura nafariseo
(Mr. 8:14-21)

5 Ta ndaa na tón barco ta kua'an na
niya'a na inka xiiña noo mini, ta naxíka
xí'in taJesús nandoso na kuni'i na sita va'a
ko'on na. 6 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Koto va'a ndó. On naki'in ndó
levadura nafariseo xí'in nasaduceo.
7 Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na,
káchí na saá:
—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sita
va'a ní'i yó.
8 Ta kundaa ini taJesús yukía nika'an
xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:
—Na on vása kándixa kúu ndó.
¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: "On koó
sita va'a ní'i yó", káchí ndó? 9 ¿Án ta'án
kundaa ini ndó? ¿Án nandoso ndó ña
ta'ví i o'on sita va'a xíxi na o'on mil taa, ta
nindoo kua'a ní ka chikiva sita va'a? 10 ¿Án
nandoso ndó xa'a uxa sita va'a xíxi na komi
mil taa, ta nindoo kua'a ní ka chikiva sita
va'a? 11 ¿Ndachun on vása kúndaa ini ndó
chi on siví xa'a sita va'a kúu ña ká'an i xí'in
ndó vitin? Koto va'a ndó, on naki'in ndó
levadura nafariseo xí'in nasaduceo —káchí
ra xí'in naxíka xí'in ra.
12 Ta saá kundaa ini na on siví xa'a
levadura ña ñó'o xí'in sita va'a kúu ña ká'an
taJesús xa'a. Ta ña ká'an ra xa'a xí'in na
kúu ña koto va'a na noo to'on ña sáná'a
nafariseo xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra ndí taJesús kúu Cristo ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o
(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

13 Ta kixaa taJesús ñii xiiña noo yóo
yatin ñoo Cesarea Filipo, ta nindaka to'on
ra naxíka xí'in ra:
—¿Yukía káchí nivi xa'a i yu kúu i?
14 Ta ndakuiin na, káchí na saá:
—Sava nivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan, ta
sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún
taprofeta Elías. Ta inka na ká'an yó'ó
kúu ún taJeremías án inka taprofeta ta xi-
taku xina'á.
15 Ta nindaka to'on ra na:
—Ta mii ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?
16 Ta ndakuiin taSimón Pedro, nika'an
ra:
—Yó'ó kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta kúu ún Sa'ya
Ndios tatáku.
17 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Ñava'a ní ke'é Ndios xí'in ún, tata
Simón, sa'ya taJonás, chi on siví nivi kúu
na saná'a yó'ó ñandaa yó'o. Ta Yivá i
Ndios, ta yóo ñoyívi nino, kúu ta saná'a
yó'ó. 18 Ndixa ká'an i xí'in ún, ta vitin saku-
naní i yó'ó Pedro,* ta sata yuu yó'o† kasa
va'a i ve'e ño'o i noo nakutá'an ndi'i nivi na
kandixa yi'i, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña,
chi ndee ña xá'ni nivi, on kuchiño kundeé
ka ña noo nivi na kándixa yi'i, ta kutaku
ndino'o na ndi'i saá kivi. 19 Ta nataxi i
nda'a ún llave ña nakuiná ún yé'é noo ki'vi
nanivi yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta
Ndios taxi ra ndayí nda'a ún ña ka'an ún yu
kúu ñava'a ta yu kúu ña on vá'a ke'é nivi
ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú ra xí'in ún xa'a
ndi'i ñayó'o —káchí ra xí'in taPedro.
20 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:
—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi ndí
yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi
ñoyívi yó'o.

* 16:18 To'on griego "petros" kivi Pedro, kóni kachí ña: yuu lo'o.
† 16:18 To'on griego "petra" kóni kachí ña: yuu ká'no.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndátoon ra ña ka'ni na ra
(Mr. 8:31–9:1; Lc. 9:22-27)

21 Nda kivi yó'o kixá'á taJesús ndátoon
ra xí'in naxíka xí'in ra ndí xíni ñó'ó koon
ra ñoo Jerusalén. Ta ñoo yó'o naxikua'a
noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios
xí'in naná'no noo nasutu saxo'vi ní na ra.
Ta ka'ni na ra, ta kivi uni nataku ra, kasa
Ndios. 22 Ta saá taPedro tava síín ña'á ra,
ta kixá'á ra ninaa ra xí'in taJesús xa'a ña
nika'an ra, ta taPedro nika'an ra, káchí ra
saá xí'in taJesús:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ún ñayó'o,
Tata! ¡Nda ñii kivi on kundo'o ún saá!

23 Ta ndikó koo taJesús ta nika'an ra xí'in
taPedro, káchí ra saá:

—¡Kuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta
yó'ó taPedro sási ún noo i ña on kasa ndivi i
ña kóni Yivá i Ndios. On vása xáni ini ún
ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún
ndatán xáni ini nivi —káchí taJesús xí'in
taPedro.

24 Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xíni
ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mii na,
ta kusokó na tón cruz mii na‡ ta kundikon
na sata i. 25 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú
ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xiin
na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na
kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása
ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o,
xa'a ña kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na
kutaku xí'in i. 26 Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká
ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na
noo Ndios, ta nda mani kúu ña. Saá chi
on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká
kómí na xa'a ña kutaku na xí'in Ndios. 27 Ta
yi'i, taa ta kixi noo Ndios, vaxi ñii kivi
ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a
ña livi yé'e Yivá i Ndios, ta kixaa naángel
xí'in i, ta saá cha'vi i ñii ñii nivi xa'a ndi'i
ñava'a án ña on vá'a ke'é na ñoyívi yó'o.
28 Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na
ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni
ndó yi'i, kivi ndikó i ñoyívi yó'o ña ka'nda
chiño i noo ndi'i nivi —káchí taJesús xí'in
na.

17

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nataxa taJesús, xini uni taxíka xí'in ra
(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

1 Niya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra
uni taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in
taJuan ta kúu ñani taJacobo yó'o, ta kua'an
na xí'in ra ñii yuku síkón. 2 Ta kán xini na
nasama noo taJesús. Ndatán yé'e ñoo saá
náye'e noo ra. Ta nduyaa tikoto ra. Ndatán
yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikoto ra. 3 Ta
saá nitivi taMoisés xí'in taElías, ndátoon
na xí'in taJesús. 4 Ta nika'an taPedro xí'in
taJesús:

—Tata, va'a ní ndóo yó yó'o. Tá kóni ún,
ta kasa va'a ndi uni tia'va, ñii ña koo mii ún,
ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías
—káchí taPedro xí'in ra.

5 Tá ká'an ka taPedro, ta noo ñii viko ña
yé'e nda noo ñíndichi ra xí'in nataa yó'o, ta
nisa'vi ndi'i na tixin viko. Ta tixin viko yó'o
kixi toon ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i,
ta kúsii ní ini i xíni i ra. Ta koni soo va'a
ndó toon ña ká'an ra —káchí Ndios.

6 Tá xini soo naxíka xí'in taJesús toon
yó'o, ta xikundee ndi'i na noo ñoo, ta
niyi'ví ní na. 7 Ta taJesús kixaa ra noo na,
ta nitondaa nda'a ra na, ta nika'an ra saá
xí'in na:

—Ndakoo ndó. Ta on kuyi'ví ndó.

8 Tá na uni yó'o nakoto ndaa na, ta nda
ñii nivi on koó ka ní-xini na, nda ñii laá
kuiti taJesús ñíndichi noo na.

9 Tá vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesús
xa'nda chiño ra noo na, káchí ra saá xí'in
na:

—On ndatoon ndó xí'in nda ñii nivi
ña sakán xini ndó. Tá kixaa kivi kivi i ta
nataku i, saá kivi ndatoon ndó xí'in nivi
—káchí ra xí'in na.

10 Ta naxíka xí'in ra nindaka toon na
taJesús, káchí na saá:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios
ndí si'na xíni ñó'ó kixi taElías, ta saá kixaa
taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o?
—káchí na.

11 Ta ndakuiin taJesús:

—Ndixa taElías si'na xíni ñó'ó kixaa ra,
ta ndasa va'a ndi'i ra ña'a. 12 Ta yi'i
ká'an i xí'in ndó, xa kixi taElías, ta on vása
ní-nakoni nivi ra, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña

‡ 16:24 Toon kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

on vá'a káchí ini mii na. Ñii ki'va saxo'vi na tayó'o, saá saxo'vi na yi'i, taa ta kixi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

13 Ta saá kundaa ini naxíka xí'in ra ndí taJesús ká'an ra xa'a taJuan, ta sakuchu nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii talo'o ta kómí níma ndiva'a
(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

14 Ta kixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra noo nákutá'an kua'a ní nivi, ta ñii taa kixaa yatin ra noo taJesús, ta xikuxítí ra noo ra. 15 Ta nika'an ra, káchí ra saá xí'in ra:

—Tata, kundá'ví ini ún koni ún talo'o sa'ya i. Saá chi ta xí'i yi'í kúu ra, ta ndeé ní kini xó'vi ra. Kua'a ní yichi nákava ra noo xíxi ño'o, ta kua'a ní yichi nákava ra ini takuií. 16 Nixa'an ra xí'in i noo naxíka xí'in ún, ta on vása ní-kuchiño na sanda'a na ra —káchí ra.

17 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in nivi:

—¡Nivi na toon ní ini kúu ndó'ó, ta on xiin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka kivi xíni ñó'ó kutaku i xí'in ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xí'in ndó? Ta vitin, va'a taxi ndó ná kixi talo'o yó'o noo i —káchí ra.

18 Ta kixaa talo'o ta taJesús xa'nda chiño ra noo níma ndiva'a ña kee ña. Ta ñaníma ndiva'a yó'o kee ña, ta xandikon nduva'a talo'o.

19 Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta nindaka to'on se'é na ra:

—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava ndi níma ndiva'a yó'o?

20 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra xí'in na:

—On vása ní-kuchiño ndó chi xíni ñó'ó kandixa ka ndó Ndios. Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá kandixa ndó Ndios vará nda lo'o kuiti, ndatán yóo ndikin mostaza lo'o ní ña, ta xa'a ña lo'o kuiti kandixa ndó, ñayó'o taxi ña kukomí ndó ndee ña ka'an ndó xí'in yuku ká'no ñíndichi yó'o: "Kuta'a ún yó'o ta kua'an ún inka xiiña kaa", kachí ndó, ta yuku ká'no ñíndichi yó'o kuta'a ña. Saá chi tá kándixa lo'o ndó Ndios, ta kuchiño ndó kasa ndivi ndó ndi'i ña'a. 21 Ta ñaníma ndiva'a tá'an ña xikomí talo'o yó'o, xíni ñó'ó koo so'on ndó ta ka'an ní ndó xí'in Ndios, saá kuchiño tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndáto'on tuku ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Ta yóo taJesús xí'in naxíka xí'in ra estado Galilea, ta nika'an ra xí'in na:

—Ñii kivi ña vaxi ñii taa nataxi ra yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, nda'a nivi. 23 Ta nayó'o ka'ni na yi'i, ta tondaa kivi uni nataku i, kasa Ndios —káchí ra xí'in na.

Ta kúchuchú ní ini naxíka xí'in ra xini so'o na to'on yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi na si'ún ve'e ño'o ká'no

24 Tá nixaa taJesús xí'in naxíka xí'in ra ñoo Capernaum, ta na káya si'ún naní dracma xa'a ve'e ño'o ká'no kixaa na noo taPedro, ta nindaka to'on ña'á na:

—¿Án on vása chá'vi taMaestro si'ún xa'a ve'e ño'o ká'no?

25 Ta ndakuiin taPedro, káchí ra saá:

—Chá'vi va ra ña —káchí ra.

Ta saá taPedro niki'vi ra ve'e, ta si'na nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—¿Yukía xáni ini ún, Simón? Narey ñoyívi yó'o, ¿yo noo nivi ndúkú na si'ún? ¿Án ndúkú na si'ún noo nañoo mii na, án ndúkú na si'ún noo nivi na inka ñoo?

26 Ta ndakuiin taPedro:

—Ndúkú na ña noo nivi na inka ñoo.

Ta nika'an taJesús:

—Ta nañoo mii narey on vása chá'vi na. 27 Ta saá ni, xa'a ña on sasaa yó na, va'a ka kua'an ún mini, ta sakana ún ini takuií yi'va ña kómí kaa chikí'í noo ña satiin yu'u títiaká, ta títiaká tínoó tiin ún nakuiná ún yu'u rí, ta naní'i ún ñii si'ún, ta ko'on ún ve'e ño'o ká'no, ta cha'vi ún xa'a yi'i xí'in xa'a mii ún —káchí taJesús xí'in taPedro.

18

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios
(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

1 Ta kixaa naxíka xí'in taJesús noo ra, ta nindaka to'on na ra:

—¿Yu kúu taká'no ka noo xá'nda chiño Ndios?

2 Ta saá kana taJesús ñii talo'o, ta nika'an ra xí'in talo'o yó'o kundichi ra ma'ñó noo naxíka xí'in ra. 3 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, tá on vása ndasa nino xí'in mii ndó, tá on vása nduu ini ndó ndatán yóo ini naválí, ta on kiví

ki̱'vi ndó nǫǫ xá'nda chiño Ndios. 4 Ta ta̱a ta̱
ndása lo'o xí'in mii̱, nda̱tán yóo ta̱lo'o yó'o,
ta ta̱yó'o kúu ta̱ká'no ka̱ nǫǫ xá'nda chiño
Ndios. 5 Ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ ña kándixa na yi̱'i̱,
ta náki'in va̱'a na naválí, kóni kachí ña saá,
ndí yi̱'i̱ náki'in va̱'a na —káchí ta̱Jesús xí'in
na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña yi̱yo ki̱'vi ni̱vi kua̱chi
(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

6 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús, káchí ra saá
xí'in na:
—Tá yóo nakuálí na ndíkǫn yi̱'i̱, ta ni̱vi
na chínda'á nakuálí yó'o ki̱'vi na kua̱chi,
¡ndá'ví ní ni̱vi yó'o! Va̱'a ka̱ si'na inka̱ ni̱vi
ná katón na ñii yuu̱ ká'no si̱kǫn nayó'o, ta
sakana ña'á na nǫǫ kónó va̱'a ini takuií,
ña ǫn chinda'á na nakuálí ki̱'vi na kua̱chi.
7 ¡Ndá'ví ní ni̱vi ñoyívi yó'o!, saá chi ndi'i
ki̱vi̱ yóo kua̱'a̱ ní ña ǫn vá'a ña chínda'á
ni̱vi ki̱'vi na kua̱chi. ¡Ta ndá'ví ní ka̱ ni̱vi
na chínda'á inka̱ ni̱vi ki̱'vi na kua̱chi!
8 'Tá ñii nda'a̱ ndó án ñii xa̱'a̱ ndó kúu
ña chínda'á ndó'ó kua̱n ki̱'vi ndó kua̱chi,
ta saá va̱'a ka̱ kandoso ndó ña ta sakana
ndó ña. Chi va̱'a ka̱ kutaku̱ ndó xí'in ñii
la̱á nda'a̱ ndó án ñii la̱á xa̱'a̱ ndó, nǫǫ ña
kǫ'ǫn ndó xí'in ǫvi̱ nda'a̱ ndó ta xí'in ǫvi̱
xa̱'a̱ ndó nda̱ya nǫǫ xíxi̱ ño'ǫ ndi'i saá ki̱vi̱.
9 Tá ñii nduchu̱ nǫǫ ndó kúu ña chínda'á
ndó'ó kua̱n ki̱'vi ndó kua̱chi, ta va̱'a ka̱ tava
ndó ña ta sakana ndó ña. Chi va̱'a ka̱ kutaku̱
ndó xí'in ñii la̱á nduchu̱ nǫǫ ndó, nǫǫ ña
kǫ'ǫn ndó xí'in ǫvi̱ nduchu̱ nǫǫ ndó nda̱ya
—káchí ta̱Jesús xí'in na.

Cuento yó'o nda̱tǫ'on xa̱'a̱ ñii tíndikachi
nda̱ñó'ó
(Lc. 15:3-7)

10 Ta nda̱tǫ'on tuku ta̱Jesús ñii cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
—Koto va̱'a ndó ña ǫn kani si̱ni̱ ndó na
ǫn vása nda̱ya̱'ví kúu naválí yó'o. Ká'a̱n i̱
xí'in ndó, naángel na ndáa naválí yó'o ndóo
na ndi'i saá ki̱vi̱ xí'in Yivá i̱ Ndios, ta̱ yóo
ñoyívi ni̱no. 11 Saá chi yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi nǫǫ
Ndios, ki̱xa̱a i̱ ñoyívi yó'o saka̱ku i̱ ni̱vi na
nda̱ñó'ó.
12 '¿Yukía̱ xáni ini ndó? Tá yóo ñii ta̱a
kómí ra ñii ciento ndikachi sa̱na̱ ra, ta ñii
rí nda̱ñó'ó, ta saá, ¿án ǫn sandakoo ra tí
kǫmi̱ si̱kǫ xa̱'ǫn kǫmi̱ kundǫo mii rí yuku̱,
ta kǫ'ǫn ra nandukú ra tí nda̱ñó'ó? 13 Ndixa
ká'a̱n i̱ xí'in ndó, tá naní'i ra rí, ta kusii̱ ní ka̱
ini ra xa̱'a̱ tí na̱ní'i ra nǫǫ ndi'i inka̱ tí kǫmi̱
si̱kǫ xa̱'ǫn kǫmi̱ sa̱na̱ ra. 14 Nda̱tán yóo ta̱
ndáa ndikachi, saá yóo Yivá yó Ndios, ta̱
yóo ñoyívi ni̱no. Ǫn xii̱n ra ndañó'ó nda̱ ñii
ni̱vi nǫǫ ra —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n ndasaá xíni̱ ñó'ó kasa ká'no
ini ni̱vi
xa̱'a̱ natá'an na
(Lc. 17:3)

15 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Tá yóo ñii ta̱tá'an ún, ta ke̱'é ra ña ǫn
vá'a xí'in ún, ta xíni̱ ñó'ó kǫ'ǫn mató'ón ún
ka̱'a̱n ún xí'in ra ña ǫn ke'é ka̱ ra ña ǫn
vá'a saá xí'in ún. Tá ta̱yó'o chika̱a sǫ'o ra
ña ká'a̱n ún, ta ndikó ini ra xa̱'a̱ ña ǫn vá'a
ke̱'é ra, ta saá tuku nakoo va̱'a ra xí'in ún
ta nakoo va̱'a ra xí'in Ndios. 16 Tá ta̱yó'o
ǫn xii̱n ra koni̱ sǫ'o ra ña ká'a̱n ún, ta saá
kana ún ñii án ǫvi̱ ni̱vi kǫ'ǫn na xí'in ún,
ta nǫǫ nayó'o ka̱'a̱n tuku ún xí'in ra. Ta
saá kasa ndivi ún tǫ'on Ndios, ña káchí ndí
xíni̱ ñó'ó ǫvi̱ án uni̱ ni̱vi na ndakuii̱n kasa
nda̱a̱ xa̱'a̱ kua̱chi. 17 Ta saá ni, tá ta̱yó'o ǫn
xii̱n ra koni̱ sǫ'o ra ña ká'a̱n uni̱ ndó xí'in
ra, ta saá ndatǫ'on ndó xí'in na ve'e ñǫ'o
yukía̱ ke̱'é ra. Tá ǫn xii̱n ra koni̱ sǫ'o ra ña
ká'a̱n na ve'e ñǫ'o, ta ke'é ndó xí'in ta̱yó'o
nda̱tán yóo ña ké'é ndó xí'in ta̱ ǫn vása
kándixa Ndios, án nda̱tán yóo ña ké'é ndó
xí'in ñii ta̱a ta̱ káya si̱'ún xa̱'a̱ nagobierno
ñoo Roma, saá ke'é ndó xí'in ta̱yó'o.
18 'Ta Ndios taxi ra nda̱yí nda'a̱ ndó ña
ka̱'a̱n ndó yu kúu ñava̱'a ta yu kúu ña ǫn
vá'a ke'é ni̱vi ñoyívi yó'o. Ta saá koo yu'ú
ra xí'in ndó xa̱'a̱ ndi'i ñayó'o.
19 'Ta ká'a̱n i̱ xí'in ndó, tá yóo yu'ú ǫvi̱
ndó ñoyívi yó'o xa̱'a̱ ña ndukú ndó nǫǫ
Ndios, ta saá Yivá i̱ ta̱ yóo ñoyívi ni̱no kasa
ndivi ra ña. 20 Saá chi nǫǫ nákutá'an ǫvi̱ án
uni̱ na ndíkǫn sa̱ta̱ i̱ ta ká'a̱n na xí'in i̱, ta yi̱'i̱
yóo i̱ xí'in nayó'o —káchí ta̱Jesús.
21 Ta saá ta̱Pedro ni̱tǫnda̱a yatin ra nǫǫ
ta̱Jesús, ta ni̱nda̱ka̱ tǫ'on ña'á ra:
—Tata, ¿ndasaá yichi̱ xíni̱ ñó'ó kasa
ká'no ini i̱ xa̱'a̱ ta̱a ta̱ ké'é ña ǫn vá'a xí'in i̱?
¿Án va̱'a anda̱ uxa̱ yichi̱ kasa ká'no ini i̱ xa̱'a̱
ra?
22 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús:
—Ǫn vása ká'a̱n i̱ xí'in ún anda̱ uxa̱ yichi̱
kasa ká'no ini ún xa̱'a̱ ra, ká'a̱n i̱ xí'in ún
anda̱ uni̱ si̱kǫ uxu̱ yichi̱ uxa̱, saá kasa ká'no
ini ún xa̱'a̱ ra.

Cuento yó'o nda̱tǫ'on xa̱'a̱ ǫvi̱ ta̱a níká

23 Ta ndatoon taJesús ñii cuento ña
saná'a ra na:
—Ndatán yóo ñii tarey kóni ra ndasa
va'a ra kuenda xí'in na kísa chiño noo ra,
saá yóo noo xá'nda chiño Ndios. 24 Ta yóo
ñii taa ta kísa chiño noo tarey, ta níká ra
noo tarey uxu mil si'ún naní talento.* Ta
kivi kixá'á tarey ndása va'a ra kuenda, ta
nivi kixaa na xí'in ta níká yó'o. 25 Ta on
vása ní-kuchiño taxa'vi ra si'ún tarey, ta
saá xa'nda chiño tarey ña sikó na ra kuu
ra esclavo, ndatán kasa chiño kiti saá kasa
chiño ra noo xito'o ra. Ta xa'nda chiño
tuku tarey ña sikó na ñásí'í ra xí'in sa'ya ra,
xí'in ndi'i ña kómí ra ña cha'vi ra ndi'i ña
níká ra. 26 Ta saá ta kísa chiño yó'o xikuxítí
ra ta xaku ndá'ví ra noo tarey, káchí ra saá:
"Tata, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, ta saá
cha'vi ndi'i i si'ún ña níká i nda'a ún." 27 Ta
saá kundá'ví ini tarey xini ra tayó'o, ta kisa
ká'no ini ra xa'a ña níká ra, ta taxi ra ndayí
kua'an ndíka tayó'o. 28 Ta saá ta kísa chiño
yó'o kee ra kua'an ra, ta yichi nakutá'an
ra xí'in inka tatá'an mii ra ta níká noo ra
ñii ciento si'ún válí naní denario.† Ta tiin
ra sikon ta níká lo'o yó'o noo ra ta kixá'á
ra sákuá'na ña'á ra, káchí ra saá xí'in ra:
"¡Cha'vi yi'i vitin ña níká ún noo i!" 29 Ta
saá tatá'an ra ta níká lo'o yó'o xikuxítí
ra ta xaku ndá'ví ra noo ra, ta káchí ra
saá: "Kundá'ví ini ún koni ún yi'i, ta cha'vi
ndi'i i ña níká i nda'a ún." 30 Ta ni-xiin ra
kundati ra. Ta saá chikaa ra ta níká lo'o yó'o
noo ra ini ve'e kaa anda cha'vi ra ndi'i ña
níká ra. 31 Ta inka na kísa chiño noo tarey
xini na ña ndó'o ta níká lo'o, ta kúchuchú ní
ini na, ta nixa'an na ndatoon na xí'in tarey
ndi'i ña xini na ndoo ta níká lo'o yó'o. 32 Ta
saá tarey kana ra ta kisa ká'no ini ra xa'a
yó'o, ta kixaa ra noo ra, ta tarey nika'an
ra xí'in ra, káchí ra saá: "¡Yó'ó taa ndiva'a
kúu ún! Kisa ká'no ini i xa'a ndi'i ña níká ún
noo i, chi xaku ndá'ví ún noo i. 33 Ñii ki'va
ndatán kisa ká'no ini i xa'a ún, saá xíni ñó'ó
kasa ká'no ini ún xa'a tatá'an ún ta níká lo'o
noo ún." 34 Ta tarey nisaa ní ini ra, ta chikaa
ra tayó'o ini ve'e kaa, ta xa'nda chiño ra
ña saxo'vi ña'á na anda kixaa kivi ña cha'vi
ndi'i ra ña níká ra. Saá ndi'i cuento lo'o
yó'o —káchí taJesús.

35 Ta tuku káchí taJesús saá:
—Ndatán ke'é tarey yó'o, ñii ki'va saá
ke'é Yivá i Ndios xí'in ndó, tá on xiin ndó
kasa ká'no ndino'o ini ndó xa'a natá'an
ndó.

19

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi saná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra
(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

1 Ta ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta saá
kee ra estado Galilea ta kua'an ra estado
Judea ña nákaa inka tá'ví yu'u yuta Jordán.
2 Ta kua'a ní nivi xindikon na sata ra, ta
sanda'a ra na ndeé ndó'o.
3 Ta sava nafariseo kixaa na noo ra ña
koto ndoso ña'á na, ta nika'an na xí'in ra:
—¿Án yóo yichi ñii taa sandakoo va'a ra
ñásí'í ra xa'a ña káchí ini mii ra?
4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—¿Án on vása ní-ka'vi ndó toon Ndios
ña ká'an xa'a kivi kisa va'a Ndios ñoyívi
yó'o? Chi Ndios kisa va'a ra ñii taa xí'in
ñii ña'a. 5 Ta nika'an Ndios: "Xa'a ñayó'o
ñii taa sandakoo ra yivá ra ta sandakoo ra
si'í ra ña tonda'a ra xí'in ñásí'í ra, ta na ovi
yó'o nduu na ñii nivi", káchí toon Ndios.
6 Ta saá, on siví ka ovi nivi kúu na, saá
chi ñii nivi kúu na noo Ndios. Ta nivi na
sanakutá'an Ndios, nda ñii inka nivi on vá'a
sata'ví tá'an na nayó'o —káchí taJesús xí'in
na.
7 Ta nindaka toon nafariseo taJesús:
—Ta saá, ¿ndachun taxi taMoisés ndayí
nda'a taa ña kasa va'a ra tutu xa'a ña
sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta ka'an ra ndayi
ra ñá koon ñá?
8 Ta ndakuiin taJesús:
—TaMoisés taxi ra ndayí ña sandakoo
va'a nataa ñásí'í na chi ndó'ó najudío
ni-xiin ndó chikaa ndó toon Ndios ini
ndó. Chi xina'á kivi kixá'á ñoyívi on vása
ní-chitóni Ndios sandakoo va'a taa ñásí'í ra.
9 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, tá ñii ña'a ñá yóo
yii ta on vása ní-ki'vi ñá kuachi xí'in inka
taa, ta yii ñá on koó yichi kómí ra sandakoo
va'a ra ñá. Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í
ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi
xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta taa ta tonda'a xí'in
ñáña'a ñá nindoo, kisa yii ñá, ta tayó'o ki'vi
ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ñá
noo Ndios —káchí taJesús xí'in nafariseo.

* 18:24 Ñii talento kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño xa'on kuiya. † 18:28 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

10 Ta naxíka xí'in ra nikaʼan na, káchí na
saá xí'in taJesús:
—Tá on koó yichi sandakoo vaʼa taa
ñásíʼí ra, ta vaʼa ka on tondaʼa ra.
11 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Yóo nivi na on kiví naki'in to'on yó'o.
Ta ndasaá kuiti nivi na chindeé Ndios
kuchiño naki'in vaʼa to'on yó'o. 12 Yóo taa
ta on vása tóndaʼa chi saá kaku ra. Yóo inka
taa ta on kúchiño koni ñó'ó ra ñaʼa, saá chi
xaʼnda na ra ña on koni ñó'ó ka ra ñaʼa. Ta
yóo inka taa ta chíkaa ini on tondaʼa, saá
chi kóni ra kasa chiño ra noo Ndios. Ndi'i
taa ta vaʼa kúchiño naki'in to'on yó'o, xíni
ñó'ó kasa ndivi ra ña —káchí taJesús.

Ñayó'o káʼan xaʼa taJesús
kivi chinóo ra ndaʼa ra sini naválí
(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

13 Ta kixaa nivi xí'in naválí noo yóo
taJesús ña chinóo ra ndaʼa ra sini na, ta
ndukú ra ñavaʼa noo Ndios xaʼa na. Ta
naxíka xí'in ra nikaʼan na xí'in nivi yó'o:
—On kixi ndó xí'in naválí yó'o —káchí
na.
14 Ta nikaʼan taJesús saá:
—Taxi ndó naválí ná kixi na noo i, on
kasi ndó noo na ña kixi na, chi nivi
na ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios,
ndatán yóo naválí yó'o, saá yóo na.
15 Ta chinóo ra ndaʼa ra sini naválí yó'o,
ta saá kee ra kuaʼan ra inka xiiña.

Ñayó'o káʼan xaʼa ñii taa takuíká ní
(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

16 Ta ñii taa kixaa ra noo taJesús, ta
nikaʼan ra, káchí ra saá:
—Tata maestro, taa vaʼa ini kúu ún, ¿ndá
chiño vaʼa xíni ñó'ó ke'é i, ta taxi Ndios ña
kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?
17 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Ndachun káʼan ún yi'i kúu taa vaʼa
ini? Saá chi on koó nda ñii nivi vaʼa ini, ñii
laá Ndios kuiti kúu ta vaʼa ndino'o ini. Tá
kóni ún kutaku ún xí'in Ndios ndi'i saá kivi
ña vaxi, ta xíni ñó'ó kasa ndivi ún ndayí ra.
18 Ta saá nindaka to'on tayó'o taJesús,
káchí ra:
—¿Ndá ndayí xíni ñó'ó kasa ndivi i?
—káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús;
—On kaʼni ún nivi, on ki'vi ún kuachi
ñoyívi xí'in inka ñaʼa ñá on siví kúu
ñásíʼí ún, on kasa kuí'ná ún ña kómí nivi,
on kaʼan ún ñavatá xaʼa inka nivi, 19 ta
kasa to'ó ún yivá ún, ta kasa to'ó ún si'í ún,
ta ñii ki'va ndatán kí'vi ini ún xíni ún
xí'in mii ún, saá kuki'vi ini ún koni ún
natáʼan ún —káchí taJesús xí'in ra.
20 Ta saá ndakuiin tayó'o, nikaʼan ra xí'in
taJesús:
—Yi'i nda lo'o i kísa ndivi i ndi'i saá
ndayí yó'o. ¿Án yóo inka chiño kúmani
kasa ndivi i? —káchí ra.
21 Ta ndakuiin taJesús:
—Tá kóni ún kuu ún ta vaʼa ndino'o ini,
ta kuaʼan ún sikó ún ndi'i ñakuíká kómí ún,
ta saní'i ún si'ún ndaʼa nandá'ví. Ta saá
kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios
ñoyívi nino. Tá ndi'i ke'é ún ñavaʼa yó'o,
ta kixi ún kundikon ún yi'i —káchí taJesús
xí'in ra.
22 Ta xini so'o tayó'o ña nikaʼan taJesús,
ta kúchuchú ní ini ra, ta kee ra kuaʼan ra,
saá chi kuaʼa ní ñakuíká kómí ra.
23 Ta nikaʼan taJesús xí'in naxíka xí'in ra,
káchí ra saá:
—Ndixa káʼan i xí'in ndó, yo'vi ní ki'vi
nakuíká yichi noo xá'nda chiño Ndios.
24 Tuku káʼan i xí'in ndó, vará yo'vi ní tá
kuchiño ñii tícamello yaʼa rí yavi xaʼa túkú,
ta yo'vi ní ka kuchiño yaʼa ñii takuíká yé'é
ña ki'vi ra yichi noo xá'nda chiño Ndios
—káchí taJesús xí'in na.
25 Ta naxíka xí'in ra xini so'o na ña
nikaʼan taJesús, ta naka'nda ní ini na, ta
nindaka to'on na ra:
—Tá yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi Ndios,
ta, ¿yu kúu nivi kuchiño ki'vi yichi Ndios ta
kundoo na xí'in ra?
26 Ta taJesús xito ra noo na, ta nikaʼan ra
xí'in na:
—Nivi on kúchiño na sakaku xí'in mii na,
ñii laá Ndios kúu ta kúchiño sakaku ñaʼá.
Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On
koó ña yo'vi noo Ndios.
27 Ta nikaʼan taPedro xí'in ra:
—Ta mii ndi, xa sandakoo ndi ndi'i
ñavaʼa ña xikomí ndi, xaʼa ña ndíkon ndi
sata ún. ¿Yu kúu ñavaʼa naki'in ndi xaʼa
ñayó'o? —káchí ra.
28 Ta nikaʼan taJesús xí'in na:
—Ndixa káʼan i xí'in ndó, tá kixaa kivi ña
nduxaá ñoyívi, ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios,
koo i táyi ká'no tón livi ña kaʼnda chiño i, ta
mii ndó na ndíkon yi'i kundoo ndó uxu ovi
táyi ná'no, ta kaʼnda chiño ndó noo na uxu
ovi ti'vi nivi nañoo Israel. 29 Ta ndi'i nivi na
sandakoo veʼe na, án ñani na, án ki'va na,
án yivá na, án si'í na, án ñásíʼí na, án saʼya

na, án ño'o na, xa'a ña chikaa ini na ko'on
na yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta nayó'o
naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o
Ndios taxi ra nda'a na kua'a ní ka ñava'a,
anda ñii ciento ñava'a xa'a ñii ñii ñava'a ña
sandakoo na. Ta saá ñoyívi nino Ndios taxi
ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña
vaxi. 30 Ta saá kua'a ní nivi nanoó nduu na
nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu
na nivi nanoó —káchí taJesús xí'in na.

20

Cuento yó'o ndáto'on xa'a nivi na kísa chiño xí'in tíuva

1 Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña
saná'a ra na:
—Ndatán yóo ñii taa ta kómí ño'o, saá
yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta
tayó'o kee ra ve'e ra xitaan ní, ta kua'an ra
ndukú ra na kasa chiño xí'in ra noo ño'o
noo nataan ra tón uva. 2 Ta naní'i ra nivi, ta
nika'an ra xí'in na: "Cha'vi i ndó'ó ñii si'ún
denario* tá ko'on ndó kasa chiño ndó kivi
vitin noo ño'o i noo nataan i tón uva." Ta
saá kua'an na kasa chiño na. 3 Ta kaa iin
xitaan† tuku kua'an ra, ta xini ra sava nivi
ndóo na noyá'vi chi on koó chiño kómí na.
4 Ta nika'an ra xí'in na: "Ko'on ndó kasa
chiño ndó noo ño'o i noo nataan i tón uva,
ta cha'vi i ndó'ó ña kúu ya'vi ndó." Ta saá
kua'an na kasa chiño na noo ra. 5 Ta kaa
uxu ovi ta tuku kaa uni xikuaa‡ tuku kee
ra kua'an ra, ta naní'i ra nivi na kasa chiño
noo ra. 6 Ta kaa o'on xikuaa§ tuku kee ra
kua'an ra, ta naní'i ra inka nivi na ndóo
mii ta on koó chiño kómí na. Ta nindaka
to'on ra na: "¿Ndachun ndiví ndaa ndóo
mii ndó yó'o, ta on vása kísa chiño ndó?"
7 Ta ndakuiin na: "Chi nda ñii nivi on vása
ní-ka'an xí'in ndi kasa chiño ndi xí'in na."
Ta saá nika'an ra xí'in na: "Ndó'ó ko'on ndó
kasa chiño ndó noo ño'o i noo nataan i tón
uva, ta naki'in ndó ña kúu ya'vi ndó." 8 Tá
xikuaa niketá ño'o kúu ña, ta ta xí'in ño'o
noo kísa chiño na nika'an ra xí'in ta ndíso
chiño noo na kísa chiño noo ra, káchí ra
saá: "Kana ún na kísa chiño kixi na yó'o,
ta cha'vi ún na. Si'na kixá'á ún cha'vi ún
na nikí'vi sondí'í, ta sandi'i ún cha'vi ún
na si'na nikí'vi kisa chiño." 9 Ta kixaa na
nikí'vi kisa chiño kaa o'on xikuaa, ta ñii
ñii na naki'in na ñii si'ún denario. 10 Ta
saá kixaa na nikí'vi noó na xitaan ní kixá'á
kisa chiño, ta nayó'o ndáti na naki'in ka
na si'ún. Ta ñii ñii nayó'o naki'in na ñii
laá si'ún denario. 11 Ta kixá'á na ká'an
kuáchí na noo taa ta xí'in ño'o noo kisa
chiño na, 12 káchí na saá xí'in ra: "Nivi na
kisa chiño ñii laá hora, ta naki'in na si'ún
ñii ki'va ndatán yóo ña naki'in ndi'i na kisa
chiño ndiví ndaa, ta ndeé ní kisa chiño ndi
ta ñi'ní ní nixi'i ndi." 13 Ta ndakuiin taa
ta xí'in ño'o, káchí ra saá xí'in ñii tayó'o:
"Tata migo, on vása ké'é i nda ñii ña on vá'a
xí'in ún. ¿Án on vása ní-kindoo yu'ú ún
xí'in i naki'in ún ñii si'ún denario? 14 Va'a
ná ki'in ún si'ún ún ta kuano'o ún vitin. Saá
chi yi'i káchí ini i cha'vi i ñii si'ún ta kísa
chiño sondí'í ndatán yóo ña cha'vi i yó'ó.
15 ¿Án on koó yichi kómí i ke'é i ña kóni i
xí'in si'ún i? ¿Án kísa kuíni ini ún chi ta va'a
ini kúu i xí'in nivi?", káchí ta xí'in ño'o xí'in
ta kísa chiño noo ra. 16 Ta saá nivi nanoó
nduu na nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í
vitin nduu na nivi nanoó. Saá chi Ndios
nákana ra kua'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na
nakaxin ra —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndáto'on ra xa'a ña kivi ra
(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

17 Ta kua'an taJesús yichi kuan ndaa ñoo
Jerusalén, ta tava síín ra uxu ovi naxíka
xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:
18 —Ta vitin kua'an yó yichi kuan ndaa
ñoo Jerusalén, ta ñii taa nataxi ra yi'i, ta
kúu taa ta kixi noo Ndios, nda'a naná'no
noo nasutu, xí'in nda'a na sáná'a ndayí
Ndios. Ta nayó'o kachí na yi'i xíni ñó'ó
kivi i, 19 ta nataxi na yi'i nda'a na on vása
kúu najudío ka'ni na yi'i. Ta kusiki ní na
yi'i, kuaku ndaa na yi'i, kani ní na yi'i xí'in
kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i nda'a tón
cruz. Ta kivi uni natakú i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a si'í taJacobo xí'in taJuan kivi nduku ñá ñii ñava'a noo taJesús
(Mr. 10:35-45)

20 Ta saá kixaa si'í taJacobo* xí'in taJuan,
sa'ya taZebedeo kúu ra, ta kixaa ñá xí'in

* 20:2 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi. † 20:3 Kaa iin xitaan naní ña kaa uni noo nañoo Roma, chi kaa noó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan. ‡ 20:5 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma. § 20:6 Kaa o'on xikuaa naní ña kaa uxu ñii noo nañoo Roma. * 20:20 TaJacobo, inka kivi ra kúu Santiago.

ǫvi sa'ya ñá nǫǫ taJesús, ta xikuxítí ñá chi
ndukú ñá ñii ñava'a nǫǫ ra. 21 Ta nika'an
taJesús xí'in ñá:
—¿Ndá ñava'a kóni ún ke'é i xí'in ún?,
nana.
Ta ndakuiin ñá:
—Tata, kivi kixá'á ún ka'nda chiño ún
ñoyívi, taxi ún ná koo ñii sa'ya i táyi tón
kundichi siin kua'á ún ta inka ra koo táyi
tón kundichi siin yitin ún.
22 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
ǫvi sa'ya ñá:
—Ǫn vása kúndaa ini ndó yukía ndúkú
ndó nǫǫ i xa'a mii ndó. ¿Án ndixa kúndeé
ndó xǫ'vi ní ndó ndatán xǫ'vi yi'i?
Ta ndakuiin na ǫvi yó'o:
—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in ta-
Jesús.
23 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa xǫ'vi ní ndó ñii ki'va ndatán
xǫ'vi yi'i. Ta ǫn kúchiño taxi i ndayí kun-
dǫǫ ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in
siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa
ta chitóni yu kúu nivi kundǫǫ táyi kán
—káchí taJesús xí'in ǫvi tayó'o.
24 Ta xini sǫ'o inka uxu naxíka xí'in
taJesús yukía ndukú ǫvi taa yó'o nǫǫ ra, ta
kixá'á na nisaa ní na xini na ta ǫvi yó'o.
25 Ta taJesús kana ra vaxi ndi'i na nǫǫ ra,
ta nika'an ra xí'in na:
—Xíni ndó na ndíso chiño nǫǫ na ñoo
inka xiiña, nayó'o kísa ká'no xí'in mii na,
ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na nǫǫ nivi.
26 Ta mii ndó, ǫn vá'a kutaku ndó saá. Tá ñii
taa kóni ra kuu ra taká'no nǫǫ ndó'ó, xíni
ñó'ó nduu ra ta kasa chiño nǫǫ ndó. 27 Tá
ñii taa kóni ra kuu ra tanǫó nǫǫ ndó'ó, xíni
ñó'ó nduu ra tamozo nǫǫ ndó. 28 Ta yi'i,
taa ta kixi nǫǫ Ndios, kixi i xa'a ña chindeé i
nivi, ta ǫn siví xa'a ña chindeé nivi yi'i kúu
ña kixi i. Ta taxi xí'in mii i ña kivi i, ta
xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a sañá kua'a ní
nivi nǫǫ ndi'i ña ǫn vá'a ndíso na —káchí
taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ǫvi takuáá
(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

29 Ta saá kee taJesús xí'in naxíka xí'in
ra ñoo Jericó, kua'an na yichi, ta kua'a ní
nivi ndíkǫn kua'an sata na. 30 Ta ndóo ǫvi
takuáá yu'u yichi yó'o, ta xini sǫ'o ra yá'a
taJesús yichi, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an
ra, káchí ra saá:
—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún
koni ún ndi'i! —káchí ra.
31 Ta nivi na kua'an yichi nika'an na xí'in
ra:
—¡Kasi ndó yu'u ndó! —káchí na.
Ta ni-chikaa sǫ'o ǫvi takuáá ña nika'an
na xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an
ra:
—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún
koni ún ndi'i! —káchí ra.
32 Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta
kana ra ǫvi takuáá kixi ra nǫǫ ra, ta taJesús
nindaka tǫ'on ra takuáá yó'o:
—¿Yukía kóni ndó ke'é i xí'in ndó?
—káchí ra.
33 Ta ndakuiin ǫvi takuáá, káchí ra saá:
—Tata, kóni ndi sanda'a ún nduchu nǫǫ
ndi, ta va'a koto ndi —káchí ra.
34 Ta kundá'ví ní ini taJesús xini ña'á ra,
ta nitǫndaa nda'a ra nduchu nǫǫ ra. Ta
xandikǫn nduva'a nduchu nǫǫ ǫvi ra saá,
ta xa va'a xíto ra, ta saá nakundikǫn ǫvi ra
saá sata taJesús.

21

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo Jerusalén
(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Kivi kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra
yichi ña kua'an ñoo Jerusalén, ta nixaa na
ñoo Betfagé, ña nákaa nǫǫ xiki tón Olivo.
Ta taJesús nika'an ra xí'in ǫvi naxíka xí'in
ra, 2 káchí ra saá:
—Kua'an ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa.
Tá nixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii
burra nó'ni rí, ta ñii sa'ya rí xí'in rí. Ta
ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí yó'o. 3 Tá
yóo nivi na ndaka tǫ'on ndó'ó: "¿Ndachun
ndáxin ndó kiti yó'o?", kachí na xí'in ndó,
ta ndakuiin ndó, kachí ndó saá xí'in na:
"TaKá'no nǫǫ yó xíni ñó'ó rí, tá ndi'i xíni
ñó'ó ra rí, ta kama ní nataxi ra rí nda'a
ndó", kachí ndó xí'in na —káchí taJesús.
4 Ta ndi'i ñayó'o nixiyo, chi saá xíni ñó'ó
kundivi ña nika'an Ndios xí'in taprofeta,
chi taprofeta nitaa ra tǫ'on ña káchí saá:
5 Ka'an ún xí'in nañoo Jerusalén:*
"Koto ndó, taRey ñoo ndó vaxi ra nǫǫ ndó,
ta ndá'ví ini kúu ra, yóso ra ñii burro,
yóso ra ñii burro lo'o, sa'ya tí ndíso ñaveé",
káchí tǫ'on Ndios.

* 21:5 Inka kivi naní ñoo Jerusalén kúu Sion.

6 Ta kuaʼan ovi naxíka xíʼin taJesús, ta
kisa ndivi na chiño ndatán yóo ña nikaʼan
taJesús xíʼin na. 7 Ta saá ndikó na kixaa na
noo taJesús xíʼin burra ta xíʼin saʼya rí. Ta
chinóo na tikoto na sata rí, ta saá nakoso
taJesús ta kuaʼan ra yichi. 8 Ta kuaʼa ní
nivi chindoo na tikoto na yichi noo yáʼa ra
kuaʼan ra, ta sava nivi xaʼnda na noo ndaʼa
tón yiton ta chindoo na nó yichi ña yaʼa ra
sata nó, saá kísa toʼó na ra. 9 Ta nivi kuaʼan
siʼna noo ra xíʼin na ndíkon kuaʼan sata ra,
ndeé ní kúsii ini na, ta káʼan na, káchí na
saá:
—¡Kasa káʼno yó Ndios xaʼa saʼya ta-
David yóʼo! ¡Ná keʼé Ndios ñavaʼa xíʼin
tayóʼo, taa ta kixaa xíʼin ndayí Ndios! ¡Ná
kanóo síkón ñatoʼó Ndios! —káchí nivi na
kuaʼan xíʼin taJesús.
10 Ta taJesús nikiʼvi ra ñoo Jerusalén, ta
ndiʼi nañoo yóʼo ñii nisiso na, ndáka toʼon
na ta káʼan na xíʼin táʼan na:
—¿Yu kúu tayóʼo? —káchí na.
11 Ta ndakuiin nivi na kuaʼan xíʼin ta-
Jesús:
—Tayóʼo kúu taJesús, taprofeta ta kee
ñoo Nazaret estado Galilea —káchí na.

Ñayóʼo káʼan xaʼa taJesús kivi tava ra ndiʼi na síkó keʼe yéʼé veʼe ñoʼo káʼno

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

12 Ta nikiʼvi taJesús keʼe yéʼé veʼe ñoʼo
káʼno, ta kixáʼá ra táva ndiʼi ra na síkó xíʼin
na sáta ña kee na koʼon na. Ta sandiva ra
mesa nivi na sáma siʼún, ta xata ra táyi na
síkó tísata. 13 Ta nikaʼan ra xíʼin ndiʼi na:
—Saá káchí toʼon Ndios ña nitaa na xi-
naʼá: “Veʼe i kunaní ña veʼe noo koʼon nivi
ña kaʼan na xíʼin i”, káchí toʼon Ndios. Ta
ndóʼó, on vása vaʼa kéʼé ndó, chi sanduu
ndó veʼe yóʼo ñii kavua nakuíʼná —káchí
taJesús xíʼin na.
14 Ta saá nivi nakuáá xíʼin nivi na on kiví
kaka kixaa na noo taJesús veʼe ñoʼo káʼno
yóʼo, ta sandaʼa ra na. 15 Ta na sánáʼa ndayí
Ndios xíʼin naná'no noo nasutu nisaa ní na
xíni na taJesús, chi xini na ndiʼi milagro
keʼé ra, ta xini soʼo na nikaʼan navalí na yíta
keʼe yéʼé veʼe ñoʼo káʼno, xíʼin ndiʼi ndee na
káchí na saá:
—¡Kasa káʼno yó Ndios xaʼa saʼya ta-
David yóʼo!
16 Ta na sánáʼa ndayí Ndios xíʼin naná'no
noo nasutu nindaka toʼon na taJesús:
—¿Án xíni soʼo ún yukía káʼan navalí
yóʼo?
Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Oon, xíni soʼo i ña káʼan na. Ta ndóʼó,
¿án on vása ní-kaʼvi ndó toʼon Ndios, noo
káchí ña saá?:
Ndios chitóni ra kaʼan navalí ñatoʼó xaʼa ra.
Nda yuʼu navalí xíʼin yuʼu navalí páʼá na
chíchín nakiʼin ra ñatoʼó,
káchí toʼon Ndios —káchí taJesús xíʼin na.
17 Ta sandakoo taJesús naná'no yóʼo ta
kuaʼan ra ñoo Betania, noo nikisin ra ñii
ñoó.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña sátavi chiʼña taJesús tón higo

(Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Ta xitaan ní kúu ña, ta kee taJesús
ñoo yóʼo ndikó ra kuaʼan ra ñoo Jerusalén,
ta xíʼi ní ra soko. 19 Ta xini ra ñii tón
higo yatin yuʼu yichi, ta nixaa yatin ra noo
ñíndichi nó, ta ni-naníʼi ra nda ñii kuiʼi
ndaʼa nó. Nina yuku kuiti yóo ndaʼa nó. Ta
saá nikaʼan ra xíʼin tón higo yóʼo, káchí ra
saá:
—On koon ka kuiʼi ndaʼa ún nda ñii kivi
ña vaxi —káchí ra.
Ta xandikon niyichi tón higo yóʼo. 20 Ta
xini naxíka xíʼin ra yukía nindoʼo tón higo
yóʼo, ta naka'nda ní ini na, ta nindaka toʼon
na taJesús:
—¿Ndachun kama ní niyichi tón higo
yóʼo? —káchí na xíʼin ra.
21 Ta ndakuiin taJesús:
—Ndixa káʼan i xíʼin ndó, tá kándixa
ndinoʼo ini ndó Ndios, ta on vása xíka ovi
ini ndó, ta saá kuchiño kasa ndivi ndó
ndatán yóo ña keʼé i xíʼin tón higo yóʼo. Tá
kaʼan ndó, kachí ndó saá xíʼin ñii xiki káʼno:
“Kutaʼa ún ta koʼon ún sakana xíʼin mii ún
noo mini”, ta saá koo ña. 22 Tá kándixa
ndinoʼo ini ndó Ndios, ta nakiʼin ndó ndiʼi
ña ndukú ndó noo ra.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ndayí ña kómí taJesús keʼé ra chiño

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

23 Ta kixaa taJesús keʼe yéʼé veʼe ñoʼo
káʼno ta sánáʼa ra nivi, ta naxikuaʼa noo
najudío xíʼin naná'no noo nasutu kixaa na
noo ra, ta nindaka toʼon na ra:
—¿Míkía kixi ndayí kéʼé ún ñayóʼo? ¿Yu
kúu na taxi ndayí ndaʼa ún keʼé ún chiño
yóʼo saá? —káchí na xíʼin ra.
24-25 Ta ndakuiin taJesús:
—Ta yiʼi kóni i ndaka toʼon i ndóʼó ñii laá
toʼon. ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra

nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? Tá ndakuiin ndó ña ndáka to'on i ndó'ó, ta saá ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí ké'é i chiño yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii na:

—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii yó: "¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña nika'an ra?" 26 Táná ka'an yó nivi kuiti kúu na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní sasaa yó nañoo, chi nayó'o kándixa na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí na, ká'an tá'an na.

27 Ta saá ndakuiin na, káchí na si'a xí'in taJesús:

—On xíni ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a taJuan —káchí na.

Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o —káchí ra.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñii taa ta kómí ovi sa'ya

28 Ta taJesús nindaka to'on ra na:

—¿Yukía kani sini ndó xa'a ña kóni i ndato'on i xí'in ndó vitin? Saá ndo'o ñii taa, kómí ra ovi sa'ya ra. Ta nika'an ra xí'in sa'ya ra tanoó, káchí ra saá: "Sa'ya i, ko'on ún vitin kasa chiño ún noo ño'o i noo nataan i tón uva." 29 Ta ndakuiin sa'ya ra: "On ko'on i", káchí ra, ta saá niya'a ñii káni lo'o ta nandikó ini ra, ta nixa'an ra kisa chiño ra. 30 Ta saá taa ta kómí ovi sa'ya yó'o nika'an ra xí'in inka sa'ya ra, ñii ki'va nika'an ra xí'in tanoó. Ta ndakuiin sa'ya ra taovi yó'o, káchí ra saá: "Va'a, tata, ko'on i", káchí ra, ta tayó'o on vása ní-xa'an ra kasa ndivi ra chiño. 31 Ta vitin, ¿yukía xáni ini ndó? ¿Ndá sa'ya tayó'o kúu ta kisa ndivi ña xa'nda chiño yivá ra? —káchí taJesús.

Ta ndakuiin na:

—Tanoó kúu ta kisa ndivi chiño ña kóni yivá ra —káchí na.

Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nivi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in náña'a ná kísin xí'in kua'a ní taa, kúu na si'na ka kúchiño ki'vi noo ndó yichi noo xá'nda chiño Ndios. 32 Chi taJuan kixi ra noo ndó ña saná'a ra ndó'ó ndasaá va'a kutaku ndó noo Ndios, ta ni-xiin ndó kandixa ndó ra. Ta na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in náña'a ná kísin xí'in kua'a ní taa, nandikó ini na ta kandixa na ña nika'an ra. Ta ndó'ó xini ndó ndi'i ñayó'o, ta ni-xiin ndó nandikó ini ndó, ta on vása ní-kandixa ndó ra —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o
noo yóo tón uva
(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

33 Ta nika'an taJesús:

—Koni so'o ndó inka cuento ña saná'a i ndó'ó. Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva. Ta kisa va'a ra ñii nama xino nduu ña ndi'i noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta xata ra noo ño'o ña kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo nivi kundaa na tón uva yó'o.

'Ta saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva ra inka nivi, ta kee ra kua'an ra inka ñoo xíká ní. 34 Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta taa ta xí'in yiton tón uva ti'ví ra namozo ra kua'an na naki'in na sava tíuva ña kuu ya'vi ra. 35 Ta nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tiin na namozo yó'o, ta kani ní na ñii tayó'o, ta xa'ni na ñii tatá'an tayó'o, ta koon na yuu inka ra. 36 Ta taa ta xí'in yiton tón uva ti'ví ra kua'a ka namozo kua'an na naki'in na tíuva, ta ñii ki'va nindo'o nanoó, saá ndó'o nayó'o.

37 'Ta saá taa ta xí'in yiton tón uva ti'ví ra sa'ya mii ra kua'an ra noo na táti ño'o, chi xani ini ra: "Ndixa kasa to'ó na sa'ya mii yó." 38 Ta na táti ño'o xini na kíxaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaa kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra", káchí na. 39 Ta saá tiin na ra, ta sakana na ra nda sata nama ña xino nduu noo yóo tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o —káchí taJesús.

40 Ta taJesús nindaka to'on ra nivi na xini so'o cuento yó'o:

—¿Yukía xáni ini ndó? Kivi ndikó taa ta xí'in yiton tón uva, ¿yukía kundo'o nivi na táti ño'o noo yóo tón uva, kasa ta xí'in ño'o?

41 Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—On kundá'ví ini ra koni ra nivi na on vá'a na táti ño'o noo yóo tón uva, ta sandi'i

ra xa'a na. Ta satati tuku ra ño'o ra inka
nivi, ta nataxi na tíuva nda'a ra ña kuu ya'vi
ra —káchí na.
42 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios,
ña káchí saá?:
Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kísa va'a ve'e
koni ñó'ó na,
ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa
xa'a ve'e.
Ndios kúu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní kúu
ña ke'é Ndios,
ta mii yó náka'nda ini yó xíni yó ñayó'o,
káchí nivi,
káchí to'on Ndios. 43 Ta saá ká'an i xí'in
ndó, Ndios tava ra ndó'ó noo xá'nda chiño
ra, ta taxi ra kundoo inka nivi noo xá'nda
chiño ra, ta nivi yó'o kúu na kasa ndivi ña
kóni Ndios. 44 Ndi'i nivi na kaki'i ta nakava
na sata yuu ña nduu ñanoó yó'o, nivi yó'o
ndi'i xa'a na; ta yuu yó'o, tá nakava ña
sata nivi, ta chi'ma ña na, nda nduu na yaa
—káchí taJesús xí'in na.
45 Ta xini so'o nafariseo xí'in naná'no
noo nasutu cuento ña ndato'on taJesús, ta
kundaa ini na cuento yó'o ká'an ña xa'a mii
na. 46 Ta saá xani sini na ndúkú na ndasaá
koo tiin na ra, ta on vása ní-kuchiño na,
chi yí'ví na koto saa nañoo, chi ndi'i nañoo
kándixa na taJesús kúu ra ñii taprofeta.

22

*Cuento yó'o ndáto'on xa'a yu kúu nivi
na kuxu viko ká'no xí'in Ndios
(Lc. 14:15-24)*

1 Ta tuku ndato'on taJesús ñii cuento
ña saná'a ra nafariseo xí'in naná'no noo
nasutu, káchí ra saá:
2 —Ndatán yóo ñii tarey xakin ra ñii viko
ká'no ña tonda'a sa'ya ra, saá yóo yichi
noo xá'nda chiño Ndios. 3 Ta mii kivi viko
ti'ví ra namozo ra kua'an na nakana na nivi
na xa ndato'on ra xí'in koo viko yó'o, ta
ni-xiin na kixi na. 4 Ta saá tuku ti'ví ra inka
namozo ra, káchí ra saá: "Ko'on ndó ka'an
ndó si'a xí'in nivi na kana i: Xa yóo ndivi
ndi'i ña kuxu ndó. Xa nixi'i sindiki xí'in
inka kiti tí ndu'u sana tarey kuxu ndó; xa
yóo ti'va ndi'i ña'a. Kama ndó kixi ndó viko
tonda'a, kachí ndó xí'in na", káchí tarey
xí'in namozo. 5 Ta nivi na kana ra yó'o
ni-xiin na ko'on na viko, ta sava na kee
kua'an noo chi'i na, ta inka na kua'an noo
kísa chiño na. 6 Ta inka na tiin na namozo
tarey, ta saxo'vi ña'á na, ta xa'ni ña'á na.
7 Ta xini so'o tarey ña nindo'o namozo ra, ta
saá ndeé ní nisaa ra. Ta ti'ví ra natropa ña
sandi'i na xa'a ndi'i nivi na xa'ni namozo ra
ta chikaa na ño'o ña koko ndi'i ñoo nayó'o.
8 Ta saá nika'an ra xí'in inka namozo ra:
"Xa yóo ndivi ndi'i viko tonda'a, ta nivi na
si'na kana i kixi viko, on vása kómí ka na
ndayí kixi na. 9 Ta vitin ko'on ndó ndi'i
yichi noo nákutá'an nivi ta nakaya ndó na
ná kixi na viko." 10 Ta saá kee namozo
kua'an na yichi, ta nakaya na ndi'i nivi na
naní'i na yichi, nava'a án na on vá'a kúu
na, ta saá chútú ndaa ve'e noo yóo viko
tonda'a.
11 'Ta kixaa tarey viko ta chindeé ra
na nakutá'an yó'o, ta nakoto ra ñii taa
on vása ndíxin ra tikoto yaa ña ndíxin na
ñó'o viko tonda'a.* 12 Ta nindaka to'on ra
tayó'o: "Tata, ¿ndachun niki'vi ún yó'o, ta
on koó tikoto yaa ndíxin ún?" Ta tayó'o on
vása ní-kundaa ini ra ndasaá koo ndakuiin
ra. 13 Ta tarey nika'an ra xí'in namozo ra:
"Katón ndó nda'a xí'in xa'a tayó'o ta tava
ndó ra ke'e, ta chikaa ndó ra noo naa ní,
noo ndeé ní kuaku ra, noo ndeé ní xo'vi
ra", káchí tarey. 14 Saá chi Ndios nákana ra
kua'a ní nivi, ta lo'o kuiti kúu na nakaxin ra
—káchí taJesús.

*Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a
nagobierno
(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)*

15 Ta saá nafariseo kee na kua'an na, ta
nakoo yu'ú na ndasaá koo ndukú na ña
ka'an taJesús to'on on vá'a ña kuchiño na
chikaa na ra kuachi. 16 Ta ti'ví na na ndíkon
sata na xí'in na ndíkon partido taHerodes,
ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na saá
xí'in ra:
—Tata maestro, xíni ndi yó'ó kúu ún taa
ta ká'an ñandaa, ta sáná'a ún ñandaa xa'a
yichi Ndios. Ta on vása ndí'i ini ún ña
ká'an nivi xa'a ña sáná'a ún, ta on vása
nákaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in
ndi'i na. 17 Ta saá ka'an ún yukía xáni
ini ún. ¿Án va'a cha'vi yó kota noo tarey
César ñoo Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña?
—káchí na xí'in ra.

* 22:11 Si'a nixiyo viko tonda'a xina'á: taa ta ká'an viko yó'o sání'i ra tikoto yaa kundixin ñii ñii nivi na ki'vi kuxu noo viko.

18 Ta taJesús kúndaa ini ra ndí kóni na
koto ndoso na ra, ta nikaʼan ra xíʼin na:
—¡Na ovi yuʼu kúu ndóʼó! ¿Ndachun
kóni ndó koto ndoso ndó yiʼi? 19 Taxi ndó
siʼún ña chaʼvi ndó kota ná koto i noo ña.
Ta sanaʼa na ñii siʼún naní denario.† 20 Ta
saá nindaka toʼon ra na:
—¿Yo naʼná, ta yo kivi kúu ña yóo noo
siʼún yóʼo?
21 Ta ndakuiin na:
—Siʼún yóʼo kómí ña naʼná xíʼin kivi
tarey César.
Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin na:
—Taxi ndó ndaʼa tarey César ña kúu
kuenda ra, ta taxi ndó ndaʼa Ndios ña kúu
kuenda Ndios —káchí taJesús xíʼin na.
22 Ta xini soʼo na ña nikaʼan ra xíʼin na,
ta nakaʼnda ní ini na. Ta saá sandakoo na
ra, ta kee na kuaʼan na.

Ñayóʼo káʼan xaʼa nivi nixiʼi ta natakú na
(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

23 Ta mii kivi yóʼo, nasaduceo kixaa na
noo taJesús. Nasaduceo yóʼo kúu naná'no
na sánáʼa ta káʼan na ndí na nixiʼi on vása
natakú ka na. Ta nindaka toʼon na taJesús:
24 —Tata maestro, ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, káchí ña saá: "Tá ñii taa nixiʼi ra,
ta on koó saʼya ra ní-xiyo xíʼin ñásíʼí ra, ta
ñani ra xíni ñóʼó tondaʼa ra xíʼin ñá nindoo
yóʼo, ña kivi koo saʼya na. Ndatán koo saʼya
ta nixiʼi, saá koo saʼya nayóʼo", káchí ndayí
ña nitaa taMoisés. 25 Ta, ¿yukía káchí yóʼó
xaʼa ñayóʼo? Chi saá ndoʼo natáʼan ndi,
uxa ñani kúu ra. Tanoó tondaʼa ra xíʼin
ñii ñaʼa, ta nixiʼi ra, ta on koó saʼya na
ní-xiyo. Ta ñani ra taovi tondaʼa ra xíʼin
ñáñaʼa yóʼo. 26 Ñii kiʼva ndoʼo tanoó, saá
ndoʼo inka ñani ra. Taovi nixiʼi ra, ta on koó
saʼya na ní-xiyo. Ta ñani ra tauni tondaʼa
ra xíʼin ñáñaʼa yóʼo, ta nixiʼi ra, ta on koó
saʼya na. Ta ñani ra takomi tondaʼa ra xíʼin
ñáñaʼa yóʼo, ta nixiʼi ra, ta on koó saʼya na.
Ta ñani ra taoʼon tondaʼa ra xíʼin ñáñaʼa
yóʼo, ta nixiʼi ra, ta on koó saʼya na. Ta
ñani ra taiño tondaʼa ra xíʼin ñáñaʼa yóʼo,
ta nixiʼi ra, ta on koó saʼya na. Ta ñani ra
tauxa tondaʼa ra xíʼin ñáñaʼa yóʼo, ta nixiʼi
ra, ta on koó saʼya na. 27 Ta saá nixiʼi mii
ñáñaʼa yóʼo. 28 Ta kivi natakú ndiʼi na nixiʼi,
¿yukú taa kuu yii ñáñaʼa yóʼo?, chi ndiʼi taa
uxa ñani nixiyo ra xíʼin ñá —káchí na xíʼin
taJesús.
29 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xíʼin
na:
—Sándáʼví xíʼin mii ndó, chi naa ní ini
ndó, on vása kúndaa ini ndó ña káʼan toʼon
Ndios, ni on vása kúndaa ini ndó ña kúu
ndee Ndios. 30 Saá chi kivi natakú nivi na
nixiʼi, on vása tondaʼa ka na ñoyívi nino,
ni on vása taxi na saʼya na tondaʼa na xíʼin
inka nivi. Ndatán yóo naángel ñoyívi nino,
saá koo nivi na kundoo xíʼin Ndios. 31 Xaʼa
ña natakú na nixiʼi, ¿án on vása ní-kaʼvi
ndó yukía nikaʼan Ndios xíʼin taMoisés xi-
naʼá? Kachí ra saá: 32 "Yiʼi kúu Ndios, ta
taAbraham, taIsaac, xíʼin taJacob kísa toʼó
ra yiʼi vitin", kachí Ndios. Ta xíʼin toʼon
yóʼo kúndaa ini yó ndí tákú ka xii síkuá yó
yóʼo, chi na ndixa nixiʼi on kuchiño na kasa
toʼó na Ndios —káchí taJesús xíʼin na.
33 Ta xini soʼo nivi ña nikaʼan ra xíʼin
nasaduceo, ta nakaʼnda ní ini na.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ndayí ña xíni ñóʼó ní ka
noo inka ndayí
(Mr. 12:28-34)

34 Ta nafariseo xini soʼo na ndí ta-
Jesús sayaa ra yuʼu nasaduceo ta on vása
ní-naníʼi ka na ña kaʼan na xíʼin ra, ta saá
nafariseo nakutáʼan xíʼin táʼan mii nayóʼo.
35 Ñii tafariseo yóʼo kúu ñii taa ta xíni vaʼa
ndayí ña nitaa taMoisés, ta nindaka toʼon
ra ña koto ndoso ra taJesús, káchí ra saá:
36 —Tata maestro, ¿ndá ndayí Ndios kúu
ña xíni ñóʼó ní ka noo ndiʼi inka ndayí?
—káchí ra.
37 Ta ndakuiin taJesús:
—Ndayí ña xíni ñóʼó ní ka kúu ñayóʼo:
"Kukiʼvi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xíʼin
ndiʼi níma yó, xíʼin ndiʼi ini yó, xíʼin ndiʼi
sini yó." 38 Ñayóʼo kúu ndayí ñanoó, ña
xíni ñóʼó ní ka. 39 Ndatán sánáʼa ndayí
ñanoó, saá sánáʼa ndayí ñaovi, káchí ña saá:
"Ñii kiʼva ndatán kíʼvi ini yó xíni yó xíʼin
mii yó, saá kukiʼvi ini yó koni yó natáʼan
yó." 40 Ovi ndayí yóʼo kúu ña náʼno vaʼa, ta
kúu ña noo kaku ndiʼi inka ndayí ña nitaa
taMoisés, ta noo ñayóʼo kee ndiʼi toʼon ña
sanaʼa naprofeta xinaʼá.

Ñayóʼo káʼan xaʼa yu kúu naveʼe Cristo
(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

† 22:19 Ñii denario kúu siʼún ña kúu yaʼvi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

41 Ta ndóo ka nafariseo, ta taJesús nin-
daka to'on ra na, 42 káchí ra saá xí'in na:
—¿Yukía xáni ini ndó xa'a Cristo? ¿Yu
kúu nave'e tayó'o?
Ta ndakuiin na:
—Ñii sa'ya ñani síkuá tarey David kuu ra
—káchí na.
43 Ta saá nika'an ra si'a xí'in na:
—Tá ndixa Cristo kuu ra sa'ya ñani síkuá
tarey David, ¿ta ndachun nika'an tarey
David xa'a Cristo, kachí ra: "TaKá'no noo i
kúu ra"? Chi Níma Ndios nika'an ini ta-
David, ta nitaa ra to'on yó'o, ña káchí saá:
44 Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:
"Koo ún xí'in i siin kua'á i noo táyi tón to'ó
yó'o,
tanda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an
xí'in ún tixin xa'a ún", kachí Ndios,
nitaa taDavid xina'á. 45 Xí'in to'on yó'o
taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra.
Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá
taDavid? —káchí taJesús xí'in na.
46 Ta nda ñii nayó'o ni-kuchiño ndakuiin
na nda ñii to'on ña nika'an ra xí'in na,
tanda kivi yó'o ni-xiin ka na ndaka to'on na
ra ña koto ndoso na ra.

23

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaa ra kuachi
sata nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios
(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

1 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi, ta
xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
2 —Nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios
kómí na yichi nandaxin na ndayí ña nitaa
taMoisés. 3 Ta saá xíni ñó'ó kasa ndivi ndó
ndi'i ña ká'an na xí'in ndó. Ta on kutaku
ndó ndatán táku nayó'o, chi ña sáná'a na
ndó'ó on vása kísa ndivi mii na. 4 Chi
nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios ké'é
na ndatán ké'é nivi na kátón chiño veé ní
ta yo'vi ní kuiso nivi, ta sákuiso na ña sata
inka nivi, ta mii na nda lo'o on xiin na
tindaa na chiño veé ta yo'vi ní yó'o. 5 Ndi'i
ña ké'é na kúu xa'a ña kóni mii na ña koto
inka nivi ta ka'an na ndí va'a ní nivi kúu
nafariseo xí'in na sáná'a ndayí. Ta nayó'o
kátón ndaa na ta'ya na ñii caja lo'o noo
ñó'o tutu kómí to'on Ndios, ta inka caja
lo'o kátón ndaa na nó noo chiyo nda'a na,
ta tón ovi caja válí kátón nayó'o kúu tón
ná'no ka noo caja inka nivi. Ta ndíxin na
tikoto ña tákaa yi'va náni ní ka noo ñayi'va
yu'u tikoto inka nivi. 6 Ta noo yóo viko
xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no
tón to'ó. Ta kútoo ní na kundoo na táyi tón
ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. 7 Ta
xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní
nivi na, kóni na ña ka'an nivi xí'in na, kachí
na saá: "Rabí, Rabí."*
8 'Ta ndó'ó, on vása va'a ke'é ndó ña ndáti
ndó ñii ki'va saá ka'an nivi xí'in ndó, kachí
na: "Rabí", chi ñii laá kúu taa taMaestro
noo ndó, ta ndi'i ndó'ó kúu ndó ñani ndó
xí'in tá'an ndó. 9 Ta on ka'an ndó "Yivá i"
kachí ndó xí'in nda ñii taa, saá chi ñii laá
kúu Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino. 10 Ta
on taxi ndó ka'an na xí'in ndó "Taká'no"
kachí na, chi ñii laá kúu Taa taKá'no noo
ndó. 11 Ta ta ká'no ní ka noo ndó'ó kuu
ta kasa chiño noo ndó. 12 Chi ndi'i na kísa
ká'no xí'in mii nduu na naninо ní, ta ndi'i
na kísa nino xí'in mii nduu na naná'no ní,
kasa Ndios xí'in na —káchí taJesús.
13 Ta nika'an tuku taJesús xí'in nafariseo
ta xí'in na sáná'a ndayí Ndios, káchí ra saá:
—¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu
ndó! Chi nákasi ndó yichi ña on ya'a nanivi
ña ki'vi na yichi noo xá'nda chiño Ndios. Ta
ni mii ndó, on xiin ndó ki'vi ndó yichi yó'o.
14 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu
ndó! On vá'a ké'é ndó chi kíndaa ndó ve'e
náña'a ná nixi'i yii. Tá ndi'i ke'é ndó saá,
ta xí'in ñavatá ini ndó, xá'an ndó ve'e ño'o
sinagoga, ta na'á ní ká'an ndó xí'in Ndios.
Ké'é ndó saá xa'a ña kóni ndó kani sini nivi
ndí ndó'ó kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a
ña on vá'a ké'é ndó, Ndios saxo'vi ka ra
ndó'ó noo inka nivi.
15 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu
ndó! Saá chi kua'an ndó ndi'i saá xiiña nda
noo mini, ta ndúkú ndó nivi na kundikon
yichi ndó. Ta nivi na ndíkon yichi ndó,
ndása ndó nayó'o nivi na ndiva'a ní ka ini
noo ndó, ta ndixa ko'on nayó'o ndaya xí'in
ndó.
16 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, chi sáná'a ndó
nivi ko'on na yichi ña káchí mii ndó, ta
ndixa mii ndó nakuáá kúu ndó, on vása xíni
ndó yichi! Saá chi ká'an ndó, káchí ndó saá:

* 23:7 To'on "Rabí" kóni kachí ña: Tata Maestro.

"Tá ñii nivi ká'an na chíná'a na xa'a ve'e
ño'o ká'no, ta on vása xíni ñó'ó kasa ndivi
na to'on na. Tá ká'an na chíná'a na xa'a
ñaoro ña yóo ve'e ño'o ká'no, ta saá ndixa
xíni ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an na", káchí
ndó. 17 ¡Nakí'ví kúu ndó ta nakuáá kúu ndó!
¿Yukía kúu ñaká'no xíni ñó'ó ní ka? ¿Án
ñaoro, án mii ve'e ño'o ká'no?, saá chi ve'e
ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñaoro ñó'o
ini ña. 18 Ta tuku ká'an ndó: "Tá ñii nivi
ká'an na chíná'a na xa'a nama yii ve'e ño'o
ká'no, ta on vása xíni ñó'ó kasa ndivi na
to'on na. Tá ká'an na chíná'a na xa'a ña
sóko na noo Ndios ña ndóso noo nama yó'o,
ta saá ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi na ña ká'an
na", káchí ndó. 19 ¡Nasó'ó ta nakuáá kúu
ndó'ó! ¿Yukía kúu ñaká'no xíni ñó'ó ní ka?
¿Án ña sóko nivi nándoso noo nama, án mii
nama yii ve'e ño'o ká'no?, saá chi nama ve'e
ño'o ká'no kúu ña ndása yii ndi'i ñasóko ña
nándoso noo ña. 20 Chi nivi na chíná'a xa'a
nama yii ve'e ño'o ká'no, nayó'o chíná'a
na xa'a ndi'i ñasóko ña nándoso noo nama
yó'o, 21 ta nivi na chíná'a xa'a ve'e ño'o
ká'no, nayó'o chíná'a na Ndios, ta yóo ve'e
ño'o ká'no. 22 Ta nivi na chíná'a xa'a ñoyívi
nino, nayó'o chíná'a na xa'a tón táyi ká'no
Ndios, ta chíná'a na xa'a mii Ndios, ta yóo
ñoyívi nino.

23 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Nivi na ovi yu'u
kúu ndó! Saá chi táxi ndó nda'a Ndios ñii
ko'ndo ña tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña
kúu ñii ñii noo yuku válí ña xíxi yó,† ta on
vása kísa ndivi ndó chiño ña xíni ñó'ó ní ka
noo Ndios. Chi noo Ndios ña xíni ñó'ó ní
ka kúu ña ke'é yó ñandaa xí'in inka nivi, ña
kundá'ví ini yó koni yó ndi'i nivi, ta chikaa
ndino'o ini yó ña kandixa yó Ndios. Xíni
ñó'ó kasa ndivi ndó chiño ná'no yó'o noo
Ndios. Ta saá ni, on sandakoo ndó kasa
ndivi ndó inka chiño válí noo ra. 24 ¡Ndó'ó
sáná'a ndó nivi ko'on na yichi, ta mii ndó
nakuáá kúu ndó! Ké'é ndó ndatán ké'é nivi
na xí'i takuií ta si'na sáxixin na títikon lo'o
ta koko na tícamello ñó'o xí'in takuií xí'i na.

25 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu
ndó! Nákata ndó sata vaso xí'in sata ko'o,
ta ini mii ndó chútú ní ñakuí'ná, ta on
vása táku ndó ñandakú. 26 ¡Ndó'ó nafariseo
nakuáá kúu ndó! Si'na xíni ñó'ó ndasa ndii
ndó níma ndó, ta saá ndundii ndi'i mii ndó
noo Ndios.

27 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu
ndó! Ndatán yóo ñii ve'e yaa noo ndúxun
nivi na nixi'i, saá yóo ndó'ó, chi yaa ní sata
ve'e yó'o ta tixin ña nina chútú leke xí'in
ndi'i ña tá'yí. 28 Ndatán káa nivi na va'a
ní, saá káa ndó noo inka nivi, ta níma ndó
chútú ña on vá'a xí'in ñavatá.

29 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
na sáná'a ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu
ndó! Livi ní kísa va'a ndó ve'e noo nin-
duxun naprofeta xina'á, ta saá livi ní ndása
va'a ndó noo ninduxun inka nivi na va'a.
30 Ta ká'an ndó: "Tá ní xitaku yó xina'á
kuiya xitaku naxii síkuá yó, ta nda lo'o on
chindeé yó nayó'o ña ka'ni na naprofeta",
káchí ndó. 31 Ta xí'in to'on yó'o ná'ma mii
ndó ña kúu ndó sa'ya ñani síkuá na xa'ni
naprofeta xina'á. 32 ¡Ta vitin va'a saxino
ndó kasa ndivi ndó ña kixá'á ké'é naxii
síkuá ndó xina'á!

33 '¡Sa'ya koo xati kúu ndó'ó! ¿Ndasaá
kuchiño sakaku xí'in mii ndó ña on ko'on
ndó ndaya? 34 Ta saá ti'ví i naprofeta na
ká'an ndoso to'on i, ta ti'ví i nandíchí na
xíni to'on i, ta ti'ví i na sáná'a to'on i ta
ka'an na xí'in ndó. Ta ndó'ó ka'ni ndó sava
nayó'o, ta inka na katakaa ndaa ndó ña kivi
na nda'a tón cruz, ta sava na kani ndó xí'in
kuártá ve'e ño'o sinagoga, ta sava nayó'o
ñii ñii ñoo ndó taxin ndó na. 35 Ta sata
mii ndó nakava kuachi xa'a ña nixita nii
ndi'i nivi na va'a xina'á, ta kixá'á ña xí'in
ña nixi'i taAbel,‡ ta ndi'i ña xí'in ña nixi'i
taZacarías, sa'ya taBerequías. Ta nivi xii
síkuá ndó xa'ni na taZacarías kivi xindichi
ra ma'ñó ña kúu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in
ña kúu nama yii noo sóko na ña'a noo
Ndios. 36 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, sata
mii ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi
xa'a ña nixita nii ndi'i nava'a yó'o —káchí
taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xaku taJesús xa'a ñoo Jerusalén
(Lc. 13:34-35)

37 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá:
—¡Nañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni
naprofeta, ndó'ó kúu na kóon yuu nivi na

† 23:23 Yuku válí yó'o kúu mino castila xí'in eneldo xí'in comino.

‡ 23:35 TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñáEva, ta tayó'o nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

ti'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní
yichi káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii
nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí,
ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! 38 Ta vitin
sandakoo Ndios ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí
ña ta nduxun ña. 39 Ta ndixa ká'an i xí'in
ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i
nda tondaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: "Ná
ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa
xí'in ndayí Ndios", kachí ndó xa'a i.

24

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén
ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi
(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

1 Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no
ta kua'an ra, ta naxíka xí'in ra nixaa yatin
na noo ra, ta kixá'á na ká'an na xí'in ra xa'a
ve'e ño'o yó'o. 2 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—¿Án xíto ndó ndi'i ñayó'o? Ta ndixa
ká'an i xí'in ndó, nda ñii ka yuu on kóo
ka sata inka yuu. Saá chi ñii kivi ña vaxi
tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a ña —káchí
taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o
(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

3 Ta saá kua'an na xiki tón Olivo ta xikoo
taJesús noo ño'o, ta naxíka xí'in ra xito na
on koó ka nivi, ta kixaa na noo ra, ta nika'an
na xí'in ra:
—Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi,
¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu
ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin
kixi tuku ún, ta kixaa kivi sondí'í ñoyívi
yó'o? —káchí na.
4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
na:
—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi
ndó'ó. 5 Saá chi kua'a ní taa kixaa, ta kivi
kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí
na saá: "Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku na ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó,
ta sandá'ví na kua'a ní nivi. 6 Ta koni so'o
ndó yóo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta
xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó.
Chi xíni ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá
ni, ta'án kixaa kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o.
7 Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no
ka'ni tá'an na xí'in nivi na inka ñoo ná'no,
ta ñoo noo yóo narey ka'ni tá'an na xí'in
inka ñoo noo yóo inka narey. Ta kua'a ní
xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko, xí'in
ndi'i noo kue'e. 8 Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á
ña xo'vi ní nivi.

9 'Sava nivi tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in
na, ta nataxi na ndó'ó nda'a nachiño ná'no,
ta saxo'vi na ndó'ó, ta ka'ni na sava ndó'ó.
Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaa ini na koni na
ndó'ó chi na ndíkon yi'i kúu ndó. 10 Ta kivi
kundivi ñayó'o saá, kua'a ní nivi sandakoo
na yichi i, ta kusaa ní ini na koni na xí'in
tá'an mii na, ta sandá'ví xí'in tá'an mii na
nataxi na natá'an na nda'a nachiño. 11 Ta
nakuita kua'a ní naprofeta vatá sandá'ví na
kua'a ní nivi. 12 Ndeé ní kua'no ka ña on
vá'a, ta kua'a ní nivi sandakoo na ña kuki'vi
ini na koni tá'an na. 13 Ta nivi na on vása
sandakoo yichi i, ta kundikon va'a na ña,
nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi na ñoyívi yó'o,
ta Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra
ndi'i saá kivi ña vaxi. 14 Ta nivi na ndíkon
yi'i ndato'on na xa'a i xí'in ndi'i nivi na
ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o ña kundaa
ini na to'on i, ta saá kixaa kivi ñasondí'í
ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

15 Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o xíni ñó'ó
kundaa ini ndó to'on yó'o ña nika'an ta-
Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Kuiya xina'á taprofeta Daniel nika'an
ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a
ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on vá'a
ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, 16 ta ndi'i nivi
na ndóo estado Judea yó'o, xíni ñó'ó kee na
ta kono na ko'on na noo yóo yuku síkón.
17 Tá nivi nándoso na sini ve'e na, ta nayó'o
on vá'a noo na naki'in na ña kómí na ve'e
na. 18 Tá nivi ñó'o yuku, ta nayó'o, on vá'a
ndikó ka na ve'e na naki'in na tikachí na.
19 ¡Ndá'ví ní náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví
ní náña'a ná yóo sa'ya válí na chíchín, chi
ndeé ní koo ña xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o
saá! 20 Ndukú ndó noo Ndios ña on kuu ña
kivi vixin ní, ni kivi yii ña nákindée yó ña
kundo'o ndó saá. 21 Nda kivi nóó ña kisa
va'a Ndios ñoyívi yó'o tanda vitin, nanivi
xó'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá,
ndeé ní ka xo'vi ndi'i nivi. Ta nda ñii ka kivi
ña vaxi on xo'vi ka na ndatán xo'vi na kivi
yó'o. 22 Ta xa'a ña kúndá'ví ini Ndios xíni ra
nivi na nakaxin ra ndíkon yichi ra kúu ña
chitóni ra salo'o kivi xo'vi nivi ñoyívi yó'o.
Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkúu, ta nda
ñii nivi on kiví kaku na noo ña xó'vi na.

23 'Tá yóo ñii nivi na ka'an xí'in ndó:
"Yó'o yóo Cristo ta ti'ví Ndios sakaku na
ñoyívi yó'o", án "Koto ndó, kaa yóo ra",
kachí na xí'in ndó, ta on kandixa ndó na.
24 Chi nakuita kua'a ní navatá ta ka'an
na, kachí na si'a: "Yi'i kúu Cristo ta ti'ví
Ndios", ta inka na ka'an, kachí na: "Yi'i kúu
taprofeta ta ká'an ndoso to'on Ndios", ta on
siví nandaa kúu na. Navatá yó'o tondaa na
ke'é na milagro ña sandá'ví na nivi, tanda
yatin kuchiño sandá'ví na nivi na nakaxin
Ndios kundikon yichi ra. 25 Vitin kúndaa
ini ndó ndi'i ñayó'o, chi xa ndato'on i xí'in
ndó. 26 Ta saá tá ka'an nivi xí'in ndó, kachí
na: "Koto ndó noo yóo yuku yichí, chi
kán yóo taa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi
yó'o", kachí na, ta on ko'on ndó noo yóo
yuku yichí koto ndó ra. Tá ka'an tuku na
xí'in ndó: "Koto ndó ini ve'e, chi yó'o yóo
taa ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi yó'o",
kachí na, ta on kandixa ndó ña ka'an na.
27 Ndatán yóo taxa ña náye'e ñoyívi, kíxá'á
ña náye'e ña nda noo kána ño'o tanda noo
ndétá ño'o náye'e ña, saá koo kivi ndikó i
ñoyívi yó'o. 28 Tá xíto ndó míkía ndáchí
kua'a ní tioko chée,* ta saá kúndaa ini ndó
míchí kándú'u ñii kiti tí nixi'i. Ñii ki'va saá
kundaa ini ndó seña ña kachí xa yatin ní
tondaa kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o —káchí
taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o
(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

29 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá
xí'in na:
—Ta kivi ndi'i ña xo'vi nivi, xandikon ña
ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta tíyoo on
vása naye'e ka rí, ta tíkimi kee rí ñoyívi
nino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo
ñoyívi nino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o.
30 Ta ndi'i nivi koni na ñii seña ñoyívi
nino ña saná'a ña ndikó yi'i, taa ta kixi
noo Ndios, ta saá ndi'i nañoo ñoyívi yó'o
kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na. Ta
saá ndi'i nivi koni na yi'i, ta vaxi i ma'ñó
viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e
livi. 31 Xí'in ña ndá'yi trompeta, yi'i ti'ví i
naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na
nakaxin i na kúu na ndíkon yichi i. Ta nivi
yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi
yó'o xí'in ñoyívi nino, ta kixaa na noo i.

32 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kundaa ini
ndó ña sáná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi
nduxaá nó, ta nákoo yuku yúta nda'a nó,
ta saá kúndaa ini ndó xa nikuyatin ní kixaa
savi. 33 Ta kivi xíto ndó xa kua'an kundivi
ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá
kundaa ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó i
ñoyívi yó'o. 34 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó,
nivi na xíto kixá'á seña yó'o kutaku ka na
nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in
ndó. 35 Ña ñoyívi nino xí'in ña ñoyívi yó'o
ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i
xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.
36 'Nda ñii nivi on vása xíni na ama
ndikó i, ni nivi na ndóo ñoyívi yó'o, ni
naángel na ndóo ñoyívi nino. Ta ñii laá
Ndios Tata Yivá yó kúu taa ta xíni ama
ndikó i ñoyívi yó'o.
37 'Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo taNoé,
saá kutaku na kivi kuyatin ndikó i ñoyívi
yó'o. 38 Saá chi kivi xitaku taNoé xina'á
ndi'i nivi xíxi na, xí'i na, ta tónda'a na, ta
táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo na nda ni-
tondaa kivi niki'vi taNoé ini tón barco. 39 Ta
on vása ní-kundaa ini na yukía kundo'o na
anda kivi kixá'á nikoon savi na'á, ta saá tani
ndi'i na ta nika'a na xí'in takuií ta nixi'i
ndi'i nivi yó'o. Saá chi on vása ní-xiyo ti'va
na, ta ñii ki'va saá on vása koo ti'va nivi
kivi ndikó i ñoyívi yó'o. 40 Tá ovi taa kísa
chiño ra yuku, ta naki'in i ñii tayó'o ko'on
ra xí'in i, ta inka ra ndoo. 41 Tá ovi násí'í
yóo ná ndíko ná, ta naki'in i ñii ñá ko'on ñá
xí'in i, ta inka ñá ndoo.
42 'Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on
vása xíni ndó ama ndikó yi'i, taKá'no noo
ndó, ñoyívi yó'o. 43 Ta kundaa va'a ini ndó
ñayó'o: Tá ñii taa yóo ra ve'e ra, ta xíni
ra ama kixaa takuí'ná, ta saá koo ti'va ra
ta on taxi ra ki'vi takuí'ná yó'o kasa kuí'ná
ra ñakuíká kómí ra ve'e ra. 44 Ta saá ndó'ó
xíni ñó'ó kundoo ti'va ndó, saá chi ndikó i
ñoyívi yó'o ñii kivi ña on vása ndáti ndó
—káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na kísa chiño xí'in
ndino'o ini
(Lc. 12:41-48)

45 Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá:
—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii taa
ta kísa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta
taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi
tayó'o kuxu nivi na yóo ve'e ta kasa kuenda

* 24:28 To'on griego ña káchí "tioko chée" ta tuku káchí ña "tasin yá'á."

ra xí'in ve'e yó'o. 46 Ta saá kunakaa ñasii
níma ta kísa chiño xí'in ndino'o ini kivi
ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní kisa
ndivi ra chiño. 47 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó,
taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kísa chiño xí'in
ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i
ña'a ve'e taká'no yó'o. 48 Tá yóo ñii taa ta
on vása kísa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta
xáni sini ra saá: "Xa na'á ní kuáchi taká'no
noo yó, on vása xíni yó ndá kivi ndikó ra",
xáni sini ra. 49 Ta saá kíxá'á ra ndi'i saá kivi
káni ra na kísa chiño xí'in ra, ta ñii ki'va
saá kíxá'á ra ndi'i saá kivi xíxi ra ta xí'i ra
xí'in na xí'i ní. 50 Ta ñii kivi ña on vása
ndáti ra, ni hora ña on vása yóo ti'va ra, ta
ndikó taká'no noo ra. 51 Ta taká'no noo ra
yó'o saxo'vi ní ña'á ra, ta ti'ví ña'á ra ko'on
ra noo ndóo nivi na on vá'a na ovi yu'u,
noo kuaku ní na ta noo xo'vi ní na —káchí
taJesús xí'in na.

25

Cuento yó'o ndáto'on xa'a uxu násí'í ná ta'án tonda'a

1 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Ná ndato'on i ñii cuento xí'in ndó
ndasaá koo kivi ka'nda chiño Ndios ñoyívi
yó'o. Saá ndo'o uxu násí'í ná kee kua'an
noo yóo viko tonda'a ñii ñátá'an ná. Ta
ná uxu yó'o ní'i ná ño'o tóon ta kee ná
kua'an ná nakutá'an ná xí'in taa ta tonda'a.
2 Ta o'on násí'í yó'o ná ndíchí ní sini ta xa
yóo ti'va ná, ta inka o'on násí'í ná on vása
ndíchí sini ni on vása yóo ti'va ná. 3 Ta o'on
náña'a ná on vása ndíchí sini yó'o, vará
ní'i ná ño'o tóon, ta on vása ndíso ka ná
aceite ña chikaa ná ini ño'o yó'o. 4 Ta ná
o'on ndíchí sini, ndíso ka ná kisi ñó'o aceite
xí'in ño'o tóon. 5 Ta xa na'á ní nikuáchi
ta kóni tonda'a, on koó ra kíxaa, ta uxu
násí'í yó'o kani ma'ná ná ta nikisin ná. 6 Ta
ma'ñó ñoó xini so'o uxu saá náña'a ká'an
nivi: "¡Xa vaxi taa ta tonda'a! ¡Kee ndó
naki'in va'a ndó ra!", káchí na. 7 Ta saá
ndakoo uxu násí'í yó'o, ta kixá'á ná kasa
ndivi ná ña natoon ye'e va'a ño'o ná. 8 Ta
o'on náña'a ná on vása ndíchí sini nika'an
ná xí'in náña'a ná xa yóo ti'va: "Taxi lo'o
ndó aceite nda'a ndi, saá chi kóni nda'va
ño'o ndi", káchí ná. 9 Ta ndakuiin násí'í ná
xa yóo ti'va: "On kúchiño taxi ndi aceite,
chi on kunani ña koni ñó'ó ndó'ó xí'in ndi'i.
Va'a ka kua'an ndó noo síkó na aceite ta
sata ndó ña koni ñó'ó mii ndó", káchí ná.
10 Tá kua'an násí'í ná on vása ndíchí sini
ña sata ná aceite, ta kixaa taa ta tonda'a.
Ta násí'í ná ndíchí sini ná xa yóo ti'va xí'in
ño'o tóon nakutá'an ná xí'in ra, ta niki'vi
ná xí'in ra viko tonda'a. Ta ndási kútu yé'é
ve'e noo yóo viko. 11 Ta saá násí'í ná on vása
ndíchí sini, ndikó ná kixaa ná ta kana ná,
káchí ná saá: "¡Tata, tata, nakuiná ún yé'é
ná ki'vi ndi viko!", káchí ná. 12 Ta ndakuiin
ta tonda'a, káchí ra saá: "Ndixa ká'an i xí'in
ndó, on vása xíni i ndó'ó", káchí ra xí'in
násí'í ná on vása ndíchí sini ni on vása yóo
ti'va. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí
taJesús.
13 Ta saá nika'an ka taJesús xí'in na:
—Ta saá ndó'ó, kundoo ti'va ndó chi on
vása xíni ndó ama ndikó yi'i, taa ta kixi noo
Ndios —káchí ra xí'in na.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a si'ún taxi tapatrón nda'a uni na kísa chiño noo ra
(Lc. 19:11-27)

14 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Ná ndato'on i inka cuento xí'in ndó
ndasaá koo ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi
yó'o. Saá ndo'o ñii taa si'na ka kee ra ko'on
ra ñii chiño inka ñoo, ta kana ra na kísa
chiño noo ra, ta kixaa na, ta sakuiso chiño
ra na ñakuíká kómí ra.
15 'Taxi ra ñii bolsa ká'no si'ún ña kómí
o'on talento* nda'a ñii ta kísa chiño noo
ra, ta inka bolsa si'ún ña kómí ovi talento
nda'a inka ra, ta ñii bolsa si'ún ña kómí
ñii talento nda'a tauni, saá chi xíni va'a ra
ndasaá kísa chiño ñii ñii ta kísa chiño noo
ra. Ta saá kee ra kua'an ra. 16 Taa ta naki'in
o'on bolsa ná'no si'ún, ta nixa'an ra sata
ra ta nisikó ra, ta saá naki'in ra inka o'on
bolsa ná'no si'ún. 17 Ñii ki'va kisa chiño
taa tanoó saá kisa chiño taovi yó'o xí'in
ovi bolsa ná'no si'ún, ta naki'in ra inka ovi
bolsa ná'no si'ún sata ña. 18 Ta tauni naki'in
ñii bolsa ká'no si'ún, ta xata kónó ra ñii yavi
noo ño'o, ta sandúxun ra si'ún tapatrón ra.
19 'Ta niya'a kua'a ní kivi, ta saá ndikó
tapatrón naxaa ra ve'e ra, ta kóni ndasa ra
kuenda xí'in na kísa chiño noo ra. 20 Ta
kixaa ta naki'in o'on bolsa ná'no si'ún, ta
nika'an ra xí'in tapatrón: "Tata, taxi ún
o'on bolsa ná'no si'ún nda'a i, ta vitin yó'o

* 25:15 Ñii talento kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño xa'on kuiya.

naki'in ún ña, ta naki'in ún inka o'on bolsa
ná'no si'ún ña naki'in i sata ña xa'a ña
kisa chiño i ña", káchí ra. 21 Ta nika'an
tapatrón: "Va'a ní kisa ndivi ún chiño. Va'a
ní tamozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa
ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kua'a ní
ka ña'a, saá chi va'a ní kisa ndivi ún chiño
lo'o yó'o. Ta vitin na'a ki'vi ún ve'e i ta
kusii ní ini ún xí'in i", káchí tapatrón. 22 Ta
ta naki'in ovi bolsa ná'no si'ún kixaa ra
noo tapatrón, ta nika'an ra: "Tata, taxi ún
ovi bolsa ná'no si'ún nda'a i, ta vitin yó'o
naki'in ún ña, ta naki'in ún inka ovi bolsa
ná'no si'ún ña naki'in i sata ña xa'a ña
kisa chiño i ña", káchí ra. 23 Ta nika'an
tapatrón: "Va'a ní kisa ndivi ún chiño. Va'a
ní tamozo kúu ún. Va'a ní kúchiño kundaa
ini i yó'ó. Ta sakuiso chiño i yó'ó kua'a ní
ka ña'a, saá chi va'a ní kisa ndivi ún chiño
lo'o yó'o. Ta vitin na'a ki'vi ún ve'e i ta
kusii ní ini ún xí'in i", káchí tapatrón. 24 Ta
ta naki'in ñii bolsa ká'no si'ún kixaa ra, ta
nika'an ra: "Tata, xíni va'a i yó'ó kúu ñii taa
ta ndeé ní ini. Yó'ó kúu ta nákaya ña'a noo
on vása ní-chi'i ún, ta náki'in ún ñava'a noo
on vása ní-kisa chiño ún. 25 Ta niyi'ví ini i,
ta nixa'an i chikaa se'é i si'ún ún yavi kónó
tixin ño'o. Ta vitin yó'o naki'in ún si'ún ún
ña taxi ún nda'a i", káchí ra. 26 Ta ndakuiin
tapatrón, káchí ra saá: "¡Yó'ó kúu tamozo
ndiva'a, ta xúxán ní! Tá xa xíni ún yi'i
kúu ta nákaya ña'a noo on vása ní-chi'i i, ta
náki'in i ñava'a noo on vása ní-kisa chiño i,
27 ta, ¿ndachun ni-chikaa va'a ún si'ún i
ini ve'e noo tá'vi si'ún? Ta kivi ndikó i,
naki'in i si'ún i xí'in siki ña, níkúu", káchí
tapatrón. 28 Ta saá nika'an tapatrón xí'in
nivi na ndóo xí'in ra: "Kindaa ndó nda'a ra
bolsa ká'no si'ún, ta taxi ndó ña nda'a taa ta
kómí uxu bolsa ná'no si'ún. 29 Ta ndi'i nivi
na va'a xíni kukomí si'ún, ta nayó'o naki'in
ka na kua'a ka si'ún. Ta nivi na on vása xíni
ndasaá va'a kukomí na si'ún, tanda ñalo'o
kómí na, nondaa ña nda'a nayó'o. 30 Ta
tamozo ta on vása kísa chiño va'a, tava ndó
ra ke'e noo naa ní, noo kuaku ní ra ta xo'vi
ní ra", káchí tapatrón. Ta ndi'i cuento lo'o
yó'o —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá koo
kivi sondí'í ndikó taJesús ñoyívi yó'o

31 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ta kivi ndikó i ñoyívi yó'o, yi'i, taa ta
kixi noo Ndios, ndikó i xí'in ndi'i ñalivi ña
yé'e, xí'in ndi'i naángel, ta saá koo i noo
táyi tón ká'no tón to'ó noo ka'nda chiño i.
32 Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o
kixaa na nakutá'an na noo i, ta nata'ví i
nayó'o ndatán náta'ví ñii taa ndikachi sana
ra xí'in tisú'u sana ra. 33 Ndatán yóo ñii
taa chíndoo ra tíndikachi sana ra noo yóo
nda'a kua'á ra, ta títisú'u sana ra chíndoo
ra rí noo yóo nda'a yitin ra, saá chindoo i
nanivi na va'a noo yóo nda'a kua'á i ta
nivi na on vá'a chindoo i na noo yóo nda'a
yitin i. 34 Ta yi'i, taRey, ka'an i xí'in nivi
na ndóo noo yóo nda'a kua'á i: "Ndó'ó
kúu na naki'in ñava'a nda'a Yivá i. Vitin
na'a ndó ki'vi ndó noo xá'nda chiño Ndios,
saá chi nda ñanoó kivi kixá'á ñoyívi ndó'ó
kúu na chitóni ra naki'in ndi'i ñava'a ra.
35 Chi kivi nixi'i i soko ta ndó'ó taxi ndó ña
xixi i. Kivi niyichi i takuií ndó'ó taxi ndó
takuií xi'i i. Ta kivi nixiyo xíká i noo ñoo i,
ta ndó'ó taxi ndó ñii xiiña noo xindú'u i
nakindée i. 36 Kivi on koó tikoto i ní-xiyo,
ta ndó'ó taxi ndó tikoto xindixin i. Kivi
ndeé ní saxo'vi kue'e yi'i ta ndó'ó nixaa ndó
nika'an ndó to'on va'a xí'in i. Kivi xinakaa i
ini ve'e kaa ta nixa'an ndó chindeé ndó
yi'i", kachí i xí'in na. 37 Ta saá nivi na va'a
ini yó'o ndaka to'on na yi'i, kachí na saá:
"Tata, ¿ama xini ndi yó'ó nixi'i ún soko ta
taxi ndi ña xixi ún? ¿Ama xini ndi yó'ó
niyichi ún takuií ta taxi ndi takuií xi'i ún?
38 ¿Ama nixiyo xíká ún noo ñoo ún ta taxi
ndi ñii xiiña noo xindú'u ún nakindée ún?
¿Ama xini ndi yó'ó on koó tikoto ún ní-xiyo
ta taxi ndi tikoto nda'a ún xindixin ún?
39 ¿Ama xini ndi saxo'vi ní kue'e yó'ó, án
xini ndi yó'ó xinakaa ún ini ve'e kaa ta
nixa'an ndi chindeé ndi yó'ó?" 40 Ta yi'i,
taRey, ndakuiin i, ka'an i xí'in na: "Ndixa
ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá yichi chindeé ndó
nivi nandá'ví ní na ndíkon yi'i, ndí yi'i kúu
ta chindeé ndó saá", kachí i xí'in na.

41 'Ta yi'i, taRey, ka'an i xí'in na ndóo
noo yóo nda'a yitin i: "Kuta'a ndó noo i,
ndó'ó na ndíso chi'ña. Kua'an ndó ko'on
ndó noo xíxi ño'o ña on vása nda'va ndi'i
saá kivi, chi Ndios kisa va'a ra ño'o xíxi
yó'o ña xo'vi ní ñaníma ndiva'a ká'no xí'in
ndi'i inka níma ndiva'a tá'an mii ña. 42 Saá
chi kivi nixi'i i soko ta ndó'ó ni-taxi ndó
ña kuxu i. Kivi niyichi i takuií, ta ndó'ó
ni-taxi ndó takuií ko'o i. Kivi nixiyo xíká i
noo ñoo i, ta ndó'ó ni-taxi ndó ñii xiiña

kandú'u̱ i̱ nakindée i̱. 43 Kivi̱ on koó tikoto
ní-xiyo kundixin i̱, ta ndó'ó ni̱-taxi ndó
tikoto nda'a̱ i̱. Kivi̱ ndeé ní sa̱xo̱'vi̱ kue̱'e̱
yi̱'i̱ án kivi̱ xi̱nakaa̱ i̱ ini ve'e ka̱a ta ndó'ó
ni̱-xa'a̱n ndó chindeé ndó yi̱'i̱", kachí i̱ xí'in
na. 44 Ta ni̱vi na on vá'a yó'o nda̱ka̱ to̱'on
na yi̱'i̱, kachí na saá: "Tata, ¿ama xi̱ni ndi̱
yó'ó ni̱xi'i̱ ún soko? ¿Ama xi̱ni ndi̱ yó'ó ni̱y-
i̱chi̱ ún takuií? ¿Ama xi̱ni ndi̱ yó'ó ni̱xi̱yo
xíká ún noo ñoo ún? ¿Ama xi̱ni ndi̱ yó'ó on
koó tikoto ní-xiyo kundixin ún? ¿Ama xi̱ni
ndi̱ ndeé ní sa̱xo̱'vi̱ kue̱'e̱ yó'ó?, ¿ama xi̱ni
ndi̱ yó'ó xi̱nakaa̱ ún ini ve'e ka̱a, ta on vása
ní-chindeé ndi̱ yó'ó?" 45 Ta yi̱'i̱ ndakuii̱n i̱,
ka̱'a̱n i̱ xí'in na: "Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó,
ndi'i saá yichi̱ ña on vása ní-chindeé ndó
ni̱vi nandá'ví ní na ndíkon yi̱'i̱, ndí yi̱'i̱ kúu
ta̱ on vása ní-chindeé ndó saá", kachí i̱ xí'in
na. 46 Ta na on vá'a yó'o ko̱'on na noo xo̱'vi̱
ní na ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi, ta ni̱vi na va̱'a
ko̱'on na kutaku̱ na xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱
ña va̱xi —káchí ta̱Jesús.

26

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña ká'a̱n tá'an ni̱vi tiin na ta̱Jesús
(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Ta ndi̱'i sa̱ná'a ta̱Jesús ndi'i to̱'on yó'o
ni̱vi, ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra,
káchí ra:
2 —Xíni̱ ndó kúma̱ni̱ ovi̱ ki̱vi̱ ña to̱nda̱a
ki̱vi̱ kana viko Pascua.* Ta nataxi na yi̱'i̱,
ta̱a ta̱ ki̱xi noo Ndios, nda'a̱ ni̱vi na on xi̱in
koni yi̱'i̱ ña katakaa̱ ndaa na yi̱'i̱ ña kivi̱ i̱
nda'a̱ tón cruz —káchí ra xí'in na.
3 Ta saá mi̱i ki̱vi̱ yó'o na sáná'a nda̱yí
Ndios xí'in naxi̱ku̱a̱'a̱ noo najudío xí'in
naná'no noo nasutu, na̱kutá'an ndi'i na
yé'é ve'e ta̱Caifás, ta ta̱Caifás yó'o kúu
ta̱ká'no noo ndi'i nasutu. 4 Ta ni̱ka̱'a̱n tá'an
ndi'i nayó'o ndasaá koo kasa va̱'a na ku̱achi
vatá xa̱'a̱ ta̱Jesús, ta tiin na ra ña ka'ni ña'á
na. 5 Ta ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
—On kuchiño tiin yó ra ki̱vi̱ viko, ko-
to koni ndi'i nani̱vi ñoo yó'o, ta si̱so na
nda̱'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní ku̱achi
—káchí na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ñii ña'a̱ ki̱vi̱ chi̱ka̱a ñá nduta̱ támi xá'an si̱ni̱ ta̱Jesús
(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

6 Ta yóo ta̱Jesús ñoo Betania ve'e
ta̱Simón, ta̱ xi̱komí kue̱'e̱ tá'yí na̱ní ña
lepra. 7 Tá yóo ta̱Jesús xíxi ra noo mesa,
ta ki̱xa̱a̱ yatin ñii ña'a̱ ní'i ñá ñii yu̱yu̱ ña
ku̱va̱'a xí'in yu̱u̱ na̱ní alabastro, ti̱xin ña
ñó'o nduta̱ tá xá'an támi ní, ta nduta̱ yó'o
kúu tá yá'ví ní. Ta chi̱ka̱a̱ ndi'i ñá rá si̱ni̱
ta̱Jesús. 8 Ta naxíka xí'in ra xi̱ni na ñayó'o
ta ni̱sa̱a̱ ní na, ta ni̱ka̱'a̱n na:
—¿Nda̱chun sandi'i ña'a̱ yó'o xa̱'a̱ nduta̱
yá'ví ní? 9 Va̱'a ka̱ ná si̱kó ñá nduta̱ yó'o
ta ku̱a̱'a̱ ní si̱'ún naki'in ñá, níkúu, ta saá
kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí na.
10 Ta xi̱ni̱ so̱'o ta̱Jesús yukía̱ ni̱ka̱'a̱n na,
ta ni̱ka̱'a̱n ra saá xí'in na:
—¿Nda̱chun ká'a̱n ndó sándi'i ndó
ñáyó'o? Chi ña̱va̱'a kúu ña ke̱'é ñá xí'in i̱.
11 Ndi'i saá ki̱vi̱ yóo nandá'ví xí'in ndó.
Ta yi̱'i̱, salo'o ní ka̱ ki̱vi̱ yóo i̱ xí'in ndó.
12 Chi̱ka̱a̱ ñá nduta̱ tá xá'an támi si̱ni̱ i̱
ña ki̱sa ti'va ñá yi̱kí ko̱ñu i̱ ña ndu̱xu̱n
ña. 13 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ndi'i saá
xiiña ñoyívi yó'o noo ka̱'a̱n ndoso na to̱'on
ña̱va̱'a xa̱'a̱ i̱, ndato̱'on na xí'in ni̱vi yukía̱
ke̱'é ñáyó'o. Ta saá naká'án ni̱vi xa̱'a̱ ña̱va̱'a
ke̱'é ñá xí'in i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Judas ndasaá ki̱ndo̱o ra xí'in naná'no ña nataxi ra ta̱Jesús nda'a̱ na
(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

14 Ta saá ta̱Judas Iscariote, ta̱ kúu ñii ta̱
u̱xu̱ ovi̱ xíka xí'in ta̱Jesús, ke̱e ra ni̱xa̱'a̱n
ra noo naná'no noo nasutu, 15 ta ni̱nda̱ka̱
to̱'on ra na:
—¿Ndasaá si̱'ún taxa'vi ndó yi̱'i̱ tá
nataxi i̱ ta̱Jesús nda'a̱ ndó? —káchí ra xí'in
na.
Ta saá ta̱xa'vi na ra oko u̱xu̱ si̱'ún
ñaplata. 16 Ta̱nda̱ saá ki̱xá'á ndúkú ta̱Judas
ndasaá koo nataxi ra ta̱Jesús nda'a̱ na.

Ñayó'o ká'a̱n xa ku̱a̱'a̱n kuñoó ta xi̱xi ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra
(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

17 Ta ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ki̱xá'á viko xíxi na-
judío si̱ta̱ va̱'a ña on koó levadura kómí,†
ta naxíka xí'in ta̱Jesús ki̱xa̱a̱ na noo ra, ta
ni̱nda̱ka̱ to̱'on ña'á na:

* 26:2 Pascua najudío kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña náká'án na ndasaá Ndios sa̱ka̱ku ra naxi̱i̱ síkuá na noo nañoo Egipto ku̱iya̱ xi̱na̱'á.
† 26:17 Viko yó'o kána ña u̱xa̱ ki̱vi̱ xa̱'a̱ ña náká'án na ndasaá Ndios sa̱ka̱ku ra naxi̱i̱ síkuá na noo nañoo Egipto ku̱iya̱ xi̱na̱'á.

—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.
18 Ta ndakuiin taJesús:
—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta kua'an ndó ve'e ñii taa ta xíni tá'an xí'in yó, ta ka'an ndó si'a xí'in ra: "TaMaestro káchí ra ndí xa kíxaa yatin kivi kasa ndivi ra chiño ká'no. Ta ve'e ún kóni ra kuxu ra viko Pascua xí'in naxíka xí'in ra", saá kachí ndó xí'in taa —káchí taJesús.
19 Ta naxíka xí'in ra nixa'an na, ta kisa ndivi na ña kuxu ra xí'in na viko Pascua, ndatán xa'nda chiño taJesús noo na.
20 Tá kua'an kuñoó, ta kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta xikundoo na noo mesa kuxu na. 21 Tá ndóo na xíxi na, ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó kúu taa ta sikó kuí'ná yi'i ta nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i —káchí ra.
22 Ta ndi'i nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na nindaka to'on na taJesús:
—Tata, ¿án yi'i kúu ta ká'an ún xa'a?
23 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra xí'in na:
—Ñii ndó'ó ta sáchii sita va'a ini ko'o xí'in i, tayó'o kúu ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i. 24 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní i ta kivi i, ndatán nitaa naprofeta xina'á. Ta, ¡ndá'ví ní taa ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i! Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkúu —káchí taJesús xí'in na.
25 Ta taJudas, ta kúu ta sikó kuí'ná ta-Jesús noo na sáa ini xíni ña'á, nindaka to'on ra taJesús:
—Maestro, ¿án yi'i kúu ta ká'an ún xa'a?
Ta ndakuiin taJesús:
—Saá va, yó'ó kúu ra —káchí ra.
26 Tá xíxi ka na, taJesús ki'in ra sita va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sita va'a kuxu ndi —káchí ra.
Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta nika'an ra xí'in na:
—Naki'in ndó kuxu ndó sita va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yikí koñu i.
27 Ta ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o vino, ta nika'an ra xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún ndutá ko'o ndi yó'o —káchí ra.
Ta taxi ra copa ñó'o vino yó'o nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra, ta nika'an ra saá xí'in na:
—Ndi'i ndó, ko'o ndó táyó'o. 28 Chi ndutá yó'o kúu nii i ña kuita. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá ndoo ndi'i kuachi nanivi, ta saá kuchiño kundoo va'a na xí'in ra ndi'i saá kivi. 29 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'o ka i vino nda kixaa kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Yivá yó Ndios. Ta saá ko'o i távino xaá xí'in ndó —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús, ká'an ra ndí taPedro ka'an ra on vása xíni ña'á ra
(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

30 Ta ndi'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a Ndios, ta kee na kua'an na xiki tón Olivo. 31 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó yi'i, chi saá kundivi to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ña káchí saá: "Satakué'e i taa ta ndáa tíndikachi, ta tíndikachi yó'o kuita ní'nó ndi'i rí", kachí Ndios. 32 Ta kivi nataku i, ko'on si'na i ña kundati i ndó'ó ñoo estado Galilea —káchí taJesús xí'in na.
33 Ta taPedro ndakuiin ra, nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata, tá ndi'i nivi sandakoo na yó'ó, ta yi'i on sandakoo i yó'ó.
34 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'án ka kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása xíni ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.
35 Ta nika'an taPedro xí'in ra:
—Tata, tanda xíni ñó'ó kivi i xí'in ún, ta nda ñii yichi on vása ka'an i on vása xíni i yó'ó —káchí taPedro.
Ta ñii káchí saá nika'an ndi'i ka naxíka xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra ká'an ra xí'in Ndios
(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

36 Ta taJesús kua'an ra, ta naxíka xí'in ra kua'an na xí'in ra, ta nixaa na ñii noo naní Getsemaní, ta nika'an ra xí'in na:
—Kundoo ndó yó'o ta ná ko'on i ka'an i xí'in Ndios —káchí ra.
37 Ta nika'an ra xí'in taPedro, ta xí'in ovi sa'ya taZebedeo, kua'an na xí'in ra ta nixaa na, ta kixá'á taJesús kúchuchú ní ini ra ta ndí'i ní ini ra. 38 Ta nika'an ra xí'in uni tayó'o:

—Ndeé ní kúchuchú ini i̱ anda̱ ñii kóni
ña kivi i̱. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó,
o̱n ku̱su̱n ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.
39 Ta ta̱Jesús ke̱e ra kua̱'a̱n ra ñii xiiña
xíká ka̱ lo'o, ta xi̱kuxítí ra ta xi̱kundee ra
nda̱ ni̱to̱nda̱a ta̱'ya̱ ra no̱o̱ ño'o̱, ta ni̱ka̱'a̱n
ra xí'in Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá mii i̱, tá kuchiño, ta o̱n
taxi ún ña xo̱'vi̱ ní i̱ yó'o. Ta saá ni, o̱n
kundivi ña kóni mii i̱, ta va̱'a ka̱ ná kundivi
ña kóni mii ún —káchí ta̱Jesús xí'in Ndios.
40 Ta saá na̱kundichi ra ta ndi̱kó ra ki̱xa̱a̱
ra no̱o̱ ndóo u̱ni̱ naxíka xí'in ra. Ta ndi'i
nayó'o kísi̱n na. Ta ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
ta̱Pedro:
—¿Án o̱n vása kúchiño ndó kundito ndó
xí'in i̱ vará ñii hora? 41 O̱n ku̱su̱n ka̱ ndó
ta kundito ndó ka̱'a̱n ndó xí'in Ndios ña o̱n
nakava ndó kua̱chi. Ndó'ó yóo ini ndó ke'é
ndó ñava̱'a, ta o̱n kúchiño ke'é ndó ñava̱'a
yó'o xí'in ndee̱ mii ndó —káchí ta̱Jesús
xí'in na.
42 Ta yichi̱ o̱vi̱ tuku ndi̱kó ta̱Jesús kua̱'a̱n
ra ka̱'a̱n ra xí'in Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá mii i̱, tá xíni̱ ñó'ó xo̱'vi̱ i̱ ña
yo̱'vi̱ ní yó'o, ta va̱'a ka̱ saá ná koo ña kóni
mii ún —káchí ra.
43 Ta ndi̱kó tuku ra ki̱xa̱a̱ ra no̱o̱ ndóo
naxíka xí'in ra, ta na̱ní'i ra na kísi̱n na, saá
chi ndeé ní xí'i̱ na ma'ná. 44 Ta yichi̱ u̱ni̱
ndi̱kó tuku ra kua̱'a̱n ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
Ndios nda̱tán yóo to̱'on ña si'na ni̱ka̱'a̱n ra.
45 Ta tuku ndi̱kó ra ki̱xa̱a̱ ra no̱o̱ naxíka xí'in
ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—¿Án va̱'a ku̱su̱n ka̱ ndó ta nakindée ka̱
ndó? Koto ndó, xa ni̱to̱nda̱a hora ña nataxi
na yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, nda'a̱ ni̱vi na
o̱n vá'a. 46 Ndakoo ndó, ná ko'yo̱. Ta koto
ndó, yó'o va̱xi ta̱ nataxi yi̱'i̱ nda'a̱ nani̱vi na
sáa̱ ini xíni yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ndasaá ti̱in na ta̱Jesús
(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

47 Tá ta̱'án ka̱ ndi'i ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na,
ta ki̱xa̱a̱ ta̱Judas ta̱ kúu ñii ta̱ u̱xu̱ o̱vi̱ xíka
xí'in ta̱Jesús. Ta ki̱xa̱a̱ kua̱'a̱ ní ni̱vi xí'in ra,
ta ní'i na espada xí'in yito̱n. Naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱
najudío xí'in naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xa ti̱'ví na
ni̱vi yó'o ña tiin na ta̱Jesús. 48 Ta ta̱Judas xa
si'na ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na ndasaá nakoni na
ta̱Jesús, káchí ra si'a:
—Ta̱a ta̱ chindeé i̱ xí'in ña chi̱to i̱ no̱o̱
kúu ta̱Jesús. Ta tiin ndó ra —káchí ra xí'in
na.
49 Ta saá ni̱to̱nda̱a yatin ra no̱o̱ ta̱Jesús,
ta ni̱ka̱'a̱n ra:
—Kua'a, Tata Maestro —káchí ra.
Ta ni̱chi̱to ra no̱o̱ ta̱Jesús. 50 Ta ni̱ka̱'a̱n
ta̱Jesús xí'in ra:
—Tata, kasa ndivi ún ñachiño va̱xi ún.
Ta saá ni̱vi na yóo xí'in ta̱Judas ni̱to̱nda̱a
yatin na no̱o̱ ta̱Jesús ta ti̱in na ra.
51 Ta ñii ta̱xíka xí'in ta̱Jesús ta̱va ra es-
pada, ta ka̱ndoso va̱'a ra ñii so̱'o ta̱ kísa
chiño no̱o̱ ta̱ká'no no̱o̱ nasu̱tu̱. 52 Ta ni̱ka̱'a̱n
ta̱Jesús xí'in ta̱xíka xí'in ra yó'o:
—Taxi va̱'a ún espada ún no̱o̱ nákaa̱ va̱'a
ña, saá chi ndi'i na xá'ni xí'in espada
ñii ki̱'va saá tuku ki̱vi̱ nayó'o xí'in es-
pada. 53 ¿Án o̱n vása kúnda̱a̱ ini ún kúchiño
ndukú i̱ no̱o̱ Yivá i̱ ta tiká'an kuiti ti'ví ra
kua̱'a̱ ní mil‡ naángel kixa̱a̱ na chindeé na
yi̱'i̱? 54 Táná ti'ví ra naángel, ta o̱n vása
kuchiño kasa ndivi i̱ to̱'on Ndios ña káchí
xíni̱ ñó'ó kundo'o i̱ ñayó'o —káchí ra xí'in
ta̱xíka xí'in ra.
55 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in inka̱ ni̱vi:
—¿Án xáni si̱ni̱ ndó ta̱kuí'ná kúu i̱?
¿Nda̱chun va̱xi ndó no̱o̱ i̱ ní'i ndó espada
xí'in yito̱n ña tiin ndó yi̱'i̱? Ta yi̱'i̱, ndi'i saá
ki̱vi̱ ni̱xi̱yo i̱ sáná'a i̱ ni̱vi ve'e ño̱'o ká'no, ta
ni̱-tiin ndó yi̱'i̱. 56 Ta ndi'i ñayó'o kundo'o i̱
vitin, chi saá xíni̱ ñó'ó kundivi to̱'on Ndios
ña ni̱taa naprofeta —káchí ta̱Jesús.
Ta ndi'i naxíka xí'in ra sa̱ndakoo na ta̱-
Jesús, ta xi̱no na kua̱'a̱n na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ ki̱xa̱a̱ ra no̱o̱ nachiño
(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

57 Ta saá ni̱vi na ti̱in ta̱Jesús, ni̱xa̱a̱ ra
xí'in na ve'e ta̱Caifás, ta̱ kúu ta̱ká'no no̱o̱
nasu̱tu̱. Ta ve'e ta̱yó'o xa na̱kutá'an ndi'i
naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío xí'in na sáná'a nda̱yí
Ndios. 58 Ta ta̱Pedro ñii xíká ndíko̱n ra
kua̱'a̱n ra sata̱ ta̱Jesús a̱nda̱ ni̱xa̱a̱ ra ve'e ta̱-
su̱tu̱ ká'no. Ta xi̱koo ra xí'in napolicía ke̱'e
ve'e ta̱su̱tu̱ yó'o ña koto ra yukía̱ kundo'o
ta̱Jesús.
59 Ta naxi̱kua̱'a̱ no̱o̱ najudío xí'in
naná'no no̱o̱ nasu̱tu̱ xí'in ndi'i inka̱
nachiño na̱ní na Junta Suprema nándukú

‡ 26:53 To̱'on griego káchí ña: Ndios ti'ví ra u̱xu̱ o̱vi̱ legión naángel. Ñii legión natropa xi̱komí ña ko̱mi̱ mil a̱nda̱ i̱ño̱ mil ni̱vi.

na nivi na ka'an to'on vatá ña kuva'a kuachi
xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra
nda'a nivi ña ka'ni na ra. 60 Vará kua'a ní
nivi kixi na nika'an na ñavatá xa'a taJesús,
ta on vása ní-naní'i na kuachi ra ña ka'ni
na ra. Ta sondi'i kixaa ovi taa ta vatá yu'u,
61 ta nika'an nayó'o saá xa'a taJesús:
—Tayó'o nika'an ra, kachí ra: "Yi'i
kúchiño i sandi'i i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta
tixin ña uni kivi tuku kasa va'a i ña", kachí
taJesús —káchí ovi taa yó'o.
62 Ta saá taká'no noo nasutu nakundichi
ra, ta nindaka to'on ra taJesús:
—¿Án on vása ndákuiin ún yu'u na?
¿Yukía kachí ún xa'a to'on ña ká'an nayó'o
xa'a ún?
63 Ta taJesús tásiín yóo ra, on vása
ní-ndakuiin ra. Ta tuku nika'an taká'no
noo nasutu xí'in ra:
—Ta xá'nda chiño i noo ún chiná'a ún
Ndios tatáku, ta ka'an ún ñandaa xí'in ndi,
¿án Cristo ta ti'ví Ndios kúu ún? ¿Án ndixa
Sa'ya Ndios kúu ún? —káchí ra.
64 Ta ndakuiin taJesús:
—Saá va, mii ún nika'an. Ta yi'i tuku
ká'an i xí'in ndó, kivi ña vaxi koto ndó yi'i,
taa ta kixi noo Ndios, xa yóo i noo táyi tón
yóo siin kua'á Ndios, taa ta kómí ndi'i ndee.
Ta koni ndó yi'i ndikó i ñoyívi yó'o, ta vaxi i
ma'ñó viko —káchí taJesús.
65 Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'o
ra ñayó'o, ta nisaa ní ra, ta ndata ra tikoto
mii ra, ta nika'an ra:
—¡Tayó'o kándiva'a kini ra xí'in Ndios!
On vása xíni ñó'ó ka yó inka nivi taxi na
kuachi xa'a ra. Ndó'ó xini so'o ndó ña on
vá'a nika'an ra. 66 ¿Yukía xáni ini ndó ke'é
yó xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in naná'no na
kúu nachiño.
Ta ndakuiin nayó'o:
—Yóo kuachi ra. Ta xíni ñó'ó kivi ra
—káchí na.
67 Ta kixá'á na kúndaa na tásii yu'u na
noo ra, ta káni na ra xí'in yikí nda'a na, ta
inka na xí'in xa'nda nda'a na káni na noo
ra, 68 ta káchí na saá xí'in ra:
—Tá Cristo kúu ún, ta ka'an ún xí'in ndi,
¿yukú ndi kani yó'ó? —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uni yichi
on vása xíni ra taJesús
(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

69 Ta yóo taPedro ke'e ve'e taká'no noo
nasutu, ta kixaa ñii ña'a ñá kísa chiño noo
nave'e yó'o, ta nika'an ñá xí'in taPedro,
káchí ñá saá:
—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii ta nixika xí'in
taJesús, ta kixi estado Galilea —káchí ñá.
70 Ta noo ndi'i na ndóo yó'o taPedro
nika'an ra, káchí ra saá:
—On vása kúndaa ini i yukía ká'an ún
xí'in i.
71 Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o, ta yóo
inka ña'a ñá kísa chiño noo nave'e yó'o, ta
xíni ñá taPedro, ta nika'an ñá xí'in nanivi,
káchí ñá saá:
—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in taJesús,
ta kixi ñoo Nazaret —káchí ñá.
72 Ta taPedro tuku nika'an ra nda chiná'a
ra Ndios ña káchí ra saá:
—On vása xíni i takaa —káchí ra.
73 Ta niya'a ñii káni lo'o, ta nanivi yíta
yó'o nitondaa yatin na noo taPedro, ta
nika'an na xí'in ra, káchí na saá:
—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús,
chi xí'in to'on ña ká'an ún kúndaa ini ndi
kee ún estado Galilea —káchí na.
74 Ta kixá'á taPedro xí'in ndi'i ndee ra
nika'an ra, káchí ra saá:
—Xa nika'an i xí'in ndó, on vása xíni i
takaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yi'i tá ñavatá
ká'an i! —káchí ra.
Ta xandikon kana ñii nduxú chée. 75 Ta
saá naká'án taPedro to'on ña nika'an ta-
Jesús xí'in ra: "Ta'án ka kana ñii nduxú
chée ta xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ndí
on vása xíni ún yi'i." Ta kee taPedro ke'e, ta
ndeé ní xáku ra xí'in ndino'o ini ra.

27

Ñayó'o ká'an xa'a ña nataxi na taJesús kua'an ra noo taPilato
(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

1 Ta nitivi inka kivi ta ndi'i naxikua'a
noo najudío xí'in naná'no noo nasutu
nakutá'an na ta nakoo yu'ú na ña ka'ni na
taJesús. 2 Ta saá katón na ra, ta kua'an
ra xí'in na, ta nixaa na nataxi na ra nda'a
tagobernador Poncio Pilato.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJudas

3 Ta taJudas ta nataxi taJesús nda'a
naná'no noo nasutu, xini ra ndí chikaa ini
nayó'o ka'ni na taJesús, ta kúchuchú ní ini
ra ta ndikó ini ra xa'a ñayó'o, ta sandikó
ra oko uxu si'ún ñaplata nda'a naxikua'a

noo najudío xí'in naná'no noo nasutu. 4 Ta nikan taJudas xí'in na, káchí ra saá:

—Nikivi i kuachi nataxi i nda'a ndó taa ta va'a ta on koó kuachi kómí, ña ka'ni ndó ra.

Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in taJudas:

—On vása ndí'i ini ndi xa'a ña ke'é ún. On siví kuachi mii ndi kía, kuachi mii ún kía —káchí na xí'in ra.

5 Ta saá taJudas nixa'an ra sakana ra si'ún ñaplata ini ve'e ño'o ká'no, ta kee ra kua'an ra. Ta nixaa ra ñii xiiña ta sakuá'na xí'in mii ra.

6 Ta naná'no noo nasutu nakaya na si'ún ñaplata yó'o, ta nika'an na, káchí na saá:

—On kiví taan yó si'ún yó'o ini caja ve'e ño'o ká'no noo ñó'o ña sóko nanivi, chi si'ún ña cha'vi yó xa'a ña kivi ñii taa kía —káchí na.

7 Ta saá nakoo yu'ú na, ta sata na xí'in si'ún yó'o ñii ño'o naní "Ño'o ta kísa chiño xí'in ño'o kisín", ta taxi na ña nda'a nivi na kee inka ñoo ña va'a nduxun natá'an na kivi nixi'i na. 8 Ta saá sákunaní na ño'o yó'o "Ño'o Nii" anda kivi vitin. 9 Ta kundivi ña nika'an taprofeta Jeremías xina'á, kachí ra saá: "Naki'in na oko uxu si'ún ñaplata, ña ndáya'ví ña kivi ra, ñayó'o kúu ya'vi chinóo naIsrael, 10 ta xí'in si'ún yó'o sata na 'Ño'o ta kísa chiño xí'in ño'o kisín', ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in i", kachí taprofeta.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato ña nindaka to'on ra taJesús

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

11 Ta ñíndichi taJesús noo tagobernador Pilato, ta tayó'o nindaka to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:

—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.

Ta ndakuiin taJesús:

—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey.

12 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu taxi na kuachi xa'a taJesús noo taPilato, ta taJesús nda ñii to'on on vása ní-ndakuiin ra noo na. 13 Ta saá taPilato nindaka to'on ra taJesús:

—¿Án on vása xíni so'o ún ndi'i ña ká'an na xa'a ún?

14 Ta taJesús nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuiin ra. Ta naka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato nika'an ra xíni ñó'ó kivi taJesús

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

15 Ñii ñii viko Pascua tagobernador sáña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. 16 Ta yóo ñii ta kánóo ní to'on xa'a ta nákaa ra ini ve'e kaa, naní ra Barrabás. 17 Ta nakutá'an kua'a ní nivi noo tagobernador, ta taPilato nindaka to'on ra na, káchí ra saá:

—¿Yukú taa kóni ndó saña i ko'on ndíka? ¿Án saña i taBarrabás? ¿Án saña i taJesús, taa ta sákunaní nivi Cristo? —káchí ra.

18 Saá chi kundaa ini taPilato ndí na kísa kuíni ini xíni taJesús kúu na, ñakán nataxi na ra nda'a ra.

19 Ta taPilato yóo ra noo táyi noo kísa nani ra xa'a kuachi, ta ñásí'í ra ti'ví ñá ña ndato'on ñá xí'in ra: "On kasa nani ka ún xa'a kuachi tayó'o, saá chi taa ta on koó kuachi kúu ra, chi ñoó ndive'e kini ní nixaní i xa'a ra, ta ndí'i ní ini i", káchí ñá.

20 Ta naxikua'a noo najudío xí'in naná'no noo nasutu chú'u na nivi ña ndukú na ko'on ndíka taBarrabás, ta ndukú na ña kivi taJesús. 21 Ta tagobernador tuku nindaka to'on ra na:

—¿Yukú ta ovi yó'o kóni ndó saña i ko'on ndíka? —káchí taPilato xí'in na.

Ta ndakuiin na:

—Saña ún taBarrabás ko'on ndíka ra —káchí na.

22 Ta taPilato nindaka to'on tuku ra na:

—¿Ta yukía koo taJesús, taa ta naní Cristo? —káchí taPilato.

Ta ndi'i na ndakuiin na, káchí na saá:

—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.

23 Ta saá tuku nindaka to'on taPilato na:

—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?

Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!

24 Ta kundaa ini taPilato on vása xiin ka na chikaa so'o na to'on ra, ta kixá'á na ndeé ka nisiso na. Ta xa'nda chiño ra noo na kísa chiño xí'in ra taxi na takuií nda'a ra, ta saá nda'á ra noo nanivi, káchí ra saá:

—Yi'i on vása kuiso i kuachi xa'a ña kivi tava'a yó'o. Mii ndó kuiso kuachi xa'a ña kivi ra —káchí tagobernador xí'in nivi.

25 Ta ndi'i nivi ndakuiin na, káchí na saá:

—¡Mii ndi xí'in sa'ya ndi kuiso ndi kuachi xa'a ña kivi tayó'o! —káchí na.

26 Ta saá taPilato saña ra taBarrabás. Ta
xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na
taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa siin noo,
ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.
27 Ta natropa tagobernador, kua'an ta-
Jesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixaa na
ta nakaya na ndi'i ka natropa, ta xino nduu
ndi'i na ra. 28 Ta kindaa na ndi'i tikoto
ndíxin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto
kuá'á, ndatán yóo tikoto ndíxin tarey, 29 ta
kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinóo na
ña sini ra. Ta taxi na nda'a ra ña tiin ra ñii
yiton xí'in nda'a kua'á ra, ta xikuxítí na noo
ra ña kúsiki na ra, ta xáku ndaa na ra, ká'an
na si'a xí'in ra:
—¡Ná koo va'a taRey noo najudío!
—káchí na.
30 Ta kundaa na tásii yu'u na noo ra,
ta tón yiton taxi na nda'a ra tuku kindaa
na nó, ta suku na nó sini ra. 31 Ta ndi'i
na kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ta saá
kindaa na tikoto kuá'á ndíxin ra ta tuku
sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta kua'an
ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón
cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús
nda'a tón cruz
(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

32 Ta kee natropa, ta kua'an taJesús xí'in
na, ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi
ñoo Cirene, naní ra Simón, ta natropa kisa
nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz
taJesús.
33 Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Gólgota,
ña kóni kachí Leke Sini Ndií. 34 Ta natropa
taxi na vino tá nasaka xí'in nduta yova ní
ko'o ra, ta taJesús xito ndoso ra lo'o nduta
yó'o, ta ni-xiin ra ko'o ra rá.
35 Ta saá katakaa ndaa na ra nda'a tón
cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa
na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o
naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús. Ta saá
kundivi ña nitaa taprofeta xina'á xa'a ta-
Jesús, kachí ra ndí ta'ví na tikoto ra ta
chikaa na ndati xa'a tikoto ndíxin nino ra,
saá nitaa ra xa'a taJesús. 36 Ta xikundoo
na ndáa na ra. 37 Ta chinóo kútu na ñii
tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo tón viti
yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra,
ta káchí ña saá: "Tayó'o kúu taRey noo
najudío."

38 Ta katakaa ndaa na ovi takuí'ná siin
taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón
cruz tón ñíndichi siin kua'á ra, ta inka ra
tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin
yitin ra. 39 Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa
ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta
káva na sini na, 40 káchí na saá xí'in ra:
—Yó'ó kúu taa ta nika'an: "Yi'i sandi'i i
xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uni kivi
tuku kasa va'a i ña", kachí ún, ta vitin,
¡sakaku xí'in mii ún! Tá ndixa Sa'ya Ndios
kúu ún, ta saá, ¡sanoo xí'in mii ún nda'a tón
cruz! —káchí na xí'in ra.
41 Ta ñii ki'va saá nafariseo xí'in na
sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a noo na-
judío xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra
ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in ra:
42 —Tayó'o sakaku ra inka nivi, ta on
vása kiví sakaku xí'in mii ra vitin. Tá ndixa
kúu ra taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in
mii ra nda'a tón cruz vitin, ta saá kandixa
yó ra. 43 Ta tayó'o nika'an ra ndáa ini ra
Ndios. Tá ndixa Ndios kí'vi ini ra xíni ra
tayó'o, ta Ndios ná sakaku ña'á ra vitin,
chi nika'an tayó'o: "Yi'i kúu Sa'ya Ndios",
kachí ra —saá ká'an na, xáku ndaa na ra.
44 Ta ñii ki'va saá ovi takuí'ná tákaa ndaa
siin ra kúsiki ña'á ra ta kándiva'a ra xí'in
taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús
(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

45 Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ñó ndiví,
ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa uni
xikuaa.* 46 Ta kaa uni kúu ña, ta saá ndeé
va'a nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —káchí
taJesús. To'on yó'o káchí ña saá: Tata
Yivá mii i, Tata Yivá mii i, ¿ndachun san-
dakoo ún yi'i?, káchí ña.
47 Ta sava nivi na yíta yatin yó'o, xini so'o
na ña nika'an ra, ta káchí na saá:
—Tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chin-
deé ña'á ra —káchí na.
48 Ta xandikon ñii tayó'o xino ra kua'an
ra, ta sachii ra ñii tikoto kuíkon xí'in vino
yiyá, ta chinóo ra ñayó'o noo yiton, ta
ndikó ra taxi ra ko'o taJesús. 49 Ta inka nivi
nika'an na saá xí'in tayó'o:
—On ke'é ún ra. Ná koto yó án kixi
taElías sakaku ña'á ra —káchí na.
50 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra
nika'an ra, ta nixi'i ra. 51 Tá mií saá

* 27:45 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

xandikon nindata ma'ñó tikoto tákaa
Cuarto Yii ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña
nindata ña chi nino ta noo ña nda nino.
Ta nitaan noo ño'o, ta ñayuu ná'no chachi
ña. 52 Ta nixona noo ñó'o na nixi'i, ta
nataku kua'a ní nivi na xikuu na kandixa
Ndios. 53 Ta kivi nataku taJesús, ndee
nayó'o noo nindúxun na, ta niki'vi na ñoo
yii Jerusalén, ta kua'a ní nivi xini na nayó'o.
54 Ta ta ndíso chiño xí'in ñii ciento na-
tropa, yóo ra xí'in inka natropa ndáa na
taJesús. Ta nayó'o xini na nitaan noo ño'o,
ta xini na ndi'i ña yiyo ní niya'a, ta niyi'ví
ní na, ta nika'an na:
—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios
—káchí na.
55 Ta nda xíká yíta kua'a ní násí'í xíto
ná. Náyó'o kúu ná xindikon sata taJesús
chíndeé ná ra kísa chiño ná noo ra, ta kee
ná xí'in ra estado Galilea ta kixaa ná ñoo
Jerusalén. 56 Ñii ñáyó'o kúu ñáMaría Mag-
dalena, inka ñá kúu ñáMaría, si'í taJacobo
xí'in taJosé, ta inka ñá kúu si'í ta ovi sa'ya
taZebedeo.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nindúxun taJesús
(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Ta xikuaa ta xa kua'an kunaa kúu ña,
ta kixaa ñii takuíká, ta kixi ñoo Arimatea,
naní ra José. Tayó'o kúu ñii ta xindikon sata
taJesús. 58 Ta nixa'an ra noo taPilato, ta
nduku ra yikí koñu taJesús ña sandúxun ra
ña, ta taPilato xa'nda chiño ra noo natropa
ña nataxi na ña nda'a ra. 59 Ta nixaa taJosé
ta naki'in ra yikí koñu taJesús, ta chisúku
ndaa ra ña xí'in ñii tikoto ndii ña on vása
yakua. 60 Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ra
yikí koñu taJesús ini kavua ña xaá ña sakán
kisa va'a ra ini. Ta saá nakasi ra yé'é kavua
yó'o xí'in ñii yuu ká'no, ta kee ra kuano'o
ra. 61 Ta nindoo ñáMaría Magdalena xí'in
inka ñáMaría, ndóo na yatin noo yóo kavua
yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a natropa na ndáa noo
nindúxun taJesús

62 Ta inka kivi ña kúu kivi yii ña nákindée
najudío, ta nafariseo xí'in naná'no noo na-
sutu nixaa na noo taPilato. 63 Ta nika'an na,
káchí na saá xí'in ra:
—Tata, náká'án ndi ña nika'an ta vatá
yu'u taJesús kivi xitaku ra, nika'an ra si'a:
"Tá nixi'i i ta tixin ña uni kivi nataku i",
kachí ra. 64 Ñakán ka'nda chiño ún noo
natropa ná nakasi kútu va'a na kavua noo
nindúxun ra anda tondaa kivi uni, ta saá
nivi na xindikon sata ra, koto kixi na ñii
ñoó, ta tava na yikí koñu ra ta ndato'on
na xí'in nivi, kachí na saá: "Xa nataku ra",
kachí na. Ta to'on yó'o sandá'ví ní ka ña
nanivi noo ña sandá'ví mii ra na xí'in to'on
ra —káchí naná'no noo najudío.
65 Ta nika'an taPilato xí'in na:
—Va'a, yóo natropa, ná ko'on na xí'in
ndó. Ta nakasi va'a ndó yé'é kavua noo
nindúxun ra —káchí ra.
66 Ta nixa'an na ta kisa kútu va'a na yé'é
kavua, ta xakin na ñii sello yé'é ña on nona
ña, ta saá nindoo natropa yatin yé'é kavua
ña kundaa na ña.

28

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nataku ra
(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Ta niya'a kivi yii ña nákindée najudío,
ta nitivi inka kivi; ñayó'o kúu kivi noó
semana ña kúu domingo, ta ñáMaría Mag-
dalena xí'in inka ñáMaría nixaa ná koto ná
noo nindúxun taJesús. 2 Ta xandikon ndeé
ní nitaan noo ño'o, saá chi ñii ángel kee
noo Ndios nda ñoyívi nino, noo ña ñoyívi
yó'o, ta kixaa ña ta sakuta'a ña yuu ndási
yé'é kavua, ta xikoo ña sata yuu yó'o. 3 Ta
ñaángel yó'o náye'e ní ña, ndatán náye'e
ñii taxa, ta tikoto ña yaa ní ña, ndatán yaa
kaxin saá yóo ña. 4 Ta natropa na ndáa
yé'é kavua ndeé ní niyi'ví na xini na ña, ñii
kísin nino na xí'in ña yí'ví na, ta saá nakoyo
na noo ño'o ta ndañó'ó ini na. Ndatán ñii
ki'va yóo na nixi'i, saá yóo na ndóo na. 5 Ta
ñaángel nika'an ña xí'in násí'í yó'o:
—On kuyi'ví ndó, saá chi yi'i xíni i ndí
ndó'ó nándukú ndó taJesús, taa ta katakaa
ndaa na nda'a tón cruz. 6 On koó ka ra
yó'o, chi xa nataku ra, ñii ki'va yóo to'on ña
nika'an ra xí'in ndó, saá yóo ña. Na'a ndó
koto ndó noo chinóo na ra. 7 Ta saá kama ní
ko'on ndó ta ndato'on ndó xí'in na nixika
xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: "Xa nataku
ra, ta ko'on si'na ra noo ndó ña kundati
ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra",
kachí ndó xí'in na. Ñayó'o kúu to'on ña
ndáto'on i xí'in ndó —káchí ñaángel xí'in
násí'í yó'o.
8 Ta saá násí'í yó'o vará nda yí'ví ní ná, ta
kúsii ní ka ini ná, ta kama ní kee ná xíno ná
kua'an ná ndato'on ná xí'in na nixika xí'in
taJesús. 9 Ta xandikon taJesús nakutá'an ra

xí'in náña'a yó'o yichi, ta chindeé ra ná ta nika'an ra si'a xí'in ná:
—Kua'a, nana. Ná koo ñava'a ini ndó —káchí ra xí'in ná.
Ta nixaa yatin ná noo ra, ta xikuxítí ná ta nomi ná xa'a ra ta kisa to'ó ná ra. 10 Ta taJesús nika'an ra xí'in ná:
—On kuyi'ví ndó. Kua'an ndó ndato'on ndó xí'in na nixika xí'in i ná ko'on na estado Galilea, ta kán koni na yi'i —káchí ra xí'in ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña ndato'on natropa na xindaa yé'é kavua noo nindúxun taJesús

11 Ta kee násí'í kua'an ná, ta sava natropa na xindaa yé'é kavua ndikó na kua'an na ñoo ká'no, ta ndato'on na xí'in naná'no noo nasutu ndi'i ña nixiyo xini na. 12 Ta naná'no noo nasutu nakutá'an na xí'in naxikua'a noo najudío, ta nakoo yu'ú na taxi na kua'a ní si'ún nda'a natropa, 13 ta nika'an na, káchí na saá xí'in na:
—Si'a koo ka'an ndó xí'in nivi xa'a ña nixiyo xini ndó, kachí ndó si'a: "Tá kísin ndi ñoó koni, ta na nixika xí'in taJesús nixaa na, ta kisa kuí'ná na yikí koñu ra, ta kua'an na xí'in ña", saá kachí ndó xí'in nivi. 14 Tá tagobernador koni so'o ra to'on yó'o, ta mii ndi ndakuiin xa'a ndó, ña on sakuiso ra kuachi ndó'ó —káchí naná'no xí'in natropa.
15 Ta saá natropa naki'in na si'ún ta kisa ndivi na chiño ña nika'an na xí'in na. Ta to'on yó'o kúu ña nixita ní'nó noo ndi'i najudío anda kivi vitin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra
(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Ta saá na uxu ñii naxíka xí'in taJesús kua'an na estado Galilea, ta nixaa na yuku noo nika'an taJesús ko'on na. 17 Ta xini na ra ta kisa to'ó na ra, vará sava nayó'o nixika ini na án ndixa kúu tayó'o taJesús. 18 Ta nixaa yatin taJesús noo na ta nika'an ra saá xí'in na:
—Ndios taxi ra ndi'i ndayí ña ka'nda chiño i noo ndi'i na ndóo ñoyívi nino xí'in ñoyívi yó'o. 19 Ta saá ká'an i xí'in ndó: Kua'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta saná'a ndó nanivi ndasaá koo kundikon na yichi i, ta sakuchu ndó na xí'in kivi Yivá yó, xí'in kivi yi'i taSa'ya ra, ta xí'in kivi Níma Ndios. 20 Ta saná'a ndó na ña kasa ndivi na ndi'i to'on ña nika'an i xí'in ndó. Ta ndixa yi'i koo i xí'in ndó ndi'i saá kivi ña vaxi anda kivi sondí'í ñoyívi yó'o. Saá ná koo ña —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña nịtaa tạMarcos

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJuan, tạ sákuchu nịvi
(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

1 Si'a kíxá'á tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo,
Sạ'ya Ndios, 2 tá yóo ña nịtaa tạprofeta
Isaías, tạa tạ nịkạ'ạn ndoso tọ'on Ndios
kuịyạ xịnạ'á. Nịtaa ra ña nịkạ'ạn Ndios
xí'in tạa tạ ti'ví ra sakạku na ñoyívi yó'o,
kạchí ra saá:
Ti'ví ị ñii tạ xíka chiño nọọ ị kọ'ọn si'na ra
nọọ ún,
ña ndasa vạ'a ra yichị nọọ kọ'ọn ún.
3 Ta nọọ yóo yukụ yịchí kọ'ọn ra kạ'ạn
ndoso ra, kachí ra saá:
"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yạchị kixaạ mịi
tạKá'no nọọ yó;
kindaa ndó ña ọn vá'a sási nọọ ndó, ta saá
vạ'a kuchiño naki'in ndó ra", kachí
tạa tạ koo yukụ yịchí,
kạchí tạIsaías xịnạ'á. 4 Saá kịxaạ tạJuan nọọ
yóo yukụ yịchí ta ñii xiiña nọọ yóo takuií
sạkuchu ra nịvi, ta nịkạ'ạn ndoso ra xí'in
nịvi, káchí ra saá:
—Ọn vása ke'é kạ ndó ña ọn vá'a, ta
nandikó ini ndó xạ'ạ ña ọn vá'a kẹ'é ndó ña
kasa ká'no ini Ndios xạ'ạ kuạchi ndó, ta saá
na'a ndó kuchu ndó —káchí ra.
5 Ta nịvi nañoo Jerusalén, xí'in na ndóo
ndi'i saá kuạ'ạ kạ ñoo ña ndá'vi ndaa estado
Judea vạxi na, ta kịxaạ na ña konị sọ'o na
tọ'on ká'ạn ndoso tạJuan. Ta saá xịnị sọ'o
na, ta kịxá'á ná'ma na xạ'ạ kuạchi na, ta
tạJuan sạkuchu ra nayó'o yụta Jordán.
6 Ta tạJuan ndíxin ra tikọtọ ña kụvạ'a
xí'in yisị tícamello, ta nó'ni ñii ñá'ño ñii kitị
tọkọ ra. Ta xíxi ra tịka ndíama xí'in ñọñọ
tíyókọ válí yóo yukụ. 7 Ta nịkạ'ạn ndoso ra,
káchí ra saá xí'in nịvi:
—Sạtạ yị'ị vạxi ñii tạa tạ ndeé kạ nọọ
yị'ị. Ta yị'ị kúu ñii tạ kísa chiño kuiti nọọ
ra. 8 Yị'ị sákuchu ị ndó'ó xí'in takuií, ta tạ
vạxi sakuchu ra ndó'ó xí'in mịi Níma Ndios
—káchí tạJuan xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJuan kịvị sạkuchu ra tạJesús
(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

9 Ta saá kẹe tạJesús ñoo Nazaret estado
Galilea, ta kịxaạ ra nọọ yóo tạJuan, ta
tạJuan sạkuchu ra tạJesús yụta Jordán. 10 Ta
kẹta tạJesús yu'ụ yụta, ta xịni ra nịxọnạ
ñoyívi nịno nọọ ra, ta xịni ra vạxi noo Níma
Ndios, ndạtán vạxi noo ñii tísạta, saá vạxi
noo ña, ta xịkanóo ña nọọ ñíndichi ra. 11 Ta
nịvi na ndóo yu'ụ yụta xịnị sọ'o na tọ'on
Ndios nịkạ'ạn ra ndạ ñoyívi nịno, káchí ra
saá:
—Yó'ó kúu Sạ'ya ị, tạ kí'vi ní ini ị xíni ị,
ta kúsịị ní ini ị xíni ị yó'ó —káchí Ndios.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús
kịvị ñaníma ndivạ'a ká'no xịto ndoso ña ra
(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

12 Ta xạndịkọn Níma Ndios nịkạ'ạn ña
xí'in tạJesús kọ'ọn ra xí'in ña nọọ yóo yukụ
yịchí. 13 Ta ọvị sịkọ kịvị yóo tạJesús nọọ
yukụ yịchí yó'o, yóo ra nọọ tákụ tíkitị yukú,
ta ñaníma ndivạ'a ká'no xíto ndoso ña ra.
Ta saá kịxaạ naángel, ta chịndeé na ra, tạxi
na nda'ạ ra ña xíni ñó'ó nọọ ra.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús
ña kịxá'á ra kísa ndivi ra chiño Ndios
(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

14 Kịvị chịkaạ na tạJuan ini ve'e kạa, ta
tạJesús kuạ'ạn ra estado Galilea, ta nịkạ'ạn
ndoso ra tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Ndios xí'in nịvi,
15 káchí ra saá:
—Xa kịxaạ kịvị ña chịtónị Ndios. Ta xa
yóo yatin ní yichị ña xá'nda chiño Ndios
kutakụ yó. Ọn vása ke'é kạ ndó ña ọn vá'a,
ta nandikó ini ndó ta kandixa ndó tọ'on
ñavạ'a yó'o —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn xạ'ạ tạJesús kịvị kạna ra
kọmị tạa na táva tiạká ña kundikọn na sạtạ ra
(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

16 Tá kuạ'ạn tạJesús yu'ụ mịni Galilea,
ta xịni ra tạSimón* xí'in ñani ra tạAndrés,
nayó'o sákana na ñonọ ini takuií, chi na
táva tiạká kúu na. 17 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in
na:
—Na'a ndó kundikọn ndó yị'ị, ta saná'a ị
ndó'ó ndasaá nakaya ndó nịvi kundikọn na
yichị Ndios.
18 Ta xạndịkọn sạndakoo natạa yó'o
ñonọ na, ta xịkundikọn na kuạ'ạn na sạtạ
tạJesús.
19 Ta lo'o kạ kuạ'ạn tạJesús, ta xịni ra
tạJacobo xí'in ñani ra tạJuan, sạ'ya tạZebe-
deo, ndóo na ini tón barco sánda'a na ñonọ
na. 20 Ta nịkạ'ạn tạJesús xí'in na:
—Na'a ndó kundikọn ndó yị'ị.

* 1:16 Inkạ kịvị nạní tạSimón kúu Pedro.

Ta saá sandakoo nataa yó'o yivá na taZebedeo, ta sandakoo na inka na kísa chiño noo na, ta xikundikon na kua'an na sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nakutá'an ra xí'in ñii taa ta kómí níma ndiva'a
(Lc. 4:31-37)

21 Ta nixaa na ñoo Capernaum, ta ndi'i
saá kivi yii ña nákindée najudío taJesús
kí'vi ra ve'e ñoo sinagoga sáná'a ra nivi.
22 Ta naka'nda ini nivi xíni soo na ña
ká'an ra, chi sáná'a ra na ndatán sáná'a
ñii taa ta kómí ndayí, ta inka namaestro
na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á, nayó'o sáná'a na ndatán sáná'a nivi
na on vása kómí ndayí. 23 Ta ve'e ñoo
sinagoga yóo ñii taa ta kómí níma ndiva'a,
ta ñii ndeé ní nika'an ñandiva'a, káchí ña
saá:
24 —Yó'ó kúu Jesús tañoo Nazaret, ta,
¿ndachun sándi'i ún ndi'i? ¿Án xa kixaa ún
sandi'i ún xa'a ndi? Xíni va'a i yu kúu ún,
yó'ó kúu Taa taYii ta kixi noo Ndios —káchí
ña xí'in ra.
25 Ta taJesús nika'an ra xí'in ñandiva'a,
káchí ra saá:
—¡Kasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!
26 Ta níma ndiva'a ndeé ní sakisin ña
tayó'o, ta nindayi ní ña, ta saá saña ña
tayó'o. 27 Ta ndi'i na ndóo naka'nda ini na
xini na ñayó'o, ta nindaka too'on xí'in tá'an
mii na:
—¿Yukía yó'o? ¿Án inka ndee xaá sáná'a
ra mii yó vitin? Kómí ra ndayí xá'nda chiño
ra noo níma ndiva'a ta kísa ndivi ña ña
ká'an ra —káchí na.
28 Ta kama ní nixita ní'nó too'on xa'a
taJesús ndi'i ñoo estado Galilea.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso taSimón
(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Tá kee na ve'e ñoo sinagoga yó'o, ta
kua'an taJesús xí'in taJacobo xí'in taJuan,
ta nixaa na ve'e taSimón xí'in ñani ra taAn-
drés. 30 Ta ña'a ñásiso taSimón kándú'u
ñá noo xito, ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni.
Tá kixaa taJesús ta ndato'on na xí'in ra ña
ndó'o ñá. 31 Ta saá taJesús nitondaa yatin ra
noo kándú'u ñá, ta tiin ra nda'a ñá chindeé
ra ñá ndakoo ñá. Ta xandikon saña kue'e
xí'in ñá ta nduva'a ñá, ta kixá'á ñá kísa
ndivi ñá ña kuxu na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o
(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Tá xikuaa nikeetá ñoo, ta kua'a ní nivi
kua'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o,
xí'in inka na kómí níma ndiva'a, ta nixaa
na noo taJesús. 33 Ta saá kua'a ní nañoo
nakutá'an na yé'é ve'e noo yóo taJesús, 34 ta
sanda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o, chi kua'a
ní noo kue'e yóo xí'in na. Ta tava ra kua'a
ní níma ndiva'a xikomí sava na, ta on vása
ní-taxi ra ka'an nda ñii níma ndiva'a yó'o,
chi ñaníma ndiva'a xíni ña yu kúu ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nika'an ndoso ra too'on va'a kua'a ní ñoo estado Galilea
(Lc. 4:42-44)

35 Ta xitaan ní ta naa ka, ndakoo taJesús
ta kee ra kua'an ra ñii xiiña noo on koó nivi,
ta nika'an ra xí'in Ndios. 36 Ta taSimón xí'in
natá'an ra kee na kua'an na nandukú na ra,
37 ta naní'i na ra, ta nika'an na saá xí'in ra:
—Kua'a ní nivi nándukú na yó'ó.
38 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Koon yó ndi'i ñoo yatin ña ka'an
ndoso i too'on va'a xí'in nivi, chi xa'a ñayó'o
kúu ña kixaa i —káchí ra xí'in na.
39 Ta xíka ra ndi'i saá ñoo estado Galilea,
ta kí'vi ra ve'e ñoo sinagoga ña ka'an ndoso
ra too'on va'a xa'a Ndios, ta táva ra kua'a ní
níma ndiva'a ña kómí nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii taa ndeé ndó'o kue'e tá'yí
(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

40 Ta ñii taa, ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí
ña naní lepra, ta kixaa ra noo yóo taJesús, ta
xikuxítí ra noo ra, ta xaku ndá'ví ra, káchí
ra saá:
—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo
kue'e ña ndó'o i.
41 Ta taJesús kúndá'ví ní ini ra xíni ra
tayó'o, ta chinóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta
nika'an ra:
—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún!
42 Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra,
ta nduva'a ra. 43 Ta saá taJesús nindayi ra
tayó'o, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
44 —On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta
vitin koon ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña
kundaa ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún
ndi'i ñasóko ña xá'nda chiño ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a
Ndios ña kundaa ini nivi xa ninda'a ún
—káchí taJesús xí'in ra.

45 Ta kee ra kua'an ra, ta nda víka nda-
to'on ra xí'in nivi ña ndo'o ra, ta nixita
ní'nó to'on ndasaá nda'a ra, kisa taJesús.
Xa'a ñayó'o taJesús on vása kiví ki'vi ka ra
inka ñoo, ta kua'an ra yóo ra ñii xiiña noo
on koó nivi. Ta saá ni, kua'a ní nivi na kee
ndi'i saá ñoo kíxaa na noo ra.

2

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kiví kanda
(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

1 Niya'a sava kivi ta taJesús ndikó tuku
ra ñoo Capernaum, ta nanivi xini so'o na
ña ndikó ra. 2 Ta xandikon kua'a ní nivi
nakutá'an na ve'e noo yóo ra, ta ni-kunani
kundoo ndi'i na ve'e yó'o, ni nda yé'é on
vása ní-kunani kundoo na. Ta ká'an taJesús
to'on ñava'a xa'a Ndios xí'in ndi'i na. 3 Ta
komi taa ñísokó na ñii xito noo kánóo ta
on kiví kanda, ta kua'an na ve'e noo yóo
taJesús. 4 Ta ni-kuchiño ki'vi na xí'in tayó'o
ini ve'e noo yóo taJesús chi chútú ní nivi.
Ta saá ndaa na sini ve'e, ndíso na xito noo
kánóo ta on kiví kanda, ta kindaa na sava
chíyó ña nixona ñii yavi noo kúchiño sanoo
na tayó'o noo taJesús. 5 Tá taJesús xini ra
ña kándixa na komi taa yó'o ndí kúndeé
ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an taJesús
xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini i xa'a
kuachi ún —káchí taJesús.

6 Ta ndóo sava na sáná'a ndayí Ndios, ta
xini so'o na ña nika'an taJesús, ta xáni sini
na saá: 7 "¿Ndá ndayí kómí tayó'o ka'an ra
saá? Kándiva'a ra xí'in Ndios. Chi kúndaa
ini yó ndí ñii laá Ndios kómí ndayí kasa
ká'no ini ra xa'a kuachi nivi." 8 Ta xandikon
taJesús xini ra yukía xáni sini nayó'o, ta
nika'an ra saá xí'in na:

—¿Ndachun xáni sini ndó ña on vá'a
yó'o? 9 ¿Yukía yo'vi ka ka'an i xí'in ta on
kiví kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña
ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in
ra ña nakundichi ra, ta ná kuiso ra xito ra
ta ko'on xá'á ra? 10 Ta vitin sanda'a i tayó'o,
ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yi'i kúu ta kómí
ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi
nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:
11 —Nakundichi ún ta ná kuiso ún
xito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesús
xí'in ra.

12 Ta xandikon nakundichi tayó'o, ta
nakusokó ra xito ra, ta kee ra kuano'o ra,
xini ndi'i nivi. Ta ndi'i nayó'o naka'nda ní
ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios, nika'an na
saá:

—¡Ta'án koni yó ñava'a yó'o! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví
ña kundikon ra sata ra (inka kivi nani taLeví kúu Mateo)
(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

13 Ta niya'a ñayó'o, ta kua'an taJesús
xíka ra yu'u mini Galilea. Ta kua'a ní nivi
kixaa na noo ra, ta kixá'á ra sáná'a ra na.
14 Ta yá'a ra kua'an ra, ta xini ra taLeví
sa'ya taAlfeo, yóo ra kísa chiño ra noo káya
ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta
nika'an taJesús xí'in ra, káchí ra saá:

—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

Ta saá nakundichi taLeví, ta kua'an ra
sata taJesús.

15 Tá nixaa taJesús xí'in naxíka xí'in
ra ve'e taLeví, ta kixaa kua'a ní na káya
si'ún xa'a nagobierno xí'in kua'a ní inka na
kánóo to'on ña on vá'a xa'a, ta xikundoo na
xíxi na xí'in taJesús, chi kua'a ní nayó'o kúu
na kua'an sata ra. 16 Ta nafariseo xí'in sava
na sáná'a ndayí Ndios xini na yu kúu nivi
ndóo xíxi xí'in taJesús, ta nika'an na xí'in
naxíka xí'in taJesús:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi
ra xí'in nivi na káya si'ún xa'a nagobierno,
xí'in inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a?
—káchí na.

17 Ta xini so'o taJesús yukía nika'an na,
ta nika'an ra saá xí'in na:

—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása
xíni ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'á, ta nivi
na ndeé ndó'o kúu na xíni ñó'ó kutátán. On
siví xa'a nivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o.
Ta xa'a nivi on vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i
na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi
Ndios —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on nivi
(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 Nafariseo xí'in na ndíkon sata taJuan
yóo so'on na. Ta kixaa sava nivi noo ta-
Jesús, ta nindaka to'on na ra:

—Kua'a ní yichi yóo so'on na ndíkon sata
taJuan, ta yóo so'on nafariseo. Ta naxíka
xí'in mii ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása
yóo so'on na?

19 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:

—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'i nivi
na yóo viko tonda'a yó'o xíxi na, ta on kiví
koo so'on na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na.
20 Ta kivi ña vaxi on kóo ka ra xí'in na. Ta
saá kía koo so'on na.

21 'Tá yóo tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi
on sanda'a na ña xí'in tikoto xaá, saá chi tá
nakata na ña, ta nduu lo'o ña xaá, ta nasita
ña tikoto yatá, ta kini ka ta'nda tikoto yatá
yó'o. 22 Ta nduta vino xaá, ta nda ñii nivi on
vása taan na rá ini ñii yatá, saá chi ta'nda
ñii yó'o, ta kuita ndi'i tándduta vino ta ndi'i
xa'a ñii. Xíni ñó'ó taan na tándduta vino xaá
ini ñii xaá —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée najudío

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

23 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta
taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kua'an na yá'a
na ma'ñó noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in
taJesús kixá'á na xá'nda na yoko ta kindaa
na soo trigo, ta xaxi na trigo. 24 Ta xini
nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na saá
xí'in taJesús:

—Naxíka xí'in ún niya'a ndoso na ndayí
Ndios chi xa'nda na trigo, ta on vá'a kasa
chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí
ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á.

25 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
na:

—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios
noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David
xí'in natá'an ra, kivi nixi'i ní na soko?
26 Kuiya xina'á xitaku taAbiatar ta ndíso
chiño noo ndi'i nasutu, ta niki'vi tarey
David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sita va'a
ñayii vará on siví sutu xikuu ra. Ta taxi
ra sita va'a yó'o nda'a natá'an ra xixi na.
Ta káchí ndayí Ndios saá: "Ndasaá sutu
kuiti kúchiño kuxu sita va'a ñayii" —káchí
taJesús xí'in na.

27 Ta káchí ka ra saá xí'in na:

—Xa'a nivi kúu ña kisa va'a Ndios kivi ña
nákindée yó, on siví xa'a kivi ña nákindée
yó kúu ña kisa va'a ra nivi. 28 Yi'i, taa ta
kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukía
va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí
taJesús xí'in na.

3

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii taa ta yichí nda'a

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

1 Ñii kivi taJesús niki'vi tuku ra ve'e ñoo
sinagoga, ta yóo ñii taa ta yichí nda'a, ta
on vása kánda ña. 2 Ta ndóo sava nafariseo
ña nándukú na ndasaá chikaa na kuachi
sata taJesús. Ta xíto naní na yukía ke'é
taJesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña
nákindée na kúu ña. 3 Ta taJesús nika'an ra
xí'in taa ta yichí nda'a si'a:

—Na'a kundichi ún ma'ñó noo ndi'i nivi
yó'o.

4 Ta saá taJesús nindaka to'on ra nivi:

—¿Yukía káchí ndayí Ndios xa'a kivi yii
ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí
ña ke'é yó ñava'a ta on ke'é yó ñandiva'a?
¿Án on vása ndixa káchí ña va'a sakaku yó
nivi ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.

Ta nayó'o nda ñii na on vása ndákuiin,
tásiín ndóo na. 5 Ta taJesús nakoto va'a
ra noo ndi'i na, ta nisaa ra xini ra na, ta
kúchuchú ní ini ra chi na toon ní ini kúu
na. Ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:

—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.

Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a
ña. 6 Ta kee nafariseo kua'an na, ta kixá'á
ká'an tá'an na xí'in na ndíkon partido
taHerodes ndasaá koo ka'ni na taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a kua'a ní nivi ndóo na yu'u mini

7 Ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra kee na
kua'an na yu'u mini Galilea. Ta kua'a ní nivi
na kixi ndi'i saá ñoo estado Galilea kua'an
na sata ra. 8 Tá xini so'o nivi na inka ñoo
ñava'a ké'é taJesús, ta kua'a ní na kixaa noo
ra. Nayó'o kee na ndi'i saá xiiña, ña kúu
ñoo Jerusalén xí'in inka kua'a ñoo estado
Judea, kua'a ñoo estado Idumea, kua'a ñoo
ña ñó'o inka tá'ví yuta Jordán, xí'in kua'a
ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Tiro, xí'in ñoo
Sidón. 9 Ta taJesús nika'an ra xí'in naxíka
xí'in ra ña koo ti'va ñii tón barco lo'o, ña
ndaa ra sata tón yó'o, saá chi yóo kua'a
ní nivi, ta chútú ní na noo ra, ta yiyo ní
chinda'á na ra ta nakava ra ta takué'e ra.
10 Ta xa sanda'a ra kua'a ní nivi, ñakán inka
na ndeé ndó'o kóni na tondaa yatin na ra
anda tiin na ra ña koni na nda'a na. 11 Ta
nivi na kómí níma ndiva'a xini na ra, ta
xikuxítí na nda noo ño'o noo ra, ta xí'in
ndi'i ndee na nika'an na, káchí na saá:

—¡Yó'ó kúu ún Sa̱'ya Ndios!

12 Ta ta̱Jesús xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ndi'i
ñaníma̱ ndiva̱'a ña o̱n ndato̱'on ña yu kúu
ra.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ na̱ka̱xin ra
u̱xu̱ o̱vi̱ ta̱a,
ta ta̱xi ra ñanda̱yí nda'a̱ na
(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

13 Ta saá ta̱Jesús nda̱a ra ñii xi̱ki̱ ta ka̱na
ra na na̱ka̱xin ra va̱xi no̱o̱ ra, ta ki̱xa̱a na
nakutá'an na xí'in ra. 14 Ta na̱ka̱xin ra u̱xu̱
o̱vi̱ ta̱a, ña kasa chiño na xí'in ra, ta ko̱'o̱n
na ka̱'a̱n ndoso na to̱'on ñava̱'a xí'in ni̱vi
inka̱ ñoo, 15 ta kukomí na nda̱yí ña sanda'a
na na ndeé ndó'o, ta kukomí na nda̱yí ña
tava na níma̱ ndiva̱'a ña sáxo̱'vi̱ inka̱ ni̱vi.
16 Ta ñii ñii ta̱ u̱xu̱ o̱vi̱ yó'o na̱ní ra si'a:
ñii ra na̱ní Simón, ta ta̱Jesús sa̱kunaní ña'á
ra Pedro; 17 inka̱ ra na̱ní Jacobo, xí'in ñani
ra ta̱Juan, sa̱'ya ta̱Zebedeo kúu o̱vi̱ ta̱yó'o,
ta ta̱Jesús na̱chinóo ra inka̱ ki̱vi̱ ña o̱vi̱ saá
ta̱yó'o ña kúu Boanerges; to̱'on yó'o kóni
kachí ña: Ndason ní ta̱chi̱ na ká'a̱n na,
nda̱tán ndá'yi sa̱vi̱, saá ká'a̱n na; 18 inka̱
ra na̱ní Andrés; inka̱ ra na̱ní Felipe; inka̱
ra na̱ní Bartolomé; inka̱ ra na̱ní Mateo;*
inka̱ ra na̱ní Tomás; inka̱ ra na̱ní Jacobo,
sa̱'ya ta̱Alfeo; inka̱ ra na̱ní Tadeo; inka̱ ra
na̱ní Simón ta̱ kúu ta̱ ndíko̱n partido na̱ní
ña cananeo; 19 inka̱ ra na̱ní Judas Iscariote.
Ta̱yó'o xi̱kuu ta̱a ta̱ ni̱to̱nda̱a ni̱si̱kó kuí'ná
ta̱Jesús nda'a̱ na sáa̱ ini xíni ña'á.

Ñayó'o ká'a̱n, ni̱vi ni̱ka̱'a̱n na xa̱'a̱ ta̱Jesús
kómí ra ndee̱ ñaníma̱ ndiva̱'a
(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

Ta saá ta̱Jesús kua̱no'o̱ ra ñoo Caper-
naum, ta ni̱ki̱'vi ra ñii ve'e, 20 ta kua̱'a̱ ní
ni̱vi tuku na̱kutá'an na ve'e yó'o, ta chútú
ní ni̱vi anda̱ ni ni̱-kivi kuxu ra xí'in na̱xíka
xí'in ra. 21 Tá xi̱ni̱ so̱'o nave'e ra ñayó'o, ta
ki̱xa̱a na naki'in na ra no'o̱ ra xí'in na ve'e
na, chi káchí na saá:

—Ta̱ sána ini kúu ra.

22 Ta na sáná'a nda̱yí Ndios na ki̱xi ñoo
Jerusalén, ni̱ka̱'a̱n na saá:

—Ñaká'no no̱o̱ ndi'i níma̱ ndiva̱'a, na̱ní
ña Beelzebú,† tíin ní ña ta̱Jesús yó'o. Xí'in
ndee̱ ñaká'no no̱o̱ ndi'i níma̱ ndiva̱'a táva
ta̱yó'o ñaníma̱ ndiva̱'a —káchí na.

23 Ta ta̱Jesús ka̱na ra na va̱xi na no̱o̱ ra, ta
nda̱to̱'on ra xí'in na ñii cuento ña saná'a ra
na:

—¿Ndasaá kúchiño ñaníma̱ ndiva̱'a
ká'no tava ña níma̱ ndiva̱'a tá'an mi̱i ña?
24 Tá yóo ñii ñoo, ta o̱n vása yóo yu'ú ni̱vi, ta
na̱ta̱'vi̱ tá'an na, ta ki̱xá'á na káni tá'an na
xí'in na̱tá'an na, ta kama ní ndi'i xa̱'a̱ ñoo
yó'o. 25 Tá yóo ñii ve'e no̱o̱ na̱ta̱'vi̱ tá'an na,
ta káni tá'an na, ta ndi'i xa̱'a̱ ni̱vi ve'e yó'o.
26 Ta ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no Satanás xí'in
ndi'i níma̱ ndiva̱'a tá'an ña, táná na̱ta̱'vi̱
tá'an ña án ná kani tá'an ña xí'in tá'an mi̱i
ña, ta ya̱chi̱ ní ndi'i xa̱'a̱ yichi̱ ña.

27 'Tá yóo ñii ta̱a ndeé ní ndaku, ta ni̱vi
o̱n kúchiño ki̱'vi na ve'e ra ña kindaa na
ñakuíká kómí ra. Si'na xíni̱ ñó'ó katón na
ra, ta saá kuchiño ki̱'vi na kindaa na ndi'i
ñakuíká kómí ra. Nda̱tán yóo ta̱a ndeé ní
ndaku yó'o, saá yóo ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no.

28 'Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, Ndios kúchiño
kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndi'i ña o̱n vá'a
ké'é ni̱vi, ta kúchiño kasa ká'no ini ra xa̱'a̱
ndi'i to̱'on ña ká'a̱n ndiva̱'a na xí'in Ndios.
29 Ta ndi'i ni̱vi na ká'a̱n ndiva̱'a xí'in Níma̱
Ndios,‡ ta Ndios o̱n kasa ká'no ini ra xa̱'a̱
ni̱vi yó'o, saá chi nakuiso na kua̱chi ña o̱n
vá'a yó'o ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

30 Ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús saá xí'in na, saá chi na
sáná'a nda̱yí Ndios ni̱ka̱'a̱n na si'a:

—Níma̱ ndiva̱'a tíin ña ta̱yó'o —káchí na
xa̱'a̱ ta̱Jesús.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ ki̱xa̱a nañani ta̱Jesús
xí'in si'í ra
(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

31 Ta saá ki̱xa̱a nañani ta̱Jesús xí'in si'í ra.
Ta yíta na ke̱'e no̱o̱ yóo ra, ta ti̱'ví na ni̱ka̱'a̱n
na kana na ra kixi ra no̱o̱ na. 32 Ta ni̱vi na
ndóo xíni̱ so̱'o ña ká'a̱n ta̱Jesús, nda̱to̱'on
na xí'in ra, káchí na saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na
ke̱'e, ta ndúkú na yó'ó —káchí na.

33 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
na:

—¿Yu kúu si'í i̱? ¿Ta yu kúu ñani i̱?

34 Ta na̱koto ra no̱o̱ ndi'i ni̱vi na ndóo
no̱o̱ ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:

—Yó'o ndóo si'í i̱ xí'in ñani i̱. 35 Chi ni̱vi
na kísa ndivi ña kóni Ndios, nayó'o kúu
ñani i̱ xí'in ki̱'va̱ i̱ xí'in si'í i̱ —káchí ta̱Jesús.

* 3:18 Inka̱ ki̱vi̱ na̱ní ta̱Mateo kúu Leví. † 3:22 Inka̱ ki̱vi̱ na̱ní Satanás kúu Beelzebú. ‡ 3:29 Ñii to̱'on ña ká'a̱n ndiva̱'a xí'in Níma̱ Ndios kúu ña ká'a̱n ni̱vi ndí ndee̱ ña kísa ndivi chiño va̱'a kúu ndee̱ ña va̱xi no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a ká'no.

4

Cuento yó'o ndátọ'on xạ'ạ tạa chí'i ndikịn trigo

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

1 Ta tuku kịxá'á tạJesús sáná'a ra nịvi yu'ụ mịni. Ta kịxaạ kuạ'ạ ní nịvi nọọ yóo ra, ta saá ndạa ra ñii tón barco, ta xịkoo ra sạtạ tón barco nọọ mịni, ta ndi'i nịvi yó'o yíta na yu'ụ takuií. 2 Ta kịxá'á ra ndátọ'on ra kuạ'ạ ní cuento ña saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:

3 —Konị sọ'o ndó cuento yó'o. Saá ndọ'o ñii tạa tạ chí'i ndikịn trigo. 4 Ta kịxá'á ra xíta ní'nó ra ndikịn trigo ña chi'i ra nọọ ño'ọ. Ta sava ña nịkọyo yichị, ta kịxaạ tísaa ta xạxi rí ña. 5 Sava ndikịn nịkọyo nọọ yásín ní ño'ọ sạtạ yụụ, ta ndikịn yó'o kama ní nịndụtạ ña, chi ọn vása kuíkon nọọ ño'ọ yó'o. 6 Ta kẹta ño'o ta nịyịchị ña, ta ndị'i xạ'ạ ña, saá chi nị-kee kónó tio'o ña. 7 Ta sava ña nịkọyo mạ'ñó tón ñiñọ, ta nịndụtạ ña, ta nị-kuchiño kua'no ña, saá chi xạ'no tón ñiñọ yó'o ta xạ'ni ndutạ nó ña, ñạkán nị-kuchiño taxi ña ndikịn. 8 Ta sava ndikịn nịkọyo nọọ ño'ọ vạ'a ña kuíkon. Ta nịndụtạ ña, ta xạ'no ña, ta kuạ'ạ ní nịxịyo ndikịn yita yó'o. Sava yita tạxi ña ọkọ ụxụ ndikịn, sava yita tạxi ña ụnị sịkọ ndikịn, ta sava yita tạxi ña ñii ciento ndikịn.

9 Ta nịkạ'ạn kạ tạJesús:

—Ndi'i ndó'ó nịvi na yóo sọ'o, xínị ñó'ó chikaạ sọ'o ndó ña ká'ạn ị xí'in ndó —káchí tạJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'ạn ndạchun tạJesús sáná'a ra nịvi xí'in cuento

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

10 Tá xa kẹe nịvi kuạno'ọ na, ta nịndọo tạJesús xí'in ụxụ ọvị naxíka xí'in ra xí'in inkạ na ndíkọn sạtạ ra, ta nịndạkạ tọ'on ña'á na yukíạ káchí cuento ña ndạtọ'on ra. 11 Ta saá nịkạ'ạn ra xí'in na:

—Ta ndó'ó kúndạạ ini ndó tọ'on ña ñó'o se'é ña yọ'vị ní ña ká'ạn xạ'ạ yichị nọọ xá'nda chiño Ndios, chi saá tạxi Ndios nda'ạ ndó. Ta inkạ nịvi kuiti xínị sọ'o na tọ'on yó'o, ta ọn vása kúndạạ vạ'a ini na yukíạ káchí ña. 12 Ta saá kụndivi ña nịtaa ñii tạprofeta xịnạ'á, kạchí ra: "Vará xíto na, ta ọn vása xínị na ñandạạ. Vará xínị sọ'o na, ta ọn vása chíkaạ sọ'o na, ni ọn vása kúndạạ ini na ña ndátọ'on ị. Ñạkán ọn vása nándikó ini na, ta Ndios ọn kúchiño kasa ká'no ini ra xạ'ạ na", káchí tọ'on Ndios —káchí tạJesús.

Ñayó'o ká'ạn tạJesús nándaxin ra cuento xạ'ạ tạa chí'i ndikịn trigo

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

13 Ta saá tạJesús nịkạ'ạn ra xí'in na:

—¿Án ọn vása kúndạạ ini ndó yukíạ káchí cuento yó'o? Tá ọn vása kúndạạ ini ndó ñayó'o, ta, ¿ndasaá kundạạ ini ndó inkạ cuento ña ndatọ'on ị xí'in ndó? 14 Ta cuento yó'o káchí ña saá: Tạa tạ chí'i ndikịn trigo ñii kị'va yóo ra xí'in ñii tạa tạ ká'ạn ndoso tọ'on Ndios xí'in nịvi. 15 Sava nịvi ndạtán ndó'o ndikịn ña nịkọyo yichị, saá ndó'o na. Saá chi xínị sọ'o na tọ'on yó'o, ta kíxaạ ñandivạ'a ká'no ta táva ña tọ'on Ndios ña xịnị sọ'o na. 16 Sava nịvi ndạtán ndó'o ndikịn ña nịkọyo nọọ yụụ, saá ndó'o na. Saá chi xínị sọ'o na tọ'on Ndios, ta xạndikọn náki'in vạ'a na ña, ta kúsii ní ini na. 17 Ta yá'a ñii kánị lo'o, tá kíxá'á vạxi ña xó'vị na, án inkạ nịvi ọn xịin kạ na koni ña'á na xạ'ạ ña kándixa na tọ'on Ndios, ta nayó'o xạndikọn sándakoo na yichị Ndios, ta ọn xịin kạ na kandixa na, saá chi ọn tạ'án chikaạ vạ'a ini na tọ'on Ndios. 18 Ta sava nịvi ndạtán ndó'o ndikịn ña nịkọyo nọọ tón ñiñọ, saá ndó'o na. Saá chi xínị sọ'o na tọ'on Ndios, 19 ta chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ini na, ta kíxá'á na kísa chiño na ña kukomí na kuạ'ạ ní kạ ñakuíká ñoyívi yó'o, ta chíkaạ ní ini na kasa ndivi na ña kúsii ini mịi na, ta saá ọn xịin kạ na kutakụ na ndạtán ká'ạn tọ'on Ndios. 20 Ta sava nịvi ndạtán ndó'o ndikịn ña nịkọyo ño'ọ vạ'a ña kuíkon, saá ndó'o na. Saá chi xínị sọ'o na tọ'on Ndios, ta náki'in vạ'a na ña, kándixa na ña, ta kúndeé na nduu na nịvi na vạ'a ini, ta ké'é na kuạ'ạ ní ñavạ'a nọọ Ndios. Ndạtán yóo ñii ndikịn ña táxi ọkọ ụxụ ndikịn, ta inkạ ndikịn ña táxi ụnị sịkọ ndikịn, ta inkạ ndikịn ña táxi ñii ciento ndikịn, saá yóo nịvi na kándixa ndino'o ini tọ'on Ndios —káchí tạJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ndátọ'on xạ'ạ ndasaá yóo ño'ọ tóọn

(Lc. 8:16-18)

21 Ta ndạtọ'on tạJesús xí'in na inkạ cuento ña saná'a ra na:

—Tá nátoọn yó ñii ño'ọ, ta ọn chikaạ se'é yó ña tịxin ñii yaxịn án tịxin xịto. Ọn vása ké'é yó saá, ta vạ'a kạ chinóo yó ña

nǫǫ síkón ña naye'e ndi'i ña. 22 Kúndaa ini
yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kivi ña
vaxi nativi ndi'i ña, ña koni ndi'i nivi ña.
23 Ndi'i ndó'ó nivi na yóo sǫ'o, xíni ñó'ó
chikaa sǫ'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí
taJesús xí'in na.
24 Ta tuku nika'an taJesús xí'in na:
—Kani va'a ini ndó xa'a ña xíni sǫ'o ndó.
Ndatán yóo ki'va cho'on ndó, saá koo ki'va
cho'on Ndios xí'in ndó. Ta ndó'ó na va'a
xíni sǫ'o, Ndios taxi ra kua'a ka ña kundaa
ini ndó ña xíni sǫ'o ndó. 25 Nivi na kúndaa
ini ñandaa vitin, kundaa ka ini na kivi ña
vaxi, ta nivi na ǫn xiin kundaa ini ñandaa
vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra
ñalo'o kúndaa ini na.

Cuento yó'o ndátǫ'on xa'a ndasaá xá'no yita trigo

26 Ta tuku nika'an taJesús xí'in nivi:
—Ndatán ndó'o ndikin ña xita ní'nó ñii
taa ña chi'i ra nǫǫ ño'ǫ, saá yóo yichi nǫǫ
xá'nda chiño Ndios. 27 Ta tayó'o án ta
kísin án ta ndíto kúu ra, ta saá yá'a ñoó ta
yá'a ndiví, ta ǫn vása xíni ra ndasaá ndúta
ndikin trigo yó'o, ta xá'no ña nǫǫ ño'ǫ.
28 Ño'ǫ chíndeé ña ndikin ña nduta ña; si'na
kuu ña ndatán ñii ku'u kuíi, ta saá koo yokǫ
ña, ta sondi'i koo ndikin ña. 29 Tá xa nixinǫ
va'a ñatrigo, ta tí'ví ra nivi ka'nda na ña, chi
xa kixaa kivi ka'nda na ña —káchí taJesús.

Cuento yó'o ndátǫ'on xa'a ndikin mostaza
(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

30 Ta nika'an tuku taJesús, káchí ra saá
xí'in na:
—¿Ndasaá yóo yichi nǫǫ xá'nda chiño
Ndios? ¿Ndá cuento ndatǫ'on yó ña nan-
daxin yó xa'a ña? 31 Ndatán yóo ñii ndikin
mostaza, saá yóo yichi nǫǫ xá'nda chiño
Ndios. Válí ní ka ndikin yó'o nǫǫ ndi'i
ndikin yóo ñoyívi yó'o. 32 Tá xa chi'i nivi
ndikin yó'o, ta xá'no ña ta ndúu ña ña ká'no
ní ka nǫǫ ndi'i inka ñatata chí'i nivi. Ta
nándika tón nda'a ña nǫǫ táxi ña kundati
nandoso tísaa —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ndachun sáná'a taJesús nivi xí'in cuento
(Mt. 13:34-35)

33 Ta nika'an taJesús xí'in nivi kua'a ní
ka cuento ña saná'a ra na xa'a yichi nǫǫ
xá'nda chiño Ndios. Ndatǫ'on ra xí'in na
xí'in cuento válí yó'o ña va'a kúchiño kun-
daa ini na. 34 Ta ǫn vása ní-saná'a ra nayó'o
xí'in inka nǫǫ tǫ'on. Tá kíndǫo mató'ón ra
xí'in naxíka xí'in ra, ta nandaxin ndi'i ra
cuento yó'o nǫǫ na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sayaa ra tachi xí'in takuií mini
(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

35 Ta kivi yó'o tá kua'an kuñoó, taJesús
nika'an ra xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra:
—Ná ko'yǫ inka xiiña nǫǫ mini.
36 Ta nindayi ra nivi, ta naxíka xí'in ra
ndaa na kua'an na xí'in taJesús ini tón
barco. Ta kua'a ka tón barco ndíkǫn kua'an
xí'in na. 37 Ta kixá'á ndeé ní káni tachi
na'á nǫǫ takuií, tanda kua'an ndaa takuií ta
nakutú rá ini tón barco, ta kixá'á nó kua'an
ketá nó ini takuií. 38 Ta taJesús sata tón
barco kándú'u ra kísin ra ta kánóo sini ra
nǫǫ ñii kachi. Ta naxíka xí'in ra sanakáxín
na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:
—¡Tata Maestro! ¿Án ǫn vása ndí'i
ini ún, yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií, chi
kua'an ketá tón barco ini mini?
39 Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra
nǫǫ tachi na'á xí'in takuií mini:
—¡Koo yaa ndó, koo tásiín ndó! —káchí
ra.
Ta saá niyaa tachi ta takuií mini ñii yaa
yaa nakoo rá. 40 Ta nika'an taJesús xí'in
naxíka xí'in ra:
—¿Ndachun yí'ví ní ndó? ¿Ndachun ǫn
vása kándixa ndó Ndios ndáa ra ndó'ó?
41 Saá ni, niyi'ví ka na, ta nindaka tǫ'on
tá'an na:
—¿Yu kúu tayó'o? ¡Chi nda tachi na'á
xí'in takuií mini xíni sǫ'o tǫ'on ká'an ra!
—káchí na.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa
(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

1 Ta saá nixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka
xí'in ra inka tá'ví yu'u mini nǫǫ ndóo
nañoo Gadara. 2 Tá nǫǫ taJesús tón barco,
ta ñii taa ta kómí níma ndiva'a kee ra
kavua nǫǫ ndúxun nandií, ta kua'an ra ña
nakutá'an ra xí'in taJesús. 3 Ta tayó'o táku
ra kavua, ta nda ñii nivi ǫn vása kiví katón
na ra, ni xí'in cadena kaa. 4 Xa kua'a ní
yichi kátón na nda'a ra, kátón na xa'a ra,
tanda ñii válí válí cháchi cadena kaa, ta
tá'nda ña, ni ǫn vása kúchiño ña kuno'ni
ña ra. Nda ñii nivi ni-kundeé na xí'in ra.
5 Ndiví ñoó ndá'yi ra xíka ra nǫǫ ndúxun
na, ñii ki'va saá ndá'yi ra xíka ra nǫǫ yuku,

ta sátakué'e̱ ra ñii̱ ko̱ñu mii̱ ra xí'in yuu̱.
6 Tá xi̱ni ra ta̱Jesús nda̱ xíká ka̱, ta xíno ra
ni̱xa̱a ra xi̱kuxítí ra no̱o̱ ta̱Jesús. 7 Ta ki̱xá'á
ñaníma̱ ndiva̱'a ña kómí ra xí'in ndi'i ndee̱
ña ni̱ka̱'a̱n ña, ta káchí ña saá:
—¿Yukía̱ kóni ún ke'é ún xí'in i̱? Chi
yó'ó ta̱Jesús kúu Sa̱'ya Ndios ta̱Ká'no. Ta̱n-
da̱ no̱o̱ Ndios ká'a̱n i̱ xí'in ún, o̱n saxo̱'vi̱ ún
yi̱'i̱ —káchí ña xí'in ta̱Jesús.
8 Ni̱ka̱'a̱n ña si'a, saá chi ta̱Jesús xa ki̱xá'á
ra táva ra níma̱ ndiva̱'a, káchí ra saá:
—¡Níma̱ ndiva̱'a, kee ún ta saña ún
ta̱yó'o!
9 Ta ta̱Jesús ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra níma̱ ndi-
va̱'a:
—¿Ndasaá na̱ní ún?
Ta nda̱kuii̱n ña:
—Na̱ní ndi̱ Legión chi kua̱'a̱ ní kúu ndi̱.
10 Ta xáku ndá'ví ña no̱o̱ ta̱Jesús ña o̱n
ti'ví ra ndi'i ñaníma̱ ndiva̱'a ko̱'o̱n ña inka̱
xiiña. 11 Ta yatin no̱o̱ yóo ñii yuku̱, xíka
kua̱'a̱ ní tíkini̱ xíxa'an rí. 12 Ta ndi'i ñaníma̱
ndiva̱'a xa̱ku ndá'ví ña no̱o̱ ta̱Jesús, káchí
ña saá:
—Ti'ví ún ndi̱'i̱ ko̱'o̱n ndi̱ ki̱'vi ndi̱ ini
ndi'i tíkini̱ ka̱a̱ —káchí ña.
13 Ta ta̱Jesús ta̱xi ra ña ndu̱kú níma̱
ndiva̱'a. Ta saá ke̱e ndi'i níma̱ ndiva̱'a ña
xi̱komí ta̱yó'o, ta ni̱ki̱'vi ña ini ndi'i tíkini̱.
Ta o̱vi̱ mil kúu tíkini̱ yó'o. Ta ndi'i tíkini̱
xíno rí kua̱'a̱n rí, ta sa̱ko̱yo xí'in mii̱ rí ta'vi̱,
no̱o̱ ni̱ko̱yo rí ini mi̱ni, ta ni̱ka̱'a̱ ndi'i rí ta
ni̱xi'i̱ ndi'i rí.
14 Ta ni̱vi na ndáa kini̱ xíno na kua̱'a̱n na
ndato̱'on na xí'in na ndóo ñoo xí'in na ndóo
yuku̱, ña ndo̱'o kini̱ sa̱na̱ na. Ta saá ki̱xa̱a̱
ni̱vi xíto na yukía̱ ndo̱'o tíkini̱ xí'in ta̱a ta̱
xi̱komí níma̱ ndiva̱'a. 15 Ta ki̱xa̱a̱ na no̱o̱ yóo
ta̱Jesús, ta yó'o xi̱ni na yóo ta̱ xi̱komí kua̱'a̱
ní níma̱ ndiva̱'a, xa ndíxin ra tiko̱to̱, ta xa
na̱koo va̱'a sini̱ ra. Ta nani̱vi yó'o ni̱yi̱'ví ní
na. 16 Ta ni̱vi na xa xi̱ni ña ni̱xi̱yo nda̱to̱'on
na xí'in inka̱ ni̱vi yukía̱ ndo̱'o ta̱yó'o xí'in
ndi'i tíkini̱. 17 Ta saá ki̱xá'á ni̱vi xáku ndá'ví
na no̱o̱ ta̱Jesús ña kee ra ko̱'o̱n ra inka̱ ñoo.
18 Tá nda̱a ta̱Jesús ini tón barco, ta ta̱
xi̱komí níma̱ ndiva̱'a xa̱ku ndá'ví ra no̱o̱ ra:
—Taxi ún ná ko̱'o̱n i̱ xí'in ún —káchí ra.
19 Ta ta̱Jesús ni̱-xiin ra taxi ra ko̱'o̱n ra, ta
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱yó'o:
—No'o̱ ún ve'e ún vitin, ta ndato̱'on ún
xí'in natá'an ún xa̱'a̱ ñaká'no ní ke̱'é Ndios
xí'in ún, ta ndasaá ku̱ndá'ví ní ini ra
xí'in ún —káchí ta̱Jesús.
20 Ta saá ke̱e ta̱yó'o kua̱no'o̱ ra, ta ki̱xá'á
ra ndáto̱'on ra xí'in ni̱vi na ndóo ndi'i ñoo
no̱o̱ ño'o̱ Decápolis, ta ká'a̱n ra xa̱'a̱ ñaká'no
ní ke̱'é ta̱Jesús xí'in ra. Ta ndi'i na ndóo
yó'o na̱ka'nda ní ini na.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ta̱Jesús ki̱vi̱ sa̱nataku̱ ra ñii ñálo'o ñá ni̱xi'i̱, ta sa̱nda'a ra ñii ña'a̱ ñá ni̱to̱nda̱a nda'a̱ tiko̱to̱ ra
(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

21 Tá tuku ndi̱kó ta̱Jesús xí'in tón barco,
ta na̱xa̱a̱ ra nda̱ yu'u̱ mi̱ni no̱o̱ ke̱e ra kua̱'a̱n
ra, ta kua̱'a̱ ní ni̱vi na̱kutá'an na xí'in ra
yu'u̱ takuií yó'o. 22 Ta ki̱xa̱a̱ ñii ta̱ xá'nda
chiño xí'in ve'e ño̱'o sinagoga, na̱ní ra Jairo.
Ta xi̱ni ra ta̱Jesús, ta xi̱kuxítí ra no̱o̱ ra, 23 ta
ndeé ní xa̱ku ndá'ví ra no̱o̱ ra, káchí ra saá:
—Tata, ndeé ní ndó'o ñálo'o sa̱'ya i̱, xa
ñá yóo kivi̱ kúu ñá. Ná ko̱'o̱n ún xí'in i̱
ve'e i̱, ta ná chinóo ún nda'a̱ ún sini̱ ñá, ta
nda'a ñá ta kutaku̱ ka̱ ñá —káchí ta̱Jairo
xí'in ta̱Jesús.
24 Ta ke̱e ta̱Jesús kua̱'a̱n ra xí'in ta̱Jairo
ve'e ra. Ta kua̱'a̱ ní ni̱vi ndíko̱n na sa̱ta̱ ra
nda̱ ñii chínda'á na ra. 25 Ta yóo ñii ña'a̱
kua̱'a̱n ñá xí'in ni̱vi na kua̱'a̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús,
ta xa u̱xu̱ o̱vi̱ ku̱iya̱ ndeé ní ndó'o ñá kue'e̱
xíta̱ ni̱i̱. 26 Xó'vi̱ ní ñá chi xa ni̱xa̱'a̱n ñá no̱o̱
kua̱'a̱ ní ndotor, ta sa̱ndi'i ñá si̱'ún ñá. Ta o̱n
vása ní-kuchiño nduva̱'a ñá, ta ndeé ní ka̱
ndó'o ñá. 27 Ta xi̱ni̱ so̱'o ñá xa̱'a̱ ta̱Jesús, ta
ki̱xa̱a̱ ñá sa̱ta̱ ra xí'in ni̱vi, ta ni̱to̱nda̱a nda'a̱
ñá tiko̱to̱ ra, 28 chi xa̱ni sini̱ ñá: "Tá lo'o
kuiti ná to̱nda̱a nda'a̱ yó tiko̱to̱ ra, ta saá
nduva̱'a yó", xáni sini̱ ñá. 29 Tá ni̱to̱nda̱a
nda'a̱ ñá tiko̱to̱ ra, ta saá xa̱ndi̱ko̱n ni̱ya̱a̱
xíta̱ ni̱i̱ ñá, ta ku̱nda̱a̱ ini ñá ndí xa nda̱'a ñá.
30 Ta ta̱Jesús ku̱nda̱a̱ ini ra ke̱e lo'o ndee̱ ra.
Ta ndi̱kó koo ra, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on ra ni̱vi:
—¿Yukú ndó ni̱to̱nda̱a nda'a̱ tiko̱to̱ i̱?
—káchí ra.
31 Ta naxíka xí'in ra nda̱kuii̱n na:
—Xíto ún ndí kua̱'a̱ ní ni̱vi ta ñii chínda'á
tá'an na ta chínda'á na yó'ó, ta, ¿nda̱chun
ndáka̱ to̱'on ún: "Yukú ndó ni̱to̱nda̱a nda'a̱
tiko̱to̱ i̱"?
32 Ta ta̱Jesús xi̱to ra no̱o̱ ni̱vi nándukú
ra yukú na ni̱to̱nda̱a nda'a̱ tiko̱to̱ ra. 33 Ta
ñáña'a̱ yó'o, ta yí'ví ñá nda̱ kísin ñá, chi
ku̱nda̱a̱ ini ñá yukía̱ ku̱va̱'a xí'in ñá, ta ki̱xa̱a̱
ñá xi̱kuxítí ñá no̱o̱ ta̱Jesús, ta nda̱to̱'on ñá
ndi'i ñanda̱a̱ xí'in ra. 34 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús
xí'in ñá:

—Nana, xa nduva'a ún chi kándixa ini ún yi'i. Ta vitin no'o ún, ta ná koo va'a ini ún chi nduva'a ún, xa kee kue'e yó'ó.
35 Tá ká'an ka taJesús xí'in ñáyó'o, ta saá kixaa nivi na kee ve'e taJairo, ta nika'an na xí'in taJairo:
—Sa'ya ún xa nixi'i ñá. ¿Ndachun sándi'i ka ún taMaestro yó'o?
36 Ta xini so'o taJesús ña nika'an na, ta nika'an ra xí'in taJairo:
—On kuyi'ví ún. Kundaa va'a ini ún yi'i.
37 Ta ni-xiin ra kundikon nivi sata ra, kuiti taxi ra ko'on uni naxíka xí'in ra na kúu taPedro, taJacobo, xí'in taJuan, ñani taJacobo yó'o. 38 Ta nixaa taJesús ve'e taJairo, ta xini ra kua'a ní nivi ndá síso kúu na, xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xa'a ñálo'o ñá nixi'i. 39 Ta niki'vi taJesús ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na:
—¿Ndachun xáku ní ndó? Ñálo'o yó'o on vása ní-xi'i ñá, ñá kísin kuiti kúu ñá —káchí ra.
40 Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra. Ta tayó'o ti'ví ra ndi'i na kua'an na ke'e, ta ndasaá kuiti xí'in yivá ñálo'o xí'in si'í ñá xí'in uni taxíka xí'in ra, niki'vi ra noo kándú'u ñálo'o. 41 Ta tiin ra nda'a ñá, ta nika'an ra xí'in ñá:
—Talita cumi —káchí ra. To'on aramaico yó'o káchí ña: Ñálo'o, ká'an i xí'in ún, ndakoo ún.
42 Ta xandikon ndakoo ñá, nakundichi ñá, ta kixá'á ñá xíka ñá, chi uxu ovi kuiya kómí ñá. Ta naka'nda ní ini na ndóo yó'o. 43 Ta xa'nda chiño taJesús noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi yukía ndo'o ñálo'o, ta nika'an ra xí'in nave'e ñá taxi na kuxu ñá.

6

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nixiyo ra ñoo Nazaret
(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

1 Ta taJesús kee ra kuano'o ra ñoo ra, ta naxíka xí'in ra kua'an na xí'in ra. 2 Tá kixaa kivi yii ña nákindée najudío, saá kixá'á ra sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga, ta kua'a ní na xini so'o ña nika'an ra, naka'nda ní ini na, ta káchí na saá:
—¿Míkía sakuá'á tayó'o ndi'i ñayó'o? ¿Mí kixi ña ndíchí ní ra, ta míkía kee ndee ña ké'é ra milagro xí'in nivi? 3 ¿Án on siví tayó'o kúu carpintero? ¿Án on siví si'í tayó'o kúu ñáMaría? ¿Án on siví ñani taJacobo, taJosé, taJudas xí'in taSimón kúu ra? ¿Án on ndixa ndóo ki'va ra ñoo yó yó'o? —káchí na.
Ta ni-xiin na kandixa na ra. 4 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—Ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o kísa to'ó na taprofeta, ta nañoo mii ra xí'in nave'e mii ra on xiin na kasa to'ó na ra —káchí ra.
5 Ta saá on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro xí'in nañoo yó'o. Kuiti chinóo ra nda'a ra sava na ndeé ndó'o, ta nda'a nayó'o. 6 Ta taJesús naka'nda ini ra chi nañoo mii ra ni-xiin na kandixa na ra. Ta saá kee ra kua'an ra ñii ñii ñoo válí yatin sáná'a ra nivi.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi ti'ví ra uxu ovi naxíka xí'in ra ko'on na ka'an ndoso na to'on ra
(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

7 Ta kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta kixá'á ra tí'ví ra ovi ovi na ko'on na ñii ñii ñoo, ta taxi ra ndayí nda'a na ña tava na níma ndiva'a ña sáxo'vi inka nivi. 8 Saá nika'an ra xí'in na:
—Tá kua'an ndó chiño yó'o, ta on kuni'i ndó ña kuxu ndó, ni leká ndó, ni si'ún ndó on kuni'i ndó. Ta kuiti va'a kuni'i ndó ñii yiton* ko'on ndó. 9 Va'a ko'on nduxan xa'a ndó, ta on kuiso ka ndó inka tikoto ña nasama ndó —káchí taJesús xí'in na.
10 Ta nika'an ka ra xí'in na:
—Tá nixaa ndó inka ñoo, ta ve'e noo naki'in va'a na ndó'ó, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayó'o. 11 Tá yóo ñii ñoo noo on xiin nivi naki'in va'a na ndó'ó, ta on xiin na koni so'o na to'on ka'an ndó, ta saá kee ndó ñoo yó'o, ta ko'on ndó, ta sakisin ndó xa'a ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a káxín ndó ndí nayó'o nákuiso na kuachi noo Ndios, chi on xiin na koni so'o na to'on ra. Ndixa ká'an i xí'in ndó, tondaa ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi saxo'vi ra nañoo yó'o noo nivi na on vá'a na xindoo ñoo Sodoma xí'in ñoo Gomorra kuiya xina'á —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
12 Ta saá kee uxu ovi naxíka xí'in ra nixa'an na nika'an ndoso na xí'in nivi ndí xíni ñó'ó nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na. 13 Ta tava na kua'a ní níma ndiva'a ña xikomí nivi, ta chikaa na aceite

* 6:8 Yiton yó'o ñii kúu nó xí'in taton, án garrote.

olivo sini án noo kí'vi yikí koñu nivi na ndeé ndó'o, ta nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nixi'i taJuan, ta sakuchu nivi
(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

14 Ta tarey Herodes xini so'o ra ña kánóo va'a to'on xa'a taJesús xa'a ndi'i ñava'a ña ke'é ra. Ta nika'an ra saá:
—Tayó'o kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixi'i ra ta vitin nataku ra, ñakán kómí ra ndee ké'é ra ndi'i milagro yó'o vitin —káchí ra.
15 Inka na ká'an:
—Taprofeta Elías kúu tayó'o —káchí na.
Ta inka na ká'an:
—Ta ká'an ndoso to'on Ndios kúu tayó'o, ndatán nixiyo naprofeta xina'á, saá yóo ra —káchí na.
16 Ta xini so'o taHerodes ña nika'an na xa'a taJesús, ta nika'an ra:
—Yi'i xa'nda chiño i ña kandoso na sikon taJuan. Ta vitin nataku ra —káchí ra.
17-18 Nika'an taHerodes to'on yó'o chi xáni sini ra xa'a ña on vá'a nike'é ra xí'in taJuan. Chi taJuan nika'an ra kua'a ní yichi xí'in taHerodes, káchí ra saá:
—Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés káchí ña, on koó yichi naki'in ún ñásí'í ñani ún koo ñá xí'in ún —káchí ra.
Saá chi taHerodes xa nitonda'a ra xí'in ñáHerodías ñásí'í taFelipe ta kúu ñani mii ra.
Ta taHerodes, xa'a ña sakusii ra ini ñásí'í ra yó'o, xa'nda chiño ra noo natropa ña tiin na taJuan, ta katón na ra, ta chikaa na ra ini ve'e kaa. 19 Ta ñáHerodías sáa ní ini ñá xíni ñá taJuan ta kóni ñá ka'ni ñá ra. Ta ni-kuchiño ñá; 20 chi taHerodes yí'ví ra noo taJuan, ta ndáa ña'á ra chi xini ra tava'a kúu taJuan, tayii kúu ra. Ta xíni so'o ra to'on ña ká'an taJuan ta ñii sándi'i ña ini taHerodes, ta saá ni, kúsii ini ra xíni so'o ra to'on ká'an taJuan. 21 Ta sondi'i ñáHerodías naní'i ñá ndasaá koo ka'ni ñá taJuan. Ñii kivi taHerodes nixino ra kuiya ta kana viko ra, ta saá taxi ra kuxu na ndíso chiño xí'in ra, xí'in na ndíso chiño noo natropa ra, xí'in naxikua'a ñoo estado Galilea. 22 Ta kixaa ñása'ya ñáHerodías kata xá'á ñá noo na, ta kúsii ní ini taHerodes xí'in na ndóo viko yó'o xíni na ñá, kata xá'á ñá. Ta tarey nika'an ra xí'in ñálo'o:
—Ndukú ún nda ndá ñava'a kóni ún noo i, ta taxi i ña nda'a ún.
23 Ta tuku nika'an ra xí'in ñá:
—Chíná'a i Ndios taxi i nda yukía ndúkú ún noo i, anda ta'ví sava i ñakuíká kómí i ta taxi i ña nda'a ún.
24 Ta kee ñá nixa'an ñá nika'an ñá xí'in si'í ñá:
—¿Ndá ñava'a ndukú i noo tarey?
Ta ndakuiin si'í ñá:
—Ndukú ún noo ra sini taJuan ta sakuchu nivi.
25 Ta kama ndikó ñá noo tarey ta nika'an ñá xí'in ra:
—Kóni i ña chinóo ún sini taJuan ta sakuchu nivi, noo ko'o ña ndíka, ta taxi ún ña nda'a i.
26 Ta kúchuchú ní ini tarey ña xini so'o ra ña ndukú ñálo'o, ta saá ni, xa'a ña xini so'o ndi'i na ndóo viko yukía nika'an ra xí'in ñálo'o ña chiná'a ra Ndios, ni-kuchiño nasama ra ña nika'an ra xí'in ñá. 27 Ñakán xandikon ti'ví ra ñii tatropa kua'an ra ve'e kaa ki'in ra sini taJuan. 28 Ta nixaa tayó'o, ta kandoso ra sikon taJuan, ta ní'i ra sini taJuan kánóo ña noo ko'o taxi ra ña nda'a ñálo'o, ta ñálo'o yó'o nataxi ñá ko'o yó'o nda'a si'í ñá.
29 Tá xini so'o naxíka xí'in taJuan yukía ndo'o ra, ta kixaa na ve'e kaa ta nakuiso na yikí koñu ra, ta nixa'an na sandúxun na ña ñii kavua. Saá ndi'i historia xa'a ña nixi'i taJuan, kisa taHerodes.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi o'on mil taa
(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

30 Ta ndikó uxu ovi naxíka xí'in taJesús naxaa na noo ra, ta ndato'on na xí'in ra ndi'i ña ke'é na, ndato'on na ndi'i ña saná'a na nivi. 31 Ta kua'a ní nivi yóo, na kua'an na kíxaa, ñakán on kiví kuxu na. Ta saá nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Na'a ndó ko'on ndó xí'in i noo on koó nivi ña nakindée yó ñii káni lo'o.
32 Ta saá kee na kua'an na xí'in tón barco noo on koó nivi. 33 Ta kua'a ní nivi xini na kee taJesús xí'in naxíka xí'in ra kua'an na. Ta kua'a ní nayó'o kee na ñoo, ta kua'an xá'á na anda xíno na, ta nixaa si'na na noo nakutá'an na xí'in taJesús. 34 Tá noo taJesús tón barco, ta xini ra kua'a ní nivi, ta kúndá'ví ní ini ra xíni ra na, chi ndatán yóo ndikachi tí on koó ta ndáa, saá yóo nivi yó'o. Ta saá kixá'á ra sáná'a ra na kua'a ní ñava'a. 35 Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta saá

nitondaa yatin uxu ovi naxíka xí'in ra, ta
nikaʼan na xí'in ra:
—Tata, noo ndóo yó vichí ní, ta nikuaa ní
kúu ña vitin. 36 Vaʼa ti'ví ún ndi'i nivi yó'o
ná ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin
ña ndukú na sata na ña kuxu na.
37 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xí'in
naxíka xí'in ra:
—Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.
Ta nikaʼan na xí'in ra:
—¿Án ko'on ndi xí'in ovi ciento si'ún
denario,† ta sata ndi sita vaʼa ña kuxu na?
38 Ta nindaka to'on taJesús na:
—¿Ndasaá sita vaʼa kómí ndó? Kuaʼan
ndó koto ndó —káchí ra.
Ta xini na ndasaá kúu ña yóo, ta nikaʼan
na xí'in ra:
—O'on sita vaʼa ta ovi tiaká yóo.
39 Ta taJesús xaʼnda chiño ra noo naxíka
xí'in ra ña nata'ví na ñii ti'vi ñii ti'vi nivi
kundoo na noo yita síi. 40 Ñakán xikundoo
na kuaʼa ti'vi ña ciento nivi ta kuaʼa ti'vi
ña ovi siko uxu nivi. 41 Ta saá ki'in taJesús
o'on sita vaʼa xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra
ñoyívi nino, ta nikaʼan ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ñaʼá ún
taxi ún ñaxíxi.
Ta taʼví ra sita vaʼa, ta taxi ra ña ndaʼa
naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña ndaʼa
ndi'i nivi na ndóo yó'o. Ta taʼví ra ovi
tiaká ta nataxi na rí ndaʼa ndi'i nivi. 42 Ta
nani ña xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na,
43 ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu
ovi chikiva sita vaʼa xí'in tiaká ña kindoo
ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na
ña. 44 Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na ñii o'on
mil taa.

Ñayó'o káʼan xaʼa taJesús ña xíka ra noo mini
(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

45 Ta saá taJesús xaʼnda chiño ra noo
naxíka xí'in ra ña ndaa na tón barco ta
ko'on si'na na noo ra nda inka xiiña noo
mini noo yóo ñoo Betsaida, saá chi nindoo
ra ndayi ra ndi'i nivi. 46 Ta ndi'i nindayi ra
nivi, ta ndaa ra kuaʼan ra yuku noo kaʼan
ra xí'in Ndios. 47 Ta saá niketá ño'o ta
kunaa, ta kánóo tón barco maʼñó mini, ta
yóo mató'ón ra yuku yó'o. 48 Ta xini taJesús
naxíka xí'in ra ñii ndeé kísa chiño na xí'in
tón barco ña ko'on nó, chi ndeé ní káni
tachi ta sándikó ña nó. Ta xa yatin kóni tivi
kúu ña,‡ ta taJesús xíka xáʼá ra noo takuií
vaxi ra noo kánóo tón barco. Ta kixáʼá ra
yáʼa ra yatin noo yóo tón barco. 49 Ta xini
naxíka xí'in ra ndí xíka ra noo mini, ta xani
sini na ndí kuiti ñí'ná kúu ña. Ta nindaʼyi
ní na, 50 chi ndi'i na xini na, ta niyi'ví ní na.
Ta saá kama nikaʼan taJesús xí'in na:
—On kundi'i ini ndó, chi yi'i va kúu i. On
kuyi'ví ndó —káchí taJesús xí'in na.
51 Ta ndaa ra tón barco noo ndóo na, ta
niyaa tachi. Ta nakaʼnda ní ini na ndóo na,
52 chi nasó'ó ní kúu na, ta on vása kúndaa
ini na yu kúu taJesús, ta ni on vása kúndaa
ini na mí vaxi ndee ra ña ké'é ra ña kúchiño
ra taxi ra xíxi kuaʼa ní nivi.

Ñayó'o káʼan xaʼa taJesús
kivi sanda'a ra nivi ñoo Genesaret
(Mt. 14:34-36)

53 Niyaʼa na mini ta nixaa na inka xiiña
noo yóo ñoo Genesaret noo katón ndaa
na tón barco. 54 Tá noo na tón barco, ta
nanivi na yíta yó'o xandikon nakoni na
taJesús. 55 Ta nanivi yó'o xino na kuaʼan na
ndi'i saá ñoo yatin ndato'on na xí'in ndi'i
nivi, ta nivi na xini so'o ñayó'o, nakuiso na
nivi ndeé ndó'o ta kuaʼan na xí'in na noo
taJesús. 56 Ta nda mí xiiña xáa taJesús, án
ñoo válí, án ñoo náʼno, án rancho, ta nanivi
chindoo na na ndeé ndó'o noo yáʼa ra. Ta
xaku ndáʼví na noo ra ña taxi ra tondaa
ndaʼa na ra, vará lo'o yu'u tikoto ra, ta ndi'i
nivi na nitondaa ndaʼa ñaʼá nduvaʼa na.

7

Ñayó'o káʼan yu kúu nivi na yakua noo Ndios
(Mt. 15:1-20)

1 Ta sava nafariseo xí'in sava na sánáʼa
ndayí Ndios kee na ñoo Jerusalén, ta kixaa
na noo taJesús. 2 Ta xini na ndí sava naxíka
xí'in taJesús ni-ndaʼá na ndatán chindú'u
naxii síkuá na xinaʼá, ta xixi na. Ta na-
fariseo xí'in na sánáʼa ndayí Ndios nikaʼan
na xaʼa naxíka xí'in taJesús, káchí na saá:
—Na ndíso kuachi kúu nayó'o.
3 (Saá chi nafariseo xí'in inka najudío
si'na vivíi ndáʼá na ta saá xíxi na, chi kísa
ndivi na ña sanáʼa naxii síkuá na xinaʼá.
4 Tá kivi xáʼan na sata na noyáʼvi, ta ndíkó
na ve'e na, si'na nákata na ndi'i ña sata na,
ta saá vivíi ndáʼá na ta kuxu na. Ta kísa

† 6:37 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.
‡ 6:48 Ña cuarta vigilia nákaa ña tixin kaa uni xí'in kaa iño xitaan.

ndivi na kuaʼa ní inka ña saná'a naxii síkuá
na xinaʼá, ña nákata na vaso, xíʼin kisi, xíʼin
ndiʼi kaa ña xíni ñóʼó na, ta saá nákata
na noo xindoo na xíxi na.) 5 Ta nafariseo
xíʼin na sáná'a ndayí Ndios nindaka toʼon
na taJesús:
—¿Ndachun on vása kísa ndivi naxíka
xíʼin ún ña saná'a naxii síkuá yó xinaʼá, ña
siʼna vivíi ndaʼá na ta kuxu na?, chi na on
vása ndáʼá, nayakua kúu na noo Ndios.
6 Ta taJesús ndakuiin ra:
—¡Na ovi yuʼu kúu ndóʼó! Ta ñandaa kúu
toʼon Ndios ña nitaa taprofeta Isaías xaʼa
ndó kuiya xinaʼá, kachí Ndios saá:
Nivi yóʼo kísa toʼó na yiʼi xíʼin ndasaá kuiti
toʼon kée yuʼu na,
ta níma na xíká ní yóo ña noo i, chi on vása
ndinoʼo ini na kísa toʼó na yiʼi.
7 Ta nda mani kísa toʼó na yiʼi,
chi sáná'a na nivi ña kúu ndayí mii na, ta
on vása sáná'a na nivi ña xáʼnda
chiño i noo na,
kachí Ndios, nitaa taIsaías. 8 Xa sandakoo
ndó ndayí ña xáʼnda chiño Ndios, xaʼa ña
ndíkon ndó kísa ndivi ndó ña sáná'a nivi
ndasaá xíni ñóʼó nakata ndó kisi xíʼin vaso.
Ta kísa ndivi ndó kuaʼa ní inka ña sáná'a na
ña ñii kúu xíʼin ñayóʼo —káchí taJesús xíʼin
na.
9 Ta tuku nikaʼan ra xíʼin na:
—Xáa noo ndó ndayí ña xáʼnda chiño
Ndios, ta kuiti kísa ndivi ndó ña saná'a
naxii síkuá ndó xinaʼá. 10 Chi ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés káchí ña saá: "Kasa toʼó
ndó yivá ndó, ta kasa toʼó ndó siʼí ndó", ta
"Xíni ñóʼó kivi ndiʼi nivi na kándivaʼa xíʼin
yivá na án xíʼin siʼí na", kachí Ndios. 11 Ta
ndóʼó, sáná'a ndó káchí ndó yóo yichi kaʼan
ñii taa xíʼin yivá ra ta xíʼin siʼí ra, kachí
ra saá: "On kúchiño i chindeé i ndóʼó, saá
chi xa nikaʼan i taxi i ndiʼi ña kómí i ndaʼa
Ndios", kachí ra. 12 Ta ñayóʼo kúu ñavaʼa
noo ndóʼó, ña on vása xíni ñóʼó ka kasa toʼó
ra yivá ra, ta on vása xíni ñóʼó ka kasa toʼó
ra siʼí ra. 13 Ta saá chíkaa nino ndó toʼon
Ndios xaʼa ña ndíkon ndó yichi mii ndó, ta
sáná'a ndó yichi mii ndó inka nivi. Ta kísa
ndivi ndó kuaʼa ní ka ña on váʼa ña ñii kúu
xíʼin ñayóʼo —káchí taJesús xíʼin na.
14 Ta taJesús kana ra nivi vaxi na noo ra,
ta nikaʼan ra saá xíʼin na:
—Koni soʼo ndiʼi ndó, ta kundaa ini ndó
ña kaʼan i xíʼin ndó. 15 Ña xíxi nivi ta ña
kíʼvi yuʼu na, ta on vása ndása ña nduu nivi
na yakua noo Ndios. Ta toʼon ña on váʼa
vaxi yuʼu nivi, ta ñayóʼo ndása ña nduu nivi
na yakua noo Ndios. 16 Ndiʼi ndóʼó nivi
na yóo soʼo, xíni ñóʼó chikaa soʼo ndó ña
kaʼan i xíʼin ndó —káchí taJesús xíʼin na.
17 Tá sandakoo ra nivi yóʼo, ta nikiʼvi ra
veʼe, ta naxíka xíʼin ra nindaka toʼon ñaʼá
na yukía káchí cuento yóʼo ña saná'a ra.
18 Ta nikaʼan ra xíʼin na:
—¿Án ñii kiʼva ndatán yóo inka nivi, saá
yóo ndóʼó? ¿Án taʼán kundaa ini ndó? Ndiʼi
ña xíxi nivi ta kíʼvi ña yuʼu na, ta on vása
ndása ña ña nduu na nivi yakua noo Ndios.
19 Ña xíxi nivi on vása xáa ña níma na,
kuiti xáa ña tixin na, ta saá yáʼa ña xíta ña
—káchí ra.
Xíʼin toʼon yóʼo taJesús káchí ra ndiʼi ña
xíxi nivi ñandii kúu ña. 20 Ta nikaʼan ka ra
xíʼin na:
—Ña on váʼa vaxi níma nivi kúu ña ndása
ña nduu nivi na yakua noo Ndios. 21 Chi
ndiʼi ña on váʼa xáni ini nivi káku ña níma
na. Ta chínda'á ña na keʼé na ndiʼi saá noo
ña on váʼa, ña kúu ña kíʼvi taa kuachi ñoyívi
xíʼin inka ñaʼa ñá on siví kúu ñásíʼí ra, án
kíʼvi ñaʼa kuachi ñoyívi xíʼin inka taa ta on
siví kúu yii ñá, xíʼin ndiʼi inka noo ñakini
ña keʼé nivi xíʼin inka ñaʼa án taa, xíʼin
kuachi ña xáʼni nivi inka nivi, 22 xíʼin ña
kísa kuíʼná na, ta xíʼin ña kóni na kukomí
na ndiʼi ñakuíká, ta xíʼin ña keʼé na ndiʼi
saá noo ña on váʼa, ta xíʼin ña sándáʼví na
nivi, ta xíʼin ña nda loʼo on vása násita xíʼin
mii na noo ña keʼé na ña on váʼa, ta xíʼin
ña kísa kuíni na, ta xíʼin ña kaʼan vatá na,
ta xíʼin ña kúsii ini na kísa káʼno xíʼin mii
na, ta xíʼin ña xáni ini na ndiʼi noo ña on
vása ndáyaʼví. 23 Ndiʼi ña on váʼa yóʼo vaxi
ini nivi ta ndása ña nduu na nayakua noo
Ndios —káchí taJesús.

Ñayóʼo kaʼan xaʼa ñii ñaʼa ñá kixi xíká ta kandixa ñá taJesús
(Mt. 15:21-28)

24 Ta kee taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra, ta
kuaʼan na ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Tiro
xíʼin Sidón. Nikiʼvi ra ñii veʼe, ta on xiin
ra ña koni nivi míchí yóo ra, ta ni-kivi koo
seʼé ra noo na. 25 Ta ñii ñaʼa, yóo ñii ñáloʼo
saʼya ñá, ta kómí ñáloʼo yóʼo níma ndivaʼa.
Tá ñaʼa yóʼo xini ñá míchí yóo taJesús, ta
kixaa ñá ta xikuxítí ñá noo ra. 26 Ñii ñaʼa
on siví ñájudía kúu ñá, naveʼe ñá kee na
ñoo Grecia, ta kaku ñá ñoo Siria Fenicia.

Ta xaku ndá'ví ñá noo taJesús tava ra níma
ndiva'a sáxo'vi sa'ya ñá. 27 Ta nika'an ra
xí'in ñá:
—Si'na xíni ñó'ó taxi ndi ña kuxu sa'ya
ndi nda xáa ini na, saá chi on vása va'a tava
nivi sita va'a ña xíxi sa'ya na, ta sakana na
ña noo tí ina kuxu rí ña —káchí ra.
28 Ta ndakuiin ñá:
—Ndixa, Tata. Ta saá ni, tí ina ñó'o tixin
mesa xíxi rí ña chachi ña sákoyo naválí noo
ño'o —káchí ñá.
29 Ta taJesús nika'an ra:
—Xa'a to'on ñava'a ndakuiin ún, vitin
no'o ún ve'e ún, xa kee níma ndiva'a ña
saxo'vi sa'ya ún.
30 Ta naxaa ñá ve'e ñá, ta kándú'u sa'ya
ñá noo xito, on koó ka níma ndiva'a kómí
ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sandúva'a ra ñii taa só'ó ta ñí'í ra

31 Ta saá kee taJesús ñii xiiña yó'o noo
yóo yatin ñoo Tiro ta niya'a yatin ra ñoo
Sidón, ta kua'an ra niya'a ra ñii xiiña naní
ña Decápolis, ta nixaa ra yatin mini Galilea.
32 Ta ñii taa tasó'ó ta ñí'í ra kua'an ra xí'in
sava nivi, ta kixaa na ta nduku na noo
taJesús ña chinóo ra nda'a ra tayó'o xa'a ña
sanda'a ña'á ra. 33 Ta taJesús tava síín ra
tasó'ó yó'o, ta chikaa ra nduku nda'a ra ini
so'o tayó'o. Ta chikaa ra tásii yu'u ra noo
nduku nda'a ra ta chiso ra tásii yó'o noo
yáa tasó'ó tañí'í. 34 Ta nakoto ndaa taJesús
ñoyívi nino, ta si'na ñii kónó va'a tava ra
tachi ra, ta nika'an ra to'on yó'o:
—¡Efata!
To'on aramaico yó'o káchí ña: ¡Ná nona!
35 Ta nika'an ra saá, ta xandikon nixona
so'o tayó'o, ta nduva'a yáa ra, ta kúchiño
kixá'á va'a ká'an ra. 36 Ta taJesús xa'nda
chiño ra noo na xini ña ke'é ra, ña on
ndato'on na xí'in nda ñii nivi ndasaá nda'a
tayó'o. Vará nika'an ka ra xí'in na ndúkú ra
ñayó'o noo na, ta saá ni, nduxa ndato'on na
xí'in inka nivi ndasaá nduva'a tasó'ó. 37 Ta
naka'nda ní ini na ndóo na, káchí na saá:
—Tayó'o ké'é ra ndi'i ñava'a. Sánda'a ra
nasó'ó ta va'a xíni so'o na, ta nañí'í va'a
ká'an na —káchí na.

8

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi taxi ra xixi komi mil nivi
(Mt. 15:32-39)

1 Ñii kivi nakutá'an kua'a ní nivi xí'in
taJesús. Ta on koó ña kuxu na, ta taJesús
kana ra naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta
nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
2 —Kúndá'ví ní ini i xíni i nivi, chi xa uni
kivi ndóo na yó'o ta on koó ña kuxu na.
3 Xí'i ní na soko, ta on xiin i ti'ví i na no'o
na koto kivi nduú na yichi, chi sava na kixi
na xíká ní —káchí ra.
4 Ta ndakuiin naxíka xí'in ra:
—¿Míkía sata yó sita va'a kuxu ndi'i
nanivi, chi vichí ní káa yó'o? —káchí na.
5 Ta nindaka to'on taJesús naxíka xí'in
ra:
—¿Ndasaá sita va'a kómí ndó?
—Yóo uxa sita va'a —káchí na.
6 Ta saá nika'an ra xí'in nivi kundoo ndi'i
na noo ño'o. Ta ki'in ra uxa sita va'a yó'o,
ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún
taxi ún ñaxíxi.
Ta ta'ví ra sita va'a yó'o, ta taxi ra ña
nda'a naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña
nda'a nivi kuxu na. 7 Ta yóo sava tiaká válí,
ta nika'an ra táxa'vi ña'á Ndios, ta taxi ra rí
nda'a naxíka xí'in ra ña taxi na rí nda'a nivi
kuxu na. 8 Ta nani xixi ndi'i nivi nda nixaa
ini na. Ta naxíka xí'in taJesús naki'in na
uxa chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo
ndoso. 9 Ta ndi'i na xixi yó'o xikuu na komi
mil nivi. Ta taJesús nika'an ra nindayi ra
nivi yó'o, ta kuano'o na. 10 Ta saá ndaa ra
tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta kua'an ra
ñii xiiña naní ña Dalmanuta.

Ñayó'o ká'an xa'a nafariseo kivi nduku na ñii milagro noo taJesús
(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)

11 Ta nafariseo kixaa na noo taJesús. Ta
ká'an na to'on kuáchí xí'in ra ña kóni na
koto ndoso na ra, káchí na saá:
—Ke'é ún ñii milagro ña kundaa ini ndi
tá ndixa Ndios ti'ví yó'ó.
12 Ta taJesús ñii kónó va'a tava ra tachi
ra, ta nika'an ra xí'in na:
—¿Ndachun ndúkú ndó'ó ña ke'é i ñii
milagro koto ndó?, chi xa nike'é i kua'a ní
milagro. Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ke'é
ka i inka milagro noo ndó.
13 Ta saá taJesús sandakoo ra na, ta tuku
ndaa ra tón barco, kua'an ra inka xiiña noo
mini.

Ñayó'o ká'an taJesús ndato'on ra xa'a ña on vá'a sáná'a nafariseo
(Mt. 16:5-12)

14 Ta kee naxíka xí'in taJesús kua'an na xí'in tón barco yó'o, ta nandoso na kuni'i na sita va'a ko'on na, kuiti ñii laá sita va'a nákaa ndíso na kua'an na. 15 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Koto va'a ndó, on naki'in ndó levadura* nafariseo, xí'in levadura taHerodes —káchí ra.

16 Ta nika'an naxíka xí'in ra xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Ká'an ra saá xí'in yó chi on koó sita va'a ní'i yó.

17 Ta kundaa ini taJesús yukía nika'an xí'in tá'an na, ta káchí ra saá xí'in na:

—¿Ndachun ká'an xí'in tá'an ndó: "On koó sita va'a ní'i yó", káchí ndó? ¿Án on vása xíni ndó, ta kúndaa ini ndó? ¿Ndachun toon ní ini ndó ta on xiin ndó kandixa ndó? 18 Yóo nduchu noo ndó ta on vása xíto ndó. Yóo so'o ndó ta on vása xíni so'o ndó. ¿Án on vása nká'án ndó ña xini ndó? 19 Tá ta'ví i o'on sita va'a ña xixi o'on mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sita va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó?

—Uxu ovi chikiva sita va'a naki'in ndi —káchí na, ndakuiin na.

20 —Tá ta'ví i uxa sita va'a xa'a na komi mil nivi, ¿ndasaá chikiva sakutú ndó sita va'a ña kindoo ndoso naki'in ndó? —káchí ra.

Ta ndakuiin na:

—Uxa chikiva naki'in ndi.

21 Ta nika'an ra xí'in na:

—Ta saá ni, ¿án nda vitin on kiví kundaa ini ndó?

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii takuáá ñoo Betsaida

22 Ta kixaa na ñoo Betsaida, ta ñii taa takuáá nduchu noo kua'an ra xí'in nivi, ta kixaa na noo taJesús, ta xaku ndá'ví na noo ra ña tondaa nda'a ra takuáá ña nakoto nduchu noo ra. 23 Ta taJesús tiin ra nda'a takuáá ta kua'an ra xí'in ra, kee ra nda noo ñoo lo'o yó'o. Tá chinóo taJesús tásii yu'u ra nduchu noo takuáá, ta chinóo ra nda'a ra sata tayó'o, ta nindaka to'on taJesús ra:

—¿Án xa va'a xíto ún vitin?

24 Ta ndaní'i ra noo ra xíto ra, ta nika'an ra xí'in taJesús:

—Xíto i nataa, ndatán káa yiton saá káa na, ta xíka na —káchí ra.

25 Ta tuku nitondaa nda'a taJesús sata nduchu noo tayó'o. Ta nixona nduchu noo ra, ta nduva'a ra, tanda va'a xíto káxín ra ndi'i ña yóo. 26 Ta taJesús ti'ví ra tayó'o kuano'o ra ve'e ra, ta káchí ra saá xí'in ra:

—On ki'vi ún ñoo lo'o yó'o, ta on nda-to'on ún xí'in nivi ndasaá nda'a ún.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra ndí taJesús kúu Cristo ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o
(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

27 Ta kee taJesús kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra ñii xiiña noo yóo yatin ñoo Cesarea Filipo. Tá kua'an ra yichi, nindaka to'on ra naxíka xí'in ra:

—¿Yukía káchí nivi xa'a i yu kúu i?

28 Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Sava nivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan ta sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún taprofeta Elías, ta inka na ká'an yó'ó kúu ún inka taprofeta ta xitaku xina'á.

29 Ta nindaka to'on ra na:

—Ta mii ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?

Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:

—Yó'ó kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o.

30 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu kúu i.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ndáto'on ra ña ka'ni na ra
(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

31 Ta saá kixá'á taJesús ndáto'on ra xí'in naxíka xí'in ra kivi vaxi naxikua'a noo najudío, xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on kua'a na kandixa na ra ta saxo'vi ní na ra. Ta ka'ni na ra, ta kivi uni nataku ra, ke'é Ndios. 32 Ta nika'an káxín ra xí'in na xa'a ña xo'vi ra. Ta taPedro tava síín ra taJesús, ta kixá'á ninaa ra xí'in taJesús xa'a ña nika'an ra. 33 Ta ndikó koo taJesús xíto ra noo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in taPedro, káchí ra saá:

—¡Kuta'a ún noo i, ñandiva'a ká'no! Ta yó'ó taPedro on vása xáni ini ún ndatán xáni ini Ndios. Ta kuiti xáni ini ún ndatán xáni ini nivi —káchí taJesús xí'in taPedro.

34 Ta saá kana taJesús ndi'i nivi vaxi na noo ra, ta kana ra naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

* 8:15 Levadura kúu ña yiyá ña sánaño yuxan.

—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xíni ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mii na, ta kusokó na tón cruz mii na† ta kundikon na sata i. 35 Ndi'i nivi na ndasaá kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o, ta on xiin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i ta ndato'on na to'on i xí'in nivi, nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i. 36 Tá kómí nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása táku ndino'o na noo Ndios, ta nda mani kúu ña. 37 Saá chi on kuchiño na cha'vi na xí'in ndi'i ñakuíká kómí na xa'a ña kutaku na xí'in Ndios. 38 Kua'a ní nivi na táku vitin kúu na on vá'a, na on vása kándixa Ndios. Ta saá tá yóo nivi na kúka'an noo xa'a yi'i xí'in xa'a to'on i noo inka nivi, ta saá yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kuka'an noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e ña kómí Yivá i Ndios, ta kixaa naángel yii xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

9

1 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi koni ndó ña xá'nda chiño Ndios xí'in ndee ká'no ra —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nataxa taJesús, xini uni taxíka xí'in ra
(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

2 Niya'a iño kivi ta taJesús nakaxin ra uni taxíka xí'in ra, taPedro, taJacobo xí'in taJuan, ta kua'an na xí'in ra ñii yuku síkón. Ta kán xini na nasama noo taJesús. 3 Ta nataxa tikoto ra, nduu yaa kachi ña, ta nda ñii nivi ñoyívi yó'o on kívi nakata na tikoto ña yaa ní ndatán yóo tikoto ra. 4 Ta saá nitivi taMoisés xí'in taElías, ndáto'on na xí'in taJesús. 5 Ta nika'an taPedro xí'in taJesús:

—Tata Maestro, va'a ní ndóo yó yó'o. Va'a ná kasa va'a ndi uni tia'va, ñii ña koo mii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña koo taElías —káchí taPedro xí'in ra.

6 Nika'an taPedro saá chi on vása kúndaa ini ra yukía ka'an ra, chi na yí'ví ní kúu uni na saá. 7 Ta noo ñii viko chée nda noo yíta nataa yó'o, ta nisa'vi na tixin viko, ta tixin viko yó'o kixi to'on ña nika'an Ndios, káchí ra saá:

—Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i. Ta koni so'o va'a ndó to'on ña ka'an ra —káchí Ndios.

8 Ta nakoto na, ta xandikon nda ñii nivi ni-xini ka na, nda ñii laá kuiti taJesús ñíndichi noo na.

9 Ta vaxi noo na yuku yó'o, ta taJesús xa'nda chiño ra noo na ña on ndato'on na xí'in nda ñii nivi xa'a ña sakán xini na. Tá kixaa kivi kivi ra ta nataku ra, saá kivi ndato'on na xí'in nivi. 10 Ta chikaa va'a na ña xini na ini mii na, ta on vása ní-ndato'on na ñayó'o xí'in inka nivi. Ta nindaka to'on xí'in tá'an na yukía káchí ña "nataku ra." 11 Ta nindaka to'on na taJesús:

—¿Ndachun ká'an na sáná'a ndayí Ndios ndí si'na xíni ñó'ó kixi taElías, ta saá kixaa taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o? —káchí na.

12 Ta ndakuiin taJesús:

—Ndixa taElías si'na xíni ñó'ó kixaa ra, ta ndasa va'a ra ndi'i ña'a. Ta, ¿ndachun káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á, taa ta kixi noo Ndios xíni ñó'ó xo'vi ní ra ta nanivi kuchiton na ra? 13 Ta yi'i ká'an i xí'in ndó, xa kixi taElías, ta ke'é na xí'in ra ndi'i ña on vá'a káchí ini mii na, ndatán káchí to'on Ndios ña nitaa na xa'a ra kuiya xina'á —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ñii talo'o ta kómí níma ndiva'a
(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

14 Ta kixaa taJesús xí'in uni taxíka xí'in ra noo ndóo inka naxíka xí'in ra, ta xini ra nakutá'an kua'a ní nivi noo na, ta na sáná'a ndayí Ndios náa na xí'in naxíka xí'in taJesús. 15 Ta nivi xini na taJesús, naka'nda ini na, ta xíno na nixaa na noo ra chindeé ña'á na. 16 Ta taJesús nindaka to'on ra nivi yó'o:

—¿Yukía náa ndó xa'a xí'in na?

17 Ta ñii tatá'an nanivi yó'o ndakuiin ra:

—Tata maestro, kixaa i xí'in talo'o sa'ya i noo ún, chi níma ndiva'a tíin ní ña ra ta on kiví ka'an ra. 18 Tá tíin ña ra sákana ña ra noo ño'o, kée chikiño yu'u ra, anda nákaxi no'o ra, ta nda'a ra xí'in xa'a ra ñii kútoon ña ta kísin ña. Xa nindukú i noo naxíka xí'in ún ña tava na níma ndiva'a yó'o, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

† 8:34 To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

19 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin
na:
—¡Nivi na on xiin kandixa Ndios kúu
ndóʼó! ¿Ndasaá ka kivi xíni ñóʼó kutaku i
xíʼin ndó? ¿Nda ama kundeé ini i xíʼin ndó?
Ta vitin, vaʼa taxi ndó ná kixi talo'o yóʼo
noo i —káchí taJesús.
20 Ta kixaa taloʼo noo taJesús. Tá níma
ndivaʼa xini ña taJesús, ta xandikon tiin ña
taloʼo, ta kini ní sakisin ña ra, ta nakava ra
noo ñoʼo ta kixáʼá ra kée ndaʼa ra, kée xaʼa
ra. Ta kée chikiño yuʼu ra. 21 Ta taJesús
nindaka toʼon ra yivá taloʼo:
—¿Ama kixáʼá ra ndóʼo ra kueʼe yóʼo?
Ta nikaʼan yivá taloʼo:
—Kixáʼá ña xíʼin ra nda loʼo ra. 22 Kuaʼa
ní yichi sákana ña ra noo xíxi ñoʼo, ta
kuaʼa ní yichi sákana ña ra ini takuií, chi
kóni ña kaʼni ña ra. Tá kúchiño ún, ta
chindeé ún ndiʼi. Kundáʼví ini ún koni ún
ndiʼi, ta sandaʼa ún ra —káchí yivá taloʼo.
23 Ta nikaʼan taJesús:
—¿Ndachun káʼan ún, án kúchiño i? Ta
mii ún, ¿án kúchiño ún kandixa ún Ndios?
Chi xíʼin nivi na kándixa, ta Ndios kúchiño
ra kasa ndivi ra ndiʼi saá noo ñavaʼa xíʼin
na.
24 Ta xandikon yivá taloʼo nikaʼan ra:
—Kándixa i Ndios. Chindeé ún yiʼi ná
kandixa ka i.
25 Ta xini taJesús kuaʼa ní ka nivi xíno
na kixaa na noo ra, ta nikaʼan ra xíʼin níma
ndivaʼa, káchí ra saá:
—Níma sóʼó, níma ñíʼí, yiʼi xáʼnda chiño i
noo ún, kee ún taloʼo ta on tiin ka ún ra
—káchí ra.
26 Ta nindaʼyi níma ndivaʼa, ta tuku sak-
isin ña ra ta sakana ña taloʼo noo ñoʼo, ta
saá kee ña ra. Ndatán káa ta nixiʼi, saá káa
taloʼo kándúʼu ra, ta kuaʼa ní nivi nikaʼan
na:
—Nixiʼi ra —káchí na.
27 Ta taJesús tiin ra ndaʼa taloʼo ta ndaníʼi
ñaʼá ra, ta nakundichi taloʼo.
28 Tá nikiʼvi taJesús veʼe, ta naxíka xíʼin
ra nindaka toʼon seʼé na ra:
—¿Ndachun on vása ní-kuchiño ndi tava
ndi níma ndivaʼa yóʼo?
29 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin
na:
—Saá chi ñaníma ndivaʼa táʼan ña
xikomí taloʼo yóʼo, xíni ñóʼó koo soʼon ndó
ta kaʼan ní ndó xíʼin Ndios, saá kuchiño
tava ndó ña —káchí taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa taJesús ndátoʼon tuku ra xaʼa ña kivi ra
(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

30 Ta taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra kee
na ñoo yóʼo ta niyaʼa na ñii xiiña estado
Galilea. Ta taJesús ni-xiin ra ña kundaa ini
nivi míchí kuaʼan ra, 31 saá chi xíni ñóʼó
saná'a ra naxíka xíʼin ra, ta kixáʼá ra káʼan
ra xíʼin naxíka xíʼin ra, káchí ra saá:
—Ñii kivi ña vaxi ñii taa nataxi ra yiʼi,
ta kúu taa ta kixi noo Ndios, ndaʼa nivi.
Ta nayóʼo kaʼni na yiʼi, ta tondaa kivi uni
natakuʼu i, keʼé Ndios —káchí taJesús xíʼin
na.
32 Ta naxíka xíʼin ra on vása ní-kundaa
ini na yukía káchí toʼon ña nikaʼan ra xíʼin
na, ta yíʼví na ndaka toʼon na ra yukía kóni
kachí ña káʼan ra.

Ñayóʼo káʼan xaʼa yu kúu taká'no ka noo xáʼnda chiño Ndios
(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

33 Ta kixaa taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra
ñoo Capernaum. Ta yóo taJesús veʼe, ta
nindaka toʼon ra na:
—¿Yukía náa ndó xaʼa vaxi yó yichi?
34 Ta nayóʼo tásiín ndóo na, on vása
ndákuiin na, chi yichi ninaa na xíʼin táʼan
na xaʼa yu kúu ta káʼno ka noo ndiʼi na. 35 Ta
xikoo taJesús noo táyi, ta kana ra uxu ovi
naxíka xíʼin ra vaxi na noo ra, ta nikaʼan ra
xíʼin na:
—Tá ñii taa kóni ra kuu ra taká'no, xíni
ñóʼó nduu ra ta kísa nino xíʼin mii, ta kuu
ra ta kísa chiño noo inka nivi.
36 Ta kana ra ñii taloʼo, ta nikaʼan ra xíʼin
ra nakundichi ra maʼñó noo naxíka xíʼin
ra. Ta ndaníʼi ra taloʼo yóʼo ta xinomi ndaa
ñaʼá ra, ta nikaʼan ra xíʼin na:
37 —Ndiʼi nivi xaʼa ña kándixa na yiʼi, ta
nákiʼin vaʼa na naválí, kóni kachí ña saá:
ndí yiʼi nákiʼin vaʼa na. Ta ndiʼi nivi na
nákiʼin vaʼa yiʼi, kóni kachí ña saá: ndí
nákiʼin vaʼa na Ndios, ta tiʼví yiʼi kixaa i.

Ñayóʼo káʼan, nivi na on vása sáa ini xíni taJesús,
nayóʼo kúu na yóo yuʼú xíʼin ra
(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

38 Ta nikaʼan taJuan xíʼin taJesús:
—Tata Maestro, xini ndi ñii taa táva ra
níma ndivaʼa. Xáʼnda chiño ra noo níma
ndivaʼa xíʼin ndayí ún, káchí ra. Ta nikaʼan
ndi xíʼin ra sandakoo ra ña kéʼé ra saá, chi
on siví ta ndíkon sata ún xíʼin ndi kúu ra.

39 Ta taJesús nikaʼan ra xíʼin na:
—On kasi ndó noo ra, chi yóo yuʼú takán
xíʼin mii yó. Nda ñii nivi na kéʼé milagro
xíʼin inka nivi ta xáʼnda chiño na xíʼin
ndayí i, on kiví kama ní kaʼan na ña on váʼa
xaʼa i, 40 chi nivi na on vása sáa ini xíni mii
yó, nayóʼo kúu na yóo yuʼú xíʼin mii yó.
41 Ndixa káʼan i xíʼin ndó, ndiʼi nivi na táxi
loʼo takuií koʼo ñii ndóʼó, chi ndíkon ndó
yiʼi ta kúu Cristo, nayóʼo nakiʼin na ñavaʼa
ndaʼa Ndios kivi ña vaxi —káchí taJesús
xíʼin na.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña yiyo kiʼvi nivi kuachi
(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

42 Ta tuku nikaʼan taJesús saá xíʼin na:
—Tá yóo nakuálí na ndíkon yiʼi, ta nivi
na chíndaʼá nakuálí yóʼo kiʼvi na kuachi,
¡ndáʼví ní nivi yóʼo! Vaʼa ka siʼna inka nivi
ná katón na ñii yuu káʼno sikon nayóʼo, ta
sakana ñaʼá na noo kónó vaʼa ini takuií, ña
on chindaʼá na nakuálí kiʼvi na kuachi. 43 Tá
ñii ndaʼa ndó kúu ña chíndaʼá ndóʼó kuan
kiʼvi ndó kuachi, ta saá vaʼa ka kandoso
ndó ña. Chi vaʼa ka kutaku ndó xíʼin ñii
laá ndaʼa ndó, noo ña koʼon ndó xíʼin ovi
ndaʼa ndó ndaya noo xíxi ñoʼo ndiʼi saá kivi,
44 noo on vása xíʼi títikusú, ta ni on vása
ndáʼva ñoʼo ña xíxi. 45 Tá ñii xaʼa ndó kúu
ña chíndaʼá ndóʼó kuan kiʼvi ndó kuachi,
ta saá vaʼa ka kandoso ndó ña. Chi vaʼa
ka kutaku ndó xíʼin ñii laá xaʼa ndó, noo
ña koʼon ndó xíʼin ovi xaʼa ndó ndaya noo
xíxi ñoʼo ndiʼi saá kivi, 46 noo on vása xíʼi
títikusú, ta ni on vása ndáʼva ñoʼo ña xíxi.
47 Tá ñii nduchu noo ndó kúu ña chíndaʼá
ndóʼó kuan kiʼvi ndó kuachi, ta vaʼa ka tava
ndó ña. Chi vaʼa ka kutaku ndó xíʼin ñii laá
nduchu noo ndó, noo ña koʼon ndó xíʼin ovi
nduchu noo ndó ndaya, 48 noo on vása xíʼi
títikusú, ta ni on vása ndáʼva ñoʼo ña xíxi.
49 ʼTa saá ndiʼi na kóni koʼon yichi Ndios
xíni ñóʼó koo tiʼva na ña xoʼvi loʼo na vitin
ña nduu na nandii noo Ndios. 50 Ña vaʼa kúu
ñii yoʼva. Tá yóo ñii ña on vása yoʼva, ta on
kúchiño ka nduvaʼa ña. Ndixa xíni ñóʼó kuu
ndó nivi na vaʼa ndatán yóo ñii yoʼva, ta
xíni ñóʼó keʼé ndó ñavaʼa xíʼin nivi, ta vivíi
kutaku ndó xíʼin ndiʼi na —káchí taJesús
xíʼin na.

10

Ñayóʼo káʼan xaʼa taJesús kivi saná'a ra
ña on váʼa sandakoo vaʼa taa ñásíʼí ra
(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

1 Ta taJesús kee ra ñoo Capernaum ta
kuaʼan ra estado Judea ta nixaa ra inka táʼví
yuʼu yuta Jordán. Tuku nakutáʼan kuaʼa ní
nivi noo ra, ta ndatán yóo chiño kéʼé ra
ndiʼi saá kivi, tuku sáná'a ra nivi. 2 Ta sava
nafariseo kixaa na noo ra ña koto ndoso
ñaʼá na, ta nikaʼan na xíʼin ra:
—¿Án yóo yichi ñii taa sandakoo vaʼa ra
ñásíʼí ra?
3 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—¿Yukía káʼan ndayí Ndios ña nitaa ta-
Moisés xinaʼá?
4 Ta nikaʼan na:
—TaMoisés taxi ra ndayí ndaʼa taa ña
kasa vaʼa ra tutu xaʼa ña sandakoo vaʼa ra
ñásíʼí ra, ta kaʼan ra xíʼin ñá ndayi ra ñá
koʼon ñá.
5 Ta ndakuiin taJesús:
—TaMoisés nitaa ra ndayí yóʼo chi ndóʼó
najudío ni-xiin ndó chikaa ndó toʼon Ndios
ini ndó. 6 Ta xinaʼá kivi kixáʼá kísa vaʼa
Ndios ñoyívi yóʼo, kisa vaʼa ra ñii taa xíʼin
ñii ñaʼa. 7 Xaʼa ñayóʼo ñii taa sandakoo ra
yivá ra ta sandakoo ra siʼí ra ña tondaʼa ra
xíʼin ñásíʼí ra, 8 ta na ovi yóʼo nduu na ñii
nivi. Ta saá, on siví ka ovi nivi kúu na, saá
chi ñii nivi kúu na noo Ndios. 9 Ta nivi na
sanakutáʼan Ndios, nda ñii inka nivi on váʼa
sataʼví táʼan na nayóʼo —káchí taJesús xíʼin
na.
10 Ta nikiʼvi na veʼe, ta naxíka xíʼin ta-
Jesús tuku nindaka toʼon ñaʼá na xaʼa toʼon
yóʼo. 11 Ta ndakuiin taJesús:
—Tá ñii taa sandakoo vaʼa ra ñásíʼí ra, ta
tondaʼa tuku ra, tayóʼo kiʼvi ra kuachi xíʼin
ñásíʼí ra ñáovi. 12 Tá ñii ñaʼa sandakoo vaʼa
ñá yii ñá, ta tondaʼa tuku ñá, ñáyóʼo kiʼvi ñá
kuachi xíʼin yii ñá taovi —káchí taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa taJesús
kivi chinóo ra ndaʼa ra sini naválí
(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

13 Ta kixaa nivi xíʼin naválí noo yóo ta-
Jesús ña chinóo ra ndaʼa ra sini na, ta ndukú
ra ñavaʼa noo Ndios xaʼa na, ta naxíka xíʼin
ra nikaʼan na xíʼin nivi yóʼo:
—On kixi ndó xíʼin naválí yóʼo —káchí
na.
14 Tá xini soʼo taJesús ña nikaʼan naxíka
xíʼin ra, ta nisaa ra xaʼa ñayóʼo. Ta nikaʼan
ra xíʼin naxíka xíʼin ra:
—Taxi ndó naválí ná kixi na noo i, nda
loʼo on kasi ndó na ña kixi na, chi nivi
na ndíkon yichi noo xáʼnda chiño Ndios,
ndatán yóo naválí yóʼo, saá yóo na. 15 Ndixa

ká'an i xí'in ndó, tá on xiin ndó kasa nino
xí'in mii ndó noo Ndios, ndatán nino yóo
ini naválí yó'o, ta on kívi ki'vi ndó yichi noo
xá'nda chiño Ndios.
16 Ta ndaní'i ra ta xinomi ndaa ra ñii ñii
naválí yó'o, ta chinóo ra nda'a ra sini na ta
nduku ra ñava'a noo Ndios xa'a na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii taa takuíká ní
(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

17 Tá naki'in taJesús kua'an ra, ta ñii taa
xíno ra kixaa ra noo taJesús, ta xikuxítí ra
noo ra, ta nindaka to'on ña'á ra:
—Tata maestro, taa va'a ini kúu ún, ¿ndá
chiño va'a xíni ñó'ó ke'é i, ta taxi Ndios ña
kutaku i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi?
18 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Ndachun ká'an ún yi'i kúu taa ta va'a
ini? Saá chi on koó nda ñii nivi va'a ini,
ñii laá Ndios kuiti kúu ta va'a ndino'o ini.
19 Xíni ún ndayí ña xa'nda chiño Ndios kasa
ndivi nivi. Kachí Ndios xí'in nivi saá: "On
ki'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a ñá on
siví kúu ñásí'í ndó, ta on ki'vi ndó kuachi
ñoyívi xí'in taa ta on siví kúu yii ndó, on
ka'ni ndó nivi, on kasa kuí'ná ndó ña kómí
nivi, on ka'an ndó ñavatá xa'a inka nivi, on
sandá'ví ndó nivi ña kindaa ndó ña kómí
na, ta kasa to'ó ndó yivá ndó, ta kasa to'ó
ndó si'í ndó", saá káchí ndayí Ndios —káchí
taJesús xí'in ra.
20 Ta nika'an tayó'o:
—Yi'i nda lo'o i kísa ndivi i ndi'i saá
ndayí yó'o —káchí ra.
21 Ndi'i xini so'o taJesús ta xito káxín ra
noo tayó'o xa'a ña ndato'on ra, ta niki'vi ini
taJesús xíni ña'á ra.
—Kúmani inka chiño kasa ndivi ún.
Kua'an ún sikó ún ndi'i ñakuíká kómí ún,
ta saní'i ún si'ún nda'a nandá'ví. Ta saá
kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios
ñoyívi nino. Tá ndi'i ke'é ún ñava'a yó'o,
ta kixi ún kundikon ún yi'i, ta koo ti'va ún
xo'vi ún xa'a i —káchí taJesús xí'in ra.
22 Ta xini so'o tayó'o ña nika'an taJesús,
ta kúchuchú ní ini ra. Ta kee ra kua'an ra,
saá chi kua'a ní ñakuíká kómí ra.
23 Ta taJesús xíto ra noo ndi'i naxíka xí'in
ra, ta nika'an ra xí'in na:
—¡Ndachun yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi
noo xá'nda chiño Ndios!
24 Naxíka xí'in ra naka'nda ini na xini
so'o na to'on yó'o. Ta tuku nika'an taJesús:
—¡Ndachun yo'vi ní ki'vi nivi yichi noo
xá'nda chiño Ndios xa'a ña ndáa ní ini na
ñakuíká na! 25 Vará yo'vi ní tá kuchiño ñii
tícamello ya'a rí yavi xa'a túkú, ta yo'vi ní
ka kuchiño ya'a ñii takuíká yé'é ña ki'vi
ra yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí
taJesús xí'in na.
26 Ta naxíka xí'in ra naka'nda ní ka ini na,
ta nika'an xí'in tá'an na:
—Tá yo'vi ní ki'vi nakuíká yichi Ndios,
ta, ¿yu kúu nivi kuchiño ki'vi na yichi Ndios
ta kundoo na xí'in ra?
27 Ta taJesús xito ra noo na, ta nika'an ra
xí'in na:
—Nivi on kúchiño na sakaku xí'in mii na,
ñii laá Ndios kúu ta kúchiño sakaku ña'á.
Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. On
koó ña yo'vi noo Ndios.
28 Ta kixá'á taPedro nika'an ra xí'in ta-
Jesús:
—Ta mii ndi, xa sandakoo ndi ndi'i
ñava'a ña xikomí ndi, xa'a ña ndíkon ndi
sata ún.
29 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
uxu ovi naxíka xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i nivi na
sandakoo ve'e na, án ñani na, án ki'va na,
án yivá na, án si'í na, án ñásí'í na, án sa'ya
na, án ño'o na, xa'a ña kundikon na yi'i ta
ndato'on na to'on i xí'in nivi, 30 ta nayó'o
naki'in na ñava'a noo Ndios. Ñoyívi yó'o
Ndios taxi ra nda'a na kua'a ní ka ñava'a,
anda ñii ciento ñava'a xa'a ñii ñii ñava'a ña
sandakoo na, ña kúu ve'e na, xí'in ñani na,
xí'in ki'va na, xí'in si'í na, xí'in sa'ya na,
xí'in ño'o na, ta taxi ra ña xo'vi na xa'a ña
kundikon na yi'i. Ta ñoyívi nino Ndios taxi
ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña
vaxi. 31 Ta saá kua'a ní nivi nanoó nduu na
nivi nasondí'í, ta nivi nasondí'í vitin nduu
na nivi nanoó —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
tuku nika'an ra ndí xíni ñó'ó kivi ra
(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

32 Ta kua'an na yichi kuan ndaa ñoo
Jerusalén, ta taJesús kua'an si'na ra noo
nanivi, ta nayó'o naka'nda ní ini na, ta yí'ví
na ndíkon na kua'an na sata ra. Ta tava síín
taJesús na uxu ovi xíka xí'in ra, ta ndato'on
ra xí'in na yukía kundo'o ra.
33 —Ta vitin kua'an yó ñoo Jerusalén,
ta ñii taa nataxi ra yi'i, ta kúu taa ta kixi
noo Ndios, nda'a naná'no noo nasutu, xí'in
nda'a na sáná'a ndayí Ndios. Ta nayó'o
kachí na yi'i xíni ñó'ó kivi i, ta nataxi na
yi'i nda'a na on vása kúu najudío ka'ni na

yi'i. 34 Ta kusiki na yi'i, kuaku ndaa na yi'i,
kundaa na tásii yu'u na noo i, kani ní na yi'i
xí'in kuártá, ta sondi'i ka'ni na yi'i. Ta kivi
uni nataku i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJacobo xí'in taJuan
kivi ndukú na ñii ñava'a noo taJesús
(Mt. 20:20-28)

35 Ta taJacobo* xí'in taJuan, sa'ya
taZebedeo, nitondaa yatin na noo taJesús,
ta nika'an na xí'in ra:
—Tata Maestro, kóni ndi ke'é ún ñii
ñava'a xí'in ndi.
36 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Ndá ñava'a kóni ndó ke'é i xí'in ndó?
37 Ta ndakuiin na:
—Tata, tá kixaa kivi ka'nda chiño ún
ñoyívi, taxi ún ná koo ndi táyi tón kundichi
siin kua'á ún xí'in táyi tón kundichi siin
yitin ún.
38 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—On vása kúndaa ini ndó yukía ndúkú
ndó noo i xa'a mii ndó. ¿Án ndixa kúndeé
ndó xo'vi ní ndó ndatán xo'vi yi'i?
39 Ta ndakuiin na ovi yó'o:
—Kúchiño va ndi —káchí na xí'in ta-
Jesús.
Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ndixa xo'vi ní ndó ñii ki'va ndatán
xo'vi yi'i, 40 ta on kúchiño taxi i ndayí
kundoo ndó táyi tón kuita siin kua'á i xí'in
siin yitin i. Saá chi Yivá i Ndios kúu taa
ta chitóni yu kúu nivi kundoo táyi yó'o
—káchí taJesús xí'in ovi tayó'o.
41 Ta xini so'o inka uxu naxíka xí'in
taJesús yukía ndukú ovi taa yó'o noo ra, ta
kixá'á na nisaa ní na xini na taJacobo xí'in
taJuan. 42 Ta taJesús kana ra vaxi ndi'i na
noo ra, ta nika'an ra xí'in na:
—Xíni ndó na ndíso chiño noo na ñoo
inka xiiña, nayó'o kísa ká'no xí'in mii na,
ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi.
43 Ta mii ndó, on vá'a kutaku ndó saá. Tá
ñii taa kóni ra kuu ra taká'no noo ndó'ó,
xíni ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó.
44 Tá ñii taa kóni ra kuu ra tanoó noo ndó'ó,
xíni ñó'ó nduu ra tamozo noo ndi'i ndó.
45 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixi i xa'a
ña chindeé i nivi, ta on siví xa'a ña chindeé
nivi yi'i kúu ña kixi i. Ta taxi xí'in mii i ña
kivi i, ta xí'in ñayó'o cha'vi i ña va'a sañá
kua'a ní nivi noo ndi'i ña on vá'a ndíso na
—káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
takuáá taBartimeo
(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

46 Ta kixaa na ñoo Jericó. Tá kee taJesús
kua'an ra xí'in naxíka xí'in ra xí'in kua'a
ní nivi ñoo yó'o, ta yóo ñii takuáá naní ra
Bartimeo, sa'ya taTimeo, yóo ra yu'u yichi.
Ta ndáka chi'ña si'ún kúu ra noo na yá'a
yichi yó'o. 47 Tá xini so'o ra yá'a taJesús,
tañoo Nazaret, ta kixá'á ra xí'in ndi'i ndee
ra nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Jesús, sa'ya taDavid,† ¡ná
kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.
48 Ta nivi na kua'an yichi nika'an na xí'in
ra:
—¡Kasi ún yu'u ún! —káchí na.
Ta ni-chikaa so'o takuáá ña nika'an na
xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:
—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún
koni ún yi'i! —káchí ra.
49 Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta
nika'an ra xí'in nivi yó'o:
—Kana ndó ra ná kixi ra noo i.
Ta saá kana na takuáá, káchí na xí'in ra:
—Chikaa ún ndee ini ún. Nakundichi ún,
chi kána ra yó'ó kixi ún noo ra —káchí na
xí'in ra.
50 Ta saña ra tikachí ra, ta ñii kandeta ra
nakundichi ra, ta kixaa ra noo taJesús. 51 Ta
nika'an taJesús xí'in ra:
—¿Yukía kóni ún ke'é i xí'in ún?
Ta ndakuiin takuáá:
—Tata Maestro, kóni i sanda'a ún
nduchu noo i ta va'a koto i —káchí ra.
52 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Va'a kuano'o ún. Xa nduva'a nduchu
noo ún, saá chi kándixa ún yi'i.
Ta xandikon nda'a nduchu noo ra, ta
xa va'a xíto ra, ta saá nakundikon ra sata
taJesús.

11

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi niki'vi ra ñoo
Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Kivi kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra
yichi ña kua'an ñoo Jerusalén, ta nixaa na
ñoo Betfagé yatin ñoo Betania. Ñoo yó'o
ñó'o ña noo xíto ndaa xiki tón Olivo. Ta

* 10:35 TaJacobo, inka kivi ra kúu Santiago. † 10:47 "Sa'ya taDavid" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

taJesús nikaʼan ra xíʼin ovi naxíka xíʼin ra,
2 káchí ra saá:
—Kuaʼan ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa.
Tá nixaa ndó ñoo kaa, ta naníʼi ndó ñii
burro loʼo nóʼni rí, tí taʼán koso na kúu
rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xíʼin rí
yóʼo. 3 Tá yóo nivi na ndaka toʼon ndóʼó:
“¿Ndachun ndáxin ndó burro yóʼo?”, kachí
na xíʼin ndó, ta ndakuiin ndó, kachí ndó saá
xíʼin na: “TaKáʼno noo yó xíni ñóʼó rí, tá
ndiʼi xíni ñóʼó ra rí, ta kama ní nataxi ra
rí ndaʼa ndó”, kachí ndó xíʼin na —káchí
taJesús xíʼin ovi naxíka xíʼin ra.
4 Ta saá kuaʼan na, ta nixaa na ñoo, ta
naníʼi na ñii burro loʼo nóʼni ndaa rí noo
keʼe yatin yéʼé ñii veʼe, ta ndaxin na rí.
5 Ta sava na ndóo nindaka toʼon ñaʼá na:
—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.
6 Ta saá ndakuiin ovi tayóʼo ñii kiʼva
ndatán nikaʼan taJesús xíʼin na, ta na ndóo
yóʼo taxi na ndayí kuaʼan burro xíʼin na.
7 Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús xíʼin
burro loʼo, ta chinóo na tikoto na sata rí, ta
saá nakoso taJesús ta kuaʼan ra yichi. 8 Ta
kuaʼa ní nivi chindoo na tikoto na yichi noo
yáʼa ra kuaʼan ra, ta sava nivi xaʼnda na noo
ndaʼa tón yiton, ta chindoo na nó yichi noo
yáʼa ra kuaʼan ra, saá kísa toʼó na ra.
9 Ta nivi na kuaʼan siʼna noo ra xíʼin na
ndíkon kuaʼan sata ra, ndeé ní kúsii ini na,
ta káʼan na, káchí na saá:
—¡Kasa káʼno yó Ndios! ¡Ná keʼé Ndios
ñavaʼa xíʼin tayóʼo, taa ta kixaa xíʼin ndayí
Ndios! 10 ¡Ná keʼé Ndios ñavaʼa xíʼin yó kivi
ña kixáʼá kaʼnda chiño ra noo yó, ndatán
nikaʼan Ndios xíʼin xii síkuá yó tarey David!
¡Ná kanóo síkón ñatoʼó Ndios! —káchí nivi
na kuaʼan xíʼin taJesús.
11 Ta taJesús nikiʼvi ra ñoo Jerusalén ta
nikiʼvi ra yéʼé veʼe ñoʼo káʼno. Ta xito káxín
ra noo ndiʼi ñaʼa ña yóo ini veʼe ñoʼo. Ta saá
ndikó ra ñoo Betania xíʼin uxu ovi naxíka
xíʼin ra, chi xa nikuaa ní kúu ña.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña sataviʼ chiʼña taJesús tón higo
(Mt. 21:18-19)

12 Ta inka kivi ta kee na ñoo Betania ta
kuaʼan na ñoo Jerusalén, ta taJesús xíʼi ní ra
soko. 13 Ta xini ra nda xíká ní ñii tón higo
ta yóo yuku kuíi ndaʼa nó, ta saá kuaʼan
ra koto ra án on koó kuiʼi ndaʼa nó. Tá
nitondaa yatin ra noo yóo yiton yóʼo, ta
nda ñii kuiʼi on koó, nina yuku kuiti yóo
chi taʼán kixaa kivi ña koon higo. 14 Ta saá
nikaʼan taJesús xíʼin yiton tón higo, káchí
ra saá:
—Nda ñii ka kivi ña vaxi, nda ñii nivi on
kaxi na nda ñii kuiʼi ndaʼa ún —káchí ra.
Ta naxíka xíʼin ra xini soʼo na ña nikaʼan
ra xíʼin yiton yóʼo.

Ñayóʼo káʼan xaʼa taJesús kivi tava ra ndiʼi na síkó keʼe yéʼé veʼe ñoʼo káʼno
(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

15 Ta nixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesús
nikiʼvi ra keʼe yéʼé veʼe ñoʼo káʼno, ta kixáʼá
ra táva ra ndiʼi na síkó xíʼin na sáta ña kee
na koʼon na. Ta sandiva ra mesa nivi na
sáma siʼún, ta xata ra táyi na síkó tísata,
16 ta on vása ní-taxi ra yaʼa nda ñii nivi na
ndíso ñakíaʼvi yéʼé veʼe ñoʼo. 17 Ta kixáʼá ra
saná'a ra nivi, káchí ra saá:
—Saá káchí toʼon Ndios ña nitaa na xi-
naʼá: “Veʼe i kunaní ña veʼe noo koʼon ndiʼi
nivi ña kaʼan na xíʼin i”, káchí toʼon Ndios.
Ta ndóʼó, on vása vaʼa kéʼé ndó, chi sanduu
ndó veʼe yóʼo ñii kavua nakuíʼná —káchí
taJesús xíʼin na.
18 Ta na sáná'a ndayí Ndios xíʼin naná'no
noo nasutu xini soʼo na ña nikaʼan ra, ta
kixáʼá na ndúkú na ndasaá koo kaʼni na
taJesús, chi yíʼví ní na noo ra, xaʼa ña
ndiʼi nivi náka'nda ini na xíni soʼo na ña
sáná'a ra. 19 Ta xa kóni kuñoó kúu ña, ta
taJesús kee ra ñoo Jerusalén ta ndikó ra ñoo
Betania.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña niyichi tón higo
(Mt. 21:20-22)

20 Ta inka kivi xitaan ní, ndakoo na ta
kuaʼan tuku na yichi ñoo Jerusalén, ta xini
na xa niyichi tón higo, nda tioʼo xaʼa nó
niyichi. 21 Ta nakáʼán taPedro toʼon ña
nikaʼan taJesús xíʼin tón higo, ta nikaʼan ra
xíʼin taJesús:
—Tata Maestro, koto ún, niyichi tón
higo tón sataviʼ chiʼña ún kivi koni.
22 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xíʼin
naxíka xíʼin ra:
—Kandixa ndinoʼo ini ndó Ndios.
23 Ndixa káʼan i xíʼin ndó, nda yukú ndóʼó
kaʼan ndó xíʼin ñii xiki káʼno, kachí ndó
siʼa: “Kutaʼa ún ta koʼon ún sakana xíʼin
mii ún noo mini”, tá on vása xíka ovi ini
ndó, ta ndixa kandixa ndó kasa ndivi ña
ña nikaʼan ndó xíʼin ña, ta saá kundivi ña.
24 Ta káʼan i xíʼin ndó, tá kandixa ndinoʼo
ini ndó Ndios, ta nakiʼin ndó ndiʼi ña ndukú
ndó noo ra. 25 Tá káʼan ndó xíʼin Ndios, tá

on vá'a kóni ini ndó xíni ndó inka nivi, ta va'a ka kasa ká'no ini ndó xa'a na, ta saá
Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, kivi kasa
ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. 26 Tá on xiin
ndó kasa ká'no ini ndó xa'a inka nivi, ta saá
Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, on kasa
ká'no ini ra xa'a kuachi ndó —káchí taJesús
xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñandayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño
(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

27 Ta kixaa tuku na ñoo Jerusalén. Ta
xíka taJesús noo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no,
ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a
noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa
na noo ra, 28 ta nindaka to'on na taJesús:
—¿Míkía kixi ndayí ké'é ún ñayó'o? ¿Yu
kúu na taxi ndayí nda'a ún ke'é ún chiño
yó'o saá? —káchí na xí'in ra.
29-30 Ta ndakuiin taJesús:
—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá
to'on. ¿Míkía kixi ndayí taJuan sakuchu ra
nivi? ¿Án taxi Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án
nivi kúu na taxi ndayí nda'a ra ña sakuchu
ra nivi? Tá ndakuiin ndó ña ndáka to'on i
ndó'ó, ta saá ka'an i xí'in ndó míkía kixi
ndayí ké'é i chiño yó'o —káchí taJesús xí'in
na.
31 Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii
na:
—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi
táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a
taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii
yó: "¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña
nika'an ra?" 32 ¿Án kivi ka'an yó nivi kuiti
kúu na taxi ndayí nda'a taJuan? —káchí na,
ká'an tá'an na.
Ká'an tá'an na saá chi yí'ví na koto saa
nañoo, chi ndi'i nañoo kándixa na ndí
taJuan xikuu ra ñii taprofeta. 33 Ta saá
ndakuiin na, káchí na si'a xí'in taJesús:
—On xíni ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a
taJuan —káchí na.
Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:
—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía
kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o
—káchí ra.

12

Cuento yó'o ndáto'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o
noo yóo tón uva
(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

1 Ta kixá'á taJesús ká'an ra xí'in na, nda-
to'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra
saá:
—Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva.
Ta kisa va'a ra ñii nama xino nduu ña ndi'i
noo ño'o noo nataan ra tón uva. Ta xata ra
noo ño'o ta kisa va'a ra ñii noo ko'on nduta
tíuva, ta kisa va'a ra ñii torre noo kundoo
nivi kundaa na tón uva yó'o. Ta saá satati
ra ño'o ra xí'in tón uva inka nivi, ta kee
ra kua'an ra inka ñoo xíká ní. 2 Ta kixaa
yatin kivi ña ka'nda na tíuva yó'o, ta ta xí'in
yiton tón uva ti'ví ra ñii tamozo ra kua'an
ra naki'in ra sava tíuva ña kuu ya'vi ra. 3 Ta
nivi na táti ño'o noo yóo tón uva tiin na
tamozo yó'o, ta kani ní na ra, ni-xiin na taxi
na rí nda'a ra, ta saá ndikó vichí ra kuano'o
ra. 4 Ta taa ta xí'in yiton tón uva tuku ti'ví
ra inka taa kua'an ra naki'in ra tíuva. Ta
koon na yuu ra, ta'ví na sini ra, ta sakuka'an
na noo ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o
ra ve'e tapatrón. 5 Ta taa ta xí'in yiton tón
uva tuku ti'ví ra inka tamozo kua'an ra, ta
xa'ni na tayó'o. Ta saá ti'ví tuku ra kua'a
ní namozo kua'an na, ta kani ní na sava
nayó'o, ta xa'ni na sava nayó'o.
6 'Ta saá on koó ka inka na kúchiño ti'ví
ra ko'on, ta nindoo ñii taa ta kúu sa'ya mii
ra, ta kí'vi ní ini ra xíni ra sa'ya ra yó'o.
Ta saá ti'ví ra sa'ya ra kua'an ra noo nivi
na táti ño'o, chi xani ini ra: "Ndixa kasa
to'ó na sa'ya mii yó", ká'án ra. 7 Ta na táti
ño'o xini na kíxaa talo'o sa'ya ra, ta nika'an
na xí'in tá'an na, káchí na saá: "Takaa kúu
sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya ra yó'o kúu
ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o yó'o táná kivi
yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo ka'ni yó ra, ta
kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká ra", káchí na.
8 Ta saá tiin na ra, ta xa'ni na ra, ta sakana
na yikí koñu ra nda sata nama ña xino nduu
noo yóo tón uva. Saá ndi'i cuento yó'o
—káchí taJesús.
9 Ta taJesús nika'an ra xí'in nivi na xini
so'o cuento yó'o:
—¿Vitin yukía ke'é taa ta xí'in yiton tón
uva? Ká'an i xí'in ndó, ndikó ra naxaa ra, ta
sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'o ra. Ta tuku
satati ra ño'o ra inka nivi.
10 '¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios,
ña káchí saá?:
Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kísa va'a ve'e
koni ñó'ó na,
ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa
xa'a ve'e.

11 Ndios kúu ta kisa ndivi saá, ña'a livi ní
kúu ña ke'é Ndios,
ta mii yó náka'nda ini yó xíni yó ñayó'o,
káchí nivi,
káchí to'on Ndios —káchí taJesús xí'in na.
12 Ta saá xani sini na ndúkú na ndasaá
koo tiin ña'á na, chi kundaa ini na cuento
ña nika'an taJesús ndí ká'an ña xa'a na. Ta
ni-kuchiño tiin na ra, chi yí'ví na koto saa
nivi na ndóo yó'o. Ta saá kee na kua'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagobierno
(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 Ta ti'ví na sava nafariseo xí'in na
ndíkon partido taHerodes kua'an na noo
taJesús ña sativí na ñii to'on ka'an taJesús.
14 Ta kixaa na noo taJesús, ta nika'an na si'a
xí'in ra:
—Tata maestro, xíni ndi yó'ó kúu ún taa
ta ká'an ñandaa, ta on vása ndí'i ini ún ña
ká'an nivi xa'a ña sáná'a ún, ta on vása
nákaxin ún nivi, ta ñii ki'va ká'an ún xí'in
ndi'i na. Sáná'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios.
Ta vitin kóni ndi ndaka to'on ndi yó'ó, ¿án
va'a cha'vi yó kota noo tarey César ñoo
Roma? ¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí
na xí'in ra.
15 Ta taJesús kúndaa ini ra ndí na ovi yu'u
kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an
ra xí'in na:
—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó
yi'i? Taxi ndó ñii si'ún ná koto i noo ña.
16 Ta taxi na ñii si'ún nda'a ra, ta xíto ra
ña, ta nindaka to'on ra na:
—¿Yo na'ná, ta yo kivi kúu ña yóo noo
si'ún yó'o?
Ta ndakuiin na:
—Si'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi
tarey César —káchí na.
17 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu
kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu
kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.
Ta naka'nda ní ini na chi va'a ní nika'an
ra.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi nixi'i ta natakú na
(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

18 Nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasa-
duceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta
ká'an na ndí na nixi'i on vása natakú ka na.
Ta nindaka to'on na taJesús:
19 —Tata maestro, ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, káchí ña saá: "Tá ñii taa nixi'i
ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í
ra, ta ñani ra xíni ñó'ó tonda'a ra xí'in ñá
nindoo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán
koo sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o",
káchí ndayí ña nitaa taMoisés. 20 Ta, ¿yukía
káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o taa,
uxa ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii
ña'a, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo.
21 Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñáña'a
yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo.
Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñáña'a
yó'o. Ñii ki'va ndo'o tanoó xí'in taovi, saá
ndo'o tauni yó'o, nixi'i ra, ta on koó sa'ya
na ní-xiyo. 22 Ta ñani ra takomi tonda'a ra
xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya
na. Ta ñani ra tao'on tonda'a ra xí'in ñáña'a
yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta
ñani ra taiño tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o,
ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra
tauxa tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i
ra, ta on koó sa'ya na. Ta saá nixi'i mii
ñáña'a yó'o. 23 Ta kivi nataku ndi'i na nixi'i,
¿yukú taa kuu yii ñáña'a yó'o?, chi ndi'i taa
uxa ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in
taJesús.
24 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
na:
—Sándá'ví xí'in mii ndó, chi naa ní ini
ndó, on vása kúndaa ini ndó ña ká'an to'on
Ndios, ni on vása kúndaa ini ndó ña kúu
ndee Ndios. 25 Saá chi kivi nataku na nixi'i,
on vása tonda'a ka na ñoyívi nino, ni on
vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka
nivi. Ndatán yóo naángel ñoyívi nino, saá
koo nivi na kundoo xí'in Ndios. 26 Xa'a ña
nataku na nixi'i, ¿án on vása ní-ka'vi ndó
yukía nika'an Ndios xí'in taMoisés xina'á,
kivi xini ra yiton ñiño xíxi nó? Kachí ra
saá: "Yi'i kúu Ndios, ta taAbraham, taIsaac,
xí'in taJacob kísa to'ó ra yi'i vitin", kachí
Ndios. 27 Ta xí'in to'on yó'o kúndaa ini yó
ndí táku ka xii síkuá yó yó'o, chi na ndixa
nixi'i on kuchiño na kasa to'ó na Ndios.
Sána ini ndó chi on vása kúndaa ini ndó
ndí nivi na nixi'i tuku nataku na —káchí
taJesús xí'in nasaduceo.

Ñayó'o ká'an xa'a ndayí ña xíni ñó'ó ní ka noo inka ndayí
(Mt. 22:34-40)

28 Ñii taa ta sáná'a ndayí Ndios kixaa ra
xini so'o ra ña nika'an tá'an na. Ta kundaa
ini ra va'a ní ndakuiin taJesús yu'u na, ta
saá nindaka to'on ra taJesús:

—Tata, ¿ndá ndayí Ndios kúu ña xíni ñó'ó ní ka noo ndi'i inka ndayí?
29 Ta ndakuiin taJesús:
—Ndayí ña xíni ñó'ó ní ka kúu ñayó'o: "Koni so'o ndó, naIsrael, Ndios Yivá yó kúu ñii laá Ndios. 30 Kuki'vi ini ndó koni ndó Ndios xí'in ndi'i níma ndó, xí'in ndi'i ini ndó, xí'in ndi'i sini ndó, xí'in ndi'i ndee ndó." Ñayó'o kúu ndayí ñanoó, ña xíni ñó'ó ní ka. 31 Ndatán sáná'a ndayí ñanoó, saá sáná'a ndayí ñaovi, káchí ña saá: "Ñii ki'va ndatán kí'vi ini ndó xíni ndó xí'in mii ndó, saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó." On koó ka inka ndayí ña ndáya'ví ní ka noo ovi ndayí yó'o —káchí taJesús.
32 Ta ta sáná'a ndayí Ndios nika'an ra:
—Va'a ní ká'an ún, Tata Maestro. Ñandaa ká'an ún yóo ñii laá Ndios, ta on koó ka inka Ndios. 33 Ña kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i sini yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, ta ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó ndatán kí'vi ini yó xíni yó xí'in mii yó kúu ña ndáya'ví ní ka noo ndi'i ña soko yó xí'in ña ka'mi yó noo nama yii ve'e Ndios —káchí ta sáná'a ndayí.
34 Tá taJesús xini so'o ra va'a ní ndíchí nika'an ta sáná'a ndayí, ta káchí ra saá xí'in ra:
—Yatin ní yóo ún ña ki'vi ún yichi noo xá'nda chiño Ndios.
Ta saá nda ñii nivi ni-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso ña'á na.

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu nave'e Cristo
(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

35 Ta taJesús saná'a ra nivi yé'é ve'e ño'o ká'no, ta káchí ra saá xí'in na:
—¿Ndachun na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? 36 Chi Níma Ndios nika'an ini taDavid, ta nitaa ra to'on yó'o, ña káchí saá:
Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:
"Koo ún xí'in i siin kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,
tanda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún", kachí Ndios,
nitaa taDavid xina'á. 37 Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

Ta kua'a ní nivi ndóo yó'o, ta kúsii ní ini na xíni so'o na ña nika'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi chikaa ra kuachi
sata na sáná'a ndayí Ndios
(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

38 Ta taJesús saná'a ka ra na, káchí ra saá:
—Koto va'a ndó on kundikon ndó yichi nivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in mii na, kúsii ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta kua'an vaxi na noo nivi ña koto ña'á na. Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, 39 ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó tón yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yóo viko xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. 40 Ta ké'é na ña on vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a ná nixi'i yii. Ta ndi'i ke'é na saá ta xí'in ñavatá ini na, xá'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sini nivi ndí nayó'o kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'vi ka ra nayó'o noo inka nivi —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a si'ún ña nisoko ñii ña'a ñá nixi'i yii
(Lc. 21:1-4)

41 Ta saá xikoo taJesús yé'é ve'e ño'o ká'no, yatin noo ñíndichi caja ña ñó'o si'ún xa'a Ndios. Ta xito ra nivi táan na si'ún ini caja. Ta nakuíká táan na kua'a ní si'ún ini caja yó'o. 42 Ta kixaa ñii ña'a ndá'ví ñá nixi'i yii, táan ñá ovi si'ún kuálí ini caja, ta lo'o ní ndáka si'ún yó'o. 43 Ta taJesús kana ra uxu ovi naxíka xí'in ra vaxi na noo ra, ta nika'an ra xí'in na:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o taxi ñá ví'í ka si'ún noo ña taxi nakuíká, 44 chi nakuíká, vará taxi na kua'a ní si'ún, ta kindoo ví'í ka ña nda'a mii na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní si'ún ní'i ñá, ta taxi ndi'i ñá si'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xíni ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

13

Ñayó'o ká'an xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén
ndi'i xa'a ña ñii kivi ña vaxi
(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

1 Ta saá taJesús keta ra ve'e ño'o ká'no ta
kua'an ra, ta ñii taxíka xí'in ra nika'an ra
xí'in ra:
—Tata Maestro, koto ún, ¡ndachun
ná'no ní yuu ñó'o kuva'a ve'e ño'o yó'o!
¡Ndachun livi ní ve'e ño'o yó'o!
2 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—¿Án xíto ún ndi'i ñalivi yó'o? Nda ñii
ka yuu on kóo ka sata inka yuu. Saá chi ñii
kivi ña vaxi tani ve'e ño'o yó'o ta ndi'i xa'a
ña —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o
(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

3 Ta saá kua'an na xiki tón Olivo ña nákaa
noo xíto ndaa ve'e ño'o ká'no. Ta xikoo ta-
Jesús noo ño'o, ta taPedro, taJacobo, taJuan
xí'in taAndrés xito na on koó ka nivi, ta
kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in ra:
4 —Tata, kóni ndi ndato'on ún xí'in ndi,
¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu
ña koni ndi ña kundaa ini ndi xa kúyatin
ndi'i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.
5 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
na:
—Koto va'a ndó ña on sandá'ví nivi
ndó'ó. 6 Saá chi kua'a ní taa kixaa, ta kivi
kixaa ñii ñii na, ta ka'an na xí'in ndó, kachí
na saá: "Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku nivi ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó,
ta sandá'ví na kua'a ní nivi.
7 'Ta koni so'o ndó yóo kuachi xá'ni tá'an
na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta
on kuyi'ví ndó. Chi xíni ñó'ó kundivi ndi'i
ñayó'o, ta saá ni, ta'án kixaa kivi ñasondí'í
ñoyívi yó'o. 8 Kivi ña vaxi nakuita nivi na
ñoo ná'no ka'ni tá'an na xí'in nivi na inka
ñoo ná'no, ta ñoo noo yóo narey ka'ni tá'an
na xí'in inka ñoo noo yóo inka narey. Ta
kua'a ní xiiña taan noo ño'o, ta koo ní soko,
ta nakuita nanivi chi ndi'i ní ini na, ta saa
ní ini na, ta kani tá'an na xí'in natá'an na.
Ñayó'o kuiti kuu ña kixá'á ña xo'vi ní nivi.
9 'Ta ndó'ó, kundaa xí'in mii ndó, chi tiin
na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta nataxi na
ndó'ó nda'a nachiño ná'no, ta kani ní na
ndó'ó ve'e ño'o sinagoga. Taxi na kuachi
xa'a ndó noo nagobernador án noo narey
chi na ndíkon yi'i kúu ndó. Tá kundoo
ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó
yichi ka'an ndó to'on ñava'a xa'a i. 10 Si'na
nivi na kándixa yi'i xíni ñó'ó ka'an ndoso
na to'on ñava'a xa'a i noo ndi'i nivi na
ndóo ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o, ta saá kixaa
kivi sondí'í. 11 Tá tiin na ndó'ó ko'on ndó
xí'in na, ta chikaa na kuachi xa'a ndó noo
nachiño, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña
ndakuiin ndó. Saá chi mii kivi ña kundo'o
ndó saá, Ndios taxi ra to'on ña ka'an ndó
noo nayó'o, chi on siví mii ndó'ó kuu na
ka'an noo na, ta Níma Ndios ña yóo ini ndó
kuu ña ka'an. 12 Kivi ña vaxi sava nataa
taxi na kuachi xa'a ñani na noo nachiño, ta
sava na kúu yivá taxi na kuachi xa'a sa'ya
na noo nachiño. Ta sava na kúu sa'ya kasa
toon na noo yivá si'í na, ta taxi na kuachi
xa'a mii yivá si'í na yó'o noo nachiño, ta
nachiño ka'an na saá: "Ná kivi nayó'o."
13 Ndi'i nivi kusaa ini na koni na ndó'ó chi
na ndíkon yichi i kúu ndó. Tá on sandakoo
ndó yichi i ta kundikon va'a ndó ña, nda
kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó ñoyívi yó'o, ta
Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in
ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí taJesús.
14 Ta ndó'ó na ká'vi to'on yó'o, xíni
ñó'ó kundaa ini ndó to'on yó'o ña nika'an
taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Kuiya xina'á taprofeta Daniel nika'an
ra xa'a ña on vá'a ñakini ña sandi'i xa'a
ñayii. Ta kixaa kivi koto ndó yóo ña on
vá'a ñakini yó'o ve'e ño'o ká'no, ta ndi'i na
ndóo estado Judea yó'o, xíni ñó'ó kee na
ta kono na ko'on na noo yóo yuku síkón.
15 Tá yóo nivi ta nándoso na sini ve'e na,
ta nayó'o on vá'a noo na ndi'vi na naki'in
na ña kómí na ve'e na. 16 Tá yóo nivi ta
ñó'o na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na
ve'e na naki'in na tikachí na. 17 ¡Ndá'ví ní
náña'a ná ñó'o sa'ya, ta ndá'ví ní náña'a ná
yóo sa'ya válí na chíchín, chi ndeé ní koo ña
xo'vi ná kivi kundivi ñayó'o saá! 18 Ndukú
ndó noo Ndios ña on kuu ña kivi vixin ní
ña kundo'o ndó saá. 19 Nda kivi nóó ña kisa
va'a Ndios ñoyívi yó'o tanda vitin, nanivi
xó'vi na. Ta kivi koo ña on vá'a yó'o saá,
ndeé ní ka xo'vi ndi'i nivi. Ta nda ñii ka kivi
ña vaxi on xo'vi ka na ndatán xo'vi na kivi
yó'o. 20 Ta xa'a ña kúndá'ví ini Ndios xíni ra
nivi na nakaxin ra ndíkon yichi ra kúu ña
chitóni ra salo'o kivi xo'vi nivi ñoyívi yó'o.
Tá on vása ní-chitóni ra saá, níkúu, ta nda
ñii nivi on kívi kaku na noo ña yo'vi ní xó'vi
na.
21 'Tá yóo nivi na ka'an xí'in ndó: "Yó'o
yóo Cristo ta ti'ví Ndios sakaku na ñoyívi
yó'o", án "Koto ndó, kaa yóo ra", kachí na

xí'in ndó, ta on kandixa ndó na. 22 Chi
nakuita kua'a ní navatá ta ka'an na, kachí
na si'a: "Yi'i kúu Cristo taa ta ti'ví Ndios",
ta inka na ka'an, kachí na: "Yi'i kúu tapro-
feta ta ká'an ndoso to'on Ndios", ta on siví
nandaa kúu na. Navatá yó'o tondaa na ke'é
na milagro ña sandá'ví na nivi, tanda yatin
kuchiño sandá'ví na nivi na nakaxin Ndios
kundikon yichi ra. 23 Ta ndó'ó koto va'a
ndó, chi vitin kúndaa ini ndó ndi'i ñayó'o,
chi xa ndato'on i xí'in ndó —káchí taJesús
xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a seña ña saná'a
xa yatin kixaa kivi ndikó taJesús ñoyívi yó'o
(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

24 Ta tuku nika'an taJesús, káchí ra saá
xí'in na:
—Ta kivi kán, tá ndi'i ña xó'vi nivi, ta ña
ño'o ká'no yé'e kunaa noo ña, ta tíyoo on
vása naye'e ka rí, 25 ta tíkimi kee rí ñoyívi
nino ta koyo rí, ta ndi'i ña kómí ndee yóo
ñoyívi nino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o.
26 Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, taa ta kixi
noo Ndios, ta vaxi i ma'ñó viko, xí'in ndee
ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. 27 Ta yi'i ti'ví i
naángel ko'on na nakaya na ndi'i nivi na
nakaxin i na kúu na ndíkon yichi i. Ta nivi
yó'o kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi
yó'o xí'in ñoyívi nino, ta kixaa na noo i.

28 'Ta ndó'ó, sakuá'á ndó ta kundaa ini
ndó ña sáná'a yiton tón higo: Tá xa vaxi
nduxaá nó, ta nákoo yuku yúta nda'a nó,
ta saá kundaa ini ndó xa nikuyatin ní kixaa
savi. 29 Ta kivi xíto ndó xa kua'an kundivi
ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá
kundaa ini ndó xa vaxi kuyatin kivi ndikó i
ñoyívi yó'o. 30 Ta ndixa ká'an i xí'in ndó,
nivi na xíto kixá'á seña yó'o kutaku ka na
nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in
ndó. 31 Ña ñoyívi nino xí'in ña ñoyívi yó'o
ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i
xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

32 'Nda ñii nivi on vása xíni na ama
ndikó i, ni nivi na ndóo ñoyívi yó'o, ni
naángel na ndóo ñoyívi nino, ni yi'i taa
taSa'ya Ndios. Ta ñii laá Ndios Tata Yivá yó
kúu taa ta xíni ama ndikó i ñoyívi yó'o.

33 'Ta saá ndó'ó, koto va'a ndó, kundoo
ti'va ndó ta ka'an ndó xí'in Ndios, chi
on vása xíni ndó ama ndikó i ñoyívi yó'o.
34 Ndatán ke'é ñii taa ta kua'an xíká, saá
ké'é i xí'in ndó. Saá chi tayó'o sandakoo ra
ve'e ra, ta taxi ra ndayí nda'a namozo ra,
ta ñii ñii na sakuiso ra na chiño, ta xa'nda
chiño ra noo ta ndáa yé'é ve'e ra ña koo
ti'va ra. 35 Ta ká'an i xí'in ndó, kundito
ndó chi on vása xíni ndó ama ndikó i, án
kua'an kuñoó, án ma'ñó ñoó, án xitaan naa
ka ta kána nduxú chée, án xitaan nitivi,
kuu ña ndikó i. 36 Koto va'a ndó koto ñii
kama ndikó i, ta naní'i i ndó'ó ndóo ndó
kísin ndó. 37 Ta to'on ká'an i xí'in ndó,
ká'an i xí'in ndi'i nivi: Ná kundoo ti'va ndó
—káchí taJesús xí'in na.

14

Ñayó'o ká'an xa'a ña ká'an tá'an nivi tiin
na taJesús
(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

1 Ta kúmani ovi kivi ña tondaa kivi kana
viko Pascua,* xí'in inka viko noo xíxi na-
judío sita va'a ña on koó levadura kómí.
Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo
nasutu ndúkú na ndasaá koo kasa va'a na
kuachi vatá xa'a taJesús, ta tiin na ra ña
ka'ni ña'á na. 2 Ta nika'an na, káchí na saá:
—On kuchiño tiin yó ra kivi viko, ko-
to koni ndi'i nanivi ñoo yó'o, ta siso na
nda'yi na, ta kani tá'an na, ta koo ní kuachi
—káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii ña'a kivi chikaa ñá
ndutá támi xá'an sini taJesús
(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

3 Ta yóo taJesús ñoo Betania ve'e
taSimón, ta xikomí kue'e tá'yí naní ña
lepra. Tá yóo taJesús xíxi ra noo mesa,
ta kixaa yatin ñii ña'a ní'i ñá ñii yuyu ña
kuva'a xí'in yuu naní alabastro, tixin ña
ñó'o ndutá tá xá'an támi ní, tá kuva'a xí'in
yuku nardo kúu rá, ta ndutá yó'o kúu tá
yá'ví ní. Ta nixa'no ñá sikon yuyu yó'o ta
chikaa ndi'i ñá rá sini taJesús. 4 Ta sava na
ndóo nisaa ní na xíni ña'á na, ta nika'an na
xí'in tá'an na:
—¿Ndachun sandi'i ña'a yó'o xa'a ndutá
yá'ví ní? 5 Va'a ka ná sikó ñá ndutá yó'o ta
uni ciento si'ún denario† naki'in ñá, níkúu,
ta saá kuchiño chindeé ñá nandá'ví —káchí
na, ká'an na.
Ta ká'an na to'on on vá'a xí'in ñá.
6 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:

* 14:1 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á. † 14:5 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

—On ka'an ndó to'on kuáchí xí'in ñáña'a yó'o. ¿Ndachun sándi'i ndó ñá? Chi ñava'a kúu ña ke'é ñá xí'in i. 7 Ndi'i saá kivi yóo nandá'ví xí'in ndó ta kúchiño chindeé ndó na. Ta yi'i, salo'o ní ka kivi yóo i xí'in ndó. 8 Ñáña'a yó'o ke'é ñá ñava'a, chikaa ñá nduta tá xá'an támi sini i ña kisa ti'va ñá yikí koñu i ña nduxun ña. 9 Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o noo ka'an ndoso na to'on ñava'a xa'a i, ndato'on na xí'in nivi yukía ke'é ñáyó'o. Ta saá naká'án nivi xa'a ñava'a ke'é ñá xí'in i —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJudas ndasaá kindoo ra xí'in naná'no ña nataxi ra taJesús nda'a na
(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

10 Ta saá taJudas Iscariote, ta kúu ñii taa ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, kee ra nixa'an ra noo naná'no noo nasutu ña nataxi ra taJesús nda'a na. 11 Ta kusii ní ini na xini so'o na ña nika'an taJudas xí'in na, ta nayó'o nika'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

Ta saá kixá'á ndúkú taJudas ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na.

Ñayó'o ká'an xa kua'an kuñoó ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra
(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

12 Ta nitondaa kivi kixá'á viko xíxi najudío sita va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na, xá'ni na ndikachi lo'o ña náká'án na viko Pascua. Ta naxíka xí'in taJesús nindaka to'on na ra:

—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña kuxu yó viko Pascua? —káchí na.

13 Ta saá ti'ví taJesús ovi naxíka xí'in ra, káchí ra saá xí'in na:

—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii taa ndíso kisi takuií, ta kundikon ndó ko'on ndó sata ra, 14 ta ve'e noo ki'vi ra, ka'an ndó xí'in taa ta xí'in ve'e yó'o: "TaMaestro ti'ví ndi'i vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkía yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua xí'in ndi'i, naxíka xí'in ra?", kachí ndó. 15 Ta saá taa ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkía yóo ñii cuarto ká'no ve'e ra ña kánóo piso ovi, noo yóo ndi'i ña xíni ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí taJesús xí'in na.

16 Ta ovi naxíka xí'in ra kee na kua'an na, ta nikí'vi na ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña nika'an taJesús xí'in na, ta kisa ndivi na ña kuxu na viko Pascua.

17 Tá kua'an kuñoó, kixaa taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra. 18 Ta ndóo na xíxi na noo mesa, ta nika'an taJesús xí'in na:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñii ndó'ó na xíxi xí'in i kúu taa ta sikó kuí'ná yi'i, ta nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i —káchí ra.

19 Ta kixá'á nayó'o kúchuchú ní ini na, ta ñii ñii na nindaka to'on na taJesús:

—Tata, ¿án yi'i kúu ta ká'an ún xa'a?

Ta inka na nika'an:

—¿Án yi'i kúu ra?

20 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra xí'in na:

—Ñii ndó'ó ta uxu ovi kúu ra, ta sáchii sita va'a ini ko'o xí'in i, tayó'o kúu ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i. 21 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ndixa xo'vi ní i ta kivi i, ndatán nitaa naprofeta xina'á. Ta, ¡ndá'ví ní taa ta sikó kuí'ná yi'i noo na sáa ini xíni yi'i! Va'a ka níxiyo on kaku tayó'o, níkúu —káchí taJesús xí'in na.

22 Tá ndóo ka na xíxi na, taJesús ki'in ra sita va'a, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sita va'a kuxu ndi —káchí ra.

Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta nika'an ra xí'in na:

—Naki'in ndó kuxu ndó sita va'a yó'o, chi ñayó'o kúu yikí koñu i.

23 Ta ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o nduta vino, ta nika'an ra xí'in Ndios:

—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra.

Ta taxi ra copa ñó'o nduta vino yó'o nda'a na, ta ndi'i na xí'i na rá, 24 ta nika'an ra saá xí'in na:

—Nduta yó'o kúu nii i ña kuita. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in nivi ñava'a Ndios. 25 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on ko'o ka i nduta vino nda kixaa kivi nakutá'an yó noo xá'nda chiño Ndios. Ta saá ko'o yó tándutа vino xaá —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús, ká'an ra ndí taPedro ka'an ra on vása xíni ña'á ra
(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

26 Ta ndi'i xita na ñii yaa ña ká'an xa'a
Ndios, ta kee na kua'an na xiki tón Olivo.
27 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ñoó vitin ndi'i ndó'ó sandakoo ndó
yi'i, chi saá kundivi to'on Ndios ña nitaa
na xina'á, ña káchí saá: "Satakué'e i taa
ta ndáa tíndikachi, ta tíndikachi yó'o kuita
ní'nó ndi'i rí", kachí Ndios. 28 Ta kivi
nataku i, ko'on si'na i ña kundati i ndó'ó
ñoo estado Galilea —káchí taJesús xí'in na.
29 Ta taPedro nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata, tá ndi'i nivi sandakoo na yó'ó, ta
yi'i on sandakoo i yó'ó.
30 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'án ka kana
nduxú chée ovi yichi ñoó vitin, ta xa
uni yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása
xíni ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.
31 Ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an taPedro,
káchí ra saá:
—Tata, tanda xíni ñó'ó kivi i xí'in ún, ta
nda ñii yichi on vása ka'an i on vása xíni i
yó'ó —káchí taPedro.
Ta ñii káchí saá nika'an ndi'i ka naxíka
xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña kúchuchú ní ini ra
ká'an ra xí'in Ndios
(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

32 Ta nixaa na ñii noo naní Getsemaní, ta
nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Kundoo ndó yó'o táná ko'on i ka'an i
xí'in Ndios —káchí ra.
33 Ta nika'an ra xí'in taPedro ta xí'in
taJacobo xí'in taJuan, kua'an na xí'in ra ta
nixaa na, ta kixá'á taJesús kúchuchú ní ini
ra ta ndí'i ní ini ra. 34 Ta nika'an ra xí'in uni
tayó'o:
—Ndeé ní kúchuchú ini i anda ñii kóni
ña kivi i. Kundati ndó yó'o ta kundito ndó,
on kusun ndó —káchí taJesús xí'in na.
35 Ta taJesús kee ra kua'an ra ñii xiiña
xíká ka lo'o, ta xikuxítí ra ta xikundee
ra nda noo ño'o, ndukú ra noo Ndios, tá
kúchiño ví, ta on taxi Ndios xo'vi ra. 36 Ta
káchí ra xí'in Ndios saá:
—Tata Yivá mii i, xíni va'a i yó'ó kúchiño
kasa ndivi ún ndi'i saá ña'a. Ta ña kóni i
kúu ña on taxi ún ña xo'vi i. Ta saá ni, on
kundivi ña kóni mii i, ta va'a ka ná kundivi
ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.
37 Ta saá nakundichi ra, ta ndikó ra kixaa
ra noo ndóo uni naxíka xí'in ra. Ta ndi'i
nayó'o kísin na. Ta taJesús nika'an ra xí'in
taPedro:
—¿Án kísin ún? ¿Án on vása kúchiño ún
kundito ún vará ñii hora?
38 Ta nika'an ra xí'in uni naxíka xí'in ra:
—On kusun ka ndó ta kundito ndó ka'an
ndó xí'in Ndios ña on nakava ndó kuachi.
Ndó'ó, yóo ini ndó ke'é ndó ñava'a, ta
on kúchiño ndó ke'é ndó ñava'a yó'o xí'in
ndee mii ndó —káchí taJesús xí'in na.
39 Ta tuku ndikó taJesús kua'an ra, ta
nika'an ra xí'in Ndios ndatán yóo to'on ña
si'na nika'an ra. 40 Ta ndikó tuku ra kixaa
ra noo ndóo naxíka xí'in ra, ta naní'i ra na
kísin na, saá chi ndeé ní xí'i na ma'ná. Ta
nayó'o on vása xíni na yukía ka'an na xí'in
ra. 41 Ta yichi uni nixa'an ra ta nika'an ra
xí'in Ndios, ta ndikó ra kixaa tuku ra noo
ndóo naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:
—¿Án va'a kusun ka ndó ta nakindée ka
ndó? Koto ndó, xa nitondaa hora ña nataxi
na yi'i, taa ta kixi noo Ndios, nda'a nivi na
on vá'a. 42 Ndakoo ndó, ná ko'yo. Ta koto
ndó, yó'o vaxi ta nataxi yi'i nda'a nanivi na
sáa ini xíni yi'i —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na taJesús
(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

43 Tá ta'án ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na,
ta kixaa taJudas ta kúu ñii ta uxu ovi xíka
xí'in taJesús. Ta kixaa kua'a ní nivi xí'in
ra, ta ní'i na espada xí'in yiton. Naxikua'a
noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios
xí'in naná'no noo nasutu xa ti'ví na nivi
yó'o ña tiin na taJesús. 44 Ta taJudas xa
si'na nika'an ra xí'in na ndasaá nakoni na
taJesús, káchí ra si'a:
—Taa ta chindeé i xí'in ña chito i noo
kúu taJesús. Ta tiin ndó ra katón ndó ra ta
ko'on ra xí'in ndó noo naná'no —káchí ra
xí'in na.
45 Ta saá kixaa ra, ta nitondaa yatin ra
noo taJesús, ta nika'an ra:
—Kua'a, Tata Maestro.
Ta nichito ra noo taJesús. 46 Ta saá
nivi na yóo xí'in taJudas xandikon tiin na
taJesús.
47 Ta ñii ta ndíkon sata taJesús tava ra
espada, ta kandoso va'a ra ñii so'o ta kísa
chiño noo taká'no noo nasutu. 48 Ta nika'an
taJesús xí'in nivi na tiin ña'á:
—¿Án xáni sini ndó takuí'ná kúu i?
¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada
xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? 49 Ta yi'i,
ndi'i saá kivi nixiyo i sáná'a i nivi ve'e ño'o
ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. Ta ndi'i ñayó'o

kundo'o i vitin, chi saá xíni ñó'ó kundivi
to'on Ndios ña nitaa naprofeta —káchí ta-
Jesús.
50 Ta ndi'i naxíka xí'in ra sandakoo na
taJesús, ta xino na kua'an na.

Ñayó'o ká'an xa'a ñii talo'o ta kua'an sata taJesús

51 Ta ñii talo'o ndíkon ra kua'an ra sata
taJesús, ta ní'no ra ñii laá tikoto ndíka noo,
ta nivi tiin na ra, 52 ta tayó'o sandakoo ra
tikoto ndíka noo nda'a na, ta kee ra yálá ra
xino ra kua'an ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kixaa ra noo nachiño

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71; Jn. 18:12-14, 19-24)

53 Ta saá nivi na tiin taJesús, nixaa
ra xí'in na noo taká'no noo nasutu. Ta
nakutá'an ndi'i naxikua'a noo najudío xí'in
na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo
nasutu. 54 Ta taPedro ñii xíká ndíkon ra
kua'an ra sata taJesús anda nixaa ra ve'e
tasutu ká'no. Ta xikoo ra xí'in napolicía
nasaa ra yatin noo xíxi ño'o ke'e ve'e yó'o.
55 Ta naná'no noo nasutu xí'in ndi'i inka
nachiño naní na Junta Suprema nándukú
na nivi na ka'an to'on vatá ña kuva'a kuachi
xa'a taJesús, ta saá kuchiño nataxi na ra
nda'a nivi ña ka'ni na ra, ta ni-kuchiño
naní'i na kuachi ra. 56 Chi kua'a ní nivi
nika'an na to'on vatá xa'a ra, ta ña nika'an
na on vása ní-nakutá'an to'on na. 57 Sava na
nakuita na nika'an na ñavatá xa'a ra, káchí
na saá:
58 —Ndi'i xini so'o ndi nika'an ra, kachí
ra: "Yi'i sandi'i i xa'a ve'e ño'o ká'no yó'o
ña kisa va'a nivi, ta tixin ña uni kivi kasa
va'a i inka ve'e ño'o ña on siví kuva'a xí'in
nda'a nivi kuu ña", kachí taJesús —káchí
na.
59 Ta ni-kuchiño nakutá'an to'on ña
nika'an na.
60 Ta taká'no noo nasutu nakundichi ra
ma'ñó ndi'i na ndóo yó'o, ta nindaka to'on
ra taJesús:
—¿Án on vása ndákuiin ún yu'u na?
¿Yukía kachí ún xa'a to'on ña ká'an nayó'o
xa'a ún?
61 Ta taJesús tásiín yóo ra, on vása
ní-ndakuiin ra nda ñii to'on. Ta taká'no
noo nasutu tuku nindaka to'on ña'á ra:
—¿Án Cristo ta ti'ví Ndios kúu ún? ¿Án
ndixa Sa'ya Ndios kúu ún? —káchí ra.
62 Ta ndakuiin taJesús:
—Oon, yi'i kúu i. Ta kivi ña vaxi koto ndó
yi'i, taa ta kixi noo Ndios, xa yóo i noo táyi
tón yóo siin kua'á Ndios, taa ta kómí ndi'i
ndee, ta koni ndó yi'i ndikó i ñoyívi yó'o, ta
vaxi i ma'ñó viko —káchí taJesús.
63 Ta taká'no noo nasutu ndi'i xini so'o
ra ñayó'o, ta nisaa ní ra, ta ndata ra tikoto
mii ra, ta nika'an ra:
—On vása xíni ñó'ó ka yó inka nivi taxi
na kuachi xa'a ra. 64 Ndó'ó xini so'o ndó
ndí nika'an ra ñii kúu ra xí'in Ndios, ta ñii
kuachi ká'no ní noo Ndios kúu ña nika'an
ra saá. ¿Yukía xáni ini ndó ke'é yó xí'in
tayó'o? —káchí ra xí'in naná'no na kúu
nachiño.
Ta ndi'i nayó'o nika'an na ndí yóo kuachi
ra, ta xíni ñó'ó kivi ra.
65 Ta sava na kixá'á na kúndaa na tásii
yu'u na noo ra, ta nakasi na noo ra ta káni
na ra xí'in yikí nda'a na, ta káchí na saá:
—Tá taprofeta ta xíni va'a kúu ún, ta saá
ka'an ún xí'in ndi, ¿yukú ndi kani yó'ó?
—káchí na xí'in ra.
Ta napolicía xí'in xa'nda nda'a na kani
na noo ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taPedro kivi nika'an ra uni yichi on vása xíni ra taJesús

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62; Jn. 18:15-18, 25-27)

66 Ta yóo taPedro ke'e ve'e taká'no noo
nasutu, ta kixaa ñii ña'a ñá kísa chiño noo
nave'e yó'o. 67 Ta xini ñá taPedro yóo ra
násaa ra yatin noo xíxi ño'o, ta xito káxín
ñá noo ra, ta nika'an ñá xí'in ra:
—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii ta nixika xí'in
taJesús, ta kixi ñoo Nazaret —káchí ñá.
68 Ta taPedro nika'an ra, káchí ra saá:
—On vása xíni i takaa, ni on vása kúndaa
ini i yukía ká'an ún xí'in i.
Ta saá kee ra yé'é ke'e ve'e yó'o. Ta kana
ñii nduxú chée. 69 Ta ñáña'a kísa chiño yó'o
xini tuku ñá ra, ta nika'an ñá xí'in nanivi,
káchí ña saá:
—Tayó'o kúu ñii tatá'an taJesús —káchí
ñá.
70 Ta taPedro tuku nika'an ra:
—On vása xíni i takaa —káchí ra.
Ta niya'a ñii káni lo'o, ta nanivi yíta yatin
noo taPedro, ta nika'an tuku na xí'in ra saá:
—Ndixa yó'ó kúu ún ñii tatá'an taJesús,
chi kixi ún estado Galilea, saá chi ndatán
ká'an nakán saá ká'an ún —káchí na.

71 Ta kixá'á taPedro xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:
—Xa nika'an i xí'in ndó, on vása xíni i takaa. ¡Ndios ná saxo'vi ra yi'i tá ñavatá ká'an i! —káchí ra.
72 Ta xandikon kana nduxú chée yichi ovi. Ta saá naká'án taPedro to'on ña nika'an taJesús xí'in ra: "Ta'án ka kana nduxú chée ovi yichi ñoó vitin, ta xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ndí on vása xíni ún yi'i." Ta kúchuchú ní ini taPedro, ta kixá'á ra ndeé ní xáku ra ña náká'án ra to'on yó'o.

15

Ñayó'o ká'an xa'a ña nataxi na taJesús kua'an ra noo taPilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Ta nitivi inka kivi xitaan ní, ta naná'no noo nasutu nakutá'an na xí'in naxikua'a noo najudío xí'in na sáná'a ndayí Ndios xí'in ndi'i inka nachiño na kúu Junta Suprema, ta nakoo yu'ú na yukía ke'é na xí'in taJesús. Ta saá katón na taJesús, ta kua'an ra xí'in na, ta nixaa na nataxi na ra nda'a tagobernador Pilato. 2 Ta taPilato nindaka to'on ra taJesús, káchí ra xí'in ra:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús:
—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey.
3 Ta naná'no noo nasutu taxi na kua'a ní kuachi xa'a taJesús. 4 Ta taPilato tuku nindaka to'on ra taJesús:
—¿Án on ndakuiin ún yu'u na? ¡Koni so'o ún ndí kua'a ní kuachi táxi na xa'a ún!
5 Ta taJesús nda ñii to'on ni-ndakuiin ra. Ta naka'nda ní ini taPilato xa'a ñayó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a taPilato nika'an ra xíni ñó'ó kivi taJesús
(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25; Jn. 18:38–19:16)

6 Ñii ñii viko Pascua tagobernador sáña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa ko'on ndíka ra. Ta najudío káxin na yu kúu tayó'o. 7 Ta yóo ñii taa naní ra Barrabás, nákaa ra ini ve'e kaa xí'in natá'an ra, chi kisa toon na ta kani tá'an na xí'in naná'no na xá'nda chiño noo na, ta xa'ni na nivi. 8 Ta kua'a ní nivi nakutá'an na noo tagobernador, ta kixá'á na ndúkú na noo ra ña saña ra ñii ta nákaa ini ve'e kaa, chi saá ké'é tagobernador ñii ñii kuiya. 9 Ta taPilato nindaka to'on ra nivi yó'o, káchí ra saá:
—¿Án kóni ndó saña i taRey noo ndó'ó najudío? —káchí ra xí'in na.
10 Saá chi kundaa ini taPilato ndí naná'no noo nasutu na kísa kuíni ini xíni taJesús kúu na, ñakán nataxi na ra nda'a ra. 11 Ta naná'no noo nasutu yó'o chú'u na nivi ña ndukú na ko'on ndíka taBarrabás. 12 Ta taPilato tuku nika'an ra xí'in na:
—¿Yukía koo taa ta sákunaní ndó taRey noo ndó najudío?
13 Ta ndakuiin na, nika'an na:
—¡Ná kivi ra! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.
14 Ta saá tuku nindaka to'on taPilato na:
—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra?
Ta ndeé ka nika'an nayó'o, káchí na saá:
—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz!
15 Ta taPilato kóni ra kasa ndivi ra ña kóni nivi, ta saá saña ra taBarrabás, ta xa'nda chiño ra noo natropa ña kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa siin noo, ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.
16 Ta natropa, kua'an taJesús xí'in na ve'e chiño ká'no, ta nixaa na ta nakaya na ndi'i ka natropa. 17 Ta kindaa na tikoto ndíxin taJesús ta sakundixin na ra ñii tikoto ndí'í, ndatán yóo tikoto ndíxin tarey, ta kisa va'a na ñii corona ñiño ta chinóo na ña sini ra. 18 Ta kixá'á na ká'an na si'a xí'in ra:
—¡Ná koo va'a taRey noo najudío! —káchí na, kúsiki na ra.
19 Ta suku na tón yiton sini ra, ta kundaa na tásii yu'u na noo ra, ta xikuxítí na noo ra ña kusiki na kísa to'ó na ra. 20 Tá ndi'i ña kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ta saá kindaa na tikoto ndí'í ndíxin ra, ta tuku sakundixin na ra tikoto mii ra. Ta kua'an ra xí'in na ña katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá katakaa ndaa na taJesús
nda'a tón cruz
(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43; Jn. 19:17-27)

21 Ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi ñoo Cirene naní ra Simón, tayó'o kúu yivá taAlejandro xí'in taRufo, ta ndee ra yuku kuano'o ra yichi ñoo Jerusalén. Ta natropa kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón cruz taJesús.
22 Ta kua'an taJesús xí'in na, ta nixaa na ñii xiiña naní ña Gólgota, ña kóni kachí Leke Sini Ndií. 23 Ta natropa taxi na nduta vino tá nasaka xí'in nduta mirra ko'o ra, ta taJesús ni-xiin ra ko'o ra nduta yó'o. 24 Ta

saá katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz, ta natropa nata'ví na tikoto ra. Chikaa na ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in ñii ñii lo'o tikoto taJesús.

25 Nitondaa kaa iin xitaan,* ta katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. 26 Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini tón cruz, ta noo tón viti yó'o naka'yi to'on ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío." 27 Ta katakaa ndaa na ovi takuí'ná siin taJesús, ñii takuí'ná tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin kua'á ra, ta inka ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón ñíndichi siin yitin ra. 28 Saá kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, káchí ña saá: "Kani sini nivi ñii kúu ra xí'in nivi na on vá'a, na toon ní ini", káchí ña.

29 Ta nanivi yá'a yichi noo tákaa ndaa taJesús kándiva'a ní na xí'in ra, ta káva na sini na, káchí na saá xí'in ra:

—Yó'ó kúu taa ta nika'an: "Yi'i sandi'i i xa'a ve'e ño'o ká'no, ta tixin ña uni kivi tuku kasa va'a i ña", kachí ún, 30 ta vitin, ¡sakaku xí'in mii ún, ta sanoo xí'in mii ún nda'a tón cruz! —káchí na xí'in ra.

31 Ta ñii ki'va saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu kúsiki na ra ta xáku ndaa na ra, ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—Tayó'o sakaku ra inka nivi, ta on vása kiví sakaku xí'in mii ra vitin. 32 Tá ndixa kúu ra Cristo, taRey ñoo yó Israel, ta ná sanoo xí'in mii ra nda'a tón cruz vitin ña koto yó, ta saá kandixa yó ra —káchí na.

Ta na ovi tákaa ndaa xí'in ra kúsiki ña'á na ta kándiva'a na xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús (Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49; Jn. 19:28-30)

33 Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ñó ndiví, ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa uni xikuaa.† 34 Ta kaa uni kúu ña, ta saá ndeé va'a nika'an taJesús, káchí ra saá:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —káchí taJesús. To'on yó'o káchí ña saá: Tata Yivá mii i, Tata Yivá mii i, ¿ndachun sandakoo ún yi'i?, káchí ña.

35 Ta sava nivi na yíta yatin yó'o, xini so'o na ña nika'an ra, ta káchí na saá:

—Koni so'o ndó, tayó'o kána ra taprofeta Elías ña chindeé ña'á ra —káchí na.

36 Ta ñii tayó'o xíno ra kua'an ra, ta sachii ra ñii tikoto kuíkon xí'in vino yiyá, ta chinóo ra ñayó'o noo yiton, ta ndikó ra taxi ra ko'o taJesús, ta nika'an tayó'o xí'in nivi:

—On ke'é ndó ra. Ná koto yó án kixi taElías sanoo ña'á ra —káchí ra.

37 Ta saá taJesús xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra, ta nixi'i ra. 38 Tá mií saá xandikon nindata ma'ñó tikoto tákaa Cuarto Yii ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á ña nindata ña chí nino ta noo ña nda nino. 39 Ta ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa, yóo yatin ra noo tákaa ndaa taJesús, ta xini so'o ra ñii ndeé nika'an taJesús ta nixi'i ra, ta ta ndíso chiño yó'o nika'an ra saá:

—Ndixa tayó'o xikuu Sa'ya Ndios —káchí ra.

40 Ta nda xíká yíta kua'a ní násí'í xíto ná. Ñii ñáyó'o kúu ñáMaría Magdalena, inka ñá kúu ñáMaría, si'í taJosé xí'in taJacobo talo'o, ta inka ñá kúu ñáSalomé. 41 Náyó'o kúu ná xindikon sata taJesús, chindeé ná ra, kisa chiño ná noo ra estado Galilea. Ta yíta kua'a ní inka násí'í ná ndíkon sata ra, ná kixaa xí'in ra ñoo Jerusalén yó'o kúu ná.

Ñayó'o ká'an xa'a ña nindúxun taJesús (Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42 Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi yó'o kísa ndivi na ndi'i ña xíni ñó'ó na xa'a kivi yii ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa kua'an kunaa kúu ña, xa yatin ní tondaa hora ña kixá'á kivi ña nakindée na. 43 Ta kixaa taJosé, ta kixi ñoo Arimatea, ta kúu ra tachiño ká'no tatá'an naJunta Suprema. Ta ndáti ra kivi kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o. Ta on vása ní-yi'ví ra, ta nixa'an ra noo taPilato ndukú ra yikí koñu taJesús ña sandúxun ra ña. 44 Ta naka'nda ní ini taPilato xini so'o ra ña kama ní nixi'i taJesús, ta kana ra ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa vaxi ra, ta nindaka to'on ña'á ra:

—¿Án ñandaa nixi'i taJesús? —káchí ra.

45 Ta ta ndíso chiño yó'o nika'an ra, káchí ra:

—Ndixa xa nixi'i taJesús.

Ta saá taPilato taxi ra yichi nda'a taJosé naki'in ra yikí koñu taJesús. 46 Ta taJosé

* 15:25 Kaa iin xitaan naní ña kaa uni noo nañoo Roma, chi kaa nó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan. † 15:33 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

sata ra ñii tikoto va'a, ta nixaa ra ta sanoo ra yikí koñu taJesús nda'a tón cruz, ta xí'in tikoto va'a yó'o chisúku ndaa ra yikí koñu taJesús. Ta nixa'an ra ta chikaa va'a ña'á ra ini kavua, ta nakasi ra yé'é kavua yó'o xí'in ñii yuu ká'no. 47 Ta ñáMaría Magdalena xí'in ñáMaría si'í taJosé xito ná míkía chinóo na yikí koñu taJesús.

16

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi nataku ra
(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

1 Ta niya'a kivi yii ña nákindée na-judío, ta ñáMaría Magdalena xí'in ñáSa-lomé, xí'in ñáMaría si'í taJacobo, sata ná ña'a ña xá'an támi ña ko'on ná chikaa ná ña yikí koñu taJesús. 2 Ta xitaan ní ta sakán keta ño'o, kivi noó semana ña kúu domingo, kua'an ná noo nindúxun taJesús. 3 Ta ká'an xí'in tá'an mii ná, káchí ná saá:

—¿Yu kúu na chindeé mii yó ña saku-ta'a na yuu ña nona ki'vi yó kavua yó'o? —káchí ná.

4 Ta saá nixaa ná, ta nakoto ná on vása ndási ka yé'é kavua xí'in yuu ká'no. 5 Ta niki'vi ná ini kavua. Ta xini ná ñii taa yóo ra siin kua'á noo xindú'u yikí koñu taJesús, ta ndíxin ra ñii tikoto kání, yaa ní ña, ta násí'í yó'o niyi'ví ní ná. 6 Ta saá nika'an ra xí'in ná:

—On kuyi'ví ndó. Ndó'ó nándukú ndó taJesús tañoo Nazaret, taa ta katakaa ndaa na nda'a tón cruz. Xa nataku ra. On koó ka ra yó'o. Koto ndó noo chinóo na ra. 7 Ta kua'an ndó ta ndato'on ndó xí'in taPedro xí'in inka na nixika xí'in ra, kachí ndó saá xí'in na: "Ko'on si'na taJesús noo ndó ña kundati ra ndó'ó estado Galilea. Kán koni ndó ra, tá yóo ña nika'an ra xí'in ndó", kachí ndó xí'in na —káchí taa yó'o xí'in násí'í yó'o.

8 Ta saá násí'í yó'o kee ná yé'é kavua, ta xíno ná kua'an ná, yí'ví ní ná anda kísin ná kua'an ná. Ta ni-xiin ná ndato'on ná xí'in nda ñii nivi, saá chi yí'ví ní ná.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi nitivi ra noo ñáMaría Magdalena
(Jn. 20:11-18)

9 Ta saá taJesús nataku ra xitaan ní kivi noó semana ña kúu domingo. Ta si'na nitivi ra noo ñáMaría Magdalena ñá xa tava ra uxa níma ndiva'a xikomí. 10 Ta saá kua'an ñá ndato'on ñá xí'in na nixika xí'in ra. Ta naní'i ñá nayó'o, ndóo na kúchuchú ní ini na ta xáku ní na. 11 Ta xini so'o na ña nika'an ñá xa nataku taJesús, saá chi xa xini ñá ra, ta ni-xiin nayó'o kandixa na ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi nitivi ra noo ovi na xindikon sata ra
(Lc. 24:13-35)

12 TaJesús, kivi nitivi ra yichi noo ovi nivi na kua'an yuku, ta on vása ná'a ka ra tá si'na xa na'a ra. 13 Ta na ovi yó'o ndikó na ta nixaa na noo yóo inka na xindikon sata taJesús, ta ndato'on na xí'in nayó'o ña xa xini na ra, ta na xini so'o ñayó'o ni-xiin na kandixa na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
ña sakuiso chiño ra naxíka xí'in ra
(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

14 Ta saá taJesús nitivi ra noo na uxu ñii naxíka xí'in ra, tá ndóo ka na noo mesa. Ta ndeé ní nika'an ra xí'in na on vá'a ké'é na xa'a ña ni-xiin na kandixa na ña nataku ra, chi kísa só'ó xí'in mii na, saá chi ni-xiin na koni so'o na to'on ña nika'an nivi na xini xa nataku ra. 15 Ta saá nika'an ra xí'in na:

—Kua'an ndó ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ta ka'an ndoso ndó to'on ñava'a xa'a i noo nivi. 16 Nivi na kandixa yi'i ta kuchu na, ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta nivi na on vása kandixa yi'i, nayó'o kuachi ndíso na ta kuachi ñayó'o taxi ña ña xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi. 17 Ta vitin ká'an i xí'in ndó, milagro yó'o koo xí'in na kándixa yi'i: xí'in ndayí i ta xí'in kivi i tava na níma ndiva'a; ta ka'an na inka noo to'on xaá ña on vása ní-sakuá'á na; 18 tá ñii sana tiin na tíkoo xati ta on kóo ña kundo'o na; tá ñii sana ko'o na táveneno ta on kóo ña kundo'o na; ta chinóo na nda'a na sini án noo ki'vi na ndeé ndó'o ta nduva'a na. Milagro yó'o kuu ña kunakaa xí'in na kándixa yi'i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús ña ndaa ra
kuano'o ra ñoyívi nino
(Lc. 24:50-53)

19 Tá ndi'i nika'an taJesús saá xí'in na, ta ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino, ta xikoo ra siin kua'á Ndios. 20 Ta saá na nixika xí'in ra kixá'á na kua'an na ka'an ndoso na to'on Ndios noo nivi ndi'i saá xiiña. Ta mii taJesús chíndeé ra na ña yóo milagro xí'in nivi. Xa'a ñayó'o nivi na xito milagro yó'o

ta na nixika xí'in taJesús kúndaa ini na ndí
to'on ká'an ndoso na kúu ñandaa. Saá yóo
ña.

Tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña nịtaa tạLucas

TạLucas táa ra tọ'on yó'o kuạ'ạn ña nda'ạ tạTeófilo

1 "Tata Teófilo, xa kuạ'ạ ní nịvi nịtaa
na xạ'ạ ña ndixa kẹ'é Jesucristo xí'in yó.
2 Ta ñii kị'va ndạtán yóo tọ'on ña sạná'a na
xịndikọn sạtạ ra, saá yóo ña nịtaa na. Tạndạ
kịvị kịxá'á Jesucristo kísa chiño ra ñoyívi
yó'o, xịni na ña kẹ'é ra, ta xịnị sọ'o na ña
sạná'a ra, ta nayó'o nịkạ'ạn ndoso na tọ'on
ra. 3 Ta saá tuku yị'ị xa sạkuá'á vạ'a ị ndi'i
ña kẹ'é ra xí'in ndi'i ña sạná'a ra ndạ kịvị
kịxaạ ra ñoyívi yó'o. Ta xáni sịnị ị vạ'a ná
taa ị tọ'on ña ndạạ yó'o, ndạtán nịxịyo ña,
ta ti'ví ị tutu yó'o xaạ ña nda'ạ ún, Teófilo
tạ tọ'ó. 4 Ta saá kundạạ vạ'a ini ún ñandạạ
kúu ña xa sạná'a na yó'ó xạ'ạ Jesucristo",
káchí tạLucas xí'in tạTeófilo.

Ñii ángel ña kịxi nọọ Ndios
ká'ạn ña kaku tạJuan, tạ sakuchu nịvi

5 Kịvị tạrey Herodes xá'nda chiño ra
nọọ nañoo estado Judea, nịxịyo ñii sụtụ
nạní ra Zacarías. Tạyó'o kúu ñii tạ nátạ'an
xí'in ñii ti'vi sụtụ, ta kịvị ti'vi nasụtụ yó'o
nạní Abías. Ñásí'í tạZacarías yó'o nạní ñá
Elisabet, ta mịi ra xí'in ñásí'í ra kúu nasạ'ya
ñani síkuá tạsụtụ Aarón. 6 TạZacarías xí'in
ñásí'í ra ñáElisabet nịvi nandạạ kúu na nọọ
Ndios, ta kándixa ndi'i na ña xá'nda chiño
Ndios, ta inkạ nịvi nị-kuchiño naní'i na
tọ'on ña kạ'ạn ọn vá'a na xạ'ạ tạZacarías
xí'in ñásí'í ra. 7 Ta ọn kọó sạ'ya na, chi
ñánóma kúu ñáElisabet, ta ñáyó'o xí'in yịi
ñá na xịkuạ'ạ ní kúu na.
8 Ta saá nịtọndạa kịvị nasụtụ natá'an
tạZacarías kịxaạ na kasa chiño na nọọ
Ndios ve'e ñọ'o ká'no ña nákaạ ñoo
Jerusalén. 9 Chịkaạ na ndatị xí'in yụụ
válí chi saá ké'é na ña koto na yukú
chiño kukomí ñii ñii sụtụ. Ta saá kẹta ña
tạZacarías nịni'i ra chiño ña kị'vi ra Cuarto
Yịi ña nákaạ ini ve'e ñọ'o yó'o, ta ka'mi ra
xuxa vạ'a ña ndóso nọọ mesa tón yịi. 10 Kịvị
nịkị'vi tạZacarías Cuarto Yịi ña ka'mi ra
xuxa vạ'a nọọ Ndios, ta ndi'i nịvi ndóo na
ndáti na kẹ'e ña kúu yé'é ve'e ñọ'o, ta ká'ạn
na xí'in Ndios. 11 Ta saá ñii ángel kịxi nọọ
Ndios kịxaạ ña nọọ tạZacarías, ñíndichi ña
sịin kua'á mesa tón yịi nọọ xíxị xuxa vạ'a.
12 Ta xịni ra ñaángel, ta kịxá'á ndí'i ní ini
ra, ta yí'ví ní ra. 13 Ta saá nịkạ'ạn ñaángel
xí'in ra:
—Tata Zacarías, ọn kuyị'ví ún, chi Ndios
xịnị sọ'o ra ña nịkạ'ạn ún xí'in ra, ta ke'é
ra ñii ñavạ'a xí'in ndó: koo sạ'ya ún xí'in
ñásí'í ún ñáElisabet, ta chinóo ndó kịvị ra
kunaní ra Juan. 14 Kịvị kaku sạ'ya ndó, ta
kusịị ní ini ndó'ó. Ta kusịị ní ini inkạ nịvi
kịvị kaku ra, 15 chi nọọ Ndios sạ'ya ndó kuu
ra ñii tạa tạ ká'no. Ta ndạ ñii kịvị ọn ko'o
ra vino, ni ọn ko'o ra inkạ ndutạ tá sáxíini
nịvi. Tạndạ kịvị kixá'á ra kunakaạ ra tịxin
si'í ra, ta chútú nímạ ra xí'in ñandeẹ Nímạ
Ndios. 16 Ta saá chindeé ra kuạ'ạ ní naIsrael
sanandikó ra nímạ na ña kọ'ọn na yichị
Ndios. 17 Ndạtán ñii kị'va nịxịyo ndeẹ Nímạ
Ndios xí'in tạprofeta Elías xịnạ'á, saá koo
Nímạ Ndios xí'in sạ'ya ndó yó'o. Ta kukomí
ra yichị kạ'ạn ra xí'in nịvi ña nakutá'an vạ'a
na kúu yivá xí'in sạ'ya na. Ta chindeé ra
nịvi na ọn xịin konị sọ'o ña nduu na nịvi
na vạ'a kandixa Ndios. Saá sạ'ya ndó yó'o
chindeé ra naIsrael ña koo ti'va na naki'in
na Tạa tạKá'no nọọ yó —káchí ñaángel
xí'in tạZacarías.
18 Ta ndạkuiịn tạZacarías, nịndạkạ tọ'on
ra ñaángel, káchí ra saá:
—¿Ndasaá koo kundạạ ini ị ña kundivi
ña ká'ạn ún xí'in ị?, chi vitin tạxịkuạ'ạ ní
kúu ị, ta saá tuku ñáxịkuạ'ạ ní kúu ñásí'í ị
—káchí tạZacarías xí'in ñaángel.
19 Ta ndạkuiịn ñaángel, nịkạ'ạn ña xí'in
tạZacarías.
—Yị'ị nạní ị Gabriel, ta ndi'i saá kịvị
ñíndichi ị nọọ Ndios. Ta mịi Ndios kúu tạ
tị'ví yị'ị vạxi ị kạ'ạn ị ñavạ'a yó'o xí'in ún.
20 Ta vitin xạ'ạ ña ọn vása ní-kandixa ún
tọ'on ña nịkạ'ạn ị xí'in ún, ọn kuchiño kạ
kạ'ạn ún ndạ ñii tọ'on ndạ kixaạ kịvị kun-
divi tọ'on yó'o. Ta ndixa vạxi ñii kịvị ña
kundivi ndi'i ña nịkạ'ạn ị xí'in ún —káchí
ñaángel xí'in tạZacarías.
21 Ta nịvi na ndóo ndáti kẹ'e, ká'ạn xí'in
tá'an na ña kuáchị ní tạZacarías, ta kịxá'á
na ndí'i ní ini na xạ'ạ ra. 22 Ta saá kẹta
tạZacarías, ta nị-kuchiño kạ'ạn ra xí'in na.
Ta kụndạạ ini na ndí Ndios tị'ví ra ñii ña
nịtịvi nọọ tạyó'o ini Cuarto Yịi ve'e ñọ'o.
Ñạkán kía nị-kuchiño kạ'ạn kạ ra xí'in na,
ndạ sáná'a kuiti ra xí'in nda'ạ ra.
23 Ta nịtọndạa kịvị ndị'i kịsa chiño
tạZacarías ve'e ñọ'o, ta kuạno'ọ ra. 24 Ta

saá niya'a lo'o kivi, ta ñásí'í ra ñáElisabet
nikee sa'ya ñá. Ta nixiyo ñá o'on yoo ini
ve'e ñá, ta nda lo'o on vása ní-keta ñá. Ta
nika'an ñá, kachí ñá saá: 25 "Ndios ke'é ra
ñava'a xí'in i, xa nitaxi ra ñii ñato'ó ká'no
nda'a i chi vitin koo ñii sa'ya i, ta kindaa ra
ña kúka'an noo i noo nivi", kachí ñá.

To'on yó'o káchí ñaángel ña kixi noo Ndios kivi nika'an ña xí'in ñáMaría

26 Xa iño yoo ñó'o sa'ya ñáElisabet ta saá
ti'ví Ndios ñaángel Gabriel kua'an ña ñoo
Nazaret, ña nákaa estado Galilea. 27 Kua'an
ña koto ña ñii ñákuáan lo'o naní ñá María,
ñá ta'án tondaa nda ñii taa kúu ñá. Ta xa
ndási ña tonda'a ñá xí'in ñii taa naní ra
José, sa'ya ñani síkuá tarey David kúu ra.
28 Ta nixaa ñaángel noo ñáMaría yó'o ta
chindeé ña'á ña, nika'an ña, káchí ña saá:
—¡Kua'a, nana! Yó'ó kúu ñá nini'i ñava'a
noo Ndios, ta yóo ra xí'in ún. Ta ke'é ra
ñava'a ní ka xí'in ún noo ndi'i inka násí'í.
29 Ta ñáMaría xini ñá ñaángel yó'o, ta
xini so'o ñá to'on ña nika'an ña, ta kixá'á
ndí'i ní ini ñá, xáni sini ñá: "¿Ndachun
nika'an ñaángel to'on yó'o xí'in yó?" 30 Ta
saá ká'an ka ñaángel xí'in ñá:
—On kuyi'ví ún, chi Ndios taxi ra ñii
ñato'ó ní nda'a ún. 31 Ta vitin kee sa'ya ún,
ta kivi kaku talo'o sa'ya ún, ta chinóo ún
kivi ra kunaní ra Jesús.* 32 Ta kuu ra taa
ta ká'no, ta sakunaní na ra Sa'ya Ndios
taKá'no, ta Ndios taxi ra ña kuu tayó'o
tarey ká'no. Ndatán nixiyo xii síkuá ra
tarey David, saá koo ra. 33 Ta ka'nda chiño
ra noo naIsrael, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a
ndee ra, ta kuu ra tarey ndi'i saá kivi ña vaxi
—káchí ñaángel xí'in ñáMaría.
34 Ta saá ndakuiin ñáMaría:
—¿Ta ndasaá koo ñayó'o?, chi nda ñii
taa on ta'án tondaa yi'i —káchí ñá xí'in
ñaángel.
35 Ta ndakuiin ñaángel:
—Ta Níma Ndios kixaa ña xí'in ún, ta
ndee Ndios taKá'no kixaa ña ndatán ñii
kundati koo ña, ta nakundixin níí ndi'i ún
ña. Ñakán sa'ya ún kuu ra ñii taa yii, ta
kunaní ra Sa'ya Ndios. 36 Ta ñáve'e ún
ñáElisabet xa ñó'o sa'ya ñá. Vará ñáxikua'a
ní kúu ñá, ta on kiví koo sa'ya ñá, káchí nivi,
ta vitin xa iño yoo ñó'o sa'ya ñá. 37 Saá chi
Ndios kúchiño ra kasa ndivi ra ndi'i chiño,
on koó nda ñii chiño ña yo'vi noo Ndios
—káchí ñaángel xí'in ñáMaría.
38 Ta ndakuiin ñáMaría, káchí ñá saá:
—Yi'i kúu ñá kísa chiño noo Ndios,
ta va'a ná ke'é ra xí'in i ndatán yóo ña
nika'an ún xí'in i —káchí ñáMaría xí'in
ñaángel.
Ta saá kee ñaángel kua'an ña.

To'on yó'o ká'an ñáMaría kua'an ñá koto ñá ñáElisabet

39 Ta niya'a lo'o kivi, ta kee ñáMaría,
nómi ñá kua'an ñá ñoo ña nákaa ma'ñó
yuku estado Judea. 40 Ta nixaa ñáMaría,
ta niki'vi ñá ve'e taZacarías, ta nika'an ñá
to'on chindeé ñá ñáElisabet. 41 Tá xini so'o
ñáElisabet ña chindeé ñáMaría, ta kandeta
sa'ya ñá tixin ñá, ta Níma Ndios kixaa ña, ta
sakutú ña níma ñáElisabet xí'in ndee Ndios.
42 Ta xí'in ndi'i ndee ñá nika'an ñá xí'in
ñáMaría, káchí ñá saá:
—¡Ta ká'no ní ka ñava'a ke'é Ndios
xí'in ún noo ndi'i inka násí'í ñoyívi yó'o!
¡Ta ká'no ní ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya ún!
43 Ta, ¡ndachun Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i
ña taxi ra kixaa ún koto ún yi'i! ¡Yu kúu
yi'i, ta vaxi ún koto ún yi'i! Chi yó'ó kúu
si'í taKá'no noo i. 44 Xini so'o i to'on chin-
deé ún yi'i, ta saá sa'ya i kandeta ra tixin i
chi kúsii ní ini ra. 45 Ta nákaa ñasii níma ún,
chi kándixa ún Ndios ña kasa ndivi ra ña
nika'an ra xí'in ún —káchí ñáElisabet xí'in
ñáMaría.
46 Ta nika'an ñáMaría saá:
Xí'in níma i kísa ká'no i Ndios.
47 Kúsii ní ini i chi Ndios sakaku ra yi'i.
48 Ndios ndáa ra yi'i, vará ndasaá kuiti
ñándá'ví ñá kísa chiño noo ra kúu i.
Ñakán nivi na táku vitin xí'in nivi na ku-
taku kivi ña vaxi sakunaní na yi'i:
Ña'a ñá nákaa ñasii níma, kachí nivi
xa'a i.
49 Saá chi Ndios ta kómí ndee ká'no, ke'é ra
kua'a ní ñava'a xí'in i.
¡Taa tayii kúu Ndios!
50 Ta kivi vitin xí'in kivi ña vaxi Ndios
kúndá'ví ini ra xíni ra nivi na kísa
to'ó ña'á.
51 Ndios xí'in ndee mii ra kisa ndivi ra kua'a
ní chiño ná'no.
Ta xí'in ndee ra xata ní'nó ra nivi na kísa
ká'no xí'in mii.
52 Ta Ndios sanoo ra nda nino nivi nanó'no
ñoyívi yó'o, na kúu na ña'a ní ini,

* 1:31 Kivi "Jesús" kóni kachí ña: Ndios sákaku ra nivi.

ta ndaní'i síkón ra nivi na on vása ña'a ini
ña nduu na naná'no.
53 Ndios taxi ra kua'a ní ñaxíxi nda'a nivi
nandá'ví na xí'i soko,
ta taxi ra nivi nakuíká kua'an vichí na.
54 Ndios chindeé ra naIsrael,
ndi'i saá kivi kúndá'ví ini ra xíni ra na,
55 chi saá nika'an ra xí'in xii síkuá yó
taAbraham, ta xí'in ndi'i sa'ya ñani
síkuá tayó'o.
Ndios káchí ra kundá'ví ini ra koni ra mii yó
ndi'i saá kivi ña vaxi,
káchí ñáMaría.
56 Ta saá nindoo ñá, nixiyo ñá xí'in
ñáElisabet uni yoo, ta kee ñá kuano'o ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi kaku taJuan, taa ta sakuchu nivi

57 Tá xa nitondaa kivi kaku sa'ya ñáElisabet, ta kaku ñii taa lo'o. 58 Ta saá kundaa
ini nave'e ñá xí'in na xíni tá'an xí'in ñá ndí
Ndios ke'é ñava'a xí'in ñá ña kaku sa'ya ñá.
Ta saá kúsii ní ini ndi'i na xí'in ñá. 59 Ta
nitondaa kivi ona kaku tikuá'á lo'o yó'o,
ta kisa ndivi na costumbre naní ña circuncisión xí'in ra ña kóni kachí xá'nda na lo'o
ñii sini ñatee ra. Ta kóni na sakunaní na ra
Zacarías, chi saá naní yivá ra. 60 Ta nika'an
si'í ra ñáElisabet, káchí ñá saá:
—On kiví saá, va'a ná kunaní ra Juan
—káchí ñá.
61 Ta ndakuiin na, káchí na:
—¿Ndachun kóni ún kunaní ra saá? Nda
ñii nave'e ún on koó naní saá —káchí na.
62 Ta saná'a nda'a na noo yivá ra ndasaá
kóni ra kunaní sa'ya ra. 63 Ta saá ndukú
ra ñii viti noo na, ta taa ra kivi noo tón
viti yó'o: "Kunaní ra Juan." Ta naka'nda
ini ndi'i na. 64 Ta saá xandikon taZacarías
kixá'á kúchiño ka'an ra, ta kísa ká'no ra
Ndios. 65 Ta ndi'i nivi na ndóo yó'o
naka'nda ini na, ta kixá'á na sákuita ní'nó
na to'on xa'a ñayó'o ndi'i saá ñoo ña ñó'o
yuku estado Judea. 66 Ta ndi'i nivi na xini
so'o ña ndo'o taZacarías, xáni ini na xa'a
ña, ta nindaka to'on tá'an na, káchí na saá:
—¿Yu kuu tikuá'á lo'o sa'ya taZacarías
kivi kuká'no ra? —káchí na, chi kúndaa ini
na ndí kómí talo'o yó'o ndee Ndios.

Xí'in to'on yó'o taZacarías kísa ká'no ra Ndios

67 Ta Níma Ndios sakutú ña ini taZacarías
xí'in ndee Ndios, ta nika'an ra, káchí ra saá:
68 Ná kasa ká'no yó Ndios, ta xá'nda chiño
noo mii yó naIsrael,
Ndios chindeé ra nivi nañoo yó na kúu na
ndíkon ña'á, ta sakaku ra yó.
69 Ta ti'ví ra ñii taa tandeé ní, ta kixaa ra
sakaku ra mii yó.
Tandeé yó'o kúu ñii sa'ya ñani síkuá tarey
David, taa ta kisa chiño noo Ndios
kuiya xina'á.
70 Saá yóo ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá
yó naIsrael, chi Ndios taxi ra to'on
ra nda'a naprofeta ña nika'an ndoso
na kuiya xina'á, kachí na saá:
71 Ndios sakaku ra mii yó noo na sáa ini xíni
yó, ta sakaku ra mii yó noo ndi'i nivi
na on xiin koni yó.
72 Xina'á kundá'ví ini Ndios xini ra naxii
síkuá yó,
ta kasa ndivi ra to'on ra ña chindú'u ra ke'é
ra xí'in na.
73 Nika'an Ndios xí'in xii síkuá yó taAbraham
74 ña ndixa sakaku ra mii yó noo nivi na sáa
ini xíni yó,
ñakán on kuyi'ví yó kasa chiño yó noo
Ndios.
75 Ta kuu yó nivi na ndakú ini, na nataxi
xí'in mii noo Ndios, saá kasa ndivi
yó chiño noo ra ndi'i saá kivi ña
kutaku yó,
káchí taZacarías.
76 Ta saá nika'an ra xí'in tikuá'á lo'o sa'ya
ra, káchí ra saá:
Yó'ó, talo'o, kivi kuká'no ún, ta kuu ún
taprofeta ta ka'an ndoso to'on
Ndios.
Ndasa va'a ún yichi xa'a ña kivi kixaa Taa
taKá'no noo yó, taa ta vaxi ñoyívi
yó'o, ta yó'ó kuu ta ko'on si'na noo
ra.
77 Ta saná'a ún nivi ndasaá koo ña sakaku
Ndios nivi na ndíkon ña'á,
chi kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na.
78 Sandoo ra ndi'i kuachi yó chi Ndios kúu
ra ta ká'no ní ini.
Ñakán ti'ví ra ñii taa ta yóo ñoyívi nino, ta
ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo taa
ta ti'ví ra.
Kivi kixaa ra ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ñii
kivi xaá, saá koo ña.
79 Saá chi ke'é ra ña naye'e ño'o noo nivi na
xíka yichi naa noo yóo ña on vá'a,
ta saá kuchiño naki'in na ko'on na yichi
va'a, ta kunakaa ñava'a ini na,
káchí taZacarías xí'in tikuá'á lo'o sa'ya ra.

80 Ta saá talo'o taJuan yó'o xa'no ra, ta
nduu ra ñii taká'no xí'in ndee Níma Ndios.
Ta kee ra kua'an ra, ta táku ra yuku yichí
tanda nitondaa kivi kixá'á ra ká'an ndoso
ra to'on Ndios noo nañoo mii ra naIsrael.

2

Ñayó'o ká'an xa'a ña kaku Jesucristo
(Mt. 1:18-25)

1 Kuiya saá xa'nda chiño tarey Augusto
ña ndakoo ñii censo ndi'i nivi. 2 Censo
yó'o kúu ñanoó ndakoo kuiya xá'nda chiño
tagobernador Cirenio noo na táku ñoo es-
tado Siria. 3 Ta saá ndi'i nivi nixa'an na
ñoo noo xitaku xii síkuá na, ta nákaʼyi kivi
na. 4 Ñakán kía kee taJosé ñoo ra Nazaret
ña ndá'vi ndaa estado Galilea, ta kua'an ra
ñoo Belén ña ndá'vi ndaa estado Judea, chi
taJosé kúu ra sa'ya ñani síkuá tarey David,
taa ta xitaku ñoo Belén kuiya xina'á. 5 Ta
kee taJosé kua'an ra, ta kua'an ñáMaría
xí'in ra nakaʼyi kivi na, chi xa kindoo taJosé
tonda'a ra xí'in ñá, ta ñáyó'o xa ñó'o sa'ya
ñá. 6 Ta nixaa na ñoo Belén, ta nitondaa
kivi kaku sa'ya ñá. 7 Ta saá kaku ñii taa lo'o,
sa'ya noó ñá kúu ra, ta chisúku ndaa ñá ra
xí'in tikoto, ta chindú'u ñá ra ini yiton noo
xíxa'an kiti, chi on vása ní-naní'i na ve'e
noo kindoo na, saá chi xa chútú ndi'i ve'e
noo kísin nivi na xíka yichi.

Naángel na kixi noo Ndios nika'an na xí'in
nivi na ndáa ndikachi

8 Tá ñoó kaku sa'ya ñáMaría, ta yuku
yatin ñoo Belén, ndóo na ndáa ndikachi.
9 Ta saá keta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios,
ta livi ní, ta ká'no ní náye'e ño'o ña kee
noo Ndios, ta náye'e ña noo ndóo na ndáa
ndikachi, ta niyi'ví ní ndi'i na. 10 Ta nika'an
ñaángel xí'in na, káchí ña saá:
—On kuyi'ví ndó, chi vaxi i ndato'on i
ñava'a xí'in ndó, ta on siví ndasaá ñii ñava'a
xa'a ndó'ó kúu ña ká'an i, ta vitin ká'an i
ñava'a xa'a ndi'i nivi, xa'a ña kusii ní ini
na xí'in ndó. 11 Kivi vitin kaku ñii talo'o
ñoo tarey David, ta talo'o yó'o kúu Taa ta
Sakaku ndó'ó. Ta Cristo Taa taKá'no noo yó
kúu ra.* 12 Ta ñayó'o koto ndó ña kundaa
ini ndó ndí to'on ña ká'an i kúu ñandaa,
chi naní'i ndó talo'o nísúku ra tikoto, ta
nákaa ra ini yiton noo xíxa'an kiti —káchí
ñaángel xí'in na ndáa ndikachi.

13 Ta xandikon kixaa kua'a ní ka naángel,
ta nakutá'an na xí'in ñaángel yó'o. Ta
kixá'á na kasa ká'no na Ndios, káchí na saá:
14 ¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios, ta yóo
ñoyívi nino!
Ná koo va'a ini nivi ñoyívi yó'o, na kúu nivi
na kúsii ini Ndios xíni ra,
káchí naángel.

15 Tá ndi'i ñayó'o, ta saá ndi'i naán-
gel kuano'o na ñoyívi nino. Ta na ndáa
ndikachi nika'an xí'in tá'an na, káchí na
saá:
—Vitin ko'on yó ñoo Belén koto yó yu
kúu ña yóo xa'a ña nika'an ñaángel ña ti'ví
Ndios kixi noo yó —káchí na.

16 Ta saá kama kee na kua'an na nandukú
na tikuá'á lo'o, ta nixaa na naní'i na taJosé
xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o, nákaa ra ini
yiton noo xíxa'an kiti. 17 Tá xini na tikuá'á
lo'o, ta ndato'on na ndi'i ña nika'an ñaán-
gel xa'a ra. 18 Ta ndi'i nivi na xini so'o to'on
ña ndato'on na ndáa ndikachi, naka'nda ní
ini nayó'o. 19 Tá ñáMaría chikaa va'a ñá
to'on yó'o níma ñá, ta nakani ní sini ñá
xa'a ña. 20 Ta saá ndi'i na ndáa ndikachi,
kuano'o na, ta kisa ká'no na ta kisa to'ó na
Ndios, chi kúsii ní ini na xa'a ndi'i ña xini na
xí'in ndi'i ña xini so'o na. Ñii ki'va ndatán
yóo ña nika'an ñaángel xí'in na, saá yóo ña.

TaJosé xí'in ñáMaría kua'an na ve'e ño'o
ká'no ñoo Jerusalén ña taxi na tikuá'á lo'o Jesús
nda'a Ndios

21 Tá nitondaa kivi ona kaku tikuá'á lo'o,
ta kisa ndivi na costumbre naní circun-
cisión xí'in ra, ña kúu ña xá'nda na lo'o ñii
sini ñatee ra, ta sakunaní na ra Jesús, chi
saá nika'an ñaángel xí'in ñáMaría kivi ta'án
ka kee sa'ya ñá.

22 Ta nitondaa kivi kasa ndivi taJosé xí'in
ñáMaría ña ká'an ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés. Ndayí yó'o káchí ña yukía ke'é
ña'a xa'a ña kaku sa'ya ñá, ta kukomí ñá
yichi ki'vi tuku ñá ve'e ño'o. Ta saá taJosé
xí'in ñáMaría kee na kua'an na xí'in tikuá'á
lo'o Jesús, chi kóni na taxi na ra nda'a Ndios
ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. 23 Saá chi
ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á káchí
ña si'a: "Ndi'i taválí tanoó sa'ya nivi, xíni
ñó'ó taxi na ra nda'a Ndios", káchí ndayí.
24 Ñakán kía kua'an na ve'e ño'o ká'no ña
soko na kiti válí noo Ndios, chi yóo inka
ndayí Ndios ña káchí saá: "Nivi nandá'ví

* 2:11 To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi.

xíni ñó'ó soko na ovi tíndúlú án ovi tísata
noo Ndios xa'a ña kaku sa'ya na", káchí
ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kuiya xina'á.
25 Ta ñoo Jerusalén, yóo ñii taa naní ra
Simeón, taa tandaa kúu ra, ta kísa to'ó ní
ra Ndios, ta yóo Níma Ndios xí'in ra. Ta
taSimeón yó'o ndáti ra taa ta ti'ví Ndios
sakaku nivi naIsrael. 26 Ta Níma Ndios xa
nika'an ña xí'in taSimeón yó'o:
—On kivi yachi ún, si'na koni ún Cristo,
taa ta ti'ví Ndios —káchí Níma Ndios xí'in
ra.
27 Ta nixaa taJosé xí'in ñáMaría xí'in
tikuá'á lo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ña kasa
ndivi na ña ká'an ndayí Ndios. Ta mii
kivi yó'o, Níma Ndios xa nika'an ña xí'in
taSimeón ña ko'on ra ve'e ño'o yó'o. 28 Ta
saá taSimeón nakutá'an ra xí'in na, ta tiin
ra xinomi ndaa ra tikuá'á lo'o Jesús, ta
kixá'á ra kísa ká'no ra Ndios, káchí ra saá:
29 Tata, yó'ó kúu taKá'no noo ndi'i ña yóo.
Ta vitin va'a taxi ún ña kivi i chi xa yóo va'a
ini i vitin,
chi xa kisa ndivi ún ña nika'an ún xí'in i.
30 Xa xini i tikuá'á lo'o yó'o, taa ta ti'ví ún
sakaku nivi ñoyívi yó'o.
31 Noo ndi'i nivi kisa ndivi ún ñava'a.
32 Ndatán yóo ño'o ña yé'e saá yóo tikuá'á
lo'o yó'o, chi saná'a ra yichi ún noo
nivi na on vása kúu naIsrael.
Ta xa'a tayó'o, kanóo síkón ñato'ó naIsrael
na kúu na ndíkon yó'ó,
káchí taSimeón xí'in Ndios.
33 Ta taJosé xí'in ñáMaría naka'nda ini
na ndóo na, ña xini so'o na ña nika'an
taSimeón xa'a tikuá'á lo'o Jesús. 34 Ta saá
taSimeón nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ná chin-
deé ka ra ndó'ó —káchí ra xí'in na.
Ta nika'an ka ra xí'in ñáMaría, si'í tikuá'á
lo'o Jesús, káchí ra saá:
—Ndios chitóni ra sa'ya ún yó'o kuu ra
taa ta sakaku kua'a ní naIsrael. Ta saá
ni, sava naIsrael on kua'a na naki'in va'a
na ra, ta nayó'o ndi'i xa'a na. Sa'ya ún
yó'o saná'a ra nivi xa'a Ndios, ta kua'a
ní nivi on kandixa na ra. 35 Ña ké'é nivi
yó'o kúu ña saná'a yukía xáni sini na. Ta
saá, nana, tondaa ñii kivi ta'vi níma ún;
ndatán xa'nda ña xí'in espada, saá kundo'o
níma ún, chi kuchuchú ini ún xa'a sa'ya ún
—káchí taSimeón xí'in ñáMaría.

36 Ta ini ve'e ño'o ká'no yó'o yóo ñii
ñáprofeta, naní ñá Ana. Ñii sa'ya taFanuel
kúu ñá, ta xii síkuá ñá xikuu taAser, ta
ñáxikua'a ní kúu ñá. Kivi xikuu ñá ñálo'o,
nitonda'a ñá, ta nixiyo ñá xí'in yii ñá uxa
kuiya, ta saá nixi'i ra. 37 Ta ñáAna kindoo
kuáan ñá, ta nixino ñá komi siko komi
kuiya. Ta ndiví ñoó yóo ñá, kísa ká'no ñá
Ndios, ta nda ñii kivi on vása kéta ñá ve'e
ño'o. Yóo kivi on vása xíxi ñá chi yóo so'on
ñá, ká'an ñá xí'in Ndios. 38 Ta kixaa ñáAna
noo yóo ñáMaría xí'in taJosé xí'in tikuá'á
lo'o Jesús, ta nika'an ñá xí'in Ndios:
—Tata Ndios, táxa'vi ún, chi ti'ví ún
tikuá'á lo'o yó'o kixaa ra ñoyívi yó'o
—káchí ñá.
Ta nika'an ñá xa'a taJesús xí'in ndi'i nivi
na kúu na ndáti ndí Ndios sakaku ra nañoo
Jerusalén.

ÑáMaría, taJosé xí'in tikuá'á lo'o Jesús kuano'o na ñoo Nazaret

39 Kivi ndi'i kisa ndivi na ña ká'an ndayí
Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta saá
taJosé xí'in ñáMaría xí'in tikuá'á lo'o Jesús
naki'in na kuano'o na ñoo Nazaret estado
Galilea. 40 Ta ñoo yó'o xa'no talo'o Jesús, ta
ñii ñii kuiya nduu ndeé ka ra. Ta nduu ra
ta ndíchí ní sini, ta Ndios kúsii ní ini ra xíni
ña'á ra.

Ñayó'o ká'an xa'a kivi nindoo talo'o Jesús ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

41 Ndi'i saá kuiya taJosé xí'in ñáMaría
xá'an na viko Pascua† ñoo Jerusalén. 42 Kivi
nixino taJesús uxu ovi kuiya, ta kee ra
kua'an ra xí'in na viko yó'o, chi saá nixiyo
costumbre na. 43 Ta kivi ndi'i viko, ta
naki'in na kuano'o na, ta nindoo taJesús
ñoo Jerusalén, ta on vása ní-xini taJosé ni
ñáMaría ña nindoo ra. 44 Xáni ini na án vaxi
taJesús xí'in inka nave'e na án vaxi ra xí'in
inka natá'an na, ká'án na. Saá kúu, ta xa
niya'a ñii kivi xíka na kua'an na yichi, ta saá
kixá'á na nándukú na ra xí'in ñii ñii nave'e
na, xí'in ñii ñii natá'an na. 45 Ta on koó
ra, ni-naní'i na. Ta saá ñáMaría xí'in taJosé
ndikó na kua'an na ñoo Jerusalén nandukú
na ra.
46 Tanda kivi uni naní'i na taJesús ve'e
ño'o ká'no, yóo ra ma'ñó namaestro na

† 2:41 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña nká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xi-
na'á. Xíni so'o talo'o Jesús ña ká'an na-
maestro yó'o, ta ndáka to'on ra na. 47 Ta
ndi'i nayó'o naka'nda ini na xíni so'o na ña
ká'an taJesús chi va'a ní sini ra, ta ndíchí ní
to'on ndakuiin ra. 48 Ta kixaa taJosé xí'in
ñáMaría, xini na talo'o Jesús, ta naka'nda
ini na xíto na, ta nika'an si'í ra xí'in ra:
—Talo'o, ¿ndachun ke'é ún saá xí'in ndi?
Yivá ún xí'in yi'i, nandukú ndi yó'ó, ta ndí'i
ní ini ndi xa'a ún.
49 Ta saá ndakuiin taJesús:
—¿Ndachun nandukú ndó yi'i? ¿Án on
vása xíni ndó ndí chiño Yivá i xíni ñó'ó kasa
ndivi i? —káchí ra.
50 Ta on vása ní-kundaa ini na yukía kóni
kachí to'on ña nika'an ra xí'in na.
51 Ta saá kee taJesús ñoo Jerusalén xí'in
taJosé xí'in ñáMaría, ta kuano'o na ñoo
Nazaret. Ta naxaa na kán, ta ndi'i saá kivi
chikaa so'o ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña ká'an
yivá ra xí'in si'í ra. Ta si'í ra, níma mii
ñá chikaa va'a ñá ndi'i ña ndó'o ñá xí'in
taJesús. 52 Ta xa'no taJesús, ta nduu ká'no
ka ra, ta kuu ndíchí ka sini ra. Ta Ndios xí'in
nivi kúsii ní ini na xíni na ra.

3

TaJuan, taa ta sákuchu nivi, ká'an ndoso ra
noo nivi xa'a yichi Ndios
(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

1 Kuiya xa'on xá'nda chiño tarey Tiberio
noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma,
tagobernador Poncio Pilato xá'nda chiño
ra noo nañoo estado Judea, tarey Herodes
xá'nda chiño ra noo nañoo estado Galilea,
tarey Felipe, ta kúu ñani taHerodes yó'o,
xá'nda chiño ra noo nañoo estado Iturea
xí'in Traconite, ta tarey Lisanias xá'nda
chiño ra noo nañoo Abilinia. 2 Ta tasutu
Anás xí'in tasutu Caifás kúu taná'no noo
ndi'i nasutu ñoo Israel. Ta mii kuiya yó'o
Ndios nika'an ra xí'in taJuan, ta yóo yuku
yichí, ta kúu sa'ya taZacarías. 3 Ta kee
taJuan kua'an ra ndi'i saá xiiña yatin yuta
Jordán. Ta nika'an ndoso ra to'on Ndios
xí'in nivi, káchí ra saá:
—On vása ke'é ka ndó ña on vá'a, ta
nandikó ini ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó
ña kasa ká'no ini Ndios xa'a kuachi ndó, ta
saá na'a ndó kuchu ndó —káchí ra, ká'an ra
xí'in nivi.
4 Ta xa'a taJuan yó'o nitaa taprofeta
Isaías xina'á, kachí ra saá:
Noo yóo yuku yichí ka'an ndoso ra, kachí ra
saá:
"Ná koo ti'va ini ndó, saá chi yachi kixaa mii
taKá'no noo yó.
Kindaa ndó ña on vá'a sási noo ndó,
ta saá va'a kuchiño naki'in ndó ra", kachí
taa ta koo yuku yichí.
5 "Saá chi vaxi kivi tá ndi'i noo kónó nduu
ndaa ña,
ta ndi'i yuku nduu ña yoso.
Ndi'i yichi yakua nduu ndakú ña,
ta ndi'i yichi yuu ní, ndundii ña, ta nduva'a
ña.
6 Ta ndi'i nivi ñoyívi yó'o koni na yu kúu ta
ti'ví Ndios ña sakaku ra na",
káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías xina'á.
7 Ta kua'a ní nivi nixaa na noo yóo
taJuan, chi kóni na sakuchu ra na, ta
nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—¡Ndó'ó, sa'ya koo xati kúu ndó! ¿Yu
kúu na nika'an xí'in ndó kuchu ndó, ta saá
sakaku xí'in mii ndó ña on saxo'vi Ndios
ndó'ó kivi ña vaxi? 8 Tá ndixa nandikó
ini ndó ta kóni ndó ko'on ndó yichi Ndios,
ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a
ndatán kóni Ndios. Saá chi on vá'a kani
sini ndó ndí xa'a ña kúu ndó sa'ya ñani
síkuá taAbraham, Ndios sakaku ra ndó'ó.
Ta ká'an i xí'in ndó, Ndios kúchiño ra ndasa
ra yuu yó'o nivi na nduu sa'ya ñani síkuá
taAbraham. 9 Ta nivi na on vása kísa ndivi
ña kóni Ndios, ndatán yóo yiton tón kóon
kui'i on vá'a nda'a, saá yóo na noo Ndios.
Ta Ndios xa yóo ti'va ra xí'in yáchá siin ña
ka'nda ra ndi'i yiton tón on vása kóon kui'i
va'a nda'a, ta ka'nda ra nó, ta taan ra nó
koko nó noo xíxi ño'o —káchí taJuan, ká'an
ra xí'in na.
10 Ta saá nindaka to'on na taJuan:
—¿Yukía va'a xíni ñó'ó ke'é ndi ña on
xo'vi ndi saá? —káchí na.
11 Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra:
—Tá yóo ñii taa, ta kómí ra ovi tikoto, ta
xíni ñó'ó taxi ra ñii tikoto nda'a taa ta on
koó nda ñii tikoto kómí. Tá yóo ña xíxi ñii
taa, ta xíni ñó'ó taxi ra ña kuxu taa ta on
koó ñaxíxi —káchí taJuan xí'in na.
12 Ta sava nivi na káya si'ún noo nago-
bierno ñoo Roma kixaa na noo taJuan chi
kóni na sakuchu ra na, ta nika'an na xí'in
ra:
—Maestro, ¿yukía va'a xíni ñó'ó kasa
ndivi ndi?
13 Ta ndakuiin ra:

—Ọn sandá'ví ndó nivi, ta kuiti naki'in ndó sí'ún ña káchí nagobierno xí'in ndó.
14 Ta sava natropa kixaa na nindaka tọ'on na ra:
—Ta mii ndi, ¿yukía va'a xíni ñó'ó kasa ndivi ndi?
Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra xí'in na:
—Ọn kasa kuí'ná ndó sí'ún inka nivi, ta ọn ka'an ndó ñavatá xa'a na. Ọn ka'an kuáchí ndó xa'a ya'vi ndó, ta kusii ní ini ndó xí'in ña chá'vi na ndó'ó xa'a chiño ké'é ndó —káchí taJuan xí'in na.
15 Ta kua'a ní nivi ndáti na ña kixaa Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra na, ta xáni ini na saá: "¿Án ọn siví mii taJuan kúu ra?" 16 Ta taJuan nika'an ra xí'in na:
—Yi'i sákuchu i ndó'ó xí'in takuií, ta sata yi'i vaxi ñii taa ta ndeé ka nọọ yi'i. Ta yi'i kúu ta kísa chiño kuiti nọọ ra. Ta ta ndeé ka nọọ i vaxi sata i, ta sakuchu ra ndó'ó xí'in mii Níma Ndios, ña yóo ndatán yóo ño'ọ xíxi. 17 Xa yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi nivi, ta ke'é ra xí'in nivi ndatán ké'é nivi xí'in ndikin trigo ña xa'nda na ta saxixin na ña. Saá chi tayó'o nata'ví ra nivi na va'a nọọ na ọn vá'a. Ta taxi va'a ra nivi na va'a ña kundọọ na ve'e ra, ta taan ra nivi na ọn vá'a nọọ xíxi ño'ọ, ta nda ñii kivi ọn nda'va ño'ọ yó'o.
18 Ta xí'in kua'a ní tọ'on ndíchí, ndatọ'on taJuan xí'in nivi ña nandikó ini na, ta saá tuku nika'an ndoso ra tọ'on va'a xa'a Ndios xí'in na. 19 Ta xa'a tarey Herodes, nika'an taJuan, káchí ra saá: "Ọn vá'a ke'é tarey Herodes, chi tonda'a ra xí'in ñásí'í ñani mii ra taFelipe", káchí ra, nika'an ra nọọ nivi. Ta taJuan nika'an ka ra xa'a kua'a ní inka ña ọn vá'a ke'é taHerodes yó'o. 20 Ta xí'in ndi'i ña ọn vá'a yó'o, taHerodes ke'é ka ra inka ña ọn vá'a ní ka ña chikaa ra taJuan ini ve'e kaa.

Ñayó'o ká'an xa'a taJuan kivi sakuchu ra taJesús
(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Ta kivi ta'án kunakaa taJuan ini ve'e kaa, ta sakuchu ra kua'a ní nivi. Ta saá sakuchu ra taJesús. Tá ká'an ka taJesús xí'in Ndios, ta nixona ñoyívi nino nọọ ra, 22 ta vaxi noo Níma Ndios. Ndatán ná'a tísata vaxi noo rí, saá kixi noo ña, ta xikanóo ña nọọ ñíndichi taJesús. Ta nivi na ndóo yu'u yuta xini sọ'o na tọ'on Ndios nika'an ra nda ñoyívi nino, káchí ra si'a:
—Yó'ó kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní ini i xíni i, ta kúsii ní ini i xíni i yó'ó —káchí Ndios.

Tọ'on yó'o ká'an yu kúu naxii síkuá taJesús
(Mt. 1:1-17)

23 Tá nixino taJesús ọkọ uxu kuiya, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi. Xáni ini nivi ndí sa'ya taJosé kúu ra. Ta taJosé kúu sa'ya taElí. 24 Ta taElí kúu sa'ya taMatat, ta taMatat kúu sa'ya taLeví, ta taLeví kúu sa'ya taMelqui, ta taMelqui kúu sa'ya ta-Jana, taJana kúu sa'ya taJosé. 25 TaJosé kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taAmós, taAmós kúu sa'ya taNahum, ta-Nahum kúu sa'ya taEsli, taEsli kúu sa'ya taNagai. 26 TaNagai kúu sa'ya taMaat, ta-Maat kúu sa'ya taMatatías, taMatatías kúu sa'ya taSemei, taSemei kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJudá. 27 TaJudá kúu sa'ya taJoana, taJoana kúu sa'ya taResa, taResa kúu sa'ya taZorobabel, taZorobabel kúu sa'ya taSalatiel, taSalatiel kúu sa'ya taNeri. 28 TaNeri kúu sa'ya taMelqui, taMelqui kúu sa'ya taAdi, taAdi kúu sa'ya taCosam, ta-Cosam kúu sa'ya taElmodam, taElmodam kúu sa'ya taEr. 29 TaEr kúu sa'ya taJosué, taJosué kúu sa'ya taEliezer, taEliezer kúu sa'ya taJorim, taJorim kúu sa'ya taMatat, taMatat kúu sa'ya taLeví. 30 TaLeví kúu sa'ya taSimeón, taSimeón kúu sa'ya taJudá, taJudá kúu sa'ya taJosé, taJosé kúu sa'ya taJonán, taJonán kúu sa'ya taEliaquim. 31 TaEliaquim kúu sa'ya taMelea, taMelea kúu sa'ya taMainán, taMainán kúu sa'ya taMatata, taMatata kúu sa'ya taNatán. 32 TaNatán kúu sa'ya taDavid, taDavid kúu sa'ya taIsaí, taIsaí kúu sa'ya taObed, taObed kúu sa'ya taBooz, taBooz kúu sa'ya taSalmón, taSalmón kúu sa'ya taNaasón. 33 TaNaasón kúu sa'ya taAminadab, taAmi-nadab kúu sa'ya taAram, taAram kúu sa'ya taEsrom, taEsrom kúu sa'ya taFares, ta-Fares kúu sa'ya taJudá. 34 TaJudá kúu sa'ya taJacob, taJacob kúu sa'ya taIsaac, taIsaac kúu sa'ya taAbraham, taAbraham kúu sa'ya taTaré, taTaré kúu sa'ya taNacor. 35 TaNacor kúu sa'ya taSerug, taSerug kúu sa'ya taRagau, taRagau kúu sa'ya taPeleg, taPeleg kúu sa'ya taHeber, taHeber kúu sa'ya taSala. 36 TaSala kúu sa'ya taCainán, taCainán kúu sa'ya taArfaxad, taArfaxad kúu sa'ya taSem, taSem kúu sa'ya taNoé,

taNoé kúu sa'ya taLamec. 37 TaLamec kúu
sa'ya taMatusalén, taMatusalén kúu sa'ya
taEnoc, taEnoc kúu sa'ya taJared, taJared
kúu sa'ya taMahalaleel, taMahalaleel kúu
sa'ya taCainán. 38 TaCainán kúu sa'ya
taEnós, taEnós kúu sa'ya taSet, taSet kúu
sa'ya taAdán, taAdán kúu sa'ya Ndios.

4

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi ñaníma ndiva'a ká'no xito ndoso ña ra
(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

1 Ta níma taJesús chútú ní ña xí'in ndee
Níma Ndios, ta kee ra yuta Jordán, ta Níma
Ndios nika'an ña xí'in ra ko'on ra noo yóo
yuku yichí. 2 Ta ovi siko kivi yóo taJesús
yuku yichí, ta ñaníma ndiva'a ká'no xíto
ndoso ña ra, chi kóni ña sandá'ví ña ra. Ta
nda lo'o on vása ní-xixi taJesús, chi nixiyo
so'on ra ovi siko kivi, ta saá xí'i ní ra soko.
3 Ta kixaa ñaníma ndiva'a ká'no noo ra ña
koto ndoso ña ra, ta nika'an ña xí'in ra,
káchí ña saá:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta va'a
ka'nda chiño ún noo yuu ña ndóo yó'o ná
nduu ña sita va'a —káchí ña xí'in taJesús.

4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in
ñaníma ndiva'a:

—To'on Ndios káchí ña saá: "On siví nina
ña xíxi nivi kúu ña xíni ñó'ó kutaku na. Ta
xíni ñó'ó kandixa va'a na to'on Ndios, ta
saá kutaku na", káchí to'on Ndios —káchí
taJesús xí'in ñaníma ndiva'a.

5 Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an ña
xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta ndaa na
ñii yuku síkón ní, ta ñandiva'a saná'a ña ra
ndi'i ñoo ña yóo ñoyívi yó'o, 6 ta nika'an
ñaníma ndiva'a xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Taxi i ndayí nda'a ún kuu ún taká'no
noo ndi'i ñoyívi yó'o, ta taxi i ndi'i ñakuíká
xí'in ndi'i ñava'a nda'a ún. Saá chi ña'a
mii i kúu ndi'i ña, ta yóo yichi i taxi i ña
nda'a nivi na káchí ini mii i xíni i. 7 Tá
kuxítí ún noo i, ta kasa to'ó ún yi'i, ta taxi i
ndi'i ña kómí i nda'a ún —káchí ñaníma
ndiva'a xí'in taJesús.

8 Ta taJesús ndakuiin ra, nika'an ra xí'in
ña:

—¡Kuta'a ún noo i, yó'ó, ñaníma ndiva'a
ká'no Satanás! Chi káchí to'on Ndios saá:
"Ndasaá kuiti Ndios kasa to'ó yó, ta kasa
ndivi yó chiño ra, ta on kasa to'ó yó, ni on
kasa ndivi yó chiño inka na", káchí to'on
Ndios —saá nika'an taJesús xí'in ñaníma
ndiva'a.

9 Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no nika'an
ña xí'in taJesús ko'on ra xí'in ña, ta nixaa
na yíta na sini torre ve'e ño'o ká'no ñoo
Jerusalén, ta nika'an ñaníma ndiva'a xí'in
ra:

—Tá ndixa Sa'ya Ndios kúu ún, ta sakana
xí'in mii ún nda nino, 10 chi saá káchí to'on
Ndios:

Ndios ti'ví ra ángel ña chindeé na yó'ó ta
kundaa va'a na yó'ó.
11 Ta naángel natiin na yó'ó kanóo ún noo
nda'a na,
koto nakava ún noo yuu, ta takué'e ún,
káchí to'on Ndios —káchí ñaníma ndiva'a
xí'in taJesús.

12 Ta ndakuiin taJesús:

—Saá tuku káchí to'on Ndios: "On vá'a
koto ndoso yó Ndios" —káchí taJesús.

13 Ta ndi'i xito ndoso ñaníma ndiva'a
taJesús, ta kee ña kua'an ña, ta ndáti ña
inka kivi ña ndikó ña koto ndoso ña ra.

TaJesús kixá'á ra kísa ndivi ra chiño Ndios
(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

14 Ta saá ndikó taJesús kua'an ra, ta
naxaa ra estado Galilea, ta ndee Níma Ndios
yóo ña xí'in ra. Ta nixita ní'nó to'on xa'a
ra ñii ñii ñoo. 15 Ta taJesús sáná'a ra nivi
na nákutá'an kua'a ní ve'e ño'o sinagoga ña
yóo estado Galilea yó'o. Ta ndi'i nivi na xíni
so'o ña ká'an ra, va'a ní ká'an na xa'a ra.

TaJesús naxaa ra ñoo Nazaret
(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

16 Ta taJesús naxaa ra ñoo Nazaret noo
xa'no ra. Ta ndi'i saá kivi yii ña nákindée
najudío xá'an ra ve'e ño'o sinagoga. Ta saá
ñii kivi yii, nakundichi ra ña ka'vi ra to'on
Ndios noo inka nivi na nakutá'an ve'e ño'o
yó'o. 17 Ta taxi na nda'a ra to'on Ndios
ña nitaa taprofeta Isaías xina'á. Ta taJesús
nandika ra ña, ta naní'i ra noo ká'an ña saá:
18 Níma Ndios yóo ña xí'in i,

ta nakaxin ña yi'i vaxi i ña ndato'on i to'on
va'a xí'in nandá'ví.
Ti'ví ña yi'i ña sandúva'a i nivi na tá'vi
níma.
Ta ti'ví ña yi'i vaxi i saña i na nó'ni ndaa
xí'in kuachi na.
Ti'ví ña yi'i sanda'a i nduchu noo nakuáá,
ña va'a koto na,
ta sakaku i nivi na xó'vi noo ña sáxo'vi ña'á.

19 Ta ti'ví ña yi'i vaxi i ka'an ndoso i xí'in
nivi ndí vitin nitondaa kivi Ndios
chindeé ra na,
káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías ña ka'vi
taJesús.
20 Ta saá nakasi taJesús tutu yó'o, ta
nataxi ra nda'a taa ta xíka chiño noo ve'e
ño'o sinagoga, ta xikoo ra, ta ndi'i nivi
ndáti na, xíto na noo taJesús. 21 Ta kixá'á
taJesús ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Mii kivi vitin, Ndios xa kisa ndivi ra
to'on ra ña xini so'o ndó ka'vi i —káchí
taJesús xí'in na.
22 Ta ndi'i nivi va'a ní ká'an na xa'a ra. Ta
naka'nda ini na ndóo na, chi va'a ní ká'an
ra. Ta nindaka to'on tá'an na:
—¿Án on siví sa'ya taJosé kúu tayó'o?
¡Ndachun va'a ní xíni ra! —káchí na.
23 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:
—Kúndaa ini i ndí kóni ndó ka'an ndó
xí'in i: "Ndotor, kasa tatan xí'in mii ún."
Saá chi xini so'o ndó xa'a ñava'a ke'é i ñoo
Capernaum, ta vitin kóni ndó ña ñii ki'va
saá ke'é i ñava'a ñoo i yó'o —káchí ra xí'in
na.
24 Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra
saá:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, nda ñii taprofeta, on vása náki'in va'a na ra ñoo mii ra.
25 Naká'án ndó to'on Ndios xa'a taprofeta
Elías, taa ta nika'an ndoso to'on Ndios
xina'á. Kivi nixika taElías ñoyívi yó'o, ta
Ndios ke'é ra ña on vása ní-koon savi uni
kuiya sava, ta ndi'i nivi ndeé ní nixi'i na
soko. 26 Tá mií saá ñoo Israel nixiyo kua'a
ní náña'a nándá'ví, ná nixi'i yii. Ta saá
ni, Ndios on vása ní-ti'ví ra taElías ko'on
ra nda ñii ve'e náña'a yó'o ná táku ñoo
Israel ña nataxi ná ñaxíxi nda'a ra. Ta ñii
ñoo xíká naní Sarepta, ña nákaa noo ño'o
naní Sidón, kúu ñoo noo ti'ví Ndios taElías
kua'an ra koo ra ve'e ñii ña'a ndá'ví ñá
nixi'i yii. 27 Ta inka kuiya xina'á taprofeta
Eliseo nika'an ndoso ra to'on Ndios xí'in
nivi, ta nixiyo kua'a ní naIsrael na xindeé ní
ndó'o kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta Ndios on
vása ní-sanda'a ra nda ñii nivi nañoo Israel
na xikomí kue'e lepra, ta Ndios sanda'a ra
ñii laá taNaamán, taa tañoo Siria xikuu ra.
Tayó'o on siví taIsrael xikuu ra, ta tayó'o
kúu taa ta sanda'a Ndios —káchí taJesús
xí'in na.
28 Tá nivi na ndóo ve'e ño'o sinagoga
ñoo Nazaret xíni so'o na to'on ña nika'an
taJesús, ta nisaa ní na xini na ra. 29 Saá
nakuita na, ta tiin na ra, ta tava na ra noo
ñoo, ta kua'an na xí'in ra ñii xiki síkón. Saá
chi kóni na sakana na ra nda nino noo kónó.
30 Ta on vása ní-kuchiño na sakana na ra,
chi taJesús niya'a ra ma'ñó na, ta naki'in ra
kua'an ra.

TaJesús nakutá'an ra xí'in ñii taa ta kómí níma ndiva'a
(Mr. 1:21-28)

31 Ta nixaa taJesús ñoo Capernaum estado Galilea, ta kindoo ra yó'o. Ta ndi'i
saá kivi yii ña nákindée najudío, kí'vi ra
ve'e ño'o sinagoga, ta sáná'a ra nivi. 32 Ta
naka'nda ini nivi xíni so'o na ña ká'an ra,
chi sáná'a ra na ndatán sáná'a ñii taa ta
kómí ndayí.
33 Ta ve'e ño'o sinagoga yó'o yóo ñii taa
ta kómí níma ndiva'a, ta ñii ndeé ní nika'an
ñandiva'a, káchí ña saá:
34 —Yó'ó kúu taJesús tañoo Nazaret, ta,
¿ndachun sándi'i ún ndi'i? ¿Án xa kixaa ún
sandi'i ún xa'a ndi vitin? Xíni va'a i yu
kúu ún, yó'ó kúu Taa taYii ta kixi noo Ndios
—káchí ña xí'in taJesús.
35 Ta saá nika'an taJesús xí'in ñandiva'a,
káchí ra saá:
—¡Kasi yu'u ún ta saña ún tayó'o!
Ta níma ndiva'a sanakava ña ta ndeé
ndó'o nda noo ño'o, noo ndi'i nivi. Ta saá
saña ña ra, ta nda lo'o on vása ní-satakué'e
ña ra. 36 Ta ndi'i nivi na ndóo, naka'nda
ini na xini na ñayó'o, ta nindaka to'on xí'in
tá'an mii na:
—¿Yukía yó'o? ¡Saá chi kómí ra ndee
xí'in ndayí, ta xá'nda chiño ra noo ní-
ma ndiva'a, ta kísa ndivi ña ña ká'an ra!
—káchí na.
37 Ta kama ní nixita ní'nó to'on xa'a
taJesús ndi'i ñoo ña ñó'o yatin.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ña'a ñásiso taSimón
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)

38 Ta kee taJesús ve'e ño'o sinagoga yó'o,
ta naki'in ra kua'an ra ve'e taSimón* ta
nixaa ra ve'e tayó'o. Ta ña'a ñásiso taSimón
ndeé ní ndó'o ñá kue'e ka'ni. Ta nindukú
na ñava'a noo taJesús chindeé ra ñá. 39 Ta
saá taJesús nitondaa yatin ra noo kándú'u
ñá, ta kíxá'á ra xá'nda chiño ra noo kue'e
ña saña ña ñáyó'o. Ta xandikon saña kue'e

* 4:38 Inka kivi naní taSimón kúu Pedro.

xí'in ñá, ta nduva'a ñá. Ta ndakoo ñá, ta kixá'á ñá kísa ndivi ñá ña kuxu na.

TaJesús sánda'a ra kua'a ní na ndeé ndó'o
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)

40 Tá xikuaa niketá ño'o, ta kua'a ní nivi kua'an na xí'in natá'an na, na ndeé ndó'o, ta nixaa na noo taJesús. Ta taJesús nitondaa nda'a ra ñii ñii na, ta sandúva'a ra na. 41 Ta tava ra kua'a ní níma ndiva'a xikomí sava na. Tá kee níma ndiva'a nivi, ta xí'in to'on ndason nika'an ña xí'in taJesús, káchí ña saá:

—Yó'ó kúu Sa'ya Ndios —káchí ña.

Ta taJesús on vása ní-taxi ra ka'an ka ñaníma ndiva'a, chi xíni ña Cristo kúu ra.

TaJesús ká'an ndoso ra to'on Ndios
kua'a ní ñoo estado Galilea
(Mr. 1:35-39)

42 Tá nitivi inka kivi, kee taJesús kua'an ra ñii xiiña noo on koó nivi. Ta kua'a ní nivi kee na kua'an na nandukú na ra. Ta nixaa na noo taJesús, ta on xiin na taxi na kee ra ko'on ra inka ñoo. 43 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Xíni ñó'ó ka'an ndoso i to'on ñava'a xa'a yichi Ndios noo nivi na inka ñoo, chi xa'a ñayó'o Ndios ti'ví ra yi'i vaxi i ñoyívi yó'o —káchí ra xí'in na.

44 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra kua'a ní ve'e ño'o sinagoga estado Galilea, ta ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi.

5

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi kana ra nataa ña kundikon na ra
(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

1 Ñii kivi ñíndichi taJesús yu'u mini ká'no naní Genesaret.* Ta kua'a ní nivi vaxi ta'a na noo ra, chi kóni na koni so'o na to'on Ndios. 2 Ta taJesús xini ra ovi tón barco yíta nó yu'u mini chi xa noo nataa na táva tiaká, ta kixá'á na nákata na ñono na yu'u takuií. 3 Ta taJesús ndaa ra ñii tón barco, tón barco taSimón kúu nó. Saá ndukú taJesús ña sakuta'a lo'o ka ra nó ma'ñó takuií. Ta xikoo taJesús ini tón barco yó'o, ta kixá'á ra sáná'a ra nivi na yíta yu'u takuií. 4 Tá ndi'i nika'an ra xí'in nayó'o, ta nika'an ra xí'in taSimón:

—Vitin va'a sakuta'a ún tón barco noo kónó va'a takuií yó'o, ta sakana ni'ni ndó ñono ña ná kako'on tiaká —káchí taJesús xí'in ra.

5 Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:

—Tata Maestro, xa nikisa chiño ndi niño ñoó, ta nda ñii tiaká on vása ní-tava ndi. Ta vitin tuku sakana ni'ni ndi ñono, chi saá xa'nda chiño ún noo ndi.

6 Ta sakana ni'ni na ñono ini takuií, ta kua'a ní tiaká nikako'on. Nichútú ndaa rí ini ñono, tanda kixá'á ña tá'nda ña xí'in ña veé ní tiaká. 7 Ta xí'in nda'a na kana na natá'an na, na ñó'o ini inka tón barco, ña kixi na chindeé ña'á na. Ta saá kixaa nayó'o, ta sakutú na ovi tón barco xí'in tiaká. Ta chútú ndaa tón barco, ta ña veé ní ndíso nó kixá'á nó kuan ketá nó ini takuií. 8 Tá xini taSimón ña chútú ndaa tón barco, ta xikuxítí ra noo taJesús, ta nika'an ra xí'in ra:

—Yi'i kúu taa ta kómí kuachi, ta yó'ó kúu tayii. Ñakán on vása kómí i yichi kutá'an i xí'in ún —káchí taSimón xí'in taJesús.

9 Chi taSimón yó'o xí'in natá'an ra, naka'nda ini na ta niyi'ví na ña xíto na chútú ndaa tón barco xí'in tiaká. 10 Ta ñii saá niyi'ví ovi sa'ya taZebedeo, naní na Jacobo xí'in Juan, ta ñii káchí kísa chiño na xí'in taSimón, ta uni taa yó'o kúu ta xí'in yiton tón barco. Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:

—On kuyi'ví ún. Saá chi vitin kíxá'á ún inka chiño, ña kúu ña nakaya ún nivi kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in taSimón.

11 Ta saá natava na tón barco nda noo yichí yu'u mini, ta sandakoo na ndi'i ña kómí na, ta xikundikon na kua'an na sata taJesús.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra
ñii taa ta ndeé ndó'o kue'e tá'yí
(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

12 Ñii kivi yóo taJesús ñii ñoo, ta kixaa ñii taa ndeé ní ndó'o ra kue'e tá'yí ña naní lepra. Tá xini ra taJesús, ta kixaa ra noo ra, ta xikuxítí ra nda chindú'u ra ta'ya ra noo ño'o, ta xaku ndá'ví ra noo taJesús, káchí ra saá:

—Tata, tá kóni ún, ta sanda'a ún yi'i noo kue'e ña ndó'o i —káchí ra xí'in taJesús.

13 Ta taJesús chinóo ra nda'a ra soko tayó'o, ta nika'an ra:

—Kóni i chindeé i yó'ó. ¡Nda'a ún! —káchí ra xí'in ra.

* 5:1 Inka kivi naní mini Genesaret kúu mini Galilea.

Ta xandikon saña kue'e tá'yí xí'in ra, ta nduva'a ra. 14 Ta taJesús xa'nda chiño ra noo ra, káchí ra saá:

—On ndato'on ún xí'in nda ñii nivi. Ta vitin ko'on ún noo tasutu ná koto ra yó'ó ña kundaa ini ra xa ninda'a ún. Ta kuni'i ún ndi'i ñasóko ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, ta taxi ún ñayó'o nda'a Ndios ña kundaa ini nivi xa ninda'a ún —káchí taJesús xí'in ra.

15 Ta nixita ní'nó to'on xa'a ña ke'é taJesús, ta kua'a ní nivi kua'an na nakutá'an na noo taJesús ña koni so'o na to'on ña ká'an ra, ta kóni na sanda'a ra na noo ndi'i kue'e ndó'o na. 16 Ta kua'a ní yichi taJesús xá'an ra ñii xiiña noo on koó nivi, ña ka'an ra xí'in Ndios.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi sanda'a ra ta on kiví kanda

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

17 Ñii kivi taJesús sáná'a ra nivi, ta ndóo sava nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á. Kixi sava nayó'o kua'a ñoo estado Galilea, ta sava na kixi ñoo Jerusalén xí'in inka kua'a ñoo estado Judea. Ta ndóo na xíni so'o na ña ká'an taJesús, ta ndee Ndios yóo xí'in ra ña sanda'a ra nivi. 18 Ta vaxi komi taa ñísokó na ñii xito noo kánóo ñii taa ta on kiví kanda, ta kixaa na ve'e noo yóo taJesús. Ndúkú na ki'vi na xí'in ta on kiví kanda ini ve'e yó'o, chi kóni na chindú'u na ra noo taJesús ña sanda'a ña'á ra. 19 Ta chútú ndaa nivi, ta ni-kuchiño ki'vi na xí'in xito noo kánóo ta on kiví kanda. Ta saá ndaa na sini ve'e, ndíso na xito noo kánóo ra, ta kindaa na sava chíyó ña nixona ñii yavi noo kúchiño sanoo na tayó'o noo taJesús. 20 Tá taJesús xini ra komi taa yó'o kándixa na ndí kúndeé ra sanda'a ra tatá'an na, ta nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o, káchí ra saá:

—Ñani, vitin xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún —káchí taJesús xí'in ra.

21 Ta nafariseo xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios xini so'o na ña nika'an taJesús, ta kixá'á na xáni sini na saá: "¿Ndá ndayí kómí tayó'o ká'an ra saá? ¿Án xáni ini ra mii ra kúu Ndios? Chi kúndaa ini yó ndí ñii laá Ndios kómí ndayí kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi", xáni sini na.

22 Ta taJesús xíni ra yukía xáni sini nayó'o, ta nika'an ra xí'in na:

—¿Ndachun xáni sini ndó ña on vá'a yó'o? 23 ¿Yukía yo'vi ka ka'an i xí'in ta on kiví kanda? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña ndoo kuachi ra? ¿Án yo'vi ka ka'an i xí'in ra ña nakundichi ra ta ko'on xá'á ra? 24 Ta vitin sanda'a i tayó'o, ta saá kundaa ini ndó'ó ndí yi'i kúu ta kómí ndayí Ndios ñoyívi yó'o ña nakata i kuachi nivi.

Ta saá nika'an ra xí'in ta ndeé ndó'o yó'o:

—Nakundichi ún ta ná kuiso ún xito ún, ta no'o ún vitin —káchí taJesús xí'in ra.

25 Ta saá noo ndi'i nivi na yíta yó'o, xandikon nakundichi tayó'o, ta nakusokó ra xito ra, ta naki'in ra yichi kuano'o ra ve'e ra. Ta kísa ká'no ní ra Ndios chi nda'a ra. 26 Ndi'i nivi naka'nda ní ini na, ta kísa ká'no na Ndios. Ta kixá'á na yí'ví ní na, ká'an na:

—¡Ndachun ñava'a ní xini ndi kivi vitin! —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús kivi kana ra taLeví ña kundikon ra sata ra (inka kivi nani taLeví kúu Mateo)

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

27 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra, ta xini ra ñii taa nani ra Leví, yóo ra kísa chiño ra noo káya ra si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma. Ta nika'an taJesús xí'in taLeví, káchí ra saá:

—Na'a kundikon ún sata i —káchí ra xí'in ra.

28 Ta taLeví sandakoo ra ndi'i ña kómí ra, ta nakundichi ra, ta kua'an ra sata taJesús.

29 Ta saá taLeví kisa ndivi ra ñii viko ká'no ve'e ra xa'a taJesús. Ta kua'a ní na káya si'ún xa'a nagobierno xí'in kua'a ní inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a, nixiyo na ve'e yó'o xíxi na xí'in taJesús. 30 Ta nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios, xini na yu kúu nivi ndóo xíxi xí'in taJesús. Ta saá nika'an na xí'in naxíka xí'in taJesús si'a:

—On vása va'a ñayó'o. ¿Ndachun xíxi ndó xí'in nivi na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka na kánóo to'on ña on vá'a xa'a? —káchí na.

31 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—Nivi na on vása ndeé ndó'o, on vása xíni ñó'ó nayó'o na kasa tatan ña'á, ta nivi na ndeé ndó'o kúu na xíni ñó'ó kutátán. 32 On siví xa'a nivi va'a kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta xa'a nivi na on vá'a kúu ña kixaa i, ta kana i na ña nandikó ini na ta kundikon na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ña yóo so'on nivi
(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

33 Ta nika'an nivi xí'in taJesús:
—Kua'a ní yichi na ndíkon sata taJuan yóo so'on na, ta ká'an na xí'in Ndios, ta ñii ki'va saá yóo nafariseo. Ta naxíka xí'in mii ún, ¿ndachun nda ñii kivi on vása yóo so'on na? —káchí na.
34 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii taa ta tonda'a, ta ndi'i nivi na yóo viko tonda'a yó'o xíxi na, ta on kiví koo so'on na, saá chi yóo ka tayó'o xí'in na.
35 Ta kivi ña vaxi, on kóo ka ra xí'in na. Ta saá kía koo so'on na.
36 Ta saá ndato'on taJesús ovi cuento ña sená'a ra na, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii tikoto ña yatá, ta nda ñii nivi on ka'nda na tikoto xaá ña sanda'a na noo tikoto yatá. Saá chi tikoto ña xaá ndi'i xa'a ña, ta ñii ñá'ño tikoto xaá on vása va'a kuna'a ña ña nakutá'an ña xí'in ña yatá.
37 Ta ndutá vino xaá, ta nda ñii nivi on vása taan na rá ini ñii yatá. Saá chi ta'nda ñii yó'o, ta kuita ndi'i tándutá vino, ta ndi'i xa'a ñii. 38 Xíni ñó'ó taan na tándutá vino xaá ini ñii xaá, ta saá kundeé rá koo rá, ta ñii xaá yó'o on ta'nda ña. 39 Ta nivi na kúsii ini xí'i tándutá vino yatá on xiin na ko'o na tándutá vino xaá, chi ká'an na: "Tándutá vino yatá kúu tá va'a ka noo tándutá vino xaá", káchí na —káchí taJesús xí'in na.

6

TaJesús kómí ra ndayí ka'nda chiño ra xa'a kivi yii ña nákindée najudío
(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

1 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, ta taJesús xí'in naxíka xí'in ra, kua'an na yá'a na ma'ñó noo yóo yita trigo. Ta naxíka xí'in taJesús kixá'á na xá'nda na yoko ta kindaa na soo trigo, ta xaxi na trigo. 2 Ta xini nafariseo ña ke'é nayó'o, ta nika'an na:
—¿Ndachun yá'a ndoso ndó ndayí Ndios?, chi xa'nda ndó trigo, ta on vá'a kasa chiño yó kivi yii ña nákindée yó, káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á —káchí nafariseo.
3 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá xí'in na:
—¿Án on vása ní-ka'vi ndó to'on Ndios noo ká'an ña xa'a xii síkuá yó tarey David xí'in natá'an ra kivi nixi'i na soko? 4 Saá chi kuiya xina'á nikí'vi tarey David ini ve'e Ndios, ta xixi ra sita va'a ñayii, vará on siví tasutu xikuu ra. Ta taxi ra sita va'a yó'o nda'a natá'an ra xíxi na. Ta káchí ndayí Ndios saá: "Ndasaá sutu kuiti kúchiño kuxu sita va'a yii" —káchí taJesús xí'in na.
5 Ta káchí ka ra saá xí'in na:
—Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kómí i ndayí ka'an i yukía va'a ke'é yó kivi yii ña nákindée yó —káchí taJesús xí'in nafariseo.

TaJesús sanda'a ra taa ta yichí nda'a
(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Ta inka kivi yii ña nákindée najudío, taJesús nikí'vi ra ve'e ño'o sinagoga, ta kixá'á ra sená'a ra nivi. Ta yóo ñii taa, ña yichí kúu nda'a kua'á ra, ta on vása kánda ña. 7 Ta ndóo sava nafariseo xí'in na sená'a ndayí Ndios, nándukú na ndasaá chikaa na kuachi sata taJesús. Ta xíto naní na yukía ke'é taJesús, án sanda'a ra tayó'o, chi kivi yii ña nákindée na kúu ña. 8 Ta taJesús xíni ra ña xáni ini nayó'o, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:
—Na'a kundichi ún ma'ñó noo ndi'i nivi yó'o.
Ta saá nakundichi ra ta kixaa ra. 9 Ta taJesús nindaka to'on ra nivi:
—¿Yukía káchí ndayí Ndios xa'a kivi yii ña nákindée yó? ¿Án on vása ndixa káchí ña ke'é yó ñava'a, ta on ke'é yó ñandiva'a? ¿Án on vása ndixa káchí ña sakaku yó nivi, ta on sandi'i yó xa'a na? —káchí ra.
10 Ta taJesús nakoto va'a ra noo ndi'i na, ta nika'an ra xí'in taa ta yichí nda'a:
—Sanakaa ún nda'a ún vitin —káchí ra.
Ta tayó'o sanakaa ra nda'a ra, ta nduva'a ña. 11 Ta nafariseo nisaa ní ini na, ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na ndasaá koo ka'ni na taJesús.

TaJesús nakaxin ra uxu ovi taa ña kasa ndivi na chiño ra
(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Ñii kivi kee taJesús kua'an ndaa ra ñii xiki ña ka'an ra xí'in Ndios. Niño ñoó nika'an ra xí'in Ndios. 13 Ta nitivi inka kivi. Ta kana ra na ndíkon sata ra vaxi na noo ra, ta nakaxin ra uxu ovi taa, ta sakunaní ra na apóstol.* 14 Ta ñii ñii ta uxu ovi apóstol yó'o naní ra si'a: ñii ra naní Simón, ta taJesús sakunaní ña'á ra Pedro; inka ra

* 6:13 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

naní Andrés, ñani taSimón kúu ra; inka ra
naní Jacobo; inka ra naní Juan; inka ra naní
Felipe; inka ra naní Bartolomé; 15 inka ra
naní Mateo; inka ra naní Tomás; inka ra
naní Jacobo, sa'ya taAlfeo kúu ra; inka ra
naní Simón, taa ta ndíkon partido naní ña
zelote kúu ra; 16 inka ra naní Judas, sa'ya ta-
Jacobo kúu ra; inka ra naní Judas Iscariote,
tayó'o xikuu taa ta nitondaa nisikó kuí'ná
taJesús nda'a na sáa ini xíni ña'á.

TaJesús sanda'a ra kua'a ní nivi
(Mt. 4:23-25)

17 Ta noo yuku vaxi noo taJesús xí'in na
nakaxin ra kaka xí'in ra, ta kixaa na ñii
yoso. Ta nakutá'an kua'a ní nivi na ndíkon
sata ra xí'in inka na kixaa noo ra. Sava
nayó'o kixi na ñoo Jerusalén xí'in kua'a ka
ñoo estado Judea, inka na kixi ñoo Tiro
xí'in ñoo Sidón, ña ñó'o yatin yu'u takuií
mini. Kixaa na koni so'o na to'on ña ka'an
taJesús xí'in na, ta ndúkú na ña sanda'a ra
nivi na ndeé ndó'o kue'e. 18 Ta taJesús tava
ra ndi'i níma ndiva'a, ta sanda'a ra na ndeé
ndó'o. 19 Ndi'i nayó'o kóni na tondaa na
taJesús, saá chi ndee Ndios kée ña ra, ta
sánda'a ña na.

Ká'an taJesús yu kúu na náki'in ñava'a táxi Ndios nda'a na, ta nákaa ñasii níma na
(Mt. 5:1-12)

20 Ta saá xíto taJesús noo naxíka xí'in ra,
ta nika'an ra xí'in na:
—Tá kúu ndó'ó nandá'ví, na kúndaa ini
ndí xíni ñó'ó ndó Ndios, ta xa'a ñayó'o
nákaa ñasii níma ndó, chi kúu ndó nivi na
ndíkon yichi noo xá'nda chiño Ndios.
21 'Tá nándukú ndó Ndios, ndatán nivi na
xí'i ní soko nándukú na ña kuxu na, ta xa'a
ñayó'o nákaa ñasii níma ndó, chi Ndios taxi
ra ña kutú ini ndó xí'in ñava'a.
'Tá kúchuchú ini ndó tanda xáku ndó
xa'a ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o nákaa ñasii
níma ndó, chi vaxi kivi Ndios sakutú ka ra
ñasii ní níma ndó.
22 'Tá yóo nivi ta sáa ini na xíni na ndó'ó,
ta on xiin na kutá'an va'a na xí'in ndó, ta
kándiva'a na xí'in ndó ta chíkaa na ñato'ó
ndó nda nino chi ndíkon ndó yi'i, ta xa'a
ñayó'o nákaa ñasii níma ndó. 23 Kivi ña
kundeé ndó xó'vi ndó si'a, ta ná kusii ní ini
ndó, chi ká'no ní ñava'a taxi Ndios nda'a
ndó ñoyívi nino. Nanivi na xitaku xina'á
saxo'vi ní na naprofeta, ta ñii ki'va saá sa'ya
ñani síkuá na saxo'vi na ndó'ó vitin, xa'a ña
ndíkon ndó yi'i.

TaJesús ká'an yu kúu nivi xo'vi kivi ña vaxi

24 '¡Ndá'ví ní ndó'ó nakuíká!, chi kúsii ní
ini ndó xí'in ña yóo ñoyívi yó'o.
25 '¡Ndá'ví ní ndó'ó na chútú tixin vitin!,
chi vaxi kivi ña on kóo ka ña kuxu nda'a
ndó, ta kivi ndó soko.
'¡Ndá'ví ní ndó'ó na sii ní xáku vitin!,
chi vaxi kivi ña kuchuchú ní ini ndó tanda
kuaku ndó.
26 '¡Ndá'ví ní ndó'ó na va'a ní ká'an ndi'i
nivi xa'a vitin! Saá chi xina'á xii síkuá
ndó ñii ki'va saá va'a ní nika'an na xa'a
naprofeta vatá —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na sáa ini xíni yó, xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó na
(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí
ra saá:
—Kóni i ka'an ka i xí'in ndó'ó na xíni
so'o ña ká'an i: Kuki'vi ini ndó koni ndó
nivi na sáa ini xíni ndó'ó, ta ke'é ndó ñava'a
xí'in nivi na on xiin koni ndó'ó. 28 Ndukú
ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi
na sátavi chi'ña ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in
Ndios xa'a nivi na kándiva'a xí'in ndó. 29 Tá
káni nivi xa'nda nda'a na noo ñii ndó, ta
on kani tá'an ndó xí'in na, ta va'a ka taxi
ndó ná kani na inka tá'ví noo ndó. Tá ñii
nivi kíndaa na tikachí ndó, ta va'a taxi ndó
ña kindaa na nda kotó ndó. 30 Tá yóo nivi
na ndúkú ña'a noo ndó, ta va'a taxi ndó ña
ndúkú na nda'a na. Tá yóo nivi na kíndaa
ña kómí ndó nda'a ndó, ta on ndukú ndó
nataxi na ña kindaa na nda'a ndó. 31 Ta ñii
ki'va ndatán kóni ndó ke'é nivi ñava'a xí'in
ndó, saá ke'é ndó ñava'a xí'in na.
32 'Saá chi tá kí'vi ini ndó xíni ndó ndasaá
kuiti nivi na kí'vi ini xíni ndó'ó, ta on vása
ká'no ñayó'o noo Ndios, chi inka nivi, vará
na on vá'a kúu na, ta saá ni, kí'vi ini nayó'o
xíni na nivi na kí'vi ini xíni ña'á. 33 Tá
ké'é ndó ñava'a xí'in ndasaá kuiti na ké'é
ñava'a xí'in ndó, ta on vása ká'no ñayó'o
noo Ndios, chi inka nivi, vará na on vá'a
kúu na, ta saá ni, ké'é na ñava'a xí'in nivi
na ké'é ñava'a xí'in na. 34 Tá sátati ndó ña
kómí ndó ndasaá kuiti nda'a nivi na ndáti
ndó nataxi ña nda'a ndó, ta on vása ká'no
ñayó'o noo Ndios, chi nda nivi na on vá'a
sátati na ña kómí na nda'a natá'an na, chi
xáni sini na ñii kivi naki'in tuku na ña satati
na. 35 Ta ndó'ó, xíni ñó'ó kuki'vi ini ndó

koni ndó nivi na sáa ini xíni ndó'ó. Ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta satati ndó na ña kómí ndó, vará on vása ndáti ndó naki'in tuku ndó ña satati ndó. Ta saá kuchiño naki'in ndó ñava'a taxi Ndios nda'a ndó. Chi ñava'a ke'é ndó saná'a ña ndixa kúu ndó sa'ya Ndios taKá'no. Chi Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nivi na on vá'a, ta xí'in nivi na on xiin nakoni ndi'i ñava'a vaxi noo Ndios. 36 Kundá'ví ini ndó koni ndó inka nivi, saá chi Yivá yó Ndios kúu ta kúndá'ví ní ini xíni ndi'i nivi.

On ka'an yó to'on ña on vá'a xa'a inka nivi
(Mt. 7:1-5)

37 'Tá on ka'an ndó ña on vá'a xa'a inka nivi, ta Ndios on ka'an ra ña on vá'a xa'a ndó'ó. Tá on sataví chi'ña ndó inka nivi, ta Ndios on sataví chi'ña ra ndó'ó. Tá kasa ká'no ini ndó xa'a kuachi inka nivi, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. 38 Tá taxi ndó ñava'a nda'a inka nivi, ta saá Ndios taxi ra ñava'a nda'a ndó. Ndatán yóo ki'va chútú ña sákutú ni'i na, tanda kóyo ndaa mii ña, saá koo ki'va ña taxi Ndios nda'a ndó. Ndatán yóo ki'va ña taxi ndó nda'a inka nivi, ta mii ki'va yó'o taxi Ndios nda'a ndó —káchí taJesús xí'in na.

39 Ta ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na. Nika'an ra, káchí ra saá:

—¿Án kúchiño ñii takuáá tiin ra nda'a inka takuáá ña ko'on ra ñii yichi? On kúchiño, chi ovi ra saá koyo ta'vi. 40 Tá yóo ñii ta sákuá'á, ta on kuchiño kuu ra ta ká'no ka noo tamaestro ra. Ta saá ni, tá ndi'i sakuá'á ní ra, ta kuchiño tondaa ra koo ra ndatán yóo tamaestro ra —káchí taJesús.

41 Ta ndato'on taJesús inka cuento ña saná'a ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndatán yóo nivi na kí'in va'a kuenda ña nákaa ñii mi'í lo'o nduchu noo ñani tá'an na, ta on vása kí'in na kuenda ña nákaa ñii yiton tón ká'no nduchu noo mii na, ta saá yóo ndó'ó, chi kí'in va'a ndó kuenda ña kuachi lo'o ké'é natá'an ndó, ta on vása kí'in ndó kuenda ña kuachi ká'no ké'é mii ndó. 42 Tá nákaa ñii yiton ká'no nduchu noo ndó, ta on vá'a ka'an ndó xí'in ñani ndó, kachí ndó saá: "Taxi ún ná tava i mi'í lo'o nákaa nduchu noo ún", kachí ndó. Tá ké'é ndó saá, ta, ¡nivi na ovi yu'u kúu ndó'ó! Chi si'na xíni ñó'ó tava ndó yiton nákaa nduchu noo ndó, ta saá kuchiño va'a koto ndó ña tava ndó mi'í lo'o nákaa nduchu noo ñani ndó —káchí taJesús xí'in na.

Ña ké'é nivi sáná'a yukía yóo ini na
(Mt. 7:17-20; 12:33-35)

43 —Nda ñii yiton tón va'a, on kiví koon kui'i tí on vá'a nda'a nó, ta nda ñii yiton tón on vá'a, on kiví koon kui'i va'a nda'a nó. 44 Tá xíto ndó kui'i nda'a yiton, ta saá kúndaa ini ndó ndá yiton kúu nó. Yiton tón ñiño ta on vása kóon tíhigo ni tíuva nda'a nó. 45 Tón yiton sáná'a saá: Nivi na kómí níma va'a, ká'an na to'on va'a. Ta nivi na kómí níma on vá'a, ká'an na to'on on vá'a. Saá chi ndatán yóo níma nivi, saá yóo to'on ña ká'an na —káchí taJesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi nivi ña ká'an taJesús xí'in na
(Mt. 7:24-27)

46 Ta saá nika'an ka ra xí'in na:

—Ta ndó'ó, ¿ndachun ká'an ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó, ta on xiin ndó kasa ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó? 47 Ta vitin ndá-to'on i xí'in ndó ndasaá yóo nivi na xíni so'o to'on i ta kísa ndivi na ña ká'an i xí'in na. 48 Ndatán yóo ñii taa ta ndíchí sini, saá yóo na. Saá chi taa ta ndíchí sini xáta kónó ra ta kísa va'a ra ve'e ra sata yuu chée kútu. Tá ndeé ní kóon savi, ta xá'no ní yuta, ta xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuií, ta ve'e ra on vása ní-nakava ña, chi xa'a ve'e yó'o nákaa kútu ña sata yuu chée. 49 Ta ndatán yóo ñii taa ta on vása ndíchí sini, ta tayó'o kísa va'a ra ve'e ra noo yóo yotí vitá, saá yóo nivi na xíni so'o to'on ña ká'an i, ta on vása kísa ndivi na ña. Tá ndeé ní kóon savi, ta xá'no ní yuta, tanda xa'a ve'e tayó'o ndeé ní káni takuií, ta on vása ní-kundeé ña, ta nakava ña ta ndi'i xa'a ña —káchí taJesús xí'in na.

7

TaJesús sanda'a ra ñii taa ta kísa chiño noo ñii ta ndíso chiño xí'in natropa
(Mt. 8:5-13)

1 Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ndikó ra kuano'o ra ñoo Capernaum. 2 Ta yóo ñii tañoo Roma ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa kúu ra, ta ndeé ní ndó'o ñii ta kísa chiño noo ra nda yóo ña kivi ra. Ta tapatrón ra kí'vi ní ini ra xíni ña'á ra. 3 Ta xini so'o ra to'on ña nika'an nivi xa'a taJesús, ta ti'ví ra sava naxikua'a noo najudío ko'on na ndukú na noo taJesús kixi

ra sanda'a ra ta kísa chiño noo ra. 4 Kivi
nixaa naxikua'a noo taJesús, ta kixá'á na
xáku ndá'ví na noo ra, ká'an na xí'in ra:
—Tata, vaxi ndi ndúkú ndi ñamani
noo ún sanda'a ún ta kísa chiño noo ta
ndíso chiño xí'in natropa ñoo Roma.
Taká'no yó'o kúu ñii taa ta va'a ní, ta xa'a
ñayó'o va'a chindeé ún ra. 5 Saá chi kí'vi
ní ini ra xíni ra mii yó nañoo Israel, ta kisa
va'a ra ve'e ño'o sinagoga ñoo yó —káchí
na xí'in taJesús.
6 Ta saá kee taJesús kua'an ra xí'in na. Ta
xa yatin xaa na ve'e noo kándú'u ta ndeé
ndó'o, ta ta ndíso chiño xí'in natropa ti'ví
ra sava natá'an ra kua'an na ka'an na xí'in
taJesús si'a:
—Tata, si'a káchí tatá'an ndi, ta ndíso
chiño noo natropa ñoo Roma: On vá'a
sandi'i ka ini ún ña kixi ún ve'e ra. Saá chi
xáni sini ra yó'ó kúu ta ká'no ní noo ra, ta
ta nino ní kúu ra noo ún. Ñakán on vá'a
ki'vi ún ini ve'e ra, 7 ni on vása kómí ra yichi
kixaa ra noo ún, xáni sini ra. Ta kómí ún
ndayí ña kuiti ka'nda chiño ún noo kue'e, ta
nduva'a ta ndeé ndó'o, káchí ra. 8 Kúndaa
ini ra xa'a ndayí, chi yóo na xá'nda chiño
noo ra, ta kísa ndivi ra ña ká'an na xí'in ra;
ta mii ra xá'nda chiño ra noo inka natropa,
ta kísa ndivi na ña ká'an ra. Tá ká'an ra xí'in
ñii tatropa ña ko'on ra, ta saá kua'an ra. Tá
kána ra inka ra, ta saá vaxi ra. Tá ká'an ra
xí'in ta xíka chiño noo ra kasa ndivi ra ñii
chiño, ta kísa ndivi ra ña, saá káchí ta ndíso
chiño noo natropa, ta ti'ví ra ndi'i ka'an ndi
to'on yó'o xí'in ún —káchí na xí'in taJesús.
9 Ta taJesús naka'nda ini ra xini so'o ra
to'on yó'o, ta nika'an ra xí'in nivi na ndóo
xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ndi'i saá ñoo
Israel ta'án nakutá'an i xí'in ñii taa ta
kándixa Ndios ndatán kándixa tayó'o, ta ni
on siví tajudío kúu ra —káchí taJesús xí'in
na.
10 Ta saá na kixi xí'in chiño ndikó na
kuano'o na. Tá naxaa na ve'e ta ndíso chiño
xí'in natropa, ta xini na xa nduva'a taa ta
kísa chiño noo ra.

TaJesús sanataku ra sa'ya ñii ña'a ñándá'ví

11 Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taJesús kua'an
ra xí'in naxíka xí'in ra ñii ñoo naní ña Naín.
Ta kua'a ní nivi kua'an na sata ra. 12 Ta
nixaa na yatin noo ñoo, ta nakutá'an na
xí'in nivi ñísokó na xaton noo nákaa ñii ta
nixi'i kua'an na sandúxun na ra. Ta nixi'i
yó'o kúu talo'o, ñii laá ra saá kúu sa'ya si'í
ra, ta nixi'i ra, ta nindoo mató'ón si'í ra, chi
ñá xa nixi'i yii kúu ñá. Ta kua'a ní natá'an
ñá kua'an na xí'in ñá. 13 Ta xini taJesús
ñáyó'o, ta nata'ví ní ini ra xini ña'á ra, ta
nika'an ra xí'in ñá:
—On kuaku ún —káchí ra xí'in ñá.
14 Ta nixaa yatin ra, ta nitondaa nda'a ra
xaton noo nákaa talo'o nixi'i. Ta nivi na
ñísokó xaton, xikuita na, ta taJesús nika'an
ra xí'in talo'o nixi'i, káchí ra saá:
—Talo'o, ká'an i xí'in ún, ¡ndakoo ún!
—káchí taJesús xí'in ra.
15 Ta nataku ra, ta ndaní'i lo'o xí'in mii
ra, ta xikoo ra, ta kixá'á ra ká'an ra. Ta
taJesús nataxi ra talo'o yó'o nda'a si'í ra.
16 Ta ndi'i nivi na yíta yó'o kixá'á na yí'ví
na, ta ká'an na ñava'a xa'a Ndios, káchí na
saá:
—Ñii taprofeta ká'no xa kixaa ra noo
yó. Ndios xa kixaa ra chindeé ra nañoo ra
—káchí na.
17 Ta saá nixita ní'nó to'on xa'a taJesús
ndi'i saá ñoo estado Judea, xí'in inka ñoo
ñó'o yatin estado Judea.

TaJuan, ta sákuchu nivi, ti'ví ra naxíka xí'in ra
kua'an na ndaka to'on na taJesús
(Mt. 11:2-19)

18 Ta nivi naxíka xí'in taJuan taa ta
sákuchu nivi, nixa'an na koto na ra, chi
nákaa ra ini ve'e kaa, ta nika'an na xí'in ra
xa'a ndi'i ña ké'é taJesús. Ta taJuan kana ra
ovi naxíka xí'in ra, 19 ta ti'ví ra na kua'an na
noo taJesús, ña ndaka to'on na ra si'a:
—¿Án yó'ó kúu taa ta ndáti ndi ti'ví
Ndios sakaku ra na ñoyívi yó'o, án kundati
ka ndi inka ra?
20 Ta saá, nixaa naxíka xí'in taJuan noo
taJesús, ta nika'an na xí'in ra:
—TaJuan ta sákuchu nivi, ti'ví ra ndi'i
vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: "¿Án yó'ó
kúu taa ta ndáti ndi ti'ví Ndios sakaku ra
na ñoyívi yó'o, án kundati ka ndi inka ra?"
—káchí na xí'in ra.
21 Ta mii hora kixaa nayó'o noo taJesús,
ta sanda'a ra kua'a ní nivi na ndeé ndó'o
ndi'i saá noo kue'e, ta tava ra níma ndiva'a
kómí nivi, ta sanda'a ra nduchu noo nakuáá
ña koto va'a na. 22 Ta ndakuiin taJesús,
nika'an ra xí'in naxíka xí'in taJuan:
—Ná ndikó ndó noo taJuan, ta ndato'on
ndó xí'in ra ña xini so'o ndó, ta ña xini
ndó yó'o. Chi xa xini ndó nivi na xikuu

nakuáá, ta xa va'a xíto na vitin. Ta nivi na on vása ní-kivi kaka, ta vitin xa va'a xíka na. Ta nivi na xikuu na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra, ta vitin xa ndundii na. Ta nivi na kaku só'ó, ta vitin xa va'a xíni so'o na. Ta nivi na nixi'i, nataku na. Ta vitin nivi nandá'ví xíni so'o na to'on ñava'a ká'an ndoso i. Ta ndi'i ña xini so'o ndó ta xito ndó kísa ndivi i yó'o, saá kachí ndó ndato'on ndó xí'in taJuan. 23 Ta taa ta kándixa yi'i, tá on sandakoo ra yi'i, vará on kasa ndivi i chiño ña ndáti ra, ta nákaa ñasii níma tayó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in taJuan.

24 Ta saá kee na kuano'o na, ta taJesús kixá'á ká'an ra xí'in nivi na ndóo noo ra, káchí ra saá:

—Ta kivi nixa'an ndó xito ndó taJuan noo yuku yichí, ¿yukía ndáti ndó koto ndó? ¿Án ndáti ndó koto ndó ñii tón toyoó tón kísin ní kísa tachi? Ó'on, on siví saá. 25 ¿Án ká'án ndó koto ndó ñii taa ta va'a ní tikoto ndíxin? Ó'on, chi nivi na va'a ní tikoto ndíxin ta kómí na ñakuíká, on vása ndóo na yuku yichí, nayó'o ndóo na ve'e ná'no ña livi ní. 26 ¿Án nixa'an ndó xito ndó ñii taprofeta? Saá va, taJuan kúu ñii taprofeta ndino'o, ta ká'no ní ka chiño kisa ndivi taJuan noo chiño kisa ndivi inka naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. 27 Ta kuiya niya'a ñii taprofeta nitaa ra to'on Ndios xa'a taJuan, to'on Ndios ña káchí saá:

Tayó'o kuu ta xíka chiño noo i,
ta ti'ví i ra ko'on si'na ra noo taKá'no ta ti'ví i ñoyívi.
Ta ndasa va'a ra yichi ña ko'on taKá'no ta ti'ví i sakaku nivi ñoyívi,
saá nika'an Ndios xa'a taJuan xina'á.

28 Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Ñandixa ká'an i xí'in ndó, on koó inka taprofeta ká'no ka noo taJuan, ta sakuchu nivi. Ta saá ni, taa ta nino ní ka yóo noo ndi'i inka nivi na náki'in yichi ña xá'nda chiño Ndios, ta tayó'o kúu ta ká'no ka noo taJuan —káchí taJesús xí'in na.

29 Ta nañoo yó'o xí'in na káya si'ún xa'a nagobierno ñoo Roma xini so'o na to'on yó'o, ta xáni sini na ndí ña chitóni Ndios ñandaa kúu ña. Saá chi xa nixa'an na noo taJuan ta sakuchu ra na. 30 Ta nafariseo xí'in inka namaestro na xíni va'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, ni-xiin na naki'in na ñava'a ña chitóni Ndios xa'a na, chi ni-xiin na taxi na sakuchu taJuan na. 31 Ta saá kixá'á ká'an taJesús xí'in nivi:

—¿Ndasaá yóo nivi na ndóo ñoyívi yó'o vitin? 32 Ndatán yóo navalí na sásíki noyá'vi, saá yóo na. Sava navalí ká'an na xí'in inka navalí tá'an na, káchí na saá: "Tá tivi ndi música livi xa'a ndó, ta ni-xiin ndó kata xá'á ndó. Tá xita ndi yaa ndá'ya ní ña xíta na noo ndúxun na nixi'i, ta ni-xiin ndó kuaku ndó", káchí navalí. 33 Ndatán yóo navalí yó'o, saá yóo ndó, chi taJuan on vása ní-xixi va'a ra, ta nda ñii kivi on vása ní-xi'i ra vino, ta káchí ndó xa'a ra: "Tayó'o kómí ra níma ndiva'a." 34 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kixaa i ñoyívi yó'o, ta xíxi va'a i, ta xí'i i vino, ta káchí ndó saá xa'a i: "Ta ndeé ní xíxi ra, ta kua'a ní xí'i ra. Ta kúsii ní ini ra xíka ra xí'in na káya si'ún xa'a nagobierno, xí'in inka nivi na kánóo on vá'a to'on xa'a", saá káchí ndó xa'a i. 35 Ta ndi'i nivi na kómí ñandíchí Ndios, kúu na ké'é ñava'a, ta ñayó'o sáná'a ndí ñandíchí Ndios kúu ñandaa —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús nixaa ra kuxu ra ve'e tafariseo Simón

36 Ñii tafariseo naní Simón kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra kuxu ra. Ta taJesús kee ra kua'an ra, ta nixaa ra ve'e tafariseo yó'o, ta xikoo ra kuxu ra. 37 Ta ñii ña'a, ñáñoo yó'o kúu ñá, ta kánóo on vá'a to'on xa'a ñá, ta xini so'o ñá ndí nixaa taJesús ve'e taSimón. Ta kee ñá kua'an ñá xí'in ñii yuyu ña kuva'a xí'in yuu naní alabastro, ta chútú ñayó'o xí'in nduta tá xá'an támi, tá yá'ví ní kúu rá. 38 Ta nixaa ñá, xikuxítí ñá xa'a taJesús, ta xáku ñá, ta xí'in tánoo ñá, kixá'á ñá nákata ñá xa'a ra, ta náyakón ñá xa'a ra xí'in yisi sini ñá. Ta chikaa ñá ndi'i nduta tá xá'an támi xa'a ra, ta chíto ñá xa'a ra. 39 Ta xito tafariseo ña ké'é ñá xí'in taJesús, ta kixá'á ra xáni sini ra saá: "Tá ndixa taprofeta ndino'o kúu tayó'o, níkúu, ta kundaa ini ra ndí ña'a yó'o ñá kánóo on vá'a to'on xa'a kúu ñá", xáni ini tafariseo. 40 Ta taJesús nika'an ra saá xí'in ra:

—Tata Simón, yóo ña kóni i ka'an i xí'in ún —káchí ra.

Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:

—Va'a, ka'an ún xí'in i, Tata Maestro —káchí ra.

41 Ta taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in ra, nika'an ra káchí ra saá:

—Saá ndo'o ovi taa ta níká si'ún noo ñii ta satati si'ún. Ñii taa níká ra o'on ciento

si'ún denario, ta inka ra níká ovi siko uxu
si'ún denario. * 42 Ta nda ñii ra on vása
kómí ra si'ún cha'vi ra ña níká ra. Ta saá
ta satati si'ún kisa ká'no ini ra xa'a ndiovi
nayó'o, on vása ka níká na. Saá ndi'i cuento
lo'o —káchí taJesús.
Ta nindaka to'on ra taSimón:
—¿Yukía xáni sini ún? ¿Yukú ñii ta ovi
yó'o kuki'vi ka ini ra koni ra ta satati si'ún
ra?
43 Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:
—Taa ta níká kua'a ní ka si'ún kúu taa
ta kuki'vi ka ini koni ra ta satati si'ún ra
—káchí ra.
Ta nika'an taJesús xí'in taSimón:
—Ndixa ká'an ún —káchí ra.
44 Ta ndikó koo ra xíto ra noo ña'a, ta
nika'an ra xí'in taSimón:
—¿Án xíto ún ñáyó'o? Chi ñáyó'o nakata
ñá xa'a i xí'in tánoo ñá, ta nayakón ñá
xa'a i xí'in yisi sini ñá. Ta yó'ó, tá nik-
i'vi i ve'e ún, ta on vása ní-taxi ún takuií
nakata i xa'a i, 45 ta on vása ní-chindeé ún
yi'i xí'in ña chíto ún noo i. Ta ñáyó'o chíto
ñá xa'a i, nda niki'vi i ve'e ún tanda vitin
on vása sándakoo ñá chíto ñá xa'a i. 46 Ta
yó'ó, on vása ní-chikaa ún aceite sini i ña
kasa to'ó ún yi'i. Ta ñáyó'o chikaa ñá
nduta tá xá'an támi xa'a i. 47 Ta vitin
kóni i ka'an i xí'in ún: Vará kua'a ní kuachi
xikomí ñáyó'o, ta kisa ká'no ini i xa'a ndi'i
ña. Kí'vi ní ini ñá xíni ñá yi'i, saá chi xíni ñá
kua'a ní kuachi ñá kisa ká'no ini i xa'a. Ta
inka nivi, na kómí lo'o kuachi, ta kasa ká'no
ini i xa'a ña, nayó'o lo'o kuiti kuki'vi ini na
koni na yi'i —káchí ra xí'in taSimón.
48 Ta nika'an taJesús xí'in ñáyó'o:
—Xa kisa ká'no ini i xa'a kuachi ún, nana
—káchí ra xí'in ñá.
49 Ta inka na ndóo noo mesa, kixá'á na
ká'an tá'an na, káchí na saá:
—¿Yu kúu tayó'o, ta kísa ká'no ini ra xa'a
kuachi? Chi ñii laá Ndios kómí ra yichi ña
kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi —káchí
na.
50 Ta taJesús nika'an ra xí'in ña'a:
—Xa'a ña kándixa ún yi'i, Ndios sakaku
ra yó'ó. Ta vitin ná koo va'a ini ún ta
kuano'o ún ve'e ún —káchí ra xí'in ñá.

8

Ñayó'o ká'an yu kúu násí'í ná chíndeé taJesús

1 Ta saá kee taJesús, kua'an ra kua'a ní
ñoo ná'no xí'in ñoo válí, ká'an ndoso ra
noo nivi to'on ñava'a xa'a yichi noo xá'nda
chiño Ndios. Ta xí'in ra kua'an uxu ovi
naapóstol, 2 xí'in násí'í ná ndíkon sata ra.
Sava násí'í yó'o ndeé xindo'o ná kue'e, ta
taJesús sanda'a ra ná. Ta tava ra níma
ndiva'a xikomí inka ná, ta nduva'a ná. Ñii
ñáña'a yó'o naní ñá María Magdalena, ta
xikomí ñá uxa níma ndiva'a, ta taJesús tava
ra ndi'i ña, ta nduva'a ñá. 3 Inka ñá naní
Juana, ñá kúu ñásí'í taChuza, taa ta ndíso
chiño xí'in ve'e ká'no tarey Herodes. Inka
ñá naní Susana, ta kua'a ní ka násí'í ndíkon
sata taJesús, ta chíndeé ná ra xí'in ña xíni
ñó'ó ra nda'a ra.

TaJesús ndáto'on ra cuento xa'a taa ta chí'i ndikin trigo
(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

4 Ta nakutá'an kua'a ní nivi na kee ñii
ñii ñoo, kua'an na koni so'o na ña ka'an
taJesús, ta nika'an ra xí'in na ñii cuento ña
saná'a ra na, ta káchí ra saá xí'in na:
5 —Saá ndo'o ñii taa ta chí'i ndikin trigo.
Ta kixá'á ra xíta ní'nó ra ndikin trigo ña
chi'i ra noo ño'o. Ta sava ña nikoyo yichi,
ta nivi xindoso na ña, ta kixaa tísaa ta xaxi
rí ña. 6 Sava ndikin nikoyo noo yásín ní
noo ño'o sata yuu, ta ndikin yó'o kama ní
nindutа ña, ta niyichi ña, ta ndi'i xa'a ña,
chi on vása yóo ko'yo noo ño'o yó'o. 7 Ta
sava ña nikoyo ma'ñó tón ñiño, ta nindutа
ña, ta ni-kuchiño kua'no ña, saá chi xa'no
tón ñiño yó'o, ta xa'ni nduta nó ña. 8 Ta
sava ndikin nikoyo noo ño'o va'a ña kuíkon.
Ta nindutа ña, ta xa'no ña, ta kua'a ní
nixiyo ndikin yita yó'o, nda sava yita taxi
ñii ciento ndikin —káchí taJesús xí'in na.
Tá ndi'i cuento yó'o, ta saá xí'in ndi'i
ndee ra nika'an ra xí'in na:
—Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó
chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí
taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an ndachun taJesús sáná'a ra nivi xí'in cuento
(Mt. 13:10-17, 18-23; Mr. 4:10-12, 13-20)

9 Ta saá naxíka xí'in taJesús nindaka
to'on na ra:
—¿Yukía kóni kachí cuento yó'o?
—káchí na.
10 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:

* 7:41 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

—Ta ndó'ó, Ndios taxi ra ña kúndaa ini ndó to'on ña ñó'o se'é ña yo'vi ní ña ká'an xa'a yichi noo xá'nda chiño ra. Ta inka nivi kuiti xíni so'o na cuento ña ndáto'on i xí'in na, ta on vása kúndaa va'a ini na yukía káchí ña. Ta saá kundivi to'on Ndios ña káchí saá: "Vará xíto na, ta on vása xíni na ñandaa. Vará xíni so'o na, ta on vása chíkaa so'o na, ni on vása kúndaa ini na ña ndáto'on i", káchí to'on Ndios —káchí taJesús.

11 Ta saá nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra:

—Vitin ká'an i xí'in ndó yukía káchí cuento yó'o xa'a ta chí'i ndikin trigo. Ndikin ña chi'i taa ndáto'on ña xa'a to'on Ndios. 12 Ndikin ña nikoyo yichi ndáto'on ña xa'a nivi na xíni so'o to'on Ndios, ta saá vaxi ñandiva'a ká'no, ta táva ña to'on Ndios ña xini so'o na, koto kandixa na Ndios ta sakaku ra na. 13 Ta ndikin ña nikoyo noo yuu ndáto'on ña xa'a nivi na xíni so'o to'on Ndios, ta xandikon náki'in va'a na ña, ta kúsii ní ini na. Ta yá'a ñii káni lo'o, tá kíxá'á vaxi ña xó'vi na án ña xíto ndoso ña'á, ta nayó'o sándakoo na yichi Ndios, ta on xiin ka na kandixa na, saá chi on ta'án chikaa va'a ini na to'on Ndios. 14 Ta ndikin ña nikoyo noo tón ñiño ndáto'on ña xa'a nivi na xíni so'o to'on Ndios. Ta saá chiño yóo ñoyívi yó'o sándi'i ní ña ini na, ta kíxá'á na kísa chiño na ña kukomí na kua'a ní ñakuíká ñoyívi yó'o, ta chíkaa ní ini na kasa ndivi na ña kúsii ini mii na, ta saá on xiin ka na kutaku na ndatán ká'an to'on Ndios. 15 Ta ndikin ña nikoyo ño'o va'a ña kuíkon ndáto'on ña xa'a nivi na kúu na ndino'o ini náki'in to'on Ndios. Saá chi nivi yó'o xíni so'o na to'on Ndios, ta kándixa na ña. Ta nayó'o on vása sándakoo na yichi Ndios, ta kúndeé na nduu na nivi na va'a ini, na ke'é kua'a ní ñava'a noo Ndios. Ndatán yóo yita trigo ña táxi kua'a ní ndikin, saá yóo nivi na va'a yó'o —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

TaJesús ndáto'on ra cuento ña sáná'a ndasaá yóo ño'o tóon
(Mr. 4:21-25)

16 Ta saá nika'an ka taJesús, káchí ra saá:

—Tá nátoon yó ñii ño'o, ta on chikaa se'é yó ña tixin ñii yaxin án tixin xito. On vása ké'é yó saá, ta va'a ka chinóo yó ña noo síkón ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na ki'vi ve'e kuchiño koto na ña. 17 Kúndaa ini yó ndí ndi'i ña yóo se'é vitin, ñii kivi ña vaxi natívi ndi'i ña, ña koni ndi'i nivi ña, ta kundaa ini na xa'a ña.

18 'Ta xíni ñó'ó kundaa xí'in mii ndó ña koni so'o va'a ndó. Saá chi nivi na kúndaa ini ñandaa vitin, ta kivi ña vaxi kundaa ka ini na. Ta nivi na on xiin kundaa ini ñandaa vitin, ta kivi ña vaxi Ndios kindaa ndi'i ra ñalo'o kúndaa ini na.

TaJesús ká'an yu kúu si'í ra xí'in ñani ra
(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 Ñii kivi kixaa si'í taJesús xí'in nañani ra, ta ni-kuchiño na tondaa na noo ra, chi chútú ní nivi ve'e yó'o. 20 Ta ñii taa ndato'on ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

—Tata, si'í ún xí'in nañani ún yíta na ke'e, ta kóni na ka'an na xí'in ún —káchí ra.

21 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Nivi na xíni so'o to'on Ndios ta kísa ndivi na ña, nayó'o kúu nañani i xí'in si'í i —káchí ra.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi sayaa ra tachi xí'in takuií mini
(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 Ñii kivi taJesús niki'vi ra ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta nika'an ra xí'in na:

—Ná ko'yo inka xiiña noo mini —káchí ra.

Ta kee na kua'an na. 23 Ta kua'an tón barco noo takuií, ta taJesús xikandú'u ra nikisin ra. Ta kixá'á ndeé ní káni tachi na'á noo takuií, ta takuií kixá'á rá nákutú rá ini tón barco, ta tón yó'o kóni ketá nó ini takuií. 24 Saá nataa naxíka xí'in taJesús sanakáxín na ini ra, ta nika'an na xí'in ra:

—¡Maestro! ¡Maestro! ¡Yiyo ní ka'a ndi'i yó xí'in takuií mini! —káchí na xí'in ra.

Ta ndakoo taJesús, ta xa'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mini. Ta saá kutásin tachi na'á xí'in takuií mini, ñii yaa yaa kuu. 25 Ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra:

—¿Ndachun on vása kándixa ndó Ndios ndáa ra yó? —káchí ra.

Ta nayó'o yí'ví ní na, ta naka'nda ní ini na ndóo na, ta nindaka to'on tá'an na:

—¿Yu kúu tayó'o? Chi xá'nda chiño ra noo tachi na'á xí'in takuií mini, ta xíni so'o ña to'on ká'an ra —káchí na.

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús
kivi tava ra níma ndiva'a xikomí ñii taa
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nixaa barco inka tá'ví yu'u mini noo
ndóo nañoo Gadara. 27 Tá noo taJesús
tón barco, ta nakutá'an ra xí'in ñii tañoo
Gadara, ta tayó'o kómí ra níma ndiva'a. Xa
kua'a ní kuiya xíka yálá ra, ta on xiin ra
koo ra ve'e ra, ta táku ra kavua noo ndúxun
na nixi'i. 28 Tá xini ra taJesús, ta nixaa ra
xikuxítí ra noo taJesús, ta xí'in ndi'i ndee
ra nika'an ra:
—¿Yukía kóni ún ke'é ún xí'in i? Chi
yó'ó taJesús kúu Sa'ya Ndios taKá'no. Ta
xáku ndá'ví i noo ún ndí on saxo'vi ún yi'i
—káchí ra xí'in taJesús.
29 Nika'an ra si'a, saá chi taJesús xa kixá'á
ra táva ra níma ndiva'a, káchí ra saá:
—¡Níma ndiva'a, kee ún ta saña ún
tayó'o! —káchí taJesús.
Kivi niya'a, níma ndiva'a kua'a ní yichi
tiin ña tayó'o. Vará inka nivi xindaa
na ra, ta xí'in cadena kaa kua'a ní yichi
chikatón na nda'a ra, chikatón na xa'a ra,
ta ni-kuchiño ña, ta ña nakundeé ra kama
chachi cadena kaa yó'o, xí'in ndee ñaníma
ndiva'a xikomí tayó'o. Ta ñandiva'a kisa
nduxa ña xí'in ra kua'an ra yóo ra noo yuku
yichí. 30 Ta saá taJesús nindaka to'on ra
tayó'o, nika'an ra saá:
—¿Ndasaá naní ún?
Ta ndakuiin ra:
—Naní ndi Legión.
Nika'an ra saá chi kua'a ní kúu níma
ndiva'a kómí ra. 31 Ta xáku ndá'ví níma
ndiva'a noo taJesús, ña on ti'ví ra ndi'i ña
ko'on ña yavi ña kónó ní ña on vása ndi'i
kónó. 32 Ta yatin yóo ñii yuku, xíka kua'a ní
kini xíxa'an rí. Ta ndi'i níma ndiva'a xaku
ndá'ví ña noo taJesús, káchí ña saá:
—Ti'ví ún ndi'i ko'on ndi ki'vi ndi ini
ndi'i tíkini kaa —káchí ña.
Ta taJesús taxi ra ña ndukú níma ndiva'a.
33 Ta saá kee ndi'i níma ndiva'a ña xikomí
tayó'o, ta niki'vi ña ini ndi'i tíkini. Ta ndi'i
tíkini xíno rí kua'an rí, ta sakoyo xí'in mii rí
ta'vi, noo nikoyo rí ini mini, ta nika'a ndi'i
rí ta nixi'i ndi'i rí.
34 Ta nivi na ndáa kini xini na ñayó'o,
ta xíno na kua'an na ndato'on na xí'in na
ndóo ñoo xí'in na ndóo yuku, ña ndo'o kini
sana na. 35 Ta saá kixaa nivi xíto na yukía
ndo'o tíkini ta yukía ndo'o taa ta xikomí
níma ndiva'a. Ta kixaa nivi yó'o noo yóo
taJesús, ta xini na ta xikomí kua'a ní níma
ndiva'a, yóo ra yatin xa'a taJesús, ta xa
ndíxin ra tikoto, ta xa nakoo va'a sini ra. Ta
nanivi yó'o niyi'ví ní na. 36 Ta inka nivi na
xini ndasaá nduva'a ta xikomí níma ndiva'a
ndato'on na xa'a ña ke'é taJesús. 37 Ta ndi'i
na ndóo ñoo Gadara yó'o kixá'á na xáku
ndá'ví na noo taJesús ña kee ra ko'on ra
inka ñoo. Saá chi yí'ví ní na. Ta ndaa
taJesús ini tón barco xí'in naxíka xí'in ra
ta kua'an na. 38 Ta kivi ndaa taJesús ini
tón barco, ta ta xikomí níma ndiva'a xaku
ndá'ví ra noo ra:
—Taxi ún ná ko'on i xí'in ún —káchí ra.
Ta taJesús ni-xiin ra taxi ra ko'on ra, ta
nika'an ra xí'in tayó'o:
39 —No'o ún ve'e ún vitin, ta nda-
to'on ún xí'in natá'an ún xa'a ñaká'no ní
ke'é Ndios xí'in ún —káchí taJesús.
Ta saá kee tayó'o kuano'o ra, ta kixá'á
ra ndáto'on ra xí'in ndi'i nañoo ra yu kúu
ñava'a ke'é taJesús xí'in ra.

TaJesús sanataku ra ñii ñálo'o ñá nixi'i,
ta sanda'a ra ñii ñáña'a ñá nitondaa nda'a
tikoto ra
(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Tá tuku ndikó taJesús xí'in tón barco,
ta naxaa ra nda yu'u mini noo kee ra kua'an
ra, ta kua'a ní nivi kúsii ní ini na nakutá'an
na xí'in ra, chi ndáti na ndikó ra. 41 Ta kixaa
ñii ta xá'nda chiño xí'in ve'e ño'o sinagoga,
naní ra Jairo. Tá xini ra taJesús, ta xikuxítí
ra noo ra, ta ndeé ní xaku ndá'ví ra noo ra
ña ko'on ra xí'in ra ve'e ra. 42 Saá chi ñii
laá kuiti ñálo'o kúu sa'ya taJairo, ta kómí
ñá uxu ovi kuiya, ta ndeé ní ndó'o ñá, xa ña
yóo kivi kúu ñá. Ta kee taJesús kua'an ra
xí'in taJairo ve'e ra. Ta kua'a ní nivi ndíkon
na sata ra nda ñii chínda'á na ra.
43 Ta yóo ñii ña'a kua'an ñá xí'in nivi
na kua'an sata taJesús, ta xa uxu ovi kuiya
ndeé ní ndó'o ñá kue'e xíta nii. Ta xa
nixa'an ñá noo kua'a ní ndotor, ta sandi'i
ñá si'ún ñá. Ta on vása ní-kuchiño nduva'a
ñá. 44 Ta vitin vaxi ñá sata taJesús, ta
nitondaa nda'a ñá yu'u tikoto ra, ta saá
xandikon niyaa xíta nii ñá, ta nda'a ñá.
45 Ta nika'an taJesús:
—¿Yukú ndó nitondaa nda'a yi'i?
—káchí ra.
Ta ndi'i nivi ká'an na:
—On siví yi'i nitondaa nda'a yó'ó
—káchí na.
Ta taPedro xí'in inka naxíka xí'in taJesús
nika'an na xí'in ra:

—Tata Maestro, yóo kuaʼa ní nivi ta ñii chínda'á táʼan na, ta chínda'á na yóʼó, ta ndáka toʼon ún: ¿Yukú ndó nitondaa ndaʼa tikoto i?, káchí ún —káchí na xíʼin ra.

46 Ta ndakuiin taJesús, káʼan ra:

—Xíni i ndí ñii nivi nitondaa yiʼi, chi kúndaa ini i kee loʼo ndee i —káchí ra.

47 Ta saá kundaa ini ñáñaʼa yóʼo ndí on kúchiño koo seʼé ka ñá, ta kixáʼá yíʼví ñá nda kísin ñá, ta kixaa ñá xikuxítí ñá noo taJesús. Ta noo ndiʼi nivi, kixáʼá ñá ndatoʼon ñá ndachun nitondaa ndaʼa ñá tikoto ra, ta xandikon nduvaʼa ñá. 48 Ta nikaʼan taJesús xíʼin ñá:

—Nana, xa nduvaʼa ún chi kándixa ini ún yiʼi. Ta vitin noʼo ún, ta ná koo vaʼa ini ún.

49 Tá káʼan ka taJesús xíʼin ñáyóʼo, ta saá kixaa nivi na kee veʼe taJairo, ta nikaʼan na xíʼin taJairo:

—Saʼya ún xa nixiʼi ñá. ¿Ndachun sándiʼi ka ún taMaestro yóʼo?

50 Ta xini soʼo taJesús ña nikaʼan na, ta nikaʼan ra xíʼin taJairo:

—On kuyiʼví ún. Kundaa vaʼa ini ún yiʼi, ta nduvaʼa saʼya ún —káchí ra.

51 Ta nixaa taJesús veʼe taJairo, ta ni-xiin ra kundikon nivi sata ra, kuiti taxi ra koʼon uni naxíka xíʼin ra na kúu taPedro, taJacobo, xíʼin taJuan. Ta taxi ra ndayí ña kiʼvi yivá ñáloʼo xíʼin siʼí ñá ini veʼe xíʼin ra. 52 Ta ndóo kuaʼa ní nivi xáku ní na chi kúchuchú ní ini na xaʼa ñáloʼo ñá nixiʼi. Ta nikaʼan taJesús xíʼin na:

—On kuaku ndó, chi ñáloʼo yóʼo on vása ní-xiʼi ñá, ñá kísin kuiti kúu ñá —káchí ra.

53 Ta saá kusiki na taJesús ta nixaku ndaa na ra, chi xini na ndí nixiʼi vaʼa ñá. 54 Ta taJesús tiin ra ndaʼa ñáloʼo, ta nikaʼan ra xíʼin ñá:

—Ñáloʼo, káʼan i xíʼin ún, ¡ndakoo ún! —káchí ra.

55 Ta saá nataku ñá, ta xandikon ndakoo ñá. Ta nikaʼan taJesús:

—Taxi ndó ñaʼa ná kuxu ñá —káchí ra.

56 Ta yivá ñá xíʼin siʼí ñá naka'nda ini na ndóo na, ta taJesús xaʼnda chiño ra noo na, káchí ra saá:

—On ndatoʼon ndó xíʼin nda ñii nivi xaʼa ña nataku saʼya ndó —káchí taJesús xíʼin na.

9

TaJesús tiʼví ra uxu ovi naxíka xíʼin ra koʼon na kaʼan ndoso na toʼon ra (Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)

1 Ñii kivi taJesús kana ra uxu ovi naxíka xíʼin ra, ta kixaa na noo ra, ta taxi ra ndee xíʼin ndayí ndaʼa na ña tava na níma ndivaʼa ña sáxoʼvi inka nivi, ta taxi ra ndee xíʼin ndayí ndaʼa na ña sandaʼa na ndiʼi noo kueʼe. 2 Ta tiʼví ra na koʼon na kaʼan ndoso na xaʼa yichi ña xáʼnda chiño Ndios, ta sandaʼa na nivi na ndeé ndóʼo. 3 Nikaʼan ra xíʼin na, káchí ra saá:

—Tá kuaʼan ndó chiño yóʼo, ta nda ñii ñaʼa on kuniʼi ndó koʼon ndó: on kuniʼi ndó yiton,* ni leká ndó, ni ña kuxu ndó, ni siʼún ndó, ni inka tikoto ndó. 4 Tá nixaa ndó inka ñoo, ta veʼe noo nakiʼin vaʼa na ndóʼó, kundoo ndó nda tondaa kivi kee ndó ñoo nayóʼo. 5 Tá yóo ñii ñoo noo on xiin nivi nakiʼin vaʼa na ndóʼó, ta saá kee ndó ñoo yóʼo ta koʼon ndó, ta sakisin ndó xaʼa ndó ña nakoyo yaa. Saá saná'a káxín ndó ndí nayóʼo nákuiso na kuachi noo Ndios, chi on xiin na koni soʼo na toʼon ra —káchí taJesús xíʼin na.

6 Ta saá kee naxíka xíʼin taJesús, ta kuaʼan na ndiʼi ñoo, ta káʼan na xíʼin nivi toʼon ñavaʼa xaʼa yichi Ndios, ta sandaʼa na nivi na ndeé ndóʼo.

Tarey Herodes xíka ini ra xaʼa taJesús (Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Ta tarey Herodes, xini soʼo ra xaʼa ndiʼi ñavaʼa ña keʼé taJesús, ta on vása xíni ra yukía kúu toʼon ña ndixa xaʼa taJesús. Saá chi sava nivi káʼan na siʼa:

—TaJesús kúu taJuan, ta sakuchu nivi, ta nixiʼi ra ta vitin nataku ra —káchí na.

8 Ta inka na káʼan:

—Taprofeta Elías, taa ta nikaʼan ndoso toʼon Ndios xinaʼá, vitin kixaa tuku ra ñoyívi yóʼo —káchí na.

Ta inka na káʼan:

—TaJesús kúu inka taprofeta ta xitaku xinaʼá, ta vitin nataku ra —káchí na.

9 Ta tarey Herodes nikaʼan ra:

—Yiʼi kúu ta xaʼnda chiño ña kandoso na sikon taJuan. ¿Ta yu kúu tayóʼo ta káʼan na xaʼa vitin? —káchí ra.

Ta kixáʼá ra ndúkú ra ndasaá kuchiño koni ra taJesús.

* 9:3 Yiton yóʼo ñii kúu nó xíʼin taton, án garrote.

TaJesús taxi ra xixi o'on mil taa
(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Ta ndikó uxu ovi naapóstol na ti'ví
taJesús, ta naxaa na noo ra, ta ndato'on
na xí'in ra ndi'i ña ke'é na. Ta saá taJesús
kana ra nayó'o ña ko'on na xí'in ra inka
xiiña noo on koó nivi, ta nixaa na yatin ñoo
Betsaida. 11 Ta saá nivi xini so'o na míchí
kua'an taJesús, ta kee na kua'an na sata ra.
Ta kixaa na noo ra, ta taJesús naki'in va'a ra
na. Sáná'a ra na xa'a yichi ña xá'nda chiño
Ndios, ta sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o.
12 Ta xa nikuaa ní kúu ña, ta saá nitondaa yatin na uxu ovi xíka xí'in taJesús, ta
nika'an na xí'in ra:
—Tata, va'a ti'ví ún ndi'i nivi yó'o ná
ko'on na rancho án ñoo válí ña yóo yatin,
ta nandukú na noo kusun na ñoó vitin, ta
sata na ña kuxu na, chi noo ndóo yó vichí
ní yó'o.
13 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
naxíka xí'in ra:
—Mii ndó taxi kuxu na —káchí ra.
Ta nika'an na saá:
—On koó kua'a ñaxíxi. Yóo kuiti o'on
sita va'a ta ovi kúu tiaká. ¿Án kóni ún ko'on
ndi ñoo sata ndi ña kuxu ndi'i nivi yó'o?
—káchí na xí'in ra.
14 Chi yóo kua'a ní nivi, nda o'on mil taa
ndóo. Ta nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in
ra:
—Nata'ví ndó nivi ñii ti'vi ñii ti'vi kundoo na, ta ovi siko uxu nivi kúu ñii ñii ti'vi
—káchí ra.
15 Ta nika'an na xí'in nivi, ta xikundoo
ndi'i na. 16 Ta saá ki'in taJesús o'on sita va'a
xí'in ovi tiaká, ta xito ndaa ra ñoyívi nino,
ta nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ña'á ún
taxi ún ñaxíxi.
Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a
naxíka xí'in ra, ta nayó'o nataxi na ña nda'a
ndi'i nivi na ndóo yó'o. Ta ta'ví ra ovi tiaká
ta nataxi na rí nda'a ndi'i nivi. 17 Ta nani ña
xixi ndi'i nivi nda nixaa ini na. Tá ndi'i xixi
na, ta naxíka xí'in taJesús naki'in na uxu
ovi chikiva sita va'a xí'in tiaká ña kindoo
ndoso, chi ni-kundeé nanivi kuxu ndi'i na
ña.

TaPedro ká'an ra taJesús kúu Cristo,
taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi ñoyívi yó'o
(Mt. 16:13-20; Mr. 8:27-30)

18 Ta saá ñii kivi taJesús ká'an mató'ón
ra xí'in Ndios, ta ndasaá kuiti naxíka xí'in
ra yóo na xí'in ra. Tá ndi'i nika'an taJesús,
ta nindaka to'on ra na:
—¿Yukía káchí nivi xa'a i yu kúu i?
—káchí ra.
19 Ta ndakuiin na, káchí na saá:
—Sava nivi ká'an yó'ó kúu ún taJuan, ta
sakuchu nivi. Sava na ká'an yó'ó kúu ún
taprofeta Elías, ta inka na ká'an yó'ó kúu ún
inka taprofeta ta xitaku xina'á.
20 Ta taJesús nindaka to'on ra na:
—Ta mii ndó, ¿yukía káchí ndó yu kúu i?
Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Yó'ó kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku nivi ñoyívi yó'o.
21 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:
—Ta on ka'an ndó xí'in nda ñii nivi yu
kúu i.

TaJesús ndáto'on ra ña ka'ni na ra
(Mt. 16:21-28; Mr. 8:31–9:1)

22 Ta taJesús nika'an ka ra xí'in naxíka
xí'in ra, káchí ra si'a:
—Yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kivi vaxi
naxikua'a noo najudío, xí'in na sáná'a
ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu on
kua'a na kandixa na yi'i ta saxo'vi ní na yi'i.
Ta ka'ni na yi'i, ta kivi uni nataku i, saá ke'é
Ndios.
23 Tá ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta nika'an
ra xí'in ndi'i nivi na ndóo yatin:
—Ndi'i nivi na kóni kundikon yi'i xíni
ñó'ó sandakoo na ndi'i ña káchí ini mii na,
ta ñii ñii kivi kusokó na tón cruz mii na† ta
kundikon na sata i. 24 Ndi'i nivi na ndasaá
kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o,
ta on xiin na xo'vi na xa'a i, ta nayó'o
on kuchiño na kutaku na xí'in Ndios. Ta
nivi na on vása ndí'i ini ndukú kutaku va'a
na ñoyívi yó'o, xa'a ña kundikon na yi'i,
nayó'o kúu nivi na kutaku xí'in i. 25 Tá kómí
nivi ndi'i ñakuíká ñoyívi yó'o, ta on vása
táku ndino'o na noo Ndios, ta nda mani kúu
ña. 26 Ta nivi na kúka'an noo xa'a yi'i, ta
kúka'an noo na xa'a to'on i noo inka nivi,
ta saá yi'i, taa ta kixi noo Ndios, kuka'an
noo i xa'a nayó'o noo Ndios kivi ña ndikó i
ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ña va'a ña yé'e
ña kómí Yivá i Ndios xí'in naángel yii, na
kixaa xí'in i. 27 Ndixa ká'an i xí'in ndó, sava
ndó'ó na ndóo vitin, kutaku ka ndó ña kivi

† 9:23 To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús.

koni ndó ñavaʼa káʼno noo xáʼnda chiño Ndios.

Kivi nátaxa taJesús, xini uni taxíka xíʼin ra
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Niyaʼa yatin ona kivi, ta nakaxin ta-
Jesús uni taxíka xíʼin ra, taPedro, taJacobo
xíʼin taJuan, ta kuaʼan na xíʼin ra ñii yuku
síkón, ña kaʼan ra xíʼin Ndios. 29 Tá mií
káʼan ra xíʼin Ndios, ta nasama noo taJesús,
ta nátaxa tikoto ra, nduyaa ní ña. 30 Ta
saá nitivi taMoisés xíʼin taElías, ndátoʼon
na xíʼin taJesús. 31 Ta ñii káʼno ña náyeʼe,
ta xino nduu ndiʼi ña noo yíta na káʼan
xíʼin taJesús. Nikaʼan na ndasaá koo kee
ra ñoyívi yóʼo, chi xa yatin tondaa kivi ña
nakuita nanivi ñoo Jerusalén ta kaʼni na
ra. 32 Vará taPedro xíʼin inka ovi natáʼan
ra kóni ní na kusun na, ta saá ni, kuchiño
na xindito na, ta xini na ñakáʼno náyeʼe, ta
xino nduu ña taJesús xíʼin ovi taa na yóo
xíʼin ra. 33 Tá xa yatin koʼon na ovi yóʼo, ta
nikaʼan taPedro xíʼin taJesús:

—Tata Maestro, vaʼa ní ndóo yó yóʼo. Tá
kóni ún, ta kasa vaʼa ndi uni tiaʼva, ñii ña
koo mii ún, ñii ña koo taMoisés, ta inka ña
koo taElías.

Nikaʼan taPedro saá chi on vása kúndaa
ini ra yukía káʼan ra. 34 Tá káʼan ka taPedro,
ta noo ñii viko chée nda noo ñíndichi ra
xíʼin nataa yóʼo, ta nisaʼvi ndiʼi na tixin
viko, ta niyiʼví ní na. 35 Ta tixin viko yóʼo
kixi toʼon ña nikaʼan Ndios, káchí ra saá:

—Tayóʼo kúu Saʼya i, ta kíʼvi ní ini i xíni i.
Ta koni soʼo vaʼa ndó toʼon ña kaʼan ra
—káchí Ndios.

36 Tá xini soʼo na toʼon yóʼo, ta ni-xini ka
na ovi taa ta nikaʼan xíʼin taJesús, nda ñii
laá kuiti taJesús ñíndichi noo na. Ta naxíka
xíʼin taJesús on vása ní-ndatoʼon yachi na
xíʼin nda ñii nivi xaʼa ña xini nayóʼo.

Ñayóʼo káʼan taJesús sanda'a ra
ñii taloʼo ta kómí níma ndivaʼa
(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Ta nitivi inka kivi, ta ndikó taJesús
vaxi noo ra yuku xíʼin taPedro, taJuan, xíʼin
taJacobo, ta nakutáʼan na xíʼin kuaʼa ní nivi
na kixaa noo na. 38 Ta ñii tatáʼan nanivi
yóʼo, xíʼin ndiʼi ndee ra nikaʼan ra xíʼin
taJesús:

—Tata maestro, kundáʼví ini ún koni ún
taloʼo saʼya i. On koó ka inka saʼya i, 39 ta
kuaʼa ní yichi ñaníma ndivaʼa tíin ña ra, ta
ndáʼyi ní ra, ta ndeé ní sákisin ña ra, tanda
kée chikiño yuʼu ra. Sátakuéʼe ní ña ra, ta
on xiin ña saña ña ra. 40 Ta xa xaku ndáʼví i
noo naxíka xíʼin ún tava na níma ndivaʼa
yóʼo, ta on vása ní-kuchiño na —káchí ra.

41 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin
na:

—¡Nivi na toon ní ini kúu ndóʼó, ta on
xiin ndó kandixa ndó Ndios! ¿Ndasaá ka
kivi xíni ñóʼó kutaku i xíʼin ndó? ¿Nda ama
kundeé ini i xíʼin ndó? —káchí ra.

Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin yivá taloʼo ta
kómí níma ndivaʼa:

—Naʼa xíʼin saʼya ún —káchí ra.

42 Ta kixaa taloʼo yatin noo taJesús, ta
níma ndivaʼa tuku tiin ña ra, ta sakana ña
ra noo ñoʼo, ta kini ní sakisin ña ra nda kée
ndaʼa ra xíʼin xaʼa ra. Ta taJesús xaʼnda
chiño ra noo níma ndivaʼa ña kee ña. Ta
ñaníma ndivaʼa yóʼo kee ña, ta xandikon
nduvaʼa taloʼo, ta taJesús nataxi ra taloʼo
yóʼo ndaʼa yivá ra. 43 Ta ndiʼi nivi nakaʼnda
ní ini na, chi xini na ñandee káʼno kómí
Ndios.

Yichi ovi taJesús káʼan ra xaʼa ña xoʼvi ra ta
kivi ra
(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

Ta na ndóo yóʼo nakaʼnda ini na xaʼa
ñavaʼa keʼé taJesús, ta nikaʼan ra xíʼin
naxíka xíʼin ra:

44 —Chikaa vaʼa soʼo ndó toʼon ña káʼan i
xíʼin ndó vitin. Ñii kivi ña vaxi ñii taa
nataxi ra yiʼi, ta kúu taa ta kixi noo Ndios,
ndaʼa nivi —káchí taJesús.

45 Ta naxíka xíʼin ra on vása ní-kundaa
ini na yukía káchí toʼon ña nikaʼan ra xíʼin
na, saá chi on vása ní-taxi yachi Ndios ña
kundaa ini na. Ta yíʼví ní na ndaka toʼon na
ra yukía kóni kachí ña káʼan ra.

Naxíka xíʼin taJesús náa na
xaʼa yu kúu ta káʼno ka noo ndiʼi na
(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Ñii kivi naxíka xíʼin taJesús kixáʼá na
náa na xíʼin táʼan na xaʼa yu kúu ta káʼno
ka noo ndiʼi na. 47 Ta xíni ndiʼi taJesús yukía
xáni ini na, ta kana ra ñii taloʼo, ta kixaa ra
xikundichi ra siin taJesús. 48 Ta nikaʼan ra
xíʼin naxíka xíʼin ra:

—Ndiʼi nivi xaʼa ña kándixa na yiʼi, ta
nákiʼin vaʼa na navalí, kóni kachí ña saá:
ndí yiʼi nákiʼin vaʼa na. Ta ndiʼi nivi na
nákiʼin vaʼa yiʼi, káchí ña saá: ndí nákiʼin
vaʼa na Ndios, taa ta tiʼví yiʼi vaxi i. Saá chi
taa ta kúu ta nino ka noo ndó, tayóʼo kúu ta

ká'no ka̱ no̱o̱ ndi'i ndó —káchí ta̱Jesús xí'in na.

Ni̱vi na o̱n vása sáa̱ ini xíni ta̱Jesús, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in ra
(Mr. 9:38-40)

49 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Juan xí'in ta̱Jesús:
—Tata Maestro, xi̱ni ndi̱ ñii ta̱a táva ra níma̱ ndiva̱'a. Xá'nda chiño ra no̱o̱ níma̱ ndiva̱'a xí'in nda̱yí ún, káchí ra. Ta ni̱ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ra sandakoo ra ña ké'é ra saá, chi o̱n si̱ví ta̱ ndíko̱n sa̱ta̱ ún xí'in ndi̱ kúu ra —káchí ra xí'in ta̱Jesús.
50 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—O̱n kasi ndó no̱o̱ ra, chi yóo yu'ú ta̱kán xí'in mii̱ yó. Saá chi ni̱vi na o̱n vása sáa̱ ini xíni mii̱ yó, nayó'o kúu na yóo yu'ú xí'in mii̱ yó —káchí ta̱Jesús xí'in ra.

Ta̱Jesús ká'a̱n ra ndí ta̱Jacobo xí'in ta̱Juan o̱n vása xíni̱ na mí va̱xi to̱'on ña ká'a̱n na

51 Ta xa va̱xi ki̱vi̱ ndikó ta̱Jesús ko̱'o̱n ra ñoyívi ni̱no, ta chi̱ka̱a̱ ini ra ko̱'o̱n ra ñoo Jerusalén. 52 Ta saá ti̱'ví ra sava na xíka chiño no̱o̱ ra, ná ko̱'o̱n na ñii ñoo estado Samaria ña kasa ndivi na ña xa̱a̱ ra. 53 Ta nañoo kán ni̱-xiin na naki'in na ta̱Jesús, chi xíni̱ na ndí kóni ra ko̱'o̱n ra ñoo Jerusalén.‡
54 Ta o̱vi̱ ta̱a ta̱xíka xí'in ta̱Jesús, ta̱Jacobo xí'in ta̱Juan, xi̱ni na ndí ni̱-xiin ni̱vi nañoo Samaria yó'o naki'in va̱'a na ta̱Jesús, ta ni̱ka̱'a̱n nata̱a yó'o xí'in ta̱Jesús:
—Tata, ¿án kóni ún ndukú ndi̱ no̱o̱ Ndios chika̱a̱ ra ño'o̱ ta ka'mi ña ndi'i ni̱vi nañoo yó'o?, chi saá ki̱sa ta̱profeta Elías kui̱ya̱ xi̱na̱'á —káchí na xí'in ta̱Jesús.
55 Ta ndi̱kó koo ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ndó'ó, o̱n vása va̱'a ká'a̱n ndó saá, 56 chi o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña sandi'i i̱ xa̱'a̱ ni̱vi kúu ña ki̱xa̱a̱ i̱ ñoyívi yó'o, ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, ta̱ va̱xi saka̱ku ni̱vi kúu i̱ —káchí ra.
Ta saá ke̱e na kua̱'a̱n na inka̱ ñoo.

Ñayó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi na kóni kundiko̱n sa̱ta̱ ta̱Jesús
(Mt. 8:19-22)

57 Kua̱'a̱n ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra yichi̱, ta na̱kutá'an na xí'in ñii ta̱a, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Jesús si'a:
—Tata, kundiko̱n i̱ sa̱ta̱ ún, nda̱ mí ko̱'o̱n ún ta ko̱'o̱n i̱ xí'in ún —káchí ra.
58 Ta nda̱kuii̱n ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Tíñokuii kómí rí kavua̱ no̱o̱ kísi̱n rí, ta tísaa kómí rí ta̱ka̱ rí nda'a̱ yito̱n no̱o̱ kísi̱n rí, ta yi̱'i̱, ta̱a ta̱ ki̱xi no̱o̱ Ndios, o̱n ko̱ó ve'e i̱ no̱o̱ ku̱su̱n i̱ —káchí ta̱Jesús xí'in ra.
59 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in inka̱ ta̱a:
—Na'a kundiko̱n ún sa̱ta̱ i̱ —káchí ra.
Ta nda̱kuii̱n ta̱yó'o, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Va̱'a Tata, ta si'na taxi ún ña kundati i̱ nda̱ ná kivi̱ yivá i̱, ta sandúxu̱n i̱ ra, ta saá kundiko̱n i̱ yichi̱ ún —káchí ra.
60 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in ra:
—Ni̱vi na o̱n vása ndino'o táku̱ no̱o̱ Ndios, va̱'a sandúxu̱n na natá'an na nandii̱í. Ta yó'ó, yóo inka̱ chiño ña xíni̱ ñó'ó ní ka̱ kasa ndivi ún: Va̱'a ko̱'o̱n ún ka̱'a̱n ndoso ún to̱'on xa̱'a̱ yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in ra.
61 Ta ni̱ka̱'a̱n inka̱ ta̱a, káchí ra saá xí'in ta̱Jesús:
—Kóni kundiko̱n i̱ yó'ó, Tata, ta si'na taxi ún ná ko̱'o̱n i̱ nda̱yi i̱ nave'e i̱ —káchí ra.
62 Ta saá nda̱kuii̱n ta̱Jesús, káchí ra:
—Tá yóo ñii ta̱ tá'ví no̱o̱ ño'o̱, ta tiin ra xa̱'a̱ ya̱ta̱, ta ndikó koo ra nakoto ra chí sa̱ta̱ ra, ta o̱n vása va̱'a kasa chiño ra. Nda̱tán yóo ta̱yó'o, saá yóo ni̱vi na kíxá'á kua̱'a̱n yichi̱ Ndios, ta o̱n xi̱in na sandakoo na yichi̱ yatá. Ta nayó'o o̱n vása va̱'a kasa chiño na yichi̱ Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in ra.

10

Ta̱Jesús ti̱'ví ra u̱ni̱ si̱ko̱ u̱xu̱ ta̱a kua̱'a̱n na ka̱'a̱n na xí'in ni̱vi xa̱'a̱ yichi̱ Ndios

1 Ta ndi̱'i ñayó'o, ta ta̱Jesús na̱ka̱xin ra u̱ni̱ si̱ko̱ u̱xu̱ ta̱a, ta ti̱'ví ra na, o̱vi̱ o̱vi̱ na kua̱'a̱n si'na na ndi'i saá ñoo, ta saá xa̱a̱ mii̱ ta̱Jesús. 2 Ta ta̱'án ka̱ ko̱'o̱n na ta ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús xí'in na:
—Nda̱tán yóo kui̱'i ña xa yóo ti'va nakaya, saá yóo ni̱vi na xa yóo ti'va kundiko̱n yi̱'i̱, ta o̱n ko̱ó ni̱vi kasa chiño na no̱o̱ i̱ nakaya na nayó'o. Ta saá kuaku ndá'ví ndó ndukú ndó no̱o̱ Ndios ña ti'ví ra inka̱ ni̱vi ña kasa ndivi na chiño ra ñoyívi yó'o. 3 Ta vitin kua̱'a̱n ndó kasa ndivi ndó chiño xa̱'a̱ Ndios. Ta ndó'ó, nda̱tán yóo ndikachi válí ma̱'ñó tíndiva̱'yí, saá koo ndó, chi yóo kua̱'a̱ ní ni̱vi na o̱n vá'a ini no̱o̱ ko̱'o̱n ndó. 4 Tá kua̱'a̱n ndó, ta o̱n kuni'i ndó si̱'ún, ni leká ndó, ni inka̱ ndu̱xa̱n ndó. Ta o̱n kuita ndó ndato̱'on ndó xí'in ni̱vi yichi̱.

‡ 9:53 Ni̱vi naSamaria o̱n xi̱in na koni na ni̱vi naIsrael na ndóo ñoo Jerusalén.

5 Tá nixaa ndó noo kua'an ndó, ta ve'e noo
xaa ndó, ka'an ndó xí'in nivi: "Ná koo va'a
ini ndó'ó na ndóo ve'e yó'o", kachí ndó
xí'in na. 6 Tá yóo nivi na va'a ini ve'e yó'o,
ta ndixa ná koo va'a ini na. Tá on koó nivi
na va'a ini ve'e yó'o, ta saá ñava'a nika'an
ndó xa'a nayó'o, on ndoo ña xí'in na, ta
ndikó ña xí'in mii ndó. 7 Ta noo naki'in va'a
nivi ndó'ó, ta kundoo ndó ve'e nayó'o. Ta
va'a kuxu ndó ta ko'o ndó nda ndá ña taxi
na nda'a ndó. Ndó'ó kísa ndivi ndó chiño
ña chindeé nayó'o, ta saá yóo ndayí xa'a ña
taxi na ña kuxu ndó. Saá chi ndi'i nivi na
kísa chiño kómí na ndayí naki'in na ya'vi
na. 8 Tá xaa ndó ñii ñoo, ta nivi naki'in va'a
na ndó'ó, ta va'a kuxu ndó ña taxi na nda'a
ndó, 9 ta sanda'a ndó nivi na ndeé ndó'o, ta
ka'an ndó saá xí'in na: "Xa yóo yatin yichi
noo xá'nda chiño Ndios", kachí ndó xí'in
na. 10 Tá xaa ndó ñii ñoo, tá on vása náki'in
va'a nivi ndó'ó, ta kee ndó kua'an ndó yichi
ñoo yó'o, ta ka'an ndó si'a: 11 "Ná sakisin
ndi xa'a ndi ña nakoyo yaa ñoo ndó. Xí'in
ñayó'o kundaa ini ndó ndí mii ndó kúu na
ndíso kuachi, chi ni-xiin ndó koni so'o ndó
to'on Ndios. Ta kundaa ini ndó ndí xa yóo
yatin yichi noo xá'nda chiño Ndios", kachí
ndó xí'in na. 12 Ta ká'an i xí'in ndó, tondaa
ñii kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i
nivi ñoyívi yó'o. Ta kivi yó'o ndeé ka yo'vi
saxo'vi Ndios nañoo yó'o noo nivi na on
vá'a na xindoo ñoo Sodoma kuiya xina'á
—káchí taJesús xí'in na.

Ñayó'o ka'an xa'a nañoo na on xiin koni so'o ña ká'an taJesús
(Mt. 11:20-24)

13 TaJesús ká'an ka ra, káchí ra saá:
—¡Ndá'ví ní ndó, nivi nañoo Corazín!
¡Ndá'ví ní ndó, nivi nañoo Betsaida! Chi
vaxi ñii kivi ña xo'vi ní ndó. Saá chi
kuiya xina'á tá xini ví nivi nañoo Tiro xí'in
nañoo Sidón milagro ña ké'é i xí'in ndó
vitin, níkúu, ta nandikó ní ka ini nayó'o, ta
nakundixin na tikoto ndayí noo, ta chikaa
na yaa no'o sini na ña kúchuchú ní ini na
xa'a kuachi na. 14 Ñakán kía, tá tondaa ñii
kivi ña kasa nani Ndios xa'a kuachi ndi'i
nivi ñoyívi yó'o, ¡ta kivi yó'o xo'vi ní ndó'ó,
nañoo Corazín xí'in nañoo Betsaida! Ndeé
ka yo'vi saxo'vi Ndios ndó'ó noo nivi na on
vá'a na xindoo ñoo Tiro xí'in ñoo Sidón.
15 Ta ndó'ó, nivi nañoo Capernaum ¿án
xáni sini ndó kanóo va'a ní to'on ndó nda
ñoyívi nino? ¡On vása! Ta ndá'ví ní ndó,
chi Ndios ti'ví ra ndó'ó ko'on ndó nino, nda
ndaya —káchí taJesús xí'in na.
16 Ta saá nika'an ka taJesús xí'in uni siko
uxu taa, káchí ra:
—Ndó'ó kómí ndó ndayí i ndato'on ndó
xí'in nivi. Ta ndi'i nivi na naki'in va'a to'on
ña ká'an ndó, to'on yi'i kúu ña naki'in na.
Ndi'i nivi na on xiin naki'in ndó'ó, ta yi'i
kúu ta on xiin na naki'in na. Ta ndi'i na
on xiin naki'in yi'i, Ndios kúu ta on xiin
na naki'in na, chi Ndios kúu taa ta ti'ví yi'i
vaxi i —káchí taJesús.
17 Ta saá nixa'an na uni siko uxu taa, ta
nitondaa kivi ndikó na, ta kúsii ní ini na, ta
kixaa na noo taJesús, ta nika'an na si'a:
—Tata, nda níma ndiva'a kisa ndivi ña ña
xa'nda chiño ndi noo ña xí'in ndayí ún.
18 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:
—Xini i ñandiva'a ká'no Satanás kee ña
ñoyívi nino, ta nakava ña nda noo ño'o.
Ndatán káa ñii taxa, saá káa ña nakava
ña nda noo ño'o. 19 Xa taxi i ndee i nda'a
ndó ña kuchiño kundoso ndó sata tíkoo
xí'in títisi'ma, ta kundeé ndó noo ndi'i ndee
ñandiva'a, ta nda lo'o on kuchiño ña sa-
takué'e ña ndó'ó. 20 Ndó'ó, kúsii ní ini ndó
vitin, xa'a ña kúchiño ndó xá'nda chiño
ndó noo níma ndiva'a. Ta va'a ná kusii ní
ka ini ndó chi Ndios xa nika'yi ra kivi ndó
noo tutu ña yóo ñoyívi nino —káchí taJesús
xí'in na.

TaJesús kúsii ní ini ra
(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ta mii hora yó'o, ta Níma Ndios sakutú
ña níma taJesús xí'in ñasii, ta nika'an ra
xí'in Ndios si'a:
—Tata Yivá i, ¡kísa ká'no i yó'ó! Yó'ó kúu
Taa taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i ña
yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi nino.
Kísa ká'no i yó'ó, chi xa saná'a ún nayó'o,
na nino ini kúu na, ta kúndaa ini na ñava'a
xa'a ún. Ta chise'é ún ñava'a yó'o noo inka
nivi na naní nandíchí, xí'in na naní na ká'vi
ta ti'va ní yóo ñoyívi yó'o, chi saá káchí
ini ún ke'é ún xí'in ndi'i nivi, Tata —káchí
taJesús xí'in Ndios.
22 Ta nika'an ka ra saá:
—Yivá i Ndios xa taxi ra ndi'i ñava'a
nda'a i. Nda ñii nivi on vása xíni na ini yi'i,
taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii laá mii Ndios
kúu ta xíni va'a ini yi'i. Ta nda ñii nivi on
vása xíni na ini Yivá i Ndios, ta ñii laá yi'i,
taa ta kúu Sa'ya ra, kúu ta xíni ini ra, ta nivi

na nakaxin i taxi i koni na ini ra —káchí taJesús.
23 Ta saá nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Nákaa ñasii níma ndó chi xíto ndó ñava'a ké'é i ñoyívi yó'o. 24 Ta kuiya xina'á nixiyo kua'a ní naprofeta xí'in kua'a ní narey, ta ndi'i nayó'o kutoo na koto na ña xíto ndó vitin, ta ni-kuchiño na. Ta kutoo na koni so'o na ña xíni so'o ndó vitin, ta ni-kuchiño na —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento xa'a ñii taa ta va'a tañoo Samaria

25 Ta saá kixaa ñii tamaestro ta xíni va'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta nindaka to'on ra taJesús, chi kóni ra koto ndoso ña'á ra, káchí ra saá:
—Tata maestro, ¿yukía ke'é i, ta taxi Ndios koo i xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi? —káchí ra.
26 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á? ¿Yukía ká'vi ún noo ndayí yó'o? —káchí ra.
27 Ta ndakuiin tayó'o, nika'an ra saá:
—Saá káchí ña: "Ná kuki'vi ini yó koni yó Yivá yó Ndios xí'in ndi'i níma yó, xí'in ndi'i ini yó, xí'in ndi'i ndee yó, xí'in ndi'i sini yó. Ñii ki'va ndatán kí'vi ini yó xíni yó xí'in mii yó, saá kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó", káchí ndayí Ndios —káchí ra xí'in taJesús.
28 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Va'a ní ká'an ún. Tá kasa ndivi ún ndayí yó'o, ta Ndios taxi ra ña kutaku ún xí'in ra —káchí taJesús xí'in tayó'o.
29 Ta kóni tamaestro yó'o kasa ndaa ra xa'a mii ra noo taJesús, ta ñakán tuku nindaka to'on ra taJesús, nika'an ra saá:
—¿Yu kúu natá'an yó?
30 Ta ndakuiin taJesús, ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ña'á ra, káchí ra saá:
—Saá ndo'o ñii taa kee ra ñoo Jerusalén, ta kua'an ra yichi ña kua'an ñoo Jericó. Tá kua'an noo ra, ta kana koyo sava nakuí'ná yichi yó'o, ta sasi na ra, kisa kuí'ná na ndi'i ña kómí ra, kindaa na tikoto ra, kani ní na ra, satakué'e ní na ra nda salo'o kivi ra. Ta sandakoo na ra, ta kua'an na. 31 Ta saá vaxi ñii sutu, ta nixaa ra noo kándú'u taa ta takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta niya'a xíyo ra, ta kua'an ra. 32 Ta saá vaxi inka taa, tatá'an naLeví, na kúu na ndíso chiño xí'in ve'e ño'o ká'no. Kixaa ra noo kándú'u ta takué'e, ta xini kuiti ña'á ra, ta niya'a xíyo ra, ta kua'an ra. 33 Ta saá vaxi inka taa tañoo Samaria, ta kixaa ra noo kándú'u ta takué'e. Tá xini ña'á ra, ta kundá'ví ní ini ra xini ra ta takué'e yó'o. 34 Ta nixaa yatin ra noo ra, ta kixá'á ra chíkaa ra aceite xí'in vino noo takué'e tayó'o ña kasa tatan ña'á ra. Ta chikatón ra tikoto ndi'i saá noo takué'e ra. Ta ndaní'i ña'á ra, ta sandaa ña'á ra sata tíburro sana ra, ta naki'in ra kua'an ra xí'in ra ñii ve'e noo kísin na xíka yichi, ta saá xindaa ña'á ra. 35 Tá nitivi inka kivi, ta taxi taa taSamaria yó'o ovi si'ún denario* nda'a ta xí'in ve'e yó'o, ta nika'an ra xí'in ra: "Kundaa lo'o ún ta takué'e yó'o ná ndoo lo'o ra ve'e ún. Tá ni-nani si'ún yó'o kutátán ra, ta chinóo ún si'ún mii ún, ta saá cha'vi i yó'ó kivi ndikó i", káchí ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in tamaestro ta sáná'a ndayí Ndios.
36 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Uni taa niya'a noo kándú'u taa ta takué'e yó'o. ¿Yukú taa ke'é ñava'a ndatán ké'é tatá'an ra xí'in ra? —káchí taJesús.
37 Ta ndakuiin ra, nika'an ra:
—Taa ta ke'é ñava'a xí'in ra kúu tatá'an ra —káchí ra xí'in taJesús.
Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Kua'an ún, ta ndatán ke'é ta kundá'ví ini xini ta takué'e yó'o, saá ke'é ún xí'in inka nivi —káchí taJesús xí'in ra.

TaJesús nixaa ra ve'e ñáMarta xí'in ñáMaría

38 Kua'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, ta nixaa na ñii ñoo lo'o. Ta ñii ña'a naní ñá Marta naki'in ñá na, ta niki'vi na ini ve'e ñá. 39 Ta ñáMarta yóo ki'vi ñá naní María, ta kixaa ñáMaría xikoo ñá yatin xa'a taJesús, ta xíni so'o ñá yukía ndáto'on ra. 40 Ta ñáMarta ndí'i ní ini ñá chi yóo kua'a ní chiño kasa ndivi ñá. Ta kixaa ñá noo taJesús, ta nika'an ñá xí'in ra:
—Tata, ¿án on vása ndí'i ini ún, chi ñii laá mii i kísa chiño i? Chi ki'vi i sandakoo ñá ndi'i chiño, ta kóni i ña ka'an ún xí'in ñá ná chindeé ñá yi'i —káchí ñá xí'in taJesús.
41 Ta ndakuiin ra:
—Nana, ndí'i ní ini ún chi yóo kua'a ní chiño. 42 Ta ñii chiño kúu ña xíni ñó'ó ka noo ndi'i inka ña kísa ndivi ún. Ki'vi ún ñáMaría xa nakaxin ñá kasa ndivi ñá chiño ña

* 10:35 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

xíni ñó'ó ka, chi yóo ñá, xíni so'o ñá to'on
ña ká'an i. Ta nda ñii nivi, on vá'a kindaa
na chiño yó'o nda'a ñá —káchí taJesús xí'in
ñáMarta.

11

TaJesús sáná'a ra ndasaá va'a ka'an nivi xí'in Ndios
(Mt. 6:9-15; 7:7-11)

1 Ñii kivi nika'an taJesús xí'in Ndios, ta
ñii taxíka xí'in ra kixaa ra noo ra, ta nika'an
ra xí'in ra:
—Tata, kóni ndi ña saná'a ún ndi'i
ndasaá ka'an ndi xí'in Ndios, saá chi taJuan
ta sakuchu nivi saná'a ra naxíka xí'in ra
ndasaá koo ka'an na xí'in Ndios.
2 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Tá ká'an ndó xí'in Ndios, saá kachí
ndó:
Tata Yivá yó, ta yóo ñoyívi nino,
ná kanóo síkón ní ñato'ó ún.
Ná kama kixaa kivi ka'nda chiño ún noo
ndi'i nivi.
Ndatán yóo ñoyívi nino kísa ndivi ndi'i na
ña kóni ún, ñii ki'va saá ñoyívi yó'o
ná kasa ndivi ndi'i nivi ña kóni ún.
3 Ndi'i saá kivi taxi ún ña xíni ñó'ó kuxu
ndi.
4 Ta kasa ká'no ini ún xa'a kuachi ndi, chi
saá kísa ká'no ini mii ndi xa'a nivi
na ké'é ña on vá'a xí'in ndi.
Tá xó'vi ndi tondó'ó, ta chindeé ún ndi'i
ña on ki'vi ndi kuachi, ta sakaku ún
ndi'i noo ndi'i ña on vá'a,
saá ka'an ndó xí'in Ndios —káchí taJesús
xí'in naxíka xí'in ra.
5 Ta saá ndato'on ra xí'in na inka cuento
ña saná'a ra na, nika'an ra si'a:
—Ñii ma'ñó ñoó, ta ñii ndó'ó ko'on ndó
ve'e tamigo ndó, ta ka'an ndó xí'in ra:
"Ñani, ¿án kúchiño ún taxi ún uni sita va'a
nda'a i?, 6 chi ñii tamigo i xíka ra viaje, ta
sakán kixaa ra ve'e i, ta on koó ña'a noo i
taxi i kuxu ra", kachí ndó. 7 Ta tamigo ndó
yó'o on keta ra ve'e ra, ta ndakuiin ra, kachí
ra saá: "On sandi'i ún yi'i. Xa ndási kútu
yé'é i, ta xa kándú'u i xí'in sa'ya i, ñakán on
kiví ndakoo i taxi i sita va'a nda'a ún", kachí
ra xí'in ndó. 8 Vará tamigo ndó kúu ra, ta on
kua'a ra ndakoo ra taxi ra ña kuxu ndó. Ta
xa'a ña on xiin ndó sandakoo ndó sándi'i
ndó ra, ta ndixa ndakoo ra taxi ra ndi'i
ña xíni ñó'ó nda'a ndó. 9 Cuento lo'o yó'o
sáná'a ña si'a: On sandakoo ndó ndúkú ndó
ña xíni ñó'ó ndó noo Ndios, saá chi ndixa
taxi ra ña nda'a ndó. Ta ni on sandakoo ndó
nándukú ndó Ndios, saá chi ndixa naní'i
ndó ra. Ta ni on sandakoo ndó kána ndó
yé'é yichi Ndios, saá chi ndixa nakuiná ra
ña ki'vi ndó yichi ra. 10 Chi ndi'i nivi na
ndúkú noo Ndios ña xíni ñó'ó na, ta naki'in
na ña. Ta ndi'i nivi na nándukú Ndios,
naní'i na ra. Ta ndi'i nivi na kána Ndios, ta
nakuiná ra yé'é ra ña ki'vi na yichi ra.
11 'Tá yóo ñii sa'ya ndó, tá ndúkú ra sita
va'a noo ndó, ta on kiví taxi ndó yuu nda'a
ra, chi sa'ya ndó kúu ra. Tá ndúkú ra ñii
tiaká noo ndó kuxu ra, ta on kiví taxi ndó
ñii koo nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra. 12 Tá
ndúkú ra ñii ndivi noo ndó, ta on kiví taxi
ndó tisi'ma nda'a ra, chi sa'ya ndó kúu ra.
13 Vará ndó'ó kúu ndó nivi na on vá'a, ta
saá ni, táxi ndó ñava'a nda'a sa'ya ndó. Ta
Yivá yó Ndios, ta yóo ñoyívi nino, kúu ra ta
va'a ní ka noo nivi, ta ndixa taxi ra Níma ra
nda'a ndi'i nivi na ndukú ña noo ra —káchí
taJesús xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na nika'an xa'a taJesús
kómí ra ndee ñaníma ndiva'a
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

14 Inka kivi taJesús táva ra ñii níma
ndiva'a ña kómí ñii taa tañí'í. Tá kee níma
ndiva'a, ta saá va'a naka'an ra. Ta naka'nda
ini nivi na xini ñayó'o. 15 Ta sava na nika'an
na xa'a taJesús:
—Xí'in ndee ñaBeelzebú,* ña kúu
ñaká'no noo ndi'i níma ndiva'a, táva tayó'o
níma ndiva'a —káchí na.
16 Ta inka nivi kóni koto ndoso na taJesús, ta ndukú na noo ra ña ke'é ra ñii
milagro ña saná'a ra noo na ña ndixa kómí
ra ndee Ndios. 17 Ta taJesús xíni ra ña xáni
ini na, ta nika'an ra xí'in na:
—Tá yóo ñii ñoo, ta on vása yóo yu'ú
nivi, ta nata'vi tá'an na, ta kixá'á na káni
tá'an na xí'in natá'an na, ta kama ní ndi'i
xa'a ñoo yó'o. Tá yóo ñii ve'e noo nata'vi tá'an na, ta káni tá'an na, ta ndi'i
xa'a nivi ve'e yó'o. 18 Ta ñaníma ndiva'a
ká'no Satanás, táná tava ña ini nivi níma
ndiva'a tá'an ña, níkúu, ta saá nata'vi tá'an
ñandiva'a ta kani tá'an ña xí'in tá'an ña,
ta yachi ní ndi'i xa'a yichi ña. Ndáto'on i
to'on yó'o xí'in ndó, chi káchí ndó xí'in
ndee ñandiva'a ká'no táva i níma ndiva'a.
19 Ta yi'i, tá xí'in ndee ñaníma ndiva'a

* 11:15 Inka kivi naní Satanás kúu Beelzebú.

ká'no táva i níma ndiva'a, níkúu, ta nivi na
ndíkon sata ndó, ¿míchí vaxi ndee na táva
na níma ndiva'a? Na ndíkon sata ndó káchí
na on siví ndee níma ndiva'a ká'no kúu ña
kómí na kivi tava na níma ndiva'a. Ta saá
kixaa ñii kivi nivi na ndíkon sata mii ndó
yó'o kuu na kasa nani xa'a kuachi ndíso
ndó, chi ñavatá ká'an ndó xa'a i. 20 Ta yi'i,
kómí i ndee Ndios ña tava i níma ndiva'a,
ta ña ké'é i yó'o káchí ña saá: vitin kixaa
kivi ña kíxá'á xá'nda chiño Ndios noo nivi
ñoyívi yó'o.
21 'Tá yóo ñii taa, ta ndeé ní ndaku ra,
ta kómí ra espada ná'no xí'in inka ña xíni
ñó'ó kundaa ra ve'e ra xí'in ndi'i ñakuíká
ra, ta saá nivi nakuí'ná on kuchiño na ki'vi
na ini ve'e ra. 22 Tá ñii kivi kixaa inka taa
ta ndaku ka noo taa ta xí'in ve'e yó'o, ta
kundeé ra noo ta xí'in ve'e yó'o, ta kindaa
ra ndi'i ñakuíká kómí tayó'o, ta nata'ví ra
ña xí'in natá'an ra. Ndatán yóo ta ndeé ní
ndaku, saá yóo ñaníma ndiva'a ká'no. Ta
ndatán yóo ta ndeé ka noo ra, saá yóo yi'i
—káchí taJesús xí'in na.
23 Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndi'i nivi na on vása yóo yu'ú xí'in i,
nayó'o kúu na on xiin koni na yi'i. Ta ndi'i
nivi na on vása chíndeé yi'i nakaya na nivi
xa'a ña kundikon na yichi Ndios, nayó'o
kúu na sákuita ní'nó nivi ña on kundikon
na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a níma ndiva'a
(Mt. 12:43-45)

24 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Tá ñii níma ndiva'a sáña ña ñii taa,
ta saá kua'an ña yuku yichí ña nandukú
ña noo nakindée ña. Tá on vása nání'i ña
noo nakindée ña, ta xáni ini ña saá: "Ndikó
yó ndi'vi yó ini taa noo kee yó vaxi yó",
káchí ña. 25 Ta ndíkó ña, náxaa ña noo yóo
taa noo kee ña. Ta nákoto ña, ndatán yóo
ñii ve'e niti'ví ta ndasa livi na, saá yóo ini
tayó'o. 26 Ta ndíkó níma ndiva'a kua'an ña,
ta nándukú ña inka níma ndiva'a. Ta nání'i
ña uxa níma ña ndiva'a ní ka noo mii ña.
Ta ndíkó koo ña ta kua'an uxa níma ndiva'a
yó'o xí'in ña ta kíxaa ndi'i ña nakoo ña ini
tayó'o. Ta saá xó'vi ní ka ra vitin noo ña
si'na —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an yu kúu nivi na kómí ñasii ini táxi Ndios

27 Tá ká'an ka ra xí'in nivi, ta ñii ña'a ñá
ñíndichi ma'ñó ndi'i nivi, xí'in ndi'i ndee
ñá nika'an ñá xí'in ra saá:
—¡Ndachun nákaa ñasii ní ini si'í ún, chi
sakaku ñá yó'ó ta sakua'no ñá yó'ó! —káchí
ñá.
28 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—¡Ta ví'í ka ñasii nákaa ini nivi na
xíni so'o to'on Ndios ta kísa ndivi na ña!
—káchí ra xí'in ñá.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na ndúkú ñii milagro noo taJesús
(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)

29 Tá kua'a ní nivi nakutá'an na ta kixaa
yatin na, ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in
na, káchí ra saá:
—Nivi na táku ñoyívi yó'o vitin kúu na
na ndiva'a ní ini. Saá chi ndúkú na ñii
milagro noo i ña kandixa na ndí taa ta kixi
noo Ndios kúu i. Ta on ke'é i inka milagro
ña koto na, chi va'a ka xíni ñó'ó kundaa
ini na ña nindo'o taprofeta Jonás kuiya
xina'á. 30 Saá chi nañoo Nínive kundaa
ini na ndasaá nindo'o taJonás, ta nandikó
ini na. Ta ñii ki'va saá nivi na táku vitin
koni na ña kundo'o i, ta nivi na kundaa ini
xa'a ñayó'o nandikó ini na. 31 Tá kixaa kivi
kasa nani Ndios xa'a nivi ñoyívi yó'o, ta ñii
ñáreina, ñá nixa'nda chiño noo ñoo naní
Sabá xina'á, chikaa ñá kuachi sata ndó'ó
na táku vitin. Chi ñáreina yó'o xíká ní
nixa'an ñá xini so'o ñá to'on ña nika'an
tarey Salomón, chi ta ndíchí ní sini xikuu
ra. Ta yi'i, ta yóo xí'in ndó vitin, kúu ñii
taká'no ka noo taSalomón, ta on xiin ndó
koni so'o ndó ña ká'an i. 32 Tá kixaa kivi
kasa nani Ndios xa'a na ñoyívi yó'o, ta saá
tuku nañoo Nínive chikaa na kuachi sata
ndó'ó na táku vitin. Saá chi xini so'o na ña
nika'an taJonás xí'in na, ta nandikó ini na
ta kandixa na Ndios. Ta yi'i, taa ta yóo xí'in
ndó vitin, kúu ñii taká'no ka noo taJonás, ta
on xiin ndó koni so'o ndó to'on ña ká'an i
—káchí taJesús xí'in na.

TaJesús saná'a ra xa'a ño'o yé'e ini nivi
(Mt. 5:15; 6:22-23)

33 Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra
saá:
—Ta nivi, tá nátoon na ño'o, ta on vása
chíkaa se'é na ña, ta chínóo na ña noo síkón
ña va'a naye'e ña, ta ndi'i nivi na ki'vi ve'e
kuchiño koto na. 34 Ndatán yóo ño'o ña
yé'e, saá yóo nduchu noo yó. Tá va'a yóo
nduchu noo ndó, ta va'a yé'e ndi'i ini ndó,

saá va'a kúndaa ini ndó ñandaa. Tá on vása
va'a yóo nduchu noo ndó, ta naa ní ini ndó.
35 Ñakán kía xíni ñó'ó koto va'a xí'in mii
ndó án ndixa xíka ndó noo yé'e. Tá xáni
sini ndó xíka ndó xí'in ño'o yé'e, ta on siví
ñandaa kúu ña, ta saá, ¡ndachun naa ní ini
ndó! 36 Tá ndixa yé'e ño'o ini ndó, ta nda
lo'o on vása naa ini ndó, ta saá ño'o ña yé'e
ini ndó ndatán yóo ñii ño'o ká'no yé'e noo
xíka ndó, saá koo ña.

TaJesús chikaa ra kuachi
sata nafariseo xí'in na sáná'a ndayí Ndios
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

37 Ta ndi'i nika'an taJesús xí'in na, ta ñii
tafariseo kana ra taJesús ko'on ra ve'e ra
kuxu ra. Ta taJesús kua'an ra xí'in tafariseo
ve'e ra, ta nixaa ra, ta xikoo ra kuxu ra.
38 Ta naka'nda ini tafariseo xíto ra on vása
ní-nda'á taJesús, ndatán ki'va yóo ndayí
mii na. 39 Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:

—Ndó'ó nafariseo nákata ndó sata vaso
xí'in sata ko'o. Ta ini mii ndó chútú ní
ñakuí'ná xí'in ña on vá'a. 40 ¡Ndachun kí'ví
ní ndó! ¿Án on vása xíni ndó mii Ndios, taa
ta kisa va'a ña kúu sata yó, mii ra kúu ta kisa
va'a ini yó? 41 Tá ndino'o ini ndó taxi ndó
ñava'a ndó ña chindeé ndó nandá'ví, ta saá
ndundii ini ndó.

42 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo!
Vará táxi ndó nda'a Ndios ñii ko'ndo ña
tava ndó tixin ña uxu ko'ndo ña kúu ñii
ñii noo yuku válí ña xíxi yó,† ta on vása
kísa ndivi ndó chiño ña xíni ñó'ó ní noo
Ndios. Chi noo Ndios ña xíni ñó'ó ní kúu
ña ke'é yó ñandaa xí'in inka nivi, ta kuki'vi
ini yó koni yó Ndios. Xíni ñó'ó kasa ndivi
ndó chiño ná'no yó'o noo Ndios, ta saá ni,
on sandakoo ndó kasa ndivi ndó inka chiño
válí noo ra.

43 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo!
Kútoo ní ndó kundoo ndó táyi tón ná'no
tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Saá tá xíka
ndó noyá'vi, ta kóni ndó ña kasa to'ó ní nivi
ndó'ó.

44 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, nafariseo xí'in
natá'an ndó! Saá chi ndatán yóo ño'o
noo nindúxun na nixi'i, ta on vása tívi ña
tá'yí ñó'o tixin ño'o, saá yóo ndó'ó —káchí
taJesús xí'in na.

45 Ta ñii tamaestro ta xíni va'a ndayí
Ndios nika'an ra xí'in taJesús:

—Tá chíkaa ún kuachi sata nafariseo
yó'o, ta ñii ki'va saá chíkaa ún kuachi sata
ndi —káchí ra.

46 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíni va'a
ndayí Ndios! Chi sákuiso ndó nivi chiño veé
ní, ta yo'vi ní kuiso na. Ta mii ndó, nda lo'o
on xiin ndó tindaa ndó chiño veé ta yo'vi ní
yó'o.

47 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíni va'a
ndayí Ndios! ¡Na ovi yu'u kúu ndó! Livi ní
kísa va'a ndó ve'e noo nindúxun naprofeta
xina'á. Ta naxii síkuá mii ndó kúu na xa'ni
naprofeta yó'o. 48 Xí'in ñayó'o kúndaa ini
yó ñii kúu ini ndó xí'in ini naxii síkuá ndó.
Chi naxii síkuá ndó kúu na xa'ni naprofeta
xina'á, ta ndó'ó kúu na kísa va'a ve'e noo
nindúxun na.

49 'Ñakán kía Ndios nika'an ra to'on
ndíchí xa'a ndó saá: "Ti'ví i naprofeta ña
ka'an ndoso na to'on i xí'in nañoo Israel,
ta ti'ví i naapóstol ña kasa ndivi na chiño i,
ta nañoo yó'o, on kua'a na naki'in va'a na
nda ñii na ti'ví i, ta ka'ni na sava na, ta
saxo'vi na inka na", kachí Ndios. 50 Ta sata
mii ndó nivi na táku vitin, nakava kuachi
xa'a ña nixita nii ndi'i naprofeta, tá nda
kixá'á kivi noó tanda vitin. 51 Saá chi kixá'á
ña xí'in ña nixi'i taAbel,‡ ta ndi'i ña xí'in
ña nixi'i taZacarías. Ta naxii síkuá ndó
xa'ni na taZacarías kivi xindichi ra ma'ñó
ña kúu yé'é ve'e ño'o ká'no xí'in ña kúu
nama yii noo sóko na ña'a noo Ndios. Ta
ndixa ká'an i xí'in ndó, sata mii ndó na táku
vitin, nakava kuachi xa'a ña nixita nii ndi'i
nava'a yó'o.

52 '¡Ñii kivi xo'vi ní ndó'ó, na xíni va'a
ndayí Ndios! Ndatán ké'é ñii taa ta chíkaa
se'é llave, saá ké'é ndó. Saá chi sási ndó noo
nivi na kóni ki'vi yichi Ndios, ta ni mii ndó
xiin ndó ki'vi ndó yichi ra —káchí taJesús
xí'in na.

53 Tá ká'an taJesús xí'in na, ta nafariseo
xí'in inka na sáná'a ndayí Ndios, nisaa ní
na, ta kixá'á na sándi'i ní na ra xí'in to'on,
54 chi kóni na ña nakava ra ka'an ra to'on
ña on vá'a, ta saá kuchiño na taxi na kuachi
xa'a ra noo nachiño.

† 11:42 Yuku válí yó'o kúu mino castila xí'in yuku yova. nixi'i ra, ke'é ñani ra taCaín.

‡ 11:51 TaAbel xikuu sa'ya taAdán xí'in ñáEva, ta tayó'o

12

TaJesús sáná'a ra naxíka xí'in ra ña on ke'é na ndatán ké'é nafariseo na ovi yu'u

1 Kua'a ní mil nivi nakutá'an na noo taJesús, ñii chútú ndaa na tanda xíndoso na xa'a tá'an na. Ta taJesús kixá'á ra ká'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Koto va'a ndó on ko'on ndó yichi nafariseo, chi na ovi yu'u kúu na. Ndatán yóo levadura ña kísa chiño se'é xí'in yuxan, saá yóo yichi nafariseo. 2 Ta nda ñii ña nákaa se'é on kívi koo se'é ña ndi'i saá kivi, chi ñii kivi nativi ña. Ndi'i ña ndási noo nivi, ta vaxi kivi koni ndi'i na ñayó'o. 3 Ñii kivi ndi'i to'on ña nika'an se'é ndó noo naa, koni so'o ndi'i nivi ñayó'o kivi ndiví yé'e ño'o. Ta to'on ña nika'an yaa ndó xí'in natá'an ndó ini ve'e ndó, ta vaxi kivi ndaa nivi sini ve'e na, ta ka'an ndoso na to'on yó'o ña koni so'o ndi'i inka nivi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña on kuyi'ví yó nivi (Mt. 10:28-31)

4 Saá nika'an ka taJesús:

—On kuyi'ví ndó noo nivi na kóni ka'ni ndó'ó, chi on kúchiño na sandi'i na xa'a níma ndó. 5 Va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios, chi Ndios kivi sandi'i ra xa'a yikí koñu ndó, ta kómí ra ndee sakana ra ndó'ó ndaya. Ñakán kía, va'a ka kuyi'ví ndó noo Ndios.

6 'Koto ndó tísaa válí: ovi si'ún válí kúu ya'vi o'on rí. Ta Ndios on vása nándoso ra xa'a nda ñii tísaa lo'o yó'o, ta ndáa ra ndi'i rí. 7 Ta ndó'ó, Ndios mani ní ka ra ndó'ó, chi xíni ndi'i ra ndasaá kúu yisi sini ndó. Ta ndixa ndáa va'a ra ndó'ó, ñakán on kuyi'ví ndó, chi kua'a ní ka ndáya'ví ndó noo tísaa válí —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Ñayó'o ká'an ña xa'a nivi na ndákuiin xa'a taJesús noo inka nivi ñoyívi yó'o (Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Ta saá nika'an ka taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Nivi na ndákuiin xa'a i noo nivi ñoyívi yó'o, ta yi'i, ñii ki'va saá ndakuiin i xa'a na noo naángel xí'in Ndios. 9 Ta nivi na on xiin ndakuiin xa'a i, ta yi'i on ndakuiin i xa'a nayó'o noo naángel xí'in Ndios.

10 'Ta ndi'i nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a na. Ta ndi'i nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in Níma Ndios,* ta Ndios on kasa ká'no ini ra xa'a nivi yó'o —káchí taJesús.

11 Ta nika'an ka ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

—Tá tiin na ndó'ó ko'on ndó xí'in na, ta taxi na kuachi xa'a ndó noo nachiño án noo naná'no ve'e ño'o sinagoga, ta on kundi'i ini ndó xa'a to'on ña ndakuiin ndó. 12 Saá chi mii kivi ña kundo'o ndó ñayó'o, Níma Ndios taxi ña to'on ña ka'an ndó —káchí taJesús.

TaJesús ndáto'on ra ñii cuento ña saná'a ra na xa'a ñakuíká

13 Ñii taa ta yóo xí'in ndi'i nivi na ndóo xíni so'o ña ká'an taJesús, kixaa ra noo ra ta nika'an ra xí'in ra saá:

—Tata maestro, ka'an ún xí'in ñani i ndí xíni ñó'ó nata'ví ra ñakuíká ña kindoo kivi nixi'i yivá ndi, ta taxi ra lo'o ñakuíká yó'o nda'a i —káchí ra xí'in taJesús.

14 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—Tata, ¿ndachun xáni ini ún yi'i kúu tachiño án juez ta tá'ví ñakuíká xí'in ndó? —káchí taJesús xí'in ra.

15 Ta nika'an taJesús xí'in ndi'i nivi na ndóo yó'o:

—Kasa kuenda xí'in mii ndó ña on vása kútoo ndó koo kua'a ní ñakuíká nda'a ndó. Saá chi tá kómí ndó ví'í ní ñakuíká, ta on vása chíndeé ñakuíká ndó'ó ña kutaku va'a ndó noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

16 Ta saá nika'an ra ñii cuento ña saná'a ra na:

—Saá ndo'o ñii taa takuíká, ta kómí kua'a ní ño'o. Ta va'a ní keta ra xí'in ña chi'i ra, ta chútú ve'e ra xí'in ña kuxu ra. 17 Ta kixá'á ra xáni ini ra: "¿Yukía ke'é yó vitin? On vása yóo ka míchí taxi va'a yó ña kómí yó", káchí ra. 18 Ta saá nika'an ra: "¡Áan! Xíni va yó mí taxi va'a yó ña. Sandi'i yó xa'a ve'e yatá, ta kasa va'a yó inka ve'e xaá ña ká'no ka noo kunani ko'on ndi'i ndikin trigo mii yó, xí'in ndi'i ka ña kómí yó. 19 Ta ndi'i nakoo va'a ña kómí yó, ta ka'an yó xí'in mii yó, kachí yó saá: Vitin yóo kua'a ní ña kómí yó, ta náni ñayó'o kuxu yó kua'a ní kuiya. Ta va'a ní kuiti nakindée yó, kuxu va'a yó, ko'o va'a yó, ña kusii ní ini yó chi

* 12:10 Ñii to'on ña ká'an ndiva'a xí'in Níma Ndios kúu ña ká'an nivi ndí ndee ña kísa ndivi chiño va'a kúu ndee ña vaxi noo níma ndiva'a ká'no.

yóo ví'í ní ña kómí yó", xáni ini takuíká
yó'o. 20 Ta nikaʼan Ndios xí'in ra: "¡Yó'ó
kúu taa ta kí'ví!, saá chi ñoó vitin kivi ún.
Ta ndi'i ña kómí ún, ñavaʼa inka nivi nduu
ña", kachí Ndios xí'in ra. Saá ndi'i cuento
lo'o yó'o. 21 Ndatán ndo'o takuíká yó'o, saá
kundo'o ndi'i nivi na kómí ñakuíká ñoyívi
yó'o, tá on vása kómí na ñakuíká ndino'o
ñoyívi nino xí'in Ndios —káchí ra.

Ndios táxi ra ña xíni ñó'ó ndaʼa ndi'i saʼya ra
(Mt. 6:25-34)

22 Ta saá nikaʼan taJesús xí'in naxíka
xí'in ra:
—Ta káʼan i xí'in ndó, on kundi'i ini ndó
xaʼa ña xíni ñó'ó kutaku ndó, ni on kundi'i
ini ndó mí kixi ña kuxu ndó, ni on kundi'i
ini ndó xaʼa tikoto ña kundixin ndó ñoyívi
yó'o. 23 Saá chi níma yó ndáyaʼví ní ka ña
noo ña xíxi yó. Ta yikí koñu yó ndáyaʼví
ní ka ña noo tikoto yó. 24 Koto ndó ndasaá
táku títikaka, ni on vása chí'i rí, ni on vása
nákaya rí ña xáxi rí, ta on koó ve'e rí noo
táan vaʼa rí ña xáxi rí. Ta Ndios táxi ra ña
xáxi títikaka yó'o. Ta ndó'ó, ndáyaʼví ní ka
ndó noo títikaka yó'o. 25 Ta ndó'ó, on siví
xí'in ña ndí'i ní ini ndó kúu ña kúchiño ndó
sakua'no síkón ka ndó xí'in mii ndó, chi ñii
laá Ndios kúu ta xá'nda chiño ndasaá ki'va
síkón koo ndó. 26 On vása kúchiño ndó ke'é
ndó ñayó'o, vará lo'o ní chiño kúu ña. Ta
saá, ¿ndachun ndí'i ní ka ini ndó xaʼa inka
ñaʼa?
27 'Koto ndó ndasaá livi ndáxaa yita ña
yóo yuku; yita yó'o on vása kísa chiño
ña, ni on vása kísa vaʼa ña tikoto ña. Ta
ndixa káʼan i xí'in ndó, vará tarey Salomón,
takuíká ní xikuu ra, ta xikomí ní ra kuaʼa
ní tikoto vaʼa, ta yita ña yóo yuku, livi ní
ka ña noo tikoto vaʼa ña xindixin tayó'o.
28 Vará nda lo'o kivi táku yita válí yuku,
chi ñii kivi ndáxaa ña, ta inka kivi ndá'va
ña, ta saá táan na ña ini xiton koko ña, ta
Ndios ndáa ra ña, ta livi ndátón sákundixin
ra ña. Ñayó'o sáná'a ndí Ndios ndáa vaʼa
ra ndó'ó, chi ndó'ó ndáyaʼví ní ka ndó noo
yita válí. ¡Ndachun lo'o ní kándixa ndó
Ndios ña kundaa ra ndó'ó! 29 On kundi'i ini
ndó xaʼa mí kixi ña kuxu ndó, án mí kixi
ña ko'o ndó, án mí kixi inka ña xíni ñó'ó
ndó. 30 Chi nivi na on vása ndíkon Ndios
kúu nivi na ndí'i ní ini xaʼa ñayó'o. Ta Yivá
yó Ndios xíni vaʼa ra yu kúu ndi'i ña xíni
ñó'ó noo ndó. 31 Ta mii ndó, ndino'o ini ndó
ná kundikon ndó yichi noo xá'nda chiño
Ndios, ta ndixa Ndios taxi ndi'i ra ña xíni
ñó'ó ndaʼa ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kukomí yó ñakuíká ñoyívi nino
(Mt. 6:19-21)

32 Ta nikaʼan ka taJesús xí'in naxíka xí'in
ra, káchí ra saá:
—Ndatán yóo ñii ti'vi ndikachi sana i,
saá yóo ndó'ó. Ta on kuyi'ví ndó, chi kúsii
ini Ndios taxi ra ndaʼa ndó ñavaʼa kómí ra
noo xá'nda chiño ra. 33 Sikó ndó ña kómí
ndó, ta taxi ndó si'ún ndaʼa nivi nandá'ví.
Ta saá kukomí ndó ñakuíká ndino'o ñoyívi
nino xí'in Ndios. Ta nda ñii kivi on ndi'i
xaʼa ñakuíká yó'o, chi ñoyívi nino on koó
tikisin, ni on kuxé'é ñaʼa, ni nakuí'ná on
kiví kasa kuí'ná na ñakuíká ndino'o ña yóo
ñoyívi nino. 34 Saá chi noo ñó'o ñakuíká
kómí ndó, kán yóo níma ndó xí'in sini ndó.

Xíni ñó'ó koo ti'va yó ña ndikó taJesús

35 'Ndi'i saá kivi namozo ndíxin na tikoto
ta ní'i na ño'o náye'e, saá yóo ti'va na
naki'in na taká'no noo na. Ta ndatán
ndóo ti'va namozo yó'o, saá koo ti'va ndó'ó.
36 Ndáti namozo yó'o ña ndikó taká'no
noo na, chi kuaʼan ra viko tondaʼa. Ta
ndatán ndáti nayó'o saá kundati ndó'ó ña
ndikó i. Saá chi nda ndá hora ndikó taká'no
ta kani ra yé'é, ta ndóo ti'va namozo ra
ña xandikon nakuiná na yé'é noo ra, ta
naki'in vaʼa na ra. 37 Ta kunakaa ñasii níma
namozo tá on vása kísin na, ta yóo ti'va
na nakuiná na yé'é ña ki'vi taká'no noo na.
Ndixa káʼan i xí'in ndó, taká'no yó'o katón
ra toalla tixin ra, ta chinóo ra ñaxíxi noo
mesa ña kuxu namozo ra. 38 Ta kunakaa
ñasii níma namozo tá kundoo ti'va na nda
ndá hora ndikó taká'no, án maʼñó ñoó, án
xa vaxi tivi.† 39 Ta kundaa vaʼa ini ndó
ñayó'o: Tá ñii taa yóo ra ve'e ra, ta xíni ra
ama kixaa takuí'ná, ta saá koo ti'va ra ta
on taxi ra ki'vi takuí'ná yó'o kasa kuí'ná ra
ña yóo ve'e ra. 40 Saá tuku ndó'ó, xíni ñó'ó
kundoo ti'va ndó, chi ndikó i ñoyívi yó'o ñii
kivi ña on vása ndáti ndó —káchí taJesús
xí'in na.

Ñayó'o káʼan xaʼa nivi na kísa chiño xí'in ndino'o ini
(Mt. 24:45-51)

† 12:38 Ña segunda vigilia xí'in ña tercera vigilia ñó'o ña tixin kaa iin ñoó xí'in kaa uni xitaan.

41 Ta taPedro nindaka to'on ra taJesús,
nika'an ra saá:
—Tata, ¿án ndasaá xí'in mii ndi naxíka
xí'in ún ndato'on cuento yó'o, án nda-
to'on ún ña xa'a ña saná'a ún inka nivi?
—káchí ra xí'in taJesús.
42 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—¿Ndasaá ke'é ñii taká'no xí'in ñii taa
ta kísa chiño xí'in ndino'o ini noo ra? Ta
taká'no yó'o sakuiso chiño ra tayó'o ña taxi
tayó'o kuxu nivi na yóo ve'e ta kasa kuenda
ra xí'in ve'e yó'o. 43 Ta saá kunakaa ñasii
níma ta kísa chiño xí'in ndino'o ini kivi
ndikó taká'no noo ra, ta koto ra va'a ní
kisa ndivi ra chiño. 44 Ta ndixa ká'an i xí'in
ndó, taká'no yó'o taxi ra nda'a ta kísa chiño
ndino'o ini, ña kuiso chiño ra xí'in ndi'i
ña'a ve'e taká'no yó'o. 45 Tá yóo ñii taa ta
on vása kísa chiño ra xí'in ndino'o ini ra, ta
xáni sini ra saá: "Xa na'á ní kuáchi taká'no
noo yó, on vása xíni yó ndá kivi ndikó ra",
xáni sini ra. Ta saá kíxá'á ra ndi'i saá kivi
káni ra nataa xí'in náña'a na kísa chiño
xí'in ra, ta ñii ki'va saá kíxá'á ra ndi'i saá
kivi xíxi ní ra, ta xí'i ní ra, nina taxíini kúu
ra. 46 Ta ñii kivi on vása ndáti ra, ni hora ña
on vása yóo ti'va ra, ta ndikó taká'no noo
ra. Ta taká'no noo ra yó'o saxo'vi ní ña'á
ra, ta ti'ví ña'á ra ko'on ra noo ndóo nivi
na on vá'a, na on vása kísa ndivi ña xá'nda
chiño taká'no noo na.
47 'Tá yóo ñii tamozo, ta xa xíni ra yukía
kóni taká'no noo ra, ta on vása ní-xiin ra
kasa ndivi ra ña, ni on vása ní-xiyo ti'va ra
kivi ndikó taká'no noo ra, ta saá ndeé ní
xo'vi tayó'o. 48 Ta inka tamozo, vará ké'é
ra ña on vá'a, chi on vása xíni ra yukía kóni
taká'no noo ra, ta lo'o xo'vi ra. Saá chi tá
Ndios táxi ra kua'a ní ñava'a nda'a nivi, ta
ndáti ra nayó'o kasa ndivi na kua'a ní chiño
va'a. Tá Ndios sákuiso ví'í ní ka chiño nivi,
ta ndáti ra nayó'o kasa ndivi na kua'a ní ka
chiño va'a —káchí taJesús.

Ñayó'o ká'an ña nata'vi tá'an nivi xa'a taJesús
(Mt. 10:34-36)

49 Ta nika'an taJesús saá:
—Ndatán yóo ño'o ña xá'mi mi'í, saá koo
chiño ña kasa ndivi i ñoyívi yó'o. ¡Kóni i
kama ní tondaa kivi ña kasa ndivi i chiño
yó'o! 50 Xíni ñó'ó xo'vi ní i, ta ndí'i ní ini i
nda kixaa kivi ña xo'vi ní i. 51 On kani sini
ndó ndí ña kundoo va'a ndó xí'in natá'an
ndó, kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, chi xa'a ña
nata'ví i nivi kúu ña kixaa i. 52 Chi ndi'i kivi
ña vaxi ñii ve'e on vása koo yu'ú ndi'i na
xa'a i. Tá ndóo o'on nivi ñii ve'e, ta uni na
kundikon yi'i, ta ovi na on vása kándixa na
yi'i. Tá ovi na ko'on yichi i, ta uni na on
vása kándixa na yi'i. 53 Vará nave'e kúu na,
on kívi koo yu'ú na: ñii taa ko'on ra yichi i,
ta sa'ya ra talo'o ko'on ra inka yichi; ñii
talo'o ko'on ra yichi i, ta yivá ra ko'on ra
inka yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi i, ta sa'ya
ñá ñálo'o ko'on ñá inka yichi; ñii ñálo'o
ko'on ñá yichi i, ta si'í ñá ko'on ñá inka
yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi i, ta xano ñá
ko'on inka yichi; ñii ña'a ko'on ñá yichi i,
ta siso ñá ko'on inka yichi. Ta saá kundaa
ini yó ndí on vása kiví koo yu'ú nivi xa'a i
—káchí taJesús.

Nanivi xíni ñó'ó kundaa ini na
ña kóni kachí ña ké'é taJesús
(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Ta saá nika'an taJesús xí'in kua'a ní
nivi na ndóo xí'in ra:
—Tá xíto ndó vaxi viko noo kuan ketá
ño'o, ta xíni ndó yukía koo, chi kachí ndó
yachi ní koon savi, ta ñandaa kía. 55 Tá xíto
ndó vaxi tachi chí sur, ta saá kachí ndó ñi'ní
ní koo kivi vitin, ta ñandaa kía. 56 ¡Nivi na
ovi yu'u kúu ndó!, chi xíni ndó yukía koo
tá xíka tachi, ta xíni ndó yukía koo tá xíto
ndó vaxi viko. ¿Ndachun on vása kúndaa
ini ndó yukía kóni kachí ña xíto ndó xí'in ña
xíni so'o ndó ké'é i vitin? —káchí taJesús
xí'in na.

Kama xíni ñó'ó ka'an ndó xí'in na táxi
kuachi xa'a ndó
ña kindoo mani ndó xí'in na
(Mt. 5:25-26)

57 —¿Ndachun on vása kasa nani mii
ndó kuachi xí'in ñava'a ñandaa? 58 Tá ñii
nivi kóni na taxi na kuachi xa'a ndó noo
nachiño, tá ta'án ka xaa ndó ve'e chiño,
ta kama ndukú ndeé ndó kasa nani ndó
kuachi xí'in na. Saá chi tá on kasa nani
ndó kuachi xí'in na, ta yiyo nataxi na
ndó'ó nda'a tajuez. Ta tajuez nataxi ra
ndó'ó nda'a tapolicía, ta ko'on ndó ve'e kaa.
59 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kee yachi ndó
ve'e kaa chi on tava na ndó'ó anda ná cha'vi
ndó ndi'i si'ún ña níká ndó —káchí taJesús
xí'in nivi.

13

Xíni ñó'ó yó nandikó ini yó ta ko'on yó yichi Ndios

1 Mii kivi yó'o, sava nivi kee na kua'an na, ta nixaa na noo taJesús. Ta saá kixá'á na ká'an na xí'in ra:

—Sava na estado Galilea na ñó'o yé'é ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén, xa'ni na kiti tí sóko na nda'a Ndios. Ta tagobernador Pilato xa'nda chiño ra noo natropa ka'ni na ndi'i nivi yó'o. Ta saá nii nivi na nixi'i yó'o xí'in nii kiti tí xa'ni na nasaka ña —káchí na xí'in taJesús.

2 Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra xí'in na:

—¿Án xáni ini ndó nivi na estado Galilea yó'o xikuu nivi na on vá'a ní ka noo inka nivi, ñakán nixi'i na saá? 3 Ó'on, on siví na on vá'a ní ka ni-xikuu na noo inka nivi. Ta mii ndó, tá on xiin ndó nandikó ini ndó ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó. 4 ¿Yukía xáni sini ndó xa'a xa'on uni nivi na nixi'i chi nakava torre ñoo Siloé sata na? ¿Án xáni ini ndó na nixi'i yó'o xikuu na nivi on vá'a ní ka noo inka nañoo Jerusalén? 5 Ó'on, on siví saá. Ta ndó'ó, tá on xiin ndó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó ña on vá'a ké'é ndó, ta saá tuku ndi'i xa'a ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra cuento ña sáná'a ndasaá
ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kísa ndivi to'on ra

6 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento xí'in na xa'a ña saná'a ra na, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa xí'in yiton tón higo, tón ñíndichi noo ño'o ra. Ñii kivi kixaa ra nándukú ra kui'i nda'a tón yiton yó'o, ta nda ñii rí, on vása ní-naní'i ra nda'a nó. 7 Ta saá taa ta xí'in yiton nika'an ra xí'in taa ta ndáa ño'o ra: "Xa uni kuiya vaxi i nándukú i kui'i nda'a tón yó'o, ta on koó rí. ¿Ndachun kundichi ka nó?, chi sándi'i i xa'a ño'o i xí'in nó. Va'a ka'nda ún yiton yó'o", káchí taa ta xí'in yiton yó'o. 8 Ta ndakuiin ta ndáa ño'o ra, nika'an ra: "Tata, taxi ún ña kundichi nó inka kuiya, ta kata tíkuita i xa'a nó, ta taan i si'ví kiti xa'a nó, ta saá koto yó án on kóo kui'i nda'a nó. 9 Tá on kóo kui'i koon nda'a nó, ta saá va'a ka'nda yó nó", káchí ra xí'in ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra ñii ña'a ñá toso sata

10 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, yóo taJesús ini ve'e ño'o sinagoga ta sáná'a ra nivi. 11 Ta yóo ñii ña'a, ta xa'on uni kuiya ndeé ndó'o ñá kue'e. Saá chi níma ndiva'a tíin ña'á, ta on vása táxi ña nduu ndakú sata ñá, ta xí'in ñanduxa xíka toso ñá. 12 Tá xini taJesús ñáña'a ndeé ndó'o yó'o, ta nika'an ra xí'in ñá kixi ñá noo ra, ta káchí ra si'a:

—Nana, vitin xa nduva'a ún, on vása ndeé ndó'o ka ún —káchí ra xí'in ñá.

13 Ta saá chinóo ra nda'a ra sata ñá, ta xandikon nduu ndakú sata ñá, ta kixá'á ñá kísa ká'no ñá Ndios. 14 Ta taká'no noo na ve'e ño'o sinagoga yó'o, sáa ní ini ra xa'a ña sanda'a taJesús ñáyó'o, chi kivi yii ña nákindée najudío kúu ña, ta on vá'a kasa chiño nivi kivi yó'o. Ta nika'an ra saá:

—Yóo iño kivi kasa chiño yó ñii ñii semana. Ñakán va'a kixi ndó iño kivi yó'o nduva'a ndó, ta kivi yii ña nákindée yó on vá'a kixi ndó ña nduva'a ndó —káchí taká'no xí'in nivi na ñó'o ini ve'e ño'o sinagoga.

15 Ta saá ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—¡Na ovi yu'u kúu ndó!, chi ká'an ndó on vá'a sanda'a i nivi kivi yii ña nákindée yó. Ta mii ndó, vará kivi yii nákindée yó kúu ña, ta mani ní ndó kiti sana ndó. Chi tá yóo sindiki án burro sana ndó ta yíchi ní rí takuií, ta saá ndaxin ndó rí ko'on rí ko'o rí takuií. 16 Ta ña'a yó'o, ñii ki'va kúu ñá sa'ya ñani síkuá taAbraham ndatán kúu mii yó, ta xa xa'on uni kuiya ndeé ndó'o ñá xí'in kue'e ña ké'é ñandiva'a Satanás xí'in ñá. Ta saá, ¿án on vá'a ndaxin i ñá, ta saña kue'e ñá, vará kivi yii ña nákindée yó kúu ña? —káchí taJesús xí'in na.

17 Tá xini so'o nayó'o ña nika'an taJesús, ta saá kúka'an noo ndi'i na, ta ndeé ka sáa ini na xíni na taJesús. Ta inka nañoo yó'o, kúsii ní ini na xa'a ñava'a ña ná'no ke'é taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ñii cuento xa'a ndikin mostaza
(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Ta nika'an ka taJesús xí'in nivi, káchí ra saá:

—¿Ndasaá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? 19 Ndatán yóo ñii ndikin lo'o mostaza, ña chi'i ñii taa ño'o ra, ta ndúta yiton ká'no, tanda vaxi tísaa kísa va'a

rí taka rí nda'a nó, saá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios —káchí ra xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ñii cuento xa'a levadura
(Mt. 13:33)

20 Saá tuku nika'an ra:
—¿Ndasaá yóo yichi noo xá'nda chiño Ndios? ¿Ndá cuento ndato'on yó ña nandaxin yó xa'a ña? 21 Ndatán yóo levadura ña nasaka nivi xí'in yuxan sita va'a, saá yóo yichi ña xá'nda chiño Ndios. Vará lo'o ní levadura nasaka nivi xí'in uni ko'ndo ná'no yuxan harina, ta kundeé ña sanaño ña ndi'i yuxan yó'o —káchí ra xí'in na.

Yé'é ña ki'vi nivi yichi Ndios kúu yé'é táñó
(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ta kua'an taJesús yichi ñoo Jerusalén, ta yá'a ra ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta sáná'a ra nivi na ñii ñii ñoo noo kua'an ra. 23 Ta saá ñii taa nindaka to'on ra taJesús, káchí ra si'a:
—Tata, ¿án sakaku Ndios lo'o ní nivi, án kua'a ní nivi sakaku ra?
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
24 —Yé'é noo ki'vi nivi yichi Ndios táñó ní ña, ñakán xíni ñó'ó ndixa xa'a ndó ndee ña ki'vi ndó. Saá chi kivi ña vaxi kua'a ní nivi ndukú na ki'vi na, ta on kuchiño ka ki'vi na. 25 Ñii kivi taká'no nakasi ra yé'é, ta on kuchiño ka ki'vi ndó. Tá kindoo ndó ke'e kivi kán, ta kani ní ndó yé'é, ta kuaku ndá'ví ndó noo ra ña nakuiná ra yé'é ki'vi ndó, ta saá ndakuiin ra: "On vása xíni i ndó'ó, ni on vása xíni i mí kixi ndó", kachí ra xí'in ndó. 26 Ta saá ka'an ndó xí'in ra: "Xíni ún ndi'i, tata, chi xixi ndi, ta xi'i ndi xí'in ún, ta nixika ún ñoo ndi saná'a ún ndi", kachí ndó xí'in ra. 27 Ta ka'an ra xí'in ndó: "Xa nika'an i xí'in ndó ña on vása xíni i míchí kixi ndó. On siví na ndíkon yi'i kúu ndó, kuta'a ndó noo i, chi na ndiva'a kúu ndó'ó", kachí ra xí'in ndó. 28 Ta saá ko'on ndó noo kuaku ní ndó, noo ndeé ní xo'vi ndó, chi koni ndó taAbraham xí'in taIsaac, xí'in taJacob, xí'in ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á, koto ndó ndóo na noo yóo Ndios. Ta ndó'ó, on kívi ki'vi ndó noo yóo ra, ta ndoo ndó ke'e. 29 Ta kixi nivi na kee ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o nakutá'an na kuxu na viko Ndios. 30 Ta kua'a ní nivi na kúu nasondí'í nduu na nanoó, ta kua'a ní nivi na kúu nanoó nduu na nasondí'í —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús xáku ra xa'a nañoo Jerusalén
(Mt. 23:37-39)

31 Ta mii kivi yó'o, kixaa sava nafariseo noo taJesús, ta nika'an na xí'in ra:
—Va'a ka kee ún ta ko'on ún inka xiiña, chi tarey Herodes kóni ra ka'ni ra yó'ó —káchí na.
32 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Kua'an ndó noo ñokuii Herodes, ta ka'an ndó xí'in ra: "Kivi vitin xí'in kivi taan tava i níma ndiva'a ña tíin sava nivi, ta sanda'a i inka na ndeé ndó'o, tanda kivi uni sandi'i i chiño i", saá kachí ndó xí'in taHerodes. 33 Xíni ñó'ó ko'on i kivi vitin xí'in kivi taan xí'in kivi yisa, ta saá xaa i ñoo Jerusalén. Saá chi nda ñii naprofeta, on vá'a kivi na inka ñoo —káchí taJesús xí'in na.
34 Saá kixá'á ra ká'an ka ra:
—¡Nañoo Jerusalén, ndó'ó kúu na xá'ni naprofeta, ndó'ó kúu na kóon yuu nivi na ti'ví Ndios ña chindeé na ndó'ó! ¡Kua'a ní yichi káchí ini i nakaya i ndó'ó, ndatán ñii nduxú si'í nákaya rí sa'ya rí tixin ndixin rí, ta ni-xiin ndó kundaa i ndó'ó! 35 Ñakán vitin Ndios sandakoo ra ve'e ño'o ndó, ta kuu vichí ña ta nduxun ña. Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nañoo Jerusalén, on koto ka ndó yi'i nda tondaa kivi ka'an ndó to'on yó'o: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa xí'in ndayí Ndios", kachí ndó xa'a i —káchí taJesús xí'in na.

14

TaJesús sanda'a ra ñii taa ta ndeé ndó'o xí'in kuiño

1 Ñii kivi yii ña nákindée najudío, kua'an taJesús ve'e ñii taká'no noo nafariseo kuxu ra xí'in na. Ta ve'e yó'o ndóo inka nafariseo, xíto naní na taJesús. 2 Saá chi yóo ñii taa ta ndeé ndó'o xí'in kue'e kuiño. 3 Ta taJesús nindaka to'on ra nafariseo xí'in sava namaestro na xíni va'a ndayí Ndios, káchí ra saá:
—¿Yukía káchí ndayí Ndios ña nitaa ta-Moisés? ¿Án káchí ña va'a sanda'a yó nivi kivi yii ña nákindée yó, án káchí ña on vá'a sanda'a yó na? —káchí ra xí'in na.
4 Ta on vása ní-ndakuiin na yu'u ra. Ta taJesús, chinóo ra nda'a ra sata ta ndeé ndó'o, ta sanda'a ña'á ra. Ta saá ti'ví ña'á ra kuano'o ra ve'e ra. 5 Ta tuku nindaka to'on taJesús nafariseo, nika'an ra saá:

—Ta ndó'ó, ¿án o̱n ndixa kísa chiño ndó
ki̱vi̱ yi̱i̱ ña nákindée yó? Saá chi tá ñii ki̱vi̱
yi̱i̱ ñii burro sa̱na̱ ndó, án ñii si̱ndi̱ki̱ sa̱na̱
ndó nakava rí ini takuií no̱o̱ kónó, ta, ¿án
o̱n kama ko̱'o̱n ndó tava ndó rí? —káchí ra
xí'in na.
6 Ta o̱n vása ní-naní'i na to̱'on ña ndakui-
i̱n na.

Ta̱Jesús sáná'a ra ni̱vi ña o̱n kasa ká'no xí'in mi̱i na

7 Tá ki̱xa̱a̱ ni̱vi kuxu na, ta xi̱ni ta̱Jesús
kútoo na koo na no̱o̱ táyi̱ tón to̱'ó ní ka̱. Ta
saá nda̱to̱'on ta̱Jesús xí'in na, káchí ra saá:
8 —Tá ko̱'o̱n ndó ñii viko̱ tonda̱'a̱, ta o̱n
ndukú ndó koo ndó táyi̱ tón to̱'ó ní, chi
kivi kixa̱a̱ inka̱ ni̱vi na ná'no ka̱ no̱o̱ ndó'ó.
9 Ta saá ta̱a̱ ta̱ ká'a̱n viko̱ tonda̱'a̱ ka̱'a̱n ra
xí'in ndó: "Taxi ndó táyi̱ ndó ná koo inka̱
naná'no yó'o", kachí ra xí'in ndó. Ta saá
kuka'an no̱o̱ ndó chi ndu̱xa̱ ko̱'o̱n ndó koo
ndó inka̱ táyi̱ tón yóo sa̱ta̱. 10 Ñayó'o kúu
ñava̱'a ke'é ndó tá kua̱'a̱n ndó viko̱ tonda̱'a̱:
koo ndó no̱o̱ táyi̱ tón yóo sa̱ta̱. Ta saá ta̱a̱
ta̱ ká'a̱n viko̱ kixa̱a̱ ra ka̱'a̱n ra xí'in ndó:
"Ñani yó, na'a ndó koo ndó no̱o̱ táyi̱ tón
to̱'ó yó'o", kachí ra xí'in ndó. Ta saá kanóo
va̱'a ní ñato̱'ó ndó no̱o̱ ndi'i inka̱ na xíxi no̱o̱
mesa xí'in ndó. 11 Saá chi ndi'i ni̱vi na kísa
ká'no xí'in mi̱i, ñii ki̱vi̱ kuka'an no̱o̱ na. Ta
ni̱vi na kísa ni̱no̱ xí'in mi̱i nduu na naná'no
na to̱'ó —káchí ta̱Jesús xí'in na.
12 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱ xí'in ve'e yó'o:
—Tá xáki̱n ún ñii viko̱ ve'e ún, ta o̱n
nakana ún natá'an ún, ni ñani ún, ni
nakuíká tá'an ún, chi nayó'o nakana tuku
na yó'ó, ta saá taxa'vi na yó'ó. 13 Tá
xáki̱n ún viko̱ ve'e ún, ta va̱'a ka̱ kana ún
ni̱vi nandá'ví, na o̱n ko̱ó ña kómí, xí'in ni̱vi
na o̱n ki̱ví kaka, xí'in ni̱vi na ni̱chi'ña, xí'in
inka̱ ni̱vi nakuáá. 14 Ná ko̱'o̱n nayó'o kuxu
na xí'in ún, ta saá kunaka̱a̱ ñasi̱i̱ ini ún. Saá
chi nayó'o o̱n kuchiño na taxa'vi na yó'ó
xí'in inka̱ viko̱. Ta Ndios taxa'vi ra yó'ó
ki̱vi̱ nataku̱ na ni̱xi'i̱ na xi̱kuu na va̱'a ini
—káchí ta̱Jesús xí'in ra.

Ta̱Jesús ndáto̱'on ra cuento ña saná'a ra yu kúu ni̱vi na kuxu viko̱ ká'no xí'in Ndios
(Mt. 22:1-10)

15 Tá xi̱ni̱ so̱'o ñii ta̱a̱ ta̱ yóo no̱o̱ mesa
xí'in ta̱Jesús ña ni̱ka̱'a̱n ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra
xí'in ta̱Jesús, káchí ra saá:
—¡Nákaa̱ ñasi̱i̱ ní ini ni̱vi na kuxu viko̱
ni̱no no̱o̱ xá'nda chiño Ndios! —káchí ra.
16 Ta nda̱to̱'on ta̱Jesús ñii cuento ña
saná'a ra na:
—Saá ndo̱'o ñii ta̱a̱ xa̱ki̱n ra ñii viko̱
ká'no, ta ka̱na ra kua̱'a̱ ní ni̱vi. 17 Tá
ki̱xa̱a̱ hora kuxu na, ta ti̱'ví ra ñii mozo
ra ka̱'a̱n ra xí'in ni̱vi kixi na viko̱, chi xa
ki̱sa ndivi ndi'i ra ña kuxu na. 18 Saá ke̱e
ta̱mozo, kua̱'a̱n ra ka̱'a̱n ra xí'in ñii ñii ni̱vi
ná ko̱'o̱n kuxu viko̱ yó'o. Ta nani̱vi yó'o
ki̱xá'á na ndúkú na no̱o̱ ra ña kasa ká'no ini
ra xa̱'a̱ na, chi o̱n kúchiño ko̱'o̱n na viko̱.
Ñii ra ni̱ka̱'a̱n: "Sa̱kán sa̱ta̱ i̱ lo'o ño'o̱ ta
ndu̱xa̱ ko̱'o̱n i̱ koto i̱ ña. Ta saá xáku ndá'ví i̱
no̱o̱ ún ña kasa ká'no ini ún, o̱n kuna'a i̱
ko̱'o̱n i̱ xí'in ún viko̱", káchí ra. 19 Ta inka̱
ra ni̱ka̱'a̱n: "Sa̱kán sa̱ta̱ i̱ o̱'o̱n yunta si̱ndi̱ki̱,
ta kóni ko̱'o̱n lo'o i̱ koto ndoso i̱ rí. Xáku
ndá'ví i̱ no̱o̱ ún ña kasa ká'no ini ún, chi o̱n
kuna'a i̱ ko̱'o̱n i̱ xí'in ún", káchí ra. 20 Ta
inka̱ ra ni̱ka̱'a̱n: "Sa̱kán to̱nda̱'a̱ i̱, ta saá
o̱n ki̱ví ko̱'o̱n i̱ viko̱ ve'e ta̱ká'no no̱o̱ ún",
káchí ra. 21 Ta saá ndi̱kó ta̱mozo, ta na̱xa̱a̱
ra no̱o̱ ta̱ká'no no̱o̱ ra, ta nda̱to̱'on ra xí'in
ra: "Nda̱ ñii na ka̱na ún ni̱-xiin kixi", káchí
ra. Ta ta̱ká'no yó'o ni̱sa̱a̱ ní ini ra, ta
xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ta̱mozo ra: "Kua̱'a̱n ún
ndi'i saá yichi̱ ná'no, ndi'i saá yichi̱ válí
ñoo yó'o, ta nakaya ún ni̱vi nandá'ví, na
o̱n ko̱ó ña kómí, xí'in ni̱vi na o̱n ki̱ví kaka,
xí'in ni̱vi na ni̱chi'ña, xí'in ni̱vi nakuáá,
ta kixi na xí'in ún ña kuxu na viko̱ yó'o",
káchí ta̱ká'no xí'in ta̱mozo ra. 22 Ta saá
ke̱e ta̱mozo ni̱xa̱'a̱n ra na̱kaya ra ni̱vi yó'o.
Tá ndi̱kó ra na̱xa̱a̱ ra, ta nda̱to̱'on ra xí'in
ta̱ká'no no̱o̱ ra: "Xa ni̱kisa ndivi i̱ ndi'i ña
ni̱ka̱'a̱n ún xí'in i̱, ta saá ni, yóo ka̱ no̱o̱
kundo̱o ni̱vi na kivi kuxu viko̱ yó'o", káchí
ra. 23 Ta nda̱kui̱i̱n ta̱ká'no, ni̱ka̱'a̱n ra saá:
"Tuku ko̱'o̱n ún yichi̱ ná'no xí'in yichi̱ válí
kasa ndu̱xa̱ ún xí'in ni̱vi ná kixi ndi'i na,
ta̱nda̱ chútú nda̱a̱ na ve'e i̱. 24 Chi ndixa
ká'a̱n i̱ xí'in ún, ndi'i nano̱ó na ka̱na i̱ kuxu
ve'e i̱, ni̱-xiin na kixi na. Ta nda̱ ñii nayó'o
o̱n vása kuxu ka̱ na viko̱ i̱", káchí ta̱ká'no
xí'in ra. Saá ndi̱'i cuento lo'o —káchí
ta̱Jesús xí'in na.

Ta̱Jesús ká'a̱n ra ndí xo̱'vi̱ ní ni̱vi na kundiko̱n yichi̱ ra
(Mt. 10:37-38)

25 Ñii ki̱vi̱ kua̱'a̱n ñii ti'vi ni̱vi xí'in ta̱-
Jesús yichi̱, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
26 —Ndi'i ni̱vi na kóni ko̱'o̱n yichi̱ i̱ xíni̱
ñó'ó kuki'vi ní ka̱ ini na koni na yi̱'i̱ no̱o̱
yivá na, án no̱o̱ si'í na, án no̱o̱ sa̱'ya na, án

noo ñásí'í na, án noo ñani na xí'in ki'va na.
Ta saá tuku xíni ñó'ó kuki'vi ka ini na koni
na yi'i noo mii na. Tá on xiin na kasa ndivi
na saá, ta on kúchiño na kundikon na yi'i.
27 Ndi'i nivi na on xiin kusokó tón cruz mii
na,* ta on xiin na kasa ndivi na to'on i, ta
nayó'o on kúchiño na kundikon na sata i
—káchí taJesús.
28 Ta ndato'on ra xí'in na ovi cuento válí
ña saná'a ra na, nika'an ra saá:
—Tá ñii ndó'ó kóni ndó kasa va'a ndó ñii
ve'e, ta, ¿án on si'na kani va'a sini ndó án
nani si'ún kuva'a ña tanda xino ve'e ndó?
29 Saá chi tá kixá'á ndó lo'o kuiti xa'a ve'e,
ta ndi'i si'ún ndó, ta ndi'i nanivi kuaku
ndaa na ndó'ó, ta ka'an na saá xa'a ndó:
30 "Nakí'ví kúu nivi yó'o, kixá'á na kísa va'a
na ve'e, ta ni-kundeé na xino ña", kachí na
xa'a ndó. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí
taJesús xí'in na.
31 Ta taJesús nika'an ra inka cuento xí'in
na, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii tarey kóni kani tá'an ra xí'in
inka tarey, ta saá si'na kani va'a sini ra án
kundeé uxu mil natropa kómí ra kani tá'an
na xí'in oko mil natropa kómí inka tarey.
32 Tá xáni sini ra on vása kúndeé natropa
kómí ra, tá xíká ka lo'o vaxi inka tarey ta
kani tá'an xí'in ra, ta saá va'a ka ti'ví ra
na xíka chiño noo ra ko'on na noo tarey
yó'o ña kasa nani na kuachi xí'in ra. Ta
saá kuchiño va'a kutaku ndi'i na. Saá ndi'i
cuento lo'o —káchí taJesús.
33 Ta nika'an ka ra:
—Ta saá ndi'i ndó'ó na kóni ko'on yichi i,
xíni ñó'ó kani sini ndó án kundeé ini ndó
ndañó'ó ndó ndi'i ña kómí ndó xa'a i. Tá
xíto ndó on kuchiño ndó, ta on kívi kuu ndó
nivi na ndíkon yi'i —káchí taJesús xí'in na.

Nivi na sándakoo yichi taJesús,
tá yóo ñii ña on vása yo'va ka, saá yóo nayó'o
(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

34 Saá ndato'on taJesús inka cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
—Ña va'a kúu ñii yo'va. Tá yóo ñii ña
on vása yo'va, ta on kuchiño ka nduva'a ña.
35 Ñii ña on vása yo'va ka, on vása va'a ka ña
nasaka ña xí'in ño'o, ni on vása va'a nasaka
yó ña xí'in abono. Ta on vása ndáya'ví
ka ñii ña on vá'a yó'o, ta va'a ka ná kuita
ña. Ndi'i ndó'ó nivi na yóo so'o, xíni ñó'ó
chikaa so'o ndó ña ká'an i xí'in ndó —káchí
taJesús xí'in na.

15

Cuento yó'o ndáto'on ña xa'a ñii tíndikachi
ndañó'ó
(Mt. 18:10-14)

1 Ñii kivi sava taa ta káya si'ún ko'on
nda'a nagobierno, ta inka nivi na kánóo on
vá'a to'on xa'a, kixaa ndi'i na koni so'o na
ña ká'an taJesús. 2 Ta saá nafariseo xí'in
sava na sáná'a ndayí Ndios, kixá'á ká'an
kue'e na xa'a taJesús, ta nika'an na saá:
—On vá'a taa kúu tayó'o, chi náki'in va'a
ra nivi na on vá'a, tanda xíxi ra xí'in na
—káchí na.
3 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
4 —Tá ñii ndó'ó kómí ndó ñii ciento
ndikachi sana ndó, ta ñii rí ndañó'ó, ta saá,
¿án on sandakoo ndó tí komi siko xa'on
komi kundoo mii rí yuku, ta ko'on ndó
nandukú ndó tí ndañó'ó nda mí naní'i ndó
rí? 5 Tá naní'i ndó rí, ta kusii ini ndó,
ta tiin ndó rí chinóo ndó rí soko ndó, ta
kuan ndixi ndó xí'in rí. 6 Tá naxaa ndó
ve'e ndó, ta nakana ndó ndi'i nave'e ndó
xí'in natá'an ndó, ta ka'an ndó xí'in na: "Ná
kusii ní ini ndó xí'in i chi naní'i i tíndikachi
sana i tí ndañó'ó", kachí ndó xí'in na. 7 Ta
ndixa ká'an i xí'in ndó, ndatán kusii ní ini
ndó xa'a tíndikachi yó'o, saá kusii ní ini
Ndios koni ra ñii taa án ñii ña'a na nandikó
ndino'o ini, ta naki'in na kua'an na yichi ra.
Kúsii ka ini Ndios xíni ra ñii nayó'o noo ña
kúsii ini ra xíni ra kua'a ní inka nivi na va'a,
na on vása xíni ñó'ó nandikó ka ini —káchí
taJesús.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ñii si'ún ña
ndañó'ó

8 Ta taJesús ndato'on ra inka cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii ña'a kómí ñá uxu si'ún
ñaplata,* ta ndañó'ó ñii si'ún yó'o, ta saá,
¿án on ndixa natoon ñá ño'o, ta kixá'á ñá
ti'ví ñá ve'e ñá, ta nandukú va'a ñá anda
naní'i ñá si'ún ña ndañó'ó? 9 Tá naní'i ñá
si'ún, ta kana ñá natá'an ñá xí'in na ndóo
yatin ve'e ñá, ta ndato'on ñá xí'in na: "Ná
kusii ini ndó xí'in i chi naní'i i si'ún i ña
ndañó'ó", kachí ñá xí'in na. 10 Ndixa ká'an i

* 14:27 To'on kusokó na tón cruz mii na kóni kachí ña: Xíni ñó'ó koo ti'va nivi ña xo'vi na ta ndákuiti kivi na xa'a ña ndíkon na taJesús. * 15:8 Si'ún ñaplata yó'o naní ña to'on griego "dracma."

xí'in ndó, ndatán kúsii ini ñáyó'o, saá kúsii ini naángel na yóo xí'in Ndios xíni na nivi na nandikó ndino'o ini, ta naki'in na kua'an na yichi Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a ndasaá ke'é ñii taa xí'in ovi sa'ya ra

11 Ta taJesús saná'a ra nivi xí'in inka cuento xa'a Ndios, káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taa, kómí ra ovi sa'ya ra. 12 Sa'ya ra ta kúu talo'o nika'an ra xí'in yivá ra: "Tata, ñakuíká ña naki'in i tá nixi'i ún, vitin taxi ún ña nda'a i", káchí ra xí'in yivá ra. Ta saá yivá ra ta'ví ra ndi'i ñakuíká, ta nataxi ra ña nda'a ndiovi sa'ya ra. 13 Ta niya'a lo'o kuiti kivi, ta sa'ya ra ta kúu lo'o nisikó ra ndi'i ña naki'in ra, ta nakuiso ra ndi'i si'ún, ta kee ra kua'an ra inka ñoo xíká. Ta ñoo kán sandi'i ndi'i ra si'ún ra, chi nda lo'o ni-nasita xí'in mii ra, ta ke'é ra ndi'i noo ña on vá'a ña káchí níma mii ra. 14 Ta nitondaa kivi sandi'i ndaa ra si'ún ra, ta saá kixaa kivi káni soko ndi'i ñoo kán. Ta talo'o yó'o, on vása ní'i ka ra ña kuxu ra. 15 Ta saá kee ra kua'an ra, ta naní'i ra chiño noo ñii taa ñoo kán. Ta tayó'o xa'nda chiño ra noo talo'o yó'o kundaa ra tíkini. 16 Ta xí'i ní talo'o yó'o soko, nda kóni ra kuxu ra ña xáxi tíkini, ta on vása táxi na ña nda'a ra kuxu ra. 17 Ta saá kixaa ñii kivi naki'in sini ra ñava'a, ta xáni ini ra saá: "Ndi'i namozo ve'e yivá i xíxi va'a na, ta yi'i, on koó ña kuxu i, xa yatin yóo ña kivi i xí'in soko. 18 Ta vitin ndikó i no'o i noo yivá i, ta ka'an i xí'in ra si'a: Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios ta niki'vi i kuachi noo mii ún. 19 Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún, ta va'a ñii ki'va tá ké'é ún xí'in namozo ún, saá ke'é ún xí'in i vitin", xáni ini talo'o yó'o. 20 Ta naki'in ra kuano'o ra ñoo ra noo yóo yivá ra.

'Ta nda noo xíká tívi vaxi talo'o, ta nakoto yivá ra, ta kundá'ví ní ini yivá ra xini ña'á ra, ta kee yivá ra xíno ra kua'an ra nakutá'an ra. Tá nixaa ra, ta nomi ra sa'ya ra, ta nichito ra noo tayó'o. 21 Ta saá kixá'á sa'ya ra ká'an ra xí'in yivá ra: "Tata, niki'vi i kuachi noo Ndios, ta niki'vi i kuachi noo mii ún. Ñakán on vása kómí ka i ndayí kuu i sa'ya ún", káchí ra xí'in yivá ra. 22 Ta yivá ra nika'an ra xí'in namozo ra: "Kama ko'on ndó ki'in ndó tikoto ña va'a ní ka ña kundixin sa'ya i yó'o, ta taxi ndó nduxan ña ko'on xa'a ra, ta taxi ndó se'e ña kunakaa nda'a ra. 23 Ta ko'on ndó tiin ndó ñii sindiki lo'o tí kúu tí ndu'u sana i, ta ka'ni ndó rí ña koo viko xa'a sa'ya i ta ndikó. 24 Chi ndeé ní kúchuchú ini i xa'a sa'ya i, ndatán nixiyo ta nixi'i saá nixiyo ra noo i, ta vitin kúsii ní ini i, chi táku ra ndikó ra ndixaa ra. Taa ta ndañó'ó xikuu ra noo i, ta vitin naní'i i ra", káchí yivá talo'o xí'in namozo ra. Ta saá kixá'á na ká'an na viko ve'e ra, ta kúsii ní ini ndi'i na.

25 'Ta inka sa'ya ra tanoó kísa chiño ra yuku, ta kuan ndixi ra ve'e ra, ta kixaa yatin ra sata ve'e, ta xini so'o ra música ña tívi na xí'in ña sáká'a na, ta xini so'o ra ña káta xá'á na. 26 Ta saá kana ra ñii tamozo, ta nindaka to'on ña'á ra: "¿Yukía kúu ni?", káchí ra. 27 Ta ndakuiin tamozo, nika'an ra: "Ta ñani ún ndikó ndixaa, ta yivá ún xa'ni ñii sindiki lo'o tí ndu'u ña ka'an ra viko, chi kúsii ní ini ra ña ndixaa va'a ñani ún", káchí ra. 28 Ta saá nisaa ní ñani ra tanoó yó'o, ta ni-xiin ra ndi'vi ra ve'e noo yóo viko. Ta keta yivá ra xaku ndá'ví ra noo ra ndi'vi ra ve'e. 29 Ta ndakuiin ra, káchí ra saá: "Xa kua'a ní kuiya kisa chiño i noo ún, ta ndi'i saá kivi kisa ndivi i ña ká'an ún. Ta saá ni, nda ñii tisú'u lo'o on vása ní-taxi ún nda'a i ña kasa ndivi i viko xí'in na náta'an xí'in i. 30 Ta sa'ya ún ta ndikó ndixaa vitin, sandi'i ra ndi'i si'ún mii ún xí'in náña'a tani ra, ta xa'a tayó'o xa'ni ún sindiki lo'o tí ndu'u ña yóo viko", káchí ra xí'in yivá ra. 31 Ta ndakuiin yivá ra, nika'an ra: "Sa'ya i, ndi'i saá kivi yóo ún xí'in i, ta ndi'i ña kómí i, ña'a mii ún kúu ndi'i ña. 32 Ta xíni ñó'ó koo viko ña kúsii ní ini yó, chi ndatán nixiyo ta nixi'i saá nixiyo ñani ún noo i, ta vitin ndatán yóo ta nataku saá yóo ra. Ta ndañó'ó noo i xikuu ra, ta vitin naní'i i ra", káchí yivá ra. Saá ndi'i cuento lo'o yó'o —káchí taJesús xí'in na.

16

TaJesús ndato'on ra cuento xa'a ñii ta ndíso chiño

1 Ta taJesús ndato'on ra inka cuento xí'in naxíka xí'in ra ña saná'a ña'á ra:

—Saá ndo'o ñii takuíká xí'in ta ndíso chiño xí'in ñakuíká ra. Ta inka taa nixaa ra noo takuíká ndato'on ra xí'in ra: "Tata, ta ndíso chiño xí'in ñakuíká ún sándá'ví ra yó'ó, chi on vá'a kísa chiño ra xí'in ñakuíká ún", káchí ra. 2 Ta saá takuíká kana ra ta ndíso chiño xí'in ñakuíká ra, ta

nindaka toʼon ñaʼá ra: “¿Án ñandaa kúu toʼon ña ndátoʼon na xíʼin i xaʼa ún? Ta vitin taxi ún ndiʼi tutu kuenda ndaʼa i, ta on vása kasa chiño ka ún xíʼin i”, káchí takuíká xíʼin ra. 3 Ta ta ndíso chiño yóʼo kixáʼá xáni ini ra saá: “¿Yukía koo vitin? Ta taká'no noo yó on xiin ka ra kasa chiño yó xíʼin ra, ta on vása kúndeé yó kata yó xíʼin pico, ta ná koʼyo ndaka chiʼña yó, ta kukaʼan ní noo yó. 4 ¡Áan! ¡Vitin kixaa sini yó ndá chiño keʼé yó! Keʼé yó ñavaʼa xíʼin nivi na níká noo tapatrón yó, ta saá nayóʼo nakiʼin vaʼa na mii yó koo yó veʼe na”, xáni ini ra. 5 Ta saá kixáʼá ra kána ra ñii ñii na níká noo tapatrón ra. Ta nindaka toʼon ra tanoó: “¿Ndasaá níká ún noo tapatrón i?”, káchí ra. 6 Ta ndakuiin tayóʼo, káchí ra saá: “Komi mil litro aceite ña xíxi kúu ña níká i.” Ta nikaʼan ta ndíso chiño xíʼin ra: “Vaʼa nakiʼin ún tutu ña káchí komi mil litro níká ún, ta nasama yó ndá ovi mil litro kuu ña níká ún vitin”, káchí ra.* 7 Ta kana ra inka taa, ta nindaka toʼon ñaʼá ra: “¿Ndasaá níká ún noo tapatrón i?”, káchí ra. Ta ndakuiin ta níká, nikaʼan ra: “Ñii mil chikiva trigo kúu ña níká i”, káchí ra. Ta nikaʼan ta ndíso chiño xíʼin ra: “Nakiʼin ún tutu, ta nasama yó ña káchí tutu ndá ona ciento chikiva kuníká ún”, káchí ra.† 8 Tá xini soʼo takuíká yukía keʼé ta ndíso chiño yóʼo, ta nikaʼan takuíká yóʼo xíʼin ra: “Taa ta ndíchí ní sini kúu ún, chi xíni vaʼa ún ndasaá kasa ndivi ún ña keta vaʼa xíʼin mii ún”, káchí ra. Saá ndiʼi cuento loʼo yóʼo —káchí taJesús.

Ta tuku nikaʼan ra:

—Cuento yóʼo káchí ña ndí nandíchí ní kúu nivi na ndíkon yichi on váʼa ñoyívi yóʼo, chi xíni vaʼa na ndasaá kasa ndivi na xíʼin natáʼan na ña keta vaʼa xíʼin mii na. Ta nivi na ndíkon yichi Ndios loʼo kuiti xíni na ndasaá kasa ndivi na xíʼin natáʼan na, ña keta vaʼa xíʼin mii na noo Ndios. 9 Ñakán káʼan i xíʼin ndó, siʼún ndó ña yóo ñoyívi on váʼa yóʼo, vaʼa ka chindeé ndó inka nivi xíʼin ña, ta nivi na nakiʼin siʼún yóʼo nduu na migo ndó. Ta saá, tá tondaa kivi ña on vása ndáyaʼví ka siʼún ñoyívi yóʼo, ta koo na nakiʼin vaʼa ndóʼó koo ndó ñoyívi nino.

10 ’Taa ta vaʼa ini, tá vaʼa kísa ndivi ra chiño válí, ta saá tayóʼo vaʼa kasa ndivi ra chiño náʼno. Ta taa ta on váʼa ini, tá on váʼa kísa ndivi ra chiño válí, ta tayóʼo on váʼa kasa ndivi ra chiño náʼno. 11 Ta ndóʼó, tá on váʼa kísa ndivi ndó xíʼin ñakuíká ñoyívi on váʼa yóʼo, ta saá, ¿án xáni sini ndó taxi Ndios ñakuíká ndinoʼo ndaʼa ndó ñoyívi nino? 12 Chi ndiʼi ña kómí ndó ñoyívi yóʼo on siví ñakuíká mii ndó kúu ña, ta kúu ña kuiti ña satati Ndios ndóʼó. Ta saá tá on vása kúchiño váʼa kasa ndivi ndó xíʼin ñakuíká satati Ndios ndóʼó ñoyívi yóʼo, ta saá, ¿án xáni sini ndó taxi ra ñakuíká ndinoʼo kukomí ndó ñoyívi nino?

13 ’Nda ñii taa on kiví kasa chiño ra noo ovi patrón. Tá yóo ovi patrón ra, ta kivi kukiʼvi ini ra koni ra ñii ra, ta kusaa ini ra koni ra ta inka. Ta kivi kusii ini ra kasa chiño ra xíʼin ñii ra, ta on kuaʼa ra kasa chiño ra xíʼin ta inka. Toʼon yóʼo káchí ña saá: Tá Ndios kúu ta xáʼnda chiño noo yó, ta on kiví taxi yó kaʼnda chiño si'ún noo yó —káchí taJesús.

14 Tá xini soʼo nafariseo toʼon yóʼo, ta nixaku ndaa na taJesús, chi kútoo ní na siʼún. 15 Ta nikaʼan taJesús xíʼin na:

—Ndóʼó, na on vása ndinoʼo ini kúu ndó, chi kuiti keʼé ndó chiño ña káʼán nanivi ndí navaʼa kúu ndó, ta Ndios xíni vaʼa ra ini ndó. Yóo chiño ña xáni sini nivi kúu ña ñavaʼa ní noo na, ta on siví ñavaʼa kúu ña noo Ndios, ta ñakán sáa ini ra xíni ra chiño yóʼo —káchí taJesús xíʼin na.

Toʼon yóʼo káʼan xaʼa ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xinaʼá

16 Ta nikaʼan ka taJesús, káchí ra saá:

—Kivi kixaa taJuan ta sákuchu nivi, xa yóo ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xinaʼá, xa yóo toʼon Ndios ña nitaa naprofeta. Ta saá kixáʼá káʼan ndoso i toʼon ñavaʼa xaʼa yichi ña xáʼnda chiño Ndios, ta ndiʼi nivi chíkaa na ndee ña kuan kiʼvi na yichi yóʼo.

17 ’Vará yoʼvi ní yóo ña ndasaá koo ndiʼi xaʼa ñoyívi yóʼo xíʼin ñoyívi nino, ta yoʼvi ní ka yóo ña ndasaá ndiʼi xaʼa ña káʼan ndayí Ndios. Ta nda ñii loʼo chíín on sama ndayí Ndios, ta ndixa ndiʼi ndayí yóʼo kundivi ndiʼi ndaa ña —káchí taJesús.

* 16:6 Komi mil litro nduta kúu ñii ciento barril, ta ovi mil litro kúu ovi siko uxu barril. † 16:7 Ñii mil chikiva trigo kúu ñii ciento medida trigo, ta ona ciento chikiva kúu komi siko medida trigo.

TaJesús sáná'a ra ña on vá'a sandakoo va'a taa ñásí'í ra
(Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 Ta nika'an taJesús, káchí ra saá:
—Tá ñii taa sandakoo va'a ra ñásí'í ra, ta tonda'a tuku ra, tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñásí'í ra ñáovi. Ta taa ta tonda'a xí'in ñáña'a ñá nindoo, kisa yii ñá, ta tayó'o ki'vi ra kuachi xí'in ñá, chi ñásí'í tanoó kúu ñá noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndátoʼon ra cuento xa'a takuíká xí'in taLázaro

19 Ñii kivi ndatoʼon taJesús ñii cuento xí'in nivi ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Saá ndoʼo ñii takuíká, ta ndíxin ra tikoto ña yá'ví, tikoto ñalino va'a color ndí'í ndíxin ra, ta va'a ní xíxi ra ndi'i saá kivi. 20 Ta nixiyo inka taa tandá'ví naní ra Lázaro, ndeé ní ndóʼo ra, yóo kue'e ndi'i tá'yí yikí koñu ra, ta kándú'u ra yé'é ve'e takuíká yóʼo. 21 Ta taLázaro kóni ra kuxu ra ña kóyo xa'a tón mesa takuíká. Tanda tí ina kixaa rí ti'vi ndaa rí noo tá'yi yikí koñu ra. 22 Saá nitondaa ñii kivi ta nixi'i taLázaro, ta naángel naki'in na ra, ta kua'an ra xí'in na ña kutaku ra ñoyívi nino, noo yóo xii síkuá yó taAbraham. Ta saá kixaa kivi nixi'i takuíká ta nindúxun ra. 23 Ta takuíká yóʼo xóʼvi ní ra noo yóo ra xí'in inka na nixi'i, ta nakoto ndaa ra, ta xini ra nda xíká yóo taAbraham, ta siin ra yóo taLázaro. 24 Ta takuíká xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in taAbraham, káchí ra saá: "Tata yivá i Abraham, kundá'ví ini ún koni ún yi'i, ta ti'ví ún taLázaro koʼon ra saketá nduku nda'a ra takuií, ta chikaa ra loʼo takuií noo yáa i ña ná ndiko loʼo ña, chi xóʼvi ní i yóʼo noo xíxi ñoʼo", káchí takuíká. 25 Ta ndakuiin taAbraham, nika'an ra: "Sa'ya i, naká'án ún kivi xitaku ún ñoyívi, va'a ní nixiyo ún. Nixiyo ndi'i ña káchí ini ún, ta taLázaro yóʼo nina ña on vása va'a xikomí ra. Ta vitin taLázaro va'a ní yóo ra yóʼo, ta yóʼó xóʼvi ní ún. 26 Ta on kiví ya'a taLázaro koʼon ra chindeé ra yóʼó, chi yóo ñii ta'vi ká'no, ta nda ñii ndi on kiví ya'a ndi xaa ndi noo yóo ndó, ni ndóʼó, on kiví ya'a ndó kixi ndó yóʼo", káchí taAbraham xí'in takuíká. 27 Saá ká'an tuku takuíká: "Tata Abraham, xáku ndá'ví i noo ún ka'an ún xí'in taLázaro ná koʼon ra ve'e yivá i, 28 noo ndóo oʼon ñani i. Saá chi kóni i ña va'a ndatoʼon ra xí'in ndi'i ñani i ña nandikó ini na, koto kixi na noo yóo i, noo xóʼvi ní i", káchí ra. 29 Ta nika'an taAbraham xí'in ra: "Ñani ún xa kómí na toʼon Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta xa kómí na toʼon Ndios ña nitaa inka naprofeta. Va'a ná chikaa soʼo na toʼon yóʼo", káchí ra. 30 "Óʼon, tata", káchí takuíká. "On chikaa soʼo na toʼon ña nitaa nakán. Ta saá tá ñii ta nixi'i nandikó ra ñoyívi, ta ndatoʼon ra xí'in na, ta ndixa nandikó ini na", káchí ra. 31 Ta nika'an taAbraham: "Óʼon, on siví saá. Tá on xiin na koni soʼo na toʼon Ndios ña nitaa taMoisés xí'in inka naprofeta xina'á, ta ni on kandixa na ña ka'an ta nixi'i, táná nandikó ra ka'an ra xí'in na", káchí taAbraham xí'in ra. Saá ndi'i cuento loʼo yóʼo —káchí taJesús xí'in na.

17

Ndá'ví ní nivi na chínda'á inka nivi ki'vi na kuachi
(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

1 Ñii kivi nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra:
—Ndi'i saá kivi kua'a ní ña on vá'a yóo ña chínda'á nivi ki'vi na kuachi. Ta, ¡ndá'ví ní ka nivi na chínda'á inka nivi ki'vi na kuachi! 2 Ta va'a ka si'na inka nivi ná katón na ñii yuu ká'no sikon nayóʼo, ta sakana ña'á na noo kónó va'a ini takuií, ña on chinda'á na nakuálí ki'vi na kuachi. 3 Koto va'a xí'in mii ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a. Tá yóo ñii tatá'an ndó, ta ké'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta saá ka'an ndó xí'in ra ña on ke'é ka ra ña on vá'a saá xí'in ndó. Tá tayóʼo nandikó ini ra, ta xíni ñóʼó kasa ká'no ini ndó xa'a ra. 4 Tá yóo ñii taa uxa yichi ña ñii kivi ke'é ra ña on vá'a xí'in ndó, ta uxa yichi saá nandikó ini ra ta xáku ndá'ví ra noo ndó, ta xíni ñóʼó kasa ká'no ini ndó xa'a tayóʼo —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

Nivi na kándixa Ndios kómí na ndee ká'no

5 Ta saá nika'an naxíka xí'in taJesús xí'in ra, káchí na saá:
—Tata, chindeé ún ndi'i ña kandixa va'a ní ka ndi Ndios —káchí na.
6 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Ñii ndikin mostaza, loʼo ní ña. Ta ndóʼó, tá kandixa ndó Ndios, vará nda loʼo kuiti, ndatán yóo ndikin mostaza, ta xa'a ña loʼo kuiti kandixa ndó, ñayóʼo taxi ña kukomí ndó ndee ka'nda chiño ndó noo yiton ká'no tón sicómoro yóʼo, ta kasa ndivi nó toʼon ndó. Tá ka'an ndó xí'in yiton

yó'o: "Kuta'a ún, ta kua'an ún kunakaa ún
ini takuií", ta kasa ndivi yiton yó'o ña ka'an
ndó —káchí taJesús xí'in na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi va'a yó chiño xa'a
taká'no noo yó

7 Ta ndato'on taJesús inka cuento ña
saná'a ra na, káchí ra saá:
—Tá yóo ñii tamozo ndó, ta kísa chiño
ra ño'o ndó, án ndáa ra kiti sana ndó, ta
vaxi ra ve'e ndó, ¿yukía ka'an ndó xí'in ra?
¿Án ka'an ndó xí'in ra ña kuiti nakindée
ra ta kuxu ra? 8 On ka'an ndó saá, chi
ndixa ka'nda chiño ndó noo ra ña si'na kasa
va'a ra ñaxíxi, ta taxi ra ña kuxu ndó. Tá
ndi'i xixi ndó'ó, ta ka'an ndó xí'in ra va'a
ná kuxu ra. 9 Ta on kundati ra ka'an ndó
xí'in ra: "Táxa'vi ún", chi kuiti kisa ndivi
ra chiño noo mii ra. 10 Ndatán yóo tamozo
yó'o, saá yóo ndó'ó noo Ndios. Tá kisa
ndivi ndó ndi'i ña xa'nda chiño Ndios noo
ndó, ta va'a ka'an ndó: "On siví namozo
ti'va ní kúu ndi, ta on vása ní-kisa ndivi ndi
ñii chiño ká'no ní, ta kuiti kisa ndivi ndi
chiño ña xíni ñó'ó kasa ndivi ndi", kachí
ndó —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús sánda'a ra uxu taa xí'in kue'e tá'yí
naní ña lepra

11 Tá kua'an taJesús ñoo Jerusalén,
ta niya'a ra yichi noo nákutá'an ño'o
naSamaria xí'in ño'o naGalilea. 12 Saá nixaa
ra yatin noo ñoo lo'o, ta nakutá'an ra xí'in
uxu taa, ta ndi'i nayó'o ndeé ní ndó'o na
xí'in kue'e tá'yí naní ña lepra. Ta xíká lo'o
yíta na. 13 Ta saá kixá'á na xí'in ndi'i ndee
na, ká'an na xí'in taJesús:
—¡Tata Maestro, kundá'ví ini ún koni ún
ndi'i!
14 Tá xini taJesús na ndeé ndó'o yó'o, ta
nika'an ra xí'in na:
—Kua'an ndó noo sutu ná koto ra ndó'ó
án xa ninda'a ndó —káchí ra xí'in na.
Saá kee na kua'an na yichi, ta on vása ka
ndeé ndó'o na, xa nduva'a ndi'i na. 15 Ñii
taa nakoto ra xa nduva'a ra, ta ndikó ra
kua'an ra, ta ndeé ní kísa ká'no ra Ndios.
16 Tá nixaa ra noo taJesús, ta xikuxítí ra,
tanda noo ño'o nitondaa ta'ya ra, ta nika'an
ra, káchí ra saá:
—Táxa'vi ún sanda'a ún yi'i —káchí ra.
Ta tayó'o on siví taIsrael kúu ra, kixi ra
ñoo estado Samaria. 17 Ta taJesús nindaka
to'on ra nivi na ndóo xí'in ra:
—¿Án on siví uxu kúu taa ta nduva'a?
¿Ndachun ñii laá tayó'o ndikó? ¿Míkía
yóo inka nataa tá'an tayó'o? 18 Chi ñii laá
tayó'o, ta on siví taIsrael kúu ra, ta ndikó ra
ta kísa ká'no ra Ndios —káchí taJesús xí'in
na.
19 Ta saá nika'an taJesús xí'in taa ta
nduva'a:
—Nakundichi ún, ta kuano'o ún. Xa
nduva'a ún chi kandixa ún yi'i —káchí ta-
Jesús xí'in ra.

Nafariseo nindaka to'on na taJesús ama
tondaa kivi
ña ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o
(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Ñii kivi nafariseo kixaa na noo taJesús,
ta nindaka to'on ña'á na, káchí na saá:
—¿Ama kixaa kivi kixá'á Ndios ka'nda
chiño ra ñoyívi yó'o? —káchí na.
Ta ndakuiin taJesús, ká'an ra:
—Yichi noo xá'nda chiño Ndios, on siví
ñii ña kúchiño koni yó kúu ña. 21 Ñakán
kía nda ñii nivi on kívi ka'an na: "Yó'o yóo
ña", ni on kívi ka'an na: "Kaa yóo ña." Saá
chi yichi noo xá'nda chiño Ndios xa kixaa
ña, yóo ña ma'ñó ndó —káchí taJesús xí'in
nafariseo.
22 Ta taJesús nika'an ra xí'in naxíka xí'in
ra, káchí ra saá:
—Vaxi kivi ña kachí ní ini ndó koto ndó
yi'i, taa ta kixi noo Ndios. Kachí ini ndó
koo i xí'in ndó, vará ñii kivi, ta on kuchiño
ka. 23 Ta saá ka'an nivi xí'in ndó: "¡Koto
ndó! Yó'o yóo ra", án "Kaa yóo ra", kachí
na, ta on kandixa ndó na. 24 Ndatán yóo
taxa ña náye'e ñoyívi, kíxá'á ña náye'e ña
nda noo kána ño'o tanda noo ndétá ño'o
náye'e ña, saá koo kivi ndikó i ñoyívi yó'o.
25 Ta si'na xíni ñó'ó xo'vi ní i, ta nivi na
táku ñoyívi yó'o vitin on kua'a na kandixa
na yi'i. 26 Ñii ki'va xitaku nivi kivi nixiyo
taNoé, saá kutaku na kivi kuyatin ndikó i
ñoyívi yó'o. 27 Saá chi kivi xitaku taNoé
xina'á ndi'i nivi xíxi na, xí'i na, ta tónda'a
na, ta táxi na tonda'a sa'ya na, saá yóo
na nda nitondaa kivi niki'vi taNoé ini tón
barco. Ta saá kixá'á nikoon savi na'á, ta
tani ndi'i nivi ta nika'a na xí'in takuií, ta
nixi'i ndi'i nivi yó'o. 28 Ñii ki'va ndatán
xitaku nivi kivi xitaku taNoé, saá xitaku
nivi kivi xitaku taLot xina'á. Saá chi xíxi
na, xí'i na, sáta na, síkó na, chí'i na, ta kísa
va'a na ve'e na. 29 Ta kivi ña kee taLot

xí'in nave'e ra ñoo Sodoma, Ndios sakoyo
ra ño'o xíxi xí'in ño'o ká'ndi nani ña azufre
kixi ña ñoyívi nino, ta ndi'i nivi ñoo yó'o
nixixi na ta ndi'i xa'a na. 30 Ñii ki'va ndatán
nixiyo nivi na xitaku xina'á xí'in taNoé án
xí'in taLot, saá kutaku na kivi ndikó i ñoyívi
yó'o, ta kivi yó'o ndi'i nivi nakoni na ndí yi'i
kúu taa ta kixi noo Ndios.
31 'Ta kivi ña ndikó i, tá nivi nándoso
na sini ve'e na, ta nayó'o on vá'a noo na
naki'in na ña kómí na ve'e na. Tá nivi ñó'o
na yuku, ta nayó'o, on vá'a ndikó ka na
ve'e na naki'in na ña kómí na. 32 Naká'án
ndó yukía ndo'o ñásí'í taLot kivi kee ñá
ñoo Sodoma.* 33 Ndi'i nivi na ndasaá
kuiti ndúkú ña kutaku va'a na ñoyívi yó'o,
ta nayó'o on kuchiño na kutaku na xí'in
Ndios. Ta nivi na on vása ndí'i ní ini
ndukú kutaku va'a na ñoyívi yó'o, xa'a ña
kundikon na yi'i, nayó'o kúu nivi na kutaku
xí'in i.
34 'Kivi ndikó i ñoyívi yó'o, ta naki'in i
sava nivi ko'on na xí'in i, ta sava na ndoo.
Tá ovi nivi kísin na ñii noo xito, ta naki'in i
ñii na, ta inka na ndoo. 35 Tá ñii ve'e yóo ovi
násí'í ndíko ná, ta naki'in i ñii ñá, ta inka ñá
ndoo. 36 Tá ovi taa kísa chiño ra yuku, ta
naki'in i ñii tayó'o, ta inka ra ndoo —káchí
taJesús.
37 Ta naxíka xí'in taJesús nindaka to'on
ña'á na, káchí na saá:
—¿Míkía kundivi ñayó'o?, Tata —káchí
na.
Ta ndakuiin taJesús nika'an ra:
—Tá xíto ndó míkía ndáchí kua'a ní
tioko chée,† ta saá kúndaa ini ndó míchí
kándú'u ñii kiti tí nixi'i. Ta kivi ña ndikó i,
ndi'i nivi kundaa ini na xa'a ñayó'o —káchí
taJesús.

18

On sandakoo yó ká'an yó xí'in Ndios

1 Ñii kivi ndato'on taJesús ñii cuento
xí'in naxíka xí'in ra. Xí'in cuento yó'o
sáná'a ra na ña on nakava ini na ka'an na
xí'in Ndios, ta xíni ñó'ó ka'an na xí'in Ndios
ndi'i saá kivi. 2 Ta káchí taJesús saá:
—Saá ndo'o ñii tajuez yóo ra ñii ñoo, ta
on vása kísa to'ó ra Ndios, ni on vása kísa
to'ó ra nda ñii nivi. 3 Ta ñoo yó'o, yóo ñii
ña'a, ñá nixi'i yii kúu ñá, ta ñáyó'o kua'an
ñá ndi'i saá kivi noo tajuez ña kasa nani ra
kuachi xa'a ñá. Nika'an ñá saá xí'in ra: "Ná
kasa nani ún ñandaa xí'in i, chi yóo ñii taa,
ta sáa ini ra xíni ra yi'i, kóni ra sandá'ví ra
yi'i", káchí ñá xí'in tajuez. 4 Ta on vása xiin
tajuez chindeé ra ñá. Ta niya'a kua'a ní kivi,
ta saá xani ini tajuez: "Vará on vása kísa
to'ó i Ndios, ni on vása kísa to'ó i nivi, 5 ta
chindeé i ña'a yó'o, chi sándi'i ní ñá yi'i, ta
on vása kúndeé ka ini i, chi vaxi ñá sándi'i
ñá yi'i ndi'i saá kivi. Ta ñakán kasa nani i
ñandaa xa'a ñá", káchí tajuez. Saá ndi'i
cuento lo'o —káchí taJesús.
6 Ta nika'an ka ra xí'in na:
—Koni so'o va'a ndó to'on nika'an
tajuez. Vará ta on vá'a kúu ra, ta kisa ndivi
ra ñandaa xí'in ñáña'a yó'o, chi ndi'i saá
kivi xáku ndá'ví ñá noo ra. 7 Ta Ndios kúu
tava'a tandaa. ¿Án on vása ndixa Ndios
kasa nani ra ñandaa xí'in nivi na nakaxin
ra, na kúu na xáku ndá'ví noo ra ndiví ñoó?
¿Án xáni sini ndó ña na'á ní kundati na,
ta saá ndakuiin Ndios yu'u na? 8 Ndixa
ká'an i xí'in ndó. Ndios kama ní kasa nani
ra ñandaa xa'a na. Ta yi'i, on vása xíni i, ¿án
naní'i i nivi na ndixa kándixa yi'i, kivi ña
ndikó i ñoyívi yó'o? —káchí taJesús xí'in
naxíka xí'in ra.

Cuento yó'o ká'an xa'a ñii tafariseo xí'in ñii taa ta nákaya si'ún ko'on nda'a nagobierno ñoo Roma

9 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in nivi na
xáni sini kuiti mii na kúu nava'a, ta xáni
sini na inka nivi, on vása va'a nayó'o. Ta
taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra
nayó'o:
10 —Saá ndo'o ovi taa nixa'an ra ve'e
ño'o ka'an ra xí'in Ndios. Ñii tayó'o kúu
tafariseo ta inka ra kúu ta káya si'ún xa'a
nagobierno. 11 Ta tafariseo ñíndichi ra, ta
ká'an ra xa'a mii ra, káchí ra saá: "Tata
Ndios, táxa'vi ún, yi'i on vása yóo i ndatán
yóo inka nivi, chi on siví ta kísa kuí'ná kúu i,
ni on siví ta on vá'a kúu i, ni on siví ta kísin
xí'in inka ña'a kúu i, ni on vása yóo i ndatán
yóo taa ta ñíndichi kaa, ta káya si'ún xa'a
nagobierno. 12 Taa ta va'a kúu i chi ovi kivi
ñii ñii semana yóo so'on i. Ta tá'ví i uxu
ko'ndo si'ún ña kómí i. Ta ñii ko'ndo yó'o
táxi i nda'a ún. Saá ké'é i ndi'i saá kivi",
káchí ra xí'in Ndios. 13 Ta inka taa ta káya

* 17:32 Ñásí'í taLot nandikó ñá nakoto ñá sata ñá, ta yikí koñu ñá nduu ña ñii, ta nixi'i ñá.
† 17:37 To'on griego ña káchí "tioko chée" ta tuku káchí ña "tasin yá'á."

si̱'ún xa̱'a̱ nagobierno ñíndichi ra xíká lo'o.
Ta ki̱sa ni̱no̱ xí'in mi̱i ra no̱o̱ Ndios, ta ni
o̱n xi̱in ra koto ra ñoyívi ni̱no, ta kuiti xíto
ra no̱o̱ ño'o̱. Ta kúchuchú ní ini ra nda̱
káni ra kándíká ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in Ndios
si'a: "Tata Ndios, kundá'ví ini ún koni ún
yi̱'i̱, vará ta̱ o̱n vá'a kúu i̱", káchí ra. 14 Ndixa
ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ki̱vi̱ kua̱no'o̱ ta̱yó'o ve'e ra
ki̱ndo̱o va̱'a ra no̱o̱ Ndios. Ta ta̱fariseo, o̱n
vása ní-kindo̱o va̱'a ra no̱o̱ Ndios. Saá chi
ndi'i ni̱vi na kísa ká'no xí'in mi̱i no̱o̱ Ndios,
ta Ndios chika̱a ra nayó'o ni̱no̱. Ta ni̱vi
na kísa ni̱no̱ xí'in mi̱i no̱o̱ Ndios, ta Ndios
chinóo va̱'a ra ñato̱'ó na —káchí ta̱Jesús
xí'in na.

Ta̱Jesús chi̱nóo ra nda'a̱ ra si̱ni̱ naválí
(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

15 Ta ki̱xa̱a̱ ni̱vi xí'in nakuálí no̱o̱ yóo
ta̱Jesús ña chinóo ra nda'a̱ ra si̱ni̱ na, ta
ndukú ra ñava̱'a no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ na, ta
naxíka xí'in ra ni̱ka̱'a̱n na xí'in ni̱vi yó'o:
—O̱n kixi ndó xí'in nakuálí yó'o —káchí
na.
16 Ta ta̱Jesús ka̱na ndi'i ra nakuálí va̱xi na
no̱o̱ ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Taxi ndó nakuálí ná kixi na no̱o̱ i̱,
nda̱ lo'o o̱n kasi ndó na ña kixi na, chi
ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño
Ndios, nda̱tán yóo nakuálí yó'o, saá yóo na.
17 Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, tá o̱n xi̱in ndó
kasa ni̱no̱ xí'in mi̱i ndó no̱o̱ Ndios nda̱tán
ni̱no̱ yóo ini nakuálí yó'o, ta o̱n kívi ki̱'vi
ndó yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios —káchí
ta̱Jesús.

Ñii ta̱chiño kuíká ní ká'a̱n ra xí'in ta̱Jesús
(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)

18 Ñii ta̱chiño ki̱xa̱a̱ ra no̱o̱ ta̱Jesús, ta
ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:
—Tata maestro, ta̱a va̱'a ní ini kúu ún.
¿Ndá chiño va̱'a xíni̱ ñó'ó ke'é i̱ ta taxi
Ndios ña kutaku̱ i̱ xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña
va̱xi?
19 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—¿Nda̱chun ká'a̱n ún yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ va̱'a
ini? Saá chi o̱n ko̱ó nda̱ ñii ni̱vi va̱'a ini,
ñii la̱á Ndios kuiti kúu ta̱ va̱'a ndino'o ini.
20 Xíni̱ ún nda̱yí ña xa̱'nda chiño Ndios kasa
ndivi ni̱vi. Ka̱chí Ndios xí'in ni̱vi saá: "O̱n
ki̱'vi ndó kua̱chi ñoyívi xí'in inka̱ ña'a̱ ñá o̱n
si̱ví kúu ñásí'í ndó, ta o̱n ki̱'vi ndó kua̱chi
ñoyívi xí'in ta̱a ta̱ o̱n si̱ví kúu yi̱i ndó, o̱n
ka'ni ndó ni̱vi, o̱n kasa kuí'ná ndó ña kómí
ni̱vi, o̱n ka̱'a̱n ndó ñavatá xa̱'a̱ inka̱ ni̱vi, ta
kasa to̱'ó ndó yivá ndó, ta kasa to̱'ó ndó si'í
ndó", saá káchí nda̱yí Ndios —káchí ta̱Jesús
xí'in ra.
21 Ta ni̱ka̱'a̱n ta̱yó'o:
—Yi̱'i̱ nda̱ lo'o i̱ kísa ndivi i̱ ndi'i saá
nda̱yí yó'o —káchí ra.
22 Tá xini̱ so̱'o ta̱Jesús ña nda̱kui̱in ra, ta
ni̱ka̱'a̱n tuku ra xí'in ra:
—Kúma̱ni̱ inka̱ chiño kasa ndivi ún.
Kua̱'a̱n ún si̱kó ún ndi'i ñakuíká kómí ún,
ta saní'i ún si̱'ún nda'a̱ ni̱vi nandá'ví. Ta
saá kukomí ún ñakuíká ndino'o xí'in Ndios
ñoyívi ni̱no. Tá ndi̱'i ke'é ún ñava̱'a yó'o,
ta kixi ún kundiko̱n ún yi̱'i̱ —káchí ta̱Jesús
xí'in ra.
23 Tá xini̱ so̱'o ta̱yó'o ña ni̱ka̱'a̱n ta̱Jesús,
ta kúchuchú ní ini ra, saá chi kua̱'a̱ ní
ñakuíká kómí ra. 24 Tá xini̱ ta̱Jesús ña
kúchuchú ní ini ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—¡Nda̱chun yo̱'vi̱ ní ki̱'vi nakuíká yichi̱
no̱o̱ xá'nda chiño Ndios! 25 Vará yo̱'vi̱ ní
tá kuchiño tícamello ya'a rí yavi̱ xa̱'a̱ túkú,
ta yo̱'vi̱ ní ka̱ kuchiño ya'a ñii ta̱kuíká yé'é
ña ki̱'vi ra yichi̱ no̱o̱ xá'nda chiño Ndios
—káchí ta̱Jesús xí'in na.
26 Ta ni̱vi na xini̱ so̱'o to̱'on yó'o, ni̱nda̱ka̱
to̱'on na ta̱Jesús:
—Tá yo̱'vi̱ ní ki̱'vi nakuíká yichi̱ Ndios,
ta saá, ¿yu kúu ni̱vi kúchiño ki̱'vi na yichi̱
Ndios, ta kundo̱o na xí'in ra?
27 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra saá:
—Ni̱vi o̱n kúchiño na saka̱ku xí'in mi̱i na,
ñii la̱á Ndios kúu ta̱ kúchiño saka̱ku ña'á.
Ndios kúchiño kasa ndivi ra ndi'i chiño. O̱n
ko̱ó ña yo̱'vi̱ no̱o̱ Ndios —káchí ta̱Jesús.
28 Ta saá ni̱ka̱'a̱n ta̱Pedro xí'in ra:
—Ta mi̱i ndi̱, xa sa̱ndakoo ndi̱ ndi'i
ñava̱'a ña xi̱komí ndi̱, xa̱'a̱ ña ndíko̱n ndi̱
sata̱ ún.
29 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra:
—Ndixa ká'a̱n i̱ xí'in ndó, ndi'i ni̱vi na
sa̱ndakoo ve'e, án yivá na, án si'í na, án
ñani na, án ki̱'va̱ na, án ñásí'í na, án sa̱'ya
na, xa̱'a̱ ña chíka̱a ini na ko̱'o̱n na yichi̱
no̱o̱ xá'nda chiño Ndios, 30 ta nayó'o naki'in
na kua̱'a̱ ní ka̱ ñava̱'a taxi Ndios nda'a̱ na
ñoyívi yó'o. Ta ñoyívi ni̱no Ndios taxi ra ña
kutaku̱ na xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

Yichi̱ u̱ni̱ ká'a̱n ta̱Jesús ki̱vi̱ ra
(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)

31 Ta ta̱Jesús, ka̱na ra ndi'i saá u̱xu̱ o̱vi̱
naxíka xí'in ra, ta ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—Ta vitin kua̱'a̱n yó yichi̱ kua̱n ndaa ñoo
Jerusalén, ta ñoo kán kundivi ndi'i to̱'on
Ndios ña ni̱taa naprofeta xa̱'a̱ yi̱'i̱, ta̱a ta̱

kixi noo Ndios. 32 Nataxi na yi'i nda'a na
on vása kúu najudío, ta kuaku ndaa na yi'i,
kandiva'a na xí'in i, ta kundaa na tásii yu'u
na noo i. 33 Ta kani ní na yi'i xí'in kuártá,
ta sondi'i ka'ni na yi'i. Ta kivi uni nataku i
—káchí taJesús xí'in na.
34 Ta naxíka xí'in ra ni-kundaa ini na
yukía kóni kachí to'on yó'o, chi ña xinakaa
se'é noo na xikuu ña.

TaJesús sanda'a ra ñii takuáá ta yóo ñoo Jericó
(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)

35 Ñii kivi kua'an taJesús xí'in naxíka
xí'in ra, ta kua'a ní nivi ndíkon na kua'an na
sata ra. Ta xa yatin xáa ra ñoo Jericó, ta ñii
takuáá yóo ra yu'u yichi, ta ndáka chi'ña ra
si'ún noo nivi na yá'a yichi yó'o. 36 Tá xini
so'o takuáá yó'o ñii síso yá'a kua'a ní nivi
kua'an na yichi, ta nindaka to'on ra na:
—¿Yukía koo vitin?
37 Ta nika'an na xí'in ra:
—TaJesús tañoo Nazaret kúu ta yá'a
yó'o.
38 Tá xini so'o ra ñayó'o, ta kixá'á ra xí'in
ndi'i ndee ra nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata Jesús, sa'ya taDavid,* ¡ná
kundá'ví ini ún koni ún yi'i! —káchí ra.
39 Ta nivi na kua'an si'na yichi nika'an na
xí'in ra:
—¡Kasi ún yu'u ún! —káchí na.
Ta ni-chikaa so'o takuáá ña nika'an na
xí'in ra, ta kixá'á ra ndeé va'a ka ká'an ra:
—Tata, sa'ya taDavid, ¡ná kundá'ví ini ún
koni ún yi'i! —káchí ra.
40 Ta xikundichi taJesús yichi yó'o, ta
xa'nda chiño ra noo nivi ña ko'on na ki'in
na takuáá ta kixi ra xí'in na noo ra. Tá kix-
aa takuáá noo taJesús, ta taJesús nindaka
to'on ña'á ra, nika'an ra saá:
41 —¿Yukía kóni ún ke'é i xí'in ún?
Ta ndakuiin takuáá:
—Tata, kóni i sanda'a ún nduchu noo i ta
va'a koto i —káchí ra.
42 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Va'a, xa nduva'a nduchu noo ún, saá
chi kándixa ún yi'i.
43 Ta xandikon nda'a nduchu noo ra, ta
xa va'a xíto ra, ta saá nakundikon ra sata
taJesús, ta kixá'á ra kísa ká'no ra Ndios. Tá
xini nivi yó'o ndí taJesús sanda'a ra takuáá,
ta ndi'i nivi yó'o kixá'á na kísa ká'no na
Ndios.

19

Ñayó'o ká'an xa'a taJesús xí'in taZaqueo

1 Ta nixaa taJesús ñoo Jericó, ta kua'an
ra yichi ma'ñó ñoo yó'o. 2 Ta yóo ñii taa
takuíká naní ra Zaqueo, taa ta ndíso chiño
xí'in nivi na káya si'ún xa'a nagobierno kúu
ra. 3 Ta kóni ra koto ra yu kúu taJesús, ta
on vása kúchiño ra, chi chútú ní nivi. Saá
chi taZaqueo kúu ra taa ta kuíti ní. 4 Ta saá
kee ra, xíno ra kua'an si'na ra, ta nixaa ra
noo kúmani ya'a taJesús. Ta taZaqueo ndaa
ra nda'a ñii yiton tón sicómoro ká'no, ña
kuchiño koni ra taJesús. 5 Ta nixaa taJesús
xa'a yiton noo kánóo taZaqueo, ta nakoto
ndaa ra, ta xini ra taZaqueo, ta nika'an ra
xí'in ra:
—Tata, xandikon noo ún chi xíni ñó'ó
kindoo i ve'e ún kivi vitin —káchí taJesús.
6 Ta saá xandikon noo taZaqueo, ta kúsii
ní ini ra naki'in ra taJesús ve'e ra. 7 Tá xini
nivi ñayó'o, ta kixá'á na kándiva'a na xí'in
taJesús, ká'an na, káchí na saá:
—On vá'a koo taJesús ve'e taZaqueo, chi
ta on vá'a kúu ra —káchí na.
8 Ta taZaqueo nakundichi ra nika'an ra
xí'in taJesús:
—Koto ví, Tata, vitin ta'ví i ndi'i ñakuíká
kómí i, ta taxi i ñii sava ñayó'o nda'a
nandá'ví. Tá yóo nivi na sandá'ví i kindaa i
ña xikomí na, ta vitin taxi i nda'a na komi
yichi ka ñayó'o —káchí ra xí'in taJesús.
9 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Kivi vitin Ndios sakaku ra tayó'o xí'in
nave'e ra, chi ñii ki'va ndatán xii síkuá yó
taAbraham kandixa ra Ndios, saá kándixa
taZaqueo vitin. Ta saá kúndaa ini yó
taZaqueo kúu ñii sa'ya ndino'o taAbraham.
10 Yi'i, ta kúu taa ta kixi noo Ndios, vaxi i
nandukú i ta sakaku i nivi na ndañó'ó noo
Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Cuento xa'a namozo na ndíso chiño xí'in uxu si'ún
(Mt. 25:14-30)

11 Ta nivi na kua'an sata taJesús xíni so'o
na to'on ña ká'an ra, ta xa yatin xaa ra
ñoo Jerusalén, ta xáni sini nivi vitin tondaa
kivi Ndios kixá'á ra ka'nda chiño ra noo na

* 18:38 "Sa'ya taDavid" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. On vása kóni kachí ña sa'ya mii tarey David, ta kuiti kóni kachí ña sa'ya ñani síkuá ra.

ñoyívi yó'o. Ta saá taJesús ndato'on ra ñii
cuento ña saná'a ra na, 12 káchí ra saá:

—Saá ndo'o ñii taká'no, kóni ra ko'on
ra inka ñoo xíká, ta ndikó ra, chi ñoo xíká
yó'o sakuiso na chiño ra kuu ra tarey ñoo
ra, ta ka'nda chiño ra noo nañoo ra. 13 Tá
xa yatin tondaa kivi kee taká'no yó'o ko'on
ra, ta kana ra uxu namozo ra, ta kixaa na
noo ra. Ta taxi ra ñii si'ún naní mina*
nda'a ñii ñii namozo, ta nika'an ra xí'in
na, káchí ra saá: "Kasa chiño ndó si'ún
yó'o nda kivi ndikó i", káchí ra xí'in na.
14 Ta nivi nañoo ra on xiin na koni na ra,
ñakán ti'ví na sava natá'an na ko'on na
ka'an na xí'in mii tarey ká'no ñoo xíká,
kachí na saá: "On vása kóni ndi tayó'o nduu
ra tarey, ta ka'nda chiño ra noo ndi", kachí
na. 15 Ta saá ni, nixa'an ra, ta nduu ra
tarey, ta ndikó ra ñoo ra. Ta nika'an ra
xí'in namozo ra: "Vitin ko'on ndó kana
ndó uxu taa ta taxi i si'ún nda'a, ná kixi
na yó'o ña kundaa ini i ndasaá si'ún naki'in
nayó'o sata si'ún ña taxi i nda'a na", káchí
ra. 16 Ta tanoó kixaa ra, ta kachí ra saá:
"Tata, kisa chiño i si'ún ña taxi ún nda'a i,
ta naki'in i uxu si'ún sata ña", káchí ra. 17 Ta
káchí tarey: "Va'a, tamozo va'a kúu ún.
Va'a ní kisa ndivi ún xí'in chiño ña lo'o,
ta vitin táxi i yó'ó nduu ún taa ta ka'nda
chiño noo uxu ñoo", káchí tarey xí'in ta-
mozo yó'o. 18 Ta tamozo ovi kixaa ra noo
tarey, ta nika'an ra: "Tata, kisa chiño i si'ún
ña taxi ún nda'a i, ta naki'in i o'on si'ún
sata ña", káchí ra. 19 Ta ndakuiin tarey,
nika'an ra xí'in ra: "Va'a, ta vitin taxi i yó'ó
nduu ún ta ka'nda chiño noo o'on ñoo",
káchí ra. 20 Ta kixaa inka tamozo noo
tarey, ta nika'an ra: "Tata, yó'o yóo si'ún
ña taxi ún nda'a i. Taxi va'a i ña, chisúku
ndaa i ña xí'in tikoto. Ni-xiin sandañó'ó i
ña, 21 chi yí'ví i noo ún. Saá chi yó'ó kúu
ñii taa ta ndeé ní ini, chi kíndaa ún si'ún
vará on vása ní-kisa chiño ún, ta nákaya ún
ña'a noo on vása ní-chi'i ún", káchí tamozo
xí'in tarey. 22 Ta nika'an tarey xí'in ra:
"¡Tamozo ndiva'a kúu yó'ó! Ta xí'in to'on
ña nika'an mii ún, vitin sanakuiso i kuachi
yó'ó. Káchí ún ndí yi'i kúu ta ndeé ini,
taa ta kíndaa si'ún vará on vása ní-kisa
chiño i, ta yi'i nákaya ña'a noo on vása
ní-chi'i i, káchí ún. 23 Tá ndixa ñayó'o kúu
ña xáni ini ún, ta saá, ¿ndachun ni-chikaa
va'a ún si'ún i ini ve'e noo tá'vi si'ún?, ta
kivi ndikó i, naki'in i si'ún i xí'in siki ña,
níkúu", káchí tarey xí'in tamozo on vá'a
yó'o. 24 Ta nika'an tarey xí'in na ndóo xí'in
ra: "Kindaa ndó si'ún nda'a tayó'o, ta taxi
ndó ña nda'a taa ta kómí uxu si'ún", káchí
ra. 25 Ta ndakuiin na, nika'an na: "Tata,
tayó'o xa kómí ra uxu si'ún", káchí na. 26 Ta
nika'an tarey: "Ta ndi'i nivi na va'a xíni
kukomí ña'a, ta nayó'o naki'in ka na ñava'a.
Ta nivi na on vása xíni ndasaá va'a kukomí
na ña'a, tanda ñalo'o kómí na, nondaa ña
nda'a nayó'o. 27 Ta vitin tóndaa kivi kasa
nani i kuachi xa'a nivi na on xiin koni yi'i,
nivi na on xiin taxi yi'i kuu taa ta ka'nda
chiño noo na. Va'a ko'on ndó ki'in ndó na
ta kixi na yó'o, ta saá ka'ni ndó na noo i",
káchí tarey xí'in na. Saá ndi'i cuento lo'o
yó'o —káchí taJesús.

Niki'vi taJesús ñoo Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 Ta ndi'i nika'an taJesús to'on yó'o, ta
naki'in ra kua'an ra yichi ñoo Jerusalén.
29 Ta nixaa ra yatin ñoo Betania xí'in ñoo
Betfagé, ña ñó'o noo xiki tón Olivo. Ta
taJesús nika'an ra xí'in ovi naxíka xí'in ra,
30 káchí ra saá:

—Kua'an ndó ñoo ña xíto ndaa ndó kaa.
Ta nixaa ndó ñoo kaa, ta naní'i ndó ñii
burro lo'o nó'ni rí, tí on ta'án koso na kúu
rí. Ta ndaxin ndó rí ta kixi ndó xí'in rí
yó'o. 31 Tá yóo nivi na ndaka to'on ndó'ó:
"¿Ndachun ndáxin ndó burro yó'o?", kachí
na xí'in ndó, ta ndakuiin ndó, kachí ndó
saá xí'in na: "TaKá'no noo yó xíni ñó'ó rí",
kachí ndó xí'in na —káchí taJesús xí'in ovi
naxíka xí'in ra.

32 Ta saá kua'an na, ta nixaa na ñoo ta
naní'i na burro lo'o. Ñii ki'va ndatán yóo ña
nika'an taJesús xí'in na, saá yóo ña naní'i
na. 33 Tá ndáxin na burro lo'o, ta nivi xí'in
sana tíyó'o, nindaka to'on ña'á na:

—¿Ndachun ndáxin ndó rí? —káchí na.

34 Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Mii taKá'no noo yó xíni ñó'ó rí —káchí
na xí'in na.

35 Ta saá ndikó na kixaa na noo taJesús
xí'in burro lo'o, ta chinóo na tikoto na sata
rí, ta nakoso taJesús ta kua'an ra yichi.
36 Tá yóso ra rí, kua'an ra yichi, ta kua'a ní
nivi chindoo na tikoto na yichi noo yá'a ra
kua'an ra, saá kísa to'ó na ra. 37 Tá kixá'á

* 19:13 Ñii mina kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño uni yoo.

ra vaxi noo ra xiki tón Olivo, ta ndi'i nivi
na ndíkon sata ra kúsii ní ini na, ta kixá'á
na ndeé ní ká'an na, ta kísa ká'no na Ndios
xa'a ña kua'a ní milagro ke'é ra, xini na.
38 Nika'an na saá:
—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in tarey yó'o,
taa ta kixaa xí'in ndayí Ndios! ¡Vitin Ndios
taxi ra koo va'a nivi xí'in ra ñoyívi nino!
¡Ná kanóo síkón ñato'ó Ndios! —káchí na.
39 Ta sava nafariseo kua'an na xí'in nivi
yó'o, ta nika'an na xí'in taJesús:
—Tata maestro, ka'an ún xí'in na ndíkon
sata ún, ña on ka'an na saá —káchí na.
40 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Táná ka'an i xí'in nayó'o ndí tásiín koo
yu'u na, ta saá nda yuu ndóo yó'o kixá'á ña
ndeé ní kasa ká'no ña yi'i —káchí ra xí'in
na.
41 Ta kixaa taJesús yatin ñoo Jerusalén.
Tá xini ra ñoo yó'o, ta kixá'á ra kúchuchú
ní ini ra, ta xáku ra xa'a nivi nañoo yó'o,
42 ta nika'an ra saá:
—¡Kóni ní i vitin kundaa ini ndó yu kúu
ña kivi taxi koo va'a ini ndó! Saá chi ña
nákaa se'é noo ndó kúu ña vitin, ta on kiví
koni ndó ña. 43 Ta vaxi ñii kivi ndi'i na sáa
ini xíni ndó'ó kono nduu ndi'i na ñoo ndó,
ta nakasi na ndi'i yichi ndó, ta on kuchiño
kee ndó ñoo ndó. Ta ndi'i saá xiiña ñoo ndó,
kixá'á nivi yó'o kani tá'an na xí'in ndó. 44 Ta
sandi'i na xa'a ndi'i ve'e ndó, ta sandi'i na
xa'a ndi'i ndó'ó. On ndoo ka nda ñii yuu
ndíso tá'an nama ve'e ndó ña koto ndó, chi
ndi'i xa'a ve'e ndó. Saá kundo'o ndó chi
kivi kixaa i ña sakaku i ndó'ó, ta ni-xiin ndó
nakoni ndó yi'i —káchí taJesús xí'in nañoo
Jerusalén.

TaJesús tava ra ndi'i na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no
(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Ta nixaa na ñoo Jerusalén, ta taJesús
niki'vi ra ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no, ta kixá'á
ra táva ra ndi'i nivi na síkó xí'in nivi na sáta,
ña kee na ko'on na. 46 Ta nika'an ra xí'in na:
—Saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xi-
na'á: "Ve'e i kuu ve'e noo ko'on nivi ña
ka'an na xí'in i", káchí to'on Ndios. Ta
ndó'ó, on vása va'a ké'é ndó, chi sanduu
ndó ve'e yó'o ñii kavua nakuí'ná —káchí
taJesús xí'in na.
47 Ndi'i saá kivi taJesús xíka ra sáná'a
ra nivi ini ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén
yó'o, ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in nachiño
ná'no xí'in naná'no noo nasutu, ndúkú na
ndasaá koo ka'ni na taJesús. 48 Ta ni-kivi
naní'i na ndasaá ka'ni na ra, chi ndi'i nivi
kúsii ini na xíni so'o na to'on ña ká'an ra.

20

Ndayí ña kómí taJesús ke'é ra chiño
(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

1 Ñii kivi yóo taJesús ke'e yé'é ve'e ño'o
ká'no ñoo Jerusalén, ta sáná'a ra nivi, ká'an
ra xí'in na to'on ñava'a xa'a yichi Ndios. Ta
saá na sáná'a ndayí Ndios xí'in naxikua'a
noo najudío xí'in naná'no noo nasutu kixaa
na noo taJesús, 2 ta nika'an na xí'in ra si'a:
—Ka'an ún xí'in ndi, ¿míkía kixi ndayí
ké'é ún ñayó'o? ¿Yu kúu na taxi ndayí
nda'a ún ke'é ún chiño yó'o saá? —káchí
na.
3 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ta yi'i kóni i ndaka to'on i ndó'ó ñii laá
to'on, ta va'a ndakuiin ndó yu'u i. 4 ¿Míkía
kixi ndayí taJuan sakuchu ra nivi? ¿Án taxi
Ndios ndayí nda'a ra? ¿Án nivi kúu na taxi
ndayí nda'a ra ña sakuchu ra nivi? —káchí
taJesús xí'in na.
5 Ta saá kixá'á na ká'an tá'an xí'in mii na:
—¿Ndasaá koo ndakuiin yó vitin? Chi
táná ka'an yó Ndios taxi ndayí nda'a
taJuan, ta saá ndaka to'on taJesús mii
yó: "¿Ndachun on vása ní-kandixa ndó ña
nika'an ra?" 6 Táná ka'an yó nivi kuiti kúu
na taxi ndayí nda'a taJuan, ta saá yiyo ní
sasaa yó nañoo, ta kixá'á na tiin na yuu, ta
koon na mii yó, chi ndi'i nivi yó'o kándixa
na ndí taJuan xikuu ra ñii taprofeta —káchí
na, ká'an tá'an na.
7 Ta saá ndakuiin na, káchí na si'a xí'in
taJesús:
—On xíni ndi yu kúu na taxi ndayí nda'a
taJuan —káchí na.
8 Ta saá taJesús nika'an ra xí'in na:
—Ta ni yi'i, on ka'an i xí'in ndó míkía
kixi ndayí kómí i ña ké'é i chiño yó'o
—káchí ra.

Cuento yó'o ndáto'on xa'a nivi na on vá'a na táti ño'o
noo yóo tón uva
(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

9 Ta saá taJesús ndato'on ra inka cuento
ña saná'a ra na, káchí ra saá:
—Saá ndo'o ñii taa, nataan ra tón uva, ta
saá satati ra ño'o ra xí'in tón uva inka nivi,
ta kee ra kua'an ra koo ra inka ñoo kua'a
ní kivi. 10 Ta kixaa yatin kivi ña ka'nda na

tíuva yó'o, ta ta xí'in yitoon tón uva ti'ví ra
ñii tamozo ra kua'an ra naki'in ra sava tíuva
ña kuu ya'vi ra. Ta nivi na táti ño'o noo
yóo tón uva tiin na tamozo yó'o, ta kani ní
na ra, ni-xiin na taxi na rí nda'a ra, ta saá
ndikó vichí ra kuano'o ra. 11 Ta taa ta xí'in
yitoon tón uva tuku ti'ví ra inka taa kua'an
ra naki'in ra tíuva. Ta nikandiva'a na xí'in
ra, ta kani ní na ra, ta sakuka'an na noo
ra, ta taxin na ra ndikó ra kuano'o ra ve'e
tapatrón. 12 Ta taa ta xí'in yitoon tón uva
tuku ti'ví ra inka tamozo kua'an ra, ta tiin
na ra, ta satakué'e ní na ra, ta taxin na ra,
kuano'o ra.

13 'Ta saá taa ta xí'in yitoon tón uva
nika'an ra: "¿Yukía koo ke'é yó vitin? Va'a
ka ti'ví yó sa'ya yó, ta kí'vi ní ini yó xíni
yó. Tá nivi na táti ño'o yó nakoni na sa'ya
yó yó'o, ta kasa to'ó na ra", káchí ra. 14 Ta
nivi na táti ño'o xini na kíxaa talo'o sa'ya
ra, ta nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
"Takaa kúu sa'ya ta nataan tón uva, ta sa'ya
ra yó'o kúu ta naki'in ñakuíká xí'in ño'o
yó'o táná kivi yivá ra. Na'a ndó ná ko'yo
ka'ni yó ra, ta kindoo yó xí'in ndi'i ñakuíká
ra", káchí na. 15 Ta saá tiin na ra, ta sakana
na ra nda sata nama ña xino nduu noo yóo
tón uva, ta xa'ni na ra. Saá ndi'i cuento yó'o
—káchí taJesús.

Ta taJesús nika'an ra xí'in nivi na xini
so'o cuento yó'o:

—¿Vitin yukía ke'é ta xí'in yitoon tón
uva? 16 Ká'an i xí'in ndó, ndixa ndikó ra
naxaa ra ta sandi'i ra xa'a nivi na táti ño'o
ra. Ta tuku satati ra ño'o ra inka nivi
—káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuiin nivi, nika'an na:

—¡Ná on taxi Ndios kundo'o ndi saá!
—káchí na.

17 Ta taJesús xíto ra noo na, ta nika'an ra
xí'in na:

—¿Án on vása kúndaa ini ndó ña kóni
kachí to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ña
káchí saá?:

Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kísa va'a ve'e
koni ñó'ó na,
ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa
xa'a ve'e,
káchí to'on Ndios. 18 Ndi'i nivi na kaki'i
ta nakava na sata yuu yó'o ndi'i xa'a na.
Ta yuu yó'o, táná nakava ña sata nivi, ta
chi'ma ña na nda nduu na yaa —káchí
taJesús xí'in na.

19 Ta saá naná'no noo nasutu xí'in na
sáná'a ndayí Ndios xani sini na ndúkú na
ndasaá koo tiin ña'á na, chi nayó'o kundaa
ini na cuento ña nika'an taJesús ndí ká'an
ña xa'a na. Ta ni-kuchiño tiin na ra, chi
yí'ví na koto saa nivi na ndóo yó'o.

Ñayó'o ká'an xa'a ña chá'vi nivi kota nda'a nagobierno
(Mt. 22:15-22; Mr. 12:13-17)

20 Ta saá naná'no noo nasutu xí'in na
sáná'a ndayí Ndios ti'ví na sava nivi ña koto
ndoso na taJesús. Ña ká'an na ndatán ká'an
nivi na ndino'o ini, saá ka'an nayó'o xí'in
taJesús, chi kóni na ña sativí na ñii to'on
ká'an ra, ta kuchiño na taxi na kuachi xa'a
ra noo tagobernador. 21 Saá kixaa na noo
taJesús, ta nika'an na xí'in ra:

—Tata maestro, xíni ndi yó'ó kúu ún taa
ta sáná'a ñandaa. Ta on vása nákaxin ún
nivi, ta ñii ki'va ká'an ún ñandaa xí'in
ndi'i na, ni on vása násama ún to'on ún, ta
sáná'a ún ñandaa xa'a yichi Ndios. 22 Ta
vitin kóni ndi ndaka to'on ndi yó'ó, ¿án va'a
cha'vi yó kota noo tarey César ñoo Roma?
¿Án on vá'a cha'vi yó ña? —káchí na xí'in
ra.

23 Ta taJesús kúndaa ini ra ndí na ovi yu'u
kúu na, kóni na koto ndoso na ra, ta nika'an
ra xí'in na:

—¿Ndachun kóni ndó koto ndoso ndó
yi'i? 24 Taxi ndó ñii si'ún ná koto i noo ña.
¿Yo na'ná, ta yo kivi kúu ña yóo noo si'ún
yó'o? —káchí taJesús xí'in na.

Ta ndakuiin na:

—Si'ún yó'o kómí ña na'ná xí'in kivi
tarey César —káchí na.

25 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Taxi ndó nda'a tarey César ña kúu
kuenda ra, ta taxi ndó nda'a Ndios ña kúu
kuenda Ndios —káchí taJesús xí'in na.

26 Ta saá ni-kuchiño naní'i na to'on ña
taxi na kuachi xa'a taJesús noo nachiño. Ta
naka'nda ini na chi va'a ní nika'an ra, ta
ni-naní'i na ña ndakuiin na.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi nixi'i ta nataku na
(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 Nasaduceo kixaa na noo taJesús. Nasa-
duceo yó'o kúu na naná'no na sáná'a ta
ká'an na ndí na nixi'i on vása nataku ka na.
Ta nindaka to'on na taJesús:

28 —Tata maestro, ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés káchí ña saá: "Tá ñii taa nixi'i ra,
ta on koó sa'ya ra ní-xiyo xí'in ñásí'í ra, ta

ñani ra xíni ñó'ó tonda'a ra xí'in ñá nindoo yó'o, ña kivi koo sa'ya na. Ndatán koo sa'ya ta nixi'i, saá koo sa'ya nayó'o", káchí ndayí ña nitaa taMoisés. 29 Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ñayó'o? Chi saá ndo'o taa, uxa ñani kúu ra. Tanoó tonda'a ra xí'in ñii ña'a, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya ra ní-xiyo. 30 Ta ñani ra taovi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. 31 Ta ñani ra tauni tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na ní-xiyo. Ta ñani ra takomi tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tao'on tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra taiño tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. Ta ñani ra tauxa tonda'a ra xí'in ñáña'a yó'o, ta nixi'i ra, ta on koó sa'ya na. 32 Ta saá nixi'i mii ñáña'a yó'o. 33 Ta kivi nataku ndi'i na nixi'i, ¿yukú taa kuu yii ñáña'a yó'o?, chi ndi'i taa uxa ñani nixiyo ra xí'in ñá —káchí na xí'in taJesús.

34 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xí'in na:

—On vása kúndaa va'a ini ndó xa'a ñoyívi nino xí'in Ndios. Saá chi ñoyívi yó'o kúu noo tónda'a taa xí'in ña'a, ta táxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka na. 35 Ta kivi nataku nivi na nixi'i, on vása tonda'a ka na ñoyívi nino, ni on vása taxi na sa'ya na tonda'a na xí'in inka nivi. 36 Ta nivi nataku on kuchiño kivi ka na, ta ndatán yóo naángel saá koo nivi na kundoo xí'in Ndios. Sa'ya ndino'o Ndios kuu nayó'o, xa'a ña nataku na. 37 Xa'a ña nataku na nixi'i, mii taMoisés nitaa ra to'on ña kísa ndaa ndí nivi na nixi'i xíni ñó'ó nataku na. Saá chi ñii kivi xini taMoisés yiton ñiño xíxi nó, ta saá nika'an Ndios xí'in ra, kachí ra saá: "Yi'i kúu Ndios noo taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob, ta nayó'o kísa ká'no na yi'i", kachí Ndios xí'in taMoisés. 38 Ta xí'in to'on yó'o kúndaa ini yó ndí táku ka xii síkuá yó yó'o. Ndó'ó káchí ndó na nixi'i kúu na, ta noo Ndios nayó'o táku na, chi na ndixa nixi'i on kúchiño na kasa ká'no na Ndios —káchí taJesús xí'in nasaduceo.

39 Ta nika'an sava na sáná'a ndayí Ndios:

—Va'a ní ká'an ún, tata maestro —káchí na xí'in taJesús.

40 Ta saá nasaduceo ni-xiin ka na ndaka to'on na ra ña koto ndoso na ra.

Ñayó'o ká'an Cristo kúu ta ká'no ka noo tarey David

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

41 Ta taJesús nindaka to'on ra na ndóo xí'in ra:

—¿Ndachun káchí na ndí Cristo, ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi, kuu ñii sa'ya ñani síkuá tarey David? 42 Chi mii tarey David nitaa ra noo tutu naní ña Salmos, kachí ra saá:

Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i:
"Koo ún xí'in i siin kua'á i noo táyi tón to'ó yó'o,
43 tanda kivi taxi i koyo ndi'i na káni tá'an xí'in ún tixin xa'a ún", kachí Ndios, nitaa taDavid xina'á.

44 Xí'in to'on yó'o taDavid kachí ra Cristo kúu taKá'no noo ra. Ta, ¿mí kúchiño kúu Cristo sa'ya ñani síkuá taDavid? —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús chíkaa ra kuachi sata na sáná'a ndayí Ndios

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

45 Tá xíni so'o ndi'i nivi, ta nika'an ta-Jesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:

46 —Koto va'a ndó on kundikon ndó yichi nivi na sáná'a ndayí Ndios, chi kuiti ká'vi na ndayí ta on vása kasa ndivi na ña. Kísa ká'no xí'in mii na, kúsii ní ini na kundixin na tikoto va'a, ta kua'an vaxi na noo nivi ña koto ña'á na. Ta xíka na noyá'vi, ta kóni na ña kasa to'ó ní nivi na, ta kútoo ní na kundoo na táyi tón ná'no tón to'ó yóo ve'e ño'o sinagoga. Ta noo yóo viko xíxi, ndúkú na kundoo na noo táyi ná'no tón to'ó. 47 Ta ké'é na ña on vá'a, chi kíndaa na ve'e náña'a ná nixi'i yii. Ta ndi'i ke'é na saá ta xí'in ñavatá ini na, xá'an na ve'e ño'o sinagoga, ta na'á ní ká'an na xí'in Ndios. Ké'é na saá xa'a ña kóni na kani sini nivi ndí nayó'o kúu nava'a ní noo Ndios. Ta xa'a ña on vá'a ké'é na, Ndios saxo'vi ka ra nayó'o noo inka nivi —káchí taJesús xí'in na.

21

Ñayó'o ká'an xa'a si'ún ña nisoko ñii ña'a ñá nixi'i yii

(Mr. 12:41-44)

1 Ta taJesús yóo ra yé'é ve'e ño'o ká'no, ta xito ra nivi nakuíká táan na si'ún ini caja ña ñó'o si'ún xa'a Ndios. 2 Ta xini ra ñii ña'a ñándá'ví ñá nixi'i yii, táan ñá ovi si'ún kuálí

ini caja, ta lo'o ní ndáka si'ún yó'o. 3 Ta nikaʼan taJesús xí'in naxíka xí'in ra:

—Ndixa ká'an i xí'in ndó, ñándá'ví yó'o taxi ví'í ka ñá si'ún noo ña taxi nakuíká. 4 Chi nakuíká, vará taxi na kuaʼa ní si'ún, ta kindoo ví'í ní ka ña ndaʼa mii na. Ta ñándá'ví yó'o, vará lo'o ní si'ún ní'i ñá, ta taxi ndi'i ñá si'ún ña kómí ñá, ta saá sandakoo ñá ndi'i ña xíni ñó'ó ñá —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra xaʼa kivi ndi'i xaʼa ve'e ño'o ká'no
ñoo Jerusalén
(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

5 Ta sava naxíka xí'in taJesús ká'an tá'an na ndí livi ní yóo yuu ñó'o kuvaʼa ve'e ño'o ká'no, ta livi ní náʼa inka ña saní'i nivi koo ini ve'e ño'o yó'o. Ta nikaʼan taJesús xí'in na:

6 —Ñii kivi ña vaxi ndi'i ñalivi ña xíto ndó ve'e ño'o yó'o, ndi'i xaʼa ña, ta nda ñii ka yuu, on kóo ka sata inka yuu. Saá chi tani ve'e ño'o ta ndi'i xaʼa ndi'i ña —káchí taJesús.

Xíni ñó'ó koo ti'va yó xa vaxi kivi sondí'í
(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7 Ta nindaka to'on na taJesús:

—Tata Maestro, ¿ama koo saá ña kachí ún? ¿Ndá seña kuu ña koni ndi ña kundaa ini ndi ña xa yatin ndi'i xaʼa ve'e ño'o ká'no yó'o? —káchí na.

8 Ta ndakuiin taJesús:

—Koto vaʼa ndó ña on sandá'ví nivi ndó'ó. Saá chi kuaʼa ní taa kixaa, ta kivi kixaa ñii ñii na, ta kaʼan na xí'in ndó, kachí na saá: "Yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi ñoyívi yó'o, ta xa yatin tondaa kivi kixá'á kaʼnda chiño i noo na ñoyívi yó'o", kachí na xí'in ndó. Ta on kundikon ndó sata nivi na ká'an saá xí'in ndó. 9 Ta koni so'o ndó yóo kuachi xá'ni tá'an na ñoo yatin, ta xá'ni tá'an na ñoo xíká, ta on kuyi'ví ndó. Chi xíni ñó'ó kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá ni, taʼán ka kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o.

10 'Kivi ña vaxi nakuita nivi na ñoo ná'no kaʼni tá'an na xí'in nivi na inka ñoo ná'no, ta ñoo noo yóo narey kaʼni tá'an na xí'in inka ñoo noo yóo inka narey. 11 Ta kuaʼa ní xiiña ndeé ní taan noo ño'o, ta koo ní soko, ta kuaʼa ní ñoo kunakaa ndi'i noo kue'e, ta ñoyívi nino koo seña náʼno koni na, ta yi'ví ní nivi.

12 'Ta saá ni, tá taʼán ka kixaa kivi kundivi ñayó'o, ta xo'vi ní ndó'ó, chi sava nivi tiin na ndó'ó, ta nataxi na ndó'ó ndaʼa nanáʼno ve'e ño'o sinagoga, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Taxi na kuachi xaʼa ndó noo nagobernador án noo narey chi na ndíkon yi'i kúu ndó. 13 Tá kundoo ndó noo nachiño yó'o, ta saá kukomí ndó yichi kaʼan ndó to'on ñavaʼa xaʼa i. 14 Ta on kundi'i ini ndó xaʼa to'on ña ndakuiin ndó noo nachiño, 15 chi yi'i taxi i to'on xí'in ñandíchí sini ndó, ta saá kaʼan ndó xí'in na. Ta nivi na on xiin koni ndó'ó, on kívi naní'i na to'on ña ndakuiin na yu'u ndó. 16 Ta kivi ña vaxi, ta yivá ndó, án si'í ndó, án ñani ndó, án inka nave'e ndó, án migo ndó chikaa na kuachi sata ndó, ta kaʼni na sava ndó'ó. 17 Ndi'i nivi ñoyívi yó'o kusaa ini na koni na ndó'ó chi na ndíkon yi'i kúu ndó. 18 Ta Ndios kundaa vaʼa ra ndó'ó, ta nda ñii yisi sini ndó, on taxi ra ña ndi'i xaʼa ña. 19 Tá on vása sandakoo ndó yichi i, ta kundikon vaʼa ndó ña, nda kixaa kivi ndi'i ña xo'vi ndó, ta Ndios sakaku ra ndó'ó ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

20 'Tá xíto ndó xa xino nduu natropa ñoo Jerusalén yó'o, ta saá kundaa ini ndó xa kixaa kivi ndi'i xaʼa ña. 21 Ta kivi yó'o, ndi'i nivi na ndóo estado Judea yó'o, xíni ñó'ó kono na koʼon na noo yóo yuku síkón. Ta ndi'i nivi na ndóo ñoo Jerusalén xíni ñó'ó kee ndi'i na koʼon na. Ta ndi'i nivi na ndóo yuku, on váʼa ndi'vi na ñoo Jerusalén. 22 Saá chi kivi yó'o Ndios xíni ñó'ó saxo'vi ra nañoo Jerusalén, ta saá kundivi ndi'i to'on ra ña nitaa na xinaʼá. 23 ¡Ndá'ví ní náñaʼa ná ñó'o saʼya, ta ndá'ví ní náñaʼa ná yóo saʼya válí na chíchín kivi kán!, chi ndeé ní koo ña xo'vi nivi ñoyívi, ta ndeé ní saxo'vi Ndios nañoo yó'o. 24 Natropa kaʼni na sava nivi xí'in espada, ta tiin na inka nivi koʼon xí'in na kuaʼa ní ñoo xíká, ta kán kasa nduxa na xí'in na ña kasa chiño na. Ta nivi na on siví najudío kúu, kuu na kaʼnda chiño noo nañoo Jerusalén. Saá koo tanda tondaa kivi ña chitóni Ndios —káchí taJesús xí'in na.

Kuaʼa ní koo seña ña kaʼan
xa yatin ndikó taJesús ñoyívi yó'o
(Mt. 24:29-35, 42-43; Mr. 13:24-37)

25 Ta saá nikaʼan taJesús xí'in na:

—Kivi xa yatin ndikó i ñoyívi yó'o koni ndó seña ñoyívi nino: koto ndó koo seña

xí'in kimi, xí'in yoo, xí'in ño'o ká'no ña yé'e. Ta ndi'i nivi ñoyívi ndi'i ní ini na, ta yi'ví ní na koni na takuií mini, chi ndeé ní ni'i rá ta nakuita ní yaka rá noo rá. 26 Sava nivi nda kivi nduú na xí'in ña yí'ví ní na, ta on vása kundaa ini na yukía kundo'o ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i ña kómí ndee yóo ñoyívi nino kanda ña ta kisin ndi'i ñayó'o. 27 Ta saá ndi'i nivi koni na yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta vaxi i ma'ñó viko, xí'in ndee ká'no, xí'in ndi'i ña yé'e livi. 28 Tá kíxá'á xíto ndó seña ña nika'an i xí'in ndó, ta va'a kusii ní ini ndó, ta koto ndaa ndó ñoyívi nino, chi xa vaxi kuyatin kivi ndikó i sakaku i ndó'ó —káchí taJesús xí'in na.

29 Ta saá ndato'on taJesús ñii cuento ña saná'a ra na:

—Va'a koto ndó yiton higo, án ndi'i inka yiton. 30 Tá xa vaxi nduxaá nó ta nákoo yuku yúta nda'a nó, ta saá kúndaa ini ndó xa nikuyatin ní kixaa savi. 31 Ta kivi xíto ndó xa kua'an kundivi ndi'i ñayó'o ña ndato'on i xí'in ndó, ta saá kundaa ini ndó xa vaxi kuyatin kivi kixá'á ka'nda chiño Ndios ñoyívi yó'o.

32 'Ta ndixa ká'an i xí'in ndó, nivi na xíto kixá'á seña yó'o kutaku ka na nda ndi'i kundivi ndi'i ña ndato'on i xí'in ndó. 33 Ña ñoyívi nino xí'in ña ñoyívi yó'o ñii kivi vaxi ndi'i xa'a ña, ta to'on i on ndi'i xa'a ña, ta kindoo ña ndi'i saá kivi.

34 'Ta koto va'a xí'in mii ndó ña on nduu ndó nivi nasó'ó, na on vása kandixa ka Ndios. On kutaku ndó ndatán káchí níma mii ndó, ni on kuu ndó nivi na xíini, ni on kuu ndó nivi na ndí'i ní ini xa'a chiño ñoyívi yó'o. Saá chi xíni ñó'ó koo ti'va ndó kundati ndó yi'i, koto naka'nda ini ndó kivi ndikó i. 35 Chi ndatán kama ní nákava ñono sakako'on ña kiti, saá kixaa kivi ña ndikó i noo nivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o. 36 Ta ndó'ó, xíni ñó'ó kundoo ti'va ndó ndi'i saá kivi xa'a ña ndikó i. Ndi'i saá kivi ndukú ndó noo Ndios ña taxi ra ndee ña kuchiño kundeé ndó noo ndi'i ña yo'vi vaxi, ta saá kuchiño kuita ndó noo yi'i kivi ndikó i ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

37 Ta ndi'i saá kivi taJesús sáná'a ra nivi ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta xa kua'an kuñoó, kée ra xá'an ra xiki tón Olivo. 38 Ta ndi'i saá xitaan vaxi nivi ve'e ño'o yó'o ña koni so'o na to'on ña ká'an taJesús.

22

Ká'an tá'an na ndasaá kuchiño tiin na taJesús

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

1 Xa nikuyatin ní kana viko Pascua,* ta viko yó'o naIsrael xíxi na sita va'a ña on koó levadura kómí. 2 Ta na sáná'a ndayí Ndios xí'in naná'no noo nasutu ndúkú na ndasaá koo ka'ni se'é na taJesús, chi yí'ví na noo nivi na ndíkon sata ra.

3 Ta ñandiva'a ká'no Satanás niki'vi ña ini taJudas Iscariote ta kúu ñii taa ta uxu ovi xíka xí'in taJesús. 4 Ta saá kee ra nixa'an ra noo naná'no noo nasutu xí'in naná'no noo napolicía na ndáa ve'e ño'o ká'no, ta nika'an ra xí'in na ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. 5 Ta kusii ní ini na xini so'o na ña nika'an taJudas xí'in na, ta nayó'o nika'an na xí'in ra:

—Tá nataxi ún ra nda'a ndi, ta taxa'vi ndi yó'ó —káchí na.

6 Ta taJudas kindoo ra saá xí'in na, ta kixá'á ndúkú ra ndasaá koo nataxi ra taJesús nda'a na. Ndúkú ra kivi ña on koó kua'a ní nivi xí'in taJesús.

Ñayó'o ká'an xa kua'an kuñoó ta xixi taJesús xí'in naxíka xí'in ra

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

7 Saá nitondaa kivi viko najudío xíxi na sita va'a ña on koó levadura kómí, ta ñii ñii ve'e na xá'ni na ndikachi lo'o ña nákáán na viko Pascua. 8 Ta nika'an taJesús xí'in taPedro xí'in taJuan, káchí ra:

—Kua'an ndó kasa ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua.

9 Ta ndakuiin na, nika'an na:

—¿Míkía kóni ún kasa ndivi ndi ña?

10 Ta nika'an taJesús xí'in na:

—Kua'an ndó, ta kua'an ki'vi ndó ñoo Jerusalén, ta nakutá'an ndó xí'in ñii taa ndíso kisi takuií, ta kundikon ndó ko'on ndó sata ra nda naxaa tayó'o ve'e ra noo ki'vi ra, 11 ta ka'an ndó xí'in taa ta xí'in ve'e yó'o, kachí ndó saá: "TaMaestro ti'ví ndi'i vaxi ndi ndaka to'on ndi yó'ó: ¿Míkía yóo ñii cuarto ve'e ún noo kuxu ra viko Pascua

* 22:1 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

xí'in ndi, naxíka xí'in ra?", kachí ndó. 12 Ta
saá taa ta xí'in ve'e saná'a ra ndó'ó míkía
yóo ñii cuarto ve'e ra ña kánóo piso ovi, noo
yóo ndi'i ña xíni ñó'ó ndó. Ta ve'e yó'o kasa
ndivi ndó ña kuxu yó viko Pascua —káchí
taJesús xí'in na.
13 Ta kee na kua'an na, ta niki'vi na
ñoo Jerusalén, ta naní'i na ndatán yóo ña
nika'an taJesús xí'in na, ta kisa ndivi na ña
kuxu na viko Pascua.
14 Ta xikuaa ta xa kua'an kunaa, kixaa
taJesús xí'in uxu ovi naxíka xí'in ra, ta
xikundoo na noo mesa kuxu na. 15 Ta
nika'an taJesús xí'in na:
—Xa na'á ní kóni i kuxu i xí'in ndó viko
Pascua yó'o, kivi si'na ka noo ña kixaa ña
xo'vi i. 16 Ndixa ká'an i xí'in ndó, on kuxu
ka i xí'in ndó inka viko Pascua nda ndixa
kasa ndivi i chiño ña kasa ndaa xa'a viko
yó'o, tanda nakutá'an yó noo xá'nda chiño
Ndios —káchí taJesús xí'in na.
17 Ta saá ki'in taJesús ñii copa ña ñó'o
vino, ta nika'an ra xí'in Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún
nduta ko'o ndi yó'o —káchí ra, ta nika'an
ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Ki'in ndó ña ñó'o vino yó'o, ta ñii ñii
ndó ko'o lo'o ndó. 18 Ndixa ká'an i xí'in ndó,
on ko'o ka i vino tanda kixaa kivi nakutá'an
yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí taJesús
xí'in na.
19 Ta ki'in ra sita va'a, ta nika'an ra xí'in
Ndios:
—Tata Yivá yó, táxa'vi ún chi taxi ún sita
va'a kuxu ndi —káchí ra.
Ta ta'ví ra sita va'a, ta taxi ra ña nda'a
ñii ñii naxíka xí'in ra kuxu na. Ta nika'an
ra xí'in na:
—Naki'in ndó kuxu ndó sita va'a yó'o,
chi ñayó'o kúu yikí koñu i ña taxi i xa'a ndó.
Ta ndatán ta'ví i sita va'a ña kuxu ndó vitin,
saá kivi ña vaxi ta'ví ndó sita va'a ta kuxu
ndó ña xa'a ña naká'án ndó yi'i —káchí
taJesús xí'in na.
20 Ta ndi'i xixi na, ta ki'in taJesús copa ña
ñó'o vino, ta nika'an ra:
—Nduta yó'o kúu nii i ña kuita xa'a
ndó'ó. Ta xí'in ñayó'o Ndios chindú'u ra
pacto xaá ña ka'an ndasaá kuchiño naki'in
ndó ñava'a Ndios.
21 'Ta vitin ñii ndó'ó na xíxi xí'in i kúu taa
ta sikó kuí'ná yi'i noo nivi na sáa ini xíni
yi'i. 22 Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ndixa
xo'vi ní i ta kivi i, ndatán chitóni Ndios. Ta,
¡ndá'ví ní taa ta sikó yi'i noo nivi na sáa ini
xíni yi'i! —káchí taJesús xí'in na.
23 Ta kixá'á naxíka xí'in ra nindaka to'on
tá'an na yukú taa nataxi taJesús nda'a na
sáa ini xíni ña'á.

Naxíka xí'in taJesús náa ní na xa'a yu kúu taká'no ka

24 Ta saá kixá'á na náa ní na xa'a yu
kúu ta ká'no ka noo ndi'i na. 25 Ta nika'an
taJesús xí'in na:
—Narey na xá'nda chiño noo na ñoo
inka xiiña, nayó'o kísa ká'no xí'in mii na,
ta yá'a ní ndeé xá'nda chiño na noo nivi. Ta
narey yó'o sákunaní xí'in mii na: Na va'a ní
ké'é chiño ña chindeé na nivi. 26 Ta mii ndó,
on vá'a kutaku ndó saá. On kasa ká'no xí'in
mii ndó, ta va'a ka kasa nino xí'in mii ndó.
Tá ñii taa kúu taká'no noo ndó'ó, ta xíni
ñó'ó nduu ra ta kasa chiño noo ndó —káchí
taJesús xí'in na.
27 Ta saá nindaka to'on taJesús naxíka
xí'in ra:
—¿Yukía káchí ndó? ¿Yu kúu taká'no ka,
án taa ta xíxi noo mesa, án taa ta kísa chiño
noo ta xíxi? ¿Án on ndixa taká'no ka kúu
ta xíxi noo mesa? Ta yi'i, vará taKá'no noo
ndó kúu i, ta ndatán ké'é ta kísa chiño noo
ndó, saá ké'é i xí'in ndó.
28 'Ta ndó'ó kúu na xindoo xí'in i kivi ña
niya'a i kua'a ní tondó'ó yo'vi, ta on vása
ní-sandakoo ndó yi'i. 29 Ta yi'i taxi i ndayí
nda'a ndó ña ka'nda chiño ndó, ndatán
Yivá i Ndios xa taxi ra ndayí nda'a i ka'nda
chiño i. 30 Ta ñakán kuchiño kuxu ndó ta
ko'o ndó xí'in i noo mesa noo xá'nda chiño
yi'i, ta kundoo ndó uxu ovi táyi ná'no, ta
ka'nda chiño ndó noo na uxu ovi ti'vi nivi
nañoo Israel —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ká'an ra ndí taPedro ka'an ra ña on vása xíni ña'á ra
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Ta nika'an taJesús xí'in taPedro, káchí
ra saá:
—Simón, Simón, ¡koto ví!, chi ñandiva'a
Satanás xa nduku ña yichi noo Ndios ña
ndeé ní koto ndoso ña ndó'ó. Ndatán
ndó'o ndikin trigo kivi sáxixin na ña, saá
kundo'o ndó. 32 Ta yi'i, xa xaku ndá'ví i
noo Ndios xa'a ún xa'a ña on sandakoo ún
kándixa ún yi'i. Ta yó'ó, ta ndi'i niya'a
ñayó'o ta tuku kundikon ún yichi i, ta saá
chindeé ún natá'an ún ña va'a kundikon na

yichi i xí'in ún —káchí taJesús xí'in taPedro.
33 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Tata, yóo ti'va i ko'on i xí'in ún nda ve'e kaa, án nda kivi i xí'in ún —káchí ra xí'in taJesús.
34 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Ndixa ká'an i xí'in ún, ta'án ka kana nduxú chée ñoó vitin, ta xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása xíni ún yi'i —káchí taJesús xí'in ra.

Xa yatin kixaa ña koto ndoso na ndíkon sata taJesús

35 Ta saá nika'an ra xí'in inka naxíka xí'in ra:
—Náká'án ndó kivi ña niya'a, kivi ti'ví i ndó'ó nixa'an ndó kua'a ní ñoo nika'an ndó to'on ñava'a xa'a Ndios. Vará on koó leká ní-xini'i ndó, ni on koó inka nduxan ní-xini'i ndó, ta, ¿án kisa mani ñii ña'a xíni ñó'ó ndó? —káchí taJesús xí'in na.
Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:
—Ó'on Tata, on koó ña'a ní-kisa mani nda'a ndi kivi nixa'an ndi —káchí na.
36 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Ta vitin yóo inka ña ndáto'on i xí'in ndó: Tá kómí ndó si'ún, kuni'i ndó ña. Tá on koó espada ní'i ndó, ta va'a sikó ndó tikachí ndó ta sata ndó espada kuni'i ndó.
37 Chi vitin tóndaa kivi ña kundivi to'on Ndios ña nitaa na xina'á xa'a i, káchí ña saá: "Ñii ki'va ndatán xó'vi taa ta on vá'a, saá kundo'o taa ta kixi noo Ndios", káchí ña. Ta ndi'i to'on Ndios ña nitaa na xa'a i xíni ñó'ó kundivi ndi'i ña —káchí taJesús xí'in na.
38 Ta ndakuiin naxíka xí'in ra, nika'an na:
—Tata, yó'o yóo ovi espada —káchí na.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Xa va'a —káchí ra.

TaJesús nika'an ra xí'in Ndios noo nani Getsemaní
(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

39 Saá kee taJesús ñoo Jerusalén, naki'in ra kua'an ra xiki tón Olivo, noo xá'an ra kua'a ní yichi tá'an ñoó. Ta naxíka xí'in ra ndíkon na sata ra. 40 Ta nixaa na, ta nika'an ra xí'in na:
—Ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña kundeé ndó noo ña vaxi koto ndoso ndó'ó, ta on nakava ndó kuachi —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
41 Ta saá taJesús kee ra kua'an ra ñii xíká ka lo'o, ta ñii ki'va noo nakava yuu ña sákana yó xí'in nda'a yó, saá kúu ñaxíká kua'an ra noo na, ta xikuxítí ra ká'an ra xí'in Ndios:
42 —Tata Yivá mii i, tá kóni ún, ta on taxi ún ña xo'vi ní i yó'o. Ta saá ni, on kundivi ña kóni mii i, ta va'a ka ná kundivi ña kóni mii ún —káchí taJesús xí'in Ndios.
43 Ta saá ñii ñaángel ña kixi noo Ndios, kixaa ña noo taJesús taxi ña ndee ra. 44 Ta kixá'á xó'vi ní taJesús xí'in ña ndí'i ní ini ra, ta xí'in ndi'i níma ra nika'an ra xí'in Ndios, ta nixino tátiin ra. Ndatán yóo nii, saá nixiyo tátiin ra, ta nakoyo tátiin ra nda noo ño'o.
45 Ta ndi'i nika'an ra xí'in Ndios, ta nakundichi ra ndikó ra kixaa ra noo naxíka xí'in ra. Ta nayó'o ni-kuchiño kundeé na xí'in ña kúchuchú ní ini na, ta ñakán nikisin ndi'i na. 46 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—¿Ndachun kísin ní ndó? Va'a ndakoo ndó, ta ndukú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña on vása nakava ndó kuachi —káchí ra xí'in na.

Ñayó'o ká'an xa'a ndasaá tiin na taJesús
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Jn. 18:2-11)

47 Ta ta'án ka ndi'i ka'an taJesús xí'in na, ta kixaa ñii ti'vi ká'no nivi noo ra. Ta taJudas Iscariote ta kúu ñii ta uxu ovi xíka xí'in taJesús, vaxi si'na ra, ta kixaa ra, ta kóni ra chito ra noo taJesús ña chindeé ña'á ra. 48 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Tata Judas, ¿án xí'in ña chito ún noo i, nataxi ún yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i? —káchí ra xí'in ra.
49 Tá naxíka xí'in taJesús xito na ñayó'o, ta nindaka to'on ña'á na:
—Tata, ¿án kani ndi nayó'o xí'in espada? —káchí na.
50 Ta xandikon ñii taxíka xí'in taJesús tava ra espada, ta kandoso va'a ra so'o kua'á ñii taa ta kísa chiño noo taká'no noo nasutu. 51 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Xa va'a, on ke'é ka ndó saá —káchí ra.
Ta nitondaa nda'a ra so'o taa takué'e, ta sanda'a ra ña. 52 Ta saá nika'an taJesús xí'in naná'no noo nasutu, xí'in naná'no noo napolicía na ndáa ve'e ño'o ká'no, xí'in inka naxikua'a, na kóni tiin ña'á:
—¿Án xáni sini ndó takuí'ná kúu i? ¿Ndachun vaxi ndó noo i ní'i ndó espada xí'in yiton ña tiin ndó yi'i? 53 Ta yi'i, ndi'i saá kivi nixiyo i sáná'a i nivi ve'e ño'o ká'no, ta ni-tiin ndó yi'i. Ta vitin nitondaa kivi Ndios taxi ra ña kasa ndivi ndó chiño

ña kóni mii ndó, ta kivi vitin kúu ña ndeé
ka xá'nda chiño ñandiva'a noo ñoyívi yó'o
—káchí taJesús xí'in na.

TaPedro nika'an ra uni yichi on vása xíni ra taJesús
(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54 Ta saá tiin na taJesús, ta kua'an ra xí'in
na, nixaa na ve'e taká'no noo nasutu. Ta
taPedro ñii xíká ndíkon ra kua'an ra sata
taJesús anda nixaa ra ve'e yó'o. 55 Ta xa'mi
na ño'o ke'e ve'e taká'no noo nasutu, ta
nakutá'an sava nivi xindoo na yatin noo
xíxi ño'o. Ta taPedro xikoo ra xí'in nayó'o.
56 Ta ñii ña'a ñá kísa chiño noo nave'e yó'o,
xini ñá taPedro yóo ra yatin noo xíxi ño'o,
ta xito káxín ñá noo ra, ta nika'an ñá:
—Tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in taJesús
—káchí ñá.
57 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Nana, on vása xíni i ta ká'an ún xa'a
—káchí ra.
58 Ta niya'a ñii káni lo'o, ta saá ñii taa xini
ra taPedro, ta nika'an ra xí'in ra:
—Saá tuku yó'ó kúu ún ñii tatá'an ta-
Jesús —káchí ra.
Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Tata, on siví yi'i kúu ta nixika xí'in ra
—káchí ra.
59 Ta saá niya'a inka hora, ta inka taa
nika'an ra:
—Ndixa tayó'o kúu ñii ta nixika xí'in
taJesús, chi tañoo estado Galilea kúu ra
—káchí ra.
60 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—On vása kúndaa ini i yukía ká'an ún
xí'in i.
Tanda ta'án ka ndi'i ka'an taPedro, ta
kana ñii nduxú chée. 61 Ta saá ndikó koo
taJesús xito káxín ra noo taPedro. Ta
naká'án taPedro to'on ña nika'an taJesús
xí'in ra: "Ta'án ka kana ñii nduxú chée ta
xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ndí on
vása xíni ún yi'i." 62 Ta kee taPedro ke'e, ta
kúchuchú ní ini ra, ta ndeé ní xáku ra xí'in
ndino'o ini ra.

Napolicía kúsiki na taJesús
(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Ta saá napolicía na ndáa taJesús, kixá'á
na xáku ndaa na ra, ta káni ní na ra. 64 Ta
nakasi na noo ra ta káni na ra xí'in yikí
nda'a na, ta káchí na saá:
—Tá taprofeta kúu ún, ta ka'an ún xí'in
ndi, ¿yukú ndi kani yó'ó? —káchí na xí'in
ra.
65 Ta xí'in kua'a ní to'on kini kándiva'a
na xí'in taJesús.

Napolicía nataxi na taJesús nda'a nachiño
nani na Junta Suprema
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Ta saá nitivi inka kivi, ta nakutá'an
ndi'i naxikua'a noo najudío, xí'in nanó'no
noo nasutu, xí'in na sáná'a ndayí Ndios,
nakutá'an ndi'i na ndóo na ve'e chiño. Ta
kua'an taJesús xí'in napolicía, ta nixaa na
noo nachiño na kúu naJunta Suprema. Ta
nayó'o nika'an na xí'in taJesús:
67 —Ka'an ún xí'in ndi, ¿án Cristo ta ti'ví
Ndios kúu ún?
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Nda mani ka'an i xí'in ndó yi'i kúu ra,
chi on vása kandixa ndó yi'i. 68 Ta nda
mani ndaka to'on i ndó'ó, chi on ndakuiin
ndó yu'u i, ni on kua'a ndó saña ndó yi'i.
69 Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, yi'i, taa ta
kixi noo Ndios, koo i noo táyi tón yóo siin
kua'á Ndios, taa ta kómí ndi'i ndee —káchí
taJesús xí'in na.
70 Ta saá nindaka to'on na ra:
—¿Án kóni kachí ún ndí Sa'ya Ndios kúu
yó'ó? —káchí na.
Ta ndakuiin ra, nika'an ra:
—Ndixa káchí mii ndó, yi'i kúu Sa'ya
Ndios —káchí ra.
71 Ta saá nika'an na xí'in natá'an na:
—On vása xíni ñó'ó yó inka nivi taxi na
kuachi xa'a tayó'o, chi mii yó xini so'o yó
káchí ra kúu ra Sa'ya Ndios, ta xí'in to'on
yó'o kándiva'a ra xí'in Ndios —káchí na.

23

Ñayó'o ká'an ña taxi na kuachi xa'a taJesús
noo tagobernador Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Ta saá nakuita ndi'i na, ta kua'an ta-
Jesús xí'in ndi'i na, tanda nixaa na noo
tagobernador Pilato. 2 Ta kixá'á na táxi
na kuachi xa'a taJesús noo ra, nika'an na,
káchí na saá:
—Xini ndi tayó'o sáná'a ra nañoo yó ña
sandakoo na yichi va'a. Ká'an ra xí'in na ña
on vá'a taxi na kota nda'a tarey César. Ta
ká'an ra mii ra kúu Cristo, ña kóni kachí mii
ra kúu ñii tarey —káchí na xí'in taPilato.

3 Ta taPilato nindaka to'on ra taJesús,
káchí ra xí'in ra:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo na-
judío? —káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús:
—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey.
4 Ta saá nika'an taPilato xí'in naná'no
noo nasutu, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí
ra:
—Nda ñii kuachi tayó'o on vása
ní-naní'i i, on koó xa'a ña kivi ra —káchí
taPilato.

Nixaa taJesús noo taHerodes

5 Ta tuku tuku ndeé ka nika'an na xí'in
taPilato saá:
—Xí'in to'on ña sáná'a tayó'o sásaa ra
nivi ndi'i saá ñoo estado Judea ña kani tá'an
na xí'in nagobierno. Kixá'á ra ñoo estado
Galilea sásaa ra nivi, tanda ñoo Jerusalén
yó'o sásaa ra nivi xí'in to'on ña on vá'a
ká'an ra.
6 Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta nindaka
to'on ra na, nika'an ra saá:
—¿Án tañoo estado Galilea kúu tayó'o?
—káchí ra.
7 Tá kundaa ini taPilato ndí taJesús kúu
ñii taa tañoo estado Galilea, ta nika'an ra:
—Ta tarey Herodes kúu ta ndíso chiño
kasa nani kuachi yó'o —káchí taPilato.
Ta saá ti'ví taPilato taJesús kua'an ra
noo taHerodes, chi taHerodes yóo ra ñoo
Jerusalén kivi yó'o. 8 Ta taHerodes kúsii
ní ini ra ña xíni ra taJesús, chi xa na'á
ní kóni ní ra koni ra taJesús. Saá chi xa
xini so'o taHerodes kua'a ní to'on ña ká'an
nivi xa'a taJesús, ta kóni ra taJesús ke'é ra
ñii milagro ñava'a noo ra. 9 Ta kua'a ní
yichi taHerodes nindaka to'on ra taJesús, ta
nda ñii to'on ni-xiin ra ndakuiin ra. 10 Ta
naná'no noo nasutu xí'in na sáná'a ndayí
Ndios, ta ndeé ní ka ká'an na, chíkaa na
kuachi sata taJesús noo taHerodes. 11 Ta
saá taHerodes xí'in natropa ra kixá'á na
ké'é na ña on vá'a xa'a ña sakuka'an na
noo taJesús, ta kusiki na ra. Ta ní'i na ñii
tikoto livi, ndatán yóo tikoto ndíxin tarey,
ta chinóo na ña sata taJesús xa'a ña kuaku
ndaa na ra. Ta saá tá ndi'i kusiki na ra, ta
taHerodes sandikó ra taJesús kua'an tuku
ra noo taPilato. 12 Ta kivi yó'o taHerodes
xí'in taPilato kixá'á ra ndúu migo tá'an ra,
chi kivi xina'á tanda kivi yó'o taHerodes
xí'in taPilato ni-xiin ra koni tá'an ra.

TaPilato káchí ra xíni ñó'ó kivi taJesús
(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15; Jn. 18:39–19:16)

13 Ta taPilato kana ra ndi'i naná'no noo
nasutu xí'in inka naná'no noo naIsrael xí'in
ndi'i inka nivi, 14 ta nika'an ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Ndó'ó kúu nivi na taxi kuachi xa'a
taJesús noo i. Nika'an ndó xí'in i xa'a ra ña
xíka ra chú'u ra nivi ña kani tá'an na xí'in
nagobierno, káchí ndó. Ta xito ndoso va'a i
ra noo ndi'i ndó, ta on vása ní-naní'i i nda
ñii kuachi ña chikaa ndó sata ra. 15 Ta ni
taHerodes ni-naní'i ra kuachi tayó'o, ñakán
sandikó tuku ña'á ra vaxi ra noo i. On vása
ní-naní'i i kuachi ndeé sata tayó'o, ta saá
on vása xíni ñó'ó kivi ra. 16 Ta va'a kuiti
natropa kani na ra xí'in kuártá, ta saña i ra
ko'on ndíka ra —káchí taPilato xí'in na.
17 Saá chi ñii ñii viko Pascua tagober-
nador xíni ñó'ó saña ra ñii taa ta nákaa ini
ve'e kaa, ko'on ndíka ra. 18 Ta nda ñii nivi
ni-xiin na saña ra taJesús, ta ñii yu'ú kúu
ndi'i nivi yó'o, káchí na saá:
—¡Ná kivi tayó'o! ¡Va'a saña ún
taBarrabás ko'on ndíka ra! —káchí na.
19 TaBarrabás yó'o nákaa ra ini ve'e
kaa, chi kisa toon ra ta kani tá'an ra xí'in
naná'no na xá'nda chiño noo nañoo ra, ta
xa'ni ra nivi. 20 Ta taPilato kóni ra saña
ra taJesús, ta tuku nika'an ra xí'in nivi ndí
saña ra taJesús. 21 Ta ndeé ní ka nika'an na:
—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra
nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a
tón cruz!
22 Ta yichi uni nika'an taPilato xí'in na:
—¿Yu kúu kuachi niki'vi ra? On vása
nání'i i nda ñii kuachi ndeé sata ra, on vása
xíni ñó'ó kivi ra. Va'a ka saxo'vi ní i ra,
ta saña i ra ko'on ndíka ra —káchí taPilato
xí'in na.
23 Ta ni-xiin nivi yó'o, ta tuku ndeé ní
ká'an na:
—¡Ná kivi taJesús! ¡Katakaa ndaa ún ra
nda'a tón cruz! —káchí na.
Naná'no noo nasutu xí'in inka nivi, ñii
yu'ú ndi'i na, nika'an na xíni ñó'ó kivi
taJesús. Ta saá kuchiño na tondaa to'on na
xa'a ña kóni na. 24 Ta taPilato xa'nda chiño
ra ña kasa ndivi na xí'in taJesús ña kóni nivi
yó'o. 25 Ta saña ra taa ta nakaxin na ko'on
ndíka, vará xinakaa ra ini ve'e kaa xa'a ña
kani tá'an ra xí'in nagobierno, ta xa'ni ra
nivi. Ta saá taPilato nataxi ra taJesús nda'a
na ña ke'é na xí'in ra ndatán yóo ña kóni
mii na.

Kátakaa ndaa na taJesús nda'a tón cruz
(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32; Jn. 19:17-27)

26 Ta saá kee natropa, ta kua'an taJesús
xí'in na, ta nakutá'an na xí'in ñii taa ta kixi
ñoo Cirene, naní ra Simón, ta ndee ra yuku
kuano'o ra yichi ñoo Jerusalén, ta natropa
kisa nduxa na xí'in tayó'o ña kuiso ra tón
cruz taJesús.
27 Ta kua'a ní nivi ndíkon na kua'an na
sata taJesús. Sava náña'a ná ndíkon sata
ra, ndeé ní xáku ná, nda ndá'yi ná, chi
kúchuchú ní ini ná xa'a ra. 28 Ta ndikó koo
taJesús, nika'an ra xí'in ná:
—Ndó'ó, náña'a ñoo Jerusalén, on kuaku
ndó xa'a i, ta xa'a mii ndó, xí'in xa'a sa'ya
ndó kuaku ndó. 29 Chi vaxi kivi ña xo'vi ní
nañoo Jerusalén, ta ka'an nivi saá: "Nákaa
ñasii níma náña'a nóma, ná on koó sa'ya,
ta nákaa ñasii níma náña'a ná on koó sa'ya
válí na chíchín", kachí na. 30 Tá tondaa kivi
kixá'á xo'vi ní nivi, ta ka'an na saá: "Va'a
ka ná nakava yuku sata yó, ta va'a ka ná
sandúxun xiki mii yó ña on xo'vi ka yó",
kachí nivi. 31 Tá taxi Ndios ke'é nivi ña on
vá'a yó'o xí'in yi'i, vará taa ta on vása kómí
kuachi kúu i, ta ñii kivi ña vaxi ndeé ka
xo'vi nivi na kómí kuachi —káchí taJesús.*
32 Ta nixiyo ovi taa ta kómí kuachi, ta
kua'an ra xí'in natropa xa'a ña kivi ra xí'in
taJesús. 33 Ta nixaa na ñii xiiña naní ña Leke
Sini Ndií, ta yó'o katakaa ndaa na taJesús
nda'a tón cruz. Ta katakaa ndaa na ovi taa
ta kómí kuachi, ñii tayó'o tákaa ndaa nda'a
tón cruz tón ñíndichi siin kua'á taJesús,
ta inka ra tákaa ndaa nda'a tón cruz tón
ñíndichi siin yitin taJesús. 34 Ta saá nika'an
taJesús xí'in Ndios:
—Tata Yivá i, kasa ká'no ini ún xa'a nivi
na xá'ni yi'i, chi on vása kúndaa ini nayó'o
yukía ké'é na —káchí ra.
Ta natropa nata'ví na tikoto ra, chikaa na
ndati ña koto na yukú ñii ñii nayó'o naki'in
ñii ñii lo'o tikoto taJesús. 35 Ta xíto nivi ña
ndó'o taJesús, ta naná'no noo naIsrael xáku
ndaa na ra, ta ká'an na:
—Tayó'o sakaku ra inka nivi. Ta va'a ka
ná sakaku xí'in mii ra vitin, tá ndixa kúu
ra Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku mii yó
—káchí na.
36 Ta natropa nixaa yatin na xa'a tón
cruz noo tákaa taJesús, ta xáku ndaa na ra.
Chikaa na nduta vino yiyá yu'u ra ña ko'o
ra, 37 ta nika'an na xí'in ra:
—Tá ndixa taRey noo najudío kúu yó'ó,
ta va'a sakaku xí'in mii ún vitin —káchí na
xí'in taJesús.
38 Ta chinóo kútu na ñii tón viti lo'o sini
tón cruz. Ta noo tón viti yó'o naka'yi uni
noo to'on ña kúu to'on griego, latín, xí'in
hebreo, ña ká'an xa'a kuachi ra, ta káchí ña
saá: "Tayó'o kúu taRey noo najudío."
39 Ta ñii ta kómí kuachi, tákaa ndaa
ra nda'a tón cruz siin taJesús, kixá'á ra
kándiva'a ra xí'in ra, nika'an ra saá:
—Tá Cristo, taa ta ti'ví Ndios vaxi sakaku
mii yó kúu ún, ta vitin sakaku xí'in mii ún
ta sakaku ún ndi'i —káchí ra xí'in taJesús.
40 Ta inka ta kómí kuachi, ta tákaa ndaa
nda'a tón cruz inka siin taJesús, ndakuiin
ra nika'an ra xí'in tayó'o:
—¡On vá'a káchí ún saá! ¿Án on vása
yí'ví ún noo Ndios?, chi vitin kivi yó. 41 Ta
yó'ó xí'in yi'i, xo'vi yó xí'in ñandaa, chi
ndixa niki'vi yó kuachi. Ta tayó'o, on koó
kuachi ndíso ra —káchí ra xí'in inka tatá'an
ra.
42 Ta saá nika'an ra xí'in taJesús:
—Tata, tá tondaa kivi ka'nda chiño ún
noo kixá'á kuu ún rey, ta naká'án ún xa'a i
—káchí ra.
43 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Kivi vitin koo ún xí'in i noo yóo Ndios,
noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ní —káchí ra.

Ñayó'o ká'an ndasaá nixi'i taJesús
(Mt. 27-45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Ta nitondaa kaa uxu ovi ma'ñó ndiví,
ta kixá'á kúnaa ndi'i ñoyívi anda kaa uni
xikuaa.† 45 Ta kunaa ndi'i, ta on vása yé'e
ka ño'o. Ta nindata ma'ñó tikoto tákaa
Cuarto Yii ve'e ño'o ká'no. 46 Ta saá taJesús
xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in Ndios:
—Tata Yivá i, nda'a mii ún táxi i níma i.
Ta ndi'i nika'an ra saá, ta nixi'i ra.
47 Ta yóo ñii taa ta ndíso chiño xí'in ñii
ciento natropa, ta xini ra ndi'i ña yiyo ní
niya'a, ta kisa ká'no ra Ndios, nika'an ra
saá:
—Ndixa tayó'o xikuu ñii tava'a, ta on
vása ndíso kuachi —káchí ra.

* 23:31 To'on griego káchí ña saá: Tá ke'é nivi ña on vá'a xí'in yiton tón kuíi vitin, ta kini ka ke'é na ña on vá'a xí'in yiton yichí kivi ña vaxi. † 23:44 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma, ta kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma, chi kaa nóó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.

48 Ta kuaʼa ní nivi xikuita yatin na noo
yóo tón cruz, ta xito na yukía nindoʼo
taJesús. Ta saá ndikó na kuanoʼo na, ta káni
na kándíká mii na kuaʼan na, chi kúchuchú
ní ini na. 49 Ta nda xíká yíta kuaʼa ní nivi
na xíni táʼan vaʼa xíʼin taJesús, ta saá tuku
yíta náñaʼa ná xindikon sata taJesús, nda
kivi kee ra estado Galilea tanda kixaa ra
ñoo Jerusalén, ta vitin xíto ná yukía ndóʼo
taJesús.

Ñayóʼo káʼan xaʼa ña ninduxun taJesús
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

50 Nixiyo ñii tavaʼa tatoʼó, naní ra José,
ta kúu ra tachiño táʼan naJunta Suprema.
Kúu ra tañoo Arimatea, ña nákaa estado
Judea. 51 Ta ndáti ra kivi kixáʼá kaʼnda
chiño Ndios ñoyívi yóʼo. Vará ñii kúu ra
xíʼin natáʼan ra naJunta Suprema na nduukú
kivi taJesús, ta on vása ní-xiyo yuʼú ra xíʼin
nayóʼo. 52 Ta taJosé yóʼo nixaʼan ra noo
taPilato, ta nduukú ra yikí koñu taJesús ña
sandúxun ra ña. 53 Ta saá nixaa ra ta sanoo
ra yikí koñu taJesús ndaʼa tón cruz, ta xíʼin
ñii tikoto vaʼa chisúku ndaa ra yikí koñu
taJesús. Ta nixaʼan ra ta chikaa vaʼa ra ña
ini kavua ña xaá, noo nda ñii nivi on taʼán
nduxun. 54 Ta kivi viernes kúu ña, ta kivi
yóʼo kísa ndivi najudío ndiʼi ña xíni ñóʼó na
xaʼa kivi ña nákindée na. Ta xikuaa ta xa
kuaʼan kunaa, xa yatin ní tondaa hora ña
kixáʼá kivi ña nakindée na.

55 Ta náñaʼa, ná xindikon sata taJesús
nda estado Galilea tanda ñoo yóʼo, kuaʼan
ná sata taJosé, ta xini ná kavua noo sandúx-
un na taJesús, ta xito ná míkía chinóo na
yikí koñu ra. 56 Ta saá kuanoʼo ná ta kisa
ndivi ná tatan ña xáʼan támi ña chikaa ná
yikí koñu taJesús. Ta nakindée ná kivi yii,
chi saá kisa ndivi ná ña káʼan ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés.

24

Ñayóʼo káʼan xaʼa kivi natakú taJesús
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

1 Ta nitivi inka kivi; ñayóʼo kúu kivi noó
semana ña kúu domingo, ta náñaʼa yóʼo
níʼi ná tatan ña xáʼan támi kisa vaʼa ná, ta
kuaʼan ná noo ninduxun taJesús. 2 Ta nixaa
yatin ná noo ninduxun ra, ta nakoto ná on
vása ndási ka yéʼé kavua xíʼin yuu káʼno.
3 Ta nikiʼvi ná ini kavua, ta on koó ka yikí
koñu taJesús ní-xini ná. 4 Ta ndíʼi ní ini
ná, ta xíka sini ná yukía koo keʼé ná. Ta
xandikon xini ná ovi taa yíta yatin ra noo
ná, ndíxin ra tikoto yaa ña náyeʼe táxa. 5 Ta
niyiʼví ní náñaʼa yóʼo, ta xikuxítí ná nda
nitondaa taʼya ná nda noo ñoʼo. Ta nikaʼan
taa ta ndíxin tikoto yaa ña náyeʼe táxa xíʼin
ná:

—¿Ndachun nándukú ndó ñii ta táku
noo sándúxun na na nixiʼi? 6 On koó ka ra
yóʼo. ¡Xa nataku ra! Naká'án ini ndó ña
nikaʼan ra xíʼin ndó kivi nixiyo ra estado
Galilea, 7 chi nikaʼan ra saá: "Xíni ñóʼó tiin
na yiʼi, taa ta kixi noo Ndios, ta nataxi na
yiʼi ndaʼa nivi na on váʼa, ta katakaa ndaa
na yiʼi ndaʼa tón cruz, ta kivi i. Tá tondaa
kivi uni, ta nataku i", káchí taJesús xíʼin
ndó —káchí naángel xíʼin náñaʼa yóʼo.

8 Saá naká'án ini ná toʼon nikaʼan taJesús
xíʼin ná, 9 ta ndikó ná kuaʼan ná, ta nda-
toʼon ná xíʼin mii na uxu ñii nixika xíʼin ta-
Jesús, ta ndatoʼon ná xíʼin inka na xindikon
sata ra. 10 Náñaʼa yóʼo naní ná: María Mag-
dalena, Juana, xíʼin inka ñáMaría, ñá kúu
siʼí taJacobo. Ta nixiyo inka ka náñaʼa xíʼin
ná. 11 Ta nivi na xini soʼo ña káʼan náñaʼa
yóʼo, ni on vása kándixa na ña káʼan ná, chi
ndatán yóo toʼon ña on vása ndáyaʼví, saá
yóo ña noo nivi yóʼo.

12 Ta taPedro xandikon nakundichi ra,
ta xino ra kuaʼan ra nda nixaa ra noo
ninduxun taJesús. Ta xikundee ra, xito ra
noo xinakaa yikí koñu taJesús, ta on koó ka
ña ní-xini ra. Nda tikoto ra kuiti ndóo noo
xindúʼu yikí koñu ra. Saá nakaʼnda ini ra,
kuanoʼo ra, chi on vása kúndaa ini ra yukía
ndoʼo yikí koñu taJesús.

TaJesús nakutáʼan ra xíʼin ovi nivi na
kuaʼan ñoo Emaús
(Mr. 16:12-13)

13 Ta mii kivi yóʼo ovi nivi na xindikon
sata taJesús, kee na kuaʼan na ñoo Emaús.
Nda ñoo Jerusalén tanda ñoo Emaús kómí
ña uxu ñii kilómetro.* 14 Ta ndiovi na saá
káʼan táʼan na xaʼa ña ndoʼo taJesús ñoo
Jerusalén. 15 Tá taʼán ka ndiʼi kaʼan táʼan na
kuaʼan na yichi, ta kixaa taJesús nakutáʼan
ra xíʼin na, ta kixáʼá ra kuaʼan ra xíʼin na.
16 Ta ni-kuchiño na nakoni na taJesús, chi
Ndios keʼé ra ña on nakoni na ra. 17 Ta
taJesús nindaka toʼon ñaʼá ra:

* 24:13 Uxu ñii kilómetro kúu uni siko estadio, ña kúu kiʼva ña xicho'on nañoo griego.

—¿Yu kúu ña ndátoʼon ndó xaʼa, kuaʼan ndó yichi yóʼo? Ta, ¿ndachun kúchuchú ní ini ndó? —káchí taJesús xíʼin na.

18 Ta ñii nayóʼo naní Cleofas, ndakuiin ra, nikaʼan ra xíʼin taJesús:

—Ndiʼi nivi na ndóo ñoo Jerusalén xíni na yu kúu ña nixiyo kivi sakán niyaʼa. ¿Án yóʼó kúu siín laá taa, ta on vása ní-xini ña nixiyo? —káchí taCleofas xíʼin taJesús.

19 Ta ndakuiin taJesús:

—¿Yo xaʼa káʼan ndó? ¿Yukía nixiyo? —káchí ra.

Ta ndakuiin na, nikaʼan na:

—Káʼan ndi xaʼa taJesús tañoo Nazaret. Tayóʼo xikuu ra ñii taprofeta, ta ndeé ní nixiyo ñavaʼa keʼé ra, ta toʼon ña nikaʼan ra xikomí ña ndee noo nivi ta noo Ndios. 20 Ta naná'no noo nasutu xíʼin inka na xáʼnda chiño noo yó, tiin na ra, ta taxi na kuachi xaʼa ra noo nagobierno, ta ñakán xaʼni na ra ndaʼa tón cruz. 21 Ta ndiʼi, xindati ndi taJesús yóʼo kúu taa ta vaxi sakaku nañoo mii yó naIsrael. Ta kivi vitin nixino uni kivi ña nixiʼi ra. 22 Ta saá ni, sava náñaʼa nátáʼan ndi ndatoʼon ná xíʼin ndi toʼon ña taxi nakaʼnda ní ini ndi vitin, chi xitaan ní kivi vitin nixaʼan náyóʼo noo nindunun taJesús, 23 ta ni-naníʼi ka ná yikí koñu ra. Ta ndikó ná kuanoʼo ná, ta nikaʼan ná xíʼin ndiʼi, ta xíʼin inka na xindikon sata taJesús ndí xini ná naángel na nikaʼan xíʼin ná xa nataku taJesús. 24 Ta sava natáʼan ndi nixaʼan na noo nindunun taJesús. Ndatán nikaʼan náñaʼa xíʼin na, ta saá ndixa yóo ña, ta on vása ní-xini ka na taJesús —káchí nayóʼo xíʼin taJesús.

25 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin na:

—¿Án kíʼví sini ndó? ¡Ndachun yoʼvi ní kandixa ndó ndiʼi toʼon ña nitaa naprofeta, na nikaʼan ndoso toʼon Ndios xinaʼá! 26 ¿Án on ndixa naprofeta kachí na ndí Cristo ta tiʼví Ndios xíni ñóʼó xoʼvi ní ra, ta kivi kundivi ñayóʼo, ta kiʼvi ra noo kaʼnda chiño ra, ta kasa káʼno ní na ra? —káchí taJesús xíʼin na.

27 Ta saá kixáʼá taJesús xíʼin toʼon Ndios ña nitaa taMoisés xinaʼá, ta sanáʼa ra xaʼa toʼon ña nitaa ndiʼi inka naprofeta. Ndatoʼon káxín ra xíʼin na yukía káchí ndiʼi toʼon Ndios yóʼo xaʼa mii ra.

28 Ta nixaa na ñoo Emaús, ta taJesús xito yaʼa ra koʼon ra. 29 Ta xaku ndáʼví na noo ra, nikaʼan na xíʼin ra:

—Kindoo ún veʼe yóʼo xíʼin ndi, chi xa nikuaa ní kúu ña —káchí na xíʼin taJesús.

Ta nikiʼvi ra veʼe xíʼin na. 30 Ta ndóo ndiʼi na noo mesa, ta taJesús kiʼin ra sita vaʼa, ta nikaʼan ra xíʼin Ndios:

—Táxaʼvi ún xaʼa ñayóʼo kuxu yó.

Ta taʼví ra sita vaʼa, ta taxi ra ña ndaʼa na. 31 Ta xíʼin ña keʼé taJesús saá, Ndios taxi ra ña nakoni na taJesús kúu ra. Ta xandikon ndañóʼó ra noo na. 32 Ta nikaʼan na xíʼin táʼan na:

—¿Án on ndixa nda kandeta mii níma yó vaxi yó kivi nikaʼan ra xíʼin yó yichi, ta ndatoʼon káxín ra xíʼin yó yukía kóni kachí toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá? —káchí na.

33 Ta saá xandikon nakuita na, ta ndikó na kuaʼan tuku na ñoo Jerusalén. Ta kixaa na noo ndóo uxu ñii naapóstol xíʼin naxíka xíʼin na. 34 Ta nayóʼo nikaʼan na xíʼin na ovi kixaa yóʼo:

—¡Ñandaa kía natakú taJesús taKáʼno noo yó! TaSimón Pedro xa xini ñaʼá ra —káchí na.

35 Ta saá na ovi nivi kixaa yóʼo, ndatoʼon na xíʼin na ndóo ndí nakutáʼan na xíʼin taJesús kivi kuaʼan na yichi ñoo Emaús. Ta nikaʼan na tá mii xíni na táʼví taJesús sita vaʼa ña taxi ra ndaʼa na kuxu na, ta saá nakoni na ra.

TaJesús nakutáʼan ra xíʼin naxíka xíʼin ra (Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

36 Ta taʼán ka ndiʼi ndatoʼon na, ta kixaa taJesús xikundichi ra maʼñó na, ta káchí ra saá:

—¡Ná koo ñavaʼa ini ndó! —káchí ra.

37 Ta niyiʼví ní na xini na taJesús, chi kuiti káʼán na ndí níma ra kúu ña. 38 Ta saá nikaʼan taJesús xíʼin na:

—¿Ndachun yíʼví ní ndó? ¿Ndachun xíka ini ndó án ndixa yiʼi kúu taJesús? 39 Koto ndó ndaʼa i yóʼo, koto ndó xaʼa i yóʼo, ta saá kundaa ini ndó yiʼi kúu taJesús. Tondaa ndaʼa ndó yiʼi, ta saá kundaa ini ndó, chi níma on koó koñu ña, ni leke ña on koó; ta yiʼi, kúchiño koto ndó leke i xíʼin koñu i —káchí ra xíʼin naxíka xíʼin ra.

40 Ta saá sanáʼa ra ndaʼa ra xíʼin xaʼa ra noo xiñoʼo clavo. 41 Vará nda kúsii ní ini na, ta on kiví kandixa na taJesús kúu ra, ta nakaʼnda ní ini na. Ta nikaʼan ra xíʼin na:

—¿Án yóo loʼo ñaxíxi? —káchí ra.

42 Ta taxi na ñoño tíyóko xíʼin ñii ñáʼño tiaká tí yatan ndaʼa ra. 43 Ta kiʼin ra ña, ta

xaxi ra ña noo ndi'i na. 44 Ta nika'an taJesús
xí'in na:
—Ta kivi nixika i xí'in ndó, ta ndato'on i
xí'in ndó ndí xíni ñó'ó xo'vi ní i, chi saá
kasa ndivi i ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'a i,
ña kúu ndayí ña nitaa taMoisés xí'in tutu
ña nitaa inka naprofeta, xí'in tutu naní ña
Salmos. Ta ñii ki'va ndatán káchí to'on
Ndios yó'o xa'a i, saá kisa ndivi i —káchí
taJesús xí'in na.
45 Saá vivíi ndato'on taJesús xí'in na ña
kundaa va'a ini na to'on Ndios yó'o ña nitaa
na xina'á. 46 Ta nika'an ra xí'in na:
—To'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí
ña ndí Cristo xíni ñó'ó kivi ra, ta nataku
ra kivi uni. 47 Saá na kándixa ra kixá'á na
ka'an ndoso na to'on ra noo nivi nañoo
Jerusalén, ta ka'an ndoso na to'on ra noo
ndi'i nivi nañoo ñoyívi yó'o. Ta xí'in ndayí
mii ra, ndato'on na xí'in nivi ndí xíni ñó'ó
ndikó ini na ta sandakoo na ña on vá'a,
ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi
na. 48 Ta ndó'ó kúu na xíni va'a xa'a ndi'i
ñayó'o, ta kúchiño ndó ndakuiin ndó xa'a
ña. 49 Vaxi kivi ti'ví i ñava'a ña nika'an
Yivá i Ndios ndixa kixaa ña noo ndó. Ta
xíni ñó'ó kundati ndó ñoo Jerusalén nda
kivi naki'in ndó ndee ña kixi ñoyívi nino
—káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino
(Mr. 16:19-20)

50 Ta saá kua'an taJesús xí'in na ndíkon
sata ra, ta nixaa na yatin noo ñoo Betania.
Ta taJesús ndaní'i ra nda'a ra, ta nika'an ra
xí'in na:
—¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndó!
51 Ta ndi'i nika'an ra ñayó'o, ta ndaa
ra kuano'o ra ñoyívi nino. 52 Ta saá na
ndíkon taJesús kisa ká'no na ra, ta ndikó na
kuano'o na ñoo Jerusalén, ta kúsii ní ini na.
53 Ta ndi'i saá kivi ndóo na ve'e ño'o ká'no
ñoo Jerusalén, kísa ká'no na Ndios. Saá yóo
ña.

Tọ'on ñavạ'a xạ'ạ Jesucristo ña nịtaa tạJuan

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ Jesucristo, tạa tạ kúu Tọ'on Ndios

1 Ndạ tạ'án kạ kixá'á kuvạ'a ndi'i ña yóo
ñoyívi, xa yóo Tọ'on Ndios. Ta Tọ'on Ndios
xa yóo ña xí'in Ndios ndạ si'na, ta Tọ'on
yó'o kúu mịi Ndios. 2 Tọ'on Ndios yó'o xa
yóo ña xí'in Ndios ndạ si'na kạ nọọ ndi'i
ñạ'a. 3 Xí'in Tọ'on yó'o Ndios kịsa vạ'a
ra ndi'i ña yóo ñoyívi nịno xí'in ña yóo
ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ña yóo, kụvạ'a ña xí'in
mịi Tọ'on Ndios. Ta ndạ ñii ña yóo, ọn
vása ní-kuvạ'a ña xí'in inkạ ndeẹ án inkạ
tọ'on. 4 Ta Tọ'on Ndios yó'o kúu tạa tạ táku
ndino'o, ta ndeẹ ña táxi kutaku ndi'i nịvi,
káku ña nọọ ra. Ta ndạtán yóo ño'ọ ña yé'e
nọọ nịvi ña táxi kuchiño koto na, saá yóo
tạa yó'o. 5 Ta ndi'i saá kịvị ndạtán yóo ño'ọ
ña yé'e nọọ naa ní, saá yóo ra, ta ñanaa ní
yó'o, ndạ lo'o ọn vása kúchiño ña nda'va ña
ño'ọ yé'e yó'o.

6 Nịxịyo ñii tạa tạ tị'ví Ndios ña kạ'ạn
ndoso ra tọ'on Ndios nọọ nịvi, ta tạyó'o
xịnaní ra Juan. 7 Ta Ndios tị'ví ra tạyó'o ña
ndakuiịn ra xạ'ạ tạa tạ yóo ndạtán yóo ño'ọ
ndino'o ña yé'e. Ta tạJuan yó'o ndạtọ'on
ra xí'in nịvi xạ'ạ tạa yó'o xạ'ạ ña kuchiño
kandixa na ra. 8 Ta ndixa tạJuan yó'o ọn sịví
mịi ra xịkuu ño'ọ ndino'o ña yé'e, ta ndasaá
kuiti kịxi ra ndatọ'on ra tọ'on ña ndạa xạ'ạ
tạa tạ kúu ño'ọ ndino'o. 9 Ta saá kịxạa kịvị
kạku tạJuan, ta lo'o kuiti nịya'a, ta kạku tạa
tạ kúu ño'ọ ndino'o. Ta ño'ọ ndino'o yó'o
yé'e nọọ ndi'i nịvi na táku ñoyívi xạ'ạ ña
kuchiño koto na yu kúu yichị vạ'a.

10 Ta tạa tạ kúu ño'ọ ndino'o kịxạa ra
ñoyívi yó'o, ta xịtaku ra xí'in nịvi. Vará
ndi'i nịvi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi kụvạ'a
ña xí'in ndeẹ ra, ta nanịvi ñoyívi yó'o
ní-nakoni na yu kúu ra. 11 Tạyó'o kịxạa ra
nọọ nịvi na kúu nañoo mịi ra, ta nayó'o
nị-xiin na naki'in na ra. 12 Ta saá ni, nịxịyo
sava nịvi na nạki'in vạ'a ña'á, ta kạndixa na
ra. Ta nda'ạ nịvi yó'o na nạki'in vạ'a ña'á,
tạxi ra ndạyí nduu na sạ'ya Ndios. 13 Ta nịvi
na nduu sạ'ya Ndios, nayó'o kạku xạá na,
ta ọn vása ní-kaku tuku na ñii kị'va ndạtán
si'na kạku na tịxin si'í na. Saá chi ọn sịví
xạ'ạ ña kóni yivá si'í na kúu ña tuku kạku
xạá na. Ta xạ'ạ ña kóni Ndios kúu ña nduu
nịvi sạ'ya mịi Ndios.

14 Ta Tọ'on Ndios nduu ña ñii tạa ndi-
no'o, ta xịkomí ra yịkí kọñu nịvi, ta xịtaku
ra xí'in ndị ñoyívi yó'o. Ta xịni ndị ñavạ'a
ká'no ña livi ní ña kómí ra. Ta mịi ñavạ'a
ká'no ña livi ní ña kómí Ndios kúu ña kómí
ra, chi ñii lạá mịi ra kúu Sạ'ya Ndios, ta tạa
tạ ndixa ndạạ ndino'o ini kúu ra, ta chútú
ini ra xí'in ndi'i saá nọọ ñavạ'a. 15 Ta tạJuan
ndạkuiịn ra ñandạạ xạ'ạ tạa yó'o tạ kúu
Tọ'on Ndios, ta nịkạ'ạn ra, káchí ra saá:

—Vará yị'ị si'na kạku ị nọọ tạyó'o, ta
ndixa tạa tạ ká'no nọọ yị'ị kúu ra, chi
ọn tạ'án kạ kutaku ị tịxin si'í ị, ta xa táku
tạyó'o —káchí tạJuan, tạa tạ sákuchu nịvi,
xạ'ạ Jesucristo, tạa tạ kúu Tọ'on Ndios.

16 Ta tạa yó'o, chútú ndạạ ini ra xí'in ndi'i
saá nọọ ñavạ'a. Ta mịi yó, xa náki'in yó
kuạ'ạ ní ñavạ'a táxi ra nda'ạ yó ñii ñii kịvị.
17 Kuịyạ xịnạ'á, nda'ạ xịi síkuá yó tạMoisés,
Ndios tạxi ra ndạyí ña xạ'nda chiño nọọ
yó. Ta saá kịxạạ Jesucristo ñoyívi yó'o, ta
tạxi ra ña kúndạạ ini yó ñavạ'a ká'no ña
yóo ini Ndios, ta tạxi ra ña kúndạạ ini yó
ñandạạ ndino'o. 18 Ndạ ñii nịvi ọn tạ'án
koni na Ndios xí'in nduchu nọọ mịi na. Ta
Jesucristo sạná'a ra mịi yó yu kúu Ndios ta
ndasaá yóo ini Ndios, chi yóo ra xí'in Ndios
ta xíni vạ'a ña'á ra, ta ñii lạá mịi ra kúu
Sạ'ya Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ tạJuan, tạa tạ sákuchu nịvi
(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

19 Ñii kịvị yóo tạJuan sáná'a ra nịvi, ta
naná'no nọọ najudío na táku ñoo Jerusalén
tị'ví na sava nasutu xí'in sava naLeví, na
kúu na ndíso chiño xí'in ve'e ño'ọ ká'no,
kuạ'ạn na ndạkạ tọ'on na tạJuan. Ta nịxạạ
na nọọ tạyó'o, ta nịkạ'ạn na xí'in ra, káchí
na saá:

—¿Yu kúu yó'ó? —káchí na xí'in ra.

20 Ta tạJuan ọn vása ní-yi'ví ra kạ'ạn ra
xí'in na, ta ndạkuiịn ra, káchí ra saá:

—Ọn sịví yị'ị kúu Cristo, tạa tạ ti'ví Ndios
sakạku nịvi —káchí ra xí'in na.

21 Ta tuku nịndạkạ tọ'on na ra, káchí na
saá:

—¿Ta yu kúu yó'ó? ¿Án yó'ó kúu tạpro-
feta Elías?

Ta nịkạ'ạn tạJuan xí'in na:

—Ọn sịví tạElías kúu yị'ị —káchí ra.

Ta nindaka to'on ka na ra, káchí na saá:
—¿Án yó'ó kúu inka taprofeta ká'no ta ndáti ndi kixaa?
Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra saá:
—On siví yi'i kúu taprofeta ndáti ndó —káchí ra.
22 Ta saá nika'an ka na xí'in ra, káchí na saá:
—Va'a ka'an ún xí'in ndi yu kúu ún, chi xíni ñó'ó ndikó ndi ta ndato'on ndi xí'in nivi na ti'ví ndi vaxi ndi. Ta vitin ka'an ún xí'in ndi ndixa yu kúu ún.
23 Ta nika'an taJuan xí'in na, káchí ra saá:
—Yi'i kúu taa ta nika'an taprofeta Isaías xa'a, chi kuiya xina'á taprofeta Isaías yó'o nitaa ra to'on Ndios ña káchí saá: Ñii kivi noo yóo yuku yichí koo ñii taa, ta ndeé ní ka'an ndoso ra noo nivi, kachí ra saá: "Ndatán yóo ña ndasa ndakú nivi yichi, ta nakuiná na yichi yó'o noo ña kixaa taká'no, ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó nakuiná ndó ini ndó ña koo ti'va ndó naki'in ndó Taa taKá'no noo yó", káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías kuiya xina'á —káchí taJuan xí'in na.
24 Ta sava na kixaa noo taJuan yó'o kúu na nafariseo, 25 ta nafariseo yó'o nindaka to'on na taJuan, káchí na saá:
—Tá on siví Cristo kúu ún, ta ni on siví taElías kúu ún, ta ni on siví inka taprofeta ká'no kúu ún, ta saá, ¿ndachun sákuchu ún nivi? —káchí na xí'in ra.
26 Ta ndakuiin taJuan, nika'an ra xí'in na:
—Xí'in takuií kuiti sákuchu i nivi. Ta ndixa xa yóo ñii taa ta táku ñoo Israel xí'in ndó vitin, ta on ta'án koni ndó ra. 27 Tayó'o kúu taa ta vaxi sata i. Ta taa ta ká'no ní noo i kúu ra, ta yi'i kúu taa ta nino ní ka noo ra. Yi'i kúu ta kísa chiño kuiti noo ra —káchí taJuan xí'in na.
28 Saá ndo'o taJuan xí'in nivi yó'o yatin ñoo Betábara* ña nákaa yu'u yuta Jordán noo sákuchu taJuan nivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nakutá'an taJuan xí'in taJesús

29 Ta saá nitivi inka kivi, ta taJuan nakoto ra vaxi taJesús, ta nika'an ra xí'in nivi, káchí ra saá:
—¡Koto ndó! Tayó'o kúu taa ta ti'ví Ndios kivi xa'a kuachi nivi. Ndatán yóo ndikachi lo'o tí sóko nivi noo Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yóo tayó'o. 30 Tayó'o kúu taa ta ndato'on i xí'in ndó xa'a. Nika'an i xí'in ndó ndí vaxi ñii taa sata i, ta taa ta ká'no noo i kúu ra, chi kivi kaku i, xa táku ra. 31 Ta si'na on vása ní-kundaa ini i tá tayó'o kúu taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó. Ta yi'i sákuchu i nivi xí'in takuií, chi saá kísa ndivi i ña kóni Ndios xa'a ña kuchiño nañoo Israel nakoni na yu kúu tayó'o —káchí taJuan xí'in nivi.
32 Ta saá nika'an ka taJuan xa'a taJesús, káchí ra saá:
—Yi'i xini i ndasaá kixi noo Níma Ndios nda ñoyívi nino, ta noo ña ndatán vaxi noo ñii tísata, ta xikanóo ña noo ñíndichi taJesús. 33 Si'na on vása ní-kundaa ini i tá tayó'o kúu taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó, ta mii Ndios ta ti'ví yi'i sakuchu i nivi, nika'an ra xí'in i, kachí ra saá: "Ñii kivi koto ún Níma i ndasaá kixi noo ña nda ñoyívi nino, ta kanóo ña noo ñíndichi ñii taa, ta tayó'o kúu taa ta sakuchu nivi xí'in Níma i", kachí Ndios xí'in i. 34 Ta vitin xa xini i ñayó'o ndatán yóo ña nika'an Ndios xí'in i, ta saá ká'an i ñandaa xí'in ndó ndí taJesús yó'o kúu Sa'ya Ndios —káchí taJuan xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi taa ta kixá'á xíka xí'in taJesús

35 Ta nitivi inka kivi, ta tuku yóo taJuan xí'in ovi naxíka xí'in ra. 36 Ta xini taJuan niya'a taJesús kua'an ra, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Koto ndó kaa, chi taa ta kua'an kaa, ndatán yóo ndikachi lo'o tí sóko nivi noo Ndios xa'a kuachi na, saá yóo ra —káchí taJuan.
37 Tá xini so'o ovi taa yó'o ña ká'an taJuan, ta xandikon kixá'á na ndíkon na kua'an na sata taJesús. 38 Ta saá taJesús nandikó koo ra ta nindaka to'on ra na, káchí ra saá:
—¿Yukía ndúkú ndó?
Ta ndakuiin na, nindaka to'on na ra, káchí na saá:
—Tata Rabí, ¿míkía yóo ve'e noo kíndoo ún vitin? —káchí na xí'in ra. (Ta to'on Rabí kóni kachí ña Maestro.)
39 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Na'a ndó ko'on ndó xí'in i ta koni ndó mí yóo ña —káchí ra xí'in na.

* 1:28 Inka kivi ñoo Betábara kúu Betania. † 1:39 Kaa komi xikuaa naní ña kaa uxu noo nañoo Roma, chi kaa nó noo nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.

Ta saá kuaʼan na xíʼin ra ndá veʼe noo
kíndoo ra. Tá nixaa na veʼe yóʼo, ta xa ni-
tondaa kaa komi xikuaa kúu ña,† ta kindoo
na veʼe yóʼo xíʼin ra ndá inka kivi.
40 Ñii tayóʼo naní Andrés, ta kúu ra taa
ta xa xini soʼo ña nikaʼan taJuan, ta kixáʼá
ra ndíkon ra sata taJesús. TaAndrés yóʼo
kómí ra ñii ñani ra, ta naní Simón Pedro.
41 Ta saá kama ní kee taAndrés yóʼo kuaʼan
ra nandukú ra ñani ra taSimón Pedro. Tá
nixaa ra ta naníʼi ñaʼá ra, ta nikaʼan ra xíʼin
ra, káchí ra saá:
—Xa nakutáʼan ndi xíʼin taa ta kúndaa
ini ndi kúu taMesías —káchí ra. (Toʼon
Mesías kúu toʼon hebreo ña kóni kachí
Cristo toʼon griego.)
42 Ta saá taAndrés xandikon kuaʼan ra, ta
kuaʼan ñani ra xíʼin ra, ta nixaa na noo yóo
taJesús. Ta taJesús xito káxín ra noo taa ta
kúu ñani taAndrés yóʼo, ta nikaʼan ra xíʼin
ra, káchí ra saá:
—Yóʼó kúu taSimón, saʼya taJonás. Ta
vitin kunaní ún Cefas —káchí ra. (Ta kivi
Cefas kúu toʼon arameo, ta kóni kachí ña
Pedro toʼon griego, ta ovi kivi yóʼo kóni
kachí ña yuu.)

Toʼon yóʼo káʼan ña taJesús kana ra taFelipe xíʼin taNatanael ña kundikon na sata ra

43 Ta nitivi inka kivi, ta xáni sini taJesús
koʼon ra ñoo estado Galilea. Ta kee ra
kuaʼan ra, ta nixaa ra ñoo yóʼo, ta naníʼi ra
taFelipe. Ta nikaʼan ra xíʼin ra, káchí ra saá:
—Naʼa, kundikon ún sata i —káchí ta-
Jesús xíʼin taFelipe.
44 Ñoo Betsaida estado Galilea kúu ñoo
mii taFelipe yóʼo. Ta saá tuku taSimón
Pedro xíʼin taAndrés kúu na nañoo yóʼo.
45 Ta saá taFelipe kee ra kuaʼan ra nándukú
ra taNatanael. Tá naníʼi ñaʼá ra, ta nikaʼan
ra xíʼin ra, káchí ra saá:
—Xa nakutáʼan ndi xíʼin ñii taa ta kúu
ta ndáti yó chi kuiya xinaʼá taMoisés xíʼin
inka naprofeta nitaa na xaʼa tayóʼo. Ta-
Jesús saʼya taJosé kúu ra, ta kúu ra tañoo
Nazaret —saá nikaʼan taFelipe xíʼin ta-
Natanael.
46 Ta ndakuiin taNatanael, káchí ra saá:
—Ñoo Nazaret, ¿káchí ún? ¿Án ndixa
kúchiño kee ñii tavaʼa ñoo yóʼo? —káchí
taNatanael xíʼin taFelipe.
Ta ndakuiin taFelipe, káchí ra saá:
—Naʼa koʼon ún xíʼin i, ta koto ún
—káchí ra. Ta kee na kuaʼan na.
47 Ta saá taJesús xini ra taNatanael vaxi
yatin ra noo yóo ra, ta nikaʼan taJesús,
káchí ra saá:
—Tayóʼo kúu taIsrael ndinoʼo. Taa ta
ndaa ini kúu ra, ta nda loʼo on vása sándáʼví
ra nivi —káchí ra.
48 Ta ndakuiin taNatanael, káchí ra saá:
—¿Ndasaá vaʼa xíni ún yiʼi, tata?
Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin ra:
—On taʼán ka xaa taFelipe kana ra yóʼó,
ta xa xini i yóʼó, yóo ún xaʼa yiton tón higo
—káchí ra.
49 Ta ndakuiin taNatanael, káchí ra saá:
—Tata Rabí, ndixa yóʼó kúu Saʼya Ndios,
yóʼó kúu taa taRey, takáʼno noo naIsrael.
50 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—¿Án kuiti kándixa ún yiʼi xaʼa ña
nikaʼan i xíʼin ún ndí xini i yóʼó kivi yóo ún
xaʼa yiton tón higo? Ta saá ni, vaxi ñii
kivi koni ka ún ñanáʼno ní ka noo ñayóʼo
—káchí taJesús xíʼin taNatanael.
51 Ta nikaʼan taJesús xíʼin ndiʼi nivi na
ndíkon sata ra, káchí ra saá:
—Ña ndixa ndaa káʼan i xíʼin ndó ndí ñii
kivi ña vaxi koni ndó ndasaá nona ñoyívi
nino, ta saá koni ndó kuaʼa ní naángel
Ndios na kuaʼan ndaa nda ñoyívi nino ta na
vaxi noo nda ñoyívi yóʼo, noo yóo yiʼi, taa
ta kixi noo Ndios —káchí taJesús xíʼin na.

2

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ñii viko tondaʼa ñoo Caná

1 Nitondaa kivi uni, ta kana viko tondaʼa
ñoo Caná ña nákaa estado Galilea. Ta
ñáMaría ñá kúu siʼí taJesús xa yóo ñá noo
koo viko yóʼo. 2 Ta nivi na káʼan viko yóʼo
xa kana na taJesús xíʼin naxíka xíʼin ra ña
koo na viko yóʼo. Ta saá kee na kuaʼan na, ta
nixaa na noo yóo viko tondaʼa. 3 Tá yóo na
viko yóʼo, ta saá ndiʼi ndutá vino tá xíʼi nivi,
ta nda loʼo ka rá on koó. Ta saá ñáMaría siʼí
taJesús nikaʼan ñá xíʼin ra, káchí ñá saá:
—Ndiʼi ndaa ndutá vino, ta on koó ka rá
koʼo nivi na kixaa —káchí ñá xíʼin taJesús.
4 Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá xíʼin
siʼí ra:
—¿Ndachun ndátoʼon ún tondíni yóʼo
xíʼin i, nana?, chi on taʼán tondaa hora ña
chitóni Ndios ña kasa ndivi i chiño náʼno
—káchí taJesús xíʼin siʼí ra.
5 Ta saá nikaʼan ñá xíʼin nivi na kísa
chiño noo na káʼan viko yóʼo, káchí ñá saá
xíʼin na:

—Ndi'i ña ka'nda chiño sa'ya i noo ndó, va'a kasa ndivi ndó ña —káchí si'í taJesús xí'in na kísa chiño viko yó'o.

6 Yatin noo yóo taJesús yíta iño kisi yuu ná'no, chi najudío xíni ñó'ó na takuií tá ñó'o ini kisi yó'o ña kasa ndivi na ndayí na, ña káchí ndasaá xíni ñó'ó nda'á na xa'a ña koo na nivi na ndii noo Ndios. Ta ñii ñii kisi yuu yó'o kúndeé ña ko'on komi siko litro án nda ñii ciento litro takuií ini ña. 7 Ta nika'an taJesús xí'in nivi na kísa chiño noo na ká'an viko, káchí ra saá xí'in na:

—Sakutú ndaa ndó takuií ini ndi'i kisi yó'o —káchí ra xí'in na.

Ta kixá'á na sákutú ndaa na takuií ini ndi'i kisi yó'o. 8 Ta nika'an tuku taJesús xí'in na, káchí ra saá:

—Vitin tava ndó lo'o rá ta taxi ndó rá nda'a ta ndíso chiño xí'in viko yó'o —káchí taJesús.

Ta saá ke'é nivi na kísa chiño yó'o. 9 Tá ta ndíso chiño xí'in viko xito ndoso ra ndutá yó'o, ta on siví ka takuií kúu rá, chi nduu rá vino. Ta tayó'o on vása ní-xini ra míchí kixi távino yó'o, ta ndasaá kuiti na kísa chiño noo ra xíni na míchí kee rá. Ta saá ta ndíso chiño xí'in viko kana ra taa ta tonda'a, 10 ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Inka nivi si'na táxi na vino tá va'a ní ka ko'o nivi na kixaa viko. Ta saá, xa kua'a ní vino va'a yó'o xí'i na, ta saá taa ta sákana viko táxi ra vino tá nino ní kóni ko'o nivi na kixaa viko. Ta yó'ó, ni-ke'é ún saá, chi chikaa va'a ún vino tá va'a ní, tanda vitin tava ún rá ta taxi ún rá ko'o yó —káchí ra xí'in ta tonda'a yó'o.

11 Ta seña yó'o kúu ñanoó ke'é taJesús, ta ñoo Caná ña nákaa estado Galilea kúu noo ke'é ra ña. Xí'in ñava'a yó'o taJesús saná'a ra ndee ká'no ña livi ní kómí ra. Ta naxíka xí'in taJesús kandixa na ra.

12 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta kee taJesús kua'an ra. Ta si'í ra, xí'in ñani ra, xí'in naxíka xí'in ra, kua'an na xí'in ra, ta nixaa na ñoo Capernaum, ta xindoo na ñoo yó'o lo'o kuiti kivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús tava ra na síkó ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no
(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

13 Ta xa vaxi yatin kivi kana viko Pascua najudío* ñoo Jerusalén, ta taJesús kee ra kua'an ra viko yó'o. 14 Kixaa ra noo yóo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ta yó'o xini ra nivi na síkó tísindiki, na síkó tíndikachi, xí'in na síkó tísata. Ta yóo inka nivi na sáma si'ún.† 15 Tá taJesús xini ra nayó'o, ta ki'in ra ñii tuchu káni, ta kisa va'a ra ñii kuártá xí'in tuchu yó'o. Ta xí'in kuártá yó'o kixá'á ra táva ra ndi'i nivi na síkó yó'o, ta saá kama kee ndi'i na kua'an na xí'in tíndikachi ta xí'in tísindiki síkó na. Ta taJesús sandiva ra mesa nivi na sáma si'ún, ta nixita ní'nó ndi'i si'ún na. 16 Ta xa'nda chiño ra noo nivi na síkó tísata, káchí ra saá xí'in na:

—¡Tiin ndó tava ndó tísata yó'o! On vá'a sanduu ndó ve'e Yivá i ñii noyá'vi —káchí ra xí'in na síkó tísata.

17 Ta saá naxíka xí'in ra naká'án na ña káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á xa'a ña ke'é taJesús yó'o vitin, chi káchí ña saá: "Ñii nixino sáa i xí'in ña ká'un ini i xa'a ña on vá'a ké'é nivi xí'in ve'e Yivá i Ndios", káchí to'on Ndios.

18 Ta najudío na xini ña ke'é ra saá nindaka to'on na taJesús, káchí na saá:

—¿Ndá milagro ke'é ún koni ndi ña saná'a ún kundaa ini ndi ña ndixa kómí ún ndayí ke'é ún saá xí'in ve'e ño'o yó'o? —káchí na xí'in ra.

19 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:

—Táná sandi'i ndó xa'a ve'e ño'o yó'o, ta saá tixin ña uni kivi kasa va'a i ña ta tuku nakundichi ña —káchí taJesús xí'in na.

20 Ta ndakuiin tuku najudío, nika'an na xí'in ra, káchí na saá:

—Ovi siko iño kuiya xa kisa chiño nivi xa'a ña kisa va'a na ve'e ño'o ká'no yó'o. Ta yó'ó, ¿án xáni sini ún ndí kúchiño ún kasa va'a ún ve'e ño'o yó'o tixin ña uni kuiti kivi?

21 Ta taJesús on siví xa'a ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo Jerusalén yó'o kúu ña ká'an ra, chi tayó'o ká'an ra xa'a yikí koñu mii ra. 22 Ta naxíka xí'in taJesús on vása kúndaa ini na ñayó'o, tanda kixaa kivi ña nixi'i taJesús ta tixin ña uni kivi nataku ra, tanda saá naká'án na to'on yó'o, ta kandixa na to'on

* 2:13 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á. † 2:14 Ndi'i kiti yó'o kúu kiti tí soko nivi noo Ndios xa'a kuachi na. Ta sama na si'ún chi ndasaá kuiti si'ún najudío kúu ña xíni ñó'ó na ña kuchiño sata na kiti ta soko na rí ve'e ño'o ká'no.

Ndios ña nitaa na xinaˈá, ta kandixa na toˈon ña nikaˈan taJesús xini soˈo na vitin.

Toˈon yóˈo káˈan ña taJesús xíni vaˈa ra ini ndiˈi nivi

23 Ta yóo taJesús ñoo Jerusalén noo kána viko Pascua, ta ñii ñii kivi kána viko Pascua yóˈo, keˈé ra kuaˈa ní milagro ña xini nivi, ta kuaˈa ní nivi yóˈo kixáˈá na kándixa na ra. 24 Ta taJesús on vása ndáa ini ra nivi yóˈo chi xíni ra ndasaá yóo ini ndiˈi nivi. 25 Ni on vása ní-xini ñóˈó ra inka nivi ña ndatoˈon na xíˈin ra, chi xa xíni vaˈa ra ndasaá yóo ini ndiˈi nivi.

3

Toˈon yóˈo káˈan ña xaˈa taJesús xíˈin ñii taa ta naní Nicodemo

1 Nixiyo ñii taa ta naní Nicodemo, tafariseo kúu ra, ta ñii taká'no noo najudío kúu ra, ta tatáˈan nachiño naní Junta Suprema kúu ra. 2 Ta ñii ñoó, ta xa ñoó ní kúu ña, kee taNicodemo kuaˈan ra, ta nixaa ra noo taJesús, ta nikaˈan ra xíˈin ra, káchí ra saá:

—Tata Rabí, xíni ndi yóˈó kúu ñii tamaestro ta tiˈví Ndios, chi nda ñii nivi on vása kúchiño keˈé na milagro ndatán yóo ña kéˈé ún, tá on koó Ndios yóo xíˈin na —saá káchí taNicodemo xíˈin taJesús.

3 Ta ndakuiin taJesús, nikaˈan ra:

—Ñandixa káˈan i xíˈin ún, nda ñii nivi on kiví kiˈvi na yichi noo xáˈnda chiño Ndios tá on kaku tuku na inka yichi —káchí taJesús xíˈin ra.

4 Ta saá taNicodemo nindaka toˈon tuku ra taJesús, nikaˈan ra:

—¿Ndasaá kuchiño keˈé ñii taxikuaˈa ña tuku kaku ra?, chi on kuchiño ndikó tuku ra ndiˈvi ra tixin siˈí ra ta kaku ra inka yichi —káchí ra.

5 Ta ndakuiin taJesús, nikaˈan ra saá:

—Ñandixa káˈan i xíˈin ún, xíni ñóˈó kaku nivi xíˈin takuií ta xíˈin Níma Ndios. Tá on keˈé na saá, ta on kuchiño na kiˈvi na yichi noo xáˈnda chiño Ndios. 6 Ndiˈi nivi na káku tixin siˈí kómí na koñu xíˈin níma nivi, chi nivi kúu na. Ta nivi na káku xíˈin ndee Níma Ndios kúu nivi na ndixa táku Níma Ndios ini. 7 Ta saá on nakaˈnda ini ún xaˈa toˈon ña nikaˈan i xíˈin ún ndí xíni ñóˈó kaku tuku nivi inka yichi. 8 Ndatán yóo tachi saá yóo Níma Ndios, chi tachi xíka ña yóˈo ta xíka ña kaa, ta on vása xíni yó míchí vaxi ña, ni on vása xíni yó míchí kuaˈan ña. Ndasaá kuiti xíni soˈo yó mí níˈi ña. Ñii kiˈva saá yóo ña xíˈin nivi na kaku xaá xíˈin ndee Níma Ndios. Saá chi on kúchiño koto yó ndasaá kísa chiño Níma Ndios ini nivi yóˈo —káchí taJesús xíˈin taNicodemo.

9 Ta taNicodemo nindaka toˈon ra taJesús, káchí ra saá:

—¿Ndasaá kuchiño koo ña káˈan ún xaˈa, tata?

10 Ta ndakuiin taJesús, nikaˈan ra xíˈin ra:

—Yóˈó kúu tamaestro taká'no noo nañoo Israel. ¿Ndachun on vása kúndaa ini ún ña káˈan i xíˈin ún? 11 Ñandixa káˈan i xíˈin ún ndí mii ndi káˈan ndi xaˈa ña xíni ndi, ta ndákuiin ndi xaˈa ña xito ndi, ta ndóˈó on xiin ndó kandixa ndó toˈon káˈan ndi xíˈin ndó. 12 Ta vitin ndátoˈon i xíˈin ndó xaˈa ña yóo ñoyívi yóˈo, ta on vása kándixa ndó yiˈi. Ta saá yoˈvi ní ka kandixa ndó yiˈi táná ndatoˈon i xíˈin ndó xaˈa ña yóo ñoyívi nino noo yóo Ndios.

13 'Nda kivi nóó tanda kivi vitin on taˈán ndaa nda ñii nivi ñoyívi nino ta noo tuku na nda ñoyívi yóˈo. Ta ndasaá kuiti yiˈi kúu ñii laá taa ta kee ñoyívi nino noo yóo Ndios, ta noo i kixaa i ñoyívi yóˈo. 14 Kuiya xinaˈá kivi nixiyo taMoisés yuku yichí, ta xíˈin kaa ña naní bronce kisa vaˈa ra ñii koo, chi saá nikaˈan Ndios xíˈin ra keˈé ra. Ta taMoisés kani ndichi ra ñii yiton ta noo yiton yóˈo, katakaa ndaa ra koo yóˈo. Ta ndiˈi nivi na ndeé ndóˈo, tá ndasaá kuiti xito ndaa na koo kaa yóˈo, ta nduvaˈa ndiˈi nivi na keˈé saá. Ta ñayóˈo xikuu ñii ña chindúˈu Ndios ña sanáˈa ra ndasaá kundoˈo yiˈi, taa ta kixi noo Ndios, chi ñii kivi ña vaxi nivi ñoyívi yóˈo kani ndichi na ñii yiton síkón ta katakaa ndaa na yiˈi noo yiton yóˈo. 15 Saá kundoˈo i xaˈa ña ndiˈi nivi na kandixa yiˈi, ndixa kutaku na xíˈin Ndios ndiˈi saá kivi ña vaxi, ta nda ñii kivi on ndiˈi xaˈa na —káchí taJesús xíˈin taNicodemo.

Toˈon yóˈo káˈan ndí Ndios kíˈvi ní ini ra xíni ra nivi

16 Ta nikaˈan ka taJesús xíˈin taNicodemo, káchí ra saá:

—Kíˈvi ní ini Ndios xíni ra nivi ñoyívi yóˈo, ñakán tiˈví ra yiˈi, ta kúu ñii laá Saˈya ra noo ra, ta kixaa i ñoyívi yóˈo, ta ndiˈi nivi na ndinoˈo kandixa yiˈi, on ndiˈi xaˈa nayóˈo, ta ndixa kutaku na xíˈin Ndios ndiˈi saá kivi ña vaxi. 17 On siví xaˈa ña koˈon

nivi noo xo'vi ní na kúu xa'a ña ti'ví Ndios yi'i, taa ta kúu Sa'ya mii ra, ña kixaa i ñoyívi yó'o. Ta Ndios ti'ví ra yi'i xa'a ña kasa ndivi i chiño ña kuchiño sakaku ra nivi ñoyívi yó'o noo ndee ña on vá'a.

18 'Saá chi ndi'i nivi na ndino'o kándixa yi'i, on ko'on na noo xo'vi ní na. Ta ndi'i nivi na on xiin kandixa yi'i kúu nivi na ndíso kuachi noo Ndios, ta xíni ñó'ó ko'on na noo xo'vi ní na. Saá chi ni-xiin na kandixa na yi'i, taa ta kúu ñii laá Sa'ya Ndios. 19 Ñayó'o kúu xa'a ña Ndios ká'an ra ndí nivi ndíso na kuachi noo ra: vará xa kixaa i ñoyívi yó'o, ta yi'i kúu Ño'o ndino'o yé'e, ta kua'a ní nivi on xiin na koni na Ño'o yó'o. Nda víka, kúsii ní ka ini na xíni na ñanaa ní, chi kútoo ní na ké'é na ña on vá'a. 20 Ta ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o sáa ini na xíni na Ño'o ndino'o yé'e, ta ni on xiin na kuyatin na noo ña, chi yí'ví na koto natívi ndi'i ña on vá'a ke'é na. 21 Ta saá ni, nivi na ké'é ñava'a, nayó'o ndixa kúsii ini na kúyatin na noo yóo Ño'o yé'e, chi saá natívi káxín ndí ké'é na chiño va'a kuiti xí'in ndee Ndios —káchí taJesús xí'in taNicodemo.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndakuiin taJuan xa'a taJesús

22 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá kee ta-Jesús kua'an ra. Ta naxíka xí'in ra kua'an na xí'in ra nda ñoo estado Judea, ta sakán lo'o kivi ndóo na ñoo yó'o, ta sákuchu na nivi. 23 Ta ñii ki'va saá yóo taJuan sákuchu ra nivi inka ñoo naní Enón ña nákaa yatin ñoo Salim, chi yatin ñoo yó'o yóo kua'a ní takuií. Ta kua'a ní nivi kixaa na noo ra, ta sakuchu ra na. 24 Saá chi on ta'án kixaa kivi tiin na taJuan ko'on ra ve'e kaa.

25 Ta ñii kivi saá sava naxíka xí'in taJuan kixá'á na náa na xí'in inka najudío chi on vása yóo yu'ú na xa'a ndasaá xíni ñó'ó kuchu nivi án ndasaá xíni ñó'ó nda'á na xí'in takuií ña koo ndii na noo Ndios. 26 Ta saá kixaa nayó'o noo taJuan ta nika'an na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿án náká'án ún taa ta nixiyo xí'in ún inka tá'ví yu'u yuta Jordán, taa ta ndato'on ún xa'a xí'in ndi? Ta vitin yóo ra inka xiiña sákuchu ra nivi, ta ndi'i nivi kua'an na noo yóo ra —káchí nayó'o xí'in taJuan.

27 Ta ndakuiin taJuan nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Nda ñii nivi on kiví kasa ndivi na chiño va'a, tá on siví Ndios kúu ta taxi ndayí xí'in ndee nda'a na ña ke'é na saá. 28 Xa xini so'o ndó ña nika'an i xí'in ndó: "On siví yi'i kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi. Ta yi'i ndasaá kuiti kúu i taa ta ti'ví Ndios vaxi si'na noo Cristo ña chindeé i nivi koo ti'va na xa'a ña kixaa ra", saá nika'an i xí'in ndó. 29 Ta vitin ndatán yóo ñii taa ta xa yóo ti'va naki'in ra ñii ña'a ñá kuu ñásí'í ra, saá yóo Cristo. Ta yi'i ndatán yóo tamigo taa ta tonda'a yó'o, saá yóo i, chi tamigo ra kúsii ní ini ra ña xíni so'o ra to'on ña ká'an taa ta tonda'a yó'o. Ta ñii ki'va saá chútú ñasii ini i vitin, chi xa kixaa Cristo ta xíni so'o i to'on ra. 30 Ta ñato'ó tayó'o xíni ñó'ó kua'no ka ña, ta yi'i xíni ñó'ó nduu i ta nino ní ka noo ra —káchí taJuan xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taa ta kixi noo Ndios

31 Ta nika'an ka taJuan, káchí ra saá:

—Taa ta kixi noo Ndios kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña yóo. Ta nivi na kaku ñoyívi yó'o kúu na nivi ñoyívi yó'o, ta ndasaá kuiti ká'an na xa'a ña yóo ñoyívi yó'o. Ta taa ta kixi ñoyívi nino noo yóo Ndios, kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino. 32 Tayó'o ndákuiin ra ká'an ra ña ndixa ndaa xí'in nivi xa'a ña xini so'o ra, ta xa'a ña xini ra, ta nivi on xiin na kandixa na to'on ká'an ra. 33 Ta saá ni, yóo sava nivi na kándixa ta náki'in va'a na to'on ra, ta nivi yó'o ndákuiin na ndí Ndios kúu tandaa ndino'o. 34 Ta taa ta ti'ví Ndios ká'an ra ndasaá kuiti to'on Ndios, ta Ndios ndi'i saá kivi sákutú ra xí'in Níma ra ini tayó'o. 35 Kí'vi ní ini Ndios xíni ra Sa'ya ra, ta saá Ndios taxi ra ndi'i ndee xí'in ndi'i ndayí nda'a ra, ta kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña yóo. 36 Ndi'i nivi na kándixa Sa'ya Ndios kúu nivi na ndino'o táku noo Ndios ndi'i saá kivi. Ta ndi'i nivi na on xiin kandixa Sa'ya Ndios kúu nivi na on vása táku noo Ndios, ta kivi ña vaxi Ndios saxo'vi ní ra nivi yó'o —káchí taJuan.

4

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ña'a ñáñoo estado Samaria

1 Nafariseo xini so'o na ndí kua'a ní ka nivi ndíkon sata taJesús vitin noo nivi na ndíkon sata taJuan, ta taJesús sákuchu ra

kuaʼa ní ka nivi noo taJuan káchí na, káʼan
na. 2 Ta on siví mii taJesús kúu ta sákuchu
nivi, chi naxíka xíʼin ra kúu na sákuchu
nivi. 3 Ta kivi xini soʼo taJesús ña káʼan nivi
saá xaʼa ra, ta kee ra ñoo estado Judea ta
kuanoʼo ra ñii ñoo estado Galilea.
4 Ta saá nduxa xíni ñóʼó yaʼa ra maʼñó
estado Samaria. 5 Ta nixaa ra ñii ñoo
naní Sicar, ña nákaa yatin noo yóo ñoʼo ña
nitaxi taJacob ndaʼa saʼya ra taJosé kuiya
xinaʼá ní.* 6 Ta pozo ña kisa vaʼa taJacob
kuiya xinaʼá yóo ka ña ñoo yóʼo. Ta xa
yatin tóndaa maʼñó ndiví† kúu ña, ta kixaa
taJesús noo yóo pozo yóʼo, ta kúnaa ní ra,
chi xíká ní kixi ra, ta saá xikoo ra nakindée
loʼo ra.
7 Ta kixaa ñii ñaʼa ñáñoo Samaria ña tava
ñá takuií pozo yóʼo, ta taJesús nikaʼan ra
xíʼin ñá, káchí ra saá:
—Nana, ¿án taxi loʼo ún takuií koʼo i?
—káchí ra xíʼin ñá.
8 Ta on koó naxíka xíʼin taJesús, chi
kuaʼan na ñii ñoo yatin ña sata na ña kuxu
na xíʼin ra. 9 Ta ndakuiin ñáñaʼa, nikaʼan ñá
saá xíʼin taJesús:
—Yóʼó kúu tajudío ta yiʼi kúu ñii ñaʼa
ñáñoo Samaria. ¿Ndachun ndúkú ún noo
yiʼi taxi i takuií koʼo ún? —káchí ñá. (Saá
chi najudío on vása nátaʼan vaʼa na xíʼin
ñañoo Samaria.)
10 Ta saá ndakuiin taJesús, nikaʼan ra
xíʼin ñá:
—Tá xíni ví ún ñavaʼa ña kóni Ndios taxi
ra ndaʼa ún, ta tá xíni ví ún yu kúu yiʼi,
ta saá ndukú ún noo i takuií koʼo ún, ta
yiʼi taxi i rá ndaʼa ún. Ta takuií tá taxi i
ndaʼa ún kúu takuií tá kómí ndee ña taxi
rá kutaku ndinoʼo nivi —káchí taJesús xíʼin
ñá.
11 Ta ndakuiin ñáñaʼa yóʼo, nikaʼan ñá,
káchí ñá saá:
—Tata, on vása níʼi ún nda ñii ña
kuchiño tava ún takuií, ta kónó ní ñóʼo
rá pozo yóʼo. Ta saá, ¿míkía vaxi takuií
tá káʼan ún xaʼa? 12 ¿Án káʼno ka ndee
kómí ún noo ndee ña xikomí xii síkuá yó
taJacob?, chi taJacob sandakoo ra pozo yóʼo
xaʼa ndi, na kúu saʼya ñani síkuá ra, chi
tayóʼo xíʼin saʼya ra xiʼi na takuií pozo yóʼo
kuiya xinaʼá, ta ñii kiʼva saá xiʼi kiti sana
ndiʼi na —káchí ñá xíʼin taJesús.
13 Ta taJesús ndakuiin ra nikaʼan ra xíʼin
ñá:
—Ndiʼi nivi na xíʼi takuií pozo yóʼo, ñii
káni loʼo yáʼa, ta tuku yichi na takuií. 14 Ta
ndiʼi nivi na koʼo takuií tá taxi i ndaʼa na,
nayóʼo nda ñii kivi on yichi ka na takuií.
Saá chi takuií tá taxi i koʼo nivi nduu rá
ñii pozo káʼno ní ini na, ta nda ñii kivi on
ndoko takuií yóʼo. Ta nivi na koʼo takuií
tá taxi i on kivi na, chi takuií tá taxi i kómí
rá ndee ña taxi rá kutaku ndinoʼo nivi ndiʼi
saá kivi ña vaxi —káchí taJesús xíʼin ñáñoo
Samaria.
15 Ta ndakuiin ñá káchí ñá saá:
—Tata, taxi ún ndaʼa i takuií tá káʼan ún
xaʼa ná koʼo i. Ta saá on yichi ka i takuií nda
ñii kivi, ta ni on kuikó ka i takuií ndiʼi saá
kivi —káchí ñá xíʼin taJesús.
16 Ta tuku ndakuiin taJesús, nikaʼan ra
xíʼin ñá:
—Kuaʼan ún kana ún yii ún, ña kixaa ra
xíʼin ún yóʼo —káchí ra xíʼin ñá.
17 Ta ndakuiin ñá, nikaʼan ñá xíʼin ra:
—On koó yii i kómí i, tata —káchí ñá.
Ta taJesús nikaʼan ra xíʼin ñá:
—Ñandixa kúu ña káʼan ún ndí on koó
yii ún, nana, 18 chi xa oʼon taa xikuu yii ún,
ta taa ta yóo xíʼin ún vitin on siví yii ún kúu
ra. Ñandixa kúu ña káʼan ún ndí on koó
yii ún kómí ún, nana —káchí taJesús xíʼin
ñá.
19 Ta ndakuiin tuku ñá nikaʼan ñá:
—Tata, vitin kúndaa ini i ndí yóʼó kúu
ñii taprofeta. 20 Ta vitin, tata, ¿yukía
káchí ún?, chi yuku káʼno xíto yó kaa kúu
xiiña noo nivi naxii síkuá ndi kisa káʼno na
Ndios, ta ndóʼó najudío káchí ndó xíni ñóʼó
kasa káʼno yó Ndios veʼe ñoʼo káʼno ñoo
Jerusalén —káchí ñá xíʼin taJesús.
21 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xíʼin
ñá, káchí ra saá:
—Kandixa ún ña ndatoʼon i xíʼin ún
vitin, nana. Xa yatin vaxi kivi ña on koni
ñóʼó ka koʼon nivi yuku kaa, ni on koni ñóʼó
ka koʼon na veʼe ñoʼo káʼno ñoo Jerusalén
xaʼa ña kasa káʼno na Ndios. 22 Vitin ndóʼó,
nivi nañoo Samaria, xíʼin ñanaa ini ndó
kísa káʼno ndó Ndios, chi on taʼán kundaa
ini ndó xaʼa ra. Ta mii ndi najudío xíni ndi
yu kúu Ndios taa ta kísa káʼno ndi, chi Ndios
chitóni ra ndí tixin nañoo judío kixi ñii taa
ta sakaku nivi. 23 Xa yatin ní vaxi kivi, ta

* 4:5 TaJacob yóʼo kúu xii síkuá najudío xíʼin nañoo Samaria. † 4:6 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma.

xa vitin kúu kivi ña nivi na kúu na ndixa
kasa ká'no Yivá i Ndios, nayó'o xíni ñó'ó
kasa ká'no na ra xí'in ña ndino'o níma na,
ta xí'in ña xíni na to'on ndixa xa'a ra. Saá
chi Yivá i nándukú ra nivi ña kasa ká'no na
ra saá. 24 Ndios kúu Níma ndino'o, ta saá
nivi xíni ñó'ó ña koo Níma Ndios ini na ña
kuchiño va'a kasa ká'no na ra, ta xí'in ña
ndino'o ndaa ini na xíni ñó'ó kasa ká'no na
ra.
25 Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá, káchí ñá
saá:
—Xíni i ndí ñii kivi kixaa taMesías, taa
ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó. Ta tayó'o
tuku sákunaní na ra Cristo. Ta kivi kixaa
tayó'o, ta saná'a ra mii yó ña nandaxin ra
ndi'i ña xíni ñó'ó kundaa ini yó —káchí ñá
xí'in taJesús.
26 Ta ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in ñá:
—Yi'i, taa ta ká'an xí'in ún, kúu taa ta
ká'an ún xa'a —káchí ra xí'in ñá.
27 Ta saá kixaa naxíka xí'in taJesús, ta
naka'nda ini na xini na ña ká'an ra xí'in
ñii ña'a. Ta nda ñii nayó'o ni-ka'an na
xí'in ra yu kúu ña ndáka to'on ra ñá, án
yu kúu ña ndáto'on ra xí'in ñáña'a yó'o.
Tásiín kuiti yíta na. 28 Ta saá ñáña'a ñoo
Samaria sandakoo ñá kisi ña xíni ñó'ó ñá
xíkó ñá takuií noo yóo pozo yó'o, ta ndikó
ñá kuano'o ñá ñoo ñá. Tá naxaa ñá, ta
nika'an ñá xí'in nanivi ñoo ñá, káchí ñá saá
xí'in na:
29 —Na'a ndó koto ndó ñii taa ta nika'an
xí'in i xa'a ndi'i ña ke'é i. ¿Án on siví Cristo
kúu tayó'o? —káchí ñá xí'in nivi ñoo ñá.
30 Ta saá kee nayó'o ña kua'an na noo yóo
taJesús. 31 Ta on ta'án ka kixaa ñáña'a yó'o
xí'in nivi noo yóo taJesús, ta naxíka xí'in
taJesús xaku ndá'ví na noo ra, káchí na xí'in
ra saá:
—Tata Rabí, na'a kuxu ún —káchí na.
32 Ta nika'an taJesús xí'in na:
—Yóo ñaxíxi kómí yi'i, ta ndó'ó on vása
xíni ndó yu kúu ña —káchí ra xí'in na.
33 Ta naxíka xí'in ra ká'an na xí'in tá'an
na, káchí na saá:
—¿Án xa kixi nivi taxi na xixi ra?
—káchí na.
34 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na, káchí ra saá:
—Ñaxíxi ndino'o kúu ña kasa ndivi i ta
saxino i ña kóni Ndios, taa ta ti'ví yi'i kix-
aa i. 35 Yóo to'on ña ká'an saá: "Tá chí'i
yó ndikin trigo, ta ndáti yó ya'a komi yoo,
ta saá nákaya yó yoko trigo ña naki'in yó
ndikin ña", káchí to'on ña xíni yó. Ta saá
ni, on vása xíni ñó'ó kundati ka yó, ta vitin
ná kixá'á yó nakaya yó ña xa nixino. Saá
chi vitin koto ndó kaa, kua'a ní nivi vaxi.
Ta ndatán yóo kua'a ní yoko trigo ña xa
nixino, ta xa yóo ti'va ña nakaya yó ña, saá
yóo nivi na vaxi yó'o. 36 Ta ndixa Ndios
cha'vi ra ndó'ó na kúu na nakaya nivi yó'o
ña ki'vi na yichi ra. Ta inka nivi si'na chi'i
na to'on Ndios ini nayó'o, ta saá na chi'i
yó'o kusii ní ini na xí'in ndó xa'a ña ki'vi
nivi yichi Ndios ta kutaku na xí'in ra ndi'i
saá kivi ña vaxi. 37 Yóo inka to'on káchí
saá: "Yóo nivi na chí'i, ta inka kúu nivi na
nákaya ña xa nixino", káchí to'on ña xíni
yó. Ta ñandaa kúu ña ká'an to'on yó'o,
38 chi ndatán yóo nivi na chi'i, saá yóo nivi
na si'na nika'an to'on Ndios xí'in nañoo
Samaria yó'o. Ta ndó'ó, ndatán yóo nivi na
kixá'á nakaya ña xa nixino noo chi'i inka
nivi, saá yóo ndó'ó. Saá chi inka nivi xa
ndeé ní kisa chiño na xí'in nayó'o, ta ñakán
kía xa yóo ti'va na vitin ña ki'vi na yichi
Ndios. Ta ndó'ó, on vása ní-kisa chiño ndó
xí'in nayó'o, ta yi'i ti'ví i ndó'ó ña nakaya
ndó nivi yó'o ña ki'vi na yichi Ndios. Xíni
ñó'ó kundaa ini ndó ndí inka nivi kúu na
ndeé ní kisa chiño, ta ndó'ó vitin naki'in
ndó ya'vi xa'a chiño nayó'o —káchí taJesús
xí'in naxíka xí'in ra.
39 Kua'a ní nivi naSamaria, na kúu na
táku ñoo yó'o, kandixa na taJesús chi
chikaa so'o na to'on ña ndato'on ñáña'a
ñoo mii na xí'in na, káchí ñá saá: "Tayó'o
ndato'on káxín ra xí'in i xa'a ndi'i ña
ke'é i", káchí ñá xí'in nivi nañoo ñá. 40 Ta
saá kixaa nañoo Samaria yó'o noo taJesús,
ta xaku ndá'ví na noo ra ña ná ndoo ra xí'in
na ñoo na, ta taJesús nixiyo ra ovi kivi ñoo
nayó'o. 41 Ta saá kua'a ní ka nivi kandixa na
taJesús chi chikaa so'o na to'on ña nika'an
ra xí'in na. 42 Ta nika'an na xí'in ña'a ñáñoo
mii na yó'o, káchí na saá:
—Si'na kandixa ndi ra xa'a to'on ña
ndato'on ún xa'a ra. Ta vitin kándixa va'a
ndi ra chi xini so'o ndi to'on ña nika'an
mii ra, ta kúndaa ini ndi ndí ndixa tayó'o
kúu Cristo, Taa ta Sakaku nivi ñoyívi yó'o
—káchí na xí'in ña.

To'on yó'o ká'an ña xa'a
ña sanda'a taJesús sa'ya ñii tachiño ká'no

43 Tá niya'a ovi kivi nixiyo taJesús ñoo
Samaria, ta saá kee ra kuano'o ra ñoo es-
tado Galilea. 44 Ta taJesús xa nika'an ra ndí
nda ñii taprofeta on vása kísa to'ó na ra
ñoo mii ra. 45 Ta saá ni, kivi naxaa taJesús
ñoo estado Galilea, ta nanivi ñoo yó'o va'a
ní naki'in na ra. Kua'a ní nivi na estado
Galilea yó'o nixiyo na ñoo Jerusalén kivi
kana viko Pascua, ta xa xini na ndi'i ñava'a
ke'é taJesús xí'in nivi ñoo Jerusalén yó'o.

46 Ta saá taJesús kee tuku ra kua'an ra
ñoo Caná ña nákaa estado Galilea, ta kixaa
taJesús ñoo yó'o. Ta ñoo Caná yó'o kúu
noo ke'é taJesús ña takuií nduu rá vino. Ta
yóo ñii taa ta kixi ñoo Capernaum, ta kúu
ra tachiño ká'no ta kísa chiño noo tarey,
ta ndeé ní ndó'o sa'ya ra ta kándú'u nda
ñoo Capernaum. 47 Tá xini so'o tachiño
ká'no yó'o ndí kixaa tuku taJesús ñoo Caná,
chi kee ra estado Judea, ta saá kua'an ra
ta nixaa ra xaku ndá'ví ra noo taJesús ña
ko'on tayó'o xí'in ra ña sanda'a ra talo'o
sa'ya ra, ta ndeé ní ndó'o, ta xa nda yóo
ña kivi talo'o yó'o. 48 Ta ndakuiin taJesús
nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:

—Ndó'ó, on xiin ndó kandixa ndó yi'i.
Tanda ke'é i milagro koni ndó, án nda ke'é i
ñava'a ña naka'nda ini ndó koni ndó, tanda
saá kixá'á ndó kandixa ndó yi'i —káchí
taJesús.

49 Ta ndakuiin tachiño ká'no ta kísa
chiño noo tarey, káchí ra saá:

—Tata, kama ní ko'on ún xí'in i koto kivi
talo'o sa'ya i —káchí ra.

50 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:

—Va'a, tata, kuano'o ún vitin, chi talo'o
sa'ya ún on kivi ra, kutaku ka ra —káchí
taJesús xí'in taká'no yó'o.

Ta tayó'o ndixa kandixa ra to'on ña
nika'an taJesús xí'in ra, ta kee ra kuano'o
ra. 51 Tá kua'an ra yichi noo kuano'o ra, ta
nakutá'an ra xí'in sava na kísa chiño noo ra
vaxi na. Ta nayó'o nika'an na xí'in taká'no
noo na, káchí na saá:

—Tata, táku talo'o sa'ya ún, xa nduva'a
ra vitin —káchí na xí'in ra.

52 Ta nindaka to'on taká'no noo na, káchí
ra saá xí'in na:

—¿Ama kixá'á saña kue'e xí'in talo'o
sa'ya i? —káchí ra.

Ta ndakuiin na, nika'an na:

—Tá nitondaa kaa ñii xikuaa kivi koni‡
kúu ña saña kue'e ka'ni xí'in ra —káchí na
xí'in taká'no noo na.

53 Ta saá taká'no yó'o naká'án ra ndí mii
hora yó'o kúu ña nika'an taJesús xí'in ra ndí
on kivi sa'ya ra. Ta saá tachiño ká'no yó'o
xí'in ndi'i nave'e ra kandixa na taJesús.

54 Ñayó'o kúu milagro ñaovi ke'é taJesús
ñoo estado Galilea, ta ke'é ra ñava'a yó'o
kivi ndikó ra kixaa ra, ña nixa'an ra ñoo
Judea.

5

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús sanda'a ra ñii taa ta on kiví kaka

1 Tá ndi'i ñayó'o, ta saá kee taJesús es-
tado Galilea, ta kua'an ra ñoo Jerusalén noo
koo ñii viko ká'no ña sakana najudío. 2 Ta
ñoo Jerusalén yó'o nákaa ve'e ño'o ká'no,
ta ve'e ño'o ká'no yó'o xino nduu ña xí'in
ñii nama ká'no, ta ñii yé'é ña kómí nama
yó'o naní ña Yé'é Ndikachi. Ta yatin yé'é
yó'o yóo ñii pozo ká'no, ta to'on hebreo
naní pozo yó'o Betesda. Ta yu'u pozo yó'o
xino nduu ña xí'in o'on tia'va ña on vása
ndási xa'a. 3 Ta ndi'i saá kivi kua'a ní
nivi na ndeé ndó'o ndóo na ini tia'va yó'o.
Nayó'o kúu nivi nakuáá xí'in nivi na yo'vi
ní xíka, xí'in nivi na on kiví kanda. Ta
nayó'o yóo na ndáti na kixá'á kanda takuií
pozo, chi kóni na ki'vi na ini takuií yó'o xa'a
ña nduva'a na noo kue'e ndó'o na. 4 Saá
chi nda ama ví yóo kivi ña ñii ñaángel ña
kee noo Ndios nóo ña, ta kíxaa ña sákanda
ña takuií pozo yó'o. Ta saá ndi'i nivi na
ndeé ndó'o nákundeé na ña xaa na noo yóo
pozo, ta ñii nivi na si'na kúchiño noo nda
yu'u takuií ta kí'vi na ini takuií pozo, ta
xandikon ndúva'a nivi yó'o. 5 Ta ini ñii
tia'va ña xino nduu pozo yó'o, kándú'u ñii
taa ta ndeé ndó'o, chi on kiví kanda xa'a
ra. Ta xa oko xa'on uni kuiya yóo ña on
vása kúchiño kaka ra. 6 Ta saá kixaa taJesús,
ta xini ra ta kándú'u yó'o. Ta ndato'on
na xí'in taJesús ndí xa na'á ní ndeé ndó'o
tayó'o. Ta saá taJesús nindaka to'on ra ta
ndeé ndó'o yó'o, káchí ra saá xí'in ra:

—¿Án kóni ún nduva'a ún noo kue'e
ndó'o ún?

7 Ta ndakuiin ta kándú'u, nika'an ra:

‡ 4:52 Kaa ñii xikuaa naní ña kaa uxa noo nañoo Roma.

—Tata, on koó nda ñii nivi chindeé yi'i
ña kuchiño ki'vi i ini takuií. Saá chi kivi
kíxaa ñaángel sákanda ña takuií, ta yi'i
ndúkú ndeé i ki'vi i ini takuií, ta on ta'án ka
xaa i, ta inka nivi yachi ka kí'vi na ini takuií
noo i —káchí ra xí'in taJesús.
8 Ta saá nika'an taJesús xí'in ra:
—Ta vitin nakundichi ún ta ná kuiso ún
xito ún, ta xa va'a kaka xá'á ún —káchí
taJesús xí'in ra.
9 Ta saá xandikon nduva'a tayó'o, ta
nakundichi ra, ta nakusokó ra xito ra, ta
kixá'á ra kua'an xá'á ra. Ta ñii kivi yii
ña nákindée najudío kúu kivi ña sanda'a
taJesús tayó'o. 10 Tá naná'no noo najudío
nakutá'an na xí'in taa ta nda'a yó'o, ta
nika'an na xí'in ra káchí na saá:
—Vitin kúu kivi yii ña nákindée yó, ta
niya'a ndoso ún ndayí xa'a kivi yii yó'o, chi
ñísokó ún xito ún xíka ún —káchí na xí'in
ra.
11 Ta ndakuiin taa ta nduva'a yó'o,
nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Taa ta sanda'a yi'i nika'an ra xí'in i:
"Ná kuiso ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún",
káchí ra xí'in i —saá káchí ra xí'in na.
12 Ta nindaka to'on na ra:
—¿Yu kúu taa ta nika'an xí'in ún ndí
ndaní'i ún xito ún ta va'a ko'on xá'á ún?
—káchí na xí'in ra.
13 Ta taa ta nduva'a yó'o on vása xíni
ra yu kúu taa ta sanda'a ña'á, chi kama
ní niya'a taJesús ma'ñó noo chútú nivi, ta
kua'an ra inka xiiña. 14 Ta niya'a lo'o, ta
saá taJesús nakutá'an ra xí'in taa ta nduva'a
yó'o ini ve'e ño'o ká'no, ta nika'an ra xí'in
ra:
—Koto ún, vitin xa nduva'a ún, ta saá on
ki'vi ka ún kuachi, chi koto kixaa inka ña
ndeé ní ka kundo'o ún —káchí taJesús xí'in
ra.
15 Ta saá taa ta nduva'a yó'o kee ra
kua'an ra, ta nixaa ra ndato'on ra xí'in
naná'no noo najudío, káchí ra saá:
—TaJesús kúu taa ta sandúva'a yi'i
—káchí ra xí'in na.
16 Ta saá naná'no noo najudío kixá'á na
sáa ní ini na, ta ndukú na ndi'i noo ña on
vá'a ña kúchiño ke'é na xí'in taJesús, tanda
tondaa na ña ka'ni na ra, kóni na. Saá
chi kivi yii ña nákindée najudío kúu kivi
ña taJesús sandúva'a ra tayó'o, ta káchí na
ndí taJesús niya'a ndoso ra ndayí chi kisa
chiño ra kivi yii, káchí na. 17 Ta saá taJesús
nakutá'an ra xí'in naná'no yó'o, ta nika'an
ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndi'i saá kivi kísa chiño Yivá i Ndios,
ñakán ndi'i saá kivi kísa chiño i —káchí ra.
18 Ta saá naná'no noo najudío nisaa ka
na, ta ndeé ka ndúkú na ka'ni na taJesús,
chi xáni sini na ndí nikí'vi ra ovi kuachi
ndeé ní. Xáni sini na ndí niya'a ndoso ra
ndayí xa'a kivi yii, ta inka kuachi ra kúu
ña ká'an ra ndí Ndios kúu Yivá ra, ña kóni
kachí ñii kúu ra xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an ña taJesús,
taa ta kúu Sa'ya Ndios, kómí ra ndayí

19 Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra
saá:
—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí
on koó nda ñii chiño ké'é i xí'in ndayí
mii i, chi Yivá i Ndios kúu taa ta táxi ndayí
nda'a i ke'é i ndi'i chiño, ta ndasaá kuiti
ké'é i chiño ña xíni i ké'é Yivá i. Ta ñii ki'va
ndatán ké'é Yivá i, saá ké'é yi'i, taa ta kúu
Sa'ya ra. 20 Saá chi kí'vi ní ini Yivá i xíni ra
yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra, ñakán sáná'a ra yi'i
ke'é i ndi'i noo ñava'a, ndatán yóo ña ké'é
mii ra. Ta ndixa saná'a ra yi'i ke'é i ñava'a
ná'no ka noo ñayó'o, tanda naka'nda ní ini
ndó koni ndó ña ke'é i. 21 Saá chi ndatán
Yivá i Ndios sanataku ra nivi na nixi'i, saá
yi'i, taa ta kúu Sa'ya ra, taxi i ña kutaku
ndino'o ndi'i nivi na kúu na kóni i ke'é i saá
xí'in. 22 Yivá i Ndios on vása kísa nani ra
kuachi nda ñii nivi, ta nda'a yi'i, taa ta kúu
Sa'ya ra, taxi ra ndayí ña kasa nani i ndi'i
kuachi nivi, 23 chi Ndios kóni ra ndí ndi'i
nivi ná kasa to'ó na Sa'ya ra, ndatán ñii
ki'va kísa to'ó na mii ra. Ta ndi'i nivi na on
xiin kasa to'ó yi'i, nayó'o on vása kísa to'ó
na Yivá i Ndios, taa ta ti'ví yi'i kixaa i.
24 'Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí
ndi'i nivi na chíkaa so'o to'on ká'an i, ta
kándixa na Yivá i Ndios, taa ta ti'ví yi'i, ta
nayó'o kúu nivi na ndino'o táku, ta kutaku
na ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá chi nivi yó'o
sandakoo va'a na ña kua'an na yichi noo
ndi'i xa'a na, ta vitin kua'an na yichi Ndios
noo táku ndino'o na ndi'i saá kivi. 25 Ña
ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí nivi na
on ta'án kukomí Nímá Ndios, ndatán yóo
na nixi'i, saá yóo nayó'o. Tanda kivi vitin
tanda kivi vaxi nivi yó'o koni so'o na to'on
ña ka'an yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios. Ta
ndi'i nivi na chikaa so'o to'on i, nduu na
nivi na kutaku ndino'o. Ta vitin xa kixaa

kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o saá. 26 Yivá i
Ndios kúu taa tatáku ndino'o, ta ndi'i ndee
ña táxi kutaku nivi, káku ña ini Ndios. Ta
ñii ki'va saá yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios,
kúu taa tatáku ndino'o, ta ndi'i ndee ña
táxi kutaku nivi, káku ña ini i, chi saá taxi
Ndios ndayí nda'a i. 27 Ta saá tuku taxi
Ndios ndayí nda'a i ña kasa nani i kuachi
nivi, chi yi'i kúu taa ta kixi noo ra. 28 On
naka'nda ini ndó ña xini so'o ndó to'on ña
xa nika'an i xí'in ndó vitin, chi vaxi kivi
nivi na nixi'i ta nindúxun na, nayó'o koni
so'o na to'on i, 29 ta nataku na, ta ndakoo
na, ta sandakoo na ñáñá noo nindúxun na.
Ta nivi na nixi'i ta nataku yó'o, tá xikuu
na nivi na ke'é ñava'a, ta nayó'o kutaku na
xí'in Ndios. Ta tá xikuu na nivi na ke'é ña
on vá'a, ta nayó'o ko'on na noo xo'vi ní na
—káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá kúndaa ini yó ndí taJesús kómí ra ndayí Ndios

30 Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:
—On siví xí'in ndayí mii i kasa nani i
kuachi nivi, ta xí'in ndayí ña taxi Ndios
nda'a i kúu ña kasa nani i kuachi nivi. Ñii
ki'va ndatán ká'an Ndios xí'in i, saá kasa
nani i kuachi nivi. Ta xí'in ñandaa kasa
nani i kuachi na, chi on siví xí'in ña kóni
mii i kúu ña kasa nani i kuachi nivi, ta kasa
nani i xa'a kuachi na ndatán kóni Ndios,
taa ta ti'ví yi'i kixaa i. 31 Tá ndasaá kuiti
mii i kuu ta ndakuiin xa'a i, ta saá on vása
ndáya'ví ña ká'an i noo ñii tajuez, vará
to'on ña ndaa kúu ña ká'an i. 32 Ta ndixa
yóo inka taa ta ndákuiin xa'a i, ta yi'i xíni i
ndí tayó'o ká'an ra ñandaa xa'a i. 33 Ta
ndó'ó, xa ti'ví ndó na xíka chiño noo ndó
kua'an na noo taJuan, taa ta sákuchu nivi,
ta nindaka to'on na ra xa'a i. Ta tayó'o
ndakuiin ra, nika'an ra ñandaa xa'a i. 34 Ta
yi'i, on vása xíni ñó'ó i nivi ña ndakuiin
na xa'a i. Ta saá ni, ká'an i xí'in ndó xa'a
taJuan, chi kóni i ña kandixa ndó to'on ña
ndaa nika'an ra xa'a i. Ta saá Ndios kuchiño
sakaku ra ndó'ó. 35 Ta ndatán yóo ño'o
lo'o ña ndeé ní yé'e, saá nixiyo taJuan. Ta
ñii káni lo'o kutoo ní ndó xíni ndó ño'o
ña yé'e yó'o, chi sáná'a ña ndó'ó yichi ña
ndaa. 36 Ta yóo inka ña ndákuiin xa'a i, ta
ña ká'no ka ndáya'ví noo to'on ña nika'an
taJuan kúu ñayó'o. Saá chi chiño ña sakuiso
Ndios yi'i ña kasa ndivi i, chiño yó'o kúu
ña ndákuiin xa'a i, chi chiño ña kísa ndivi i
sáná'a káxín ña noo ndó'ó ndí Yivá i Ndios
kúu taa ta ti'ví yi'i kasa ndivi i ña kóni ra.
37 Ta mii Ndios taa ta ti'ví yi'i kúu inka ta
ndákuiin xa'a i. Ta ndó'ó, on ta'án koni
so'o ndó to'on ra, ta ni on vása xíni ndó
ndasaá káa ra, 38 ta ni on vása nákaa to'on
ra níma ndó. Saá chi on xiin ndó kandixa
ndó yi'i, taa ta ti'ví Ndios. 39 Ndi'i saá
kivi ndeé ní sákuá'á ndó ta ká'vi ndó to'on
Ndios ña nitaa na xina'á, chi xáni sini ndó
ndí to'on yó'o chindeé ña ndó'ó ña kutaku
ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta
mii to'on Ndios yó'o kúu ña ndákuiin xa'a i,
40 ta ndó'ó, on xiin ndó kixi ndó noo i xa'a
ña taxi i kutaku ndino'o ndó xí'in Ndios.
41 'On vása ndúkú i ña kasa ká'no nivi yi'i.
42 Ta xíni va'a i ndasaá yóo ini ndó'ó, ta xíni
va'a i on vása kí'vi ini ndó xíni ndó Ndios.
43 Yi'i kixaa i xí'in ndayí Yivá i Ndios, ta
ndó'ó on xiin ndó naki'in va'a ndó yi'i.
Táná kixaa inka taa xí'in ndasaá kuiti ndayí
mii ra, ta ndó'ó naki'in va'a ndó tayó'o.
44 Tá on xiin ndó ke'é ndó ña kóni Ndios,
ta saá on kuchiño kandixa ndó yi'i. Saá
chi ndi'i mii ndó ndixa sándi'i ndó ini ndó
ña ndukú ndó ndasaá va'a kuchiño kasa
ká'no ndó xí'in tá'an mii ndó. Ta nda lo'o
on vása sándi'i ndó ini ndó ña ndukú ndó
ke'é ndó ña xíni ñó'ó xa'a ña kasa ká'no
Ndios ndino'o mii ndó. 45 Ta yi'i, on taxi i
kuachi xa'a ndó noo Ndios. Saá chi mii taxii
síkuá ndó taMoisés kúu taa ta taxi kuachi
xa'a ndó noo Ndios. Ta ndó'ó ndáa ini
ndó taMoisés ndakuiin ra ka'an ra ñava'a
xa'a ndó noo Ndios, ta taMoisés ndixa on
vása ndakuiin ra saá xa'a ndó. 46 Saá chi
kuiya xina'á taMoisés nitaa ra to'on Ndios
xa'a i, ta on vása kándixa ndó to'on yó'o.
Tá ndixa ndino'o ini ndó kandixa ndó to'on
ña nitaa taMoisés, níkúu, ta saá kuchiño
kandixa ndó yi'i. 47 Tá on vása kúchiño
ndó kandixa ndó to'on ña nitaa taMoisés,
ta saá, ¿ndasaá kuchiño kandixa ndó to'on
ña ká'an i xí'in ndó vitin? —káchí taJesús
xí'in na.

6

To'on yó'o ká'an ña taJesús taxi ra ña xixi kua'a ní nivi

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

1 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá taJesús
ndaa ra tón barco xí'in naxíka xí'in ra, ta
kua'an na xí'in ra inka tá'ví yu'u mini naní
Galilea. Yóo inka kivi mini yó'o, naní ña

Tiberias. 2 Kua'a ní nivi ndíkon na kua'an
na sata taJesús chi xa xini na milagro va'a
ke'é ra ña sanda'a ra nivi na ndeé ndó'o.
3 Ta nixaa tón barco yu'u takuií mini, ta noo
taJesús xí'in naxíka xí'in ra. Ta saá naki'in
ra kua'an ndaa ra ñii xiki, ta naxíka xí'in ra
kua'an na sata ra. Ta saá nixaa ra noo xiki,
ta xikoo ra ta ñii saá xikundoo naxíka xí'in
ra. 4 Ta kivi yó'o kúu kivi ña yatin kana viko
Pascua najudío.* 5 Ta taJesús ndaní'i ra noo
ra, ta xini ra kua'a ní nivi vaxi, ta nindaka
to'on ra ñii taxíka xí'in ra, ta naní Felipe,
káchí ra saá xí'in ra:

—Tata Felipe, ¿míkía sata yó sita va'a
kuxu nivi yó'o? —káchí taJesús xí'in ra.

6 Ta xa xíni va'a taJesús yukía ke'é ra xa'a
ña kuxu nivi, ta saá ni, nindaka to'on ra
taFelipe chi kóni ra koto ndoso ra tayó'o.
7 Ta ndakuiin taFelipe, nika'an ra:

—Táná ko'on yó xí'in ovi ciento si'ún
denario,† ta on kunani si'ún yó'o ña sata
yó vará nda lo'o ní ña kuxu ñii ñii nivi, chi
ví'í ní nivi kúu nayó'o —káchí taFelipe xí'in
taJesús.

8 Ta saá taAndrés, ta kúu ñii taxíka xí'in
taJesús, ta ñani taSimón Pedro kúu ra, ta
nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra saá:

9 —Ñii talo'o yó'o ní'i ra o'on sita va'a ña
kuva'a xí'in cebada, ta ní'i ra ovi tiaká válí.
Ta lo'o ní kúu ña, ta on kunani ña kuxu ndi'i
nivi —káchí taAndrés xí'in taJesús.

10 Ta nika'an taJesús xí'in nataa naxíka
xí'in ra, káchí ra saá:

—Ka'an ndó xí'in nivi ná kundoo na
—káchí ra.

Saá chi yóo kua'a ní yita síi noo va'a kun-
doo nivi yó'o. Ta saá ndi'i nivi xikundoo na,
ta yatin o'on mil kúu nina taa, xí'in kua'a ní
ka ña'a xí'in navalí. 11 Ta saá ki'in taJesús
o'on sita va'a yó'o, ta nika'an ra xí'in Ndios,
káchí ra saá:

—Tata Yivá yó Ndios, táxa'vi ún xa'a sita
va'a yó'o —káchí ra.

Ta saá taxi ra ña nda'a naxíka xí'in ra, ña
nata'ví na ña kuxu ndi'i nivi. Ta ñii káchí
saá ke'é taJesús xí'in ovi tiaká válí, ta nani
rí xixi ndi'i nivi. Ta ndi'i nivi yó'o xixi na
nda nixaa ini na. 12 Tá ndi'i xixi nayó'o, ta
nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra, káchí
ra saá:

—Nakaya ndó ndi'i ña kíndoo ndoso
yó'o, ña on kuita nda lo'o ña xí'in mi'í
—káchí ra xí'in na.

13 Ta saá nakaya ndi'i na ña kindoo ndoso
noo ña xixi na, ña xikuu o'on sita va'a válí.
Ta xí'in ñayó'o sakutú na uxu ovi chikiva
sita va'a. 14 Tá xini nivi milagro yó'o ña ke'é
taJesús, ta saá kixá'á na ká'an na xí'in tá'an
na, káchí na saá:

—Ndixa tayó'o kúu mii taprofeta ká'no
ta ndáti yó kixaa ñoyívi yó'o —káchí na,
ká'an na xí'in tá'an na.

15 Ta kúndaa ini taJesús ña xáni sini nivi
yó'o ña kasa nduxa na xí'in ra nduu ra rey
noo na, ta saá kama kee mató'ón ra kua'an
ra, ta kua'an ndaa ra ñii xiki.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús
xíka xá'á ra noo takuií mini
(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 Tá xa kua'an kuñoó kúu ña, ta naxíka
xí'in taJesús naki'in na kua'an na yu'u
takuií mini, 17 ta ndaa na ini tón barco, ta
kua'an na ñoo Capernaum. Ta xa naa kúu
ña, ta taJesús on ta'án ndikó ra kixaa ra noo
na. 18 Ta saá kua'an na xí'in tón barco noo
takuií mini, ta kixá'á ndeé ní káni tachi ta
sákanda ní ña takuií yó'o. 19 Ta nayó'o, xí'in
ndi'i ndee na síta na takuií xí'in yiton ña
chínda'á tón barco kua'an nó, ta xa kua'an
na ñii o'on án ñii iño kilómetro noo takuií,‡
ta saá nakoto na vaxi xá'á taJesús noo takuií
mini yó'o, ta kixá'á na yí'ví ní na. Ta xa
yatin vaxi ra noo tón barco ñó'o na, 20 ta
nika'an taJesús xí'in na:

—On kuyi'ví ndó, chi yi'i va kúu i
—káchí ra xí'in na.

21 Ta saá kúsii ní ini na, ta naki'in na
taJesús ndaa ra tón barco xí'in na, ta kama
ní nixaa na noo kua'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kua'a ní nivi nán-
dukú na taJesús

22 Ta nitivi inka kivi, ta inka tá'ví yu'u
mini yó'o, xa ndóo nivi ndáti na kixaa
taJesús, chi xini na ñii laá barco nixiyo yu'u
takuií yó'o, ta saá kundaa ini na ndí taJesús
on vása ní-ndaa ra ini tón barco yó'o, ta
ndasaá kuiti naxíka xí'in ra ndaa na ini
tón barco yó'o, ta xa kua'an na xí'in nó.
23 Ta saá xito na sava barco tón kixi ñoo
Tiberias kixaa nó yu'u takuií mini yó'o. Ta

* 6:4 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á. † 6:7 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi. ‡ 6:19 O'on án iño kilómetro kúu oko o'on án oko uxu estadio, ña kúu ki'va xicho'on nañoo griego.

ndi'i tón barco yó'o kixaa nó mii xiiña yatin noo xixi na sita va'a ña taxi taJesús nda'a na, kivi si'na nika'an ra taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios. 24 Ta saá kundaa ini na on koó taJesús ní-kixaa, ni on koó naxíka xí'in ra yóo ka na yó'o, ta saá nanivi yó'o ndaa na ini tón barco tón kixi ñoo Tiberias, ta kua'an na ñoo Capernaum nandukú na taJesús.

To'on yó'o ká'an ndí taJesús kúu ra sita va'a ndino'o ña táxi kutaku nivi

25 Ta saá nanivi yó'o nixaa na inka tá'ví yu'u takuií mini yatin ñoo Capernaum, ta naní'i na taJesús. Ta saá nindaka to'on na ra, káchí na xí'in ra:

—Tata Rabí, ¿ama kixaa ún yó'o? —káchí na.

26 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ta ndixa ká'an i xí'in ndó on siví xa'a ña xini ndó milagro ña ke'é i noo ndó kúu ña nándukú ndó yi'i. Ta xa'a ña taxi i sita va'a xixi ndó anda nixaa ini ndó kúu ña nándukú ndó yi'i. 27 On vá'a tá ndasaá kuiti sandi'i ndó ini ndó ña ndúkú ndó ña kuxu ndó, chi ñayó'o ña yachi ní tá'yi kúu ña. Ta va'a ka chikaa ndó ndee ña ndukú ndó inka noo ñaxíxi ña on vása tá'yi. Ta yi'i, taa ta kixi noo Ndios, taxi i ña kuxu ndó sita va'a ña kómí ndee ña taxi kutaku ndino'o ndó, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndó. Saá chi Yivá i Ndios xa taxi ra ndayí ra nda'a i ña ke'é i saá —káchí taJesús xí'in na.

28 Ta saá nindaka to'on na ra, káchí na xí'in ra:

—¿Yukía xíni ñó'ó ke'é ndi ña kivi kasa ndivi ndi chiño ña kóni Ndios? —káchí na xí'in taJesús.

29 Ta taJesús ndakuiin ra, nika'an ra saá:

—Ñayó'o kúu ña kóni Ndios ke'é ndó ña kasa ndivi ndó chiño ña kóni ra: xíni ñó'ó kandixa ndó yi'i, taa ta ti'ví ra —káchí taJesús xí'in na.

30 Ta saá nindaka to'on tuku na ra:

—¿Ndá milagro kúu ña ke'é ún noo ndi ña koni ndi, ta saá kandixa ndi ndí yó'ó kúu ún taa ta ti'ví Ndios? Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún? 31 Chi naxii síkuá yó xixi na sita va'a ña naní maná kivi nixiyo na yuku yichí. Ta xa'a ñayó'o káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á: "Taxi ra sita va'a ña kixi ñoyívi nino, xixi na", káchí to'on Ndios —káchí na xí'in taJesús.

32 Ta ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó, on siví taMoisés xikuu ta taxi sita va'a ña kixi ñoyívi nino xixi na, ta Yivá i Ndios kúu ta taxi ña xixi naxii síkuá yó. Ta vitin Ndios táxi ra nda'a ndó sita va'a ndino'o ña kixi ñoyívi nino. 33 Ta sita va'a ndino'o ña táxi Ndios kúu taa ta kixi noo Ndios ta noo ra ta kixaa ra nda ñoyívi yó'o, ta tayó'o ndixa taxi ra kutaku ndino'o nivi —káchí taJesús xí'in na.

34 Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:

—Tata, ndi'i saá kivi taxi ún sita va'a yó'o nda'a ndi ña kuxu ndi ña —káchí na xí'in taJesús.

35 Ta ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in na:

—Yi'i kúu sita va'a ndino'o, ta táxi i ña kutaku ndino'o nivi. Ta nivi na ndíkon yi'i nda ñii kivi on kivi ka na soko, ta nivi na kándixa yi'i nda ñii kivi on yichi ka na takuií. 36 Xa ndato'on i xí'in ndó to'on yó'o, ta tuku ká'an i xí'in ndó vitin ndí ndó'ó, vará xíto ndó yi'i xí'in nduchu noo ndó, ta on xiin ndó kandixa ndó yi'i. 37 Ta nivi na chitóni Yivá i Ndios kundikon na sata i, ndi'i nayó'o kixaa na noo i. Ta naki'in va'a i ndi'i na kixaa noo i, ta nda ñii kivi on vása taxin i nda ñii nayó'o ña kuxíká na noo i. 38 Chi yi'i kee i noo Yivá i Ndios ta kixaa i ñoyívi yó'o xa'a ña kasa ndivi i ña kóni Yivá i, taa ta ti'ví yi'i vaxi i. Ta on siví xa'a ña kóni mii i kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o. 39 Ta Yivá i, taa ta ti'ví yi'i vaxi i, kóni ra ña on sandañó'ó i nda ñii nivi na taxi ra nda'a i. Ta saá tá kixaa kivi sondí'í ñoyívi yó'o, ta sanataku i ndi'i nivi yó'o. 40 Yivá i Ndios kóni ra ndí nivi na xíni yi'i ta kándixa na yi'i, ta ndi'i nayó'o kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, ta kivi sondí'í, yi'i sanataku i ndi'i nivi yó'o —káchí taJesús xí'in na.

41 Ta saá kixá'á najudío ká'an on vá'a na xa'a taJesús, chi nika'an ra, káchí ra saá: "Yi'i kúu sita va'a ndino'o ña kixi noo Ndios", káchí ra. 42 Ta kixá'á na ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Án on siví tayó'o kúu taJesús sa'ya taJosé?, chi xíni va'a yó yivá ra, xí'in si'í ra. Ta saá, ¿ndachun ká'an ra kee ra ñoyívi nino noo yóo Ndios? —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.

43 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:

—On ka'an kuáchí ka ndó to'on on vá'a xa'a i xí'in tá'an ndó. 44 Saá chi tá Yivá i Ndios, taa ta ti'ví yi'i vaxi i, on vása chíkaa

ra ini nivi ña kixaa na noo i ña kundikon
na yi'i, ta nda ñii nivi on kuchiño ke'é na
saá. Ta tá kixaa kivi sondí'í, ta ndixa yi'i
sanataku i ndi'i nivi yó'o, na kúu na ndíkon
yi'i. 45 To'on Ndios ña nitaa naprofeta kuiya
xina'á káchí ña saá: "Mii Ndios saná'a ra
ndi'i nivi", káchí to'on yó'o. Ta ndi'i nivi
na chikaa so'o to'on ña sáná'a Yivá i Ndios
ta sakuá'á na ña, nayó'o kixaa na noo i.
46 'Ndixa nda ñii nivi on ta'án koni na
Ndios xí'in nduchu noo na, ta ndasaá kuiti
yi'i, taa ta kixi noo ra kúu taa ta xa xini
ña'á. 47 Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó:
Ndi'i nivi na kándixa yi'i kúu nivi na táku
ndino'o ndi'i saá kivi. 48 Yi'i kúu sita va'a
ndino'o, ta kómí i ndee ña taxi i ña kutaku
ndino'o nivi. 49 Vará naxii síkuá yó xina'á
xixi na sita va'a ña naní maná kivi nixiyo
na yuku yichí, ta saá ni, nixi'i ndi'i nayó'o.
50 Ta yi'i kúu sita va'a ña kixi noo Ndios.
Táná kuxu nivi sita va'a yó'o, ta saá on kivi
ka na, ta kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi
ña vaxi. 51 Yi'i kúu sita va'a ña táku, ña kixi
noo Ndios, ta noo ña kixaa ña ñoyívi yó'o.
Táná kuxu nivi sita va'a yó'o, ta ndixa on
ndi'i xa'a na, ta nivi yó'o kutaku na ndi'i
saá kivi. Sita va'a ña ká'an i xa'a yó'o kúu
koñu i ña soko i xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o
ña kuchiño kutaku na ndi'i saá kivi —káchí
taJesús xí'in na.
52 Tá najudío na ndóo yó'o xini so'o na
to'on yó'o, ta saá kixá'á na náa na xí'in
tá'an na, chi on vása kúndaa ini na to'on
nika'an taJesús. Ta nika'an na, káchí na saá:
—¿Ndasaá ke'é tayó'o ña taxi ra koñu ra
kuxu yó? —káchí na.
53 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:
—Ña ndixa ndaa kúu to'on yó'o: Nivi na
on kuxu koñu i ni on ko'o na nii i, nayó'o
ndixa on kutaku ndino'o na. 54 Ta ndi'i nivi
na xíxi koñu i ta xí'i na nii i, nayó'o kúu
nivi na ndixa táku ndino'o, ta kivi sondí'í,
yi'i sanataku i nayó'o. 55 Saá chi koñu i kúu
ñava'a ndino'o xíxi nivi, ta nii i kúu ñava'a
ndino'o xí'i nivi. 56 Ndi'i nivi na xíxi koñu i
ta xí'i na nii i kúu nivi na ñii yóo xí'in i, ta
yi'i ñii yóo i xí'in nayó'o. 57 Ndios taa tatáku
ndino'o, ti'ví ra yi'i, ta yi'i táku ndino'o i
chi táku Ndios. Ta ñii ki'va saá ndi'i nivi
na kuxu koñu i, nayó'o kutaku ndino'o na
chi táku i. 58 Yi'i kúu sita va'a ndino'o ña
kee ñoyívi nino noo yóo Ndios. On vása
ñii kúu sita va'a yó'o xí'in sita va'a ña naní
maná ña xixi naxii síkuá yó xina'á. Saá chi,
vará xixi na sita va'a maná yó'o, ta saá ni,
nixi'i ndi'i na. Ta ndi'i nivi na kuxu sita va'a
ndino'o ña kúu koñu i, ta nivi yó'o kutaku
ndino'o na ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí
taJesús xí'in na.
59 TaJesús nika'an ra to'on yó'o kivi yóo
ra sáná'a ra nivi ve'e ño'o sinagoga ñoo
Capernaum.

To'on nika'an taJesús kómí ña ndee taxi ña kutaku ndino'o nivi

60 Tá xini so'o na ndi'i to'on ña nika'an
taJesús yó'o, ta kua'a ní nivi na ndíkon sata
ra, kixá'á na ká'an tá'an na, káchí na saá:
—To'on yó'o yo'vi ní ña. ¿Yu kúu nivi
kuchiño kandixa na to'on yó'o? —káchí na
xí'in tá'an na.
61 Ta kúndaa ini taJesús ña ká'an on vá'a
na xa'a to'on ndato'on ra, ta nika'an ra xí'in
na, káchí ra saá:
—¿Án to'on ña ndato'on i xí'in ndó
sándi'i ña ini ndó? 62 Ta saá, ¿ndasaá ka
ví naka'nda ní ini ndó táná koto ndó yi'i,
taa ta kixi noo Ndios, kivi ndikó i ndaa i
ñoyívi nino noo si'na nixiyo i? 63 Ñii laá
Níma Ndios kómí ña ndee ña taxi ña kutaku
ndino'o nivi, ta ndee ña kómí yikí koñu nivi
on vása kúndeé ña taxi ña kutaku ndino'o
nda ñii nivi. To'on ña nika'an i xí'in ndó
kúu to'on Níma Ndios ta kómí ña ndee ña
taxi ña kutaku ndino'o ndó. 64 Ta saá ni,
sava ndó'ó on vása kándixa ndó to'on ña
ká'an i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.
Chi nda kivi noó xa kundaa ini taJesús yu
kuu nivi na on kandixa ña'á, ta kundaa ini
ra yu kuu taa ta ko'on sikó kuí'ná ña'á nda'a
nivi na sáa ini xíni ña'á. 65 Ta saá nika'an ka
ra xí'in na:
—Ñakán kía xa ndato'on i xí'in ndó ndí
nda ñii nivi on kuchiño na kixaa mii na
noo i ña kundikon na yi'i, tá on vása chíkaa
Ndios ini na ke'é na saá —káchí taJesús
xí'in na.
66 Tanda kivi saá kua'a ní nivi na
xindikon sata taJesús, sandakoo na ra, ta on
vása ka kua'an na sata ra. 67 Ta saá taJesús
nindaka to'on ra na uxu ovi xíka xí'in ra, ta
nika'an ra saá xí'in na:
—Ta ndó'ó, ¿yukía káchí ini ndó? ¿Án
kóni ndó sandakoo ndó yi'i ndatán nivi
yó'o sandakoo na yi'i? —káchí ra xí'in na.
68 Ta ndakuiin taSimón Pedro nika'an ra:
—Tata, ¿yu kúu ka ví inka taa ta kuchiño
ndi kundikon ndi?, chi ñii laá yó'ó kúu taa

ta ká'an to'on ña kómí ndee ña taxi kutaku
ndino'o nivi. 69 Xa kándixa va'a ndi yó'ó, ta
xíni ndi yó'ó kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku nivi ñoyívi yó'o ta kúu ún Sa'ya
Ndios tatáku —káchí taPedro xí'in taJesús.
70 Ta taJesús ndakuiin ra nika'an ra,
káchí ra saá:
—¿Án on ndixa mii yi'i kúu taa ta
nakaxin mii uxu ovi ndó'ó ña kundikon ndó
yi'i?, ta ini ñii ndó'ó nákaa ñaníma ndiva'a
—káchí taJesús xí'in na.
71 Káchí ra saá xa'a taJudas sa'ya taSimón
Iscariote, chi taJudas yó'o kúu ñii tatá'an
na uxu ovi xíka xí'in taJesús, ta vaxi kivi
taJudas yó'o sikó kuí'ná ra taJesús nda'a na
sáa ini xíni ña'á.

7

To'on yó'o ká'an ña nañani taJesús on ta'án kandixa na ra

1 Ta saá taJesús xíka ra kua'a ní ñoo ña
ñó'o estado Galilea, chi on xiin ra kaka ka
ra ñoo ña ñó'o estado Judea, chi naná'no
noo najudío ndúkú na ka'ni na ra. 2 Ta saá
xa yatin tóndaa kivi ña sákana najudío viko
ká'no, ña naní viko ve'e tia'va.* 3 Ta nañani
taJesús kixaa na noo ra, ta nika'an na xí'in
ra, káchí na saá:
—¿Án on vá'a sandakoo ún ñoo válí
yó'o ta ko'on ún ñoo ná'no ña ñó'o estado
Judea?, chi ñoo kán kua'a ní ka nivi na
ndíkon sata ún kuchiño koto na milagro
ke'é ún. 4 Tá ndixa ké'é ún chiño ná'no, ta,
¿ndachun on vása saná'a ún ña noo ndi'i
nivi ña kuchiño na koni na ña ké'é ún? Chi
nda ñii taa on tondaa ra kuu ra taká'no,
tá tayó'o kísa chiño se'é ra —káchí nañani
taJesús xí'in ra.
5 Nañani ra nika'an na saá xí'in ra chi on
ta'án kandixa na ra. 6 Ta ndakuiin taJesús,
nika'an ra xí'in na:
—On ko'on i viko vitin chi on ta'án ton-
daa kivi ña chitóni Ndios. Ta mii ndó, nda
ndá ka kivi kúu ña va'a ko'on ndó, 7 chi
nanivi ñoyívi yó'o on kiví kusaa ini na koni
na ndó'ó. Ta yi'i, sáa ní ini nivi yó'o xíni
na yi'i, chi ká'an káxín i xí'in na xa'a ña on
vá'a ké'é na. 8 Ta va'a kua'an ndó viko vitin,
ta yi'i, on ko'on i xí'in ndó, chi on ta'án
kixaa kivi ña chitóni Ndios ko'on i —káchí
taJesús xí'in nañani ra.
9 Ta saá nindoo ra ñoo estado Galilea.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndato'on ta-Jesús xí'in nivi na ndóo viko ve'e tia'va

10 Ta nañani taJesús kee na kua'an na
viko ña kána ñoo Jerusalén. Ta saá niya'a
lo'o kivi, ta kee taJesús kua'an se'é ra viko
yó'o, ña on vása koni nivi kua'an ra. 11 Ta
najudío na ndóo viko yó'o nándukú na
taJesús, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na
saá:
—¿Míkía yóo taJesús? —káchí na.
12 Ta kua'a ní nivi ká'an na ndáto'on na
xí'in tá'an na xa'a taJesús. Sava na ká'an
xa'a ra va'a ní taa kúu ra, ta inka na ká'an
xa'a ra on vása va'a taa kúu ra, chi ta
sándá'ví kuiti nivi kúu ra, káchí na. 13 Ta
ndi'i nivi na ká'an yó'o, ndasaá kuiti xí'in
tá'an mii na ká'an na, chi on xiin na ña koni
so'o naná'no noo najudío xa'a ña ndato'on
na. Saá chi yí'ví na noo naná'no yó'o.
14 Ta tóndaa kivi ña kúu mii ma'ñó viko
yó'o, ta taJesús nixaa ra ve'e ño'o ká'no, ta
kixá'á ra sáná'a ra nivi na ndóo yó'o. 15 Tá
najudío xini so'o na ña ká'an taJesús sáná'a
ra, ta naka'nda ini na xa'a ña xini so'o na,
ta nika'an na, káchí na saá:
—¿Ndachun va'a ní xíni tayó'o?, ta on
vása ní-ka'vi ra kua'a ní kuiya ve'e noo ká'vi
na —káchí na.
16 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:
—On siví to'on mii i kúu ña sáná'a i, ta
sáná'a i to'on Ndios, taa ta ti'ví yi'i. 17 Ta
ndi'i nivi na chíkaa ini ña kasa ndivi na
ña kóni Ndios, nivi yó'o kúu na kúchiño
kundaa va'a ini ndí án ndixa xí'in ndayí
Ndios sáná'a i nivi, án kuiti xí'in ndayí mii i
sáná'a i na. 18 Ta taa ta ká'an xí'in ndayí mii,
tayó'o ká'an ra ña kasa ká'no xí'in mii ra
noo nivi. Ta taa ta ndúkú ña kanóo síkón
ñato'ó inka taa ta ti'ví ña'á, ta taa ta ndúkú
ñayó'o kúu ta ká'an ña ndixa ndaa, ta on
koó ñavatá ini tayó'o.
19 '¿Án on siví ñandaa kúu ña taMoisés
taxi ra ndayí Ndios nda'a naxii síkuá yó?
Ta nda ñii ndó'ó on vása kándixa ndó ndayí
yó'o. Ta vitin, ¿ndachun kóni ndó ka'ni ndó
yi'i?
20 Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra,
káchí na saá:
—Yó'ó, ¡ndixa nákaa níma ndiva'a
ini ún, ta sáka ní ña sini ún! ¿Yu kúu nivi
kóni ka'ni yó'ó? —káchí na xí'in ra.

* 7:2 Viko yó'o kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios chindeé ra naxii síkuá na kivi xitaku na noo ño'o yichí kuiya xina'á.

21 Ta ndakuiin taJesús:
—Ñii milagro ke'é i noo ndó, ta ndi'i
ndó'ó naka'nda ní ini ndó, chi ke'é i ñava'a
yó'o kivi yii. 22 Ta mii ndó, kivi yii ña
nákindée ndó, ta saá ni, kísa chiño ndó.
Saá chi tá ñii talo'o sa'ya ndó nixino ra ona
kivi mii kivi yii, ta nduxa kasa ndivi ndó
costumbre ña naní circuncisión,† chi saá
kísa ndivi ndó ña xa'nda chiño taMoisés
noo naxii síkuá yó. (Ta on siví taMoisés
kúu tanoó xa'nda chiño ña kasa ndivi nivi
ña naní circuncisión yó'o, chi on ta'án ka
kixaa kivi kaku taMoisés, ta naxii síkuá yó
taAbraham, taIsaac, xí'in taJacob xa kisa
ndivi na ñayó'o.) 23 Ta xa'a ña on xiin
ndó ya'a ndoso ndó noo ndayí taMoisés, ta
nduxa kasa ndivi ndó chiño lo'o ña naní
circuncisión, vará mii kivi yii kúu ña. Ta
saá, ¿ndachun sáa ini ndó xíni ndó yi'i xa'a
ña kisa ndivi i chiño va'a, chi sanda'a i ñii
ta ndeé ndó'o, vará kivi yii xikuu ña? 24 Tá
ndasaá kuiti xíto ndó ña ké'é nivi, ta on
vása kúchiño kasa nani ndó xa'a ña ké'é na.
Saá chi xíni ñó'ó kundaa ini ndó yu kúu ña
ndixa ndaa, ta saá kuchiño kasa nani ndó
xa'a nivi án ndixa ndíso na kuachi —káchí
taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndí on vása kúndaa ini nivi
án ndixa taJesús kúu Cristo

25 Ta saá sava nivi na táku ñoo Jerusalén
ká'an tá'an na, káchí na saá:
—¿Án on siví tayó'o kúu taa ta kóni
nachiño ná'no ka'ni na? 26 Ta vitin yó'o
yóo ra, ká'an ndoso ra noo yó, ta nda ñii
naná'no on vása ká'an na xí'in ra. ¿Án
xáni sini nachiño ná'no yó'o ndí tayó'o kúu
Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku mii yó?
27 Ta tayó'o on kiví kuu ra Cristo, chi xáni
sini yó ndí nda ñii nivi on koni na míchí kixi
Cristo. Ta taJesús yó'o, xíni yó ndá ñoo kixi
ra —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.
28 Ta yóo taJesús sáná'a ra nivi ve'e ño'o
ká'no, ta saá ndeé ka ndaní'i ra tachi ra, ta
nika'an ra:
—¿Án ndixa xíni ndó yi'i? ¿Án ndixa
xíni ndó míkía kixi i? On siví xí'in ndayí
mii i kúu ña kixaa i ñoyívi yó'o, ta yi'i
kixaa i xí'in ndayí Ndios, taa ta ti'ví yi'i, ta
tayó'o kúu taa tandaa ndino'o. Ta ndó'ó,
on vása xíni ndó ra. 29 Ta yi'i, xíni va'a i ra
chi kixi i noo ra, ta tayó'o ti'ví ra yi'i kixaa i
ñoyívi yó'o —káchí taJesús, ká'an ra.
30 Tá xini so'o na ña nika'an ra, ta kixá'á
na ndúkú ndeé na tiin na ra, ta nda ñii nivi
ni-kuchiño na tondaa na tiin na ra, chi on
ta'án tondaa kivi ña chitóni Ndios. 31 Ta
kua'a ní nivi kandixa na ra, ta ká'an na,
káchí na saá:
—Ndixa tayó'o kúu Cristo, chi on kiví
kixaa inka taa ta kuchiño ke'é milagro
ná'no ka noo ña ké'é tayó'o —káchí na,
ká'an na.

To'on yó'o ká'an ña
nafariseo ti'ví na napolicía ña tiin na taJesús

32 Ta nafariseo xini so'o na ña ndato'on
nivi xa'a taJesús. Ta saá nafariseo yó'o xí'in
naná'no noo nasutu ti'ví na napolicía na
ndáa ve'e ño'o ká'no ña ko'on na tiin na
taJesús. 33 Ta nika'an taJesús xí'in nivi:
—Ñii káni lo'o koo ka i xí'in ndó, ta
saá ko'on i ndikó i noo yóo taa ta ti'ví yi'i
kixaa i. 34 Ta saá nandukú ndó yi'i, ta
on kuchiño ndó naní'i ndó yi'i, ta ni on
kuchiño ndó ko'on ndó noo koo i —káchí
ra xí'in na.
35 Ta saá naná'no noo najudío ká'an tá'an
na, káchí na saá:
—¿Míkía ko'on tayó'o? ¿Ndachun ká'an
ra ko'on ra noo on kívi naní'i yó ra? ¿Án
ko'on ra ñoo xíká ña kúu ñoo griego noo
táku kua'a ní najudío? ¿Án ko'on ra ñoo
kán ña saná'a ra nagriego? 36 Chi on vása
kúndaa ini yó yukía káchí to'on ká'an ra,
chi nika'an ra ndí nandukú yó ra ta on vása
naní'i yó ra, ta ni on kuchiño yó xaa yó noo
ko'on ra koo ra —káchí na, ká'an na xí'in
tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a
noo kaku kua'a ní yuta xí'in takuií tá táku

37 Ta nitondaa kivi sondí'í viko yó'o, ta
mii ñayó'o kúu kivi ká'no ní ka. Ta saá
nakundichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndee ra
nika'an ra, káchí ra saá:
—Ndi'i nivi na yíchi ní takuií, va'a kixi
na noo i, ta taxi i takuií ko'o na. 38 Ta nivi
na kandixa yi'i, ta ini nayó'o kaku takuií tá
táku, ta nandika takuií yó'o kua'an rá, ta
nduu rá kua'a ní yuta ná'no, chi saá káchí
to'on Ndios ña nitaa na xina'á —káchí
taJesús xí'in na.

† 7:22 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

39 Kua'a ní yuta ná'no xí'in takuií tá táku
yó'o ká'an ña xa'a Níma Ndios ña naki'in
nivi na kandixa taJesús. Ta kivi nika'an
ra ñayó'o, ta on ta'án ka naki'in nivi Níma
Ndios saá, chi on ta'án tondaa kivi ña ndikó
taJesús ñoyívi nino noo yóo ñalivi ká'no
xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an xa'a ña nátá'vi tá'an nivi
xa'a taJesús

40 Tá xini so'o na ña ká'an taJesús, ta sava
nivi nika'an na, káchí na saá:
—Ñandaa kía tayó'o kúu taprofeta ká'no
ta ndáti ndi kixaa —káchí na.
41 Ta inka na ká'an, káchí na saá:
—Tayó'o kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku ra mii yó —káchí na.
Ta sava na ká'an:
—On kiví kuu tayó'o Cristo chi Cristo
on kiví kuu ra ta kixi ñoo estado Galilea.
42 To'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña
Cristo kuu ra ñii sa'ya ñani síkuá tarey
David, ta kaku ra ñoo Belén ña nákaa estado
Judea noo xitaku tarey David, káchí to'on
Ndios —káchí na, ká'an na.
43 Ta saá kixá'á na nátá'vi tá'an na xa'a
taJesús, chi on vása kúchiño ñii koo yu'ú
na xa'a ra. 44 Sava na kóni na tiin na ra ña
ko'on ra ve'e kaa, ta nda ñii na ni-kuchiño
ña tondaa na tiin na ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí napolicía naka'nda
ini na
ña xini so'o na to'on taJesús

45 Ta saá napolicía ndikó na kixaa na noo
ndóo nafariseo xí'in inka naná'no noo na-
sutu. Ta nayó'o nindaka to'on na napolicía
yó'o:
—¿Ndachun ni-tiin ndó taJesús kixi ra
yó'o xí'in ndó? —káchí na.
46 Ta ndakuiin napolicía nika'an na:
—Nda ñii yichi on ta'án koni so'o ndi
ñii taa ká'an ra to'on ndatán ká'an tayó'o
—káchí na.
47 Ta ndakuiin nafariseo, nika'an na,
káchí na saá:
—¿Án xa sandá'ví ra ndó'ó? 48 Chi nda
ñii naná'no ñoo yó'o, ta nda ñii mii ndi
nafariseo on vása kándixa ndi ra. 49 Ta
nivi na chíkaa so'o ña ká'an ra, nayó'o
kúu na on vása xíni va'a ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés, ta nivi na nitavi chi'ña kúu
nayó'o —káchí nafariseo xí'in napolicía.
50 Ta ñii tafariseo ta yóo xí'in nayó'o kúu
taNicodemo, ta tayó'o kúu taa ta yachi ka
nixa'an ra ñii ñoó noo taJesús. Ta vitin
ká'an ra xí'in nafariseo yó'o, káchí ra saá:
51 —Ndayí Ndios ña nitaa taMoisés ña
kándixa yó káchí ña saá: Tá yóo nivi taxi
kuachi xa'a ñii taa, ta saá si'na nachiño
xíni ñó'ó koni so'o na to'on ña ka'an mii
ra ndakuiin ra xa'a ra. Ta saá nachiño
kuchiño kasa nani na xa'a ra án ndíso ra
kuachi. Saá káchí ndayí ña kándixa yó
—káchí taNicodemo xí'in na.
52 Ta ndakuiin na, nika'an na xí'in ra:
—¿Án yó'ó kúu tatá'an ra? ¿Án tañoo
Galilea kúu yó'ó xí'in ra? Xíni ñó'ó ka'vi
va'a ún to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ta
saá kundaa ini ún ndí nda ñii taprofeta on
ta'án kee ra ñoo estado Galilea —káchí na
xí'in taNicodemo.
53 Ta saá kee ndi'i na kuano'o na ve'e na.

8

To'on yó'o ká'an ña xa'a
ñii ña'a ñá nikí'vi kuachi xí'in ñii taa

1 Ta taJesús kua'an ra, ta kua'an ndaa ra
ñii xiki ña naní Xiki tón Olivo. 2 Ta nitivi
xitaan inka kivi, ta ndikó taJesús, kixaa ra
ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. Ta saá kixaa
ñii ti'vi ká'no nivi noo ra, ta xikoo ra, ta
kixá'á ra sáná'a ra nivi yó'o. 3 Ta saá sava
nafariseo xí'in nataa na sáná'a ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés kuiya xina'á, vaxi na noo
taJesús. Ta kixaa na noo ra xí'in ñii ña'a,
ñá tiin na, chi naní'i na ñá tá'an mii kí'vi
ñá kuachi xí'in ñii taa ta on siví yii ñá kúu,
káchí na. Ta kani ndichi na ñáña'a yó'o
ma'ñó noo ndóo kua'a ní nivi, yatin noo
yóo taJesús. 4 Ta saá nafariseo xí'in nataa
na sáná'a ndayí nika'an na xí'in taJesús,
káchí na saá:
—Tata maestro, naní'i ndi ñáña'a yó'o
tá'an mii kí'vi ñá kuachi xí'in ñii taa ta on
siví yii ñá kúu. 5 Ta ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés xina'á xá'nda chiño ña ndí xíni
ñó'ó koon yó yuu ndi'i náña'a ná ké'é saá,
anda kivi ná. Ta yó'ó, ¿yukía káchí ún xa'a
ñayó'o? —káchí na xí'in ra.
6 Saá nindaka to'on na taJesús chi ndúkú
na ña nakava ra kuachi, ñakán kuchiño na
taxi na kuachi xa'a ra noo nachiño. Ta
taJesús on vása ní-ndakuiin ra yu'u na, ta
chindee ra noo ra, ta xí'in nduku nda'a
ra, kixá'á ra táa ra noo ño'o. 7 Ta tuku
tuku ndáka to'on na yu kúu ña ke'é na xí'in

ñáña'a yó'o. Ta saá taJesús ndaní'i ra noo
ra, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Yukú ndó'ó na on koó nda ñii kuachi
kómí, ta vitin kuu ndó nanoó sakana yuu
sata ñáña'a yó'o —káchí taJesús xí'in na.
8 Ta tuku chindee ra noo ra, ta taa ra xí'in
nduku nda'a ra noo ño'o. 9 Ta nivi yó'o xini
so'o na ña nika'an ra xí'in na, ta saá ñii ñii
na kee na kua'an na. Si'na kee na xikua'a ní
ka, ta saá xikundikon ndi'i inka na, kua'an
na. Ta saá siín laá kuiti ñáña'a yó'o nindoo
ñíndichi noo taJesús. 10 Ta taJesús ndaní'i
ra noo ra, ta nindaka to'on ra ñáña'a yó'o,
káchí ra xí'in ñá:
—Nana, ¿míchí kua'an nivi na chikaa
kuachi sata ún? ¿Án on koó nda ñii nayó'o
yíta na ká'an na ndí xíni ñó'ó kivi ún?
—káchí ra xí'in ñá.
11 Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:
—On koó ka nda ñii nivi na ká'an xíni
ñó'ó kivi i yíta yó'o, Tata.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:
—Ta ni yi'i, on ka'an i ndí xíni ñó'ó
kivi ún, nana. Ta vitin kuano'o ún, ta on
ki'vi ka ún kuachi —káchí taJesús xí'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña taJesús kúu ño'o ndino'o yé'e

12 Ta saá taJesús tuku nika'an ra xí'in nivi
na ndóo ve'e ño'o yó'o:
—Yi'i kúu ño'o ndino'o yé'e noo nivi
ñoyívi. Ta ndi'i nivi na kundikon yi'i, on
ko'on ka na yichi naa ní ña on vá'a, chi
kukomí na ño'o ndino'o ña taxi kutaku
ndino'o na —káchí taJesús.
13 Ta nafariseo nika'an na xí'in ra, káchí
na saá:
—Ndasaá kuiti mii ún ká'an ún ndákui-
in ún xa'a ún, ta on koó inka nivi ndákuiin
xa'a ún. Ta saá ña ká'an ún xa'a mii ún, on
vása ndáya'ví ña noo ndi —káchí na xí'in
taJesús.
14 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:
—Vará ndákuiin i xa'a mii i, ta saá ni, ña
ndáya'ví kúu to'on ña ká'an i, chi xíni va'a i
míchí kixi i, ta xíni va'a i míchí ko'on i. Ta
ndó'ó, on vása xíni ndó míchí kixi i, ta ni
on vása xíni ndó míchí ko'on i. 15 Ta ndó'ó,
ndasaá kuiti xí'in ñandíchí sini nivi kísa
nani ndó xa'a kuachi inka nivi. Ta yi'i,
on vása kísa nani i xa'a kuachi nda ñii nivi
vitin. 16 Ta saá ni, táná kasa nani i xa'a
kuachi nivi, ta xí'in ña ndixa ndaa ke'é i
saá. Chi on siví ñii laá mii i kasa nani i
xa'a kuachi nivi, ta Yivá i Ndios, taa ta ti'ví
yi'i, ñii yóo ra xí'in i ña kasa nani ndi xa'a
kuachi nivi. 17 Yóo ndayí ña kísa ndivi ndó
ña káchí ndí xíni ñó'ó koo ovi nivi, tá ñii
koo yu'ú to'on ña ndakuiin na ovi yó'o, ta
saá va'a kandixa yó ña ká'an na, chi saá kísa
ndaa na xa'a kuachi, káchí ndayí ña kísa
ndivi ndó. 18 Ta yi'i kúu ñii taa ta ndákuiin
xa'a mii i, ta Yivá i, taa ta ti'ví yi'i, kúu inka
ta ndákuiin xa'a i —káchí taJesús xí'in na.
19 Ta saá nindaka to'on na ra, káchí na
saá xí'in ra:
—¿Míkía yóo Yivá ún? —káchí na.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—On vása xíni ndó yi'i, ni on vása xíni
ndó Yivá i. Tá kundaa ini ndó yu kúu i,
níkúu, ta saá ndixa kundaa ini ndó yu kúu
Yivá i —káchí taJesús xí'in na.
20 Ndi'i to'on yó'o nika'an taJesús
xí'in na kivi yóo ra ve'e ño'o ká'no ñoo
Jerusalén, chi yóo ra sáná'a ra nivi na ndóo
yatin noo yíta caja noo táan na si'ún ña
sóko nivi noo Ndios. Ta nda ñii nivi ni-tiin
na ra ña nataxi na ra nda'a nachiño, chi on
ta'án tondaa kivi chitóni Ndios saá ke'é na
xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí taJesús on siví taa ta ñoyívi yó'o kúu ra

21 Ta saá nika'an taJesús xí'in na:
—Yachi ní kee i ko'on i, ta ndó'ó nan-
dukú ndó yi'i, ta on kuchiño ndó naní'i ndó
yi'i. Saá chi on xiin ndó ndikó ini ndó xa'a
kuachi ndíso ndó, ta ndixa kivi ndó xí'in
kuachi ndíso ndó. Ta saá on kiví ko'on ndó
ta xaa ndó noo ko'on i —káchí ra.
22 Ta naná'no noo najudío ká'an na xí'in
tá'an na, káchí na saá:
—On kiví ko'on yó noo ko'on ra, káchí
ra. ¿Án xáni sini ra ka'ni xí'in mii ra, ñakán
nika'an ra saá? —káchí na ká'an na xí'in
tá'an na.
23 Ta nika'an taJesús xí'in na, káchí ra
saá:
—Ndi'i ndó'ó kúu ndó nivi ñoyívi yó'o,
ta ndasaá kuiti ndíkon ndó yichi ñoyívi
yó'o. Ta yi'i, taa ta kee ñoyívi nino kúu i,
ta on vása ndíkon i yichi ñoyívi yó'o. 24 Xa
ndato'on i xí'in ndó ndixa kivi ndó xí'in
kuachi ndíso ndó. Saá chi tá on vása
kándixa ndó to'on ña ndato'on i xa'a i xí'in
ndó yu kúu yi'i, ta ndixa kivi ndó xí'in
kuachi ndíso ndó —káchí taJesús xí'in na.
25 Ta saá nika'an na xí'in ra:

—Ta yó'ó, ¿yu kúu ún? —káchí na xí'in ra.
Ta ndakuiin ra, nikaʼan ra xí'in na:
—Tanda kivi kixá'á i ká'an i xí'in ndó, xa ndátoʼon i xí'in ndó yu kúu i. 26 Yóo kuaʼa ní ña kúchiño kaʼan i xí'in ndó xaʼa ña on vá'a ké'é ndó. Saá chi taa ta ti'ví yi'i vaxi i kúu tandaa ndino'o, ta ñii ki'va saá ndatán yóo toʼon ña xíni soʼo i ká'an ra, saá yóo ña ká'an i xí'in nivi ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in na.
27 Ta nivi yó'o on vása ní-kundaa ini na ndí taJesús ká'an ra xaʼa Yivá ra Ndios. 28 Ta saá nikaʼan ka taJesús xí'in na, káchí ra:
—Ta ñii kivi tiin ndó yi'i ta ndaní'i ndó yi'i, taa ta kixi noo Ndios, ta katakaa ndaa ndó yi'i ñii noo síkón. Ta saá kundaa ini ndó yu kúu i. Ta kivi yó'o ndixa kundaa ini ndó ndí nda ñii chiño on vása kísa ndivi matóʼón i ña, ta ni on vása ká'an i toʼon ña vaxi kuiti sini mii i. Ndasaá kuiti toʼon ña ká'an Yivá i xí'in i, ñayó'o kúu ña ká'an i xí'in nivi. 29 Taa ta ti'ví yi'i vaxi i, yóo ra xí'in i ndi'i saá kivi, ta nda ñii kivi on vása sándakoo matóʼón ra yi'i, chi ndi'i saá kivi kísa ndivi i chiño ña kúsii ini ra xíni ra —káchí taJesús xí'in na.
30 Tá xíni soʼo na ña nikaʼan ra, ta kuaʼa ní nivi na ndóo yóʼo kandixa na ra.

Toʼon yóʼo ká'an ña ndí ña ndixa ndaa ndinoʼo kúu ña sáña nivi koʼon ndíka na noo ña on vá'a

31 Ta saá nikaʼan taJesús xí'in najudío na xa kandixa ña'á:
—Ta ndó'ó, tá ñii ñii kivi vaxi chikaa soʼo ndó toʼon i, ta kasa ndivi ndó toʼon ña sáná'a i ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na ndinoʼo ini ndíkon ndó yi'i. 32 Ta saá koni vaʼa ndó yu kúu ña ndixa ndaa ndinoʼo, ta ñandaa ndinoʼo yóʼo kúu ña saña ndó ña kuchiño koʼon ndíka ndó —káchí taJesús xí'in na.
33 Ta ndakuiin na, nikaʼan na, káchí na saá:
—Ndi'i kúu ndi saʼya ñani síkuá taAbraham, ta nda ñii kivi on vása ní-xikuu ndi namozo na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño ña kísa chiño na noo napatrón na. ¿Ndachun ká'an ún xí'in ndi ñii kivi vaxi saña ndi koʼon ndíka ndi?
34 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra xí'in na:
—Ña ndixa ndaa kúu toʼon ká'an i xí'in ndó: Ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, nayó'o yóo na ndatán yóo namozo na kísa chiño noo ña on vá'a, chi ña on vá'a yóʼo kúu ña xá'nda chiño noo na. 35 Nda ñii nivi na ndasaá kuiti kísa chiño noo taká'no, on vása kómí nayóʼo ndayí kutaku na ve'e taká'no ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta taa ta kúu saʼya mii taká'no xí'in ve'e, ndixa kómí tayóʼo ndayí kutaku ra ve'e yivá ra ndi'i saá kivi. 36 Ta saá ndixa tá Saʼya mii Taa taKá'no kúu taa ta saña ndóʼó koʼon ndíka ndó noo ña on vá'a, ta mii ña ndixa ndaa koʼon ndíka ndó, ta ña on vá'a on kukomí ka ña ndayí ka'nda chiño ña noo ndó. 37 Xíni vaʼa i ndóʼó kúu ndó saʼya ñani síkuá taAbraham. Ta saá ni, kóni ndó ka'ni ndó yi'i, chi on xiin ndó naki'in vaʼa ndó toʼon i ña kutaku ña ini ndó. 38 Yi'i ká'an i xí'in ndó ndasaá kuiti ña xini i ta xini soʼo i noo nixiyo i xí'in Yivá i. Ta ndóʼó, ké'é ndó ndasaá kuiti ña xíni soʼo ndó ká'an yivá ndó xí'in ndó —káchí taJesús xí'in na.

Toʼon yóʼo ká'an yu kúu yivá nivi na on xiin naki'in ñandaa

39 Ta ndakuiin na, nikaʼan na xí'in taJesús:
—TaAbraham kúu yivá ndi —káchí na xí'in ra.
Ta nikaʼan taJesús xí'in na:
—Tá saʼya ndinoʼo taAbraham kúu ndó, ta saá koʼon ndó kundikon ndó yichi ra, níkúu. 40 Ta ndóʼó, on vása ndíkon ndó yichi taAbraham, chi kóni ndó ka'ni ndó yi'i, ta yi'i kúu taa ta ká'an toʼon ña ndaa, ña kúu toʼon ña xini soʼo i nikaʼan Ndios xí'in i. Ta taAbraham, on vása ní-ke'é ra ndatán ké'é ndó vitin. 41 Ta ndóʼó, ké'é ndó ndatán yóo ña ké'é mii yivá ndó —káchí ra xí'in na.
—On siví saʼya sáká kúu ndi. Chi xíni ndi ñii laá kúu yivá ndi, ta kúu Ndios —káchí na xí'in ra.
42 Ta nikaʼan taJesús xí'in na:
—Tá ndixa Ndios kúu yivá ndó, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó yi'i, chi yi'i kee i noo Ndios, ta kixaa i yóo i yóʼo vitin. Ta on vása ní-kixaa i xí'in ndayí mii i, ta xí'in ndayí Ndios kixaa i, chi Ndios kúu taa ta ti'ví yi'i vaxi i. 43 ¿Ndachun on vása kúndaa ini ndó toʼon ña ká'an i xí'in ndó? On vása kúchiño ndó kundaa ini ndó chi on xiin ndó chikaa soʼo ndó toʼon i. 44 Saá chi yivá ndó kúu ñaníma ndivaʼa ká'no, ta ndóʼó kóni ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a ña sakusii ndó ini yivá ndó. Tanda kixá'á kivi noó

tanda vitin ñaníma ndiva'a ká'no yó'o kúu
ña xá'ni nivi. Ta ñandiva'a ká'no yó'o, nda
lo'o on vása ndíkon ña yichi ndaa, saá chi
nda lo'o on vása yóo ña ndixa ndaa ini ña.
To'on ña vatá ká'an ña kúu to'on ña káku
ini mii ña, chi ndixa nina ñavatá kuiti kúu
ñaníma ndiva'a ká'no, ta kúu ña yivá ndi'i
ñavatá. 45 Ta yi'i, ká'an i ñandaa xí'in ndó,
ta xa'a ñayó'o, on xiin ndó kandixa ndó yi'i.
46 ¿Án yóo ñii ndó'ó na kúchiño naní'i ndó
ta kasa ndaa ndó xa'a ñii ña on vá'a ke'é i?
Tá to'on ña ndixa ndaa kúu ña ká'an i xí'in
ndó, ta saá, ¿ndachun on xiin ndó kandixa
ndó to'on ká'an i? 47 Ndi'i nivi na kúu sa'ya
ndino'o Ndios chíkaa so'o na to'on ña ká'an
ra. Ta ndó'ó, on siví sa'ya Ndios kúu ndó,
ñakán on vása chíkaa so'o ndó to'on ña
ká'an Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña ndí on ta'án ka kaku taAbraham
ta xa yóo taJesús

48 Ta ndakuiin sava najudío, nika'an na
xí'in taJesús, káchí na saá:
—¿Án on siví ndixa yó'ó kúu ún tañoo
Samaria? ¿Án on siví ndixa kúu ún taa ta
kómí ñii ñaníma ndiva'a ña sáka ní sini ún?
49 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:
—On koó níma ndiva'a kómí i, ta ndixa
kísa to'ó i Yivá i Ndios. Ta ndó'ó, nda lo'o
on vása kísa to'ó ndó yi'i. 50 Ta on vása
ndúkú i ña kasa ká'no nivi yi'i. Ta saá
ni, yóo inka Taa taKá'no, ta tayó'o kúu ta
ndúkú ña kasa ká'no nivi yi'i, ta mii ra kúu
ta kísa nani xa'a kuachi xí'in ñandaa. 51 Ña
ndixa ndaa ká'an i ndí ndi'i nivi na chíkaa
so'o to'on ña sáná'a i, on kivi nayó'o, ta
kutaku na ndi'i saá kivi vaxi —káchí taJesús
xí'in na.
52 Ta saá najudío nika'an na xí'in ra,
káchí na saá:
—Vitin xíni va'a ndi ndí ndixa kómí ún
níma ndiva'a, chi nina to'on sána ká'an ún.
Saá chi mii taxii síkuá yó taAbraham xí'in
ndi'i inka naprofeta na nika'an to'on Ndios
xina'á, nayó'o nixi'i ndi'i na. Ta yó'ó,
káchí ún ña táná chikaa so'o nivi to'on
ña sáná'a ún, ta nda ñii kivi on kivi na.
53 ¿Án xáni sini ún kúu ún ta ká'no ka noo
taAbraham, xii síkuá yó? ¿Án xáni sini ún
kúu ún ta ká'no ka noo inka naprofeta?
Ndi'i nayó'o, xa nixi'i na. ¿Yu kúu yó'ó,
ñakán kísa ká'no xí'in mii ún? —káchí na
xí'in ra.
54 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:
—Ta yi'i, táná kasa ká'no xí'in mii i, ta
on vása ndáya'ví ña ké'é i saá. Ta Yivá i
kúu taa ta kísa ká'no yi'i, ta Yivá i yó'o kúu
Ndios taa ta kísa ká'no ndó, káchí ndó. 55 Ta
ndó'ó, on vása xíni ndó Yivá i Ndios, ta yi'i
xíni va'a i ra. Chi tá yi'i ná ka'an i on vása
xíni i ra, ta kuu i ñii taa ta ká'an to'on vatá
kuiti, ñii ki'va ndatán yóo mii ndó ká'an
ndó nina to'on vatá. Ta ña ndixa ndaa
kúu ña xíni va'a i Yivá i Ndios ta chíkaa
so'o i to'on ká'an ra. 56 Kuiya xina'á taxii
síkuá ndó taAbraham kúsii ní ini ra xa'a ña
nika'an Ndios xí'in ra ndí koto ra ña kixaa i
ñoyívi yó'o. Ta saá ndixa xini taAbraham
kixaa i ñoyívi yó'o, ta kusii ní ini ra xini ra
ñayó'o —káchí taJesús xí'in na.
57 Ta nika'an najudío xí'in taJesús, káchí
na saá:
—Ni on ta'án kukomí ún ovi siko uxu
kuiya, ta ká'an ún xa xini ún taAbraham.
¿Ndasaá kuchiño kandixa ndi ña ká'an ún?
—káchí na xí'in ra.
58 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:
—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó ndí kivi
on ta'án ka kaku taAbraham, xa yóo i ta xa
táku i —káchí ra.
59 Tá ndi'i xini so'o na to'on yó'o, ta nisaa
ní ka ini na xini na taJesús, ta kixá'á na tíin
na yuu, ña kóni na koon na yuu ra ña ka'ni
na ra. Ta taJesús niki'vi ra ma'ñó nivi, ta
ni-kuchiño na koni ka na ra, ta kee ra ve'e
ño'o ká'no kua'an ra.

9

To'on yó'o ká'an ña taJesús sanda'a ra ñii
taa takuáá

1 Ta taJesús xíka ra kua'an ra, ta
nakutá'an ra xí'in ñii taa takuáá. Ta tayó'o,
takuáá nduchu noo kúu ra kaku ra. 2 Ta
naxíka xí'in taJesús nindaka to'on na ra,
káchí na saá:
—Tata Rabí, ¿yukú na ndíso kuachi, xa'a
ña kaku tayó'o kuáá nduchu noo ra? ¿Án
yivá ra xí'in si'í ra, án mii ra ndíso kuachi
xa'a ña kaku kuáá ra?
3 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—On siví kuachi mii ra kúu ña, ni on siví
kuachi yivá ra xí'in si'í ra kúu ña kaku ra
saá. Tayó'o kaku kuáá ra xa'a ña kuchiño

koto nivi chiño va'a ña kasa ndivi Ndios
xí'in ra. 4 Vitin kúu kivi ndiví yé'e ño'o, ta
xíni ñó'ó yó kasa ndivi yó chiño Ndios, taa
ta ti'ví yi'i kixaa i. Saá chi vaxi ña kuñoó,
ta saá tá kixaa ñanaa ní, ta ndá ñii nivi on
kívi ka kasa chiño na. 5 Ta ndi'i kivi ña
yóo ka i ñoyívi yó'o, yi'i kúu i ño'o yé'e noo
ndi'i nivi ná saná'a i yichi ña ndaa —káchí
taJesús xí'in na.
6 Ta saá taJesús, chikaa ra tásii yu'u ra
noo ño'o noo ñíndichi ra, ta kisa va'a ra lo'o
nda'yi xí'in tásii yu'u ra, ta chinóo ra lo'o
nda'yi yó'o sata ndiovi nduchu noo takuáá
yó'o, 7 ta nika'an ra xí'in takuáá, káchí ra
saá:
—Va'a vitin kua'an ún pozo naní Siloé,
ta nakata ún nduchu noo ún xí'in takuií
pozo yó'o —káchí taJesús xí'in ra. (Ta to'on
Siloé kóni kachí ña: Taa ta ti'ví na kua'an.)
Ta saá kee takuáá kua'an ra noo yóo pozo
yó'o, ta nixaa ra, ta nakata ra nduchu noo
ra xí'in takuií pozo. Ta saá ndikó ra kuano'o
ra ve'e ra, ta xa va'a xíto nduchu noo ra,
chi xa nduva'a ra. 8 Ta nivi na táku yatin
noo yóo ra, xí'in inka nivi na xini ña'á
kivi xindukú chi'ña ra si'ún noo na, nayó'o
nika'an na, káchí na saá:
—¿Án on siví tayó'o kúu taa ta nixiyo
xindukú chi'ña si'ún noo nivi? —káchí na,
ká'an na.
9 —Ndixa tayó'o kúu ra —káchí sava na.
Ta inka na nika'an:
—Ó'on, on siví tayó'o kúu ra, ndasaá
kuiti ná'a ra ndatán ná'a ta xindukú chi'ña
—káchí na.
Ta mii ra, nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndixa yi'i kúu taa ta xikuu takuáá ta
xindukú chi'ña —káchí ra xí'in na.
10 Ta saá nindaka to'on na ra, káchí na
saá xí'in ra:
—¿Ndasaá va'a xíto nduchu noo ún
vitin? —káchí na xí'in ra.
11 Ta ndakuiin ra, nika'an ra:
—Taa ta naní Jesús kisa va'a ra lo'o
nda'yi ta chinóo ndaa ra ña sata nduchu
noo i. Ta nika'an ra xí'in i ko'on i nakata i
noo i xí'in takuií tá ñó'o ini pozo Siloé. Tá
ndi'i kisa ndivi i ñayó'o, ta saá va'a tívi
xíto i —káchí ra xí'in na.
12 —Ta vitin, ¿míkía yóo ta ke'é saá
xí'in ún? —káchí na xí'in ra.
—On vása xíni i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña
nafariseo nindaka to'on na taa ta xikuu takuáá

13 Ta nivi kóni na ndí taa ta xikuu takuáá
yó'o ko'on ra xí'in na noo nafariseo, ta saá
kee ra kua'an ra xí'in na. 14 Saá chi ñii
kivi yii ña nákindée najudío kúu kivi ña
taJesús kisa va'a ra nda'yi ta chinóo ra lo'o
ña sata nduchu noo takuáá, ta va'a nátivi
xíto tayó'o. 15 Ta saá nixaa ra xí'in na,
ta nafariseo nindaka to'on na taa ta xikuu
takuáá yó'o, káchí na xí'in ra:
—¿Ndasaá va'a xíto nduchu noo ún?
—káchí na.
Ta ndakuiin ra, nika'an ra xí'in na:
—Chinóo ndaa ra lo'o nda'yi sata
nduchu noo i, ta saá nakata i noo i xí'in
takuií, ta xí'in ña ke'é i saá va'a xíto i vitin
—káchí ra.
16 Ta sava nafariseo nika'an na xí'in tá'an
na, káchí na saá:
—Taa ta ke'é saá xí'in tayó'o on kiví kuu
ra ñii taa ta kixi noo Ndios, chi on vása kísa
to'ó ra ndayí Ndios ña káchí on vá'a kasa
chiño yó kivi yii —káchí na, ká'an na.
Ta inka na ká'an, káchí na saá:
—Ndixa taa ta va'a kúu ra chi nda ñii taa
ta on vá'a on kúchiño ra ke'é ra milagro
va'a ndatán yóo ña ké'é tayó'o —káchí na.
Ta saá on vása kivi koo yu'ú na xa'a
taJesús. 17 Ta tuku nindaka to'on nafariseo
taa ta xikuu takuáá:
—Ta, ¿yukía káchí yó'ó xa'a ra? Chi yó'ó
kúu taa ta sanda'a ra nduchu noo.
Ta ndakuiin taa ta xikuu takuáá, nika'an
ra xí'in na:
—Ñii taprofeta kúu ra —káchí ra.
18 Ta naná'no noo najudío on xiin na
kandixa na ndí ndixa tayó'o xikuu takuáá
ta vitin nduva'a ra. Ta saá kana na yivá ra
xí'in si'í ra vaxi na ña kasa ndaa na ndi'i
ñayó'o. 19 Ta saá nindaka to'on na yivá
tayó'o xí'in si'í ra, káchí na saá:
—¿Án ña ndixa ndaa tayó'o kúu sa'ya
ndó? Chi kaku ra kúu ra takuáá, káchí ndó,
ta vitin, ¿ndachun va'a xíto ra?
20 Ta ndakuiin yivá ra xí'in si'í ra, káchí
na saá:
—Ndixa xíni ndi tayó'o kúu sa'ya ndi, ta
xíni ndi ta kaku kuáá kúu ra. 21 Ta on vása
xíni ndi ndachun va'a xíto ra vitin, ni on
vása xíni ndi yu kúu taa ta sanda'a nduchu
noo ra. Va'a ndaka to'on ndó mii sa'ya ndi
yó'o ndasaá yóo ña nduva'a nduchu noo
ra, chi xa tachée kúu mii ra vitin, ta va'a
kúchiño ra ndakuiin ra xa'a mii ra —káchí
na xí'in naná'no noo najudío yó'o.

22 Nikaʼan yivá ra xíʼin siʼí ra saá, chi yíʼví
na koto naná'no noo najudío saxoʼvi ña'á
na, chi naná'no yóʼo xa xaʼnda chiño na ndí
nda ñii nivi on kaʼan na kachí na ndí taJesús
kúu Cristo, taa ta tiʼví Ndios. Ta ndiʼi nivi
na káʼan saá on kívi kiʼvi ka na ini veʼe ñoʼo
sinagoga, ni on kívi kutá'an ka na xíʼin inka
najudío, káchí naná'no yóʼo. 23 Ta xaʼa ña
yiyo kundoʼo na saá, yivá ta xikuu takuáá
xíʼin siʼí ra ndakuiin na nikaʼan na: "Saʼya
ndi xa kúu ra tachée vitin, vaʼa ka ndaka
toʼon ndó mii ra", káchí na xíʼin naná'no
noo najudío.
24 Ta saá tuku kana nafariseo taa ta xikuu
takuáá, ta nikaʼan na xíʼin ra:
—Vaʼa kasa káʼno ún Ndios xaʼa ña vaʼa
xíto nduchu noo ún. Saá chi mii ndi, xíni
ndi ña taJesús yóʼo kúu taa ta kéʼé ña on
vá'a —káchí na xíʼin ra.
25 Ta ndakuiin ra, nikaʼan ra saá:
—On vása loʼo xíni i tá taa ta kéʼé ña on
vá'a kúu ra. Ta ñii laá ñandixa xíni vaʼa i
kúu ñayóʼo: takuáá xikuu i, ta vitin vaʼa
xíto i —káchí ra.
26 Ta tuku nindaka toʼon na ra:
—¿Yukía keʼé ra xíʼin ún? ¿Ndasaá yóo
ña vaʼa xíto nduchu noo ún vitin? —káchí
na.
27 Ta tuku ndakuiin ra, nikaʼan ra, káchí
ra saá xíʼin na:
—Xa ndatoʼon ndiʼi i xíʼin ndó ndasaá
keʼé ra xíʼin i, ta on xiin ndó kandixa ndó
ña nikaʼan i. ¿Ndachun kóni ndó tuku inka
yichi ndatoʼon i xíʼin ndó ndasaá keʼé ra
xíʼin i? ¿Án saá tuku mii ndó vitin kóni ndó
kundikon ndó ra xíʼin i? —káchí ra xíʼin na.
28 Tá ndiʼi xini soʼo na ña nikaʼan tayóʼo,
ta kixá'á na sáa ní ini na xíni na ra, ta
kándivaʼa na xíʼin ra, káchí na saá:
—Yóʼó kúu taa ta ndíkon sata taa ta
kéʼé ña on vá'a yóʼo. Ta ndiʼi kúu na
ndixa ndíkon yichi taMoisés, taxii síkuá yó.
29 Chi xíni ndi ndixa Ndios nikaʼan ra xíʼin
taMoisés, ta taJesús yóʼo, on vása xíni ndi
míchí kixi ra —káchí na.
30 Ta ndakuiin ra, nikaʼan ra xíʼin na,
káchí ra saá:
—Ndixa náka'nda ini i xíni soʼo i toʼon
káʼan ndó, chi káʼan ndó on vása xíni ndó
míchí kixi ra, ta tayóʼo kúu taa ta sanda'a
nduchu noo i. 31 Ta xíni yó ndí Ndios on
vása chíkaa soʼo ra toʼon ña káʼan nivi na
kéʼé ña on vá'a. Ta Ndios ndixa chíkaa soʼo
ra toʼon ña káʼan nivi na kísa toʼó ña'á, na
kúu na kísa ndivi ña kóni ra. 32 Tanda kivi
noó kuvaʼa ñoyívi yóʼo, tanda kivi vitin nda
ñii nivi on taʼán koni soʼo na xaʼa ñii taa
ta sanda'a nduchu noo ñii ta kaku kuáá, ta
vaʼa xíto ra. 33 Tá on vása ní-kixi taa yóʼo
noo Ndios, ta saá on kóo ndee kukomí ra
keʼé ra ñavaʼa —káchí ra xíʼin na.
34 Ta ndakuiin na, nikaʼan na xíʼin ra:
—¡Taa ta kómí chiʼña kúu yóʼó! ¡Nda kivi
kaku ún tanda vitin taa ta on vá'a kúu ún!
¿Án xáni sini ún kúu ún taa ta ndíchí ka,
ñakán kóni ún saná'a ún ndiʼi? —káchí na
xíʼin ra.
Ta saá taxin vaʼa na ra veʼe ñoʼo sina-
goga, ta kuaʼan ra keʼe.

Toʼon yóʼo káʼan ña ndí nivi na on xiin kandixa ñandaa,
ndatán yóo nakuáá, saá yóo nayóʼo

35 Kivi xini soʼo taJesús ña taxin vaʼa
na taa ta xikuu takuáá yóʼo, ta on taxi ka
na kiʼvi ra ini veʼe ñoʼo sinagoga, ta saá
taJesús nandukú ra tayóʼo, ta naníʼi ña'á ra,
ta nikaʼan ra xíʼin ra, káchí ra saá:
—¿Án kándixa ún taa ta kixi noo Ndios?
—káchí ra xíʼin ra.
36 —¿Yu kúu tayóʼo, tata? Kaʼan ún
xíʼin i, chi kóni kandixa i ra —káchí ra,
ndakuiin ra.
37 Ta nikaʼan taJesús xíʼin ra:
—Xíʼin nduchu noo ún xa xini ún ra, taa
ta káʼan xíʼin ún vitin kúu ra —káchí ra.
38 Ta saá ndakuiin ra, nikaʼan ra xíʼin
taJesús:
—Tata, taKáʼno noo i kúu ún, kándixa i
yóʼó —káchí ra, ta kisa káʼno ña'á ra.
39 Ta taJesús nikaʼan ra, káchí ra saá:
—Kixaa i ñoyívi yóʼo xaʼa ña sanativi i
ndasaá yóo ini nivi, án nivi na kándixa
ñandaa kúu na, án nivi na on xiin kandixa
ñandaa kúu na. Ta saá nivi na on kiví koto,
chi ndixa nakuáá kúu na, sandaʼa i nduchu
noo nayóʼo ña vaʼa koto na. Ta nivi na vaʼa
xíto, tá on xiin na kandixa na toʼon ña ndaa,
ta nayóʼo kuaʼan na yichi on vá'a ña kúu
noo naa, ta tondaa na koo na ndatán yóo
nivi nakuáá.
40 Ta sava nafariseo yíta na yóʼo, ta xini
soʼo na ña nikaʼan taJesús, ta nindaka toʼon
na ra, káchí na saá xíʼin ra:
—¿Án kóni ún kachí ún ndí ndiʼi kúu nivi
nakuáá? —káchí na xíʼin ra.
41 Ta ndakuiin taJesús, nikaʼan ra:
—Tá ndixa ndóʼó kúu ndó nivi nakuáá,
níkúu, ta saá on vása ndíso ndó kuachi xaʼa
ña on vása xíto nduchu noo ndó. Ta ndóʼó,

vará káchí ndó ndí va'a ní xíto nduchu noo ndó, ta on xiin ndó koto ndó ñandaa, ni on xiin ndó kandixa ndó ña. Ta xa'a ñayó'o, ndíso ka ndó kuachi noo Ndios —káchí taJesús xí'in na.

10

Toon yó'o ká'an ña xa'a ñii taa ta va'a ndáa tíndikachi

1 Ta saá taJesús ndato'on ra ñii cuento ña saná'a ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó to'on yó'o. Tá yóo ñii korra noo kísin tíndikachi, ta kixaa ñii taa, ta tayó'o nakundeé ra ki'vi ra ñii xiiña noo on siví yé'é kúu, ta ña ke'é ra saá táxi ña kundaa ini yó ndí tayó'o on siví taa ta va'a kúu ra, ta tayó'o kúu ra taa takuí'ná. 2 Tá yóo inka taa ta kixaa, ta xíto yó tayó'o kuan ki'vi ra yé'é korra noo ñó'o tíndikachi, ta saá kúndaa ini yó ndí ndixa tayó'o kúu ra taa ta ndáa tíndikachi yó'o. 3 Ta inka taa ta ndáa yé'é ña ndási korra noo ñó'o tíndikachi, tá xíto tayó'o vaxi taa ta ndáa ndikachi, ta nakoná ra yé'é ña ki'vi taa ta ndáa tíndikachi. Ta taa ta ndáa tíndikachi yó'o kána ra, ká'an ra ñii ñii kivi tíndikachi sana ra ña kundikon rí sata ra. Ta saá ñii ñii tíndikachi yó'o xíni so'o rí tachi tayó'o, ta kée rí kua'an rí ndíkon rí sata ra. 4 Tá ndi'i kee ndi'i tíndikachi sana ra, ta saá kua'an si'na ra, ta ndi'i tíyó'o ndíkon rí kua'an rí sata ra. Saá chi va'a xíni rí tachi xito'o rí. 5 Ta tíndikachi yó'o on vása ko'on rí sata inka taa, chi on vása xíni rí ra. Nda víka xíno rí noo tayó'o, chi on vása nákoni rí tachi ká'an ra —káchí taJesús, ndato'on ra xí'in na.

6 Ndato'on ra cuento yó'o xí'in nivi ña saná'a ra na, ta nayó'o on vása ní-kundaa ini na yukía kóni kachí cuento yó'o.

Toon yó'o ká'an ña ndí taJesús yóo ra ndatán yóo ñii taa ta va'a ndáa tíndikachi

7 Ta saá taJesús tuku nika'an ra xí'in na:

—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó: Ndatán yóo yé'é korra noo ndási ñó'o tíndikachi, saá yóo i. Ta nivi na ndíkon yi'i, ndatán yóo ndikachi sana i saá yóo na. 8 Ta on ta'án ka kixaa i ñoyívi yó'o, kixi kua'a ní nivi na on vá'a, ta nakuí'ná xikuu ndi'i na. Ta nayó'o nduku na ña kundikon tíndikachi ko'on rí sata na, ta ni-kuchiño na, chi tíndikachi sana i on vása ní-chikaa so'o rí ña nika'an na xí'in rí. 9 Ta ñii laá yé'é yóo, ta yi'i kúu yé'é yó'o. Ta ndi'i nivi na ki'vi ñii laá yé'é yó'o, ta sakaku i nayó'o. Ta nayó'o, ndatán yóo tíndikachi tí vivíi ndáa i, saá yóo na, chi táxi i ña ko'on ndíka na ta chindeé i na ña ndixa naní'i na ña xíni ñó'ó na ña va'a kutaku na.

10 'Ta nivi nakuí'ná, ndasaá kuiti vaxi na xa'a ña kasa kuí'ná na nivi na kúu tíndikachi sana i, án xa'a ña ka'ni ña'á na ta sandi'i na xa'a na. Ta yi'i, kixaa i xa'a ña taxi i ña ndixa ndaa kutaku nivi na kúu tíndikachi sana i, ta kixaa i xa'a ña ví'í ní va'a kutaku nayó'o na kúu na ndíkon yi'i. 11 Ta yi'i ndatán yóo taa ta va'a ndáa ndikachi saá yóo i. Saá chi ndixa taa ta va'a ndáa tíndikachi táxi xí'in mii ra nda kivi ra xa'a rí. 12 Ta taa ta on siví xito'o tíndikachi kúu, ta ndáa ra ndikachi xa'a ña ki'in ya'vi ra si'ún, tayó'o on vása va'a chíkuenda ra xí'in rí. Chi tayó'o, tá xíto ra vaxi tíndiva'yí ña ka'ni rí tíndikachi, ta saá yí'ví ra ta kama xíno ra kua'an ra, ta sándakoo ra tíndikachi yó'o. Ta saá kí'vi tíndiva'yí ña satakué'e rí, ta sákuita ní'nó rí ndi'i tíndikachi yó'o. 13 Ta taa ta kísa chiño kuiti xa'a si'ún, tayó'o xíno ra kua'an ra, chi on siví sana ra kúu tíndikachi, ni on vása kí'vi ini ra xíni ra rí.

14 'Ta yi'i on vása ké'é i ndatán ké'é tayó'o, chi yi'i kúu taa ta va'a ní ndáa tíndikachi sana i. Yi'i xíni va'a i ndikachi sana i, ta tíndikachi sana i xíni va'a rí yi'i. 15 Ñii ki'va saá mii Yivá i xíni va'a ra yi'i, ta yi'i xíni va'a i Yivá i. Ta ndixa kí'vi ní ini i xíni i tíndikachi sana i, tanda yóo ti'va i taxi xí'in mii i ña kivi i xa'a rí. 16 Yóo inka ndikachi sana i ta on koó rí ñó'o xí'in tí xa ndíkon sata i vitin. Ta xíni ñó'ó ko'on i nakaya i rí ña kundikon rí sata i. Ta saá tíyó'o chikaa so'o rí to'on i, ta tíyó'o xí'in tí xa yóo xí'in i, nduu ndi'i rí ñii laá kuiti ti'vi ndikachi sana i, ta ñii laá yi'i kuu taa ta ndáa ndi'i tíndikachi sana i yó'o.

17 'Yivá i Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra yi'i chi yi'i taxi xí'in mii i ña kivi i xa'a tíndikachi sana i. Ta taxi xí'in mii i ña kivi i saá xa'a ña tuku naki'in xí'in mii i ta nataku i. 18 Nda ñii nivi on vása kómí na ndayí kindaa na ña táku i. Ta yi'i xí'in ña káchí ini i, taxi xí'in mii i ña kivi i. Saá chi kómí i ndayí ña taxi xí'in mii i ña kivi i, ta kómí i ndayí ña tuku naki'in xí'in mii i ta nataku i. Kómí i ndayí yó'o chi saá xa'nda

chiño Yivá i̱ no̱o̱ i̱ ña ke'é i̱ saá —káchí ta̱-
Jesús xí'in na.
19 Tá ndi̱'i xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o, ta tuku
ni̱ta̱'vi̱ tá'an najudío. O̱n vása kúchiño koo
yu'ú na xa̱'a̱ ta̱Jesús. 20 Kua̱'a̱ ní nayó'o
ká'a̱n na, káchí na saá:
—Ta̱Jesús yó'o kúu ta̱a ta̱ sána si̱ni̱, chi
kómí ra ñii níma̱ ndiva̱'a. Nda̱ ma̱ni̱ koni
so̱'o yó ña ká'a̱n ra —káchí na.
21 Ta inka̱ najudío yó'o ká'a̱n na, káchí na
saá:
—O̱n si̱ví saá, chi ñii ta̱a ta̱ kómí níma̱
ndiva̱'a o̱n vása kúchiño ka̱'a̱n ra to̱'on
nda̱tán ká'a̱n ta̱yó'o. ¿Án yóo ñii níma̱
ndiva̱'a ña kómí ndee̱ ña sandúva̱'a ña ñii
ta̱kuáá? —káchí na, ká'a̱n na xí'in tá'an na.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ naná'no no̱o̱ najudío
kóni na ka'ni na ta̱Jesús

22 Ta saá ni̱to̱nda̱a yo̱o̱ vi̱xin, ta kána viko̱
ká'no ñoo Jerusalén, ña kúu viko̱ xa̱'a̱ ña
náká'án najudío ndasaá naxi̱i̱ síkuá na tuku
na̱taxi na ve'e ño̱'o ká'no nda'a̱ Ndios kui̱ya̱
xi̱na̱'á. 23 Ta ta̱Jesús xíka ra ñii xiiña ña na̱ní
Corredor ta̱rey Salomón, ña nákaa̱ no̱o̱ yóo
ke̱'e ve'e ño̱'o ká'no yó'o. 24 Ta naná'no no̱o̱
najudío ki̱xi ta'a na no̱o̱ ra, ta xi̱no nduu na
ra, ta ni̱nda̱ka̱ to̱'on na ra, káchí na saá xí'in
ra:
—¿Ndasaá ka̱ ki̱vi̱ ya'a, ta saá kasa
nda̱a̱ ún xa̱'a̱ mi̱i ún ña kunda̱a̱ ini ndi̱ yu
kúu ún? Tá yó'ó kúu Cristo, ta̱a ta̱ ti̱'ví
Ndios saka̱ku ra mi̱i ndi̱, ta va̱'a ka̱'a̱n
káxín ún xí'in ndi̱ vitin ndí sivi kúu ún
—káchí na xí'in ra.
25 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
na:
—Xa ni̱ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó yi̱'i̱ kúu ra, ta
o̱n xi̱in ndó kandixa ndó yi̱'i̱. Yóo kua̱'a̱
ní milagro va̱'a ña ké'é i̱, ta xí'in nda̱yí
Yivá i̱ Ndios ké'é i̱ ndi'i ña. Ta ndi'i ña̱va̱'a
yó'o kúu ña ndákui̱in xa̱'a̱ i̱ ta sáná'a ña
no̱o̱ ndó'ó yu kúu i̱. 26 Ta ndó'ó, o̱n xi̱in
ndó kandixa ndó yi̱'i̱ chi o̱n vása yóo ndó
nda̱tán yóo tíndikachi sa̱na̱ i̱. 27 Chi ndi'i
ni̱vi na yóo nda̱tán yóo tíndikachi sa̱na̱ i̱,
nayó'o nákoni na ta̱chi̱ i̱ ña ká'a̱n i̱ xí'in
na. Ta yi̱'i̱, xíni̱ va̱'a i̱ ndi'i nayó'o, ta ndi'i
nayó'o ndíko̱n na sa̱ta̱ i̱. 28 Yi̱'i̱ táxi i̱ ña
ndixa kutaku̱ na ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi, ta
nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ndi'i xa̱'a̱ na. Ta nda̱ ñii ni̱vi
o̱n kuchiño na kindaa na nayó'o nda'a̱ i̱.
29 Yivá i̱ Ndios kúu ta̱a ta̱ ta̱xi ni̱vi yó'o
nda'a̱ i̱. Ta Yivá i̱ kúu ta̱a ta̱ ká'no va̱'a ka̱
no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Ta xa̱'a̱ ñayó'o, nda̱ ñii ni̱vi
o̱n kuchiño na kindaa na nda̱ ñii nayó'o
nda'a̱ ra. 30 Ta yi̱'i̱ xí'in Yivá i̱ Ndios, ñii la̱á
kúu ndi̱ —káchí ta̱Jesús xí'in na.
31 Ta saá najudío yó'o tuku na̱tiin na yu̱u̱
ña koon na ra, chi kóni na ka'ni na ra. 32 Ta
ta̱Jesús ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:
—No̱o̱ ndó'ó xa ke̱'é i̱ kua̱'a̱ ní milagro
va̱'a xí'in nda̱yí Yivá i̱. Ta vitin, ¿ndá ña̱va̱'a
ke̱'é i̱ kúu ña kóni ndó ka'ni ndó yi̱'i̱ xa̱'a̱?
—káchí ra xí'in na.
33 Ta naná'no no̱o̱ najudío yó'o nda̱kui̱in
na, káchí na saá xí'in ra:
—O̱n si̱ví xa̱'a̱ ña milagro va̱'a ke̱'é ún
kúu ña kóni ndi̱ ka'ni ndi̱ yó'ó, ta xa̱'a̱ to̱'on
ña o̱n vá'a ká'a̱n ún xa̱'a̱ Ndios kúu ña kóni
ndi̱ ka'ni ndi̱ yó'ó, chi vará ndasaá kuiti ñii
ta̱a kúu ún, ta ká'a̱n ún xa̱'a̱ mi̱i ún kúu ún
Ndios —káchí na xí'in ra.
34 Ta nda̱kui̱in ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra xí'in
na:
—¿Án o̱n vása ndixa yóo ñii xiiña no̱o̱
ká'a̱n to̱'on Ndios ña káchí saá: "Nda̱tán
yóo ndios válí saá yóo ndó"?, ka̱chí Ndios
xí'in naná'no no̱o̱ naxi̱i̱ síkuá ndó kui̱ya̱
xi̱na̱'á. 35 Ta xíni̱ yó to̱'on Ndios ña ni̱taa
na xi̱na̱'á ñanda̱a̱ ndino'o kúu ña, ta nda̱ ñii
ki̱vi̱ o̱n vása násama ña. Ta to̱'on yó'o káchí
ndí mi̱i Ndios kúu ta̱a ta̱ ni̱ka̱'a̱n xí'in ni̱vi
na na̱ki'in to̱'on ra kui̱ya̱ xi̱na̱'á, ta káchí ra
saá: "Ta ndó'ó, nda̱tán yóo ndios válí, saá
yóo ndó", káchí ra xí'in na. 36 Ta ndixa mi̱i
Ndios yó'o kúu ta̱a ta̱ na̱ka̱xin yi̱'i̱, ta ti̱'ví ra
yi̱'i̱ ki̱xa̱a̱ i̱ ñoyívi yó'o ña kasa ndivi i̱ chiño
ra. Ta saá, ¿nda̱chun ká'a̱n ndó xí'in i̱ ndí
yi̱'i̱ ká'a̱n i̱ to̱'on ña o̱n vá'a xa̱'a̱ Ndios chi
ká'a̱n i̱, káchí i̱ kúu i̱ Sa̱'ya Ndios? 37 Ta yi̱'i̱,
tá o̱n vása ké'é i̱ chiño va̱'a, nda̱tán yóo ña
ké'é Yivá i̱ Ndios, ta saá o̱n vása xíni̱ ñó'ó
kandixa ndó ndí to̱'on nda̱a̱ ká'a̱n i̱ xí'in
ndó. 38 Ta saá ni, tá ndixa kísa ndivi i̱ chiño
va̱'a nda̱tán yóo ña ké'é Yivá i̱ Ndios, ta
saá xíni̱ ñó'ó kandixa ndó ndí to̱'on nda̱a̱
ká'a̱n i̱ xí'in ndó. Tá o̱n xi̱in ndó kandixa
ndó to̱'on ña ká'a̱n i̱, ta saá xíni̱ ñó'ó kani
si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ milagro va̱'a ña ké'é i̱. Ta saá
kunda̱a̱ ini ndó ndí ña̱ndixa kúu ña ká'a̱n i̱
xí'in ndó, ta kandixa ndó ndí Yivá i̱ Ndios
táku̱ ra ini i̱, ta yi̱'i̱ táku̱ i̱ ini Yivá i̱ Ndios
—káchí ta̱Jesús xí'in na.
39 Ta saá naná'no no̱o̱ najudío yó'o tuku
ndu̱kú na tiin na ra ña chika̱a̱ na ra ini ve'e

kaa, ta ni-kuchiño na, chi taJesús nikaku ra, kua'an ndíka ra.
40 Ta ndikó taJesús, kua'an ra inka tá'ví yu'u yuta Jordán, ta nixaa ra noo si'na taJuan nixiyo ra, sákuchu ra nivi, ta yu'u yuta yó'o kindoo taJesús. 41 Ta kua'a ní nivi nixaa na noo yóo ra. Nivi yó'o ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—TaJuan on vása ní-ke'é ra nda ñii milagro, ta saá ni, ndi'i to'on ña nika'an ra xa'a taJesús yó'o kúu to'on ña ndixa ndaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.
42 Ta mii xiiña yó'o noo nixaa na, kua'a ní nivi kandixa na taJesús.

11

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nixi'i taLázaro

1 Ta ñoo Betania yóo ñii taa naní ra Lázaro, ta ndeé ní ndó'o ra. Ta mii ñoo yó'o táku ñáMaría xí'in ñáMarta, ná kúu ki'va ra. 2 Ta ñáMaría ñá kúu ki'va taLázaro yó'o kúu ña'a ñá chikaa nduta tá xá'an támi ní xa'a taJesús, ta nayakón ñá xa'a ra xí'in yisi sini ñá. 3 Ta xa'a ña ndeé ndó'o taLázaro, náki'va ra ñáMaría xí'in ñáMarta ti'ví ná ñii ta xíka chiño noo ná, kua'an ra noo taJesús, ña ka'an ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta káchí ra saá:
—Tata, vitin ndeé ní ndó'o taa ta kúu ta kí'vi ini mii ún xíni ún —káchí tayó'o xí'in taJesús.
4 Tá xini so'o taJesús ñayó'o, ta nika'an ra:
—On siví xa'a ña kivi taLázaro kúu ña ndeé ní ndó'o ra vitin. Ta ña ndeé ní ndó'o ra kúu xa'a ña kua'a ní nivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios, ta ñii ki'va saá chinóo síkón na ñato'ó yi'i, taa ta kúu Sa'ya Ndios.
5 Ta taJesús kí'vi ní ini ra xíni ra ñáMarta xí'in ki'vi ñá ñáMaría, xí'in ki'va ná taLázaro. 6 Ta kivi xini so'o ra ndí ndeé ní ndó'o taLázaro, ta saá ni, kindoo ka ra ovi ka kivi noo yóo ra. 7 Tá niya'a ovi kivi yó'o, ta nika'an ra xí'in naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Vitin kee yó ndikó tuku yó ko'on yó ñoo estado Judea —káchí ra.
8 Ta naxíka xí'in ra nika'an na, káchí na saá:
—Tata Rabí, sakán lo'o kivi niya'a, naná'no noo najudío na ndóo ñoo estado Judea, salo'o kuiti, ta ka'ni na yó'ó xí'in yuu, níkúu. ¿Ndachun kóni ún ndikó tuku yó ñoo yó'o? —káchí na.
9 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:
—¿Án on ndixa uxu ovi hora kómí ñii ndiví ña yé'e ño'o? Ta taa ta xíka ndiví, on vása káchi'i xa'a ra ña'a, chi va'a yé'e ño'o noo yichi xíka ra. 10 Ta taa ta xíka ñoó naa, tayó'o káchi'i xa'a ra kua'a ní ña'a, chi on koó ño'o ye'e yichi noo kua'an ra —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
11 Ta saá nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:
—Taa tamigo yó taLázaro kísin ra vitin, ta ko'on i ña sanakáxín i ini ra.
12 Ta saá ndakuiin naxíka xí'in ra, nika'an na:
—Tata, tá ta kísin kúu ra, ta saá kúndaa ini yó ndí ta xa kua'an nduva'a kúu ra —káchí na.
13 Nayó'o on vása kúndaa ini na ña ká'an taJesús, chi kóni kachí ra nixi'i taLázaro, ta nayó'o xáni sini na ndasaá kuiti kísin taLázaro. 14 Ta saá taJesús nika'an káxín ra xí'in na, káchí ra saá:
—TaLázaro xa nixi'i ra. 15 Ta kúsii ini i ña on vása ní-xiyo i xí'in taLázaro kivi nixi'i ra, chi ña ndó'o ra saá kúu ñava'a xa'a mii ndó. Saá chi ñayó'o chindeé ña mii ndó ña kandixa va'a ndó yi'i. Ta ko'yo vitin koto yó noo kándú'u ra —káchí taJesús xí'in na.
16 Ta ñii taxíka xí'in taJesús naní ra Tomás, ta kúu ta sakunaní na taKuátí, nika'an ra xí'in inka naxíka xí'in taJesús:
—Va'a ko'on ndi'i yó xí'in ra xa'a ña kivi yó xí'in ra —káchí ra.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi na kándixa taJesús
kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

17 Tá nixaa na ñoo Betania, ta xini so'o taJesús ña xa niya'a komi kivi nindúxun taLázaro yó'o. 18 Ta ñoo Betania yó'o nákaa yatin ña ñoo Jerusalén, ñii uni kilómetro kúu ñaxíká.* 19 Ta kua'a ní najudío xa kixaa na ñoo Betania yó'o, chi nayó'o kóni na chikaa na ndee ini ñáMaría xí'in ñáMarta, chi kúchuchú ní ini náyó'o xa'a ña nixi'i taki'va náña'a yó'o. 20 Tá kixaa nivi ndato'on na ndí vaxi taJesús, ta xini so'o ñáMarta to'on yó'o, ta kee ñá kua'an ñá nakutá'an ñá xí'in ra. Ta ñáMaría kindoo ñá ve'e. 21 Ta nixaa ñáMarta noo taJesús, ta nika'an ñá xí'in ra, káchí ñá saá:

* 11:18 Uni kilómetro kúu xa'on estadio.

—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkúu,
ta on kivi takí'va i. 22 Ta saá ni, vitin kúndaa
ini i ndí Ndios ndixa taxi ra nda'a ún nda
kúu ka ñava'a ndukú ún noo ra —káchí
ñáMarta xí'in taJesús.
23 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
ñá, káchí ra saá:
—Taa taki'va ún natakú ra —káchí ra.
24 Ta ndakuiin ñáMarta:
—Xa xíni i ndí ndixa natakú ra, ta ñayó'o
kundivi kivi sondí'í ñoyívi, chi kivi saá ndi'i
nivi na nixi'i natakú na —káchí ñá xí'in ra.
25 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:
—Yi'i kúu ndee ña táxi natakú nivi na
nixi'i, ta yi'i kúu ndee ña táxi kutakú
ndino'o nivi. Ndi'i nivi na kándixa yi'i,
vará kixaa ñii kivi ña kivi na, ta nayó'o
ndixa kutakú ndino'o na ndi'i saá kivi vaxi.
26 Ta ndi'i nivi na kúu na tákú ndino'o
chi kándixa na yi'i, nayó'o nda ñii kivi on
ndi'i xa'a na. ¿Án kándixa ún to'on yó'o
ña ká'an i xí'in ún? —káchí taJesús xí'in
ñáMarta.
27 Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:
—Ndixa, Tata, kándixa i to'on ká'an ún,
ta kándixa i yó'ó kúu Cristo, Sa'ya Ndios,
taa ta xindati ndi ña ti'ví Ndios, ta vitin xa
kixaa ra ñoyívi yó'o —káchí ñáMarta xí'in
taJesús.

To'on yó'o ká'an ña taJesús xáku ra noo nindúxun taLázaro

28 Ta saá ndikó ñáMarta kuano'o ñá, ta
naxaa ñá ve'e ñá. Ta kana ñá ki'vi ñá
ñáMaría kixi ñá noo ñá, ta nika'an se'é ñá
xí'in ñáyó'o, káchí ñá saá:
—TaMaestro kixaa ra yatin noo ñoo
yó'o, ta kána ra yó'ó ko'on ún noo ra
—káchí ñá.
29 Tá xini so'o ñáMaría to'on yó'o, ta
kama ní nakundichi ñá, ta kee ñá kua'an
ñá noo yóo taJesús. 30 Ta taJesús on ta'án
ka ki'vi ra ñoo Betania, ta yóo ka ra mii
xiiña noo nakutá'an ñáMarta xí'in ra. 31 Ta
najudío na xa kixaa ndóo ve'e noo táku ñá-
María xí'in ñáMarta xa'a ña chíkaa na ndee
ini náyó'o, xito na kama ní nakundichi
ñáMaría, ta kee ñá kua'an ñá, ta saá kee na
kua'an na sata ñá, chi xani sini na: "Kua'an
ñá noo nindúxun taLázaro ña kuaku ñá xa'a
ra", saá xani sini na.
32 Ta nixaa ñáMaría noo yóo taJesús, ta
xikuxítí ñá xa'a ra, ta nika'an ñá xí'in ra,
káchí ñá saá:
—Tata, tá nixiyo ún xí'in ndi yó'o, níkúu,
ta on kivi takí'va i —káchí ñá.
33 Tá xito taJesús xáku ní ñáMaría, ta
xáku ní natá'an ñá na kixaa xí'in ñá, ta saá
ña xíto ra yó'o nda sakanda ña ini ra, ta
nita'vi ní ini ra. 34 Ta nindaka to'on ra na,
káchí ra saá:
—¿Míkía sandúxun ndó ta nixi'i?
Ta ndakuiin na, nika'an na:
—Na'a, ko'on ún xí'in ndi ta koni ún noo
nindúxun ra —káchí na.
35 Ta taJesús kixá'á ra xáku ní ra. 36 Ta
sava najudío na ndóo yó'o, nika'an xí'in
tá'an na, káchí na saá:
—Koto ndó, ndeé ní kí'vi ini ra xini ra taa
ta nixi'i —káchí na, ká'an na.
37 Ta inka na ká'an xí'in tá'an na, káchí
na saá:
—Tayó'o sanda'a ra nduchu noo takuáá.
¿Ndachun on vása ní-xiyo ra ña chíndeé ra
taLázaro ña on kivi ra, níkúu? —káchí na.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús sanatakú ra taLázaro

38 Ta tuku nda mii níma taJesús kánda ña
xí'in ña kúchuchú ní ini ra, ta kua'an ra,
ta nixaa ra noo yóo kavua noo nindúxun
taLázaro. Ta xini ra ñii yuu veé ña ká'no ní,
ña va'a ndási yu'u kavua yó'o. 39 Ta nika'an
taJesús xí'in nivi na yíta yó'o, káchí ra saá:
—Tiin ndó yuu ña ndási yu'u kavua yó'o,
ta sakuta'a ndó ña —káchí ra xí'in na.
Ta nika'an ñáMarta xí'in ra, káchí ñá saá:
—On vá'a vitin, Tata, chi xa nixino komi
kivi nixi'i ra, ta saá xa xá'an tá'yí ní ra vitin
—káchí ñá.
40 Ta nika'an taJesús xí'in ñá, káchí ra
saá:
—¿Án on vása náká'án ún ña nika'an i
xí'in ún, nana? Chi nika'an i tá kandixa ún
yi'i, ta saá koni ún ñava'a ká'no ña táxi ña
kua'a ní nivi chinóo síkón na ñato'ó Ndios
—káchí ra xí'in ñá.
41 Ta saá sakuta'a na yuu ña ndási yu'u
kavua noo nindúxun taLázaro. Ta taJesús
nakoto ndaa ra ñoyívi nino, ta nika'an ra
xí'in Ndios, káchí ra saá:
—Tata Yivá i, táxa'vi ún chi xíni so'o ún
xa'a ña ndúkú i noo ún vitin. 42 Xíni va'a i
ña ndi'i saá kivi xíni so'o ún ña ká'an i
xí'in ún, ta vitin ká'an i to'on yó'o, saá chi
kóni i ña kundaa ini nivi na yíta yó'o ndí
yó'ó kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i —káchí
taJesús xí'in Ndios.

43 Ta ndi'i nika'an ra to'on yó'o xí'in
Ndios, ta xí'in ndi'i ndee ra nika'an ra xí'in
taLázaro, káchí ra saá:
—Lázaro, keta ún, ta na'a ún yó'o
—káchí ra.
44 Ta saá taLázaro, taa ta xa nixi'i kúu ra,
ta natakú ra vitin, ta keta ra tixin kavua, ta
kixaa ra xikundichi ra noo nivi na yíta yó'o.
Ta yikí koñu taLázaro násúku ndaa ndi'i ña
xí'in tikoto ña chisúku na ra kivi ninduxun
ra. Ta sini ra xí'in noo ra násúku ndaa ña
xí'in inka tikoto. Ta nika'an taJesús xí'in
na:
—Ndaxin ndó ra noo tikoto ña nó'ni ra,
ta saña ra ko'on ndíka ra —káchí taJesús
xí'in nivi.

To'on yó'o ká'an ña naná'no noo najudío xikoo yu'ú na ndasaá koo ka'ni na taJesús
(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

45 Ta saá najudío, na kua'an xí'in ñá-
María nixaa na noo yóo taJesús, xini na
ñava'a yó'o ke'é taJesús ña sanatakú ra
taLázaro, ta kua'a ní nayó'o kandixa na ta-
Jesús. 46 Ta inka najudío yó'o kua'an na, ta
nixaa na noo nafariseo ta ndato'on na xí'in
na yukía ke'é taJesús xí'in taLázaro. 47 Ta
nafariseo xí'in nasutu ná'no noo najudío
kana na nivi na kúu nachiño ná'no, na naní
Junta Suprema, ta nakutá'an na. Ta saá
kixaa na, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí
na saá:
—¿Yukía ke'é yó vitin? Chi taJesús yó'o
ké'é ra kua'a ní milagro. 48 Táná taxi yó
ña ke'é ka ra saá, ta ndi'i nivi kixá'á na
kundikon na ra. Ta saá yiyo ní sakaku
ra kuachi xí'in nagobierno ñoo Roma, ta
kama ní nachiño ñoo Roma ti'ví na natropa
ta sandi'i na xa'a nañoo yó Israel, ta ñii
saá sandi'i na xa'a ve'e ño'o ká'no ñoo yó
—káchí na, ká'an na.
49 Ta ñii sutu tatá'an naJunta Suprema
yó'o, naní ra Caifás, ta kuiya yó'o xikuu ra
tasutu ká'no noo ndi'i nasutu, ta nika'an
ndoso ra xí'in natá'an ra naJunta Suprema,
káchí ra saá:
—¿Án nakí'ví kúu ndó?, ¡chi on vá'a xáni
sini ndó! 50 On vása kúndaa ini ndó ndí va'a
ka kúu ña kivi ñii taa xa'a nivi ñoo yó, koto
ndi'i xa'a ndi'i yó nañoo Israel —káchí ra
xí'in na.
51 Ta on sivi sini mii ra kúu ña kaku
to'on yó'o ña nika'an ra saá, ta to'on ña kee
noo Ndios kúu ña. Saá chi chitóni Ndios
tasutu ká'no kuu taa ta ka'an to'on ña káchí
ndí taJesús kivi ra xa'a ndi'i nañoo Israel.
52 Ta on sivi ndasaá kuiti xa'a nañoo Israel
kúu ña kivi taJesús, ta kivi ra xa'a nivi na
táku ndi'i xiiña ñoyívi. Saá ke'é ra xa'a ña
nakaya ra nivi na kúu sa'ya Ndios, na ndóo
ndi'i saá xiiña noo ño'o, ña nduu na ñii ti'vi
nivi xí'in ra. 53 Ta kivi nakutá'an naJunta
Suprema yó'o, ta xikoo yu'ú na, ta chikaa
ini na ka'ni na taJesús.
54 Ta ñakán taJesús on vása ní-xika tívi
ka ra noo nivi, ta kee ra ñoo estado Judea
yó'o, ta nixaa ra ñii ñoo lo'o naní Efraín, ña
nákaa yatin noo yóo yuku yichí. Ta kindoo
ra yó'o xí'in naxíka xí'in ra.
55 Ta saá xa yatin tóndaa kivi ña kasa
ndivi najudío viko Pascua.† Ta kua'a ní nivi
kee na ñoo na, ta kua'an na ñoo Jerusalén.
Ña si'na ka ta'án kana viko Pascua yó'o,
kua'an na xa'a ña kasa ndivi na ndayí ña
nitaa taMoisés kuiya xina'á. Ndayí yó'o
ká'an ña ndasaá ke'é na xí'in mii na ña koo
ndii na noo Ndios xa'a viko yó'o. 56 Ta
nixaa na ñoo Jerusalén, ta nandukú ní na
taJesús ndiníí xiiña ñoo Jerusalén yó'o. Ta
nakutá'an na yíta na ke'e yatin yé'é ve'e
ño'o ká'no, ta ndáka to'on tá'an na, káchí
na saá:
—¿Yukía xáni sini ndó? ¿Án xáni
sini ndó kixaa taJesús viko Pascua yó'o?
—káchí na, ká'an na xí'in tá'an na.
57 Ta nafariseo xí'in nasutu ná'no noo
najudío xa si'na xa'nda chiño na noo nivi,
káchí na saá:
—Tá yóo nivi na xíni míkía yóo ta-
Jesús, ta nayó'o xíni ñó'ó ndato'on na
xí'in nachiño ná'no ña kuchiño tiin na ra
—káchí naná'no yó'o, xa'nda chiño na.

12

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñáMaría chikaa ñá ndutá xá'an támi xa'a taJesús
(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Ta iño kivi yachi ka on ta'án kixá'á viko
Pascua, ta ndikó tuku taJesús kixaa ra ñoo
Betania noo yóo taLázaro. Ta taLázaro yó'o
kúu taa ta xa nixi'i, ta taJesús sanatakú
ña'á ra. 2 Ta nixaa taJesús ñii ve'e noo
xakin na ñii viko lo'o ña kísa to'ó na taJesús.
Ta ñáMarta xíka ñá táxi ña xíxi nivi na
ndóo viko yó'o, ta taLázaro kándú'u ra noo

† 11:55 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

yóo tón mesa, xíxi ra xí'in taJesús. 3 Ta
saá inka ñákí'va taLázaro ñáMaría, kixaa
ñá noo yóo xa'a taJesús. Ní'i ñá ñii yuyu
ña sava litro* chútú ña xí'in nduta va'a tá
xá'an támi, naní rá nardo, tá yá'ví ní kúu
rá. Ta ñáMaría chikaa ñá rá xa'a taJesús, ta
yákón ñá xa'a ra xí'in yisi sini ñá. Ta siko
ña xá'an támi nduta yó'o, nixita ní'nó ndi'i
ña ini ve'e yó'o. 4 Ta ñii taxíka xí'in taJesús,
naní ra Judas Iscariote, sa'ya taSimón kúu
ra, ta on vá'a kóni tayó'o xa'a ña ke'é ñáña'a
yó'o saá. TaJudas yó'o kúu taa ta sikó kuí'ná
taJesús nda'a nivi na sáa ini xíni ña'á. 5 Ta
nika'an taJudas, káchí ra saá:
—¿Ndachun on vása ní-sikó ñá ndutа
yó'o xí'in ya'vi rá ña kúu uni ciento si'ún
denario,† ta saní'i ñá si'ún yó'o nda'a nivi
nandá'ví, níkúu? —káchí taJudas xí'in na.
6 Ta on siví xa'a ña ndixa kí'vi ini ra
xíni ra nivi nandá'ví kúu ña nika'an taJudas
saá, chi taJudas kúu taa ta ndíso chiño xí'in
si'ún ña xíni ñó'ó taJesús xí'in naxíka xí'in
ra. Ta yóo sava kivi taJudas kísa kuí'ná ra
lo'o si'ún yó'o. 7 Ta taJesús ndakuiin ra,
nika'an ra xí'in taJudas, káchí ra saá:
—On sandi'i ún ñáña'a yó'o chi ñava'a
ke'é ñá xí'in i. Saá chi chikaa va'a ñá ndutа
yó'o ña koni ñó'ó ñá rá kivi vitin xa'a ña
kasa ti'va ñá yikí koñu i, chi xa yatin kíxaa
ña kivi i ta nduxun i. 8 Ta ndó'ó, ndi'i saá
kivi yóo nandá'ví xí'in ndó, ta yi'i, salo'o ní
ka kivi yóo i xí'in ndó —káchí taJesús xí'in
nivi na ndóo viko lo'o yó'o.

To'on yó'o ká'an ña ndí kóni na ka'ni na taLázaro

9 Kua'a ní najudío xini so'o na ña kixaa
taJesús ñoo Betania, ta kua'an na koto na
ra, ta ñii saá kóni na koto na taLázaro taa ta
xikuu ta nixi'i, ta taJesús sanataku ña'á ra.
10 Ta saá naná'no noo nasutu na kúu na xa
yóo yu'ú ña ka'ni na taJesús, ta vitin nakoo
yu'ú nayó'o ña ka'ni na taLázaro. 11 Kóni
na ka'ni na taLázaro chi kua'a ní najudío
xa sandakoo na yichi nasutu yó'o, ta kixá'á
na ndíkon na sata taJesús, chi sanataku ra
taLázaro.

To'on yó'o ká'an ña xa'a kivi nikí'vi taJesús ñoo Jerusalén
(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

12 Ta nitivi inka kivi, ta chútú ní nivi ñoo
Jerusalén chi xa kóni kixá'á viko Pascua,
ta nivi na nákutá'an yó'o xini so'o na vitin
kixaa taJesús ñoo Jerusalén yó'o. 13 Ta saá
kee na kua'an na, ta xa'nda na noo nda'a
tón yiton ñoo, ta ní'i na kua'a ní ñoo yó'o,
ta kua'an na nakutá'an na xí'in taJesús
yichi noo vaxi ra. Ta xí'in ndi'i ndee na,
nika'an na, káchí na saá:
—¡Ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Ná ke'é
Ndios ñava'a xí'in tayó'o, taa ta kixaa xí'in
ndayí Ndios! ¡Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in
tayó'o taa ta kúu Rey, taká'no noo naIsrael!
—káchí na, ká'an na.
14 Ta taJesús xa naní'i ra ñii burro lo'o ta
yóso ra vaxi ra. Saá kisa ndivi ra ña káchí
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ña káchí saá:
15 On kuyi'ví ndó, nañoo Jerusalén.
Koto ndó, yó'o vaxi taa ta kúu Rey noo ndó,
vaxi ra yóso ra ñii burro lo'o,
saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á.
16 Ta naxíka xí'in taJesús on vása
ní-kundaa ini na yukía kóni kachí ndi'i ña
xíto na yó'o. Ta saá ni, kivi ndi'i kundivi ña
nixi'i taJesús ta nataku ra ta ndikó ra ndaa
ra ñoyívi nino, tanda saá naká'án na to'on
Ndios ña nitaa na xina'á xa'a taJesús. Ta saá
kundaa ini na ndí ndi'i ña ke'é nivi xí'in
taJesús kúu ña kisa ndivi na to'on Ndios
yó'o.
17 Nixiyo kua'a ní nivi na xini taJesús kivi
sanataku ra taLázaro. Chi ta xa nixi'i xikuu
ra, ta ninduxun ra tixin kavua, ta saá kixaa
taJesús, ta kana ra taLázaro xí'in kivi ra, ta
sanataku ña'á ra. Ta nivi na xini ñayó'o
xata ní'nó na to'on xa'a ñava'a yó'o ke'é
taJesús. 18 Ñakán kía ndi'i nivi na xini so'o
to'on yó'o, kee na kua'an na ña nakutá'an
na xí'in taJesús yichi noo vaxi ra ña kixaa ra
ñoo Jerusalén. 19 Ta xa'a ñayó'o nafariseo
nika'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:
—¡Nda mani kúu ña ndukú yó kundeé yó
noo tayó'o! ¡Koto ndó! Ndi'i saá nivi ñoyívi
yó'o ndíkon na sata taJesús vitin —káchí
na, ká'an na xí'in tá'an na.

To'on yó'o ká'an ña nivi na inka ñoo nandukú na taJesús

20 Ta sava nivi na kixaa ñoo Jerusalén
ña kasa to'ó na Ndios viko Pascua kúu na
inka ñoo, ta ká'an na to'on griego. 21 Ta
sava nagriego yó'o kixaa na noo ñii taxíka

* 12:3 Sava litro nduta kúu ñii libra. † 12:5 Ñii denario kúu si'ún ña kúu ya'vi ñii taa ta kisa chiño ñii kivi.

xí'in taJesús ta naní Felipe, taa ta kee ñoo
Betsaida estado Galilea kúu ra. Kixaa na-
griego noo taFelipe yó'o, ta nika'an na xí'in
ra, káchí na saá:
—Tata, kóni ndi koto ndi taJesús —káchí
na xí'in ra.
22 Ta taFelipe nixa'an ra ndato'on ra xí'in
inka taxíka xí'in taJesús, ta naní Andrés, ta
ndiovi na saá kee na kua'an na, ta nixaa na
noo taJesús ña ndato'on na xí'in ra xa'a ña
kóni nagriego yó'o. 23 Ta ndakuiin taJesús,
nika'an ra saá:
—Xa kíxaa yatin ní kivi ña yi'i, taa ta kixi
noo Ndios, kasa ndivi i chiño ká'no, ta xa'a
ñayó'o Ndios kasa ká'no ra yi'i, ta kanóo
síkón ñato'ó i. 24 Ta ña ndixa ndaa ká'an i
xí'in ndó tá yóo ñii ndikin trigo, ta tá on
chi'i nivi ndikin yó'o, ta kindoo mató'ón
ña. Ta saá ni, tá chi'i nivi ndikin trigo
yó'o tixin ño'o, ta saá ndixa ta'vi soo ña, ta
nduta ña ta kua'no ña, ta nduu ña kua'a ní
ndikin trigo. Ta ndatán yóo ndikin trigo ña
chi'i nivi tixin ño'o saá yóo i chi xíni ñó'ó
kivi i, ta nduxun i, ta nataku i. Ta xa'a ña
kundo'o i saá, kua'a ní nivi kutaku na xí'in
Ndios. 25 Ta ndatán yi'i táxi xí'in mii i ña
kasa ndivi i ña kóni Ndios, ñii ki'va saá nivi
na ndíkon yichi i, xíni ñó'ó na taxi xí'in mii
na ña ke'é na ña kóni Ndios. Chi ndi'i nivi
na ndasaá kuiti kúsii ini kutaku va'a ñoyívi
yó'o, nayó'o ndañó'ó na noo Ndios. Ta ndi'i
nivi na on vása ndí'i ní ini xa'a ña kutaku
va'a na ñoyívi yó'o, nayó'o kúu na naní'i
yichi ndaa ña va'a kutaku na xí'in Ndios.
26 Ndi'i nivi na kóni kasa chiño noo i, xíni
ñó'ó kundikon na yichi i, ta saá ndatán yóo
ña ké'é i, saá ke'é na. Ta Yivá i Ndios kasa
to'ó ra ndi'i nivi na kúu na kísa chiño noo i.

To'on yó'o ká'an ña taJesús ndato'on ra xí'in nivi ndasaá koo ña kivi ra

27 'Ta vitin ndí'i ní ini i, ta xáni ní ini i
yukía ka'an i xí'in Ndios. ¿Án ndukú i noo
Yivá i Ndios ña sakaku ra yi'i noo ña xo'vi
ní i? Ó'on, on ka'an i saá, chi xa'a ña kasa
ndivi i chiño yo'vi ní, nda kivi i kúu ña
kixaa i ñoyívi yó'o —káchí taJesús.
28 Ta saá nika'an taJesús xí'in Ndios,
káchí ra saá:
—Tata Yivá i, vitin kasa ndivi ún chiño
xa'a ña kasa ká'no nivi yó'ó ta chinóo síkón
na ñato'ó ún —káchí taJesús xí'in Ndios.
Ta saá xini so'o ra tachi to'on Ndios ña
kixi ñoyívi nino ña nika'an ña, káchí ña saá:
—Xa kisa ndivi i chiño ká'no ña kisa
ká'no nivi yi'i, ta chinóo síkón na ñato'ó i,
ta tuku inka yichi ke'é i saá —káchí to'on
nika'an ña xí'in ra.
29 Ta nivi na ndóo xí'in taJesús xini so'o
na tachi yó'o, ta sava nivi xani sini na án
ndá'yi savi. Ta inka na nika'an, káchí na:
—Ñii ángel ña kixi noo Ndios nika'an ña
xí'in ra —káchí na, ká'an na.
30 Ta taJesús nika'an ra xí'in na:
—On siví xa'a yi'i kúu ña nika'an tachi
yó'o, ta nika'an tachi yó'o xa'a ña chindeé
ña ndó'ó ña ndixa kandixa ndó yi'i. 31 Vitin
xa yatin kíxaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a
kuachi nivi ñoyívi yó'o. Ta saá ñaníma
ndiva'a ká'no, ña kúu ña xá'nda chiño noo
nivi ñoyívi yó'o vitin, Ndios sakana ra níma
yó'o ko'on ña ke'e noo naa ní. 32 Ta yi'i, kivi
ndaní'i nivi yi'i noo síkón, ta xí'in ñayó'o
ke'é i ña ndi'i nivi kixaa na noo i —káchí
taJesús xí'in na.
33 Nika'an ra to'on yó'o ña ndato'on ra
xí'in nivi ña kundaa ini na ndí kivi ra nda'a
tón cruz. 34 Ta ndakuiin nivi, nika'an na,
káchí na saá:
—Xa ka'vi ndi to'on Ndios ña nitaa na
kuiya xina'á ña káchí xa'a Cristo, taa ta
ti'ví Ndios. Ta to'on yó'o káchí ña ndí
Cristo kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta
yó'ó káchí ún ndí ndaní'i na taa ta kixi noo
Ndios, ta sandaa na ra nda'a tón cruz. Ta,
¿yu kúu taa ta ká'an ún xa'a, ta káchí ún
kúu taa ta kixi noo Ndios? —káchí na xí'in
ra.
35 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
na:
—Ndatán yóo ño'o ndino'o yé'e, saá
yóo i, ta salo'o kuiti ka kivi yóo i xí'in ndó.
Xíni ñó'ó kundikon ndó yichi i ña yé'e ndi-
no'o, koto ñii kama naki'in yichi ña naa
ndó'ó. Chi nivi na xíka yichi naa on vása
xíni nayó'o míchí kua'an na. 36 Yi'i kúu
Ño'o ndino'o yé'e, ta vitin kivi ña yóo ka i
xí'in ndó, xíni ñó'ó kandixa ndó yi'i. Ta
saá nduu ndó nivi na kua'an yichi noo yé'e
Ño'o ndino'o —káchí taJesús xí'in na.
Ta ndi'i nika'an ra saá, ta kee ra kua'an
ra, ta nixaa ra ñii xiiña noo chise'é xí'in mii
ra koto naní'i nanivi ra.

To'on yó'o ká'an ña kua'a ní najudío ni-xiin na kandixa na taJesús

37 Vará taJesús xa ke'é ra kua'a ní milagro
xini nivi, ta saá ni, ni-xiin na kandixa na ra.

38 Ta xí'in ña on kandixa na ra, kisa ndivi na
ña nikaʼan to'on Ndios ña nitaa taprofeta
Isaías kuiya xinaʼá, ña káchí saá:
Yivá yó Ndios, lo'o ní nivi kandixa na
to'on ún ña ndato'on i xí'in na.
Ni on vása ní-kundaa ini na ndí xí'in
ndee mii ún kúu ña kisa ndivi i ndi'i
chiño náʼno ña xini na,
káchí to'on ña nitaa taIsaías xinaʼá. 39 Vitin
kísa ndivi najudío yó'o ndatán yóo ña nitaa
taIsaías kuiya xinaʼá, chi ni-kuchiño na
kandixa na taJesús. Ta inka xiiña noo to'on
Ndios ña nitaa taIsaías xinaʼá, káchí ña saá
xaʼa nivi yó'o:
40 On vása ní-xiin na nakoni na ta ko'on na
yichi ña kúu ñandaa,
ñakán kía Ndios taxi ra ña nduu nayó'o
ndatán yóo nivi nakuáá,
chi on vása kúchiño na koni na ñandaa.
Ta xaʼa ña ni-xiin na kandixa na ñandaa,
Ndios taxi ra ña nduu toon ní ka ini
na,
nduu na nivi na on vása kúchiño kandixa
ñandaa.
Ta xaʼa nivi yó'o, Ndios nikaʼan ra, kachí ra
saá:
"Nda lo'o ni-xiin na nandikó ini na,
ta ni-xiin na kixi na noo i xaʼa ña sandaʼa i
na ña vaʼa kutaku na yichi ndaa",
kachí Ndios noo to'on ra ña nitaa taIsaías
kuiya xinaʼá. 41 TaIsaías yó'o xikuu ñii
taprofeta ta nikaʼan ndoso to'on Ndios
kuiya xinaʼá, ta xini ra ndi'i ndee ña livi
káʼno ña kómí taJesús ñoyívi nino. Ta saá
taIsaías nitaa ra to'on yó'o, ña ndáto'on
xaʼa ña ndó'o taJesús kivi táku ra ñoyívi
yó'o.
42 Vará sava nachiño náʼno noo najudío
kándixa na taJesús ndí ndixa kúu ra taa ta
ti'ví Ndios, ta on vása ní-xiin na kaʼan na
saá xí'in inka nivi chi yí'ví na noo nafariseo.
Saá chi nafariseo xa xaʼnda chiño na ndí
ndi'i nivi na kándixa ndí taJesús kúu Cristo,
taa ta ti'ví Ndios vaxi, nayó'o on kuchiño
ka na ki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga, káchí
nafariseo. 43 Ndi'i nivi na kúu na yí'ví kaʼan
ña kándixa na taJesús, nayó'o xáni sini na
ndí ña ndáyaʼví ní ka kúu ña kanóo vaʼa
ñato'ó na noo nivi ñoyívi yó'o, ta xáni sini
na lo'o ní ndáyaʼví ña kúu ña kanóo vaʼa
ñato'ó na noo Ndios.

To'on yó'o káʼan ña ndí to'on taJesús
kúu ña kasa nani xaʼa kuachi nivi

44 Ta saá xí'in ndi'i ndee ra, taJesús
nikaʼan ra xí'in nivi, káchí ra saá:
—Ta nivi na kándixa yi'i, nayó'o on siví
ñii laá mii i kándixa na, ta kándixa na
Ndios, taa ta ti'ví yi'i kixaa i. 45 Ta nivi na
xíni yi'i, nayó'o xíni na Yivá i Ndios, taa ta
ti'ví yi'i kixaa i. 46 Yi'i kúu Ño'o ndino'o
yé'e ñoyívi yó'o. Ta ndi'i nivi na ndixa
kándixa yi'i, nayó'o on ko'on ka na yichi
noo naa. 47 Ta ndi'i nivi na kuiti xíni so'o
to'on ña káʼan i, ta on xiin na kasa ndivi
na ña, ta on siví yi'i kúu taa ta kasa nani
xaʼa ña on váʼa ké'é nayó'o. Saá chi on siví
xaʼa ña kasa nani i xaʼa kuachi nivi kúu ña
kixaa i ñoyívi yó'o, ta xaʼa ña sakaku i nivi
ñoyívi yó'o kúu ña kixaa i. 48 Ta nivi na
on xiin koni yi'i, ta ni on xiin na kandixa
na to'on i, ta ndixa xa yóo ña kasa nani
xaʼa kuachi nayó'o. Chi tá kixaa kivi sondí'í
ñoyívi yó'o, ta mii to'on ña nikaʼan i xí'in
nayó'o kasa nani xaʼa kuachi na ña kúu ña
on vása ní-xiin na chikaa so'o na to'on yó'o.
49 Chi xí'in ndayí Yivá i Ndios káʼan i to'on
ña ndáto'on i xí'in ndó. Ta on siví ndasaá
kuiti to'on mii i kúu ña káʼan i. Saá chi
Yivá i Ndios kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i, ta
xaʼnda chiño ra ndá to'on kúu ña kaʼan i
xí'in ndó, ta xaʼnda chiño ra yu kúu ña
saná'a i ndó'ó. 50 Ta yi'i, xíni vaʼa i ndí
ña xáʼnda chiño Yivá i Ndios kúu ña táxi
kutaku ndino'o nivi ndi'i saá kivi. Ta ñii
ki'va ndatán yóo to'on ña xaʼnda chiño ra
kaʼan i, saá káʼan i xí'in nivi —káchí taJesús
xí'in na.

13

To'on yó'o káʼan ña
nakata taJesús xaʼa ñii ñii naxíka xí'in ra

1 Ta on taʼán ka kixáʼá kana viko Pascua,*
ta taJesús xíni ra ña xa yatin ní tondaa
kivi ña kee ra ñoyívi yó'o, ta ndikó ra no'o
ra noo yóo Yivá yó Ndios. Ndi'i saá kivi
taJesús xa kí'vi ní ini ra xíni ra nivi na
kándixa ñaʼá ñoyívi yó'o, ta vitin kixaa kivi
ña saná'a ra na ndasaá ndixa ndeé ní kí'vi
ini ra xíni ra na, chi nda lo'o on ndi'i ña kí'vi
ini ra xíni ra na.
2 Ta xikuaa ní, xa kóni kunaa kúu ña, ta
saá yóo taJesús xíxi ra xí'in naxíka xí'in ra.
Ta ñaníma ndivaʼa káʼno xa chikaa ña ini

* 13:1 Pascua najudío kána ña uxa kivi xaʼa ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xinaʼá.

taJudas Iscariote, sa'ya taSimón, ña nataxi
ra taJesús nda'a nivi na sáa ini xíni ña'á.
3 Ta taJesús kúndaa ini ra ndí Yivá ra Ndios
xa taxi ra nda'a ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña
yóo, ta xíni taJesús ña kixi ra noo Ndios
ta vitin yachi ní ndikó ra no'o ra. 4 Ta
saá nakundichi ra ta tava ra tikoto kání ña
kánóo sata tikoto ndíxin ra, ta chinóo va'a
ra ña ñii xiiña, ta saá katón ra ñii toalla toko
ra. 5 Chikaa ra takuií ini ñii kaa ña kónó
ini, ta kixá'á ra nakata ra xa'a ñii ñii taxíka
xí'in ra. Ta xí'in toalla yákón ra xa'a ñii ñii
tayó'o.
6 Tá kixaa ra noo yóo xa'a taSimón Pedro,
ta nika'an taPedro xí'in ra:
—Tata, yó'ó kúu taa taká'no noo i. ¿Án
nakata ún xa'a i?
7 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Vitin on vása kúndaa ini ún yukía kóni
kachí ña ké'é i yó'o, ta ñii kivi vaxi kundaa
va'a ini ún xa'a ñayó'o —káchí taJesús xí'in
taPedro.
8 —On vá'a saá, Tata —káchí taPe-
dro xí'in taJesús —nda ñii kivi on taxi i
nakata ún xa'a i —káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Tá on taxi ún nakata i xa'a ún, ta on
kuchiño ka ún kuu ún taa ta ndíkon yi'i
—káchí taJesús xí'in ra.
9 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Tá saá yóo ña ká'an ún, Tata, ta va'a
ka on nakata ún ndasaá kuiti xa'a i, ta
nakata ún nda nda'a i tanda sini i —káchí
taPedro xí'in taJesús.
10 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Ndi'i nivi na xa chichi takuií, na xa yóo
ndii ndi'i sata koñu kúu nayó'o, ta ndasaá
kuiti xíni ñó'ó ndoo xa'a na. Ta ndó'ó,
nanivi ndii kúu ndó, ta saá ni, on siví ndi'i
ndó kúu nivi ndii —káchí ra xí'in na.
11 Nika'an ra saá xí'in na, chi xíni ra yu
kúu taa ta nataxi kuí'ná ña'á nda'a nivi na
sáa ini xíni ña'á.
12 Tá ndi'i nakata ra xa'a naxíka xí'in ra,
ta nakundixin ra tikoto ra, ta tuku nakoo ra
noo yóo tón mesa, noo xíxi ra xí'in na. Ta
saá nindaka to'on ra na, káchí ra saá xí'in
na:
—¿Án kúndaa ini ndó yukía kóni kachí
ñachiño ke'é i ña nakata i xa'a ndó? 13 Chi
ndó'ó káchí ndó yi'i kúu taKá'no noo ndó,
ta káchí ndó xí'in i kúu i taMaestro ndó, ta
ñandaa kúu ña káchí ndó saá. 14 Ta xa'a
ña kúu i taMaestro ndó, ta xa'a ña kúu i
taKá'no noo ndó, ndixa xíni ñó'ó kasa ndivi
ndó chiño ndatán yóo ña kisa ndivi i xí'in
ndó, tanda kasa nino ka xí'in mii ndó ta saá
koo ti'va ndó nakata ndó xa'a tá'an ndó.
15 Saá chi xa chindú'u i ña ke'é i yó'o ña
saná'a i ndó'ó, ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó ke'é
ndó xí'in tá'an ndó. Yi'i kisa nino xí'in
mii i xa'a ña chindeé i ndó'ó, ta ñii ki'va saá
xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii ndó xa'a ña
chindeé tá'an ndó. 16 Ña ndixa ndaa kúu
to'on yó'o: Nda ñii tamozo on vása kúu
ra ta ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo ra,
ta nda ñii taa ta tí'ví tapatrón ko'on chiño
noo ra, on vása kúu tayó'o ta ká'no ka noo
tapatrón ta ti'ví ña'á ko'on ra chiño. 17 Ta
ndó'ó, tá ndixa kúndaa ini ndó to'on yó'o,
ta saá ná kunakaa ñasii ini ndó xa'a ña kisa
ndivi ndó ña.
18 'On vása ká'an i saá xa'a ndi'i ndó, chi
xíni va'a i ini ñii ñii ndó'ó na kúu nivi na
nakaxin i. Ta yóo to'on Ndios ña nitaa na
kuiya xina'á, ña káchí saá: "Ñii taa ta yóo
xíxi sita va'a xí'in i, vitin tayó'o nduu ra
ta sáa ini xíni yi'i", káchí to'on Ndios. Ta
ndi'i to'on Ndios yó'o xíni ñó'ó kundivi ña.
19 Ndáto'on i ñayó'o xí'in ndó vitin ña on
ta'án ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa kivi
ña kundivi ndi'i ñayó'o, ta kandixa ndó ndí
Yi'i Kúu i taa ta kixi noo Ndios.† 20 Ña ndixa
ndaa ká'an i xí'in ndó, ndi'i nivi na náki'in
va'a nivi na ti'ví i ko'on chiño noo i, ña ké'é
na saá kóni kachí ña náki'in va'a na yi'i. Ta
ndi'i nivi na náki'in va'a yi'i, ña ké'é na saá
kóni kachí ña náki'in va'a na Ndios, taa ta
ti'ví yi'i vaxi i —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an ña
taJesús ká'an ra ndí ñii taa sikó kuí'ná ña'á ra
(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

21 Ta saá taJesús kónó ní nákaa ña ndí'i
ní ini ra, nda sákisin ña níma ra, ta nika'an
ra xí'in naxíka xí'in ra:
—Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó vitin
ndí ñii ndó'ó kúu taa ta sikó kuí'ná yi'i ta
nataxi ra yi'i nda'a nivi na sáa ini xíni yi'i
—káchí ra xí'in na.
22 Ta naxíka xí'in ra nakoto na noo tá'an
na, ta xáni sini na yu kúu taa ta ká'an
taJesús xa'a. 23 Ta ñii taxíka xí'in taJesús,
ta kúu ta kí'vi ní ini taJesús xíni ra, yóo
yatin ra siin taJesús, 24 ta taSimón Pedro
nixika nda'a ra noo tayó'o ña ndaka to'on

† 13:19 To'on hebreo ña káchí "Yi'i Kúu i" kúu kivi Ndios ndino'o.

ra taJesús yu kúu taa ta ká'an ra xa'a. 25 Ta
saá tayó'o ndikó koo ra ta nakoto ra noo
taJesús, ta nindaka to'on ña'á ra, káchí ra
saá:
—¿Yu kúu taa ta ká'an ún xa'a, Tata?
—káchí ra.
26 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Kúu ra taa ta taxi i nda'a sita va'a ña
chindaxin i yó'o —káchí taJesús.
Ta chindaxin ra sita va'a ta taxi ra
ña nda'a taJudas Iscariote ta kúu sa'ya
taSimón. 27 Ta taJudas naki'in ra sita va'a
yó'o, ta xixi ra ña, ta saá xandikon ñaníma
ndiva'a ká'no naní Satanás niki'vi ña ini ra.
Ta taJesús nika'an ra xí'in ra:
—Va'a kama kasa ndivi ún chiño ña
chikaa ini ún ke'é ún —káchí ra xí'in taJu-
das.
28 Ta nda ñii naxíka xí'in ra na ndóo xíxi
noo mesa, on vása kúndaa ini na ndachun
nika'an taJesús saá xí'in taJudas. 29 Saá
chi taJudas kúu ta ndíso chiño xí'in si'ún
ña sáta na ña xíni ñó'ó taJesús xí'in ndi'i
naxíka xí'in ra, ta saá sava na xáni sini na
ndí taJesús ká'an ra xí'in taJudas ña ko'on
ra sata ra ña koni ñó'ó na xa'a viko Pascua,
án ká'an ra xí'in taJudas ña taxi ra lo'o si'ún
nda'a nivi na kúu nandá'ví. 30 Tá ndi'i xixi
taJudas sita va'a ña taxi taJesús nda'a ra, ta
kee ra kua'an ra ke'e. Ta xa ñoó ní kúu ña.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ndayí xaá,
xa'nda chiño taJesús noo na kándixa ña'á

31 Ta ndi'i kee taJudas, kua'an ra ke'e,
ta nika'an taJesús xí'in na nindoo xí'in ra,
káchí ra saá:
—Vitin kasa ndivi i ñii ñava'a ká'no, ta
xa'a ñayó'o nivi kasa ká'no na yi'i ta chinóo
síkón na ñato'ó yi'i, taa ta kixi noo Ndios.
Ta ñii ki'va saá kasa ká'no na Ndios ta
chinóo síkón na ñato'ó ra, xa'a ñava'a ká'no
yó'o ña kasa ndivi i. 32 Ndixa xí'in ñava'a
ña kasa ndivi i vitin, yi'i chinóo síkón i
ñato'ó Ndios. Ta mii Ndios chinóo síkón
ra ñato'ó yi'i. Ta yachi ní kasa ndivi Ndios
saá. 33 Ta ndó'ó, sa'ya mii i, salo'o kuiti kivi
yóo ka i xí'in ndó, ta vitin ndato'on i xí'in
ndó ndatán yóo to'on ña xa nika'an i xí'in
naná'no noo najudío, kivi nika'an i xí'in
na, kachí i saá: "Nandukú ndó yi'i, ta on
kuchiño ndó ko'on ndó noo ko'on i", saá
kachí i xí'in na, ta ñii ki'va saá ká'an i xí'in
ndó'ó vitin. 34 Ta vitin ndato'on i xí'in ndó
xá'nda chiño i noo ndó ñii ndayí xaá, ña
káchí saá: Ndixa kuki'vi ní ini ndó koni
tá'an ndó. Ñii ki'va ndatán kí'vi ini i xíni i
ndó'ó, saá kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó.
35 Tá ndixa kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, ta
xa'a ñayó'o ndi'i nivi kundaa ini na ndí
ndó'ó kúu nivi na kándixa yi'i ta ndíkon
ndó yi'i —káchí taJesús xí'in na.

TaJesús ndato'on ra ndí taPedro ka'an ra
uni yichi
ña on xíni ña'á ra
(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

36 Ta taSimón Pedro nindaka to'on ra
taJesús, káchí ra saá:
—Tata, ¿míchí ko'on ún?
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra:
—Vitin on kiví ko'on ún xí'in i noo
ko'on i. Ta saá ni, tá ndi'i niya'a kua'a ní
kivi, ta saá kuchiño ún ko'on ún noo ko'on i
—káchí taJesús.
37 Ta taPedro nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata, ¿ndachun on kiví ko'on i xí'in ún
vitin? Chi yi'i, xa yóo ti'va i nda kivi i
noo ún —káchí taPedro xí'in taJesús.
38 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in
taPedro:
—¿Án ndixa kía xa yóo ti'va ún kivi ún
noo i? Ña ndixa ndaa ká'an i xí'in ún vitin,
tá on ta'án ka kana nduxú chée ñoó vitin, ta
xa uni yichi nika'an ún xí'in nivi ña on vása
xíni ún yi'i —káchí taJesús xí'in taPedro.

14

To'on yó'o ká'an ñii laá Jesucristo
kúu yichi ña xaa nivi noo yóo Ndios

1 Nika'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra,
káchí ra saá:
—On kundi'i ini ndó. Ndixa ndino'o ini
ndó kandixa ndó Ndios, ta ndixa ndino'o
ini ndó kandixa ndó yi'i. 2 Ve'e Yivá i Ndios
ñoyívi nino ká'no ní ña. Yóo kua'a ní xiiña
noo va'a kutaku ndi'i ndó. Tá on siví ñan-
daa kúu ña ká'an i xa'a ve'e Yivá i, níkúu,
ta nda lo'o on ndato'on i saá xí'in ndó. Ta
vitin ko'on i ña kasa ndivi i xiiña noo va'a
kutaku ndó. 3 Tá ndi'i kisa ndivi i xiiña
noo va'a kutaku ndó ve'e Yivá i, ta ndikó i
ñoyívi yó'o ña naki'in i ndó'ó ta ko'on ndó
xí'in i. Ta saá nda mii noo táku i, ndó'ó
kutaku ndó xí'in i ndi'i saá kivi. 4 Ndó'ó,
xa xíni ndó yichi ña ndasaá kuchiño xaa
ndó noo ko'on i —káchí taJesús xí'in naxíka
xí'in ra.
5 Ta ñii taxíka xí'in taJesús, naní ra
Tomás, nindaka to'on ra, káchí ra saá:

—Tata, on vása xíni ndi míchí ko'on ún,
ta saá, ¿ndasaá koo kuchiño koni ndi yichi?
6 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Yi'i kúu yichi ña kuchiño xaa nivi noo
Ndios, ta yi'i kúu noo káku ñandaa ndino'o,
ta yi'i kúu ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi.
On koó inka yichi ña kuchiño xaa nivi noo
Ndios: ñii laá yi'i kúu yichi ña taxi xaa nivi
noo Ndios ta kutaku na xí'in ra. 7 Ta ndó'ó,
tá ndixa xíni ndó yi'i, ta saá ndixa koni ndó
Yivá i Ndios. Tanda vitin tanda ndi'i kivi
vaxi, xa xíni va'a ndó ra, ta xí'in nduchu
noo ndó xa xini ndó ra —káchí taJesús xí'in
na.
8 Ta inka taxíka xí'in taJesús, naní ra
Felipe, nika'an ra, káchí ra saá:
—Tata, saná'a ún ndi'i ndasaá kuchiño
koni ndi Yivá yó Ndios, ta ñayó'o kuiti kúu
ndi'i ña xíni ñó'ó ndi.
9 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Xa kua'a ní kivi yóo i xí'in ndó, ta, ¿án
on ta'án koni ún yi'i, tata? Ndi'i nivi na
xíni yi'i, nayó'o ñii káchí xíni na Yivá i.
Ta saá, ¿ndachun ká'an ún xí'in i xíni ñó'ó
saná'a i ndó'ó ndasaá kuchiño koni ndó
Yivá i? 10 ¿Án on ta'án kandixa ún ndí yi'i
táku i ini Yivá i ta Yivá i táku ra ini mii i?
To'on ña ká'an i xí'in ndó, on siví ndasaá
kuiti to'on mii i kúu ña, chi to'on Yivá i
Ndios kúu ña. Saá chi Yivá i táku ra ini mii i,
ta chiño mii ra kúu ña kísa ndivi i. 11 Va'a
kandixa ndó to'on ña ká'an i xí'in ndó ndí
yi'i táku i ini Yivá i ta Yivá i táku ra ini mii i.
Tá on kiví kandixa ndó yi'i xa'a to'on yó'o,
ta va'a kandixa ndó yi'i xa'a milagro ñava'a
ke'é i noo ndó ña sáná'a yu kúu i. 12 Ña
ndixa ndaa ká'an i xí'in ndó, ndi'i nivi na
kándixa yi'i kúchiño na ke'é na ñii ki'va
ndatán yóo chiño ké'é i. Ta ndixa nayó'o
ke'é na chiño ña ná'no ka noo chiño ke'é i,
chi yi'i ndikó i noo Yivá i. 13 Ta ndó'ó na
kándixa yi'i, tá xí'in ndayí kivi i, ndukú ndó
ñava'a ña xíni ñó'ó ndó, ta yi'i kasa ndivi i
ndi'i ña ndukú ndó. Ta xa'a ña ke'é i saá,
nivi kasa ká'no na Yivá yó ta chinóo síkón
na ñato'ó ra. 14 Tuku ká'an i xí'in ndó'ó na
kúu nivi na kándixa yi'i: Tá xí'in ndayí kivi i
ndukú ndó ñava'a, ta yi'i kasa ndivi i ndi'i
ña ndukú ndó noo i —káchí taJesús.

To'on yó'o ká'an xa'a Níma Ndios
koo ña xí'in nivi na kándixa taJesús

15 Ta taJesús nika'an ka ra xí'in naxíka
xí'in ra, káchí ra saá:
—Ta ndó'ó, tá kí'vi ini ndó xíni ndó yi'i,
ta saá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño i noo
ndó. 16 Ta yi'i, ndukú i noo Yivá yó Ndios
ta ndixa ti'ví ra Níma ña naní "Níma ña
chíkaa ndee ini nivi", ta kutaku ña xí'in
ndó ndi'i saá kivi ña vaxi. 17 Ta Níma yó'o
saná'a ña ndó'ó ndasaá kuiti ña ndixa ndaa
ndino'o. Ta nivi na ndíkon yichi on vá'a
ñoyívi yó'o on vása kúchiño na naki'in na
Níma yó'o, saá chi on vása kúchiño koto na
ña, ni on vása xíni na ña. Ta ndó'ó, nivi
na kándixa yi'i, ndixa xíni ndó Níma yó'o,
chi yóo ña xí'in ndó vitin, ta kivi ña vaxi
kunakaa ña ini ñii ñii ndó'ó. 18 Ta yi'i, on
sandakoo mató'ón i ndó'ó, ña kutaku ndó
ndatán táku naválí xindá'ví na on koó yivá
si'í. Ta yi'i yachi ní ndikó i ta kixaa i noo
ndó. 19 Tixin ña salo'o kivi, nivi na ndíkon
yichi on vá'a ñoyívi yó'o, on kuchiño ka
na koto na yi'i. Ta ndó'ó, on kundo'o ndó
saá, chi ndixa koto ka ndó yi'i. Ta xa'a ña
ndixa ndino'o táku i, ndó'ó ndixa ndino'o
kutaku ndó. 20 Kivi kundivi ñayó'o saá, ta
ndó'ó ndixa kundaa ini ndó ndí yi'i táku i
ini Yivá i, ta ndó'ó táku ndó ini yi'i, ta yi'i
táku i ini ndó'ó. 21 Ndi'i nivi na náki'in va'a
ña xá'nda chiño i noo na, ta kísa ndivi na
ña, nayó'o sáná'a na ndí ndixa kúu na nivi
na kí'vi ini xíni yi'i. Ta ndi'i nivi na kí'vi
ini xíni yi'i, ta Yivá i Ndios ndixa kuki'vi ini
ra koni ra nayó'o. Ta saá tuku yi'i ndixa
kuki'vi ini i koni i nayó'o ta taxi xí'in mii i
noo na, ña koni va'a na yi'i —káchí taJesús
xí'in na.
22 Ta saá inka taxíka xí'in taJesús, naní
ra Judas (ta on siví taJudas Iscariote kúu
tayó'o), nika'an ra xí'in taJesús, káchí ra
saá:
—Tata, ¿ndachun taxi ún ndasaá kuiti
mii ndi kuu nivi na kuchiño koni va'a yó'ó?
¿Ndachun on vása ke'é ún saá xí'in ndi'i
nivi ñoyívi yó'o ña kuchiño koni na yó'ó?
23 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Ndi'i nivi na kí'vi ini xíni yi'i, nivi yó'o
kasa ndivi na to'on i. Ta Yivá i Ndios kuki'vi
ini ra koni ra nayó'o, ta Yivá i xí'in yi'i
ndixa kixaa ndi noo nayó'o, ta kutaku ndi
xí'in na. 24 Ta nivi na on vása kí'vi ini xíni
na yi'i, nayó'o on vása kísa ndivi na to'on i.
Ta on siví ndasaá kuiti to'on yi'i kúu ña
ká'an i, ta ndixa kúu ña to'on Yivá yó Ndios,
taa ta ti'ví yi'i kixaa i.

25 'Ndi'i ñayó'o ndátọ'on i xí'in ndó kivi
yóo ka i xí'in ndó vitin. 26 Ta kixaa kivi Yivá
yó Ndios ti'ví ra Níma ña chíkaa ndee ini
nivi, ta xí'in ndayí kivi i ti'ví ra Níma yó'o,
ta kixaa ña kutaku ña ini ndó, ta saná'a ña
ndó'ó ndi'i ña xíni ñó'ó kundaa ini ndó, ta
sanaká'án ña ndó'ó ndi'i tọ'on ña nika'an i
xí'in ndó.
27 'Ta vitin táxi i ña kunakaa ñava'a ini
ndó. Ta ñava'a yó'o kúu ña káku ini i, ta
sání'i i ña ndó'ó. Ta ñava'a yó'o ña táxi i ña
kunakaa ña ini ndó, ọn sivi ñii kúu ña xí'in
ña táxi nivi na ndíkọn yichi ñoyívi yó'o
nda'a ndó ña koo va'a ini ndó. Ta saá ndó'ó
nivi na kándixa yi'i, vitin xá'nda chiño i
nọọ ndó: Ọn kundi'i ini ndó, ta ni ọn kuyi'ví
ini ndó. 28 Xa xini sọ'o ndó ña nika'an i xí'in
ndó ndí kee i kọ'ọn i vitin, ta kixaa ñii kivi
ndikó i nọọ ndó. Tá ndixa ndino'o kí'vi ini
ndó xíni ndó yi'i, ta saá kusii ní ini ndó ña
kundaa ini ndó kua'an i nọọ yóo Yivá yó,
chi Yivá yó kúu taa ta ká'no ka nọọ yi'i. 29 Ta
xa ndatọ'on i xí'in ndó ndi'i ñayó'o vitin
tá ọn ta'án ka kundivi ña. Ta saá tá kixaa
kivi kundivi ndi'i ña ndatọ'on i xí'in ndó, ta
koni ndó ña, ta saá kandixa ka ndó yi'i.
30 'Ọn vása kua'a ní ka ndatọ'on i xí'in
ndó vitin, chi xa vaxi ñaníma ndiva'a ká'no
ña kúu ña xá'nda chiño nọọ nivi na ndíkọn
yichi ñoyívi yó'o. Ta saá ni, ñaníma ndiva'a
ká'no yó'o nda lo'o ọn vása xá'nda chiño
ña nọọ yi'i. 31 Ta yi'i, ndasaá kuiti kísa
ndivi i ña xá'nda chiño Yivá i Ndios nọọ i.
Ta xa'a ña kísa ndivi i saá, kundaa ini nivi
ndí ndixa kí'vi ní ini i xíni i Yivá i Ndios.
Ta vitin, nakuita ndó, na'a ndó kọ'ọn ndó
xí'in i —káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

15

Tọ'on yó'o ká'an ña,
ndatán yóo mii tón uva ndino'o, saá yóo taJesús

1 Ta saá taJesús ndatọ'on ra inka cuento
ña saná'a ra naxíka xí'in ra, káchí ra saá:
—Ta yi'i, ndatán yóo mii tón uva ndi-
no'o, saá yóo i. Ta Yivá i Ndios ndatán yóo
taa ta ndáa tón uva xí'in ndi'i nda'a nó, saá
yóo ra. 2 Ta xá'nda ra ndi'i nda'a tón uva
nọọ ọn vása kóon tíuva. Ta nda'a tón uva
nọọ va'a kóon rí, náka'nda tuku lo'o ra nọọ
ña, ña taxi ña va'a ka koon tíuva. 3 Ta tọ'on
ña nika'an i xí'in ndó, ndatán yóo ña siin
xá'nda, ta kindaa ña ndi'i ña ọn vása va'a
yóo ini ndó, saá yóo tọ'on yó'o. Ta vitin
nivi na ndundii kúu ndó xa'a ña chikaa sọ'o
ndó tọ'on ña nika'an i xí'in ndó. 4 Ta saá
xíni ñó'ó koo ndó xí'in i ndi'i saá kivi, ta
yi'i koo i xí'in ndó'ó. Saá chi táná ta'nda,
ta nandoso xíká yo'ọ nda'a tón uva, ta ña
nandoso xíká yó'o, ọn vása kúchiño mii ña
taxi ña nda ñii kui'i. Ñayó'o sáná'a ña ndó'ó
tá ọn vása ñii yóo ndó xí'in i, ta saá ọn
kuchiño ndó ke'é ndó nda ñii ñava'a.
5 'Yi'i, ndatán yóo mii tón uva ndino'o
saá yóo i, ta ndó'ó, ndatán yóo yo'ọ nda'a
tón uva yó'o, saá yóo ndó'ó xí'in i. Tá ñii
yóo ndó'ó xí'in i, ta yi'i, ñii yóo i xí'in ndó,
ta saá ndixa ké'é ndó kua'a ní chiño va'a.
Ta chiño yó'o ndatán tíkui'i va'a ní ña kóon
nda'a tón uva saá yóo ña. Ta saá ni, tá
yóo yo'ọ nda'a tón uva ña nita'nda nandoso
xíká, ñayó'o ọn kuchiño ña taxi ña koon
nda ñii kui'i nda'a ña. Ta ñii ki'va saá, tá ọn
vása ka ñii yóo ndó xí'in i, ta nda ñii chiño
va'a ọn kuchiño ndó ke'é ndó. 6 Ta nivi na
kúxíká nọọ yi'i, ta ọn vása ñii yóo ka na
xí'in i, nayó'o ndatán yóo nda'a tón uva ña
nita'nda nandoso xíká ta niyichi ña, saá yóo
na nọọ i. Ta nda'a niyichi yó'o, nivi nakaya
na ña, ta taan na ña nọọ yóo ño'ọ xíxi, ta
kọkọ ña.
7 'Ta ndó'ó, tá ñii yóo ndó xí'in i, ta
tọ'on i táku ña ini ndó, ta saá va'a ndukú
ndó nọọ Yivá i Ndios nda ndá ka ña kóni
ndó, ta ndixa taxi ra ña ndúkú ndó nda'a
ndó. 8 Ta vitin ñayó'o ke'é ndó xa'a ña
chinóo síkón ndó ñatọ'ó Ndios nọọ inka
nivi: Xíni ñó'ó nduu ndó nivi na va'a ini, na
kísa ndivi ña kóni Ndios, ta saá saná'a ndó
ndixa kúu ndó nivi na ndíkọn yi'i —káchí
taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
9 Ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ñii ki'va ndatán kí'vi ini Yivá i Ndios
xíni ra yi'i, saá kí'vi ini i xíni i ndó'ó. Ta
saá ñii ñii kivi ná kutaku ka ndó tixin ña
kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó, ta ọn sandakoo ndó
yi'i. 10 Tá kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño i
nọọ ndó, ta saá ñii ñii kivi kutaku ndó tixin
ña kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó. Saá chi yi'i, ñii
ki'va saá kísa ndivi i ña kóni Yivá i Ndios, ta
ndi'i saá kivi táku i tixin ña kí'vi ní ini ra
xíni ra yi'i.
11 'Ndatọ'on i ñayó'o xí'in ndó chi kóni i
ña ndixa ná kusii ní ini ndó'ó. Chi mii
ñasii ña káku ini mii i, kóni i ndí ná kunakaa
ñasii yó'o ini ndó'ó, ta saá kuu ndó nivi na
kusii ndino'o ini. 12 Ña xá'nda chiño i nọọ
ndó kúu ñayó'o: Ndixa kuki'vi ini ndó koni
tá'an ndó, ndatán kí'vi ini i xíni i ndó'ó.

13 Saá chi taa ta ndixa ká'no ní ka kí'vi ini
xíni natá'an kúu taa ta táxi xí'in mii nda
kivi ra xa'a nayó'o. 14 Ta ndó'ó, táná kasa
ndivi ndó ña ká'an i xí'in ndó, ta kuu ndó
nivi na náta'an va'a xí'in i. 15 On ka'an
ka i xí'in ndó kúu ndó ndasaá kuiti na kísa
chiño noo i, chi nivi na kísa chiño noo ñii
taká'no on vása xíni na yu kúu ña xáni
sini taká'no yó'o ke'é ra. Ta yi'i sakunaní i
ndó'ó namigo i na náta'an va'a xí'in i, saá
chi xa ndato'on i xí'in ndó ndi'i ña saná'a
Yivá i Ndios yi'i. 16 On siví mii ndó kúu
nivi na nakaxin kundikon ndó yi'i, ta yi'i
kúu taa ta nakaxin i ndó'ó ña kundikon ndó
yi'i, ta sakuiso chiño i ndó'ó ña kasa ndivi
ndó kua'a ní chiño va'a. Ta chiño va'a yó'o
koo ña ndatán yóo kui'i va'a ña koo na'á
ní kivi. Ta saá Yivá i Ndios taxi ra nda'a
ndó ndi'i ña ndúkú ndó noo ra xí'in ndayí
kivi i. 17 Ñayó'o kúu ña xá'nda chiño i noo
ndó: Kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó —káchí
taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o, sáa ini na xíni na nivi na ndíkon yichi taJesús

18 Ta nika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in
ra, káchí ra saá:

—Tá nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi
yó'o sáa ini na xíni na ndó'ó, ta saá naká'án
ndó ndí si'na ka ñii ki'va saá ke'é na xí'in i.
19 Táná koo yu'ú ndó xí'in nivi ñoyívi
yó'o, ta saá nanivi ñoyívi yó'o kuki'vi ini
na koni na ndó'ó. Ta ndó'ó, on siví na
ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o kúu ndó,
chi yi'i nakaxin i ndó'ó ña sandakoo ndó
yichi on vá'a yó'o xa'a ña kundikon ndó
yichi i. Ñakán kía nivi na ndíkon yichi
on vá'a ñoyívi yó'o sáa ní ini na xíni na
ndó'ó. 20 Naká'án ndó to'on ña nika'an i
xí'in ndó saá: "Nda ñii tamozo on vása kúu
ra ta ká'no ka noo ta xá'nda chiño noo ra",
káchí i xí'in ndó. Ta to'on yó'o kóni kachí
ña ñii ki'va ké'é na xí'in yi'i, Taa taKá'no
noo ndó, saá ke'é na xí'in ndó'ó na kísa
chiño noo i. Nivi ñoyívi yó'o saxo'vi na yi'i,
ta saá ndixa saxo'vi na ndó'ó. Ta saá ni,
nixiyo nivi na chikaa so'o to'on i, ta ñii ki'va
saá koo nivi na chikaa so'o to'on ña ka'an
ndó xí'in na. 21 Saá ke'é nivi xí'in ndó chi
ndó'ó kúu na ndíkon yichi i. Chi nivi na
kua'an yichi on vá'a ñoyívi yó'o on vása
xíni na Ndios, ta kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i.

22 'Tá on vása ní-kixi i noo na, tá ni on
vása ní-ndato'on i xí'in na, níkúu, ta saá
on vása ndíso na kuachi noo ña ndato'on i
xí'in na. Ta vitin on kiví kachí na on vása
ndíso na kuachi, chi nika'an i xí'in na yu
kúu ñandaa, ta ni-xiin na kasa ndivi na ña
ndato'on i xí'in na. 23 Ndi'i nivi na sáa ini
xíni yi'i kúu na sáa ini xíni Yivá i Ndios.
24 Xa kisa ndivi i kua'a ní milagro ná'no, ta
nda ñii nivi, ta ni si'na ta ni vitin, on vása
ní-ke'é na ñava'a ndatán yóo ñamilagro
kisa ndivi i ñoyívi yó'o. Tá on vása ní-ke'é i
saá, níkúu, ta nivi on vása ndíso na kuachi
xa'a ña ni-xiin na kandixa na yi'i. Ta ndixa
xini na milagro ke'é i, ta saá ni, sáa ní ini
na xíni na yi'i, ta ñii ki'va saá, sáa ini na
xíni na Yivá i Ndios. 25 Saá ké'é nivi yó'o
chi to'on Ndios xíni ñó'ó kundivi ña. Ta ñii
xiiña noo to'on Ndios yó'o vaxi ndayí ña
nitaa taMoisés kuiya xina'á, ta káchí ña saá:
"Sáa ini nivi xíni na yi'i, vará nda lo'o on
koó xa'a ña ké'é na saá", káchí to'on Ndios
—káchí taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

26 Ta nika'an ka taJesús xí'in naxíka xí'in
ra, káchí ra saá:

—Vaxi kivi kixaa Níma Ndios noo ndó,
ta Níma yó'o kúu ña chíkaa ndee ini nivi,
ta ndáto'on ña ndasaá kuiti ñandaa ndino'o
xí'in nivi. Níma yó'o kee ña noo Ndios ta
kixaa ña noo ndó, chi yi'i ti'ví i ña xí'in
ndayí Yivá i, ta Níma Ndios yó'o ka'an ña
xí'in ndó ndi'i ñandaa xa'a i. 27 Ta saá ndó'ó
kuu ndó nivi na ka'an xa'a i ndi'i ñandaa
xí'in inka nivi, saá chi nda kivi kixá'á i
kísa ndivi i chiño Yivá i ñoyívi yó'o, ndó'ó
kúu nivi na kixá'á kísa chiño xí'in i —káchí
taJesús xí'in naxíka xí'in ra.

16

1 Ta taJesús nika'an ka ra xí'in na, káchí
ra saá:

—Ndi'i to'on yó'o xa nika'an i ña xí'in
ndó xa'a ña on sandakoo ndó yichi i. 2 Chi
vaxi kivi tá naná'no noo najudío on taxi ka
na ki'vi ndó ini ve'e ño'o sinagoga. Ta vaxi
kivi nivi kani sini na ndí ñava'a ní kúu ña
ke'é na ña ka'ni na ndó'ó, chi xí'in ña ké'é
na saá kúu ñava'a kasa ndivi na ña kóni
Ndios, saá kani sini mii na. 3 Saxo'vi na
ndó'ó saá, chi nda ñii kivi on ta'án koni
ndixa na Yivá yó Ndios, ta ni on ta'án koni
ndixa na yi'i. 4 Ta vitin xa ndato'on i xí'in
ndó ñayó'o, ta saá tá kixaa kivi ña kundo'o

ndó ñayó'o, ta saá naká'án ndó to̱'on yó'o
ña nika̱'a̱n i̱ xí'in ndó —káchí ta̱Jesús.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ chiño ña kasa ndivi
Níma̱ Ndios

Ta nika̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in
ra, káchí ra saá:
—Ta ki̱vi̱ ki̱xá'á ndó kísa ndivi ndó chiño
xí'in i̱, o̱n vása ní-ka'a̱n i̱ xí'in ndó ndasaá
kundo'o ndó xa̱'a̱ i̱, chi yóo ka̱ i̱ xí'in ndó.
5 Ta vitin ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱ ta̱a ta̱ ti'ví yi̱'i̱
ki̱xa̱a i̱, ta nda̱ ñii ndó'ó o̱n vása ndáka̱ to̱'on
ndó yi̱'i̱ míchí ko̱'o̱n i̱. 6 Ta saá ni, vitin
kúchuchú ní ini ndó xa̱'a̱ ña xi̱ni̱ so̱'o ndó
ña ká'a̱n i̱ ko̱'o̱n i̱. 7 Ta ña ndixa nda̱a̱ ká'a̱n i̱
xí'in ndó ndí ñii ñava̱'a xa̱'a̱ ndó kúu ña
ko̱'o̱n i̱. Saá chi tá o̱n vása ko̱'o̱n i̱, ta o̱n
kívi kixa̱a̱ Níma̱ ña na̱ní Níma̱ ña chíka̱a̱
ndee̱ ini ni̱vi. Ta yi̱'i̱, táná ko̱'o̱n i̱, ta ti'ví i̱
Níma̱ yó'o kixa̱a̱ ña no̱o̱ ndó. 8 Tá ki̱vi̱
kixa̱a̱ Níma̱ Ndios yó'o, ta saná'a ña ni̱vi
ñoyívi yó'o ña kunda̱a̱ va̱'a ini na yu kúu
na ndíso ku̱achi no̱o̱ Ndios, ta kunda̱a̱ va̱'a
ini na yu kúu nava̱'a nanda̱a̱, ta kunda̱a̱
va̱'a ini na ndixa Ndios kasa nani ra xa̱'a̱
ndi'i ni̱vi na ndíso ku̱achi. 9 Saá chi Níma̱
Ndios yó'o chindeé ña ni̱vi ña kunda̱a̱ ini
na ndí ndíso na ku̱achi xa̱'a̱ ña ni̱-xiin na
kandixa na yi̱'i̱. 10 Ta Níma̱ Ndios chindeé
ña ni̱vi ña kunda̱a̱ ini na ndí yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱
va̱'a, ta̱ nda̱a̱, saá chi yi̱'i̱ ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱
Yivá i̱ Ndios, ta ndó'ó o̱n kívi koni ka̱ ndó
yi̱'i̱ ñoyívi yó'o. 11 Ta Níma̱ Ndios chindeé
ña ni̱vi ña kunda̱a̱ ini na ndixa Ndios kasa
nani ra xa̱'a̱ ku̱achi na, chi xa ki̱sa nani ra
ku̱achi ñaníma̱ ndiva̱'a ká'no, ña kúu ña
xá'nda chiño no̱o̱ ni̱vi ñoyívi yó'o, ta ndixa
xo̱'vi̱ ní ñandiva̱'a yó'o xa̱'a̱ ku̱achi ndíso ña
—káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
12 Ta nika̱'a̱n ka̱ ra xí'in na, káchí ra saá:
—Yóo kua̱'a̱ ní ka̱ to̱'on ña kóni i̱ ka̱'a̱n i̱
xí'in ndó, ta o̱n ka̱'a̱n i̱ ña xí'in ndó vitin,
chi vitin o̱n kúchiño kundeé ndó koni i̱
so̱'o ndó ndi'i to̱'on yó'o. 13 Tá kixa̱a̱ Ní-
ma̱ Ndios, nina ñanda̱a̱ ndato̱'on ña xí'in
ndó, ta saná'a káxín ña ndó'ó ndasaá va̱'a
kundiko̱n ndó yichi̱ ña nda̱a̱. Saá chi Níma̱
Ndios yó'o o̱n vása ka̱'a̱n ña ndasaá kuiti
to̱'on mi̱i ña, ta ka̱'a̱n ña nda̱tán yóo mi̱i
to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o ña nika̱'a̱n Ndios, saá
ka̱'a̱n ña xí'in ndó. Ta Níma̱ Ndios yó'o
ndato̱'on ña xí'in ndó yukía̱ koo ki̱vi̱ ña
va̱xi. 14 Ta chinóo síkón ña ñato̱'ó i̱ no̱o̱
ni̱vi, chi ndi'i ñandíchí ña kómí i̱, Níma̱
Ndios naki'in ña ñayó'o, ta taxi ña ñandíchí
yó'o nda'a̱ ndó ña kunda̱a̱ ini ndó ndi'i
ñanda̱a̱. 15 Ndi'i ñava̱'a kómí Yivá i̱ kúu
ñava̱'a kómí i̱. Ña̱kán kía̱ nika̱'a̱n i̱ xí'in ndó
ndí Níma̱ Ndios naki'in ña ñandíchí i̱, ta
taxi ñandíchí yó'o nda'a̱ ndó ña kunda̱a̱
ini ndó ndi'i ñanda̱a̱ —káchí ta̱Jesús xí'in
naxíka xí'in ra.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña ndí va̱xi yatin ki̱vi̱
ña naxíka xí'in ta̱Jesús kusii̱ ní ini na

16 Ta nika̱'a̱n ka̱ ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in
ra, káchí ra saá:
—Salo'o ka̱ kuiti kúma̱ni̱ ta o̱n koni ka̱
ndó yi̱'i̱, ta saá ya'a lo'o kuiti ki̱vi̱ ta tuku
koni ka̱ ndó yi̱'i̱. Saá chi salo'o ka̱ ki̱vi̱
kúma̱ni̱, ta ndikó i̱ no'o̱ i̱ no̱o̱ yóo Yivá i̱
Ndios —káchí ta̱Jesús xí'in naxíka xí'in ra.
17 Ta sava naxíka xí'in ra nika̱'a̱n na xí'in
tá'an na, káchí na saá:
—¿Yukía̱ kóni kachí to̱'on ña nika̱'a̱n ra
xí'in yó? Chi nika̱'a̱n ra salo'o ka̱ kuiti
kúma̱ni̱ ta o̱n koni ka̱ yó ra. Ta saá ya'a
lo'o kuiti ki̱vi̱ ta saá tuku koni yó ra, saá chi
ko̱'o̱n ra no̱o̱ yóo Yivá ra, káchí ra. ¿Yukía̱
kóni kachí to̱'on yó'o ña nika̱'a̱n ra xí'in yó?
18 Ta tuku ndáka̱ to̱'on tá'an na, káchí na
saá:
—¿Yukía̱ kóni kachí to̱'on "salo'o kuiti
kúma̱ni̱"? O̱n vása kúnda̱a̱ ini yó yukía̱ kóni
kachí ra xí'in to̱'on yó'o —káchí na, ká'a̱n
na.
19 Ta ta̱Jesús xíni̱ ra ndí kóni na nda̱ka̱
to̱'on na ra xa̱'a̱ to̱'on ña nika̱'a̱n ra xí'in na,
ta saá tuku nika̱'a̱n ra, káchí ra xí'in na:
—¿Án kóni ndó kunda̱a̱ ini ndó yukía̱
káchí to̱'on ña nika̱'a̱n i̱ xí'in ndó ña káchí
saá: "Salo'o ka̱ kuiti kúma̱ni̱ ta o̱n koni ka̱
ndó yi̱'i̱, ta saá ya'a lo'o kuiti ki̱vi̱ ta tuku
koni ndó yi̱'i̱"? 20 Ña ndixa nda̱a̱ kúu to̱'on
yó'o ndí ndó'ó kuaku ndó ta ndá'ví ní ka̱'a̱n
ndó, ta mi̱i ki̱vi̱ yó'o nani̱vi ñoyívi yó'o va̱'a
ní koni na, ta kusii̱ ní ini na. Ta ndó'ó,
vará lo'o kuiti ki̱vi̱ kuchuchú ní ini ndó, ta
saá kixa̱a̱ ñasii̱ ní, ta kunakaa̱ ña ini ndó.
21 Nda̱tán yo̱'vi̱ ndó'o ñii ña'a̱ ñá xa kóni
kaku sa̱'ya, saá kundo'o ndó. Ndeé ní xó'vi̱
ña'a̱ yó'o tá'an mi̱i xa yatin kaku sa̱'ya ñá.
Ta saá, tá ndi̱'i ni̱ya'a ka̱ku sa̱'ya ñá, ta kúsii̱
ní ini ñá. Ta saá nándoso ñá xa̱'a̱ ndi'i ña
yo̱'vi̱ ní ni̱xo̱'vi̱ ñá, chi kúsii̱ ní ini ñá xa̱'a̱ ña
ka̱ku inka̱ ta̱a ñoyívi yó'o. 22 Nda̱tán yóo ña
ni̱ndo'o ña'a̱ yó'o, saá koo ña kundo'o ndó
ki̱vi̱ va̱xi, chi kuaku ní ndó ta kuchuchú ní
ini ndó xa̱'a̱ ña ko̱'o̱n i̱. Ta saá kixa̱a̱ ki̱vi̱ ña
ndikó tuku i̱ xí'in ndó, ta kusii̱ ní ini ndó, ta

ndạ ñii nịvi ọn kuchiño na kindaa na ñasịị
kunakaạ ini ndó.
23 ’Ta kịvị yó'o ọn vása ndákạ tọ'on kạ
ndó yị'ị. Ta ña ndixa ndạạ kúu tọ'on ña
ká'ạn ị xí'in ndó vitin: Ndi'i ña ndukú ndó
nọọ Yivá ị Ndios xí'in ndạyí kịvị ị, Yivá ị
ndixa taxi ra nda'ạ ndó ndi'i ña ndúkú ndó
nọọ ra. 24 Tạndạ vitin ọn tạ'án ndukú ndó
ndạ ñii ñavạ'a nọọ Ndios xí'in ndạyí kịvị ị.
Ta vitin vạ'a ndukú ndó ña kóni ndó nọọ
Ndios, ta naki'in ndó ña, ta saá kunakaạ
ndino'o ñasịị ini ndó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ña
tạJesús kụndeé ra nọọ ñandivạ'a ñoyívi yó'o

25 ’Ndạ kịvị xíni tá'an yó tạndạ vitin
ndạtọ'on ị xí'in ndó ta sạná'a ị ndó'ó xí'in
tọ'on ña yọ'vị kundạạ ini ndó. Ta vitin
kịxaạ kịvị ña ọn kạ'ạn kạ ị xí'in ndó xí'in
tọ'on yọ'vị, ta ndixa ndatọ'on káxín ị xí'in
ndó xạ'ạ Yivá ị. 26 Ta kịvị kundạạ ini ndó
tọ'on yó'o, ta saá mịị ndó, xí'in ndạyí kịvị ị,
ndukú ndó ña xíni ñó'ó ndó nọọ Ndios. Ọn
vása koni ñó'ó kuaku ndá'ví ị nọọ Ndios
xạ'ạ ndó, 27 chi ndixa mịị Ndios kí'vi ní
ini ra xíni ra ndó'ó. Saá chi ndó'ó kí'vi
ní ini ndó xíni ndó yị'ị, ta kándixa ndó
yị'ị kịxi ị nọọ Ndios. 28 Kẹe ị nọọ Yivá ị
Ndios ta kịxaạ ị ñoyívi yó'o. Ta vitin kee ị
ñoyívi yó'o ta ndikó ị no'ọ ị nọọ Yivá ị Ndios
—káchí tạJesús xí'in naxíka xí'in ra.

29 Ta ndạkuiịn naxíka xí'in ra, nịkạ'ạn na,
káchí na saá:

—Vitin tọ'on ña káxín ní kúu ña
ká'ạn ún xí'in ndị. Vitin ọn vása ká'ạn ún
tọ'on ña yọ'vị ní kundạạ ini ndị. 30 Ta vitin
kúndạạ ini ndị ndí ña ndixa ọn kọó ndạ ñii
ña ọn vása xíni ún. Tá ọn tạ'án kạ ndạkạ
tọ'on nịvi yó'ó, xa xíni ndi'i ún ña xáni
sịni na. Ta xạ'ạ ñayó'o kándixa ndị yó'ó
kúu ún tạạ tạ kịxi nọọ Ndios —káchí na
xí'in tạJesús.

31 Ta saá tạJesús nịkạ'ạn kạ ra xí'in na:

—¿Án ndixa kándixa ndó yị'ị vitin? 32 Ta
yạchị ní kixaạ ña kụitạ ní'nó ndi'i ndó, ta
saá ñii ñii ndó no'ọ ndó ve'e mịị ndó. Ta
sandakoo mató'ón ndó yị'ị. Ta ndixa ọn
vása koo mató'ón ị chi Yivá ị Ndios yóo ra
xí'in ị. 33 Ndạtọ'on ị ñayó'o xí'in ndó ña
ọn kundi'i ní ini ndó, ta ná koo ñavạ'a ini
ndó xạ'ạ ña ñii yóo ndó xí'in ị. Vará ndixa
ndeé ní xọ'vị ndó ñoyívi yó'o, ta ọn kuyị'ví
ndó ta chikaạ ndeẹ xí'in mịị ndó, chi yị'ị
xa kụndeé ị nọọ yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o
—káchí tạJesús xí'in naxíka xí'in ra.

17

Tọ'on yó'o ká'ạn ña xạ'ạ ña nduụkú tạJesús
nọọ Ndios

1 Ta ndị'i ndạtọ'on ra ñayó'o xí'in naxíka
xí'in ra, ta saá tạJesús nạkoto ndaa ra
ñoyívi nịno, ta nịkạ'ạn ra xí'in Ndios, káchí
ra saá:

—Tata Yivá ị, xa kịxaạ mịị kịvị ká'no
ní. Ta vitin yị'ị, tạạ tạ kúu Sạ'ya ún,
ndúkú ị nọọ ún ña chinóo síkón ún ñatọ'ó ị
nọọ nịvi. Ñavạ'a yó'o ndúkú ị nọọ ún xạ'ạ
ña chinóo síkón ị ñatọ'ó mịị ún nọọ nịvi.
2 Yó'ó kúu tạạ tạ tạxi ndạyí nda'ạ yị'ị ña
kuu ị tạạ tạká'no nọọ ndi'i nịvi, xạ'ạ ña
taxi ị ndi'i saá kịvị kutakụ ndino'o ndi'i nịvi
na kúu na tạxi ún nda'ạ ị. 3 Yó'ó kúu ñii lạá
Ndios ndino'o, ta yị'ị kúu Jesucristo, tạạ tạ
tị'ví ún kịxaạ ị ñoyívi yó'o ña sakạku ị nịvi.
Ta saá tá tọndạạ nịvi koni ndixa na yó'ó, ta
koni ndixa na yị'ị Jesucristo, ta ña kẹ'é na
saá kúu ña táxi kutakụ ndino'o nịvi ndi'i
saá kịvị.

4 ’Ta vitin xa kịsa ndivi ị ndi'i chiño ña
tạxi ún nda'ạ ị, ta xạ'ạ ñayó'o kuạ'ạ ní nịvi
kasa ká'no ní na yó'ó. 5 Ta vitin, Tata
Yivá ị, chinóo síkón ún ñatọ'ó ị nọọ mịị ún.
Ñii kị'va ndạtán nịxiyo síkón ñatọ'ó ị kịvị
xịtakụ ị xí'in ún ñoyívi nịno si'na tá ọn
tạ'án kạ kuvạ'a ñoyívi yó'o, saá ná koo ña.

6 ’Nịvi na tạxi ún nda'ạ ị ña kundikọn
na yị'ị, ta sạná'a vạ'a ị nayó'o ña kundạạ
ini na xạ'ạ ún. Nịvi na nạkạxin ún kúu
na, ta tạxi ún na nda'ạ ị ña kundikọn na
yị'ị, ta ndixa chịkaạ sọ'o na tọ'on ún. 7 Ta
vitin nịvi yó'o kúndạạ ini na ndí ndi'i ña
tạxi ún nda'ạ ị kúu ña vạxi nọọ mịị ún, 8 chi
nịkạ'ạn ị xí'in na ndi'i tọ'on ña tạxi ún ña
ndatọ'on ị xí'in na. Ta ndi'i tọ'on yó'o
nạki'in vạ'a na ña, ta xa kụndạạ ini na ndí
ndixa yị'ị kẹe ị nọọ ún, ta kándixa na ndí
yó'ó kúu tạạ tạ tị'ví yị'ị kịxaạ ị ñoyívi yó'o.

9 ’Xạ'ạ nịvi yó'o na ndíkọn yị'ị ndúkú ị
nọọ ún, ta ọn vása ndúkú ị nọọ ún xạ'ạ
nịvi na ndíkọn yichị ọn vá'a ñoyívi yó'o.
Ndúkú ị nọọ ún xạ'ạ nịvi na tạxi ún nda'ạ ị,
chi nịvi na nạkạxin mịị ún kúu nayó'o.
10 Chi ndi'i nịvi na ndíkọn yị'ị kúu na
ndíkọn yó'ó, ta ndi'i nịvi na ndíkọn yó'ó
kúu na ndíkọn yị'ị. Xạ'ạ ña ké'é nayó'o kúu
ña kánóo síkón ñatọ'ó ị.

11 'Ta yi'i, on kóo ka i ñoyívi yó'o, chi sa-
lo'o kivi kúmani ta ndikó i no'o i noo mii ún
ñoyívi nino, ta nivi na ndíkon yi'i kundoo
ka na ñoyívi yó'o. Tata Yivá i, taa ta kúu
ta ndino'o yii, xáku ndá'ví i noo ún ña xí'in
ndayí kivi ún kundaa va'a ún nivi na taxi ún
nda'a i. Kundaa va'a ún nayó'o xa'a ña ñii
kuu na. Ñii ki'va ndatán ñii kúu mii yó,
saá ná kuu nayó'o. 12 Ta kivi nixiyo i xí'in
nivi na ndíkon sata i ñoyívi yó'o, ta ndi'i
saá kivi xindaa i nayó'o na kúu na taxi ún
nda'a i. Ta xí'in ndayí kivi ún xindaa i na,
ta saá nda ñii nayó'o ni-ndañó'ó na noo i.
Ndasaá kuiti taa ta ndíkon yichi ñandiva'a
kúu taa ta ndañó'ó noo i. Saá nixiyo xa'a ña
kundivi to'on mii ún ña nitaa na xina'á xa'a
tayó'o.

13 'Vitin ndikó i xaa i noo ún, Tata Yivá i.
Ta ña yóo ka i ñoyívi yó'o, ká'an i to'on yó'o
ña koni so'o nivi na ndíkon yi'i ña kusii
ini na. Ndatán ñii ki'va chútú ini i xí'in
ñasii, saá ná kutú ñasii ini nayó'o. 14 Xa
ndato'on i to'on ún xí'in nayó'o na kúu na
ndíkon yi'i. Ta nivi na ndíkon yichi ñoyívi
yó'o sáa ini na xíni na nayó'o, saá chi nivi
na ndíkon yi'i on vása ñii yóo yu'ú na xí'in
nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o. Ta
ñii ki'va saá yi'i, on vása ñii yóo yu'ú i xí'in
nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o.
15 Ta on vása ndúkú i noo ún ña tava ún
nivi na ndíkon yi'i ña sandakoo na ñoyívi
yó'o, ta ndixa ndúkú i noo ún ña kundaa
va'a ún nivi yó'o noo ña on vá'a ndi'i kivi
táku ka na ñoyívi yó'o. 16 Nivi na ndíkon
yi'i on vása ndíkon na yichi on vá'a ñoyívi
yó'o, chi yi'i on vása ndíkon i yichi on vá'a
yó'o. 17 Tata Yivá i, chindeé ún nayó'o ña
chikaa so'o na to'on mii ún ña kúu ña ndixa
ndaa, ta xí'in ñayó'o, ndasa ndii ún ini na.
18 Ndatán yóo ña ti'ví ún yi'i kasa ndivi i
chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o, saá yóo ña
ti'ví i nivi na ndíkon yi'i ña kasa ndivi na
chiño ña kóni ún ñoyívi yó'o. 19 Ta táxi
ndino'o xí'in mii i kasa ndivi i ña kóni ún.
Ta xa'a ña ké'é i saá, na ndíkon yi'i nduu
na nivi na nataxi ndino'o xí'in mii ña kasa
ndivi na ña kóni ún.

20 'On sivi ndasaá kuiti xa'a nivi na
ndíkon yi'i vitin kúu ña xáku ndá'ví i
noo ún, ta xáku ndá'ví i noo ún xa'a nivi na
kundikon yi'i kivi ña vaxi, chi nayó'o kúu
na kandixa to'on ña ndato'on na ndíkon yi'i
vitin. 21 Xáku ndá'ví i noo ún xa'a ndi'i nivi
na kundikon yi'i ña chindeé ún na ña ñii
kuu ndi'i na. Ndatán yó'ó táku ún ini mii i,
ta yi'i táku i ini mii ún, ñii ki'va saá kóni i
ndí nivi yó'o kutaku na ini mii yó. Saá ná
koo ña xa'a ña kundaa ini nivi ñoyívi yó'o
ndí ndixa yó'ó kúu taa ta ti'ví yi'i kixaa i
ñoyívi yó'o. 22 Mii ñava'a ká'no ña taxi ún
nda'a i kúu ñava'a ká'no táxi i nda'a nivi na
ndíkon yi'i xa'a ña ñii kuu ndi'i na, ñii ki'va
ndatán ñii kúu mii yó. 23 Chi yi'i kutaku i
ini nivi yó'o, ndatán yó'ó táku ún ini mii i.
Ta saá ñii nduu ini ndi'i yó, ta xa'a ñayó'o
nivi ñoyívi yó'o kundaa ini na ndí yó'ó kúu
taa ta ti'ví yi'i kixaa i ñoyívi yó'o, ta kundaa
ini na ndí ndixa ñii ki'va ndatán kí'vi ini ún
xíni ún yi'i, saá kí'vi ini ún xíni ún nivi na
ndíkon yi'i.

24 'Tata Yivá i, ndúkú i noo ún xa'a ndi'i
nivi na taxi ún nda'a i, chi kóni i ña xaa
nayó'o kutaku na xí'in i ñoyívi nino. Ndixa
kóni i ña koto na ñava'a ká'no ña livi yé'e ña
kómí i chi taxi ún ñava'a yó'o nda'a i. Saá
ke'é ún xí'in i, chi si'na tá on ta'án kuva'a
ñoyívi, ta xa kí'vi ini ún xíni ún yi'i. 25 Tata
Yivá i, yó'ó kúu taa ta ndino'o ndaa. Vará
nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o on
vása xíni na yó'ó, ta yi'i xíni va'a i yó'ó, ta
nivi na ndíkon sata i xíni na ña ti'ví ún yi'i
kixaa i ñoyívi yó'o. 26 Xa saná'a i nayó'o
ndi'i ña kúu ña xíni ñó'ó kundaa ini na
xa'a ún, ta on vása sandakoo i ña saná'a i
na ndi'i ña xíni ñó'ó kundaa ini na xa'a ún.
Ta xa'a ñayó'o ndatán ñii ki'va kí'vi ini ún
xíni ún yi'i, ñii ki'va saá kuki'vi ini na koni
tá'an na. Ta saá tuku yi'i kutaku i ini na
—káchí taJesús xí'in Ndios.

18

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña tiin na taJesús
(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53)

1 Tá ndi'i nika'an taJesús xí'in Ndios, ta
kee ra kua'an ra, ta naxíka xí'in ra kee na
ndíkon na kua'an na sata ra. Niya'a na ñii
yivi naní ña Cedrón. Ta inka tá'ví yu'u yivi
yó'o yóo ñii jardín, ta kixaa taJesús xí'in
naxíka xí'in ra, ta niki'vi na jardín yó'o.
2 Ta taJudas, ta kúu ta nisikó kuí'ná taJesús
nda'a na sáa ini xíni ña'á, xa xíni ra noo yóo
jardín yó'o, chi yó'o kúu xiiña noo kua'a ní
yichi xixa'an taJesús xí'in naxíka xí'in ra.
3 Ta saá taJudas kixaa ra yó'o, ta ñii ti'vi
natropa xí'in napolicía na ndáa ve'e ño'o

ká'no kixaa na xí'in ra. Sava nafariseo xí'in
sava naná'no noo nasutu ti'ví na napolicía
yó'o ña tiin na taJesús. Sava nayó'o ní'i
na candil noo xíxi ño'o, sava na ní'i na
yiton noo kánóo ño'o ña xíxi, ta sava na ní'i
espada. 4 Ta taJesús xa kúndaa ndi'i ini ra
yukía xíni ñó'ó kundo'o ra, ta nakundichi
ra kua'an ra nakutá'an ra xí'in na kixaa
yó'o, ta nindaka to'on ra na, káchí ra saá
xí'in na:
—¿Yukú ta ndúkú ndó? —káchí ra xí'in
na.
5 Ta ndakuiin na:
—Ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret
—káchí na.
—Yi'i Kúu i —káchí taJesús xí'in na.*
Ta taJudas, ta kúu ta nisikó kuí'ná ta-
Jesús, ñíndichi ra xí'in na. 6 Tá xini so'o na
to'on nika'an taJesús: "Yi'i kúu i", káchí ra,
ta kama kixá'á na kua'an símá na chí sata,
ta ndiva na nikoyo na noo ño'o. 7 Ta saá
tuku nindaka to'on taJesús na, káchí ra saá
xí'in na:
—¿Yukú ta ndúkú ndó? —káchí ra.
Ta tuku ndakuiin na, káchí na saá:
—Ndi'i ndúkú ndi taJesús, tañoo Nazaret
—káchí na.
8 —Xa nika'an i xí'in ndó yi'i kúu ra
—káchí taJesús xí'in na. —Tá yi'i kúu taa ta
ndúkú ndó, ta saá taxi ndó ndí nivi na yóo
xí'in i ná ko'on ndíka na —káchí taJesús
xí'in na.
9 Xí'in to'on yó'o kundivi to'on ña sakán
nika'an taJesús xí'in Ndios, chi nika'an ra,
káchí ra saá: "Tata Yivá i, nda ñii nivi na
taxi ún nda'a i, on vása ní-sandañó'ó i na",
káchí taJesús xí'in Ndios. 10 Ta taSimón
Pedro tava ra espada, ta kandoso va'a ra
so'o kua'á ñii taa ta naní Malco, ta kúu taa
ta kísa chiño noo taká'no noo nasutu. 11 Ta
saá taJesús xa'nda chiño ra noo taPedro,
nika'an ra xí'in ra:
—Chikaa va'a ún espada ún, saá chi
Ndios chitóni ra ña yo'vi xo'vi i, ta ndixa
kasa ndivi i ndi'i ña yo'vi yó'o —káchí ta-
Jesús xí'in taPedro.

*To'on yó'o ká'an ña nixaa taJesús noo tasu-
tu ká'no*
(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

12 Ta saá natropa xí'in ta ndíso chiño
xí'in na, ta xí'in napolicía na ndáa ve'e ño'o
ká'no, tiin na taJesús, ta katón na ra. 13 Ta
saá nixa'an ra xí'in na noo ñii tasutu ká'no
ta naní Anás, ta kúu siso taCaifás. Ta kuiya
yó'o taCaifás kúu taká'no noo ndi'i nasutu
ñoo Israel. 14 Ta mii taCaifás yó'o kúu taa
ta xa si'na ndato'on xí'in najudío ndí va'a
ka xíni ñó'ó ñii laá taa kivi xa'a nivi nañoo
Israel, koto ndi'i na ndi'i xa'a.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro
ñíndichi ra ke'e ve'e taAnás*
(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68; Lc. 22:55-57)

15 Ovi taa taxíka xí'in taJesús ndíkon na
sata ra kua'an na, ta nixaa na ve'e tasutu
ká'no taAnás. Ñii tayó'o kúu taSimón Pe-
dro, ta inka ra kúu taa ta xíni tá'an xí'in
tasutu ká'no yó'o, ñakán taxi na niki'vi
tayó'o xí'in taJesús ke'e ve'e tasutu yó'o.
16 Ta taPedro nindoo ra ñíndichi ra yatin
yé'é. Ta saá tatá'an ra yó'o, taxíka xí'in
taJesús, ta kúu ta xíni tá'an xí'in tasutu,
keta ra ta nika'an ra xí'in ñáña'a ñá ndáa
yé'é. Ta saá taxi ñá niki'vi taPedro. 17 Ta
ñáña'a ñá ndáa yé'é yó'o nindaka to'on ñá
taPedro, káchí ñá saá xí'in ra:
—¿Án on siví yó'ó kúu ún ñii taxíka xí'in
taa ta ñíndichi kaa? —káchí ñá.
Ta ndakuiin taPedro:
—¡On vása! On siví yi'i kúu ra —káchí ra.
18 Ta ndeé ní vixin ñoó yó'o, ta na
kísa chiño noo nave'e sutu yó'o xí'in inka
napolicía na ndáa ve'e ño'o ká'no, xá'mi na
ño'o, ta yíta na yatin noo xíxi ño'o ña nasaa
na. Ta taPedro ñíndichi ra xí'in na násaa ra.

*To'on yó'o ká'an ndí tasutu ká'no xito ndoso
ra taJesús*
(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Lc. 22:66-71)

19 Ta tasutu ká'no kixá'á ra ndáka to'on
ra taJesús xa'a nivi naxíka xí'in ra, ta ndáka
to'on ña'á ra xa'a to'on ña saná'a ra nivi.
20 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra, káchí ra
saá:
—Kivi saná'a i nivi, ta on vása ní-saná'a
se'é i na, chi saná'a i na ve'e ño'o válí sin-
agoga xí'in ve'e ño'o ká'no noo nákutá'an
ndi'i najudío, ta nda ñii to'on se'é ni-ka'an i
xí'in na. 21 ¿Ndachun ndáka to'on ún yi'i
ndá to'on kúu ña saná'a i nivi? Va'a ka ná
ndaka to'on ún nivi na xini so'o ña saná'a i,
chi nayó'o xíni na yu kúu ña nika'an i xí'in
na —káchí taJesús xí'in tasutu ká'no.
22 Tá ndi'i xini so'o ra ñayó'o, ta ñii
tapolicía ta ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kúu
ta ñíndichi yatin siin taJesús, kani ra noo

* 18:5 To'on hebreo ña káchí "Yi'i Kúu i" kúu kivi Ndios ndino'o.

taJesús xí'in xa'nda nda'a ra, ta nika'an ra xí'in ra:
—¿Ndachun ndákuiin ún saá yu'u tasutu ká'no? —káchí ra.
23 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in tayó'o:
—Tá on vá'a nika'an i, ta vitin yó'ó ka'an ún xí'in i yu kúu to'on on vá'a nika'an i. Ta tá to'on va'a nika'an i, ta, ¿ndachun kani ún yi'i? —káchí ra xí'in ra.
24 Ta saá tasutu Anás ti'ví ra taJesús, nó'ni ka ra, kua'an ra xí'in na noo taCaifás, ta kúu tasutu ká'no noo ndi'i inka nasutu noo najudío.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPedro nika'an tuku ra on vása xíni ra taJesús
(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

25 Ta yóo taSimón Pedro noo ke'e ve'e taAnás, ñíndichi ra násaa ra yatin noo xíxi ño'o. Ta ñii taa nindaka to'on ra taPedro, káchí ra saá:
—¿Án on siví yó'ó kúu ñii taxíka xí'in tayó'o? —káchí ra xí'in taPedro.
Ta ndakuiin taPedro:
—¡On vása! On siví yi'i kúu ra —káchí ra.
26 Ta ñíndichi yatin ñii ta kísa chiño noo tasutu ká'no, ta tayó'o kúu ñii tave'e taa ta xa'nda taPedro so'o. Ta ta kísa chiño yó'o nindaka to'on ra taPedro, káchí ra saá:
—¿Án on ndixa yó'ó kúu ñii taa ta xini i xí'in taJesús noo yóo jardín? —káchí ra xí'in taPedro.
27 Ta ndakuiin taPedro, káchí ra saá:
—On siví yi'i kúu ra —káchí ra. Ta xandikon mií saá kana nduxú chée.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taJesús nixaa ra noo tagobernador Pilato
(Mt. 27:1-2, 11-31; Mr. 15:1-20; Lc. 23:1-5, 13-25)

28 Ta xitaan ní kúu ña, ta napolicía xí'in taJesús, kee na ve'e taCaifás ta kua'an na ve'e ká'no noo yóo taPilato, taa tañoo Roma kúu ra, ta kúu ra tagobernador ta xá'nda chiño noo najudío. Ta najudío na chíkaa kuachi sata taJesús, ndíkon na kua'an na xí'in napolicía yó'o, ta nixaa na ke'e ve'e ká'no yó'o. Ta najudío yó'o ni-xiin na ki'vi na ini ve'e yó'o, ta yíta na ke'e. Saá chi yóo ndayí najudío ña káchí ndí on kiví ki'vi na ve'e nivi na on vása kúu najudío. Chi tá ya'a ndoso na ndayí yó'o, ta nduu na nivi yakua noo Ndios, ta on kuchiño na kuxu na viko Pascua.† 29 Ta saá taPilato kee ra ve'e ra ta kixaa ra nda ke'e noo yíta najudío yó'o, ta nindaka to'on ra na xa'a taJesús, káchí ra saá xí'in na:
—¿Ndá kuachi kúu ña sákuiso ndó tayó'o? —káchí taPilato xí'in na.
30 Ta ndakuiin na, káchí na saá:
—Tá on siví ñii taa ta kómí kuachi kúu ra, ta on vása kixi ndi nataxi ndi ra nda'a ún, níkúu —káchí na xí'in taPilato.
31 Ta ndakuiin taPilato, nika'an ra saá:
—Va'a ka naki'in ndó ra ko'on ra xí'in ndó ña kasa nani mii ndó xa'a kuachi ra, ndatán yóo ndayí mii ndó najudío —káchí ra xí'in na.
Ta ndakuiin najudío, nika'an na:
—TaJesús yó'o xíni ñó'ó kivi ra, ta mii ndi najudío, on vása kómí ndi ndayí taxi ndi kivi nivi na kómí kuachi, chi ndasaá kuiti nachiño ñoo Roma kúu na kómí ndayí taxi ña kivi nivi na kómí kuachi —káchí na xí'in taPilato.
32 Xí'in ña nika'an na to'on yó'o, kundivi to'on ña nika'an taJesús ndasaá koo kivi ra. Saá chi tá nachiño ñoo Roma káchí na ndí nivi ndíso na kuachi ña táxi kivi na, ta saá katakaa ndaa na nivi yó'o nda'a tón cruz nda kivi na. 33 Ta saá taPilato ndikó ra niki'vi ra ini ve'e ra, ta xa'nda chiño ra ná kixi taJesús noo ra. Ta saá kixaa taJesús noo ra, ta nindaka to'on ña'á ra, káchí ra saá:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ún Rey noo najudío? —káchí ra xí'in ra.
34 Ta ndakuiin taJesús:
—¿Án káku to'on yó'o sini mii ún ña ká'an ún xí'in i saá? ¿Án káku to'on yó'o sini inka nivi, ta xini so'o ún ña, ta saá ká'an ún xí'in i? —káchí taJesús xí'in ra.
35 Ta ndakuiin taPilato, káchí ra saá:
—¿Án xáni sini ún tajudío kúu i? Ta yó'ó, tajudío kúu mii ún, ta nivi nañoo mii ún xí'in nasutu ná'no ve'e ño'o ñoo ún kúu na táxi kuachi xa'a ún noo i vitin. ¿Ndá kuachi kúu ña niki'vi ún? —káchí taPilato xí'in taJesús.
36 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:
—On siví ñoyívi yó'o kúu noo xá'nda chiño i. Tá ñoyívi yó'o kúu noo xá'nda chiño i, níkúu, ta saá nivi na ndíkon yi'i kani tá'an na xa'a i, ña on taxi na yi'i nda'a

† 18:28 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

nivi na sáa ini xíni yi'i. Ta ndixa ñoo ká'no noo xá'nda chiño i on vása ndá'vi ndaa ña ñoyívi yó'o —káchí taJesús xí'in taPilato.

37 Ta tuku nika'an taPilato xí'in ra:

—¿Án kóni kachí to'on yó'o ndí ndixa ñii tarey kúu yó'ó? —káchí ra xí'in taJesús.

Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra saá:

—To'on mii ún káchí yi'i kúu tarey. Ta yi'i ndákuiin i xa'a i, ká'an i ndí kixaa i ñoyívi yó'o ta kaku i xa'a ña saná'a i yu kúu ñandaa. Ta ndi'i nivi na ñii yu'ú yóo xí'in ñandaa chíkaa so'o na to'on ña ká'an i xí'in na —káchí taJesús xí'in taPilato.

38 Ta ndakuiin taPilato, káchí ra saá:

—¿Yu kúu mii ñandaa? —káchí ra.

Ta saá tuku keta taPilato, ta nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Nda ñii kuachi tayó'o ni-kuchiño naní'i i xa'a ña kivi ra. 39 Ta vitin kixaa viko Pascua, ta ndi'i saá viko yó'o sáña i ñii taa ta nákaa ini ve'e kaa ña kee ra ko'on ndíka ra. ¿Án kóni ndó ña saña i tayó'o, ta kúu Rey noo ndó'ó najudío? —káchí taPilato xí'in na.

40 Ta ndakuiin na, ta xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—Ó'on, on saña ún tayó'o. Va'a ka saña ún taBarrabás ná ko'on ndíka ra —káchí na xí'in taPilato.

Ta taBarrabás yó'o xikuu ñii taa takuí'ná.

19

1 Ta saá taPilato xa'nda chiño ra noo natropa kani na taJesús xí'in kuártá ña nó'ni kaa siin noo. 2 Ta saá natropa kisa va'a na ñii corona ñiño chinóo na sini ra. Ta sakundixin na ra xí'in ñii tikoto ndí'í toón, ndatán yóo tikoto capa ndíxin tarey. Ta ke'é na saá xa'a ña kuaku ndaa na ra ta xa'a ña kusiki na taJesús. 3 Ta natropa yó'o nika'an na xí'in ra, káchí na saá ña kusiki na ra:

—¡Ná koo va'a taRey noo nañoo judío! —káchí na, kúsiki na taJesús.

Ta natropa yó'o tuku tuku ká'an na xí'in ra kúsiki na ra saá, ta xí'in xa'nda nda'a na kani na noo ra.

4 Ta tuku keta taPilato nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá:

—Koto ndó yó'o, vaxi ra xí'in i. Ta saá kuchiño kundaa ini ndó ndí nda ñii kuachi on vása ní-naní'i i kómí ra —káchí ra xí'in na.

5 Ta kixaa taJesús ndíxin ra tikoto capa ndí'í toón, ta kánóo corona ñiño sini ra, ta ñíndichi ra noo nivi yó'o. Ta nika'an ka taPilato, káchí ra saá:

—Koto ndó, yó'o yóo ra —káchí ra xí'in na.

6 Tá nasutu ná'no xí'in na ndáa ve'e ño'o xito na ñíndichi taJesús, ta xí'in ndi'i ndee na, nika'an na, káchí na saá:

—¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! ¡Katakaa ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na, ká'an na xí'in ndi'i ndee na.

Ta ndakuiin taPilato, nika'an ra xí'in na:

—Ndó'ó, ná ki'in mii ndó ra, ta ná ko'on ra xí'in ndó, ta katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz. Saá chi yi'i, nda ñii kuachi ni-kuchiño naní'i i kómí ra —káchí ra xí'in na.

7 Ta ñii toon ká'an najudío, káchí na saá:

—Kómí ndi ndayí ña káchí xíni ñó'ó kivi ra, chi ká'an ra ndí mii ra kúu Sa'ya Ndios —káchí na xí'in taPilato.

8 Tá xini so'o taPilato to'on yó'o ña nika'an na, ta niyi'ví ní ra. 9 Ta saá tuku ndikó taPilato nindi'vi ra ini ve'e ra, ta kana ra taJesús ta kixaa ra noo ra, ta nindaka to'on ña'á ra, káchí ra xí'in ra saá:

—¿Míchí kee ún? —káchí ra.

Ta taJesús, nda lo'o on vása ní-ndakuiin ra.

10 Ta tuku nindaka to'on taPilato ra:

—¿Án on xiin ún ndakuiin ún yu'u i? ¿Án on vása xíni ún yi'i kómí i ndayí ña saña i yó'ó ko'on ndíka ún, ta kómí i ndayí ka'ni i yó'ó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in taJesús.

11 Ta saá ndakuiin taJesús nika'an ra xí'in taPilato:

—Tá on koó ndayí ña taxi Ndios nda'a ún, ta on kiví ka'nda chiño ún noo i. Ta saá taa ta nataxi yi'i nda'a ún kúu taa ta ndíso kuachi ndeé ní ka noo kuachi ña ndíso yó'ó —káchí taJesús xí'in taPilato.

12 Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta saá ndukú ra ndasaá koo kuchiño saña ra taJesús ko'on ndíka ra. Ta najudío tuku tuku ká'an na xí'in ndi'i ndee na, káchí na saá:

—Táná saña ún tayó'o, ta saá on siví ka tamigo tarey César kúu ún, chi ndi'i nivi na ndása rey xí'in mii, ndatán ke'é tayó'o, kúu na nivi na sáa ini xíni tarey César —káchí najudío xí'in taPilato.

13 Tá xini so'o taPilato ñayó'o, ta saá tava ra taJesús nda ke'e noo nivi ña kuchiño

koto na ra. Ta saá xikoo taPilato noo ñii
táyi tón to'ó, tón ñíndichi ñii xiiña ña naní
Yoso Ndíka,* ta tuku naní ña Gabata to'on
hebreo. 14 Ta xa yatin ma'ñó ndiví† kúu ña,
ta kivi yó'o xa yatin kixá'á viko Pascua. Ta
saá taPilato nika'an ra xí'in najudío, káchí
ra saá:
—Yó'o yóo taRey taká'no noo ndó
—káchí ra xí'in na.
15 Ta ndakuiin na xí'in ndi'i ndee na,
nika'an na, káchí na saá:
—¡Ná kivi ra! ¡Ná kivi ra! ¡Katakaa
ndaa ún ra nda'a tón cruz! —káchí na.
Ta taPilato nindaka to'on ra na, káchí ra
saá:
—¿Án kóni ndó yi'i katakaa ndaa i taRey
noo ndó nda'a tón cruz? —káchí ra xí'in
na.
Ta ndakuiin nasutu ná'no, káchí na saá:
—Ñii laá rey noo ndi kúu tarey César
—káchí na.
16 Ta saá, taPilato nataxi ra taJesús nda'a
natropa ña katakaa ndaa na ra nda'a tón
cruz.

*To'on yó'o ká'an ña xa'a ña katakaa ndaa
na taJesús
nda'a tón cruz ta nixi'i ra
(Mt. 27:32-50; Mr. 15:21-37; Lc. 23:26-49)*

17 Ta saá tiin na taJesús, ta sakuiso na
ra yiton tón cruz ña kua'an ra xí'in na noo
kivi ra. Ta nixaa ra ñii xiiña noo naní Leke
Sini Ndií, ta to'on hebreo naní ña Gólgota.
18 Ta yó'o kúu noo katakaa ndaa na taJesús
nda'a tón cruz. Ta saá tuku nixiyo ka ovi
taa, ta ñii tayó'o, katakaa ndaa na ra nda'a
tón cruz tón ñíndichi siin kua'á taJesús, ta
inka tayó'o katakaa ndaa na ra nda'a tón
cruz tón ñíndichi siin yitin taJesús. 19 Ta
taPilato xa'nda chiño ra ña chinóo ndaa
na ñii viti sini tón cruz noo tákaa ndaa ta-
Jesús. Ta káchí letra ña nika'yi noo tón viti
saá: "Tayó'o kúu taJesús, tañoo Nazaret,
taRey noo najudío", káchí ña. 20 Kua'a ní
najudío ká'vi na letra yó'o, chi yatin ní
ñoo Jerusalén kúu noo katakaa ndaa na
taJesús nda'a tón cruz. Uni noo to'on kúu
ña nika'yi noo tón viti yó'o, ña kúu to'on
hebreo, to'on latín, xí'in to'on griego, ta
ñii káchí ká'an to'on yó'o. 21 Ta saá nasutu
ná'no noo najudío kua'an na ka'an kuachi
na noo taPilato. Tá nixaa na, ta nika'an na,
káchí na saá xí'in ra:
—On vása va'a ká'an letra ña káchí ta-
Jesús yó'o kúu taRey noo ndi najudío. Va'a
ka ka'yi ún inka letra ña kachí: "Tayó'o
káchí ra mii ra kúu Rey" —káchí na, ká'an
na xí'in taPilato.
22 Ta ndakuiin taPilato nika'an ra xí'in
na:
—To'on ña xa nika'yi yó'o, saá koo ña, on
nasama ka i ña —káchí taPilato xí'in na.
23 Tá ndi'i katakaa ndaa na taJesús nda'a
tón cruz, ta saá komi natropa yó'o nata'ví
na tikoto ra, ta ñii ñii na naki'in lo'o ña.
Ta kindoo ñii tikoto kani taJesús, ta ni-xiin
na ndata na ña, chi kúu ña ñii níí ká'no
tikoto, ña on vása ní-kuku na. 24 Ta natropa
nika'an tá'an na, káchí na saá:
—On ndata yó tikoto yó'o. Va'a ka
chikaa yó ndati, ta ka'nda chiño ña yukú yó
naki'in tikoto yó'o —káchí na.
Saá nixiyo ña ke'é na, ta kundivi ña ká'an
to'on Ndios, ña nitaa na xina'á, ña káchí
saá: "Nata'ví na tikoto i, ta chikaa na ndati
xa'a tikoto níí ká'no ña xinoo sata tikoto
xindixin i", káchí to'on Ndios, ña nitaa na
xina'á, ta ndatán ká'an to'on yó'o saá ke'é
natropa xí'in tikoto taJesús.
25 Yatin xa'a tón cruz noo tákaa ndaa ta-
Jesús, yíta sava násí'í. Ñii ñá kúu ñáMaría,
si'í taJesús, inka ñá kúu ki'vi ñáMaría yó'o,
inka ñá kúu ñásí'í taCleofas, naní ñá María,
ta inka ñá naní María Magdalena. 26 Tá
taJesús xini ra si'í ra ñíndichi ñá yó'o ta xini
ra ñii taxíka xí'in ra, ta kúu taa ta kí'vi ní ini
ra xíni ra. Ta saá taJesús nika'an ra xí'in si'í
ra, káchí ra saá:
—Nana, tayó'o kuu sa'ya ún —káchí ra
xí'in ñá.
27 Ta saá nika'an ra xí'in taxíka xí'in ra:
—Tata, ñáyó'o kuu si'í ún —káchí ra
xí'in ra.
Tanda kivi yó'o nduu ñáMaría si'í ra,
tanda kivi saá kixá'á ñá táku ñá ve'e tayó'o.
28 Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta taJesús kún-
daa ini ra ndí xa kisa ndivi ra ndi'i chiño
ña taxi Ndios nda'a ra kasa ndivi ra, ta saá
nika'an ra to'on xa'a ña kundivi to'on Ndios
ña nitaa na xina'á, káchí ra saá:
—Yíchi ní i takuií —káchí ra.
29 Yóo ñii kisi ña ñó'o vino yiyá, ta saá
sachii na ñii tikoto kuíkon xí'in vino yiyá
ta katón na ña noo ñii yiton káni, naní nó
hisopo, ta ndaní'i na nó, ta chikaa na ña

* 19:13 Yoso yó'o kuva'a ña xí'in yuu ña taan nivi noo ña. Roma.

† 19:14 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo

yu'u taJesús, ta xito ndoso ña'á ra. 30 Tá
ndi'i xi'i ra lo'o vino yiyá yó'o, ta saá
nika'an taJesús:
—Nixino chiño i —káchí ra.
Ta saá nakuiko sini ra ta nixi'i ra.

To'on yó'o ká'an ña tivi na tón lanza siin kándíká taJesús

31 Kivi yó'o kísa ndivi najudío ña kana
viko Pascua inka kivi ña kúu ñayii ní. Ta
xa'a ñayó'o najudío ni-xiin na kindoo yikí
koñu ndií nivi na nixi'i ña kutakaa ndaa
ka ña nda'a tón cruz. Ta saá nixa'an na
ndukú na noo taPilato ña ka'nda chiño ra
noo natropa ña ko'on na ka'no na yikí xa'a
nataa na tákaa ndaa ka nda'a tón cruz, ña
kama ní kivi na. Ta saá kuchiño sanoo na
yikí koñu nayó'o ña on ta'án ka kixá'á kivi
yii. 32 Ta saá natropa naki'in na ndayí ta
kixaa na, ta kixá'á na xá'no na yikí xa'a ñii
ñii taa ta tákaa ndaa ka siin taJesús. 33 Ta
kixaa na kóni na ka'no na yikí xa'a taJesús,
ta nakoto na xa nixi'i ra, ta saá on vása
ní-xa'no na yikí xa'a ra.
34 Ta ñii tatropa yó'o tivi ra tón lanza siin
kándíká yikí koñu taJesús. Ta ña ke'é ra saá,
kee kua'a ní nii xí'in takuií noo tivi ra tón
lanza yó'o. 35 Ta yi'i, taa ta ndáto'on to'on
yó'o xí'in ndó, nixiyo i xini i ndi'i ñayó'o,
ta ña ndixa ndaa kúu to'on ña ká'an i xí'in
ndó. Ta xíni va'a i ndí ñandixa kúu to'on
yó'o, ta ndáto'on i ña xí'in ndó xa'a ña
kandixa ndó ndí taJesús kúu taa ta ti'ví
Ndios sakaku ra mii yó. 36 On vása ní-xa'no
na yikí xa'a taJesús chi xíni ñó'ó kundivi
to'on Ndios, ña nitaa na xina'á, káchí ña
saá: "Nda ñii yiki ra, ni-xa'no na", káchí ña.
37 Ta inka xiiña noo to'on Ndios káchí saá:
"Koto ndaa na taa ta tivi na tón lanza siin
kándíká", saá káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nindukun ta-Jesús
(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

38 Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta ñii taa naní
ra José, tañoo Arimatea kúu ra, nixaa ra
nika'an ra xí'in taPilato, ndukú ra noo ra ña
taxi ra yikí koñu taJesús xa'a ña sandúxun
ra ña. Ta taJosé yó'o, vará kúu ra taa
ta kándixa taJesús, ta tayó'o ni-taxi ra ña
kundaa ini nivi ña kándixa ra taJesús, chi
yí'ví ra noo naná'no noo najudío. Ta saá
taxi taPilato ndayí nda'a taJosé, ta naki'in
ra yikí koñu taJesús, ta kua'an ña xí'in ra
ña sandúxun ra ña. 39 Ta saá tuku kixaa
taNicodemo noo yóo taJosé. TaNicodemo
yó'o kúu ra taa ta ñii ñoó naa nixa'an ra noo
taJesús ña nindaka to'on ña'á ra. Ta vitin
taNicodemo yó'o ní'i ra oko uxu kilo ña
xá'an támi, ña naní mirra xí'in inka ña naní
áloe.‡ 40 Ta saá taNicodemo xí'in taJosé
naki'in na yikí koñu taJesús, ta chisúku
ndaa na ña xí'in tikoto va'a ña naní lino.
Ta tikoto yó'o, si'na sakuchu na ña xí'in
ña xá'an támi ña ní'i taNicodemo, chi saá
kísa ndivi najudío xí'in yikí koñu na nixi'i
xa'a ña sandúxun na ña. 41 Ta yatin noo
xitakaa ndaa taJesús nda'a tón cruz nixiyo
ñii jardín noo nixiyo ñii kavua noo va'a
nduxun nivi. Ta kavua yó'o kúu ña xaá, chi
nda ñii nivi on ta'án nduxun na ini ña. 42 Ta
ini kavua xaá yó'o sandúxun na yikí koñu
taJesús, chi nákaa kavua yó'o yatin noo yíta
tón cruz. Ta kama ní ke'é na saá, chi salo'o
ní kúmani ta kixá'á kivi yii viko Pascua, ta
kivi nákindée najudío kúu ñayó'o.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña nataku taJesús
(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

1 Ta xitaan kivi noó semana, ña kúu
domingo, tá'an naa ka kúu ña, ta ñáMaría
Magdalena nixaa ñá noo yóo kavua noo
nindukun taJesús. Ta nakoto ñá on koó ka
yuu ña xindasi yé'é kavua yó'o, xa kuta'a
ña. 2 Ta saá ndikó ñá, xíno ñá kuano'o ñá
ndato'on ñá xí'in taSimón Pedro xí'in inka
taa ta nixika xí'in taJesús. Ta tayó'o kúu
taa ta kí'vi ní ini taJesús xíni ra. Ta nika'an
ñáMaría Magdalena xí'in ovi na saá:
—Nivi xa nitava na yikí koñu Taa taKá'no
noo yó, on koó ka ña yóo noo nindukun ra.
Ta on vása xíni ndi míchí nixa'an na chinóo
na ña —káchí ñá xí'in ovi tayó'o.
3 Ta saá taPedro xí'in inka ta nixika xí'in
taJesús kama kee na kua'an na koto na noo
nindukun taJesús. 4 Ovi na saá xíno ní na
kua'an na, ta ñii ra ndeé ka xíno kua'an, ta
tayó'o kúu ta nixaa si'na ka noo taPedro.
5 Ta ta si'na ka nixaa yó'o, xikundee ra
xíto ra tixin kavua noo nindukun yikí koñu
taJesús, ta xini ra tikoto ñalino va'a ña
chisúku ndaa na yikí koñu taJesús, ñayó'o
kuiti xini ra, ta saá ni, ni-ki'vi ra ini kavua
yó'o. 6 Ta saá nixaa taPedro, ta niki'vi

‡ 19:39 Oko uxu kilo kúu ñii ciento libra.

ra ini kavua, ta saá tuku xini ra tikoto ña
chisúku ndaa na yikí koñu taJesús. 7 Ta
saá tuku xini ra tikoto ña chisúku ndaa na
sikon ra tanda sini taJesús. Ta tikoto yó'o,
vivíi nita'no va'a ña, kándú'u síín ña ñii
xiiña. 8 Ta saá, taa ta si'na nixaa noo nákaa
kavua, nikí'vi ra tixin kavua yó'o. Tá xini
ra tikoto kándú'u síín ña ñii xiiña yó'o, ta
saá kandixa ra ña ndixa nataku taJesús. 9 Ta
kivi yó'o nataa na nixika xí'in taJesús on
ta'án kundaa ini na to'on Ndios ña nitaa na
xina'á ña káchí ndí xíni ñó'ó kivi taJesús,
ta saá nataku ra, káchí to'on yó'o. 10 Ta
saá ndikó taPedro xí'in inka ta nixika xí'in
taJesús, kuano'o na ve'e na.

To'on yó'o ká'an ñáMaría Magdalena xini ñá taJesús
(Mr. 16:9-11)

11 Ta ñáMaría Magdalena nindoo ñá yé'é
kavua, ta xáku ñá chi kúchuchú ní ini ñá
xa'a taJesús. Ta saá xikundee ñá xito ñá
tixin kavua, 12 ta xini ñá ovi naángel ndíxin
na tikoto yaa ní, ta ndóo na noo xindoso
yikí koñu taJesús. Ñii ñaángel yóo ña chi
noo nixiyo xa'a taJesús, ta inka ñaángel yóo
ña chi noo nixiyo sini ra. 13 Ta nika'an
naángel xí'in ñáMaría Magdalena, káchí na
saá:

—Nana, ¿ndachun xáku ún? —káchí na
xí'in ñá.

Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:

—Nivi naki'in na yikí koñu Taa taKá'no
noo i, ta on vása xíni i míchí nixa'an na
chinóo na ña —káchí ñá.

14 Ta saá nandikó koo ñá, nakoto ñá chí
sata ñá, ta xini ñá ñíndichi taJesús yó'o, ta
on vása ní-nakoni ñá taJesús kúu ra. 15 Ta
nika'an ra xí'in ñá, káchí ra saá:

—Nana, ¿ndachun xáku ún? ¿Yu kúu na
nándukú ún? —káchí ra xí'in ñá.

Ta xáni sini ñá tayó'o kúu taa ta ndáa
jardín, ta nika'an ñá xí'in ra:

—Tata, ¿án yó'ó kúu taa ta naki'in yikí
koñu ta nindúxun yó'o?, ta ka'an ún xí'in i
míchí nixa'an ún chinóo ún ña, ta ko'on i
naki'in i ña ta sandúxun i ña —káchí ñá
xí'in ra.

16 Ta saá nika'an taJesús kivi ñá:

—¡María! —káchí ra xí'in ñá.

Ta tuku nakoto ñá noo ra, ta nakoni ñá
ndí taJesús kúu ra, ta nika'an ñá xí'in ra:

—¡Tata Raboni! —káchí ñá xí'in ra.
(To'on "Raboni" kúu to'on hebreo ña kóni
kachí Maestro.)

17 Ta nika'an taJesús xí'in ñá, káchí ra:

—On tiin ún yi'i vitin, chi on ta'án
ndikó i noo yóo Yivá i. Va'a ko'on ún nda-
to'on ún xí'in inka na ndíkon yi'i ndí xa
yatin ní ndikó i ko'on i nakutá'an i xí'in
Yivá i. Ta Yivá i kúu Yivá ndó'ó, ta mii ra
kúu Ndios mii i, ta kúu ra Ndios mii ndó,
saá kachí ún xí'in na —káchí taJesús xí'in
ñáMaría Magdalena.

18 Ta saá ñáMaría Magdalena ndikó ñá
kuano'o ñá ndato'on ñá xí'in na nixika xí'in
taJesús. Tá nixaa ñá noo na, ta nika'an ñá
xí'in na, káchí ñá saá:

—¡Xini i taJesús Taa taKá'no noo yó!
—káchí ñá, ta ndato'on ñá xí'in na ndi'i
to'on ña nika'an taJesús xí'in ñá.

To'on yó'o ká'an ña na nixika xí'in taJesús xini na ra
(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

19 Ta mii kivi yó'o, ña kúu kivi domingo,
xa kua'an kunaa kúu ña, ta na nixika xí'in
taJesús, nakutá'an na ini ñii ve'e, ta nakasi
kútu na yé'é ve'e yó'o, chi yí'ví na noo
naná'no noo najudío. Ta saá xati'va kixaa
taJesús xikundichi ra ma'ñó na, ta chindeé
ra na, káchí ra saá xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! —káchí ra.

20 Ta saá taJesús saná'a ra nda'a ra, ta
saná'a ra siin kándíká ra noo takué'e ra.
Ta kúsii ní ini na ña xíni na ra, taa ta kúu
taKá'no noo na. 21 Ta tuku nika'an taJesús
xí'in na:

—¡Ná koo ñava'a ini ndó! Ndatán ti'ví
Yivá i yi'i, saá ti'ví i ndó'ó ko'on ndó kasa
ndivi ndó chiño noo i.

22 Ta saá taJesús tivi ra tachi yu'u ra noo
yíta na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Naki'in ndó Nima Ndios ini ndó. 23 Ta
saá tá kísa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi,
ta saá on kóo ka kuachi kuiso na. Tá on
vása kísa ká'no ini ndó xa'a kuachi nivi, ta
saá nayó'o ndíso ka na kuachi na —káchí
taJesús xí'in na nixika xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taTomás
on vása kándixa ra tá ndixa táku taJesús

24 Ta ñii tatá'an na uxu ovi taa na nixika
xí'in taJesús naní ra Tomás, ta saá tuku
sakunaní na ra taKuátí, ta tayó'o on koó ra
ní-xiyo xí'in natá'an ra kivi kixi taJesús noo
na. 25 Ta natá'an ra yó'o nika'an na xí'in ra,
káchí na saá:

—¡Xa xini ndi mii Taa taKá'no noo yó!
—káchí na xí'in ra.

Ta taTomás ndakuiin ra, káchí ra saá:
—Nda kiʼva koni i yavi noo xinakaa clavo ndaʼa ra, tanda kiʼva sakiʼvi i nduku ndaʼa i yavi yóʼo, ta sakiʼvi i nduku ndaʼa i noo yóo yavi siin kándíká ra, tanda saá kandixa i ña káʼan ndó xíʼin i —káchí taTomás xíʼin na.
26 Ta saá niyaʼa ona kivi, ta tuku nakutáʼan na nixika xíʼin taJesús mii veʼe noo siʼna nitivi ra noo na kivi nataku ra. Ta vitin yóo taTomás xíʼin na. Ta tuku ndási kútu yéʼé veʼe noo nakutáʼan na, ta saá tuku xatiʼva kixaa taJesús noo na, ta chindeé ra na, káchí ra saá xíʼin ra:
—¡Ná koo ñavaʼa ini ndó!
27 Ta saá nikaʼan ra xíʼin taTomás, káchí ra:
—Naʼa kixi ún, ta chikaa ún nduku ndaʼa ún yóʼo, noo yóo yavi ndaʼa i, ta koto ún ña. Ta chikaa ún nduku ndaʼa ún noo yóo yavi siin kándíká i. Ta saá on kuu ka ún taa ta on vása kándixa, ta vaʼa kuu ún taa ta kándixa ñandaa —káchí taJesús xíʼin taTomás.
28 Ta saá ndakuiin taTomás, nikaʼan ra, káchí ra saá:
—¡Yóʼó kúu Taa taKáʼno noo i! ¡Yóʼó kúu Ndios mii i, ta ndíkon i! —káchí ra xíʼin taJesús.
29 Ta nikaʼan taJesús xíʼin ra:
—Xaʼa ña xini ún yiʼi, vitin kándixa ún yiʼi. Ta nákaa ñasii ini nivi na on taʼán koni yiʼi, ta saá ni, kándixa na yiʼi —káchí taJesús xíʼin taTomás.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa ndachun nitaa taJuan tutu yóʼo

30 Ta taJesús keʼé ra kuaʼa ní ka milagro, xini nivi na ndíkon sata ra, ta on vása ní-taa i noo tutu yóʼo xaʼa ndiʼi ñavaʼa keʼé ra. 31 Ta ndiʼi toʼon ña vaxi noo tutu yóʼo, nitaa i ña xaʼa ña kundaa ini ndóʼó ndí taJesús kúu Cristo, ta kúu ra Saʼya Ndios. Táná ndixa kandixa ndó ra, ta saá ndee ra xíʼin ndayí ña kómí kivi ra taxi ña kutaku ndinoʼo ndóʼó.

21

Toʼon yóʼo káʼan kixaa taJesús noo uxa na nixika xíʼin ra

1 Tá ndiʼi niyaʼa ñayóʼo, ta inka yichi kixaa taJesús noo na nixika xíʼin ra yuʼu mini ña naní Tiberias.* Siʼa nixiyo kivi kixaa ra noo na: 2 Nakutáʼan sava na nixika xíʼin taJesús yuʼu mini yóʼo, ndóo na. Nayóʼo kúu taSimón Pedro, xíʼin taTomás ta sakunaní na taKuátí, xíʼin taNatanael, ta kúu tañoo Caná estado Galilea, xíʼin ovi saʼya taZebedeo, xíʼin inka ovi taa ta kúu ta nixika xíʼin taJesús. 3 Ta nikaʼan taSimón Pedro xíʼin na, káchí ra saá:
—Koʼon i tava i tiaká xíʼin ñono —káchí ra.
Ta ndakuiin na, nikaʼan na xíʼin ra:
—Koʼon ndi xíʼin ún —káchí na.
Ta saá ndaa na tón barco, ta kuaʼan na noo takuií mini. Ta ñii níí ñoó ndúkú na tava na tiaká xíʼin ñono, ta nda ñii rí ni-kuchiño na tava na.
4 Ta xa kuaʼan kixáʼá tivi xitaan kúu ña, ta saá ñíndichi taJesús yuʼu takuií mini, ta na nixika xíʼin ra yóʼo on vása ní-kuchiño na nakoni na ndí taJesús kúu ra. 5 Ta nda xíká ka noo ñíndichi taJesús, nikaʼan ra xíʼin na:
—Nañani yó, ¿án kómí ndó tiaká kuxu yó? —káchí ra xíʼin na.
Ta ndakuiin na:
—Óʼon, nda ñii tiaká ni-kuchiño ndi tava ndi, tata —káchí na.
6 Ta saá nikaʼan tuku taJesús xíʼin na, káchí ra:
—Sakana niʼni ndó ñono ini takuií, chí siin kuaʼá tón barco, ta saá tava ndó tiaká —káchí ra xíʼin na.
Tá keʼé na saá, ndatán nikaʼan ra xíʼin na, ta kuaʼa ní tiaká chútú ini ñono, ta on vása ní-kundeé na tava na ñono, chi kuaʼa ní tiaká ñóʼo ini ña. 7 Ta ñii ta nixika xíʼin taJesús, ta kúu ta kíʼvi ní ini taJesús xíni ra, nikaʼan ra xíʼin taSimón Pedro, káchí ra:
—¡Mii Taa taKáʼno noo yó kúu ra! —káchí ra.
Tá xini soʼo taSimón Pedro ñayóʼo, ta saá kama nakundixin ra tikoto ra, ña kúu ña tava ra xaʼa ña kisa chiño ra, ta sakana xíʼin mii ra noo takuií ña kama koʼon ra ta xaa ra noo ñíndichi taJesús. 8 Ta inka nivi na ñóʼo ini tón barco, síta na ñono noo chútú tiaká, ta kuaʼan na xíʼin tón barco sata taPedro. Saá chi yatin yuʼu takuií yóʼo xindichi tón barco: ñaxíká xindichi nó xikuu ñii ciento metro.† 9 Tá kixaa na xíʼin tón barco yuʼu takuií, ta noo na tón barco yóʼo, ta xini na ñii ñoʼo xíxi noo kánóo ñii tiaká yátan rí,

* 21:1 Mini Tiberias, inka kivi ña kúu mini Galilea. † 21:8 Ñii metro ñii kúu ña xíʼin ovi codo, ña kúu kiʼva xicho'on nañoo Israel. Ta saá ñii ciento metro kúu ovi ciento codo.

ta saá tuku xini na sita va'a. 10 Ta nika'an
taJesús xí'in na, káchí ra saá:
—Taxi ndó lo'o tiaká tí sakán tava ndó
xí'in ñono ña kuxu yó —káchí ra xí'in na.
11 Ta taSimón Pedro, ndaa tuku ra tón
barco, ta nasita ra ñono noo ñó'o tiaká,
nasita ra ña nda yu'u takuií noo yóo ño'o
yichí. Ta kua'a ní tiaká, ta nina tí ná'no ñó'o
ini ñono, ta kúu rí nda ñii ciento ovi siko
uxu uni tiaká ná'no. Vará kua'a ní tiaká
ñó'o, ta veé ní, ta on vása ní-ta'nda ñono
yó'o. 12 Ta taJesús nika'an ra, káchí ra xí'in
na:
—Na'a ndó kuxu yó —káchí ra.
Ta nda ñii na nixika xí'in ra ni-ndaka
to'on na ra yu kúu ra, chi xa nakoni na
taJesús, Taa taKá'no noo na kúu ra. 13 Ta
saá taJesús tiin ra sita va'a, ta taxi ra lo'o
ña nda'a ñii ñii na nixika xí'in ra. Ta saá
ta'ví ra tiaká, ta taxi ra lo'o rí nda'a ñii ñii
na.
14 Nda kivi nataku taJesús tanda vitin,
ñayó'o kúu yichi uni ña kixaa ra noo na
nixika xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña uni yichi taJesús nindaka to'on ra taPedro

15 Tá ndi'i xixi na, ta taJesús nindaka
to'on ra taSimón Pedro, káchí ra saá:
—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi
ka ini ún xíni ún yi'i noo ña kí'vi ini nayó'o
xíni na yi'i? —káchí ra.
Ta ndakuiin taSimón Pedro, káchí ra saá:
—Oon, Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún,
xíni ún ndí kí'vi ini i xíni i yó'ó —káchí ra
xí'in taJesús.
Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in ra:
—Taxi ún ñava'a ña xíni ñó'ó ña kixá'an
tíndikachi válí sana i —káchí ra xí'in
taSimón Pedro.
16 Ta tuku yichi taJesús nindaka to'on
ña'á ra, káchí ra saá:
—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi
ini ún xíni ún yi'i? —káchí ra.
Ta tuku ndakuiin taPedro, nika'an ra,
káchí ra saá:
—Oon, Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún,
xíni ún ndí kí'vi ní ini i xíni i yó'ó —káchí
ra.
Ta saá taJesús ndakuiin ra:
—Vivíi kundaa ún tíndikachi sana i
—káchí ra.
17 Ta ña yichi uni taJesús nindaka to'on
ra taSimón Pedro, káchí ra saá:
—Yó'ó taSimón, sa'ya taJonás, ¿án kí'vi
ini ún xíni ún yi'i? —káchí ra.
Ta taPedro kúchuchú ní ini ra, chi uni
yichi taJesús nindaka to'on ña'á ra, káchí
ra: "¿Án ndixa kí'vi ini ún xíni ún yi'i?" Ta
saá ndakuiin ra, nika'an ra xí'in taJesús,
káchí ra saá:
—Tata, Taa taKá'no noo i kúu ún, yó'ó
kúu taa ta xíni ndi'i ña yóo ini nivi,
ta xíni ún ña ndixa kí'vi ini i xíni i yó'ó
—káchí ra.
Ta tuku nika'an taJesús xí'in ra:
—Taxi ún ñava'a ña xíni ñó'ó kixá'an
tíndikachi sana i —káchí ra.
18 Ta nika'an ka ra xí'in taPedro, káchí ra
saá:
—Ñandaa ká'an i xí'in ún, tá kivi
xikuu ún talo'o, ta xa'nda chiño ún ndá
tikoto xikoni mii ún xindixin ún, ta ñii ki'va
saá xa'nda chiño ún ndá mí kóni mii ún
ko'on ún xixa'an ún. Ta kivi kuu ún taa
ta xikua'a ní, ta inka nivi kuu na ka'nda
chiño noo ún xa'a ña nandika ún nda'a ún,
ta nivi yó'o sakundixin na yó'ó tikoto, ta
xí'in ñanduxa ko'on ún xí'in nayó'o noo on
vása kóni ún ko'on ún —káchí taJesús xí'in
taPedro.
19 Ta xí'in to'on yó'o taJesús saná'a ña'á
ra ndasaá koo kivi taPedro, ta xa'a ña kivi
ra yó'o chinóo síkón ra ñato'ó Ndios. Ta saá
tuku nika'an taJesús xí'in taPedro, káchí ra
saá:
—Na'a, kundikon ún sata i —káchí ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taJuan, taa ta nitaa tutu yó'o

20 Ta taPedro ndikó koo ra nakoto ra sata
ra, ta xini ra ndí ndíkon ñii taa ta kúu inka
ta nixika xí'in taJesús, taa ta kí'vi ní ini
taJesús xíni ra kúu tayó'o. Ta tayó'o kúu
taa ta sakán lo'o kivi niya'a xinoo sini ra
mii kándíká taJesús, ta nindaka to'on ra ta-
Jesús, kachí ra: "¿Yu kúu taa ta sikó kuí'ná
yó'ó noo nivi?", kachí ra xí'in taJesús. 21 Ta
taPedro xini ra tayó'o vaxi ra, ta nindaka
to'on ra taJesús, káchí ra saá:
—Tata, taKá'no noo i, ¿yukía kundo'o
tayó'o? —káchí ra.
22 Ta ndakuiin taJesús:
—Tá kóni i ña kutaku ra nda kivi ndikó i
ñoyívi yó'o, ¿yukía ndó'o ún ndíni ún xa'a
tayó'o? Ta yó'ó, xíni ñó'ó kundikon ún yi'i
—káchí ra xí'in taPedro.
23 Ñakán kía nixita ní'nó to'on xa'a
tayó'o ña on kivi ra, chi saá ndato'on xí'in
tá'an inka na nixika xí'in taJesús. Ta taJesús
on vása ní-ka'an ra ña on kivi tayó'o. Saá

chi nikaʼan ra: “Tá kóni i ña kutaku tayóʼo
nda kivi ndikó i ñoyívi yóʼo, ta, ¿yukía
ndóʼo ún ndíni ún xaʼa tayóʼo?”, kachí ta-
Jesús.
24 Ta yiʼi kúu tayóʼo, taa ta nixika xíʼin
taJesús, ta ndákuiin i xaʼa ndiʼi ñayóʼo, ta
yiʼi kúu taa ta nitaa toʼon yóʼo, ta xíni yó
ndiʼi ña ndakuiin i xaʼa kúu ñandaa.
25 Yóo kuaʼa ní inka chiño kisa ndivi
taJesús ñoyívi yóʼo, ta on vása ní-taa i ndiʼi
ña kisa ndivi ra. Saá chi táná taa i ndiʼi
ñayóʼo, níkúu, ta xíni ñóʼó kuu ña kuaʼa ní
tutu, ta xáni sini i ndí on vása kunani ñoyívi
yóʼo ña kutú tutu yóʼo. Saá ná koo ña.

Tutu yó'o ká'an xa'a chiño ña kisa ndivi naapóstol na sakuiso chiño Jesucristo

To'on yó'o ká'an ndí taJesús kindoo ra xí'in nivi na kándixa ña'á ña ndixa kixaa Níma Ndios kutaku ña ini na

1 Ñayó'o kúu tutu ñaovi tí'ví i xaa nda'a ún, tata Teófilo. Tutu ñanoó nitaa i ndato'on i xa'a ndi'i ña ke'é taJesús, ta xí'in ndi'i ña saná'a ra, nda kivi kixaa ra ñoyívi yó'o 2 tanda kivi ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino. Ta saá kivi on ta'án ndaa ra ñoyívi nino, ta xí'in ndee Níma Ndios, taJesús nika'an ra xa'nda chiño ra noo nataa na nakaxin ra kuu naapóstol ña kasa chiño na noo ra.* 3 Tá ndi'i ña nixo'vi ní taJesús ta nixi'i ra ta nataku ra, ta saá ovi siko ka kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o, ta nitivi ra kua'a ní yichi noo naapóstol yó'o, ta xí'in mii ra saná'a káxín ra noo na ndí ña ndaa nataku ra, ta ndixa kúu ra ta táku, ta ndato'on ra xí'in na xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios.

4 Ñii kivi ña nakutá'an taJesús xí'in naapóstol yó'o, ta xa'nda chiño ra noo na, nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—On kee ndó ñoo Jerusalén yó'o vitin, ta kundati ndó nda ná kixaa mii ñava'a ña kindoo Ndios xí'in ndó ti'ví ra kixaa ña noo ndó. Mii ñava'a yó'o kúu ña xa ndato'on i xí'in ndó xa'a. 5 Xíni ndó ndí sakán lo'o kuiya niya'a, taJuan nixiyo ra sakuchu ra nivi xí'in takuií, ta tixin ña lo'o ní kivi vaxi, ta ndó'ó kuchu ndó xí'in Níma Ndios —káchí taJesús xí'in na.

To'on yó'o ká'an xa'a taJesús ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino

6 Ñii kivi nakutá'an taJesús xí'in naapóstol, ta nindaka to'on na ra, káchí na saá xí'in ra:

—Tata, ¿án vitin xa nitondaa kivi kindaa ún ndee nda'a ñoo Roma, ta kixá'á mii ún ka'nda chiño ún noo ñoo yó naIsrael? Ta saá ñoo mii yó tuku kukomí ña ndee ña ka'nda chiño ña noo mii yó.

7 Ta ndakuiin taJesús, nika'an ra xí'in na:

—Ndios on taxi ra ña kundaa ini ndó ama kasa ndivi ra chiño ra. Ñii laá mii Ndios kómí ra ndayí ka'nda chiño ra ndá kivi ta ndá hora kundivi ña chitóni ra kasa ndivi ra xí'in nivi ñoyívi yó'o. 8 Ta ndó'ó, kivi ña kixaa Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó, ta saá naki'in ndó ndee Ndios, ta kuu ndó nivi na ndakuiin xa'a i. Si'na kixá'á ndó ndato'on ndó xa'a i xí'in nivi na táku ñoo Jerusalén, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Judea, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo estado Samaria, ta saá ko'on ndó ndi'i ñoo ña yóo ndi'i xiiña ñoyívi yó'o. Ta ndi'i ñoo yó'o ndato'on ndó xí'in nivi xa'a i —káchí taJesús xí'in na.

9 Ta ndi'i nika'an ra, ta saá Ndios sandaa ra taJesús kua'an no'o ra ñoyívi nino. Ta naapóstol na niyita xí'in ra yó'o, xíto na kua'an ndaa ra nda nino, tanda nixaa ra nda noo kánóo viko yaa. Ta saá ni-taxi ka viko yó'o koto na ra. 10 Tá yíta na xíto ndaa ka na ñoyívi nino, ta xati'va nakoto na yíta ovi taa xí'in na, ndíxin nataa yó'o tikoto yaa ní, 11 ta ovi nataa yó'o nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Ndó'ó, nataa nañoo estado Galilea, ¿ndachun yíta ndó xíto ndaa ndó ñoyívi nino? Chi Ndios xa naki'in tuku ra taJesús, kuano'o ra ñoyívi nino vitin. Ta ndatán ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino vitin, ñii ki'va saá ñii kivi vaxi tuku ndikó ra kixi ra ñoyívi yó'o —káchí ovi nataa yó'o xí'in naapóstol na yíta yó'o.

To'on yó'o ká'an yu kúu taa ta nakuiso chiño noo taJudas

12 Ta saá naapóstol yó'o noo na noo xiki tón Olivo ta kuano'o na nda ñoo Jerusalén. Xiki tón Olivo yó'o yatin yóo ña ñoo Jerusalén: ñaxíká yóo ña kúu ñii kilómetro.† 13 Tá niki'vi na ñoo Jerusalén, ta saá naxaa na ñii ve'e, ta ndaa na ñii cuarto ña kánóo noo yóo piso ovi noo ndóo na. Ta naapóstol na ndóo yó'o kúu taPedro, taJacobo, taJuan, taAndrés, taFelipe, taTomás, taBartolomé, taMateo, taJacobo ta kúu sa'ya taAlfeo, xí'in taSimón ta kúu tatá'an napartido zelote, xí'in taJudas ta kúu sa'ya inka ta naní Jacobo. 14 Ndi'i nataa yó'o nákutá'an na xí'in nañani taJesús xí'in si'í ra ñáMaría xí'in inka násí'í ná xindikon

* 1:2 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

† 1:12 Ñii kilómetro kúu ñakáni ña kivi kaka nivi kivi yii ña nákindée na, káchí ndayí najudío.

sata taJesús. Ta ndi'i nivi yó'o, nákutá'an
na ndi'i saá kivi, ta ñii yu'ú yóo na ká'an na
xí'in Ndios.
15 Ta kixaa ñii kivi ña nakutá'an ñii
ciento oko nivi na kándixa taJesús, ta yóo
na ká'an na xí'in Ndios. Ta saá nakundichi
taPedro, ta nika'an ra, káchí ra xí'in na saá:
16 —Natá'an yó, xíni ñó'ó kundivi
ndatán káchí to'on Ndios ña nitaa tarey
David kuiya xina'á, chi Níma Ndios taxi
ña to'on ña nitaa ra ña ká'an xa'a taJudas
Iscariote, ta xikuu ta xini'i yichi nivi na tiin
taJesús. 17 Ta taJudas xikuu ra ñii tatá'an
mii ndi, na kúu taa na nixika xí'in taJesús,
ta ñii káchí kisa chiño ra xí'in ndi. 18 Ta saá
ni, nisikó ra taJesús, ta ki'in ra si'ún xa'a ña
ke'é ra ña on vá'a yó'o, ta xí'in si'ún yó'o
sata ra ñii ño'o. Ta saá nixaa ra noo yóo
ño'o sata ra yó'o, ta xa'ni xí'in mii ra, ta
nakava ra noo ño'o yó'o. Tá nakava ra, ta
sini ra kani ña noo ño'o, ta nindata tixin
ra nda kee xiti ra. 19 Ta ndi'i nivi nañoo
Jerusalén xini so'o na ña ndo'o taJudas
nixi'i ra. Ñakán sakunaní na ño'o ña sata ra
Acéldama, ta kivi yó'o kóni kachí ña: Ño'o
noo nixita nii. 20 Xí'in ñayó'o kundivi ña
káchí to'on Ndios ña nitaa na kuiya xina'á,
saá chi ñii xiiña noo tutu ña naní Salmos,
káchí ña saá:
Va'a ka ná koo vichí ve'e ra,
nda ñii nivi ná on kutaku ka na ini ve'e ra,
káchí to'on Ndios. Ta inka xiiña noo to'on
Ndios káchí ña saá:
Xíni ñó'ó inka taa nakuiso chiño noo ra,
káchí to'on Ndios —káchí taPedro ká'an ra.
21 Ta tuku nika'an taPedro, káchí ra saá:
—Ta vitin xíni ñó'ó nakaxin yó ñii taa
ta nakuiso chiño noo taJudas. Ta taa yó'o
xíni ñó'ó kuu ra ñii taa ta ñii káchí nixika
xí'in yó kivi xindikon yó sata taJesús, 22 nda
kivi taJuan sakuchu ra taJesús, tanda kivi
ndaa taJesús ñoyívi nino. Saá chi taa ta
nakaxin yó xíni ñó'ó kuu ra ñii taa ta ñii
káchí kuchiño ndakuiin xí'in yó noo nivi,
ña ndato'on ra ndí ndixa nataku taJesús
—káchí taPedro, ká'an ra.
23 Ta saá nika'an na kivi ovi taa ta
kuchiño nakuiso chiño noo taJudas. Ta ñii
ra naní Matías, inka ra naní José. Ta taJosé
yó'o yóo inka kivi ra ña kúu Barsabás; ta
inka kivi sakunaní na ra kúu Justo. 24 Ta saá
ndi'i nivi na nakutá'an yó'o nika'an na xí'in
Ndios, káchí na saá:
—Tata Ndios, yó'ó kúu Taa taKá'no noo
ndi, ta xíni ún níma ndi'i nivi, ñakán ndúkú
ndi noo ún saná'a ún noo ndi, yukú ñii ta
ovi yó'o nakaxin ún 25 kuu ñii taapóstol
ta nakuiso chiño noo taJudas, chi xa'a ña
on vá'a ke'é taJudas sandakoo ra chiño ña
sakuiso chiño ún ra, ta nixi'i ra, ta saá
kua'an ra ñii xiiña noo xíni ñó'ó ko'on ra
—káchí na, ká'an na xí'in Ndios.
26 Ta saá chikaa na suerte ña kundaa
ini na yu kuu taa ta nakuiso chiño noo
taJudas. Ta saá taa ta keta nakuiso chiño
kúu taMatías. Ta saá nduu ra ñii tatá'an
naapóstol. Ta saá tuku nduu na uxu ovi
naapóstol.

2

To'on yó'o ká'an xa'a kivi kixaa Níma Ndios ñoyívi yó'o

1 Xa niya'a uxa semana natakú taJesús,
ta kixaa kivi ña kána viko ña naní Pente-
costés.* Ta ndi'i nivi na kándixa taJesús
nakutá'an na ndóo na ini ñii ve'e. 2 Ta
xati'va xini so'o na ña ní'i, vaxi noo ña
ñoyívi nino. Ta ndatán ní'i tachi ndeé ní,
saá ní'i ña. Tá kixaa ña, ta sakutú ña xí'in ña
ní'i yó'o ini ve'e noo ndóo nivi yó'o. 3 Ta saá
xini na ndatán yóo yáa ño'o xíxi, saá yóo ña
xíto na. Ta nita'vi yáa ño'o yó'o, xikundoso
ña nino yatin sini ñii ñii nivi na ndóo yó'o.
4 Ta saá Níma Ndios, niki'vi ña ta sakutú ña
ini ñii ñii nivi yó'o, ta kixá'á na ká'an na
kua'a ní noo to'on ña ká'an nivi inka ñoo
xíká, to'on ña on vása ní-sakuá'á na ká'an
na, chi Níma Ndios taxi ña ká'an na to'on
yó'o.
5 Ta mii kivi yó'o, ñoo Jerusalén
nakutá'an kua'a ní nivi najudío na kúu na
ndíkon Ndios xí'in ña ndino'o ní ini na.
Nivi yó'o kixi na ndi'i saá ñoo ña ndá'vi
ndaa ñoo Roma, ta kua'a ní noo to'on ká'an
na. 6 Tá nayó'o xini so'o na ña ndeé ní ní'i
ini ve'e noo nákutá'an nivi na xindikon sata
taJesús, ta saá nakutá'an kua'a ní nivi yó'o,
ta kua'an na koto na yu kúu ña ndeé ní ní'i,
chi on vása kúndaa ini na ndachun ní'i ña
saá. Ta náka'nda ní ini ndi'i nayó'o noo
to'on ña xíni so'o na, saá chi ñii ñii nivi
yó'o xíni so'o na to'on ña ká'an mii nañoo

* 2:1 Viko yó'o sákana najudío ñii ñii kuiya xa'a ña taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña nakaya na noo ña chi'i na.

na. 7 Ndixa náka'nda ini na nǫǫ ña xíni sǫ'o
na, ta ká'an xí'in tá'an na, káchí na saá:
—¿Ndachun va'a ní ká'an nayó'o tǫ'on
mii yó? ¿Án ǫn ndixa kúu nayó'o nivi
nañoo estado Galilea? 8 ¿Ndasaá va'a
kúchiño ka'an nayó'o kua'a ní nǫǫ tǫ'on ña
kúu tǫ'on ñii ñii ñoo nǫǫ kixi yó? 9 Saá
chi kixi yó kua'a ní ñoo ña ñó'o kua'a
ní xiiña, ña naní: Partia, Media, Elam,
Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto,
Asia, 10 Frigia, Panfilia, xí'in Egipto. Ta inka
yó kixi ñii xiiña ña naní Libia, kee yó ñoo
ña nákaa yatin ñoo Cirene. Ta inka yó kúu
nivi na kixi ñoo Roma. Sava yó kúu nivi
najudío, ta inka yó kúu nivi na xindikǫn
inka yichi, ta chikaa ini yó ndíkǫn yó yichi
najudío, ta ñii ki'va ndatán yóo ña kísa tǫ'ó
najudío Ndios, saá ké'é yó vitin. 11 Sava yó
kixi ñoo ña naní isla Creta,† ta sava yó kixi
yó ñii xiiña ña xíká naní Arabia. Vará nivi
na kixi kua'a ní ñoo xíká kúu yó, ta saá ni,
vitin ñii ñii mii yó va'a xíni sǫ'o yó tǫ'on ña
ká'an nañoo mii yó, ta kúndaa ini yó tǫ'on
ña ká'an nivi yó'o xa'a ñava'a ká'no ña livi
xa ke'é Ndios —saá káchí nivi na kixi ndi'i
saá ñoo ña yóo ndi'i xiiña ña ndá'vi ndaa
ñoo Roma.
12 Tá naka'nda ini na ndóo na, ta ká'an
na ndáka tǫ'on xí'in tá'an na, káchí na saá:
—¿Yukía kóni kachí ñayó'o?, chi ǫn kǫó
ñayó'o ní-xiyo —káchí na.
13 Ta saá ni, sava nivi yó'o xáku ndaa na,
xíto na nivi na ká'an kua'a ní nǫǫ tǫ'on, ta
tuku ká'an na, káchí na saá:
—Nayó'o va xi'i ní na, ñakán xíini ní na
vitin —káchí na.

Tǫ'on yó'o ká'an ndí taPedro nika'an ndoso ra
tǫ'on xa'a taJesús nǫǫ kua'a ní nivi

14 Ta saá taPedro nakundichi ra xí'in inka
uxu ñii naapóstol, ta kixá'á ra ndeé ní ká'an
ndoso ra nǫǫ ndi'i nivi na ndóo yó'o, ta
káchí ra saá:
—Natá'an yó, ndó'ó na kúu najudío, ta
inka ndó'ó na kee inka xiiña ta kixaa ndó
ñoo Jerusalén yó'o, vitin koni sǫ'o ndó
ña ndatǫ'on i xí'in ndó, 15 chi sava ndó'ó
xáni sini ndó ndí naxíini kúu ndi, ta ǫn
siví ñandaa kúu ña xáni sini ndó saá, chi
xitaan ní kúu ña, ni ǫn ta'án tǫndaa kaa iin
xitaan kúu ña.‡ 16 Ta ña xíto ndó yó'o kúu
ña kundivi tǫ'on Ndios ña nitaa taprofeta
Joel, taa ta nika'an ndoso tǫ'on Ndios kuiya
xina'á. Nitaa taJoel, kachí ra saá:
17 Saá ká'an Ndios:
Tá xa yatin vaxi kivi ñasondí'í ñoyívi yó'o,
ta saá ti'ví i Níma i kǫ'ǫn ña koo ña xí'in nivi
ndi'i saá xiiña ñoyívi.
Ta yi'i taxi i ña ka'an nivi tǫ'on ña káku
Níma i,
ta ka'an ndoso na tǫ'on yó'o nǫǫ inka nivi.
Án sa'ya ndó ña'a kúu ná, án sa'ya ndó taa
kúu na,
ta yi'i Ndios taxi i ndee ña ka'an ndoso na
tǫ'on i nǫǫ inka nivi.
Ta ndó'ó na kúu nivi nakuáchí, ta taxi i
ña tivi nǫǫ ndó koto ndó ña kóni i
kundaa ini ndó.
Ta ndó'ó na kúu nivi naxikua'a, ta taxi i ña
xaní ndó ña saná'a i ndó'ó ña kóni i
kundaa ini ndó.
18 Ta kivi saá ti'ví i Níma i kǫ'ǫn ña koo ña
xí'in ndi'i nivi na kúu na kísa chiño
nǫǫ i,
ta saá ka'an ndoso na nǫǫ inka nivi tǫ'on ña
káku Níma i.
19 Ta ke'é i ñaná'no ñoyívi nino ña koto
nivi,
ta ǫn vása kundaa ini na yukía kóni kachí
ña,
ta naka'nda ní ini nivi koto na ña.
Ta ke'é i inka ñaná'no ñoyívi ño'ǫ ña koto
nivi xa'a ña saná'a i ndee i nǫǫ na.
Saá chi koto na kua'a ní nii kuita nǫǫ ño'ǫ,
ta koto na ndeé ní xíxi ño'ǫ,
ta koto na kua'a ní ñi'ma koo.
20 Ta ñǫ'o ká'no ña yé'e ndiví kunaa nǫǫ ña.
Ta yǫǫ tí yé'e ñoó naa kukuá'á nǫǫ rí,
ta ndatán yóo nii kuá'á, saá kuá'á koo nǫǫ
rí.
Tá ndi'i kundivi ndi'i ñayó'o, ta saá kixaa
mii kivi ká'no ña kasa nani i xa'a
kuachi ndi'i nivi, káchí Ndios.
21 Ta kivi saá ndi'i nivi na ka'an ndukú nǫǫ
Ndios ña chindeé ra na,
ta Ndios koni sǫ'o ra ña ka'an na, ta sakaku
ra nivi yó'o,
káchí tǫ'on Ndios ña nitaa taprofeta Joel
kuiya xina'á.
22 'Natá'an yó nañoo i Israel, chikaa sǫ'o
ndó tǫ'on yó'o ña ka'an i xí'in ndó xa'a
taJesús ta xitaku ñoo Nazaret. Mii Ndios

† 2:11 Tǫ'on "isla" kóni kachí ña xa'a ño'ǫ yichí, ta takuií mini xíno nduu ndi'i rá ña. ‡ 2:15 Kaa iin xitaan naní ña kaa uni nǫǫ nañoo Roma, chi kaa nǫó nǫǫ nañoo Roma kúu kaa uxa xitaan.

ti'ví ra taJesús, ta taxi ra ndee nda'a ra ña
ke'é ra kua'a ní chiño ná'no, ke'é ra ñava'a
ña chindeé ra nivi, ta naka'nda ini nivi xito
na ñava'a yó'o, ta ke'é ra ñava'a ña kisa
ndaa noo nivi ndixa kómí ra ndayí Ndios
ke'é ra saá. 23 Ndios xa xini ra yukía kun-
do'o taJesús ñoyívi yó'o, ta ndatán chitóni
Ndios, saá kundivi ña. Ta sava ndó'ó, na
kúu nañoo i najudío tiin ndó ra, ta nixa'an
ndó, ta nataxi ndó ra nda'a nivi na sáa
ini xíni ña'á. Ta ñii yu'ú nixiyo ndó xí'in
nivi na on vá'a yó'o ña xa'ni na ra xí'in ña
katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. 24 Ta
Ndios ni-taxi ra ña kindoo taJesús kuu ra
tandií ndi'i saá kivi, ta saá Ndios sanataku
ña'á ra. Ndee ña xá'ni nivi ni-kuchiño
kundeé ña noo taJesús, saá chi lo'o kuiti
kivi xikuu ra taa ta nixi'i, ta saá natakú ra.
25 Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in to'on ña nika'an
tarey David kuiya xina'á xa'a taJesús, chi
kachí ra saá:
Ndi'i saá kivi xíto i Taa taKá'no noo i,
yóo ra xí'in i, ta xa yóo ti'va ra chindeé ra
yi'i.
Va'a ndáa ra yi'i ña on nakava i ke'é i ña on
vá'a.
26 Ta saá kúsii ní ini i ta ká'an i to'on sii ní.
Vará ñii kivi kivi i ndatán ndi'i nivi kivi na,
yóo va'a ini i, ta on vása kúchuchú ini i.
Saá chi ndáa ini i yó'ó, Tata Ndios.
27 Ña on vása taxi ún koo níma i ndi'i saá
kivi noo ndóo nivi na nixi'i,
ni on taxi ún ña ta'yi yikí koñu i tixin ñáñá.
Chi taa ta nakaxin ún kasa chiño noo ún
kúu i, ta taa tayii kúu i.
28 Yó'ó Tata Ndios, xa saná'a ún yi'i yichi
va'a noo kúsii ini ún kutaku i.
Ta sakutú ún ini i xí'in ñasii mii ún, chi ndi'i
saá kivi yóo ún xí'in i,
saá káchí to'on ña nitaa taDavid kuiya
xina'á —káchí taPedro xí'in nivi na
nakutá'an yó'o.
29 Ta saá nika'an ka taPedro xí'in na ña
saná'a ra na yukía kóni kachí to'on yó'o:
—Natá'an yó, najudío, ndato'on káxín i
xí'in ndó xa'a taDavid chi xii síkuá yó kúu
ra. Xíni yó ñandaa kúu ña nixi'i taDavid
ta nindúxun ra. Tanda kivi vitin yatin ní
nákaa ño'o noo nindúxun ra, ta ndixa xa
nita'yi koñu ra tixin ñáñá. Ñakán kía kún-
daa ini yó ndí on siví xa'a taDavid kúu ña
ká'an to'on ña káchí on ta'yi yikí koñu ra.
Saá chi xí'in to'on yó'o nika'an taDavid xa'a
taJesús. 30 TaDavid xikuu taprofeta, taa ta
nika'an to'on ña taxi Níma Ndios nda'a ra
ka'an ra. Ta taDavid xíni ra ndí ndixa ñii
kivi kundivi to'on ña kindoo Ndios xí'in ra,
chi to'on ña chiná'a mii Ndios kasa ndivi
ra kúu ña. Nika'an Ndios xí'in taDavid,
kachí ra saá: "Ndixa kía ñii kivi ke'é i ña
ñii sa'ya ñani síkuá ún kuu ra taRey ñoo
Israel, ndatán yóo ún vitin saá koo ra",
kachí Ndios xí'in taDavid xina'á. 31 Ta Ndios
saná'a ra saá noo taDavid ña kundaa ini ra
ndasaá kundo'o Cristo, taa ta ti'ví Ndios
sakaku ra nivi ñii kivi vaxi. Saá nitaa
taDavid to'on ña káchí saá: Ndios on vása
taxi ra ña ndi'i saá kivi koo níma ra noo
ndóo nivi na nixi'i, ni on taxi ra ña ta'yi yikí
koñu ra tixin ñáñá yó'o, kachí tarey David.
32 Ta vitin xa kundivi to'on ña nitaa taDavid
xina'á, chi Ndios xa sanataku ra taJesús, ta
mii taJesús yó'o kúu taa ta nitaa taDavid
xa'a. Ta ndixa xa nataku taJesús, saá chi mii
ndi, na nixika xí'in ra ndákuiin ndi xa'a ña
xini ndi nixi'i ra ta nataku ra, ta xini ndi ra
táku ra. 33 Ta xini ndi taJesús kua'an ndaa
ra ta kuano'o ra ñoyívi nino, ta xikoo ra tón
táyi ká'no, tón ñíndichi siin kua'á Ndios.
Ta saá naki'in ra Níma Ndios ña taxi Yivá
yó Ndios nda'a ra, ta taJesús ti'ví ra Níma
Ndios yó'o kixaa ña koo ña xí'in ndi'i, nivi
na kándixa ña'á, ndatán yóo ña kindoo ra
xí'in ndi. Ta vitin ña xíni ndó xí'in ña xíni
so'o ndó yó'o kúu ña kisa ndivi ra to'on ña
kindoo ra xí'in ndi. 34 Ta xíni yó ndí on siví
taDavid xí'in yikí koñu ra kúu taa ta ndaa
ñoyívi nino. Saá chi nitaa tarey David to'on
Ndios ña ká'an xa'a taa ta ti'ví Ndios sakaku
ra mii yó, ta kachí taDavid saá:
Ndios nika'an ra xí'in taKá'no noo i, kachí
ra saá:
"Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi siin
kua'á i,
35 tanda tondaa kivi sakoyo i tixin xa'a ún
ndi'i na káni tá'an xí'in ún", saá
kachí Ndios,
nitaa taDavid kuiya xina'á.
36 'Ta saá ndi'i ndó'ó nañoo i naIsrael,
vará sava ndó'ó xa'ni ndó taJesús, chi ka-
takaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta vitin
xíni ñó'ó kundaa va'a ini ndó ndí Ndios xa
taxi ra ndayí nda'a mii taJesús yó'o ña kúu
ra Taa taKá'no noo ndi'i yó, ta kúu ra Cristo,
taa ta xindati yó ti'ví Ndios ña sakaku ra mii
yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in na.
37 Tá nivi na xini so'o ña ká'an taPedro
yó'o, kixá'á na ndí'i ní ini na, tanda nita'vi

sava níma na xa'a ña xini so'o na ká'an ra
xí'in na. Ta saá nindaka to'on na taPedro
xí'in inka naapóstol tá'an ra, káchí na saá:
—Natá'an yó, ka'an ndó xí'in ndi, ¿yukía
kasa ndivi ndi vitin? —káchí na.
38 Ta ndakuiin taPedro:
—Xíni ñó'ó nandikó ini ndó ta sandakoo
ndó kuachi ndó ta ki'vi ndó yichi noo
xá'nda chiño Ndios. Ta saá ki'vi ndó kuchu
ndó xí'in ndayí kivi taJesús taa ta kúu
Cristo. Ta saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi ndó ta naki'in ndó Níma ra kutaku
ña ini ndó, 39 chi saá kindoo Ndios ke'é ra
xí'in ndó ta xí'in sa'ya ndó ta xí'in nivi na
ndóo kua'a ní ñoo xíká. Ndixa Ndios taxi ra
Níma ra kutaku ña ini ndi'i nivi na kúu na
kana Ndios ña kundikon na yichi ra —káchí
taPedro xí'in na.
40 Si'a ndato'on taPedro, ta ká'an ka ra
xí'in na, ndúkú ra noo na ña chikaa so'o na
to'on ña ká'an ra. Ta káchí ra saá:
—Taxi ndó ña sakaku Ndios ndó'ó koto
ñii káchí xo'vi ndó xí'in nivi na toon ní
ini, na kúu na táku yichi on vá'a —káchí
taPedro xí'in na.
41 Ta saá mii kivi ndato'on taPedro saá
xí'in na, ta ñii uni mil nivi kandixa na to'on
ña nika'an ra xí'in na. Ta saá chichi na xí'in
takuií chi kandixa na taJesús, ta chikaa ini
na kundikon na yichi ra. Ta xí'in nivi yó'o,
nduu kua'a ní ka nivi na kándixa taJesús.
42 Ta saá ñii ñii kivi ndíkon ka na sákuá'á
na ta kísa ndivi na ña sáná'a naapóstol, ta
táxi xí'in mii na ña vivíi kutaku xí'in tá'an
na, ta kua'a ní yichi nákutá'an na xíxi na,
ta tá'ví na sita va'a xíxi na ña náká'án na
taJesús ndasaá nixi'i ra xa'a na, ta táxi xí'in
mii na nakutá'an na ña ka'an na xí'in Ndios.

To'on yó'o ká'an
ndasaá xitaku ndi'i nivi nanoó kandixa taJesús

43 Ta ndi'i nivi naka'nda ini na xíto na
ñava'a ná'no ke'é naapóstol noo na, chi
xí'in ndee Ndios naapóstol ke'é na kua'a
ní chiño va'a xito na. 44 Ta ndi'i nivi na
kándixa taJesús ñii yu'ú yóo ndi'i nayó'o.
Ta ñii ñii na taxi na ña xikomí na xa'a ña
koni ñó'ó ndi'i natá'an na, ta on vása sí'nda
nixiyo ini na. 45 Tá xíto na ndí yóo natá'an
na na kándixa taJesús, ta yóo ní ña kúmani
noo nayó'o, ta saá síkó na ña kómí na, ta
náki'in na si'ún, ta náta'ví na si'ún nda'a
nivi na xíni ñó'ó ña. Ta táxi na nda'a nivi
yó'o ñii ki'va ndatán yóo ña kúmani kuiti
nda'a ñii ñii na. 46 Ta saá ndi'i saá kivi
nákutá'an na ve'e ño'o ká'no ña yóo ñoo
Jerusalén noo kísa ká'no na Ndios. Ta saá
tuku nákutá'an na sava ve'e natá'an na, ta
tá'ví na sita va'a xíxi na xa'a ña náká'án
na ndasaá nixi'i taJesús xa'a na. Ta xí'in
ñasii ní ini na, ta xí'in ña ndino'o ní ini na
nákutá'an na ta xíxi na xí'in tá'an na. 47 Ñii
ñii kivi nákutá'an na kísa ká'no na Ndios,
ta kánóo va'a ní ñato'ó na noo inka nivi. Ta
ñii ñii kivi Ndios sákaku ra nivi na kúu na
kana ra ña kandixa na taJesús ta kundikon
na yichi ra. Ta saá kua'a ka nduu nivi na
kándixa taJesús.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá nda'a ñii taa ta on
kiví kanda xa'a

1 Ñii kivi kaa uni xikuaa kúu ña,* ta
taPedro xí'in taJuan kua'an na ve'e ño'o
ká'no ñoo Jerusalén, chi hora yó'o kúu ña
nákutá'an najudío ndi'i saá kivi xa'a ña
ká'an na xí'in Ndios. 2 Ta saá nixaa na ñii
yé'é ña naní Yé'é Livi noo kí'vi nivi yoso
ndíka ña yóo ke'e ve'e ño'o ká'no. Ta xini
na ñii taa ta on kiví kanda xa'a, chi saá
kaku ra. Ta tayó'o kándú'u ra yé'é yó'o,
saá chi ndi'i saá kivi natá'an ra ndíso na
ra, kixaa na chindú'u na ra yó'o xa'a ña
ndaka chi'ña ra si'ún noo nivi na yá'a yé'é
yó'o. 3 Ta saá taa ta on kiví kanda xa'a yó'o,
xini ra taPedro xí'in taJuan kua'an ki'vi na
yé'é yó'o, ta saá nindaka chi'ña ra si'ún noo
na. 4 Ta taPedro xí'in taJuan xito káxín na
nduchu noo taa ta on kiví kanda xa'a yó'o,
ta nika'an taPedro xí'in ra, káchí ra saá:
—Tata, koto káxín ún noo ndi —káchí ra.
5 Ta saá taa yó'o xito káxín ra noo na, chi
xáni sini ra ndí taxi na si'ún nda'a ra. 6 Ta
taPedro nika'an ra xí'in ra:
—On koó si'ún ní'i i taxi i nda'a ún, ta saá
ni, yóo ña kómí i ña taxi i nda'a ún vitin.
Xí'in ndayí kivi Jesucristo tañoo Nazaret,
xá'nda chiño i noo ún nakundichi ún, ta
kixá'á ún ko'on xá'á ún vitin —káchí taPe-
dro xí'in ra.
7 Ta taPedro tiin ra nda'a kua'á taa yó'o,
ta kixá'á ra ndání'i ña'á ra, tá mií saá
xandikon nako'on ndee xa'a ra, ta nako'on
ndee sikon xa'a ra, ta nakundichi ra, 8 ta
kama ní kixá'á ra xíka ra. Ta naki'in ra
kua'an ra xí'in taPedro, ta xí'in taJuan, noo
yoso ndíka ña yóo ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no.

* 3:1 Kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

Ta nakutú ñasii ini ra, ta kixá'á ra kándeta
ni'ni ra xí'in ña kúsii ní ini ra, ta xíka ra
kísa ká'no ra Ndios. 9 Ta saá nivi na ndóo
noo yóo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no
yó'o, xíto na tayó'o, ta va'a xíka xá'á ra,
ta kísa ká'no ra Ndios. 10 Ta xí'in ña xíto
nivi nduva'a taa yó'o, ta ndixa naka'nda ini
na, tanda yí'ví na ndóo na, chi nakoni na
tayó'o xikuu taa ta on vása ní-kivi kanda
xa'a, ta xindú'u ra yé'é ña naní Yé'é Livi,
ña xindaka chi'ña ra si'ún noo nivi.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ndato'on taPedro xí'in nivi na nakutá'an Corredor taSalomón

11 Ta taa ta nduva'a yó'o tiin ra nda'a
taPedro xí'in nda'a taJuan, ta ni-xiin ra
saña ña'á ra. Ta ndi'i nivi náka'nda ini na
xíni so'o na ña nduva'a tayó'o, ta xíno na
vaxi na koto na noo yóo ra xí'in taPedro
ta xí'in taJuan, ñii xiiña corredor, ña naní
Corredor taSalomón. Ta corredor yó'o xino
nduu ña yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no.
12 Tá xíto taPedro nakutá'an nivi yó'o, ta
nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Natá'an yó naIsrael, ¿ndachun
náka'nda ini ndó xíto ndó ña nduva'a
tayó'o? ¿Ndachun xíto ndó noo ndi? ¿Án
xáni sini ndó xí'in ndee mii ndi kúu ña
sanda'a ndi tayó'o, chi va'a ní nivi kúu
ndi? On vása saá, chi xí'in ndee taJesús
nduva'a tayó'o. 13 Ta mii Ndios taa ta kisa
to'ó naxii síkuá yó, na kúu taAbraham,
taIsaac xí'in taJacob, mii Ndios yó'o kúu taa
ta chinóo síkón ñato'ó Sa'ya ra taJesús, taa
ta kisa ndivi chiño ña ndáya'ví ní. Ta saá
ni, sava ndó'ó kúu nivi na nataxi taJesús
yó'o nda'a nachiño ñoo Roma ña ka'ni
na ra. Ta kivi nixaa ra noo tagobernador
Pilato, ta nika'an ndó ña on vá'a xa'a ra.
Vará nika'an taPilato ndí kóni ra saña ra
taJesús ko'on ndíka ra, ta ndó'ó ni-xiin ndó
ke'é ra saá. 14 On vása ní-xiin ndó naki'in
va'a ndó taJesús, taa ta kúu taNdaa, ta kúu
taYii, ta nda víka nduku ndó noo taPilato
ña saña ra inka taa, ta kúu ta xá'ni nivi.
15 Ta saá xa'ni ndó taa ta kúu ñii laá kuiti ta
kúchiño sakutaku ndino'o mii yó ndi'i saá
kivi. TaJesús yó'o, vará nixi'i ra, ta Ndios
sanataku ña'á ra, ta mii ndi kúu nivi na
xini ña nataku ra, ta ndákuiin ndi xa'a ra
ña ndixa nataku ra. 16 Ta xa'a ña kándixa
ndi taJesús ta ndáa ini ndi ndayí kivi ra, ta
xa'a ñayó'o nduva'a tayó'o, taa ta xikuu ta
on kiví kanda xa'a. Ndixa xa'a ña ndáa ini
ndi taJesús, sanda'a ndino'o ra tayó'o, taa
ta xíto ndó ñíndichi ra noo ndó yó'o.

17 'Natá'an yó, xíni i ndí ndó'ó, ta xí'in
naná'no noo ndó, on vása ní-kundaa ini
ndó yu kúu taJesús, ñakán xa'ni ndó ra.
18 Ta saá ni, ndi'i ña nixo'vi taJesús kúu
ña kundivi to'on Ndios ña nitaa naprofeta
xina'á, chi ñii káchí nitaa ndi'i naprofeta
na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á, nitaa
na kachí na ndí xíni ñó'ó xo'vi ní Cristo,
taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó, kachí
naprofeta xina'á. 19 Ta vitin ndó'ó, xíni
ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó
kuachi ndó, ta ki'vi ndó yichi Ndios. Ta
saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó. Ta
saá ndixa kixaa kivi ña Ndios taxi ra ña
nakindée ndó. 20 Ta ñii kivi Ndios ti'ví
tuku ra taJesús, ndikó ra ñoyívi yó'o. Saá
chi nda si'na Ndios chindú'u ra taJesús kuu
ra Cristo, taa ta sakaku nivi noo ña on
vá'a. 21 Ñakán xíni ñó'ó kundati ka taJesús,
taa ta kúu Cristo, ñoyívi nino nda kixaa
kivi ña Ndios ndasa xaá ra ndi'i ña kuva'a
yóo ñoyívi. Ndatán nixiyo kivi xina'á tá
on ta'án ka ki'vi nivi kuachi saá koo ña.
Saá chi xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios ña
nika'an ndoso naprofeta kuiya xina'á. 22 Ñii
taprofeta ta nitaa to'on Ndios xina'á xikuu
taMoisés, ta tayó'o nitaa ra xa'a Cristo,
kachí ra saá: "Ñii kivi ña vaxi Ndios ti'ví
ra ñii taprofeta ndatán yóo yi'i. Ta tayó'o
kixi ra ñoo yó Israel, ta ka'an ndoso ra to'on
Ndios noo nivi ñii ki'va ndatán yi'i nika'an
ndoso i to'on Ndios noo ndó. Ta saá xíni
ñó'ó chikaa so'o va'a ndó ndi'i ña ka'an ra
xí'in ndó. 23 Táná koo nivi na on kua'a
chikaa so'o to'on ka'an ra, ta tava yó nivi
yó'o ña on kuu ka na nivi nañoo Ndios", saá
nitaa taMoisés xina'á.

24 'Ta taprofeta Samuel, ta xí'in ndi'i
saá naprofeta na kixi sata ra, ndi'i nayó'o
nika'an ndoso na to'on Ndios ña káchí xa'a
ndasaá koo kivi ña táku yó vitin. 25 Ta ndó'ó
kúu sa'ya ñani síkuá naprofeta yó'o, ta saá
vitin ndó'ó kúchiño naki'in ndó ñava'a ña
kúu ña kindoo Ndios xí'in naxii síkuá yó
ña kasa ndivi ra xí'in na. Saá chi kuiya
xina'á Ndios nika'an ra xí'in taxii síkuá yó
taAbraham, kachí ra saá: "Xa'a ña ke'é taa
tasa'ya ñani síkuá ún, yi'i ndixa ke'é i ña
ndi'i nivi ñoyívi naki'in na ñava'a", kachí
Ndios xí'in ra. Ta vitin mii yó kúu nivi na xa
naki'in ñava'a ní nda'a Ndios, ndatán yóo

ña kindoo ra xí'in taAbraham. 26 Kivi Ndios
ti'ví ra Sa'ya ra taJesús kixaa ra ñoyívi yó'o,
ta saá si'na kixaa ra noo mii yó najudío xa'a
ña ke'é ra ñava'a xí'in yó. Saá chi kixaa ra
xa'a ña chindeé ra mii yó ña nandikó ini
yó ta sandakoo yó ña on vá'a, ta kundikon
yó yichi Ndios —káchí taPedro xí'in nivi na
nakutá'an yó'o.

4

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taJuan yíta na noo nachiño naJunta Suprema

1 Tá mií yóo ka taPedro xí'in taJuan,
ká'an ndoso na to'on Ndios noo nivi, ta kix-
aa sava nasutu xí'in taká'no noo napolicía
na kúu na ndáa ve'e ño'o ká'no, ta kixaa
inka naná'no na kúu nasaduceo. 2 Sáa ní
ini na kixaa na, chi taPedro xí'in taJuan
ndáto'on na sáná'a na nivi ndí ndixa na-
taku taJesús, ta káchí na ká'an na ndí ndi'i
nivi na kándixa taJesús, nivi yó'o, ndatán
xa natakú taJesús saá natakú na kivi ña
vaxi. 3 Ta saá napolicía tiin na taPedro xí'in
taJuan, ta taan ña'á na ini ve'e kaa, noo
xiño'o na nda inka kivi, saá chi xa nikuaa
ní kúu ña, ta on vása ní-kuna'a ka kasa nani
na kuachi xa'a nayó'o. 4 Ta saá ni, xa kua'a
ní nivi kúu na xini so'o to'on ña nika'an
taPedro, ta nivi yó'o kixá'á na kándixa na
taJesús. Ta saá xa'no ti'vi nivi na kándixa
taJesús, ta nitondaa o'on mil kúu nataa na
xa kandixa.

5 Ta nitivi inka kivi, ta nakutá'an naná'no
noo naIsrael xí'in naxikua'a ta xí'in na-
maestro na sáná'a ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, nakutá'an na ña koo junta ñoo
Jerusalén. 6 Ta taká'no noo ndi'i nasutu,
naní ra Anás yóo ra xí'in na. Ta ndóo
nave'e ra na kúu taCaifás, taJuan, taAlejan-
dro xí'in sava ka inka nave'e tasutu ká'no
yó'o. 7 Ta saá ti'ví na napolicía ko'on na
tava na taPedro xí'in taJuan ve'e kaa. Ta
nixa'an napolicía ta naki'in na na ñó'o ve'e
kaa, ta ndikó napolicía, ta vaxi taPedro
xí'in taJuan xí'in na, ta kixaa na noo yóo
nachiño. Ta saá nachiño kixá'á na ndaka
to'on na taPedro xí'in taJuan, káchí na saá:

—¿Ndasaá ke'é ndó sanda'a ndó tayó'o,
taa ta on kiví kanda xa'a xikuu ra? ¿Yu kúu
na taxi ndee án ndayí nda'a ndó ke'é ndó
saá? —káchí nachiño xí'in taPedro ta xí'in
taJuan.

8 Ta taPedro, chútú ini ra xí'in Níma
Ndios, ta ndakuiin ra nika'an ra, káchí ra
saá:

—Nachiño xí'in naxikua'a ñoo yó Israel,
ká'an i xí'in ndó vitin. 9 ¿Án ndixa táxi
ndó kuachi xa'a ndi chi ke'é ndi ñava'a
xí'in ñii taa ta xikuu ta on kiví kanda
xa'a? ¿Án ndixa kóni ndó kundaa ini ndó
ndasaá nduva'a xa'a ra? 10 Ta saá vitin
ká'an ndi ndáto'on káxín ndi xí'in ndó'ó
ña kundaa ini mii ndó ta kundaa ini ndi'i
nañoo yó naIsrael ndí xí'in ndee taJesús
tañoo Nazaret nduva'a tayó'o. Mii taJesús
yó'o kúu taa ta katakaa ndaa ndó nda'a tón
cruz, ta nixi'i ra, ta Ndios sanataku ña'á
ra. 11 Ta xa'a taJesús yó'o káchí to'on Ndios
ña nitaa na xina'á, káchí ña saá: "Yóo ñii
yuu ña ni-xiin nivi na kísa va'a ve'e koni
ñó'ó na, ta vitin mii yuu yó'o nduu ña yuu
ká'no ní ka, chi nákaa ña xa'a ve'e ta ndíso
ña ve'e", káchí to'on Ndios. Ta ndatán yóo
yuu yó'o, saá yóo taJesús vitin. 12 Ta ñii laá
taJesús kúchiño sakaku ra mii yó, chi nda'a
ñii laá taJesús Ndios taxi ra ndee ña sakaku
ra nivi. Ta ndixa on koó ka nda ñii nivi, ni
nda ñii inka ña yóo ñoyívi kómí ndee Ndios
ña kúchiño sakaku ña mii yó —saá nika'an
taPedro xí'in nachiño.

13 Ta ndi'i nachiño yó'o, naka'nda ini na
ndóo na, xíni so'o na to'on ká'an taPedro
xí'in to'on ká'an taJuan. Saá chi on vása
yí'ví ovi taa yó'o, ta xí'in ña ndino'o ní
ini na nika'an ndoso na to'on noo nachiño
ná'no yó'o. Ta nachiño yó'o kúndaa ini
na ndí taPedro xí'in taJuan lo'o ní ka'vi
na escuela, ta saá ni, va'a ní ká'an na. Ta
saá nachiño yó'o naká'án na ndí taPedro
xí'in taJuan xikuu nataa na nixika xí'in
taJesús. 14 Ta nachiño yó'o xíto na ña
ñíndichi taa ta xikuu ta on kiví kanda xa'a,
ta vitin nduva'a ra. Ta saá on vása ní-ni'i
na to'on ña ndakuiin na, ta ndá tásiín kuiti
ndóo na. 15 Ta saá xa'nda chiño na noo
taPedro xí'in taJuan kee na ko'on na ke'e
ña kuchiño ka'an tá'an mii nachiño yó'o na
kúu naJunta Suprema. 16 Ta nika'an tá'an
na, káchí na saá:

—¿Yukía ke'é yó xí'in ovi taa yó'o vitin?
Chi ndi'i nivi na táku ñoo Jerusalén yó'o
xíni na ña ke'é na ovi taa yó'o ñii ñava'a
ká'no ní. Ta mii yó on kiví ka'an yó kachí
yó ndí on siví ñandaa kúu ña ke'é na ñava'a
yó'o. 17 ¿Yukía kúchiño yó ke'é yó ña on
kuita ní'nó to'on ndi'i saá xiiña xa'a taa ta

nduva'a yó'o? Va'a ka ná ka'an yó xí'in na ovi taa yó'o ña sandakoo na ká'an ka na xa'a taJesús xí'in nivi, chi tá on xiin na chikaa so'o na ña xá'nda chiño yó noo na, ta saá saxo'vi yó na —káchí nachiño, ká'an na.

18 Ta kana na taPedro xí'in taJuan ña ndikó nayó'o. Ta saá kixaa na, ta nachiño xa'nda chiño na noo nayó'o, káchí na saá:

—Nda ñii ka kivi on ka'an ka ndó nda ñii to'on xa'a taJesús, ta nda ñii ka nivi on saná'a ka ndó na xí'in ndayí kivi taJesús —káchí nachiño ná'no xí'in taPedro ta xí'in taJuan.

19 Ta saá taPedro xí'in taJuan ndakuiin na, káchí na saá:

—Kani sini ndó ta ndakuiin ndó, ¿yu kúu ña ndaa ka noo Ndios? ¿Án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni ndó'ó, án va'a ka kasa ndivi ndi ña kóni Ndios? 20 Saá chi ndi'i, on kúchiño sandakoo ndi ká'an ndi xí'in nivi xa'a ña xini ndi, ta xa'a ña xini so'o ndi —káchí na xí'in nachiño ná'no yó'o.

21 Ta ndakuiin nachiño nika'an na, káchí na saá:

—Táná ka'an ka ndó xa'a taJesús, ta ndixa saxo'vi ní ndi ndó'ó —káchí na.

Ta saá saña na taPedro xí'in taJuan kua'an ndíka nayó'o. Saá chi nachiño ni-ni'i na yichi ndasaá kuchiño saxo'vi ña'á na, chi ndi'i inka nivi kúsii ní ini na ña nduva'a taa ta xikuu ta on kiví kanda xa'a. Ta xa'a ñava'a ká'no yó'o, nivi kisa ká'no ní na Ndios. 22 Saá chi taa ta xikuu ta on kiví kanda xa'a ta nduva'a ra, yá'a ovi siko kuiya kómí ra.

To'on yó'o ká'an ña ndí nivi na kándixa taJesús
ndúkú na ñava'a noo Ndios

23 Tá nachiño saña na taPedro xí'in taJuan, ta kee na kua'an na, ta nixaa na ñii ve'e noo nákutá'an natá'an na na kúu nivi na kándixa taJesús. Ta saá taPedro xí'in taJuan ndato'on na xí'in na ndí nachiño ná'no xí'in nasutu ná'no ndeé ní xa'nda chiño na noo na ña on vása ka'an ka na to'on xa'a taJesús. 24 Tá ndi'i xini so'o na to'on yó'o, ta saá ndi'i nivi na nakutá'an yó'o kixá'á na ká'an na xí'in Ndios, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu Taa taKá'no noo ndi, ta yó'ó kúu taa ta kisa va'a ñoyívi nino xí'in ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ún takuií mini. Ta yó'ó kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino, xí'in ndi'i ña yóo ini takuií. 25 Ta xii síkuá ndi taDavid xikuu ñii taa ta kisa chiño noo yó'ó, ta Níma ún nika'an ña ini ra, ta nitaa ra to'on yó'o:

Ña mani kúu ña sáa ini nivi na ñoo xíyo xíni na Ndios,
ta ña mani kúu ña xáni sini nivi ndasaá koo ña kundeé na noo ra.

26 Narey xí'in inka naná'no na xá'nda chiño noo nivi ñoyívi yó'o nakutá'an na,
ta nakoo yu'ú na xa'a ña kani tá'an na xí'in Ndios.
Ta nakoo yu'ú na xa'a ña kani tá'an na xí'in taa ta sakuiso chiño Ndios kuu ra Cristo, taa ta sakaku nivi,
kachí taDavid xina'á.

27 'Ta xa kundivi ña nika'an taDavid, chi ñoo Jerusalén yó'o nakutá'an tarey Herodes xí'in tagobernador Pilato xí'in inka nivi na ñoo xíyo, ta xí'in sava nañoo yó naIsrael, ta ndi'i nayó'o nakoo yu'ú na ña ka'ni na Sa'ya ún tayii taJesús, taa ta nakaxin ún ta sakuiso chiño ún ra ña sakaku ra nivi. 28 Ta saá nachiño ná'no xí'in inka naná'no yó'o kisa ndivi na ndatán yóo ña nda xa si'na chitóni ún kundivi, Tata Yivá yó Ndios. Ta xí'in ndayí ún kundivi ndi'i ña nixo'vi ní taJesús. 29 Ta vitin ndúkú ndi noo ún ña koni so'o ún ndá to'on kúu ña ká'an nachiño xa'a ndi, chi káchí na ndí saxo'vi ní na ndi'i xa'a ña ndato'on ndi to'on xa'a taJesús. Ta xa'a ñayó'o, vitin ndúkú ndi noo ún ña chikaa ún ndee ún ini ndi ña on kuyi'ví ndi ka'an ndoso ndi to'on ún noo nivi. 30 Ta ndúkú ndi noo ún ña saná'a ún ndee ún noo nivi xí'in ña sanda'a ún kua'a ní nivi na ndeé ndó'o. Ta taxi ún nda'a ndi ndee taJesús, ta kúu Sa'ya ún tayii, xa'a ña ke'é ndi milagro xí'in inka ñava'a ná'no ña taxi naka'nda ini nivi —káchí na, ndukú na noo Ndios.

31 Tá ndi'i nika'an na xí'in Ndios, ta kixá'á táan ní noo yóo ve'e nákutá'an na. Ta Ndios sakutú ra xí'in Níma ra ini ndi'i nivi na nakutá'an yó'o. Ta saá chútú Níma Ndios ini na, ta nda lo'o on vása yí'ví na, ta kixá'á na ká'an ndoso na to'on Ndios noo nivi.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa taJesús
ñii káchí xíni ñó'ó na ndi'i ñava'a kómí na

32 Ndi'i nivi na kándixa taJesús, ñii yu'ú ta ñii níma xikuu na, ta nda ñii nivi yó'o ni-ka'an na káchí na ndí ndi'i ñava'a kómí na ña koni ñó'ó mii na kuiti kúu ña. Nda

víka, taxi na ndi'i ñava'a kómí na, ña koni
ñó'ó ndi'i natá'an na. 33 Ta xí'in ndee
Ndios, ndi'i naapóstol on vása sándakoo na
ña ndáto'on na xí'in nivi ña ndixa nataku
taJesús. Ta Ndios ke'é ra kua'a ní ñava'a
xí'in nivi na kándixa taJesús. 34 Ta saá nda
ñii nivi na kándixa taJesús on vása ní-kisa
mani ka ña xíni ñó'ó noo na. Saá chi nivi na
xikomí ve'e, án nivi na xikomí ño'o, nayó'o
nisikó na ña xikomí na, ta naki'in na ndi'i
si'ún, 35 ta taxi na ña nda'a naapóstol xa'a
ña nata'ví na si'ún yó'o. Ta naapóstol yó'o
taxi na ña nda'a nivi, ñii ki'va ndatán yóo
ña xíni ñó'ó ñii ñii na. 36 Nixiyo ñii taa
naní ra José, ta kúu ra sa'ya ñani síkuá
taLeví. Kee ra ñoo isla Chipre, ta naapóstol
sakunaní na ra Bernabé, chi kivi Bernabé
kóni kachí ña: Taa ta sándúva'a ini nivi.
37 Ta taBernabé yó'o nisikó ra ñii ño'o ra,
ta taxi ra ndi'i si'ún nda'a naapóstol ña
nata'ví na ña ta taxi na ña nda'a nivi na xíni
ñó'ó si'ún yó'o.

5

To'on yó'o ká'an
ndí taAnanías xí'in ñáSafira nika'an na to'on vatá

1 Ta ñii taa naní ra Ananías xí'in ñásí'í ra
naní ñá Safira nisikó na ñii ño'o na. 2 Ta
si'ún ña naki'in na xa'a ño'o nisikó na, ñii
tá'ví si'ún yó'o chikaa va'a na. Ta inka tá'ví
si'ún, taAnanías taxi ra ña nda'a naapóstol
xa'a ña koni ñó'ó nivi nandá'ví. Ta saá
taAnanías kixaa ra taxi ra si'ún yó'o nda'a
taPedro, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Ñayó'o kúu ndi'i si'ún naki'in ndi xa'a
ño'o nisikó ndi —káchí ra.
Ta ñásí'í ra ñáSafira nixiyo yu'ú ñá xí'in
ra ña ke'é ra saá.
3 Ta nika'an taPedro xí'in taAnanías:
—Tata, ¿ndachun taxi ún ña niki'vi ní-
ma ndiva'a ká'no Satanás ini ún ña xá'nda
chiño ña noo ún ña ka'an ún to'on vatá
xí'in Níma Ndios? Chi kachí ún ñayó'o kúu
ndi'i si'ún ña naki'in ún xa'a ño'o nisikó ún,
ta on siví ñandaa kúu ña nika'an ún, chi
kindoo ñii tá'ví si'ún nda'a ún. 4 Tá on ta'án
ka sikó ún ño'o ún, ¿án on ndixa xikomí ún
ndayí sikó ún ña án on sikó ún ña?, chi ño'o
mii ún xikuu ña. Ta vitin xa nisikó ún ña
ta naki'in ún si'ún xa'a ña, ta, ¿án on siví
si'ún mii ún kúu ndi'i ña naki'in ún? Ta
xikomí ún ndayí ke'é ún xí'in si'ún yó'o ñii
ki'va ndatán kóni ún. Ta saá, ¿ndachun
nika'an ún to'on vatá xí'in ndi? Ta on siví
ndasaá kuiti ndi'i kúu na nika'an ún to'on
vatá xí'in, ta xí'in mii Ndios nika'an ún
to'on vatá —káchí taPedro xí'in taAnanías.
5 Tá ndi'i xini so'o taAnanías to'on yó'o,
ta nixi'i ra, ta nakava yikí koñu ra nda
noo ño'o. Ta ndi'i nivi na xini so'o ña
ndo'o taAnanías niyi'ví ní na. 6 Ta saá
nakuita sava taa kuáchí, ta chitíví na yikí
koñu taAnanías xí'in tikoto, ta kua'an na
sandúxun na ña.
7 Sakán niya'a uni hora nixi'i taAnanías,
ta kixaa ñásí'í ra, ta ñáyó'o, on ta'án koni
ñá yukía ndo'o yii ñá. 8 Ta taPedro nindaka
to'on ña'á ra, káchí ra saá xí'in ñá:
—¿Án ñandaa si'ún yó'o kúu ndi'i ña
naki'in ndó xa'a ño'o nisikó ndó? —káchí
taPedro xí'in ñáSafira.
Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:
—Ñandaa va ñayó'o kúu ndi'i si'ún nak-
i'in ndi, tata —káchí ñá.
9 Ta nika'an taPedro xí'in ñá:
—¿Ndachun yó'ó xí'in yii ún nixiyo yu'ú
ndó ña koto ndoso ndó Níma Ndios? Ta
vitin nataa kuáchí na nixa'an sandúxun
yikí koñu yii ún xa ndikó na kixaa na ta yíta
na yé'é. Ta saá tuku nataa kuáchí yó'o yíta
ti'va na naki'in na yikí koñu mii ún ko'on ña
xí'in na ña sandúxun na ña —káchí taPedro
xí'in ñá.
10 Ta xandikon nixi'i ñá, ta nakava yikí
koñu ñá nda noo ño'o. Ta tuku niki'vi nataa
kuáchí, ta xito na ña ndixa nixi'i ñá, ta
saá naki'in na yikí koñu ñá, ta kua'an na
sandúxun na ña ñii xiiña siin noo nindux-
un yikí koñu yii ñá. 11 Ta ndi'i nivi na
kándixa taJesús, ta xí'in inka nivi na xini
so'o ndasaá nixiyo ña nixi'i taAnanías xí'in
ñásí'í ra, ta niyi'ví ní ndi'i nivi yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñava'a ná'no ke'é naapóstol

12 Ta saá xí'in ndee Ndios, naapóstol
kixá'á na ké'é na kua'a ní milagro xí'in inka
ñava'a ná'no ña náka'nda ini nivi xíto na.
Ta ñii ñii kivi ndi'i nivi na kándixa taJesús
nákutá'an na Corredor taSalomón ña kúu
ñii tá'ví corredor ña xino nduu yoso ndíka
ke'e ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén. 13 Ta
inka nivi yí'ví na nakutá'an na xí'in nayó'o.
Ta saá ni, kánóo síkón ní ñato'ó nivi na
kándixa taJesús. 14 Ta ñii ñii kivi nduu
kua'a ní ka nataa xí'in náña'a na kúu na
kandixa taJesús, ta nitondaa kúu na ñii ti'vi

ká'no ní nivi. 15 Ta saá kuá'á ní nivi tava
na ndi'i nave'e na na kúu na ndeé ndó'o,
ta ndíso ña'á na, ta kuá'an na, ta chindoo
na nivi na ndeé ndó'o yó'o noo xito án
noo yivi, ña yóo na ndáti na yu'u yichi noo
ya'a naapóstol. Chi xáni ini na vará ndá
kundati taPedro ná ya'a sata nivi na ndeé
ndó'o yó'o, ta saá nduvá'a na. 16 Kuá'á ní
nivi na kee ndi'i saá ñoo ña yóo yatin ñoo
Jerusalén, vaxi na ndíso na nave'e na, na
kúu na ndeé ndó'o, án kúu na na xó'vi xá'á
ña ké'é ñaníma ndivá'a xí'in na, ta kixaa na
noo yóo naapóstol, ta nduvá'a ndi'i nayó'o.

To'on yó'o ká'an ndí nachiño saxo'vi ní na naapóstol

17 Ta taa taká'no noo ndi'i nasutu, ta
xí'in nataa nasaduceo,* na kúu naxíka xí'in
ra, nakutú ini na xí'in ña kuíni na xíni na
naapóstol. 18 Ta saá nachiño yó'o xá'nda
chiño na noo napolicía, ta nayó'o tiin na
naapóstol ta taan ña'á na ini ve'e kaa. 19 Ta
saá tá xa ñoó kúu ña, ta Ndios ti'ví ra ñii
ñaángel ña nakoná ña yé'é ve'e kaa, ña kee
naapóstol ko'on ndíka na. Ta kee na kuá'an
na xí'in ñaángel, ta nika'an ñaángel xí'in
na, káchí ña saá:

20 —Ko'on ndó ve'e ño'o ká'no, ta ka'an
ndoso ndó to'on va'a noo nivi na nakutá'an
noo yóo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o yó'o,
ta ndato'on ndó xí'in na ndasaá kuchiño
kutaku ndino'o na noo Ndios ndi'i saá kivi
—káchí ñaángel xí'in naapóstol.

21 Tá nitivi inka kivi, ta kuá'an naapóstol
noo yóo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no,
ta kixá'á na sáná'a na ndi'i nivi, ñii ki'va
ndatán nika'an ñaángel xí'in na.

Ta saá kixaa taká'no noo nasutu xí'in
ndi'i natá'an ra, ñii xiiña noo kindoo na
nakutá'an na. Ta kana na inka nax-
ikuá'a na kúu naJunta Suprema ña kixaa
na nakutá'an na xí'in na. Tá nakutá'an
nayó'o, ta saá ti'ví na napolicía na ndáa ve'e
ño'o ká'no ña ko'on na tava na naapóstol
ta kixaa na noo naJunta Suprema yó'o. Saá
chi nachiño yó'o xáni sini na ndí naapóstol
ñó'o ka na ini ve'e kaa. 22 Tá napolicía nixaa
na noo yóo ve'e kaa, ta on koó ka naapóstol
ní-naní'i na. Ta saá kama ní ndikó na kixaa
na noo naJunta Suprema, ta ndato'on na
xí'in nayó'o, 23 káchí na saá:

—Nixá'an ndi noo yóo ve'e kaa, ta ndási
kútu yé'é ve'e kaa yó'o, ta xini ndi natropa
yíta na ndáa na yé'é. Ta saá nakoná ndi
yé'é, ta on koó ka nivi ñó'o ini ve'e kaa
yó'o —káchí na, ndato'on na xí'in naJunta
Suprema.

24 Tá taká'no noo nasutu xí'in natá'an ra,
ta xí'in taká'no noo napolicía xini so'o na
ña ndato'on napolicía yó'o, ta naka'nda ní
ini na. Ta xáni sini na yukía koo yó'o vitin,
ta ká'an na ndáka to'on tá'an na, káchí na
ndasaá keta ñayó'o vitin. 25 Tá mií saá
kixaa ñii taa noo yóo naJunta Suprema, ta
ndato'on ra xí'in na, káchí ra saá:

—Koto ndó ví, mii nataa na taan ndó
ini ve'e kaa, vitin yíta na noo yóo yoso
ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no, ta sáná'a na nivi
—káchí ra xí'in na.

26 Ta saá napolicía na ndáa ve'e ño'o xí'in
taká'no noo napolicía yó'o, kee na kuá'an
na noo yóo yoso yó'o, noo yíta naapóstol
sáná'a na nivi. Ta saá napolicía xí'in ñato'ó
kisa ndivi na chiño ña tiin na naapóstol,
saá chi yí'ví na koto sasaa na nivi na xíto
ña ké'é na, chi táná saa nivi yó'o, ta koon
na yuu sata napolicía. 27 Ta saá naapóstol
kuá'an na xí'in napolicía yó'o, ta kixaa
na noo naJunta Suprema. Ta taká'no noo
nasutu nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

28 —Xa xá'nda chiño ndi noo ndó ña on
ka'an ka ndó xí'in ndayí kivi taJesús. Ta,
¿ndachun só'ó ní ndó ña on xiin ndó kasa
ndivi ndó to'on ña nika'an ndi? Ta vitin
nivi na ndóo ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén
xa xini so'o na to'on ña sáná'a ndó xá'á
taJesús. Ta ndó'ó ndúkú ndó sakuiso ndó
kuachi sata ndi ña xá'ni ndi taJesús yó'o
—káchí taká'no noo nasutu xí'in naapós-
tol.

29 Ta ndakuiin taPedro xí'in inka naapós-
tol, ta nika'an na, káchí na saá:

—Ña xíni ñó'ó ní ka kía kasa ndivi ndi ña
kóni Ndios noo ña kasa ndivi ndi ña kóni
nivi. 30 Mii Ndios, taa ta kisa to'ó naxii
síkuá yó kuiya xina'á, kúu taa ta sanataku
taJesús, taa ta xikuu ta nixi'i chi ndó'ó
katakaa ndaa ndó ra nda'a tón cruz, ta nixi'i
ra. 31 Tá ndi'i nataku taJesús ta ndaa ra
ñoyívi nino, ta Ndios taxi ra xikoo taJesús
noo táyi tón to'ó, tón ñíndichi noo yóo
nda'a kua'á Ndios ñoyívi nino, ta taxi ra
ndayí nda'a taJesús ña kúu ra Taa taKá'no

* 5:17 Sava nasaduceo xí'in sava nafariseo kúu naJunta Suprema noo najudío.

noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Mii Ndios taxi ra ndayí nda'a taJesús kúu ra Taa ta Sákaku nivi noo ña on vá'a. Ta taJesús ke'é ra saá chi kóni ra ndí nañoo yó naIsrael nandikó ini na ta sandakoo na kuachi na, ta saá kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na. 32 Ta mii ndi kúu nivi na ndákuiin ká'an ndi ñandixa xa'a taJesús. Ta Nímá Ndios kúu ña ñii káchí ndákuiin xí'in ndi ká'an ña ñandaa xa'a taJesús. Ta mii Nímá Ndios yó'o kúu ña xa taxi Ndios ña táku ini ndi'i nivi na kísa ndivi ña kóni Ndios —káchí taPedro xí'in nachiño Junta Suprema.

33 Tá naJunta Suprema yó'o xini so'o na ña nika'an taPedro xí'in na, ta nisaa ní ini na, tanda kóni na ka'ni na ndi'i naapóstol yó'o. 34 Ta saá yóo ñii tafariseo naní ra Gamaliel, taa tatá'an naJunta Suprema kúu ra, ta kúu ra taa ta sáná'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta ndi'i nivi kísa to'ó na ra. TaGamaliel yó'o nakundichi ra, ta xa'nda chiño ra ña kee naapóstol ko'on na ke'e ñii káni lo'o, 35 ta saá nika'an ra xí'in ndi'i nivi na kúu naJunta Suprema, káchí ra saá:

—Natá'an yó, nataa ñoo Israel, va'a vivíi ná kani sini ndó yu kúu ña xíni ñó'ó ke'é ndó xí'in nataa yó'o. 36 Náká'án ndó sakán lo'o kuiya niya'a nixiyo ñii taa xinaní ra Teudas, ta nika'an ra xikuu ra ñii taa ta ká'no ní, káchí ra xa'a mii ra. Ta sanakutá'an ra kua'a ní nivi, tanda nitondaa na xikuu na komi ciento taa na kúu na xindikon sata ra. Ta kixaa ñii kivi, ta xa'ni na taTeudas yó'o, ta saá ndi'i nataa na xindikon sata ra nixita ní'nó na ta kua'an na inka ñoo. Ta saá nda ñii nivi on vása ní-ka'an ka na xa'a taTeudas, ta ña mani xikuu ndi'i ña ke'é ra. 37 Ta saá niya'a lo'o kuiya, ta saá nitondaa kuiya ña ndaní'i na censo, ta nixiyo inka taa xinaní ra Judas. Tayó'o kee ra ñoo estado Galilea, ta xikuu ra ñii taká'no, ta kua'a ní nivi xindikon na sata ra. Ta saá kixaa ñii kivi, ta xa'ni na taJudas yó'o, ta saá tuku ndi'i nataa na xindikon sata ra, nixita ní'nó ndi'i na. 38 Ta xa'a ña kúndaa ini yó ña nindo'o nataa yó'o, ndáto'on i xí'in ndó vitin ndí va'a ka ná saña ndó nataa yó'o ko'on ndíka na, ta on sandi'i ka ndó na. Saá chi, tá ndasaá kuiti to'on taa kúu ña sáná'a na noo nivi, ta saá ña ké'é nataa yó'o on kundeé ña, ta kama ní ndi'i xa'a ña. 39 Ta saá ni, tá to'on Ndios kúu ña sáná'a na, ta ndó'ó on kuchiño kundeé ndó noo ña, ta ña mani kúu ña ndukú ndeé ndó kasi ndó noo nataa yó'o, chi koto yóo ndó saá káni tá'an ndó xí'in mii Ndios —káchí taGamaliel xí'in naJunta Suprema.

40 Ta saá naJunta Suprema chikaa so'o na ña ndato'on taGamaliel xí'in na. Ta xa'nda chiño na noo napolicía na ndáa ve'e ño'o ká'no ña tuku kana na naapóstol ña kixaa na noo nachiño yó'o. Ta saá nachiño xa'nda chiño na noo napolicía ña kani na naapóstol yó'o xí'in kuártá. Ta saá xa'nda chiño na noo naapóstol ña on ka'an ka na nda ñii to'on xa'a taJesús, ta saña ña'á na ña ko'on ndíka na. 41 Ta saá naapóstol, xí'in ñasii ní ini na, kee na kua'an na. Saá chi xáni sini na ndí ká'no ní ñato'ó taxi Ndios nda'a na, ña taxi ra ña nixo'vi na xa'a ña ndato'on na noo nivi to'on va'a xa'a taJesús. 42 Ta ndi'i saá kivi xíka naapóstol sáná'a na nivi na kúu na nakutá'an noo yóo yoso ndíka ke'e ve'e ño'o ká'no. Ta ndi'i kivi kée na kua'an na kua'a ní ve'e noo nakutá'an nivi ña koni so'o na to'on xa'a taJesús. Ta nda lo'o on vása sándakoo na ká'an ndoso na to'on va'a ña káchí ndí taJesús kúu ra Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi.

6

To'on yó'o ká'an ndasaá nakaxin na uxa taa na chindeé nivi nandá'ví na kúu na kándixa taJesús

1 Ta kivi saá, tá vaxi kua'no kua'a ní ka nivi na ndíkon yichi taJesús, ta saá kixá'á káku ñii kuachi chi sava nivi najudío na kándixa taJesús kúu nivi na ká'an to'on hebreo, ta inka sava na ká'an na to'on griego. Ta nivi na ká'an to'on griego ká'an kuáchí na xa'a nivi na ká'an to'on hebreo, ta nika'an na xí'in naapóstol, káchí na saá:

—Ñii ñii kivi ña náta'ví na ñaxíxi nda'a náña'a ndá'ví ná nixi'i yii, ta on siví ñandaa kúu ña ké'é na, chi kua'a ka ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mii na, ná ká'an to'on hebreo, ta lo'o ní kuiti ñaxíxi táxi na nda'a náña'a ndá'ví ná kúu nátá'an mii ndi ná ká'an to'on griego —saá ká'an na, ndáto'on kuáchí na xí'in naapóstol.

2 Ta saá ndi'i na uxu ovi naapóstol nakana na ndi'i nivi na kándixa taJesús vaxi na nakutá'an na, ta saá kixaa na. Ta naapóstol nika'an na xí'in na, káchí na saá:

—Chiño ña sakuiso chiño Ndios ndi'i kúu
ña ka'an ndoso ndi to'on Ndios noo nivi.
Ta saá on vá'a sandakoo ndi chiño yó'o
xa'a ña kasa ndivi ndi inka chiño ña kúu
ña náta'ví ndi ña xíxi nivi ta táxi ndi ña
nda'a nandá'ví. 3 Ta vitin, ñayó'o kúu ña
ndáto'on ndi xí'in ndó'ó, nañani yó xí'in
náki'va yó na kándixa taJesús. Nandukú
ndó uxa taa, na kúu nataa na kánóo va'a
ñato'ó xa'a, ta kúu nataa na ndíchí sini, ta
kúu nataa na chútú ini xí'in Níma Ndios.
Tá nakaxin ndó uxa taa yó'o, ta mii ndi
naapóstol sakuiso chiño ndi nayó'o ña kasa
ndivi na chiño ña kúu ña nata'ví na ñaxíxi,
ta taxi na ña nda'a nivi nandá'ví. 4 Ta saá
mii ndi ndi'i saá kivi nataxi xí'in mii ndi
ña ka'an ndi xí'in Ndios, ta ka'an ndoso
ndi noo nivi to'on Ndios —káchí naapóstol
xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

5 Ta ndi'i nivi na nakutá'an yó'o kúsii
ini na xa'a ña xini so'o na to'on nika'an
naapóstol, ta nakoo yu'ú na ke'é na saá.
Ta saá nakaxin na uxa taa ña kasa ndivi
na chiño ña nata'ví na ñaxíxi ta taxi na
ña nda'a nandá'ví. Ta taa tanoó nakaxin
na naní ra Esteban, taa ta chútú ní Níma
Ndios ini, ta kúu ra taa ta xí'in ndino'o ní ini
kándixa Ndios. Inka taa ta nakaxin na naní
ra Felipe, inka ra naní Prócoro, inka ra naní
Nicanor, inka ra naní Timón, inka ra naní
Parmenas, inka ra naní Nicolás. TaNicolás
yó'o kúu tañoo Antioquía, ta on vása kúu
ra tajudío, ta xina'á chikaa ini ra xa'a ña
ndíkon ra yichi najudío, ta saá kandixa ra
to'on xa'a taJesús ta vitin ndíkon ra yichi
ra. 6 Tá ndi'i nakaxin na uxa taa yó'o, ta
saá kee na kua'an na, ta kua'an na uxa taa
yó'o xí'in na, ta kixaa na noo naapóstol. Ta
naapóstol yó'o chiso na nda'a na sini na uxa
taa yó'o, ta nika'an na nduku na noo Ndios
xa'a na.

7 Ta saá nixita ní'nó to'on Ndios, ta kua'a
ní ka nivi nañoo Jerusalén nandikó ini na,
ta kandixa na taJesús, ta saá tuku kua'a ní
nasutu judío kandixa na taJesús ta nikí'vi
na yichi ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña tiin na taEsteban kua'an ra xí'in na noo naJunta Suprema

8 Ta taEsteban kúu ñii taa ta kómí ndee
Ndios, ta Ndios taxi ra ñava'a nda'a ra ña
kúchiño ke'é ra kua'a ní milagro ná'no xí'in
inka ñava'a ña taxi naka'nda ní ini nivi.
9 Ta saá ni, ñii ti'vi nivi na kúu na ve'e
ño'o sinagoga ña naní Ve'e Ño'o Esclavos
Libertados, nayó'o on vása yóo yu'ú na
xí'in ña ká'an taEsteban, ta kixá'á na náa na
xí'in ra. Vará najudío kúu ndi'i nayó'o, ta
si'na sava nayó'o xitaku na ñoo Cirene, inka
na xitaku ñoo Alejandría, inka na xitaku
estado Cilicia, inka na xitaku estado Asia,
ta vitin nakutá'an ndi'i na ñoo Jerusalén.
10 Ta Níma Ndios yóo ña ini taEsteban, ta
nina to'on ndíchí Ndios ká'an ra xí'in nivi
yó'o na náa xí'in ra, ta ni-kuchiño na naní'i
na to'on ña ndakuiin na yu'u ra. 11 Ta
saá cha'vi se'é na inka nivi ña ka'an na
ndakuiin na to'on vatá xa'a taEsteban. Ta
nika'an na to'on vatá, káchí na saá:

—Xini so'o ndi taEsteban kándiva'a ra
xa'a to'on ña saná'a xii síkuá yó taMoisés,
ta kándiva'a ra xa'a mii Ndios —káchí nivi,
ká'an na to'on vatá.

12 Ta xí'in to'on yó'o sasaa na ini namae-
stro na sáná'a ndayí ña nitaa taMoisés, ta
sasaa na ini naxikua'a naná'no noo najudío,
ta sasaa na ini kua'a ní inka nivi. Ta saá
tiin na taEsteban ta kua'an ra xí'in na noo
naJunta Suprema, na kúu nachiño ná'no
noo najudío. 13 Ta saá ti'ví na nivi na
vatá, kua'an na ta kixaa na noo naJunta
Suprema, ta ndakuiin na, nika'an na to'on
vatá, káchí na saá:

—Ndi'i saá kivi taEsteban yó'o nda lo'o
on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a
xa'a ve'e ño'o ká'no yii, ta ñii ki'va saá
on vása sándakoo ra ká'an ra to'on ndiva'a
xa'a ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á.
14 Ta xini so'o ndi ña nika'an ra káchí ra ndí
taJesús tañoo Nazaret sandi'i ra xa'a ve'e
ño'o ká'no ñoo Jerusalén yó'o, ta nasama
ndi'i ra yichi ña ndíkon mii yó najudío,
ta yichi yó'o kúu ña saná'a taxii síkuá yó
taMoisés —káchí nivi na vatá xí'in nachiño
Junta Suprema.

15 Ta ndi'i nachiño yó'o nakoto káxín na
noo taEsteban, ta xini na noo ra ndatán káa
noo ñii ñaángel saá káa noo ra.

7

To'on yó'o ká'an ndasaá ndakuiin taEsteban noo naJunta Suprema, ta xa'ni na ra

1 Ta saá taká'no noo nasutu nindaka
to'on ra taEsteban, káchí ra saá:

—Tata, ¿án ndixa kía ká'an nayó'o
ndákuiin na táxi na kuachi xa'a ún?

2 Ta ndakuiin taEsteban, káchí ra saá:

—Ndó'ó, nañani yó ta naxikua'a ná'no
yivá ñoo yó, vivíi koni so'o ndó ña ka'an i

xí'in ndó vitin. Xíni yó ndí mii Ndios, taa
ta kúu taKá'no ndino'o, nitivi ra noo xii
síkuá yó taAbraham kivi xitaku tayó'o ñoo
estado Mesopotamia, ta on ta'án ka kee ra
ko'on ra kutaku ra ñoo Harán, 3 ta nika'an
Ndios xí'in ra, kachí ra saá: "Ta vitin
kee ún ñoo ún, sandakoo ún natá'an ún, ta
ko'on ún kutaku ún inka xiiña ña saná'a i
noo ún", kachí Ndios xí'in taAbraham. 4 Ta
kee taAbraham ñoo ra ña naní Caldea ta
kua'an ra ña kutaku ra ñii ñoo ña naní
Harán. Ta saá nixi'i yivá ra, ta Ndios ti'ví ra
taAbraham kee ra ñoo Harán yó'o ta kixaa
ra ñoo noo táku yó vitin. 5 Ta Ndios on vása
ní-taxi ra nda lo'o ño'o nda'a taAbraham
ña kuu ña ño'o mii ra, ta saá ni, nika'an
ra xí'in ra, kachí ra saá: "Ñii kivi ndi'i saá
ño'o ña kúu ño'o Canaán nduu ña ño'o mii
nasa'ya ñani síkuá ún", kachí Ndios xí'in
taAbraham xina'á. Ta kivi nika'an Ndios
saá, ta taAbraham on koó nda ñii sa'ya
ra kómí ra. 6 Ta nika'an Ndios inka yichi
xí'in taAbraham, kachí ra saá: "Nasa'ya
ñani síkuá ún kutaku na inka ñoo xíyo, ta
komi ciento kuiya xo'vi na ñoo yó'o. Saá
chi nduu na esclavo ña kasa chiño na noo
napatrón na, ta on vása kukomí na ndayí ña
sandakoo na chiño yó'o. 7 Tá ndi'i ya'a komi
ciento kuiya, ta yi'i Ndios saxo'vi i nivi na
ñoo xíyo yó'o, na kúu na saxo'vi nasa'ya
ñani síkuá ún. Ta saá taxi i ña kee nasa'ya
ñani síkuá ún ña ko'on ndíka na, ta kixaa
na noo i ñoo yó'o xa'a ña kasa ká'no na yi'i",
kachí Ndios xí'in taAbraham. 8 Ta saá Ndios
xa'nda chiño ra noo taAbraham ña kasa
ndivi ra costumbre ña naní circuncisión.*
Ta ñacircuncisión yó'o kúu ñii seña ña kóni
kachí ndí taAbraham xí'in nasa'ya ra ta
xí'in ndi'i nasa'ya ñani síkuá ra kuu na nivi
ñañoo Ndios. Ta saá tá sa'ya ra taIsaac
nixino ra ona kivi ra, ta taAbraham kisa
ndivi ra costumbre circuncisión xí'in ra. Ta
ñii ki'va saá kisa ndivi taIsaac costumbre
circuncisión xí'in sa'ya ra taJacob, ta taJa-
cob kisa ndivi ra costumbre circuncisión
xí'in na uxu ovi taa sa'ya ra, ta nayó'o kúu
naxii síkuá yó na uxu ovi ti'vi naIsrael.

9 'Ta niya'a lo'o kuiya, ta saá sava nasa'ya
taJacob kisa kuíni ini na xíni na ñani na
taJosé, tanda nitondaa na nisikó na ra
nda'a nivi ñañoo Egipto ña ko'on ra kuu
ra esclavo ta on vása kukomí ra ndayí ña
sandakoo ra chiño tapatrón ra taEgipto. Ta
saá ni, Ndios nixiyo ra xí'in taJosé, 10 ta
sakaku ra taJosé noo ndi'i ñayo'vi nixo'vi
ra. Ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in taJosé, chi
taxi ra ñandíchí sini taJosé, ta taxi ra ña
tarey Faraón kúsii ini ra xíni ra taJosé yó'o.
Ta xa'a ñayó'o tarey yó'o sakuiso chiño ra
taJosé ña xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na
xitaku ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa Egipto, ta
tuku sakuiso chiño ra taJosé ña xikuu ra
taká'no noo ndi'i nivi na kísa chiño ve'e
tarey Faraón.

11 'Ta saá kixaa kivi ña nivi ñañoo Egipto
xí'in nivi na táku noo ño'o Canaán, ndeé
ní nixo'vi na soko, chi on vása yóo ka ña
kuxu na. Ta ñii ki'va saá nixo'vi na soko
naxii síkuá yó taJacob xí'in nave'e ra chi
kivi saá xitaku na noo ño'o Canaán. 12 Ta
kivi xini so'o taJacob yóo ña xíxi nivi ñoo
Egipto, ta ti'ví ra nasa'ya ra ko'on na ñoo
Egipto xa'a ña sata na ña kuxu na. Ñayó'o
xikuu yichi noó nixa'an na ñoo Egipto. 13 Ta
yichi ovi nixa'an ñañani taJosé, ta nixaa
na ñoo Egipto ña sata na ña kuxu na noo
taJosé, ta nika'an taJosé xí'in na, kachí ra
saá: "Yi'i kúu ñani ndó taJosé", kachí ra
xí'in na. Ta saá inka nivi na xini so'o ñayó'o
kua'an na ta nixaa na noo tarey Faraón,
ta ndato'on na xí'in ra ndí nataa na kixaa
ñoo Egipto yó'o kúu ñañani taJosé. 14 Ta
saá taJosé kana ra yivá ra taJacob, ña kixi
ra kutaku ra ñoo Egipto xí'in ndi'i nave'e
ra. Ta ndi'i nave'e ra xikuu na uni siko
xa'on nivi. 15 Ta saá taJacob xí'in ndi'i
nave'e ra sandakoo na ñoo na, ta kixaa na
kutaku na ñoo Egipto. Ta sa'ya taJacob
xí'in sa'ya ñani síkuá ra xikuu naxii síkuá
yó naIsrael. Ta niya'a kua'a ní kuiya, ta
nixi'i taJacob, ta saá tuku niya'a kua'a ní
kuiya, ta nixi'i nasa'ya ra na kixaa xí'in ra
ñoo Egipto. 16 Ta saá sandúxun na yikí koñu
taJacob, ta sandúxun na yikí koñu sa'ya ra
noo ño'o ña xa sata taAbraham xí'in si'ún
cha'vi ra noo sa'ya taHamor xina'á. Ta ño'o
noo nindúxun yikí koñu nayó'o yóo ña ñoo
Siquem ña ndá'vi ndaa ñoo mii yó naIsrael
vitin.

17 'Tá xa yatin tóndaa kivi ña Ndios kasa
ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in xii síkuá
yó taAbraham, ta xa nixina ní nivi naIsrael
na táku ñoo Egipto, ta xa kua'a ní nivi kúu
na. 18 Ta saá kixá'á xá'nda chiño ñii tarey

* 7:8 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.

ñoo Egipto, ta tarey yó'o on vása ní-xini
so'o ra to'on xa'a ñava'a ke'é taJosé kuiya
xina'á. 19 Ta xí'in ñandíchí sini ra, tarey
yó'o sandá'ví ra ndi'i nivi nañoo Israel,
naxii síkuá yó, ta kisa nduxa ra xí'in na ña
tiin na naválí chíchín sa'ya na, ta ko'on na
xí'in na ña sandakoo mii na naválí yó'o nda
ñii noo xíká xa'a ña kivi na. 20 Ta mii kuiya
saá kaku taMoisés, ta Ndios kúsii ini ra xíni
ra talo'o yó'o. Ta nave'e talo'o Moisés yó'o
xindaa na ra uni yoo kuiti, 21 ta saá xa'a
ña kasa ndivi na ndayí tarey, tiin na ra ña
nixa'an na ñii xiiña noo sandakoo na ra. Ta
ñii ña'a ñá kúu sa'ya tarey Faraón, naní'i
ñá taMoisés lo'o yó'o, ta naki'in ñá ra, ta
kuano'o ra xí'in ñá ve'e ñá, ta ndatán yóo
sa'ya mii ñá saá nduu ra. 22 Ta saá naEgipto
saná'a va'a na ra ndi'i ñandíchí mii na, ta
taMoisés sakuá'á ra ndi'i ña saná'a na ra.
Ta saá taMoisés nitondaa ra xikuu ra ñii taa
taká'no ní, ta ndíchí ní ra ta ti'va ní ra ka'an
ra xí'in nivi, ta ñii ki'va saá ti'va ní ra kasa
ndivi ra ndi'i noo chiño.

23 'Tá nixino taMoisés ovi siko kuiya,
ta chikaa ini ra ko'on ra koto ra nañoo
ra naIsrael. 24 Ta saá kee ra ta nixaa ra
noo kísa chiño nañoo ra noo naEgipto. Ta
xini ra ñii taEgipto káni ní ra ñii taIsrael.
Ta saá taMoisés niki'vi ra ña chindeé ra
taIsrael, ta xa'ni ra taEgipto yó'o. 25 Ta
xani sini taMoisés ndí nivi naIsrael va'a
kuchiño kundaa ini na ndí Ndios ti'ví ña'á
ra vaxi ra sakaku ra na noo naEgipto. Saá
xani sini taMoisés, ta nivi naIsrael on vása
ní-kundaa ini na ñayó'o. 26 Tá nitivi inka
kivi, ta kua'an taMoisés, koto ra nañoo ra
naIsrael, ta nixaa ra, ta xini ra ovi naIsrael
káni tá'an na, ta nika'an ra xí'in na: "Koto
ndó ví. Ndó'ó, nataa Israel, ndatán yóo
ñani mii ndó saá yóo ndó xí'in tá'an ndó. Ta
saá, ¿ndachun káni tá'an ndó? ¿Ndachun
kóni ndó satakué'e ndó tá'an ndó?", kachí
taMoisés xí'in na. 27 Ta ndakuiin taa ta
kani ní tatá'an ra, nika'an kue'e ra xí'in ta-
Moisés, kachí ra saá: "¿Yu kúu na taxi ndee
nda'a ún ña kuu ún taa taká'no ta xá'nda
chiño noo ndi? ¿Yu kúu na taxi ndayí
nda'a ún ña kuu ún tajuez ña kasa nani ún
xa'a kuachi ndi? 28 ¿Án vitin kóni ún
ka'ni ún yi'i ndatán xa'ni ún taEgipto kivi
koni?", kachí ra xí'in taMoisés. 29 Tá xini
so'o taMoisés ña nika'an tayó'o, ta niyi'ví
ra, ta kama kee ra kua'an xíká ra ñii xiiña
ña naní Madián, ña nákaa ñoo xíyo. Ta yó'o
nixiyo ra, xitaku ra, ta saá tonda'a ra xí'in
ñii ña'a, ta kaku ovi sa'ya na.

30 'Ta saá niya'a ovi siko kuiya, ta ñii kivi
yóo taMoisés noo ño'o yichí ña nákaa yatin
noo yóo yuku ña naní Sinaí. Ta noo ño'o
yichí yó'o ñíndichi ñii tón ñiño ndíxin níí
nó xí'in ña kua'a yáa ño'o ña xíxi, ta ma'ñó
ño'o yó'o nitivi ñii ñaángel noo taMoisés.
31 Ta naka'nda ní ini ra xito ra ñayó'o. Ta
nitondaa yatin ka ra ña koto va'a ra ña xíxi
yó'o, ta xini so'o ra to'on Ndios ña kixi
mii noo xíxi ño'o. 32 Ta nika'an ña, kachí
ña saá: "Yi'i kúu i Ndios, ta naxii síkuá ún
taAbraham, taIsaac xí'in taJacob kisa to'ó
na yi'i", kachí Ndios xí'in taMoisés. Ta
niyi'ví ní taMoisés, tanda kixá'á ra kísin
nino mii ra, ñíndichi ra, ta ni-xiin ra koto
ka ra noo yóo ño'o xíxi. 33 Ta saá nika'an
Ndios xí'in ra: "Tava ún nduxan ún ña ñó'o
xa'a ún, chi ño'o noo ñíndichi ún ño'o yii
kúu ña. 34 Ndixa ñandaa kía xa xíto i ña
ndasaá ndeé ní xó'vi nivi naIsrael, na kúu
nañoo i, na táku ñoo Egipto, ta xa xíni so'o i
ña ndeé ní tána na ta ndá'yi na xí'in ña yo'vi
ní xó'vi na, ñakán kixaa i ña sakaku i na noo
nivi na sáxo'vi ña'á. Ta vitin kixi yatin ún
noo i, ta ti'ví i yó'ó no'o ún ñoo Egipto",
kachí Ndios xí'in taMoisés.

35 'Tá ndikó taMoisés naxaa ra ñoo
Egipto, ta naxii síkuá yó ni-xiin na naki'in
va'a na ra, ta nika'an na xí'in ra, kachí
na saá: "¿Yu kúu na taxi ndayí nda'a ún
kuu ún taká'no ta ka'nda chiño noo ndi?
Ta, ¿yu kúu na taxi ndayí nda'a ún kuu ún
tajuez ña kasa nani ún xa'a kuachi ndi?",
kachí na xí'in ra. Ta taMoisés yó'o kúu taa
ta ti'ví Ndios ña kuu ra ta ka'nda chiño noo
naxii síkuá yó ñoo Israel ta sakaku ra na
noo ñoo Egipto. Ta mii Ndios sakuiso
chiño ra taMoisés ke'é ra saá, kivi nitivi
ñaángel noo ra noo ñíndichi tón ñiño xíxi.
36 Ta taMoisés tava ra nivi ñoo Israel
tixin ñoo Egipto, ta kee na kua'an na xí'in
ra. Ta saá tá on ta'án ka kee na, ta Ndios
taxi ra ndee nda'a taMoisés ña ke'é ra kua'a
ní milagro ña saná'a ra noo naEgipto ndí
tandeé ní kúu Ndios. Ta kivi nixaa ñoo
Israel yatin noo yóo yu'u takuií mini, ña
naní Mar Rojo, ta Ndios ke'é ra inka milagro
xa'a ña kuchiño ya'a naIsrael, ta xaa na nda
inka xiiña yu'u mini. Ta saá kivi xitaku
ñoo Israel ovi siko kuiya noo yóo ño'o

yichí, ta Ndios taxi ra ndee nda'a taMoisés
ña ke'é ra ví'í ní ka milagro xa'a ña chindeé
ra nañoo Israel. 37 Ta taMoisés yó'o nika'an
ra xí'in naxii síkuá yó, kachí ra saá: "Ñii
kivi ña vaxi Ndios ke'é ra ña ñii taIsrael,
kuu ra ñii taprofeta, ndatán yóo yi'i", kachí
taMoisés xí'in na. 38 Ta mii taMoisés yó'o
kúu taa ta xitaku xí'in naxii síkuá yó ovi
siko kuiya noo ño'o yichí. Ta ñii ñaángel
Ndios nika'an ña xí'in taMoisés noo yuku
ña naní Sinaí, ta taxi ña to'on Ndios nda'a
ra, ta to'on yó'o nitaa ra, ta taxi ra ña nda'a
naxii síkuá yó, ña nayó'o taxi na ña nda'a
nasa'ya na, ta saá nda vitin nayivá mii yó
taxi na to'on Ndios yó'o nda'a yó. Ta to'on
Ndios yó'o kúu ña táxi ndino'o kutaku yó
ndatán kóni Ndios.

39 'Ta naxii síkuá yó on vása ní-xiin na
kasa ndivi na to'on ña nika'an taMoisés
xí'in na, nda víka kisa toon ní ini na noo
ra, tanda kutoo ní na ndikó na ñoo Egipto,
chi níma na xa ndikó ña ñoo kán. 40 Ta saá
nika'an na xí'in taAarón, taa ta kúu ñani
taMoisés, kachí na saá: "Kasa va'a ún ídolo
ña kuu ndios válí xa'a ña ko'on si'na ña noo
yó ña kuni'i ña yichi yó noo ko'on yó xí'in
ña, saá chi on vása xíni ndi yukía ndo'o
taMoisés taa ta tava yó kee yó ñoo Egipto ta
kixaa yó yó'o vitin", kachí na xí'in taAarón.
41 Ta saá kisa va'a na ñii na'ná sindiki ña
xikuu ndios ña kisa to'ó na. Ta saá xa'ni
na kiti tí kúu tí nisoko na noo na'ná sindiki
yó'o. Ta saá sakana na ñii viko ká'no ña kisa
to'ó na na'ná sindiki, ta kúsii ní ini na xíni
na ñandios vatá yó'o ña kúu ña kisa va'a
mii na. 42 Xa'a ñayó'o Ndios saña ra na ke'é
na ña kóni na, ta taxi ra ña kasa ká'no na
ndi'i ña kisa va'a Ndios ña chindú'u ra koo
ñoyívi kaa. Ta saá kisa ká'no na kimi xí'in
yoo ta xí'in ño'o ña yé'e ndiví. Kuiya xina'á
taprofeta Amós nitaa ra to'on Ndios xa'a ña
ke'é na, ta to'on Ndios yó'o káchí ña saá:

Ndios ká'an ra xí'in nivi nañoo Israel, káchí
ra saá:
"Ña ovi siko kuiya xitaku ndó noo ño'o
yichí,
¿án ndixa noo yi'i nisoko ndó kiti sana ndó
xí'in inka ña kómí ndó?
43 On siví saá, chi ve'e ño'o tia'va ñaídolo
Moloc, ña kúu ndios vatá, kúu ña
xindiso ndó nixika ndó noo ño'o
yichí.
Ta saá tuku xindiso ndó inka ñaídolo naní
ña Renfán, ña kúu na'ná kimi.
Ta ñaídolo Moloc xí'in ñaídolo Renfán yó'o
kúu ñandios vatá ña kisa va'a mii
ndó xa'a ña kasa to'ó ndó ña.
Ñakán kía saxo'vi i ndó'ó, nañoo Israel, chi
taxi i ndayí nda'a na ñoo xíká ña
kundeé na noo ndó, ta tiin na ndó'ó,
ta xí'in ñanduxa ko'on ndó xí'in na inka
ño'o xíyo, ña nákaa nda xíká ka noo
ñoo Babilonia.
Saá ke'é i xí'in ndó ña saxo'vi i ndó'ó",
kachí Ndios xí'in naIsrael,
káchí to'on ña nitaa taprofeta xina'á
—káchí taEsteban ká'an ra xí'in na.
44 Ta saá nika'an ka taEsteban xí'in na,
káchí ra saá:
—Kuiya xitaku naxii síkuá yó noo ño'o
yichí, ta nixiyo ve'e ño'o mandiado xí'in na.
Ta ve'e ño'o yó'o xikuu seña ña sáná'a ndí
Ndios yóo ra xí'in na. Ta mii Ndios xikuu
ta saná'a taMoisés ndasaá koo ña kasa va'a
ra ve'e ño'o mandiado yó'o, ta nivi naIsrael
kisa va'a na ña ñii ki'va ndatán Ndios saná'a
ra na. 45 Ta saá, tá on koó ka taMoisés táku
ra xí'in na, ta taJosué kúu ta nakuiso chiño
xí'in na, ta naxii síkuá yó nakuiso na ve'e
ño'o mandiado, ta kua'an ña xí'in na, ta saá
nixaa na noo ño'o Canaán. Ta nixiyo ve'e
ño'o mandiado yó'o xí'in na kivi kani tá'an
na xí'in nivi na xitaku noo ño'o Canaán
yó'o. Ta Ndios chindeé ra naxii síkuá yó,
ta kundeé na noo nivi naCanaán ta naki'in
na ño'o na ña kutaku na. Ta ve'e ño'o
mandiado yó'o kindoo ña xí'in naxii síkuá
yó tanda kivi xá'nda chiño tarey David noo
naIsrael. 46 Ndios kúsii ní ini ra xíni ra
taDavid, ta taDavid ndukú ra ñava'a noo
Ndios ña taxi ra kasa va'a ra inka ve'e ño'o
Ndios ña na'á ní kundichi. Ta ve'e ño'o yó'o
kuu noo nivi naIsrael† kasa to'ó na Ndios
ndino'o. 47 Ta on siví tarey David xikuu taa
ta kisa va'a ve'e ño'o ká'no yó'o xa'a Ndios,
chi taSalomón sa'ya tarey David xikuu taa
ta kisa va'a ña. 48 Ta saá ni, Ndios on vása
xíni ñó'ó ra ñii ve'e ño'o ña kísa va'a nivi ña
kutaku ra ini ña, chi Ndios yóo ra ndi'i saá
xiiña ñoyívi. Saá nitaa ñii taprofeta kuiya
xina'á to'on ña kachí Ndios saá:
49 Ndatán yóo táyi tón to'ó ká'no, saá yóo
ñoyívi nino,
chi nda ñoyívi nino kúu noo xá'nda chiño i
noo ndi'i nivi xí'in ndi'i inka ña yóo.

† 7:46 Inka kivi naní taJacob kúu Israel.

Ta ndatán yóo ñii xiiña noo nákindée xa'a i,
saá yóo ñoyívi noo ño'o noo táku
nivi.
Ta, ¿ndasaá ví kuchiño koo ñii ve'e ño'o ña
kisa va'a nivi ña taxi na kutaku i?
Ta, ¿ndasaá ví kuchiño nivi kasa va'a na ñii
ve'e noo koo i nakindée i?
50 Saá chi yi'i kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña
yóo ñoyívi nino xí'in ndi'i ña yóo
ñoyívi noo ño'o",
kachí Ndios, nitaa ñii taprofeta xina'á.
51 Ta saá nika'an ka taEsteban xí'in
nachiño Junta Suprema, káchí ra saá xí'in
na:
—¡Ndachun só'ó ní ndó!, ta xíká ní yóo
ini ndó noo Ndios, chi on xiin ndó koni so'o
ndó to'on ra. Ta ndatán ke'é naxii síkuá
yó xina'á, ñii ki'va saá ké'é ndó vitin, chi
kísa toon ndó noo Ndios. Ndi'i saá yichi
on xiin ndó chikaa so'o ndó to'on ña ká'an
Níma Ndios xí'in ndó. 52 Ta kuiya xina'á
naxii síkuá yó saxo'vi na ndi'i naprofeta
na nika'an ndoso to'on Ndios, tanda xa'ni
na ndi'i nivi na ndato'on xí'in na ndí ñii
kivi Ndios ti'ví ra ñii taa ta kúu taNdaa ña
kixi ra ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi. Ta
kivi kixi taa taNdaa yó'o, ta mii ndó kisa
kuíni ini ndó xini ndó ra ta nataxi ndó ra
nda'a nachiño, ta xa'ni na ra. 53 Vará mii
naángel na kixi noo Ndios xikuu na taxi
to'on Ndios nda'a naxii síkuá yó, ta vitin on
xiin ndó chikaa so'o ndó to'on yó'o —káchí
taEsteban xí'in nachiño Junta Suprema.
54 Tá xíni so'o nayó'o ña ká'an taEsteban
xí'in na, ta kixá'á na sáa ní ka ini na xíni
na ra, tanda nákaxi na noo no'o na xí'in
ñasáa na. 55 Ta chútú ini taEsteban xí'in
Níma Ndios, ta nakoto ndaa ra ñoyívi nino,
ta xini ra mii ña livi ní ká'no ña yé'e noo yóo
Ndios, ta xini ra taJesús ñíndichi ra noo yóo
nda'a kua'á Ndios, 56 ta nika'an taEsteban
xí'in nachiño, káchí ra saá:
—¡Koto ndó ví! Nanona ñoyívi nino,
ta xíto ndaa i, ta xíni i taJesús, taa ta kixi
noo Ndios, ñíndichi ra noo yóo nda'a kua'á
Ndios —káchí taEsteban.
57 Tá xíni so'o na to'on ña ká'an taEste-
ban, ta xí'in nda'a na nakasi na so'o na chi
on xiin na koni so'o ka na to'on ña ká'an
ra xí'in na. Ta xí'in ña sáa ini na, ndeé ní
nindá'yi na, ta ñii nakuita ndi'i na, ta tiin
na ra. 58 Ta ñoo na taEsteban kua'an ra xí'in
na, ta kee na ñoo yó'o, nda nixaa ra xí'in na
ñii xiiña noo on koó nivi, ta kixá'á na kóon
na yuu taEsteban ña ka'ni na ra. Tanda
tava na tikoto na, tanda ndasaá kuiti tikoto
maá na ndíxin na, ña va'a ka kuchiño koon
na yuu taEsteban. Ta tikoto ña tava na,
chindoo na ña noo yóo xa'a ñii taa ta naní
Saulo, ta tayó'o ndáa ra tikoto na. 59 Tá'an
ndeé kóon ka na yuu taEsteban, ta nika'an
ra, káchí ra saá:
—Tata Jesús, yó'ó kúu Taa taKá'no noo i,
ta vitin ndúkú i noo ún ña naki'in ún níma i
—káchí taEsteban xí'in taJesús.
60 Ta saá xikuxítí ra ta xí'in ndi'i ndee ra
nika'an ra:
—Tata Jesús, vitin ná kasa ká'no ini ún
xa'a ña on vá'a yó'o ña ké'é na xí'in i
—káchí ra.
Tá ndi'i nika'an ra to'on yó'o, ta saá nixi'i
ra.

8

To'on yó'o ká'an
ndí taSaulo sáxo'vi ní ra nivi na kándixa taJesús

1 Tá taSaulo xini ra ña xa'ni na taEsteban,
ta yóo yu'ú ra xí'in nivi na xa'ni tayó'o.
Ta mii kivi ña xa'ni na taEsteban, ta
ñoo Jerusalén kua'a ní nivi kixá'á na ndeé
ní sáxo'vi na nivi na ndíkon yichi taJesús.
Ñakán kía nixita ní'nó na, ta sava na kua'an
na kutaku na inka ñoo ña ñó'o estado
Judea, ta sava na kua'an na kutaku na inka
ñoo ña ñó'o estado Samaria. Ta ndákuiti
naapóstol kúu na nindoo ñoo Jerusalén.
2 Ta sava nataa na kúu na ndino'o ini kísa
to'ó Ndios, nixa'an na ta naki'in na yikí
koñu taEsteban ta sandúxun na ña, ta saá
ndeé ní xáku na xa'a ña nixi'i ra. 3 Ta
taSaulo kixá'á ra ndeé ní sáxo'vi ra nivi na
ndíkon yichi taJesús. Kí'vi ra ñii ñii ve'e
noo táku nivi yó'o, án taa kúu na, án ña'a
kúu ná, ta táva ra na ve'e na, ta yo'vi ñóo ra
na, ta táan ra na ini ve'e kaa.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa taJesús
nika'an ndoso na to'on xa'a ra noo nivi nañoo
Samaria

4 Ta nivi na kándixa taJesús na kúu na
nixita ní'nó, tá kua'an nayó'o inka xiiña,
ta kixá'á na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a
taJesús noo nivi na táku ñoo noo kua'an na.
5 Ta saá tuku taFelipe kee ra ñoo Jerusalén
ta kua'an ra ta nixaa ra ñoo Samaria. Ta saá
kixá'á ra ká'an ndoso ra to'on va'a noo nivi
ñoo yó'o, káchí ra ndí taJesús kúu Cristo
taa ta ti'ví Ndios kixaa ra sakaku ra nivi.
6 Ta kua'a ní nivi nakutá'an na, ta xí'in

ña ndino'o ini na xíni so'o na to'on ña
ká'an taFelipe xí'in na, saá chi xa xini na
kua'a ní milagro ke'é taFelipe noo na xí'in
ndee Ndios. 7 TaFelipe tava ra níma ndiva'a
kua'a ní nivi, ta kivi kée ñaníma ndiva'a ña
xikomí nivi, ta ndá'yi ní ña kée ña. Ta saá
tuku taFelipe sanda'a ra kua'a ní nivi, ta
sava nayó'o xikuu nivi na on kiví kanda, ta
sava na xikuu nivi na on kiví kaka xá'á. 8 Ta
xa'a ña kua'a ní ñava'a ké'é taFelipe, kúsii
ní ini nivi ñoo yó'o.

9 Ta ñoo yó'o táku ñii taa naní ra Simón,
taa ta kísa chiño xí'in magia kúu ra, ta xa'a
ñaná'no ña ke'é ra noo nivi nañoo Samaria,
naka'nda ini na xíni na ña. Ta xí'in ñayó'o
sandá'ví ra nivi, chi xáni sini nivi yó'o ndí
taSimón yó'o kúu ñii taa ta ká'no ní. 10 Ndi'i
nivi nañoo yó'o, án nakuíká kúu na, án
nandá'ví kúu na, ta xí'in ña ndino'o ini na
xíni so'o na ña ndato'on taSimón yó'o xí'in
na. Ta nivi yó'o nda nitondaa na nika'an
na, káchí na saá:

—TaSimón yó'o ndixa kómí ra ndee
ká'no Ndios —káchí na.

11 Ta xa kua'a ní kuiya nivi yó'o kándixa
na to'on ña ká'an taSimón chi naka'nda ini
ndi'i na xíni na ñaná'no ke'é ra ña kúu ña
sandá'ví ra na. 12 Ta kivi kixaa taFelipe
ñoo yó'o, ta kixá'á ra ká'an ndoso ra to'on
va'a xa'a yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta
ndato'on ra xí'in nivi xa'a Jesucristo. Ta saá
kua'a ní nataa, ta kua'a ní náña'a, kandixa
na to'on ña nika'an taFelipe xí'in na, ta saá
sakuchu ra ndi'i nivi yó'o. 13 Tanda mii
taSimón kandixa ra to'on xa'a Jesucristo, ta
taFelipe sakuchu ra tayó'o. Ta saá taSimón
nda mí xiiña kua'an taFelipe, ta saá ndíkon
ra kua'an ra xí'in ra, ta náka'nda ní ini
ra xíni ra milagro ná'no ké'é taFelipe xí'in
ndee Ndios.

14 Tá naapóstol na ndóo ñoo Jerusalén
xini so'o na ndí xa naki'in va'a nivi nañoo
Samaria to'on Ndios, ta saá ti'ví na taPedro
xí'in taJuan, ta kua'an nayó'o ñoo Samaria.
15 Tá nixaa taPedro xí'in taJuan ñoo yó'o, ta
nika'an ovi nataa yó'o xí'in Ndios, ndukú
na noo ra ña ti'ví ra Níma ra kixaa ña
kutaku ña ini nivi na nákutá'an yó'o. 16 Saá
chi nivi yó'o on ta'án naki'in na Níma
Ndios, ta ndasaá kuiti chichi na xí'in ndayí
kivi taJesús. 17 TaPedro xí'in taJuan chiso ra
nda'a ra sini ñii ñii nivi yó'o na kandixa ta-
Jesús, ta saá naki'in na Níma Ndios kutaku
ña ini ñii ñii na.

18 Ta taSimón xini ra ña chiso naapóstol
nda'a na sini ñii ñii nivi yó'o, ta saá Ndios
taxi ra Níma ra kutaku ña ini na. 19 Ta xa'a
ñayó'o, nika'an taSimón xí'in naapóstol,
káchí ra saá:

—Vitin ní'i i si'ún ña cha'vi i ndó'ó, tá
taxi ndó ndee nda'a i ña ñii ki'va saá chiso i
nda'a i sini nivi ta saá nivi yó'o naki'in na
Níma Ndios —káchí ra xí'in naapóstol.

20 Ta ndakuiin taPedro nika'an ra xí'in
ra:

—Ta, ¡va'a ka Ndios ná sandi'i ra xa'a
si'ún mii ún! Ta, ¡ná sandi'i ra xa'a mii ún
xí'in si'ún! Saá chi ñii ña on vá'a ká'no
kúu ña xáni ini ún ña kúchiño ún sata ún
Níma Ndios xí'in si'ún, chi Níma Ndios on
siví ñakía'vi kúu ña, ta ña sání'i Ndios kuiti
kúu ña. 21 Ta yó'ó, nda lo'o on vása kómí ún
ndayí ña kasa chiño ún xí'in ndi noo Ndios,
chi on vá'a yóo níma ún noo Ndios. 22 Ta
vitin nandikó ini ún, ta sandakoo ún ña
on vá'a ké'é ún, ta xí'in ña ndino'o ini ún
kuaku ndá'ví ún noo Ndios, ta saá ndásana
kuiti kuchiño Ndios kasa ká'no ini ra xa'a
ña on vá'a ní xani ini ún. 23 Chi xíto i noo ún
ndí kónó ní nákaa ña sáa ini ún, ta nákaa
ña kuíni ini ún, ta ña on vá'a kúu ña xá'nda
chiño noo ún, ta nda lo'o on vása yóo ndee
mii ún ña sandakoo ún ké'é ún ña on vá'a
—káchí taPedro xí'in taSimón yó'o.

24 Ta ndakuiin taSimón, káchí ra saá:

—Vitin ndúkú i noo ndó ña kuaku ndá'ví
ndó noo Ndios xa'a i ña kasa ká'no ini ra
xa'a i koto kundivi to'on ña nika'an ndó
xa'a i —káchí taSimón xí'in naapóstol.

25 Ta saá naapóstol yó'o ndato'on ka na
to'on ña ndákuiin ñandaa xa'a taJesús, taa
ta kúu Cristo, ta nika'an ndoso na to'on
Ndios yó'o noo nivi nañoo Samaria yó'o. Ta
kee naapóstol kua'an na kua'a ní ñoo válí
ña ñó'o yatin ñoo Samaria, ta ñii ki'va saá
kisa ndivi na chiño ña ndáto'on na ñava'a
xa'a taJesús noo nivi. Ta ndi'i kisa ndivi
na chiño yó'o, ta naapóstol tuku ndikó na
kua'an no'o na ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'an xa'a taFelipe ña nixaa ra nakutá'an ra xí'in ñii taa taEtiopía

26 Ñii kivi ñii ñaángel ña kixi noo Ndios
nixaa ña, nika'an ña xí'in taFelipe, káchí ña
saá:

—Nakundichi ún, ta ko'on ún chí sur, ta
ko'on ún yichi ña yá'a noo ño'o yichí, ña
kúu yichi ña kée ñoo Jerusalén ta kua'an

ña nda ñoo Gaza —káchí ñaángel xí'in taFelipe.
27 Ta saá nakundichi taFelipe, ta kee ra
kua'an ra. Ta mii yichi noo kua'an ra
yó'o, nakutá'an ra xí'in ñii taa ta kixi ñii
xiiña ña naní Etiopía. Tayó'o kúu ra ñii
taká'no, chi ndíso chiño ra xí'in ndi'i si'ún
ñáreina ñá naní Candace, ñá xá'nda chiño
noo ndi'i nivi na táku ndi'i ñoo ña yóo
Etiopía yó'o. Ta taa taká'no yó'o xa nixa'an
ra ñoo Jerusalén ña kisa ká'no ra Ndios, 28 ta
vitin ndikó ra kua'an no'o ra ñoo ra. Ta yóo
ra ini ñii tón carreta, tón síta kuáyí kua'an
rí. Ta taa taEtiopía yó'o ká'vi ra ñii tutu
ña kúu to'on Ndios, ta mii noo ká'vi ra kúu
to'on ña nitaa taprofeta Isaías xina'á. 29 Ta
saá nika'an Níma Ndios xí'in taFelipe, káchí
ña saá:
—Vitin kua'an ún, ta ná kutá'an yatin ún
xí'in tón carreta kaa —káchí ña.
30 Ta taFelipe xíno ra kua'an ra, ta nixaa
ra nakutá'an ra xí'in tón carreta, ta xini
so'o ra to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías
ña ká'vi taEtiopía yó'o. Ta taFelipe nindaka
to'on ra ta ká'vi yó'o, káchí ra saá xí'in ra:
—¿Án kúndaa va'a ini ún yu kúu ña kóni
kachí to'on ña ká'vi ún, tata? —káchí ra.
31 Ta ndakuiin taEtiopía, nika'an ra:
—¿Ndasaá kuchiño i kundaa va'a ini i ña
ká'vi i?, tata, chi on vása nání'i i nda ñii
nivi na kúchiño nandaxin to'on yó'o noo i
—káchí taEtiopía xí'in taFelipe.
Ta saá nika'an ra xí'in taFelipe ña ná
ndaa ra tón carreta, ta ko'on ra xí'in ra.
32 Ta mii xiiña noo to'on Ndios ña ká'vi
taEtiopía kúu ña káchí saá:
Ndatán kua'an ñii ndikachi xí'in xito'o rí
noo ka'ni na rí, saá kua'an ra.
Ta ndatán tásiín yóo ñii ndikachi kivi xátá
na yisi rí, saá yóo ra,
chi nda ñii to'on on vása ní-ka'an ra.
33 Ta sakuka'an na noo ra, ta nda lo'o on
vása ní-kisa ndivi na ñandaa xí'in
ra.
On koó sa'ya ra ní-xiyo, saá chi yachi ní
xa'ni na ra
ta on vása ní-xitaku ka ra ñoyívi noo ño'o,
káchí to'on Ndios ña nitaa taprofeta Isaías
kuiya xina'á, ña kúu ña ká'vi taEtiopía yó'o.
34 Ta nindaka to'on ra taFelipe, káchí ra
saá:
—Vitin ka'an ún xí'in i, ¿yo xa'a ká'an
taprofeta Isaías yó'o?, ¿án ká'an ra xa'a mii
ra?, ¿án xa'a inka nivi ká'an ra? —káchí ra,
nindaka to'on ra taFelipe.
35 Ta saá taFelipe kixá'á ra sáná'a ra
taEtiopía yó'o, ña nandaxin ra yukía kóni
kachí to'on ña nitaa taprofeta Isaías ña kúu
ña ká'vi ra yó'o, ta sáná'a ra ña nandaxin ra
yukía kóni kachí kua'a ní inka to'on Ndios
ña nitaa na xina'á, tanda nixaa ra ndáto'on
ra to'on va'a xa'a taJesús. 36 Ta saá kua'an
ka na yichi xí'in tón carreta, ta nixaa na ñii
xiiña noo ñó'o takuií. Ta nika'an taEtiopía,
káchí ra saá:
—Yó'o ñó'o takuií. ¿Án yóo ka inka
chiño kúmani kasa ndivi i, ta saá va'a
kuchiño kuchu i vitin? —káchí ra xí'in
taFelipe.
37 Ta nika'an taFelipe:
—Tá ndixa xí'in ña ndino'o ini ún
kándixa ún Jesucristo, taa ta ndato'on i
xí'in ún xa'a, ta saá va'a kuchu ún vitin
—káchí taFelipe xí'in ra.
Ta ndakuiin ra nika'an ra:
—Ndixa xí'in ña ndino'o ini i kándixa i
ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios —káchí taE-
tiopía.
38 Ta saá nika'an ra xí'in taa ta xá'nda
chiño noo kuáyí ña nakundichi tón car-
reta. Ta saá xikuiin tón carreta, ta noo
taFelipe xí'in taEtiopía, ta niki'vi na ini
takuií. Ta saá taFelipe sakuchu ra tayó'o.
39 Tá ndi'i kundivi ñayó'o, ta kee na ini
takuií, ta xandikon saá Níma Ndios naki'in
ña taFelipe kua'an ra xí'in ña inka xiiña.
Ta taEtiopía yó'o ni-xini ka ra taFelipe, ta
saá naki'in ra kua'an no'o ra, ta chútú ñasii
ini ra. 40 Ta saá nitivi taFelipe ñii ñoo naní
Azoto. Ta kixá'á ra ndáto'on ra to'on va'a
xa'a taJesús noo ndi'i nivi ñoo yó'o, ta ñii
ki'va saá ndato'on ra xí'in nivi ndi'i saá ñoo
noo yá'a ra, kua'an ra, tanda nixaa ra nda
ñoo Cesarea.

9

To'on yó'o ká'an ndasaá nasama ini taSaulo ta kixá'á ra kándixa ra taJesús ta ndíkon ra yichi ra

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

1 Ta taSaulo xí'in ña sáa ini ra xíka ra
ká'an ra ña yo'vi saxo'vi ra nivi na ndíkon
yichi taJesús, ta ká'an ra ndí xíni ñó'ó kivi
ndi'i na. Ta saá nixa'an ra noo taká'no noo
nasutu, 2 ta ndukú ra tutu ña taxi ndayí
nda'a ra ko'on ra ve'e ño'o sinagoga ñoo
Damasco, ta tiin ra ndi'i nataa xí'in ndi'i

náña'a na kúu na ndíkon yichi taJesús. Ta
saá ndikó na xí'in ra ñoo Jerusalén, noo
taan ra ndi'i na ini ve'e kaa. 3 Ta saá taSaulo
kee ra kua'an ra. Tá xa yatin xaa ra ñoo
Damasco, ta ñii kama kee ño'o ñoyívi nino,
ta ndeé ní náye'e ña ra, ta xino nduu ña noo
ñíndichi ra. 4 Ta taSaulo nakava ra nda noo
ño'o, ta xini so'o ra to'on ña nika'an xí'in
ra, káchí ña saá:
—Saulo, Saulo, ¿ndachun ndíkon ún ña
sáxo'vi ún yi'i? —káchí to'on xí'in ra.
5 Ta ndakuiin taSaulo, nindaka to'on ña'á
ra:
—¿Yu kúu yó'ó, Tata? —káchí ra.
Ta nika'an to'on yó'o:
—Yi'i kúu i Jesús, taa ta ndíkon ún sáx-
o'vi ún. Ta xí'in ña kísa toon ún noo i, kuiti
sátakué'e xí'in mii ún —káchí ra.*
6 Ta saá taSaulo ñii kísin nino ra, ta yí'ví
ní ra, ta nindaka to'on ra, káchí ra saá:
—Tata, ¿yukía kóni ún ke'é i vitin?
—káchí ra.
Ta ndakuiin taJesús, káchí ra saá:
—Ta vitin nakundichi ún ta ko'on ún
ki'vi ún ñoo Damasco, ta saá ti'ví i ñii taa
xaa ra ndato'on ra xí'in ún xa'a ña xíni ñó'ó
ke'é ún —káchí taJesús xí'in taSaulo.
7 Ta natá'an taSaulo na kua'an xí'in ra,
ñii naka'nda ini na yóo na, chi xini so'o
na to'on ña ká'an ta on vása ní-kundaa ini
na yukía káchí ña, ni on koó nda ñii nivi
ní-xini na. 8 Ta taSaulo nakundichi ra ta
nakuiná ra nduchu noo ra, ta on vása kivi
ka koto ra, chi kukuáá nduchu noo ra. Ta
saá nataa tá'an ra tiin na nda'a ra ta kua'an
ra xí'in na nda ñoo Damasco. 9 Ta uni kivi
ni-kivi koto ra ta nda lo'o ni-xixi ra, ni nda
lo'o ndutа ni-xi'i ra.
10 Ta ñoo Damasco yó'o táku ñii taa,
ta ndíkon yichi taJesús kúu ra, ta naní ra
Ananías. Ta nitivi taJesús noo ra ta nika'an
ra xí'in ra, káchí ra saá:
—¡Tata Ananías!
Ta ndakuiin taAnanías, nika'an ra:
—Yó'o yóo i, Tata —káchí ra.
11 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Kua'an ún yichi ña naní Yichi Ndakú ta
xaa ún ve'e ñii taa ta naní Judas, ta ve'e yó'o
ndaka to'on ún nivi án xíni na mí yóo ñii
taa ta naní Saulo, ta tañoo Tarso kúu ra. Saá
chi taSaulo yó'o yóo ra ve'e taJudas, ta vitin
xa ká'an ra xí'in i. 12 Ta xa taxi i ña nitivi
noo ra ñii taa ta naní Ananías ña kixaa ra
noo ra, ta chiso ra nda'a ra sini ra ña kivi
nakoto nduchu noo ra —káchí taJesús xí'in
taAnanías.
13 Ta taAnanías nika'an ra xí'in taJesús,
káchí ra saá:
—Tata, xa kua'a ní nivi ndato'on na
xí'in i ndí taSaulo yó'o xa ke'é ra kua'a ní ña
on vá'a xí'in nivi nañoo Jerusalén, na kúu
na ndíkon yichi ún. 14 Ta vitin kixaa ra ñoo
yó'o, ta kómí ra ndayí ña taxi naná'no noo
nasutu nda'a ra xa'a ña tiin ra ndi'i nivi na
ndíkon yichi ún na táku ñoo Damasco yó'o,
ta taan ra na ini ve'e kaa —káchí taAnanías
xí'in taJesús.
15 Ta nika'an taJesús xí'in ra:
—Kua'an ún koto ún taSaulo, chi tayó'o
kúu taa ta nakaxin i ña koni ñó'ó i ña ko'on
ra ka'an ndoso ra to'on xa'a i noo nivi na
on vása kúu najudío, ta ko'on ra noo nivi
na kúu narey ñoo xíyo, ta ko'on ra noo
najudío† ña ndato'on ra xí'in na xa'a i. 16 Ta
yi'i saná'a ndi'i i ra xa'a ña kua'a ní yo'vi
xíni ñó'ó xo'vi ra xa'a i —káchí taJesús xí'in
taAnanías.
17 Ta saá kee taAnanías kua'an ra ta nixaa
ra ve'e noo yóo taSaulo, ta niki'vi ra ini ve'e
yó'o. Tá xini ra taSaulo, ta chiso ra nda'a ra
sini ra, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Ñani i Saulo, taJesús, Taa taKá'no noo
yó, kúu taa ta nakutá'an xí'in ún yichi, ta
mii taJesús yó'o ti'ví ra yi'i vaxi i xa'a ña
va'a nakoto tuku nduchu noo ún, ta ti'ví
ra yi'i xa'a ña sakutú ra ini ún xí'in Níma
Ndios —káchí taAnanías xí'in taSaulo.
18 Ta xati'va ndatán yóo nduchu sata
tiaká saá yóo ña kee nduchu noo taSaulo, ta
nikoyo ña nda noo ño'o, ta saá va'a nakoto
tuku nduchu noo ra. Ta nakundichi ra, ta
taAnanías sakuchu ña'á ra chi xa kandixa
ra taJesús. 19 Ta saá taSaulo xixi ra, ta
naki'in ra ndee ra. Ta nixiyo taSaulo xí'in
nivi na ndíkon yichi taJesús ñoo Damasco
lo'o ka kivi.

To'on yó'o ká'an ndí taSaulo ndáto'on ra to'on va'a xa'a taJesús xí'in nivi nañoo Damasco

20 Ta saá taSaulo kama ní kixá'á ra kua'an
ra ñii ñii ve'e ño'o sinagoga ñoo Damasco
yó'o, ta ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a
taJesús noo nivi. Ndáto'on ra xí'in na ndí

* 9:5 TaJesús kóni kachí ra ndí taSaulo ké'é ra ndatán ké'é ñii tísindiki tí toon ini, ta káxá'á rí mii noo siin kaa ña nákaa noo yata kísa chiño rí, ta saá sátakué'e xí'in mii rí.

† 9:15 To'on "najudío" kóni kachí ña: Sa'ya ñani síkuá taIsrael.

ndixa ñandaa taJesús kúu Sa'ya Ndios. 21 Ta
ndi'i nivi na xini so'o ña ká'an taSaulo,
naka'nda ini nayó'o, ta ká'an na xí'in tá'an
na, káchí na saá:
—¿Án on siví tayó'o kúu taa ta xíka
sáxo'vi ní nivi ñoo Jerusalén na kúu na
ndíkon yichi taJesús? ¿Án on siví tayó'o
kúu taa ta kixaa ñoo Damasco yó'o chi kóni
ra tiin ra nivi na ndíkon yichi taJesús xa'a
ña ko'on na xí'in ra ña taxi ra kuachi xa'a
na noo nasutu ná'no ñoo Jerusalén? —saá
káchí na, ká'an na xa'a taSaulo.
22 Vará saá ká'an na xa'a ra, ta ñii ñii
kivi Níma Ndios táxi ka ndee, ta táxi ka
ñandíchí nda'a taSaulo, xa'a ña va'a ní nda-
to'on ra xí'in nivi xa'a taJesús. Ta najudío
na táku ñoo Damasco, na kúu na xini so'o
ña ká'an ra, on vása nání'i na to'on ndasaá
ndakuiin na yu'u ra. Saá chi to'on ndáto'on
ra káxín ní nandaxin ña ndí taJesús kúu
Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi.

To'on yó'o ká'an ña ndasaá nikaku taSaulo noo najudío

23 Ta niya'a kua'a ní kivi, ta najudío
nakutá'an na ta chikaa ini na ka'ni na
taSaulo. 24 Yóo yé'é ná'no nama yuu ña
xino nduu ñoo Damasco, ta ndiví ñoó nivi
na kóni ka'ni taSaulo yóo na, ndáa na yé'é
ná'no yó'o, chi ndáti na ya'a taSaulo ñii
yé'é yó'o ña kee ra ko'on ra, ta saá kuchiño
tiin na ra ta ka'ni na ra. Ta saá ni, inka
nivi ndato'on na xí'in taSaulo ña chikaa ini
najudío yó'o ke'é na xí'in ra. 25 Ta saá ñii
ñoó nataa na sákuá'á noo taSaulo, chindeé
na ra ña niki'vi ra ini ñii chikiva ká'no, ta
chiko'ni na ña, ta sanoo na chikiva yó'o sata
nama yuu, ta nixaa ña nda noo ño'o, ta
nikaku ra kua'an ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taSaulo ndikó ra kixaa ra ñoo Jerusalén

26 Ta saá naki'in taSaulo ndikó ra
kua'an ra nda ñoo Jerusalén, ta ndukú ra
nakutá'an ra xí'in nivi na ndíkon yichi
taJesús ñoo kán, ta nivi yó'o yí'ví ní na
noo ra. Ta ni-taxi na ki'vi ra nakutá'an ra
xí'in na, chi on vása kándixa na ndí taSaulo
xí'in ña ndino'o ini ra ndíkon ra yichi
taJesús vitin. 27 Ta saá taBernabé chindeé
ra taSaulo ña kuchiño nakutá'an ra xí'in
naapóstol. Saá chi taBernabé yó'o kana
ra taSaulo ko'on ra xí'in ra noo naapóstol
ña koni na ra. Ta saá taBernabé ndato'on
ra xí'in naapóstol xa'a ña ndo'o taSaulo
yichi kivi kua'an ra ñoo Damasco, ta káchí
taBernabé saá:
—Kivi kua'an taSaulo yó'o yichi ña
kua'an ñoo Damasco, ta noo ra nitivi ta-
Jesús Taa taKá'no noo yó, ta nika'an taJesús
xí'in ra. Ta xa'a ñayó'o, taSaulo nasama
ini ra ta xandikon nduu ra ñii taa ta ñii
káchí kándixa taJesús xí'in yó. Ta saá kivi
nixiyo ka taSaulo ñoo Damasco, ta on vása
ní-yi'ví ra ndáto'on ra xí'in nivi to'on va'a
xa'a taJesús —káchí taBernabé, ndato'on
ra xí'in naapóstol.

28 Tá xini so'o naapóstol ña ndato'on
taBernabé, ta saá va'a taxi na ña niki'vi
taSaulo nakutá'an ra xí'in na ndíkon yichi
taJesús na táku ñoo Jerusalén yó'o. Ta saá
taSaulo kixá'á ra xíka ra xí'in naapóstol, ta
kua'an ra ndi'i saá xiiña ñoo Jerusalén, 29 ta
on vása yí'ví ra ndáto'on ra to'on va'a xa'a
taJesús noo nivi. Ta ká'an ra xa'a taJesús
xí'in najudío na kúu na ká'an to'on griego,
ta nayó'o kixá'á na sáa ní ini na xíni na ra,
tanda kóni na ka'ni na ra. 30 Ta saá xini so'o
naapóstol ndí kóni nivi ka'ni na taSaulo, ta
nika'an na xí'in ra ña va'a ka ná kee ra ko'on
ra xí'in na nda inka ñoo ña naní Cesarea. Tá
nixaa ra xí'in na ñoo yó'o ta tuku ti'ví na ra
ña no'o ra nda ñoo ra ña naní Tarso, noo
kaku ra.

31 Ta saá, niya'a kua'a ní kivi ña va'a
xindoo nivi na ndíkon yichi taJesús, na
kúu na táku ñoo ña ñó'o estado Judea xí'in
estado Galilea ta xí'in estado Samaria. Saá
chi on koó nivi na saxo'vi ña'á, ta Níma
Ndios chindeé ña ndi'i nivi na kándixa
taJesús ña ñii ñii kivi vivíi ka ta ndino'o ka
ini na kua'an na yichi ra. Ta kua'a ní ka nivi
kandixa na taJesús. Ta saá nivi na kándixa
taJesús nduu na ñii ti'vi ká'no ní ka.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña ndasaá nduva'a taEneas

32 Ta taapóstol Pedro kee ra kua'an ra ta
xáa ra ñii ñii ñoo ña xíto ra nivi na kándixa
taJesús. Ta saá nixaa ra ñii ñoo ña naní
Lida ña koto ra nivi na ndíkon yichi taJesús.
33 Ta ñoo yó'o nixaa ra noo kándú'u ñii taa
ta naní Eneas, ta tayó'o kúu ñii taa ta on
kiví kanda, ta xa ona kuiya kúu ña on kiví
kaka xá'á ra, ta kuiti kándú'u ra noo xito
ra. 34 Ta nika'an taPedro xí'in taEneas yó'o,
káchí ra saá:

—Tata Eneas, vitin Jesucristo sánda'a ra yó'ó. Nakundichi ún, ta ndasa vii ún xito ún —káchí taPedro xí'in ra.

Ta saá xandikon nakundichi ra. 35 Ta ndi'i nivi na táku ñoo Lida xí'in ndi'i nivi na táku ñii xiiña yatin, ña naní Sarón, na kúu na xini ndasaá nduva'a taEneas, ndi'i nivi yó'o ndikó ini na ta kandixa na taJesús.

To'on yó'o ká'an ña nixi'i ñáTabita ta nataku ñá

36 Ta ñoo Jope táku ñii ña'a ñá ndíkon yichi taJesús, ta naní ñá Tabita (ta kivi Tabita to'on griego kúu Dorcas). Ndi'i saá kivi ñáyó'o táxi xí'in mii ñá ké'é ñá chiño va'a, ta chíndeé ñá nivi na kúu nandá'ví. 37 Ta saá ñii kivi kixá'á ndeé ní ndó'o ñá ta nixi'i ñá. Ta nivi na kúu natá'an ñá sakuchu na yikí koñu ndií ñá ta nachinóo na ña noo xito tón ñíndichi piso ovi ve'e ñá. 38 Yatin ñoo Jope yó'o nákaa ñoo Lida, noo yóo taPedro. Tá xini so'o nivi na ndíkon yichi taJesús ndí yatin yóo taPedro, ta saá ti'ví na ovi taa kua'an na ña ka'an na xí'in taPedro. Ta saá nixaa na noo yóo ra, ta xaku ndá'ví na noo ra, káchí na saá xí'in ra:

—Kama ní kixi ún xí'in ndi ñoo Jope —káchí na.

39 Ta saá kee taPedro kua'an ra xí'in na, ta nixaa na ve'e ñáTabita, ta nika'an na xí'in taPedro, káchí na saá:

—Ndaa ún xí'in ndi piso ovi —káchí na.

Ta saá nixaa na noo kándú'u yikí koñu ñáTabita ñá nixi'i. Ta kua'a ní náña'a ndá'ví ná nixi'i yii kixaa ná noo taPedro, ta xáku ní ná xa'a ñá nixi'i yó'o, ta saná'a ná noo taPedro kua'a ní tikoto ña kisa va'a ñáTabita kivi xitaku ñá, ta saní'i ñá ná tikoto yó'o. 40 Ta saá taPedro xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi na yíta yó'o ña kee na ko'on na ke'e. Ta kindoo taPedro mató'ón mii ra xí'in yikí koñu ndií ñá nixi'i yó'o. Ta saá xikuxítí ra ta nika'an ra xí'in Ndios. Ta ndi'i nika'an ra xí'in Ndios, saá ndikó koo ra nakoto ra noo yóo yikí koñu ñá nixi'i yó'o, ta nika'an ra, káchí ra saá:

—Nana Tabita, vitin nakundichi ún —káchí ra.

Ta saá nakoná ñá nduchu noo ñá, ta xini ñá taPedro, ta ndaní'i lo'o xí'in mii ñá, ta xikoo ñá. 41 Ta tiin taPedro nda'a ñáyó'o ña chindeé ra ñá nakundichi ñá. Ta saá kana ra ndi'i nivi na yíta ke'e, na kúu na ndíkon yichi taJesús, ta xí'in náña'a nándá'ví ná nixi'i yii, ta nduku ra noo na ña ki'vi na ini ve'e, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Yó'o yóo ñáTabita, táku ñá vitin.

42 Ta saá nixita ní'nó to'on ndi'i xiiña ñoo Jope xa'a ña ndo'o ñáTabita, chi nixi'i ñá ta xí'in ndee taJesús, taPedro sanataku ra ñá. Ta xa'a ña xini so'o na to'on yó'o, kua'a ní nivi kandixa na taJesús. 43 Ta saá kua'a ní ka kivi nixiyo taPedro ve'e taSimón ñoo Jope. Ta chiño taSimón yó'o kúu ña ndása va'a ra ñii kiti.

10

To'on yó'o ká'an xa'a taPedro xí'in taCornelio

1 Ta ñoo Cesarea táku ñii taa naní ra Cornelio, taa ta xá'nda chiño noo ñii ciento natropa kúu ra. Ta ñii ciento natropa yó'o kúu ñii tá'ví ña ñii ti'vi ká'no natropa, ña naní Batallón Italiano. 2 Ta taCornelio xí'in ña ndino'o ini ra kándixa ra Ndios ta kísa ká'no ña'á ra. Ta ñii káchí ndi'i nave'e ra kándixa na Ndios ta kísa ká'no ña'á na. TaCornelio on siví taa ta sí'nda kúu ra, ta táxi ní ra si'ún nda'a nivi na kúu nandá'ví xa'a ña chindeé ra na ña sata na ña xíni ñó'ó noo na. Ta ndi'i saá kivi ká'an ní ra xí'in Ndios, saá táku ra. 3 Ta saá ñii kivi xa xikuaa ta kaa uni kúu ña,* ta ñii ñaángel ña kixi noo Ndios nitivi ña noo ra, ta xini ra ña nikí'vi ña ini cuarto noo yóo ra, ta nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Tata Cornelio! —káchí ña xí'in ra.

4 Ta xí'in ña yí'ví ní ini ra nakoto káxín ra noo ñaángel, ta nika'an ra xí'in ña, káchí ra saá:

—Tata, ¿yukía kóni ún kasa ndivi i? —káchí ra xí'in ña.

Ta ndakuiin ñaángel, nika'an ña káchí ña saá:

—Ndi'i saá kivi Ndios xa xíni so'o ra to'on ña nika'an ún xí'in ra, ta xíto ra ndi'i ñava'a ña ke'é ún xí'in nandá'ví. 5 Ta vitin ti'ví ún sava nataa ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii taa ta naní Simón Pedro, ta ná kixi ra xí'in na nda ve'e ún yó'o. 6 Ta yóo ra ve'e ñii taa ta ndása va'a ñii kiti, tayó'o naní ra Simón, ta ve'e ra yóo ña yatin yu'u takuií mini —káchí ñaángel xí'in taCornelio.

7 Tá ndi'i nika'an ñaángel to'on yó'o, ta ndikó ña kua'an no'o ña ñoyívi nino. Ta saá taCornelio kama kana ra ovi nataa mozo ra

* 10:3 Kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

xí'in ñii tatropa ta kúu ta kísa to'ó Ndios,
ta kixaa na noo ra. 8 Ta ndato'on ndi'i
taCornelio xí'in na yukía nika'an ñaángel
xí'in ra, kivi nitivi ña noo ra. Ta saá ti'ví
ra nataa yó'o kua'an na ñoo Jope noo yóo
taPedro.
9 Ta inka kivi xa ma'ñó ndiví kúu ña,†
ta xa yatin xaa nataa yó'o ñoo Jope, ta saá
taPedro ndaa ra sini ve'e noo yóo ra, ta
kixá'á ra ká'an ra xí'in Ndios. 10 Ta niya'a
ñii káni lo'o, ta kixá'á xí'i ní ra soko, ta yóo
ka ra ndáti ra ña kasa va'a na ña kuxu ra,
ta saá nitivi noo ra ña ti'ví Ndios koni ra.
11 Ta saá taPedro xini ra ndasaá nixona lo'o
ñoyívi nino, ta xito ra noo ñii ña ndatán
káa manta, saá káa ña. Yóo komi titon
manta yó'o, ta va'a vivíi ndíka noo ña, chi
yóo ña ndatán yóo ña tíin na ñii ñii titon
ña, saá káa ña, vaxi noo ña nda noo ño'o.
12 Ta kua'a ní noo kiti nándoso rí noo manta
yó'o. Tíyó'o kúu kiti tí yóo komi xa'a, ta
xí'in kiti tí ñóo tixin xíka noo ño'o, ta xí'in
kiti tí ndáchí ñoyívi kaa. 13 Ta saá xini so'o
taPedro to'on ña nika'an xí'in ra, káchí ña
saá:
—Tata Pedro, nakundichi ún, ta koto ún
ndi'i kiti yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí, ta
kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí —káchí to'on
ña nika'an xí'in taPedro.
14 Ta ndakuiin taPedro, nika'an ra:
—Tata, on kiví ke'é i saá ña kuxu i kiti
yó'o, chi nda kivi vitin nda lo'o on vása
ní-xixi i koñu kiti tí ká'an ndayí ña nitaa
taMoisés ndí kúu rí kiti tí kini noo Ndios
—káchí taPedro.
15 Ta ndakuiin to'on, nika'an tuku ña
xí'in ra saá:
—Ta vitin Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i
kiti. Ta saá, on vá'a ka ka'an ún ndí yóo kiti
kini noo Ndios —káchí to'on xí'in taPedro.
16 Ta ovi ka yichi ñii ki'va saá nitivi
ñayó'o noo taPedro, ta nika'an to'on xí'in
ra. Ta saá ña nitivi noo taPedro ña kúu ña
káa ndatán yóo manta xí'in kiti saá káa ña,
ta xandikon ndaa ña ñoyívi nino. 17 Ta saá
ñii náka'nda ini taPedro, xáni sini ra:
—¿Yukía kóni kachí ña nitivi noo yó
yó'o?
Tá mií saá na uni taa na ti'ví taCornelio
nixaa na ñoo Jope, ta nindaka to'on na
míkía yóo ve'e taSimón, taa ta kísa chiño
ndása va'a ñii kiti. Tá kundaa ini nataa yó'o
míchí yóo ve'e ra, ta kua'an na, ta nixaa na,
18 ta xikuita na yé'é ve'e ra, ta nindaka to'on
na, káchí na saá:
—¿Án ve'e yó'o yóo ñii taa ta naní Simón
Pedro? —káchí na.
19 Ta taPedro yóo ka ra xáni ini ra yukía
kóni kachí ña nitivi noo ra. Ta Níma Ndios
nika'an ña xí'in ra, káchí ña saá:
—¡Tata, koto ví! Vitin kixaa uni nataa
ta nándukú na yó'ó. 20 Nakundichi ún ta
noo ún nakutá'an ún xí'in na, ta nda lo'o on
kuyi'ví ún ko'on ún xí'in na, chi yi'i ti'ví i
na vaxi na noo ún —káchí Níma Ndios xí'in
taPedro.
21 Ta saá noo taPedro ta nakutá'an ra
xí'in na, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Yi'i kúu taa ta nándukú ndó. ¿Ndá
chiño kúu ña vaxi ndó noo i, tata? —káchí
taPedro xí'in na.
22 Ta nika'an na xí'in ra:
—Taká'no noo ndi ta naní Cornelio, ti'ví
ra ndi'i vaxi ndi noo ún. TaCornelio yó'o
kúu ta xá'nda chiño noo ñii ciento natropa,
ta taa ta va'a ní ini kúu ra, ta xí'in ndino'o
ini ra kándixa ra Ndios, ta kánóo va'a ní
ñato'ó ra noo ndi'i nivi najudío. Ta ñii
ñaángel ña kixi noo Ndios nitivi ña noo ra,
ta nika'an ña xí'in ra ndí xíni ñó'ó kana ra
yó'ó ña ko'on ún ve'e ra xa'a ña koni so'o
ra to'on ña ndato'on ún xí'in ra —káchí na
xí'in taPedro.
23 Ta saá taPedro nika'an ra xí'in na
ña ki'vi na ve'e, ta saá kindoo na ini ve'e
yó'o tanda inka kivi kee na kua'an na. Ta
taPedro xí'in inka nataa ñoo Jope na kúu na
kándixa taJesús, kee na kua'an na xí'in uni
nataa yó'o.
24 Ta inka kivi nixaa na ñoo Cesarea
noo yóo taCornelio ndáti ra kixaa na. Ta
tayó'o xa yóo ti'va ra naki'in ra taPedro,
chi xa nakana ra ndi'i nave'e ra xí'in nivi
na náta'an yatin xí'in ra, ta xa nakutá'an
ndi'i nayó'o ve'e ra ña koni so'o na to'on
ña ndato'on taPedro xí'in na. 25 Tá kixaa
taPedro ve'e taCornelio, ta saá keta taCor-
nelio naki'in ra taPedro, ta xikuxítí ra noo
tayó'o ña kisa to'ó ña'á ra. 26 Ta taPedro
tiin ra nda'a taCornelio ña nakundichi ra,
ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Nakundichi ún, tata, on kasa ká'no ún
yi'i, chi on siví ñii ndios kúu i, kuiti nivi va
kúu i, ndatán yóo mii ún, saá yóo i —káchí
taPedro xí'in taCornelio.

† 10:9 Kaa uxu ovi ndiví naní ña kaa iño noo nañoo Roma.

27 Tá taPedro xí'in taCornelio ká'an tá'an
na saá, ta nikí'vi na ini ve'e, noo chútú ní
nivi na kúu na nakaya taCornelio. 28 Ta
nika'an taPedro xí'in na:
—Xíni va'a ndó yóo ndayí ña kísa ndivi
ndi najudío ña káchí saá: On vá'a nakutá'an
nivi najudío xí'in inka nivi na on vása kúu
najudío, káchí ndayí yó'o. Ta vitin Ndios
saná'a ra noo i, ndí nda ñii nivi on vása kúu
na nakini noo ra, ta saá on vá'a kani sini i
ndí nivi na on vása kúu najudío kúu nivi
na kini. 29 Ñakán kía, tata Cornelio, kivi
ti'ví ún nataa ña kana na yi'i vaxi i xí'in na,
ta on vása ní-ndaka to'on ní i yu kuu ña
ke'é i, ta xandikon vaxi i xí'in na. Ta vitin
kóni i kundaa ini i, tata, ¿ndachun kana ún
yi'i? —káchí taPedro xí'in taCornelio.
30 Ta ndakuiin taCornelio, nika'an ra:
—Xa yóo komi kivi kúu ña, tá mii hora
yó'o kúu ña, ña kúu kaa uni xikuaa,‡ ta
yóo i ini ve'e i ká'an i xí'in Ndios. Ta xati'va
nitivi ñii ñaángel noo i ndíxin ña tikoto
yé'e ní. 31 Ta nika'an ña xí'in i, kachí ña saá:
"Tata Cornelio, Ndios xini so'o ra to'on ña
nika'an ún xí'in ra, ta xito ra ndi'i ñava'a
ña ke'é ún xa'a ña chindeé ún ndi'i nivi
nandá'ví. 32 Ta vitin ti'ví ún sava nataa ña
ko'on na ñoo Jope ña naní'i na ñii taa ta
naní Simón Pedro. Tayó'o yóo ra ve'e ñii
taa ta ndása va'a ñii kiti, ta tayó'o naní ra
Simón, ta ve'e ra yóo ña yatin yu'u takuií
mini. Ta nataa na ti'ví ún xíni ñó'ó ka'an
na xí'in taPedro ta kixi ra xí'in na ve'e ún",
kachí ñaángel xí'in i. 33 Ñakán yachi ní
ti'ví i nataa yó'o ko'on na nandukú na yó'ó.
Ta táxa'vi ña'á ún xa'a ña kixaa ún, tata.
Ta vitin nakutá'an ndi'i yó yó'o, ta Ndios
yóo ra xí'in yó. Xa ndóo ti'va ndi, chi
kóni ndi koni so'o ndi ndi'i to'on ña xa'nda
chiño Ndios noo ún ña ndato'on ún xí'in
ndi —káchí taCornelio xí'in taPedro.
34 Ta saá taPedro kixá'á ra ká'an ra, káchí
ra saá xí'in na:
—Vitin kúndaa va'a ini i ndí Ndios on
vása nákaxin ra nivi, ta ñii káchí kí'vi ini
ra xíni ra ndi'i saá nivi. 35 Ta nivi na ndi'i
saá ñoo na kúu na kísa to'ó Ndios ta táku
na kísa ndivi na ñandaa, ta Ndios náki'in
va'a ra nivi yó'o. 36 Ndios si'na ti'ví ra
nivi ña ka'an ndoso na to'on ra noo nivi
na kúu sa'ya ñani síkuá taIsrael. Ta to'on
va'a ra yó'o káchí ña ndí xa'a ña kisa ndivi
Jesucristo, taa ta kúu taKá'no noo ndi'i
ña yóo, ndi'i nivi kúchiño nakutá'an va'a
na xí'in Ndios, saá chi Jesucristo nixi'i ra
nda'a tón cruz xa'a kuachi ndi'i nivi. 37 Ta
ndó'ó xa xini so'o ndó yu kúu ña kixá'á ñoo
estado Galilea sakán lo'o kuiya niya'a, ta
saá to'on yó'o nixita ní'nó ña ndi'i ñoo válí
xí'in ndi'i ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa estado
Judea. Saá chi si'na taJuan nika'an ndoso
ra noo nivi ña xíni ñó'ó nandikó ini na xa'a
ña on vá'a ké'é na, ta kandixa na Ndios ta
saá kuchu na. 38 Ta niya'a lo'o, ta Ndios
sakutú ra Níma ra ini taJesús, taa ta kúu
tañoo Nazaret, ta xí'in ñayó'o, Ndios taxi ra
ndee ra nda'a taJesús ta sakuiso chiño ña'á
ra ña kasa ndivi ra chiño ra. Ta saá taJesús
nixika ra kua'a ní ñoo noo ké'é ra kua'a ní
chiño va'a, ta sanda'a ra nivi na nixo'vi ní
xa'a ña on vá'a ke'é ñaníma ndiva'a xí'in
na. TaJesús ke'é ra ndi'i ñava'a yó'o saá,
chi Ndios yóo ra xí'in ra. 39 Ta mii ndi,
xí'in nduchu noo ndi xini ndi taJesús, ta
ndákuiin ndi xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra ñoo
Jerusalén xí'in ndi'i inka ñoo ña ñó'o noo
ño'o estado Judea. Ta xini ndi ña xa'ni na
taJesús xí'in ña katakaa ndaa na ra nda'a
tón cruz. 40 Ta saá nitondaa kivi uni nixi'i
taJesús, ta Ndios sanataku ña'á ra, ta Ndios
taxi ra ña nitivi ra noo ndi. 41 On siví ndi'i
saá noo nivi kúu ña nitivi taJesús, ta ndasaá
kuiti nivi na nakaxin Ndios ña ndakuiin na
xa'a ra kúu nivi na nitivi ra noo. Tá ndi'i
nixi'i ra ta nataku ra, ta mii ndi xini ndi ra,
ta xixi ndi xí'in ra, ñakán ndákuiin ndi xa'a
ra ndí ndixa táku ra. 42 Tá nixiyo ka ra lo'o
kivi ñoyívi yó'o xí'in ndi, ta taJesús xa'nda
chiño ra noo ndi ko'on ndi ndi'i ñoo ña
ka'an ndoso ndi to'on va'a xa'a ra noo nivi.
Ta xa'nda chiño ra noo ndi ña ndato'on ndi
xí'in nivi ndí Ndios sakuiso chiño ra taJesús
ña kúu ra tajuez ña kasa nani ra xa'a kuachi
ndi'i nivi na kúu na táku, án na xa nixi'i
kúu na. 43 Ta xa'a taJesús yó'o nitaa ndi'i
naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios
xina'á. Nika'an na kachí na ndí ndi'i nivi
na kandixa taJesús, taa ta nixi'i xa'a kuachi
na, ta Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi
nivi yó'o —káchí taPedro xí'in na.
44 Tá on ta'án ka ndi'i ka'an taPedro xí'in
na, ta kixaa Níma Ndios, ta sakutú ña ini
ndi'i nivi na xíni so'o to'on ña ká'an taPe-
dro. 45 Ta nivi na kee ñoo Jope xí'in taPedro
kúu najudío na ndíkon yichi taJesús, ta

‡ 10:30 Kaa uni xikuaa naní ña kaa iin noo nañoo Roma.

naka'nda ini na ndóo na yó'o, chi Ndios ke'é
ra ñava'a ña sani'i ra Nima ra ña kutaku
ña ini nivi na on siví najudío kúu. 46 Saá
chi xini so'o na ndí nivi na nakutá'an ve'e
taCornelio yó'o, kixá'á na ká'an na inka
noo to'on ña on vása ní-sakuá'á na, ta xí'in
to'on yó'o kísa ká'no ní na Ndios. 47 Ta
nika'an taPedro xí'in najudío tá'an ra, na
kixaa xí'in ra yó'o:

—Nivi yó'o na on siví najudío kúu, xa
naki'in na Nima Ndios kutaku ña ini na ñii
ki'va ndatán mii yó najudío naki'in yó ña.
Ta saá vitin, on koó xa'a ña nda ñii nivi
kuchiño kasi na noo nayó'o ña kuchu na
—káchí taPedro.

48 Ta saá xa'nda chiño ra kuchu ndi'i nivi
yó'o xí'in ndayí kivi taJesús. Ta ndi'i chichi
na saá, ta nivi yó'o xaku ndá'ví na noo
taPedro ta xaku ndá'ví na noo nataa tá'an
ra ña kundoo ka na xí'in na lo'o ka kivi.

11

TaPedro ndato'on ra xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na on vása kúu najudío

1 Ta saá naapóstol xí'in inka na ndíkon
yichi taJesús na táku ñoo estado Judea xini
so'o na ndí nivi na on siví najudío kúu,
xa va'a naki'in na to'on Ndios. 2 Ta saá
ndikó taPedro xí'in nataa na nixa'an xí'in
ra, ta naxaa na ñoo Jerusalén. Ta najudío
na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo yó'o,
kixá'á na ká'an kuáchí na xí'in taPedro, 3 ta
káchí na saá:

—¿Ndachun ke'é ún ña on vá'a ña nix-
a'an ún niki'vi ún ve'e nivi na on vása kúu
najudío, tanda xixi ndó xí'in na? Saá chi
ña ke'é ún saá kúu ña niya'a ndoso ún ndayí
ña xa'nda chiño Ndios noo xii síkuá yó
taMoisés —káchí na, ká'an kuáchí na xí'in
taPedro.

4 Ta saá taPedro kixá'á ra ndáto'on ndi'i
ra ña ke'é Ndios xí'in ra, ta ndato'on ra
yu kúu ña ke'é Ndios xí'in nivi na on siví
najudío kúu, káchí taPedro saá:

5 —Ñii kivi yóo i ñoo Jope ta ká'an i xí'in
Ndios, ta saá nitivi noo i ñii ña ndatán káa
manta saá káa ña, ta yóo komi titon manta
yó'o, ta va'a vivíi ndíka noo ña, chi yóo ña
ndatán yóo ña tíin na ñii ñii titon ña, saá
káa ña, ta noo ña, nda yatin noo yóo i. 6 Ta
nakoto va'a i noo ña, ta xini i kua'a ní noo
kiti nándoso rí noo manta yó'o. Kiti yó'o
kúu tí yóo komi xa'a, ta xí'in kiti tíyukú,
ta xí'in kiti tí ñóo tixin xíka noo ño'o, ta
xí'in kiti tí ndáchí ñoyívi kaa. 7 Ta saá
xini so'o i ñii to'on ña nika'an xí'in i, kachí
ña: "Tata Pedro, nakundichi ún ta koto ún
ndi'i kiti yó'o, ta tiin ún ñii rí, ka'ni ún rí,
ta kasa va'a ún rí, ta kuxu ún rí." 8 Ta yi'i
ndakuiin i, kachí i saá: "Tata, on kiví ke'é i
saá ña kuxu i kiti yó'o, chi nda lo'o on vása
ní-xixi i koñu kiti tí ká'an ndayí ña nitaa
taMoisés ña kúu rí kiti tí kini noo Ndios",
kachí i nika'an i. 9 Ta nika'an tuku to'on
ña kixi ñoyívi nino xí'in i, kachí ña saá:
"On vá'a ka ka'an ún ndí kiti kini kúu rí,
chi Ndios xa ndasa ndii ra ndi'i kiti", kachí
to'on xí'in i. 10 Ta ovi ka yichi ñii ki'va
saá nitivi ñayó'o noo i. Ta ndi'i xini i ña,
ta ndikó ndi'i ña nitivi noo i yó'o kua'an
ndaa ña ñoyívi nino. 11 Tá mií saá ta uni
nataa na kee ñoo Cesarea vaxi na nándukú
na yi'i, ta kixaa na ve'e noo yóo i. 12 Ta
nika'an Nima Ndios xí'in i: "Nda lo'o on
kuyi'ví ún ko'on ún xí'in nataa yó'o", kachí
Nima Ndios xí'in i. Ta iño nataa nañoo Jope
na kúu na ndíkon yichi taJesús, nixa'an
na xí'in i ñoo Cesarea ve'e ñii taa ta nani
Cornelio. 13 Ta tayó'o ndato'on ra xí'in ndi
nitivi ñii ñaángel noo ra, ta nika'an ña xí'in
ra, kachí ña saá: "Ti'ví ún nataa ña ko'on na
ñoo Jope ña naní'i na ñii taa ta nani Simón,
ta inka kivi tayó'o kúu Pedro. 14 Ta tayó'o
ndato'on ra xí'in ún ta xí'in nave'e ún to'on
ña ká'an ndasaá kuchiño sakaku Ndios ndi'i
ndó", kachí ñaángel xí'in ra. 15 Ta saá
tá kixaa ndi ve'e tayó'o ñoo Cesarea, ta
kixá'á ká'an i xí'in nivi yó'o, ta kixaa Nima
Ndios noo ndi'i na. Ñii ki'va ndatán kixaa
Nima Ndios noo mii yó ña kutaku ña ini
yó, saá kixaa ña noo nakán. 16 Ta saá
naká'án i to'on ña nika'an taJesús kivi kachí
ra saá: "Ndixa taJuan sakuchu ra nivi xí'in
takuií, ta ñii kivi ña vaxi ndó'ó kuchu ndó
xí'in Nima Ndios", kachí taJesús. 17 Ta saá
kundaa ini i ñii ki'va ndatán saní'i Ndios
Nima ra ña kutaku ña ini yó chi kandixa yó
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, saá saní'i ra
Nima ra nivi kán chi kandixa na Jesucristo.
Ta on koó ndayí kómí i ña kasi i noo ña kóni
Ndios ke'é ra —káchí taPedro xí'in na.

18 Kivi ndi'i xini so'o na to'on ña nda-
to'on taPedro xí'in na, ta saá niyaa yu'u na,
ta on vása ká'an kuáchí ka na xí'in ra. Nda
víka, kixá'á na kísa ká'no na Ndios, káchí na
saá:

—Vitin Ndios taxi ra ndayí nda'a nivi na

on siví najudío kúu ña kúchiño ndikó ini na ta ki'vi na yichi ra. Ta saá Ndios sakaku ra na ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi —káchí nayó'o, na kúu na kándixa taJesús, na táku ñoo Jerusalén.

To'on yó'o ká'an ndí to'on va'a xa'a taJesús nixaa ña nda ñoo Antioquía

19 Ta ndi'i nixi'i taEsteban, ta najudío nañoo Jerusalén kixá'á na sáxo'vi ní na nivi na ndíkon yichi taJesús. Ta saá nivi yó'o na kándixa taJesús, kee na kua'an na, nixita ní'nó na ña táku na inka ñoo. Ta sava na nixaa na táku na kua'a ní ñoo ña ñó'o estado Fenicia, sava na nixaa na táku na isla ña naní Chipre, ta sava na nixaa na táku na ñoo Antioquía. Ta ñii ñii ñoo noo nixaa na, ta nika'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús, ta ndato'on na to'on yó'o ndasaá kuiti xí'in najudío natá'an na, ta on vása ní-ka'an na ña xí'in inka nivi na on siví najudío kúu. 20 Ta saá ni, sava nivi na kándixa taJesús na táku isla Chipre xí'in inka na táku ñoo Cirene, nayó'o kee na kua'an na nda ñoo Antioquía. Tá nixaa na ñoo yó'o, ta kixá'á na ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na on vása kúu najudío. 21 Ta Ndios taxi ra ndee ra nda'a nivi yó'o ña va'a ka'an ndoso na to'on ra noo nivi ñoo yó'o, ta saá kua'a ní nivi sandakoo na yichi yatá xíka na, ta nandikó ini na ta kandixa na taJesús.

22 Ta nivi na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo Jerusalén, kivi xini so'o nayó'o ndí xa kua'a ní nivi na on siví najudío kúu, kandixa na taJesús, ta saá ti'ví na taBernabé kua'an ra nda ñoo Antioquía. 23 Tá kixaa taBernabé ñoo yó'o, ta xini ra ndi'i ñava'a xa ke'é Ndios xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, ta kúsii ní ini ra xíni ra ñayó'o. Ta nika'an ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Ndino'o ini ndó kundikon ndó ko'on ndó yichi taJesús, Taa taKá'no noo yó, ta on sandakoo ndó yichi ra, ta ñii ñii kivi vivíi ka kundikon ndó yichi ra —káchí ra xí'in na.

24 Ta ñii taa ta va'a ní kúu taBernabé, ndino'o ní ndáa ini ra Ndios, ta chútú ní Níma Ndios ini ra. Ta saá kua'a ní nivi xini so'o na to'on ña nika'an ra, ta nandikó ini na, ta kandixa na taJesús.

25 Ta saá kee taBernabé kua'an ra nda ñoo Tarso ña nandukú ra taSaulo. Tá nixaa ra ñoo yó'o ta naní'i ra taSaulo, ta ndikó ovi na saá, kixaa na ñoo Antioquía. 26 Ta ñii kuiya nixiyo taBernabé xí'in taSaulo ñoo Antioquía yó'o, ta nákutá'an na xí'in nivi na kándixa taJesús, ta ovi na saá sáná'a na kua'a ní nivi xa'a yichi taJesús. Ta ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo noó kixá'á nivi sakunaní na cristiano, nivi na ndíkon yichi taJesús.

27 Tá taBernabé xí'in taSaulo yóo ka na ñoo Antioquía, ta sava nataa na kúu naprofeta, kee na ñoo Jerusalén ña kua'an na ñoo Antioquía. Ta saá kixaa na ñoo yó'o. 28 Ñii taprofeta yó'o naní ra Agabo, ta Níma Ndios nika'an ña xí'in ra, ta saá tayó'o nakundichi ra ta nika'an ndoso ra to'on Ndios ña naki'in ra, ta káchí ra saá xí'in nivi:

—Vaxi kivi ña ndeé ní kunakaa soko ndi'i saá ñoo válí xí'in ndi'i saá ñoo ná'no ña ndá'vi ndaa ñoo Roma —káchí taAgabo xí'in na.

Ta ndixa saá kundivi, chi ndeé ní xinakaa soko kuiya xa'nda chiño tarey César Claudio noo ndi'i ñoo ña ndá'vi ndaa ñoo Roma.

29 Kivi xini so'o na to'on Ndios yó'o ña nika'an taAgabo, ta nivi na ndíkon yichi taJesús nakoo yu'ú na ta chikaa ini na ña ti'ví na si'ún ko'on nda'a nivi na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo estado Judea ña chindeé ña'á na. Ta ñii ñii nivi taxi na si'ún yó'o ndatán yóo ña kómí na. 30 Ta saá taxi na si'ún ña xa nakaya na nda'a taBernabé xí'in taSaulo, ta ti'ví na ovi nataa yó'o kua'an na xí'in si'ún nda ñoo Jerusalén, ña taxi na ña nda'a nataa naxikua'a na kúu na ndíso chiño xí'in nivi na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo yó'o.

12

To'on yó'o ká'an ndí xa'ni na taJacobo ta chikaa na taPedro ini ve'e kaa

1 Ta mii kuiya saá tarey Herodes Agripa kixá'á ra sáxo'vi ní ra sava nivi na ndíkon yichi taJesús. 2 Ta xa'nda chiño ra ndí xí'in espada ka'ni na taJacobo, taa ta xikuu ñii ta uxu ovi ta nixika xí'in taJesús, ta xikuu ra ñani taapóstol Juan. 3 Tá tarey Herodes kundaa ini ra ndí najudío na táku ñoo Jerusalén kúsii ní ini na xa'a ña nixi'i taJacobo, ta saá xa'nda chiño ra ña tiin

* 12:3 Pascua najudío kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

na taPedro ta chikaa na ra ini ve'e kaa. Ñayó'o ke'é na tá xa nitondaa yatin kivi ña sákana najudío viko Pascua,* ta ñii semana viko yó'o najudío xíxi na sita va'a ña on koó levadura kómí. 4 Ta saá tarey Herodes xa'nda chiño ra noo komi ti'vi natropa ña kundaa va'a na taPedro ini ve'e kaa. Komi natropa kúu ñii ti'vi, ta ñii ti'vi nayó'o yóo na ndáa na taPedro iño hora, ta saá ndíkon vaxi inka ti'vi, ta ñii ñii ti'vi natropa yó'o ndáa na ra iño hora, ta saá xino ñii kivi. Xani sini tarey Herodes táná ndi'i viko Pascua, ta saá tava ra taPedro ve'e kaa, ta kasa nani ra xa'a kuachi ra noo nivi. 5 Ta taPedro yóo ra nákaa ra ini ve'e kaa, ta nivi na ndíkon yichi taJesús xí'in ña ndino'o ní ini na ká'an na, xáku ndá'ví na noo Ndios ña chindeé ra taPedro.

Ton yó'o ká'an ndasaá kee taPedro ini ve'e kaa

6 Ta nitondaa ñoó, ta tarey Herodes xa chitóni ra inka kivi tava ra taPedro ini ve'e kaa, ña ko'on ra kundichi ra noo nivi, ta kasa nani tarey yó'o xa'a kuachi ra. Ta mii ñoó yó'o yóo taPedro kísin ra ma'ñó ovi natropa, chi nó'ni sikon nda'a kua'á ra xí'in cadena ña nó'ni sikon nda'a ñii tatropa xí'in ra, ta nó'ni sikon nda'a yitin ra xí'in inka cadena ña nó'ni sikon nda'a inka tatropa xí'in ra, ta inka ovi natropa yóo na ndáa na yé'é ve'e kaa yó'o. 7 Ta xati'va nitivi ñii ñaángel ña kixi noo Ndios, ta náye'e tívi ini ve'e kaa. Ta ñaángel xí'in nda'a ña sakanda lo'o ña siin taPedro, ta sanakáxín ña ini ra. Ta nika'an ñaángel xí'in ra, káchí ña saá:

—¡Kama ún! ¡Nakundichi ún vitin!

Ta saá xandikon nakoyo cadena ña xino'ni sikon nda'a taPedro. 8 Ta nika'an ñaángel xí'in ra:

—Nakundixin ún tikoto ún, ta nataan ún nduxan xa'a ún.

Tá ke'é taPedro saá, ta tuku nika'an ñaángel xí'in ra:

—Nakundixin ún capa ún, ta na'a, kixi ún sata i —káchí ñaángel xí'in taPedro.

9 Ta saá xindikon taPedro sata ñaángel, keta ra ve'e kaa. Ta on vása ní-kundaa ini taPedro án ña ndixa kúu ña ndí ñii ñaángel kixaa ña noo ra ta chíndeé ña ra, chi kuiti xáni sini ra ndí ñii ña nitivi noo ra kúu ña. 10 Ta ñaángel xí'in taPedro kua'an na, ta niya'a na noo yóo tatropa tanoó, ta saá niya'a na noo yóo tatropa taovi, ta saá yá'a na kua'an na noo yóo yé'é ve'e kaa, ta saá naxona mii yé'é kaa ña ká'no yó'o, ta kee na kua'an ndíka na yichi ñoo yó'o. Tá kua'an lo'o na, ta ñaángel sandakoo mató'ón ña taPedro. 11 Ta saá nakáxín ini taPedro, ta kundaa va'a ini ra yu kúu ña ndo'o ra. Ta nika'an ra xí'in mii ra, káchí ra saá:

—Vitin kúndaa va'a ini yó ndí Ndios ndixa ti'ví ra ñii ñaángel ña kixi ña sakaku ña mii yó noo ndee taHerodes, ta noo ña on vá'a ña kóni ke'é najudío xí'in yó —káchí taPedro, ká'an ra xí'in mii ra.

12 Tá ndi'i kundaa ini ra ñayó'o, ta saá naki'in ra yichi ta nixaa ra ve'e ñáMaría, ñá kúu si'í taJuan Marcos. Ve'e ñáyó'o nakutá'an kua'a ní nivi na ndíkon yichi taJesús, ta yóo na ká'an na ndúkú na noo Ndios xa'a taPedro. 13 Ta kixaa taPedro ve'e yó'o, ta kana ra nivi na ve'e yó'o, ta kixi ñii ña'a ñá naní Rode, ñá kísa chiño noo nave'e yó'o kúu ñá. Kixi ñá koto ñá yu kúu na kána. 14 Ta nakoni ñá to'on taPedro kúu ña, ta nandoso ñá nakuiná ñá yé'é, saá chi kúsii ní ini ñá xa'a ña kixaa taPedro. Ta kama ndikó ñá kua'an ñá ndato'on ñá xí'in na ndóo ini ve'e ndí ñíndichi taPedro yé'é.

15 Ta nivi na yóo yó'o on vása kándixa na to'on ña ká'an ñá, ta nika'an na xí'in ñá, káchí na saá:

—Ñá sána sini kúu yó'ó —káchí na xí'in ñá.

Ta ndakuiin ñá, nika'an ñá:

—Mii ña ndixa ndaa kúu ña ká'an i xí'in ndó ndí taPedro kúu ta ñíndichi yé'é.

Ta tuku ndakuiin na, ká'an na xí'in ñá:

—On siví taPedro kúu ra. Ndá kuiti níma taPedro kúu ña —káchí na xí'in ñá.

16 Tá mií ká'an ka na, ta taPedro ñíndichi yé'é, ta on vása sándakoo ra kána ra nivi ve'e yó'o. Ta saá nixa'an na nakoná na yé'é. Tá xini na ndí ndixa taPedro kúu ra, ta naka'nda ní ini na xíto na noo ra. 17 Ta nixika nda'a taPedro noo na ña on ka'an ka na nda ñii to'on. Ta saá nakuiná na yé'é, ta niki'vi ra ini ve'e, ta kixá'á ra ndáto'on ra xí'in na ndasaá ke'é Ndios ñava'a xí'in ra ña kuchiño kee ndíka ra ve'e kaa. Tá ndi'i ndato'on taPedro to'on yó'o, ta nika'an ka ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xí'in taSantiago† ta xí'in inka
nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa ta-
Jesús, ndato'on ndó ndi'i ña ndo'o i —káchí
taPedro xí'in na.
Tá ndi'i ñayó'o, ta kee taPedro, kua'an ra
inka xiiña.
18 Nitivi inka kivi, ta ndi'i natropa na
ndáa ve'e kaa, naka'nda ní ini na chi on koó
ka taPedro ini ve'e kaa, ta ñii síso na ndáka
to'on tá'an na ndasaá kúu keta ra ve'e kaa
yó'o. 19 Ta tarey Herodes xa'nda chiño ra
noo inka natropa ña ko'on na nandukú na
taPedro. Ta nixa'an na, ta ni-kuchiño naní'i
na ra. Ta saá tarey Herodes kana ra natropa
na xikuu na xindaa taPedro, vaxi na noo ra.
Tá kixaa na noo ra, ta nindaka to'on va'a ra
na ndasaá kuchiño keta taa ta xinakaa ini
ve'e kaa. Ta ndi'i nika'an ra xí'in natropa
yó'o, ta saá xa'nda chiño ra ña kivi ndi'i
nayó'o na xikuu na xindaa taPedro ini ve'e
kaa, chi xáni sini ra ndí nayó'o kúu na taxi
keta taPedro. Ta niya'a lo'o kivi, ta saá
tarey Herodes kee ra ñoo estado Judea ta
kua'an ra nda ñoo Cesarea kutaku ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá nixi'i tarey Herodes

20 Ta tarey Herodes sáa ní ini ra xíni ra
nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón. Ta saá
nañoo yó'o nakutá'an na, ta nika'an tá'an
na ndasaá koo ke'é na ña tuku nakutá'an
va'a na xí'in tarey yó'o. Ta nixiyo ñii
taká'no, taa ta ndíso chiño xí'in kua'a ní
chiño tarey Herodes kúu ra, ta tayó'o naní
ra Blasto. Ta nivi nañoo Tiro xí'in nañoo
Sidón nixaa na noo taBlasto, ta nika'an
na xí'in ra ndúkú na noo ra ña chindeé
ra na ña kuchiño nakutá'an va'a na xí'in
tarey. Saá chi kua'a ní ña xíni ñó'ó nivi
nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón kúu ña sáta
na noo nivi na táku ñoo noo xá'nda chiño
tarey Herodes. 21 Ta saá tarey Herodes
ñii kivi nakoo yu'ú ra ña nakutá'an ra
xí'in nivi nañoo Tiro xí'in nañoo Sidón,
ta nakundixin ra tikoto va'a ña livi ndíxin
mii narey, ta xikoo ra táyi ká'no tón to'ó
ta nika'an ra xí'in nivi na nakutá'an yó'o.
22 Tá xini so'o na to'on ká'an ra, ta xí'in
ndi'i ndee na nika'an na, káchí na saá:
—On siví taa ñoyívi yó'o kúu taa ta
ká'an yó'o, chi ñii ndios kúu ña ká'an yó'o
—káchí na, ká'an na xa'a tarey Herodes.
23 Tá mií xandikon saá ñii ñaángel sa-
takué'e ña xí'in kue'e tikusú taHerodes
yó'o, ta nixi'i ra. Saá nindo'o ra chi kóni
ra naki'in ra ñato'ó ña kúu ñato'ó Ndios.
24 Ta to'on va'a Ndios ña ká'an xa'a
Jesucristo nixita ní'nó ka ña, ta kua'a ní ka
nivi kandixa na ña.
25 Tá taBernabé xí'in taSaulo sandi'i na
chiño ke'é na ñoo Jerusalén, ta kee na
kuano'o na ñoo Antioquía, ta kua'an taJuan
xí'in na, ta inka kivi taJuan yó'o kúu Mar-
cos.

13

To'on yó'o ká'an ndí taSaulo xí'in taBernabé
kee na kua'an na kua'a ní ñoo
ña ndato'on na xí'in nivi to'on va'a xa'a taJesús

1 Ñoo Antioquía nixiyo kua'a ní nivi na
ndíkon yichi taJesús ta nákutá'an na xa'a
ña kísa ká'no na Ndios. Sava nivi yó'o kúu
naprofeta, ta kúu na namaestro na sáná'a
nivi to'on Ndios. Ta saá taBernabé, taSaulo,
taSimón (inka kivi ká'an na xí'in taSimón
kúu taToón), taLucio tañoo Cirene kúu ra,
ta taManaén (taa ta ñii káchí xa'no xí'in
tarey Herodes Antipas kúu ra),* ndi'i nataa
yó'o kúu na naprofeta ta kúu na namaestro
na kísa ndivi chiño noo nivi na kándixa ta-
Jesús na nákutá'an ñoo Antioquía yó'o. 2 Ta
nitondaa ñii kivi nivi na kándixa taJesús na
táku ñoo Antioquía nakutá'an na xa'a ña
kísa ká'no na Ndios, ta yóo so'on na ká'an
na xí'in Ndios, ta saá nika'an Níma Ndios
xí'in na, káchí ña:
—Xa kana i taBernabé xí'in taSaulo ña
kasa ndivi na chiño ña xíni ñó'ó ní noo i. Ta
vitin ndó'ó, va'a sakuiso chiño ndó na ña
ko'on na kasa ndivi na chiño yó'o —káchí
Níma Ndios xí'in nivi na ndíkon yichi ta-
Jesús na nakutá'an ñoo Antioquía.
3 Ta saá yóo so'on ka na, ta ká'an na
ndúkú na noo Ndios xa'a taBernabé xí'in
taSaulo. Ta ndi'i ke'é na saá, ta chiso na
nda'a na sini taSaulo xí'in sini taBernabé,
ta ti'ví ña'á na ña ko'on na kasa ndivi na
chiño ña xa kana Ndios na ke'é na.

To'on yó'o ká'an ndí naapóstol ká'an ndoso na
to'on Ndios noo nivi isla Chipre

4 Ta Níma Ndios kúu ña ní'i yichi na ña
kua'an na kasa ndivi na chiño Ndios. Ta

† 12:17 taSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

* 13:1 Mii taHerodes Antipas yó'o kúu ra taa ta xa'ni taJuan taa ta sakuchu nivi xina'á.

saá taSaulo xí'in taBernabé kee na kua'an
na ta nixaa na ñoo Seleucia, ta ndaa na ñii
tón barco, ta kua'an na ta nixaa na ñoo
ña naní Salamina. Ñoo yó'o nákaa ña noo
ño'o ña kúu isla Chipre. 5 Ta nixaa na ñoo
yó'o, ta nixa'an na ñii ñii ve'e ño'o sinagoga
najudío, ta nika'an ndoso na to'on Ndios
noo nivi na nakutá'an yó'o. Ta ndíkon tuku
taJuan Marcos kua'an ra xí'in taSaulo ta
xí'in taBernabé ña chíndeé ña'á ra. 6 Ta saá
naki'in na kua'an na ta niya'a na ñii ñii ñoo
nda nixaa na ñoo Pafos, ña nákaa inka tá'ví
isla Chipre. Ta ñoo yó'o nakutá'an na xí'in
ñii tajudío, taa ta kísa chiño xí'in magia kúu
ra, ta kúu ra ñii taprofeta vatá ta sándá'ví
nivi, ta naní ra Barjesús. 7 Ta tayó'o kúu
ra taa ta yóo va'a xí'in tagobernador Sergio
Paulo, ta tagobernador yó'o kúu ra taa ta
ndíchí ní sini. Ta saá tagobernador yó'o
kana ra taBernabé xí'in taSaulo ña kixi na
noo ra chi kóni ra koni so'o ra to'on Ndios.
Tá kixaa na noo tagobernador yó'o, 8 ta
yóo tamago Barjesús xí'in ra. (Ta inka
kivi Barjesús to'on griego kúu Elimas.) Ta
tamago yó'o chíkaa ra ndee ña kasi ra ña
on kandixa tagobernador to'on Ndios ña
ndato'on naapóstol xí'in ra, chi taElimas
yó'o on xiin ra taxi ra ña tagobernador ki'vi
ra yichi taJesús. 9 Ta taSaulo (ta inka kivi
ra kúu Pablo), chútú ní ini ra xí'in Níma
Ndios, ta saá nakoto káxín ra noo taElimas
ta nika'an ra xí'in ra, 10 káchí ra saá:

—¡Yó'ó kúu taa ta ndíkon yichi ñaníma
ndiva'a ká'no! Yó'ó kúu taa ta kísa toon
noo ndi'i ñandaa. Taa ta sándá'ví nivi
kúu ún, taa ta vatá kúu ún. ¿Ndachun on
xiin ún sandakoo ún ña sándá'ví ún nivi?,
chi ndi'i saá kivi ndúkú ndeé ún ndasaá
sativí ún yichi Ndios ña kúu ñandaa, ta
kóni ún sanduu ún ña yichi on vá'a. 11 Ta
xa'a ñayó'o, vitin Ndios saxo'vi ra yó'ó,
ta kukuáá nduchu noo ún ña on kívi ka
koto ún ndasaá yé'e ño'o ndiví, ta saá
koo ún nda kixaa kivi ña chitóni Ndios
sandúva'a ra nduchu noo ún —káchí ta-
Pablo xí'in taElimas.

Ta xandikon saá kixaa ña kunaa noo
taElimas, chi kukuáá nduchu noo ra. Saá
chi nda lo'o ka on vása tívi xíto ra, tanda
xíka kuáá nda'a ra, ndúkú ra nivi ña tiin
na nda'a ra ta kuni'i na yichi ra ko'on ra.
12 Tá xini tagobernador ña ndo'o taElimas,
ta saá nandikó ini ra, ta kandixa ra taJesús
ta kixá'á ra ndíkon ra yichi ra. Ta xí'in ñasii
ini ra ta xí'in ña naka'nda ini ra, xíni so'o ra
to'on ña saná'a taPablo xa'a taJesús xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo ta xí'in taBernabé
ña nixaa na ñoo Antioquía ña nákaa estado Pisidia

13 Ta saá taPablo kee ra ñoo Pafos kua'an
ra xí'in natá'an ra, ta ndaa na ñii tón
barco, ta kua'an na nda ñoo Perge, ña
nákaa estado Panfilia. Ta ñoo yó'o taJuan
Marcos sandakoo ra naapóstol, ta nandikó
ra kuano'o ra ñoo Jerusalén. 14 Ta saá
naki'in taPablo kua'an ra xí'in natá'an ra
nda ñoo Antioquía ña nákaa estado Pisidia.
Tá nitondaa kivi yii ña nákindée najudío,
ta saá kua'an naapóstol yó'o ve'e ño'o sin-
agoga ña nákaa ñoo yó'o, ta nixaa na ta
xikundoo na. 15 Ta saá ñii taa nakundichi
ra ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña nitaa
taMoisés, ta ka'vi ra lo'o to'on Ndios ña
nitaa inka taprofeta xina'á ña xini so'o nivi
na ndóo yó'o. Ta ndi'i ka'vi tayó'o, ta
naná'no ve'e ño'o sinagoga yó'o nika'an na
xí'in naapóstol, káchí na saá xí'in na:

—Tata natá'an yó, tá yóo ka to'on ña
ka'an ndó ña chikaa ndó ndee ini ndi, ta
saá vitin ndúkú ndi noo ndó ña ka'an ndó
ndato'on ndó xí'in ndi —káchí naná'no
ve'e ño'o sinagoga xí'in taPablo ta xí'in
taBernabé.

16 Ta saá taPablo nakundichi ra ta nixika
nda'a ra noo nivi na nakutá'an yó'o ña
tásiín koo yu'u na. Ta saá kixá'á ra ka'an
ra, ndato'on ra xí'in na:

—Tata natá'an yó, ndó'ó na kúu nivi
sa'ya ñani síkuá taIsrael, ta xí'in ndó'ó,
nivi na kísa to'ó Ndios, vará on vása kúu
ndó nivi nañoo Israel, ndúkú i noo ndi'i
ndó ña koni so'o ndó to'on ña ka'an i nda-
to'on i xí'in ndó vitin. 17 Ndato'on i xí'in
ndó ndasaá ke'é Ndios kuiya xina'á xí'in
naxii síkuá mii yó nivi naIsrael. Saá chi
Ndios nakaxin ra naIsrael ña kuu na nivi na
ndíkon ña'á. Ta kivi xitaku na ñoo Egipto,
ta Ndios ke'é ra ñava'a xí'in na ña kuina
na, ta nduu na kua'a ní nivi. Ta saá xikuu
na naesclavo, na on vása xikomí ndayí ña
sandakoo na ña yo'vi kisa chiño na noo
napatrón na, ta nixo'vi ní na. Ta saá xí'in
ndee ra, Ndios tava ra ndi'i naIsrael ña kee
na ñoo Egipto, ta kua'an ndíka na. 18 Ta saá
ovi siko kuiya kundeé ini Ndios noo ña on

vá'a ke̱'é na kivi nixika na yuku yichí. Ta
saá ni, xindaa ra na ta kisa mani ra na. 19 Ta
saá kixaa na noo ño'o ña naní Canaán, ta
Ndios chindeé ra naIsrael ña sandi'i na xa'a
nivi na kúu uxa ti'vi ná'no na xitaku noo
ño'o Canaán yó'o, ta taxi ra ño'o Canaán
yó'o nduu ña ño'o nivi naIsrael na xikuu
xii síkuá yó. 20 Ta saá, komi ciento ovi siko
uxu kuiya, najuez xikuu nivi naná'no noo
naIsrael, ta xa'nda chiño na noo na. Ta saá
taprofeta Samuel xikuu ra tachiño ká'no
noo naIsrael. 21 Ta saá naIsrael nakuita na,
ta ñii toon ndukú na noo taSamuel ña taxi
ra ñii taa kuu ra tarey noo na. Ñakán Ndios
taxi ra ndayí nda'a taSaúl ña xikuu ra tarey
ta xa'nda chiño ra noo na. Ta taSaúl yó'o
xikuu ra sa'ya taCis, ta kúu ra tatá'an ñii
ti'vi nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín.
Ta tarey Saúl xa'nda chiño ra noo naIsrael
ovi siko kuiya. 22 Ta saá Ndios kindaa ra
ndayí nda'a taSaúl, ta taxi ra ndayí yó'o
nda'a taDavid, ta xikuu ra tarey ta xa'nda
chiño noo naIsrael. Ta nika'an Ndios xa'a
taDavid, kachí ra saá: "Ndatán yóo ini i, saá
yóo ini taDavid, ta kúu sa'ya taIsaí, ta kúsii
ní ini i xíni i ra, ta ndixa kasa ndivi ndi'i
ra ña kóni i", kachí Ndios xa'a tarey David.
23 Tarey David yó'o xikuu xii síkuá taJesús,
taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi naIsrael.
Ta xí'in ña ke̱'é ra saá, Ndios kisa ndivi ra
ña kindoo ra xí'in naxii síkuá yó. 24 Tá on
ta'án ka kixaa taJesús ña kasa ndivi ra chiño
ña taxi Ndios nda'a ra, ta kixi si'na taJuan,
ta nika'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi
ñoo Israel. Nika'an ra xí'in na ndí xíni
ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichi
ña on vá'a xíka na, ta saá kixi na kuchu
na. 25 Tá xa yatin nitondaa kivi ña ndi'i
chiño taJuan, ta saá nindaka to'on ra nivi,
kachí ra saá xí'in na: "¿Yukía xáni sini ndó
xa'a i? ¿Yu kúu i, káchí ndó? Chi on siví
yi'i kúu taa ta ti'ví Ndios vaxi sakaku nivi
ñoyívi yó'o. Saá chi taa ta ti'ví Ndios vaxi
sakaku mii yó vaxi ra sata i. Taa ta ká'no ní
ka noo i kúu ra, ta yi'i kúu taa ta nino ní ka
noo ra. Yi'i kúu taa ta kísa chiño kuiti noo
ra", kachí taJuan xí'in na.

26 'Ndó'ó, ñoo i, najudío na kúu sa'ya
ñani síkuá taAbraham, ta ndó'ó nivi na
kísa to'ó Ndios, ta on siví najudío kúu ndó,
vitin ká'an ndoso i noo ndi'i ndó ndí Ndios
xa ti'ví ra to'on ra kixaa ña noo yó, ta
to'on yó'o ká'an ña ndasaá taJesús kuchiño
sakaku ra ndi'i yó. 27 Ta saá ni, nivi ñoo
Jerusalén ta xí'in nachiño ná'no noo na,
ni-kundaa ini na yu kúu taJesús, ni on vása
ní-kundaa ini na yukía káchí to'on Ndios
ña nitaa na xina'á xa'a taa ta ti'ví Ndios
sakaku ra mii yó. Vará mii to'on Ndios yó'o
ká'vi najudío ve'e ño'o sinagoga ñii ñii kivi
yii ña nákindée na, ta on vása ní-kundaa
ini na ndí taJesús kúu taa ta ká'an to'on
Ndios xa'a. Ñakán nika'an na ndí xíni ñó'ó
kivi taJesús. Ta xí'in ña ke̱'é na saá, kisa
ndivi na to'on Ndios ña nitaa naprofeta
xina'á. 28 Vará on vása ní-naní'i na kuachi
taJesús ña taxi ka'ni na ra, ta ndukú na noo
tagobernador Pilato taxi ra ndayí nda'a na
ña ka'ni na taJesús. 29 Ta saá, tá ndi'i
kundivi ndi'i to'on Ndios ña ká'an xa'a ña
kundo'o taJesús, ta saá nixi'i ra, ta sanoo
na yikí koñu ra nda'a tón cruz ta sandúxun
na ña tixin kavua. 30 Tá niya'a lo'o kivi,
ta Ndios sanataku ra taJesús. 31 Tá ndi'i
nataku ra, ta kua'a kivi nixiyo ra ñoyívi
yó'o, ta kua'a yichi nitivi ra noo nivi na kúu
na xa nixika xí'in ra estado Galilea tanda
ñoo Jerusalén kivi tá on ta'án kivi ra nda'a
tón cruz. Ta vitin nivi yó'o kúu na ndákuiin
ndí ndixa nataku ra, ta ndáto'on na xa'a ra
noo ndi'i ñoo Israel.

32 'Ta vitin ndáto'on ndi xí'in ndó to'on
va'a ndí Ndios xa kisa ndivi ra ña kindoo
ra xina'á xí'in naxii síkuá mii yó na kúu
naIsrael. 33 Saá chi sanataku ra taJesús, ta
xí'in ñayó'o sáná'a ra ndí taJesús kúu taa
ta nakaxin ra sakaku nivi. Ñii ki'va saá
sáná'a ñii xiiña noo to'on Ndios ña kúu
Salmo ovi, noo nitaa na to'on ña nika'an
Ndios xí'in taa ta nakaxin ra. To'on Ndios
yó'o káchí ña saá: "Yó'ó kúu Sa'ya i, ta
chitóni i ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña
vaxi kúu i Yivá ún", kachí Ndios, nitaa na
xina'á. 34 Ndios sanataku ra taJesús, ta nda
ñii kivi ña vaxi on kivi ka ra ni on ta'yi yikí
koñu ra. Ta xí'in ña sanataku ra taJesús
saá, Ndios kisa ndivi ra to'on ra ña nitaa
na xina'á, kachí ra saá: "Ndixa xa'a mii
ndó kasa ndivi i ñava'a ña kúu ña kindoo i
xí'in tarey David", kachí Ndios. 35 Ta inka
xiiña noo to'on Ndios ña naní Salmos, vaxi
to'on ña káchí saá: "Tata Ndios, tá kixaa
kivi ña kivi taa tayii ta kísa chiño noo ún,
ta nduxun ra, ta ndixa on taxi ún ña ta'yi
yikí koñu ra", káchí ña. 36 Ta kúndaa ini
yó ndí to'on yó'o on vása ká'an ña xa'a
tarey David. Saá chi tá ndi'i kisa ndivi

tarey David ña chitóni Ndios, ta saá nixi'i
ra, ta sandúxun na yikí koñu ra, ta nita'yi
yikí koñu ra. 37 Ta taJesús, vará nixi'i ra,
ta on vása ní-ta'yi yikí koñu ra, chi Ndios
sanatakú ña'á ra. 38 Natá'an yó, xíni ñó'ó
kundaa ini ndó to'on yó'o: Ndixa taJesús
nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña ke'é ra
saá, Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi yó. 39 Saá chi tá kandixa yó taJesús,
Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó ta
sanduu ra yó nivi na ndii noo ra. Ta xa'a
ñayó'o kúndaa ini yó ndí taJesús xa kisa
ndivi ra chiño ña on vása kúchiño kasa
ndivi ndayí Ndios ña kúu ña nitaa taMoisés
xina'á. 40 Vitin kuenda ní koo ndó koto on
kua'a ndó kandixa ndó to'on yó'o, ta saá
kundivi xí'in ndó ña nika'an Ndios xa'a nivi
na toon ní ini, chi naprofeta nitaa na to'on
Ndios ña káchí saá:

41 Ndó'ó, tá kúu ndó nivi na xáku ndaa yi'i,
taa ta kúu Ndios,
vitin kuyi'ví ndó ta naka'nda ini ndó.
Ta va'a kono ndó ko'on xíká ndó koto yo'vi
ní xo'vi ndó ña vaxi.
Saá chi yi'i ke'é i ñii chiño ká'no ní kivi táku
ka ndó ñoyívi noo ño'o.
Chiño yó'o ká'no ní ña, ta saá, táná koo nivi
na ndato'on xí'in ndó xa'a chiño
yó'o,
ta on vása kuchiño ndó kandixa ndó ña
ndato'on na,
kachí Ndios, nitaa ñii taprofeta xina'á
—káchí taPablo, ndato'on ra xí'in nivi na
nakutá'an ve'e ño'o sinagoga yó'o.

42 Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixá'á
na kée na ve'e ño'o yó'o. Ta nivi na on
siví najudío kúu, xaku ndá'ví na noo na
ña kixi tuku na inka yichi ña kúu kivi yii
ña nákutá'an nayó'o. Saá chi kóni na ña
naapóstol yó'o nandaxin ka na to'on ña
kixá'á na sáná'a na noo nivi yó'o. 43 Ta
saá tá kee taBernabé xí'in taPablo ve'e
ño'o sinagoga yó'o, ta kua'a ní nivi kee na
ndíkon na sata naapóstol yó'o noo kua'an
nayó'o. Sava nivi na kua'an sata na kúu
najudío, ta sava na kúu nivi na ndíkon yichi
najudío ta ñii káchí kísa to'ó na Ndios xí'in
na, vará on siví najudío kúu na. TaPablo
xí'in taBernabé ndato'on na xí'in nivi na
ndíkon sata na yó'o, káchí na saá:

—Nda ñii kivi on sandakoo ndó yichi
taJesús noo ndixa Ndios sání'i ra ndó'ó
kua'a ní ñava'a —káchí naapóstol xí'in nivi
yó'o.

44 Ta saá niya'a uxa kivi, ta nitondaa
inka kivi yii ña nákindée najudío. Ta saá
taPablo xí'in taBernabé kixaa tuku na ve'e
ño'o sinagoga noo xa nakutá'an kua'a ní
nivi. Saá chi ndi'i nivi ñoo yó'o kixaa na
ña koni so'o na to'on Ndios. 45 Ta naná'no
noo najudío, kivi xini nayó'o ndí kua'a
ní nivi nakutá'an na xa'a ña koni so'o na
to'on ña saná'a naapóstol, ta chútú ní ini
naná'no yó'o xí'in ñakuíni. Ta saá kixá'á
na kándiva'a na xí'in taPablo, ta nika'an
na xí'in ra ndí on siví ñandaa kúu to'on
sáná'a ra. 46 Ta saá ndakuiin taPablo xí'in
taBernabé, nika'an na, káchí na:

—Ndixa chiño noo ndi kúu ña si'na nda-
to'on ndi to'on Ndios xí'in ndó'ó na kúu
natá'an yó najudío. Ta saá ni, vitin ndó'ó
on xiin ndó kandixa ndó to'on yó'o. Saá
chi ndó'ó xáni sini ndó ndí on vása ndáya'ví
ndó naki'in ndó ñava'a saní'i Ndios ndó'ó,
ña kúu ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá
kivi. Ñakán kía sandakoo ndi ndó'ó ta ko'on
ndi inka xiiña noo táku nivi na on siví
najudío kúu, ta ndato'on ndi to'on Ndios
xí'in nayó'o. 47 Chi ña ke'é ndi saá kúu ña
xa'nda chiño Ndios noo ndi, kivi kachí ra:

Taxi i ña nduu ndó ndatán yóo ño'o ña yé'e,
saá koo ndó noo nivi na on siví najudío kúu,
na táku inka xiiña.
Ndatán yóo ño'o ña yé'e, ña kuchiño koto
na yichi va'a, saá koo ndó'ó,
chi saná'a ndó nivi na táku inka xiiña ña
kuni'i ndó yichi ña kuchiño kixaa
na noo i, ta sakaku i na,
kachí Ndios xí'in ndi —káchí taPablo, ndá-
to'on ra xí'in nayó'o.

48 Tá nivi na on vása kúu najudío xini
so'o na to'on yó'o, ta kúsii ní ini na, ta
kixá'á na ká'an na, káchí na ndí ña va'a
ní kúu to'on Ndios. Ta ndi'i nivi na kúu
na nakaxin Ndios xa'a ña kutaku na xí'in
ra ndi'i saá kivi ña vaxi, nivi yó'o kandixa
na to'on Ndios ña xini so'o na ndato'on
taPablo, ta kixá'á na ndíkon na yichi Ndios.
49 Ta saá to'on Ndios nixita ní'nó ña ndi'i
saá ñoo ña ñó'o estado Pisidia yó'o. 50 Ta
ñoo yó'o yóo náña'a ná kúu ná kísa to'ó
Ndios, ta kánóo to'on va'a xa'a ná noo
nivi. Ta saá tuku yóo nataa naná'no na
kúu nachiño ñoo yó'o. Ta saá sava naná'no
noo najudío kixaa na noo náña'a xí'in nataa

yó'o, ta xí'in to̱'on vatá ká'a̱n na xa̱'a̱ ta̱-
Pablo ta xí'in ta̱Bernabé, chu̱'u ña'á na, ta
sa̱sa̱a̱ na ndi'i nayó'o. Ta saá xí'in ña sáa̱ ní
ini na, ta̱xin na ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ña
kee na ñoo yó'o ta ko̱'o̱n na inka̱ xiiña. 51 Ta
saá ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ta̱va na ndu̱xa̱n
ñó'o xa̱'a̱ na, ta sa̱kisin na ña, ña ko̱yo ya̱a̱
ña kómí ña. Ta ña ke̱'é na saá kóni kachí ña
ndí ni̱vi nañoo yó'o kúu na ndíso kua̱chi chi
ni̱-xiin na koni̱ so̱'o na to̱'on Ndios. Ta saá
ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ke̱e na ta kua̱'a̱n
na nda̱ ñoo Iconio. 52 Ta ni̱vi na kándixa
ta̱Jesús na táku̱ ñoo Antioquía ni̱ndo̱o na
ñoo na, ta kúsii̱ ní ini na, chi chútú ini na
xí'in Níma̱ Ndios.

14

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ndáto̱'on na to̱'on Ndios no̱o̱ ni̱vi ñoo Iconio

1 Tá ni̱xa̱a̱ ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ñoo
Iconio, ta kua̱'a̱n na ta ni̱ki̱'vi na ini ve'e
ño̱'o sinagoga, ta no̱o̱ ni̱vi yó'o va̱'a ní
nda̱to̱'on na to̱'on Ndios xa̱'a̱ ta̱Jesús. Ta
saá kua̱'a̱ ní najudío xí'in inka̱ ni̱vi na o̱n
vása kúu najudío ka̱ndixa na to̱'on yó'o, ta
ni̱ki̱'vi na yichi̱ ta̱Jesús. 2 Sava najudío na
ni̱-xiin kandixa to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n
na to̱'on ña sa̱sa̱a̱ na sava ni̱vi na o̱n vása
kúu najudío, ta nayó'o ni̱sa̱a̱ ini na xi̱ni na
ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús. 3 Ta saá ni,
ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ki̱ndo̱o ka̱ na kua̱'a̱
ní ki̱vi̱ ñoo Iconio yó'o, ta o̱n vása ní-yi'ví
na, ta ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on Ndios no̱o̱
ni̱vi ñoo yó'o, ndáto̱'on na ndí Ndios kúu
ta̱a ta̱ ká'no ini, ta kúu ra ta̱ kí'vi ini xíni
ra ni̱vi. Ta nda'a̱ ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé,
Ndios ta̱xi ra ndee̱ ra xa̱'a̱ ña ke̱'é na kua̱'a̱
ní ñava̱'a ná'no ña ta̱xi ña na̱ka'nda ní ini
ni̱vi xíni na. Xí'in ña ké'é na saá, Ndios
sa̱ná'a káxín ra no̱o̱ ni̱vi ndí to̱'on ña nda̱-
to̱'on na xa̱'a̱ ra kúu ñanda̱a̱. 4 Ta saá ni,
ni̱vi nañoo yó'o ni̱ta̱'vi̱ tá'an na: sava na
xi̱kundiko̱n na ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé, ta
sava na xi̱kundiko̱n na najudío na ni̱-xiin
kandixa to̱'on xa̱'a̱ ta̱Jesús. 5 Ta saá sava
najudío, xí'in inka̱ sava na o̱n vása kúu
najudío, xí'in inka̱ naná'no no̱o̱ nañoo yó'o,
na̱koo yu'ú na, ta ndu̱kú na ndasaá koo sa-
takué'e̱ na ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé ña koon
na yu̱u̱ nayó'o ta ka'ni ña'á na. 6 Tá xi̱ni
so̱'o ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé yukía̱ chi̱ka̱a̱
ini ni̱vi yó'o ke'é na, ta ke̱e na kua̱'a̱n na nda̱
inka̱ ñoo ña na̱ní Listra xí'in ñoo ña na̱ní
Derbe ña ñó'o estado Licaonia, ta kua̱'a̱n na
ñii ñii ñoo yatin yó'o. 7 Ta ndi'i saá ñoo no̱o̱
xáa̱ na, ta ká'a̱n ndoso na to̱'on va̱'a xa̱'a̱
ta̱Jesús no̱o̱ ni̱vi na táku̱ ñoo yó'o.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ni̱vi nañoo Listra ndasaá ko̱on na yu̱u̱ ta̱Pablo

8 Ta ñoo Listra táku̱ ñii ta̱a, ta̱ o̱n ki̱vi̱
kaka xá'á kúu ra, ta̱nda̱ ki̱vi̱ ka̱ku ra ta̱nda̱
vitin o̱n ki̱vi̱ kaka xá'á ra. 9 Ta ta̱a yó'o yóo
ra xíni̱ so̱'o ra to̱'on ká'a̱n ta̱Pablo, ta saá
ta̱Pablo xi̱to káxín ra nduchu̱ no̱o̱ ta̱ o̱n ki̱vi̱
kaka xá'á yó'o, ta ku̱nda̱a̱ ini ra ndí ta̱yó'o
kándixa ra ndí Ndios kúchiño ra sandúva̱'a
ña'á ra. 10 Ta ta̱Pablo, xí'in ndi'i ndee̱ ra,
ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱a ta̱ o̱n ki̱vi̱ kaka xá'á yó'o,
káchí ra saá:
—Nakundichi ún ta kaka xá'á ún —káchí
ta̱Pablo xí'in ra.
Ta saá ñii ndeé ka̱ndeta ra nda̱ ni̱no, ta
ki̱xá'á ra xíka xá'á ra. 11 Tá xi̱ni ni̱vi ña ke̱'é
ta̱Pablo xí'in ta̱a ta̱ o̱n ki̱vi̱ kaka xá'á yó'o, ta
saá xí'in ndi'i ndee̱ na, ki̱xá'á na ká'a̱n na,
káchí na saá:
—¡Koto ndó vitin! Xa ki̱xa̱a̱ o̱vi̱ ndios
no̱o̱ yó. Nda̱tán ná'a ni̱vi saá ná'a na
—káchí na, ká'a̱n na xí'in tá'an na xí'in
to̱'on licaonio, ña kúu to̱'on mi̱i na.
12 Ni̱vi yó'o xáni si̱ni̱ na ta̱Bernabé kúu
ñii ndios ña na̱ní Júpiter, ta ta̱Pablo kúu
inka̱ ndios ña na̱ní Mercurio. Saá xáni si̱ni̱
na chi ta̱Pablo kúu ta̱ ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on
no̱o̱ na. 13 Ta yóo ñii ve'e ño̱'o Júpiter yatin
yé'é no̱o̱ kí'vi ni̱vi ñoo yó'o. Ta ve'e ño̱'o
yó'o ke̱ta ñii su̱tu̱, ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱
Júpiter kúu ra. Va̱xi ra, ta o̱vi̱ si̱ndi̱ki̱ va̱xi
rí xí'in ra, ta ní'i ra kua̱'a̱ ní yita livi ña chi̱'i
yíko̱n na kúu ña. Saá chi ta̱su̱tu̱ xí'in ni̱vi
na ndíko̱n sa̱ta̱ ra, va̱xi na ña so̱ko̱ na ndi'i
ñayó'o no̱o̱ ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé. 14 Ta
ku̱nda̱a̱ ini ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé yu kúu
ña kóni ni̱vi ke'é na, chi xáni si̱ni̱ ni̱vi ndí
o̱vi̱ ndios kúu naapóstol yó'o, ta saá ña xáni
si̱ni̱ ni̱vi yó'o ki̱sa kini ña ini naapóstol yó'o,
ña̱kán ti̱in na tiko̱to̱ ña ndíxin na, ta nda̱ta
na ña. Ta ta̱Pablo xí'in ta̱Bernabé kama
ni̱ki̱'vi na ma̱'ñó ndi'i ni̱vi yó'o, ta xí'in ndi'i
ndee̱ na ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:
15 —Ndi'i ndó'ó ni̱vi na nákutá'an yó'o,
¿nda̱chun ké'é ndó saá? Chi mi̱i ndi̱, o̱n si̱vi
ndios kúu ndi̱, ndasaá kuiti ni̱vi kúu ndi̱.
Nda̱tán yóo mi̱i ndó, saá yóo ndi̱, ta ki̱xa̱a̱
ndi̱ no̱o̱ ndó ña ndato̱'on ndi̱ to̱'on va̱'a xa̱'a̱
Ndios ndino'o xí'in ndó, xa̱'a̱ ña sandakoo
ndó ña kísa to̱'ó ndó inka̱ ndios, ña o̱n vása
ndáya̱'ví. Ta ndúkú ndi̱ no̱o̱ ndó ña nandikó

ini ndó ta kixá'á ndó kasa to'ó ndó ñii laá
Ndios tatáku, ta kúu ta kisa va'a ndi'i ña
yóo. Ndios tatáku yó'o kisa va'a ra ñoyívi
nino, kisa va'a ra takuií mini, ta kisa va'a ra
ñoyívi yó'o. Saá tuku kisa va'a ra ndi'i ña
yóo ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i ña yóo
ñoyívi nino, ta kisa va'a ra ndi'i ña ñó'o ini
takuií mini. 16 Kuiya xina'á Ndios taxi ra
ndí nivi ko'on na yichi mii na. 17 Ta vará
kua'an yó yichi mii yó, ta Ndios on vása
ní-sandakoo ra sáná'a ra yó xa'a yu kúu ra,
ta ndixa xíni yó kua'a ní ñava'a ké'é Ndios
xí'in yó. Saá chi Ndios kúu taa ta táxi ña
va'a kóon savi noo ño'o xa'a ña kuina ndi'i
noo ña xíxi yó. Ta xí'in ña ke'é ra saá, Ndios
táxi ra nda'a yó ña xíxi yó, ta táxi ra ña táku
yó xí'in ñasii ini yó —káchí taPablo, ká'an
ra xí'in na.

18 Ta xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra
ndúkú ra noo nivi yó'o ná on soko na kiti
xí'in yita livi vaxi xí'in na. Ta yo'vi ní nixiyo
noo nivi yó'o ña on ke'é na saá, ta ni-soko
ka na ñayó'o noo taPablo xí'in taBernabé.

19 Ta saá kee sava najudío ñoo Antioquía,
ta kee inka sava najudío ñoo Iconio, ta
kixaa na noo yóo taPablo xí'in taBernabé,
ta kixá'á na chú'u na nivi xí'in to'on vatá
ña sasaa na ini nivi yó'o. Ta xí'in ña sáa ini
na xíni na taPablo, ta kixá'á na kóon ní na
yuu ra, tanda xáni sini na xa xa'ni na ra. Ta
saá tiin na yikí koñu taPablo, ta ñóo na ña
kua'an ña xí'in na nda sata nama ña xino
nduu ñoo yó'o. Ta saá sandakoo na yikí
koñu taPablo chi xáni sini na ndixa nixi'i
ra. 20 Ta saá nivi na ndíkon yichi taJesús
kixaa na, ta xino nduu na noo kándú'u yikí
koñu taPablo. Ta tá mií yíta na xíto na, ta
nakanda taPablo, ta nakundichi ra, ta ndikó
ra niki'vi tuku ra xí'in na ñoo Listra. Tá
nitivi inka kivi, ta taPablo xí'in taBernabé
kee na kua'an na inka ñoo Derbe.

21 Tá nixaa na ñoo yó'o, ta nika'an ndoso
na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi, ta kua'a
ní nivi nandikó ini na ta kandixa na ta-
Jesús. Ta saá taPablo xí'in taBernabé kee na
kua'an na, ta ndikó na nixaa tuku na ñoo
Listra xí'in ñoo Iconio, ta saá nixaa tuku
na nda ñoo Antioquía, ña nákaa estado
Pisidia. 22 Ta ñii ñii ñoo noo nixa'an taPablo
xí'in taBernabé, nakutá'an na xí'in nivi na
kándixa taJesús, ta nika'an na to'on ña
chikaa na ndee ini nivi yó'o, ta ndato'on
na xí'in na ña on sandakoo na yichi taJesús.
Nika'an ka na, káchí na saá:
—Xíni ñó'ó xo'vi ní yó ta saá xaa yó
kutaku yó noo xá'nda chiño Ndios —káchí
na.
23 Ñii ñii ñoo noo nákutá'an nivi na
kándixa taJesús xa'a ña kísa ká'no na Ndios,
taPablo xí'in taBernabé nakaxin na sava
nataa naxikua'a xa'a ña kuu na na ndíso
chiño xí'in nivi yó'o. Ta saá naapóstol xí'in
nivi ñii ñii ñoo yó'o na kándixa taJesús,
nixiyo so'on na ta nika'an na xí'in Ndios
xa'a nataa xikua'a na ndíso chiño xí'in
nayó'o, ta taxi ña'á na nda'a taJesús, ta
ndukú na noo ra ña kundaa va'a ra na ndíso
chiño xí'in nivi yó'o, chi vitin kándixa na
ra, ta ndáa ini na ra.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo xí'in taBernabé
ndikó tuku na ñoo Antioquía ña nákaa estado Siria

24 Ta saá kee taBernabé xí'in taPablo ñoo
Antioquía ña nákaa estado Pisidia, ta niya'a
na noo ño'o estado Pisidia, ta nixaa na
ñoo Perge, ña nákaa estado Panfilia. 25 Ta
saá nika'an ndoso na to'on Ndios noo nivi
nañoo Perge yó'o. Ta saá naki'in na kua'an
na ta nixaa na ñoo Atalia, ña nákaa yatin
yu'u takuií mini, 26 ta ndaa na tón barco
kua'an no'o na ñoo Antioquía ña nákaa
estado Siria. Ñoo Antioquía yó'o kúu ñoo
noo si'na nivi na kándixa taJesús nika'an
na xí'in Ndios xa'a taPablo xí'in taBernabé,
ta ndukú na noo ra ña kundaa va'a ra
naapóstol yó'o ta ke'é ra ñava'a xí'in na
kivi ko'on na kua'a ní ñoo ña kasa ndivi na
chiño ra. Ta vitin taPablo xí'in taBernabé
xa kisa ndivi na chiño yó'o, ñakán ndikó na
naxaa tuku na ñoo yó'o. 27 Tá naxaa na ñoo
Antioquía yó'o, ta saá kana na nivi na kúu
na ndíkon yichi taJesús ña nakutá'an na
xí'in na. Ta saá kixá'á taPablo xí'in taBern-
abé ndato'on na xa'a ndi'i chiño va'a ña
ke'é Ndios xí'in na ñii ñii ñoo noo nixa'an
na. Ta ndato'on na xí'in nivi na nakutá'an
yó'o ndí Ndios vitin xa nakoná ra yichi
ña nivi na on siví najudío kúu, kúchiño
kandixa na taJesús, ta ki'vi na yichi ra. 28 Ta
saá na'á ní nixiyo taPablo xí'in taBernabé
ñoo yó'o, xí'in nivi na ndíkon yichi taJesús.

15

To'on yó'o ká'an ndí ñoo Jerusalén
nakutá'an nivi naná'no na ndíso chiño noo nivi

na kándixa taJesús

1 Ta saá sava nataa najudío na kándixa taJesús kee na estado Judea, ta kuaʼan na nda ñoo Antioquía, ta kixáʼá na ndátoʼon na xíʼin nivi na kándixa taJesús na on siví najudío kúu, ta nikaʼan na, káchí na saá:

—Tá on kasa ndivi ndó costumbre ña naní circuncisión, ndatán yóo ña xaʼnda chiño xii síkuá ndi taMoisés xinaʼá, ta Ndios on sakaku ra ndóʼó kutaku ndó xíʼin ra ndiʼi saá kivi —káchí na xíʼin nayóʼo.

2 Ta taPablo xíʼin taBernabé kixáʼá na náa na xíʼin nataa yóʼo na kee estado Judea, chi xáni sini na ndí on siví ñandaa kúu ña sánáʼa nataa na kee estado Judea yóʼo. Ta taPablo xíʼin taBernabé on vása ní-kivi koo yuʼú na xíʼin nataa yóʼo. Ta saá nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía yóʼo chikaa ini na tiʼví na taPablo xíʼin taBernabé ta xíʼin inka nataa koʼon na nda ñoo Jerusalén ña nakutáʼan na xíʼin inka naapóstol, ta xíʼin naxikuaʼa na ndíso chiño, chi kóni na ndí nayóʼo kasa ndaa na xaʼa kuachi yóʼo.

3 Ta saá nivi na kándixa taJesús ñoo Antioquía tiʼví na nataa yóʼo ña koʼon na ñoo Jerusalén. Ta saá kee na kuaʼan na, ta niyaʼa na maʼñó ñoʼo estado Fenicia, ta niyaʼa na maʼñó ñoʼo estado Samaria. Ta ñii ñii ñoo noo niyaʼa na, nakutáʼan na xíʼin nivi na kándixa taJesús. Ta kúsii ní ini nivi yóʼo ña xíni soʼo na ña nikaʼan naapóstol xíʼin na, chi naapóstol yóʼo ndatoʼon na ndasaá kuaʼa ní nivi na on vása kúu najudío xa nandikó ini na ta vitin kándixa na taJesús ta ndíkon na yichi ra.

4 Ta saá taPablo xíʼin taBernabé xíʼin nataa na kuaʼan xíʼin na nixaa na ñoo Jerusalén, ta ndiʼi naapóstol xíʼin naxikuaʼa na ndíso chiño ta xíʼin inka nivi na kándixa taJesús ñoo yóʼo, nakiʼin vaʼa na ndiʼi nayóʼo, na kúu na kixaa noo na. Ta saá nakutáʼan ndiʼi na, ta ndatoʼon taPablo xíʼin na xaʼa kuaʼa ní ñavaʼa keʼé Ndios kivi nixaʼan na ñii ñii ñoo nikaʼan ndoso na toʼon vaʼa xaʼa taJesús noo nivi. 5 Ta ndóo sava nafariseo, na kúu na kándixa taJesús, ta nakuita na ta nikaʼan na, káchí na saá:

—Nivi na kándixa taJesús, tá na on siví najudío kúu, ta nayóʼo, xíni ñóʼó kasa ndivi na costumbre ña naní circuncisión, ta xíni ñóʼó kasa ndivi ndiʼi na inka ndayí ña xaʼnda chiño taMoisés xinaʼá. Tá on kasa ndivi na ñayóʼo, ta Ndios on nakiʼin vaʼa ra na —káchí nafariseo nikaʼan na.

6 Ta saá nakutáʼan naapóstol xíʼin naxikuaʼa, na kúu na ndíso chiño xíʼin nivi na kándixa taJesús ñoo Jerusalén, ña kaʼan táʼan na yu kúu ñavaʼa xíni ñóʼó keʼé na xaʼa kuachi yóʼo. 7 Ta naʼá ní káʼan táʼan na, ta saá nakundichi taPedro ta nikaʼan ra xíʼin na, káchí ra saá:

—Nañani yó, xíni ndó ndí xa kuaʼa kuiya niyaʼa, Ndios nakaxin ra yiʼi ña kaʼan ndoso i toʼon ra noo nivi na on vása kúu najudío, ña kuchiño na kandixa na toʼon ñavaʼa xaʼa taJesús. 8 Ta Ndios, taa ta xíni vaʼa ini ndiʼi nivi, sanáʼa káxín ra noo ndi ña nakiʼin vaʼa ra nivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa taJesús. Saá chi ñii kiʼva ndatán Ndios taxi ra Níma ra ña kutaku ña ini mii yó, nivi na kúu najudío, saá taxi ra Níma ra ña kutaku ña ini nivi yóʼo na on vása kúu najudío. 9 Saá chi ndiʼi nivi na kándixa taJesús, ta Ndios kísa káʼno ini ra xaʼa kuachi na ta ndása ndii ra ini nayóʼo. Ta ñii kiʼva ndatán kéʼé ra xíʼin mii yó najudío, saá kéʼé ra xíʼin nivi na on vása kúu najudío. 10 Ta vitin, ¿ndachun kéʼé ndó ña sasaa ini Ndios?, chi on xiin ndó nakiʼin vaʼa ndó ndiʼi nivi na kándixa taJesús, ñii kiʼva ndatán Ndios nákiʼin vaʼa ra na. Nda víka, xáʼnda chiño ndó ndí ndiʼi nivi na kándixa taJesús xíni ñóʼó kasa ndivi na ndiʼi ndayí ña nitaa taMoisés xinaʼá. Ta ña kasa ndivi na saá, yóo ña ndatán yóo ñii ñaveé ní kuiso na. Ta ni mii yó, ta ni naxii síkuá yó, on vása ní-kundeé yó kuiso yó ñaveé yóʼo. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó sakuiso ndó ñaveé yóʼo sata nivi na on vása kúu najudío? 11 Ndiʼi mii yó na kándixa taJesús, ndixa kúndaa ini yó ndí Ndios keʼé ra ñavaʼa xíʼin yó ña sakaku ra mii yó chi taa ta káʼno ini kúu Ndios, ta on siví xaʼa chiño vaʼa keʼé yó kúu ña sakaku ra yó. Ta ñii kiʼva ndatán sákaku Ndios mii yó najudío, saá sákaku ra nivi na on vása kúu najudío —káchí taPedro xíʼin na.

12 Ta ndá tásiín ndóo ndiʼi nivi ña xíni soʼo na. Ta taPablo xíʼin taBernabé nakuita na, ta kixáʼá na káʼan na, ndatoʼon na xíʼin na xaʼa ñavaʼa keʼé Ndios xíʼin nivi na on vása kúu najudío. Saá chi Ndios taxi ra ndee ra ndaʼa taPablo xíʼin taBernabé ña keʼé na kuaʼa ní milagro xíʼin ñavaʼa náʼno noo nivi yóʼo. 13 Tá ndiʼi nikaʼan na, ta

taSantiago* kixá'á ra ká'an ra xí'in nivi na nákutá'an yó'o, ta káchí ra saá:

—Nañani yó, ¡koni so'o va'a ndó ña ka'an i xí'in ndó! 14 Xa xini ndó to'on nika'an taSimón Pedro xí'in yó ña ndasaá kixá'á Ndios ké'é ra ñava'a xí'in nivi na on vása kúu najudío, chi nakaxin ra kua'a ní nayó'o ña kundikon na ra ta nduu na nañoo ra. 15 Ta ña ke'é Ndios saá, ñii yóo yu'ú ña xí'in to'on nika'an Ndios ña nitaa naprofeta kuiya xina'á, kachí Ndios saá:

16 Ñii kivi vaxi ndikó i ñoo noo xa'nda chiño
tarey David xina'á,
ta noo ndi'i xa'a ve'e taDavid, kasa va'a i
ñaxaá,
ta mii xiiña noo ndi'i xa'a ve'e yatá, ndasa
xaá i ve'e.
17 Saá ke'é i chi kóni i ndí ña nivi na on vása
kúu naIsrael ná nandukú na yi'i ta
kixaa na noo i.
Saá chi kua'a ní nivi yó'o kúu na nakaxin i
kuu na nave'e i,
18 kachí Ndios, ta kúu taa ta nda kuiya
xina'á taxi ña kundaa ini nivi to'on
yó'o
—káchí taSantiago xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

19 Ta ká'an ka taSantiago xí'in na, káchí ra saá:

—Ta xa'a ña kúndaa ini i ña kóni kachí to'on Ndios yó'o, xáni sini i ndí ñava'a ke'é yó vitin kúu ñayó'o: On vá'a sandi'i ka yó ini nivi na kándixa taJesús, na on vása kúu najudío, 20 chi on vása xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí na nitaa taMoisés xina'á. Ta kuiti xíni ñó'ó kasa ndivi na ña káchí saá: On vá'a kuxu na ña nisoko nivi noo ñaídolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ña. Ta ni on vá'a nda ñii taa ki'vi ra kuachi xí'in ñii ña'a ñá on siví ñásí'í ra kúu, ta ni on vá'a nda ñii ña'a ki'vi ñá kuachi xí'in ñii taa ta on siví yii ñá kúu. Ta on vá'a kuxu na kiti tí sakuá'na na xa'ni na, chi nindoo nii rí koñu rí, ta on vá'a kuxu na nii. To'on yó'o kúu ña xíni ñó'ó taa yó noo tutu ña ko'on nda'a nivi na kándixa taJesús na on vása kúu najudío. 21 Saá ka'an yó xí'in na, chi xa kua'a ní kuiya ñii ñii kivi yii ña nákindée mii yó najudío, ini ve'e ño'o sinagoga xíni so'o nivi ña ká'an ndayí ña nitaa taMoisés xina'á —káchí taSantiago xí'in nivi na nakutá'an yó'o.

22 Ta saá naapóstol xí'in naxikua'a ta xí'in ndi'i nivi na kándixa taJesús na nákutá'an yó'o nixiyo yu'ú na, ta chikaa ini na ña ti'ví na sava natá'an na ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé ña kuni'i na tutu taxi na nda'a nivi na kándixa taJesús na on vása kúu najudío, na kúu na táku ñoo Antioquía ña ndá'vi ndaa estado Siria. Ta saá nakaxin na ovi taa naná'no noo nivi na kándixa taJesús, ta ti'ví na nayó'o ña ko'on na xí'in taPablo ta xí'in taBernabé. Ta ñii taa yó'o naní ra Judas, ta inka kivi ra kúu Barsabás. Ta inka taa ta ti'ví na ko'on naní ra Silas. 23 Ta tutu ña kuni'i na ko'on nda'a nivi káchí ña saá:

"Nañani yó xí'in náki'va yó, mii ndi kúu naapóstol xí'in naxikua'a na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Jerusalén. Ta nitaa ndi tutu yó'o ña ko'on nda'a ndó'ó, na kúu nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Antioquía, xí'in na táku kua'a ka ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, xí'in na táku kua'a ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. ¡Tí'ví ndi to'on ña chindeé ndi ndó'ó! 24 Xini so'o ndi ndí sava nivi na kee ñoo Jerusalén yó'o, ta nixaa na noo ndó ta nika'an na to'on ña sandi'i na ini ndó'ó. Ta mii ndi on vása ní-taxi ndi ndayí nda'a nayó'o ña ka'an na saá, ta to'on nika'an na kuiti sini mii na kaku ña. 25 Ta xa'a ñayó'o nakutá'an ndi ta nika'an tá'an ndi ndasaá koo ke'é ndi. Ta saá nixiyo yu'ú ndi, ta nakaxin ndi sava nataa tá'an ndi ña xaa na xí'in nañani yó taPablo ta xí'in taBernabé koto na ndó'ó. Nañani yó taPablo xí'in taBernabé kúu na kí'vi ní ini ndi xíni ndi, 26 ta ndixa nañani yó yó'o xa taxi xí'in mii na ña kasa chiño na noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, tanda táxi xí'in mii na ña kivi na xa'a ra. 27 Ta xí'in nañani yó yó'o ti'ví ndi nañani yó taJudas xí'in taSilas ña xaa na noo ndó ta kasa ndaa na ña ká'an tutu ña tí'ví ndi xaa nda'a ndó. 28 Mii Níma Ndios taxi ra ña yóo yu'ú ndi xa'a ña ke'é ndi. On vá'a sakuiso ndi ndó'ó kua'a ní ñayo'vi, ta saá on vása xíni ñó'ó kasa ndivi ndó inka ndayí, ta vitin ndasaá kuiti xíni ñó'ó kasa ndivi ndó to'on ña káchí saá: 29 On vá'a kuxu ndó ña nisoko nivi nda'a ñaídolo án ñaimagen, chi ndios vatá kúu ndi'i ñayó'o. On vá'a kuxu ndó nii kiti, ta on vá'a kuxu ndó kiti tí sakuá'na na xa'ni na. Ta ñii ñii taa, on vá'a ki'vi ra kuachi

* 15:13 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

xí'in ña'a ñá on siví ñásí'í ra kúu. Ta ñii ñii ña'a, on vá'a ki'vi ñá kuachi xí'in taa ta on siví yii ñá kúu. Tá kasa ndivi ndó ndayí yó'o, saá va'a ke'é ndó, ta on koó ka inka to'on ña ka'an ndi xí'in ndó vitin. Ta saá ná koo Ndios xí'in ndó ta taxi ra ña va'a koo ini ndó", káchí tutu ña xaa nda'a nivi na kándixa taJesús, na on vása najudío kúu.

30 Ta saá nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Jerusalén ti'ví na nataa na xa nakaxin na ko'on xí'in tutu yó'o, ta kee na kua'an na, ña taxi na ña nda'a inka nivi na on vása kúu najudío. Tá nixaa nataa yó'o ñoo Antioquía, ta saá kana na nivi na kúu na kándixa taJesús ña nakutá'an na koni so'o na ña ndáto'on tutu yó'o. 31 Tá ndi'i xini so'o na ña ká'an tutu yó'o, ta kúsii ní ini na chi to'on ña ndato'on tutu yó'o xí'in na, chikaa ka ña ndee ini na. 32 Ta taJudas xí'in taSilas, naprofeta kúu na, ta nataa yó'o nika'an na kua'a ní to'on ña ndasa va'a ini nivi ta chikaa ka ña ndee ini nivi yó'o. 33 Ta saá kindoo na lo'o ka kivi ñoo Antioquía, ta saá nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o ndukú na noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi na kixaa noo na xí'in tutu, ta nindayi na nataa yó'o. Ta saá naki'in na kua'an no'o na, ta naxaa na noo nivi na ti'ví ña'á. 34 Ta taSilas kindoo ra ñoo Antioquía chi saá chikaa ini ra. 35 Ta taPablo xí'in taBernabé kindoo ka na ñoo Antioquía. Ta naapóstol yó'o xí'in kua'a ní ka nivi na kándixa taJesús, sáná'a na to'on Ndios, ta ká'an ndoso na to'on va'a xa'a taJesús noo nivi ñoo yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a
ña nita'vi tá'an taPablo xí'in taBernabé

36 Ta saá niya'a lo'o kivi, ta nika'an taPablo xí'in taBernabé, káchí ra saá:

—Vitin ná ndikó yó ko'on yó ñii ñii ñoo noo xa niya'a yó nika'an ndoso yó to'on Ndios noo nivi. Ta saá kundaa ini yó án va'a yóo nivi na kándixa taJesús —káchí taPablo xí'in taBernabé.

37 Ta taBernabé kóni ra ña ko'on tuku taJuan Marcos xí'in na. 38 Ta taPablo ni-xiin ra ko'on tuku tayó'o, saá chi yichi noó nixa'an na nika'an ndoso na to'on Ndios noo nivi kua'a ní ñoo, ta kivi nixaa na ñoo estado Panfilia, taJuan Marcos sandakoo ra na ta ndikó ra kuano'o ra. 39 Ta saá taPablo xí'in taBernabé kixá'á na náa na xa'a taJuan Marcos, ta ni-kuchiño koo yu'ú na ña ko'on án on ko'on taJuan Marcos xí'in na. Ta saá chikaa ini taBernabé xí'in taPablo ña ta'vi tá'an na. Ta saá xí'in taBernabé kua'an taJuan Marcos. Ta ndaa na ñii tón barco ta kua'an na nda ñoo isla Chipre. 40 Ta taPablo nakaxin ra taSilas ko'on ra xí'in ra. Tá on ta'án ka kee na ko'on na, ta nivi na kándixa taJesús nakutá'an na, ta nika'an na xí'in Ndios xa'a ña taxi na taPablo xí'in taSilas nda'a Ndios ña chindeé ra nayó'o noo kua'an na. 41 Ta saá kee na kua'an na, ta kua'an na kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta kua'an na kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Cilicia. Ta ñii ñii ñoo noo kua'an na, ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús, ta nika'an na to'on ña chikaa ndee ini nivi yó'o ña ndino'o ka ini na kandixa na taJesús, ta vivíi ka kundikon na yichi ra.

16

To'on yó'o ká'an ndí taTimoteo
kua'an ra xí'in taPablo ta xí'in taSilas

1 Ta saá nixaa taPablo xí'in taSilas ñoo Derbe, ta kee na kua'an na nda ñoo Listra. Ta ñoo yó'o táku ñii taa naní ra Timoteo, taa ta kándixa taJesús kúu ra. Ta si'í taTimoteo yó'o kúu ñii ñájudía, ñá kándixa taJesús kúu ñá, ta yivá ra xikuu ñii tagriego. 2 Kánóo va'a ní to'on xa'a taTimoteo noo ndi'i nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Listra xí'in ñoo Iconio. 3 Ta taPablo kóni ra ndí taTimoteo ko'on ra xí'in na ñoo noo ko'on na. Ta taPablo xíni ra ndí kua'a ní najudío táku na noo kóni na ko'on na, ta saá xani sini ra ndí taTimoteo xíni ñó'ó kasa ndivi ra costumbre ña naní circuncisión. Saá chi najudío yó'o xíni na ndí yivá taTimoteo xikuu ra ñii tagriego. Tá ndi'i kisa ndivi taTimoteo ñayó'o, ta kee ra kua'an ra xí'in na. 4 Ta ñii ñii ñoo noo yá'a na kua'an na, ndato'on na xí'in nivi na kándixa taJesús, ká'an na xí'in na ndasaá naapóstol xí'in inka naxikua'a ñoo Jerusalén kindoo yu'ú na xa'a ña xíni ñó'ó kasa ndivi nivi na on vása kúu najudío, tá kúu na nivi na kándixa taJesús. 5 Ta saá ñii ñii ñoo noo yá'a na kua'an na, taPablo, taSilas ta xí'in taTimoteo, ká'an na to'on ña chíkaa na ndee ini nivi ña ndino'o ka ini na kandixa na taJesús, ña on sandakoo na yichi ra. Ta saá ñii ñii kivi kua'a ka nivi kixá'á na kándixa na taJesús.

Ñayó'o ndáto'on xa'a ña nitivi noo taPablo

6 Ta saá taPablo xí'in na náta'an xí'in
ra kee na kua'an na, ta niya'a na noo ño'o
estado Frigia, ta niya'a na noo ño'o estado
Galacia, saá chi Níma Ndios on vása ní-taxi
ña ko'on na ka'an ndoso na to'on Ndios noo
nivi na táku estado Asia. 7 Ta saá nixaa
na ñii xiiña noo nákutá'an ño'o ña estado
Misia xí'in ño'o ña estado Bitinia, ta saá
kóni na ki'vi na ñoo estado Bitinia. Ta tuku
ni-xiin Níma Ndios taxi ña ki'vi na estado
yó'o. 8 Ta saá niya'a na noo ño'o estado
Misia ta kua'an na nda ñoo ña naní Troas,
ña nákaa yatin yu'u takuií mini. 9 Ta saá tá
kuñoó kúu ña, ta nitivi noo taPablo ñii taa,
ta estado Macedonia kúu ra, ta ñíndichi
ra xáku ndá'ví ra noo taPablo, káchí ra
saá xí'in ra: "Ya'a ún ta kixaa ún ñoo ndi
Macedonia, ta kasa ndivi ún chiño ña chin-
deé ún ndi'i", káchí ra xí'in taPablo. 10 Ta
saá xandikon kixá'á ndi kísa ndivi ndi ña
kama kee ndi ko'on ndi estado Macedonia,
chi kundaa ini ndi ndí ña nitivi noo taPablo
kúu ña kóni kachí ndí Ndios tí'ví ra ndi'i
ko'on ndi estado Macedonia ña ka'an ndoso
ndi to'on va'a xa'a taJesús noo nivi na táku
estado yó'o.

To'on yó'o ká'an ndí ñoo Filipos
taan na taPablo xí'in taSilas ini ve'e kaa

11 Ta saá ndaa ndi tón barco, tón kua'an
ñoo Samotracia, ta inka kivi kua'an ndi
xí'in nó, ta nixaa ndi ñoo Neápolis. 12 Ta
saá kee ndi kua'an xá'á ndi nda ñoo Filipos.
Ñoo Filipos yó'o kúu ñii ñoo ká'no ní, ta
ndáya'ví ní ka ña noo inka ñoo ña ñó'o es-
tado Macedonia. Ta ñoo Filipos yó'o ndá'vi
ndaa ña ñoo Roma. Ta nixiyo ndi ñoo yó'o
lo'o kuiti kivi. 13 Ta saá nitondaa kivi yii
ña nákindée najudío, ta kee ndi ñoo yó'o
ta kua'an lo'o ndi ta nixaa ndi ñii xiiña noo
nákaa ñii yuta, chi yu'u yuta yó'o nákutá'an
najudío xa'a ña ka'an na xí'in Ndios. Ta
xa nakutá'an sava náña'a, ta nixaa ndi ta
xikundoo ndi, ta kixá'á ndi ká'an ndi xí'in
náña'a yó'o. 14 Ta ñii ñáña'a yó'o naní ñá
Lidia, ñá kee ñoo Tiatira kúu ñá, ta chiño
ké'é ñá kúu ña síkó ñá tikoto va'a, ña color
ndí'í kúu ña. ÑáLidia yó'o kúu ña'a ñá kísa
ká'no Ndios, ta Ndios chindeé ra ñáyó'o ña
va'a kundaa ini ñá ndi'i to'on ña ndato'on
taPablo xí'in na xa'a taJesús, ta naki'in va'a
ñá to'on yó'o, ta kandixa ñá taJesús. 15 Ta
saá ñáLidia xí'in ndi'i nivi na kúu na táku
ve'e ñá kixá'á na kí'vi na ini takuií yuta, ña
chichi na, chi vitin kúu na nivi na kándixa
taJesús. Ta saá ñáLidia nduku ñá noo ndi
ña ko'on ndi xí'in ñá ve'e ñá, káchí ñá saá:

—Tá xáni sini ndó ndí ndixa ndino'o ini i
kándixa i taJesús vitin, ta saá na'a ndó ki'vi
ndó ta kindoo ndó ve'e i —káchí ñá xí'in
ndi.

Ta ñii toon xindichi ñá nika'an ñá xí'in
ndi ña kindoo ndi ve'e ñá, ta saá chikaa ini
ndi, ta kua'an ndi xí'in ñá ve'e ñá.

16 Ta ñii kivi kua'an tuku ndi noo
nákutá'an nivi ña ka'an na xí'in Ndios, tá
mií kua'an ndi yichi saá, nakutá'an ndi xí'in
ñii ñálo'o, ñáesclava kúu ñá, ta on kúchiño
sandakoo ñá chiño ña kísa ndivi ñá noo
napatrón ñá. Ñálo'o yó'o kómí ñá ñii níma
ndiva'a ña ndaku, ta níma yó'o táxi ña ndee
ña ká'an ñá xí'in nivi yukía kóni na kundaa
ini na, ta ví'í ní si'ún táva napatrón ñá xa'a
chiño kísa ndivi ñá xí'in nivi. 17 Ta ñálo'o
yó'o kixá'á ñá ndíkon ñá sata taPablo xí'in
ndi'i, na kúu na náta'an xí'in ra, ta tuku
tuku ndá'yi ñá ká'an ñá, káchí ñá saá:

—Nataa yó'o kúu na xíka chiño noo
Ndios, taa ta kúu taKá'no ka noo ndi'i ña
yóo. Nataa yó'o ndáto'on na xí'in ndó yu
kúu yichi va'a xíni ñó'ó kundikon ndó ña
sakaku Ndios ndó'ó —káchí ñá, ndá'yi ñá.

18 Ta ñii ñii kivi ñii ki'va ké'é ñá saá, ta
ndíkon ñá sata ndi. Ta saá taPablo, on vá'a
nakoni ini ra, ta ndikó koo ra ta nika'an ra
xí'in níma ndiva'a ña kómí ñálo'o ndá'yi
yó'o, káchí ra saá:

—Xí'in ndayí kivi Jesucristo ká'an i
xí'in ún, kee ún ini ñálo'o yó'o —káchí
taPablo xí'in ñaníma ndiva'a.

Ta saá xandikon keta ñaníma ndiva'a ini
ñálo'o yó'o.

19 Ta saá nivi napatrón ñálo'o yó'o kun-
daa ini na ndí on vása kúchiño tava ka na
si'ún xa'a chiño ke'é ñáyó'o, ta nisaa ní
ini na. Ta tiin na taPablo xí'in taSilas, ta
ñóo ña'á na, ña kua'an nayó'o xí'in na noo
nachiño na ndóo yoso yé'é ve'e chiño noo
nákutá'an kua'a ní nivi. 20 Tá nixaa na, ta
kixá'á na táxi na kuachi xa'a taPablo xí'in
taSilas noo nachiño yó'o, káchí na saá:

—Nataa yó'o kúu najudío, ta sakaku na
kuachi ká'no xí'in nivi ñoo yó'o. 21 Saá chi
sáná'a na nivi ña kundikon na inka yichi ña
on vása yóo yu'ú xí'in yichi mii yó nañoo
Roma. Ta on vá'a kasa ndivi yó yichi ña
sáná'a nataa yó'o, chi ña yá'a ndoso noo
ndayí mii yó nañoo Roma kúu ña —káchí
na, ká'an na xí'in nachiño.

22 Ta saá ñii toon yíta nivi táxi na kuachi
xa'a taPablo xí'in taSilas. Ta nachiño
xa'nda chiño na ña tava na tikoto taSilas
xí'in taPablo ta kani ña'á na xí'in nduku.
23 Ta ndi'i ña kani ní ña'á na, ta tiin ña'á na,
ta taan na ovi na saá ini ve'e kaa. Ta nika'an
nachiño xí'in taa ta ndíso chiño xí'in ve'e
kaa ña vivíi kundaa ra na ña on kuchiño kee
na kaku na. 24 Ta saá ta ndíso chiño xí'in
ve'e kaa yó'o taan ra ovi naapóstol yó'o nda
maá ini ve'e kaa, ta taan ra ñii ñii xa'a na ini
ñii ñii yavi yiton tón veé ña on kiví kanda
na.
25 Ta saá tá tóndaa ma'ñó ñoó, taPablo
xí'in taSilas yóo na ká'an na xí'in Ndios ta
xíta na yaa ña kísa ká'no na ra. Ta inka
nivi na ñó'o ini ve'e kaa yó'o, xíni so'o na
ña xíta taPablo xí'in taSilas. 26 Ta saá ñii
kama ndeé ní kixá'á táan, ñii kánda nino
xa'a nama ve'e kaa. Ta xí'in ña táan yó'o,
nanona mii yé'é ve'e kaa, ta nindaxin ndi'i
kaa ña nó'ni ñii ñii nivi na ñó'o ini ve'e kaa
yó'o. 27 Ta saá nakáxín ini ta ndíso chiño
xí'in ve'e kaa, ta nakoto ra ndí nanona ndi'i
tón yé'é ve'e kaa, ta xani sini ra ndí kua'an
ndíka ndi'i napreso na ñó'o ini ve'e kaa. Ta
kúndaa ini ra ndí taká'no noo ra saxo'vi
ní ña'á ra xa'a ña nikaku ndi'i na ñó'o ini
ve'e kaa, ta saá kixá'á ra yí'ví ní ra noo ña
xo'vi ra. Ta saá tava ra espada ra ña ka'ni
xí'in mii ra. 28 Ta taPablo xí'in ndi'i ndee
ra, nika'an ra xí'in ta ndíso chiño xí'in ve'e
kaa, káchí ra saá:
—On satakué'e xí'in mii ún chi ndi'i ndi
ñó'o ka ndi ini ve'e kaa yó'o. Nda ñii ndi
on vása ní-kee kua'an ndíka ndi —káchí
taPablo xí'in ra.
29 Ta saá ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa
nika'an ra ndukú ra ño'o yé'e ña tóon ña
koto ra, ta xí'in ño'o yó'o xino ra niki'vi ra
ini ve'e kaa. Ta saá ñii kísin ra, chi yí'ví ní
ra, ta xikuxítí ra ta nitondaa ta'ya ra yatin
noo yóo xa'a taPablo xí'in taSilas. 30 Ta
saá nakundichi ra, ta tava ra taPablo xí'in
taSilas, ta kua'an na xí'in ra ke'e, ta nika'an
ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndó'ó tata, ka'an ndó xí'in i, ¿yu kúu
ña xíni ñó'ó ke'é i xa'a ña sakaku Ndios yi'i?
31 Ta ndakuiin taPablo nika'an ra, káchí
ra saá:
—Kandixa ún Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó, ta saá sakaku Ndios yó'ó, ta sakaku
ra ndi'i nave'e ún —káchí ra xí'in ra.
32 Ta saá taPablo xí'in taSilas nika'an na
to'on Ndios xí'in ta ndíso chiño xí'in ve'e
kaa, ta xí'in ndi'i nivi na táku ve'e ra. 33 Ta
mii ñoó saá ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa,
ndukú ra nika'an ra xí'in taPablo ta xí'in
taSilas, ña ko'on na xí'in ra noo yóo takuií
ña nakata ra noo takué'e na. Ta ndi'i ke'é ra
saá, ta taa ta ndíso chiño xí'in ve'e kaa, ta
xí'in ndi'i nivi na táku ve'e ra, chichi na chi
vitin kandixa na Ndios. 34 Ta saá ta ndíso
chiño xí'in ve'e kaa ndukú ra noo taPablo
xí'in taSilas ña ndikó na ko'on na xí'in ra
ve'e ra. Tá kixaa na, ta taxi ra ña kuxu na.
Ta kúsii ní ini tayó'o, ta kúsii ní ini ndi'i
nivi na táku ve'e ra, chi vitin xa kandixa na
Ndios.
35 Ta nitivi inka kivi, ta nachiño ti'ví na
sava napolicía ña ka'an na xí'in taa ta ndíso
chiño xí'in ve'e kaa xa'a ña saña ra taPablo
xí'in taSilas ko'on ndíka na. 36 Ta saá ta
ndíso chiño xí'in ve'e kaa yó'o nika'an ra
xí'in taPablo, káchí ra saá:
—Nachiño nika'an na xí'in i ndí xíni ñó'ó
saña i ndó'ó vitin ña ko'on ndíka ndó. Ta
vitin va'a kee ndó ko'on ndíka ndó, ta ná
taxi Ndios ña koo ñava'a ini ndó —káchí
tayó'o xí'in naapóstol.
37 Ta ndakuiin taPablo nika'an ra, káchí
ra saá:
—On kiví kee ndi saá kuiti, chi on koó
ñandaa ní-ke'é nachiño xí'in ndi, saá chi
nañoo Roma kúu ndi. Ta nachiño ñoo
yó'o niya'a ndoso na ndayí ña káchí on
kiví saxo'vi na nivi na kúu nañoo Roma,
tá on ta'án ko'on na noo tajuez ña kasa
ndaa ra xa'a kuachi na. Ta nachiño yó'o on
vása ní-kisa to'ó na ndayí yó'o, chi kama ní
si'na kani na ndi'i noo xíni kua'a ní nivi, ta
taan na ndi'i ini ve'e kaa. Ta vitin kóni na
saña se'é na ndi'i, ta on vá'a ke'é na saá,
chi ni-kisa ndivi na ñandaa xí'in ndi. Ta
vitin kundati ndi nda ná kixaa mii nachiño
ña saña na ndi'i ko'on ndíka ndi —káchí
taPablo xí'in taa ta ndíso chiño xí'in ve'e
kaa.
38 Ta saá napolicía ndikó na kua'an na
ndato'on na to'on taPablo xí'in nachiño. Ta
kivi kúndaa ini nachiño yó'o ndí taPablo
xí'in taSilas kúu na nañoo Roma, ta niyi'ví
ní na. 39 Ta saá nakuita nachiño kua'an
na, ta nixaa na noo yóo naapóstol, ta xaku
ndá'ví na noo nayó'o, ta ndukú na ña kasa
ká'no ini na xa'a ña nixo'vi na. Ta saá
nachiño tava na taPablo xí'in taSilas ve'e
kaa, ta xaku ndá'ví na noo na ña kee na
sandakoo na ñoo yó'o. 40 Ta saá kee taPablo
xí'in taSilas ve'e kaa, ta kua'an na, ta nixaa

na ve'e ñáLidia ña nákaa mii ñoo yó'o. Ta ve'e yó'o nakutá'an na xí'in inka nivi na kándixa taJesús, ta taPablo xí'in taSilas nika'an na to'on ña chikaa na ndee ini nayó'o. Ta saá kee naapóstol yó'o kua'an na inka xiiña.

17

Ñayó'o ká'an xa'a yu kúu ña ndo'o taPablo xí'in taSilas ñoo Tesalónica

1 Ta saá taPablo xí'in taSilas niya'a na ñoo Anfípolis ta niya'a na ñoo Apolonia, ta saá nixaa na ñoo Tesalónica noo yóo ñii ve'e ño'o sinagoga noo nákutá'an najudío ña sakuá'á na to'on Ndios. 2 Ta ndatán ké'é taPablo ndi'i saá kivi yii ña nákindée najudío, nixa'an ra niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga. Ta saá ñii ñii kivi yii ña uni semana, taPablo niki'vi ra ndato'on ra xí'in nivi na nakutá'an ve'e ño'o yó'o, saná'a káxín ra na xa'a to'on Ndios ña nitaa na xina'á. 3 TaPablo nandaxin ra to'on Ndios yó'o noo na, káchí ra saá:

—To'on Ndios ña nitaa naprofeta xina'á, káchí ña xa'a taa ta kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi. Ta naprofeta yó'o ká'an káxín na ndí taa ta kúu Cristo xíni ñó'ó kivi ra, ta saá natakú ra. Ta vitin yi'i ká'an ndoso i noo ndó ndí taJesús, taa ta ndáto'on i xí'in ndó xa'a, ndixa kúu ra Cristo, taa ta xindati yó ña ti'ví Ndios kixaa ra ñoyívi —káchí taPablo xí'in nivi yó'o na kúu na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga.

4 Ta sava najudío na xíni so'o yó'o, kandixa na to'on ña ndato'on taPablo xí'in na xa'a taJesús, ta kixá'á na ndíkon na yichi taJesús ñii káchí xí'in taPablo ta xí'in taSilas. Ta kua'a ní nagriego na xa kísa to'ó Ndios, kandixa na to'on ña nika'an taPablo xa'a taJesús, ta kixá'á na ndíkon na yichi ra. Ta kua'a ní náña'a ná kúu ná ndíso chiño xí'in chiño ná'no ñoo yó'o, kandixa ná taJesús ta kixá'á ná ndíkon ná yichi ra. 5 Ta sava najudío na ni-xiin kandixa taJesús, kixá'á na kísa kuíni na xíni na taPablo xí'in taSilas. Najudío yó'o nakaya na sava nataa na kúu navago na on vá'a, ta chu'u na nayó'o ña sasaa na ini nivi xa'a ña sakaku na kuachi ká'no ñoo yó'o. Ta ñii síso ndá'yi nataa yó'o kixaa na ve'e taJasón nándukú na taPablo xí'in taSilas, chi kóni na tiin ña'á na ta tava ña'á na ña kuñoo na naapóstol yó'o noo nivi na kúu na sáa ini xíni ña'á. 6 Ta ni-naní'i na taPablo ni taSilas, ta saá tiin na taJasón xí'in inka nivi na kándixa taJesús, ta tava na nayó'o, ta ñoo ña'á na noo nachiño ñoo yó'o. Ta saá nataa on vá'a yó'o nika'an na xí'in nachiño, káchí na saá:

—Nayó'o kúu na xa sakaku kuachi ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. Ta vitin kixaa na ñoo yó yó'o. 7 Ta taJasón yó'o va'a naki'in ra na, ta taxi ra ña kíndoo na ve'e ra. Ta taJasón xí'in ndi'i na náta'an xí'in ra ndíso na kuachi chi yá'a ndoso na noo ndayí tarey César, taká'no noo yó, chi nayó'o káchí na ndí yóo inka rey ta kúu taJesús, taa taká'no noo na —káchí nataa on vá'a yó'o, táxi na kuachi xa'a taJasón ta xa'a na náta'an xí'in ra.

8 Ta saá, xa'a ña xini so'o na to'on yó'o, kixá'á ndí'i ní ini nachiño ta ñii ki'va saá ndí'i ní ini nivi ñoo yó'o. 9 Ta saá nachiño xa'nda chiño na noo taJasón ta noo na náta'an xí'in ra, ña cha'vi na si'ún xa'a ña ko'on ndíka na. Ta ndi'i cha'vi na si'ún yó'o, ta saá kua'an ndíka na.

To'on yó'o ká'an ña taPablo xí'in taSilas nika'an ndoso na to'on Ndios noo nivi ñoo Berea

10 Ta saá ta xa ñoó kúu ña, ta nivi na kándixa taJesús ti'ví na taPablo xí'in taSilas kua'an na ñoo Berea. Tá nixaa na ñoo yó'o, ta niki'vi na ini ve'e ño'o sinagoga noo nákutá'an najudío. 11 Ta nivi nañoo Berea yó'o kúu nivi na to'ó ní ka ini noo nivi nañoo Tesalónica. Saá chi kúsii ní ini na xini so'o na to'on ña ndato'on taPablo xí'in na. Ta ndi'i saá kivi sákuá'á na to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ta vivíi ká'vi na to'on Ndios yó'o xa'a ña kundaa ini na án ñandaa kúu ña ndato'on taPablo xí'in na. 12 Ta saá kua'a ní najudío xí'in nagriego kandixa na taJesús, ta niki'vi na yichi ra. Sava nagriego yó'o kúu náña'a ná kómí chiño ná'no ñoo yó'o, ta saá tuku kua'a ní nataa griego kandixa na taJesús ta niki'vi na yichi ra. 13 Ta sava najudío na táku ñoo Tesalónica xini so'o na ndí taPablo yóo ra ñoo Berea sáná'a ra to'on Ndios. Ta saá kee na kua'an na, ta nixaa na ñoo Berea yó'o, ta kixá'á na sásaa na ini nivi, xa'a ña sakaku na kuachi ká'no. 14 Ta saá ni, nivi na kándixa taJesús kama ti'ví na taPablo kua'an ra yu'u takuií mini. Ta nindoo taSilas xí'in taTimoteo ñoo Berea. 15 Ta nivi na kua'an xí'in taPablo, nixaa na xí'in ra ñoo Atenas. Ta saá taPablo nika'an ra xí'in nayó'o, káchí ra saá:

—Yachi ní ti'ví ndó taSilas xí'in taTimoteo kixaa na noo i —káchí ra xí'in na.

Ta saá nivi yó'o sandakoo na taPablo ñoo Atenas, ta ndikó na kuano'o na.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ke'é taPablo ñoo Atenas

16 Tá ndáti ka taPablo ña kixaa taSilas xí'in taTimoteo noo yóo ra ñoo Atenas, ta saá kee ra kua'an xá'á ra, xíto nda'yá ra ndasaá yóo ñoo Atenas yó'o, ta kúchuchú ní ini ra, chi xini ra kua'a ní xiiña yíta ñaídolo, ña kúu ndios vatá ña kísa to'ó nivi ñoo yó'o. 17 Ta saá taPablo kua'an ra, ta niki'vi ra ini ve'e ño'o sinagoga, ta ká'an ra xí'in nivi nakutá'an yó'o, na kúu najudío xí'in inka nivi na kísa to'ó Ndios vará on siví najudío kúu na. Ta ñii ñii kivi xá'an taPablo ñii yoso ndíka noo yóo ñakía'vi, chi yó'o nákutá'an kua'a ní nivi, ta taPablo ndato'on ra xí'in nivi yó'o, ká'an ra xí'in na xa'a taJesús. 18 Sava nivi na nakutá'an yó'o ndíkon na yichi ña sáná'a naepicúreos, ta sava nivi na nakutá'an yó'o ndíkon na inka yichi ña sáná'a naestoicos.* Ta nivi na ndíkon ñii ñii yichi yó'o xini so'o na to'on taPablo, ta nika'an na xa'a ra, káchí na saá:

—¿Yu kúu ña kóni kachí tayó'o? Kua'a ní to'on vichí kuiti ká'an ra —káchí na, ká'an na xa'a taPablo.

Ta inka na nika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o ká'an ra xa'a inka nandios na ñoo xíyo —káchí na, ká'an na.

Saá chi xini so'o na taPablo ká'an ra xa'a taJesús, ta ká'an ra xa'a ña nataku nivi na nixi'i. 19 Ta saá nika'an na xí'in taPablo ko'on ra xí'in na ñii xiiña noo naní Areópago noo nákutá'an ndi'i nachiño ñoo yó'o. Ta saá kua'an ra xí'in na, ta nixaa na. Ta nika'an nachiño xí'in taPablo, káchí na saá:

—Kóni ndi kundaa ini ndi yo xa'a ká'an ña ndáto'on ún sáná'a ún noo ndi. 20 Saá chi sava to'on ña ká'an ún ndatán yóo to'on xaá ña yo'vi ní kundaa ini ndi, saá yóo ña noo ndi. Ta vitin ndúkú ndi noo ún, ña kasa ndaa ún xa'a to'on ká'an ún —káchí nachiño xí'in taPablo.

21 (Káchí na saá, chi ndi'i nivi na táku ñoo Atenas yó'o kúsii ní ini na xíni so'o na xa'a ndi'i ña xaá, ta ñii ñii kivi ndáto'on xí'in tá'an na ndasaá kuiti xa'a ña xaá xíni so'o na.)

22 Ta saá nakundichi taPablo noo nivi yó'o, ta ká'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó nataa na táku ñoo Atenas, kúndaa ini i ndí nivi na to'ó ini kúu ndó'ó, chi xini i kua'a ní ndios ña kísa to'ó ndó. 23 Saá chi kivi kee i nixa'an i xito nda'yá i ña yóo ñoo yó'o, ta saá xini i kua'a ní xiiña noo kísa to'ó ndó kua'a ní ndios mii ndó. Ta xini i ñii nama yii noo nika'yi to'on ña káchí saá: "Ñayó'o yóo ña xa'a ña kísa to'ó yó ñii Ndios ña on vása xíni yó", káchí to'on ña nika'yi noo nama yii yó'o. Ta vitin ndáto'on i xí'in ndó xa'a mii Ndios yó'o, taa ta kísa to'ó ndó, vará on vása xíni ndó ra.

24 'Ndios yó'o kúu taa ta kisa va'a ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra ndi'i nivi xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o. Ta mii ra kúu ta xá'nda chiño noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino, ta on vása kuiti táku ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a nivi. 25 Ta Ndios yó'o nda lo'o on vása xíni ñó'ó ra ña taxi nivi nda'a ra, chi ñii laá mii ra kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo. Ta mii ra táxi ndee ña kutaku yó, ta táxi ra tachi ña násita yó táku yó, ta táxi ra ndi'i inka ña xíni ñó'ó yó nda'a yó.

26 'Mii Ndios yó'o kisa va'a ra taa ta kúu tanoó ta saá kisa va'a ra ñásí'í tayó'o, ta saá xikoo sa'ya na, ta niya'a kua'a ní kuiya, ta saá nixina ndi'i saá noo nivi ñoyívi yó'o. Ta saá kúndaa ini yó ndí ndi'i nivi kómí na ñii laá yivá si'í. Ta Ndios chitóni ra ña kutaku nivi ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o, ta chitóni ra ama kutaku ñii ñii nivi, ta chitóni ra ndá xiiña kutaku na, ta chitóni ra nda mí xaa ñii ñii xá'ñó noo ño'o ñoo na. 27 Saá ke'é Ndios xa'a ña kóni ra ndí nivi nandukú na ra, vará ndatán yo'vi ní ndó'o ñii taa takuáá naní'i ra ña xíni ñó'ó ra, saá yo'vi ní kundeé nivi naní'i na Ndios. Vará yo'vi ní naní'i yó Ndios, ta Ndios yatin ní yóo ra xí'in yó. 28 Saá chi tixin ndee Ndios táku yó, ta tixin ndee Ndios xíka yó, ta tixin ndee Ndios yóo yó. Ta sava natá'an mii ndó, na kúu nivi na ndíchí sini, nitaa na to'on ña yóo yu'ú xí'in to'on yó'o, saá chi to'on nitaa na káchí ña saá: "Ndi'i nivi kúu sa'ya Ndios", káchí na. 29 Ta ndixa Ndios kúu Yivá ndi'i nivi. Ta xa'a ñayó'o kúndaa ini yó ndí Ndios on vása yóo ra ndatán yóo ñii ñaimagen án ñaídolo ña kísa va'a nivi xí'in kaa án

* 17:18 Ta ovi yichi yó'o sáná'a ña ndí on koó ñii laá Ndios ndino'o, taa ta xá'nda chiño noo ñoyívi.

xí'in yitoon án xí'in yuu. 30 Kuiya xina'á
Ndios kundeé ini ra noo ñanaa nixiyo ini
nivi, chi on vása kúndaa ini na ñandaa xa'a
ra. Ta vitin xá'nda chiño ra noo ndi'i nivi
na táku ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o ña ná
nandikó ini na ta sandakoo na yichi on vá'a
ta ki'vi na ko'on na yichi ña ndaa. 31 Saá
chi Ndios xa nakaxin ra Sa'ya ra taJesús
ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi xí'in
ñandaa. Ta Ndios xa kisa ndaa ra noo yó
ndí ndixa kundivi ñayó'o, chi xa sanataku
ra taJesús, taa ta xikuu ta nixi'i —káchí
taPablo, ndáto'on ra xí'in na.
32 Tá xini so'o na to'on nika'an taPablo
xa'a ñii taa ta nixi'i ta nataku ra, ta sava na
xáku ndaa na taPablo, ta inka na ká'an na,
káchí na saá:
—Xa va'a, saá ná koo ña vitin, ta inka
kivi kixi ún ndato'on ún xí'in ndi —káchí
na xí'in taPablo.
33 Ta saá kee taPablo noo nachiño yó'o
ta kua'an ra. 34 Ta sava nivi na ndóo xí'in
nachiño yó'o nakuita na kua'an na sata
taPablo, ta nayó'o nduu na nivi na kándixa
taJesús. Ñii tayó'o ta kandixa taJesús naní
ra Dionisio, ta tayó'o kúu tatá'an nachiño
ñoo Atenas yó'o.† Ta saá tuku ñii ña'a
naní ñá Dámaris, xí'in inka nivi nañoo yó'o
kandixa na taJesús.

18

To'on yó'o ká'an ña yu kúu ña ke'é taPablo ñoo Corinto

1 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá kee ta-
Pablo ñoo Atenas, ta kua'an ra ta nixaa ra
ñoo Corinto. 2 Ta saá nakutá'an ra xí'in
ñii taa ta kándixa Jesucristo, tajudío kúu
ra, ta naní ra Aquila. Taa ta kaku ñoo
Ponto kúu ra, ta sakán kee ra ñoo Roma
xí'in ñásí'í ra ñáPriscila ta kixaa na ñoo
Corinto. Saá chi tarey César Claudio xa
xa'nda chiño ra ña kee ndi'i najudío na táku
ñoo Roma. 3 Ta saá nixa'an taPablo ve'e
taAquila xí'in ñásí'í ra ñáPriscila, ta nixiyo
yu'ú ra xí'in na ña kindoo ra ve'e na, chi
mii chiño kísa ndivi na kúu chiño ña xíni
taPablo ke'é ra. Ta chiño yó'o kúu ña kísa
va'a na ve'e mandiado. Ta saá ñii káchí kísa
chiño na, ta xí'in chiño yó'o táva na lo'o
si'ún ña xíni ñó'ó xíxi na. 4 Ta saá ndi'i
kivi yii ña nákindée najudío, taPablo xá'an
ra ve'e ño'o sinagoga, ta ndáto'on ra xí'in
najudío ta xí'in nagriego, ta kísa ndaa ra
to'on va'a xa'a taJesús noo na, ta chíkaa ra
ndee ña noo ini na, ta kandixa na taJesús.
5 Ta saá taSilas xí'in taTimoteo kee na
ñoo estado Macedonia ta kua'an na ta nixaa
na noo taPablo ñoo Corinto. Ta saá taPablo
sandakoo ra chiño ña kísa va'a ra ve'e man-
diado, ta taxi xí'in mii ra ña ká'an ndoso
ra to'on Ndios noo nivi. Ta saá ñii ñii kivi
kua'an ra ká'an ra xí'in najudío, ndáto'on
ra ndí taJesús kúu Cristo, taa ta xindati
na ña ti'ví Ndios kixaa ra sakaku ra na.
6 Ta nivi yó'o, tá xini so'o na ña ndato'on
taPablo xí'in na, ta kixá'á na sásaa na ini
mii na, ta nakuita na ká'an ndiva'a na xí'in
ra. Ta saá taPablo tava ra capa ra, ta sakisin
ra ña koyo yáka ña, ta nika'an ra xí'in na,
káchí ra saá:
—Ta vitin, xa'a ña ni-xiin ndó koni so'o
ndó to'on ña ndato'on i xí'in ndó, ndó'ó
kúu nivi na ndíso kuachi noo Ndios. Ta yi'i
on vása ndíso ka i kuachi xa'a ña saxo'vi
Ndios ndó'ó kivi vaxi. Ta vitin tanda ndi'i
kivi vaxi, ko'on i ka'an ndoso i to'on Ndios
noo nivi na on vása kúu najudío —káchí
taPablo xí'in na.
7 Ta saá kee taPablo ve'e ño'o sinagoga
ta kua'an ra ve'e ñii taa ta naní Justo, ña
yóo yatin siin ve'e ño'o sinagoga yó'o. Ta
taJusto yó'o kúu ra ñii tagriego, ta taa ta
kísa to'ó Ndios kúu ra. 8 Yóo inka taa ta
xá'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga
yó'o, ta tayó'o naní ra Crispo. Ta taCrispo
yó'o xí'in ndi'i nave'e ra xini so'o na to'on
ña nika'an taPablo ta kandixa ndi'i na ta-
Jesús. Ta ñii ki'va saá kua'a ní ka nivi nañoo
Corinto yó'o xini so'o na ña ndato'on ta-
Pablo, ta kandixa na taJesús, ta saá chichi
na. 9 Ta saá niya'a lo'o, ta ñii ñoó tá kísin
taPablo, ta nitivi taJesús noo ra, ta nika'an
ra xí'in taPablo, káchí ra saá:
—On kuyi'ví ún, ta on sandakoo ún ká'an
ndoso ún to'on i noo nivi. 10 Saá chi yi'i
yóo i xí'in ún. Nda ñii nivi on satakué'e na
yó'ó, chi yóo kua'a ní nivi na ndíkon yi'i
ñoo yó'o —káchí taJesús xí'in taPablo kivi
nitivi ra noo ra.
11 Ta saá nindoo taPablo ñoo Corinto ñii
kuiya sava, ta sáná'a ra nivi ñoo yó'o to'on
Ndios.
12 Ta ñoo Corinto yó'o kúu ñoo ká'no ña
ndá'vi ndaa estado Acaya. Ta kivi ñii taa

† 17:34 Ta nivi na kúu nachiño ñoo Atenas naní na Areópago, saá chi xiiña noo nákutá'an nachiño yó'o naní ña Areópago.

ta naní Galión kúu tagobernador ta xá'nda chiño ra noo nivi na táku ñoo estado Acaya yó'o, ta ñii kivi nakutá'an sava najudío, ta tiin na taPablo, ta kua'an ra xí'in na ve'e chiño ká'no noo yóo tagobernador. 13 Ta noo tagobernador Galión yó'o, taxi na kuachi xa'a taPablo, nika'an na, káchí na saá:

—Tayó'o kúu taa ta chú'u nivi ña ya'a ndoso na ndayí ndi, chi káchí ra ndí on vása va'a kasa to'ó nivi Ndios ñii ki'va ndatán yóo ña xa'nda chiño naxii síkuá ndi xina'á —káchí na xí'in tagobernador.

14 Ta taPablo kóni ra ndakuiin ra ka'an ra, ta ni-kuchiño, chi kama ndakuiin tagobernador Galión, nika'an ra xí'in najudío, káchí ra saá xí'in na:

—Ta ndó'ó, táná taxi ndó ñii kuachi ndeé ní xa'a ra, án kuachi ká'no ní kúu ña, ta saá ndixa koni so'o i ña ka'an ndó, ta kasa nani i xa'a kuachi ra. 15 Ta ñayó'o on siví kuachi xa'a gobierno Roma kúu ña, chi kuiti náa ndó xa'a to'on, ta xa'a kivi nivi, ta xa'a ndayí mii ndó najudío. Ta yi'i on kiví kasa nani i xa'a kuachi yó'o, saá chi kuachi mii ndó kúu ña, ta mii ndó xíni ñó'ó kasa nani ndó ña —káchí taGalión xí'in najudío.

16 Ta saá taGalión xa'nda chiño ra ña tava na ndi'i nivi yó'o nda ke'e. 17 Ta saá kee na kua'an na ke'e ve'e chiño ká'no, ta xandikon tiin na ñii tajudío naní ra Sóstenes, taa ta xá'nda chiño noo na ve'e ño'o sinagoga kúu ra, ta kixá'á na káni ní na ra. Ta tagobernador xini ra ndi'i ña ké'é nayó'o, ta nda lo'o ni-ndi'i ini ra xa'a ña ké'é na.

18 Ta saá taPablo kindoo ra, nixiyo ra kua'a ní ka kivi ñoo Corinto yó'o xí'in nivi na kándixa taJesús. Ta saá kixaa ñii kivi, ta nindayi ra nayó'o, chi kóni ra ko'on ra estado Siria. Ta ñáPriscila xí'in taAquila, nayó'o ko'on na xí'in ra nda ñoo estado Siria. Ta si'na ka, tá on ta'án ko'on na, ta nixiyo taPablo ñoo Cencrea, ta ñoo yó'o taPablo nixatá ra yisi sini ra, chi saá ké'é najudío kivi sandi'i na kisa ndivi na ñii chiño ña kindoo na xí'in Ndios. 19 Ta saá ndaa na tón barco, ta kua'an na ta nixaa na ñoo Éfeso, ta ñoo yó'o nita'vi tá'an na, chi ñoo yó'o nindoo ñáPriscila xí'in taAquila. Ta saá taPablo naki'in ra kua'an ra ta nikivi ra ini ve'e ño'o sinagoga ñoo Éfeso yó'o, ta ká'an tá'an ra xí'in najudío. Ta taPablo ndato'on káxín ra xí'in na xa'a taJesús. 20 Ta nayó'o ndukú na noo ra ña kindoo na'á ka ra xí'in na, ta ni-xiin ra kindoo ka ra, 21 ta nindayi ra na, káchí ra saá xí'in na:

—Xíni ñó'ó ko'on i ñoo Jerusalén ña koo i viko ká'no ña vaxi. Ta saá ni, tá kóni Ndios, ta inka kivi ndikó i koto i ndó'ó —káchí ra xí'in na.

Ta saá ndaa ra tón barco ñoo Éfeso, ta kee ra kua'an ra xí'in barco nda ñoo Cesarea.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kixaa ra ñoo Antioquía

22 Tá nixaa ra, ta kee ra nixa'an ra nda ñoo Jerusalén xa'a ña chindeé ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo yó'o. Ta saá kee ra kua'an ra nda ñoo Antioquía, ña ndá'vi ndaa estado Siria, ta nixiyo ra ñoo yó'o lo'o kuiti kivi. 23 Ta saá kee ra kua'an ra, ta nixaa ra kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Galacia ta kua'a ní ñoo ña ndá'vi ndaa estado Frigia. Ta ñii ñii ñoo noo xáa ra, ta ká'an ra to'on ña chikaa ndee ini nivi na kándixa taJesús, ña vivíi ka kundikon na yichi taJesús.

To'on yó'o ká'an xa'a ñii taa ta naní Apolos ká'an ndoso ra to'on va'a xa'a taJesús noo nivi nañoo Éfeso

24 Tá xíka taPablo ñoo ña ñó'o inka xiiña, ta ñoo Éfeso yó'o kixaa ñii taa ta naní Apolos, ta tajudío kúu ra, ta kaku ra ñii ñoo ña naní Alejandría. Ta ñii taa ta ti'va ní ndáto'on xí'in nivi kúu ra, ta xa ká'vi ní ra to'on Ndios ña nitaa na xina'á. 25 Ta taApolos yó'o xa sakuá'á va'a ra ña saná'a nivi noo ra xa'a yichi taJesús, ta xí'in ña ndino'o ní ini ra ndáto'on ra xí'in nivi. Vará ndasaá kuiti xíni ra to'on Ndios ña saná'a taJuan ta xikuu taa ta sakuchu nivi, ta taApolos yó'o saná'a káxín ra nivi to'on ña ndaa xa'a taJesús. 26 Ta nda lo'o on vása yí'ví taApolos ká'an ndoso ra to'on Ndios noo nivi na nákutá'an ve'e ño'o sinagoga. Ta ñáPriscila xí'in taAquila xini so'o na to'on ña ká'an taApolos sáná'a ra nivi, ta saá kana na taApolos, ta nixa'an ra xí'in na noo on koó nivi, ta ndato'on káxín na xí'in ra ña kundaa va'a ka ini ra xa'a yichi Ndios. 27 Ta saá taApolos chikaa ini ra ko'on ra ña kasa ndivi ra chiño Ndios ñoo estado Acaya, ta nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Éfeso chikaa na ndee ini ra ko'on ra kasa ndivi ra chiño yó'o. Ta saá nitaa na ñii tutu ña kuni'i ra ko'on ra. Ta xí'in tutu yó'o ká'an na xáku

ndá'ví na nǫǫ nivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Acaya ña vivíi naki'in na taApolos yó'o. Ta saá kee taApolos, kua'an ra ta nixaa ra ñoo estado Acaya, ta kisa ndivi ra chiño ña va'a ní chindeé nivi na xa kandixa taJesús. Ta nivi yó'o xa kandixa na taJesús, chi Ndios xí'in ñava'a ini ra taxi ra ña kandixa na tǫ'on ñava'a xa'a taJesús. 28 Ta ndatǫ'on taApolos, nika'an káxín ra xí'in najudío ndí tǫ'on Ndios ña nitaa na xina'á kísa ndaa ña ndí taJesús kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi. Vará sava najudío ǫn vása yóo yu'ú na xí'in ra, ta káxín ní ndatǫ'on taApolos tǫ'on ndaa xa'a taJesús xí'in na, ta najudío yó'o ǫn vása ní-naní'i na tǫ'on ña ndakuiin na yu'u ra.

19

Tǫ'on yó'o ká'an xa'a ña ke'é taPablo ñoo Éfeso

1 Kivi yóo ka taApolos ñoo Corinto, ta saá taPablo xíka ra kua'an ra yichi ña yá'a nǫǫ yóo kua'a ní yuku, ta saá nixaa ra ñoo Éfeso, nǫǫ nakutá'an ra xí'in sava nivi na ndíkǫn yichi taJesús. 2 Ta saá taPablo nindaka tǫ'on ra na, káchí ra saá:

—¿Án naki'in ndó Níma Ndios kivi kandixa ndó taJesús?

Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Ni ǫn ta'án koni sǫ'o ndi tá yóo Níma Ndios —káchí na.

3 Ta taPablo nika'an ra xí'in na:

—Ta saá, ¿yo ndayí kúu ña chichi ndó? —káchí ra.

Ta ndakuiin na, káchí na saá:

—Ndatán yóo ña saná'a taJuan, saá chichi ndi —káchí na xí'in taPablo.

4 Ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:

—Ndixa taJuan sakuchu ra nivi xa'a ña nandikó ini na ta sandakoo na ña ǫn vá'a ké'é na. Ta saá ni, taJuan ndatǫ'on ra ndí ndi'i nivi xíni ñó'ó kandixa na ñii taa ta vaxi sata ra. Ta taa ta ká'an taJuan xa'a kúu taJesús, chi tayó'o kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi.

5 Tá nivi yó'o xini sǫ'o na tǫ'on ña nika'an taPablo, ta saá tuku chichi na xí'in ndayí kivi taJesús. 6 Ta saá chiso taPablo nda'a ra sini ñii ñii nivi yó'o na kandixa taJesús, ta Níma Ndios kixaa ña kutaku ña ini ñii ñii nivi yó'o. Ta saá xí'in ndee Níma Ndios, kixá'á na ká'an na inka nǫǫ tǫ'on ña ǫn vása ní-sakuá'á na, ta ká'an ndoso na tǫ'on Ndios. 7 Ta va yóo yatin uxu ǫvi kúu nataa na naki'in Níma Ndios kivi yó'o.

8 Ta saá uni yǫǫ nixiyo taPablo ñoo yó'o, ta xixa'an ra ve'e ñǫ'o sinagoga, ta xika'an ndoso ra tǫ'on Ndios nǫǫ nivi na nakutá'an yó'o. Ta ǫn vása ní-yi'ví ini ra ndátǫ'on ra xí'in nivi tǫ'on ndaa xa'a yichi nǫǫ xá'nda chiño Ndios. Ta xí'in ña kísa ndaa ra tǫ'on yó'o nǫǫ nivi, ta saá kua'a ní nivi nǫǫ ini na, ta kandixa na tǫ'on yó'o. 9 Ta sava nivi na ñó'o ini ve'e ñǫ'o sinagoga yó'o ǫn vása ní-xiin na kandixa na ña ndátǫ'on taPablo xí'in na. Ta nda víka, nivi yó'o kisa só'ó xí'in mii na, ta nǫǫ nákutá'an kua'a ní nivi xíni sǫ'o na, nivi yó'o kixá'á na kándiva'a na xa'a yichi taJesús. Ta saá taPablo kee ra ve'e ñǫ'o sinagoga yó'o, ta kana ra nivi na kándixa taJesús, ta kee na kua'an na xí'in ra, ta nixaa ndi'i na ñii ve'e nǫǫ sákuá'á nivi. Ta taa ta ndíso chiño xí'in ve'e yó'o kúu ñii taa ta naní Tiranno. Ta saá ñii ñii kivi taPablo ta xí'in nivi na kándixa taJesús nákutá'an na ini ve'e yó'o, ta taPablo sáná'a ka ra na tǫ'on Ndios. 10 Ta saá ǫvi kuiya ka nixiyo taPablo ñoo yó'o sáná'a ra nivi. Ta xí'in ña ke'é ra saá, ndi'i najudío xí'in ndi'i nagriego na kúu na táku ñoo estado Asia xini sǫ'o na tǫ'on va'a xa'a Jesucristo. 11 Ndios taxi ra ndee ra nda'a taPablo ña ke'é ra kua'a ní milagro va'a xí'in nivi. 12 Saá chi sava nivi xáa na nǫǫ taPablo, ta náki'in na ñii tikǫtǫ lo'o ña kúu ña xino'ni sini taPablo, án náki'in na ñii tikǫtǫ lo'o ña kúu ña xino'ni tǫkǫ ra kivi kisa chiño ra, ta ní'i na tikǫtǫ yó'o, ta kuano'ǫ na, ta xáa na chínóo ndaa na ñii tikǫtǫ taPablo yó'o nǫǫ yikí kǫñu nivi na ndeé ndó'o, ta nivi yó'o nduva'a ndi'i na. Ta ñii ki'va saá, tá chínóo ndaa na ñii tikǫtǫ yó'o nǫǫ yikí kǫñu nivi na kómí níma ndiva'a, ta xandikǫn kee níma ndiva'a ini nivi yó'o, ta nduva'a na.

13 Ta nixiyo sava nivi najudío na kúu na nákuati xa'a ña táva na níma ndiva'a. Vará na nákuati yó'o ǫn vása kándixa na taJesús, ta ká'an na tava na níma ndiva'a xí'in kivi taJesús. Ká'an na xí'in níma ndiva'a, káchí na saá:

—Xí'in ndee kivi taJesús, taa ta ká'an taPablo xa'a, xá'nda chiño ndi nǫǫ ndó ña kee ndó ini nivi yó'o —káchí na xí'in níma ndiva'a.

14 Ta sava nataa na nákuati yó'o kúu uxa sa'ya ñii taa ta naní Esceva, taa tajudío kúu ra, ta kúu ra ñii tasutu ká'no. 15 Ta ñii

kivi nataa sa'ya taEsceva yó'o nixaa na noo yóo ñii taa ta kómí níma ndiva'a, ta xa'nda chiño na noo níma ndiva'a yó'o xí'in kivi taJesús, ta ndakuiin níma ndiva'a, káchí ña xí'in nayó'o saá:

—Xíni ndi taJesús, ta xíni ndi yu kúu taPablo, ta ndó'ó, ¿yu kúu ndó'ó? —káchí níma ndiva'a xí'in nayó'o.

16 Ta saá taa ta kómí níma ndiva'a kani ní ra ndi'i nasa'ya taEsceva yó'o, ta kundeé ra noo na, ta satakué'e ní ra na. Ta saá ndi'i na uxa taa yó'o xino na kee na yálá ndi'i na, kua'an na, ta takué'e ní yikí koñu na. 17 Ta saá ndi'i nivi na táku ñoo Éfeso, na kúu najudío xí'in nagriego, tá xini so'o na ña ndo'o uxa nataa yó'o, ta niyi'ví ní na, ta kísa to'ó ní na ndayí kivi taJesús.

18 Ta saá kua'a ní nivi na kándixa taJesús kixaa na noo yóo taPablo xí'in natá'an ra, ta nivi na kixaa yó'o na'ma na xa'a kuachi na, ndato'on na xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na xina'á. 19 Saá chi tá on ta'án ka kandixa na taJesús, ta kua'a ní nivi nañoo Éfeso yó'o xikuu nivi na nákuati tásín, ta xikomí na kua'a ní tutu ña sáná'a xa'a ndee ñatásín, án xa'a ndi'i noo ña nákuati. Ta saá nakaya na ndi'i tutu yó'o ta ní'i na ña kixaa na, ta saá xa'mi na ndi'i tutu yó'o noo nakutá'an kua'a ní nivi, chi xí'in ña ke'é na saá, saná'a na ndí sandakoo na yichi yatá ta vitin ndíkon na yichi taJesús. Ndi'i tutu yó'o ña xa'mi na, yá'ví ní ña, ndatán yóo si'ún ña koo ya'vi ovi siko uxu taa, na kísa chiño ñii mil kivi, saá kúu ya'vi ndi'i tutu yó'o. 20 Ta saá xíta ní'nó ní ka to'on Ndios ñii ñii ñoo, ta kua'a ní nivi kandixa na to'on yó'o, ta kundaa ini na ndí ká'no ní ndee kómí to'on Ndios.

21 Tá ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá taPablo chikaa ini ra ko'on tuku ra koto ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Acaya, ta saá ko'on ra ta xaa ra nda ñoo Jerusalén. Ta xáni ka sini ra, káchí ra saá:

—Tá ndi'i nixiyo yó ñoo Jerusalén, ta saá kee yó ko'on yó ñoo Roma —xáni sini ra.

22 Ta saá taPablo ti'ví ra taTimoteo xí'in inka taa ta kándixa taJesús naní ra Erasto ña ko'on si'na nayó'o ñoo estado Macedonia. Ovi nataa yó'o kúu na chíndeé taPablo xí'in chiño ra. Tá kee nayó'o kua'an na, ta taPablo kindoo ra lo'o ka kivi ñoo estado Asia.

To'on yó'o ká'an ña xa'a
ña nisiso nindá'yi kua'a ní nivi ñoo Éfeso

23 Ñii kivi ña kíndoo ka taPablo ñoo Éfeso, ta kaku ñii kuachi ká'no, ña kúu ña ñii nisiso, nindá'yi kua'a ní nivi chi nisaa ní ini na xíni na yichi taJesús. 24 Saá chi ñoo Éfeso nixiyo ñii ve'e ño'o ká'no, noo ñíndichi ñii na'ná naní ña Diana, ña kúu ndios ña kísa to'ó kua'a ní nivi ñoo yó'o. Ta ñoo Éfeso yó'o táku ñii taa naní ra Demetrio, ta ti'va ní ra kasa va'a ra na'ná ñaplata, ta kísa va'a ra kua'a ní na'ná válí mii ve'e ño'o noo ñíndichi ñaDiana. Ta kua'a ní nivi sáta na na'ná yó'o, ta ví'í ní si'ún táva taDemetrio xí'in chiño yó'o, ta ví'í ní si'ún táva natá'an ra na kísa chiño xí'in ra. 25 Ta saá taDemetrio kana ra ndi'i na kísa chiño xí'in ra ta xí'in inka nivi na ké'é chiño ndatán yóo ña ké'é ra. Tá nakutá'an ndi'i nayó'o, ta taDemetrio nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Natá'an yó, kúndaa ini ndó ndí chiño yó kúu ña táxi kua'a ní ñakuíká kómí yó. 26 Ta ndó'ó, xa xini so'o ndó xa'a taPablo ta kúu taa ta xa sanoo ini kua'a ní nivi na táku ñoo Éfeso yó'o, xí'in nivi na táku ndi'i saá ñoo ña ndá'vi ndaa estado Asia. Sandá'ví ra na, ndáto'on ra xí'in na ndí ndi'i ndios ña kisa va'a nivi on siví ndios ndino'o kúu ñayó'o, káchí ra xí'in na, ta sanoo ra ini kua'a ní nivi xí'in to'on yó'o. 27 Ta saá yiyo ní on kasa to'ó ka nivi chiño ña ké'é yó, ta yiyo ní chikaa nino na ñato'ó ve'e ño'o noo ñíndichi ñandios ká'no Diana, chi kani sini na ndí ña on vása ndáya'ví ka kúu ña. Ta saá chikaa nino na ñato'ó ká'no ñaDiana, vará kúu ñandios ña kísa ká'no nivi na táku ndi'i ñoo estado Asia yó'o, tanda nivi na táku ndi'i ñoo ñoyívi yó'o kísa ká'no na ñaDiana yó'o —káchí taDemetrio xí'in nataa na nakutá'an xí'in ra.

28 Tá xini so'o na to'on yó'o, ta kixá'á na nisaa ní ini na, ta xí'in ndi'i ndee na, nisiso na, ndá'yi na, káchí na saá:

—¡Ñaká'no ní kúu ñaDiana, ña kúu ndios mii yó nañoo Éfeso! —káchí na, nisiso na, nindá'yi na.

29 Ta xandikon ndi'i nivi nañoo yó'o nakundikon na xí'in nayó'o, ta ñii síso na ká'an na, ndá'yi na. Ta sava nivi yó'o kama nixaa na, ta xí'in ña sáa ini na, tiin na ovi tatá'an taPablo, ta ñoo ña'á na ña kua'an nayó'o xí'in na ñii xiiña ña naní teatro, ña

kúu noo ndíka ká'no noo nákutá'an nivi. Ta
ovi tatá'an taPablo yó'o, ñii ra naní Gayo,
ta inka ra naní Aristarco, ta nayó'o kúu
na nañoo estado Macedonia. 30 Ta taPablo
kóni ra ki'vi ra noo chútú nivi na nakutá'an
yó'o, chi kóni ra ka'an ra xí'in na, ta nivi na
ndíkon yichi taJesús ni-taxi na ki'vi taPablo
noo nivi na sáa ní ini nakutá'an yó'o. 31 Ta
saá tuku sava nachiño ná'no noo nañoo
estado Asia, kúu na nivi na va'a náta'an
xí'in taPablo. Ta nachiño yó'o ti'ví na ñii
taa ko'on ra noo taPablo ña kuaku ndá'ví
ra noo ra ña on ki'vi ra noo chútú ní nivi
na nakutá'an yó'o. 32 Ta ndi'i nivi yó'o ñii
síso na ndá'yi na, ká'an na. Xa síín ká'an
sava na, ta xa síín ka ká'an inka na. Ta ñii
násaka na ña ká'an na ta ndá'yi na, ta kua'a
ní nivi yó'o on vása kúndaa ini na ndachun
nakutá'an na yó'o. 33 Ta sava nivi najudío
yó'o kisa nduxa na xí'in ñii taa tañoo na, ta
naní Alejandro, xa'a ña kundichi ra ka'an ra
noo chútú ní nivi na nakutá'an yó'o. Ta saá
taAlejandro ndaní'i ra nda'a ra ta sakanda
ra ña ña ndúkú ra noo nivi ña sayaa na, on
nda'yi ka na, chi kóni ra ka'an ra to'on ña
ndakuiin ra xa'a najudío ndí on siví najudío
kúu na ndíso kuachi xa'a ña ndá'yi ní nivi
yó'o. 34 Ta saá kixá'á ká'an taAlejandro
yó'o, ta kúndaa ini nivi yó'o ndí ñii tajudío
kúu ra, ta ni-xiin na koni so'o na to'on ká'an
ra, ta ndeé ka síso ndá'yi na ká'an na, káchí
na saá:

—¡Ñaká'no kúu ñaDiana ndios mii yó
nañoo Éfeso! —káchí na, ndá'yi na, ta ovi
hora ví nindá'yi na nika'an na saá.

35 Ta saá ñii tachiño ta kúu secretario
ñoo yó'o, kundeé ra noo ña on ndá'yi ka
nivi yó'o, ta saá sayaa na. Ta nika'an ra xí'in
na, káchí ra saá:

—Natá'an yó nañoo Éfeso, ndi'i saá nivi
ñoyívi kúndaa ini na ndí ndi'i mii yó va'a
ní ndíso chiño yó xí'in ve'e ño'o ñaDiana
ñaká'no, ña kúu ndios mii yó, ta va'a ní
ndíso chiño yó xí'in mii na'ná ñaDiana ña
kúu ña ti'ví ndios Júpiter, ta kee ña ñoyívi
nino ta kixaa ña nda noo ño'o yó'o. 36 Ta
kúndaa ini yó ndí on koó nivi na kúchiño
ka'an, kachí na ndí on siví ñandaa kúu
to'on yó'o. Ta saá va'a sayaa ndó, on nda'yi
ka ndó. Ta xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a,
si'na xíni ñó'ó kani sini ndó xa'a ndá yu kúu
ña kóni ndó ke'é ndó. 37 Saá chi ndó'ó, xa
tiin ndó nataa yó'o kixaa na xí'in ndó, vará
nataa yó'o on vása ní-kisa kuí'ná na nda ñii
ña yóo ini ve'e ño'o yó, ni on vása ní-ka'an
na to'on ndiva'a xa'a ndios mii yó ñaDiana.
38 Ta saá tá taDemetrio xí'in na náta'an
xí'in ra kóni na taxi na kuachi xa'a nataa
yó'o, ta va'a ná ko'on na ve'e chiño ñoo yó,
chi yó'o yóo nachiño na kúchiño kasa nani
xa'a kuachi nivi. Saá chi noo nachiño yó'o
ñii ñii nivi kómí na ndayí ña ndakuiin na
xa'a mii na. 39 Tá yóo inka kuachi ña kóni
ndó ka'an ndó xa'a, ta xíni ñó'ó ko'on ndó
noo nachiño ñoo yó, ta ndukú ndó noo na
ña kasa nani na xa'a kuachi yó'o. 40 Saá
chi vitin yiyo ní koto nachiño ná'no ñoo
Roma chikaa na kuachi sata yó, chi kani
sini na ndí mii yó sasaa yó nivi ña nakuita
na nda'yi na tanda xaa na kani tá'an na
xí'in nagobierno. Táná taxi nachiño kuachi
xa'a yó, ta on kuchiño ndi ndakuiin ndi,
chi on koó xa'a ña nakuita ndó ta síso ndó
ndá'yi ndó kivi vitin —káchí tasecretario
xí'in nivi na nákutá'an yó'o.

41 Tá ndi'i nika'an tasecretario to'on
yó'o, ta saá nika'an ra nindayi ra na, káchí
ra saá xí'in na:

—Vitin va'a kua'an no'o ndó ve'e ndó
—káchí ra xí'in na.

20

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kua'an ra ñoo estado Macedonia xí'in ñoo estado Grecia

1 Ta ndi'i niya'a ñayó'o ñoo Éfeso, ta
taPablo nakana ra ndi'i nivi na kándixa ta-
Jesús, ta nika'an ra xí'in na to'on ña chikaa
ndee ini na. Ta saá nindayi ra nayó'o, ta kee
ra kua'an ra, ta nixaa ra estado Macedonia.
2 Ta saá kua'an ra ta nixaa ra kua'a ní ñoo
ña ndá'vi ndaa estado Macedonia yó'o, ta
ñii ñii ñoo noo nixaa ra nika'an ra xí'in nivi
na kándixa taJesús to'on ña chikaa ndee ini
nayó'o. Ta saá taPablo kee ra kua'an ra,
ta nixaa ra ñii ñoo ña nákaa estado Grecia.
3 Ta nixiyo ra Grecia yó'o uni yoo. Ta xa
kuyatin kivi kee ra ña ndaa ra tón barco tón
kua'an ñoo estado Siria, ta xini so'o ra ndí
sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra.
Ta saá taPablo nasama ra yichi ra, ta ndikó
ra kua'an ra yá'a ra estado Macedonia.
4 Nataa na kua'an xí'in taPablo kúu nayó'o:
ñii ra naní Sópater, tañoo Berea kúu ra, ta
taAristarco xí'in taSegundo, nataa nañoo
Tesalónica kúu nayó'o; ta taGayo, tañoo
Derbe kúu ra; ta taTíquico xí'in taTrófimo,

nataa na estado Asia kúu nayó'o, ta saá
tuku taTimoteo kua'an ra xí'in taPablo ta
xí'in ndi'i nataa yó'o. 5 Ndi'i nayó'o kua'an
na xí'in taPablo nda nixaa na ñoo Filipos.
Ta saá natá'an taPablo kua'an si'na na ta
nixaa na ñoo Troas, noo ndáti na xaa ta-
Pablo xí'in mii ndi ña nakutá'an ndi xí'in
na. 6 Ta taPablo xí'in ndi'i xindoo ndi ñoo
Filipos anda ndi'i viko najudío ña naní viko
sita va'a ña on koó levadura kómí.* Ta saá
ndaa ndi tón barco ta kua'an ndi ta kivi
o'on nixaa ndi ñoo Troas, ta nakutá'an ndi
xí'in natá'an ndi, ta xindoo ndi uxa kivi ñoo
yó'o.

To'on yó'o ká'an taPablo nindayi ra nivi na kándixa taJesús na táku ñoo Troas

7 Ta kivi domingo nakutá'an ndi'i ndi, na
kúu nivi na kándixa taJesús, ñii ve'e ñoo
Troas yó'o. Ta nakutá'an ndi xa'a ña ta'ví
ndi sita va'a ta xíxi ndi ña xa'a ña náká'án
ndi ndasaá nixi'i Jesucristo xa'a kuachi ndi.
TaPablo nika'an ndoso ra to'on Ndios noo
ndi'i ndi na ndóo yó'o, ta na'á va'a ní nixiyo
ra nika'an ra. Saá chi xitaan ní inka kivi
xíni ñó'ó kee ra ko'on ra. Ta xa nitondaa
hora ma'ñó ñoó kúu ña, ta ká'an ka ra xí'in
ndi. 8 Ta piso uni noo nakutá'an ndi ndóo
ndi tákaa kua'a ní ño'o tóon. 9 Ta ñii taa,
talo'o kúu ra, naní ra Eutico yóo ra noo
nama ventana piso uni noo nákutá'an ndi
yó'o. Ta saá kani ma'ná taEutico yó'o, ta
nikisin ra kánóo ra ventana, ta xa'a ñayó'o
nakava ra nda noo ño'o. Ta saá kama noo
nivi, tá mií kóni na ndaní'i na ra, ta xini
na xa ta nixi'i va'a kúu ra. 10 Ta taPablo
noo ra, xíno ra nixaa ra, ta xikundee ra noo
kándú'u taEutico, ta nómi ra yikí koñu ra,
ta nika'an ra xí'in nivi na yíta yó'o, káchí
ra saá:

—On kundi'i ini ndó, chi táku ra —káchí
taPablo xí'in na.

11 Ta taPablo ndikó ra ndaa ra noo yóo
ra sáná'a ra. Ta saá ta'ví ra sita va'a xixi
ra xí'in na, chi saá ké'é na xa'a ña náká'án
na taJesús, taa ta nixi'i xa'a kuachi na. Ta
ndi'i ñayó'o, ta taPablo tuku kixá'á ra ká'an
ka ra, ndato'on ra xí'in nivi nda nitivi inka
kivi. Ta saá kee taPablo kua'an ra. 12 Ta
saá sava nivi yó'o chindeé na taEutico yó'o
kuano'o ra ve'e ra, ta kúsii ní ini ndi'i na chi
táku ra.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kee ra ñoo Troas ta kua'an ra ñoo Mileto

13 Ta mii ndi, kua'an si'na ndi xí'in tón
barco, kee ndi ñoo Troas, ta nixaa ndi ñoo
Asón, chi saá kindoo taPablo xí'in ndi. Ta
taPablo kua'an xá'á ra ta nixaa ra nakutá'an
ra xí'in ndi ñoo Asón yó'o. 14 Ta saá ndaa
ra tón barco noo ñó'o ndi, ta kua'an ndi
xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mitilene.
15 Ta nitivi inka kivi, ta kee tuku ndi xí'in
tón barco ta kua'an ndi, ta niya'a yatin ndi
ñii isla ña naní Quío, ta kua'an ka ndi, ta
saá nda inka kivi nixaa ndi nda ñoo Samos,
ña nákaa ñii xiiña noo inka isla. Ta saá kee
tuku ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi nda
ñoo Trogilio, ta inka kivi kee ndi ta kua'an
ndi xí'in tón barco ta nixaa ndi ñoo Mileto.
16 Xa chikaa ini ndi ko'on ndakú ndi nda
ñoo Mileto, chi taPablo ni-xiin ra ya'a ra chí
ñoo Éfeso, saá chi nómi ní xíni ñó'ó xaa ra
ñoo Jerusalén xa'a ña koo ra ñoo yó'o yachi
ka kivi ña kana viko Pentecostés.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo nindayi ra na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo Éfeso

17 Kivi kixaa taPablo ñoo Mileto, ta ti'ví
ra chiño ña kana ra naxikua'a na ndíso
chiño xí'in nivi na kándixa taJesús na táku
ñoo Éfeso ña kixaa na noo ra. 18 Ta saá kixaa
nayó'o, ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra
saá:

—Nañani yó, mii ndó xíni va'a ndó
ndasaá xitaku i xí'in ndó nda kivi ñanoó
kixaa i ñoo ndó estado Asia yó'o tanda
vitin. 19 Ndi'i saá kivi nixiyo i xí'in ndó, ta
nda lo'o on vása ní-ndukú i ña kasa ká'no
nivi yi'i, ta kisa nino xí'in mii i xa'a ña vivíi
kisa ndivi i chiño Ndios noo ndó, ta xí'in ña
ndino'o ní ini i ke'é i saá anda xaku i xa'a
ndó. Ta kua'a ní yichi kundeé i noo ña yo'vi
xito ndoso yi'i, chi sava nañoo i najudío
kóni na ka'ni na yi'i. 20 Ta mii ndó xíni
va'a ndó ndí nda lo'o on vása ní-sandakoo i
ña nika'an i xí'in ndó to'on va'a ña xíni
ñó'ó chindeé ndó'ó, ta nda ñii to'on va'a
ni-chise'é i noo ndó. Saá chi kua'a ní yichi
nixa'an i noo nakutá'an kua'a ní nivi ñoo
ndó, ta saá tuku nixa'an i kua'a ní ve'e noo
nakutá'an lo'o nivi, ta noo ndi'i nivi nika'an
ndoso i to'on va'a yó'o. 21 Ta ñii káchí ká'an
to'on ña ndáto'on i xí'in najudío ta xí'in

* 20:6 Viko yó'o kána ña uxa kivi xa'a ña náká'án na ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá na noo nañoo Egipto kuiya xina'á.

nivi na on vása kúu najudío: nikaʼan i xíʼin
na ndí xíni ñóʼó nandikó ini na xaʼa kuachi
na, ta ndukú na noo Ndios ña kasa káʼno
ini ra xaʼa kuachi na, ta xíni ñóʼó kandixa
na Jesucristo, Taa taKáʼno noo yó. 22 Ta
vitin koʼon i ñoo Jerusalén, chi saá xaʼnda
chiño Níma Ndios noo i, vará on vása xíni i
yukía kundoʼo i ñoo kán. 23 Ta ñii ñii ñoo
noo nixaʼan i, Níma Ndios nikaʼan ña xíʼin i
ndí xoʼvi ní i ta chikaa na yiʼi ini veʼe kaa.
24 Ta yiʼi, táná kivi i xaʼa yichi taJesús, ta
nda loʼo on vása ndíʼi ini i, chi ñii laá ña
ndáyaʼví ní noo i kúu ña vivíi kasa ndivi i
ndiʼi chiño ña sakuiso chiño taJesús yiʼi.
Ta chiño yóʼo kúu ña káʼan ndoso i toʼon
ñavaʼa xaʼa Jesucristo noo nivi, ta káʼan i
xíʼin na ndí Ndios kúu taa ta káʼno ini, ta
kíʼvi ní ini ra xíni ra nivi.

25 ʼTa vitin kúndaa ini i ña on nda ñii
ka kivi on ndikó i noo ndó ña koto ka ndó
yiʼi. Naʼá nixiyo i xíʼin ndó ta saná'a ndiʼi i
ndóʼó xaʼa yichi noo xáʼnda chiño Ndios.
26 Ta xaʼa ña keʼé i saá, on vása ndíso ka i
kuachi xaʼa ndó. 27 Saá chi on vása ní-yiʼví i
ña káʼan ndoso i noo ndó ndasaá yóo ña
chikaa ini Ndios kasa ndivi ra xíʼin nivi ta
xíʼin ñoyívi yóʼo, ta on vása ní-chiseʼé i noo
ndó nda ñii ña kóni Ndios kasa ndivi ra
xíʼin nivi. 28 Níma Ndios nakaxin ña ndóʼó
ña kuiso chiño ndó xíʼin nivi na kándixa
taJesús na táku ñoo ndó. Ta ndatán yóo
nataa na vivíi ndáa tíndikachi sana na, saá
ndóʼó xíni ñóʼó vivíi kundaa ndó ta chindeé
ndó natáʼan ndó na kándixa taJesús. Saá
kasa ndivi ndó chi na ndáyaʼví ní noo Ndios
kúu ñii ñii nivi yóʼo, chi Ndios sata ra na
xíʼin nii taJesús ña nixita ndaʼa tón cruz.
29 Koto vaʼa ndó, chi xíni vaʼa i ndí kivi ña
vaxi kixaa nivi na on váʼa ini ña sandáʼví
na natáʼan ndó na kándixa taJesús. Ta na
on váʼa ini yóʼo keʼé na ndatán kéʼé ndivaʼyí
xíʼin tíndikachi. 30 Kivi ña vaxi sava natáʼan
ndó na vitin ndíkon yichi taJesús xíʼin ndó,
nayóʼo nakuita na ta kaʼan na sativí na
ñandaa, ta chuʼu na nivi na kándixa taJesús
xaʼa ña kundikon na yichi vatá saná'a na.
31 Ñakán xíni ñóʼó koto vaʼa ndó ña on taxi
ndó ña nivi yóʼo sandáʼví na ndóʼó, ni inka
natáʼan ndó na kándixa taJesús. Nakáʼán
ndó ndí uni kuiya nixiyo i xíʼin ndó, ta ndiví
ñoó nda xíʼin ña xáku i, nikaʼan i ndatoʼon i
xíʼin ñii ñii ndóʼó ndasaá kundikon vaʼa ndó
yichi taJesús.

32 ʼTa vitin, nañani yó, nátaxi i ndóʼó
ndaʼa Ndios ña vivíi kundaa ra ndóʼó. Ta
nátaxi i ndóʼó ña chikaa soʼo ndó toʼon
Ndios ña káʼan xaʼa ñavaʼa ní kéʼé ra xíʼin
ndiʼi nivi. Saá chi toʼon Ndios yóʼo kómí
ña ndee ña chindeé ña ndóʼó kuaʼno ka ña
kándixa ndó Ndios. Ta ndixa nivi na kúu na
nakaxin Ndios ña kundikon na ra, nayóʼo
ndixa nakiʼin na ndiʼi ñavaʼa ña kindoo
Ndios xíʼin na. 33 Ta kivi nixiyo i xíʼin ndó
on vása ní-ndukú i siʼún noo ndó, ni on
vása ní-ndukú i tikoto noo ndó, ni on vása
ní-kutoo i kukomí i ñavaʼa kómí nda ñii
ndóʼó. 34 Nda víka, xíni ndó ndasaá chikaa i
ndee xíʼin mii i kisa chiño i xaʼa ña kukomí i
siʼún ña sata i ña xíni ñóʼó noo mii i, tanda
ña xíni ñóʼó noo natáʼan i. 35 Xíʼin ña
xitaku i saá, saná'a i ndóʼó ndasaá xíni ñóʼó
chikaa ndó ndee kasa chiño ndó ña kukomí
ndó siʼún ña chindeé ndó natáʼan ndó,
na kúu nandáʼví. Nakáʼán ndó toʼon ña
nikaʼan taJesús, kachí ra saá: “Nivi na táxi
ñavaʼa ndaʼa inka nivi, nákaa ñasii ní ka ini
nayóʼo noo nivi na nakiʼin ñavaʼa”, kachí
taJesús —káchí taPablo xíʼin naxikuaʼa na
ndíso chiño xíʼin na kándixa taJesús na
táku ñoo Éfeso.

36 Ta ndiʼi nikaʼan taPablo toʼon yóʼo, ta
saá xikuxítí ra, ta nikaʼan ra xíʼin Ndios.
Ta ñii kiʼva saá naxikuaʼa yóʼo nikaʼan na
xíʼin Ndios. 37 Ta saá ndiʼi naxikuaʼa xáku ní
na xíʼin taPablo, ta nómi na ra, ta chíto na
noo ra ndáyi na ra. 38 Kúchuchú ní ini ndiʼi
nayóʼo chi káchí taPablo on ndikó ka ra noo
na. Ta saá kee na kuaʼan na xíʼin taPablo, ta
nixaa ra ta ndaa ra tón barco, ta kuaʼan ra.

21

Toʼon yóʼo káʼan ña taPablo kee ra kuaʼan ra nda ñoo Jerusalén

1 Ta ndiʼi nindayi ndi naxikuaʼa na kúu
na ndíso chiño xíʼin nivi na kándixa taJesús
ñoo Éfeso, ta saá ndaa ndi tón barco ta
kuaʼan ndi, ta nixaa ndi isla ña naní Cos.
Ta saá inka kivi kee ndi kuaʼan ndi xíʼin
tón barco ta nixaa ndi inka isla ña naní
Rodas. Ta saá kee tuku ndi kuaʼan ndi xíʼin
tón barco ta nixaa ndi ñoo ña naní Pátara.
2 Ta ñoo yóʼo naníʼi ndi ñii tón barco, tón
kuaʼan nda ñoo estado Fenicia, ta saá ndaa
ndi tón barco yóʼo, ta kuaʼan ndi. 3 Ta
saá niyaʼa yatin ndi isla naní Chipre, ña
kíndoo chí siin yitin tón barco noo ñóʼo ndi
kuaʼan ndi. Ta saá kuaʼan ndi, ta nixaa ndi
ñoo Tiro ña ndáʼvi ndaa estado Siria. Ta

noo ndi tón barco, ta xíni ñó'ó kundati ndi
ñoo yó'o xa'a ña sanoo na ñakía'vi ndíso
tón barco. 4 Tá mií sánoo na ña ndíso tón
barco, ta kua'an ndi niki'vi ndi ñoo Tiro, ta
nakutá'an ndi xí'in nivi na kándixa taJesús
na táku ñoo yó'o. Ta nika'an na xí'in ndi ña
kundoo ndi xí'in na, ta saá kindoo ndi xí'in
nayó'o uxa kivi. Ta Níma Ndios nika'an
ña xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o
ña ndato'on na xí'in taPablo ndí on ko'on
ra ñoo Jerusalén. 5 Ta saá ni, taPablo on
vása ní-ndikó ini ra. Ta saá tá nixino uxa
kivi, ta ndi'i nivi na kándixa taJesús na táku
ñoo Tiro yó'o, na kúu nataa xí'in náña'a, ta
xí'in nakuálí, ndi'i nayó'o nixa'an na xí'in
ndi nda yu'u takuií mini. Ta saá xikuxítí
na xí'in ndi noo yotí yu'u takuií yó'o, ta
nika'an ndi'i ndi xí'in Ndios. 6 Ta saá
nindayi ndi ndi'i nivi na kándixa taJesús
yó'o, ta ndikó na kuano'o na ve'e na. Ta mii
ndi ndaa tuku ndi tón barco ta kua'an ndi.

7 Ta saá kua'an ndi xí'in tón barco ta
nixaa ndi ñoo Tolemaida. Ta noo ndi tón
barco yó'o, ta nixa'an ndi nakutá'an ndi
xí'in nivi na kándixa taJesús ñoo yó'o, ta
kindoo ndi nixiyo ndi xí'in na ñii kivi. 8 Ta
nitivi inka kivi, ta kee tuku ndi kua'an ndi
xí'in tón barco, ta nixaa ndi ñoo Cesarea.
Ta saá nixa'an ndi ve'e taFelipe, ta kúu taa
ta ká'an ndoso to'on va'a xa'a taJesús noo
kua'a ní nivi, ta kindoo ndi ve'e ra xí'in
ra. TaFelipe yó'o kúu ñii tatá'an na uxa
taa na kísa ndivi chiño xa'a ña chindeé na
naapóstol, chi sakán lo'o kuiya niya'a, nivi
na kándixa taJesús na táku ñoo Jerusalén
sakuiso chiño ña'á na ña ke'é na saá. 9 Ta
yóo komi náña'a sa'ya taFelipe yó'o, ta nda
ñii náña'a yó'o on ta'án tonda'a ná, ta ndi'i
náyó'o kúu ná náprofeta. 10 Ta xa ovi án uni
kivi ndóo ndi ve'e taFelipe, ta saá kixaa ñii
taa naní ra Agabo, ta kee ñoo estado Judea
kúu ra, taprofeta kúu ra. Tá kixaa ra noo
ndi, 11 ta tiin ra tikoto káni lo'o ña xino'ni
toko taPablo, ta katón ra nda'a mii ra xí'in
ña, ta katón ra sikon xa'a mii ra xí'in ña. Ta
saá nika'an ra xí'in ndi, káchí ra:

—Ñii ki'va ndatán katón i nda'a i ta
katón i xa'a i xí'in tikoto yó'o, saá Níma
Ndios nika'an ña xí'in i ndí najudío naná'no
noo nañoo Jerusalén katón na taa ta xí'in
tikoto káni yó'o, ta taxi na ra nda'a nivi na
on siví najudío kúu. Saá ke'é na xí'in ra
kivi xaa ra ñoo Jerusalén, káchí Níma Ndios
xí'in i —káchí taAgabo, ndato'on ra xí'in
ndi.

12 Tá xini so'o ndi ña ndato'on taAgabo
yó'o, ta saá mii ndi na kúu na kua'an xí'in
taPablo ta xí'in ndi'i inka nivi na kándixa
taJesús ñoo yó'o, xaku ndá'ví ndi noo ta-
Pablo ña ndukú ndi noo ra ña on ko'on
ra ñoo Jerusalén. 13 Ta ndakuiin taPablo,
káchí ra saá:

—¿Ndachun xáku ní ndó?, chi ña xíto i
xáku ndó saá, kúchuchú ní ini i. Ta yi'i, xa
yóo ti'va i ña chiko'ni na yi'i, tanda ka'ni
na yi'i ñoo Jerusalén, saá chi ndixa xa yóo
ti'va i kivi i xa'a taJesús, Taa taKá'no noo yó
—káchí taPablo xí'in ndi.

14 Tá kúndaa ini ndi ndí ni-kuchiño ndi
sanoo ndi ini ra ña on ko'on ra, ta saá on
vása ní-ka'an ka ndi xí'in ra xa'a ña. Ta ndá
nika'an ndi, káchí ndi:

—Va'a ná kundivi ndatán kóni Ndios
—saá káchí ndi.

15 Ta niya'a lo'o kivi, tá xa kisa ndivi ndi
ña xíni ñó'ó ndi ko'on ndi, ta saá kee ndi
kua'an ndi, ta nixaa ndi ñoo Jerusalén. 16 Ta
sava nivi na kándixa taJesús na táku ñoo
Cesarea xa kee na kua'an na xí'in ndi nda
ñoo Jerusalén. Ta nivi yó'o nika'an na kana
na ndi'i ña ko'on ndi xí'in na ña kindoo ndi
ve'e ñii taa ta naní Mnasón. Ta taMnasón
yó'o kaku ra ñoo isla Chipre, ta kúu ra taa
ta xa kua'a ní kuiya kándixa taJesús.

To'on yó'o ká'an ña ndí tiin na taPablo ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén

17 Tá nixaa ndi ñoo Jerusalén, ta nivi na
kándixa taJesús na táku ñoo yó'o naki'in
va'a ní na ndi'i xí'in ñasii ní ini na. 18 Ta saá
inka kivi nixa'an taPablo xí'in ndi ña koto
ndi taSantiago,* taa ta kúu taká'no noo nivi
na kándixa taJesús na táku ñoo Jerusalén
yó'o. Ta nixaa ndi ta xini ndi taSantiago
xí'in ndi'i naxikua'a na kúu nivi na ndíso
chiño xí'in na kándixa taJesús ñoo yó'o.
19 Ta saá ndi'i mii ndi chindeé ndi naná'no
yó'o, ta taPablo kixá'á ra ndáto'on ra xí'in
na xa'a ndi'i ñava'a ke'é Ndios xí'in nivi na
on vása kúu najudío, saá chi Ndios taxi ra
ndee ra nda'a taPablo ña kísa ndivi ra chiño
va'a yó'o. 20 Tá ndi'i na ndóo yó'o xini so'o
na to'on ña nika'an taPablo xí'in na, ta kúsii
ní ini na, ta kisa ká'no ní na Ndios. Ta saá

* 21:18 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

nikaʼan naxikuaʼa yóʼo xíʼin taPablo, káchí na saá:

—Ñani yó, xa xíni ún ndí kuaʼa ní mil najudío xa kandixa na taJesús vitin. Vará ndíkon na yichi taJesús, ta chíkaa ní na ndee ña kísa ndivi na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kuiya xinaʼá, chi ña ndáyaʼví ní noo na kúu ndayí yóʼo. 21 Ta najudío yóʼo xa xini soʼo na toʼon xaʼa ún, chi sava nivi káchí na ndí yóʼó sánáʼa ún ndátoʼon ún xíʼin najudío na táku ñoo xíyo ña on kasa ndivi ka na ndayí ña nitaa taMoisés xinaʼá, ta sánáʼa ún na ña on kasa ndivi ka na costumbre ña naní circuncisión xíʼin nataa saʼya na, ta sánáʼa ún na ña sandakoo vaʼa na ndiʼi costumbre ña kísa ndivi mii yó najudío, saá ndátoʼon ún, káchí nivi yóʼo xaʼa ún. 22 Ta vitin, ¿yukía koo keʼé yó?, chi nivi koni soʼo na ndí xa kixaa ún ñoo Jerusalén yóʼo. 23 Ta saá vaʼa keʼé ún ña káʼan ndi xíʼin ún vitin, chi yóo ña xíni ñóʼó keʼé ún xaʼa ña kundaa ini nivi ndí on siví taa ta on vása kísa toʼó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ún. Yóʼo yóo komi taa natáʼan ndi, ta nayóʼo xa kindoo na xíʼin Ndios ña kasa ndivi na ñii chiño vaʼa. 24 Ta saá vaʼa ná koʼon na komi taa yóʼo xíʼin ún, ta ndiʼi ndó ná kasa ndivi ndó ña xáʼnda chiño Ndios noo ndayí ña nitaa taMoisés xaʼa ña nduu ndó nandii noo Ndios. Ta saá chaʼvi ún xaʼa ña xatá na yisi sini nataa yóʼo. Tá ndiʼi kisa ndivi ún chiño yóʼo, ta saá ndiʼi nivi kundaa ini na ndí ñavatá kúu toʼon ña xini soʼo na káʼan nivi xaʼa ún, chi ndixa yóʼó kúu taa ta kísa toʼó ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. 25 Ta nivi na on vása kúu najudío, na kúu na kándixa taJesús, xa kúndaa ini na yu kúu ña xíni ñóʼó keʼé na, saá chi xa nitaa ndi ñii tutu ña tiʼví ndi nixaa ndaʼa na. Ta noo tutu yóʼo ndatoʼon ndi xíʼin na ndí ndasaá kuiti ndayí yóʼo xíni ñóʼó kasa ndivi na: "On váʼa kuxu na ñaʼa ña nisoko nivi noo ndios vatá ña kúu ñaídolo án ñaimagen, ni on váʼa kuxu na nii kiti, ni on váʼa kuxu na kiti tí sakuáʼna na xaʼni na, ni on váʼa kusun taa xíʼin ñaʼa ñá on siví ñásíʼí ra kúu, ni on váʼa kusun ñaʼa xíʼin taa ta on siví yii ñá kúu", saá nikaʼan ndi, xaʼnda chiño ndi noo nivi na on vása kúu najudío, na kándixa taJesús —káchí naxikuaʼa xíʼin taPablo.

26 Ta saá taPablo chikaa ini ra ña kasa ndivi ra ña kóni naxikuaʼa yóʼo. Tá kixaa inka kivi, ta na komi taa najudío yóʼo kuaʼan na xíʼin ra, ta nixaa na noo kisa ndivi na ndayí ña nitaa taMoisés xinaʼá xaʼa ña nduu na nandii noo Ndios. Ta ndiʼi keʼé na saá, ta taPablo nikiʼvi ra ini veʼe ñoʼo káʼno ña ndatoʼon ra xíʼin tasutu ndá kivi kuu ña tondaa kivi ona ña taxi na ña xíni ñóʼó soko na noo Ndios, chi xíʼin ña keʼé na saá saxino na ña kindoo na xíʼin Ndios.

27 Tá xa nitondaa kivi uxa ña xa yatin kasa ndivi na chiño ña saxino na ña kindoo na xíʼin Ndios, ta saá kixaa sava najudío na kee ñoo estado Asia, ta xini na taPablo veʼe ñoʼo káʼno yóʼo. Ta kixáʼá na sásaa na ini nivi na nákutáʼan yóʼo, xaʼa ña síso na, ndáʼyi na. Ta najudío na kixaa yóʼo kuaʼan na sata taPablo ña kani na ra. 28 Ta ñii ndeé síso na ndáʼyi na, káchí na saá:

—Naʼa ndó, natáʼan yó nañoo Israel, chindeé ndó ndiʼi ña ná tiin yó taa yóʼo, chi taa ta on vása vaʼa kúu ra. Saá chi kúu ra taa ta xíka ndiʼi xiiña ta kándivaʼa ra xaʼa nañoo yó, ta sánáʼa ra ndiʼi nivi ndí ña on váʼa kúu ña kísa toʼó ka na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés. Kándivaʼa ra xaʼa veʼe ñoʼo káʼno yóʼo, ta vitin kixaa ra kísa kini ra ini veʼe ñoʼo yóʼo, chi taxi ra nikiʼvi nivi na on vása kúu najudío ini veʼe ñoʼo yii yóʼo —káchí nayóʼo, sásaa na ini nivi.

29 Saá káʼan na chíkaa na kuachi sata taPablo, chi sakán xini na ra kuaʼan ra yichi ñoo Jerusalén xíʼin ñii tagriego ta naní Trófimo, taa ta kee ñoo Éfeso kúu ra. Ta xáni sini na ndí taTrófimo yóʼo nikiʼvi ra ini veʼe ñoʼo xíʼin taPablo.

30 Ta ndiʼi nivi ñoo yóʼo ñii síso na ndáʼyi na xíʼin ña sáa ní ini na. Ta xíno na nixaʼan na tiin na taPablo, ta ñóo na ra noo ñoʼo, tava na ra nda sata nama ña xino nduu veʼe ñoʼo yóʼo, ta kama ní nakasi na yéʼé nama yóʼo. 31 Ta kuaʼa ní nivi yóʼo káni ní na taPablo xaʼa ña kaʼni na ra. Ta saá taa takáʼno noo ndiʼi natropa na ndáa ñoo yóʼo xini soʼo ra ndí ndiʼi nivi nañoo Jerusalén yóʼo ñii síso na ndáʼyi na káni táʼan na. 32 Ta saá xandikon kana ra natropa xíʼin na ndíso chiño xíʼin na, ña koʼon na xíʼin ra noo nákutáʼan nivi na síso káni táʼan. Ta nivi yóʼo xini na vaxi natropa, ta saá sandakoo na, on vása káni ka na taPablo. 33 Ta taa takáʼno noo ndiʼi natropa nixaa ra noo nakutáʼan nivi yóʼo, ta xaʼnda chiño ra noo natropa ña tiin na taPablo ta katón na ndaʼa ra xíʼin ovi cadena. Ta saá nindaka

to̱'on ra nivi na nakutá'an yó'o, káchí ra saá xí'in na:
—¿Yu kúu tayó'o?, ta, ¿yu kúu ña on vá'a ke'é ra? —káchí taká'no xí'in nivi.
34 Ta saá ñii síso̱ ndakuiin na ndá'yi na, xa síín síín noo kuachi ká'an nivi yó'o ña sákuiso na sata taPablo. Ta taa taká'no noo natropa ni-kuchiño kundaa ini ra yo xa'a kúu ña sáa ini nivi yó'o ña síso̱ na ndá'yi na. Ta saá taká'no yó'o xa'nda chiño ra ña ko̱'on taPablo xí'in natropa nda cuartel noo kundasi ndaa ra. 35 Ta taPablo kua'an ra xí'in natropa ta nixaa ra xí'in na noo yóo escalera ña kua'an ndaa noo ki'vi na yé'é cuartel. Ta natropa xíni ñó'ó na kuiso na taPablo ña kuchiño ndaa ra xí'in na, saá chi kua'a ní nivi na sáa ini, ndíkon na sata taPablo xa'a ña ka'ni na ra. 36 Ta nivi yó'o xí'in ndi'i ndee na síso̱ na, ndá'yi na, káchí na saá:
—¡Ñii yichi ná kivi ra! ¡Ná kivi ra! —káchí na, ndá'yi na.

TaPablo ndákuiin ra to̱'on xa'a mii ra noo nivi nañoo Jerusalén

37 Ta natropa kua'an ndaa na escalera, ndíso na taPablo, ta xa yatin xaa na ña chikaa na ra ini cuartel, ta saá taPablo nika'an ra to̱'on griego xí'in mii taa taká'no noo natropa, káchí ra saá xí'in ra:
—¿Án taxi ún ña ka'an lo'o i xí'in ún? —káchí ra xí'in tayó'o.
Ta ndakuiin taká'no yó'o, káchí ra saá:
—¿Án ká'an ún to̱'on griego va? 38 ¿Án on siví yó'ó kúu ñii tañoo Egipto, taa ta sakán lo'o kuiya niya'a sakaku kuachi xí'in ña kísa toon ra noo nagobierno? Chi tayó'o kana ra ta sanakutá'an ra komi mil taa na xikoo yu'ú xí'in ra, ta nixa'an na xí'in ra nda yuku yichí, noo kee na ña kani tá'an na xí'in nagobierno —káchí ra xí'in taPablo.
39 Ta ndakuiin taPablo nika'an ra:
—On siví yi'i kúu ta ká'an ún xa'a. Yi'i kúu i ñii tajudío, ta kaku i ñoo Tarso ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta ñoo Tarso yó'o kúu ñoo ká'no ña ndáya'ví ní. Ta vitin ndúkú i noo ún ña taxi ún ndayí ka'an i xí'in nivi na nákutá'an yó'o —káchí taPablo xí'in taká'no noo natropa.
40 Ta taká'no yó'o taxi ra ndayí ña ka'an taPablo xí'in nivi.
Ta saá taPablo xikundichi ra noo escalera yó'o, ta sakanda ra nda'a ra noo nivi ña sayaa na, on nda'yi ka na. Ta saá sayaa ndi'i na, ta taPablo kixá'á ra ká'an ra xí'in na to̱'on hebreo ña kúu to̱'on mii na, ta káchí ra saá xí'in na:

22

1 —Natá'an yó, nataa xikua'a xí'in ndi'i nataa ñoo yó, ndúkú i noo ndó ña koni so̱'o ndó to̱'on ña ka'an i ndakuiin i xa'a i vitin —káchí taPablo xí'in na.
2 Tá xini so̱'o nayó'o ndí taPablo ká'an ra to̱'on mii na ña kúu to̱'on hebreo, ta saá ñii yaa yaa kúu na. 3 Ta nika'an taPablo xí'in na, káchí ra saá:
—Yi'i kúu i ñii tajudío, ta kaku i ñoo Tarso, ña ndá'vi ndaa estado Cilicia, ta xa'no i ñoo Jerusalén yó'o. Ta mii taGamaliel, tamaestro ká'no, kúu ta ndino'o saná'a ra yi'i. Ta saá ndeé ní sakuá'á i ndasaá xíni ñó'ó kundikon i yichi naxii síkuá yó, ta va'a ní kisa ndivi i ndi'i ndayí yó'o. Ndi'i saá kivi taxi xí'in mii i ña vivíi kísa ndivi i ndi'i chiño ña xani sini i sakusii i ini Ndios, ñii ki'va ndatán vitin táxi xí'in mii ndó kísa ndivi ndó chiño ña xáni sini ndó sakusii ndó ini Ndios. 4 Ta kivi saá xani sini i ndí yichi taJesús kúu ña on vása va'a, ta nixika i ñii ñii ñoo xa'a ña nandukú i nivi na kúu na ndíkon yichi yó'o ña saxo̱'vi i nayó'o nda tondaa ña kivi ndi'i na, saá kusii ini i kundo'o na. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i kivi tá naní'i i nataa án náña'a na ndíkon yichi taJesús, ta tiin i nayó'o ta taan i na ini ve'e kaa. 5 Ta taa tasutu ká'no noo mii yó najudío xí'in naxikua'a na ndíso chiño xí'in yó, nayó'o xíni va'a na ndí to̱'on ña ká'an i xí'in ndó vitin kúu ñandaa, chi naná'no yó'o kúu na nitaa tutu ña taxi na ndayí nda'a i xa'a ña tiin i ndi'i nivi na ndíkon yichi taJesús na kúu na táku ñoo Damasco, ta tutu yó'o nika'an ña kómí i ndayí ña tiin i na, ta katón i na ña kixi na xí'in i ñoo Jerusalén yó'o xa'a ña xo̱'vi na.

To̱'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato̱'on ra ndasaá nakutá'an ra xí'in taJesús
(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

6 'Ta saá tá kua'an i ñoo Damasco ta xa yatin nitondaa ma'ñó ndiví kúu ña, ta ñii kama kee ño'o ñoyívi nino, ta ndeé ní naye'e ña yi'i, ta xino nduu ña noo ñíndichi i. 7 Ta saá nakava i nda noo ño'o. Ta xandikon xini so̱'o i to̱'on, ta nika'an ña xí'in i, kachí ña saá: "Saulo, Saulo, ¿ndachun ndíkon ún sáxo̱'vi ún yi'i?" 8 Ta

ndakuiin i, nikaʼan i: “¿Yu kúu yóʼó, Tata?”,
kachí i. Ta nikaʼan ra xíʼin i: “Yiʼi kúu i
Jesús, tañoo Nazaret, taa ta ndíkon ún sáx-
oʼvi ún”, kachí ra xíʼin i. 9 Ta nataa táʼan i
na kuaʼan xíʼin i xini na ña nitivi yéʼe ñoʼo
yóʼo, ta niyiʼví ní na, ta on vása ní-xini
soʼo na toʼon ña xini soʼo i. 10 Ta nindaka
toʼon i taa ta káʼan xíʼin i, kachí i xíʼin ra
saá: “¿Vitin yukía kóni ún keʼé i, Tata?”,
kachí i xíʼin ra. Ta taa yóʼo ndakuiin ra,
kachí ra saá: “Nakundichi ún, ta nakiʼin ún
yichi, ta koʼon ún kiʼvi ún ñoo Damasco, chi
ñoo yóʼo xa xaʼnda chiño i noo ñii taa ña
kaʼan ra xíʼin ún ña chitóni i kasa ndivi ún
xaʼa i”, kachí ra xíʼin i. 11 Ta saá nakiʼin
ndi yichi ta kuaʼan ndi, ta nataa táʼan i
na kuaʼan xíʼin i, tiin na ndaʼa i, ta níʼi na
yichi i kuaʼan ndi, chi ñoʼo yéʼe ña nitivi
noo i sandakoo kuáá ña nduchu noo i. Ta
saá nixaa ndi ñoo Damasco, 12 noo táku
ñii taa ta nanî Ananías. Ta taAnanías yóʼo
kúu ñii taa ta vivíi kísa ndivi ndayí Ndios
ña nitaa taxii síkuá yó taMoisés xinaʼá, ta
vaʼa ní kánóo ñatoʼó ra noo ndiʼi najudío
na táku ñoo Damasco. 13 Ta taAnanías
yóʼo kixaa ra noo i, ta xindichi yatin ra
noo yóo i, ta nikaʼan ra xíʼin i, kachí ra
saá: “Ñani i Saulo, vitin vaʼa nakoto nduchu
noo ún”, kachí ra. Ta saá xandikon vaʼa
nativi nakoto i xíʼin nduchu noo i, ta vaʼa
xito i noo taAnanías yóʼo. 14 Ta saá nikaʼan
ra xíʼin i, kachí ra: “Mii Ndios, ta síkón
ní ñatoʼó chinóo naxii síkuá yó xinaʼá,
nakaxin ra yóʼó ña kundaa ini ún yu kúu
ña kóni ra kasa ndivi ún. Ta nakaxin ra
yóʼó xaʼa ña nakutáʼan ún xíʼin taJesús taa
ta kúu taNdaa. Ta nakaxin ra yóʼó xaʼa ña
xini soʼo ún toʼon ña kee mii yuʼu tayóʼo.
15 Ndios keʼé ra saá xíʼin ún chi yóʼó kuu ún
taa ta ndakuiin xaʼa taJesús, ta ndatoʼon ún
xíʼin ndiʼi nivi yu kúu ña xini ún, ta yu
kúu ña xini soʼo ún. 16 Ta vitin on kundati
ka ún, ta kama nakundichi ún ta kuchu ún
xíʼin ndayí kivi taJesús, ta ndukú ún noo ra
ña kasa káʼno ini ra xaʼa ndiʼi kuachi ún”,
kachí taAnanías xíʼin i.

Ndios tiʼví ra taPablo ña kaʼan ra toʼon ñavaʼa xaʼa taJesús xíʼin nivi na on vása kúu najudío

17 Ta taPablo ndatoʼon ka ra xíʼin na,
káchí ra saá:
—Tá ndikó i ñoo Jerusalén, ta ñii kivi tá
káʼan i xíʼin Ndios, ta yóo i keʼe yéʼé veʼe
ñoʼo káʼno, ta saá kixaa ñii ña nitivi noo i.
18 Ta ñayóʼo kúu ña xini i taJesús, ta nikaʼan
ra xíʼin i, kachí ra saá: “Kama ní kee ún
ñoo Jerusalén yóʼo, chi nivi ñoo yóʼo on
kandixa na toʼon ña ndatoʼon ún xíʼin na
xaʼa i”, kachí taJesús xíʼin i, ña nitivi ra
noo i. 19 Ta saá ndakuiin i nikaʼan i xíʼin
ra, kachí i: “Tata, nivi ñoo yóʼo ndixa xíni
na ndí yiʼi kúu taa ta xindikon saxoʼvi ní i
ndiʼi nivi na kándixa yóʼó. Saá chi yiʼi
nixaʼan i ñii ñii veʼe ñoʼo sinagoga, ta tiin i
nayóʼo ta taan i na ini veʼe kaa. 20 Ta kivi
xaʼni na taEsteban, taa ta ndakuiin toʼon
vaʼa xaʼa ún noo nivi, ta yiʼi, nixiyo yuʼú i
xíʼin nivi na kéʼé saá, tanda xindaa i tikoto
nivi ña kóon na yuu taEsteban ta xaʼni na
ra”, kachí i xíʼin taJesús. 21 Ta ndakuiin
ra, kachí ra saá xíʼin i: “Vitin koʼon ún,
chi yiʼi tiʼví i yóʼó koʼon ún kuaʼa ní ñoo
xíká ña ndatoʼon ún toʼon i xíʼin nivi na on
vása kúu najudío”, kachí ra xíʼin i —káchí
taPablo xíʼin najudío na nákutáʼan yóʼo.

Toʼon yóʼo káʼan xaʼa yu kúu ña keʼé taa taká'no noo natropa xíʼin taPablo

22 Tá nivi na nakutáʼan yóʼo xini soʼo na
toʼon yóʼo ña nikaʼan taPablo xaʼa nivi na
on vása kúu najudío, ta on vása ní-xiin ka
na koni soʼo na toʼon káʼan ra, ta kixáʼá na
sáa ní ini na. Ta ñii síso na ndáʼyi na, káchí
na saá:
—¡Ná kivi tayóʼo! ¡On vása vaʼa ña ku-
taku ka ra ñoyívi yóʼo! —káchí na, ndáʼyi
na.
23 Ta on vása sándakoo na ndáʼyi na ta
káʼan na ña on váʼa xaʼa taPablo. Ta tava
na tikoto ña kánóo sata tikoto ndíxin na,
ta kísin na tikoto yóʼo, ta tiin na ñoʼo ta
sakana na ña chí nino, chi ña keʼé na saá
kóni kachí ña ndí nda loʼo on xiin na nakiʼin
na toʼon ña káʼan taPablo. 24 Ta saá taa
taká'no xaʼnda chiño ra noo natropa ña
tiin na taPablo ta chikaa na ra ini cuartel.
Ta xaʼnda chiño ra noo natropa ña kani
na taPablo xíʼin kuártá xaʼa ña naʼma ra
ndachun sáa ní ini nivi xíni na ra. 25 Tá
on taʼán ka kani na ra, ta siʼna katón na ra.
Ta saá nikaʼan taPablo xíʼin ñii taa ta ndíso
chiño xíʼin sava natropa yóʼo, káchí ra saá:
—¿Án ndixa káchí ndayí ndí vaʼa kani
ndó ñii taa ta kúu tañoo Roma tá siʼna on
taʼán koʼon ra noo tajuez ña kasa nani ra
xaʼa kuachi tayóʼo? —káchí taPablo xíʼin
ñii taa ta ndíso chiño xíʼin sava natropa.

26 Tá tayó'o xini so'o ra ña nika'an ta-
Pablo, ta kama nixa'an ra ndato'on ra xí'in
mii taa taká'no noo ra, ta káchí ra saá:
—Ta vitin, ¿yu kúu ña ke'é ún?, chi taa
ta xa'nda chiño ún kani ndi xí'in kuártá,
tayó'o kúu ra ñii tañoo Roma —káchí ra
xí'in taa taká'no noo natropa.
27 Ta saá taa taká'no yó'o kua'an ra, ta
nixaa ra noo taPablo, ta nindaka to'on ña'á
ra, káchí ra saá xí'in ra:
—¿Án ndixa yó'ó kúu ñii taa tañoo
Roma? —káchí ra.
Ta ndakuiin taPablo:
—Ndixa yi'i kúu i tañoo Roma —káchí
ra.
28 Ta saá nika'an taa taká'no yó'o xí'in ra,
káchí ra:
—Yi'i cha'vi i kua'a ní si'ún, ta saá nak-
i'in i tutu ña káchí kúu i taa tañoo Roma
—káchí ra xí'in taPablo.
Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:
—Yi'i on vása ní-ke'é i saá, chi nda kivi
kaku i kúu i tañoo Roma —káchí ra xí'in taa
taká'no noo natropa yó'o.
29 Ta natropa na xa yóo ti'va ña kani na
taPablo, xini so'o na to'on yó'o, ta kama ní
kee na ta kua'an na. Ta taká'no noo natropa
niyi'ví ní ini ra chi xa xa'nda chiño ra ña
katón na taPablo, taa ta kúu tañoo Roma,
ta xí'in ñayó'o niya'a ndoso ra ndayí nañoo
Roma.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo
ñíndichi ra noo naJunta Suprema najudío

30 Ta taa taká'no noo natropa kóni ra
kundaa va'a ka ini ra xa'a kuachi táxi na-
judío xa'a taPablo. Ta saá tá nitivi inka kivi,
ta xa'nda chiño ra noo naJunta Suprema
najudío, na kúu nasutu ná'no xí'in nataa
naxikua'a ña nakutá'an nayó'o noo ra. Ta
saá tuku xa'nda chiño ra noo natropa ña
ndaxin na taPablo, ña kee ra cuartel, ta
kixaa ra kundichi ra noo ndi'i nayó'o.

23

1 Tá kixaa taPablo, ta ñíndichi ra noo
naJunta Suprema, ta saá xíto ra noo na ta
nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:
—Ndó'ó, tata natá'an yó, kóni i ña kun-
daa ini ndó ndí ndi'i saá kivi ña táku i ndi-
no'o ní ini i kisa ndivi i ñava'a noo Ndios,
ta ñakán on koó nda lo'o ña sándi'i ini i yóo
noo i —káchí taPablo xí'in na.
2 Tá xini so'o tasutu ká'no ta nani
Ananías to'on yó'o ña nika'an taPablo, ta
xa'nda chiño ra noo nivi na yíta yatin siin
taPablo ña xí'in nda'a na kani na yu'u ra.
3 Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá xí'in
tasutu ká'no yó'o:
—Ñii kivi vaxi Ndios kani ra yó'ó chi
yó'ó kúu taa ta ovi yu'u. Yó'ó ndíso
chiño ún ña kasa nani ún xa'a i xí'in ñandaa
ñii ki'va ndatán káchí ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés. Ta on vása ké'é ún saá, chi mii ún
yá'a ndoso ún ndayí Ndios, xí'in ña xa'nda
chiño ún noo nivi ña kani na yi'i —káchí
taPablo xí'in tasutu ká'no yó'o.
4 Ta nivi na yíta yatin xí'in taPablo,
nika'an na xí'in ra, káchí na saá:
—¿Án taa ta on koó ñato'ó kómí kúu ún?,
chi kándiva'a ún xí'in tasutu ká'no, taa ta
kísa chiño noo Ndios.
5 Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:
—Natá'an yó, kasa ká'no ini ndó xa'a i
chi on vása ní-xini i tá tayó'o kúu tasutu
ká'no, saá chi xíni ñó'ó kasa ndivi yó to'on
Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, káchí ña
saá: "On vá'a kandiva'a yó xí'in taa taká'no
noo ñoo yó", —káchí taPablo xí'in na.
6 Ta taPablo kundaa ini ra ndí sava na-
Junta Suprema yó'o kúu na nafariseo, ta
sava na kúu na nasaduceo, ta saá nika'an ra
xí'in na, káchí ra saá:
—Natá'an yó, yi'i kúu i tafariseo, ñii
ki'va ndatán yivá i xikuu ra tafariseo. Ta
kuachi ña sákuiso na yi'i kúu xa'a ña ndáa
ini i ndí ndixa natakú nivi na nixi'i —káchí
taPablo xí'in na.
7 Tá ndi'i na ndóo yó'o xini so'o na to'on
yó'o, ta nafariseo xí'in nasaduceo kixá'á
na náa na xí'in tá'an na, ta nita'vi tá'an
nafariseo xí'in nasaduceo. 8 On vása yóo
ñii yu'ú ka na, chi nasaduceo kándixa na
ndí nivi na nixi'i on nataku ka nayó'o, ta
kándixa na ndí on koó níma kómí nivi, ni
on koó naángel, ni on koó inka noo níma.
Ta nafariseo kándixa na ndí yóo níma nivi,
ta yóo naángel, ta yóo inka noo níma, ta
kándixa na ndí nivi na nixi'i nataku nayó'o.
9 Ta xa'a to'on ña nika'an taPablo xí'in na,
nafariseo xí'in nasaduceo, kixá'á na náa ní
na, ta ñii síso na ñó'o na. Ta sava nafariseo
na kúu namaestro na sáná'a ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés xina'á, nakuita na ta nika'an
na, káchí na saá:
—Ndixa on koó nda ñii kuachi ndíso
tayó'o, chi on vása nání'i ndi nda ñii ña on

vá'a ke'é ra. Ndá sana ñii níma án ñii ñaán-
gel nika'an ña xí'in ra —káchí nafariseo.
10 Ta saá kixá'á nivi ndeé ní ndá'yi na,
ta ndeé ní síso na. Ta yí'ví ní taká'no
noo natropa koto yiyo ní xí'in ñasáa na,
sakuáchi na yikí koñu taPablo. Ta saá
taká'no yó'o xa'nda chiño ra noo natropa
ña naki'in na taPablo ña ko'on ra xí'in na
kundasi tuku ra ini cuartel.
11 Ta saá tá kixaa kuñoó, ta nitivi taJesús
noo taPablo, ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra
saá:
—On kuyi'ví ún, chi yóo i xí'in ún. Ta ñii
ki'va ndatán nika'an ún to'on ña ndakui-
in ún xa'a i ñoo Jerusalén yó'o, saá xíni
ñó'ó ndakuiin ún xa'a i ñoo Roma —káchí
taJesús xí'in taPablo, ña nitivi ra noo ra.

To'on yó'o ká'an ndí xikoo yu'ú nivi ña ka'ni na taPablo

12 Ta saá nitivi inka kivi, ta nakutá'an
sava najudío, ta xikoo yu'ú na ña ka'ni na
taPablo, ta káchí na saá:
—Nda lo'o on kuxu ka yó ni on ko'o ka
yó nda ná ka'ni yó ra. Ta ná kuu yó nivi na
natavi chi'ña tá ni-xa'ni yó ra —káchí na,
kindoo yu'ú na.
13 Ta yá'a ovi siko kúu nataa yó'o na
xikoo yu'ú xa'a ña ka'ni na taPablo. 14 Ta
saá nataa yó'o nixa'an na noo nákutá'an
nasutu ná'no yóo na xí'in naxikua'a noo
ñaoo judío, ta nika'an na xí'in na, káchí
na saá:
—Mii ndi xa kindoo ndi xí'in natá'an ndi
ña on kuxu ka ndi, ni on ko'o ka ndi nda
ná ka'ni ndi taPablo. 15 Ta saá ndó'ó xí'in
natá'an ndó na kúu naJunta Suprema, xíni
ñó'ó ndukú ndó noo taká'no noo natropa
ña ti'ví ra taPablo kixaa ra noo ndó. Ka'an
ndó xí'in taká'no noo natropa yó'o ndí yóo
ka ña xíni ñó'ó ndaka to'on ndó taPablo
ña kundaa ini ndó xa'a kuachi ra. Ta mii
ndi, xa koo se'é ndi yu'u yichi, ña xa yóo
ti'va ndi ka'ni ndi ra ña on kixaa ra noo ndó
—káchí na xí'in nasutu ta xí'in naxikua'a
noo najudío na nákutá'an yó'o.
16 Ta ñii talo'o xaxin taPablo ta kúu sa'ya
ki'va ra, xini so'o ra xa'a ña xikoo yu'ú
nataa yó'o ke'é na, ta saá talo'o yó'o kee ra
kua'an ra, ta nixaa ra nda cuartel noo yóo
sito ra taPablo, ta ndato'on ra xí'in ra xa'a
ña xini so'o ra. 17 Kivi ndi'i xini so'o taPablo
ña ndato'on talo'o xaxin ra xí'in ra, ta kana
ra ñii ta ndíso chiño noo ñii ciento natropa,
ta nika'an ra xí'in ra, káchí ra saá:
—Ná ko'on talo'o yó'o xí'in ún noo
taká'no noo ndi'i natropa, chi yóo to'on ña
xíni ñó'ó ní ndato'on talo'o yó'o xí'in ra
—káchí taPablo xí'in ta ndíso chiño.
18 Ta saá kee ta ndíso chiño yó'o kua'an
ra, ta kua'an talo'o yó'o xí'in ra, ta nixaa
na noo taa taká'no ta xá'nda chiño noo
ndi'i natropa. Ta saá ta ndíso chiño noo ñii
ciento natropa nika'an ra xí'in taa taká'no
noo ra, káchí ra saá:
—TaPablo ta nákaa ndási ní'nó, ti'ví ra
yi'i vaxi i xí'in talo'o yó'o noo ún, chi yóo
ñii ña kóni ra ndato'on ra xí'in ún —káchí
ra xí'in taká'no noo ndi'i natropa.
19 Ta saá taká'no yó'o tiin ra nda'a talo'o
yó'o ña ko'on ra xí'in ra ñii xiiña noo on koó
nivi na kuchiño koni so'o to'on ña ká'an na.
Ta saá kixá'á ra ndáka to'on ra talo'o yó'o,
káchí ra xí'in ra:
—¿Ndá to'on kúu ña kóni ún nda-
to'on ún xí'in i? —káchí ra xí'in talo'o.
20 Ta ndakuiin talo'o, nika'an ra, káchí ra
saá:
—Sava najudío xikoo yu'ú na ña ndasaá
ndukú na noo ún ña taxi ún ko'on taPablo
ña xaa ra noo naJunta Suprema kivi taan.
Saá chi kachí na xí'in ún ndí kóni na ndaka
to'on ka na ra ña va'a ka kundaa ini na xa'a
kuachi ra, saá kachí na xí'in ún. 21 Ta on
kandixa ún to'on ña ka'an nayó'o xí'in ún,
chi ñavatá kuu ña. Saá chi yu'u yichi koo
se'é kua'a ní nataa xa'a ña ka'ni na taPablo.
Yá'a ovi siko kúu nataa na koo se'é kundati
ña'á, ta ndi'i nataa yó'o kindoo yu'ú na on
kuxu ka na ni on ko'o ka na nda ná ka'ni na
taPablo. Ta káchí na saá xí'in mii na: "Ná
kuu yó nivi na nitavi chi'ña tá ni-xa'ni yó
ra", káchí na. Ta vitin xa yóo ti'va na ka'ni
na ra, ta ndákuiti ndáti na ña taxi ún kee
taPablo ña ko'on ra noo naJunta Suprema
—káchí talo'o ndato'on ra xí'in taká'no noo
ndi'i natropa yó'o.
22 Ta saá taká'no noo ndi'i natropa
nika'an ra xí'in talo'o, káchí ra saá:
—Nda ñii nivi on ka'an ún xí'in ña
kixi ún noo i ndato'on ún xí'in i —káchí ra
xí'in talo'o yó'o, ta ti'ví ña'á ra kuano'o ra.

To'on yó'o ká'an ndí ti'ví na taPablo ko'on ra noo tagobernador Félix

23 Ta saá taká'no noo ndi'i natropa kana
ra ovi natropa, ta ñii ñii nayó'o kúu na

xá'nda chiño noo ñii ciento natropa, ta taká'no noo na ovi yó'o nika'an ra xí'in na, káchí ra:

—Ná kasa ndivi ndó xí'in ovi ciento natropa xa'a ña kee na kaa iin ñoó kivi vitin,* ta ko'on xá'á na nda ñoo Cesarea. Saá tuku ka'nda chiño ndó noo uni siko uxu natropa na kúu na yóso kuáyí xí'in ovi ciento natropa na ní'i kaa náni ta siin noo ña, ta ndi'i natropa yó'o xíni ñó'ó koo ti'va na ña kee na kaa iin ñoó kivi vitin, ta ko'on na ñoo Cesarea. 24 Ta taxi ndó sava tíkuáyí ña koso taPablo xí'in natá'an ra, ta koto va'a ndó ña on kóo ña on vá'a kundo'o taPablo yichi ña va'a xaa ra noo tagobernador Félix ñoo Cesarea.

25 Ta saá taká'no noo ndi'i natropa nitaa ra ñii tutu ña ní'i natropa kua'an na ña taxi na ña nda'a tagobernador Félix. Ta ña nitaa ra noo tutu yó'o káchí ña saá:

26 "Yi'i kúu i taClaudio Lisias, ta tí'ví i to'on chindeé i yó'ó, tata gobernador, ta kúu ta kánóo síkón ní ñato'ó noo ndi. 27 Kóni i ndato'on i xí'in ún ndachun tí'ví i tayó'o xaa ra noo ún. Sava najudío tiin na ra, ta xa yatin ní ka'ni na ra, níkúu. Ta xini so'o i ndí tayó'o kúu ra ñii taa tañoo Roma, ta saá kama ní kee i nixa'an i xí'in natropa, ta sakaku ndi ra noo najudío yó'o. 28 Ta yi'i nduku i ña kundaa ini i ndá kuachi kúu ña táxi na xa'a ra, ta saá xa'nda chiño i noo ra ña ko'on ra xí'in i noo naJunta Suprema najudío ña ná ndaka to'on na ra. 29 Ta saá kundaa ini i ndí táxi na kuachi xa'a ra chi káchí na ndí on vása va'a kísa ndivi ra ndayí mii najudío yó'o, ta ñayó'o on siví kuachi ndeé kúu ña noo mii yó nañoo Roma. Ta saá nda lo'o on koó xa'a ña chikaa ndi ra ini ve'e kaa ni ña ka'ni ndi ra. 30 Ta saá ni, xini so'o i ndí sava najudío xikoo yu'ú na ña ka'ni na ra, ta xa'a ñayó'o kama ní tí'ví i ra xaa ra noo ún vitin. Ta nika'an i xí'in najudío na táxi kuachi xa'a ra ndí xíni ñó'ó xaa na noo ún ña kasa nani ún xa'a kuachi yó'o. Ta to'on yó'o kúu ndi'i ña ndáto'on i xí'in ún vitin, tata. Ta va'a ná koo ún", káchí to'on ña nitaa taClaudio Lisias noo tutu ña kua'an nda'a tagobernador.

31 Ta saá natropa yó'o kisa ndivi na ña xa'nda chiño taká'no noo na, ta naki'in na taPablo xí'in natá'an ra. Ta tá kixaa kuñoó yó'o, ta kee na kua'an na, ta nixaa ndi'i na ñii ñoo ña naní Antípatris. 32 Ta saá nitivi inka kivi, ta ndikó natropa na xíka xá'á, kuano'o na. Ta taPablo xí'in natá'an ra kua'an na xí'in natropa na yóso kuáyí nda ñoo Cesarea. 33 Tá nixaa na ñoo Cesarea, ta natropa nataxi na taPablo nda'a tagobernador, ta taxi na nda'a ra tutu ña nitaa taClaudio Lisias xa'a taPablo. 34 Ta ndi'i ka'vi tagobernador tutu yó'o, ta nindaka to'on ra taPablo ndá ñoo kixi ra. Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:

—Kixi i ñoo ña nákaa estado Cilicia —káchí ra.

35 Ta saá nika'an tagobernador xí'in taPablo, káchí ra saá:

—Kundati i nda ná kixaa nivi na táxi kuachi xa'a ún, ta saá kasa nani i xa'a kuachi ún —káchí ra.

Ta saá xa'nda chiño ra noo natropa ña kundaa na taPablo ini ve'e kaa ña nákaa ñii xiiña ini ve'e ká'no ña kisa va'a tarey Herodes ñoo Cesarea yó'o.

24

TaPablo ndákuiin ra xa'a mii ra noo tagobernador Félix

1 Tá niya'a o'on kivi, ta kixaa tasutu ká'no taAnanías xí'in sava naxikua'a ná'no noo najudío, ta xí'in taabogado mii najudío yó'o, ta tayó'o naní ra Tértulo. Najudío yó'o kixaa na ña taxi na kuachi xa'a taPablo noo tagobernador Félix. 2 Ta saá tagobernador yó'o xa'nda chiño ra noo na kísa chiño noo ra ña ko'on na ki'in na taPablo kixaa ra noo ra. Ta saá kixaa taPablo, ta taTértulo kixá'á ra ká'an ra táxi ra kuachi xa'a taPablo yó'o, ta káchí ra saá:

—Tata gobernador, taa ta kánóo síkón ní ñato'ó noo ndi, táxa'vi ña'á ní ún chi xí'in ña ndíchí ní sini ún, ta xí'in ñava'a ní ini ún, va'a ní xá'nda chiño ún noo mii ndi nañoo Israel, ta xa kua'a ní kuiya va'a ní táku ndi, chi nda ñii ñoo on vása káni tá'an xí'in ndi. Ta yóo kua'a ní chiño ná'no xa kisa ndivi ún xa'a ña chindeé ún ndi'i. 3 Xa'a ñayó'o ndi'i saá kivi, ta ndi'i saá xiiña kúsii ní ini ndi naki'in ndi ñava'a taxi ún nda'a ndi, ta vitin kóni ndi ka'an ndi xí'in ún saá: "Táxa'vi ní ún, tata, xa'a ndi'i ñava'a yó'o." 4 Ta vitin on vása kóni ndi sandi'i ka ndi yó'ó ña na'á ní ka'an ndi xí'in ún. Ta ndasaá kuiti xáku ndá'ví ndi noo ún ña

* 23:23 Kaa iin ñoó naní ña kaa uni ñoó noo nañoo Roma.

koni̱ so̱'o lo'o ún ña ndato̱'on ndi̱ xí'in ún
xa̱'a̱ ta̱Pablo ta̱ ñíndichi yó'o. 5 Saá chi
xíni̱ káxín ndi̱ ta̱yó'o kúu ra ñii ta̱a ta̱ o̱n
vá'a, ta nda̱tán yóo ñii kue̱'e̱ xíkón saá yóo
ra, chi ñii ñii ñoo no̱o̱ táku̱ najudío, ta̱yó'o
xáa̱ ra ta ndáto̱'on ra xí'in ni̱vi ña sasaa̱
ra ini na xa̱'a̱ ña nakuita na kani tá'an na
xí'in nagobierno. Ta ta̱yó'o kúu ra ñii ta̱a
ta̱ká'no no̱o̱ ni̱vi na kúu na ndíko̱n yichi̱
vatá ña na̱ní yichi̱ nanazareno. 6 Ta ñii
ki̱vi̱ ñoo Jerusalén xi̱ni ndi̱ ta̱yó'o, yóo ra
ini ve'e ño̱'o ká'no, ta ké'é ra ña o̱n vá'a
ña kúu ña kísa kini ñayii̱ ve'e ño̱'o. Ta
xa̱'a̱ ñayó'o, ti̱in ndi̱ ra xa̱'a̱ ña kasa nani
ndi̱ kua̱chi xa̱'a̱ ra, 7 ta ni̱-kuchiño ndi̱,
chi ni̱xaa̱ ta̱Lisias ta̱a ta̱ká'no no̱o̱ kua̱'a̱ ní
natropa, ta xí'in ndee̱ ndi'i natropa, ki̱ndaa
ra ta̱Pablo yó'o nda'a̱ ndi̱. 8 Ta saá ta̱Lisias
xa̱'nda chiño ra no̱o̱ ndi̱ ña taxi ndi̱ kua̱chi
xa̱'a̱ ta̱Pablo no̱o̱ yó'ó, tata gobernador. Ta
vitin táná nda̱ka̱ to̱'on mii̱ ún ta̱yó'o, ta saá
kunda̱a̱ ini ún ndí ñanda̱a̱ kúu to̱'on ká'a̱n
ndi̱ xa̱'a̱ ra xí'in ún —káchí ta̱Tértulo xí'in
ta̱gobernador Félix.

9 Ta ndi'i najudío na ndóo yó'o ñii yóo
yu'ú na xí'in to̱'on ña ká'a̱n ta̱Tértulo, ta
nda̱kuii̱n na, ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:

—Ndixa ñanda̱a̱ kúu ndi'i to̱'on ni̱ka̱'a̱n
ta̱Tértulo yó'o —káchí na.

10 Ta saá ta̱gobernador nda̱ní'i ra nda'a̱
ra no̱o̱ ta̱Pablo ña ndakuii̱n ra ka̱'a̱n ra. Ta
saá nda̱kuii̱n ta̱Pablo, ni̱ka̱'a̱n ra to̱'on yó'o:

—Tata gobernador, xa kua̱'a̱ ní kuiya̱
yó'ó kúu ta̱juez, ta kísa nani ún xa̱'a̱ kua̱chi
ni̱vi ñoo ndi̱ najudío. Ta saá kúsii̱ ní
ini i̱ ña ndakuii̱n lo'o i̱ ka̱'a̱n i̱ xa̱'a̱ i̱ no̱o̱ ún.
11 Sa̱kán u̱xu̱ o̱vi̱ ki̱vi̱ kúu ña ki̱xaa̱ i̱ ñoo
Jerusalén xa̱'a̱ ña kasa ká'no i̱ Ndios ve'e
ño̱'o ká'no. Táná nda̱ka̱ to̱'on ún xa̱'a̱
ñayó'o, ta o̱n vása yo̱'vi̱ kunda̱a̱ ini ún ndí
ñandixa kúu ña ká'a̱n i̱. 12 Ta o̱n si̱ví ñanda̱a̱
kúu to̱'on ña ká'a̱n nayó'o, táxi na kua̱chi
xa̱'a̱ i̱. Saá chi ki̱vi̱ xi̱ni na yi̱'i̱ yóo i̱ yoso̱ ke̱'e
yé'é ve'e ño̱'o ká'no ñoo Jerusalén, o̱n vása
yóo i̱ náa i̱ xí'in nda̱ ñii ni̱vi, ni o̱n vása yóo i̱
sásaa̱ i̱ ini ni̱vi. Nda̱ lo'o o̱n vása ní-ke'é i̱
saá ve'e ño̱'o ká'no, ni ni̱-ke'é i̱ saá ve'e ño̱'o
sinagoga, ni nda̱ ñii xiiña ñoo Jerusalén
ni̱-ke'é i̱ saá. 13 Ta nata̱a na táxi kua̱chi
xa̱'a̱ i̱ nda̱ lo'o o̱n kúchiño na kasa nda̱a̱ na
xa̱'a̱ kua̱chi ña káchí na sákuiso na yi̱'i̱. 14 Ta
to̱'on ña nda̱a̱ kúu ñayó'o: yi̱'i̱ kúu ñii ta̱a
ta̱ ndíko̱n yichi̱ ta̱Jesús, ta nata̱a yó'o xáni
si̱ni̱ na ndí yichi̱ vatá kúu ña. Ta yi̱'i̱ kísa
ká'no i̱ Ndios nda̱tán ki̱sa ká'no naxii̱ síkuá
ndi̱ ra xi̱na̱'á. Ta ñii ki̱'va nda̱tán ka̱ndixa
na, saá kándixa i̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱-
Moisés xí'in ndi'i to̱'on Ndios ña ni̱taa inka̱
naprofeta xi̱na̱'á. 15 Ta yi̱'i̱ ta xí'in nata̱a
yó'o na táxi kua̱chi xa̱'a̱ i̱, ñii ki̱'va kándixa
ndi̱ ndí ñii ki̱vi̱ Ndios sanataku̱ ra ni̱vi na
ni̱xi'i̱, án ni̱vi na va̱'a xi̱kuu na, án ni̱vi na
o̱n vá'a xi̱kuu na, ta kuita na no̱o̱ Ndios ña
kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi na. 16 Ta xa̱'a̱ ña
kándixa i̱ ñayó'o, ta ndi'i saá ki̱vi̱ chíka̱a i̱
ndee̱ ke'é i̱ ñava̱'a ña kóni Ndios xa̱'a̱ ña o̱n
kóo nda̱ lo'o ña sandi'i ini i̱ no̱o̱ Ndios ta
no̱o̱ ni̱vi.

17 'Xa yóo o̱vi̱ án u̱ni̱ kuiya̱ o̱n vása xá'a̱n i̱
ñoo Jerusalén, ta saá ni̱xa̱'a̱n i̱ ñoo yó'o, chi
ní'i i̱ si̱'ún ña xa na̱kaya i̱ xa̱'a̱ ni̱vi nandá'ví
na táku̱ ñoo Jerusalén, ta kóni i̱ taxi i̱ ña
nda'a̱ na. Ta saá tuku mii̱ i̱ kóni i̱ so̱ko̱ i̱ lo'o
ñava̱'a no̱o̱ Ndios ve'e ño̱'o ká'no. 18 Ta xa̱'a̱
ña kuchiño ki̱'vi i̱ ini ve'e ño̱'o yó'o, xíni̱
ñó'ó kasa ndivi i̱ nda̱yí ña ká'a̱n xa̱'a̱ ndasaá
nduu i̱ ta̱a ta̱ ndii. Tá ndi̱'i ki̱sa ndivi i̱
ndi'i ñayó'o, ta ni̱xi̱yo i̱ yoso̱ ke̱'e yé'é ve'e
ño̱'o ká'no yó'o, ta sava najudío na ke̱e
ñoo estado Asia na̱kutá'an na xí'in i̱. Ta o̱n
vása ní-xiyo kua̱'a̱ ní ni̱vi xí'in i̱, ni o̱n vása
ní-sasaa̱ i̱ ini ni̱vi ña si̱so̱ na nda̱'yi na kani
tá'an na. 19 Tá najudío na ke̱e ñoo estado
Asia káchí na xi̱ni na yi̱'i̱ ké'é i̱ ña o̱n vá'a,
ta mii̱ nayó'o xíni̱ ñó'ó kixaa̱ na no̱o̱ ún ña
chikaa̱ na kua̱chi sata̱ i̱. 20 Táná ka̱'a̱n na-
judío estado Asia o̱n xi̱in na kixi na, ta va̱'a
ni̱vi na yóo yó'o vitin ná ka̱'a̱n na ndato̱'on
na xí'in ún ndá kua̱chi kúu ña ni̱ki̱'vi i̱. Saá
chi naJunta Suprema najudío xa xi̱to ndoso
na yi̱'i̱, ta ni̱vi na yóo yó'o xa kúnda̱a̱ ini
na ña ni̱ka̱'a̱n naJunta Suprema xa̱'a̱ i̱. Ta
vitin ná ndato̱'on na xí'in ún ndá kua̱chi
kúu ña na̱ní'i na ndíso i̱. 21 Chi yi̱'i̱ kúnda̱a̱
ini i̱ ndí ñii la̱á kua̱chi kuchiño sakuiso na
sata̱ i̱ kúu ña ni̱ka̱'a̱n i̱ no̱o̱ nachiño, ka̱chí i̱
saá: "Yi̱'i̱ kúu ta̱a ta̱ kándixa ndí ndixa
nataku̱ ni̱vi na ni̱xi'i̱. Ta xa̱'a̱ ña kándixa i̱
saá, táxi na kua̱chi xa̱'a̱ i̱", saá ni̱ka̱'a̱n i̱
xí'in nafariseo ta xí'in nasaduceo na kúu
naJunta Suprema najudío —káchí ta̱Pablo
xí'in ta̱gobernador.

22 Ta ta̱gobernador Félix, ta̱a ta̱ xíni̱ va̱'a
xa̱'a̱ yichi̱ ta̱Jesús, ni̱ka̱'a̱n ra, káchí ra saá:

—Va̱'a o̱n kunani kua̱chi yó'o vitin, ta ná
kundati yó nda̱ kixaa̱ ta̱Lisias ta̱a ta̱ká'no

noo ndi'i natropa, ta saá kasa nani i xa'a
kuachi yó'o —káchí ra xí'in na.
23 Ta saá taFélix xa'nda chiño ra noo mii
ta ndíso chiño xí'in ñii ciento natropa ña
chikaa tuku na taPablo ini ve'e kaa, ta taxi
ra ndayí ña kaka ndíka taPablo ini ve'e kaa,
ta taxi ra ndayí ña ki'vi natá'an taPablo ini
ve'e kaa xa'a ña koto na ra ta xa'a ña taxi
na ña xíni ñó'ó nda'a ra.
24 Ta saá niya'a lo'o kivi, ta taFélix xí'in
ñásí'í ra, ñá naní Drusila, ñájudía kúu ñá,
kixaa na ve'e chiño. Ta saá taFélix xa'nda
chiño ra noo natropa ndí tava na taPablo
ini ve'e kaa ña kixaa ra xí'in na noo taFélix
ta noo ñásí'í ra. Ta saá kixaa taPablo
noo na, ta tagobernador Félix yó'o xini
so'o va'a ra to'on nika'an taPablo, ña nda-
to'on ra xí'in tagobernador ndasaá kuchiño
kandixa ra Jesucristo ta kundikon ra yichi
ra. 25 Ta taPablo, nika'an ka ra nándaxin ra
to'on, káchí ra saá xí'in na:
—Nivi na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó
kutaku na xí'in ñandaa, ta xíni ñó'ó nasita
xí'in mii na noo ña on vá'a. Saá chi vaxi kivi
Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi
—káchí taPablo xí'in na.
Tá xini so'o taFélix to'on yó'o, ta niyi'ví
ní ra, ta nika'an ra xí'in taPablo, káchí ra
saá:
—Xa va'a vitin, on ndato'on ka ún xí'in i.
Ta saá ñii kivi táná nona lo'o noo i, ta
saá kana i yó'ó kixaa ún noo i ña ndato'on
ka ún xí'in i —káchí ra xí'in taPablo.
26 Tagobernador Félix yó'o ndáti ra ña
taPablo taxi se'é ra lo'o si'ún nda'a ra xa'a
ña saña ña'á ra ko'on ndíka ra. Ta xa'a
ña ndáti ra naki'in ra si'ún, kua'a ní yichi
kana ra taPablo kixi ra noo ra ña ndato'on
ra xí'in ra. 27 Ta saá niya'a ovi kuiya, ta
taFélix on vása kúu ka ra gobernador, ta
niki'vi inka tagobernador ta naní Porcio
Festo. Ta xa'a ña kóni taFélix kindoo va'a
ra noo najudío, ni-xiin ra saña ra taPablo
ko'on ndíka ra. Ta saá nákaa ka taPablo ini
ve'e kaa kivi niki'vi taPorcio Festo kuu ra
tagobernador ñoo yó'o.

25

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndúkú ra ndí tarey César kasa nani xa'a kuachi ra

1 Ta saá kixaa taFesto ñoo Cesarea ña
nakuiso chiño ra kuu ra tagobernador. Tá
kundivi ñayó'o, ta niya'a uni kivi, ta kee
ra kua'an ra nda ñoo Jerusalén. 2 Ta saá
nasutu ná'no xí'in inka naná'no noo na-
judío kixaa na noo ra, ta kixá'á na ká'an
na sákuiso na kuachi sata taPablo. 3 Ta
ndukú na ñava'a noo tagobernador Festo
ña ka'nda chiño ra ndí ná ndikó taPablo
ñoo Jerusalén ña kasa nani na xa'a kuachi
ra. Saá chi xa yóo yu'ú na ka'ni na taPablo
tá kua'an ra yichi ña kua'an ñoo Jerusalén.
4 Ta ndakuiin taFesto káchí ra saá xí'in na:
—Vitin nákaa taPablo ini ve'e kaa ñoo
Cesarea. Ta yi'i yachi ní ndikó i no'o i
ñoo yó'o. 5 Ta va'a sava ndó'ó naná'no
noo najudío ko'on ndó xí'in i ñoo Cesarea.
Ta saá tá ndixa yóo kuachi ndíso taPablo,
ta taxi ndó kuachi xa'a ra noo i ñoo kán
—káchí taFesto xí'in najudío yó'o.
6 Ta taFesto kindoo ka ra ona án uxu kivi
ñoo Jerusalén, ta saá ndikó ra kuano'o ra
ñoo Cesarea, ta tuku kua'an sava naná'no
noo najudío xí'in ra, ta nixaa na. Tanda
inka kivi, ta yóo taFesto noo táyi to'ó ve'e
chiño noo kísa nani ra xa'a kuachi nivi. Tá
kixaa naná'no noo najudío noo ra, ta saá
xa'nda chiño ra noo natropa ña tava na
taPablo ini ve'e kaa ña kixaa ra xí'in na noo
ra. 7 Tá kixaa taPablo noo tagobernador
yó'o, ta saá naná'no noo najudío na kee ñoo
Jerusalén kixá'á na táxi na kuachi xa'a ta-
Pablo noo tagobernador. Ká'an na sákuiso
na kua'a ní kuachi ndeé sata ra, ta on vása
kúchiño na kasa ndaa na xa'a kuachi ña
sákuiso na ra. 8 Ta saá kixá'á taPablo ká'an
ra ndákuiin ra xa'a mii ra, ta káchí ra saá:
—On koó kuachi ndeé ndíso i, ta on siví
ñandaa kúu ña ká'an nayó'o, sákuiso na
kuachi sata i. Nda lo'o on vása ní-ya'a
ndoso i noo ndayí najudío, ni on vása
ní-ke'é i ña on vá'a ña chíkaa nino ñayii
ve'e ño'o ká'no ñoo Jerusalén, ni on vása
ní-ya'a ndoso i noo ña xá'nda chiño tarey
César —káchí taPablo, ndakuiin ra xa'a mii
ra noo tagobernador Festo.
9 Ta taFesto, xa'a ña kóni ra kindoo va'a
ra noo najudío, nindaka to'on ra taPablo,
káchí ra saá:
—¿Yukía káchí ini mii ún? ¿Án kóni ún
ko'on ún ñoo Jerusalén ña kasa nani i xa'a
kuachi ún ñoo kán? —káchí taFesto xí'in
taPablo.
10 Ta ndakuiin taPablo káchí ra saá:
—On vá'a saá, chi ve'e chiño yó'o kómí
ña ndayí tarey César, ta saá xíni ñó'ó kasa
nani ún kuachi xa'a i ve'e chiño yó'o. Saá
chi xíni va'a ún ndí on vása ní-ke'é i nda ñii

ña o̱n vá'a xí'in najudío. 11 Tá ndixa ndíso i̱
kua̱chi ndeé ña táxi nda̱ kivi i̱, níkúu, ta saá
o̱n ndukú i̱ no̱o̱ ún ña o̱n taxi ún kivi i̱. Ta
saá ni, tá o̱n ko̱ó kua̱chi ndeé ndíso i̱, ta
nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kómí na nda̱yí nataxi
na yi̱'i̱ nda'a̱ naná'no no̱o̱ najudío yó'o. Ta
vitin ndúkú i̱ no̱o̱ ún, tata gobernador, ña
ti'ví ún yi̱'i̱ ko̱'o̱n i̱ no̱o̱ mi̱i ta̱rey César ña
kasa nani ra kua̱chi i̱ —káchí ta̱Pablo xí'in
ta̱gobernador Festo yó'o.
12 Ta saá ta̱Festo ni̱ka̱'a̱n tá'an ra xí'in
nachiño na kúu na kísa chiño yatin xí'in ra,
ta saá ni̱ka̱'a̱n ra xí'in ta̱Pablo, káchí ra:
—Va̱'a, xa ndukú ún ña ko̱'o̱n ún no̱o̱
ta̱rey César ñoo Roma ña kasa nani ra xa̱'a̱
kua̱chi ún, ta vitin va̱'a ko̱'o̱n ún no̱o̱ ra
—káchí ta̱Festo xí'in ta̱Pablo.

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí ta̱Pablo ki̱xa̱a̱ ra
no̱o̱ ta̱rey Agripa ta no̱o̱ ki̱'va̱ ta̱yó'o ñáBerenice

13 Ta ni̱ya'a lo'o ki̱vi̱, ta ta̱rey ta̱ naní
Agripa xí'in ki̱'va̱ ra ñáBerenice ki̱xa̱a̱ na
ñoo Cesarea xa̱'a̱ ña koto na ta̱gobernador
Festo. 14 Ta kua̱'a̱ ní ki̱vi̱ ki̱ndo̱o na ve'e
ta̱Festo, ta saá nda̱to̱'on ra xí'in ta̱rey
Agripa xa̱'a̱ kua̱chi ña táxi najudío xa̱'a̱
ta̱Pablo, ta káchí ta̱Festo saá xí'in ra:
—Yóo ñii ta̱a naní ra Pablo, nákaa̱ ra
ini ve'e ka̱a ñoo yó'o, chi ta̱Félix sa̱ndakoo
ña'á ra xa̱'a̱ ña kasa nani yi̱'i̱ xa̱'a̱ kua̱chi
ra. 15 Ta ki̱vi̱ ni̱xa̱'a̱n i̱ ñoo Jerusalén, ta
naná'no no̱o̱ najudío, na kúu nasutu̱ ná'no
xí'in naxi̱kua̱'a̱, nayó'o ta̱xi na kua̱chi no̱o̱ i̱
xa̱'a̱ ta̱yó'o. Ni̱ka̱'a̱n na xí'in i̱ ndí ndíso ra
kua̱chi ndeé, ta ndukú na no̱o̱ i̱ ña ka'nda
chiño i̱ ña ki̱vi̱ ra. 16 Ta nda̱kuii̱n i̱ ka̱chí i̱
saá xí'in na: "Nda̱yí mi̱i ndi̱ nañoo Roma
o̱n vása táxi ña ndí ñii ni̱vi ki̱vi̱ na tá si'na
o̱n ta̱'án ko̱'o̱n na no̱o̱ ta̱juez ña kasa nani
ra xa̱'a̱ kua̱chi na. Saá chi nayó'o kómí
na nda̱yí ndakuii̱n na ka̱'a̱n na to̱'on xa̱'a̱
mi̱i na no̱o̱ ni̱vi na táxi kua̱chi xa̱'a̱ na",
saá ka̱chí i̱ xí'in na. 17 Ta saá inka̱ ki̱vi̱, ta
ki̱xa̱a̱ naná'no no̱o̱ najudío no̱o̱ i̱, ta xa̱'a̱nda
chiño i̱ no̱o̱ natropa ña ko̱'o̱n na ki'in na
ta̱Pablo no̱o̱ nákaa̱ ra ini ve'e ka̱a ña ki̱xa̱a̱
ra no̱o̱ i̱. 18 Tá ki̱xa̱a̱ ra no̱o̱ i̱, ta najudío yó'o
ki̱xá'á na táxi na kua̱chi xa̱'a̱ ra. Ta kua̱chi
ña táxi na o̱n si̱ví kua̱chi ndáti i̱ koni̱ so̱'o i̱
ka̱'a̱n na xa̱'a̱ kúu ña, 19 chi kua̱chi ña chíka̱a̱
na sata̱ ta̱Pablo kúu kua̱chi xa̱'a̱ yichi̱ mi̱i
najudío ña ndasaá ndíko̱n na Ndios ta̱ kísa
to̱'ó na, chi ká'a̱n najudío yó'o ndí ta̱Pablo
sáná'a ra inka̱ yichi̱ ña o̱n vása yóo yu'ú
xí'in yichi̱ ña ndíko̱n najudío. Saá chi ta̱-
Pablo sáná'a ra káchí ra xa̱'a̱ ñii ta̱a ta̱ naní
Jesús, ta ta̱yó'o ni̱xi'i̱ ra ta na̱taku̱ ra ta táku̱
ra vitin, saá ká'a̱n ta̱Pablo, sáná'a ra, káchí
na. 20 Ta yi̱'i̱ o̱n vása xíni̱ va̱'a i̱ ndasaá kasa
nani i̱ kua̱chi xa̱'a̱ yichi̱ ña ndíko̱n najudío,
ta saá ni̱nda̱ka̱ to̱'on i̱ ta̱Pablo án va̱'a ko̱'o̱n
ra ñoo Jerusalén xa̱'a̱ ña kunani kua̱chi ra.
21 Ta ni̱-xiin ra ko̱'o̱n ra ñoo Jerusalén, ta
ka̱chí ra ndí va̱'a ka̱ ko̱'o̱n ra ñoo Roma
xa̱'a̱ ña kasa nani ta̱rey César kua̱chi ra.
Ta saá xa̱'nda chiño i̱ no̱o̱ natropa ña tuku
chika̱a̱ na ra ini ve'e ka̱a ta̱nda̱ xino̱ kasa
ndivi i̱ ndi'i chiño xa̱'a̱ ña kuchiño ti'ví i̱ ra
ko̱'o̱n ra no̱o̱ ta̱rey César ñoo Roma —káchí
ta̱Festo, nda̱to̱'on ra xí'in ta̱rey Agripa.
22 Ta saá nda̱kuii̱n ta̱Agripa, káchí ra saá:
—Yi̱'i̱, kóni ní i̱ koni̱ so̱'o i̱ to̱'on ña ka̱'a̱n
ta̱Pablo yó'o —káchí ra.
Ta nda̱kuii̱n ta̱Festo, káchí ra saá:
—Va̱'a, mi̱i ki̱vi̱ ta̱an koni̱ so̱'o ún to̱'on
ña ka̱'a̱n ta̱Pablo yó'o —káchí ra xí'in ta̱A-
gripa.
23 Ta ki̱xa̱a̱ inka̱ ki̱vi̱, ta ta̱rey Agripa xí'in
ki̱'va̱ ra ñáBerenice ki̱xa̱a̱ na ve'e chiño
ká'no, ta kua̱'a̱n na ni̱ki̱'vi na xí'in ndi'i ña-
to̱'ó na, ta nayó'o ndíxin na tiko̱to̱ va̱'a ña
livi ní. Saá tuku nata̱a na ndíso chiño xí'in
natropa, ta xí'in nata̱a na ndíso chiño xí'in
chiño ná'no ñoo yó'o ndíko̱n na kua̱'a̱n na
sata̱ nayó'o xí'in ñato̱'ó ní, ta saá ki̱xa̱a̱
na no̱o̱ ta̱Festo ve'e chiño ká'no. Ta saá
xa̱'nda chiño ta̱Festo no̱o̱ natropa ña tava
na ta̱Pablo ña ki̱xa̱a̱ ra no̱o̱ ndi'i ni̱vi na
nákutá'an yó'o. 24 Tá ki̱xa̱a̱ ta̱Pablo no̱o̱ na,
ta ta̱Festo ni̱ka̱'a̱n ndoso ra no̱o̱ ndi'i ni̱vi
yó'o, káchí ra saá:
—Tata, ta̱rey Agripa, ta ndó'ó natá'an
yó, vitin kúchiño koto ndó ta̱a yó'o ta̱
ñíndichi no̱o̱ ndó. Ta sata̱ ta̱yó'o ndi'i
najudío sákuiso kua̱chi na ra nda̱ vitin.
Tá ki̱vi̱ ni̱xa̱'a̱n i̱ ñoo Jerusalén ta saá tuku
ki̱vi̱ ndi̱kó i̱ ndi̱xa̱a̱ i̱ ñoo Cesarea yó'o, ta
najudío ñii káchí ká'a̱n na ndúkú na no̱o̱ i̱
ña ka'nda chiño i̱ ña ki̱vi̱ ta̱Pablo yó'o xa̱'a̱
kua̱chi ndíso ra. 25 Ta yi̱'i̱, ni̱nda̱ka̱ to̱'on
va̱'a i̱ ra, ta o̱n vása ní-naní'i i̱ kua̱chi xa̱'a̱
ña ki̱vi̱ ra. Ta mi̱i ra ká'a̱n ra ndúkú ra ko̱'o̱n
ra no̱o̱ ta̱rey César xa̱'a̱ ña kasa nani ra xa̱'a̱
kua̱chi ra. Ta saá chi̱ka̱a̱ ini i̱ ti'ví i̱ ra ko̱'o̱n
ra ñoo Roma. 26 Ta vitin o̱n vása kúnda̱a̱
va̱'a ini i̱ ndá kua̱chi kúu ña ndato̱'on i̱ xa̱'a̱
ña taa i̱ no̱o̱ tutu ña ti'ví i̱ ko̱'o̱n nda'a̱ ta̱rey
César. Ta xa̱'a̱ ñayó'o ka̱na i̱ ndi'i ndó ña

nakutá'an yó koni so'o yó to'on ña ka'an
taPablo yó'o. Ta vitin noo mii yó'ó tarey
Agripa, ndúkú i ña chindeé ún yi'i. Ta vitin
ndaka to'on ún taPablo, ta koni so'o ún ña
ndakuiin ra xa'a ra, ta saá kuchiño ún nda-
to'on ún xí'in i ndá to'on kúu ña va'a taa i
xa'a ra. 27 Chi xáni sini i ndí ñii chiño kí'ví
ní kúu ña ti'ví i ñii tapreso ko'on ra ñoo
Roma tá on koó tutu ña ká'an yu kúu kuachi
táxi nivi xa'a ra —káchí taFesto xí'in nivi
na nákutá'an yó'o.

26

To'on yó'o ká'an
taPablo ndákuiin ra xa'a mii ra noo taAgripa

1 Ta saá nika'an tarey Agripa xí'in ta-
Pablo, káchí ra saá:
—Vitin va'a ka'an ún ndakuiin ún xa'a
mii ún noo kuachi ña sákuiso na sata ún
—káchí ra xí'in taPablo.
Ta saá taPablo ndaní'i ra nda'a ra noo na,
ta kixá'á ra ká'an ra, káchí ra saá:
2 —Kúsii ní ini i ndí noo yó'ó, tata rey
Agripa, kúchiño i ka'an i to'on ña ndakui-
in i xa'a i noo kuachi ña naná'no noo na-
judío sákuiso sata i. 3 Saá chi yó'ó kúu taa
ta xíni va'a xa'a yichi ña ndíkon mii ndi
najudío, ta kúndaa va'a ini ún yu kúu ña
náa ndi xa'a. Ta xa'a ñayó'o xáku ndá'ví i
noo ún ña xí'in ña ká'no ini ún koni so'o ún
to'on ña ndato'on i xí'in ún vitin.

TaPablo ndáto'on ra xa'a ña ndasaá xitaku ra
kivi si'na on ta'án nakutá'an ra xí'in Jesucristo

4 Ta nika'an taPablo, káchí ra saá:
—Ndi'i najudío ná'no kúndaa va'a ini na
ndasaá xitaku i kivi xikuu i talo'o, chi nda
kivi kaku i xitaku i xí'in najudío nañoo i,
ta nixa'an i nixiyo i xa'no i ñoo Jerusalén.
5 Ta najudío yó'o kúndaa káxín ini na ndí
yi'i xikuu i ñii tafariseo, ta xikuu i taa ta
xindikon ndino'o ní yichi nafariseo, vará
yichi yó'o kúu ña yo'vi ní ka noo ndi'i yichi
najudío. Ta tá kóni ví najudío yó'o, ta kivi
ndakuiin na kasa ndaa na ndí ndixa xitaku i
saá. 6 Ta vitin nayó'o chíkaa na kuachi sata i
chi ndáti i ta ndáa ini i ndí Ndios ndixa kasa
ndivi ra ñava'a ña kindoo ra xí'in naxii
síkuá ndi xina'á. 7 Tanda kuiya xina'á tanda
vitin na uxu ovi ti'vi nivi na kúu sa'ya ñani
síkuá taxii síkuá ndi taIsrael, ndiví ñoó kísa
chiño na noo Ndios, ta ndáti na ta ndáa
ini na ndí kasa ndivi Ndios ñava'a yó'o ña
kindoo ra xí'in naxii síkuá na. Tata tarey
Agripa, vitin najudío yó'o chíkaa na kuachi
sata i chi ñii káchí xí'in nayó'o, yi'i ndáti i ta
ndáa ini i ndí Ndios ndixa kasa ndivi ra ña
kindoo ra xí'in nivi. 8 Ta ndó'ó, ndi'i nivi na
nákutá'an yó'o, ¿ndachun xáni sini ndó ndí
Ndios on vása kómí ra ndee ña sanataku ra
nivi na nixi'i? —káchí taPablo xí'in tarey
Agripa ta xí'in na náta'an xí'in tarey yó'o.

TaPablo ndáto'on ra ndí kuiya niya'a xikuu ra
ta xindikon saxo'vi ní nivi na kándixa taJesús

9 Ta saá ká'an ka taPablo xa'a mii ra,
káchí ra saá:
—Kuiya niya'a, xani sini i ndí yichi ta-
Jesús tañoo Nazaret kúu ña yichi vatá,
ñakán chikaa ní i ndee ña sandi'i i xa'a nivi
na ndíkon yichi yó'o. 10 Ta saá xí'in ndayí
ña taxi nasutu ná'no nda'a i, nitiin i kua'a
ní nivi na ndíkon yichi taJesús na táku ñoo
Jerusalén ta taan i nayó'o ini ve'e kaa. Ta
nixiyo yu'ú i xí'in nivi na xa'ni sava nivi
yó'o. 11 Ta niki'vi i ini kua'a ní ve'e ño'o
sinagoga ña nandukú i nivi na ndíkon yichi
taJesús, ta saxo'vi ní i na, ña kóni i ndí ka'an
na to'on ndiva'a xa'a taJesús ta sandakoo
na ña kándixa na ra. Ta nisaa ní ini i xini i
ndi'i nivi na ndíkon yichi taJesús, ñakán
xixa'an i kua'a ñoo xíyo nándukú i na xa'a
ña saxo'vi i na.

TaPablo ndáto'on ra ndasaá nakutá'an ra xí'in taJesús
ta kandixa ña'á ra
(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

12 'Ta saá ñii kivi kua'an i nda ñoo Dam-
asco, ta ní'i i tutu ña taxi nasutu ná'no
nda'a i, ña taxi na ndayí nda'a i tiin i ndi'i
nivi na ndíkon yichi taJesús na kúu na
táku ñoo Damasco. 13 Ta saá tá xa tóndaa
ma'ñó ndiví kúu ña, ta xini i ñii ño'o yé'e
ña kixi nda ñoyívi nino, ta yé'e tá'yá ní
ña, ta ndeé ka yé'e ña noo ño'o ká'no ña
yé'e ndiví, niye'e ña noo i ta noo nataa na
kua'an xí'in i. 14 Ta saá ndiva ndi'i ndi, ta
nakoyo ndi nda noo ño'o. Ta xini so'o i
ñii to'on ña kúu to'on hebreo, ta kachí
ña saá xí'in i: "Saulo, Saulo, ¿ndachun
ndíkon ún sáxo'vi ún yi'i? Chi xí'in ña kísa
toon ún noo i, kuiti sátakué'e xí'in mii ún",

* 26:14 TaJesús kóni kachí ra ndí taSaulo ké'é ra ndatán ké'é ñii tísindiki tí toon ini, ta káxá'á rí mii noo siin kaa ña nákaa noo yata kísa chiño rí, ta saá sátakué'e xí'in mii rí.

kachí to'on xí'in i.”* 15 Ta saá ndakuiin i,
nika'an i: “¿Yu kúu yó'ó, Tata?”, kachí i
xí'in ra. Ta ndakuiin ra, kachí ra saá: “Yi'i
kúu i Jesús, taa ta ndíkon ún sáxo'vi ún.
16 Ta vitin nakundichi ún, saá chi xa'a ña
sakuiso i chiño ká'no sata ún kúu ña nitivi i
noo ún. Yi'i nakaxin i yó'ó kuu ún ñii taa ta
kasa chiño noo i, ta kuu ún taa ta ndakuiin
xa'a i. Xíni ñó'ó ndato'on ún xí'in nivi
xa'a ña xini ún kivi vitin, ta xíni ñó'ó nda-
to'on ún xí'in na xa'a ña saná'a i yó'ó kivi
ña vaxi. 17 Ta yi'i ndixa sakaku i yó'ó noo
najudío nañoo mii ún, ta ndixa sakaku i
yó'ó noo nivi na on vása kúu najudío, chi
vitin tí'ví i yó'ó ko'on ún ndato'on ún xí'in
nivi na on vása kúu najudío. 18 Saá chi kóni i
ña chindeé ún nivi yó'o ña kundaa káxín
ini na yu kúu ñandaa, xa'a ña sandakoo
na yichi on vá'a ña naa ní ndíkon na, ta
kundikon na yichi va'a noo yóo ño'o yé'e
ndino'o. Ta saá on taxi ka na ndayí nda'a
ñaníma ndiva'a ká'no Satanás ka'nda chiño
ña noo na, ta taxi xí'in mii na nda'a Ndios
ña ka'nda chiño ra noo na. Ta xa'a ña
kandixa na yi'i, Ndios kasa ká'no ini ra
xa'a kuachi na, ta saá ndixa naki'in na ndi'i
ñava'a ña taxi Ndios nda'a nivi na kúu sa'ya
ra”, kachí taJesús xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña ndí taPablo kisa ndivi ra
ña xa'nda chiño taJesús kivi nitivi ra noo ra

19 Ta taPablo ndato'on ka ra, kachí ra saá
xí'in tarey Agripa:

—Ta saá yi'i, tata rey Agripa, nda lo'o
on vása ní-kisa só'ó i noo ña xa'nda chiño
taJesús kivi nitivi ra noo i. 20 Nda víka,
si'na kixá'á i nika'an ndoso i noo nivi nañoo
Damasco to'on xa'a taJesús. Ta saá nix-
a'an i ñoo Jerusalén xí'in kua'a ní ka ñoo
ña ndá'vi ndaa estado Judea ña ndato'on i
xa'a taJesús. Ta saá nixa'an i kua'a ní ñoo
noo táku nivi na on vása kúu najudío ña
ndato'on i xí'in na. Ta ñii ñii ñoo noo
nixa'an i, ndato'on i xí'in nivi xa'a ña xíni
ñó'ó nandikó ini na, ta sandakoo na yichi
on vá'a, ta ki'vi na yichi Ndios. Ta saá xíni
ñó'ó ke'é na ñava'a ña saná'a ndí ndixa xa
nandikó ini na ta ndíkon na yichi Ndios.
21 To'on yó'o kúu ña nika'an ndoso i noo
ndi'i nivi, ta xa'a ñayó'o sava najudío tiin
na yi'i kivi nixiyo i ke'e yé'é ve'e ño'o ká'no
ñoo Jerusalén, ta ndukú na ka'ni na yi'i.
22 Ta Ndios ndixa chindeé ra yi'i, ta saá nda
kivi vitin táku ka i, ta ká'an ndoso i to'on
va'a xa'a taJesús noo ndi'i nivi. Án nakuíká
kúu na, án nandá'ví kúu na, ta kuiti ká'an i
xí'in na to'on va'a ña ñii yóo yu'ú xí'in
to'on Ndios ña nitaa taMoisés xí'in inka
naprofeta kuiya xina'á. 23 To'on ña nitaa
nayó'o káchí ña ndí Cristo ta kúu taa ta
ti'ví Ndios sakaku ra nivi, tayó'o xíni ñó'ó
xo'vi ra, ta kivi ra. Ta saá kuu ra tanoó
nataku noo ndi'i nivi na nixi'i. Ndatán
yóo ño'o yé'e noo nivi na kúu najudío ta
noo nivi na on vása kúu najudío, saá koo
Cristo, káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á
—káchí taPablo xí'in tarey Agripa ta xí'in
nivi na náta'an xí'in ra na nákutá'an yó'o.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndakuiin taAgripa
noo to'on ña ndato'on taPablo xí'in ra

24 Ta saá ndakuiin taFesto, xí'in ndi'i
ndee ra nika'an ra xí'in taPablo, káchí ra
saá:

—Tata Pablo, ¡taa ta sána kúu yó'ó!
Ndixa xa'a ña kua'a ní ka'vi ún, ñayó'o
sásána ña sini ún vitin —káchí taFesto xí'in
taPablo.

25 Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:

—Tata Festo, taa ta kánóo síkón ní ña-
to'ó noo yó kúu ún, ta ndákuiin i xa'a i ndí
on siví taa ta sána kúu i. Ñandaa va kúu
to'on ña ká'an i xí'in ndó. 26 Ta tarey Agripa
xíni va'a ra xa'a ndi'i ña ndato'on i xí'in
ndó. Saá chi on siví ña yóo se'é kúu ndi'i
ña nindo'o taJesús. Ta xa'a ña kúndaa
va'a ini ra xa'a taJesús, ká'an i noo tarey
Agripa yó'o xí'in ña ndino'o ní ini i —káchí
taPablo xí'in taFesto.

27 Ta saá nindaka to'on taPablo tarey
Agripa, káchí ra xí'in ra:

—Tata rey Agripa, ¿án kándixa ún to'on
ña nitaa naprofeta kuiya xina'á? Ndixa
xíni i ndí kándixa ún to'on ña nitaa na
—káchí taPablo xí'in tarey Agripa.

28 Ta ndakuiin taAgripa, káchí ra saá
xí'in taPablo:

—¿Án xáni sini ún ndí xí'in lo'o to'on
ña ndato'on ún xí'in i kúchiño ún sanoo ún
ini i ña ki'vi i yichi taJesús? —káchí ra xí'in
taPablo.

29 Ta ndakuiin taPablo, káchí ra saá:

—Án xí'in lo'o to'on án xí'in kua'a ní
to'on ña ndato'on i xí'in ún, ndúkú i noo
Ndios ndí yó'ó, tata, xí'in ndi'i nivi na
nakutá'an yó'o, nduu ndó nivi na kándixa
taJesús ñii ki'va ndatán yi'i kúu i taa ta

kándixa taJesús. Ta ndixa on xiin i ña kuu
ndó nivi na nó'ni xí'in cadena, ndatán nó'ni
yi'i —káchí taPablo xí'in na.
30 Ta saá tarey Agripa, xí'in ñákiva ra
ñáBerenice, xí'in tagobernador Festo, ta
xí'in inka nivi na nakutá'an yó'o, nakuita
ndi'i na, ta kee na noo xindoo na, 31 ta
kua'an na noo kúchiño na ka'an na xí'in
tá'an na. Ta noo kua'an na yó'o, nika'an
tá'an na, káchí na saá:
—TaPablo yó'o on vása ní-ki'vi ra kuachi
ndeé xa'a ña taxi kivi ra, ni xa'a ña xo'vi ra
ini ve'e kaa —káchí na, ká'an na xí'in tá'an
na.
32 Ta saá nika'an tarey Agripa xí'in ta-
gobernador Festo, káchí ra:
—Tá on vása ní-ndukú tayó'o ko'on ra
noo tarey César ña kasa nani ra xa'a kuachi
ra, níkúu, ta kuchiño saña yó ra ko'on ndíka
ra vitin —káchí tarey Agripa xí'in taFesto.

27

To'on yó'o ká'an ña tagobernador Festo ti'ví ra taPablo kua'an ra ñoo Roma

1 Ta saá kixaa kivi ña chikaa ini tagob-
ernador Festo ña kee ndi ko'on ndi xí'in
tón barco nda estado Italia noo nákaa ñoo
Roma. Ta natropa na ndáa ve'e kaa nataxi
na taPablo ta xí'in inka nataa na xiño'o ini
ve'e kaa yó'o, nataxi na nayó'o nda'a ñii
taa ta naní Julio. TaJulio yó'o kúu ta ndíso
chiño xí'in ñii ciento natropa, ta kúu ra ñii
tatá'an ñii ti'vi natropa na naní Compañía
Augusta, ta natropa yó'o kúu na kísa chiño
noo tarey César. 2 Ta ndaa ndi ñii tón barco
tón kixi ñoo Adramitio. Ta tón barco yó'o
xa yóo ti'va nó kee nó ko'on nó ñii yichi
noo ya'a nó kua'a ní ñoo estado Asia, ta
kukuiin nó lo'o kuiti ñii ñii ñoo yó'o. Ta
saá kee ndi kua'an ndi xí'in tón barco yó'o.
Ta ñii tatá'an ndi ta naní Aristarco kua'an
ra xí'in ndi. Ta taAristarco yó'o kúu ra
taa tañoo Tesalónica ña ndá'vi ndaa estado
Macedonia. 3 Ta nitivi inka kivi ta nixaa ndi
ñoo Sidón. Ta taJulio, taa ta ndíso chiño
xí'in natropa, ke'é ra ñava'a xí'in taPablo
taxi ra ña noo ra tón barco ña ko'on ra
nakutá'an ra xí'in namigo ra na táku ñoo
yó'o. Ta nayó'o chindeé na ra, taxi na ña
xíni ñó'ó nda'a taPablo. 4 Ta saá ndaa tuku
ndi tón barco ta kee ndi kua'an ndi. Ta mii
chí xiiña noo kua'an ndi, ndeé ní vaxi tachi
ña káni tón barco, ta xa'a ña káni ní tachi
yó'o ña chínda'á ña tón barco nandikó nó
chí sata, yo'vi ní táxi ña ko'on ndi chí noo.
Ta xa'a ñayó'o chikaa ini ndi nasama ndi
yichi noo ko'on ndi. Ta saá naki'in ndi
kua'an ndi ta niya'a ndi ñii tá'ví ñoo isla
Chipre noo on vása ndeé ní káni tachi. 5 Ta
saá kee ndi kua'an ndi, ta niya'a ndi yatin
ñoo estado Cilicia xí'in ñoo estado Panfilia,
ña ñó'o yu'u takuií, ta saá nixaa ndi ñoo
Mira ña ndá'vi ndaa estado Licia.
6 Ta ñoo Mira yó'o taJulio, taa ta ndíso
chiño, naní'i ra ñii barco tón kixi ñoo Ale-
jandría ta kua'an nó nda ñoo estado Italia.
Ta taJulio xa'nda chiño ra noo ndi ña ndaa
ndi tón barco yó'o. Tá ndi'i ndaa ndi nó, ta
kee ndi kua'an ndi. 7 Ta xa kua'a ní kivi kúu
ña ñó'o ndi kua'an ndi, chi kuee ní kua'an
tón barco, saá chi yo'vi ní kua'an tón yó'o
xa'a ña ndeé ní káni tachi ña vaxi chí noo
kua'an ndi. Ta niya'a ndi yatin ñoo Gnido,
ta on vása ní-kivi xaa ndi ñoo yó'o, chi ndeé
ní káni tachi. Ta saá tuku nasama ndi yichi
ta kua'an ndi chí sur, ta kua'an ndi yá'a
ndi yatin ñoo isla Creta, ñii tá'ví noo on
vása ndeé ní káni tachi, ta niya'a ndi ñii
xiiña isla yó'o, ña naní Salmón. 8 Ta kuee
ní kua'an tón barco xí'in ndi noo takuií,
ta kánóo nó kua'an nó yatin noo yóo ño'o
yichí. Ta saá yo'vi ní nixaa ndi ñii xiiña ña
naní Buenos Puertos, ña yóo yatin xí'in ñii
ñoo ña naní Lasea ña nákaa isla Creta.
9 Xa kua'a ní kivi kúu ña kee ndi ñoo
Cesarea, chi tón barco kuee ní kua'an nó, ta
vitin xa yatin ní tondaa ña kixaa uni yoo ña
vixin, saá chi xa ndi'i viko najudío ña kúu
ña yóo so'on na. Ta uni yoo vixin yó'o kúu
ña yiyo ní kaka tón barco noo takuií mini.
10 Ta xa'a ña yiyo ní yó'o, ndato'on taPablo
xí'in nataa na ndíso chiño xí'in tón barco,
káchí ra saá xí'in na:
—Nataa tá'an yó, táná kee yó vitin ña
ko'on yó xí'in tón barco noo takuií, ta xíni i
ndí kundo'o yó ña on vá'a. Saá chi yiyo
ní ndi'i xa'a ñakía'vi ña ñó'o ini tón barco
ndíso nó, ta saá tuku yiyo ní ndi'i xa'a
mii yó xí'in tón barco noo takuií —káchí
taPablo xí'in na.
11 Ta taJulio ni-xiin ra chikaa so'o ra
to'on yó'o ña ndato'on taPablo xí'in na, ta
va'a ka chikaa so'o ra to'on ña nika'an taa
ta káva tón barco, ta chikaa so'o ra to'on
ña nika'an taa ta xí'in yiton tón barco.
12 Ta na ovi taa yó'o xí'in kua'a ní nataa

na kísa chiño noo na, yóo yu'ú na ndí on vá'a Buenos Puertos yó'o xa'a ña kindoo na uni yoo vixin. Ta nika'an na ndí va'a chikaa na ndee xí'in mii na ña ko'on na xí'in tón barco nda ñoo Fenice, ña nákaa inka tá'ví isla Creta, ta va'a ka ná kindoo tón barco kundichi nó ñoo yó'o ndi'i yoo vixin ní, chí ñoo Fenice yó'o tívi xíto ndaa ña chí noreste ta tívi xíto ndaa ña chí sureste.

To'on yó'o ká'an xa'a ña ndeé ní káni tachi tón barco kivi kua'an nó noo takuií mini

13 Ta ñii kivi va'a ní livi xíka tachi ña kixi chí sur, ta saá nivi na kísa chiño ini tón barco, nika'an na, káchí na saá:

—Va'a vitin, chi tachi ña xíka yó'o kivi chindeé ña tón barco xaa nó nda ñoo Fenice —káchí na.

Ta saá ndaa ndi'i ndi tón barco, ta na kísa chiño ini tón barco nasita na ndi'i yo'o ña nó'ni kaa ná'no ña veé ní, ña ñó'o ini takuií, ña kúu ña on vása táxi ko'on tón barco nda ñii xiiña. Tá ndi'i ña tava na ñaveé yó'o, ta nisaña tón barco, ta kee nó kua'an nó xí'in ndi, ta kánóo nó, kua'an nó yu'u takuií mini, yatin noo yóo ño'o yichí isla Creta. 14 Ta saá ñii kama kixá'á ndeé ní káni tachi na'á ña naní Euroclidón. Ta tachi yó'o vaxi ña chí ma'ñó noo kéta ño'o xí'in chí norte, ta ndeé ní káni tachi yó'o tón barco. 15 Ta saá ni-kuchiño ko'on ka ndi chí noo kóni ndi ko'on ndi. Ñakán saña ndi ña káva ndi tón barco noo kóni ndi ko'on nó xí'in ndi, ta va'a ka sandakoo ndi ndí ña tachi ná ka'nda chiño ña míchí ko'on nó. 16 Ta saá nixaa ndi yatin noo nákaa isla lo'o ña naní Clauda, ta kua'an ndi ñii tá'ví noo on vása ndeé ní xíka tachi. Ta tón barco ká'no noo ñó'o ndi kua'an ndi, ñóo nó ñii tón barco lo'o, kua'an nó, ta saá xí'in ñayo'vi ní nasita ndi tón lo'o yó'o, xa'a ña koto chinda'á tachi nó, ta kani nó tón barco ká'no. Ta saá chikaa va'a ndi tón lo'o yó'o ini tón barco ká'no. 17 Ta saá xí'in kua'a ní yo'o, nataa na kísa chiño xí'in tón barco ká'no, chisúku ndaa na kua'a xiiña nó ña katón kútu na nó, xa'a ña chindeé ña nó ña on ndata nó. Saá chi yí'ví ní na koto tachi ña ndeé ní káni, chinda'á ña tón barco ña ko'on nó nda Sirte, ña kúu ñii xiiña noo on vása kónó takuií mini, ta yí'ví na koto kani ndaa tón barco noo yotí ña yóo ini takuií, ta tani nó. Ta xa'a ña yiyo yó'o, sanoo na tikoto ndíka ña nó'ni noo yiton tón ñíndichi sata tón barco, ta sandakoo na tón barco ko'on nó chí noo chinda'á tachi nó. 18 Ta nitivi inka kivi, ta nda lo'o on xiin tachi yaa ña, ta ndeé ní káni ka ña tón barco noo ñó'o ndi. Ta saá nivi na kísa chiño ini tón barco tava na ñaveé ndíso nó ña kúu ñakía'vi ñó'o ini nó, ta sakana na ndi'i ñakía'vi yó'o ini takuií mini xa'a ña ndukama tón barco yó'o. 19 Saá kúu, ta kixaa kivi uni, ta nda lo'o on vása yáa tachi, ni on vása ní-xikuiin kóon savi, ta ndi'i ndi ñó'o ini tón barco, tava ndi ndi'i nda'a chiño válí, ta sakana ndi ña ini takuií xa'a ña ndukama ka nó. 20 Ta ndiví ñoó ndeé ní káni tachi, ta ndeé ní kóon savi. Ta saá niya'a kua'a ní kivi, ta on vása ní-xini ndi kimi, ni on vása ní-xini ndi ño'o ña yé'e ndiví. Ta on vása ní-ka'án ka ndi ña kuchiño kutaku ndi, saá xáni sini ndi.

21 Ta saá niya'a kua'a ní kivi, ta ndi'i ndi na ñó'o ini tón barco nda lo'o ni-xixi ndi. Ta saá taPablo nakundichi ra ma'ñó noo nákutá'an ndi'i nataa na kísa chiño ini tón barco, ta nika'an ra xí'in na, káchí ra saá:

—Ndó'ó tata, xa nika'an i xí'in ndó ndí on vása va'a sandakoo yó isla Creta. Tá ní chikaa so'o ndó to'on ña nika'an i xí'in ndó, níkúu, ta saá on kóo ña yo'vi xó'vi yó vitin, ni on vása ní-ndañó'ó kua'a ní ñakuíká xí'in ñakía'vi ña xiño'o ini tón barco yó'o, níkúu. 22 Ta saá ni, on kundi'i ini ndó, ta va'a ka chikaa ndó ndee ini mii ndó, chi nda ñii yó ñó'o yó'o on kivi yó, ndasaá kuiti tón barco yó'o ndi'i xa'a. 23 Saá chi ñoó ndive'e nitivi noo i ñii ñaángel ña kee noo Ndios, Taa taKá'no noo i, ta kúu ra taa ta kísa chiño i noo. 24 Ta nika'an ñaángel yó'o xí'in i, kachí ña saá: "On kuyi'ví ún, Pablo, chi ndixa xaa ún noo tarey César ña kasa nani ra kuachi xa'a ún. Ta inka ñava'a ke'é Ndios xí'in ún kuu ña sakaku ra ndi'i nivi na ñó'o ini tón barco xí'in ún, ta nda ñii ndó'ó on kivi ndó", kachí ñaángel xí'in i. 25 Ta saá va'a chikaa ndó ndee ini ndó, chi kúndaa ini i ndí Ndios kúu taa tandaa, ta ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an ra xí'in i. 26 Ta vará on takué'e nda ñii mii yó, ta tón barco yó'o ndi'i xa'a nó tá xaa nó yatin ño'o yichí ñii isla —káchí taPablo xí'in nataa na kísa chiño xí'in tón barco yó'o.

27 Ta saá nixino uxu komi kivi, ta kánóo tón barco noo takuií ñii xiiña ña naní Mar Adriático. Ta xa nitondaa ma'ñó ñoó kúu ña, ta nataa na kísa chiño xí'in tón barco

xáni sini na ndí xa nixaa ndi yatin noo yóo
ño'o yichí. 28 Ta saá sanoo na ñii yo'o ña
nó'ni noo xí'in ñaveé lo'o, ña kúu ña xíni
ñó'ó na cho'on ki'va na ñakónó takuií. Ta
saá tá sanoo na ñayó'o ini takuií, ta kundaa
ini na ndí oko xa'on ñii metro kúu ñakónó
ini takuií yó'o. Ta saá inka xíká ka lo'o
kua'an tón barco, ta tuku sanoo na yo'o
ini takuií ña cho'on ki'va na ndasaá kónó
takuií. Ta saá kundaa ini na ndí oko uxa
metro kúu ñakónó takuií vitin. 29 Ta saá
kixá'á yí'ví na koto kani tixin tón barco
yuu ná'no ña ñó'o ini takuií noo xa yatin
yóo ño'o yichí. Ta tuku tiin na komi ñaveé
ná'no ña nó'ni ndaa tón barco ta sanoo na
ña ini takuií xa'a ña chindeé ña kundichi
tón barco noo takuií, ña on ko'on nó noo
yóo yuu. Ta saá ndukú na noo Ndios ña
yachi ní kixaa ña tivi inka kivi. 30 Ta sava
nataa na kísa chiño xí'in tón barco xáni sini
na ndí va'a ka ná sakaku xí'in mii na. Ta
saá kixá'á na sánoo se'é na tón barco lo'o
xa'a ña kanóo nó noo takuií. Ta ndákuiti ña
sákuu na kúu ña sánoo na ñaveé ná'no, chi
nataa yó'o chikaa ini na ko'on se'é na xí'in
tón barco lo'o yó'o nda noo yóo ño'o yichí
ña kaku na. 31 Ta taPablo kundaa ini ra yu
kúu ña kóni nataa yó'o ke'é na, ta saá kee
ra kua'an ra noo yóo taa ta ndíso chiño ta
noo yóo natropa ra xí'in ra. Ta nixaa ra, ta
nika'an ra, káchí ra saá xí'in na:

—Ndi'i mii yó xíni ñó'ó kindoo ka yó
ini tón barco ká'no yó'o, ta saá va'a kaku
ndi'i yó. Táná sava yó kee yó ko'on yó
ta sandakoo yó tón barco yó'o, ta saá on
kuchiño kaku ndi'i yó —káchí taPablo xí'in
na.

32 Ta natropa chikaa so'o na to'on yó'o,
ta xa'nda na yo'o ña nó'ni tón barco lo'o, ta
nisañá nó, kua'an mii nó noo takuií mini.

33 Ta xa yatin ní ña tivi inka kivi kúu ña,
ta taPablo nika'an ra ndukú ra noo ndi'i
nivi na ñó'o ini tón barco xí'in ra, káchí ra
saá:

—Ta vitin xa niya'a uxu komi kivi ta
nda lo'o on vása xíxi ndó. 34 Ta vitin xáku
ndá'ví i noo ndó ña kuxu ndó lo'o xa'a ña
kukomí ndó ndee, saá chi kúndaa ini i ndí
nda lo'o on takué'e nda ñii mii yó —káchí
taPablo xí'in na.

35 Ta saá ki'in taPablo sita va'a ta nika'an
ra xí'in Ndios, káchí ra saá:

—Táxa'vi ña'á ún, Tata Yivá yó Ndios,
chi táxi ún ña xíni ñó'ó kuxu ndi —káchí
taPablo xí'in Ndios.

Ta saá sakuáchi ra sita va'a yó'o, ta kixá'á
ra xíxi ra lo'o ña. 36 Ta xí'in ña ké'é taPablo
saá, chikaa ra ndee ini nataa yó'o, ta kixá'á
na xíxi na. 37 Ta ndi'i mii ndi na ñó'o ini
tón barco yó'o kúu ndi ovi ciento uni siko
xa'on ñii nivi. 38 Tá ndi'i xixi ndi'i nataa
na kísa chiño xí'in tón barco, ta sakana na
ndi'i ñaveé ña kúu ndikin trigo xí'in ndikin
cebada ta xí'in inka ña ndíso tón barco,
sakana na ndi'i ñayó'o ini takuií xa'a ña
ndukama ka tón barco.

To'on yó'o ká'an ndasaá ndi'i xa'a tón barco

39 Ta nitivi inka kivi, ta on vása
ní-kuchiño kundaa ini na mii ndá'vi ndaa
ño'o yichí ña xíto na nákaa yatin. Ta saá
xito na ñii xiiña ña kúu nina yotí yu'u mini,
ta xáni sini na saá: Va'a ná chikaa yó ndee
ña ko'on yó xí'in tón barco, ta xaa yó nda
xiiña kaa noo yóo yotí, saá chikaa ini na.
40 Ñakán xa'nda na yo'o ña nó'ni kaa ná'no
ña veé ní, ña ñó'o ini takuií, ta ndaxin na
yo'o ña nó'ni tón yiton tón xíni ñó'ó na
káva na tón barco. Ta saá nakani ndichi na
sata tón barco ñii yiton káni, ta chiko'ni
na ñii tikoto lo'o noo nó, xa'a ña chinda'á
tachi tón barco ko'on nó noo yóo yotí. 41 Ta
saá kua'an tón barco, ta on ta'án ka xaa nó
yu'u takuií, ta kani ndaa tixin nó noo yotí,
noo on vása kónó ka takuií mini. Ta saá
ni-kuchiño nó ko'on ka nó, chi tixin nó kani
ndaa ña noo yotí. Ta xí'in ña ndeé ní káni
ndaa takuií tón barco yó'o tanda kixá'á nó
chachi nó. 42 Ta xáni sini natropa ña ka'ni
na ndi'i napreso, chi yí'ví na koto ndava
ni'ni nayó'o noo takuií ta kaku na ko'on
ndíka na, saá xáni sini natropa yó'o. 43 Ta
taa ta ndíso chiño xí'in natropa ni-xiin ra
ña ka'ni na taPablo, ta saá xa'nda chiño
ra noo natropa ndí on ka'ni na nda ñii
napreso. Ta xa'nda chiño ra noo ndi'i nivi
na ñó'o ini tón barco, káchí ra saá xí'in na:

—Si'na ndi'i ndó na va'a kúchiño kunoo
ko'on mató'ón noo takuií, vitin kee ndó
ko'on ndó, ta xaa ndó nda noo yóo ño'o
yichí kaa. 44 Ta ndó'ó na on vása kúchiño
kunoo ko'on mató'ón noo takuií, ñii ñii ndó
xíni ñó'ó tiin ndó yiton tón barco yó'o, tón
kúu tón chachi, ña kuchiño kundoso ndó
sata nó, ta xaa ndó nda noo yóo ño'o yichí
kaa —káchí ta ndíso chiño yó'o.

Ta saá kisa ndivi ndi to'on ña nika'an ra
xí'in ndi, ta va'a nixaa ndi'i ndi noo yóo
ño'o yichí yu'u takuií mini, ta nda lo'o on
vása ní-takué'e nda ñii ndi.

28

To'on yó'o ká'an xa'a
ña nindo'o taPablo ñoo isla ña naní Malta

1 Tá nixaa ndi'i ndi noo ño'o yichí ña
nákaa yu'u takuií mini yó'o, ta saá xini so'o
ndi ndí ño'o yó'o naní ña isla Malta. 2 Ta
nivi na táku yó'o, va'a ní naki'in na ndi'i.
Ta kama xa'mi na ñii ño'o xa'a ña nasaa
lo'o ndi, chi kóon ní savi, ta vixin ní. 3 Ta
taPablo nixa'an ra kaya ra ñii nomi titon, ta
taan ra titon yó'o noo ño'o xíxi. Ta xa'a ña
ñi'ní ní ño'o xíxi yó'o, ta ñii tíkoo tíxati keta
rí tixin titon yó'o, ta tiin rí nda'a taPablo,
ta tákaa ndaa rí nda'a ra. 4 Tá xini nivi ña
tiin tíkoo xati yó'o nda'a taPablo, ta nika'an
xí'in tá'an na, káchí na saá:
—Ndixa tayó'o kúu ra ñii taa ta on vá'a
ta xa'ni nivi, ta xa'a ñayó'o ndios ña kísa
to'ó yó ña naní "ñandaa" on taxi ka ña
kutaku tayó'o. Vará kuchiño ra nikaku ra
noo takuií mini, ta vitin ndios mii yó yó'o
chitóni ña kivi ra —káchí na, ká'an na xí'in
tá'an na.
5 Ta taPablo sakisin ra nda'a ra noo tákaa
ndaa tíkoo xati noo ño'o xíxi, ta tíkoo yó'o
nakava rí noo ño'o, ta nda lo'o on koó ña
ní-ndo'o taPablo. 6 Ta saá nivi nakutá'an
yó'o xíto na yu kúu ña kundo'o taPablo,
chi ndáti na ama kixá'á kaa kuiño ndi'i yikí
koñu ra, án ñii kama nakava ra kivi ra. Ta
saá na'á ní xindati na, ta nda lo'o on koó
ña on vá'a ní-ndo'o taPablo. Ta saá nasama
na ña xáni sini na, ta nika'an xí'in tá'an na,
káchí na saá:
—Ñii ndios kúu tayó'o, ñakán on koó ña
ní-ndo'o ra —káchí na, ká'an na.
7 Ta yatin noo nixaa ndi noo ño'o yichí
yó'o, yóo ve'e ñii taa taká'no noo ndi'i nivi
na táku ñoo yó'o, ta naní ra Publio. Ta
tayó'o va'a ní naki'in ra ndi'i, ta kana ra
ndi'i ko'on ndi xí'in ra ve'e ra. Ta nixaa ndi
ta kindoo ndi xí'in ra ve'e ra uni kivi. 8 Ta
yivá taPublio yó'o ndeé ní ndó'o ra, kómí
ra kue'e ka'ni, ta kóon ní ini ra nii. Ta saá
nixa'an taPablo noo kándú'u ta ndeé ndó'o
yó'o, ta chiso ra nda'a ra sini tayó'o, ta
nduku ra noo Ndios xa'a ra, ta saá nduva'a
ra. 9 Ta saá ndi'i nivi na ndeé ndó'o, na táku
ñoo isla Malta yó'o, kixaa na noo taPablo, ta
xí'in ndee Ndios sandúva'a ndi'i ra na. 10 Ta
xa'a ñayó'o, nivi nañoo yó'o kisa to'ó ní na
ndi'i, ta taxi na ña xíni ñó'ó nda'a ndi. Tá
xa yatin kixaa kivi ña kee ndi ñoo yó'o, ta
saní'i na ndi'i kua'a ní ña xíni ñó'ó noo ndi
ko'on xí'in ndi ñoo Roma.

To'on yó'o ká'an xa'a taPablo nixaa ra ñoo
Roma

11 Xindoo ndi ñoo isla Malta uni yoo, ta
saá ndaa ndi inka tón barco, tón xindichi
ñoo isla Malta ndi'i yoo vixin. Tón barco
yó'o kee nó ñoo Alejandría, ta noo nó, yíta
ovi na'ná nandios vatá na kísa to'ó nivi na
kúu nagriego, ta nandios yó'o naní Cástor
xí'in Pólux. 12 Ta ndaa ndi tón barco yó'o,
ta kua'an ndi ñoo Siracusa xí'in nó. Tá
nixaa ndi ñoo yó'o, ta kindoo ndi uni kivi.
13 Ta saá kee tuku ndi ta kua'an ndi xí'in
tón barco, ta nixaa ndi nda ñoo Regio. Tá
nitivi inka kivi, kixá'á xíka lo'o tachi ña kixi
chí sur, tachi va'a xikuu ña, chi chindeé
ña ndi'i ña kama ka kua'an tón barco xí'in
ndi. Ta saá inka kivi nixaa ndi ñoo Puteoli.
14 Ta ñoo yó'o nakutá'an ndi xí'in sava nivi
na kándixa taJesús, na táku ñoo yó'o. Ta
nayó'o nduku na noo ndi ña kindoo ndi
xí'in na uxa kivi. Ta kindoo ndi xí'in na,
ta saá niya'a uxa kivi, ta kee ndi, ta kua'an
xá'á ndi ta nixaa ndi nda ñoo Roma. 15 Ta
sava nivi na kándixa taJesús na táku ñoo
Roma, xa xini so'o nayó'o ña vaxi ndi yichi.
Ta saá kee na ñoo Roma, ta kua'an na ña
nakutá'an na xí'in ndi yichi. Ta sava nivi
na kándixa taJesús yó'o nakutá'an na xí'in
ndi ñoo ña naní Foro de Apio, ta inka sava
nayó'o nakutá'an na xí'in ndi ñii xiiña ña
naní Tres Tabernas. Tá nakutá'an taPablo
xí'in ndi'i nayó'o, ta nika'an ra xí'in Ndios,
taxi ra ña táxa'vi ña'á, ta naki'in ini ra ndee.
16 Tá nixaa ndi ñoo Roma, ta saá taa ta ndíso
chiño xí'in natropa nataxi ra ndi'i napreso
nda'a ñii taká'no noo natropa ñoo Roma.
Ta nachiño ñoo Roma taxi na ndayí nda'a
taPablo ña kutaku ra ñii ve'e, vará ndiví
ñoó xíni ñó'ó koo ñii tatropa xí'in ra xa'a
ña kundaa ña'á ra.

TaPablo nika'an ndoso ra to'on va'a xa'a
taJesús
noo najudío na táku ñoo Roma

17 Ta saá niya'a uni kivi, ta taPablo kana
ra nataa na kúu naná'no noo najudío na
táku ñoo Roma xa'a ña kixaa na noo ra. Tá
kixaa na nakutá'an na ve'e noo yóo taPablo,

ta saá kixá'á ra ndátoon ra xí'in na, káchí
ra saá:
—Natá'an yó, kóni i ña kundaa ini ndó
ndí yi'i on vása ní-ke'é i nda ñii ña on vá'a
xí'in nañoo yó najudío, ni nda lo'o on vása
ní-chikaa i nino yichi ña xindikon naxii
síkuá yó xina'á. Ta vará on koó ña on vá'a
ní-ke'é i xí'in nañoo yó, ta sava naná'no
noo najudío na táku ñoo Jerusalén tiin na
yi'i, ta taxi na yi'i nda'a nachiño ñoo Roma.
18 Ta nachiño yó'o, kua'a ní ña nindaka
to'on na yi'i, ta ni-naní'i na nda ñii kuachi
ndíso i xa'a ña xíni ñó'ó kivi i. Ta nachiño
yó'o kachí ini na saña na yi'i ña ko'on
ndíka i. 19 Ta saá ni, naná'no noo najudío
on vása ní-xiin na ña saña i ko'on ndíka i.
Ta saá on vása ní-xiyo inka ña kuchiño
ke'é i, ta va'a ka ndukú i ko'on i noo tarey
César xa'a ña kasa nani ra kuachi i. Saá
ke'é i, vará yi'i on koó kuachi chíkaa i sata
nañoo yó najudío. 20 Ta saá kana i ndó'ó
vitin nakutá'an ndó yó'o xa'a ña ka'an tá'an
yó, chi kóni i ña kundaa ini ndó ndachun
nó'ni i xí'in cadena yó'o vitin. Saá chi yi'i
kúu i ñii tapreso xa'a ña kándixa i ndí xa
kixaa taa ta xindati naxii síkuá yó. Ta
taa yó'o kúu taa ta kindoo Ndios ti'ví ra
ña sakaku ra mii yó —káchí taPablo xí'in
najudío na nakutá'an yó'o.
21 Ta ndakuiin na, káchí na saá xí'in ra:
—On ta'án naki'in ndi nda ñii tutu ña
kee ñoo estado Judea ña ká'an xa'a ún,
ta natá'an yó najudío na kúu na kee ñoo
Jerusalén ta kixaa na noo ndi, nda ñii
nayó'o on vása ní-ka'an na ña on vá'a
xa'a ún xí'in ndi. 22 Ta vitin mii ndi kóni
ndi koni so'o ndi ña ndato'on ún xí'in ndi
xa'a ña kándixa ún. Saá chi xini so'o ndi
kua'a ní nivi ndi'i saá xiiña kándiva'a na
xa'a yichi ña ndíkon ún, chi ká'an na káchí
na ndí yichi vatá kúu ña —káchí najudío
nakutá'an yó'o xí'in taPablo.
23 Ta saá kindoo na ndá kivi kuu ña
nakutá'an na xa'a ña koni so'o na to'on ña
ndato'on taPablo xí'in na. Tá kixaa kivi
yó'o, ta kua'a ní nivi nakutá'an na ve'e
taPablo. Tanda xitaan tanda ñoó, ndato'on
taPablo xí'in nivi yó'o. TaPablo nika'an ra
saná'a káxín ra na xa'a yichi noo xá'nda
chiño Ndios, ta ndato'on ra xí'in na, chi
kóni ra kundaa ini na ndí to'on Ndios ña
nitaa taMoisés xí'in inka naprofeta kuiya
xina'á, ñii yu'ú ká'an ña ndí taJesús kúu
Cristo, taa ta kindoo Ndios ti'ví ra xa'a ña
sakaku ra nivi. 24 Ta sava nivi na nakutá'an
yó'o kandixa na to'on ña ndato'on taPablo
xí'in na, ta sava na on vása ní-xiin na
kandixa na to'on yó'o. 25 Ta xa'a ña on
vása ní-kuchiño koo yu'ú na, kixá'á na náa
na xí'in tá'an na xa'a to'on ña ndato'on
taPablo xí'in na. Ta saá tá on ta'án ka kee
na no'o na ve'e na, ta nika'an taPablo xí'in
na, káchí ra saá:
—To'on ña ndaa kúu ña nika'an Níma
Ndios xí'in taprofeta Isaías kuiya xina'á, ta
nitaa ra to'on yó'o xa'a ña ndasaá ke'é naxii
síkuá yó. Ta vitin ndó'ó ñii ki'va saá kísa
ndivi ndó to'on yó'o. Ta to'on Ndios yó'o
ña nitaa taIsaías kuiya xina'á, káchí ña saá:
26 Káchí Ndios xí'in yi'i, taIsaías, ña ko'on i
noo nañoo i naIsrael, ta ndato'on i
xí'in na, kachí i saá:
"Vará xíni so'o ní ndó, ta nda ñii kivi on
vása kundaa ini ndó ña xíni so'o
ndó.
Vará xíto ní ndó, ta nda ñii kivi on vása
kundaa ini ndó yu kúu ña xíto ndó.
27 Saá chi níma ndó xa kutá'yá yuu ña.
Ta so'o ndó, nakasi kútu ndó ña,
ta nduchu noo ndó, nakasi ndó ña,
chi on xiin ndó koto ndó,
ni on xiin ndó koni so'o ndó.
Ña ké'é ndó saá kúu ña on xiin ndó kundaa
ini ndó ñandaa,
ni on xiin ndó ndikó ndó kixi ndó noo i ña
sanda'a i ndó'ó",
kachí Ndios xí'in naxii síkuá yó naIsrael,
saá nitaa taprofeta Isaías kuiya xina'á. 28 Ta
saá, ndó'ó natá'an yó najudío, kóni i ña
kundaa va'a ini ndó ndí vitin Ndios táxi ra
ña nivi na on vása kúu najudío kúchiño kuu
na nivi na sakaku Ndios noo ña on vá'a. Ta
kua'a ní nivi na on vása kúu najudío naki'in
na ñava'a yó'o, chi ndixa chikaa so'o na
to'on Ndios —káchí taPablo xí'in na.
29 Ta saá kee najudío yó'o ve'e taPablo,
ta kua'an na, ta náa ní na xí'in tá'an na noo
kua'an na yichi.
30 Ta taPablo nixiyo ra ovi ka kuiya ve'e
noo chá'vi ra kutaku ra ñoo Roma. Ta ini
ve'e yó'o va'a naki'in ra ndi'i nivi na kixaa
noo ra, 31 ta nda lo'o on vása ní-yi'ví ini
ra, ta nika'an ndoso ra noo ndi'i nivi xa'a
yichi noo xá'nda chiño Ndios, ta saná'a ra
nivi xa'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta
nda ñii nivi ni-sasi na noo ra ña nika'an ra
ndato'on ra to'on yó'o.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an ña nda'a nañoo Roma

Xí'in to'on yó'o taPablo chíndeé ra nivi nañoo Roma na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taPablo, ta kúu ta kísa chiño noo
Jesucristo, táa i tutu yó'o ña xaa ña nda'a
ndó. Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra
yi'i ña kuu i taapóstol, ta ti'ví ra yi'i ka'an
ndoso i to'on xa'a Jesucristo noo nivi.
2 Saá chi kuiya xina'á Ndios kindoo ra
xí'in naprofeta ña ndixa kasa ndivi ra to'on
ra ña nika'an ra xí'in na xa'a Jesucristo.
Ta naprofeta yó'o nitaa na to'on yó'o noo
tutu ña naní To'on Yii Ndios. 3 Ta To'on
Ndios yó'o ká'an ña xa'a Sa'ya Ndios, ta kúu
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta saá tuku
xikuu ra sa'ya ñani síkuá tarey David, chi
ñii ki'va ndatán káku ndi'i nivi, saá kaku ra
tixin ñii ña'a ñá kúu sa'ya ñani síkuá tarey
David. 4 Ta saá ni, xa'a ña nixi'i ra, ta xa'a ña
Ndios sanataku ña'á ra xí'in ndee Níma ra,
Jesucristo saná'a ra ndí ndixa Sa'ya Ndios
kúu ra, ta kómí ra ndi'i ndee ká'no. 5 Ta
mii Jesucristo taxi ra ñato'ó ká'no nda'a i
ña kuu i taapóstol, ta ti'ví ra yi'i xa'a ña
chindeé i nivi na on vása kúu najudío ña
kandixa na ra, ta kasa ndivi na to'on ra,
chi kuki'vi ní ini na koni na ra. 6 Ta ndó'ó
kúu sava nayó'o, chi Ndios kana ra ndó'ó
ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó
yichi ra.
7 Ñakán táa i tutu yó'o ña xaa ña nda'a
ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó, na táku
ñoo Roma, ta kúu ndó nivi na kí'vi ní ini
Ndios xíni ra. Ta Ndios kana ra ndó'ó ña
kuu ndó nivi nayii ta kutaku ndii ndó noo
ra. Kóni i ndí Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ¡ná ke'é ra
ñava'a xí'in ndó! ¡Ná taxi ra ñava'a koo ña
ini ndó!

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kóni ra ko'on ra ñoo Roma ña koto ra nanivi na kándixa Jesucristo

8 Si'na kóni i ka'an i xí'in ndó to'on yó'o:
Xí'in ndayí Jesucristo, ká'an i xí'in Ndios,
ta táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a
ndó'ó. Saá chi xa'a ña va'a ní kándixa ndó
Jesucristo, ta xíta ní'nó to'on va'a xa'a ndó
ndi'i saá ñoo. 9 Ta xí'in ndi'i níma i kísa
chiño i noo Ndios, ña ká'an ndoso i noo nivi
to'on va'a xa'a Sa'ya ra Jesucristo. Ta Ndios
xíni ra ta ndákuiin ra xa'a i ndí ndixa on
vása sándakoo i ña ká'an i ndúkú i ñava'a
noo ra xa'a ndó'ó, 10 ta xáku ndá'ví i noo
Ndios, káchí i xí'in ra saá: "Tá kóni mii ún
saá, ta taxi ún yichi nda'a i ña ko'on i koto i
nivi na kándixa Jesucristo, na táku ñoo
Roma", saá káchí i ká'an i xí'in Ndios. 11 Saá
chi yi'i kóni i koto i ndó'ó ña ndato'on i
xí'in ndó xa'a ña naki'in ndó ndee va'a ña
kixi noo Ndios, ña chindeé ña ndó'ó ña va'a
ka kandixa ndó Jesucristo. 12 Ta saá, ndó'ó
xí'in yi'i chindeé tá'an yó, chi ndino'o ní ini
yó kándixa yó Jesucristo.
13 Nañani yó xí'in nákí'va yó, kóni i ña
kundaa ini ndó ndí kua'a ní yichi ndukú i
ndasaá kuchiño i xaa i koto i ndó'ó, ta on
vása ní-kuchiño xaa i, chi ñii ñii yichi kivi
xáni sini i xaa i, ta ni-kuchiño kundivi ña
saá, chi nixiyo ña sasi noo i. Ña ndixa
kóni i kúu ña ka'an ndoso i to'on Ndios noo
nivi na táku ñoo ndó, chi kóni i ña kua'a
ní nivi yó'o chikaa so'o na to'on Ndios
ta kandixa na Jesucristo, ñii ki'va ndatán
kua'a ní nivi na on vása kúu najudío na
kúu na táku kua'a ní xiiña, xa chikaa so'o
na to'on Ndios ña ndato'on i xí'in na ta
kandixa na Jesucristo. 14 Xa'a ñava'a ke'é
Jesucristo xí'in i, ta saá xáni sini i ndí xíni
ñó'ó chikaa i ndee ña ka'an ndoso i to'on
xa'a Jesucristo noo ndi'i nivi: án nayó'o
kúu na nivi na ká'an to'on griego, án on
vása ká'an na to'on griego, án kúu na nivi
na ndíchí ní sini, án kúu na nivi na on vása
xíni ka'vi. 15 Ta ñii ki'va saá kóni i ka'an
ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo ndó'ó
na táku ñoo Roma.

TaPablo ká'an ra ndí to'on va'a xa'a Jesucristo kómí ña ndee

16 Yi'i on vása kúka'an noo i xa'a ña
kándixa i to'on va'a xa'a Jesucristo, chi
to'on yó'o kómí ña ndee Ndios ña sakaku
ña ndi'i nivi na kándixa ña ká'an to'on yó'o.
Si'na najudío xini so'o na to'on va'a yó'o
xa'a Jesucristo, ta saá nivi na on vása kúu
najudío* xini so'o na to'on va'a yó'o. Ta
Ndios sákaku ra ndi'i nivi na kándixa ña
ká'an to'on va'a yó'o. 17 To'on va'a yó'o

* 1:16 Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

sáná'a ña ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios kísa ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ta sánduu ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndíso noo ra, ta va'a yóo yó xí'in ra. Ta ndixa on koó inka xa'a ña kuchiño nduu yó nivi na on koó kuachi ndíso noo Ndios. Saá chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña saá: "Nivi na kúu na on koó kuachi ndíso noo Ndios xa'a ña kándixa na ra, nivi yó'o, ndixa kutaku na", káchí to'on Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndi'i nivi ndíso na kuachi noo Ndios

18 Ndios ta yóo ñoyívi nino, sáná'a ra mii yó ña ndixa sáa ní ini ra xíni ra ndi'i ña on vá'a ké'é nivi chi on xiin na kandixa ña'á na, ni on xiin na koni tá'an va'a na xí'in inka nivi. Ta ña on vá'a ké'é nivi yó'o on vása táxi ña kundaa ini na yu kúu ña ndixa ndaa. 19 Nivi yó'o xa xíni na ndi'i ña táxi kundaa ini na xa'a Ndios, chi va'a xíto na ndi'i ña kisa va'a Ndios ñoyívi yó'o. Ta xí'in ñayó'o, Ndios xa saná'a káxín ra noo nivi xa'a mii ra. 20 Nda ñii nivi on vása kúchiño koni na Ndios xí'in nduchu noo na, ta saá ni, nda kivi si'na ñoyívi yó'o ndi'i nivi kúchiño na koto na ndi'i ña kisa va'a Ndios. Ta saá kúchiño na kundaa ini na ndí mii ra kúu Ndios ndino'o, ta kúchiño na kundaa ini na ndí kómí ra ndee ká'no, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ndee ra. Ta xa'a ñayó'o, nda ñii nivi on kiví ka'an na, kachí na saá: "On vása ndíso ndi kuachi, chi ni-kuchiño kundaa ini ndi xa'a Ndios ndino'o, tatáku", kachí na. 21 Vará xa xíni nivi ndí yóo Ndios, ta nda lo'o on vása ní-xiin na kasa to'ó na ra, ta ni on vása ní-xiin na taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a ra. Ta saá nda víka nduu na nivi na xáni sini ndasaá kuiti xa'a ndi'i ña on vása ndáya'ví noo Ndios. Ta nduu na nivi na nitiví ini, chi ndasaá kuiti kúsii ní ini na ké'é na ndi'i noo ña on vá'a. 22 Nivi yó'o xáni sini na ndí mii na kúu na ndíchí ní sini, ta on ndixa kúu ñayó'o, chi on vása ndíchí sini na, chi ndasaá kuiti nduu na nivi na kí'ví sini. 23 Saá ndo'o nivi yó'o, chi ni-xiin na kasa to'ó na mii Ndios ndino'o, tatáku, taa ta kúu taká'no ní, taa ta kómí ndi'i ndee. Ta nda víka kúsii ka ini na ña kísa to'ó na ndi'i noo ñaídolo, án ñaimagen ña káchí ini mii na. Ta sava ñaídolo án ñaimagen ña kísa to'ó na kúu na'ná nivi, án na'ná kiti tí ndáchí, án na'ná kiti tí xíka xí'in komi xa'a, án na'ná kiti tí ñóo tixin kua'an noo ño'o.

24 Ñakán kía Ndios saña ra nivi yó'o ña ke'é na ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ini mii na, ta saña ra na ña ki'vi na kuachi kini xí'in inka ña'a án xí'in inka taa. Ta ndi'i ñakini ña on vá'a ke'é nivi yó'o kúu ña kisa kini xí'in mii na, ta ña ke'é na saá nda lo'o on vása kísa to'ó na yikí koñu na. 25 Nivi yó'o ni-xiin na kandixa na ñandaa xa'a Ndios, ta nda víka chikaa ka ini na kandixa na ñavatá. Nivi yó'o kísa to'ó na, ta kísa ká'no na ndi'i noo ña kisa va'a Ndios, ta nda lo'o on xiin na kasa to'ó na mii Ndios taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ña yóo ñoyívi nino. ¡Ta mii Ndios yó'o kúu ta ñii laá kuiti ndáya'ví ní kasa ká'no yó ndi'i saá kivi! Saá ná koo ña.

26 Xa'a ña ni-xiin nivi kasa to'ó na Ndios ndino'o, ta Ndios saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i ña on vá'a ña káchí ini mii na ke'é na. Ta kixá'á na ké'é na ndi'i saá noo ñakini. Ta saá náña'a on vása ní-kusii ka ini ná kusun ná xí'in taa, ta kixá'á ná kútoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inka náña'a. 27 Ta ñii ki'va saá, nataa on vása ní-kusii ka ini na kusun na xí'in náña'a, ta saá kixá'á na kútoo na kí'vi na kuachi xí'in inka nataa. Ta xa'a ña kini ní ké'é nataa yó'o xí'in inka nataa, Ndios táxi ra ña xo'vi ní yikí koñu mii na.

28 Xa'a ña ni-xiin nivi nakoni na Ndios, ni ni-xiin na kundaa ini na xa'a ra, ta Ndios saña ra nivi yó'o ña kani sini na xa'a ndi'i noo ñakini, ta saña ra na ña kasa ndivi na ndi'i saá noo ña on vá'a ña kusii ini mii na. 29 Ta chútú ní ini nivi yó'o xí'in ndi'i saá noo ña on vá'a, ña nda lo'o on vása kúu ñandaa. Nataa kí'vi na kuachi xí'in náña'a, ná on siví násí'í na kúu, ta náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa, na on siví yii ná kúu. Kútoo ní nivi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a xí'in inka nivi. Ni on vása xáa ini na xíni na ñakuíká kómí na, ta kútoo ní na kukomí na kua'a ní ka ñakuíká. Chútú ní ini na xí'in ndi'i saá noo ña on vá'a. Nivi na kuíni ini kúu na, na xá'ni nivi kúu na, na sákaku kuachi ta káni tá'an xí'in inka nivi kúu na, na sándá'ví inka nivi kúu na. Ta ndi'i saá kivi ká'an na ñavatá xa'a inka nivi. 30 Ta ká'an na kuachi síkí xa'a inka nivi. Nda lo'o on xiin na koni na Ndios, ni on vása kísa to'ó na inka nivi. Nivi na ña'a ní ini kúu na, kísa ká'no ní xí'in mii na, nda lo'o on vása chíkaa so'o na to'on ña ká'an yivá si'í na xí'in na, ta ndasaá kuiti xáni sini na ndasaá kuchiño ke'é na ndi'i saá noo ña on

vá'a. 31 Nivi yó'o on xiin na chikaa so'o na
to'on va'a, ni on vása kísa ndivi na to'on na
ña kindoo na xí'in inka nivi, ni on vása kí'vi
ini na xíni na nda ñii nivi, ni on xiin na nda
lo'o chindeé na inka nivi na xó'vi. 32 Nivi
na ké'é ña on vá'a yó'o, xíni va'a na ndí yóo
ndayí Ndios ña káchí saá: "Ndi'i nivi na ké'é
ña on vá'a xíni ñó'ó kivi na", káchí ndayí
Ndios. Ta saá ni, on vása xiin na sandakoo
na ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a, ta nda
víka kúsii ní ka ini na xíni na nivi na ñii
káchí ké'é ña on vá'a yó'o.

2

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi xí'in ñandaa

1 Ta ndó'ó, on vása va'a ká'an ndó ndí
ndasaá kuiti inka nivi kúu na on vá'a, ta
ndíso na kuachi noo Ndios. Tá ká'an ndó
to'on on vá'a yó'o xa'a inka nivi, ta ñii ki'va
saá sákuiso ndó kuachi sata mii ndó, chi mii
ndó ñii ki'va saá ké'é ndó ña on vá'a ndatán
ké'é nivi yó'o. 2 Ta xíni yó ndí xí'in ñandaa
Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi na
ké'é ña on vá'a. 3 Ta sava ndó'ó kúu nivi
na ñii ki'va saá ké'é ña on vá'a ndatán ké'é
nivi na ká'an ndó xa'a ndíso ní kuachi noo
Ndios. Ta saá, ¿ndachun xáni sini ndó ndí
Ndios on vása kasa nani ra xa'a kuachi mii
ndó? 4 Xa kúndaa ini ndó ndí Ndios kúu
taa ta va'a ini, ta ká'no ini kúu ra xí'in ndó.
Ta xa'a ña kúu Ndios taa ta va'a ní ini, ¿án
xáni sini ndó ndí Ndios ndasaá kuiti kundeé
ini ra xí'in ndi'i ña on vá'a ké'é ndó? ¿Án
xáni sini ndó ndí on saxo'vi ra ndó'ó xa'a
ña on vá'a yó'o? ¿Án on vása kúndaa ini
ndó ndí Ndios kóni ra ña sandakoo ndó ña
on vá'a ké'é ndó, ta nandikó ini ndó, ta
kundikon ndó ko'on ndó yichi ra? Ta xa'a
ña ndáti ra ña ndikó ini ndó saá, Ndios ké'é
ra kua'a ní ñava'a xí'in ndó vitin. 5 Ta nivi
nasó'ó ní kúu sava ndó'ó, ta on vása xiin
ndó nandikó ini ndó ta kasa ndivi ndó ña
kóni Ndios. Ñakán kía ndi'i saá kivi vaxi
kua'no ka kuachi ndó noo Ndios. Ta saá
kixaa ñii kivi, ta Ndios saná'a ra ña ndixa
sáa ini ra xíni ra ndi'i ña on vá'a ké'é nivi, ta
xí'in ñandaa kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i
nivi. 6 Ta kivi saá Ndios xí'in ñandaa cha'vi
ra ñii ñii nivi ndatán yóo chiño ke'é na. 7 Ta
kivi saá Ndios ke'é ra ñava'a xí'in nivi na
ke'é ñava'a, chi taxi ra kutaku nayó'o xí'in
ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o kúu nivi
na on vása sándakoo kísa ndivi ñava'a, chi
ndúkú na ña Ndios kasa ká'no ra na, ta taxi
ra ñato'ó nda'a na, ta ndúkú na ña kutaku
na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. 8 Ta saá
ni, yóo inka nivi na kísa toon ini noo Ndios,
ta on vása xiin na kasa ndivi na ñandaa, ta
nayó'o nina kuiti kísa ndivi na ña on vá'a.
Ta Ndios xí'in ña sáa ini ra xíni ra ña on
vá'a, saxo'vi ní ra nivi yó'o, kivi kixaa ña
kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi. 9 Ndeé
ní yo'vi xo'vi ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a, ta
ndeé ní kuyi'ví ini ndi'i nayó'o kivi saá. Ta
si'na xo'vi nivi na kúu najudío, ta saá xo'vi
nivi na on vása kúu najudío.* 10 Ta Ndios
kasa ká'no ra ndi'i nivi na kísa ndivi ñava'a,
ta taxi ra ñato'ó nda'a nayó'o, ta taxi ra ña
koo ñava'a ini na. Ndios si'na ke'é ra ñava'a
yó'o xí'in nivi na kúu najudío, ta saá ke'é ra
ñava'a xí'in nivi na on vása kúu najudío.

11 Saá chi Ndios on vása nákaxin ra nivi,
ta ñandaa ké'é ra xí'in ndi'i nivi, án najudío
kúu na, án on siví najudío kúu na. 12 Sava
nivi na on vása kúu najudío on vása xíni na
ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kuiya xina'á.
Ta saá Ndios on koni ñó'ó ra ndayí yó'o kivi
kasa nani ra xa'a kuachi nivi yó'o. Ta saá
ni, ndi'i nivi yó'o na ké'é ña on vá'a, ta
Ndios saxo'vi ra na. Ta nivi najudío, xíni
na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, chi xii
síkuá na xikuu nivi na naki'in ndayí yó'o.
Ta saá nivi na kúu najudío na kúu na ké'é
ña on vá'a, ta Ndios koni ñó'ó ra ndayí
ra ña nitaa taMoisés ña kasa nani ra xa'a
kuachi na. 13 On siví nivi na ndasaá kuiti
xíni so'o ndayí Ndios kúu nivi na ndii, na
on koó kuachi ndíso noo ra, ta nivi na kísa
ndivi ndayí Ndios kúu na on koó kuachi
ndíso noo ra. 14 Vará nivi na on vása kúu
najudío on vása xíni na ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés, ta saá ni, sava nivi yó'o kísa
ndivi na ndayí yó'o, chi chíkaa ini mii na
ke'é na ñava'a ña kóni Ndios. Ña ké'é na
saá sáná'a ña ndí xíni va'a mii na yu kúu
ñava'a, ta yu kúu ña on vá'a. 15 Vará on
vása ní-ka'vi na tutu noo yóo ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés, Ndios chikaa ra ndayí
ra ini mii na. Saá chi tá xáni sini nayó'o
ke'é na ñii chiño, ta ñandíchí ña yóo ini mii
na táxi ña kundaa ini na án ñava'a kúu ña,
án ña on vá'a kúu ña. Ta saá, tá kixaa kivi
ña kuita na noo Ndios, ta ñandíchí yó'o ña
yóo ini mii na, ndakuiin ña to'on ña ndaa

* 2:9 Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

xa̱'a̱ na, chi ka̱'a̱n ña ndí ke̱'é na ñava̱'a, án
ka̱'a̱n ña to̱'on ña chikaa̱ ña kua̱chi sata̱ na.
16 Ta ki̱vi̱ saá, Ndios taxi ra nda'a̱ Jesucristo
ña kasa nani ra xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi ni̱vi, nda̱
kua̱chi ña ñó'o se'é ke̱'é ni̱vi kunani ña. Ña
ke'é Ndios saá, ñii yu'ú yóo ña xí'in to̱'on
ña ká'a̱n ndoso i̱ no̱o̱ ndi'i ni̱vi.

O̱n si̱ví xa̱'a̱ ña kómí najudío nda̱yí Ndios
ña ni̱taa ta̱Moisés kúu ña va̱'a yóo na xí'in Ndios

17 Ta sava ndó'ó, ni̱vi na kúu najudío
ndáa ini ndó ndí yóo va̱'a ndó xí'in Ndios
chi kómí ndó nda̱yí ra ña ni̱taa ta̱Moisés
xi̱na̱'á. Ta kísa ká'no xí'in mi̱i ndó, chi
xáni si̱ni̱ ndó kúu ndó nañoo Ndios, ta kúsii̱
ní ini ra xíni ra ndó'ó, saá xáni si̱ni̱ sava
ndó. 18 Xa xíni̱ ndó yukía̱ kóni Ndios, saá
chi xa sa̱kuá'á ndó nda̱yí Ndios ña ni̱taa
ta̱Moisés. Ta nda̱yí yó'o sáná'a ña ndó'ó
yu kúu ñava̱'a, ta yu kúu ña o̱n vá'a. 19 Ta
saá xáni si̱ni̱ ndó ndí va̱'a ní ti'va ndó
saná'a ndó inka̱ ni̱vi na naa ini, na o̱n vása
kúnda̱a̱ ini ñanda̱a̱. Ta xáni si̱ni̱ ndó ndí
ni̱vi na o̱n vása xíni̱ nda̱yí Ndios ña ni̱taa
ta̱Moisés, nayó'o yóo na nda̱tán yóo ni̱vi
nakuáá nduchu̱ no̱o̱, án ni̱vi na xíka kua̱'a̱n
no̱o̱ naa ní, no̱o̱ o̱n ko̱ó ño'o̱ yé'e, saá yóo
na. Ña̱kán xáni si̱ni̱ ndó ndí nda̱tán yóo
ño'o̱ yé'e no̱o̱ ni̱vi yó'o, saá yóo ndó'ó, na
kúu najudío. 20 Ta xáni si̱ni̱ ndó va̱'a ní ti'va
ndó saná'a ndó ni̱vi na naa ini to̱'on Ndios,
ta ñii ki̱'va saá va̱'a ní ti'va ndó saná'a ndó
ni̱vi na sa̱kán lo'o kuiti kúnda̱a̱ ini ñanda̱a̱.
Saá chi xíni̱ ndó nda̱yí Ndios, ña kúu ña
ndixa nda̱a̱, ta kúu ña ñandíchí ndino'o.
21 Ta sava ndó'ó, na kúu ni̱vi najudío, na
sáná'a inka̱ ni̱vi xa̱'a̱ yichi̱ Ndios, ¿nda̱chun
o̱n vása chíka̱a̱ so̱'o mi̱i ndó ña sáná'a ndó?
Chi ká'a̱n ndó, káchí ndó saá: "O̱n vá'a kasa
kuí'ná ni̱vi ña kómí inka̱ ni̱vi", káchí ndó.
Ta sava mi̱i ndó, ¿án o̱n vása kísa kuí'ná
ndó? 22 Ta tuku ká'a̱n ndó, káchí ndó saá:
"O̱n vá'a ku̱su̱n ta̱a xí'in inka̱ ña'a̱ ñá o̱n si̱ví
ñásí'í ra kúu. Ta o̱n vá'a ku̱su̱n ña'a̱ xí'in ta̱a
ta̱ o̱n si̱ví yi̱i ñá kúu", káchí ndó. Ta sava mi̱i
ndó, ¿án o̱n vása kí'vi ndó kua̱chi yó'o? Ta
mi̱i ndó, kúu ndó ni̱vi na sáa̱ ini xíni ndi'i
no̱o̱ ñaídolo án ndi'i no̱o̱ ñaimagen, ña kúu
ndios vatá ña kísa to̱'ó inka̱ ni̱vi. Ta saá
ni, sava mi̱i ndó, ¿án o̱n vása kísa kuí'ná
ndó ñakuíká ña ñó'o ini ve'e ño̱'o ndios vatá
yó'o? 23 Ta sava ndó'ó, kísa ká'no ní xí'in
mi̱i ndó chi xíni̱ ndó nda̱yí Ndios. Ta saá ni,
¿án o̱n ndixa chíka̱a̱ ni̱no̱ ndó ñato̱'ó Ndios,
ña yá'a ndoso ndó nda̱yí ra? 24 Chi saá káchí
to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á: "Najudío
ké'é na ña o̱n vá'a, ta xa̱'a̱ ña o̱n vá'a yó'o,
ni̱vi na o̱n vása kúu najudío ká'a̱n na ña o̱n
vá'a xa̱'a̱ Ndios", káchí to̱'on Ndios.
25 Ta ni̱vi na kúu najudío, ña ndáya̱'ví ní
no̱o̱ na kúu ña ki̱sa ndivi na costumbre ña
na̱ní circuncisión, ña kúu ña xá'nda na lo'o
ñii si̱ni̱ ñate̱e ta̱lo'o sa̱'ya na. Saá chi ñayó'o
kúu seña ña kóni kachí ndí najudío kúu ni̱vi
na ndíko̱n Ndios, ta táxi na sa̱'ya na nda'a̱
ra. Ta saá, tá ya'a ndoso na inka̱ nda̱yí
Ndios ña ni̱taa ta̱Moisés, ta ña ma̱ni̱ kúu
ña ki̱sa ndivi na costumbre circuncisión.
26 Ta saá ni, tá yóo ni̱vi na o̱n vása kúu
najudío, tá nayó'o kísa ndivi na ña xá'nda
chiño nda̱yí Ndios, vará o̱n vása kísa ndivi
na costumbre ña na̱ní circuncisión, ta saá
Ndios va̱'a yóo ra xí'in ni̱vi yó'o. 27 Ta saá
ni̱vi na kísa ndivi nda̱yí Ndios, vará o̱n vása
kísa ndivi na costumbre circuncisión yó'o,
ni̱vi yó'o chikaa̱ na kua̱chi sata̱ sava ni̱vi
na kúu najudío. Saá chi ndasaá kuiti kísa
ndivi na costumbre ña na̱ní circuncisión,
ta o̱n vása chíka̱a̱ so̱'o na kasa ndivi na
ndi'i nda̱yí Ndios. 28 Ndi'i nata̱a najudío
kómí na ñii marca lo'o, chi ni̱ta̱'nda̱ lo'o
ko̱ñu na xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi na costumbre
circuncisión. Ta saá ni, o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña kísa
ndivi na ndasaá kuiti costumbre yó'o kúu
xa̱'a̱ ña kúu na ni̱vi najudío ndino'o no̱o̱
Ndios. Saá chi o̱n si̱ví xa̱'a̱ marca ña kómí
ko̱ñu na kúu ña sáná'a ndí ndixa kúu na
ni̱vi na ndíko̱n Ndios, ta va̱'a yóo na xí'in ra.
29 Saá chi yóo ni̱vi na káchí kúu na najudío,
ta o̱n si̱ví najudío ndino'o kúu na. Nayó'o
kúu najudío na ndasaá kuiti ni̱ta̱'nda̱ lo'o
no̱o̱ ko̱ñu xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi na ña xá'nda
chiño to̱'on ña ni̱taa na xi̱na̱'á, ta o̱n vása
ndino'o ini na ndíko̱n na Ndios. Ta ni̱vi na
kúu najudío ndino'o kúu ni̱vi na táxi xí'in
mi̱i nda'a̱ Ndios, ta ndúkú na ña sakusi̱i na
ini ra. Ta níma̱ najudío ndino'o yó'o nda̱tán
yóo ña kómí marca Ndios, saá yóo ña, chi
xí'in ñasi̱i ini na ndíko̱n na Ndios. Ta ndixa
Ndios kúsi̱i ini ra xíni ra ni̱vi yó'o na kúu
najudío ndino'o, vará inka̱ ni̱vi ñoyívi yó'o
o̱n vása kúsi̱i ini na xíni na nayó'o.

3

1 Ta sava mi̱i yó, ni̱vi na kúu najudío,
¿án nda̱ya̱'ví ní ña kúu yó najudío, án o̱n
vása nda̱ya̱'ví ní ña? ¿Án ña nda̱ya̱'ví ní

kúu ña kisa ndivi yó costumbre ña naní
circuncisión, án ña on vása ndáyaʼví kúu
ña? 2 Ndixa ña ndáyaʼví ní kúu ña kúu yó
nivi najudío. Saá chi xa yóo kuaʼa ní ñavaʼa
keʼé Ndios xíʼin nivi na kúu najudío. Ñii
ñavaʼa yóʼo ña xíni ñóʼó ní kúu ña ndí Ndios
nataxi ra toʼon ra ndaʼa najudío, na xikuu
xii síkuá yó. 3 Ta saá ni, sava nayóʼo on
vása ní-xiin na chikaa soʼo na toʼon yóʼo,
ni ni-kisa ndivi na ña kóni Ndios. Ta saá,
¿yukía kasa ndivi Ndios xaʼa ña on váʼa keʼé
nivi yóʼo? ¿Án ndatán on váʼa keʼé nivi
yóʼo, ñii kiʼva saá kasa ndivi Ndios, ta on
kasa ndivi ra toʼon ña kindoo ra xíʼin na?
4 ¡On vása keʼé Ndios saá! Chi ndiʼi saá kivi
Ndios kúu ra taa ta ndinoʼo ndaa, ta ndixa
kísa ndivi ra toʼon káʼan ra. Vará ndiʼi nivi
kúchiño na kaʼan na ñavatá, ta Ndios nda
loʼo on vása káʼan ra ñavatá. Saá chi toʼon
Ndios ña nitaa na xinaʼá káchí ña saá:

Ndiʼi nivi kúchiño na kundaa ini na ndí
Ndios kúu tandaa, chi ndiʼi toʼon ña
káʼan ra kúu ña ndixa ndaa.
Ta xíʼin ñandaa Ndios kúndeé ra noo ndiʼi
nivi na sákuiso kuachi sata ra,
káchí toʼon Ndios, ña nitaa na xinaʼá.

5 Ta saá ni, ndásava yóo nivi na xáni sini,
ta káchí na saá: “Ña on váʼa kéʼé yó chíndeé
ña inka nivi ña kundaa vaʼa ini na ndí Ndios
kúu taa ta ndaa ní ka noo mii yó. Ta saá, tá
ña on váʼa kéʼé yó kúu xaʼa ña Ndios nakiʼin
ka ra ñatoʼó, ta, ¿ndachun saxoʼvi Ndios mii
yó xaʼa ña kéʼé yó saá? On siví taa tandaa
kúu Ndios táná saxoʼvi ra yó”, saá xáni sini
sava nivi. 6 Ta toʼon ña vatá kúu ña xáni
sini nivi yóʼo. Saá chi Ndios kúu taa tandaa
ndinoʼo, ta ndiʼi saá kivi kéʼé ra ñandaa. Tá
on siví Ndios kúu tandaa, níkúu, ta saá on
kuchiño ra kasa nani ra xíʼin ñandaa xaʼa
kuachi ndiʼi nivi ñoyívi yóʼo.

7 Ta saá ni, yóo nivi na káchí saá: “Vaʼa
ka kaʼan yó toʼon vatá, chi toʼon vatá yóʼo
chíndeé ña inka nivi ña kundaa ini na ndí
Ndios kúu taa tandaa ndinoʼo. Ñakán ndiʼi
ñavatá káʼan yó, chíndeé ñayóʼo ña kanóo
síkón ní ka ñatoʼó Ndios. Ta saá, tá xaʼa
ñavatá káʼan yó, Ndios nakiʼin ka ra ñatoʼó,
ta, ¿ndachun saxoʼvi Ndios mii yó xaʼa ña
on váʼa yóʼo?”, káchí nivi yóʼo, na kúu na
káʼan toʼon vatá. 8 Ta mii ndi, nivi na sáná'a
toʼon Jesucristo, tá ñii kiʼva xáni sini ndi
ndatán xáni sini nivi na on váʼa yóʼo, níkúu,
ta kaʼan ndi, kachí ndi saá: “Vaʼa ka ná keʼé
ka yó ña on váʼa, xaʼa ña Ndios nakiʼin ka
ra ñatoʼó”, kachí ndi. Ta saá ni, nda loʼo
on vása xáni sini ndi saá. Ta saá ni, yóo
nivi na chíkaa kuachi vatá sata ndi, káchí
na ndí mii ndi chúʼu ndi nivi ña keʼé na ña
on váʼa, xaʼa ña nakiʼin ka Ndios ñavaʼa. Ta
toʼon ña káʼan na saá, ñavatá kúu ña, chi
mii ndi, nda ñii kivi on vása ní-saná'a ndi
saá. Ta ñandaa kúu ña Ndios chaʼvi ra nivi
yóʼo ndatán yóo mii ña on váʼa káʼan na.

Toʼon yóʼo káʼan ndiʼi nivi ndíso na kuachi noo Ndios

9 Ta saá, ¿yukía xáni sini ndó? ¿Án mii
yó najudío kúu nivi na vaʼa ka noo nivi na
on vása kúu najudío? ¡On vása!, chi yiʼi xa
ndatoʼon káxín i xíʼin ndóʼó ndí ndiʼi nivi,
án najudío kúu na, án on siví najudío kúu
na, ndiʼi nivi ndíso na kuachi noo Ndios,
chi ndiʼi nivi kísa ndivi na ña xáʼnda chiño
ndee ña on váʼa noo na. 10 Ñii kiʼva ndatán
káʼan toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá, saá
yóo ña, chi toʼon Ndios yóʼo káchí ña saá:

Nda ñii nivi on siví nandii na on koó kuachi
ndíso kúu na noo Ndios.
11 Nda ñii nivi on vása kúndaa ini na yu kúu
ña ndixa ndaa.
Nda ñii nivi on xiin na nandukú na Ndios.
12 Ndiʼi nivi sandakoo na yichi vaʼa, ta
kuaʼan na yichi ña on váʼa,
ta ndiʼi nivi sativí na mii na, ta nda ñii laá
nivi on vása kéʼé na ñavaʼa ndinoʼo,
ndixa nda ñii laá nivi on vása kéʼé na
ñandaa noo Ndios.
13 Ndatán yóo yavi ña nóná noo tívi ñóʼo
yikí koñu táʼyí nivi na nixiʼi, saá yóo
yuʼu nivi yóʼo.
Chi ndasaá kuiti nina toʼon vatá kée yuʼu na
xaʼa ña sandáʼví na inka nivi.
Ndatán yóo ñaxati tíkoo, saá yóo toʼon kée
yuʼu na.
14 Nina toʼon ndivaʼa ña sátavi chiʼña inka
nivi kée yuʼu na, ta káʼan na toʼon
xíʼin ña sáa ini na.
15 Kama ní xíno na kuaʼan na xaʼa ña
satakuéʼe na inka nivi, tanda kaʼni
ñaʼá na.
16 Ta ndiʼi yichi noo yáʼa na kuaʼan na, sátiví
na ndiʼi ñavaʼa;
kéʼé na ña on váʼa xíʼin kuaʼa ní nivi, ta nda
loʼo on vása chíndeé na nivi yóʼo
noo ña xóʼvi ní na.
17 Nda loʼo on vása xíni nivi on váʼa yóʼo
vivíi kutaku na xíʼin inka nivi.

18 Ni ndạ lo'o ọn vása xíni na kasa tọ'ó na Ndios,
saá káchí tọ'on Ndios ña nitaa na xinạ'á.
19 Mii yó xíni yó ndí ndạyí Ndios ña nitaa
na xinạ'á kúu ña xá'nda chiño nọọ ndi'i nivi
na kindọo kasa ndivi ña. Ta Ndios tạxi ra
ndạyí yó'o ndạ'ạ naxii síkuá najudío xạ'ạ
ña ndi'i nivi kundạạ ini na ndí na ndíso
kuạchi kúu na nọọ Ndios. Saá chi ndi'i mii
yó najudío xí'in nivi na ọn siví najudío kúu,
ñii káchí ọn vása kísa ndivi yó ndi'i ndạyí
Ndios. Ta saá ndạ ñii nivi ọn kúchiño kạ'ạn
na kachí na ndí ọn vása ndíso na kuạchi
nọọ Ndios. 20 Ta ndạ ñii nivi ọn kúchiño
kạ'ạn na xí'in Ndios ndí ndixa kisa ndivi
na ndi'i ndạyí ra, ta xạ'ạ ñayó'o nduu na
nandii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Saá
chi ndạyí Ndios táxi ña ndi'i nivi nakoni na
ndí ndíso na kuạchi nọọ Ndios, chi ndi'i nivi
yá'a ndoso na ndạyí ra.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí Ndios sakạku ra nivi xạ'ạ ña kándixa na Jesucristo

21 Ta vitin Ndios sáná'a ra mii yó ndasaá
táxi ra ña nduu yó nivi na ndii na ọn kọó
kuạchi ndíso nọọ ra, ta ọn siví xạ'ạ ña kísa
ndivi yó ndạyí ra kúu ña. Ta saá ni, ña
sáná'a Ndios mii yó vitin ñii yóo yu'ú ña
xí'in tọ'on ra ña nitaa tạMoisés, ta ñii yóo
yu'ú ña xí'in tọ'on Ndios ña nitaa naprofeta
kuiyạ xinạ'á. 22 Ta ña sáná'a Ndios nọọ mii
yó vitin kúu ñayó'o: án najudío kúu yó, án
nivi na ọn vása najudío kúu yó, ta xạ'ạ ña
kándixa yó Jesucristo, Ndios sánduu ra yó
nivi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra.
Ndios ọn vása nákạxin ra nivi, 23 chi ndi'i
nivi ké'é na ña ọn vá'a ta ndíso na kuạchi
nọọ Ndios, ta xạ'ạ ñayó'o xa kụxíká na nọọ
ra, nọọ yóo ndi'i ña livi yé'e xí'in ñavạ'a
ká'no. 24 Ta mii Ndios kẹ'é ra ñavạ'a xí'in
nivi ña kuchiño nduu na nivi na ndii na ọn
kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Chi xạ'ạ ñavạ'a
ní ini Ndios, kúu ña sạní'i ra nivi ñavạ'a
ká'no yó'o, ta ndạ ñii nivi, ndạ lo'o ọn vása
ní-cha'vi na xạ'ạ ña Ndios sạnduu ra na nivi
na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Saá chi ñii
lạá Jesucristo kúu tạa tạ chạ'vi xạ'ạ kuạchi
nivi xí'in ña nixi'i ra ndạ'ạ tón cruz. Ta
xạ'ạ ña kisa ndivi ra saá, ndi'i nivi kúchiño
kọ'on ndíkạ na nọọ ña ọn vá'a ña xixa'nda
chiño nọọ na. 25 Ndios tạxi ra Jesucristo ña
nisọkọ xí'in mii ra xạ'ạ kuạchi ndi'i nivi. Ta
saá Jesucristo nixitạ nii ra ta nixi'i ra ndạ'ạ
tón cruz xạ'ạ kuạchi nivi. Ta ndi'i nivi na
kándixa ña nixi'i Jesucristo xạ'ạ kuạchi mii
na, ta Ndios kísa ká'no ini ra xạ'ạ kuạchi
nayó'o. Ndi'i ñavạ'a yó'o ña kẹ'é Ndios xạ'ạ
nivi sáná'a ña ndí tạa tạndạạ kúu Ndios. Ta
saá ni, ọn vása kama ni-saxọ'vi ra nivi xạ'ạ
ña ọn vá'a kẹ'é na kuiyạ xinạ'á, ta xạ'ạ ña
kúu Ndios tạa tạ ká'no ini, kụndeé ini ra
xí'in ña ọn vá'a kẹ'é nivi yó'o. 26 Ta kẹ'é
Ndios saá, chi vitin kóni ra saná'a ra nọọ
ndi'i nivi ndí ndixa ké'é ra ñandạạ xí'in
na. Saá chi ndi'i nivi na kúu na kándixa
Jesucristo, Ndios sánduu ra nivi yó'o na ọn
kọó kuạchi ndíso nọọ ra, ta vạ'a yóo ra xí'in
nayó'o.
27 Ta saá, ¿án yóo ví ñavạ'a kísa ndivi
yó xạ'ạ ña kuchiño kasa ká'no xí'in mii yó
nọọ Ndios? ¡Ndạ lo'o, ọn kọó xạ'ạ ña ke'é
yó saá!, chi ọn siví xạ'ạ ña vạ'a kísa ndivi
yó ndạyí Ndios kúu xạ'ạ ña kúu yó nivi na
ọn kọó kuạchi ndíso nọọ ra. Ta xạ'ạ ña
kándixa yó Jesucristo, Ndios sạnduu ra yó
nivi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso nọọ
ra. 28 Ta ndi'i ña sạkán ndạtọ'on i xí'in ndó
taxi ña kundạạ ini yó tọ'on ña káchí saá:
Ñii lạá kuiti ña xíni ñó'ó ke'é yó, ta taxi ña
nduu yó nivi na ndii na ọn kọó kuạchi ndíso
nọọ Ndios kúu ña kandixa yó Jesucristo.
Saá chi ọn siví xạ'ạ ña kísa ndivi yó ndạyí
Ndios kúu ña nduu yó nivi na ndii na ọn kọó
kuạchi ndíso nọọ ra.
29 ¿Án xáni sini ndó Ndios ndasaá kuiti
kúu ra tạa tạká'no nọọ nivi na kúu najudío?
¿Án ọn vása kúndạạ ini ndó ndí ñii ki'va
kúu ra tạa tạká'no nọọ nivi na ọn vása kúu
najudío? Ndixa Ndios kúu tạká'no nọọ ndi'i
nivi ñoyívi. 30 Chi ñii lạá kúu Ndios ndino'o,
ta Ndios ñii ki'va ké'é ra xí'in ndi'i nivi
ña nduu na nandii na ọn kọó kuạchi ndíso
nọọ ra, án najudío kúu na, án nivi na ọn
siví najudío kúu na. Ta xạ'ạ ña kándixa
nivi Jesucristo, Ndios kísa ká'no ini ra xạ'ạ
kuạchi na, ta sánduu ra na nivi na ndii nọọ
ra. 31 Ta saá, ¿án kóni kachí i ña ọn vása
ndáyạ'ví kạ ndạyí Ndios? ¡Ndạ lo'o, ọn
vása kóni kachí i saá! Saá chi tá kándixa
yó Jesucristo, ta ña ké'é yó saá kúu ña
ndino'o kísa ndivi yó ndạyí Ndios ña nitaa
na xinạ'á.

4

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí tạAbraham nduu ra tạa tạ ndii nọọ Ndios chi kạndixa ra Ndios

1 Vitin vạ'a kani sini yó xạ'ạ ña ká'ạn
tọ'on Ndios xạ'ạ tạAbraham, tạa tạ kúu xii

síkuá ndi'i nivi najudío. 2 Ta to'on Ndios
yó'o, ¿án ká'an ña ndí ndasaá kuiti xa'a
ñava'a ke'é taAbraham kúu ña nduu ra taa
ta ndii ta on koó kuachi ndíso noo Ndios, ta
va'a yóo ra xí'in Ndios? On vása ká'an to'on
yó'o saá. Chi tá ndasaá kuiti xa'a ñava'a
ke'é taAbraham kúu ña nduu ra taa ta ndii
noo Ndios, níkúu, ta saá kukomí ra xa'a
ña kasa ká'no xí'in mii ra. Ta saá ni, noo
Ndios, nda lo'o on koó ña taxi ña kuchiño
taAbraham kasa ká'no xí'in mii ra. 3 Saá
chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí
ña saá: "TaAbraham kandixa ra Ndios, ta
xa'a ñayó'o Ndios nika'an ra taAbraham
kúu taa ta ndii ta on koó kuachi ndíso noo
ra", káchí to'on Ndios. 4 Ta xíni yó tá nivi
kísa chiño na, ta tapatrón chá'vi ra na xa'a
chiño ke'é na. Ta saá si'ún ña náki'in na,
on siví ña sání'i tapatrón nda'a na kúu ña,
chi si'ún ña kúu ya'vi chiño ke'é na kúu
ña. 5 Ta Ndios on vása yóo ra ndatán yóo
tapatrón yó'o, chi ñava'a ke'é ra xí'in yó, on
siví ya'vi ña chá'vi Ndios mii yó xa'a chiño
va'a kisa ndivi yó kúu ña. Vará nivi na
ndíso kuachi kúu yó, Ndios ke'é ra ñava'a
xí'in yó ña sanduu ra yó nivi na ndii na on
koó kuachi ndíso noo ra. Ta ndasaá kuiti
xa'a ña kándixa yó Jesucristo, kúu ña Ndios
ke'é ra ñava'a yó'o xí'in yó. 6 Kuiya xina'á
tarey David nika'an ra ndí nákaa ñasii ini
nivi na kúu na ndii noo Ndios. Ta on siví
xa'a chiño va'a kisa ndivi na kúu ña Ndios
sanduu ra nivi na ndii noo ra, chi to'on ña
nitaa taDavid xina'á, káchí ña saá:
7 Nákaa ñasii ní ini nivi, na on koó kuachi
ndíso, chi Ndios xa kisa ká'no ini ra
xa'a kuachi na.
8 Nákaa ñasii ní ini ñii ñii nivi tá Ndios on
vása sákuiso ra kuachi sata na,
káchí to'on Ndios ña nitaa tarey David
xina'á.
9 Ta, ¿yu kúu nivi na kómí ñasii ini, na
kúu na ká'an taDavid yó'o xa'a? ¿Án ndasaá
kuiti nivi na kisa ndivi costumbre ña naní
circuncisión kúu na ká'an ra xa'a? ¿Án
on ndixa ñii ki'va saá ká'an ra xa'a nivi na
on vása ní-kisa ndivi costumbre yó'o? Saá
chi to'on ña sakán nika'an ndi xí'in ndó
ká'an ña ndí taAbraham kandixa ra Ndios,
ta xa'a ña ke'é ra saá, Ndios kachí ra ndí
taAbraham nduu ra tandii ta on koó kuachi
ndíso noo ra. 10 ¿Ama xikuu ña kachí
Ndios taAbraham kúu ra tandii noo ra?
¿Án kivi si'na ña xa kisa ndivi taAbraham
circuncisión xikuu ña? ¿Án kivi on ta'án
ka kasa ndivi taAbraham costumbre yó'o
xikuu ña? Kúndaa ini yó ndí kivi on ta'án
ka taAbraham kasa ndivi ra ñacircuncisión
yó'o, Ndios nika'an ra taAbraham nduu ra
tandii ta on koó kuachi ndíso noo ra. 11 Saá
chi si'na taAbraham kandixa ra Ndios, ta
xa'a ñayó'o Ndios nika'an ra ndí taAbra-
ham nduu ra tandii noo ra ta va'a yóo xí'in
ra. Ta kivi xa nduu taAbraham tandii noo
Ndios, ta saá kisa ndivi ra ñacircuncisión
yó'o. Ta ndi'i kisa ndivi ra ñayó'o, taAbra-
ham xikomí ra ñii marca lo'o noo koñu ra,
ña xikuu ña ñii seña ña saná'a ndí Ndios
sanduu ra taAbraham taa ta ndii ta on koó
kuachi ndíso noo ra xa'a ña kandixa ña'á
ra. Ta saá taAbraham yó'o nduu ra ndatán
yóo yivá ndi'i nivi na ndino'o ini kándixa
Ndios, vará sava nivi yó'o on vása ní-kisa
ndivi na circuncisión. Saá chi xa'a ña
nivi yó'o kándixa na Ndios ñii ki'va ndatán
taAbraham kandixa ña'á ra, Ndios sanduu
ra na nivi na ndii, na on koó kuachi ndíso
noo ra, ta va'a yóo ra xí'in na vitin. 12 Ta
sava mii yó kúu najudío, ta nivi na kísa
ndivi circuncisión kúu yó, ta kúu yó nivi
nasa'ya ñani síkuá taAbraham. Ta saá, xíni
ñó'ó ñii ki'va saá kandixa yó Ndios, ndatán
taAbraham kandixa ña'á ra. Tá on vása
kándixa yó Ndios saá, ta on vása kómí yó
ndayí ña káchí yó ndí taAbraham kúu yivá
yó.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios ndixa kísa ndivi ra
to'on ra xí'in nivi na kándixa ña'á

13 Ndios xí'in to'on ra kindoo ra xí'in
taAbraham, ña káchí ndí taAbraham xí'in
sa'ya ñani síkuá ra kuu nivi na naki'in
ndi'i ño'o ñoyívi yó'o, chi ñii kivi ña vaxi
Ndios taxi ra ña nda'a na. Ta xíni yó ndí
taAbraham xitaku ra kua'a ní kuiya si'na ka
noo taMoisés, taa ta naki'in ndayí ña taxi
Ndios nda'a ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaa ini
yó ndí on siví xa'a ña kisa ndivi taAbraham
ndayí yó'o kúu ña Ndios kindoo ra ke'é ra
ñava'a saá xí'in ra. Ta xa'a ña ndino'o ní
ini ra kandixa ra Ndios, taAbraham nduu ra
tandii noo Ndios, ta Ndios kindoo ra xí'in
taAbraham taxi ra ñava'a nda'a ra. 14 Ta
saá kúndaa ini yó ndí xa'a ña kándixa nivi
Ndios kúu ña naki'in na ñava'a ña kindoo
ra taxi ra nda'a na. Ta on siví xa'a ña kísa
ndivi nivi ndayí Ndios kúu ña naki'in na

ñavaa'a ndaa'a Ndios. Saá chi tá ndixa xaa'a
ña kísa ndivi yó ndayí Ndios kúu xaa'a ña
Ndios táxi ra ñavaa'a ndaa'a yó, níkúu, ta
saá ña mani kúu ña kándixa yó Ndios, ta
ñii ki'va saá, ni on vása ndáyaa'ví too'on ña
kindoo Ndios xí'in nivi na kándixa ña'á.
15 Chi ndayí Ndios káchí ña ndí xíni ñó'ó
xoo'vi nivi na yá'a ndoso ndayí ra. Tá on koó
ndayí Ndios ña sáná'a kuachi nivi, níkúu, ta
on kóo kuachi ndíso nayó'o.

16 Ta saá, ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña
ndinoo'o ini yó kándixa yó Ndios, chi xaa'a
ñayó'o naki'in yó ñavaa'a kindoo Ndios taxi
ra ndaa'a saa'ya ñani síkuá taAbraham. Ndios
kúu taa ta vaa'a ní ini, ta xaa'a ñayó'o saní'i
ra ñavaa'a ndi'i nivi na kúu na kándixa ña'á,
ndatán taAbraham kandixa ra Ndios kuiya
xinaa'á. Ta nivi yó'o, án kúu na nivi na xíni
ndayí ña nitaa taMoisés, án kúu na nivi na
on vása xíni ndayí yó'o, ta ndi'i saá nivi na
ndinoo'o ini kándixa Ndios, nduu na ndatán
yóo saa'ya taAbraham. Saá chi taAbraham
kúu yivá ndi'i nivi na ndinoo'o ini kándixa
Ndios. 17 Ta too'on Ndios ña nitaa na xinaa'á
káchí ña saá: "Yi'i, Ndios, taxi i ndí yó'ó
taAbraham nduu ún yivá kuaa'a ní ti'vi nivi
na kutaku kuaa'a ní ñoo ndi'i saá xiiña noo
ñoo'o ñoyívi", kachí Ndios xí'in taAbraham.
Ta Ndios, taa ta kindoo saá xí'in taAbra-
ham, kúu ñii laá Ndios, taa ta kómí ndee
sanataku nivi na xa nixi'i, ta kómí ra ndee
ña kasa vaa'a ra ña on taa'án kuvaa'a.

18 Vará nda loo on koó ka xaa'a ña kun-
dati taAbraham ña kukomí ra saa'ya ra, ta
kandixa ra too'on ña kindoo Ndios xí'in ra,
ta xindati ra Ndios ña ndixa kasa ndivi ra
too'on ra yó'o. Ta saá taAbraham nduu ra
yivá kuaa'a ní nivi na táku ndi'i saá xiiña noo
ñoo'o ñoyívi yó'o. Chi Ndios kindoo ra xí'in
taAbraham ndí saa'ya ñani síkuá ra kuaa'a
ní kuina na, ta ñii ki'va ndatán too'on ña
nikaa'an Ndios xí'in taAbraham, saá kundivi
ña. 19 TaAbraham xa yatin kukomí ra ñii
ciento kuiya, ta xíni ra on koó ka ndee kómí
yikí koñu ra ña kuchiño kukomí ra saa'ya ra,
ta ñii ki'va saá xíni ra ndí ñásí'í ra ñáSara,
ñaa'a ñá on kiví koo saa'ya kúu ñá. Vará
taAbraham xáni sini ra xaa'a yikí koñu ra xa
yóo ña ndatán yóo ña nixi'i chi on koó ka
ndee kómí ña, ta saá ni, taAbraham nda loo
on vása ní-sandakoo ra kándixa ra ña ndixa
Ndios kasa ndivi ra too'on ña kindoo ra xí'in
ra. 20 Ta on vása ní-xika ini ra án ndixa án
on ndixa kasa ndivi Ndios too'on ra. Nda
víka, ndeé ka chikaa ini ra kándixa ra Ndios,
ta ndinoo'o xindaa ini ra ndí Ndios kasa
ndivi ra too'on ra. Ta xaa'a ñayó'o, kisa ká'no
ra Ndios. 21 Saá chi taAbraham ndinoo'o ní
ini ra kandixa ra ndí Ndios kómí ra ndee
kasa ndivi ra ndi'i too'on ña nikaa'an ra xí'in
ra. 22 Xaa'a ña taAbraham ndixa xindaa ini
ra Ndios saá, Ndios nikaa'an ra taAbraham
kúu tandii ta on koó kuachi ndíso noo ra,
ta vaa'a yóo ra xí'in ra.

23 Ta too'on Ndios ña nitaa na xinaa'á,
ká'an ña ndí taAbraham kúu ra tandii noo
Ndios chi kandixa ña'á ra, ta too'on yó'o on
vása ndasaá kuiti ká'an ña xaa'a taAbraham,
24 ta ñii ki'va ká'an ña xaa'a mii yó, na kúu
nivi na ndixa kándixa Ndios, ta kúu taa ta
sanataku Jesucristo taKá'no noo yó. Ta xaa'a
ña kándixa yó ra, Ndios kaa'an ra ndí mii yó
kúu nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo
ra, ta vaa'a yóo yó xí'in ra. 25 Xaa'a ña cha'vi
ra xaa'a kuachi yó, Ndios taxi ra Jesucristo
nixi'i ra, ta xaa'a ña kuchiño nduu yó nivi na
ndii noo ra, Ndios sanataku ra Jesucristo.

5

Too'on yó'o ká'an ña ndí nákutá'an vaa'a yó xí'in Ndios
chi sanduu ra yó nivi na ndii noo ra

1 Xaa'a ña kándixa yó Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, Ndios sanduu ra mii yó
nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra.
Ta xaa'a ña kisa ndivi Jesucristo, chi nixi'i
ra ndaa'a tón cruz, vitin vivíi nákutá'an
yó xí'in Ndios. 2 Saá chi Jesucristo kisa
ndivi ra chiño ña táxi ña vaa'a nakutá'an yó
xí'in Ndios. Ta vitin xaa'a ña kándixa yó
Jesucristo, táku yó yichi noo Ndios ké'é ra
kuaa'a ní ñavaa'a xí'in yó, ta kúsii ní ini yó
chi ndáa ini yó ndí kivi ña vaxi kutaku yó
xí'in Ndios ñoyívi nino noo yóo ndi'i ñalivi
ná'no ña yé'e. 3 Ta on siví ndasaá kuiti xaa'a
ñavaa'a yó'o kúu xaa'a ña kúsii ini yó, ta xaa'a
ña xó'vi yó vitin kúu ña kúsii ini yó. Saá chi
kúndaa ini yó ndí ña xó'vi yó chíndeé ña
mii yó ña nduu yó nivi na kúchiño kundeé
ini xí'in ndi'i ña yoo'vi xó'vi na, ta ndeé ka
kundikon na yichi Ndios. 4 Saá chi ña xó'vi
yó kúu ña xíto ndoso mii yó án ndinoo'o ini
yó ndíkon yó Ndios. Ta ña kúndeé ini yó
xí'in ña xó'vi yó yó'o, táxi ña ndí kusii ka
ini Ndios koni ra mii yó. Ta xaa'a ña kúndeé
ini yó noo ña xíto ndoso yó saá, ndeé ka

ndáa ini yó ña ndixa Ndios kasa ndivi ra
ndi'i to'on ña nika'an ra xí'in yó. 5 Ta nda
lo'o on siví ña mani kuiti kúu ña ndáa ini yó
kasa ndivi Ndios ña nika'an ra xí'in yó, chi
Ndios saní'i ra Níma ra ña táku ña ini yó,
ta Níma ra yó'o xa sakutú ña ini yó xí'in ña
kí'vi ní ini Ndios xíni ra mii yó.
6 Ta mii yó, vará xikuu yó nivi na xindiso
ní kuachi noo Ndios, ta on koó ndee xikomí
yó ña kuchiño sakaku yó xí'in mii yó noo
ndee ña on vá'a ña xa'nda chiño noo yó,
ta saá tá nitondaa kivi ña chitóni Ndios,
ta Jesucristo nixi'i ra noo yó xa'a kuachi
yó. 7 Ña yo'vi ní kúu ña nanivi taxi xí'in
mii na ña kivi na xa'a inka nivi na kúu
nandaa. Ta saá ni, ndásana va yóo nivi na
ndino'o ini kuchiño taxi xí'in mii na kivi
na xa'a inka nivi, na kúu nava'a ní. 8 Ta
Ndios sáná'a ra ndasaá ndeé ní kónó nákaa
ña kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó, chi mii kivi
ña xíka ka yó kua'an yó yichi ña on vá'a, ta
Jesucristo taxi xí'in mii ra nixi'i ra xa'a yó.
9 Ta xí'in nii ra ña kee yikí koñu Jesucristo
kivi nixi'i ra xa'a kuachi yó nda'a tón cruz,
Ndios sanduu ra yó nivi na ndii na on koó
kuachi ndíso noo ra vitin. Ta xa'a ñayó'o
ña kisa ndivi Jesucristo xa'a yó, ndixa Ndios
on saxo'vi ra mii yó, kivi kasa nani ra xa'a
kuachi ndi'i nivi ñoyívi yó'o. 10 Ta kivi
on ta'án kandixa yó Jesucristo, ta mii kivi
ña xíka ka yó kísa toon yó noo Ndios, ta
Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'in yó, chi Sa'ya
ra Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta
ña nixi'i Jesucristo kómí ña ndee ká'no, chi
taxi ña nakutá'an va'a yó xí'in Ndios. Ta saá
xa'a ña nataku Jesucristo ta táku ra ndi'i
saá kivi, kúndaa ini yó ndí ndixa sakaku ra
mii yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.
11 Ta on siví ndasaá kuiti ñayó'o kúu ña táxi
kusii ini yó. Ta kúsii ini yó ta kísa ká'no yó
Ndios chi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, xa
kisa ndivi ra chiño ña taxi va'a nákutá'an
yó xí'in Ndios, ta vitin vivíi yóo yó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an xa'a taAdán, ta ká'an ña xa'a Jesucristo

12 Ñanoó on koó ña on vá'a ní-xiyo ñoyívi
yó'o. Ta taAdán, taa tanoó kisa va'a Ndios,
tayó'o kúu tanoó ke'é ña on vá'a, ta saá
kixaa ña on vá'a ñoyívi yó'o. Ta saá ndi'i
nivi kixá'á na ké'é na ña on vá'a, ta xa'a
ña on vá'a ké'é nivi, xíni ñó'ó kivi ndi'i na.
13 Tá on ta'án ka taxi Ndios ndayí ra nda'a
taMoisés, ta kua'a ní ña on vá'a ke'é nivi
ñoyívi yó'o saá. Ta saá ni, Ndios on vása
ní-sakuiso ra kuachi sata nivi yó'o, chi on
vása ní-xikomí na ndayí ra. 14 Ta saá ni,
ndi'i nivi na xitaku ñoyívi yó'o, nda kivi
xitaku taAdán tanda kivi xitaku taMoisés,
nixi'i ndi'i nayó'o, chi ndi'i nayó'o ke'é na
ña on vá'a. Ta nivi na xitaku kuiya ña
on ta'án ka Ndios taxi ra ndayí ra nda'a
taMoisés, nivi yó'o ke'é na kua'a ní ña on
vá'a, vará on vása ní-kundaa ini na ndí ña
on vá'a ke'é na kúu ña niya'a ndoso na ña
xa'nda chiño Ndios. Ta saá ña on vá'a ke'é
nivi yó'o on siví ñii kúu ña xí'in ña on vá'a
ke'é taAdán. Saá chi taAdán, vará kundaa
ini ra ña xa'nda chiño Ndios noo ra, ta
ni-xiin ra chikaa so'o ra ña nika'an Ndios
xí'in ra. Ta taAdán yó'o xikuu ra tanoó
noo yichi on vá'a mii ra, ta kua'a ní nivi
ndíkon na yichi ra. Ta kixaa inka taa ta kúu
tanoó noo yichi va'a mii ra, ta tayó'o kúu
Jesucristo, ta kua'a ní nivi ndíkon na yichi
ra.
15 Ta nda lo'o on vása náta'an ña on
vá'a ña ke'é taAdán xí'in ñava'a kisa ndivi
Jesucristo. Saá chi xa'a ña on vá'a ke'é
taAdán, ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi na. Ta xa'a
ñava'a kisa ndivi Jesucristo, Ndios saní'i ra
ñava'a kua'a ní nivi, chi táxi ra kutaku na
xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 16 Ta ndixa on
vása náta'an ña on vá'a ke'é taAdán xí'in
ñava'a sání'i Ndios nivi. Saá chi xa'a ñii
ña on vá'a ña ke'é taAdán, taxi ña kixaa ña
on vá'a ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i nivi kixá'á
na ké'é na ña on vá'a, ta xíni ñó'ó kivi na
xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta saá ni, ñava'a
saní'i Ndios nivi kúu ña sánduu ra na nivi
na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra, ta
táxi ra ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi
ña vaxi. Vará nivi na ke'é kua'a ní ña on
vá'a kúu na, Ndios kúchiño ra sanduu ra na
nivi na ndii noo ra, chi Jesucristo nixi'i ra
xa'a kuachi na. 17 Kuachi ñii laá taa tanoó
taAdán xikomí ña ndee ña táxi ña ndi'i
nivi kivi na. Ta saá ni, ñava'a ke'é ñii laá
Jesucristo kómí ní ka ña ndee noo kuachi
tanoó yó'o, chi xa'a ñava'a ke'é Jesucristo,
nivi kuchiño kutaku ndino'o na ta ka'nda
chiño na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.
Nivi yó'o kúu nivi na xa naki'in ñava'a ní
saní'i Ndios na, chi Ndios sakaku ra na, ta
sanduu ra na nivi na ndii na on koó kuachi
ndíso noo ra xa'a ña kándixa na Jesucristo.
18 Ta saá kúndaa ini yó ndí xa'a kuachi ñii
laá tanoó, ndi'i nivi ké'é na ña on vá'a, ta

ndíso na kuachi noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o
ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi na. Ta saá ni, xa'a
ñava'a ñandaa kisa ndivi ñii laá Jesucristo,
Ndios kuchiño sanduu ra ndi'i nivi na ndii
noo ra, ña kuchiño kutaku na xí'in ra ndi'i
saá kivi ña vaxi. 19 Xa'a ña on vá'a ke'é ñii
taa, ña ni-xiin ra chikaa so'o ra to'on ña
nika'an Ndios xí'in ra, ndi'i nivi kixá'á na
kua'an na yichi on vá'a tayó'o, ta ndíso na
kuachi. Ta xa'a ñava'a ñandaa kisa ndivi
ñii laá Jesucristo, chi chikaa so'o ra to'on
Ndios, kua'a ní nivi kixá'á na ndíkon na
yichi ra, ta Ndios sanduu ra nayó'o nivi na
ndii na on koó kuachi ndíso noo ra.
20 Ndios taxi ra ndayí ra nda'a nivi xa'a
ña kundaa ini na ndí kua'a ní ña on vá'a
ké'é na, ta ndíso ní na kuachi noo Ndios.
Vará yóo kua'a ní ña on vá'a ké'é nivi, ta
ví'í ní ka kuká'no ñava'a ndino'o ke'é Ndios
xí'in na. 21 Ta on ta'án ka kixaa Jesucristo,
ta ndee ña on vá'a xikuu ña xa'nda chiño
noo nivi, ta ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi na xa'a
ña on vá'a ké'é na. Ta vitin ñava'a ndino'o
Ndios kúu ña xá'nda chiño noo ndi'i nivi na
kándixa Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá
chi Ndios sanduu ra nayó'o nivi na ndii noo
ra, ta táxi ra ña kutaku ndino'o na xí'in ra
ndi'i saá kivi ña vaxi.

6

To'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa Jesucristo
on vása ka xíni ñó'ó kasa ndivi na ña kóni ndee ña on vá'a

1 Ta saá, ¿yu kúu ña ka'an yó vitin xa'a
ña xíni ñó'ó kutaku yó? ¿Án va'a kundikon
yó ke'é ka yó kua'a ní ka ña on vá'a, chi saá
Ndios ke'é ra kua'a ní ka ñava'a xí'in yó?
Chi ndixa Ndios kasa ká'no ini ra xa'a ndi'i
ña on vá'a ke'é yó. 2 ¡Nda lo'o on vása va'a
ke'é ka yó saá! Chi mii yó nivi na kándixa
Jesucristo, xina'á xitaku yó kísa ndivi yó ña
xá'nda chiño ña on vá'a noo yó. Ta vitin
ndatán yóo nivi na nixi'i, saá yóo yó noo
ña on vá'a, ta xa'a ñayó'o on vása chíkaa ka
so'o yó ña xá'nda chiño ña on vá'a. 3 ¿Án
on vása kúndaa ini ndó yu kúu ña kóni
kachí ña xa chichi yó ñii ki'va ndatán chichi
Jesucristo? Saá chi ña chichi yó saá kóni
kachí ña ndí ñii nduu yó xí'in Jesucristo, ta
tuku kóni kachí ña nixi'i yó xí'in ra. 4 Saá
chi Jesucristo nixi'i ra ta nindúxun ra. Ta
ña chichi yó ndatán chichi mii ra kóni kachí
ña nixi'i yó ta nindúxun yó ñii káchí xí'in
Jesucristo. Ta ndixa ndatán Ndios sanataku
ra Jesucristo xí'in ndee ká'no ra, saá yóo ña
ke'é ra xí'in mii yó. Saá chi xa'a ña nixi'i
yó ñii káchí xí'in Jesucristo, Ndios taxi ra
ña kaku tuku yó ta nduu yó nivi xaá na
kúchiño vivíi kutaku noo ra.
5 Kúndaa ini yó ndí ña chichi yó sáná'a ña
ndí ñii nduu yó xí'in Jesucristo, ta ñii káchí
nixi'i yó xí'in ra. Ta xa'a ñayó'o kúndaa ini
yó ndí ñii ki'va ndatán natakú Jesucristo,
saá natakú mii yó kivi ña vaxi. 6 Ta vitin
kúndaa ini yó kivi nixi'i Jesucristo nda'a
tón cruz, ta ndatán nixi'i mii yó, nivi na
xitaku tixin ndee ña on vá'a, saá nixiyo
ña. Saá chi kivi tá on ta'án kandixa yó
Jesucristo, ta saá ndee ña on vá'a xixa'nda
chiño noo yó. Ta vitin mii yó on vása xíni
ñó'ó táku ka yó kísa ndivi yó ña xá'nda
chiño ndee ña on vá'a yó'o noo yó. 7 Chi
xa'a ña nixi'i yó xí'in Jesucristo, yóo yó
ndatán yóo nivi na nixi'i noo ndee ña on
vá'a yó'o, ta ndee on vá'a yó'o on vása kómí
ka ña ndayí ka'nda chiño ña noo mii yó.
8 Ta saá xa'a ña nixi'i yó xí'in Jesucristo,
ndixa ndáa ini yó ña kutaku yó xí'in ra
ndi'i saá kivi ña vaxi. 9 Ta kúndaa va'a
ini yó ndí nixi'i Jesucristo ta natakú ra, ta
nda ñii kivi on kivi ka ra. Saá chi ndee ña
xá'ni nivi on vása ka kúchiño kundeé ña
noo Jesucristo. 10 Jesucristo ñii laá yichi
nixi'i ra xa'a kuachi nivi, ta xí'in ña nixi'i
ra sandi'i ra xa'a ndee ña on vá'a. Ta
vitin táku ra xa'a ña chinóo síkón ra ñato'ó
Ndios. 11 Ta saá ndó'ó, xa'a ña ñii nduu ndó
xí'in Jesucristo, va'a kani sini ndó ndí kúu
ndó nivi na nixi'i noo ndee ña on vá'a. Ta
ñii káchí ndatán táku Jesucristo, saá kutaku
ndó ke'é ndó ñava'a ña chinóo síkón ndó
ñato'ó Ndios.
12 On taxi ndó ña ka'nda chiño ndee ña
on vá'a noo yikí koñu ndó, ni on vása kasa
ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a ña kútoo ní
yikí koñu ndó. 13 Ta nda lo'o on taxi xí'in
mii ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a, ta on taxi
ndó ná koni ñó'ó ñandiva'a nda ñii xiiña
yikí koñu ndó. Nda víka, taxi ndi'i xí'in mii
ndó nda'a Ndios ña koni ñó'ó ra ndi'i xiiña
yikí koñu ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ñava'a
ñandaa noo ra. Saá va'a ke'é ndó chi vitin
kúu ndó nivi na táku ndino'o noo Ndios,
vará xina'á xikuu ndó nivi na nixi'i noo ra.
14 Ta vitin ndee ña on vá'a on kúchiño ka
ka'nda chiño ña noo ndó. Chi vitin ndayí ña

nitaa taMoisés xina'á on siví ka ña xá'nda chiño noo yó kúu ña, ta vitin táku yó kua'an yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño noo yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí xíni ñó'ó kasa ndivi yó ñandaa ña kóni Ndios

15 Ta saá, ¿yukía xíni ñó'ó ke'é ka yó vitin? Saá chi ndayí ña nitaa taMoisés xina'á on siví ka ña xá'nda chiño noo yó kúu ña, ta vitin táku yó kua'an yó yichi xaá, ta ñava'a ini Ndios kúu ña xá'nda chiño noo yó. Ta xa'a ñayó'o, ¿án va'a ke'é ka yó kua'a ní ña on vá'a? ¡Nda lo'o on vása va'a ke'é yó saá! 16 ¿Án on vása kúndaa ini ndó táná taxi xí'in mii ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i ña ndúkú ñii taa noo ndó, ta saá tondaa ndó nduu ndó ñii esclavo taa yó'o, ta on kuchiño ka ndó ka'nda chiño ndó xa'a mii ndó? Ta ñayó'o sáná'a ña táná taxi xí'in mii yó ña kasa ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo yó, ta saá tondaa yó nduu yó esclavo, nivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ndee ña on vá'a noo na, ta saá kua'an yó yichi noo sandi'i yó xa'a mii yó noo Ndios. Ta saá ni, táná taxi xí'in mii yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta saá tondaa yó nduu yó esclavo Ndios, nivi na ndasaá kuiti kasa ndivi ña kóni ra, ta saá va'a kua'an yó yichi noo vivíi táku yó xí'in Ndios, saá chi sanduu ra yó nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra. 17 ¡Ta yi'i ndixa táxi i ña táxa'vi ña'á ní Ndios! Saá chi vará xina'á xikuu ndó esclavo ñandee on vá'a, ta xitaku ndó kísa ndivi ndó ña xá'nda chiño ñandee on vá'a yó'o noo ndó, ta vitin xí'in ña ndino'o ini ndó chíkaa so'o ndó ta kísa ndivi ndó to'on ña sáná'a ndasaá vivíi xíni ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo. 18 Ndios xa sakaku ra ndó'ó, ta kua'an ndíka ndó noo ndee ña on vá'a, ta vitin ndó'ó kísa ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. 19 Xí'in to'on ña on vása yo'vi ní kundaa ini nivi kúu ña ndato'on i xí'in ndó vitin, chi nivi na lo'o ní kúndaa ini kúu ndó. Náká'án ndó tá kivi si'na ta on ta'án kandixa ndó Jesucristo, ndó'ó taxi xí'in mii ndó nda'a ndee ña on vá'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ñakini xí'in ndi'i noo ñandiva'a. Ta vitin xíni ñó'ó taxi xí'in mii ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ñava'a ñandaa ña kóni ra. Ta xí'in ña ké'é ndó saá nduu ndó nivi na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra.

20 Kivi si'na tá on ta'án ka kandixa ndó Jesucristo, xikuu ndó nivi esclavo na ndasaá kuiti kisa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ta xíká ní xitaku ndó noo ñava'a, chi nda lo'o on vása ní-ndi'i ini ndó ndukú ndó ñava'a ñandaa ña kóni Ndios. 21 Ta, ¿yu kúu ñava'a naki'in ndó xa'a ña kisa ndivi ndó ndi'i noo ña on vá'a, xí'in ndi'i noo ñakini ña sákuka'an noo ndó vitin? Ndixa on koó nda ñii ñava'a naki'in ndó xa'a ña on vá'a ke'é ndó saá, chi yichi ña on vá'a nixa'an ndó kúu ña yichi noo kua'an ndó ndi'i xa'a ndó noo Ndios. 22 Ta Ndios xa sakaku ra ndó'ó noo ndee ña on vá'a, ta on vása ka xá'nda chiño ña noo ndó. Ta vitin ndino'o ini ndó xa taxi xí'in mii ndó nda'a Ndios ña kasa ndivi ndó ña kóni ra. Ta xa'a ñayó'o ndixa naki'in ndó ñava'a ní nda'a Ndios, chi taxi ra kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 23 Ta nivi na kísa ndivi ña xá'nda chiño ndee ña on vá'a noo na, ndixa naki'in na ya'vi ña cha'vi ndee ña on vá'a yó'o noo na. Ta ya'vi ña chá'vi ña kúu ña kivi ndi'i na. Ta mii yó, ñii nduu yó xí'in Jesucristo chi kándixa yó ra, ta saá Ndios saní'i ra ñava'a mii yó, ña kúu ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

7

To'on yó'o ká'an ña ndí vitin Jesucristo kúu taa ta xá'nda chiño noo nivi na kándixa ña'á

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu nivi na xíni va'a ndayí Ndios ña nitaa ta-Moisés. Ta saá xíni ndó ndí ndayí yó'o ndasaá kuiti kómí ña ndee ña xá'nda chiño ña noo nivi tá táku na. 2 Ta ndayí yó'o ká'an ña ndí tá yóo ñásí'í ñii taa, ta ñáyó'o kúu ñásí'í taa yó'o ndi'i saá kivi táku ra. Ta saá ni, tá nixi'i yii ñáña'a yó'o, ta saá kindoo ndíka ñá noo ndayí ña ká'an ndí kúu ñá ñásí'í ra. 3 Ta saá ni, tá táku ka yii ñá, ta ñáña'a yó'o sándakoo ñá yii ñá xa'a ña naki'in ñá inka taa, ta xa'a ña ké'é ñá saá, ndíso ñá kuachi chi yá'a ndoso ñá ndayí Ndios ña nitaa taMoisés ña káchí on vása va'a naki'in ñáña'a inka taa tá táku ka yii ñá. Tá xa nixi'i yii ñá, ta saá ñáña'a yó'o kindoo ndíka ñá noo ndayí yó'o, ta va'a kuchiño ñá tonda'a ñá xí'in inka taa, ta on kóo kuachi kuiso ñá xa'a ña ke'é ñá saá, chi ta nixi'i kúu yii ñá.

4 Cuento yó'o sáná'a ña mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ndí vitin kíndoo ndíka

yó nǫǫ ndayí ña nitaa taMoisés xina'á. Saá chi xa'a ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo, ñii káchí nixi'i yó xí'in ra, ta vitin yóo yó ndatán yóo nivi na nixi'i nǫǫ ndayí yó'o, ta xíni yó ndí ndayí ǫn vása xá'nda chiño ka ña nǫǫ nivi na nixi'i. Ta xa'a ñayó'o kíndǫo ndíka yó ña kuchiño taxi xí'in mii yó nda'a Jesucristo, taa ta nixi'i, ta nataku ra. Ta xa'a ña ñii kúu yó xí'in Jesucristo vitin, kúchiño ke'é yó kua'a ní ñava'a ña sakusii yó ini Ndios. 5 Kivi ǫn ta'án ka kandixa yó Jesucristo, ta xíka yó yichi nǫǫ ña ǫn vá'a xá'nda chiño ña nǫǫ yó. Ta kivi saá ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ña sanakáxín ini ndi'i ña ǫn vá'a ña kútoo ní yikí kǫñu ke'é ña. Ta ñii laá ña naki'in yó xa'a ña ké'é yó ña ǫn vá'a yó'o kúu ña sándi'i yó xa'a mii yó nǫǫ Ndios. 6 Ta vitin mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ndatán yóo nivi na nixi'i, saá yóo yó nǫǫ yichi yatá xindikǫn yó, ta kíndǫo ndíka yó nǫǫ ña. Ta ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á ǫn kómí ka ndee ña ka'nda chiño ña nǫǫ mii yó. Saá chi vitin Nima Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda chiño nǫǫ yó, ta ndíkǫn yó yichi xaá nǫǫ kísa ndivi yó ña kóni Nima Ndios.

Tǫ'on yó'o ká'an ndayí Ndios táxi ña kundaa ini yó yu kúu ña ǫn vá'a

7 Ta saá, ¿yukía xíni ñó'ó ka'an yó vitin? ¿Án ka'an yó ndí ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ña ǫn vá'a? ¡Nda lo'o ǫn vá'a ka'an yó saá! Ta ndixa ndayí kúu ña sáná'a mii yó yu kúu ña ǫn vá'a. Saá chi yóo ñii ndayí ña káchí saá: "Ǫn vá'a kutoo ní ini yó kukomí yó ña kómí inka nivi", káchí ndayí. Tá ǫn kǫó ndayí ña káchí saá, níkúu, ta yi'i ǫn vása kúndaa ini i ndí ña ǫn vá'a kúu ña kútoo ní ini i kukomí i ña kómí inka nivi. 8 Ta ndayí kúu ña sáná'a yi'i xa'a ña kundaa ini i yu kúu ña ǫn vá'a. Ta saá ndayí yó'o kúu ña sanakáxín ña ǫn vá'a ña táku ini i, ta kixá'á i kútoo ní ini i xíni i ndi'i nǫǫ ña kómí inka nivi. Tá ǫn vása yóo ndayí ña ká'an yu kúu ña ǫn vá'a, níkúu, ta ña ǫn vá'a ña táku ini i ǫn kukomí ña ndee chinda'á ña yi'i ya'a ndoso i ndayí yó'o. 9 Kivi ǫn ta'án ka kundaa ini i yu kúu ña xá'nda chiño ndayí Ndios, ta saá xani sini i ndí va'a ní táku i. Ta saá ni, tá kixaa kivi ña kúndaa ini i yu kúu ña xá'nda chiño ndayí yó'o, ta saá kundaa ini i ndí taa ta ndíso ní kuachi kúu i, ta xa'a ña ǫn vá'a yó'o, kúu i taa ta nixi'i nǫǫ Ndios. 10 Kuiya xina'á Ndios taxi ra ndayí ra nda'a taMoisés xa'a ña chindeé ña nivi ña va'a kutaku na xí'in ra. Ta saá ni, ndayí yó'o káchí ndí ta ndíso ní kuachi kúu i, ta taa ta nixi'i nǫǫ Ndios kúu i, chi niya'a ndoso i ndayí Ndios. 11 Ta ndee ña ǫn vá'a ña táku ini i kúu ña chinda'á yi'i ké'é i ña ǫn vá'a ña yá'a ndoso i ndayí Ndios, ta ndíso i kuachi nǫǫ Ndios. Ta xí'in ñayó'o kúndaa ini i ndí ndee ña ǫn vá'a kúu ña sandá'ví yi'i, chi xíni ñó'ó kivi i xa'a kuachi ndíso i, káchí ndayí Ndios.

12 Ta saá ni, ndixa ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kúu ñayii, ta ndi'i ña xá'nda chiño Ndios nǫǫ yó kúu tǫ'on ñandaa, ñava'a, ñayii. 13 Ta saá, ¿án kóni kachí i ndí vará ndayí Ndios kúu ñava'a ní, ta ñava'a yó'o kúu ña ke'é ña kivi i? ¡Nda lo'o, ǫn vása saá! Saá chi ndee ña ǫn vá'a ña táku ini i kúu ña taxi ña nixi'i i nǫǫ Ndios. Chi ndee ña ǫn vá'a yó'o kúu ña chinda'á yi'i ña ya'a ndoso i ndayí Ndios ña kúu ñava'a ní. Ta xa'a ñayó'o kundaa ini yó ndí ndee ña ǫn vá'a ña táku ini yó ndixa ña ndiva'a ní kúu ña.

14 Xíni yó ndí ndayí Ndios kaku ña ini Nima Ndios, ta ñava'a ní kúu ndayí yó'o. Ta yi'i, nivi kuiti va kúu i, ta ǫn vása yóo ndíka i nǫǫ ña ǫn vá'a, chi táku i kísa ndivi i ña xá'nda chiño ña ǫn vá'a nǫǫ i. 15 Ta ña ké'é i, ǫn vása kúndaa ini i ndachun ké'é i ña. Chi ǫn vása ké'é i ñava'a ña ndixa kóni ke'é i, ta ndasaá kuiti kísa ndivi i ña ǫn vá'a, ña kúkini ini i xíni i. Ta nda lo'o ǫn vása káchí ini i ke'é i saá. 16 Nákoni i ndí ña ké'é i kúu ña ǫn vá'a, ta ña nákoni i saá, sáná'a ña ndí kúndaa ini i ndí ndayí Ndios kúu ñava'a ña ndixa ndaa, chi ká'an ña ndí ña ké'é i kúu ña ǫn vá'a, ta yóo yu'ú i xí'in ña ká'an ña. 17 Ta ñayó'o sáná'a ndí ǫn siví yi'i kúu ta ké'é ña ǫn vá'a, saá chi ña ǫn vá'a ña táku ini i kúu ña xá'nda chiño nǫǫ yikí kǫñu i ña ke'é i ña ǫn vá'a. 18 Xíni va'a i ndí nda lo'o ǫn kǫó ñava'a táku ini i. Saá chi xí'in ña ndino'o ini i kóni ní i ke'é i ña kúu ñava'a, ta saá ni, ña ǫn vá'a ña táku ini i, sási ña yi'i, ta ǫn vása kúchiño i kasa ndivi i ñava'a ña kóni i ke'é i. 19 Ta saá ǫn vása kísa ndivi i ñava'a ña kóni ke'é i, ta nda víka kísa ndivi i ña ǫn vá'a, vará ndixa xí'in ña ndino'o ini i ǫn vása kóni i ke'é i saá. 20 Tá kísa ndivi i ña ǫn vá'a ña ǫn vása kóni i kasa ndivi i, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí ǫn siví yi'i kúu taa

ta ké'é saá. Saá chi ña on vá'a ña táku ini i
kúu ña ké'é ña on vá'a yó'o.
21 Ta kúndaa ini i ndí ndixa ndó'o i saá:
Vará kóni i kasa ndivi i ñava'a, ta yatin ní
yóo ña on vá'a xí'in i ña sási noo i ña on
ke'é i ñava'a. 22 Xí'in ña ndino'o ini i kúsii
ini i xíni i ndayí Ndios, 23 ta nákoni i ndí
táku inka ndee ña on vá'a ña yóo ini i, ta
ndee on vá'a yó'o káni tá'an ña xí'in ñava'a
ña xáni sini i ke'é i. Ta ndee ña on vá'a yó'o
kúndeé ña noo i, ta nákava i nda'a ña. Ta
saá kísa ndivi i ña xá'nda chiño ndee ña on
vá'a yó'o noo i.
24 ¡Ndeé ní ndá'ví yi'i! ¿Yu kúu nivi
kúchiño sakaku yi'i noo ndee ña on vá'a ña
xá'nda chiño noo yikí koñu i? 25 ¡Vitin táxi i
ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña kisa
ndivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó!, chi
ñii laá tayó'o kúu taa ta kúchiño sakaku mii
yó noo ndee ña on vá'a. Tuku ndato'on i
ndasaá ndó'o i: Xáni sini i ndí ñava'a kúu
ña kasa ndivi i ndayí Ndios, ta xí'in ndino'o
ini i kóni i kasa chiño i noo Ndios. Ta saá
ni, ndee ña on vá'a ña táku ini i kúu ña
chínda'á yikí koñu i ña kísa ndivi i ña on
vá'a.

8

To'on yó'o ká'an ndí Níma Ndios táxi ña kutaku ndino'o yó

1 Ta vitin xa'a ña ñii nduu yó xí'in Je-
sucristo, on vása ndíso ka yó kuachi noo
Ndios, ta on vása ndáti ka yó xo'vi yó xa'a
kuachi xindiso yó. Saá chi vitin kúu yó
nivi na on vása ndíkon ka yichi noo kuiti
kísa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo yikí koñu
yó, ta ndixa ndíkon yó yichi noo kísa ndivi
yó ñava'a ña kóni Níma Ndios. 2 Chi ndee
Níma Ndios ña táku ini yó kúu ña xá'nda
chiño noo yó vitin. Ta Níma Ndios yó'o
táxi ña táku ndino'o yó, chi sakaku ña mii
yó noo ndee ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á, chi ndayí yó'o káchí ña ndí xíni ñó'ó
kivi nivi na yá'a ndoso ña'á. 3 Ndayí yó'o
on vása ní-kuchiño ña sakaku ña nivi noo
ndee ña on vá'a, chi ndayí yó'o on vása
kúchiño kundeé ña noo ña kútoo ní nivi
ke'é na ña on vá'a. Ta saá Ndios kisa ndivi
ra ña ni-kuchiño kasa ndivi ndayí ra ña
nitaa taMoisés, chi Ndios ti'ví ra Sa'ya ra
kixaa ra ñoyívi yó'o, ña soko xí'in mii ra
xa'a kuachi nivi. Ta Sa'ya Ndios yó'o xikuu
ra nivi ndino'o, ta nixiyo yikí koñu ra ñii
ki'va ndatán yóo yikí koñu nivi ñoyívi yó'o.
Ta Ndios sakuiso ra kuachi ndi'i nivi sata
Sa'ya ra Jesucristo, ta xí'in ña nixo'vi ra ta
nixi'i ra nda'a tón cruz, Jesucristo cha'vi ra
xa'a kuachi ndi'i nivi. 4 Ta mii yó na kúu
nivi na kándixa Jesucristo, on koó inka ña
kúmani cha'vi yó xa'a ña niya'a ndoso yó
ndayí Ndios. Saá chi Jesucristo nixi'i ra noo
yó ña cha'vi ra xa'a kuachi yó. Ta vitin kúu
yó nivi na on vása ndíkon ka yichi noo kísa
ndivi yó ndasaá kuiti ña on vá'a ña kútoo
yikí koñu yó, ta ndixa ndíkon yó yichi noo
kísa ndivi yó ñava'a ña kóni Níma Ndios.

5 Nivi na táku kísa ndivi ña kóni yikí koñu
na, ndasaá kuiti xáni sini na xa'a ña kasa
ndivi na ña kútoo ní yikí koñu na. Ta nivi na
táku kísa ndivi ña kóni Níma Ndios, ndasaá
kuiti xáni sini na xa'a ña kasa ndivi na ña
kóni Níma Ndios. 6 Ta saá tá ndasaá kuiti
táku yó xí'in ña xáni sini yó xa'a ña kasa
ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu
yó, ta ña ké'é yó saá ní'i ña yó kua'an yó
yichi on vá'a noo kivi yó noo Ndios. Ta
saá ni, tá ndasaá kuiti táku yó kísa ndivi yó
ñava'a ña sakusii yó ini Níma Ndios, ta ña
ké'é yó saá ní'i ña yó kua'an yó yichi noo
táku ndino'o yó noo Ndios ta nákaa ñava'a
ini yó. 7 Nivi na ndasaá kuiti táku xáni sini
xa'a ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu na ke'é
ña, ta nivi yó'o kúu nivi na on xiin koni na
Ndios, chi on xiin na kasa ndivi na ndayí ra,
ni on vása kómí na ndee ña kasa ndivi na
ña. 8 Saá chi nivi na táku kísa ndivi ña on
vá'a ña kóni yikí koñu mii na, nivi yó'o nda
lo'o on kúchiño na sakusii na ini Ndios.

9 Ta ndó'ó, on vása táku ka ndó kísa ndivi
ndó ndasaá kuiti ña kóni yikí koñu ndó. Ta
nda víka, tá ndixa Níma Ndios táku ña ini
ndó, ta saá táku ndó kísa ndivi ndó ña kóni
Níma Ndios. Ta nivi na on vása táku Níma
Jesucristo ini, ta nivi yó'o on vása ñii yóo
na xí'in Jesucristo, chi on vása ndino'o ini
na kándixa na ra. 10 Ta saá ni, tá Jesucristo
táku ini yó, ta saá táku ndino'o níma yó,
chi Ndios sanduu ra yó nivi na ndii na on
koó kuachi ndíso noo ra. Vará ñii kivi ña
vaxi kixaa ña kivi yikí koñu yó, xa'a ña on
vá'a ke'é yó, ta níma yó táku ndino'o ña
ndi'i saá kivi. 11 Ndios kúu taa ta sanataku
Jesucristo, ta vitin mii Níma Ndios táku ña
ini yó. Ta xa'a ña táku Níma ra ini yó, mii
Ndios, taa ta sanataku Jesucristo, saá tuku
sanataku ra yikí koñu yó kivi vaxi.

12 Ñakán, nañani yó xí'in nákí'va yó, yóo
yichi va'a ña xíni ñó'ó kundikon yó, ta on
vása ka xíni ñó'ó kundikon yó yichi noo
kísa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo ní yó.
13 Saá chi tá táku yó kísa ndivi yó ña on
vá'a ña kútoo yikí koñu yó, ta saá kua'an yó
yichi noo ndixa kivi yó. Ta saá ni, tá xí'in
ndee Níma Ndios sandi'i yó xa'a ña kasa
ndivi yó ña on vá'a ña kóni yikí koñu yó,
ta saá ndixa ndino'o kutaku yó xí'in Ndios
ndi'i saá kivi.
14 Saá chi ndi'i nivi na chíkaa so'o ña
sáná'a Níma Ndios noo na, nayó'o kúu
nasa'ya Ndios. 15 Ta Níma Ndios ña naki'in
yó ta táku ña ini yó on siví níma ña ké'é ña
kuyi'ví yó noo Ndios koto saxo'vi ra mii yó
kúu ña. Chi yichi Níma Ndios ña ndíkon yó
vitin, on vása yóo ña ndatán yóo yichi yatá
ña xindikon yó noo xiyi'ví ní yó ña saxo'vi
Ndios mii yó. Saá chi Níma Ndios ña táku
ini yó vitin sanduu ña mii yó sa'ya Ndios.
Ta saá táxi ña ká'an yó xí'in Ndios, káchí yó
saá: "Tata Yivá mii i", káchí yó xí'in ra. 16 Ta
Níma Ndios ndáto'on ña xí'in níma mii yó
ndí ndixa kúu yó sa'ya Ndios, ta xa'a ñayó'o
ndixa ndáa ini yó saá yóo ña. 17 Ta xa'a ña
kúu yó sa'ya Ndios, ndixa naki'in yó ndi'i
ñava'a ña kúu ña xa chitóni Yivá yó Ndios
taxi ra nda'a ndi'i sa'ya ra. Ta ndi'i ñakuíká
xí'in ndi'i ñava'a taxi Ndios nda'a Sa'ya
ra Jesucristo, mii yó nivi na kándixa ra,
ñii káchí saá naki'in yó ña xí'in Jesucristo
ñoyívi nino. Saá chi xa'a ña xó'vi yó ñoyívi
yó'o ndatán nixo'vi Jesucristo, ta saá ñoyívi
nino ndixa ñii káchí xí'in Jesucristo kutaku
yó ta naki'in yó ndi'i ñava'a ná'no taxi
Ndios nda'a yó.
18 Yi'i xíni káxín i ndí ña yo'vi xó'vi yó
ñoyívi yó'o vitin, lo'o ní kuiti kúu ñayó'o
noo ñava'a ká'no ña taxi Ndios nda'a mii yó
kivi ña vaxi. 19 Saá chi vitin ndi'i ña kisa
va'a Ndios ndáti ña, ta kóni ní ña ndí kama
ní tondaa kivi ña Ndios saná'a ra ndí ndixa
mii yó kúu yó sa'ya ra. 20 Ndi'i ña kisa va'a
Ndios ni-kuchiño tondaa ña koo ña ndatán
ñanoó chitóni Ndios. Ta ña kisa va'a Ndios
on vása ní-nakaxin ña sativí xí'in mii ña, ta
kuiti nákuiso ña chi'ña xa'a ña on vá'a ke'é
taAdán si'na, saá chi Ndios xa'nda chiño
ra ndí ndi'i ña kisa va'a ra xíni ñó'ó xo'vi
ña xa'a kuachi nivi. Ta saá ni, ña kisa va'a
Ndios ndáa ini ña ndáti ña vitin, 21 chi ñii
kivi ña vaxi Ndios taxi ra ña sañá ña noo
chi'ña ndíso ña. Ta saá ndatán mii yó na
kúu sa'ya Ndios, kíndoo ndíka yó noo ndi'i
ña on vá'a, chi Ndios ke'é ra ñava'a ndino'o
ká'no xí'in yó, ta vaxi kivi ñii ki'va saá ndi'i
ña kisa va'a Ndios kindoo ndíka ña noo ña
sativí ña'á. 22 Ta vitin xíni yó ndi'i ña kisa
va'a Ndios ndá'yi ña ta tána ña, chi xó'vi
ña ndatán xó'vi ñii ña'a ñá xa vaxi kaku
sa'ya. Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios xó'vi
ña vitin tanda kixaa kivi Ndios ndasa ndivi
xaá ra ndi'i ña. 23 Ta on siví ndasaá kuiti
ña kisa va'a Ndios kúu ña xó'vi saá vitin, ta
mii yó nivi na kándixa Jesucristo, ñii ki'va
saá xó'vi yó ñoyívi yó'o. Saá chi tá táku ka
yó ñoyívi yó'o, ta ndáti yó xí'in ña xáku ini
yó ña kama kixaa kivi ña Ndios ndasa xaá
ndino'o ra yikí koñu yó. Ta Níma Ndios ña
táku ini yó, kúu ñanoó si'na saní'i Ndios mii
yó, ta ña kómí yó Níma Ndios yó'o kúu ña
táxi kundaa ini yó ndí ndixa naki'in yó ndi'i
ñava'a ña nika'an Ndios taxi ra nda'a yó.
24 Kivi Ndios sakaku ra mii yó chi kandixa
yó Jesucristo, ta kixá'á yó ndáa ini yó ndáti
yó ña kasa ndivi Ndios ndi'i ñava'a nika'an
ra xí'in yó, vará on ta'án kundivi ndi'i ña.
Ta tá mii yó xí'in nduchu noo yó xíto yó
ndí Ndios xa kisa ndivi ra ndi'i ña chitóni
ra, níkúu, ta saá on vása kundati ka yó ña
kundivi ña. Saá chi on koó nivi na ndáti ka
naki'in na ñava'a ña xa naki'in na. 25 Ta mii
yó ndáti yó ta ndáa ini yó ñii kivi naki'in
yó ñava'a nika'an Ndios taxi ra nda'a yó,
vará vitin on vása xíto yó xí'in nduchu noo
yó ñava'a yó'o. Ta vará xí'in ña xó'vi yó
ndáti yó, ta va'a kúndeé ini yó, ta on vása
sándakoo yó ña kándixa yó Jesucristo.

26 Ta Níma Ndios ndixa chíndeé ña mii
yó chi lo'o ndee kómí yó ña vivíi kua'an yó
yichi Ndios ta kasa ndivi yó ña kóni ra, ni
on vása xíni yó ndasaá va'a ka'an yó xí'in
Ndios. Ta Níma Ndios xáku ndá'ví ña, tanda
tána ña xa'a yó, chi on koó to'on kómí nivi
ña kuchiño ka'an xa'a ña xáku ini Níma
Ndios. 27 Ta Ndios, taa ta xíto ndoso níma
nivi ta xíni ra ndasaá yóo níma ndi'i nivi,
xíni ra yu kúu ña ndúkú Níma Ndios xa'a
mii yó. Saá chi Níma Ndios ndixa ndúkú ña
ñava'a ndatán kóni mii Ndios xa'a nivi na
kándixa Jesucristo.

To'on yó'o ká'an on koó ña kúchiño kindaa ña kí'vi ini Ndios xíni ra mii yó

28 Mii yó nivi na kí'vi ini xíni Ndios,
xíni yó ndí ndixa ké'é Ndios ñava'a xa'a
yó. Saá chi án vaxi ñava'a noo yó, án vaxi
ñayo'vi xo'vi yó, ta Ndios koni ñó'ó ndi'i
ñayó'o xa'a ñava'a mii yó, na kúu nivi na
chitóni ra kana ra ña kundikon yó ra. 29 Nda
ñanoó Ndios xíni ra yu kúu nivi kúu sa'ya
ra, chi nda ñanoó saá Ndios xa chitóni ra
nivi yó'o ña nduu na ndatán yóo Sa'ya ra
Jesucristo. Ke'é Ndios saá, ñakán Jesucristo
kúu Sa'ya Ndios tanoó, ta saá kúu ra tanoó
noo ndi'i nañani ra xí'in nákí'va ra na kúu
sa'ya Ndios. 30 Ta nivi yó'o kúu na chitóni
Ndios ña nduu na nivi na kandixa ña'á, ta
Ndios kana ra na ña kundikon na ra. Ta saá
Ndios sanduu ra nivi yó'o nandii na on koó
kuachi ndíso noo ra, ta taxi ra nda'a na ña
kutaku na xí'in ra noo yóo ñava'a ká'no ña
livi yé'e.

31 Ta xa'a ñava'a yó'o ña ké'é Ndios xí'in
yó, ¿ndá to'on ka kúchiño ka'an yó? Saá chi
tá Ndios yóo ra xí'in yó, ta Ndios ndákuiin
ra xa'a yó, ta saá, ¿yu kúu na kundeé
kuchiño noo yó? 32 Chi Ndios taa ta va'a
ní ini kúu ra, ta saá taxi ra Sa'ya ra, taa ta
kúu ñii laá noo ra, ña nixi'i ra xa'a kuachi
ndi'i yó. Tá nda lo'o on vása ní-sasi Ndios
ña nixo'vi ní Sa'ya ra xa'a yó, chi kí'vi ní ini
ra xíni ra mii yó, ta saá, ¿án on ndixa taxi ra
ndi'i inka ñava'a kómí ra nda'a yó? 33 ¿Án
koo nivi na kuchiño sakuiso kuachi mii yó
na kúu nivi na nakaxin Ndios? Ndixa nda
ñii nivi on vása kómí na ndayí sakuiso na
kuachi sata yó, chi mii Ndios kúu taa ta xa
kindaa ndi'i kuachi ndíso yó, ta sanduu ra
yó nivi na ndii noo ra. 34 Ta saá, ¿án koo
nivi na kómí ndayí kachí na ndí xíni ñó'ó
kivi yó xa'a kuachi ndíso yó? Ndixa nda ñii
nivi on vása kómí na ndayí ka'an na saá,
chi Jesucristo kúu taa ta nixi'i xa'a kuachi
yó, ta nataku ra, ta vitin yóo ra siin kua'á
Ndios, ta yóo ra xáku ndá'ví ra noo Ndios
xa'a yó. 35 Ta, ¿mí kixi ña kómí ndee ña kasa
xíká yó noo ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo
xíni ra mii yó? ¡On koó nda ñii ña kuchiño
ke'é saá xí'in yó! Tá koo ña yo'vi ní xo'vi yó,
tá koo ña kua'a ní tondíni noo yó, tá saxo'vi
na mii yó xa'a ña kándixa yó Jesucristo, tá
koo tama ña ka'ni ní soko yó, tá on kóo
tikoto kundixin yó, tá koo kua'a ní ña yiyo
kivi yó, tá kini ní ka'ni na yó, ta nda ñii
ñayó'o, nda lo'o on kuchiño ña kasa xíká ña
yó noo ña ká'no ní kí'vi ini Jesucristo xíni
ra mii yó. 36 Saá chi to'on Ndios ña nitaa na
xina'á ká'an ña xa'a ña yo'vi ndó'o yó vitin,
ta káchí ña saá:

Xa'a ña kándixa yó Ndios, ndi'i saá kivi inka
nivi kóni na ka'ni na mii yó.
Ké'é na xí'in yó ndatán ké'é na xí'in
ndikachi tí kua'an noo ka'ni na rí,

káchí to'on Ndios. 37 Vará yo'vi ní ndó'o yó
xí'in ña xó'vi yó, ta ndixa va'a kúndeé yó
noo ndi'i ña xó'vi yó, chi Jesucristo, taa ta
kí'vi ini xíni ra mii yó, táxi ra ndee nda'a yó
ña kúndeé yó noo ndi'i ña xó'vi yó. 38 Xíni
káxín i ña ndixa ndaa kúu ña ndí on koó nda
ñii nivi, ni on koó nda ñii ndee ña kundeé
kasa xíká mii yó noo ña kí'vi ní ini Ndios
xíni ra mii yó. Ni ndee ña xá'ni yó, ni
ndee ña táxi táku ka yó ñoyívi yó'o, ni ndee
ña kómí naángel, ni ndee ña kómí níma
ndiva'a ná'no, nda ñii ndee yó'o on kúchiño
ña kasa xíká ña mii yó noo ña kí'vi ní ini
Ndios xíni ra mii yó. Ni ndi'i ñayo'vi yóo
noo yó vitin, ta ni ndi'i ñayo'vi kixaa noo
yó kivi ña vaxi, 39 ni ndee ña yóo síkón ní, ni
ndee ña yóo noo kónó ní nino, ni nda ñii ña
kuva'a, on kuchiño ña kasa xíká ña mii yó
noo ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra mii yó. Saá
chi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, nixi'i ra
xa'a kuachi yó ta nataku ra. Ta xí'in ña ke'é
ra saá Ndios saná'a ra mii yó ña ká'no ní
kí'vi ini ra xíni ra yó.

9

To'on yó'o ká'an ndí Ndios nakaxin ra nivi naIsrael ña kundikon na ra

1 Yi'i kúu i taa ta kándixa Jesucristo, ta
to'on ña ká'an i xí'in ndó kúu ñandaa ndi-
no'o. Ta Níma Ndios ña táku ini i, ndákuiin
ña ndí to'on ña ká'an i xí'in ndó kúu ña
ndixa ndaa, ta xí'in ña ndino'o ní ini i
ká'an i, káchí i saá: 2 Kúchuchú ní ini i, ta
ndi'i saá kivi tá'vi ní ini i xa'a nivi nañoo i
naIsrael. 3 Saá chi xí'in ña ndino'o ini i
kóni ní i ña nañoo i naIsrael kandixa na
Jesucristo, ta saá va'a kutaku na xí'in Ndios.
Ndixa xáni sini i tá xí'in ña taxi xí'in mii i ña
kuxíká i noo Jesucristo kuchiño chindeé i
nivi nañoo i naIsrael ña kuyatin na noo ra,
ta xa yóo ti'va i ke'é i saá, chi kí'vi ní ini i
xíni i nañoo i naIsrael. 4 Nañoo i naIsrael
yó'o kúu sa'ya ñani síkuá taa taIsrael,* ta

* 9:4 Inka kivi taIsrael yó'o kúu Jacob.

Ndios nakaxin ra nayó'o ña kuu na sa'ya ra.
Ta yóo Ndios xí'in naIsrael ndi'i saá kivi,
ta xa saná'a ra noo na ndasaá yóo ñava'a
ká'no ña livi yé'e kómí ra. Ta xí'in to'on
ra, Ndios kindoo ra xí'in taAbraham, ta kúu
taxii síkuá ndi'i nivi nañoo i naIsrael, ta
Ndios nika'an ra ndí ndixa ke'é ra ñava'a
xí'in tayó'o, ta ke'é ra ñava'a xí'in sa'ya
ñani síkuá ra. Ta nda'a nañoo i Israel, Ndios
taxi ra ndayí ra ña sáná'a ra na ndasaá
va'a kutaku na noo ra, ta ndasaá va'a kasa
ká'no na ra. Ta Ndios nika'an ra kindoo
ra ke'é ra kua'a ní ñava'a xí'in na, nika'an
ra ña ndixa kasa ndivi ra ndi'i to'on ra
ña kindoo ra. 5 TaAbraham, taIsaac xí'in
taJacob, nayó'o kúu xii síkuá ndi'i nivi na
kúu nañoo i naIsrael, ta saá tuku nataa yó'o
kúu naxii síkuá Jesucristo, chi si'í ra kúu
ña'a ñáñoo Israel. Ta mii Jesucristo yó'o
kúu ra Ndios ndino'o, taa taká'no noo ndi'i
saá ña kuva'a. Ta ndi'i saá kivi ña vaxi va'a
ná kanóo síkón ñato'ó ra. Saá ná koo ña.

6 Vará nda vitin lo'o ní nivi nañoo i
naIsrael kúu na kándixa Jesucristo, ta nda
lo'o on vása ní-ndi'i xa'a to'on ña kindoo
Ndios kivi nika'an ra xí'in naxii síkuá na
xina'á. Ta nda víka, vitin ndáya'ví ka
to'on yó'o ña kindoo Ndios nika'an ra xí'in
taAbraham xa'a ñava'a ke'é ra xí'in sa'ya
ñani síkuá ra. Ta saá ni, on siví ndi'i nasa'ya
ñani síkuá taIsrael kúu nivi nañoo ndino'o
Ndios. 7 Ni on siví ndi'i saá nasa'ya ñani
síkuá taAbraham kúu nasa'ya ñani síkuá
ndino'o ra. Saá chi sava nivi yó'o on vása
kómí na ndayí naki'in na ñava'a ndatán
yóo to'on ña kindoo Ndios kuiya xina'á,
chi Ndios nika'an ra xí'in taAbraham, kachí
ra saá: "Kuiti sa'ya ñani síkuá taIsaac kuu
sa'ya ñani síkuá ndino'o ún", kachí Ndios
xí'in taAbraham. 8 To'on yó'o kóni kachí ña
ndí on siví ndi'i sa'ya ñani síkuá taAbraham
kuu nasa'ya Ndios. Ta kuiti nivi na kúu
sa'ya ñani síkuá taIsaac kúu nave'e ndi-
no'o taAbraham, chi ñayó'o kúu ña kindoo
Ndios, nika'an ra xí'in taAbraham. 9 Saá chi
kuiya xina'á Ndios nixaa ra nika'an ra xí'in
taAbraham, kachí ra saá: "Tá ya'a ñii kuiya,
ta ndikó i, ta ñásí'í ún ñáSara xa yóo sa'ya
ñá, ñii talo'o", kachí Ndios, saá kindoo ra
xí'in taAbraham.

10 Ta saá ni, ña kaku taIsaac on vása
sáná'a káxín ña mii yó yukú nivi kukomí
ndayí naki'in ñava'a ndatán yóo to'on ña
nika'an Ndios, kindoo ra xí'in taAbraham.
Saá chi xíni yó yu kúu ña ke'é Ndios xí'in
ñáRebeca, ñá kuu ñásí'í taIsaac. 11 Kivi ñó'o
ka sa'ya ñá, na kúu nakuátí, ta on ta'án ka
kaku ovi nakuátí yó'o, ta ni on ta'án ke'é
na nda ñii ñava'a, ni nda ñii ña on vá'a,
ta Ndios nakaxin ra yukú ñii nakuátí yó'o
kuu taa ta kundikon ña'á. Ta xí'in ña ke'é
Ndios saá, saná'a ra noo yó ndí on siví xa'a
ñava'a ké'é nivi kúu ña Ndios nákaxin ra
nivi, ta xa'a ña chikaa ini mii Ndios kana ra
nivi yó'o kúu ña nákaxin ra na. 12 Saá chi
mii kivi ñó'o ka nakuátí tixin si'í na, Ndios
nika'an ra xí'in ñáRebeca, kachí ra saá:
"Sa'ya ún tanoó kasa chiño ra noo sa'ya ún
taovi", kachí Ndios xí'in ñá xa'a sa'ya ñá na
ñó'o tixin ñá. 13 Ta yóo inka to'on Ndios
ña yóo yu'ú xí'in ña nika'an ra yó'o, kachí
Ndios saá: "Kí'vi ní ka ini i xíni i taJacob,
noo ña kí'vi ini i xíni i taEsaú", kachí Ndios
xa'a ovi sa'ya taIsaac xí'in ñáRebeca.

14 ¿Yukía xáni sini yó xa'a ña ke'é Ndios
saá? ¿Án xáni sini yó ndí Ndios on vása
kúu ra tandaa xí'in nivi? ¡On vása saá!
15 Saá chi kuiya xina'á Ndios nika'an ra xí'in
taMoisés, kachí ra saá: "Kasa ká'no ini i
xa'a nivi na kúu na kóni i kasa ká'no ini i
xa'a, ta kundá'ví ini i koni i nivi, na kúu na
nakaxin i ke'é i saá xí'in", kachí Ndios xí'in
taMoisés. 16 To'on yó'o sáná'a ña mii yó ndí
on siví xa'a chiño va'a ña kísa ndivi nivi,
ni on siví xa'a ña kóni nivi kúu ña Ndios
nákaxin ra nivi ña nduu na sa'ya ndino'o
ra. Ta xa'a ña Ndios kúndá'ví ini ra xíni ra
nivi, kúu ña nákaxin ra na saá. 17 Ñii xiiña
noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á, yóo
to'on Ndios ña nika'an ra xí'in tarey Faraón
ñoo Egipto, kachí Ndios saá xí'in ra: "Yi'i,
Ndios, taxi i ndayí ña kuu ún tarey xa'a ña
koni ñó'ó i yó'ó ña kuchiño saná'a i ndee i
noo nivi ta kuita ní'nó to'on xa'a i ndi'i
saá ñoo ñoyívi", kachí Ndios xí'in taFaraón.
18 Historia yó'o sáná'a ña mii yó ndí Ndios
kúu taa taká'no noo ndi'i nivi, ta kúndá'ví
ini ra xíni ra nivi na kúu na nakaxin ra ke'é
ra saá xí'in. Ta táxi ra ña kusó'ó va'a nivi
na kóni ra ke'é ra saá xí'in.

19 Ta ndásana sava ndó'ó xáni sini ndó,
ta ndaka to'on ndó yi'i, kachí ndó saá: "Tá
Ndios ké'é ra ña kóni ra xí'in ndi'i nivi saá,
¿ndachun sákuiso Ndios kuachi sata yó xa'a
ña on vá'a ké'é yó?, saá chi ¿án ndá yóo nivi
na kuchiño kundeé noo ña chitóni Ndios?",

saá kachí ndó xí'in i. 20 Ta yi'i ndakuiin i,
kachí i saá xí'in ndó: Ta ndó'ó, ¿yu kúu
ndó'ó? ¿Án xáni sini ndó ndí kúu ndó
naná'no noo Ndios, ta saá kómí ndó ndayí
ndukú ndó noo Ndios ña taxi ra ña kundaa
va'a ini ndó ndachun chitóni ra saá ke'é ra
xí'in nivi? On vása kómí yó ndayí ka'an yó
saá xí'in Ndios, chi ndatán yóo kisi ño'o ña
kuva'a, saá yóo ndi'i nivi. Ta ñii kisi on vása
kómí ña ndayí ka'an ña xí'in taa ta kisa va'a
ña'á, kachí ña saá: "¿Ndachun kisa va'a ún
yi'i ndatán ndasaá yóo i vitin?", kachí kisi
ño'o yó'o xí'in taa ta kisa va'a ña'á. 21 Saá
chi taa ta kisa va'a kisi kómí ra ndayí kasa
va'a ra xí'in ño'o kisín ndatán káchí ini mii
ra ke'é ra. Kómí ra ndayí ke'é ra ñii kisi
ña xíni ñó'ó ní xa'a chiño ká'no ñato'ó, ta
kómí ra ndayí ke'é ra inka kisi ña xíni ñó'ó
xa'a chiño ña kundivi ñii ñii kivi.

22 Ta Ndios kóni ra saná'a ra noo yó ña
sáa ini ra xíni ra ña on vá'a, ta kóni ra saná'a
ra noo yó ndí taa tandeé ní kúu ra. Ñakán
kía kua'a ní yichi Ndios kúndeé ini ra xíni ra
kua'a ní ña on vá'a ké'é nivi na yóo ndatán
yóo kisi ño'o ña kuva'a xa'a ña ta'vi ña.
Vará Ndios xíni ra ndí nivi yó'o kua'an na
yichi on vá'a noo ndi'i xa'a na, ta saá ni,
xí'in ña ká'no ini ra ndáti ra ña nandikó ini
nivi yó'o. 23 Ta noo mii yó, nivi na ndíkon
ña'á, Ndios kóni ra saná'a ra ndí kúu ra taa
ta va'a ká'no ini, chi kundá'ví ini ra xini ra
mii yó ta kisa ká'no ini ra xa'a kuachi yó.
Saá chi nda ñanoó Ndios nakaxin ra mii yó
ña kutaku yó xí'in ra noo yóo ñava'a ná'no
ña livi. 24 Ndios kana ra mii yó ña kundikon
yó ra, ta sava yó kúu najudío ta inka yó on
vása kúu yó najudío. 25 Xa'a ñayó'o ká'an
to'on ña nika'an Ndios ña nitaa taprofeta
Oseas xina'á, kachí Ndios saá:

Kivi ña vaxi kana i nivi na on siví nañoo i
kúu,
ta ka'an i xí'in na, kachí i saá:
"Ndó'ó nduu nivi nañoo i, nivi na kundikon
yi'i.
Ta nivi na si'na na on vása ní-ki'vi ini i
xini i,
ta nayó'o nduu na nivi na kuki'vi ní ini i
koni i."

26 Ta mii xiiña noo nika'an i kuiya xina'á,
káchí i saá:
"Ndó'ó, nivi nañoo Israel, on siví nañoo i
kúu ndó", káchí i,
"ta kixaa kivi ta yi'i, taa ta kúu Ndios
tatáku, sakunaní i ndó'ó sa'ya i",
kachí Ndios, káchí to'on ña nitaa taprofeta
Oseas xina'á. 27 Ta inka xiiña noo to'on
Ndios ña nitaa taIsaías xina'á, káchí ña saá:
"Vará naIsrael kúu kua'a ní nivi, ndatán
yóo kua'a ní yotí yu'u takuií mini, ta ñii ti'vi
kuiti nivi yó'o kuu na sakaku Ndios. 28 Chi
kama kixaa kivi ña Ndios kasa nani ra xa'a
kuachi ndi'i nivi ñoyívi", káchí to'on Ndios,
ña nitaa taIsaías xina'á. 29 Ta tuku nitaa
taIsaías to'on Ndios ña káchí saá:
Ndios kúu taa taká'no ndino'o, ta kómí ra
ndi'i ndee.
Tá on vása ní-taxi ra ña kutaku ka sava
nasa'ya ñani síkuá taIsrael, níkúu,
ta nda ñii mii yó on vása táku ka yó vitin,
níkúu,
chi kundo'o yó ndatán ndo'o nivi na nixi'i
ndi'i,
kivi Ndios sandi'i ra xa'a nivi na xikuu
nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra† xina'á.
Tá nindo'o yó saá, níkúu, ta on kóo ka nda
ñii yó nañoo Israel táku vitin,
káchí to'on Ndios, ña nitaa taIsaías.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios sánduu ra nivi na ndii noo ra xa'a ña kándixa na Jesucristo

30 Ta saá, ¿yu kúu ña kúndaa ini yó vitin?
Kúndaa ini yó ndí nivi na on vása kúu naIs-
rael, vará nivi yó'o xina'á on vása ní-chikaa
na ndee xa'a ña kuu na nivi na ndii na on
vása ndíso kuachi noo Ndios, ta vitin, xa'a
ña kándixa na Jesucristo, Ndios sanduu ra
nayó'o nivi na ndii noo ra, ta va'a yóo na
xí'in ra. 31 Ta nivi naIsrael, vará chikaa
na ndee ña kasa ndivi na ndayí Ndios xa'a
ña nduu na nivi na ndii noo Ndios, ta
ni-kuchiño na nduu na nivi na ndii na on
koó kuachi ndíso noo Ndios. 32 ¿Ndachun
on vása ní-kuchiño naIsrael nduu na nivi
na ndii noo Ndios?, chi naIsrael yó'o, on
vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, ta
ndasaá kuiti kóni na nduu na nivi na ndii
noo Ndios xa'a ña kisa ndivi na ndayí ra. On
vása ní-xiin na kandixa na Jesucristo, chi
ndatán yóo yuu ña kákó'on xa'a nivi, saá
yóo Jesucristo noo naIsrael. 33 To'on Ndios
ña nitaa taIsaías xina'á, ndato'on ña xa'a
ñayó'o. Kachí Ndios saá:

† 9:29 Nivi nañoo Sodoma xí'in nañoo Gomorra xikuu na na ndiva'a ní ini, nda lo'o ni-kisa to'ó na Ndios, ñakán ti'ví ra ño'o xa'mi ña'á.

Koto ndó ví, xiki Sion noo nákaa ñoo
Jerusalén ti'ví i ñii taa xaa ra.
Ta ndatán yóo yuu ña kákoon xa'a nivi, saá
koo ra,
ta xa'a yuu yó'o koyo nivi, ta yo'vi ní ñani
na.
Ta ndi'i nivi na kandixa taa ta ti'ví i xaa
ñoyívi, on vása kúka'an noo nivi
yó'o,
saá kachí Ndios, nitaa taprofeta xina'á.

10

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndino'o ní
ini kóni i ndí Ndios sakaku ra nivi nañoo i
naIsrael. Ta xáku ndá'ví ní i noo Ndios xa'a
nayó'o. 2 Yi'i ndixa ndákuiin i xa'a nañoo i
naIsrael ndí xí'in ña ndino'o ini na chíkaa
na ndee ña kasa chiño na noo Ndios, ta on
vása kúndaa ini na ndasaá xíni ñó'ó ke'é na
ña sakusii na ini Ndios. 3 Saá chi on vása
kúndaa ini na ndí ñii laá Ndios kúu taa ta
kúchiño sanduu ra nivi na ndii na on koó
kuachi ndíso noo ra, ta nivi naIsrael kóni
na ndasa ndii xí'in mii na xa'a chiño va'a
kísa ndivi na. Ta saá on xiin na taxi xí'in
mii na ña kasa ndivi na ña chindú'u Ndios
ña ndasaá kuchiño nduu na nivi na ndii noo
ra ta va'a koo na xí'in ra. 4 Ndi'i ndayí ña
xa'nda chiño Ndios noo naIsrael xina'á, xa
kundivi ña xí'in ña ke'é Jesucristo kivi nixi'i
ra ta nataku ra. Ta saá ndi'i nivi na kúu
na kándixa Jesucristo, Ndios sánduu ra nivi
yó'o nandii na on koó kuachi ndíso noo ra.
5 Kuiya xina'á taMoisés nitaa ra to'on
xa'a ndayí Ndios, ña káchí saá: "Nivi na
kúndeé kísa ndivi ndi'i ña xá'nda chiño
ndayí Ndios, nivi yó'o kuu nandii noo Ndios
ta kutaku ndino'o na", káchí to'on Ndios
ña nitaa taMoisés. 6 Ta vitin kúndaa ini
yó ndí xa'a ña kándixa yó Jesucristo, Ndios
sanduu ra yó nivi na ndii noo ra ta kúndaa
ini yó ndí Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta xa'a
ñayó'o, on vása xíni ñó'ó ndaa yó ñoyívi
nino ña kana yó Jesucristo kixi ra xí'in yó
ñoyívi yó'o. 7 Ni on vása xíni ñó'ó noo yó
nda noo kónó nino, ña kana yó Jesucristo
ndaa ra xí'in yó ñoyívi yó'o. 8 Saá chi to'on
Ndios káchí ña saá: "Yatin ní yóo to'on
Ndios xí'in nivi, chi yóo ña yu'u na, ta yóo
ña ini na", káchí to'on Ndios ña nitaa na
xina'á. Ta to'on Ndios yó'o kúu to'on ña
ká'an ndoso ndi noo ndó vitin, ña ká'an
xa'a ndasaá kándixa yó Jesucristo ta ndíkon
yó yichi ra. 9 Ta saá ña xíni ñó'ó ke'é yó ña
sakaku Ndios mii yó kúu ñayó'o: Xíni ñó'ó
ndakuiin yó, ka'an yó to'on ña káchí ndí
Jesucristo kúu Taa taKá'no ta xá'nda chiño
noo mii yó, ta noo ndi'i ña yóo. Ta saá tuku
xí'in ña ndino'o ini yó xíni ñó'ó kandixa
yó ndí Ndios sanataku ra Jesucristo yó'o,
ta táku ra vitin. Ta xa'a ña ndixa kándixa
yó saá, Ndios sakaku ra mii yó ña kutaku
yó xí'in ra ndi'i saá kivi. 10 Saá chi tá xí'in
ndino'o níma yó kandixa yó Jesucristo, ta
saá Ndios kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó,
ta sanduu ra yó nivi na ndii na on koó
kuachi ndíso noo ra. Ta tá ndino'o ini
yó ka'an yó to'on ña káchí ndí kándixa yó
Jesucristo, ta xa'a ñayó'o Ndios sakaku ra
mii yó ña kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi.
11 Chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á
káchí ña saá: "Ndi'i nivi na ndáa ini Ndios,
nda ñii kivi on kuka'an noo nivi yó'o",
káchí to'on Ndios. 12 Saá chi ñii káchí va'a
náki'in Ndios nivi na kúu najudío xí'in nivi
na on vása kúu najudío,* chi ñii laá kúu
Ndios ndino'o, ta kúu ra Taa taKá'no noo
ndi'i nivi, ta ké'é ra ñava'a xí'in ndi'i nivi
na ndúkú ñava'a noo ra. 13 Chi to'on Ndios
káchí ña saá: "Ndi'i nivi na ká'an kána kivi
Ndios chi kándixa na ndí ñii laá ra kúu
Ndios ndino'o noo mii na, ta ndixa Ndios
sakaku ra nivi yó'o", saá káchí to'on Ndios.
14 Ta saá ni, tá on ta'án kandixa nivi Ndios
ndino'o, ta, ¿ndasaá kuchiño kana na ra ña
sakaku ra na? Tá on ta'án koni so'o nivi
to'on xa'a Ndios, ta, ¿ndasaá kuchiño nivi
kandixa na ra? Ta, ¿ndasaá koo koni so'o
nivi yó'o to'on xa'a Ndios, tá on koó nivi
na ndato'on xí'in na xa'a ra? 15 Ta, ¿ndasaá
kuchiño ko'on nivi ndato'on na to'on Ndios
noo inka nivi, tá on koó nivi na ti'ví ña'á
ko'on na ke'é na saá? Saá chi to'on Ndios
ña nitaa na xina'á káchí ña saá: "¡Livi ka
ví káa ña kixaa nivi na ndato'on to'on va'a
xí'in yó!", káchí ña.
16 Ta saá ni, sava nivi na xini so'o to'on
Ndios, on vása ní-xiin na chikaa so'o na
ña ká'an to'on va'a yó'o. Ta kuiya xina'á
nivi naIsrael ñii ki'va saá on vása ní-xiin
na kandixa na ña nika'an ndoso taprofeta
Isaías xí'in na. Ta xa'a nivi yó'o, taprofeta
Isaías nika'an ra xí'in Ndios, kachí ra saá:
"Tata Ndios, ¿míkía yóo nivi na kándixa
to'on ña ká'an yó xí'in na?", kachí taIsaías

* 10:12 Sava nivi na on vása kúu najudío kúu nagriego.

xí'in Ndios. 17 Ta saá kúndaa ini yó ndí si'na
xíni ñó'ó koni so'o nivi to'on Ndios ña ká'an
xa'a Jesucristo, saá chi ña xini so'o na to'on
yó'o táxi ña kuchiño kandixa na ra.
18 Ta vitin ndáka to'on xí'in mii i, ta
káchí i saá: ¿Án on ta'án koni so'o nivi
naIsrael to'on Ndios? ¡On siví saá!, chi
ndixa nivi yó'o xa xini so'o na to'on Ndios.
Saá chi ñii xiiña to'on Ndios ña nitaa na
xina'á káchí ña saá:
Xa nixita ní'nó to'on Ndios noo ndi'i nivi
ñoyívi,
ta nixaa to'on yó'o ndi'i xiiña ñoyívi,
káchí to'on Ndios. 19 Ta saá tuku ndáka
to'on xí'in mii i, káchí i saá: ¿Án on
vása ní-kundaa ini naIsrael ña ká'an to'on
Ndios? Chi kuiya xina'á taMoisés xikuu
ra ta si'na nitaa to'on Ndios ña ká'an xa'a
naIsrael, ta nika'an ra ndí on siví ndi'i
naIsrael kuu na chikaa so'o to'on Ndios. Ta
xí'in nivi yó'o na ni-xiin chikaa so'o to'on
ra, kachí Ndios saá:
Taxi i ña ndó'ó, nivi nañoo i naIsrael, koo
kuíni ini ndó xa'a ña koni ndó ña
ke'é i ñava'a xí'in inka nivi, na on
vása kúu nañoo i.
Taxi i ña kusaa ní ini ndó xa'a ña ke'é i
ñava'a xí'in nivi na inka ñoo,
vará kani sini ndó ndí nivi yó'o kúu na on
vása kúndaa ini ñandaa,
kachí Ndios xí'in naIsrael. 20 Ta tuku ni-
taa taprofeta Isaías inka to'on ña nika'an
Ndios, kachí ra saá:
Nivi na on vása ní-nandukú yi'i, nayó'o
naní'i na yi'i.
Nivi na on vása ní-ndaka to'on xa'a i, ta
yi'i, taxi i ña kundaa ini nivi yó'o yu
kúu i,
kachí Ndios. 21 Ta nika'an Ndios xa'a naIs-
rael, kachí ra saá: "Ndiví ndaa nixiyo ti'va i
ña va'a naki'in i naIsrael, ta ni-xiin na kixi
na noo i, chi nivi nasó'ó kúu na", káchí
to'on Ndios ña nitaa taIsaías xina'á.

11

To'on yó'o ká'an
ñii ti'vi kuiti nivi naIsrael kúu na ndíkon Ndios

1 Ta saá tuku ndáka to'on xí'in mii i,
káchí i saá: Ndixa Ndios nakaxin ra nivi
nañoo i Israel nduu na nañoo ra, ta vitin,
¿án xa ndikó ini Ndios? ¿Án on xiin ka ra
koni ra noo nivi naIsrael yó'o? ¡On vása saá
yóo ña! Ndixa mii yi'i, ñii taIsrael kúu i, chi
kaku i tixin nasa'ya ñani síkuá taAbraham.
Ta kúu i tatá'an ñii ti'vi nivi naIsrael, ña
naní tribu Benjamín. 2 Nda ñanoó, Ndios
nakaxin ra nivi naIsrael ña nduu na nivi
nañoo ra, ta vitin Ndios nda lo'o on vása
ká'an ra ndí on xiin ka ra koni ra noo nivi
yó'o. ¿Án on vása náká'án ndó to'on Ndios
ña nitaa na xina'á xa'a taprofeta Elías?
Tayó'o ndato'on ra xí'in Ndios ña chíkaa ra
kuachi sata naIsrael, kachí ra saá: 3 "Tata
Ndios, nañoo i naIsrael yó'o xa xa'ni na
kua'a ní naprofeta, na xikuu na ndato'on
to'on mii ún xí'in na, ta nivi naIsrael yó'o
xani na ndi'i nama yii noo nisoko ndi kiti
xa'a ña kísa to'ó ndi yó'ó. Ta siín laá yi'i kúu
ta kíndoo táku ka, ta vitin nivi yó'o ndúkú
na ndasaá ka'ni na yi'i", kachí taElías xí'in
Ndios. 4 Ta Ndios ndakuiin ra, kachí ra saá:
"Yóo uxa mil taa na kúu na nakaxin i, ta
ndixa ndíkon na yi'i, ta nayó'o nda ñii kivi
on vása ní-kisa to'ó na ndios vatá ña naní
Baal", kachí Ndios xí'in taElías kuiya xina'á.
5 Ta kivi vitin ñii ki'va saá yóo ñii ti'vi nivi
nañoo i naIsrael na kúu na nakaxin Ndios
ña kundikon na ra. Ke'é Ndios ñava'a yó'o
xí'in na, chi taa ta va'a ní ini kúu ra. 6 Ndixa
ndasaá kuiti xa'a ñava'a ní ini Ndios kúu ña
ké'é ra ñava'a xí'in nayó'o, ta nda lo'o on
siví xa'a ña ñii chiño va'a kisa ndivi nayó'o
kúu ña ké'é Ndios ñava'a xí'in na. Tá xa'a
chiño va'a kisa ndivi nivi kúu ña Ndios ké'é
ra ñava'a xí'in na, níkúu, ta saá ñava'a ké'é
Ndios xí'in nivi kúu ña cha'vi ra na xa'a
chiño na, ta ña kisa ndivi Jesucristo xa'a ña
sakaku ra nivi on vása ndáya'ví ña, níkúu.
7 Ta saá, ¿yukía kóni kachí to'on yó'o
ña sakán nitaa i? Kóni kachí ña ndí on
siví ndi'i naIsrael kúu nivi na xa naní'i ña
ndúkú na, so ñii ti'vi kuiti naIsrael kúu
nivi na xa naní'i ña ndúkú na. Saá chi
ñii ti'vi nivi yó'o kúu na nakaxin Ndios ña
kundikon na ra. Ta inka tá'ví nivi nañoo
Israel nduu na nivi nasó'ó noo to'on Ndios.
8 Saá chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á
káchí ña saá: "Ndios taxi ra ndí nivi yó'o
nduu na nivi na yóo ndatán yóo nivi na on
vása táku. Ta saá, vará yóo nduchu noo na,
ta on vása kúchiño koto na yu kúu ñandaa.
Ta vará yóo so'o na, ta on vása kúchiño
koni so'o na to'on Ndios. Ta saá yóo nivi
yó'o nda kivi vitin", káchí to'on Ndios xa'a
naIsrael. 9 Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, yóo to'on ña nika'an tarey
David xa'a naIsrael na kúu na on xiin chikaa
so'o to'on Ndios, kachí ra saá:

Vikọ ña sákana nivi yó'o, va'a ka ná nduu
vikọ yó'o, ndatán ñii yavi kónó nọọ
nakava nivi yó'o.
Ta ñii ki'va ndatán yóo ñonọ se'é ña xa
ndáti nakava tíkiti ini ña, ta xọ'vi ní
rí, saá koo vikọ ña sákana nivi yó'o.
Chi Ndios ndixa saxọ'vi ra nivi yó'o xa'a ña
ọn xiin na kundikọn na ra.
10 Ta va'a ka ná koo kuáá nduchu nọọ nivi
yó'o, ña ọn kuchiño koto na yu kúu
ñandaa.
Ta va'a ka ndeé ní ná xọ'vi nivi yó'o, tanda
ná kutoso sata nivi yó'o ndi'i saá
kivi,
káchí tọ'on Ndios ña nitaa taDavid xina'á
xa'a nivi naIsrael, na ọn xiin chikaa sọ'o
tọ'on Ndios.

Tọ'on yó'o ká'an ndí Ndios sakaku ra kua'a ní nivi na ọn vása kúu najudío

11 Ta tuku ndáka tọ'on xí'in mii i, káchí i
saá: ¿Yu kúu ña kundo'o najudío, na ni-xiin
chikaa sọ'o tọ'on Ndios? ¿Án ndixa nda
ñii kivi ọn vása kuchiño nduu na nivi na
va'a kutaku xí'in Ndios? ¡Ọn ndixa koo
ña saá! Saá chi vará kua'a ní najudío ọn
vása ní-chikaa sọ'o na tọ'on Ndios xa'a
Jesucristo, ta xa'a ña ke'é na saá taxi ña
ndí Ndios sakaku ra kua'a ní inka nivi na
ọn vása kúu najudío. Saá ke'é Ndios, chi
kóni ra ndí najudío nduu na nivi na kuíni
ini koni inka nivi na ọn siví najudío kúu,
xa'a ñava'a ke'é Ndios xí'in nayó'o. 12 Saá
chi vitin xa'a ña ni-xiin najudío chikaa sọ'o
na tọ'on Ndios, inka nivi ñoyívi na ọn vása
kúu najudío, nayó'o naki'in na ñava'a saní'i
Ndios na. Ta saá, tá kixaa kivi ndi'i nivi na
kúu najudío nandikó ini na ta va'a koo na
xí'in Ndios, ta xa'a ña ke'é na saá, ¡ndixa
ví'í ka koo ñava'a naki'in ndi'i nivi ñoyívi
yó'o!
13 Vitin ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na ọn
vása kúu najudío, chi yi'i kúu ñii taapóstol
ta ti'ví Ndios kasa chiño nọọ nivi na ọn vása
kúu najudío. Ta yi'i ndixa chínóo síkón i
chiño yó'o, chi chiño ña ndáya'ví ní kúu ña.
14 Saá chi, xa'a chiño ña kísa ndivi i, kóni i
ndí nivi najudío ná kukuíni ini na koni
na inka nivi na ọn vása kúu najudío xa'a
ñava'a ña naki'in nayó'o nda'a Ndios. Ta
saá najudío yó'o ndukú na ndasaá kuchiño
va'a naki'in na ñava'a yó'o, tanda nandikó
ini na, ta saá Ndios ke'é ra ñava'a xí'in na
ña sakaku ra na. 15 Ta vitin xa'a ña kuxíká
najudío nọọ Ndios, ñayó'o táxi ña ndí nivi
na ọn vása kúu najudío va'a nakutá'an na
xí'in Ndios. Ta saá táná kixaa kivi ña Ndios
va'a naki'in ra ndi'i najudío, ta, ¿yu kúu
ña koo saá? Ndixa ña koo saá kúu ña nivi
najudío kutaku ndino'o na nọọ Ndios. Saá
ndatán nixiyo nivi na xa nixi'i, ta nataku
na, saá koo nayó'o kivi Ndios va'a naki'in
ra na, ta va'a nakutá'an na xí'in ra. 16 Vitin
ndatọ'on i xí'in ndó inka tọ'on ña sáná'a, ta
tọ'on yó'o káchí ña saá: Tá yóo ñii yuxan
ká'no, ta nivi tá'ví na yuxan yó'o, ta ñii
ñá'ño lo'o kúu ñayii chi sókọ na ña nọọ
Ndios, ta saá ndixa kúndaa ini yó ndí ñayii
kúu ndi'i yuxan ña kíndọọ. Ta ñii ki'va saá
kúndaa ini yó tá tio'o yitọn kúu ñayii, chi
yitọn tón nakaxin Ndios kúu nó, ta saá tuku
kúndaa ini yó ndí ndi'i nda'a yitọn yó'o kúu
tón yii.

17 Ta ndatán yóo yitọn tón olivo tón tata,
saá yóo nivi nañoo i najudío. Ta Ndios
xa'nda ra sava nda'a yitọn yó'o, ta nọọ
nita'nda yó'o, chiko'ni ndoso ndaa ra inka
nda'a yitọn, tón kúu tón olivo yukú ña
kua'no ndaa nó nọọ nda'a tón olivo tón
tata yó'o. Saá kua'no nda'a ña chiko'ni
ndoso ndaa na yó'o, chi naki'in ña suku ña
vaxi nda nọọ tio'o tón olivo tón tata, ta saá
va'a kutaku nda'a ña xikuu nda'a tón olivo
yukú. Ta ndatán yóo nda'a yitọn tón olivo
tón yukú yó'o, saá yóo ndó'ó, nivi na ọn
vása kúu najudío. 18 Ta xa'a ñayó'o, nda lo'o
ọn vása va'a kasa ká'no xí'in mii ndó, ta ni
ọn vá'a kani sini ndó ndí ndó'ó kúu nivi na
va'a ka nọọ najudío. Tá xáni sini ndó saá, ta
xíni ñó'ó naká'án ndó ndí ọn siví nda'a tón
yitọn kúu ña táxi suku ña va'a kutaku tio'o
tón yitọn, ta ndixa nda'a tón yitọn kúu ña
náki'in suku ña va'a kutaku ña, chi tio'o tón
yitọn kúu ña táxi suku yó'o nda'a tón yitọn.

19 Va kivi saá ndakuiin ndó'ó nivi na ọn
vása kúu najudío, ka'an ndó xí'in i, kachí
ndó saá: "Xa'a ña kóni Ndios chiko'ni
ndoso ndaa ra nda'a yitọn tón olivo yukú,
tón kúu mii ndi, kúu ña xa'nda ra nda'a
tón olivo tón tata ta sakana ra nda'a yó'o",
kachí ndó xí'in i. 20 Ta saá yi'i, ndakuiin i
ka'an i xí'in ndó, kachí i saá: Xíni ñó'ó
naká'án ndó ndí xa'a ña ọn vása ní-xiin
najudío kandixa na Jesucristo kúu ña Ndios
xa'nda ra nda'a yitọn tón tata, tón kúu
najudío yó'o. Ta ndó'ó, na kúu nda'a yitọn
tón olivo yukú, va'a táku ndó xí'in Ndios

vitin xa̱'a̱ ña ndasaá kuiti kándixa ndó
Jesucristo. Ña̱kán nda̱ lo'o o̱n vása yóo
xa̱'a̱ ña kasa ká'no xí'in mii ndó, ta va̱'a ka̱
kuyi'ví ini ndó ko̱to̱ kuxíká ndó no̱o̱ Ndios.
21 Saá chi vará najudío kúu nda'a̱ ndino'o
mii yito̱n tón olivo tón ta̱ta̱, ta Ndios o̱n
vása ní-kisa ká'no ini ra xa̱'a̱ ña o̱n vása
ní-xiin na kandixa na Jesucristo. Ta ndó'ó,
na o̱n siví najudío kúu, táná sandakoo ndó
ña kándixa ndó Jesucristo, ta Ndios ñii ki'va
saá o̱n kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndó'ó, na
kúu nda'a̱ yito̱n tón olivo yukú. 22 Xíni
ñó'ó kunda̱a̱ va̱'a ini ndó ñayó'o: Ndios
kúu ta̱a ta̱ táxi ña xo̱'vi nivi na o̱n xiin
chika̱a̱ so̱'o to̱'on ra, ta saá tuku Ndios kúu
ta̱a ta̱ ká'no ini, ta ké'é ra kua'a̱ ní ñava̱'a
xí'in ndó'ó, na kúu nivi na va̱'a yóo xí'in
ra. Ta saá ni, ña xíni ñó'ó ní kúu ña o̱n
sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo,
chi táná ke'é ndó saá, ta Ndios ka'nda ra
nda'a̱ yito̱n yukú tón kúu ndó'ó, ta o̱n kuu
ka̱ ndó nda'a̱ yito̱n tón ta̱ta̱. 23 Ta najudío,
táná ndikó ini na ta kandixa na Jesucristo,
ta Ndios kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi
na, ta tuku va̱'a naki'in ra na. Vará najudío
yó'o xikuu na nda'a̱ yito̱n tón nita̱'nda̱,
ta Ndios nachiko'ni ndoso tuku ra na no̱o̱
si'na xindoso na xikuu na nda'a̱ yito̱n tón
ta̱ta̱. Saá koo ña, chi Ndios kómí ra ndee̱
ke'é ra ndi'i ñayó'o. 24 Saá chi no̱o̱ Ndios
o̱n vása yo̱'vi nixiyo ña sa̱nduu ra nda'a̱ tón
olivo yukú ña nduu ñayó'o nda'a̱ tón olivo
tón ta̱ta̱. Ta víka̱ ví nda̱ lo'o o̱n vása yo̱'vi
koo no̱o̱ Ndios ña sanduu tuku ra nda'a̱ tón
olivo tón ta̱ta̱ ña ndikó ña nduu ña nda'a̱
mii nó.

To̱'on yó'o ká'a̱n
ñii kivi najudío o̱n kutaku xíká ka̱ na no̱o̱ Ndios

25 Nañani yó xí'in náki'va̱ yó, na o̱n vása
kúu najudío, nda̱ lo'o o̱n vá'a ña kani sini
ndó ndí ndó'ó kúu na ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱
najudío xa̱'a̱ ña Ndios na̱ki'in ra ndó'ó.
Saá chi vitin ña ni-xiin najudío chika̱a̱ so̱'o
na to̱'on Ndios kúu ña kundivi ña chitóni
Ndios. Vará ña chitóni Ndios yó'o xinaka̱a̱
se'é ña no̱o̱ yó, ta vitin Ndios táxi ra ña
kúnda̱a̱ ini yó xa̱'a̱ ña. Chi Ndios chitóni
ra saá: Sava najudío nduu na nivi nasó'ó
ní ta kutaku xíká na no̱o̱ Ndios kua'a̱ ní
kivi. Saá chi kua'a̱ ní ka̱ nivi na o̱n vása kúu
najudío xíni ñó'ó ki'vi na yichi Ndios, ta
Ndios ndáti ra ña ndi'i ki'vi nayó'o, 26 ta saá
Ndios saka̱ku ra ndi'i nivi na kúu najudío.
Saá chi xina̱'á nitaa na to̱'on Ndios ña káchí
saá:
Ñii kivi ña va̱xi, kixa̱a̱ ñii ta̱a ta̱ kixi ñoo
Jerusalén ña nákaa̱ no̱o̱ xiki Sion,
ta kuu ra ta̱a ta̱ taxi ko̱'o̱n ndíka̱ nivi no̱o̱
ndee̱ ña o̱n vá'a.
Ta ta̱yó'o kindaa ra ndi'i nivi na kúu sa'ya
ñani síkuá ta̱Jacob nda'a̱ ndee̱ ña o̱n
vá'a,
ta kindaa ra ndi'i kua̱chi ndíso na.
27 Chi ñayó'o kúu ña chindú'u i kasa ndivi i
xí'in nivi yó'o,
kivi kasa ká'no ini i xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi na,
káchí to̱'on Ndios ña nitaa na xina̱'á.
28 Vitin najudío kúu nivi na sáa̱ ini xíni
Ndios xa̱'a̱ to̱'on va̱'a ña ndáto̱'on xa̱'a̱ Je-
sucristo, chi o̱n xiin na kandixa na to̱'on
yó'o. Ta xí'in ña ké'é najudío saá, Ndios
ta̱xi ra nda'a̱ ndó'ó, nivi na o̱n vása kúu
najudío, ña kuchiño kandixa ndó Jesucristo
ta kundiko̱n ndó ra. Ta saá ni, Ndios kí'vi
ka̱ ini ra xíni ra najudío nda̱ kivi vitin, chi
na̱ka̱xin ra najudío kuu na nañoo ra, chi
saá kindoo ra nika̱'a̱n ra xí'in xii síkuá na
ta̱Abraham, ta̱Isaac ta xí'in ta̱Jacob. 29 Saá
yóo ña, chi Ndios nda̱ lo'o o̱n vása násama
ra to̱'on nika̱'a̱n ra. Tá Ndios xa chitóni
ra saní'i ra ñava̱'a nivi, ta nda̱ ñii kivi o̱n
vása kindaa ra ña nda'a̱ na. Tá Ndios xa
ka̱na ra nivi kundiko̱n na ra, ta ña ka̱na ra
yó'o ndi'i saá kivi ndáya̱'ví ña. 30 Ta ndó'ó
nivi na o̱n vása kúu najudío, xina̱'á o̱n vása
ní-xiin ndó chika̱a̱ so̱'o ndó to̱'on Ndios, ta
vitin najudío kúu na o̱n xiin chika̱a̱ so̱'o
to̱'on ra. Ta xa̱'a̱ ña ke'é najudío saá, Ndios
kundá'ví ini ra xíni ra ndó'ó, ta kisa ká'no
ini ra xa̱'a̱ kua̱chi ndó, ta va̱'a na̱ki'in ra
ndó'ó. 31 Ta nivi na kúu najudío o̱n xiin na
chika̱a̱ so̱'o na to̱'on ra vitin. Ta saá ni, ñii
kivi ña va̱xi nayó'o nandikó ini na. Ta saá
ñii ki'va nda̱tán Ndios kundá'ví ini ra xíni
ra ndó'ó, ta kisa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi
ndó, saá ke'é Ndios xí'in najudío yó'o, ta
tuku va̱'a naki'in ra na. 32 Chi Ndios ta̱xi ra
ña ndi'i nivi o̱n chika̱a̱ so̱'o na to̱'on ra, xa̱'a̱
ña kúchiño kundá'ví ini ra koni ra ndi'i nivi
yó'o, ta kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi na.
33 ¡Nda̱ lo'o o̱n vása kúnda̱a̱ ini yó ndasaá
ví kónó ní yóo ñava̱'a ní ini Ndios! ¡Ndíchí
ní sini ra, ta xíni va̱'a ndi'i ra ña yóo! Ta
mii yó, o̱n vása kúchiño kunda̱a̱ ini yó ña
chitóni Ndios kundo'o nivi ñoyívi yó'o, ni
o̱n vása kúchiño kunda̱a̱ ini yó ndasaá kísa
ndivi Ndios chiño ña kóni mii ra. 34 Saá

káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á: "¿Án nda yóo ví nivi na kúchiño kundaa ini ña
xáni sini Ndios? ¿Án nda yóo ví nivi na
kúchiño ndato'on xí'in Ndios xa'a ña xíni
ñó'ó ke'é ra?" 35 On vá'a chikaa ini nivi,
káchí na saá: "Si'na taxi yó ñava'a nda'a
Ndios, ta saá xíni ñó'ó ra sandikó ra inka
ñava'a ña kóni mii yó", káchí na. 36 Nda
lo'o on vá'a chikaa ini nivi saá, chi Ndios
kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi nino. Saá chi xí'in
ndee Ndios xikoo ndi'i ña, ta ndi'i ña kuva'a
yóo ña xa'a ña kundivi ña kóni Ndios. ¡Ná
kanóo síkón ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña
vaxi! Saá ná koo.

12

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo

1 Nañani yó xí'in nákiva yó, xa kua'a ní
ñava'a ke'é Ndios xí'in yó chi kúndá'ví ní
ini ra xíni ra mii yó. Ta xa'a ñayó'o, yi'i
xáku ndá'ví i noo ndó ña ndino'o ini ndó
soko xí'in mii ndó noo Ndios ña va'a kutaku
ndii ndó noo ra, ta kasa ndivi ndó ndi'i
ña kóni ra. Saá sakusii ndó ini Ndios, chi
xí'in ña kutaku ndó saá ndixa kísa ká'no
ndó ra. 2 On kundikon ka ndó yichi ña on
vá'a ñoyívi yó'o, ta taxi xí'in mii ndó nda'a
Ndios ña ndasa xaá ra ndi'i ña xáni sini ndó,
ñakán va'a kutaku ndó yichi Ndios. Ta saá
kuchiño ndó kundaa va'a ini ndó yu kúu
ñava'a kóni Ndios, chi ñayó'o kúu ñava'a
ndino'o, ta sákusii ña ini Ndios.
3 Ndios kúu taa ta va'a ini, ta xa'a ñayó'o
sakuiso ra chiño yi'i kúu i taapóstol ta kísa
chiño noo Jesucristo. Ta saá ká'an i xí'in
ndó'ó vitin, káchí i saá: On vá'a kani sini
yó ndí ndasaá mii yó kúu nivi na ndáya'ví
ní ka noo inka nivi, ta va'a ka vivíi kani
sini yó xa'a mii yó. Saá chi nda'a ñii ñii
mii yó, nivi na kúu na kándixa Jesucristo,
Ndios xa taxi ra ndee ña va'a nda'a yó ña
kúchiño yó chindeé tá'an yó, ta va'a kasa
ndivi yó chiño ra. Ta saá tá va'a kúndaa ini
yó yu kúu ndee va'a kómí yó ña taxi Ndios
nda'a yó, ta saá kúchiño yó vivíi kani sini
yó xa'a mii yó. 4 Vará ñii níí kúu yikí koñu
ñii nivi, ta yikí koñu yó'o kómí ña kua'a ní
xiiña, ta ñii ñii xiiña xa yóo noo kísa chiño
mii ña. Saá chi xa síín síín chiño kísa ndivi
ñii ñii ña. 5 Ta ndatán yóo kua'a ní xiiña
ñii yikí koñu nivi saá yóo ndi'i mii yó, nivi
na kándixa Jesucristo. Saá chi kua'a ní nivi
kúu yó, ta ndi'i mii yó ñii náta'an yó kúu yó
ndatán yóo ñii níí yikí koñu nivi.

6 Ta on siví ñii laá kuiti noo kúu ndee ña
va'a ña saní'i Ndios ñii ñii yó, ta táxi ra ndee
va'a nda'a ñii ñii yó, ndatán yóo ña káchí
ini mii ra. Ta xa'a ñayó'o sava yó kómí yó
ndee ña ndato'on yó xí'in inka nivi to'on ña
káku Nima Ndios, ta saá xíni ñó'ó ndato'on
yó to'on Ndios yó'o xí'in nivi. Ta to'on
ña ndáto'on yó xíni ñó'ó koo yu'ú ña xí'in
inka to'on Ndios ña kándixa ndi'i yó na
kúu na ndino'o ndíkon Jesucristo. 7 Ta yóo
sava yó na naki'in ndee va'a nda'a Ndios
ña kúchiño yó kasa ndivi yó chiño ña va'a
chindeé inka nivi, ta saá xí'in ña ndino'o
ini yó ná kasa ndivi yó chiño yó'o. Ta yóo
sava yó na naki'in ndee va'a nda'a Ndios ña
saná'a yó to'on ra inka nivi, ta saá va'a xí'in
ña ndino'o ini yó saná'a yó na. 8 Ta yóo
sava yó na naki'in ndee va'a nda'a Ndios
ña chikaa yó ndee ini inka nivi, ta saá va'a
xí'in ña ndino'o ini yó ke'é yó saá. Ta yóo
sava yó na naki'in ndee va'a nda'a Ndios
ña kúchiño chindeé yó inka nivi xí'in ña
ndáya'ví kómí yó, ta saá on vá'a kuu yó nivi
na sí'nda, ta nda víka ná taxi yó ña xíni ñó'ó
nda'a nivi. Ta yóo sava yó na naki'in ndee
va'a nda'a Ndios ña kúchiño kuiso chiño
yó xí'in inka nivi, ta saá xí'in ña vivíi ta
xí'in ña ndino'o ini yó va'a kasa ndivi yó
chiño yó'o. Ta yóo sava yó na naki'in ndee
va'a nda'a Ndios ña kúchiño ke'é yó ñava'a
xí'in nivi xa'a ña kúndá'ví ini yó xíni yó nivi
yó'o, ta saá xí'in ñasii ini yó xíni ñó'ó ke'é
yó ñava'a xí'in na.

9 Xíni ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó kuki'vi
ini yó koni yó inka nivi. Ta xíni ñó'ó ndixa
kusaa ini yó koni yó ña on vá'a, ta ndixa
kundikon yó yichi va'a. 10 Ta ndatán kí'vi
ini yó xíni yó nañani yó xí'in nákiva yó,
na kúu nave'e mii yó, ñii kiva saá xíni ñó'ó
kuki'vi ini yó koni yó ndi'i nivi na kándixa
Jesucristo. Kasa to'ó tá'an yó, ta chikaa ní
ka ini yó ke'é yó ña chindeé natá'an yó na
kándixa Jesucristo, ta on vása kundi'i ní ini
yó xa'a ña chindeé xí'in mii yó.

11 Nañani yó xí'in nákiva yó, on vá'a kuu
yó nivi na xúxán ní, ta xí'in ña ndino'o ini
yó chikaa yó ndee xí'in mii yó ña kasa chiño
yó noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó.

12 Va'a ná kusii ini yó chi ndixa ndáa
ini yó Ndios ña kasa ndivi ra ndi'i to'on
ra. Tá xo'vi yó, ta va'a ká'no ná koo ini yó
ña kundeé ini yó xí'in ñayo'vi yó'o, ta nda
ñii kivi on vása sandakoo yó ká'an yó xí'in
Ndios.
13 Ta xí'in ña kómí yó, va'a taxi yó ña
xíni ñó'ó nda'a nañani yó xí'in náki'va yó
na kándixa Jesucristo na on koó ña kómí.
Ta ndi'i nivi na kixaa ve'e yó, vivíi naki'in
yó na, ta nda'a nivi yó'o taxi yó ña kuxu na,
ta taxi yó noo nakindée na.
14 Tá yóo nivi na sáxo'vi mii yó xa'a ña
ndíkon yó Jesucristo, ta va'a ka ndukú yó
noo Ndios ña ke'é ra ñava'a xí'in nivi yó'o
na sáxo'vi mii yó. Ta nda lo'o, on vá'a sataví
chi'ña yó nivi na ké'é ña on vá'a xí'in yó. Ta
nda víka, va'a ka'an yó xí'in nivi yó'o, kachí
yó saá: "Ná koo ñava'a xí'in ndó", kachí yó
xí'in na.
15 Tá yóo nivi na kúsii ní ini, ta saá mii
yó va'a ná kusii ini yó xí'in nivi yó'o. Tá yóo
nivi na kúchuchú ní ini ta xáku ní na, ta saá
mii yó va'a ná kuaku yó xí'in nivi yó'o.
16 On vá'a kani tá'an yó xí'in nivi, ta va'a
ka vivíi ná kutaku yó xí'in ndi'i nivi. On
vá'a kasa ká'no ní xí'in mii yó, ta va'a ka ná
koo yó ndatán yóo nivi na nino ini. On vá'a
kani sini yó ndí ndasaá kuiti mii yó kúu nivi
na ndíchí ní sini.
17 Tá nivi ké'é na ña on vá'a xí'in yó, ta
on vá'a cha'vi mii yó nivi yó'o xí'in ña on
vá'a. Nda víka, chikaa ka yó ndee ña ke'é yó
ñava'a noo ndi'i nivi. 18 Ta ndixa xíni ñó'ó
taxi xí'in mii yó nda noo xaa ndee yó, ña
vivíi kutaku yó xí'in ndi'i nivi. 19 Nañani yó
xí'in náki'va yó, on nda lo'o on vá'a sandikó
yó ña on vá'a xí'in nivi na ké'é ña on vá'a
xí'in yó. Ta va'a ka ná sandakoo yó ña on
vá'a yó'o nda'a Ndios ña cha'vi ra nivi yó'o
xa'a ña ke'é na. Saá chi yóo to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, kachí ña saá: "Yi'i, Ndios,
kúu taa ta kasa nani xa'a kuachi, ta yi'i kúu
ta cha'vi ndi'i nivi xa'a ña ke'é na", kachí
Ndios. 20 Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, kachí ña saá: "Tá yóo nivi
na sáa ini xíni na ndó'ó, ta nivi yó'o xí'i
ní na soko, ta saá va'a taxi ndó nda'a na
ña kuxu na. Tá yóo nivi na sáa ní ini xíni
na ndó'ó, ta nivi yó'o yíchi ní na takuií, ta
va'a taxi ndó takuií ná ko'o na. Ña ke'é ndó
saá xí'in nivi yó'o kúu ña sakuka'an ndó
noo na, tanda xino sáa nii noo na xa'a ña
kuka'an noo nivi yó'o. Ta ndatán yóo ña
ndíi ñi'ní noo yatin ní xíxi ño'o, saá koo ña
ndii ní sini nivi yó'o", kachí to'on Ndios.
21 Ta saá on vá'a taxi yó ndí ña on vá'a
kundeé ña noo mii yó. Nda víka, ndixa xíni
ñó'ó ke'é yó ñava'a, ta saá kundeé yó noo
ña on vá'a.

13

1 Ndi'i mii yó xíni ñó'ó kasa ndivi yó ña
ká'an nachiño na kúu na xá'nda chiño noo
yó. Saá chi ndi'i ndayí ña kómí nachiño
xí'in inka naná'no na ndíso chiño xí'in yó,
kúu ndayí ña kixi noo Ndios. Ta ndi'i
ndayí ña kómí nivi kúu ña chindú'u Ndios.
2 Ta saá ndi'i nivi na on xiin kasa ndivi ña
xá'nda chiño nachiño noo na, ta xí'in ña
ké'é na saá, kúu na nivi na toon ini noo
ña xá'nda chiño Ndios noo na, chi Ndios
kúu taa ta táxi ndayí nda'a nachiño. Ta
yóo nivi na on xiin kasa ndivi ña xá'nda
chiño nachiño noo na, ta ndixa nachiño
saxo'vi na nivi yó'o xa'a ña kisa toon ini
na. 3 Saá chi on siví xa'a ña kuyi'ví nivi na
ké'é ñava'a, kúu nachiño na kómí ndayí. Ta
nivi na ké'é ña on vá'a, ta va'a ka nivi yó'o
ná kuyi'ví na noo nachiño. ¿Án kóni ndó
kuu ndó nivi na on vása yí'ví noo nachiño?
Ta saá xíni ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va'a,
ta xí'in ña ké'é ndó saá, nachiño ka'an
na ñava'a xa'a ndó. 4 Saá chi nachiño na
xá'nda chiño noo yó kúu na nivi na kísa
chiño noo Ndios xa'a ña chindeé na mii yó
ña koo ñava'a xí'in yó. Ta saá ni, tá ndó'ó
ké'é ndó ña on vá'a, ta va'a ná kuyi'ví ini
ndó, chi on siví ña mani kúu ña ní'i nachiño
espada siin. Nachiño yó'o kúu na kísa
chiño noo Ndios, ta kómí na ndayí Ndios ña
saxo'vi na nivi na ké'é ña on vá'a. 5 Ta ndixa
xíni ñó'ó kasa ndivi yó ña xá'nda chiño
nachiño noo yó, ta on siví ndasaá kuiti xa'a
ña yí'ví yó saxo'vi na mii yó kúu ña ké'é yó
ñava'a saá. Chi kúndaa ini yó ndí xa'a ña
sakusii yó ini Ndios kúu ña vivíi kasa ndivi
yó chiño ña xá'nda chiño nachiño noo yó,
ta saá on koó xa'a ña sakuiso yó kuachi sata
mii yó. 6 Ta xa'a ñayó'o, xíni ñó'ó cha'vi yó
cuota nda'a nachiño na xá'nda chiño noo
yó. Chi nachiño yó'o kúu na kísa chiño noo
Ndios, ta táxi xí'in mii na ña va'a kasa ndivi
na chiño ña ndíso na.
7 Ñakán va'a taxi yó nda'a ñii ñii nivi ña
xíni ñó'ó taxi yó nda'a na. Tá xíni ñó'ó

cha'vi yó xí'in si'ún noo nachiño xa'a ño'o
ña kómí yó án xa'a inka ñakuíká kómí yó,
ta saá va'a cha'vi yó nda'a na. Tá yóo nivi
na xíni ñó'ó naki'in ñato'ó, ta saá va'a ná
taxi yó ñato'ó nda'a na. Tá yóo nivi na xíni
ñó'ó naki'in ña kasa ká'no yó na, ta saá va'a
ná kasa ká'no yó nivi yó'o. 8 Va'a ná on
kuníká yó noo nda ñii nivi. Ta ñii laá kuiti
ña va'a kuníká yó noo inka nivi kúu ña xíni
ñó'ó kuki'vi ní ini yó koni yó na. Tá ndixa
kí'vi ini yó xíni yó nivi, ta xí'in ñayó'o kisa
ndivi yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios.
9 Saá chi ndayí Ndios káchí ña saá: "On vá'a
ki'vi taa kuachi xí'in ña'a ñá on sivi ñásí'í
ra kúu; ta ñii ki'va saá on vá'a ki'vi ña'a
kuachi xí'in taa ta on sivi yii ñá kúu; on
vá'a ka'ni yó nivi; on vá'a kasa kuí'ná yó;
on vá'a kutoo yó kukomí yó ña kómí inka
nivi", saá káchí ndayí Ndios. Ta ndi'i ndayí
yó'o kaku ña noo ndayí ká'no ña káchí saá:
"Ñii ki'va ndatán yóo ña kí'vi ini yó xíni yó
xí'in mii yó, saá xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni
yó natá'an yó", káchí ña. 10 Tá ndixa kí'vi
ini yó xíni yó natá'an yó, ta saá on ke'é yó
ña on vá'a xí'in na. Tá ndino'o kí'vi ini yó
xíni yó natá'an yó, ta ndixa xí'in ña ké'é yó
saá, kísa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios.

11 Kúndaa va'a ini yó ndí kivi vitin kúu
kivi ña xíni ñó'ó ní, ta xa'a ñayó'o on vá'a
kutaku ka yó ndatán táku nivi na kísin.
Ta xíni ñó'ó kundito va'a yó, chi xa yatin
ní vaxi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o
ña sakaku ra mii yó. Ñii ñii kivi ña yá'a
táku yó, ta táxi ña kuyatin ka kivi ña ndikó
Jesucristo. Ta saá kivi ña ndikó ra yóo yatin
ka ña xí'in kivi vitin noo kivi ña kixá'á yó
kándixa yó ra. 12 Kivi vitin ndatán yóo ña
xa kua'an ndi'i ñoó ta xa yatin ní kóni tivi,
saá yóo ña. Ta saá xa'a ña xa yatin kóni tivi,
va'a ka ná sandakoo yó ndi'i ña on vá'a ña
kúu ña ké'é nivi na xíka ñoó naa, ta ndixa
xíni ñó'ó kasa ndivi yó chiño va'a, ndatán
yóo chiño ña ké'é nivi na xíka ndiví. Ta
ndatán yóo natropa na ndíxin tikoto kaa
xa'a ña ndáa ña yikí koñu na, saá xíni ñó'ó
kundixin mii yó xí'in ndee Jesucristo, taa
ta kúu ño'o ndino'o yé'e. 13 Xí'in ñato'ó
ta xí'in ñandaa xíni ñó'ó kutaku yó ta kasa
ndivi yó chiño va'a, chi saá ké'é nivi na
xíka ndiví. Ta xíni ñó'ó nasita xí'in mii yó
kivi kua'an yó noo yóo viko ña on kuxu
ná'ná ní yó, ta nda lo'o on vá'a xíini ní yó
xí'in nduta tá sáxíini nivi. On vá'a ki'vi taa
kuachi xí'in inka ña'a ñá on sivi ñásí'í ra
kúu, ta ni ña'a on vá'a ki'vi ñá kuachi xí'in
inka taa ta on sivi yii ñá kúu, ni nda lo'o
on vá'a ki'vi nivi nda ñii noo kuachi kini.
On vása va'a kani tá'an yó, ni on vása va'a
kasa kuíni ini yó koni yó inka nivi. 14 Ta nda
víka, ndatán ndíxin natropa tikoto kaa ña
ndáa yikí koñu na, saá xíni ñó'ó kundixin
yó xí'in ndee Jesucristo taa ta ndixa ndáa
mii yó. Ta saá nda lo'o on ndukú yó ña kutú
ini yó xí'in ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní yikí
koñu yó.

14

To'on yó'o ká'an xa'a nivi na sakán lo'o vaxi kua'no
ña ndáa ini na Jesucristo

1 Tá yóo nivi na sakán lo'o vaxi kua'no
ña ndáa ini na Jesucristo, ta xíni ñó'ó va'a
naki'in ndó nivi yó'o. Vará on vása yóo yu'ú
ndó xí'in nayó'o xa'a ndi'i ña ká'an na, ta
on vá'a kani tá'an ndó xí'in nayó'o. 2 Saá
chi yóo sava nivi na kándixa Jesucristo na
xáni sini ndí va'a kuxu na ndi'i saá noo ña
xíxi nivi. Ta yóo inka nivi na sakán lo'o
vaxi kua'no ña ndáa ini na Jesucristo, ta
nivi yó'o xáni sini na ndí nda lo'o on vá'a
kuxu na koñu. 3 Nivi na kándixa Jesucristo
na kúu na xíxi ndi'i noo ña xíxi nivi ñoyívi,
on vá'a ka'an kuáchí na xa'a inka nivi na
kándixa Jesucristo na on xiin nda lo'o kuxu
koñu. Ta nivi yó'o na on xiin kuxu koñu,
nda lo'o on vá'a ka'an kuáchí na xa'a nivi
na xíxi ndi'i noo ña xíxi nivi ñoyívi. Ta
xíni ñó'ó naki'in tá'an va'a ñii ñii nayó'o,
saá chi Ndios xa naki'in va'a ra ñii ñii nivi
yó'o. 4 ¿Ndachun xáni sini ndó ndí kómí
ndó ndayí ña ka'an kuáchí ndó xa'a nivi
na kísa chiño noo taká'no noo mii na? Chi
ndasaá kuiti Jesucristo, taa ta kúu taká'no
noo nivi yó'o, ta kúu ra taká'no noo mii yó,
kúu taa ta kómí ndayí ka'an ra án va'a, án
on vása va'a ké'é nayó'o. Ta ndixa ndáa ini
yó ndí Jesucristo ká'an ra ñava'a xa'a mii
yó, na kúu nivi na ndino'o ini kísa chiño
noo ra. Saá chi mii Jesucristo kúu taa ta
kómí ndi'i ndee, ta ndixa chindeé ra mii yó
ña va'a kundikon yó yichi ra.

5 Yóo nivi na kándixa Jesucristo na xáni
sini ndí yóo kivi ná'no ka noo inka kivi. Ta
inka nivi na kándixa Jesucristo xáni sini na
ndí ñii kúu ndi'i kivi. Ñii ñii nivi xíni ñó'ó

va'a kani sini na xa'a yu kúu ñava'a ke'é mii na, ta saá xí'in ña ndino'o ini na, xíni ñó'ó ke'é na ñava'a yó'o. 6 Saá chi nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na xáni sini ndí yóo kivi ña kúu ña ná'no ka noo inka kivi, nayó'o kísa to'ó na kivi ná'no yó'o xa'a ña chinóo síkón na ñato'ó Ndios. Ta nivi na kándixa Jesucristo na xíxi koñu kúu nivi na kísa to'ó Ndios xí'in ña xíxi na, chi táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a koñu xíxi na. Ta nivi na kándixa Jesucristo, na on xiin kuxu koñu, kúu nivi na kísa to'ó Ndios, chi xáni sini na ndí ña on vása xíxi na koñu kúu ñava'a noo Ndios, ta nayó'o táxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ña xíxi mii na.

7 On siví xa'a ñii laá mii yó kúu xa'a ña kutaku yó; ni on siví xa'a ñii laá mii yó kúu xa'a ña kivi yó. 8 Saá chi tá táku yó, ta táku yó xa'a ña chinóo síkón yó ñato'ó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta tá kivi yó, ta kivi yó xa'a ña chinóo síkón yó ñato'ó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta saá tá táku yó án tá kivi yó, nivi na ndíkon Jesucristo kúu yó. 9 Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra xa'a ña nduu ra Taa taKá'no ta xá'nda chiño noo ndi'i nivi, án nivi na táku ñoyívi yó'o kúu na, án nivi na xa nixi'i kúu na.

10 Ta sava ndó'ó, ¿ndachun ká'an kuáchí ndó xa'a nañani ndó án xa'a náki'va ndó? Ta, ¿ndachun xáni sini ndó ndí mii ndó kúu na ndáya'ví ka noo nayó'o? Chi ñii kivi ña vaxi ndi'i mii yó xíni ñó'ó xaa yó kuita yó noo Ndios, ta Ndios kasa nani ra xa'a kuachi ñii ñii yó. 11 Chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña saá:

"Ndixa yi'i kúu i taa ta táku", káchí Ndios,
"ta ñii kivi vaxi ndixa ndi'i nivi kuxítí na noo i,
ta ndi'i nivi kasa ká'no na yi'i, taa ta kúu Ndios", káchí Ndios,
káchí to'on ra nitaa na xina'á. 12 Ta kivi ña kundivi to'on yó'o, ñii ñii mii yó koni ñó'ó yó nataxi yó kuenda noo Ndios xa'a ña ke'é mii yó.

13 Ta saá on vá'a ka'an kuáchí yó xa'a natá'an yó, na kándixa Jesucristo, ta va'a ka xíni ñó'ó chikaa ini yó ña on nda lo'o chindú'u yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a náki'va yó, ña koyo nayó'o kuachi. Ta nda lo'o on ke'é yó ña chinda'á natá'an yó ña sandakoo na yichi Jesucristo. 14 Yi'i xí'in ndino'o ini i kándixa i Jesucristo, ta kúndaa ini i ndí nda ñii ña xíxi nivi kúu ña on vá'a án ñakini noo Ndios. Ta saá ni, yóo sava nivi na xáni sini ndí ña on vá'a án ñakini noo Ndios kúu sava noo ña xíxi nivi. Ta saá mii nivi yó'o na kúu na xáni sini ndí ñakini noo Ndios kúu ña, ta va'a ka ná on kuxu na ña. 15 Tá ndasaá kuiti xa'a ña xíxi yó kúu ña sákuchuchú yó ini nañani yó án náki'va yó, ta va'a on vása kuxu yó ñayó'o noo na. Saá chi táná ke'é yó ña sakuchuchú ini nañani yó án náki'va yó, ñayó'o saná'a ndí on vása ndino'o ini yó kí'vi ini yó xíni yó nayó'o. Ta nda lo'o on vá'a taxi yó ndañó'ó nañani yó án náki'va yó noo Ndios xa'a ña xíxi yó. Saá chi nayó'o kúu nivi na nixi'i Jesucristo xa'a. 16 Vará mii yó nivi na kándixa Jesucristo kómí yó yichi ña kuxu yó ndi'i noo ña xíxi nivi, ta on vá'a chindú'u yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a náki'va yó ña koyo na kuachi. Saá chi on vá'a ke'é yó ña taxi ka'an nivi ña on vá'a xa'a yichi Jesucristo. 17 Xíni ñó'ó kundaa ini yó ndí on siví xa'a ña xíxi yó, ni on siví xa'a ña xí'i yó kúu ña ndáya'ví chindeé yó ña va'a kundikon yó yichi ña xá'nda chiño Ndios. Ta ña ndáya'ví ní ka kúu ña kasa ndivi yó ñandaa, ta ña kutaku yó xí'in ñava'a ini yó, ta ña kutaku yó xí'in ñasii ña chíkaa Níma Ndios ini yó. 18 Tá xí'in ña ndáya'ví ní yó'o táku yó ta kísa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ndixa sakusii yó ini Ndios, ta sakusii yó ini nivi.

19 Ta saá va'a ná chikaa yó ndee ña vivíi kutaku yó xí'in natá'an yó na kándixa Jesucristo, ta ñii ki'va saá chikaa yó ndee ña chindeé tá'an yó ña va'a ka kua'no yó xí'in ña kándixa yó Jesucristo. 20 Yóo chiño va'a ña kisa ndivi Ndios xí'in ñii ñii mii yó na kándixa Jesucristo. Ta saá nda lo'o on vá'a kani tá'an yó xa'a ña xíxi yó, chi yiyo sandi'i yó xa'a chiño va'a yó'o. Ndixa ndi'i saá noo ña'a ña xíxi nivi kúu ñandii noo Ndios. Ta saá ni, tá xí'in sava ña xíxi yó taxi yó ña kaki'i xa'a nañani yó án xa'a náki'va yó ña koyo na kuachi, ta saá va'a ka ná on kuxu yó ñayó'o. 21 Ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña kutaku to'ó yó xí'in nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta nda lo'o on vá'a ke'é yó ña chinda'á yó nayó'o ña ki'vi na kuachi. Ndixa tá ña xíxi yó koñu án ña xí'i yó ndutа vino kúu ña chinda'á nayó'o ña ki'vi na kuachi, ta saá va'a ka on kuxu yó koñu, ni on ko'o yó ndutа vino, ni on ke'é yó nda ñii inka ña taxi ña kaki'i xa'a nañani

yó án nákiva yó ña koyo na kuachi, ta saá
yiyo sandakoo na yichi Jesucristo. 22 Tá
ndino'o ini ndó xa kándixa ndó yu kúu ña
va'a ko'o ndó án yu kúu ña va'a kuxu ndó, ta
va'a ndasaá kuiti Ndios xí'in mii ndó kuu na
xíni yu kúu ña chikaa ini ndó ke'é ndó, ta on
ndato'on ndó ñayó'o xí'in inka nivi. Ta saá
ndixa kunakaa ñasii ní ini ndó, chi on kani
sini ndó ndíso ndó kuachi noo Ndios xa'a
ña xí'i ndó án xa'a ña xíxi ndó. 23 Tá yóo
nañani yó án nákiva yó, na on vása ndino'o
ini kándixa án ñava'a án ña on vá'a noo
Ndios kúu sava ña xíxi na, ta saá ni, xíxi na
sava ñayó'o, ta xí'in ña ké'é na saá, nákuiso
na kuachi noo Ndios. Saá chi ña ké'é nayó'o
on vása yóo yu'ú ña xí'in ña ndino'o ini na
kándixa na kúu ñava'a noo Ndios. Ta ndi'i
saá noo ña ké'é yó, tá on vása ñii yóo yu'ú
ña xí'in ña ndino'o ini yó kándixa yó kúu
ñava'a noo Ndios, ta ña ké'é yó saá kúu ña
on vá'a ña nákuiso yó kuachi noo Ndios.

15

1 Mii yó, tá kúu yó nivi na ndino'o ini
kándixa Jesucristo ta kúndaa ini yó ndasaá
va'a ndíkon yó yichi ra, ta saá xíni ñó'ó
ká'no koo ini yó ta chikaa yó ndee ña
chindeé yó nivi na sakán lo'o vaxi kua'no
ña ndáa ini na Jesucristo. Xíni ñó'ó chindeé
yó nayó'o, ta on vása kuiti kundi'i ini yó
xa'a ña sakusii yó ini mii yó. 2 Ñii ñii mii
yó xíni ñó'ó ndukú yó ndasaá va'a sakusii
yó ini natá'an yó, ta xíni ñó'ó sakua'no
tá'an yó xí'in ña sákuá'á yó ña kandixa ka
yó Jesucristo. 3 Saá chi ni mii Jesucristo,
nda lo'o on vása ní-ndukú ra ndasaá kuiti
sakusii ra ini mii ra. Ta to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, ká'an ña xa'a ña ndo'o ra, ta
káchí ña saá: "Mii to'on ña on vá'a ña ká'an
nivi kándiva'a na xí'in Ndios kúu to'on ña
kándiva'a na xí'in i", káchí to'on Ndios xa'a
Jesucristo. 4 Ta ndi'i to'on Ndios ña nitaa
na xina'á kúu ña to'on ña nitaa na xa'a
ña sanáa ña mii yó. Ta nitaa na to'on
Ndios yó'o xa'a ña chikaa ña ndee ini yó
ña kundeé yó kundikon yó yichi Ndios. Ta
saá ndáti yó ta ndáa ini yó ndí keta va'a ña
xí'in yó, chi Ndios ndixa kasa ndivi ra ndi'i
to'on ra. 5 Ndios kúu taa ta chíkaa ndee ini
yó ña va'a kundeé yó kundikon yó yichi ra.
Ta saá xí'in ña ndino'o ini i kóni i ndí Ndios
chindeé ra ndó'ó ña va'a sii kutaku ndó
xí'in natá'an ndó, ñii kiva ndatán xitaku
Jesucristo xí'in natá'an ra ñoyívi yó'o. 6 Ta
saá ñii yu'ú nakoo ndi'i ndó ña va'a kasa
ká'no ndó Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó.

To'on va'a xa'a Jesucristo kúu to'on ña xíni ñó'ó ndi'i nivi

7 Ta saá xíni ñó'ó va'a naki'in tá'an ndó,
ndatán va'a naki'in Jesucristo ñii ñii ndó'ó.
Ta xa'a ña ke'é ndó saá, kanóo síkón ñato'ó
Ndios. 8 Ndáto'on i xí'in ndó ndí Jesucristo
kixaa ra ñoyívi yó'o xa'a ña kasa chiño ra
noo najudío, chi saá kasa ndivi ra to'on ña
kindoo Ndios xí'in naxii síkuá na xina'á. Ta
ña ke'é Jesucristo saá kúu xa'a ña kundaa
ini najudío ndí Ndios kúu tandaa, ta ndixa
kísa ndivi ra to'on ra. 9 Ta saá kixaa Jesu-
cristo ñoyívi yó'o ña kasa ndivi ra chiño ña
táxi nivi na on vása kúu najudío kasa ká'no
na Ndios xa'a ña kúndá'ví ní ini ra xíni ra
na. Ta saá kundivi ña ká'an to'on Ndios ña
nitaa ñii taa kuiya xina'á, káchí to'on yó'o
saá:

Xa'a ñava'a ké'é ún, yi'i kasa ká'no i yó'ó,
Tata Ndios.
Ta ñoo noo táku nivi na on vása kúu na-
judío kúu noo kasa ká'no i yó'ó, Tata
Ndios.
Ta sii kata i yaa ña kasa ká'no i kivi ún, Tata
Ndios,
káchí to'on ña nitaa ñii taa kuiya xina'á.
10 Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na
kuiya xina'á, káchí ña saá:
Va'a ná kusii ini nivi na on vása kúu na-
judío, ta ñii káchí saá ná kusii ini
nivi na kúu najudío,
káchí to'on Ndios ña nitaa na kuiya xina'á.
11 Ta saá tuku inka xiiña noo to'on Ndios ña
nitaa na xina'á, káchí ña saá:
¡Ndi'i saá na ñoo ná'no xí'in ndi'i saá na ñoo
válí,
va'a ná kasa ká'no na Ndios!
káchí ña. 12 Saá tuku kuiya xina'á nitaa
taprofeta Isaías to'on Ndios ña káchí saá:
Ñii kivi nana ndaa ñii yiton xaá noo ñii tio'o
tón yiton yatá, ta tio'o yiton yatá
yó'o ká'an xa'a nivi nave'e taIsaí.
Ta yiton xaá nana ndaa yó'o kúu ña ká'an
xa'a taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra
nivi;
chi ñii tasa'ya ñani síkuá taIsaí yó'o kuu ra,
ta kuu ra ñii taa taká'no, taa ta ka'nda chiño
noo nivi na on vása kúu najudío.
Ta nivi yó'o xí'in ña ndino'o ini na kundati
na ña sakaku ra na,
káchí to'on Ndios ña nitaa taIsaías xina'á.

13 Ta vitin yi'i ká'an i xí'in Ndios, taa ta
chíkaa ndee ini yó ña kundati yó ñava'a
ke'é ra xí'in yó, ta ndúkú i noo ra ndí va'a
ná sakusii ra ini ndi'i ndó'ó, nivi na kándixa
ña'á, ta va'a ná taxi ra ña kunakaa ñava'a
ini ndó. Ta saá tuku ndúkú i noo Ndios ndí
sakutú ra ini ndó xí'in ndee Níma ra, xa'a
ña va'a kundati ndó chi ndáa ini ndó ndí
ndixa Ndios ke'é ra ñava'a xí'in ndó ndatán
yóo to'on ra ña kindoo ra.

14 Nañani yó xí'in náki'va yó, kúndaa
ini i ndí ndó'ó kúu nivi na va'a ní ini, ta
ndi'i ndó xíni va'a ndó ñandaa, ta saá ñakán
va'a kúchiño ndó saná'a tá'an ndó. 15 Noo
tutu yó'o, ña tí'ví i xaa nda'a ndó, xa nitaa i
to'on ña ndáto'on káxín i xí'in ndó xa'a
ñandaa, chi kóni i ña naká'án ndó to'on ña
ndaa yó'o, ta nda lo'o on vása nandoso ndó
ña. Kómí i ndayí ña ka'an i xí'in ndó saá, chi
Ndios ke'é ra ñava'a xí'in i ña sakuiso chiño
ra yi'i 16 ña chindeé i nivi na on vása kúu
najudío. Saá chi Ndios nakaxin ra yi'i ña
ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo
nivi na on vása kúu najudío xa'a ña kandixa
na ra. Ta saá ndatán yóo ñava'a ñayii sóko
nivi noo Ndios, saá koo nivi yó'o, na kúu na
táxi i nda'a Ndios. Ta Ndios kusii ní ini ra ña
naki'in ra nivi yó'o, chi Níma Ndios ndasa
ndii ña ini ndi'i nayó'o.

17 Ta yi'i, yóo ní xa'a ña chinóo síkón i
ñato'ó Jesucristo, chi taxi ra ndee ra nda'a i
ña va'a kasa chiño i noo Ndios. 18 Ta ndixa,
nda lo'o on vása ká'an i xa'a ñava'a kisa
ndivi mii i, ta kuiti ká'an i xa'a ndee Jesu-
cristo ña taxi ra nda'a i ña va'a chindeé i
nivi na on vása kúu najudío. Saá chi xí'in
to'on ndato'on i xí'in na, ta xí'in chiño va'a
kisa ndivi i noo na, chindeé i nivi yó'o ña
chikaa so'o na to'on Ndios ta kasa ndivi na
ña kóni ra. 19 Ta xí'in ndee mii Níma Ndios
ña taxi ña nda'a i, xa ke'é i kua'a ní milagro
xí'in inka ñava'a ña chindeé nivi. Saá kisa
chiño i ñoo Jerusalén tanda kua'a ní ñoo
ndi'i saá xiiña, anda kixaa i ñii xiiña noo
naní Ilírico. Ta ndi'i saá xiiña yó'o nika'an
ndoso i to'on ñava'a xa'a Jesucristo. 20 Ndi'i
saá kivi chíkaa i ndee ña ka'an ndoso i to'on
ñava'a yó'o noo nivi na on ta'án koni so'o
to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta on xiin i ke'é i
ndatán ké'é ñii taa ta kísa va'a ve'e, ta
naki'in ra ndíkon ra kísa chiño ra noo xa
chikaa inka nivi ñii xa'a ve'e. 21 Nda víka,
yi'i kóni i kuu i tanoó ka'an ndoso to'on
va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on ta'án
koni so'o to'on xa'a ra. Ta saá kundivi ñii
xiiña to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ña
káchí saá:

Nivi na on ta'án koni so'o to'on xa'a taa ta
ti'ví Ndios sakaku ra na,
ta vaxi ñii kivi koni na ra, ta koni so'o na
to'on ñava'a xa'a ra.

Ta nivi yó'o ndixa kundaa ini na to'on yó'o,
saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kóni ra ko'on ra ñoo Roma

22 Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó na
ndóo ñoo Roma, vará kua'a ní yichi chikaa
ini i ko'on i koto i ndó'ó, ta xa'a ña kua'a ní
chiño kisa ndivi i kua'a ní xiiña, ni-taxi ña
kúchiño i ko'on i koto i ndó'ó. 23 Ta vitin
xa nixino chiño ña sakuiso chiño Ndios yi'i
kasa ndivi i ndi'i saá xiiña noo nixa'an i,
ta ndixa xa kua'a ní kuiya kúu ña kóni i
xaa i koto i ndó'ó. 24 Ta saá vitin ndáti i ña
yachi ní xaa i koto i ndó'ó, chi kivi ko'on i
España, saá ya'a i ñoo Roma noo táku ndó.
Ta saá koo ñasii ní ini yó kivi nakutá'an
yó, vará nda lo'o kuiti kivi koo yó xí'in
tá'an yó. Ta saá ndáti i ndó'ó ña chindeé
ndó yi'i taxi ndó ña xíni ñó'ó noo i ña
ko'on i España. 25 Ta vitin kua'an ndikó i
ñoo Jerusalén, chi ní'i i si'ún ña xa nakaya i
xa'a ña chindeé ña nivi nandá'ví na ndíkon
Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. 26 Saá chi
inka nivi na ndíkon Jesucristo na kúu na
táku estado Macedonia xí'in na táku inka
estado Acaya, nivi yó'o xí'in ña kúsii ní
ini na, taxi na si'ún xa'a ña chindeé na
nivi nandá'ví na ndíkon Jesucristo na táku
ñoo Jerusalén. 27 Nivi yó'o na táku estado
Macedonia xí'in na táku estado Acaya na
on vása kúu najudío xáni sini na ndí chiño
noo na kúu ña taxi na si'ún ña chindeé
na najudío na kándixa Jesucristo, na kúu
nandá'ví, chi xa'a ñava'a kindoo Ndios xí'in
najudío, kua'a ní ñava'a xa naki'in nivi na
on vása kúu najudío yó'o. 28 Ta yi'i, tá ndi'i
nataxi i si'ún nda'a nivi na kúu najudío na
kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén,
ta saá kee i ko'on i España, ta si'na ya'a i
koto i ndó'ó, nivi na táku ñoo Roma. 29 Ta
ndixa ndáa ini i ndí kivi xaa i noo ndó, ta
xí'in ndi'i ñava'a ña taxi Jesucristo nda'a
yó, kuchiño chindeé tá'an yó ña va'a ka
kundikon yó yichi ra.

30 Nañani yó xí'in náki'va yó, ñii káchí
kándixa yó Jesucristo, ta ñii káchí naki'in
yó ndee ña taxi Níma Ndios nda'a yó ña

kúchiño yó kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó.
Ta xa̱'a̱ ñayó'o, xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ña
chindeé ndó yi̱'i̱ xí'in ña ndukú ndó no̱o̱
Ndios xa̱'a̱ i̱. 31 Ndukú ndó no̱o̱ Ndios ña
saka̱ku ra yi̱'i̱ no̱o̱ ni̱vi na táku̱ ñoo estado
Judea, na kúu na o̱n xi̱in chika̱a̱ so̱'o to̱'on
va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo. Saá tuku ndukú ndó
no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó
na ndíko̱n Jesucristo na táku̱ ñoo Jerusalén,
ña kusi̱i ini na ña naki'in na si̱'ún ña ní'i i̱
nataxi i̱ nda'a̱ na. 32 Ta saá, tá kóni Ndios, ta
xa̱a̱ i̱ koto i̱ ndó'ó, ta xí'in ndi'i ñasi̱i ní ini i̱
nakutá'an i̱ xí'in ndó. Ta ki̱vi̱ nakutá'an yó
saá, nakindée lo'o i̱ xí'in ndó, ta chika̱a̱ yó
ndee̱ ini tá'an yó. 33 Ta Ndios, ta̱a̱ ta̱ táxi
koo ñava̱'a ini mi̱i yó, ná koo ra xí'in ndi'i
ndó. Saá ná koo ña.

16

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo chíndeé ra kua̱'a̱ ní ni̱vi na ndíko̱n Jesucristo na táku̱ ñoo Roma

1 Xí'in tutu yó'o ndáto̱'on i̱ xí'in ndó
ta ndúkú i̱ no̱o̱ ndó ñava̱'a ná naki'in ndó
náki̱'va̱ yó ñáFebe ki̱vi̱ xa̱a̱ ñá no̱o̱ ndó.
ÑáFebe yó'o kúu ñá ndíso chiño chindeé
ni̱vi na táku̱ ñoo Cencrea, na kúu ni̱vi na
kándixa Jesucristo na nákutá'an kísa ká'no
na Ndios. 2 Xa̱'a̱ Jesucristo, Ta̱a̱ ta̱Ká'no
no̱o̱ yó, va̱'a vivíi naki'in ndó náki̱'va̱ yó
yó'o, nda̱tán va̱'a vivíi náki'in yó ndi'i ni̱vi
na táxi xí'in mi̱i ña va̱'a kísa chiño na no̱o̱
Jesucristo. Chindeé ndó náki̱'va̱ yó yó'o,
taxi ndó ndi'i ña xíni̱ ñó'ó ñá nda'a̱ ñá, saá
chi ndixa ñáyó'o xa chindeé ñá kua̱'a̱ ní
ni̱vi, tanda̱ yi̱'i̱ kúu ñii ni̱vi yó'o.
3 Saá tuku tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó
no̱o̱ i̱ náki̱'va̱ yó ñáPriscila xí'in ta̱ñani yó
ta̱Aquila. Nayó'o kúu na ñii káchí kísa
chiño xí'in i̱ no̱o̱ Jesucristo. 4 Ta xa̱'a̱ ña
saka̱ku na yi̱'i̱ no̱o̱ ni̱vi na kóni ka'ni yi̱'i̱,
ñáPriscila xí'in ta̱Aquila ta̱xi xí'in mi̱i na
nda̱ ña kivi̱ na no̱o̱ i̱, níkúu. Ña̱kán kía̱ táxi i̱
ña táxa'vi ña'á ní nda'a̱ nayó'o. Ta o̱n si̱ví
ñii la̱á yi̱'i̱, ta ndi'i ni̱vi na ndíko̱n Jesu-
cristo, na o̱n vása kúu najudío ñii káchí táxi
na ña táxa'vi ña'á nda'a̱ nayó'o xa̱'a̱ ñava̱'a
ke̱'é na xí'in i̱. 5 Ta saá tuku tí'ví i̱ to̱'on
ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ndi'i ni̱vi na kándixa
Jesucristo ta nákutá'an na ve'e ñáPriscila
xí'in ta̱Aquila xa̱'a̱ ña kísa ká'no na Ndios.
Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani
yó ta̱Epeneto, ta̱ kúu ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱.
Ta̱yó'o ke̱e ra ñii ñoo ña nákaa̱ estado
Acaya, ta kúu ra ta̱no̱ó ka̱ndixa Jesucristo
ñoo ra. 6 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó
no̱o̱ i̱ náki̱'va̱ yó ñáMaría, ñá kúu ñá ndeé
ní kísa chiño xa̱'a̱ ña chindeé ñá ndó'ó. 7 Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani
yó ta̱Andrónico xí'in náki̱'va̱ yó ñáJunias.*
Saá chi nayó'o ñii káchí xi̱ño'o na xí'in i̱ ini
ve'e ka̱a̱, ta nayó'o kúu naapóstol na ti̱'ví
Jesucristo kasa chiño na no̱o̱ ra, ta va̱'a ní
kánóo to̱'on xa̱'a̱ na no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Nayó'o
kúu nañoo judío xí'in i̱, ta kúu na na si'na
ka̱ ka̱ndixa Jesucristo no̱o̱ yi̱'i̱.

8 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱
ta̱ñani yó ta̱Amplias, ta̱a̱ ta̱ kí'vi ní ini i̱
xíni i̱, chi ta̱ ndíko̱n Jesucristo kúu ta̱yó'o
xí'in i̱. 9 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱
ta̱ñani yó ta̱Urbano, ta̱a̱ ta̱ ñii káchí kísa
chiño xí'in yó no̱o̱ Jesucristo kúu ra. Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó
ta̱Estaquis, ta̱ kúu ta̱ kí'vi ní ini i̱ xíni i̱. 10 Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó
ta̱Apeles, ta̱a̱ ta̱ kúu ta̱ ku̱ndeé no̱o̱ ndi'i
ña yo̱'vi̱ ní xi̱to ndoso ña'á, ta xí'in ñayó'o
sáná'a ra ña ndino'o ní ini ra kándixa ra
Jesucristo. Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó
no̱o̱ i̱ ndi'i nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na
kúu ni̱vi nave'e ta̱Aristóbulo. 11 Ta tí'ví i̱
to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱Herodión, ta̱a̱
ta̱ kúu ta̱ñoo judío xí'in i̱. Ta saá tuku tí'ví i̱
to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ nave'e ta̱Nar-
ciso na kúu na kándixa Jesucristo. 12 Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ náki̱'va̱ yó
ñáTrifena xí'in ñáTrifosa. Násí'í yó'o kúu
ná ndeé ní kísa chiño no̱o̱ Jesucristo. Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ náki̱'va̱
yó ñáPérsida ñá kúu ñá kí'vi ní ini yó xíni
yó. Ñáyó'o ndeé ní kísa chiño ñá no̱o̱
Jesucristo. 13 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó
no̱o̱ i̱ ta̱ñani yó ta̱Rufo, ta̱a̱ ta̱ va̱'a kándixa
Jesucristo, chi mi̱i Jesucristo na̱ka̱xin ña'á.
Ta chindeé ndó no̱o̱ i̱ náki̱'va̱ yó si'í ta̱ñani
yó ta̱Rufo yó'o, chi ñáyó'o nda̱tán yóo
si'í mi̱i i̱ saá yóo ñá xí'in i̱. 14 Ta tí'ví i̱
to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ nata̱a nañani
yó ta̱Asíncrito, ta̱Flegonte, ta̱Hermas, ta̱Pa-
trobas, ta̱Hermes xí'in inka̱ ni̱vi na ndíko̱n
Jesucristo na nákutá'an xí'in nayó'o. 15 Ta
tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱ ta̱ñani
yó ta̱Filólogo xí'in náki̱'va̱ yó ñáJulia, ta

* 16:7 O̱n vása kúnda̱a va̱'a ini yó án ká'a̱n ña xa̱'a̱ ñii ña'a̱ ñá na̱ní Junias án xa̱'a̱ ñii ta̱a̱ ta̱ na̱ní Junias.

tí'ví i to'on ña chindeé ndó noo i tañani yó taNereo xí'in ñáki'va ra. Ta tí'ví i to'on ña chindeé ndó noo i tañani yó taOlimpas xí'in ndi'i inka nañani yó xí'in náki'va yó na ndíkon Jesucristo na kúu na nákutá'an xí'in ndi'i nayó'o.

16 Ta ndi'i ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, chindeé tá'an ndó ta xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó noo tá'an ndó. Ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na kua'a ní ñoo, nayó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.

17 Nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví i noo ndó ña vivíi koto ndó yu kúu nivi kóni nata'vi tá'an xí'in ndó'ó. Ta nivi yó'o on vása yóo yu'ú na xí'in to'on va'a ña ndaa ña sakuá'á ndó xa'a Jesucristo, ta kóni na chindú'u na ña kasi noo ndó ña on kandixa ka ndó to'on va'a yó'o. Ta saá va'a kuxíká ndó noo nivi na on vá'a yó'o. 18 Saá chi nivi yó'o on vása kísa chiño na noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Nda víka, nayó'o ndasaá kuiti kísa ndivi na ña kóni yikí koñu mii na. Ta nivi yó'o, xí'in to'on ña livi ní ta visi ní, sándá'ví na nivi na sakán lo'o kuiti kúndaa ini ñandaa. 19 Ndi'i nivi xa xíni na ndí ndó'ó va'a chíkaa so'o ndó ta va'a kísa ndivi ndó ña kóni Ndios. Ta kúsii ini i xa'a ña ké'é ndó saá. Ta yi'i ndúkú i noo ndó ndí ndíchí ní koo sini ndó ke'é ka ndó ñava'a, ta nda lo'o on kasa ndíchí ndó sini ndó ña ke'é ndó ña on vá'a. 20 Ta Ndios, taa ta táxi nákaa ñava'a ini yó, ndixa yachi ní sandi'i ra xa'a ñandiva'a ká'no naní Satanás, ta chikaa ra ñandiva'a yó'o tixin xa'a ndó ña kundoso ndó sata ña. Ta Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra kua'a ní ñava'a xí'in ndó.

21 Ta ñani yó taTimoteo, taa ta kísa chiño xí'in i, tí'ví ra to'on xaa ña noo ndó ña chindeé ra ndó'ó vitin. Ta nañani yó taLucio, taJasón xí'in taSosípater kúu nañoo judío xí'in i, ta nayó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.

22 Ta ñani yó taTercio kúu taa ta xíni ñó'ó i ña nitaa ra to'on yó'o ña ndato'on yi'i, taPablo, xí'in ndó noo tutu yó'o, ta vitin tayó'o tí'ví ra to'on xaa ña nda'a ndó ña chindeé ra ndó'ó, chi ñii káchí kándixa yó ta ndíkon yó Jesucristo.

23 Ta ñani yó taGayo tí'ví ra to'on ña chindeé ra ndó'ó. Ve'e taGayo yó'o kúu ve'e noo táku yi'i taPablo vitin, ta mii ve'e yó'o kúu noo nákutá'an i xí'in ndi'i nañani yó ta xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo na kúu na táku ñoo yó'o. Ta ñani yó taErasto, ta kúu taa ta ndíso chiño xí'in si'ún ña nákaya nachiño ñoo yó'o, tayó'o tí'ví ra to'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta inka ñani yó taCuarto tí'ví ra to'on ña chindeé ra ndó'ó.

24 Ta Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó. Saá ná koo.

Xí'in to'on yó'o taPablo kísa ká'no ra Ndios

25 ¡Ná kasa ká'no yó Ndios! Chi Ndios kómí ndee ña chikaa ra ndee ini ndó'ó ña va'a kuchiño ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó to'on ra. Ta to'on ra yó'o kúu ña ká'an ndoso i ta sáná'a i ndó'ó xa'a Jesucristo. Vará to'on va'a yó'o xikuu ña xinakaa se'é kua'a ní kuiya xina'á, 26 ta vitin Ndios xa taxi ra ña kúndaa ini nivi to'on ra ña nitaa naprofeta kuiya xina'á. Saá chi Ndios, taa ta táku ndi'i saá kivi, xa'nda chiño ra ña kuita ní'nó to'on yó'o noo ndi'i nivi na táku ndi'i saá ñoo ñoyívi, ñakán ndi'i nivi kuchiño na kandixa na to'on ra ta kasa ndivi na ña kóni ra.

27 Ñii laá kuiti kúu Ndios, ta ñii laá ra saá kúu taa ta ndíchí ndino'o sini. Ta xa'a ñava'a ke'é Jesucristo, ¡ná kanóo síkón ní ñato'ó Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na táku ñoo Corinto

TaPablo ti'ví ra to'on ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

1 Yi'i, taPablo, kúu i taa taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo, chi saá Ndios kana ra yi'i ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táa i tutu yó'o xí'in ñani yó taSóstenes, 2 ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto. Ndó'ó kúu ndó nivi na ndii noo Ndios chi ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta Ndios kana ra ndó'ó ña sandakoo ndó ña on vá'a ta taxi xí'in mii ndó ña kutaku ndii ndó noo ra. Ta ñii ki'va saá xa kana Ndios inka nivi na kándixa Jesucristo, na kixi ndi'i saá xiiña, ña sandakoo na ña on vá'a ta kutaku ndii na noo ra. Nivi yó'o kúu nivi na xa ndukú noo Jesucristo ña sakaku ra na, ta Jesucristo kúu Taa taKá'no noo nayó'o ta ñii ki'va saá kúu ra Taa taKá'no noo mii yó. 3 Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

To'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto xa naki'in na kua'a ní ndee va'a ña saní'i Ndios na

4 Ndi'i saá kivi táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó. Saá chi Ndios, xa'a ña kúu ra taa ta va'a ní ini, xa saní'i ra kua'a ní ñava'a nda'a ndó'ó, chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo ta táku ndó ini ra. 5 Ta xa'a ña táku ndó ini Jesucristo, Ndios saní'i ra kua'a ní ndee va'a nda'a ndó xa'a ña kúchiño ndó ndato'on ndó to'on ra xí'in nivi, ta saní'i ra ñandíchí ra kunakaa ña sini ndó xa'a ña va'a kundaa ini ndó ñandaa. 6 Saá chi ndixa ndino'o kándixa ndó to'on va'a ña ndato'on ndi xí'in ndó xa'a Jesucristo. 7 Ta xa'a ñayó'o, on vása kúmani noo ndó nda ñii ndee va'a ña káku noo Níma Ndios, chi Ndios xa saní'i ra ndó'ó ndi'i noo ndee va'a yó'o. Ta vitin táku ndó ndáti ndó ña natívi Jesucristo noo yó kivi ndikó ra ñoyívi yó'o. 8 Ndixa ñii ñii kivi Ndios taxi ra ndee nda'a ndó xa'a ña kútu kundikon ndó yichi Jesucristo, ta nda ñii kivi on sandakoo ndó yichi ra. Ta chindeé ra ndó'ó ña kutaku ndó saá, tanda ña tondaa kivi sondí'í, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta saá kivi yó'o kuita ndii ndó noo ra. 9 Ndixa Ndios ke'é ra saá, chi taa tandaa kúu Ndios, ta kísa ndivi ra ndi'i to'on ña kindoo ra xí'in nivi. Ta mii Ndios yó'o kúu taa ta kana ndó'ó ña ñii koo ndó xí'in Sa'ya ra Jesucristo Taa taKá'no noo yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí on vá'a ta'vi tá'an nivi na kándixa Jesucristo

10 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó, xáku ndá'ví i noo ndó xí'in ndayí kivi Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña ñii yu'ú koo ndó ta on ta'vi tá'an ndó. Ñii va'a koo ndi'i ndó xí'in tá'an ndó, ndatán yóo ñii nivi xí'in mii ña. Ta va'a ñii koo ña xáni sini ndó xa'a ñandaa, ta ñii koo níma ndi'i ndó. 11 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndáto'on i saá xí'in ndó'ó, chi sava nivi na kixi ve'e ñáCloé, kixaa na noo i, ta ndato'on na xí'in i ndí on vása va'a náta'an ndó, chi náa ní ndó xí'in tá'an ndó. 12 Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkon ndi taPablo." Ta inka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkon ndi taApolos", ta inka ka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkon ndi taPedro", ta inka ka ndó'ó káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkon ndi Cristo."* Saá ká'an ndó, káchí nivi xa'a ndó ta ndato'on na xí'in i. 13 Ta vitin yi'i ndáka to'on i ndó'ó, káchí i saá: ¿Án nata'vi tá'an Cristo? ¿Án yi'i taPablo kúu taa ta nixi'i nda'a tón cruz xa'a ndó? ¿Án xí'in ndayí kivi yi'i taPablo chichi ndó'ó? Ó'on, on siví saá. 14 Táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios chi yi'i on vása ní-sakuchu i nda ñii ndó'ó, ta ndasaá kuiti taCrispo xí'in taGayo kúu na sakuchu i. 15 Saá va yóo, on koó nivi kúchiño ka'an na ndí sakuchu i na xí'in ndayí kivi mii i. 16 Saá tuku náká'án i ndí sakuchu i nave'e taEstéfanas, ta on vása ka náká'án i tá yóo ka nivi sakuchu i. 17 Saá chi on siví xa'a ña sakuchu i nivi kúu xa'a ña ti'ví Cristo yi'i, ta xa'a ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a ra kúu ña ti'ví ra yi'i. Ta on siví to'on ña ndíchí ña káku sini nivi kúu to'on ña ndáto'on i xí'in nivi xa'a ra. On vása chíkaa i ndee ña sanoo i ini nivi xí'in to'on ña ndíchí sini nivi, chi tá yi'i ke'é i saá, níkúu, ta chikaa i nino ndee ña nixi'i Cristo nda'a tón cruz xa'a kuachi nivi.

* 1:12 To'on "Cristo" kóni kachí ña: Taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi.

Jesucristo xí'in ña kisa ndivi mii ra saná'a ra noo yó ndi'i ndee Ndios, ta saná'a ra ndi'i ñandíchí Ndios

18 Nivi na kua'an yichi noo ndi'i xa'a
na, nayó'o xáni sini na ndí to'on sána kúu
to'on ña ndáto'on xa'a Jesucristo ndí nixi'i
ra nda'a tón cruz xa'a kuachi ndi'i nivi. Ta
mii yó, na kúu nivi na sákaku Ndios ña on
ndi'i xa'a yó, ndixa kúndaa ini yó ndí to'on
yó'o ña ká'an xa'a Jesucristo, kómí ña ndee
Ndios. 19 Ñayó'o yóo yu'ú ña xí'in to'on
Ndios ña nitaa na xina'á noo kachí Ndios
saá:

Kivi ña vaxi, saná'a i ndí on vása ndáya'ví
ña kúu ñandíchí sini nivi ñoyívi.
Ta chikaa nino i ña xíni tóni nivi na kúu na
káchí ndí ndíchí ní sini mii na,
saá kachí Ndios xina'á.

20 Saá kúndaa ini yó ndí ñandíchí nivi
ñoyívi on siví ñii kúu ña xí'in ñandíchí
ndino'o Ndios. Ta saá, ¿míkía yóo nivi
na ndíchí ní ñoyívi yó'o?, ta, ¿míkía yóo
nivi na ti'va ní saná'a?, ta, ¿míkía yóo
nivi na ndíchí ní ká'an to'on livi ña sanoo
na ini inka nivi? Saá chi Ndios káchí ra
ndí ñandíchí ñoyívi yó'o kúu ñakí'ví kuiti
noo ra. 21 Chi Ndios, ta kúu taa ta ndíchí
ndino'o, chindú'u ra ndí nivi na ndíkon
yichi ñoyívi yó'o on kuchiño koni va'a na
ra xí'in ñandíchí mii na. Ta saá xa'a ñava'a
ní ini Ndios, kúsii ini ra xíni ñó'ó ra to'on ra
ña ká'an ndoso ndi noo nivi, xa'a ña sakaku
ra nivi na chíkaa so'o to'on yó'o ta kándixa
na Jesucristo. Saá ké'é Ndios, vará kua'a ní
nivi xáni sini na ndí to'on kí'ví kúu to'on
yó'o xa'a Jesucristo.

22 Ta najudío, tá on koó seña ná'no ña
naka'nda ini na koto na, ta on xiin na
kandixa na to'on ña ndáto'on ndi. Ta
nagriego, tá on koni so'o na to'on ña xáni
sini na kúu to'on ndíchí ní, ta on xiin na
kandixa na to'on ña ndáto'on ndi. 23 Ta mii
ndi, ká'an ndoso ndi noo nivi ndí Jesucristo
nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a kuachi na.
Ta to'on ndáto'on ndi yó'o xa'a Jesucristo,
ndatán yóo yuu noo káchi'i xa'a najudío,
saá yóo ña. Ta nivi nagriego xáni sini na
ndí to'on ká'an ndi yó'o xa'a Jesucristo kúu
to'on kí'ví. 24 Ta saá ni, ndi'i nivi na kúu
na nakaxin Ndios kundikon na ra, án nivi
najudío kúu, án nivi na on siví najudío kúu,
ndi'i nayó'o kúndaa ini na ndí Jesucristo
kúu ra ndee Ndios, ta kúu ra ñandíchí
ndino'o Ndios. 25 Saá chi ña xáni sini nivi
xa'a, káchí na kúu ñakí'ví ní ké'é Ndios, mii
ñayó'o kúu ña ndíchí ní ka noo ñandíchí
nivi. Ta ña xáni sini nivi xa'a, káchí na kúu
ña sáná'a ndí Ndios kúu taa ta vitá ní, mii
ñavitá ní yó'o kúu ña ndeé ní ka noo ndee
ndi'i nivi.

26 Ndó'ó nañani yó xí'in nákí'va yó, va'a
naká'án ndó ndasaá nixiyo ndó kivi nakana
Ndios ndó'ó ña kundikon ndó yichi Jesu-
cristo, chi lo'o ní ndó'ó xikuu nivi na kánóo
to'on xa'a ndí xikuu ndó nivi na ndíchí
sini. Ta lo'o ní ndó'ó xikuu nivi na xikomí
ndee ña xixa'nda chiño ndó noo kua'a ní
inka nivi, ta lo'o ní ndó'ó xikuu nave'e nivi
nakuíká ní. 27 Ta Ndios nakaxin ra ndó'ó ta
nakaxin ra ndi'i, vará nivi ñoyívi yó'o xáni
sini na ndí kúu yó nivi na kí'ví sini kuiti. Ta
Ndios ke'é ra saá xí'in yó xa'a ña sakuka'an
ra noo nivi na kúu na kómí ñandíchí ñoyívi
yó'o. Ta Ndios nakaxin ra mii yó, vará nivi
ñoyívi yó'o xáni sini na ndí kúu yó nivi na
on koó ndee kómí ka'nda chiño. Ta Ndios
ke'é ra saá xa'a ña sakuka'an ra noo nivi
na kómí ní ndee ta xá'nda chiño na ñoyívi
yó'o. 28 Ta Ndios nakaxin ra mii yó, na ká'an
nivi xa'a ndí kúu yó nivi nino ní, na nda
lo'o on vása ndáya'ví. Ndios ke'é ra saá
xa'a ña chikaa nino ra nivi na ká'an xa'a
mii, ndí kúu na nivi ná'no ní na ndáya'ví
ní ñoyívi yó'o. Saá chi ña ndáya'ví ní noo
nivi ñoyívi yó'o, on siví ña ndáya'ví ní noo
Ndios kúu ña. 29 Ñakán kía on koó nda ñii
nivi na kúchiño kasa ká'no xí'in mii noo
Ndios. 30 Mii Ndios ke'é ra ñii nduu ndó
xí'in Jesucristo ta táku ndó ini ra. Ta xa'a
ñayó'o, Jesucristo kúu noo káku ñandíchí
mii yó. Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo,
Ndios sanduu ra yó nivi na ndii noo ra. Ta
xa'a ña kándixa yó ra kúu yó nivi nayii,
na kísa chiño noo Ndios. Ta xa'a ña nixi'i
Jesucristo, Ndios sakaku ra mii yó noo ña
ndi'i xa'a yó. 31 To'on yó'o ñii yóo yu'ú
ña xí'in to'on Ndios ña nitaa na xina'á, ña
káchí saá: "On vá'a kasa ká'no nivi xí'in
mii na. Ta va'a kasa ká'no nivi Ndios xa'a
ñava'a ké'é ra xí'in na", saá káchí to'on
Ndios ña nitaa na xina'á.

2

Ta Pablo ká'an ndoso ra xa'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz

1 Nañani yó xí'in nákí'va yó, kivi noó
nixaa i noo ndó xa'a ña ká'an ndoso i to'on
Ndios noo ndó, ta on vása ní-ka'an i to'on

ña yo'vi ní kundaa ini ndó, ni on vása
ní-ka'an i to'on ña kómí ñandíchí sini nivi
ñoyívi. 2 Chi kivi nixiyo i xí'in ndó, ta
chikaa ini i ndí ñii laá kuu ña kani sini i xa'a
ta ka'an ndoso i noo ndó, ta ñii laá ñayó'o
kúu Jesucristo, taa ta nixi'i nda'a tón cruz.
3 Ta kivi nixaa i noo nakutá'an ndó ta xini
so'o ndó to'on ña nika'an ndoso i noo ndó,
ta ndatán yóo ñii taa ta on vása kómí
ndee, saá nixiyo i, tanda nikisin ní i xí'in ña
niyi'ví ini i. 4 Ta on vása ní-chikaa i ndee ña
sanoo i ini ndó xí'in to'on ña kómí ñandíchí
sini nivi kuiti. Saá chi kivi nika'an ndoso i
to'on Ndios noo ndó, ta saná'a i ndó'ó xí'in
ndee Níma Ndios, ta xí'in ñayó'o kundaa
ini ndó ndí to'on ña nika'an i xí'in ndó kúu
ñandaa. 5 Ta xa'a ñayó'o, ndó'ó kúndaa ini
ndó ndí ndee Ndios kúu ña taxi ña kándixa
ndó Jesucristo, ta on siví xa'a to'on ndíchí
sini nivi kúu ña kándixa ndó ra.

Níma Ndios sánativi ña
ña chitóni Ndios kasa ndivi ra xa'a nivi

6 Ta saá ni, ká'an ndi to'on ndíchí xí'in
nivi na xa nitondaa xa'no yichi Jesucristo.
Ta to'on ndíchí ña ká'an ndi xí'in nayó'o on
siví to'on ndíchí nivi na ndíkon yichi ñoyívi
yó'o kúu ña, ni on siví to'on ndíchí nivi
nachiño na xá'nda chiño noo nivi ñoyívi
yó'o kúu ña. Chi ñii kivi, ndi'i xa'a ndee
nivi yó'o. 7 Ta mii ndi, ká'an ndi xa'a ñava'a
chitóni Ndios, ña kúu ña kaku noo ñandíchí
mii ra kivi tá on ta'án ka kasa va'a ra ñoyívi,
ta xikuu ñayó'o ña nixiyo se'é noo nivi
kua'a ní kuiya. Ta Ndios chitóni ra ñayó'o
saá xa'a ña kutaku yó xí'in ra noo yóo ndi'i
ñalivi ná'no ña yé'e. 8 Ta nda ñii nivi na kúu
nachiño na xá'nda chiño noo nivi ñoyívi
yó'o, on vása ní-kundaa ini na yu kúu ña
chitóni Ndios. Saá chi tá ní kundaa ini
na ñava'a chitóni Ndios, níkúu, ta saá on
vása ní-katakaa ndaa na Taa taKá'no noo
yó nda'a tón cruz, níkúu. Ta Taa taKá'no
noo yó yó'o kúu Jesucristo, taa ta kómí ndi'i
ndee va'a ña ná'no. 9 Ta to'on Ndios ña
nitaa na xina'á ñii yóo yu'ú ña xí'in ñayó'o,
chi káchí ña saá:

Ndios kasa ndivi ra ñava'a ná'no xa'a nivi
na kí'vi ini xíni ña'á.
Ta nda ñii nivi on ta'án koto na ñava'a yó'o
xí'in nduchu noo na,
ta nda ñii nivi on ta'án koni so'o na xa'a
ndi'i ñava'a yó'o.
Ta nda ñii nivi on ta'án kani sini na xa'a
ñava'a ná'no yó'o,

saá káchí to'on Ndios. 10 Ta Ndios, xí'in
Níma ra sanativi ra ñava'a ná'no yó'o noo
mii yó. Saá chi Níma Ndios ndixa xíni va'a
ña ndi'i ña ñó'o ini Ndios, tanda ña ñó'o
se'é ní ka, Níma Ndios xíni va'a ña ndi'i
ñayó'o.
11 Nda ñii nivi on vása kúchiño koni na
ña xáni sini inka nivi. Ndasaá kuiti níma
mii nivi kúu ña xíni yu kúu ña xáni sini
na. Ta saá on koó nda ñii nivi kúchiño
koni na ña xáni sini Ndios, chi ndasaá kuiti
Níma Ndios xíni ña yu kúu ña xáni sini
Ndios. 12 Ta vitin mii yó kúu nivi na xa
naki'in Níma Ndios, ta Níma Ndios yó'o on
siví níma ña xá'nda chiño noo yichi ñoyívi
yó'o kúu ña. Ta xa'a ña táku Níma Ndios
ini yó, kúchiño yó kundaa ini yó ñava'a
ña xa saní'i Ndios mii yó. 13 Kivi ndáto'on
ndi xí'in nivi xa'a ñava'a yó'o, ta ká'an ndi
to'on ña káku noo Níma Ndios, ta on siví
kuiti to'on ndíchí ña káku sini nivi kúu ña
ká'an ndi. Ta saá xí'in to'on ña káku noo
Níma Ndios ká'an ndi nándaxin ndi noo
nivi ñandaa xa'a yichi Ndios.
14 Nivi na on vása táku Níma Ndios ini,
nayó'o on xiin na kandixa na to'on ña káku
noo Níma Ndios, chi xáni sini na ndí ndasaá
kuiti to'on kí'ví kúu ña. On vása kúchiño na
kundaa ini na to'on ndaa xa'a yichi Ndios,
chi ndasaá kuiti nivi na táku Níma Ndios
ini, nayó'o kúu na kúchiño kundaa ini to'on
Ndios. 15 Ta mii yó nivi na táku Níma Ndios
ini, va'a kúchiño yó kundaa ini yó yu kúu
ñava'a ñandaa. Ta nivi na on vása táku
Níma Ndios ini, nayó'o on vása kúchiño
na kundaa ini na xa'a mii yó, ta on vása
kúchiño na kasa nani na xí'in ñandaa xa'a
chiño ké'é mii yó, nivi na táku Níma Ndios
ini. 16 Saá chi to'on Ndios ña nitaa na
xina'á káchí ña saá: "On koó nda ñii nivi na
kúchiño kundaa ini ña xáni sini Ndios. Ni
on koó nda ñii nivi na ndíchí sini kúchiño
na saná'a na Ndios", saá káchí to'on Ndios.
Ta mii yó, xa'a ña táku Níma Ndios ini yó,
kúu yó nivi na xáni sini ndatán xáni sini
Jesucristo.

3

To'on yó'o ká'an ña ndí taPablo xí'in taApolos kúu nataa na kísa ndivi chiño ña sakuiso chiño Ndios na

1 Nañani yó xí'in nákí'va yó, nivi na
kándixa Jesucristo, kivi tá nixiyo i xí'in
ndó, on vása ní-kuchiño ndato'on i xí'in

ndó ndatán ndáto'on i xí'in nivi na xa va'a
xa'no yichi Jesucristo. Ta nda víka, xini
ñó'ó i ña ndato'on i xí'in ndó ndatán ndá-
to'on i xí'in nivi na ndíkon ka yichi noo ña
on vá'a xá'nda chiño noo na. Saá chi ndó'ó,
ndatán yóo naválí na on ta'án kundaa ini
ndasaá kundikon na yichi Jesucristo, saá
yóo ndó. 2 Ta xa'a ñayó'o, xini ñó'ó ke'é i
xí'in ndó ndatán ké'é ñii ña'a ñá kúu si'í
xí'in sa'ya ñá pá'á lo'o. Chi ñáña'a yó'o
xíni ñó'ó taxi ñá chichín sa'ya ñá, ta táxi ñá
ñavitá kuxu sa'ya ñá, chi on ta'án kuchiño
pá'á sa'ya ñá kuxu ña ña xíxi nivi ná'no.
Ta ndatán yóo ñapá'á lo'o yó'o saá yóo
ndó'ó, chi nda vitin on ta'án kua'no ndó
yichi Jesucristo. 3 Saá chi nda vitin ké'é
ndó ndatán ké'é nivi na ndíkon yichi noo
xá'nda chiño ña on vá'a. Ta saá kuíni ini
ndó xíni tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an
ndó, ta on xiin ndó va'a kutaku ndó xí'in
tá'an ndó. Ta xí'in ña ké'é ndó saá, ké'é
ndó ndatán ké'é nivi na ndíkon yichi on
vá'a ñoyívi, ta on vása táku ndó ndatán
táku nivi na táku Níma Ndios ini. 4 Kivi
sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Ndi'i
ndíkon ndi taPablo", ta inka sava ndó'ó
ká'an ndó, káchí ndó saá: "Ndi'i ndíkon ndi
taApolos", ta to'on ká'an ndó yó'o, yóo ña
ñii ki'va ndatán yóo to'on kuáchí ña ká'an
nivi na on vása táku Níma Ndios ini.

5 Vivíi kani sini ndó, ¿yu kúu yi'i, ta-
Pablo? Ta vivíi kani sini ndó, ¿yu kúu
taApolos? Chi taApolos xí'in yi'i, ndasaá
kuiti nataa na kísa chiño noo Ndios kúu
ndi. Ta Ndios taxi ra ndee nda'a ovi ndi
saá xa'a ña chindeé ndi ndó'ó ña kandixa
ndó Jesucristo. Ta ñii ñii ndi kísa ndivi
ndi chiño ndatán yóo ña sakuiso chiño
Ndios ndi'i. 6 Ta yi'i, ndatán yóo taa ta
chi'i ndikin tata noo ño'o, saá ke'é i xí'in
ndó, chi kúu i taa ta si'na ndato'on to'on
va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. Ta taApolos,
ndatán yóo taa ta xikoso ña xa chi'i i, saá
ke'é ra xí'in ndó, chi kúu ra taa ta va'a
saná'a ndó'ó xa'a yichi Jesucristo. Ta ñii
laá Ndios kúu taa ta táxi ña kua'no ñatata
chi'i nivi noo ño'o. 7 Ta xa'a ñayó'o, on
vása ndáya'ví yu kúu taa ta chí'i ñatata,
ta ni on vása ndáya'ví yu kúu taa ta kóso
ñayó'o. Saá chi taa ta ndixa ndáya'ví ní
ka kúu taa ta táxi kua'no ña chi'i nivi. Ta
saá ñii laá Ndios kúu taa ta ndixa ndáya'ví,
chi mii Ndios kúu ra taa ta sákua'no nivi
yichi Jesucristo. 8 Ta taa ta chí'i xí'in taa
ta kóso, ñii káchí ndáya'ví ovi taa yó'o. Ta
ñii ñii tayó'o naki'in ra ya'vi ra ndatán yóo
chiño ña kisa chiño ra. 9 Ta taApolos xí'in
yi'i kúu ndi nataa na kísa chiño noo Ndios.
Ta ndó'ó, ndatán yóo ño'o Ndios ña xa chi'i
ndi noo, saá yóo ndó.

Ta saá tuku ndó'ó, ndatán yóo ve'e
Ndios, saá yóo ndó. 10 Ta xa'a ñava'a
ini Ndios, taxi ra ndee ra nda'a i ña kúu i
ndatán yóo taa ta ti'va kasa va'a ve'e yó'o.
Ta saá va'a xa taan i yuu ña kukútu xa'a ve'e
ra. Ta saá ndíkon inka nataa chíso ka na
yuu sata nama xa'a ve'e yó'o ña sakua'no
na ve'e. Ta ñii ñii nivi na kísa chiño xa'a ña
kuva'a ve'e Ndios yó'o xíni ñó'ó vivíi koto
na ndasaá kísa chiño na xa'a ña vivíi kuva'a
ve'e ra. 11 Ta xíni ñó'ó kundaa ini yó ndí nda
ñii nivi on kúchiño na nasama na xa'a ve'e
Ndios ña xa nákaa kútu va'a, chi ndatán yóo
xa'a ve'e Ndios saá yóo Jesucristo. 12 Ta noo
yuu xa'a ve'e Ndios ña xa nákaa, ñii ñii nivi
na ndíkon kísa va'a ve'e yó'o xíni ñó'ó vivíi
nakaxin na yukú ña koni ñó'ó na ña kasa
va'a na ve'e yó'o: án kaa oro, án kaa plata,
án yuu livi ña yá'ví ní, án yiton, án yita
yichí, án tón toyoó kuu ña koni ñó'ó na ña
saxino na ve'e yó'o. 13 Saá chi, tá kixaa kivi
sondí'í ñoyívi, ta xí'in ño'o ña xíxi, Ndios
koto ndoso ra chiño ñii ñii nivi na kisa va'a
ve'e ra, ta saá natívi káxín ndasaá yóo chiño
ña kisa ndivi na, án ñava'a kúu ña, án ña on
vá'a kúu ña. 14 Ta nivi na kisa va'a ve'e ña
kúu ña kundeé noo ño'o xíxi ta on ndi'i xa'a
ña, ta nivi yó'o naki'in na ñava'a taxi Ndios
nda'a na. 15 Ta nivi na kisa va'a ve'e ña kúu
ña on kundeé, ta ndi'i xa'a ña noo ño'o xíxi,
ta nivi yó'o, vará ndi'i xa'a chiño ña kisa
ndivi na, ta ndá mii na kuiti kuu na kaku,
vará ndá salo'o ní kuiti tá koko na, níkúu.

16 ¿Án on vása kúndaa ini ndó'ó, nivi
na kándixa Jesucristo, ndí ndatán yóo ve'e
Ndios saá yóo ndó?, chi Níma Ndios yóo ña
táku ña ini ndó'ó. 17 Ta saá táná koo nivi
na sandi'i xa'a ve'e Ndios, ta Ndios sandi'i
ra xa'a nivi na ke'é saá. Chi ve'e Ndios kúu
ñayii, ta mii ve'e Ndios yó'o kúu ndó'ó, nivi
na kándixa Jesucristo.

18 On sandá'ví xí'in mii ndó, ta nda víka,
va'a ndukú ndó ñandíchí ndino'o Ndios. Tá
yóo sava ndó'ó na xáni sini ndí nandíchí ní
kúu ndó, chi kómí ndó kua'a ní ñandíchí
ñoyívi yó'o, ta xíni ñó'ó kasa nino xí'in
mii ndó ña tondaa ndó kundaa ini ndó ndí

kúmani̱ no̱o̱ ndó ñandíchí ndino'o Ndios.
Tá ke'é ndó saá, ta Ndios taxi ra ñandíchí
ndino'o ra nda'a̱ ndó. 19 Chi ñandíchí ni̱vi
ñoyívi yó'o kúu ñakí'ví, saá xáni si̱ni̱ Ndios
xa̱'a̱ ña. Ta to̱'on Ndios ña ni̱taa na xina̱'á
káchí ña saá: "Ndios koni̱ ñó'ó ra ñandíchí
ni̱vi ñoyívi yó'o, xa̱'a̱ ña sako̱yo ra na no̱o̱
ñandíchí mi̱i na", saá káchí to̱'on Ndios.
20 Saá tuku inka̱ xiiña no̱o̱ to̱'on Ndios ña
ni̱taa na xina̱'á káchí ña saá: "Ndios xíni̱
ra ña xáni si̱ni̱ ni̱vi na ndíchí ñoyívi yó'o,
ta xíni̱ ra ndí ña o̱n vása ndáya̱'ví kúu ña",
káchí to̱'on Ndios. 21 Ña̱kán kía o̱n vá'a
kasa ká'no ni̱vi xí'in mi̱i na xa̱'a̱ ña xáni
si̱ni̱ na ndí ta̱a ta̱ ndíso xí'in na kúu ta̱
ndíchí ka̱ no̱o̱ inka̱ ni̱vi. Saá chi ndó'ó,
ni̱vi na kándixa Jesucristo, ñii káchí xí'in
ra xa kómí ndó ndi'i saá no̱o̱ ñava̱'a Ndios.
22 Ta xa̱'a̱ ña ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ñii
káchí xí'in ra kómí ndó ndi'i ña yóo ñoyívi.
Ta saá yi̱'i̱ ta̱Pablo, ta ñani yó ta̱Apolos, ta
ñani yó ta̱Pedro, xa yóo ndi̱ nda'a̱ ndó. Ta
saá tuku ñoyívi yó'o, ta ña táku̱ ndó, ta ña
kivi̱ ndó, ta ki̱vi̱ vitin, ta ki̱vi̱ ña va̱xi, ndi'i
ñayó'o xa yóo ña nda'a̱ ndó. 23 Ta ndó'ó,
yóo ndó nda'a̱ Jesucristo, ta Jesucristo yóo
ra nda'a̱ Ndios.

4

To̱'on yó'o ká'a̱n ndí naapóstol kúu
ni̱vi na kísa chiño no̱o̱ Jesucristo

1 Ta saá ki̱vi̱ tá xáni si̱ni̱ ndó xa̱'a̱ yi̱'i̱ ta
xa̱'a̱ ta̱Apolos, ta xíni̱ ñó'ó kani si̱ni̱ ndó ndí
ndasaá kuiti kúu ndi̱ nata̱a na kísa chiño
no̱o̱ Jesucristo, ta kúu ndi̱ nata̱a na ndíso
chiño xí'in ña nándaxin ndi̱ no̱o̱ ni̱vi ña
ni̱xi̱yo se'é, ña kúu ña chi̱tóni̱ Ndios ndasaá
saka̱ku ra ni̱vi no̱o̱ ña o̱n vá'a. 2 Ta kúnda̱a
ini yó ndí ñii ñii ni̱vi na ndíso chiño xí'in
ña sa̱kuiso chiño Ndios na, xíni̱ ñó'ó kuu na
ni̱vi nanda̱a na ndixa vivíi kísa ndivi chiño
ña na̱taxi Ndios nda'a̱ na. 3 Ta saá yi̱'i̱, nda̱
lo'o o̱n vása ndí'i ini i̱ án ndó'ó án inka̱ ni̱vi
kasa nani ndó xa̱'a̱ chiño ki̱sa ndivi i̱. Ta
ni yi̱'i̱, o̱n vása kasa nani xí'in mi̱i i̱ xa̱'a̱
chiño ña ki̱sa ndivi i̱. 4 Ta xáni si̱ni̱ i̱ ndí
xa va̱'a ki̱sa ndivi i̱ chiño ña sa̱kuiso chiño
Jesucristo yi̱'i̱, ta vitin o̱n vása yóo xa̱'a̱ ña
sandi'i ini i̱. Ta saá ni, o̱n vása kúnda̱a ini i̱
án ndixa o̱n ko̱ó nda̱ ñii kua̱chi ndíso i̱ no̱o̱
Ndios, chi ñii la̱á Ndios kúu ta̱a ta̱ kómí
nda̱yí kasa nani ra xa̱'a̱ i̱ xí'in ñanda̱a. 5 Ta
saá ndó'ó, tá o̱n ta̱'án kixa̱a ki̱vi̱ ña ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o, ta o̱n vá'a kasa nani
ndó xa̱'a̱ chiño ña ke'é nda̱ ñii ni̱vi. Saá chi
ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, sanati̱vi
ra ndi'i ña ni̱xi̱yo se'é, ta sanati̱vi ra ndi'i
ña ñó'o se'é níma̱ ni̱vi, ta sanati̱vi ra ndi'i
ña xáni si̱ni̱ na. Ta saá Ndios kasa ká'no ra
ñii ñii ni̱vi nda̱tán yóo chiño va̱'a ki̱sa ndivi
na.

6 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, to̱'on yó'o
kúu ña nda̱to̱'on i̱ xí'in ndó xa̱'a̱ ta̱Apolos ta
xa̱'a̱ yi̱'i̱, chi kóni i̱ ña sakuá'á ndó ndasaá
táku̱ ndi̱. Ta saá kunda̱a ini ndó yu kúu
ña kóni kachí to̱'on ndíchí ña káchí saá:
"O̱n chinóo yó no̱o̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa
na xina̱'á", káchí ña. Ta saá nda̱ ñii ndó'ó
o̱n kuña̱'a ní ini ndó xí'in ña kani si̱ni̱ ndó
ndí ñii ta̱a ta̱ ndíso chiño xí'in ndó kúu
ta̱ ndáya̱'ví ka̱ no̱o̱ inka̱ ta̱a ta̱ ndíso chiño
xí'in ndó. 7 ¿Nda̱chun xáni si̱ni̱ ndó xa̱'a̱
mi̱i ndó ndí kúu ndó ni̱vi na va̱'a kúnda̱a ini
yu kúu ni̱vi na ndáya̱'ví ka̱ no̱o̱ inka̱ ni̱vi?
¿Án nda̱ yóo ñii ñava̱'a kómí ndó tá o̱n si̱ví
Ndios kúu ta̱a ta̱ na̱taxi ña nda'a̱ ndó? Nda̱
lo'o, o̱n vása saá. Chi ndi'i ña kómí ndó
kúu ña sa̱ní'i Ndios ndó'ó. Ta saá, ¿nda̱chun
kúña̱'a ní ini ndó nda̱tán kúña̱'a ini ni̱vi na
xáni si̱ni̱ ndí xa̱'a̱ chiño ña ki̱sa ndivi mi̱i na
kúu ña na̱ki'in na ñava̱'a kómí na?

8 Chi ndó'ó xáni si̱ni̱ ndó ndí xa kómí ndó
ndi'i ña kúsi̱i ini ndó xíni ndó, ta xáni si̱ni̱
ndó ndí nakuíká ní kúu ndó chi kómí ndó
ndi'i ndee̱ va̱'a ña sa̱ní'i Ndios nda'a̱ ndó.
Ta xáni si̱ni̱ ndó ndí xa ndu̱u ndó nda̱tán
yóo narey na xá'nda chiño, ta o̱n vása xíni̱
ñó'ó ka̱ ña chindeé ndi̱ ndó'ó, xáni si̱ni̱ ndó.
Ta saá ni, tá ndixa kuu ndó narey, ta ñava̱'a
ní ví kuu ñayó'o no̱o̱ ndi̱. Chi saá ñii káchí
mi̱i ndi̱ ka'nda chiño ndi̱ xí'in ndó vitin,
níkúu. 9 Ta xáni si̱ni̱ i̱ ndí Ndios ta̱xi ra ndí
mi̱i ndi̱ naapóstol kúu ndi̱ ni̱vi na ni̱no̱ ní
ka̱ no̱o̱ ndi'i ni̱vi. Saá chi nda̱tán yóo ni̱vi
na nda̱ñó'ó no̱o̱ na káni tá'an xí'in na, ta
xíni̱ ñó'ó kivi̱ na, saá yóo ndi̱. Ta kua̱'a̱ ní
ni̱vi ta kua̱'a̱ ní naángel, xíto na ña xó'vi̱
ndi̱ saá. 10 Ta xa̱'a̱ ña ndino'o ini ndi̱ kísa
chiño ndi̱ no̱o̱ Jesucristo, ni̱vi na ndíko̱n
yichi̱ ñoyívi xáni si̱ni̱ na ndí ni̱vi na kí'ví
si̱ni̱ kúu ndi̱. Ta ndó'ó, vará Jesucristo kúu
ta̱a ta̱ ta̱xi kua̱'a̱ ndee̱ va̱'a nda'a̱ ndó, ta
xáni si̱ni̱ ndó ndí mi̱i ndó kúu ndó ni̱vi na
ndíchí ní si̱ni̱, ni̱vi na xíni̱ va̱'a ní. Ta xáni
si̱ni̱ ndó ndí mi̱i ndó kúu ni̱vi na ná'no ní
ndee̱ kómí, vará mi̱i ndi̱ kúu ni̱vi na lo'o ní
ndee̱ kómí. Ta vará kua̱'a̱ ní ni̱vi kísa to̱'ó na
ndó'ó, ta ni̱vi yó'o xáa noo na xíni na ndi̱'i̱.

11 Ta mii ndi, nda vitin xí'i ní ndi soko, yíchi
ní ndi takuií, ta kúmani ní tikoto kundixin
ndi. Ta kua'a ní yichi nivi sáxo'vi ní na ndi'i
nda káni na ndi'i, ta ni on koó ve'e ndi noo
kutaku ndi. 12 Ta saá ni, ndeé ní xí'in nda'a
ndi kísa chiño ndi, tanda kúnaa ní ndi noo
chiño yó'o. Ta tá yóo nivi na sátavi chi'ña
ndi'i, ta ndákuiin ndi ká'an ndi xí'in nayó'o,
káchí ndi saá: "Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in
ndó." Ta tá sáxo'vi ní nivi mii ndi xa'a ña
ndíkon ndi Jesucristo, ta xí'in ña ká'no ini
ndi kúndeé ndi xí'in ndi'i ña on vá'a yó'o.
13 Tá ká'an nivi to'on on vá'a xa'a ndi, ta mii
ndi, xí'in to'on to'ó ká'an ndi xí'in nayó'o.
Ta saá ni, ndatán ké'é nivi xí'in mi'í ña nda
lo'o on vása ndáya'ví, saá ké'é nivi ñoyívi
xí'in ndi nda kivi vitin.

14 On siví xa'a ña sakuka'an i noo ndó
kúu ña nitaa i to'on yó'o. Ta ndatán ndá-
to'on ñii taa xí'in sa'ya ra na kí'vi ní ini ra
xíni ra, saá ndáto'on i xí'in ndó vitin. 15 Saá
chi yi'i, yóo i ndatán yóo yivá ndó'ó, nivi
na kándixa Jesucristo, chi xikuu i tanoó
nika'an ndoso to'on ñava'a xa'a Jesucristo
xí'in ndó. Ta vará nda ná koo uxu mil
nivi na va'a sáná'a ndó'ó to'on xa'a yichi
Jesucristo, ta ndixa ñii laá yi'i yóo i ndatán
yóo yivá ndó. 16 Ta xa'a ñayó'o, xáku
ndá'ví i noo ndó ndí ná kutaku ndó ndatán
táku i yichi Jesucristo.

17 Ta xa'a ña chindeé ra ndó'ó ña ke'é
ndó saá, xa ti'ví i ñani yó taTimoteo xaa
ra noo ndó. Ta ndatán yóo sa'ya i ta kí'vi
ini i xíni i, saá yóo taTimoteo yó'o. Ta kúu
ra taa ta nda lo'o on vása sándakoo vivíi
ndíkon yichi Jesucristo ñii káchí xí'in yi'i.
Ta taTimoteo yó'o ndato'on ra xí'in ndó ña
sanaká'án ra ndó'ó ndasaá ndíkon i yichi
Jesucristo, ta saná'a ra ndó'ó mii to'on ña
sáná'a i ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, na
nákutá'an ñii ñii ñoo. 18 Ta sava ndó'ó xa
kúña'a ní ini ndó, chi xáni sini ndó ndí
ndasaá mii ndó xa kixá'á ndó xá'nda chiño
ndó, ta nda ñii kivi on xaa ka i koto i ndó'ó,
saá xáni sini ndó. 19 Ta saá ni, tá kóni
Ndios, ta yachi ní xaa i koto i ndó'ó. Tá
kivi xaa i noo ndó, ta va'a saá koto i yu kúu
sava ndó'ó na kúu na kúña'a ní ini. Ta kivi
saá kundaa ini i án ndixa nivi yó'o kómí
na ndee Ndios, án ndasaá kuiti ká'an na
to'on vichí ña káku sini mii na. 20 Chi ña
táku nivi xí'in ndee Ndios, ñayó'o kúu ña
kísa ndaa ndí ndíkon na yichi noo xá'nda
chiño Ndios. Ta tá ndasaá kuiti ká'an na
to'on livi, ta ñayó'o on vása kísa ndaa ña
án ndixa kúu na nivi na ndíkon yichi noo
xá'nda chiño Ndios. 21 Ta vitin, ¿yukía kóni
ndó ke'é i xí'in ndó? ¿Án xaa i noo ndó xa'a
ña saxo'vi i ndó'ó? ¿Án xaa i noo ndó xí'in
ña kí'vi ini i xíni i ndó'ó, ta xí'in ña ká'no
ini i?

5

TaPablo ká'an ra xa'a ña kini ní ké'é ñii taa ta kándixa Jesucristo

1 Ndi'i nivi xa xíni na xa'a ña kini ní ké'é
ñii taa ta nákutá'an xí'in ndó'ó na kándixa
Jesucristo. Ña kini ké'é ra yó'o kúu ña yóo
ra kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra. Ña on vá'a
ká'no ní kúu ñayó'o, tanda nivi na on vása
kísa to'ó Ndios on vása ké'é na saá. 2 Ta vará
xíni ndó yóo ñii ña on vá'a yó'o, ¿ndachun
ndó'ó kúu ndó nivi na kúña'a ini? Ta,
¿ndachun on vása kúchuchú ini ndó xíni
ndó ña on vá'a ké'é taa yó'o? ¿Ndachun
on vása tava ndó ra ko'on ra ke'e ña on
kutá'an ka ra xí'in ndó? 3 Vará on koó yi'i
yóo i xí'in ndó vitin, ta saá ni, ñó'o ní ini i
xa'a ndó ndi'i saá kivi. Ta saá ndatán taa
ta yóo xí'in ndó, saá yóo i, ta xa kisa nani i
xa'a kuachi ña niki'vi tayó'o. 4 Ndó'ó, nivi
na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an ndó
xí'in ndayí kivi Jesucristo, ta yi'i ndatán
yóo taa ta ñíndichi xí'in ndó saá yóo i, chi
yóo níma i xí'in ndó. Ta ndee Jesucristo yóo
ña xí'in ndó noo nákutá'an ndó. 5 Ta kivi
nakutá'an ndi'i ndó saá ña kasa nani ndó
xa'a taa ta niki'vi kuachi ká'no yó'o, ta xíni
ñó'ó taxi ndó ra nda'a níma ndiva'a ká'no
Satanás xa'a ña saxo'vi ña'á ra. Ta saá vará
xo'vi yikí koñu ra, ta níma ra kaku ña kivi
Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o.

6 Ta vitin on koó xa'a ña kúu ndó nivi
na ña'a ní ini. ¿Án on vása kúndaa ini ndó
xa'a to'on ndíchí ña xa xíni yó, ña káchí
saá?: "Vará lo'o kuiti kúu levadura yiyá,
ta kómí ña ndee kasa chiño ña xí'in ñii
ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á ña", saá
káchí to'on ña xa xíni yó. 7 Ta ndatán yóo
levadura yiyá ña yatá, saá yóo ña on vá'a
ké'é ndó. Ta ndó'ó xíni ñó'ó tava ndó ndi'i
ña on vá'a yóo xí'in ndó. Ta saá nduu ndó
ndatán yóo yuxan xaá ña va'a ní, ña on
vása kómí nda lo'o levadura yiyá. Saá chi
Jesucristo xa nisoko xí'in mii ra ña nixi'i ra
xa'a kuachi yó. Ta ndatán yóo tíndikachi
tí sóko mii yó na kúu najudío noo viko

Pascua xa'a ña náká'án yó ndasaá Ndios sakaku ra naxii síkuá yó, saá yóo Jesucristo taa ta nisoko xí'in mii xa'a ña sakaku ra ndi'i mii yó noo ña on vá'a. 8 Saá vivíi ná sakana yó viko Pascua ña náká'án yó xa'a ña nixi'i Jesucristo, ta viko yó'o ná kuxu yó sita va'a ña on koó levadura yiyá kómí. Chi ñalevadura yiyá ña yatá sáná'a ña xa'a ndi'i noo ña on vá'a ña nixiyo ini yó. Ta xíni ñó'ó sandakoo yó ndi'i ña on vá'a yó'o, ta saá nduu yó nivi na ndaa, na ndino'o ini.

9 Kivi niya'a xa nitaa i ñii tutu ña ti'ví i nixaa nda'a ndó. Ta noo tutu yó'o ndato'on i xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í na kúu, ni on vá'a kutá'an ndó xí'in náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on siví yii ná kúu. 10 Ta to'on yó'o ña xa nitaa i nixaa nda'a ndó, on vása ní-ka'an i xí'in ndó ña kuxíká va'a ndó noo nivi na on vása kándixa Jesucristo, na kúu nivi na ndíkon yichi ña on vá'a ñoyívi yó'o. Chi kua'a ní nivi yó'o xíka na kí'vi na kuachi xí'in náña'a án xí'in nataa, ta kua'a ní nivi yó'o kútoo ní na nakaya na ví'í ní ñakuíká, kua'a ní nivi yó'o kúu nakuí'ná, ta kua'a ní nivi yó'o kísa to'ó na ñaídolo án ñaimagen, ña kúu ndios vatá. Ta on vása kóni kachí i ndí nda lo'o on kutá'an ndó xí'in nivi on vá'a ñoyívi yó'o. Saá chi xa'a ña on kutá'an ndó xí'in nivi yó'o, koni ñó'ó ña kee ndó ñoyívi yó'o, níkúu. 11 Ta xí'in tutu ña nitaa i ta ti'ví i nixaa ña nda'a ndó, ndato'on i xí'in ndó ndí on vá'a kutá'an ndó xí'in nivi na káchí xa'a mii, ndí kúu na nivi na ndíkon yichi Jesucristo, ta saá ni, táku na kí'vi na kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í na kúu, án kí'vi na kuachi xí'in nataa na on siví yii ná kúu. Ta ñii ki'va saá on vá'a kutá'an ndó xí'in nivi na káchí ndí kándixa na Jesucristo, ta kútoo ní na nakaya na kua'a ní ñakuíká, án nivi na kísa to'ó ñaídolo án ñaimagen ña kúu ndios vatá, án nivi na ká'an to'on vatá xa'a inka nivi, án nivi na xí'i ní, án kúu na nivi na kísa kuí'ná. Ndó'ó, xíni ñó'ó ndó kuxíká ndó noo nivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, vará káchí na kúu na nivi na kándixa Jesucristo. Ta ni on kuxu ndó xí'in nivi yó'o. 12 On siví chiño noo yi'i kúu ña kasa nani i xa'a kuachi nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o, tá on ta'án kandixa na Jesucristo. Ta saá ni, ndó'ó na kúu nivi na xa kándixa Jesucristo, chiño noo ndó kúu ña kasa nani ndó xa'a kuachi nivi na nákutá'an xí'in ndó. 13 Mii Ndios kúu ta kasa nani xa'a kuachi nivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chiño noo ndó'ó kúu ña tava ndó taa ta ké'é ñakini, chi kí'vi ra xí'in ñásí'í yivá ra, ta on taxi ndó ña nakutá'an ka ra xí'in ndó.

6

Nivi na kándixa Jesucristo on vá'a taxi na kuachi xa'a tá'an na noo nachiño na on vása kándixa Jesucristo

1 Ta ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, tá yóo ñii ndó'ó kómí ndó ñii kuachi yo'vi xí'in inka tá'an ndó, ¿án va'a ko'on ndó taxi ndó kuachi yó'o nda'a nachiño na on vása kándixa Jesucristo xa'a ña kasa nani na kuachi ndó? On vá'a saá, chi va'a ka ko'on ndó noo nivi na kándixa Jesucristo ña kasa nani na xa'a kuachi ndó. 2 ¿Án on vása kúndaa ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi ndi'i mii yó, nivi na kándixa Jesucristo kasa nani yó xa'a ndi'i nivi ñoyívi yó'o? Ta saá, ¿ndachun xáni sini ndó ndí on vása kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi válí ña yóo xí'in mii ndó vitin? 3 ¿Án on vása kúndaa ini ndó ndí ñii kivi ña vaxi kasa nani ndó xa'a naángel ñoyívi nino? Tá kasa nani ndó xa'a naángel kivi saá, ta ndixa kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi nivi ñoyívi yó'o. 4 Ta saá vitin, ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, tá yóo kuachi xí'in tá'an ndó, ta, ¿ndachun táxi ndó kuachi yó'o nda'a najuez na kúu nivi na on vása kánóo va'a to'on xa'a noo ndó'ó na kándixa Jesucristo? 5 Ká'an i saá xí'in ndó xa'a ña sakuka'an i noo ndó. ¿Án on koó nda ñii ndó'ó na kándixa Jesucristo, na kómí ñandíchí sini ña taxi Ndios nda'a ndó, ña kúchiño ndó kasa nani ndó xa'a kuachi ña yóo xí'in ndó? 6 On vása va'a ké'é ndó, chi sava ndó'ó káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, ta táxi ndó kuachi xa'a tá'an ndó noo najuez na kúu nivi na on vása kándixa Jesucristo.

7 Ta ña káni tá'an ndó xí'in tá'an ndó, kuachi yó'o sáná'a ña ndí kúu ndó nivi na on ta'án tondaa kua'no yichi Jesucristo. Tá yóo natá'an ndó na ké'é ña on vá'a xí'in ndó, ta ndó'ó va'a ná kundeé ini ndó noo nivi na ké'é saá, ta on ko'on ndó taxi ndó kuachi xa'a na noo nachiño ñoyívi yó'o. Tá natá'an ndó sándá'ví na ndó'ó, ta va'a ná kundeé ini ndó noo ñayó'o, ta on ko'on

ndó taxi ndó kuachi xa'a nivi yó'o. 8 Ta
ndó'ó on vása ké'é ndó saá. Ta nda víka,
mii ndó kúu na ké'é ña on vá'a xí'in natá'an
ndó ta sándá'ví ndó na, vará kúu na nañani
yó xí'in nákiva yó, na ñii káchí kándixa
Jesucristo xí'in ndó.

9 ¿Án on vása kúndaa ini ndó ndí Ndios
on taxi ra ndí nivi na on vá'a kiv'i na ñoyívi
nino ña ka'nda chiño na xí'in ra? Ta nda
lo'o on sandá'ví xí'in mii ndó, chi nivi na
táku ké'é ña on vá'a, nayó'o on vása kiv'i
na ñoyívi nino ña ka'nda chiño na xí'in
Ndios. Nivi on vá'a yó'o kúu nataa na kí'vi
kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í na kúu,
ta náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on
siví yii ná kúu, ta nivi na kísa to'ó ñaídolo
án ñaimagen, ña kúu ndios vatá, ta nataa
na kí'vi kuachi xí'in inka nataa, ta náña'a
ná kí'vi kuachi xí'in inka náña'a, 10 ta nivi
na kísa kuí'ná ña kómí inka nivi, ta nivi na
kútoo ní nakaya kua'a ní ñakuíká, ta nivi
na xí'i ní, ta nivi na ká'an to'on vatá xa'a
inka nivi, ta nivi na sándá'ví inka nivi. Ndi'i
nivi na táku ké'é ña on vá'a yó'o, nayó'o on
kiv'i na ka'nda chiño na xí'in Ndios ñoyívi
nino. 11 Tá'an si'na ña on ta'án kandixa ndó
Jesucristo, sava ndó'ó xikuu ndó nivi xitaku
ke'é ña on vá'a yó'o. Ta vitin nivi na ndii
kúu ndó noo Ndios, chi Jesucristo xa nakata
ra kuachi ndó, ta xí'in ndee Jesucristo Taa
taKá'no noo yó, ta xí'in ndee Níma Ndios,
nduu ndó nivi na ndii, ta va'a nákutá'an
ndó xí'in Ndios vitin.

To'on yó'o ká'an
va'a ná kasa ká'no yó Ndios xí'in ndi'i níma yó

12 Sava ndó'ó káchí ndó saá: "Xa'a ña
táku ndíka yó yichi Jesucristo vitin, kómí
yó ndayí ke'é yó ndi'i saá noo ña káchí ini
yó", saá káchí ndó. Ta xíni ñó'ó kundaa
ini ndó ndí on siví ndi'i ña káchí ini ndó
ke'é ndó kúu ña chíndeé mii ndó. Tá ndixa
Jesucristo kúu taa ta xá'nda chiño noo ndó,
ta saá on taxi ndó inka ña ka'nda chiño noo
ndó. 13 Ta saá ni, sava ndó'ó ndakuiin ndó,
kachí ndó saá: "Ndios kisa va'a ra ñaxíxi
xa'a ña kuxu yó ña nda xáa ini yó, ta tixin
yó kuva'a ña xa'a ña ko'on ña xíxi yó",
saá ndakuiin ndó. Vará ñandixa ndáto'on
to'on yó'o, ta ndó'ó xíni ñó'ó kundaa ini
ndó ndí on kundeé ña xíxi yó ni on kundeé
tixin yó koo ña ndi'i saá kivi, chi yóo kivi ña
chitóni Ndios sandi'i ra xa'a ndiovi ñayó'o.
Ta vitin xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí on
siví xa'a ña ki'vi yó kuachi xí'in inka náña'a
án xí'in inka nataa kúu ña kisa va'a Ndios
yikí koñu yó. Nda víka, Ndios kisa va'a
ra yikí koñu yó xa'a ña kasa chiño yó noo
Jesucristo. Ta Jesucristo kúu taa taká'no
noo yikí koñu yó ta ndíni ra xíni ra ña.
14 Ta ndatán Ndios xí'in ndee ra sanataku
ra Jesucristo, saá xí'in ndee ra sanataku ra
mii yó ñii kivi ña vaxi.

15 ¿Án on vása kúndaa ini ndó ndí ñii
ñii ndó'ó kúu ndó ñii xiiña yikí koñu Jesu-
cristo? Ta xa'a ñayó'o, ¿án xáni sini ndó
ndí ñava'a kúu ña taxi ndó yikí koñu ndó
ña nakutá'an ña xí'in yikí koñu ñii ña'a ñá
síkó xí'in mii nda'a nataa? Nda lo'o on vá'a
saá, chi yikí koñu ñii ñii yó kúu ña ñii xiiña
yikí koñu Jesucristo. 16 ¿Án on vása kúndaa
ini ndó táná nakutá'an yikí koñu ndó xí'in
yikí koñu ñii ña'a ñá síkó xí'in mii, ta ña
nakutá'an ovi ndó saá nduu ndó ñii yikí
koñu kuiti? Chi to'on Ndios ña nitaa na
xina'á káchí ña saá xa'a taa xí'in ñásí'í ra:
"Na ovi nivi yó'o nduu ñii nivi", saá káchí
to'on Ndios. 17 Ta saá ni, mii yó nivi na
kándixa Jesucristo, ñii yóo yó táku yó ini
ra, ta mii ra yóo ra táku ra ini yó.

18 Ta ndó'ó, xíni ñó'ó kuxíká ndó noo
yóo ña chínda'á ndó'ó nakava ndó ki'vi ndó
kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í ndó
kúu, án xí'in nataa na on siví yii ndó kúu,
chi ña ké'é ndó saá kúu ña ké'é ndó ña on
vá'a xí'in yikí koñu mii ndó. Ta ndi'i noo
inka ña on vá'a ké'é nivi, on vása ké'é na
ñayó'o xí'in yikí koñu mii na. 19 ¿Án on
vása kúndaa ini ndó ndí yikí koñu ndó kúu
ve'e ño'o noo táku Níma Ndios?, chi Ndios
taxi ra Níma ra ña táku ña ini ndó. Ta vitin
yikí koñu ndó on siví ndasaá kuiti kuenda
mii ndó kúu ña, 20 chi yá'ví ní cha'vi Ndios
xa'a ndó'ó, chi xí'in nii Jesucristo cha'vi ra
xa'a ndó'ó. Ta saá kuenda mii Ndios kúu
yikí koñu ndó, ta ñii ki'va saá kuenda ra
kúu níma ndó. Ta xa'a ñayó'o, ndi'i ña
kísa ndivi ndó xí'in yikí koñu ndó, ta ndi'i
ña xáni ini ndó xí'in níma ndó, xí'in ndi'i
ñayó'o xíni ñó'ó kasa to'ó ndó Ndios.

7

To'on yó'o ká'an
taPablo ndáto'on ra xí'in nivi na xa tonda'a

1 Xa kixaa tutu ña nitaa ndó ta ti'ví ndó
noo i, ta vitin ndakuiin i, ndato'on i xí'in
ndó xa'a ndi'i ña ndáka to'on ndó yi'i noo

tutu yó'o. Ta saá ndákuiin i káchí i ndí
ñava'a ní kúu ña ndí nataa on tonda'a na
xí'in náña'a. 2 Ta saá ni, xíni i ndí kua'a ní
nataa na yóo xí'in ndó kí'vi na kuachi xí'in
náña'a ná on siví násí'í na kúu, ta kua'a
ní náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa na on
siví yii ná kúu, ta xa'a ña yóo ña chínda'á
ndó'ó ki'vi ndó kuachi yó'o, va'a ñii ñii taa
ná kukomí ra ñásí'í mii ra, ta va'a ñii ñii
ña'a ná kukomí ñá yii mii ñá. 3 Ta taa ta
tonda'a xíni ñó'ó kasa ndivi ra chiño noo
ra ña kúu ña taxi xí'in mii ra nda'a ñásí'í
ra, ta ñii ki'va saá, ña'a ñá tonda'a xíni ñó'ó
kasa ndivi ñá chiño noo ñá, ña kúu ña taxi
xí'in mii ñá nda'a yii ñá. 4 Nda ñii nivi na
tonda'a on vása kómí na ndayí ña xá'nda
chiño mató'ón mii na noo yikí koñu mii na.
Saá chi ñásí'í taa xa taxi ñá ndayí nda'a yii
ñá ña xá'nda chiño ra noo yikí koñu ñá. Ta
ñii ki'va saá yii ña'a xa taxi ra ndayí nda'a
ñásí'í ra ña xá'nda chiño ñá noo yikí koñu
ra. 5 Ta saá on vá'a taa nakasi xí'in mii ra
ña on taxi ra yikí koñu ra nda'a ñásí'í ra. Ta
ñii ki'va saá, on vá'a ña'a nakasi xí'in mii ñá
ña on taxi ñá yikí koñu ñá nda'a yii ñá. Ta
saá ni, yóo ndayí ña nakasi xí'in mii na lo'o
kuiti kivi xa'a ña taxi xí'in mii na ña ka'an
na xí'in Ndios. Ta taa xí'in ñásí'í ra xíni
ñó'ó si'na koo yu'ú na xa'a ña ke'é na saá.
Ta on vá'a nakasi xí'in mii na kua'a ní kivi,
chi yiyo ní on kuchiño na nasita xí'in mii
na, ta níma ndiva'a ká'no chinda'á ña na
ki'vi na kuachi xí'in inka taa án xí'in inka
ña'a.

6 To'on yó'o kúu kuiti to'on ña ndáto'on
yi'i xí'in ndó, ta on siví to'on ña xá'nda
chiño i noo ndó kúu ña. 7 Kunakaa ní ka
ñasii ini i tá ndi'i nataa kukomí na ndee ña
ka'nda chiño na noo yikí koñu na ña on
tonda'a na, ta kindoo na kuu na nivi na
kutaku mató'ón, ndatán táku yi'i. Ta ndixa
on vása kúchiño ndi'i nivi kutaku na saá,
chi on siví ñii noo kúu ndee ña va'a saní'i
Ndios nda'a nivi. Sava nivi kómí na ñii noo
ndee, ta inka nivi kómí na inka noo ndee ña
saní'i Ndios na.

8 Vitin ndáto'on i xí'in ndó'ó, nivi na kúu
nakuáan na on ta'án tonda'a, ta xí'in ndó'ó,
náña'a ná nixi'i yii. Xáni sini i ndí va'a on
tonda'a ndó, ta va'a ka ná kindoo mató'ón
ndó ndatán yóo yi'i. 9 Ta saá ni, tá xíto ndó
ndí on kúchiño ndó nasita xí'in mii ndó,
ta saá va'a ka ná tonda'a ndó. Va'a ka ná
tonda'a taa noo ña ndeé ní kútoo ra kóni ra
ña'a, ta ñii ki'va saá va'a ka ná tonda'a ña'a
noo ña ndeé ní kútoo ñá kóni ñá taa.

10 Ta ndó'ó, nivi na kúu na xa tonda'a,
ndáto'on i xí'in ndó to'on ña xá'nda chiño
Ndios, ña káchí saá: "Nda ñii ña'a on vása
va'a sandakoo ñá yii ñá." 11 Ta saá ni, tá yóo
ñii ña'a ñá sandakoo yii, ta ña'a yó'o xíni
ñó'ó kindoo ñá kutaku mató'ón ñá. Tá on
vása kúchiño ñá kutaku mató'ón ñá, ta saá
xíni ñó'ó tuku nakutá'an va'a ñá xí'in yii ñá.
Ta ñii ki'va saá, nda ñii taa on vá'a sandakoo
ra ñásí'í ra.

12 Ta vitin yóo inka to'on ndáto'on i xí'in
ndó'ó, nivi na kúu na xa tonda'a xí'in nivi
na on vása kándixa Jesucristo. Ta to'on
yó'o kúu ña káku sini mii i, ta on siví ña
xá'nda chiño Ndios kúu ña. Ta yi'i, xáni
sini i tá yóo ñii taa ta kándixa Jesucristo,
ta ñásí'í ra on vása kándixa ñá, ta saá ni,
tá ñásí'í ra kóni ñá kutaku ñá xí'in ra, ta
saá tayó'o on vása va'a sandakoo ra ñásí'í
ra. 13 Ta ñii ki'va saá, tá yóo ñii ña'a ñá
kándixa Jesucristo, ta yii ñáyó'o on vása
kándixa ra, ta saá ni, tá yii ñáyó'o kóni ra
kutaku ra xí'in ñá, ta saá ñáyó'o on vása
va'a sandakoo ñá yii ñá. 14 Saá koo, chi xa'a
ña kándixa ña'a Jesucristo, ta tayii ñáyó'o,
kúu ra taa ta nataxi ñá nda'a Ndios. Ta
xa'a ña kándixa taa Jesucristo, ta ñásí'í ra
kúu ña'a ñá nataxi ra nda'a Ndios. Tá on
siví ñandaa kúu ñayó'o, níkúu, ta nasa'ya
nivi yó'o kuu na nivi na on vá'a noo Ndios,
níkúu. Ta vitin nasa'ya nivi yó'o kúu nivi na
xa nataxi na nda'a Ndios. 15 Ta saá, tá yóo
ñii taa, ta on vása kándixa ra Jesucristo, ta
ñásí'í ra kúu ñii ña'a ñá kándixa, ta tayó'o
on xiin ka ra kutaku ra xí'in ñá, ta saá ñásí'í
ra yó'o va'a taxi ñá ná ko'on ndíka tayó'o.
Ta ñii ki'va saá, tá yóo ñii ña'a ñá on vása
kándixa Jesucristo, ta yii ñáyó'o kúu taa
ta kándixa, ta ñáña'a yó'o on xiin ka ñá
kutaku ñá xí'in ra, ta saá va'a tayii ñáyó'o
ná taxi ra ko'on ndíka ñá. Saá chi nivi na
kándixa Jesucristo on vása xíni ñó'ó nayó'o
kasa nduxa na xí'in yii ná án xí'in ñásí'í na
ña kutaku ka nayó'o xí'in na. Saá chi Ndios
kóni ra ña vivíi kutaku ñii ñii nivi xí'in tá'an
na.

16 Ndó'ó nákí'va yó, ná kómí yii, ta yii
ndó yó'o on vása kándixa na Jesucristo, ta
xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña
vivíi táku ndó xí'in yii ndó, kivi chindeé
ndó nayó'o kandixa na Jesucristo, ta saá
Ndios sakaku ra na. Ta ñii ki'va saá ndó'ó,

nañani yó na kómí násí'í, ta násí'í ndó yó'o
on vása kándixa ná Jesucristo, ta xíni ñó'ó
kundaa ini ndó ndí tá xí'in ña vivíi táku ndó
xí'in násí'í ndó, kivi chindeé ndó náyó'o
kandixa ná Jesucristo, ta saá Ndios sakaku
ra náyó'o.
17 Ta va'a ñii ñii ndó'ó ná kindoo ndó
ndatán xa taxi Ndios nixiyo ndó kivi on
ta'án kana Ndios ndó'ó. To'on yó'o kúu ña
ndáto'on i xí'in ndi'i nivi na kándixa Jesu-
cristo na nákutá'an xa'a ña kísa ká'no na ra.
18 Ta to'on yó'o kóni kachí ndí ndó'ó nivi
na xa kisa ndivi costumbre circuncisión*
kivi on ta'án kandixa ndó Jesucristo, ta
va'a kindoo ndó saá, ta on ndukú ndó
ña kindaa ndó marca circuncisión ña xa
kómí ndó. Ta ndó'ó, nivi na on ta'án kasa
ndivi costumbre circuncisión kivi kandixa
ndó Jesucristo, ta va'a kindoo ndó kutaku
ndó saá, ta on ndukú ndó kasa ndivi ndó
costumbre circuncisión yó'o. 19 Saá chi
on vása ndáya'ví ní ka, táná kasa ndivi yó
costumbre circuncisión, án on vása kasa
ndivi yó ña, chi ña ndáya'ví ní ka kúu ña
kísa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó.
20 Tuku ká'an i xí'in ndó ndí ñii ñii ndó'ó
xíni ñó'ó kindoo ndó ndatán nixiyo ndó
kivi on ta'án kana Ndios ndó'ó. 21 Tá kivi
Ndios kana ra ndó'ó kundikon ndó yichi
Jesucristo, xikuu ndó nivi naesclavo,† ta
saá on kundi'i ini ndó xa'a ñayó'o. Ta saá
ni, tá naní'i ndó yichi ña nduu ndó nivi
na táku ndíka noo napatrón ndó, ta va'a
sandakoo ndó ña kúu ndó esclavo. 22 Saá
chi sava ndó'ó, na xikuu esclavo kivi Ndios
kana ra ndó'ó, va'a naká'án ndó ndí vitin
kúu ndó nivi na táku ndíka yichi Jesucristo.
Ta sava ndó'ó, na on siví naesclavo xikuu
kivi Ndios kana ra ndó'ó, ta va'a kundaa
ini ndó ndí vitin kúu ndó naesclavo na kísa
chiño noo Jesucristo. 23 Yá'ví ní cha'vi
Ndios xa'a ndó'ó ña nduu ndó naesclavo
Jesucristo, ta saá on taxi ka xí'in mii ndó
nduu ndó naesclavo nda ñii nivi ñoyívi
yó'o. 24 Nañani yó xí'in nákí'va yó, nivi
na kándixa Jesucristo, tuku ndáto'on i xí'in
ndó saá: Ndatán nixiyo ndó kivi on ta'án
kana Ndios ndó'ó, saá kindoo ndó koo ndó
vitin.
25 Ta vitin ndáto'on i xí'in ndó náña'a
kuáchí ná kúu nákuáan ná on ta'án tonda'a.
Vará anda vitin Ndios on ta'án ka'nda chiño
ra xa'a ña xíni ñó'ó ke'é ndó, ta Ndios, taa ta
kí'vi ní ini xíni ra yi'i, taxi ra ñandíchí sini i.
Ta xa'a ñayó'o, va'a kandixa ndó to'on ña
ndáto'on i xí'in ndó. 26 Xíni yó ndí yo'vi ní
yóo kivi ña táku yó vitin. Ta xa'a ñayó'o,
xáni sini i ndí va'a ní ka ná kindoo ndó koo
ndó ndatán yóo ndó, án nivi na xa tonda'a,
án na on ta'án tonda'a kúu ndó. 27 Tá nataa
na yóo násí'í kúu ndó, ta on sandakoo ndó
násí'í ndó. Tá nataa na on koó násí'í kúu
ndó, ta on ndukú ndó koo násí'í ndó. 28 Ta
saá ni, tá nataa na yóo kuáan na on ta'án
tonda'a kúu ndó, on siví ña on vá'a noo
Ndios kuu ña táná koo násí'í ndó. Ta ñii
ki'va saá, tá náña'a ná yóo kuáan ná on
ta'án tonda'a kúu ndó, ta on siví ña on vá'a
noo Ndios kuu ña táná koo yii ndó. Ta
yi'i, kúndaa ini i ndí táná tonda'a ndó vitin,
ta kukomí ndó kua'a ní tondíni, ta yi'i ña
kóni i kúu ña on kundo'o ndó saá.
29 Nañani yó xí'in nákí'va yó, ndáto'on
káxín i xí'in ndó'ó ndí salo'o ní kúu kivi ña
taxi Ndios kutaku ka yó ñoyívi yó'o. Ta xa'a
ñayó'o ká'an i xí'in ndó saá: Ndó'ó nataa na
yóo násí'í, on kutaku ndó ndatán násí'í ndó
kúu nánoó ní ka xíni ñó'ó noo ndó. 30 Ta
ndó'ó nivi na kúchuchú ní ini ta xáku ní
ndó, ta on vá'a nataxi xí'in mii ndó kutaku
ndó saá kuiti. Ta ndó'ó nivi na kúsii ní ini,
on vá'a chikaa ini ndó ndí ndasaá kuiti ñasii
kúu ndi'i ña. Ta ndó'ó, nivi na sáta kua'a ní
ñakuíká, on kani sini ndó ndí kukomí ndó
ñakuíká yó'o ndi'i saá kivi vaxi. 31 Ta ndó'ó,
nivi na va'a kúsii ini xíni ndi'i ña yóo ñoyívi
yó'o, on kutaku ndó ndatán ña yóo ñoyívi
kúu ñanoó ní ka xíni ñó'ó noo ndó. Saá chi
xa yatin ní vaxi kivi ña on kóo ka ñoyívi
yó'o, ta saá vitin ñanoó ní ka xíni ñó'ó noo
ndó kúu ña kísa ndivi ndó ña kóni Ndios.
32 Ndáto'on i ñayó'o xí'in ndó chi kóni i
ña on kundi'i ní ini ndó xa'a ña táku ndó
ñoyívi yó'o. Chi ñii taa ta kúu takuáan,
ta on ta'án tonda'a, tayó'o kúchiño ra taxi
ndino'o xí'in mii ra ña kasa ndivi ra chiño
Ndios, ta ndasaá kuiti chikaa ra ndee ra
ña sakusii ra ini Ndios. 33 Ta taa ta yóo
ñásí'í, xíni ñó'ó kani sini ra xa'a chiño yóo
noo ra ñoyívi yó'o, ta kani sini ra ndasaá
kuchiño sakusii ra ini ñásí'í ra. 34 Ta ñáña'a
ñákuáan, ñá on koó yii, ñáyó'o kúchiño
taxi ndino'o xí'in mii ñá ña kasa ndivi ñá

* 7:18 Costumbre najudío ña nani "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.
† 7:21 Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kísa ndivi na noo napatrón na.

chiño Ndios, saá chi kóni ñá nduu ñáña'a
ñá koo ndii níma ta koo ndii yiki koñu ñá
noo Ndios. Ta ña'a ñá yóo yii xíni ñó'ó kani
sini ñá xa'a chiño yóo noo ñá ñoyívi yó'o,
ta kani sini ñá ndasaá kuchiño sakusii ñá
ini yii ñá.
35 Ta ndasaá kuiti xa'a ñava'a mii ndó
kúu ña ndáto'on i xí'in ndó, ta on siví xa'a
ña kasi i noo ndó kúu ña ndáto'on i to'on
yó'o xí'in ndó. Chi kóni i chindeé i ndó'ó
ndí xí'in ña vivíi ta xí'in ñandaa kundikon
ndó Jesucristo, ta nda lo'o on kóo ña kasi
noo ndó ña on taxi kuyatin ndó noo Ndios.
36 Ta saá ni, tá yóo ñii tañani yó ta kúu
yivá, ta xáni sini ra va'a ka tonda'a sa'ya
ra ñákuáan, chi ñáyó'o ñá xa niya'a kuiya
tonda'a kúu ñá, ta xáni sini ra on vá'a kasi
ra ñá noo ña tonda'a ñá, ta saá va'a taxi
ra ndayí tonda'a ñá. Ta on siví kuachi noo
Ndios kúu ña tonda'a ñá. 37 Ta saá ni, tá
yóo taa ta kúu yivá, ta on koó ña kísa nduxa
xí'in ra tonda'a sa'ya ra ñákuáan, ta tá kómí
ra ndayí ña nakaxin ra yu kúu ña va'a ke'é
ra, ta tayó'o tá chikaa ini ra ña on taxi ra
tonda'a sa'ya ra, ta saá va'a ná kindoo ñá
koo kuáan ñá. 38 Ta saá taa ta táxi ndayí
tonda'a sa'ya ra va'a ké'é tayó'o, ta taa ta
on vása táxi ndayí tonda'a sa'ya ra, va'a ka
ké'é tayó'o.
39 Vitin ndáto'on i xa'a náña'a ná yóo
yii, ta káchí i saá: Ndi'i kivi tá táku yii
náyó'o, ta ndatán yóo ná nó'ni, saá yóo
náña'a yó'o xí'in yii ná. Ta saá ni, tá nixi'i
yii náña'a yó'o, ta saá kíndoo ndíka ná, ta
kómí ná ndayí ña tonda'a tuku ná xí'in taa,
ta taa yó'o xíni ñó'ó kuu ra taa ta kándixa
Jesucristo. 40 Ta saá ni, tá náña'a ná nixi'i
yii yó'o chikaa ini ná ña on tonda'a ka ná,
ta xáni sini i ndí sii ka kutaku náyó'o noo
náña'a ná tuku tonda'a. Saá xáni sini i, ta
tuku xáni sini i ndí Níma Ndios kúu ña táxi
ñandíchí sini i xa'a ñayó'o.

8

To'on yó'o ká'an án va'a kuxu nivi na kándixa Jesucristo
koñu ña nisoko inka nivi noo ñaídolo

1 Sava ndó'ó nindaka to'on ndó yi'i, káchí
ndó saá: "¿Án va'a kuxu yó koñu nisoko
inka nivi noo ñaídolo ña kúu ndios vatá?",
káchí ndó. Ta vitin ndákuiin i, káchí i saá
xí'in ndó: Ndixa mii yó kúu yó nivi na xíni
va'a ñandaa Ndios. Ta saá xíni ñó'ó koto
va'a xí'in mii yó, chi yiyo ní koto nduu yó
nivi na ña'a ní ini xa'a ña kua'a xíni yó. Ta
xíni ñó'ó kundaa ini yó ndí ña ndáya'ví ka
noo ña xíni yó kúu ña ndixa kí'vi ini yó xíni
tá'an yó. Saá chi ña kí'vi ini yó xíni tá'an yó
kúu ña chíndeé tá'an yó ña va'a vaxi kua'no
yó yichi Jesucristo. 2 Tá ñii mii yó xáni sini
yó ndí xa nitondaa yó kúu yó nivi na kua'a
ní xíni, ta ña xáni sini yó saá sáná'a ña ndí
on ta'án tondaa yó kuu yó nivi na ndixa xíni
va'a. 3 Ta saá ni, tá yóo nivi na ndixa kí'vi
ini xíni na Ndios, ta Ndios nákoni ra nivi
yó'o kúu na kuenda ra, ta va'a yóo ra xí'in
na.
4 Ta saá, to'on yó'o kúu ña ndáto'on i
xí'in ndó xa'a koñu ña nisoko nivi noo
ñaídolo. Xíni yó ndí ndi'i ñaídolo kúu ndios
vatá, ta nda lo'o on vása ndáya'ví ña ñoyívi
yó'o. Saá chi xíni yó ndí ñii laá kúu Ndios
ndino'o. 5 Ta saá ni, yóo kua'a ní noo ndios
vatá, ña káchí nivi kúu ndios mii na, ta
káchí na ndí yóo kua'a ndios yó'o ñoyívi
yó'o ta yóo kua'a ña ñoyívi nino. Ta ndixa
nivi kísa to'ó na kua'a ní ndios vatá ta táxi
na ñandios vatá kúu ñaná'no noo na. 6 Ta
noo mii yó, yóo ñii laá Ndios ndino'o kuiti,
ta Ndios yó'o Yivá yó kúu ra. Ta Ndios yó'o
kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o
xí'in ña yóo ñoyívi nino, ta táku yó xa'a ña
kasa ká'no yó ra. Ta ñii ki'va saá noo mii yó,
yóo ñii laá Taa taKá'no noo yó, ta Jesucristo
kúu ra. Ta xí'in Jesucristo Ndios kisa va'a
ra ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra
ndi'i ña yóo ñoyívi nino, ta Jesucristo táxi
ra ndee ña táku ndino'o yó noo Ndios vitin.
7 Ta saá ni, on siví ndi'i nañani yó xí'in
náki'va yó kúu na kúndaa ini ñandaa yó'o.
Chi kivi on ta'án ka kandixa na Jesucristo,
sava nivi yó'o xitaku na kisa ká'no na ñaí-
dolo xí'in ña xixi na koñu ña nisoko na noo
ndios vatá yó'o. Ta saá tanda vitin tá xíxi
na koñu ña nisoko inka nivi noo ñaídolo,
ta ndí'i ini na ta xó'vi ini na, chi sakán
lo'o kúndaa ini na, ta xáni sini na ndí ña
xíxi na koñu yó'o kúu ña on vá'a noo Ndios
ndino'o. 8 Ta ña xíxi yó on vása kómí ña
ndee taxi ña ndí koo va'a ka yó xí'in Ndios.
Ta saá táná kuxu yó koñu, ta on vása kómí
ña ndee taxi ña kuu yó nivi na va'a ka yóo
noo Ndios. Ta táná on kuxu yó koñu, ta
ña ké'é yó saá on vása kómí ña ndee taxi
ña kuu yó nivi na on vá'a ka ví yóo noo
Ndios. 9 Mii yó kúu nivi na táku ndíka

yichi Jesucristo, ta ndixa kómí yó ndayí ña
chikaa ini yó án va'a kuxu yó án on vá'a
kuxu yó koñu. Ta saá ni, si'na xíni ñó'ó kani
va'a sini yó yu kúu ña va'a ke'é yó xa'a ña
chindeé yó nañani yó xí'in nákí'va yó, na
sakán lo'o kúndaa ini xa'a yu kúu ñava'a
noo Ndios, ta on vá'a chinda'á yó nayó'o ña
ke'é na ña xáni sini na kúu ña on vá'a noo
Ndios. 10 Saá chi tá sava ndó'ó yóo ndó noo
mesa yatin ve'e ño'o ñaídolo, ta xíxi ndó
koñu ña nisoko nivi noo ñaídolo yó'o, ta ñii
tañani yó taa ta sakán lo'o kúndaa ini xa'a
yu kúu ñava'a noo Ndios, xíto ra xíxi ndó'ó,
ta saá, ¿án on ndixa ña ké'é ndó saá kúu
ña chínda'á tañani yó yó'o kuxu ra koñu
ñii ki'va ndatán xíxi ndó? 11 Ta vará xáni
sini tañani yó yó'o ndí ña xíxi ra koñu yó'o
kúu ña on vá'a noo Ndios, ta xíxi ra ña, chi
ndatán ké'é ndó'ó saá ké'é ra. Ta saá ndó'ó,
xa'a ña xíni va'a ndó ndí ña kuxu ndó koñu
yó'o on siví ñii kuachi noo Ndios kúu ña, ta
xí'in ña xíxi ndó koñu yó'o noo tañani yó
yó'o chínda'á ndó ra kuxíká ra ta ndañó'ó
ra noo Ndios. Ta on vá'a ke'é ndó saá, chi
Jesucristo nixi'i ra xa'a tayó'o. 12 Tá ké'é yó
ña sátakué'e ini nañani yó án nákí'va yó, na
kúu nivi na on ta'án kundaa va'a ini xa'a yu
kúu ñava'a noo Ndios, ta ña sátakué'e yó ini
nayó'o saá kúu ña ké'é yó ña on vá'a xí'in
mii Jesucristo. 13 Ñakán kía, xáni sini i saá:
Tá ña xíxi i kúu ña chínda'á inka nañani yó
án nákí'va yó na kándixa Jesucristo nakava
na ke'é na ña xáni sini na kúu ña on vá'a,
ta saá va'a ka ná on kuxu ka i koñu, chi nda
lo'o on vá'a chinda'á i nayó'o ña nakava na
kuachi.

9

To'on yó'o ká'an xa'a ndayí kómí taPablo xa'a ña kúu ra taapóstol

1 ¿Án on ndixa yi'i kúu ñii taapóstol?
¿Án on ndixa táku ndíka i yichi Jesucristo?
¿Án on ndixa kúu ña ndí xí'in mii nduchu
noo i xini i Jesucristo Taa taKá'no noo yó?
¿Án on ndixa xa'a chiño Jesucristo ña kisa
ndivi i xí'in ndó, vitin ndó'ó kúu nivi na xa
kándixa ra? 2 Vará inka nivi xáni sini na ndí
on siví taapóstol kúu i, ta ndó'ó xíni ñó'ó
kundaa ini ndó ndí yi'i kúu ñii taapóstol
ndino'o. Saá chi ña kándixa ndó Jesucristo
ta ñii táku ndó xí'in ra kúu ña kísa ndaa ndí
ndixa yi'i kúu i taapóstol.

3 Ta noo nivi na on xiin kandixa ndí
kómí i ndayí ñii ki'va ndatán yóo ndayí
ña kómí inka naapóstol, ta ndákuiin mii i
xa'a i, káchí i saá: 4 Ndixa taBernabé xí'in
yi'i kómí ndi ndayí ña naki'in mani ndi ña
kuxu ndi xí'in ña ko'o ndi nda'a ndó'ó, na
kúu nivi na kándixa Jesucristo. Saá chi
kísa ndivi ndi chiño Jesucristo ña chíndeé
ndi ndó'ó. 5 Ta ndixa taBernabé xí'in yi'i
kómí ndi ndayí ña tonda'a ndi, ta ñii ñii
ndi kukomí ndi ñásí'í mii ndi, ñá kúu ña'a
ñá kándixa Jesucristo, ta saá ko'on násí'í
ndi xí'in ndi ñii ñii ñoo noo kísa ndivi ndi
chiño Jesucristo, níkúu. Saá chi taPedro
xí'in inka naapóstol ta xí'in nataa na kúu
nañani Jesucristo, ñii ñii nayó'o kómí na
ñásí'í mii na, ta náña'a yó'o xíka ná xí'in
yii ná. 6 Ta, ¿án xáni sini ndó ndí ndasaá
kuiti taBernabé xí'in yi'i kúu naapóstol na
xíni ñó'ó kasa chiño xa'a si'ún ña sata ndi
ña xíni ñó'ó ndi? 7 On vá'a saá, chi tá yóo ñii
tatropa ta kísa ndivi chiño noo gobierno,
ta tatropa yó'o on vása xíni ñó'ó cha'vi ra
xa'a ña xíni ñó'ó ra. Ta saá tuku tá yóo taa
ta nátaan tón uva noo ño'o, ta ndixa kómí
tayó'o ndayí kaxi ra tíuva tí kóon nda'a
yiton yó'o. Ta tá yóo taa ta ndáa títisú'u,
ta ndixa kómí tayó'o ndayí ko'o ra leche
títisú'u yó'o.

8 To'on yó'o ña ndáto'on i xí'in ndó on
siví ndasaá kuiti to'on ndíchí ña káku sini
mii i kúu ña, chi ñii xiiña noo ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés xina'á káchí ña saá: 9 "On
vá'a chikaa ndó ñono yu'u tísindiki sana
ndó kivi kísa chiño rí ndása ndii rí trigo",
káchí to'on Ndios. Ta on siví ndasaá kuiti
xa'a tísindiki kúu ña xáni sini Ndios kivi
xa'nda chiño ra ñayó'o, 10 chi xí'in to'on
yó'o, Ndios kóni ra saná'a ra mii yó. Saá
chi to'on yó'o kóni kachí ña ndí ñii ki'va
nivi na tá'ví noo ño'o xí'in nivi na ndása
ndii trigo ndáti na naki'in na lo'o ndikin
trigo kuxu na. 11 Ndatán yóo nataa na xa
chi'i ndikin trigo, saá yóo mii ndi naapóstol
na kísa chiño noo ndó. Saá chi ndatán yóo
ndikin trigo ña xa chi'i nataa noo ño'o, saá
yóo to'on ña taxi Níma Ndios nda'a ndi, ña
xa ndato'on ndi xí'in ndó. Ta saá xa'a chiño
va'a yó'o ña kisa ndivi ndi noo ndó, on siví
ví'í ní kúu ña noo ndó ña taxi ndó nda'a
ndi lo'o ña xíni ñó'ó kutaku ndi. 12 Yóo
inka nañani yó na xa kisa ndivi chiño Ndios
noo ndó, ta nayó'o xa naki'in na nda'a ndó

ña xíni ñó'ó na kutaku na. Ta saá mii ndi,
ndixa kómí ní ka ndi ndayí ña naki'in ndi
ña xíni ñó'ó ndi nda'a ndó.

Vará yóo ndayí yó'o ña kómí ndi naki'in
ndi ña xíni ñó'ó ndi nda'a ndó, ta on vása
ní-ndukú ndi naki'in ndi ña. Nda víka,
ndixa kundeé ini ndi xí'in ndi'i ñayo'vi
nixo'vi ndi, ta on vása ní-ndukú ndi noo
ndó ña taxi ndó ña xíni ñó'ó noo ndi. Saá
ke'é ndi xí'in ndó, chi nda lo'o ni-xiin ndi
chindú'u ndi ña kasi noo ndó ña on chikaa
so'o ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. 13 Ta
saá ni, ndó'ó xíni va'a ndó ndí nivi na kísa
ndivi chiño ve'e ño'o ká'no ña nákaa ñoo
Jerusalén, nayó'o náki'in na ñii xiiña án ñii
ko'ndo noo ñii ñii ñava'a ña sóko nivi nda'a
Ndios, ta saá xí'in ñayó'o náki'in na ña xíni
ñó'ó kutaku na. Ta nasutu na kísa ndivi
chiño noo nama yii ve'e ño'o ká'no yó'o,
noo sóko nivi kiti án inka ñava'a noo Ndios,
nasutu yó'o kómí na ndayí kuxu na ñii xiiña
án ñii ko'ndo noo ñii ñii ña sóko nivi noo
Ndios. 14 Ta ñii ki'va saá Jesucristo xa'nda
chiño ra ndí ndi'i nivi na ndíso chiño xí'in
ña ká'an ndoso na to'on va'a xa'a ra, nayó'o
kómí na ndayí kutaku na xí'in ña náki'in na
nda'a nivi na kándixa to'on yó'o. 15 Ta yi'i,
nda ñii kivi on vása ní-taxi i ña cha'vi nivi
yi'i xa'a chiño Jesucristo ña kísa ndivi i noo
na. Ni on sivi xa'a ña kóni i ña cha'vi ndó
yi'i kúu ña ndáto'on i to'on yó'o xí'in ndó.
¡Ta va'a ka ná kivi i noo ña naki'in i si'ún ña
cha'vi nivi yi'i! Saá chi ndixa kúsii ní ini i
ndí nda ñii nivi on vása chá'vi na yi'i xa'a
chiño Jesucristo ña kísa ndivi i noo na.

16 Ta saá ni, tá ká'an ndoso i to'on va'a
xa'a Jesucristo noo nivi, ta on kuchiño kasa
ká'no xí'in mii i xa'a ña kísa ndivi i chiño
yó'o. Saá chi ñii chiño ña xa nita'nda noo i
kasa ndivi i kúu ñayó'o. Ta saá, ¡ndá'ví ní
yi'i, tá on vása ka'an ndoso i to'on va'a xa'a
Jesucristo noo nivi! 17 Tá ndasaá kuiti xa'a
ña kúsii ini i kúu ña ká'an ndoso i to'on va'a
xa'a Jesucristo, níkúu, ta va'a cha'vi nivi yi'i
xa'a chiño ña kísa ndivi i. Ta nda lo'o on
sivi saá, chi mii Ndios kúu taa ta sakuiso
chiño yi'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a
Jesucristo, ta saá on kivi sandakoo i kísa
ndivi i chiño yó'o. 18 Ta saá, ¿yu kúu ñava'a
naki'in i xa'a chiño Ndios ña kísa ndivi i?
Ñava'a náki'in i kúu ndasaá kuiti ñasii ña
chútú ini i xa'a ña ká'an ndoso sii i to'on
va'a xa'a Jesucristo noo nivi. Vará kómí i
ndayí naki'in i ya'vi xa'a chiño yó'o, ta on
vása xiin i naki'in i ña.

19 Vará kúu i ñii taa ta kómí ndayí
nakaxin i chiño mii i chi on sivi taesclavo
kúu i, ta kisa nino xí'in mii i ña nduu i
ndatán yóo taesclavo ta kísa chiño noo
ndi'i nivi. Saá ké'é i ña chindeé i ví'í ní ka
nivi xa'a ña kandixa na Jesucristo. 20 Ta
xa'a ñayó'o, kivi táku i xí'in nivi nañoo i
najudío, ta táku i ndatán táku nayó'o xa'a
ña chindeé i na ña kandixa na Jesucristo.
Najudío kúu nivi na táku tixin ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés xina'á, ta saá kivi táku i
xí'in najudío yó'o, ñii ki'va ndatán kísa
ndivi na ndayí yó'o, saá kísa ndivi i ña.
Vará ndayí yó'o on sivi ka ña xá'nda chiño
noo yi'i kúu ña, ta saá ni, ñii káchí kísa
ndivi i ña xí'in najudío, chi kóni i chindeé i
nañoo i yó'o xa'a ña kandixa na Jesucristo.
21 Ta nivi na on vása kúu najudío on vása
táku na tixin ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á, ta saá kivi táku i xí'in nivi yó'o,
ta ndatán táku ñii taa ta on sivi tajudío
kúu, saá táku i xí'in nivi yó'o. Saá chi
kóni i chindeé i nayó'o xa'a ña kandixa na
Jesucristo. Ta saá ni, tanda vitin on vása
sándakoo i ña kísa ndivi i ña xá'nda chiño
Ndios, chi ndayí Jesucristo kúu ña xá'nda
chiño noo i. 22 Tá táku i xí'in nivi na sakán
lo'o kuiti kúndaa ini xa'a yichi Jesucristo,
ta kísa nino xí'in mii i ña nduu i ndatán
yóo nivi yó'o, ña chindeé i na xa'a ña va'a
ka kundikon na yichi Jesucristo. Ta saá
kivi táku i xí'in ñii ñii nivi, chíkaa i ndee
ña nduu i ndatán yóo nivi yó'o. Saá chi
nda noo xaa ndee i, kóni i ña chindeé i nivi
xa'a ña sava nayó'o kandixa na Jesucristo
ta saá sakaku ra na. 23 Ta saá ndíkon i kísa
ndivi i chiño yó'o xa'a ña kuita ní'nó to'on
va'a xa'a Jesucristo. Ta saá yi'i xí'in nivi
na kándixa to'on yó'o ta ndíkon na yichi
Jesucristo, ndi'i mii ndi náki'in ndi ñava'a
nda'a Ndios.

24 Xa xíni ndó ndí nivi na kua'an kono
noo xíno nivi na ké'é tá'an, nayó'o chíkaa
ní na ndee xa'a ña kundeé na noo ndi'i nivi
na xíno xí'in na. Vará ndi'i nivi yó'o kúu
nivi na xíno, ta ñii laá nivi yó'o kundeé noo
ndi'i inka na, ta nivi kundeé yó'o naki'in
ñava'a. Ta ndatán yóo nivi na xíno yó'o, saá
yóo mii yó nivi na ndíkon yichi Jesucristo.
Ta xíni ñó'ó chikaa ní yó ndee xa'a ña
kundeé yó ta naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.
25 Ndi'i nivi na chíkaa ini ña kundeé na noo

ña xíno na ké'é tá'an na xa'a ña naki'in
na ñava'a, nivi yó'o chíkaa ní na ndee ña
vivíi ndáa ndi'i xí'in mii na, ta násita xí'in
mii na noo ndi'i ña kivi satakué'e yikí koñu
na. Ta saá ni, ñava'a náki'in nivi na xíno tá
kundeé na noo natá'an na, ñava'a yó'o ñii
kivi ndi'i xa'a ña. Ta mii yó, nivi na kándixa
Jesucristo, va'a ná chikaa ní yó ndee xa'a ña
naki'in yó ñava'a ní ka, ta ñava'a ní ka yó'o
ña taxi Ndios nda'a yó nda ñii kivi on ndi'i
xa'a ña. 26 Ta yi'i, on vása xíno i ndatán
xíno ñii taa takuáá nduchu noo, ta kúu taa
ta on vása xíni míkía xaa ra. Ni on vása
ké'é i ndatán ké'é taa ta kóon yikí noo tachi
kuiti, chi nda lo'o on vása ndáya'ví táná
ke'é i saá. 27 Ta nda víka, násita xí'in mii i,
ta xá'nda chiño i noo yikí koñu i ña sakuá'á
ña kasa ndivi ña ña kóni i. Saá chíkaa i ndee
xí'in mii i, koto on tondaa i naki'in i ñava'a
nda'a Ndios ñoyívi nino, vará yi'i kúu taa
ta nika'an ndoso to'on va'a xa'a Jesucristo
noo kua'a ní nivi.

10

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáto'on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ña on ke'é na ndatán ke'é nivi naIsrael xina'á

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, on xiin i ña
nandoso ndó xa'a ña nindo'o naxii síkuá yó
naIsrael kuiya xina'á. Ndi'i nayó'o kua'an
na noo yóo yuku yichí, ta xíka xá'á na
kua'an na tixin viko ña ní'i yichi na; ta kivi
nixaa na yu'u takuií mini, ta Ndios nakuiná
ra takuií mini yó'o, ta nitivi ño'o yichí noo
niya'a na kua'an xá'á na. 2 Ta xí'in ñayó'o,
ndatán yóo ña chichi naIsrael xí'in viko
ta xí'in takuií, ta nduu na nivi na ndíkon
taMoisés, saá nixiyo ña. 3 Ta ndi'i naxii
síkuá yó yó'o ñii káchí xixi na ñii noo ñava'a
ña taxi Ndios nda'a na. 4 Ta ndi'i naxii síkuá
yó yó'o ñii káchí xi'i na ñii noo takuií tá
taxi Ndios nda'a na. Ta takuií yó'o kee rá
kándíká yuu ká'no ña kua'an xí'in na, ta
yuu ká'no yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo, taa
ta nixiyo xí'in na kivi nixika na yuku yichí.
5 Vará Ndios ke'é ra kua'a ní ñava'a ná'no
xí'in naIsrael yó'o kivi nixika na yuku yichí,
ta on vása ní-kusii ini ra xini ra ña on vá'a
ke'é kua'a ní nivi yó'o. Ta saá Ndios taxi ra
ña nixi'i na, ta nixita ní'nó yikí koñu na noo
ño'o yuku yichí.

6 Ña nindo'o naIsrael yó'o kuiya xina'á,
kúu ña sáná'a mii yó xa'a ña on kutoo ní yó
ke'é yó ña on vá'a, ndatán yóo ña nikutoo
ní nayó'o ké'é na. 7 Ta ña nindo'o nayó'o
sáná'a ña mii yó xa'a ña on kasa ká'no yó
ñaídolo án inka ndios vatá, ndatán yóo ña
ke'é kua'a ní naxii síkuá yó xina'á. Chi
nayó'o sakana na viko xa'a ña kísa ká'no na
ndios vatá, ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á
ká'an ña xa'a ña ke'é na viko yó'o, káchí ña
saá: "Nivi yó'o xixi ní na, ta xi'i ní na, ta
saá nakuita na, ta kini sasíki na xa'a ña kísa
ká'no na ndios vatá", káchí to'on Ndios xa'a
naxii síkuá yó naIsrael. 8 Ta mii yó, on vá'a
ki'vi yó kuachi ndatán ke'é kua'a ní nayó'o,
chi kivi saá nataa nikí'vi na kuachi xí'in
náña'a ná on siví násí'í na kúu, ta náña'a
nikí'vi ná kuachi xí'in nataa na on siví yii
ná kúu. Ta xa'a ña on vá'a ke'é nayó'o, oko
uni mil nivi yó'o nixi'i, ta ñii laá kivi xikuu
ña nixi'i ndi'i nayó'o. 9 Ta saá on vá'a koto
ndoso yó Jesucristo án ndixa saxo'vi ra mii
yó xa'a ña on vá'a ké'é yó. Saá chi kua'a ní
naxii síkuá yó xito ndoso na Ndios xina'á,
ta nixi'i kua'a ní na ke'é saá, chi tíkoo xati
xaxi rí na ta nixi'i na. 10 Ta on ka'an kuáchí
yó xí'in Ndios, ndatán kuiya xina'á kua'a ní
naxii síkuá yó nika'an kuáchí na, nika'an
na ndí on vá'a ke'é Ndios xí'in na. Ta saá
ñii ñaángel ña kúu ña xá'ni nivi, kixaa ña,
ta xa'ni ña nivi yó'o na nika'an kuáchí xí'in
Ndios.

11 Noo to'on Ndios ña nitaa na xina'á
ká'an ña xa'a ña on vá'a ke'é naxii síkuá
yó yó'o, chi saá ndáto'on ña xí'in mii yó,
nivi na táku vitin, ña on ke'é yó ndatán
ke'é naxii síkuá yó xina'á. Saá chi kivi vitin
vaxi kuyatin kivi sondí'í ñoyívi. 12 Ta saá, tá
ndó'ó kúu nivi na xáni sini ndí kútu ní yíta
ndó yichi Jesucristo, ta xíni ñó'ó kundaa
xí'in mii ndó koto ñii kama nakava ndó ke'é
ndó ña on vá'a. 13 Ta ñii ñii ña chínda'á
ndó ke'é ndó ña on vá'a, on siví ñii ña xaá
kúu ñayó'o, chi ñii ki'va saá xa chinda'á ña
kua'a ní nivi xina'á ke'é na ña on vá'a. Ta
Ndios kúu taa tandaa, ta ndixa chindeé ra
mii ndó. Tá vaxi ña chínda'á ndó'ó ke'é
ndó ña on vá'a, tá mií saá Ndios taxi ra
ndee nda'a ndó, ta saná'a ra ndó'ó ndasaá
kundeé ndó noo ñayó'o.

14 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu
nivi na kí'vi ní ini i xíni i. Ta saá ndá-
to'on i xí'in ndó ndí nda lo'o on kasa ká'no
ndó ñaídolo án ñaimagen án ndi'i saá inka
ndios vatá. 15 Ndó'ó kúu nivi na ndíchí

sini, ñakán kúchiño ndó kundaa ini ndó án
ñandaa án on siví ñandaa kúu to'on yó'o
ña ká'an i xí'in ndó vitin. 16 Ta mii yó,
nivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an
yó ta xí'i yó vino ta xíxi yó sita va'a xa'a
ña náká'án yó ndí Jesucristo nixi'i ra xa'a
kuachi yó, ta saá tíin yó copa vino ta táxi yó
ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndutá xí'i
yó. Ta ndixa ña ké'é yó saá kúu ña sáná'a
ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo, taa ta nixita
nii nda'a tón cruz. Ta ñii ki'va saá, tá xíxi yó
sita va'a ña tá'ví yó, ta ndixa ña ké'é yó saá
kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó xí'in Jesucristo,
taa ta nita'nda koñu nda'a tón cruz. 17 Vará
mii yó nivi na kándixa Jesucristo kua'a ní
kúu yó, ta ñii laá sita va'a kúu ña xíxi ndi'i
yó. Ñayó'o sáná'a ndí ndi'i mii yó ñii laá
yikí koñu Jesucristo kúu yó.

18 Va'a kani sini ndó xa'a nañoo Israel.
Nayó'o xixixi na ñii xiiña koñu ña nisoko
na noo Ndios noo nama yii. Ta ndixa ña
xixi na koñu yó'o sáná'a ña ndí ñii yóo na
xí'in Ndios taa ta naki'in ña nisoko na, ta
ñii yóo na xí'in natá'an na na xixi xí'in na
koñu ña nisoko na noo Ndios. 19 Ta saá,
¿yukía kóni i kachí i xí'in to'on yó'o? On
vása xiin i kachí i ndí nda ñii ñaídolo kúu
ña ndáya'ví. Ni on vása xiin i kachí i ndí
nda ñii ña sóko nivi noo ñaídolo kúu ña
ndáya'ví. 20 Ta saá ni, kóni i ña kundaa ini
ndó ndí ña sóko nivi noo ñaídolo, ta ñayó'o,
on siví ña sóko na noo Ndios kúu ña. Ta ña
sóko nivi noo ñaídolo, ndatán yóo ña sóko
na noo ñaníma ndiva'a xa'a ña ñii koo na
xí'in níma yó'o, saá yóo ña. Ta nda lo'o on
xiin i ña ñii koo ndó xí'in ñaníma ndiva'a.
21 Ta saá tá xí'i ndó vino xa'a ña ñii koo ndó
xí'in Jesucristo, tá mií saá tuku on vá'a ko'o
ndó vino xa'a ña ñii koo ndó xí'in ñaníma
ndiva'a. Ta ñii ki'va saá, tá xíxi ndó noo
mesa Jesucristo, ta saá tuku on vá'a kuxu
ndó noo mesa ñaníma ndiva'a. 22 On vá'a
ke'é yó saá, koto sasaa yó ini Jesucristo.
¿Án ndá xáni sini yó kúu yó nivi na ndeé
ka noo ra? Ó'on, nda lo'o on siví saá.

To'on yó'o ká'an ndí ndi'i saá ña kísa ndivi yó
xíni ñó'ó kuu ña xa'a ña kanóo síkón ñato'ó Ndios

23 Ta sava ndó'ó káchí ndó saá: "Mii yó
nivi na kándixa Jesucristo táku ndíka yó.
Ta xa'a ñayó'o kómí yó ndayí kasa ndivi yó
ndi'i ña kóni yó", saá káchí ndó. Ta xíni
ñó'ó kundaa ini ndó ndí ndi'i ña kúchiño
yó ke'é yó on siví xa'a ñava'a mii yó kúu ña.
Ndixa táku ndíka yó yichi Jesucristo, ta saá
ni, ndi'i ña kúchiño yó ke'é yó on siví ña
taxi chindeé tá'an yó ña va'a ka kua'no yó
yichi Jesucristo kúu ndi'i ña. 24 Ta ñii ñii mii
yó, on vása va'a kuiti kundi'i ini yó ndukú
yó ndasaá va'a koo mii yó, ta xíni ñó'ó si'na
kundi'i ini yó ndukú yó ña va'a koo inka
nivi.

25 Ta saá va'a kuxu ndó ndi'i saá noo
koñu ña síkó nivi noyá'vi, ta on kundi'i ini
ndó án va'a kuxu ndó ña, án on vá'a kuxu
ndó ña. 26 Saá chi Ndios kúu taa ta kisa
va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o, ta ndi'i ña yóo
kuva'a, kuenda mii Ndios kúu ña.

27 Ta saá tá nivi na on vása kándixa
Jesucristo kána na ndó'ó kuxu ndó xí'in na,
ta va'a kuxu ndó nda ndá ña taxi na kuxu
ndó. Tá taxi na koñu kuxu ndó, ta on ndaka
to'on ndó mí kee koñu yó'o. 28 Ta saá ni,
tá nivi yó'o ká'an na xí'in ndó, káchí na
saá: "Koñu yó'o kúu ña nisoko nivi noo
ñaídolo", káchí na xí'in ndó, ta saá on kuxu
ndó koñu yó'o, chi on vá'a ke'é ndó ña xáni
sini nivi yó'o kúu ña on vá'a. 29 Saá chi nivi
yó'o, vará kana na ndó'ó ña kuxu ndó koñu
xí'in na, mii na xáni sini na ndí ña on vá'a
noo Ndios kúu ña kuxu ndó koñu ña nisoko
nivi noo ñaídolo.

Ta saá ni, sava ndó'ó ndaka to'on ndó yi'i,
kachí ndó saá: "Tá ndixa kúu yó nivi na
táku ndíka yichi Jesucristo, ta, ¿ndachun
taxi yó ndayí nda'a inka nivi ña ka'nda
chiño na noo yó án va'a kuxu yó án on vá'a
kuxu yó koñu ña nisoko nivi noo ñaídolo?
30 Tá taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a
ña kuxu yó, ta saá ¿án yóo ka ndayí kómí
inka nivi ña kandiva'a na xí'in yó xa'a ña
xíxi yó?", saá kachí ndó ndaka to'on ndó
yi'i. 31 Ta yi'i ndakuiin i ka'an i xí'in ndó ndí
ña xíni ñó'ó ní ka ke'é yó kúu ñayó'o: tá xí'i
yó án xíxi yó án nda yu kúu inka ña ké'é
yó, ta xíni ñó'ó kasa ndivi yó ndi'i ñayó'o
xa'a ña kanóo síkón ní ñato'ó Ndios. 32 Ta
on vá'a koo yó ndatán yóo yuu ña káchi'i
xa'a nivi ta nákava na, án nivi najudío, án
nivi na on siví najudío, án nivi na kándixa
Jesucristo kúu nayó'o. 33 Ñayó'o kúu ña
ké'é i, chi chíkaa ní i ndee xa'a ña ke'é i
ña sakusii ini ndi'i nivi. Saá chi on vása
kuiti ndí'i ini i ndukú i ña chindeé xí'in
mii i, ta yi'i ndixa si'na ndí'i ini i ndukú i ña

chindeé i kua'a ní inka nivi xa'a ña kandixa
na Jesucristo ta saá sakaku ra na.

11

1 Ta ndó'ó, va'a ná kundikon ndó yichi i,
ndatán yi'i va'a ndíkon i yichi Jesucristo.

To'on yó'o ká'an ndí kivi ña nákutá'an yó ña kísa ká'no yó
Ndios, ta xí'in ñato'ó ní, xíni ñó'ó ke'é yó saá

2 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin kísa
ká'no i ndó'ó, chi ndi'i saá kivi náká'án
ndó xa'a i, ta on vása ní-sandakoo ndó kísa
ndivi ndó to'on ña xa saná'a i ndó'ó xa'a
yichi Jesucristo. 3 Ta vitin va'a ná kundaa
ini ndó to'on yó'o: Ndatán yóo sini nivi
xí'in yikí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in
ñii ñii mii yó, nataa na kándixa ra. Ta
ñii ñii taa, ndatán yóo sini ñásí'í ra, saá
yóo ra xí'in ñá. Ta Ndios, ndatán yóo sini
Jesucristo saá yóo ra. 4 Ta kivi ká'an taa
xí'in Ndios, án ká'an ndoso ra noo nivi
to'on ña káku noo Níma Ndios, tá mií saá,
on vá'a koo ña kundasi sini ra. Saá chi tá
yóo ña ndási sini ra, ta ñayó'o sáná'a ña
ndí on vása kísa to'ó ra sini ra. 5 Ta kivi
ká'an ña'a xí'in Ndios, án ká'an ndoso ñá
noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, tá
mií saá, tá on vása yóo ña ndási sini ñá, ta
ñayó'o sáná'a ña ndí on vása kísa to'ó ñá
sini ñá. Saá chi ñii ki'va ndatán kúka'an
noo ñá xí'in ña xátá yálá ñá yisi sini ñá, saá
yóo ña. 6 Ta saá, tá on vása yóo ña ndási
sini ña'a kivi ká'an ñá xí'in Ndios, án kivi
ká'an ndoso ñá noo nivi to'on ña káku noo
Níma Ndios, ta, ¡va'a ka ná ka'nda ndi'i ñá
yisi sini ñá! Ta saá ni, ña nita'nda yisi sini
ña'a, án ña nixatá yálá ñá yisi sini ñá, kúu
ña táxi kuka'an noo ñá. Ta saá va'a ná koo
ña kundasi sini ñá. 7 Ta kivi ká'an taa xí'in
Ndios, án ká'an ndoso ra to'on ña káku noo
Níma Ndios, ta on vá'a koo ña kundasi sini
ra. Saá chi, Ndios kisa va'a ra taa tanoó,
ta ndi'i nataa sáná'a na ndasaá yóo Ndios,
chi sáná'a na sava ñalivi ká'no ña kúu mii
Ndios. Ta Ndios xini ñó'ó ra yikí kándíká
tanoó xa'a ña kisa va'a ra ña'a ñánoó. Ta
saá ndi'i náña'a sáná'a ná sava ñalivi ká'no
ña kúu mii taa. 8 Saá chi taa tanoó ñoyívi
yó'o on vása ní-kixi ra tixin yikí koñu ñii
ña'a. Ta ña'a ñánoó ñoyívi yó'o kuva'a ñá
xí'in yikí koñu taa tanoó. 9 Ta on siví xa'a
ña'a kúu ña kisa va'a Ndios taa, ta xa'a taa
kúu ña kisa va'a Ndios ña'a. 10 Ta xa'a ña
ke'é Ndios saá, ta xa'a ña yóo naángel xíto
na, va'a ná koo ña kundasi sini náña'a xa'a
ña saná'a ndí náña'a yó'o kómí ná ndayí
ña ka'an ná xí'in Ndios ta ka'an ndoso ná
noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios.
11 Ta saá ni, nataa ta náña'a, na kándixa
Jesucristo, xíni ñó'ó tá'an nayó'o. Saá chi
tá on koó ña'a ní-kuva'a, ta on kívi koo taa,
níkúu. Ta tá on koó taa ní-kuva'a, ta on kívi
koo ña'a, níkúu. 12 Vará Ndios kisa va'a ra
ña'a ñánoó ñoyívi yó'o xí'in yikí kándíká
taa tanoó ñoyívi yó'o, ta saá taa taovi xí'in
ndi'i inka nataa kaku na tixin ña'a. Ta saá
ni, ndi'i nataa xí'in ndi'i náña'a xí'in ndi'i
ña yóo ñoyívi yó'o kúu ña kisa va'a Ndios.

13 Ta mii ndó, ¿yukía xáni sini ndó? ¿Yu
kuu ña va'a ke'é ña'a kivi ká'an ñá xí'in
Ndios noo nákutá'an nivi xa'a ña kísa ká'no
na Ndios? Tá on vása yóo ña ndási sini ña'a,
¿án xáni sini ndó ndí ñava'a kuu ña ká'an
ñá xí'in Ndios saá? 14 Ta, ¿án on ndixa yóo
ña nákaa ini mii yó ña táxi kani sini yó ndí
ña sákuka'an noo taa kúu ña nání ní yisi
sini ra? 15 Ta, ¿án on ndixa yóo ña nákaa ini
mii yó ña táxi kani sini yó ndí ña nání yisi
sini ña'a kúu ñii ñava'a livi ña táxi ñato'ó
ná? Saá chi Ndios saní'i ra yisi sini ña'a xa'a
ña nakasi ña sini ñá. 16 Ta saá ni, tá yóo sava
ndó'ó na on vása yóo yu'ú xí'in to'on yó'o,
ta saá yi'i ndákuiin i yu'u ndó, káchí i saá,
ndí ndi'i ñoo noo xá'an i, noo nákutá'an
nivi na kándixa Jesucristo ña kísa ká'no na
Ndios, ta ndi'i náña'a xí'in nataa, ké'é na
xí'in sini na ñii ki'va ndatán yóo ña sakán
ndato'on i xí'in ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña on vá'a ké'é nivi na kándixa Jesucristo kivi nákutá'an na

17 Ta vitin xa'a sava ña ké'é ndó'ó, on
vása kúchiño i kasa ká'no i ndó'ó. Saá chi
kivi nákutá'an ndó xa'a ña kísa ká'no ndó
Ndios, ta sava ña ké'é ndó on vása chín-
deé ña ndó'ó ña va'a ka kua'no ndó yichi
Jesucristo. Ta nda víka, sava ña ké'é ndó
yó'o kúu ña sátakué'e ini xí'in tá'an ndó.
18 Saá chi xa xini so'o i ndí kivi nákutá'an
ndó xa'a ña kísa ká'no ndó Ndios, ta náta'vi
tá'an ndó, ta náa ndó xí'in tá'an ndó. Ta
xáni sini i ndí sava to'on yó'o ña ká'an
kuáchí nivi xa'a ndó kúu to'on ndixa. 19 ¿Án
xáni sini ndó ndí ñava'a kúu ña nata'vi
tá'an ndó? ¿Án xáni sini ndó ndí xíni
ñó'ó koo kua'a ti'vi ndó, chi xí'in ñayó'o
saná'a káxín ndó noo nivi ndá ti'vi ndó'ó

kúu ña kúsii ini Ndios xíni ra? ¡On siví saá!
20 Saá chi xa'a ña on vása ñii yóo ndó xí'in
natá'an ndó, sáná'a ndó ndí on siví xí'in ña
ndino'o ini ndó kúu ña xíxi ndó sita va'a
ta xí'i ndó vino xa'a ña náká'án ndó ndí
Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi ndó. 21 Saá
chi kivi nákutá'an ndó, ta sava ndó'ó kama
ní kíxá'á ndó xíxi ndó ndi'i ña ndíso ndó,
ta on vása ndáti ndó xa'a ña nata'ví ndó
ña ndíso ndó ña kuchiño kuxu inka nivi
na kándixa Jesucristo na nákutá'an xí'in
ndó. Ta saá, sava ndó'ó ndeé ní xíxi ndó ta
kua'a ní xí'i ndó tanda xíini ndó, vará sava
nañani yó xí'in náki'va yó, lo'o ní ñaxíxi
ndíso na, ta kíndoo na xí'in ña xí'i ka na
soko. 22 ¡On vá'a ké'é ndó saá! ¿Án on
ndixa yóo ve'e mii ndó noo kúchiño kindoo
ndó kuxu ndó ta ko'o ndó? Saá chi xí'in
ña on vása va'a ké'é ndó vitin, chíkaa nino
ndó ñato'ó nivi na kándixa Jesucristo, ta
sákuka'an ndó noo nañani yó xí'in náki'va
yó na on vása kómí ña kuxu na. ¿Ndá to'on
ka kúu ña kivi ka'an i xí'in ndó'ó, nivi na
ké'é ña on vá'a yó'o saá? ¿Án va'a kasa
ká'no i ndó'ó xa'a ñayó'o? Ó'on, on vása
kúchiño ke'é i saá.

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a ná ke'é nivi
kivi xíxi na sita va'a ta xí'i na vino
xa'a ña náká'án na ña nixi'i Jesucristo xa'a
kuachi na
(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25; Lc. 22:14-20)

23 To'on ña naki'in i nda'a taJesús, Taa
taKá'no noo yó, kúu ña xa ndato'on i xí'in
ndó, káchí i saá: Si'na ka ña taJudas nataxi
ra taJesús nda'a nivi na sáa ini xíni ña'á,
ta mii ñoó yó'o saá taJesús tiin ra sita va'a,
24 ta taxi ra ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta
ta'ví ra sita va'a yó'o, ta nika'an ra xí'in
nataa naxíka xí'in ra, káchí ra saá: "Naki'in
ndó sita va'a yó'o, ta kuxu ndó ña. Sita
va'a yó'o kúu yikí koñu i ña taxi i xa'a ndó.
Ñayó'o kuxu ndó xa'a ña naká'án ndó yi'i",
káchí taJesús xí'in na. 25 Tá ndi'i xixi na
sita va'a yó'o, ta taJesús tiin ra copa ña
ñó'o ndutá vino, ta nika'an ra, káchí ra
saá: "Ndutá vino yó'o kúu nii i, ta xí'in
ndutá yó'o Ndios chíndú'u ra ñaxaá kíndoo
ra xí'in nivi. Ta ndi'i saá yichi ña ko'o
ndó ndutá vino yó'o, ke'é ndó saá xa'a ña
naká'án ndó yi'i", káchí taJesús xí'in na.
26 Ñakán kía ndi'i saá yichi ña xíxi yó sita
va'a ta xí'i yó vino, ta ña ké'é yó saá kúu
ña ká'an ndoso yó ndí nixi'i Jesucristo xa'a
kuachi yó. Ta ke'é yó saá tanda kivi ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o.

To'on yó'o ká'an ña ndí xí'in ñato'ó
ta xí'in ña ndino'o ini yó xíni ñó'ó kuxu yó sita
va'a
ta ko'o yó vino ña náká'án yó Jesucristo

27 Ñakán kía nda yu kúu nivi na xíxi
sita va'a ta xí'i na vino xa'a ña náká'án na
Jesucristo, tá on siví xí'in ña ndino'o to'ó
ini na ké'é na saá, ta nivi yó'o nákuiso na
kuachi. Saá chi xí'in ña on vása kísa to'ó na
ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, nayó'o
chíkaa nino na yikí koñu ra ta chíkaa nino
na nii ra. 28 Ta saá tá kivi nákutá'an yó
xa'a ña kuxu yó sita va'a ta xa'a ña ko'o
yó vino xa'a ña náká'án yó ndí Jesucristo
nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta ñii ñii mii yó
xíni ñó'ó koto ndoso xí'in mii yó án ndixa
yóo va'a yó xí'in Ndios. 29 Saá chi nda yu
kúu nivi na xíxi sita va'a ta xí'i na vino, tá
on vása nákoni na ndí ñayó'o ká'an ña xa'a
yikí koñu Jesucristo, ta nivi yó'o naki'in na
ña xo'vi na xa'a ña ké'é na saá. 30 Ñakán
kía yóo kua'a ní ndó'ó na xa ndeé ní ndó'o
xí'in kue'e, án vitá ní kóni ndó, tanda sava
natá'an ndó xa nixi'i na. 31 Ta saá ni, tá xí'in
ña ndino'o ini yó koto ndoso xí'in mii yó
án ndixa yóo va'a yó xí'in Ndios, ta saá on
koni ñó'ó Ndios saxo'vi ra mii yó. 32 Ta saá
ni, tá kivi Ndios sáxo'vi ra mii yó, ta kúu ña
xa'a ña sakuá'á yó sandakoo yó ña on vá'a
ta xa'a ña sakuá'á yó ke'é yó ñava'a, koto ñii
ki'va ndi'i xa'a yó xí'in nivi na ndíkon yichi
on vá'a ñoyívi yó'o.

33 Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó,
ñayó'o kúu ña ndáto'on i xí'in ndó: Tá kivi
nákutá'an ndó ta xíxi ndó xa'a ña náká'án
ndó Jesucristo, ta kundati tá'an ndó, ta saá
ñii káchí kuxu ndó xí'in tá'an ndó. 34 Tá
yóo ndó'ó na xí'i ní soko, ta on kúchiño ndó
kundati ndó, ta va'a si'na kuxu lo'o ndó ve'e
mii ndó. Ta saá tá nákutá'an ndó xa'a ña
kuxu ndó xí'in natá'an ndó xa'a ña náká'án
ndó Jesucristo, ta xí'in ñato'ó ke'é ndó saá.
Ta saá on nakuiso ndó kuachi xa'a ña Ndios
saxo'vi ra ndó'ó. Ta inka ka tondíni ña táku
ndó, ndato'on i xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o
kivi xaa i koto i ndó'ó.

12

To'on yó'o ká'an ña xa'a ndee va'a
ña sání'i Nima Ndios nivi na kándixa Jesucristo

1 Nañani yó xí'in nákı̱'va yó, kóni ı̱ ña
kundaa ini ndó xa'a ndee va'a ña sání'i Níma Ndios mıı̱ yó nıı̱vi na kándixa Jesucristo.

2 Xíni ndó ndí kıı̱vı̱ on ta'án kandixa ndó
Jesucristo, ta ñandiva'a chu'u ña ndó'ó ña kısa to'ó ndó kua'a ní ñaídolo ña kúu ndios vatá, ña on vása kúchiño ka'an nda ñii to'on. 3 Ta saá kóni ı̱ ña kundaa ini ndó
ndí nda ñii nıı̱vi na ká'an xí'in ndee Níma Ndios on kúchiño na ka'an na, kachí na saá: "¡Ná kuu Jesucristo taa ta ndíso chi'ña!" Ta nıı̱vi na on vása kómí Níma Ndios, ta nda ñii nayó'o on kúchiño na kachí na xí'in ña ndino'o ini na: "Jesucristo kúu Taa taKá'no noo yı̱'ı̱ ta noo ndi'i ña yóo", kachí na.

4 Ta kóni ı̱ ña kundaa ini ndó ndí yóo
kua'a ní noo ndee va'a ña sání'i Níma Ndios nıı̱vi na kándixa Jesucristo, vará ndi'i ndee yó'o káku ña noo ñii laá Níma Ndios kuiti. 5 Vará yóo kua'a ní noo chiño kísa ndivi
yó ña kísa chiño yó noo Jesucristo, ta saá ni, ñii laá mıı̱ Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, kúu taa ta kísa chiño yó noo. 6 Ta yóo
kua'a ní noo chiño ña ké'é Ndios xí'in yó, ta ñii laá Ndios kúu taa ta kísa ndivi chiño ra ini ñii ñii yó. 7 Ta nda'a ñii ñii mıı̱ yó nıı̱vi
na kándixa Jesucristo, Níma Ndios sání'i ña ndee va'a ta ndi'i ndee va'a yó'o kúu xa'a ña chindeé tá'an yó. 8 Ta Níma Ndios sání'i
ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó to'on ndíchí ña káku noo Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño
yó kónó kundaa ini yó ñandaa Ndios. 9 Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee va'a ña ndáa
ní ini yó Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña kúchiño yó sandúva'a yó nıı̱vi na kómí ndi'i noo kue'e. 10 Ta sání'i ña nda'a
sava yó ndee ña ké'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini nıı̱vi. Ta sání'i ña nda'a sava
yó ndee ña ká'an ndoso yó to'on ña káku noo Níma Ndios. Ta sání'i ña nda'a sava yó ndee ña nákoni yó án ndixa to'on ña
ká'an nıı̱vi káku ña noo Níma Ndios, án káku ña noo inka níma. Ta sání'i ña nda'a sava
yó ndee ña kúchiño yó ka'an yó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó. Ta sání'i
ña nda'a sava yó ndee ña nándaxin yó yu kúu ña kóni kachí inka noo to'on yó'o. 11 Ta
ñii laá Níma Ndios kúu noo káku ndi'i ndee va'a yó'o. Ta ñii kı̱'va ndatán yóo ña chíkaa
ini mıı̱ Níma Ndios saní'i ña, saá yóo ndee va'a sání'i ña ñii ñii mıı̱ yó, nıı̱vi na kándixa Jesucristo.

12 Yóo kua'a ní xiiña kómí yıı̱kí koñu
ñii nıı̱vi. Ta ndatán yóo kua'a ní xiiña ña kómí yıı̱kí koñu ñii nıı̱vi, saá yóo mıı̱ yó nıı̱vi
na kándixa Jesucristo. Vará kua'a ní nıı̱vi kúu yó, ta ndatán yóo ñii laá yıı̱kí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra. 13 Saá chi
sava yó kúu najudío, ta sava yó on sıı̱ví najudío kúu, sava yó kúu naesclavo, ta sava yó on sıı̱ví naesclavo kúu, ta ndi'i mıı̱ yó nıı̱vi na kándixa Jesucristo chı̱chi yó xí'in ñii laá Níma Ndios, ta nduu yó ñii yıı̱kí koñu Jesucristo kuiti, chi Ndios taxi ra ñii laá Níma ra ña táku ña ini ñii ñii yó.

14 Ta on sıı̱ví ñii laá xiiña kómí yıı̱kí koñu
yó, ta kua'a ní xiiña kómí ña. 15 Ta ñii xiiña yıı̱kí koñu yó ña kúu xa'a yó, tá ñayó'o
ná kachí ña saá: "Yı̱'ı̱ on sıı̱ví nda'a nıı̱vi kúu ı̱, ñakán on vása kúu ı̱ ñii xiiña yıı̱kí koñu nıı̱vi", kachí xa'a yó, ta to'on ña ka'an xa'a yó saá, on taxi ña ña sandakoo xa'a yó
kúu ña ñii xiiña yıı̱kí koñu yó. 16 Ta ñii kı̱'va saá, tá ña kúu so'o yó ná kachí ña saá: "On sıı̱ví nduchu noo nıı̱vi kúu ı̱, ñakán on vása kúu ı̱ ñii xiiña yıı̱kí koñu nıı̱vi", kachí so'o yó, ta to'on ña ka'an so'o yó saá, on taxi ña
ña sandakoo so'o yó kúu ña ñii xiiña yıı̱kí koñu yó. 17 Saá chi tá ndi'i yıı̱kí koñu yó
kuu ña nina nduchu noo kuiti, níkúu, ta on kuchiño koni so'o yó. Tá ndi'i yıı̱kí koñu yó
kuu ña nina so'o kuiti, níkúu, ta on kuchiño ta'mi yó. 18 Ta Ndios chı̱nóo ra nda mí koo
ñii ñii xiiña yıı̱kí koñu yó, ta ndatán yóo ña chı̱kaa ini ra ña va'a koo ñii ñii xiiña, saá
yóo ña. 19 Chi tá ndi'i yıı̱kí koñu yó ní xı̱kuu
ña ñii laá noo xiiña kuiti, níkúu, ta saá on sıı̱ví ndino'o yıı̱kí koñu nıı̱vi kuu ña. 20 Xí'in to'on yó'o kúndaa ini yó ndí vará yóo kua'a
ní xiiña kómí yıı̱kí koñu yó, ta ñii laá kúu yıı̱kí koñu yó.

21 Ta saá nduchu noo yó on vása kúchiño
ka'an ña xí'in nda'a yó, kachí ña saá: "On vása xíni ñó'ó ı̱ yó'ó, nda'a", kachí ña. Ni
sıı̱nı̱ yó on vása kúchiño ka'an ña xí'in xa'a yó, kachí ña saá: "On vása xíni ñó'ó ı̱ yó'ó, xa'a", kachí ña. 22 Nda víka, yóo sava xiiña
yıı̱kí koñu yó ña xáni sıı̱nı̱ yó kúu ña vitá ní, ta saá ni, ña xíni ñó'ó ní ka noo yó kúu ña.
23 Ta yóo sava xiiña yıı̱kí koñu yó ña xáni
sıı̱nı̱ yó ndí lo'o ní ñato'ó ndíso ña, ta saá ni, vivíi ní sákundixin yó xiiña yó'o. Ta
xiiña yıı̱kí koñu yó ña kúu ña on vá'a koto nıı̱vi, táxi yó ñato'ó ní nda'a ñayó'o, chi vivíi

nákasi yó ña xí'in tikoto. 24 Ta inka xiiña
yikí koñu yó ña kúu ña táxi yó koto nivi, ta
on vása ndí'i ní ini yó kundaa yó ña. Saá
yóo ña, chi chindú'u Ndios ndí xiiña yikí
koñu yó ña on vá'a koto nivi, ñayó'o náki'in
ka ña ñato'ó noo inka xiiña yikí koñu yó.
25 Saá ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña ndi'i xiiña
yikí koñu yó on nata'vi tá'an ña, ta ñii yikí
koñu kuu ña. Ta Ndios kóni ra ndí ñii ñii
xiiña yikí koñu yó kundi'i ini ña xa'a tá'an
ña. 26 Ta saá tá xó'vi ñii xiiña yikí koñu
yó, ta ndi'i inka xiiña yikí koñu yó ñii káchí
xó'vi ña xí'in ñayó'o. Tá ñii xiiña yikí koñu
yó náki'in ña ñato'ó, ta saá ndi'i xiiña yikí
koñu yó ñii káchí kúsii ini ña xí'in ñayó'o.

27 To'on yó'o sáná'a ña ndatán yóo mii yó
nivi na kándixa Jesucristo, chi ndatán yóo
yikí koñu Jesucristo, saá yóo yó xí'in ra, chi
ñii ñii yó ndatán yóo ñii ñii xiiña yikí koñu
ra, saá yóo yó. 28 Ta Ndios sakuiso chiño
ra ñii ñii mii yó nivi na kándixa Jesucristo
chiño ña xíni ñó'ó kasa ndivi yó. Chiño
noó ña sakuiso chiño ra kúu ndí sava yó
kúu yó naapóstol. Chiño ovi ña sakuiso
chiño ra kúu ndí sava yó kúu yó naprofeta
na ká'an ndoso noo nivi to'on ña káku noo
Níma Ndios. Chiño uni ña sakuiso chiño
ra kúu ndí sava yó kúu yó namaestro na
sáná'a to'on ra nivi. Ta saá tuku Ndios
saní'i ra ndee va'a nda'a sava yó ña kúchiño
yó ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda
ní ini nivi koto na. Ta saní'i ra ndee va'a
nda'a sava yó ña kúchiño yó sandúva'a yó
nivi na ndeé ní ndó'o xí'in kue'e. Ta saní'i
ra ndee va'a nda'a sava yó ña vivíi chíndeé
yó natá'an yó. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a
sava yó ña kúchiño yó vivíi kuiso chiño yó
xí'in nivi. Ta saní'i ra ndee va'a nda'a sava
yó ña kúchiño yó ka'an yó inka noo to'on
ña on vása ní-sakuá'á yó. 29 Ta saá on siví
ndi'i mii yó kúu naapóstol, ta ni on siví ndi'i
mii yó kúu naprofeta, ta ni on siví ndi'i mii
yó kúu namaestro, ta ni on siví ndi'i mii
yó kúu na kómí ndee Ndios ña kúchiño yó
ke'é yó ñava'a ná'no ña táxi naka'nda ní ini
nivi koto na. 30 Ta on siví ndi'i mii yó kómí
yó ndee Ndios ña kúchiño yó sandúva'a yó
nivi na ndeé ndó'o, ni on siví ndi'i mii yó
kúu na kómí ndee ña kúchiño yó ka'an yó
inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ni
on siví ndi'i mii yó kúu nivi na kómí ndee
ña kúchiño yó nandaxin yó ña kóni kachí
inka noo to'on yó'o. 31 Ta saá va'a ndukú
ndó noo Ndios ña taxi ra naki'in ndó kua'a
ndee ña va'a ní ka. Ta vitin yi'i saná'a i
ndó'ó yichi ña xíni ñó'ó kundikon ndó, chi
ña va'a ní ka noo ndi'i yichi kúu yichi yó'o.

13

Ña kí'vi ini yó xíni yó nivi kúu yichi ña va'a ní ka
noo ndi'i yichi ña kúchiño kundikon nivi

1 Ta vará kuchiño ka'an i ndi'i noo to'on
ña ká'an nivi án to'on ña ká'an naángel,
ta saá ni, tá on vása kí'vi ini i xíni i nivi,
ta saá ndatán yóo ñii kaa tá'yá ña on vása
livi ndusu kómí, án ndatán yóo ñii kaa ña
laxan ní ká'a yu'u, saá yóo i. 2 Ta vará
kukomí i ndee va'a ña saní'i Níma Ndios yi'i
ña ká'an ndoso i noo nivi to'on ña káku noo
Níma Ndios, án vará kukomí i ndee va'a ña
kúndaa ini i ndi'i ña chitóni Ndios ña nixiyo
se'é si'na noo nivi, án vará kukomí i ndee
va'a ña kónó kúndaa ini i ndi'i ñandaa, án
vará kunakaa ini i ña ndeé ní ndáa ini i
Ndios, anda kúchiño sakanda i yuku ko'on
ña inka xiiña, ta saá ni, tá on vása kí'vi ini i
xíni i nivi, ta nda lo'o on vása ndáya'ví i.
3 Ta vará saní'i i ndi'i ña kómí i nda'a nivi
nandá'ví, án vará taxi xí'in mii i ña ka'mi
na yikí koñu i xí'in ño'o xíxi, ta saá ni, ta on
vása kí'vi ini i xíni i nivi, ta on vása ndáya'ví
ña ke'é i saá.

4 Nivi na kí'vi ini xíni inka nivi, nivi yó'o
kúu na va'a ká'no ini, ta ké'é na ñava'a ña
chíndeé inka nivi. Ta on koó ñakuíni yóo
ini na, ta nda lo'o on siví na ña'a ini kúu
na, ta ni nda lo'o on vása kísa ká'no xí'in
mii na. 5 Nivi na ndino'o kí'vi ini xíni inka
nivi, nayó'o kúu nivi na kómí ñato'ó, ta on
siví nivi na ndasaá kuiti ndí'i ini xa'a mii
kúu na, ni on siví nivi na kama ní sásaa
ini mii kúu na, ta ni on siví nivi na on xiin
sandakoo ña sáa ini xíni inka nivi kúu na.
6 Ni on vása kúsii ini na xíni na ña on vá'a
ké'é inka nivi xí'in tá'an na, ta ndixa kúsii
ini na xíni na ndi'i nivi na ké'é ñandaa.
7 Nivi na kí'vi ini xíni inka nivi, saá yóo na:
Kúndeé ini na xíni na inka nivi, ta kándixa
na to'on ña ká'an natá'an na xí'in na, ta
ndáti na ta ndáa ini na ndí inka nivi ke'é na
ñava'a, ta on vása sándakoo na ña kí'vi ini
na xíni na inka nivi, vará xíni ñó'ó kundeé
ini na xí'in ña on vá'a ké'é nayó'o.

8 Ña kí'vi ini yó xíni yó nivi nda ñii kivi
on ndi'i xa'a ñayó'o. Ta saá ni, yóo sava

ndeẹ va'a ña ñii kivi ña vaxi ọn vása koni
ñó'ó ka ña, ta ya'a ndi'i ña. Ta saá ñii kivi
ña vaxi ọn koni ñó'ó ka ndeẹ va'a ña ká'an
ndoso yó nọọ nivi tọ'on ña káku nọọ Níma
Ndios. Ta ñii kivi ña vaxi ọn koni ñó'ó
ka ndeẹ va'a ña ká'an yó inka nọọ tọ'on
ña ọn vása ní-sakuá'á yó. Ta saá tuku ñii
kivi ña vaxi ọn koni ñó'ó ka ndeẹ va'a ña
kónó kúndaa ini yó ñandaa ña nixiyo se'é.
9 Saá chi vitin ọn vása kónó kúndaa ini yó
ñandaa Ndios, ta ndasaá kuiti lo'o kúu ña
xíni yó vitin. Tanda vitin tọ'on ña káku
nọọ Níma Ndios ña ká'an ndoso yó nọọ nivi,
kúmani ka ña xino níí ndi'i ña chitóni Ndios
taxi ra nda'a yó. 10 Ta ñii kivi vaxi tá kixaa
ña xino ndi'i ña ndixa ndino'o, ta kivi yó'o
ọn vása koni ñó'ó ka yó ña ọn ta'án xino
ndino'o.
11 Saá chi ndatán yóo ña vaxi kua'no ñii
talo'o, ta ñii kivi tọndaa ra nduu ra taa
taká'no, saá yóo mii yó nivi na kándixa
Jesucristo. Ta kivi xikuu i talo'o, ta saá
xika'an i ndatán ká'an talo'o, ta xixani sini i
ndatán xáni sini talo'o. Ta saá tá nitọndaa i
nduu i ñii taa taká'no, ta sandakoo i ké'é i
ndatán ké'é ñii talo'o. 12 Ta yóo inka tọ'on
ña ndatọ'on i xí'in ndó xa'a ña saná'a i
ndó'ó ndasaá koo ña kivi vaxi. Vitin ọn
vása kúchiño yó kundaa va'a ini yó xa'a
ndi'i ñava'a ña chitóni Ndios, chi ndatán
yóo nivi na xíto nọọ mii nọọ yutátá ta xa
kua'an kuxána káa, saá yóo mii yó vitin. Ta
ndixa kixaa ñii kivi ña nakutá'an yó xí'in
Ndios ta koni káxín yó nọọ ra. Ta kivi saá
tọndaa yó koni ndino'o yó Ndios, ñii ki'va
ndatán Ndios xa xíni ndino'o ra mii yó.
13 Yóo uni kúu ñava'a ña yóo xí'in yó ndi'i
saá kivi. Yóo ña ndáa ndino'o ini yó Ndios,
yóo ña ndáti yó ndáa ini yó ndí Ndios kasa
ndivi ra ña kindọo ra xí'in yó, ta yóo ña kí'vi
ini yó xíni yó nivi. Ta ña ndáya'ví ní ka nọọ
ña uni ñava'a yó'o saá, kúu ña kí'vi ini yó
xíni yó nivi.

14

Tọ'on yó'o ká'an ndí ndeẹ va'a ña ká'an ndoso yó tọ'on
ña káku nọọ Níma Ndios kúu ña xíni ñó'ó ní

1 Va'a ná chikaa ndó ndeẹ ña kuki'vi ini
ndó koni tá'an ndó. Ta va'a xí'in ña ndino'o
ini ndó ná ndukú ndó nọọ Níma Ndios ña
saní'i ña ndó'ó ndi'i nọọ ndeẹ va'a ña káku
nọọ ña. Ta ndeẹ va'a ña xíni ñó'ó ní ka
ndukú ndó kúu ndeẹ ña ka'an ndoso ndó
nọọ nivi tọ'on ña káku nọọ Níma Ndios.
2 Saá chi tá kómí ndó ndeẹ va'a ña saní'i
Níma Ndios ndó'ó ña kúchiño ka'an ndó
inka nọọ tọ'on ña ọn vása ní-sakuá'á ndó,
ta kuiti xí'in Ndios ká'an ndó tọ'on yó'o, ta
nivi ọn vása kúndaa ini na tọ'on ká'an ndó.
Saá chi Níma Ndios táxi ña ndí ká'an ndó
tọ'on ña ñó'o se'é nọọ nivi. 3 Ta tá kómí
ndó ndeẹ va'a ña saní'i Níma Ndios ña ká'an
ndoso ndó nọọ nivi tọ'on ña káku nọọ Níma
Ndios, ta xí'in ña ká'an ndoso ndó tọ'on
yó'o, chíndeé ndó nivi xa'a ña vivíi kua'no
na yichi Jesucristo, ta chíkaa ndó ndeẹ ini
nivi yó'o ña kútu kundikọn na yichi yó'o,
ta ndása sii ndó ini nivi yó'o nọọ ña yọ'vi
xó'vi na. 4 Tá kómí ndó ndeẹ va'a ña saní'i
Níma Ndios ndó'ó ña ká'an ndó inka nọọ
tọ'on ña ọn vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ña
ká'an ndó tọ'on yó'o ndasaá kuiti chíndeé
xí'in mii ndó ña vivíi ka kua'no ndó yichi
Jesucristo. Ta saá ni, tá kómí ndó ndeẹ va'a
ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña ká'an ndoso
ndó nọọ nivi tọ'on ña káku nọọ Níma Ndios,
ta saá ña ká'an ndó tọ'on yó'o chíndeé ña
nañani yó xí'in nákí'va yó ña kua'no ka na
yichi Jesucristo.
5 Yi'i kóni i ña ñii ñii ndó'ó kukomí ndó
ndeẹ va'a ña saní'i Níma Ndios ndó'ó ña
kuchiño ka'an ndó inka nọọ tọ'on ña ọn
vása ní-sakuá'á ndó, ta ña ndixa kóni ní ka i
kúu ña kukomí ndó ndeẹ va'a ña kuchiño
ka'an ndoso ndó nọọ nivi tọ'on ña káku
nọọ Níma Ndios. Saá chi ndeẹ va'a yó'o
kúu ña ndáya'ví ní ka xa'a ña chindeé ña
nañani yó xí'in nákí'va yó ña va'a kua'no
na yichi Jesucristo. Saá chi tá ká'an yó inka
nọọ tọ'on ña ọn vása ní-sakuá'á yó, ta tá
ọn kọó nivi na kómí ndeẹ va'a ña nandaxin
na yukía kóni kachí tọ'on yó'o, ta tọ'on
yó'o ña ká'an yó ọn chindeé ña inka nivi na
kándixa Jesucristo. 6 Ta saá, nañani yó xí'in
nákí'va yó, tá xaa i nọọ ndó tá ka'an i xí'in
ndó inka nọọ tọ'on ña ọn vása kúndaa ini
ndó, ta nda lo'o ọn vása ndáya'ví tọ'on yó'o
nọọ ndó. Ta ña ndáya'ví ka nọọ ndó'ó kúu
ña nandaxin i nọọ ndó tọ'on ña sanati'vi
Níma Ndios nọọ i, án ka'an i xí'in ndó'ó xa'a
ña kónó kundaa ini ndó ñandaa Ndios, án
ndatọ'on i xí'in ndó'ó tọ'on ña káku nọọ
Níma Ndios, án ndatọ'on i xí'in ndó tọ'on
ña va'a sáná'a xa'a yichi Jesucristo.
7 Saá chi kúndaa ini yó ndí tá yóo nivi na
ọn vása káxín tívi tilalí, án ọn vása káxín

sáká'a na arpa, ta nivi na xíni so'o ñayó'o on vása kúndaa ini na ndá yaa kúu ña xíni so'o na. 8 Ta ñii ki'va saá, tá on vása ndá'yi káxín tón trompeta tón kána nivi ná kani tá'an noo yóo kuachi, ta saá on kúchiño kundaa ini nivi ndí xíni ñó'ó kee na ko'on na nakutá'an na xa'a ña kani tá'an na noo yóo kuachi. 9 To'on yó'o sáná'a ña mii yó xa'a ndee va'a ña kómí sava yó ña ká'an yó to'on ña on vása ní-sakuá'á yó. Saá chi tá ká'an yó inka noo to'on ña on vása kúndaa ini nivi na xíni so'o to'on yó'o, ta ndatán yóo to'on ña ká'an yó ndasaá kuiti noo tachi, saá yóo ña. 10 Ndixa yóo kua'a ní noo to'on ñoyívi yó'o, ta ndi'i saá noo to'on yó'o ñii ñii ña ndáto'on káxín xí'in nivi na kúndaa ini ña'á. 11 Ta saá ni, tá on vása kúndaa ini i to'on ña ká'an nivi, ta saá ndatán yóo ñii taa ta ñoo xíká ta ká'an inka noo to'on saá yóo i xí'in nivi yó'o, ta nivi yó'o ndatán yóo nivi na ñoo xíká saá yóo na xí'in i. 12 Ta saá ndó'ó, nivi na kóni kukomí kua'a ndee va'a ña sání'i Níma Ndios, va'a chikaa ndó ndee ndukú ndó noo Níma Ndios ña saní'i ña ndó'ó ndee va'a ña chindeé ña nañani yó xí'in náki'va yó ña va'a ka kua'no na yichi Jesucristo.

13 Ta saá ndi'i nivi na kómí ndee va'a ña ká'an na inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á na, nivi yó'o xíni ñó'ó tuku ndukú na noo Níma Ndios ña saní'i ña ndee va'a nda'a na ña kuchiño nandaxin na to'on yó'o. 14 Ta yi'i, tá ká'an i xí'in Ndios inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á i, ta ndixa xí'in ndasaá kuiti níma i ká'an i xí'in ra, ta vará on vása kúndaa ini i to'on ña ká'an i. 15 Ta saá, ¿yu kúu ñava'a ke'é i? Tá ká'an i xí'in Ndios, ta va'a ná ka'an níma i to'on ña on vása ní-sakuá'á i, ni on vása kúndaa ini i. Ta saá tuku va'a ná ka'an i xí'in Ndios to'on ña kúu ña kúndaa ini i. Ta ñii ki'va saá, tá xíta i yaa ña kísa ká'no i Ndios, ta va'a ná kata níma i yaa yó'o xí'in to'on ña on vása ní-sakuá'á i, ni on vása kúndaa ini i. Ta saá tuku va'a ná kata i yaa xí'in to'on ña kúu ña kúndaa ini i. 16 Ta ñii ki'va saá mii ndó, tá kísa ká'no ndó Ndios xí'in to'on ña ndasaá kuiti níma ndó ká'an xí'in ra, ta nivi na on vása kúndaa ini to'on ña ká'an ndó, nivi yó'o on kúchiño ñii káchí xí'in ndó kasa ká'no na Ndios, kivi ká'an ndó táxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a ra. 17 Vará to'on yó'o ña ká'an ndó ña on vása ní-sakuá'á ndó kúu to'on va'a ña ndixa táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, ta to'on yó'o on vása chíndeé ña nivi ña kua'no ka na yichi Jesucristo, chi on vása kúndaa ini na to'on ña ndasaá kuiti níma ndó ká'an xí'in Ndios. 18 Ta yi'i, táxi i ña táxa'vi nda'a Ndios chi saní'i ra yi'i ndee va'a ña ká'an i to'on ña on vása ní-sakuá'á i, ta kua'a ní ka yichi noo ndi'i ndó'ó ká'an i to'on yó'o xí'in Ndios. 19 Ta saá ni, tá kivi nákutá'an i xí'in nivi na kándixa Jesucristo xa'a ña kísa ká'no ndi Ndios, ta kusii ní ka ini i ña ka'an i vará o'on to'on ña kúchiño kundaa ini nivi na xíni so'o ña, noo ña ka'an i uxu mil to'on ña nda lo'o on vása kúndaa ini nivi xíni so'o na.

20 Ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, va'a ná koo ndó ndatán yóo navalí na on ta'án sakuá'á ke'é kua'a ní ña on vá'a, ta saá ni, on kani sini ka ndó ndatán xáni sini navalí yó'o. Saá chi xíni ñó'ó kani sini ndó ndatán xáni sini nivi ná'no na xa vivíi xa'no yichi Jesucristo. 21 Noo ñii xiiña to'on Ndios ña nitaa na xina'á, Ndios kachí ra saá: "Ñii kivi ña vaxi, xí'in inka noo to'on ña ká'an nivi na ñoo xíká ka'an i xí'in nivi nañoo i, ta koni ñó'ó i yu'u nivi na táku ñoo xíká xa'a ña ka'an i xí'in nañoo i. Ta saá ni, nañoo i on kua'a na chikaa so'o na to'on ña ka'an i xí'in na", saá kachí Ndios. 22 Ta saá kúndaa ini yó ndí tá kómí yó ndee va'a ña ká'an yó inka noo to'on ña on vása ní-sakuá'á yó, ta ñayó'o on siví seña ña sáná'a noo nivi na kándixa Jesucristo kúu ña, ta ndee va'a yó'o kúu seña ña sáná'a noo nivi na on xiin kandixa Jesucristo ndí taa tandeé ní kúu Ndios. Ta ndee va'a ña kúchiño ka'an ndoso yó noo nivi to'on ña káku noo Níma Ndios, ñayó'o kúu xa'a ña chindeé ña nivi na kándixa Jesucristo, ta on siví xa'a ña chindeé ña nivi na on vása kándixa Jesucristo kúu ña. 23 Ta saá ni, ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, kivi nákutá'an ndó ña kísa ká'no ndó Ndios, tá kixaa nivi na on ta'án kundaa ini xa'a yichi Jesucristo, án kixaa nivi na on vása kándixa Jesucristo, ta nayó'o xíni so'o na to'on ña xa síín síín noo ká'an ñii ñii ndó, ta nayó'o on vása kúndaa ini na to'on yó'o, ¿án on ndixa xáni sini nivi yó'o ndí nasána kúu ndi'i ndó'ó? 24 Ta saá ni, kivi nákutá'an ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ña kísa ká'no ndó Ndios, ta ká'an ndoso ndó to'on ña káku noo Níma Ndios, ta saá tá kixaa nivi na on ta'án kundaa ini xa'a yichi Jesucristo, án nivi na on vása kándixa ra, ta saá to'on Ndios yó'o xíto

ndoso ña níma̱ nivi yó'o, ta chíndeé ña na
xa̱'a̱ ña kundaa̱ ini na ndí na ndíso kuachi
kúu na. 25 Tá xíni̱ so̱'o na to̱'on Ndios ña
ká'a̱n ndó xí'in na, ta saá Ndios sanati̱vi
ra no̱o na ndi'i ña ñó'o se'é níma̱ na. Ta
saá kuxítí na xa̱'a̱ ña kasa to̱'ó na Ndios,
ta ka̱'a̱n na xí'in ndó, kachí na saá: "Ndixa
Ndios yóo ra xí'in ndó'ó", kachí na xí'in
ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n ña
ndasaá va̱'a kasa ká'no yó Ndios ki̱vi̱ nákutá'an
yó

26 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, ki̱vi̱
nákutá'an ndó ña kísa ká'no ndó Ndios,
saá va̱'a ke'é ndó: Lo'o ndó'ó kata ndó
yaa ña kasa ká'no ndó Ndios, ta lo'o ndó'ó
saná'a ndó xa̱'a̱ yichi̱ Jesucristo, ta lo'o
ndó'ó ndato̱'on ndó xa̱'a̱ ña sánati̱vi Ndios
no̱o ndó, ta lo'o ndó'ó ka̱'a̱n ndó inka̱ no̱o
to̱'on ña o̱n vása ní-sakuá'á ndó, ta lo'o
ndó'ó nandaxin ndó ña kóni kachí to̱'on
yó'o. Ta ndi'i ña ké'é ndó saá xíni̱ ñó'ó kuu
ña ña chindeé ni̱vi na kándixa Jesucristo ña
kua'no ka̱ na yichi̱ ra. 27 Ta xa̱'a̱ ñayó'o, tá
kómí ndó ndee̱ va̱'a ña sa̱ní'i Níma̱ Ndios
ndó'ó ña táxi ka̱'a̱n ndó inka̱ to̱'on ña o̱n
vása ní-sakuá'á ndó, ta saá ñii ñii ndó ka̱'a̱n,
ta ndasaá kuiti nda̱ o̱vi̱ ndó a̱nda̱ u̱ni̱ ndó
ka̱'a̱n. Ta xíni̱ ñó'ó koo ni̱vi na kómí ndee̱
va̱'a ña nandaxin na yukía̱ kóni kachí to̱'on
ña ká'a̱n ndó. 28 Tá o̱n ko̱ó ni̱vi na kúchiño
nandaxin yu kúu ña kóni kachí to̱'on ña
ká'a̱n ndó, ta saá va̱'a ka̱ ná o̱n ka̱'a̱n ndó
to̱'on yó'o no̱o ni̱vi ki̱vi̱ nákutá'an ndó xa̱'a̱
ña kísa ká'no ndó Ndios, ta ndasaá kuiti
ka̱'a̱n ndó to̱'on yó'o xí'in Ndios no̱o o̱n ko̱ó
ni̱vi.

29 Ta ndó'ó naprofeta, na kómí ndee̱ va̱'a
ña ká'a̱n ndoso ndó to̱'on ña káku no̱o Níma̱
Ndios, va̱'a ndasaá kuiti nda̱ o̱vi̱ a̱nda̱ u̱ni̱
ndó'ó ka̱'a̱n ndoso ndó to̱'on Ndios yó'o
no̱o ni̱vi ki̱vi̱ nákutá'an ndó ña kísa ká'no
ndó Ndios. Ta ndó'ó, ni̱vi na xíni̱ so̱'o to̱'on
ña ká'a̱n naprofeta, xíni̱ ñó'ó kani va̱'a sini̱
ndó xa̱'a̱ to̱'on yó'o, án ndixa to̱'on Ndios
kúu ña, án o̱n si̱ví to̱'on Ndios kúu ña. 30 Tá
ñíndichi ñii ndó'ó ká'a̱n ndoso ndó to̱'on
ña káku no̱o Níma̱ Ndios, tá mií saá inka̱
ndó'ó náki'in ndó to̱'on ña sa̱nati̱vi Ndios
no̱o ndó, ta saá, va̱'a ná o̱n ka̱'a̱n ka̱ ta̱
ñíndichi, ta ná taxi ra ña koni̱ so̱'o ndi'i
ni̱vi to̱'on ña sa̱kán sa̱nati̱vi Ndios. 31 Ta
ndó'ó na kómí ndee̱ va̱'a ña ká'a̱n ndoso
ndó no̱o ni̱vi to̱'on ña káku no̱o Níma̱ Ndios,
ta va̱'a ñii ñii ndó ya'a ndó ka̱'a̱n ndó. Ta
saá ndi'i ni̱vi na nákutá'an ña kísa ká'no na
Ndios, sakuá'á na to̱'on Ndios yó'o ta chikaa̱
ña ndee̱ ini na. 32 Ndó'ó na kúu naprofeta
na kómí ndee̱ va̱'a ña ká'a̱n ndoso ndó no̱o
ni̱vi to̱'on ña káku no̱o Níma̱ Ndios, ndó'ó
kúchiño ndó ka'nda chiño ndó no̱o yu'u̱
ndó ña chikaa̱ ini ndó ama va̱'a ndato̱'on
ndó to̱'on yó'o no̱o ni̱vi. 33 Saá chi ki̱vi̱ ña
nákutá'an yó ña kísa ká'no yó Ndios, o̱n
vása kúsii̱ ini Ndios ña ñii síso̱ ká'a̱n ndi'i
yó, ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása kúnda̱a̱ ini na
ña xíni̱ so̱'o na. Ta nda̱ víka̱, Ndios kúsii̱ ini
ra ndí nákutá'an yó xí'in ñato̱'ó ní ini yó ta
vivíi kísa ká'no yó ra.

Ta xa̱'a̱ ñayó'o, ndi'i mii̱ yó ni̱vi na
kándixa Jesucristo, tá ki̱vi̱ nákutá'an yó
ñii ñii ñoo xa̱'a̱ ña kísa ká'no yó Ndios,
34 ta náña'a̱ ná nákutá'an yó'o, xíni̱ ñó'ó
tásiín koo yu'u̱ ná. Saá chi náña'a̱ xíni̱
ñó'ó kasa ni̱no̱ xí'in mii̱ ná, ñii ki̱'va ndatán
yóo ña xá'nda chiño ndayí ña kísa to̱'ó yó.
35 Tá yóo ña kóni náña'a̱ sakuá'á ná, ta
va̱'a kundati ná tanda̱ naxaa̱ ná ve'e ná, ta
saá va̱'a ndaka̱ to̱'on ná yii̱ ná. Saá chi ña
sákuka'an xí'in mii̱ ná kúu ña ká'a̱n náña'a̱
yó'o no̱o ni̱vi na nákutá'an xa̱'a̱ ña kísa
ká'no na Ndios.

36 Ta ndó'ó, o̱n vá'a kuña'a ini ndó, chi
xíni̱ ñó'ó naká'án ndó ndí o̱n si̱ví ndó'ó kúu
nano̱ó naki'in to̱'on Ndios, ni o̱n si̱ví ndasaá
kuiti ndó'ó kúu na ta̱xi Ndios to̱'on ra nda'a̱.
37 Ta ndó'ó na xáni sini̱ ndí Níma̱ Ndios
sa̱ní'i ña ndee̱ va̱'a nda'a̱ ndó ña kúchiño
ndó ka̱'a̱n ndoso ndó no̱o ni̱vi to̱'on ña
káku no̱o Níma̱ Ndios, ¿án xáni sini̱ ndó
ndí chútú ní ini ndó xí'in Níma̱ Ndios?,
ta saá xíni̱ ñó'ó nakoni ndó ndí to̱'on ña
ndáto̱'on i̱ xí'in ndó kúu to̱'on ña xá'nda
chiño mii̱ Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o yó.
38 Tá yóo sava ndó'ó na o̱n xii̱n chikaa̱ so̱'o
to̱'on yó'o ña ndáto̱'on i̱ xí'in ndó, ta inka̱
ndó'ó, va̱'a ná o̱n chikaa̱ so̱'o ndó to̱'on ni̱vi
na o̱n xii̱n chikaa̱ so̱'o to̱'on i̱.

39 Ta saá, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
na kándixa Jesucristo, va̱'a ná chikaa̱ ndó
ndee̱ ña ndukú ndó no̱o Níma̱ Ndios ña
sa̱ní'i ña ndó'ó ndee̱ va̱'a ña ka̱'a̱n ndoso
ndó no̱o inka̱ ni̱vi to̱'on ña káku no̱o Níma̱
Ndios. Ta, tá yóo sava ndó'ó na kómí ndee̱
va̱'a ña ká'a̱n ndó inka̱ no̱o to̱'on ña o̱n
vása ní-sakuá'á ndó, ta inka̱ sava ndó'ó o̱n
ka'nda chiño ndó no̱o nayó'o ña o̱n vá'a
ka̱'a̱n na to̱'on yó'o. 40 Ta saá, tá ki̱vi̱

ña nákutá'an ndó xa'a ña kísa ká'no ndó Ndios, ta ña xíni ñó'ó ní kúu ña vivíi ta xí'in ñato'ó ní kasa ká'no ndó ra.

15

To'on yó'o ká'an ndí ndixa Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra

1 Nañani yó xí'in nákiva yó, vitin va'a naká'án ndó'ó to'on va'a xa'a Jesucristo ña xa nika'an ndoso i noo ndó. To'on ña xa kandixa ndó kúu ña, tanda vitin yóo kútu ndó kándixa ndó to'on va'a yó'o. 2 Ta xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso i noo ndó, tá on sandakoo ndó kándixa ndó to'on yó'o, ta ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó kivi ña vaxi. Tá on siví ñandaa kúu ñayó'o, níkúu, ta saá ña mani kúu ña kandixa ndó Jesucristo.

3 Ta yi'i, xa saná'a i ndó'ó mii to'on ña xíni ñó'ó ní ka xa'a Jesucristo, ña kúu to'on ña naki'in i noo ra. To'on yó'o káchí ña saá: Ñii ki'va ndatán yóo ña káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á, Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó, 4 ta sandúxun na yikí koñu ra, ta tixin ña uni kivi, nataku ra. Ndi'i ñayó'o kisa ndivi ña ña káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á. 5 Tá ndi'i nataku Jesucristo, ta nativi ra noo taPedro, ta saá tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i nataa na xikuu na uxu ovi nixika xí'in ra. 6 Ta saá nativi ra noo nakutá'an o'on ciento nivi na xindikon sata ra. Tanda vitin kua'a ní nayó'o táku ka na, vará lo'o na xa nixi'i. 7 Ta saá nativi Jesucristo noo taSantiago,* ta tuku nativi ra noo nakutá'an ndi'i naapóstol.

8 Ta ndi'i kundivi ñayó'o, ta saá niya'a kua'a ní kivi, ta nitivi ra noo yi'i. Ta saá ndatán yóo ñii taa ta kaku kivi tá on vása ndáti nivi, saá yóo i, saá chi nduu i taapóstol kivi ña on vása ndáti nivi. 9 Ta saá taa ta nino ní ka kúu i noo ndi'i naapóstol. Ta on vása kómí i ndayí ña sakunaní na yi'i "apóstol", chi xina'á nixika i saxo'vi ní i nivi na kúu nave'e ndino'o Ndios chi kándixa na Jesucristo. 10 Ta saá ni, Ndios ke'é ra ká'no ní ñava'a xí'in i, chi nakaxin ra yi'i kuu i taapóstol. Ta on siví ña mani kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xí'in i. Saá chi nda kivi kixá'á i kisa chiño i tanda vitin, ndeé ní ka kísa chiño i noo ña kísa chiño inka naapóstol. Ta ndixa on siví xí'in ndee mii i kúu ña kísa ndivi i chiño, ta Ndios saní'i ra yi'i ndee va'a ra, ta xí'in ndee yó'o kísa ndivi i chiño ra. 11 Ta saá ni, án yi'i kúu taa ta ká'an ndoso noo ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, án inka naapóstol kúu na ká'an ndoso to'on yó'o noo ndó, ta ñii kúu to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ta to'on yó'o kúu ña xa kandixa ndó.

12 Ta to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó káchí ña ndí ndixa Jesucristo nixi'i ra ta nataku ra. Ta saá, ¿ndachun sava ndó'ó ká'an ndó, káchí ndó saá: "Táná kixaa ña kivi nivi, ta nda ñii kivi on nataku ka na"?, káchí ndó. 13 Ta on siví ñandaa kúu to'on yó'o ña ká'an sava ndó'ó. Saá chi tá nda ñii nivi on vása nataku na, ta ni Jesucristo on vása ní-nataku ra, níkúu. 14 Tá on siví ñandaa kúu ña nataku Jesucristo, níkúu, ta nda lo'o on vása ndáya'ví to'on ña ká'an ndoso ndi noo ndó, ni on vása ndáya'ví ña kandixa ndó ra. 15 Tá ndixa on vása ní-nataku Jesucristo, níkúu, ta nivi na vatá kúu ndi, chi nika'an ndi Ndios sanataku ra Jesucristo. Tá on siví ñandaa kúu ña ndixa nataku nivi na nixi'i, ta ñayó'o sáná'a ndí Ndios on vása ní-sanataku ra Jesucristo, níkúu. 16 Tuku ká'an i saá: Tá on ndixa nataku nivi na nixi'i, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí on vása ní-nataku Jesucristo, níkúu. 17 Tá on vása ní-nataku Jesucristo, níkúu, ta saá ña mani kúu ña kandixa ndó ra, tanda vitin ndíso ka ndó kuachi noo Ndios. 18 Tá on vása ní-nataku Jesucristo, níkúu, ta ñayó'o kóni kachí ña ndí nivi na kándixa ra tá nixi'i nayó'o, ta nda ñii kivi on nataku na, ta ndi'i xa'a nayó'o, níkúu. 19 Ta mii yó, tá ndáa ini yó ndí ña kándixa yó Jesucristo kúu ña ndáya'ví ndasaá kuiti ñoyívi yó'o, ta nda lo'o on vása ndáti yó nataku yó ta kutaku yó xí'in Ndios ñoyívi nino, ta saá ¡ndixa nivi na ndá'ví ní ka kuu yó noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o!

20 Ta on siví saá, chi ña ndixa ndino'o kúu ña nixi'i Jesucristo, ta Ndios sanataku ña'á ra. Ta saá Jesucristo yóo ra ndatán yóo ñanoó ña sákee nivi noo ndi'i ña nichi'i na, chi kúu ra taa tanoó nataku noo ndi'i nivi na nixi'i. 21 Ta xa'a ña on vá'a ke'é ñii laá taa kuiya xina'á, ndee ña xá'ni nivi kixaa ña ñoyívi yó'o, ta saá ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi na. Ta saá, xa'a ñava'a ke'é ñii laá taa, ta kúu taa ta nixi'i ta nataku ra, ndi'i nivi na nixi'i nataku na ñii kivi ña vaxi. 22 Ta

* 15:7 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

xa'a ña ndi'i nivi kúu nasa'ya ñani síkuá
taa tanoó Adán, ta saá ndi'i nivi ñii kúu na
xí'in ra, ta saá xíni ñó'ó kivi ndi'i na. Ta
saá ni, ndi'i nivi na ñii yóo xí'in Jesucristo,
ndixa sanatakú ra na ña ndino'o kutakú na
xí'in ra. 23 Ta vivíi, ndatán chitóni Ndios,
saá koo ña natakú ñii ñii nivi. Saá chi
Jesucristo xikuu taa tanoó natakú noo na
nixi'i. Ta saá, tá kixaa kivi ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o, ta sanatakú ra ndi'i nivi na
kándixa ra ña kutakú na xí'in ra ndi'i saá
kivi. 24 Tá ndi'i sanatakú ra ndi'i nivi yó'o,
ta kixaa kivi sondí'í ñoyívi, ta Jesucristo
sandi'i ra xa'a ndi'i saá noo ndee ná'no
ña on vá'a, ta sandi'i ra xa'a ndi'i inka na
xá'nda chiño, na kúu na on vása kísa to'ó
Ndios. Ta saá Jesucristo taxi ra ndayí nda'a
Yivá yó Ndios ña ka'nda chiño ra. 25 Saá
koo, chi Jesucristo xíni ñó'ó ka'nda chiño
ra noo ndi'i nivi ta noo ndi'i ña kuva'a, ta
saá kundivi tanda kundeé ra noo ndi'i ndee
ña sáa ini xíni ña'á, tanda chikaa nino ra
ndi'i ñayó'o tixin xa'a ra. 26 Tá kixaa kivi
ña xa kundeé Jesucristo noo ndi'i ñayó'o,
ta ndee ña sondí'í sandi'i ra xa'a kúu ndee
ña xá'ni nivi. 27 Saá chi to'on Ndios ña nitaa
na xina'á, káchí ña saá: "Ndios chikaa nino
ra ndi'i ña yóo ñoyívi tixin xa'a taa yó'o",
káchí to'on Ndios. Ta mii yó kúndaa ini
yó ndí to'on yó'o on vása kóni kachí ña
ndí mii Ndios chikaa nino xí'in mii ra tixin
xa'a Jesucristo. Chi mii Ndios kúu taa ta
chikaa nino ndi'i ña yóo kuva'a tixin xa'a
tayó'o. 28 Ta saá kixaa kivi tá Jesucristo
naki'in ra ndi'i ndayí noo ndi'i ña yóo, ta
mii Jesucristo kasa nino xí'in mii ra noo
Ndios, xa'a ña Ndios nduu ra taa taká'no
ndino'o, taa ta xá'nda chiño noo ndi'i ña
yóo ndi'i saá ñoyívi.

29 Sava ndó'ó na kándixa Jesucristo kúu
nivi na xa chichi tuku xa'a nivi na xa
nixi'i, chi xáni sini ndó ndí saá chindeé
ndó nayó'o. Ta saá ni, tá on vása kándixa
ndó ndí natakú nivi na nixi'i, ta, ¿ndachun
chichi ndó xa'a nivi yó'o?

30 Ta mii ndi, tá on siví ña ndixa kúu ña
natakú nivi na nixi'i, níkúu, ta saá ña mani
kúu ña ñii ñii kivi táxi xí'in mii ndi noo ña
yiyo ní anda ña kivi ndi. 31 Nañani yó xí'in
nákí'va yó, ña ndixa kúu ña ndí ñii ñii kivi
tákú i xí'in ña yiyo ní kivi i. Ta saá tuku
ña ndixa kúu ña chútú ñasii ini i chi xa'a
chiño ña kisa ndivi i noo ndó, kándixa ndó
Jesucristo vitin. 32 Ta xa nixo'vi ní i ñoo
Éfeso yó'o, ta ndatán yóo ña kani tá'an i
xí'in kiti tíyukú, saá nindo'o i. Ta saá, tá
on siví ñandaa kúu ña natakú nivi na nixi'i,
ta, ¿ndasaá ndáya'ví ña yo'vi nixo'vi i yó'o?
Tá ñandaa kúu ña on natakú yó, níkúu, ta
va'a ka ke'é yó ndatán ké'é nivi ñoyívi yó'o
na on vása kándixa Jesucristo, chi nayó'o
ká'an na, káchí na saá: "Vitin ná kuxu yó ta
ná ko'o yó, chi taan kivi yó", saá ká'an nivi
yó'o.

33 On taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó, ta
naká'án ndó ña kóni kachí ñii to'on ndíchí
ña káchí saá: "Tá náta'an va'a ní yó xí'in
nivi na kúu na on vá'a ini, ta yiyo ní sanoo
na ini mii yó ke'é yó ña on vá'a ndatán yóo
ña ké'é na", saá káchí ñii to'on ndíchí ña
xíni yó. 34 Ta vitin si'na vivíi kani sini ndó,
ta nandikó ini ndó, ta on ke'é ka ndó ña on
vá'a, ta tuku kundikon ndó yichi va'a. Yóo
sava ndó'ó na on ta'án kundaa va'a ini xa'a
Ndios, ta xa'a ña lo'o ní xíni ndó Ndios, va'a
ná kuka'an noo ndó.

To'on yó'o ká'an ña
ndasaá nduu yikí koñu nivi kivi natakú na

35 Yóo sava ndó'ó na ndaka to'on ndi'i,
kachí ndó saá: "¿Ndasaá natakú nivi na
nixi'i? ¿Ndasaá koo yikí koñu na?", kachí
ndó, ndaka to'on ndó ndi'i. 36 ¡Ta to'on ña
kí'ví kúu ñayó'o! Chi kani sini ndó ndasaá
yóo ndikin trigo. Tá chí'i yó ndikin yó'o, ta
tixin ño'o xíni ñó'ó ta'yi ña, ta saá kuchiño
taxi ña nduta inka trigo xaá. 37 Ta ndikin
trigo ña chí'i yó on vása ñii kúu ña xí'in
trigo xaá ña ndúta. Ta nda yukú ña chí'i
yó, án ndikin trigo kúu ña, án inka noo ña
chí'i yó kúu ña, ta ña ndúta noo ña chi'i
yó on vása ka ñii kúu ña xí'in ña chi'i yó.
38 Saá chi Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii noo
ña chí'i yó ndúta ñayó'o, ta ñii ñii noo ña
ndúta yó'o, síín ná'a ña. 39 Ta ndatán yóo
kua'a ní noo ña chí'i yó, saá yóo kua'a ní
noo yikí koñu, ta xa síín síín yóo ñii ñii ña.
Saá chi xa síín yóo ña kúu yikí koñu nivi,
ta xa síín yóo ña kúu yikí koñu kiti, ta xa
síín yóo ña kúu yikí koñu tísaa, ta xa síín
yóo yikí koñu tiaká. 40 Ta saá tuku xa síín
yóo yikí koñu ña kómí nivi na táku ñoyívi
yó'o, ta xa síín yóo ña kómí ndi'i ña táku
ñoyívi nino. Saá chi yóo ñava'a livi ká'no
ña kómí yikí koñu nivi na táku ñoyívi yó'o,
ta yóo inka noo ñava'a livi ká'no kómí ndi'i
ña táku ñoyívi nino. 41 Ta yóo ñava'a livi

ká'no kómí ño'o ña yé'e ndiví, ta yóo ñava'a
livi ká'no kómí yoo ña yé'e ñoó, ta yóo inka
ñava'a livi ná'no kómí kimi. Ta on siví ñii
kúu ñava'a livi ná'no ña kómí ndi'i kimi,
chi xa síín xa síín kúu ñava'a kómí ñii ñii
kimi. 42 Ñayó'o sáná'a ña mii yó ndasaá
nduu yikí koñu yó kivi nataku yó noo ña
nixi'i yó. Chi tá kixaa ña kivi yó, ta yikí
koñu yó nduxun ña tixin ño'o, ta ndatán
yóo ña tá'yi ndikin ña chi'i nivi tixin ño'o,
saá ta'yi yikí koñu yó. Ta kivi nataku yó,
ta inka ñaxaá nduu yikí koñu yó, ta ñaxaá
yó'o nda ñii kivi on ndi'i xa'a ña. Ta nda
víka, ndixa kutaku ndino'o ña ndi'i saá kivi.
43 Tá kixaa ña kivi yó ta sandúxun na yikí
koñu yó, ta yikí koñu yó'o ña on vása táku
ka, on siví ña livi kuu ña. Ta saá ni, kivi
nataku yó, ta yikí koñu naki'in ñii ñii yó
ndixa ña kukomí ñava'a livi ká'no kuu ña.
Saá chi yikí koñu yó ña nduxun, ña vitá kuu
ñayó'o, ta yikí koñu yó xaá naki'in yó, ña
kukomí ndee ndino'o kuu ña. 44 Ta kivi táku
yó ñoyívi yó'o ndasaá kuiti yikí koñu nivi
kúu ña kómí yó. Ta, tá kixaa ña kivi yó, ta
yikí koñu yó yó'o nduxun ña tixin ño'o. Ta
tá kixaa ña nataku yó, ta saá naki'in yó inka
noo yikí koñu ña kuu kuenda ñoyívi nino,
ta nda ñii kivi on ndi'i ka xa'a yikí koñu yó
yó'o. Saá chi ñii noo kúu yikí koñu kómí yó
ñoyívi yó'o vitin, ta inka noo kuu yikí koñu
naki'in yó kivi nataku yó.

45 Ñii xiiña noo to'on Ndios ña nitaa
na xina'á káchí ña saá: "Ndios kisa va'a
ra taa tanoó ta kúu taAdán, ta taxi ra
ña nduu ra nivi táku", káchí to'on Ndios.
Ta Jesucristo, taa ta sákunaní yó "taAdán
sondí'í",† tayó'o nduu mii níma ndino'o
táku, ta táxi ña ndí kutaku ndino'o nivi.
46 Ta saá kúndaa ini yó ndí si'na kómí yó
yikí koñu ña xíni ñó'ó yó kutaku yó ñoyívi
yó'o, ta saá kivi yó. Ta saá kixaa kivi nataku
yó ta naki'in yó yikí koñu ña taxi Ndios
nda'a yó ña kúu kuenda ñoyívi nino, ta nda
ñii kivi on ndi'i xa'a yikí koñu yó'o. 47 Kuiya
xina'á ní Ndios tiin ra yaa noo ño'o, ta xí'in
yaa yó'o kisa va'a ra taa tanoó. Ta inka noo
taa, ta kúu Jesucristo, tayó'o kee ra ñoyívi
nino ta kixaa ra noo ño'o yó'o. 48 Ta saá
ndi'i nivi na táku ñoyívi yó'o kómí na yikí
koñu na ndatán nixiyo yikí koñu taa tanoó,
ta kúu taa ta kuva'a xí'in yaa noo ño'o. Ta
ndi'i nivi na kutaku ñoyívi nino kukomí na
inka noo yikí koñu na, chi ndatán yóo yikí
koñu Jesucristo kivi nataku ra, saá koo yikí
koñu nayó'o. 49 Ta ndatán nixiyo taa tanoó
ta kuva'a xí'in yaa noo ño'o, saá yóo ndi'i
mii yó vitin. Ta ñii kivi vaxi ndatán yóo
Jesucristo, taa ta kee ñoyívi nino, saá koo
ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo.

50 Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni i ña
kundaa ini ndó ndí yikí koñu ña kómí yó
vitin ñoyívi yó'o, on kívi ki'vi ña kutaku
ña ñoyívi nino noo xá'nda chiño Ndios.
Saá chi yikí koñu ña kómí yó ñoyívi yó'o,
ñii kivi kutá'yi ña ta ndi'i xa'a ña, ta on
kuchiño kundeé ña kutaku ña xí'in yó
ñoyívi nino noo on kívi koo nda ñii ña tá'yí
ta nda ñii ña ndí'i xa'a. 51 Vitin ndáto'on i
xí'in ndó xa'a ñii ña chitóni Ndios ta si'na
chikaa se'é ra ña noo nivi, ta vitin taxi ra
ña kúndaa ini yó ndí ndi'i mii yó nivi na
kándixa Jesucristo on kivi ndi'i yó ñii kivi
ña vaxi. Ta saá ni, ndi'i saá yikí koñu mii
yó ndixa nasama ña, chi ñii ñii yó naki'in
yó yikí koñu xaá. 52 Ta ñii kama xandikon
nasama ña saá. Saá chi kivi sondí'í ñoyívi
yó'o tá mii koni so'o nivi ña ndá'yi tón
trompeta, ta ñii kama kuiti, ndatán yóo
ña ñii nákuáni yó ta nákoto yó, saá kama
nataku nivi na kandixa Jesucristo na nixi'i,
ta naki'in na yikí koñu xaá, ña nda ñii
kivi on ndi'i xa'a. Ta saá nivi na kándixa
Jesucristo na táku ka ñoyívi yó'o kivi saá,
ñii kama nasama na, chi nduu na nivi na
naki'in yikí koñu xaá ña nda ñii kivi on ndi'i
xa'a. 53 Saá chi yikí koñu ña kómí yó ñoyívi
yó'o kúu ña ta'yi kivi kivi yó, ta on vása koo
ña ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta xíni ñó'ó naki'in
yó yikí koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on
vása ta'yi ta kutaku ña xí'in yó ndi'i saá
kivi. 54 Tá kixaa kivi ña xa naki'in yó yikí
koñu yó ña xaá ña nda ñii kivi on vása ta'yi,
ta xa nduu yó nivi na kutaku ndi'i saá kivi
ña vaxi, ta xí'in ñayó'o kundivi to'on Ndios
ña nitaa na xina'á, ña káchí saá: "Xa ndi'i
xa'a ndee ña xá'ni nivi, chi Ndios kundeé
ra noo ndee yó'o. 55 Ta saá, ¿mí kúchiño ka
ndee ña xá'ni nivi satakué'e ña na? Ta, ¿mí
kúchiño ka ndee ña xá'ni?, chi on koó ka
ndee kukomí ña noo nivi", saá káchí to'on
Ndios. 56 Xíni yó ndí ndee ña xá'ni nivi
xikomí ña ndayí satakué'e ña mii yó xa'a

† 15:45 "TaAdán sondí'í" kúu to'on ña ká'an xa'a Cristo, taa ta nakaxin Ndios sakaku ra nivi.

ña on vá'a ké'é yó, chi ya'vi ña on vá'a ké'é
yó kúu ña xíni ñó'ó kivi yó. Ta xa'a ña
ndáto'on ndayí Ndios, kúndaa ini yó yu kúu
ña on vá'a, ta kúndaa ini yó ndí kivi yó xa'a
kuachi ña ndíso yó noo Ndios. 57 Ta saá ni,
táxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios, chi xa'a
ña kándixa yó Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in
ra, Ndios táxi ra ña kundeé yó noo ndee ña
xá'ni, ta ndixa kutaku yó xí'in Ndios ndi'i
saá kivi.
58 Ñakán kía, nañani yó xí'in nákí'va
yó, ndino'o kandixa ndó Jesucristo ta kútu
kundikon ndó yichi ra. On taxi ndó ña inka
nivi nasama na ini ndó, ta ndi'i saá kivi
taxi xí'in mii ndó ña kasa ndivi ndó chiño
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá chi xíni
yó ndí nda ñii chiño ña kísa ndivi yó noo ra,
on siví chiño ña mani kúu ña.

16

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a nakaya na si'ún
xa'a inka nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví

1 Ta vitin kóni i ndato'on i xí'in ndó xa'a
si'ún ña nákaya ndi xa'a ña chindeé ña nivi
nandá'ví na kándixa Jesucristo, na táku
ñoo Jerusalén. Ta kóni i ña vitin kasa ndivi
ndó ñii ki'va ndatán xa xa'nda chiño i noo
nivi na kándixa Jesucristo, na táku kua'a
ñoo estado Galacia, na kúu na nákutá'an
xa'a ña kísa ká'no na Ndios. 2 Ta saá kivi
noó ñii ñii semana, ñii ñii ndó'ó xíni ñó'ó
tava síín ndó si'ún ña chindeé ndó nivi na
kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.
Ñii ki'va ndatán yóo si'ún náki'in ñii ñii
ndó xa'a chiño ké'é ndó, saá tava síín ndó
lo'o noo si'ún yó'o. Ta saá kivi xaa i noo
ndó, xa koo ti'va ndi'i si'ún, ta on vása ñii
kama nakaya ndó ndi'i ña mii kivi saá. 3 Ta
va'a nakaxin ndó sava nañani yó, ña kuiso
na si'ún ña nakaya ndó, ta ko'on na ñoo
Jerusalén, ta nataxi na si'ún yó'o nda'a nivi
na kándixa Jesucristo ñoo yó'o. Ta yi'i, kivi
xaa i noo ndó, ta taa i tutu ña ko'on xí'in
nañani yó yó'o ña ndakuiin i xa'a na. 4 Tá
yóo xa'a ña ko'on i xí'in nañani yó yó'o ñoo
Jerusalén, ta va'a ko'on i xí'in na.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo xáni sini ra ko'on ra
koto ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

5 Ta yi'i, si'na xíni ñó'ó ya'a i kua'a ñoo
estado Macedonia, ta saá xaa i koto i ndó'ó
ñoo Corinto. 6 Ta kivi xaa i noo ndó, ta va
ñii kua'a kivi koo i xí'in ndó, ta ndásana
koo i xí'in ndó ndi'i saá yoo vixin. Ta saá
kóni i ña kuchiño chindeé ndó yi'i xí'in ña
xíni ñó'ó noo i ña ko'on i inka xiiña noo xíni
ñó'ó ko'on i. 7 Ta kivi xaa i koo i xí'in ndó,
ta on xiin i ña ñii kama kee i ko'on i inka
xiiña. Saá chi kóni i na'á koo i xí'in ndó,
tá taxi Ndios ke'é i saá. 8 Ta vitin kindoo i
ñoo Éfeso yó'o anda kixaa kivi kana viko
Pentecostés. 9 Saá chi vitin Ndios taxi ra
noo i ña kasa ndivi i kua'a ní chiño va'a xa'a
Jesucristo ñoo yó'o. Tá mií saá yóo kua'a ní
nivi na sáa ini xíni na yi'i, ta nayó'o on xiin
na ña kasa ndivi i chiño va'a yó'o.
10 Ta xáku ndá'ví i noo ndó ndí táná xaa
ñani yó taTimoteo noo ndó, ta va'a naki'in
ndó ra xa'a ña ná kusii ini ra koo ra xí'in
ndó. Saá chi taTimoteo ndixa kísa ndivi ra
chiño Jesucristo ñii ki'va ndatán yóo chiño
ña kísa ndivi i. 11 Ñakán kía nda ñii ndó'ó
on kani sini ndó ndí taTimoteo yó'o kúu ra
taa ta on vása ndáya'ví. Ta nda víka, va'a
chindeé ndó ra ña kuchiño ndikó ra noo i,
chi yi'i xí'in ndi'i inka nañani yó na yóo
xí'in i ndáti ndi ndí kixaa ra noo ndi.
12 Ta ñani yó taApolos, xa nixaku ndá'ví
ní i noo ra ña ko'on ra xí'in nañani yó ña
xaa ra xí'in na noo ndó, ta ni-xiin ra ko'on
ra xí'in na vitin. Ta saá ni, ñii kivi ña kuna'a
ra, ta kee ra ko'on ra koto ra ndó'ó.

To'on yó'o kúu ñasondí'í noo tutu yó'o ña ti'ví taPablo nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

13 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó,
koto va'a xí'in mii ndó ña on taxi ndó ndí
nda ñii ña on vá'a chinda'á ña ndó'ó ña
sandakoo ndó yichi Jesucristo. Ta xíni ñó'ó
ndixa kútu kundikon ndó yichi ra, ta nda
lo'o on kuyi'ví ini ndó, ta chikaa ní ndó
ndee ña kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo.
14 Ta ndi'i chiño ké'é ndó xa'a nañani yó
xí'in nákí'va yó na táku ñoo Corinto xí'in
ndó, ná kasa ndivi ndó ña xí'in ña ndixa
kí'vi ini ndó xíni ndó na.
15 Nañani yó xí'in nákí'va yó, xa xíni
ndó ndí nave'e taEstéfanas xikuu nanoó
ñoo estado Acaya na kandixa Jesucristo
ta ndíkon na yichi ra. Ta nayó'o ndixa
táxi xí'in mii na ña kísa ndivi na chiño ña
chindeé na nivi na kándixa Jesucristo. 16 Ta
saá xáku ndá'ví i noo ndó'ó ña kasa ndivi

ndó ña ndúkú taEstéfanas yó'o xí'in nave'e
ra noo ndó. Ta ñii ki'va saá kasa ndivi ndó
ña ndúkú ndi'i nivi na ñii ki'va kísa chiño
noo Ndios ndatán taEstéfanas xí'in nave'e
ra kísa chiño na. 17 Yi'i kúsii ní ini i, chi
xa kixaa taEstéfanas, taFortunato ta xí'in
taAcaico noo i vitin. Nataa yó'o kísa ndivi
na chiño ña chíndeé na yi'i, ndatán yóo
chiño ña kóni ndó kasa ndivi ndó noo i. Ta
ndó'ó on kiví ke'é ndó saá chi xíká ní táku
ndó noo i. 18 Ta nañani yó yó'o chikaa na
ndee ini i, ta chikaa na ndee ini ndó'ó. Ta
saá xíni ñó'ó ndó naki'in va'a ndó nataa
yó'o xí'in ñato'ó, ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó
naki'in va'a ndó ndi'i nivi na va'a kísa ndivi
chiño Ndios ndatán kísa ndivi nataa yó'o.
19 Ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, na
táku kua'a ní ñoo estado Asia yó'o, nayó'o
tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó. Ta
ñani yó taAquila xí'in ki'va yó ñáPriscila
xí'in ndi'i inka nivi na kándixa Jesucristo
na nákutá'an ve'e nayó'o xa'a ña kísa ká'no
na Ndios, nivi yó'o tí'ví na to'on ña chindeé
na ndó'ó, chi nayó'o xí'in ndó'ó ñii yóo
ndó xí'in Jesucristo xa'a ña kándixa ndó ra.
20 Ndi'i nañani yó xí'in nákí'va yó na táku
ñoo yó'o tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.
Ta va'a ndi'i ndó'ó chindeé tá'an ndó, ta
xí'in ñato'ó ní ini ndó chito ndó noo tá'an
ndó.
21 Ta yi'i, taPablo, tí'ví i to'on ña chin-
deé i ndó'ó vitin. Ta to'on yó'o táa i ña xí'in
nda'a mii i.
22 Tá yóo nivi na on vása kí'vi ini xíni na
Jesucristo, ta, ¡va'a nayó'o kuiso na chi'ña
noo Ndios! Ta ndúkú i noo Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, káchí i saá: "¡Yachi ní
ndikó ún kixaa tuku ún ñoyívi yó'o, Tata!",
káchí i xí'in ra.
23 ¡Ná ke'é Jesucristo kua'a ní ñava'a xí'in
ndó'ó! 24 Ta kí'vi ní ini i xíni i ndi'i ndó, chi
kúu yó nivi na kándixa Jesucristo, ta ñii yóo
yó xí'in ra. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na táku ñoo Corinto

TaPablo ti'ví ra to'on ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

1 Yi'i, taPablo, kúu i ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo, chi saá kóni Ndios, ta sakuiso chiño ra yi'i. Ta táa i tutu yó'o xí'in ñani yó taTimoteo, ta tí'ví ndi ña xaa ña noo ndó'ó, nivi na kúu nave'e Ndios xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta kúu ndó nivi na táku ñoo Corinto, án kúu ndó nivi na táku kua'a ka ñoo ña ñó'o estado Acaya. 2 Ta Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ¡ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó! Ta, ¡ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó!

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáto'on ra ndí yóo kua'a ní ñayo'vi xa xó'vi ra

3 ¡Na kasa ká'no yó Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no noo yó! Ta Yivá yó Ndios ndeé ní kúndá'ví ini ra xíni ra mii yó, ta ndi'i saá kivi chíkaa ra ndee ini yó. 4 Ta saá, tá yóo tondíni, án tá yóo ñayo'vi xó'vi yó, ta Ndios chíkaa ra ndee ini mii yó. Ta Ndios ké'é ra saá xí'in yó xa'a ña kuchiño yó chikaa yó ndee ini nivi tá kómí na tondíni, án tá yóo inka ña xó'vi na. Saá chi mii ndee ña chíkaa Ndios ini yó, kúu ña kúchiño yó chikaa yó ini nivi na xó'vi. 5 Vará ndeé ní xó'vi yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ta saá tuku náki'in yó kua'a ní ndee va'a ini yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in ra. 6 Ta saá mii ndi, tá xó'vi ndi, ta xa'a ñava'a mii ndó kúu ña. Saá chi ña yo'vi xó'vi ndi kúu xa'a ña Ndios chikaa ra ndee ini ndó ta chindeé ra ndó'ó kaku ndó noo ña yo'vi xó'vi ndó. Ta tá Ndios chíkaa ra ndee ini ndi, ta xa'a ñava'a mii ndó kúu ña, chi Ndios ké'é ra saá xí'in mii ndi xa'a ña ñii ki'va saá chikaa ndi ndee ini ndó'ó. Ta saá tá xó'vi ndó ñii ki'va ndatán xó'vi mii ndi, ta kúchiño ndó va'a vivíi kundeé ini ndó xí'in ñayó'o. 7 Ndixa ndáa ini ndi ndó'ó ña kútu ndíkon ndó yichi Jesucristo ta on sandakoo ndó yichi ra. Saá chi kúndaa ini ndi ñayó'o: tá yo'vi xó'vi ndó ndatán yo'vi xó'vi ndi, ta saá Ndios chikaa ra ndee ini ndó ndatán chíkaa ra ndee ini ndi.

8 Nañani yó xí'in náki'va yó, kóni ndi ña kundaa ini ndó xa'a ña ndeé ní nixo'vi ndi kivi nixiyo ndi ñoo estado Asia. Yo'vi ní nixiyo ña nixo'vi ndi, tanda nitondaa ndi ña on kundeé ka ndi, níkúu, saá ví nixo'vi ndi. Ta on vása ní-xani ka sini ndi ña kutaku ndi noo ña nixo'vi ndi. 9 Xa nda kundaa ini ndi ña ndixa kivi ndi, níkúu. Saá nixo'vi ndi xa'a ña sakuá'á ndi ña nda lo'o on kundaa ini ndi ndí xí'in ndee mii ndi kuchiño sakaku xí'in mii ndi, ta nda víka, sakuá'á ndi ña va'a ndáa ini ndi Ndios, taa ta sánataku nivi na nixi'i. 10 Ndixa Ndios xa sakaku ra mii ndi noo ña yiyo nixiyo kivi ndi, níkúu, ta vitin ndíkon ra sákaku tuku ra ndi'i. Ta ndáa ini ndi ña sakaku ra ndi'i ñii ñii kivi ña vaxi. 11 Ta ndó'ó, tá ndíkon ka ndó ndúkú ndó noo Ndios ña chindeé ra ndi'i, ta saá ñii ñii kivi ña vaxi Ndios sakaku ra ndi'i noo ña yiyo kivi ndi. Tá kua'a ní ndó'ó ná koo ndó ndukú ndó noo Ndios xa'a ndi'i, ta saá koo kua'a ní nivi taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a ke'é ra xí'in ndi.

TaPablo ndáto'on ra ndachun on vása ní-xa'an ra kivi kachí ra ko'on ra koto ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto

12 Ta ña sákutú ini ndi xí'in ñasii kúu ña xíni ndi ndí vivíi xitaku ndi xí'in nivi na ndíkon yichi ñoyívi, ta ndixa vivíi ka xitaku ndi xí'in ndó'ó, nivi na ndíkon yichi Jesucristo. Ta on siví ñandíchí sini nivi kúu ña taxi xitaku ndi saá, ta ñava'a ña saní'i Ndios nda'a ndi kúu ña taxi vivíi xitaku ndi noo ndó'ó ta noo ndi'i nivi. 13 Ta xa'a ñayó'o, noo ndi'i tutu ña táa ndi ta tí'ví ndi xaa ña nda'a ndó, ta on vása táa ndi to'on ña on kúchiño ndó ka'vi ndó, ni on kúchiño ndó kundaa ini ndó. Ta vará, vitin kúmani lo'o ña kundaa ini ndó, ta ndáti i ndí kivi ña vaxi tondaa ndó ña kundaa va'a ini ndó ndí ndixa kúu ndi nivi na ndaa ta na ndino'o ini. 14 Ta saá kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndó'ó xa tondaa ndó ña ndixa kundaa va'a ini ndó ndí yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndó noo ndi'i, ta ñii ki'va saá yóo xa'a ña kanóo síkón ñato'ó ndi noo ndó'ó.

15 Ta yi'i, xa'a ña ndáa ini i ndí ndixa saá ná kundivi ndi'i ñayó'o, ña ndixa xani sini i kúu ña ko'on i koto i ndó'ó ovi yichi, níkúu. Ta saá nda ovi yichi naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios xa'a ña ndato'on i to'on

ra xí'in ndó, níkúu. 16 Saá chi ñanoó xani
sini i ndí kivi kee i ko'on i nda ñoo estado
Macedonia, ta ko'on i chí yichi ña yá'a ñoo
Corinto xa'a ña xaa i koto i ndó'ó ta kin-
doo i lo'o kivi xí'in ndó. Ta saá kivi kee i
ñoo Macedonia ta ndikó i, ta saá ya'a tuku i
chí ñoo Corinto xa'a ña koto tuku i ndó'ó,
níkúu. Chi xani sini i ndí ndó'ó kuchiño
ndó chindeé ndó yi'i xa'a ña ndikó i no'o i
estado Judea, níkúu. Saá xani sini i ke'é i, ta
on vása ní-kuchiño kasa ndivi i ña. 17 Ta saá
ni, ¿án xáni sini ndó ndí on siví ña ndino'o
ini i kúu ña xani sini i xaa i ñoo ndó koto i
ndó'ó? ¿Án xáni sini ndó ndí ndatán yóo
ñii taa ta ovi yu'u, ta ndíkon yichi ñoyívi
yó'o, saá yóo i noo ndó? Chi ta ovi yu'u
yó'o ká'an ra: "Ndixa ke'é i saá", ta yá'a ñii
káni lo'o ta kama násama ini ra, ta tuku
ká'an ra: "Ó'on, on ke'é i saá", ta taa yó'o
on siví taa tandaa kúu ra chi on vása kísa
ndivi ra to'on ña ká'an ra. 18 Ndixa Ndios
kúu taa tandaa, ta mii Ndios yó'o ndákuiin
ra xa'a ndi ndí on siví nivi na ovi yu'u kúu
ndi. Ta nda víka, ndixa kúu ndi nivi nandaa
na kísa ndivi to'on ká'an. 19 Saá chi nañani
yó taTimoteo xí'in taSilvano ta xí'in yi'i
nika'an ndoso ndi noo ndó xa'a Jesucristo,
taa ta kúu Sa'ya Ndios. Ta on siví taa ta
ovi yu'u kúu Jesucristo. Ta ndi'i saá kivi
ká'an ra ñandaa, ta ndixa kísa ndivi ra to'on
ña ká'an ra. 20 Ta xí'in ña ke'é Jesucristo,
xa kundivi ndi'i saá to'on ña kindoo Ndios
xí'in nivi kuiya xina'á. Ta vitin xa'a ña
táku ndi ini Jesucristo, ndixa yóo yu'ú ndi
xí'in Ndios, ta xa'a ñayó'o chínóo síkón ndi
ñato'ó Ndios. 21 Ta Ndios taxi ra ndí ndó'ó
xí'in mii ndi ñii yóo yó xí'in Jesucristo ta
kútu ndíkon ndi'i yó yichi ra. Ta Ndios xí'in
Níma ra sakuiso chiño ra mii yó ña kasa
ndivi yó chiño ra. 22 Ta ndatán yóo toni ña
kómí kiti, ña sáná'a káxín noo nivi yu kúu
xito'o rí, saá yóo Níma Ndios xí'in yó. Saá
chi ña táku Níma Ndios ini yó kúu ña sáná'a
káxín ndí mii yó kúu yó sa'ya Ndios. Ta ña
táku Níma Ndios ini yó kúu ña kísa ndaa
ndí ndixa naki'in yó ndi'i ñava'a ña kindoo
Ndios taxi ra nda'a sa'ya ra.

23 Ta ndúkú i noo Ndios ña ndakuiin ra
xa'a i ndí ndixa kúu to'on ña káchí i saá:
xa'a ña kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó kúu xa'a
ña on vása ní-xaa i koto i ndó'ó ñoo Corinto
kivi saá. Saá chi ndixa ni-xiin i ka'an i to'on
ña satakué'e ini ndó. 24 Ta mii ndi, on vása
yóo ini ndi kuu ndi nivi na ndasaá kuiti
ka'nda chiño noo ndó ndasaá xíni ñó'ó kasa
ndivi ndó ñii ñii chiño xa'a Jesucristo. Ta
nda víka, ñii káchí ndíkon ndi kísa chiño
ndi xí'in ndó xa'a ña ná koo ñasii ini ndó.
Saá chi xa'a ña ndino'o ini ndó kándixa ndó
Jesucristo kúu ña kútu ndíkon ndó yichi ra,
ta on sandakoo ndó ña.

2

1 Ta saá xa'a ña ni-xiin i sakuchuchú i ini
ndó'ó xí'in to'on kue'e, kúu ña chikaa ini i
ndí on xaa i koto i ndó'ó. 2 Chi táná níxaa i
noo ndó ta ndato'on i xí'in ndó to'on ña
sakuchuchú ini ndó'ó, níkúu, ta, ¿yu kúu
nivi kuchiño ndasa sii ini i, níkúu? Ta ndixa
on koó inka nivi kuchiño ke'é saá. 3 Ta
saá on vása ní-xaa i noo ndó, ta xani sini i
ndí va'a ka taa i noo tutu ña ti'ví i ta nixaa
ña nda'a ndó. Ta tá va'a chikaa so'o ndó
to'on ña ndato'on i xí'in ndó noo tutu, ta
saá kivi xaa i noo ndó, ta on kóo ka xa'a ña
kuchuchú ini i koni i ndó'ó kivi saá, ta va'a
kunakaa ka ñasii ini i koni i ndó'ó. Ta ndixa
ndáa ini i ndí ñii káchí ndó'ó kusii ini ndó
xí'in i. 4 Tá mií nixiyo i nitaa i tutu yó'o ña
xa naki'in ndó, ta nindi'i ní ini i xa'a ndó,
ta nita'vi níma i, ta xaku i xí'in ña nixita
kua'a ní tánoo i xa'a ndó. Ta on siví xa'a
ña sakuchuchú i ini ndó kúu ña nitaa i ña,
ta xa'a ña kóni i kundaa ini ndó ndí ndeé ní
kí'vi ini i xíni i ndó'ó kúu ña nitaa i ña.

TaPablo ndáto'on ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo ña kasa ká'no ini na xa'a ñii taa ta ke'é ña on vá'a

5 Ta yóo ñii tatá'an ndó ta xa ke'é ña
on vá'a, ta xa'a ñayó'o sakuchuchú ra ini i,
ta on siví kuiti yi'i kúu taa ta sakuchuchú
ra ini, ta saá tuku sakuchuchú ra ini ndi'i
ndó'ó. (Xí'in to'on yó'o ña ká'an i xa'a ra,
on siví to'on ña sáya'a mii i ká'an i kúu ña.)
6 Ta saá vitin xa va'a, ta on saxo'vi ka ndó
ra. Saá chi kua'a ní ndó'ó xa saxo'vi ndó
ra xa'a ña on vá'a ke'é ra. 7 Ta vitin ndixa
xíni ñó'ó kasa ká'no ini ndó xa'a tayó'o noo
ña on vá'a ke'é ra, ta ka'an ndó xí'in ra ña
ndasa va'a ndó ini ra, koto ña kuchuchú
ní ini ra, ñayó'o tondaa ña kundeé ña noo
ra. 8 Ta saá xáku ndá'ví i noo ndó ña tuku
saná'a káxín ndó noo ra ña ndixa kí'vi ini
ndó xíni ndó ra. 9 Tutu ña nitaa i ña nixaa
noo ndó ña naki'in ndó, xikuu xa'a ña xito
ndoso i ndó'ó ña kundaa ini i án ndixa va'a
chikaa so'o ndó ña ndúkú i noo ndó ta kasa
ndivi ndó ndi'i ña. 10 Ta tá yóo nivi na kísa

ká'no ini ndó'ó xa'a, ta yi'i, ñii ki'va saá
kísa ká'no ini i xa'a nivi yó'o. Vará on vása
xíni i án ndixa nivi yó'o ke'é na ña on vá'a
xí'in i, ta saá ni, xa kisa ká'no ini i xa'a na,
ta mii Jesucristo xíni ra ndí ndixa xa ke'é i
saá. Ta xa'a ña chindeé i mii ndó kúu ña
ke'é i saá, [11] chi ni-xiin i taxi i ndí ñaníma
ndiva'a ká'no Satanás sandá'ví ña mii yó.
Chi kúndaa ini yó ndí níma ndiva'a yó'o
kútoo ní ña ké'é ña ndi'i noo ña on vá'a xí'in
mii yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndí'i ní ini taPablo chi
on koó taTito yóo ñoo Troas

[12] Tá nixaa i ñoo Troas xa'a ña ka'an
ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi,
ta xa kundaa ini i ndí Jesucristo xa nakoná
ra yichi noo i xa'a ña kuchiño ke'é i saá.
[13] Ta saá ni, ndí'i ní ini i, chi ni-naní'i i ñani
yó taTito ñoo yó'o. Ta saá nindayi i nivi
na kándixa Jesucristo ñoo Troas, ta kee i
ndikó i, ta kixaa i ñoo estado Macedonia
yó'o.

Xí'in to'on yó'o taPablo ká'an ra to'on
ña táxi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios

[14] ¡Vitin táxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a
Ndios! Saá chi taxi ra ña ñii yóo ndi xí'in
Jesucristo, ta ndatán yóo nivi na kua'an
ndíkon sata taa taká'no ta xa kundeé noo
nivi na kani tá'an xí'in ra, saá yóo mii ndi,
ta kua'an ndi sata ra noo xíto kua'a ní nivi
kua'an ndi. Ta ña sákuita ní'nó ndi to'on
va'a xa'a Jesucristo, ndatán yóo siko ña
támi ní xá'an, ta xíta ní'nó ña ndi'i saá
xiiña, saá yóo ña. [15] Ta noo Ndios, yóo ndi
ndatán yóo siko to'on va'a xa'a Jesucristo
ña támi ní xá'an. Ta siko yó'o xíta ní'nó
ña noo ndi'i nivi, án nivi na kua'an yichi
noo sákaku Ndios kúu na, án nivi na kua'an
yichi noo ndi'i xa'a na kúu na. [16] Ta noo
nivi na kua'an yichi noo ndi'i xa'a na, siko
yó'o ndatán yóo tachi ña xá'an tá'yí ta xá'ni
ña, saá yóo ña. Ta noo nivi na kua'an
yichi noo sákaku Ndios na, ta siko yó'o
ndatán yóo tachi ña xá'an támi ta táxi ña
kutaku ndino'o na, saá yóo ña. ¡Ta ndixa
on koó nivi na ndasaá kuiti xí'in ndee mii
na kúchiño kasa ndivi na chiño ña ka'an
ndoso na to'on Ndios noo nivi, chi chiño
yo'vi ní kúu ña! [17] Ta yóo sava nivi na on
vása xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na
to'on Ndios, ta kuiti xa'a ña kóni na ki'in
ya'vi na kúu ña ká'an ndoso na to'on Ndios.
Ta mii ndi, on vása ké'é ndi ndatán ké'é nivi
yó'o. Nda víka, Ndios xíni ra ndí xí'in ña
ndino'o ini ndi ká'an ndoso ndi to'on ra.
Saá chi mii Ndios ti'ví ra ndi'i kasa ndivi ndi
chiño ra, ta mii ndi ñii yóo ndi táku ndi xí'in
Jesucristo.

3

To'on yó'o ká'an ña xa'a
to'on xaá ña kindoo Ndios xí'in nivi

[1] ¿Án xáni sini ndó ndí xí'in to'on yó'o
tuku kixá'á ndi kísa ká'no xí'in mii ndi?
¡On vása saá! Vará yóo sava nivi na xíni
ñó'ó tutu ña ndákuiin xa'a na, ta ndó'ó xíni
káxín ndó ndi'i, ta on vása xíni ñó'ó ndi
tutu ña taa ndó'ó án ña taa inka nivi, ña
ndákuiin ña xa'a ndi. [2] Saá chi mii ndó
ndatán yóo tutu ña nika'yi noo níma ndi,
saá yóo ndó. Ta on siví ña se'é noo nivi
kúu ña ká'an to'on tutu yó'o, chi ndatán
yóo tutu ña xíto ndi'i nivi ta ká'vi na ña,
saá yóo ña táku ndó noo nivi. [3] Ta ndó'ó,
xa'a chiño ña xa kisa ndivi ndi noo ndó,
xa nduu ndó nivi na kándixa Jesucristo ta
ndíkon ndó yichi ra. Ta ndatán yóo tutu
ña ndákuiin xa'a chiño ña kisa ndivi ndi
xí'in ndó, saá yóo ña ndasaá táku ndó yichi
Jesucristo vitin. Ta tutu yó'o kúu ña nitaa
mii Jesucristo, ta on vása ní-taa ra xí'in
tinta, chi Níma mii Ndios, taa ta ndino'o
táku, kúu ña ka'yi ña'á. Ta on vása ní-ka'yi
ña noo yuu, chi nika'yi ña noo níma mii
nivi.

[4] Ta xa'a ña ñii yóo ndi xí'in Jesucristo,
Ndios táxi ra ndí ndáa ini ndi ndí ñandixa
kúu ñayó'o. [5] Ta kuiti mii ndi on vása kómí
ndi ndee kasa ndivi ndi chiño Ndios, ta
mii Ndios táxi ra ndee ra ña kúchiño kasa
ndivi ndi chiño yó'o. [6] Ta xa'a ña Ndios
xa taxi ra ndee ra xí'in ñandíchí ra nda'a
ndi, vitin xa ti'va ndi ña va'a kísa chiño ndi
noo ra, chi vitin kísa chiño ndi ndatán káchí
to'on ñaxaá ña kindoo Ndios xí'in nivi, ña
káchí ndasaá kuchiño nivi kutá'an va'a na
xí'in Ndios. Ta ñaxaá yó'o on siví ndayí ña
nika'yi noo yuu xina'á kúu ña, chi ndayí
yó'o káchí ña ndí ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi
na xa'a ña on vá'a ke'é na. Ta ñaxaá ña
kindoo Ndios xí'in nivi ká'an ña ndí Níma
Ndios ña táku ini nivi na kándixa Jesucristo
kúu Níma ña táxi kutaku ndino'o na ndi'i
saá kivi.

[7] Kuiya xina'á taMoisés naki'in ra ndayí
Ndios ta ñayó'o nika'yi ña noo yuu. Ta
ndayí yó'o xá'nda chiño ña ndí xíni ñó'ó

kivi ndi'i nivi na on vása kísa ndivi ndi'i ña.
Ta saá ni, xí'in ndee ká'no ña livi yé'e ña
káku noo Ndios kixaa ndayí yó'o noo yuku
noo nixiyo taMoisés. Ta ña ndeé niye'e yó'o
taxi ña ndí ndi'i mii noo taMoisés niye'e ní
ña, ta xa'a ña kindoo ña yé'e yó'o noo ra,
naIsrael on vása ní-kuchiño na koto káxín
na noo taMoisés. Ta saá ni, ña yé'e ña
nixiyo noo ra kuee kuee ninda'va ndi'i ña.
Vará ña ká'no ní ta livi ní yé'e kúu ndee ña
kixaa xí'in ndayí Ndios ña naki'in taMoisés
kuiya xina'á, 8 ta ña ká'no ní ka kúu ndee ña
livi ní ña kixaa xí'in to'on ñaxaá ña kindoo
Ndios xí'in nivi, ña ká'an ndasaá kúchiño
nivi naki'in na Níma Ndios kutaku ña ini
na. 9 Ndeé ní ká'no ñava'a livi xikuu to'on
ña naki'in taMoisés xina'á, vará káchí ña
ndí ndi'i nivi xíni ñó'ó kivi na xa'a kuachi
na. Ta ña ndeé ní ká'no ta va'a ní ka kúu
to'on xaá, ña káchí ndasaá Ndios sánduu
ra yó nivi na ndii, na on koó kuachi ndíso
noo ra. 10 Ndeé ní ká'no ñava'a livi xikuu
to'on Ndios ña naki'in taMoisés xina'á, ta
vitin ndeé ní ka ká'no livi kúu to'on va'a
xaá ña kindoo Ndios xí'in nivi. 11 Vará ña
ndeé ní va'a ká'no livi xikuu ndayí Ndios ña
naki'in taMoisés xina'á, ta ndee ndayí yó'o
on vása ní-kundeé ña koo ña ndi'i saá kivi.
Ta saá ndixa ña ndeé ní ka va'a ká'no livi
kúu ñaxaá ña kindoo Ndios xí'in nivi, chi
ñayó'o kundeé ña koo ña ndi'i saá kivi ña
vaxi.

12 Ta xa'a ña ndáa ini ndi ndí nda ñii kivi
on ndi'i xa'a ñaxaá yó'o ña kindoo Ndios
xí'in nivi, on vása yí'ví ndi, ta ká'an ndoso
káxín ndi to'on Ndios noo nivi. 13 On vása
ké'é ndi ndatán ke'é taMoisés, chi tayó'o
xindasi noo ra xí'in tikoto, ña ni-taxi koto
naIsrael ña yé'e noo ra, ta ña yé'e yó'o lo'o
lo'o ndí'i xa'a ña. 14 Ta ndatán yóo tikoto ña
xindasi noo taMoisés, saá yóo ña sási noo
naIsrael, ña on vása táxi ña kundaa ini na
ñandaa Ndios. Ta saá nda kivi vitin, tá ká'vi
na to'on ña kindoo Ndios xí'in naIsrael
xina'á, ta on vása kúchiño kundaa ini na
yukía kóni kachí ña ká'vi na, chi ndasaá
kuiti Jesucristo kúu taa ta kúchiño kindaa
ña sási noo ña kundaa ini naIsrael ñandaa
Ndios. 15 Tanda kivi vitin, tá ká'vi naIsrael
to'on Ndios ña nitaa taMoisés xina'á, ta
ndatán yóo tikoto ña ndási, saá yóo ña
sási ini na, ta on vása táxi ña kandixa na
ñandaa. 16 Ta saá tá nivi naIsrael kándixa
na Jesucristo, ta ndixa mii ra kíndaa ra
ña sási ini nivi yó'o. 17 Saá chi Jesucristo
Taa taKá'no noo yó ñii kúu ra xí'in Níma
Ndios. Ta xa'a ña táku Níma Ndios ini nivi
na kándixa Jesucristo, on vása táku ka na
tixin ndee ña on vá'a, ta kómí na ndee ña
táku ndíka na yichi ra. 18 Ta saá ndi'i mii yó
nivi na ndíkon Jesucristo, on vása yóo ka yó
ndatán yóo nivi na táku xí'in ña ndási noo
na. Ta nda víka, ndatán yóo ñii yutátá ña
yé'e xí'in ndee ká'no ña livi Ndios, saá yóo
mii yó. Ta Níma Ndios ñii ñii kivi ndása va'a
ka ña mii yó, ta náki'in ka yó ndee ñava'a
ká'no livi Ndios xa'a ña tondaa yó nduu yó
ndatán yóo Jesucristo.

4

1 Xa'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a
xí'in mii ndi, ña kúu ña sakuiso chiño ra
ndi'i kasa ndivi ndi chiño noo ra. Ñakán
kía on vása nákava ini ndi. 2 Ta xa chikaa
ini ndi ña nda lo'o on ke'é ndi ña on vá'a
ña sakuka'an noo ndi, ni on vása ké'é se'é
ndi ña on vá'a, ni on vása sándá'ví ndi nivi
xí'in to'on vatá, ta nda lo'o on vása násaka
ndi to'on Ndios xí'in to'on vatá. Ta nda
víka, mii Ndios ndákuiin ra xa'a ndi ña kuiti
ká'an ndi to'on ndaa. Ta xa'a ñayó'o ndi'i
nivi kúchiño kandixa na to'on ña ká'an ndi,
chi xíni na ndí nivi nandaa kúu ndi. 3 Ta
sava nivi on vása kúndaa ini na to'on Ndios
ña ká'an ndoso ndi noo na, chi yóo ña
sási ini na, ta nayó'o kúu nivi na ndíkon
kua'an yichi noo ndi'i xa'a na. 4 Ta nivi
yó'o na on xiin kandixa to'on Ndios, yóo na
ndatán yóo nivi nakuáá nduchu noo. Saá
chi Satanás ña xá'nda chiño noo yichi on
vá'a ñoyívi yó'o, sási ña ini na. Ta xa'a
ñayó'o on vása kúchiño na kundaa ini na
to'on va'a xa'a Jesucristo, vará to'on yó'o
ndatán yóo ño'o livi ña yé'e noo naa ñoó,
saá yóo ña. Ta to'on yó'o ká'an ña xa'a
Jesucristo, taa ta kómí ndi'i ndee ká'no ña
livi yé'e, chi ñii kúu ra xí'in Ndios. 5 Ta
saá, kivi ká'an ndoso ndi to'on noo ndó, ta
to'on ña ká'an ndi on siví xa'a ña kasa ká'no
xí'in mii ndi kúu ña, ta kuiti ká'an ndi xa'a
ña kasa ká'no ndi Jesucristo, ta ndáto'on
ndi ndí Jesucristo kúu Taa taKá'no noo ndi'i
ña yóo ñoyívi. Ta ndáto'on ndi xí'in ndó
ndí kúu ndi nivi na kísa chiño noo ndó, ta
ké'é ndi saá xa'a ña kí'vi ní ini ndi xíni ndi
Jesucristo. 6 Kuiya xina'á ní Ndios xa'nda
chiño ra, kachí ra saá: "Noo naa ní, ná koo
ña yé'e", saá kachí ra. Ta vitin mii Ndios

yó'o kúu taa ta sánaye'e níma yó, ta ña
yé'e yó'o táxi ña xíni yó ndee ká'no ña livi
yé'e ña káku noo Ndios. Saá chi xíni yó
Jesucristo, taa ta kómí mii ndee ká'no ña
livi yé'e Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kúu taa ta táxi ndee nda'a nivi ña vivíi kutaku na yichi Jesucristo

7 To'on va'a xa'a Jesucristo ndatán yóo
ñakuíká, saá yóo ña. Ta ndi'i mii yó na
kándixa to'on yó'o, ndatán yóo kisi ño'o
noo ñó'o ñakuíká yó'o, saá yóo yó. Ta saá
sáná'a káxín yó ndí ndee va'a ña kómí yó
on siví ndee mii yó kúu ña, ta ndee ña
táxi Ndios nda'a yó kúu ña. 8 Ta saá mii
ndi, vará yóo kua'a ní tondó'ó xó'vi ndi,
ta kúndeé ndi noo ña. Vará yóo kua'a ní
tondíni noo ndi, tanda on vása kúndaa ini
ndi ndasaá kaku ndi noo ñayó'o, ta saá ni,
on vása sándakoo ndi ndáti ndi ndí Ndios
chindeé ra ndi'i. 9 Vará nivi sáxo'vi ní na
mii ndi xa'a ña ká'an ndoso ndi to'on xa'a
Jesucristo, ta ndixa on vása yóo mató'ón
ndi, chi Ndios nda ñii kivi on vása sándakoo
ra mii ndi. Vará nivi sákoyo na ndi'i nda
noo ño'o, ta saá ni, on ta'án sandi'i na
xa'a ndi. 10 Ta ndi'i saá xiiña noo kua'an
ndi xa'a ña kísa ndivi ndi chiño Jesucristo,
yóo ña yo'vi xó'vi yikí koñu ndi, ta ñayó'o
táxi ña kúndaa ini ndi ndí ñii yóo ndi xí'in
Jesucristo, taa ta nixo'vi ní ta nixi'i ra xa'a
kuachi ndi. Ta vitin xí'in ña xó'vi ndi sáná'a
ndi ndí Jesucristo ndixa táku ra ini ndi, chi
ndee ña kómí yikí koñu ndi kúu ña káku
noo ra. 11 Ta mii ndi, vará táku ka ndi ñoyívi
yó'o, ta ndi'i saá kivi táxi xí'in mii ndi ña
kivi ndi xa'a Jesucristo. Ta saá sáná'a káxín
ndi noo nivi ndí Jesucristo ndixa táku ra
ini ndi, ta ndee ña kómí yikí koñu ndi kúu
ña káku noo ra. 12 Ta saá kúndaa ini ndi
ndí xa'a ña kísa ndivi ndi chiño ña sakuiso
Ndios ndi'i kúu xa'a ña xó'vi ní ndi nda xa
yóo ña kivi ndi. Ta saá ni, xa'a ña xó'vi
ndi saá, ndó'ó kandixa ndó to'on va'a xa'a
Jesucristo, ta vitin táku ndino'o ndó noo
Ndios chi Jesucristo táku ra ini ndó.

13 Ñii xiiña noo to'on Ndios ña nitaa
na xina'á, ñii taa nika'an ra, káchí ra saá:
"Kandixa i Ndios, ñakán kía nika'an i to'on
xa'a ra", káchí ra. Ta ñii ki'va saá mii ndi
kándixa ndi Ndios, ta saá ká'an ndoso ndi
to'on ra noo nivi. 14 Saá chi xíni ndi ndí
Ndios, taa ta sanataku Jesucristo, ñii ki'va
saá kivi ña vaxi sanataku ra ndi'i noo ña
nixi'i ndi. Ta saá naki'in ra mii ndi xí'in
ndó'ó ña ko'on yó xí'in ra ta kutaku yó noo
ra ndi'i saá kivi. 15 Ta vitin ndi'i ña xó'vi ndi
kúu xa'a ña kí'vi ini ndi xíni ndi ndó'ó. Saá
chi ñava'a ña ké'é Ndios xa'a ña sakaku ra
nivi, ñayó'o xíta ní'nó ña noo kua'a ní nivi,
ta náki'in na ña. Ta saá ví'í ní nivi taxi na ña
táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a náki'in
na, ta chinóo síkón ní na ñato'ó Ndios.

16 Ñakán kía on vása nákava ini ndi. Vará
yikí koñu ndi ñii ñii kivi kuee kuee kua'an
ndi'i xa'a ña, ta ñii ñii kivi Ndios ndása xaá
ra ndee níma ndi. 17 Ta kúndaa ini ndi ndí
ña xó'vi ndi xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o ña
válí kuiti kúu ña, ta kama ya'a ña. Ta ña
xó'vi ndi nda lo'o on vása kútá'an ñayó'o
xí'in ña livi va'a ña ná'no ña yóo ñoyívi
nino noo kutaku ndi ndi'i saá kivi ña vaxi,
ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a ñava'a yó'o.
Ta ñava'a ñoyívi nino kuu ña ná'no ní ka
noo ndi'i ña on vá'a xó'vi ndi ñoyívi yó'o.
18 Ñakán kía on vása ndíni ndi xíni ndi ña
kúu kuenda ñoyívi yó'o, ña kúu ña xíto ndi
xí'in nduchu noo ndi, chi ñii kivi ndi'i xa'a
ñayó'o. Ta ndixa ndíni ndi xíni ndi ña kúu
kuenda ñoyívi nino, ña kúu ña on vása xíto
ndi xí'in nduchu noo ndi, chi ñayó'o nda ñii
kivi on ndi'i xa'a ña.

5

1 Ta ndatán yóo ve'e mandiado noo táku
yó lo'o kivi, saá yóo yikí koñu yó kivi táku
yó ñoyívi yó'o. Ta xíni yó ndí ñii kivi vaxi
ndi'i xa'a yikí koñu yó yó'o. Ta saá ñoyívi
nino naki'in yó yikí koñu yó xaá ña kundeé
koo ndi'i saá kivi. Ndios kúu taa ta kasa
va'a yikí koñu yó ña xaá yó'o, ta on siví
nivi kúu na kasa va'a ña. 2 Ta kivi táku ka
yó ñoyívi yó'o, ta xíkan ini yó, chi kútoo
ní yó ña nasama yó ña kutaku yó xí'in yikí
koñu yó ña xaá ñoyívi nino. 3 Ta ndatán
yóo ña sandakoo yó tikoto yatá ta kundixin
yó tikoto xaá, saá koo kivi naki'in yó yikí
koñu yó xaá ña kutaku yó ñoyívi nino. Ta
xa'a ña naki'in yó yikí koñu yó xaá, níma yó
on kutaku yálá ña ñoyívi nino. 4 Ta ñoyívi
yó'o yikí koñu yó, yóo ña ndatán yóo ve'e
mandiado noo táku yó. Ta vará tána yó
xí'in ña yo'vi xó'vi yó ñoyívi yó'o, ta saá ni,
on xiin yó kivi yó ta sandakoo yó yikí koñu
yó ñoyívi yó'o ña kindoo vichí níma yó. Ta
ndixa ña kóni yó kúu ña kundixin yó yikí

koñu xaá ña naki'in yó ñoyívi nino. Ta kivi
saá on kukomí ka yó yikí koñu ña xíni ñó'ó
kivi, ta ndi'i saá kivi kutaku ndino'o yó xí'in
yikí koñu xaá ña nda ñii kivi on ndi'i xa'a.
5 Ta xa'a ña kutaku xaá yó saá, kúu xa'a ña
Ndios kisa va'a ra mii yó, ta xa taxi ra Níma
ra kutaku ña ini yó. Ña táku Níma Ndios ini
yó vitin kúu ña kísa ndaa ndí ndixa naki'in
yó ndi'i ña kindoo Ndios taxi ra nda'a yó.
6 Ta saá ndi'i saá kivi ndáa ini yó Ndios,
ta xíni yó ndí ndi'i kivi tá táku ka yó xí'in
yikí koñu yó ñoyívi yó'o, ta on ta'án tondaa
yó kutaku yó ñoyívi nino xí'in Ndios. 7 Ta
kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, vará on kúchiño
koto yó Jesucristo xí'in nduchu noo yó, ta
xí'in ña ndáa ini yó ra, táku yó ndíkon yó
yichi ra. 8 Ta xa'a ña ndáa ini yó Jesucristo,
xáni sini yó ndí va'a ka ná sandakoo yó yikí
koñu yó ñoyívi yó'o, ta ko'on yó kutaku yó
xí'in ra ñoyívi nino. 9 Ta saá, ndixa ña xíni
ñó'ó ní ka noo yó kúu ña ké'é yó ña sákusii
ini Ndios, án kivi táku ka yó ñoyívi yó'o, án
kivi táku yó ñoyívi nino. 10 Chi ñii kivi ndi'i
yó koni ñó'ó kuita yó noo Jesucristo ña kasa
nani ra xa'a kuachi yó, ta kivi saá ñii ñii yó
naki'in yó ndasaá yóo ña kisa ndivi yó kivi
xitaku yó xí'in yikí koñu yó ñoyívi yó'o, án
ñava'a xikuu ña, án ña on vá'a xikuu ña kisa
ndivi yó.

Nivi na kándixa Jesucristo ndíso chiño na xí'in
ña chíndeé na nivi ña nakutá'an va'a na xí'in Ndios

11 Xa'a ña kúndaa ini ndi ndí ndi'i nivi
xíni ñó'ó taxi na ñato'ó ní nda'a Ndios xí'in
ña ndino'o ini na, ta mii ndi chíkaa ndi ndee
ña chindeé ndi nivi kandixa na ra. Ndios
xíni va'a ra níma mii ndi, ta kóni ndi ña ñii
káchí ndó'ó kundaa va'a ini ndó ndí nivi na
ndino'o ini kúu ndi. 12 On vása ká'an ndi
to'on yó'o xa'a ña kasa ká'no xí'in mii ndi
noo ndó. Ta nda víka, chíkaa ní ndi ndee
ña kasa ndivi ndi chiño va'a xa'a ña kusii
ini ndó koni ndó ndi'i. Ta saá kuchiño ndó
ndakuiin ndó xa'a ndi noo nivi na kúu na
ña'a ní ini chi va'a ní ná'a chiño ke'é na,
vará on siví nivi na ndino'o ini kúu na. 13 Ta
mii ndi, sava nivi xáni sini na ndí nivi na
sána kúu ndi. Tá ndixa yóo ndi ndatán yóo
nivi na sána, ta yóo ndi saá xa'a ña chíkaa
ndi ndee vivíi kísa chiño ndi noo Ndios. Ta
saá ni, tá on siví nivi na sána kúu ndi, ta kúu
ndi nivi na va'a ini xa'a ña vivíi kísa chiño
ndi noo ndó'ó. 14 Ta ña kí'vi ini Jesucristo
xíni ra mii ndi kúu ña chínda'á ndi'i ña
va'a kísa ndivi ndi chiño ña sakuiso ra ndi'i.
Saá chi kúndaa ini ndi ndí ñii laá Jesucristo
nixi'i xa'a kuachi ndi'i nivi. Ta saá ndi'i
nivi ndatán yóo ña nixi'i na, saá yóo ña.
15 Ta Jesucristo nixi'i ra xa'a ndi'i nivi. Ta
saá ndi'i nivi na kándixa ña'á on vása xíni
ñó'ó ka kutaku na kuiti xa'a ña sakusii na
ini mii na, ta nda víka, kúchiño kutaku na
xa'a ña sakusii na ini Jesucristo, taa ta nixi'i
xa'a na, ta nataku ra xa'a ña kúchiño taxi ra
nataku na.

16 Ñakán kía kivi vitin tanda ndi'i saá kivi
vaxi, xa sandakoo ndi ña xáni sini ndi xa'a
inka nivi ndatán yóo ña xixani sini ndi kivi
xindikon ndi yichi ñoyívi yó'o. Vará si'na tá
on ta'án kandixa ndi Jesucristo, xixani sini
ndi xa'a ra ndatán xáni sini nivi na ndíkon
yichi ñoyívi yó'o, ta on vása ka xáni sini
ndi saá. 17 Saá chi ndi'i nivi na kándixa
Jesucristo ta táku na ini ra, ta nivi yó'o kúu
na nivi xaá. Ndi'i ñayatá nixiyo ini na xa
niya'a ndi'i ña, ta vitin Ndios ndasa xaá ra
ini na.

18 Ndi'i ñayó'o kúu chiño ña kisa ndivi
Ndios. Saá chi xa'a ña nixi'i Jesucristo
xa'a kuachi yó, Ndios sanakutá'an ra mii yó
xí'in ra. Ta saá sakuiso chiño ra mii ndi
ña chindeé ndi nivi ña nakutá'an vá'a na
xí'in Ndios. 19 Ta to'on ña ndáto'on ndasaá
kúchiño nakutá'an va'a nivi xí'in Ndios kúu
ña káchí saá: Xí'in ña nixi'i Jesucristo nda'a
tón cruz xa'a kuachi nivi, Ndios nixiyo ra
kísa chiño ra ña sánakutá'an va'a ra nivi
xí'in mii ra, ta kíndaa ra kuachi sata nivi
na kándixa Jesucristo, chi nayó'o ñii yóo
na xí'in ra. Ta Ndios sakuiso chiño ra mii
ndi ña ká'an ndoso ndi noo nivi to'on yó'o.
20 Ta saá ndatán yóo nataa na nakuiso chiño
ña ko'on na inka ñoo xí'in ndayí taa taká'no
noo na ña kasa ndivi na chiño tayó'o, saá
yóo mii ndi vitin. Saá chi Jesucristo sakuiso
chiño ra mii ndi ña ko'on ndi inka ñoo xí'in
ndayí ra ña chindeé ndi nivi ña nakutá'an
va'a na xí'in Ndios. Ta to'on ña ndáto'on
ndi xí'in nivi, ndatán yóo to'on ña xáku
ndá'ví mii Ndios noo na, saá yóo ña. Ta
saá vitin xí'in ndayí Jesucristo, xáku ndá'ví
ndi noo ndó'ó ña kasa ndivi ndó ña xíni
ñó'ó xa'a ña nakutá'an va'a ndó xí'in Ndios.
21 Vará Jesucristo nda ñii ña on vá'a on vása
ní-ke'é ra, ta xa'a kuachi ndi'i nivi, Ndios
sanduu ra Jesucristo taa ta nakuiso ndi'i

kuachi nivi ñoyívi. Ta saá xa'a ña nixi'i
Jesucristo nda'a tón cruz xa'a kuachi nivi,
ndi'i mii yó na kándixa ña'á, nduu yó nivi
na ndii noo Ndios ta on vása ndíso ka yó
kuachi noo ra.

6

1 Ta saá, xa'a ña ñii káchí ndó'ó ta ndi'i
kísa chiño yó noo Ndios, xáku ndá'ví ndi
noo ndó ña on taxi ndó ndí ña mani kuu
ñava'a ke'é Ndios xí'in ndó, chi xa'a ñava'a
ní ini Ndios, sakaku ra ndó'ó. 2 Chi noo
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, Ndios kachí
ra saá:
Kivi chikaa ini i ña ke'é i ñava'a xí'in ndó,
chikaa so'o i ña ndukú ndó noo i;
ta mii kivi yó'o sakaku i ndó'ó, ta chindeé i
ndó'ó,
kachí Ndios, káchí to'on ra ña nitaa na
xina'á. Ta vitin xa kundivi to'on yó'o, chi
xa kixaa kivi ña nika'an Ndios xa'a. Saá chi
kivi vitin kúu kivi ña Ndios kóni ra ke'é ra
ñava'a xí'in nivi, ña kúu ña sakaku ra na
noo ña on vá'a.
3 Ta mii ndi chíkaa ní ndi ndee ña vivíi
ndíkon ndi yichi Jesucristo. Ta xí'in ña va'a
táku ndi saá noo nivi, on vása táxi ndi ña
koo ña ndatán yóo ña sákachi'i xa'a nivi na
xíto ña ké'é ndi. Ta xí'in ña vivíi táku ndi
saá, on naní'i nivi ña on vá'a ka'an na xa'a
chiño ña kísa ndivi ndi. 4 Nda víka, xa'a ña
kúu ndi nataa na kísa chiño noo Ndios, xí'in
ndi'i ña ké'é ndi sáná'a ndi noo nivi ndasaá
va'a kutaku na ña sakusii na ini Ndios. Ta
saá kúndeé ini ndi xí'in ndi'i tondó'ó táku
ndi, ta kúndeé ini ndi xí'in tondíni kómí ndi
ta kúndeé ini ndi xí'in ndi'i noo ña xó'vi
ndi. 5 Kua'a ní yichi nikani ní na ndi'i xí'in
kuártá, tiin na ndi'i, ta taan na ndi'i ini ve'e
kaa. Nixiyo kua'a ní nivi na sáa ini xíni na
ndi'i, kua'a ní yichi nisiso na ninda'yi ndaa
na ndi'i. Ndeé ní nikisa chiño ndi, ta kua'a
ní ñoó on vása ní-kisin ndi, ta kua'a ní kivi
ni-xixi ndi. 6 Ta saá ni, ndi'i saá kivi xí'in
ñandaa ini ndi vivíi xitaku ndi. Ta ndixa
xíni ndi ñandaa Ndios, ta kísa ká'no ini ndi
xa'a nivi, ta ndi'i yichi ké'é ndi ñava'a xí'in
na. Táku Níma Ndios ini ndi, ta ndino'o
ini ndi kí'vi ini ndi xíni ndi nivi. 7 Ká'an
ndi to'on ndaa, ta xí'in ndee Ndios ká'an
ndoso ndi to'on yó'o noo nivi. Ta ñii ñii kivi
xí'in to'on ña ndaa ta xí'in ña vivíi táku ndi,
chíkaa ní ndi ndee ña kundeé ndi noo ña on
vá'a. 8 Xa'a ña kúu ndi nivi na kísa chiño
noo Ndios, sava yichi nivi kísa to'ó na ndi'i,
ta sava yichi nivi xáa noo na xíni na ndi'i.
Sava yichi ká'an na to'on va'a xa'a ndi, ta
sava yichi ká'an na to'on on vá'a xa'a ndi.
Vará nivi na ndaa ta na ndino'o ini kúu ndi,
ta sava nivi ká'an na xa'a ndi kúu ndi nivi
na vatá na sándá'ví ña'á. 9 Vará xíni na yu
kúu ndi, ta ndatán ké'é na xí'in nivi na on
vása xíni na, saá ké'é na xí'in ndi. Vará ñii
ñii kivi yatin ní yóo ña xa kivi ndi, ta saá ni,
táku ka ndi vitin. Sáxo'vi ní na ndi'i, tanda
vitin, on vása kúu ndi nivi na nixi'i. 10 Xáni
sini nivi ndí kúu ndi nivi na kúchuchú ini,
ta on vása saá, chi ndixa ndi'i saá kivi nákaa
ñasii ní ini ndi. Xáni sini nivi ndí kúu ndi
nivi nandá'ví ní, ta on vása saá, chi ndixa
xa nataxi ndi ñakuíká Ndios nda'a kua'a ní
nivi. Xáni sini nivi ndí nda ñii ñakuíká on
vása kómí ndi, ta on vása saá, chi ndixa
kómí ndi ndi'i ñakuíká ndino'o Ndios.
11 Nañani yó xí'in nákí'va yó, na táku ñoo
Corinto, ndino'o ní ini ndi nika'an ndi xí'in
ndó, ta nakoná ndi níma ndi noo ndó. 12 Ta
ndi'i, ndixa kí'vi ini ndi xíni ndi ndó'ó, ta
ndó'ó, lo'o ní kí'vi ini ndó xíni ndó ndi'i.
13 Ndatán xáku ndá'ví yivá naválí noo sa'ya
ra, saá xáku ndá'ví ndi noo ndó'ó ña ñii
ki'va ndatán kí'vi ini ndi xíni ndi ndó'ó, saá
kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i.

To'on yó'o ká'an, ndatán yóo ve'e Ndios,
saá yóo mii yó nivi na kándixa Jesucristo

14 Ta xíni yó ndí on vá'a kunoo ñii yoko
sini ñii tísindiki ta xí'in sini ñii tíburro, chi
on vása ñii káchí sita ovi rí saá ña ko'on rí.
Ta ñii ki'va saá mii yó, nivi na kándixa Jesu-
cristo, on vá'a kindoo yó ña ñii káchí kasa
ndivi yó ndi'i chiño xí'in nivi na on vása
kándixa Jesucristo. Saá chi nivi na ké'é
ñandaa on kúchiño koo yu'ú na xí'in nivi na
on vása ké'é ñandaa. Ta ni on kúchiño ño'o
yé'e ñii kutá'an ña xí'in ñanaa. 15 Ta ni on
kúchiño koo yu'ú Jesucristo xí'in ñaníma
ndiva'a ká'no Satanás.* Ta ni on kúchiño
ñii koo yu'ú nivi na kándixa Jesucristo xí'in
nivi na on vása kándixa ra. 16 Ta ve'e ño'o
ñaídolo on kúchiño ñii koo ña xí'in ve'e
ño'o Ndios ndino'o. Ta mii yó ndatán yóo
ve'e ño'o Ndios tatáku, saá yóo yó, chi táku
Níma Ndios ini yó. Ta ñii xiiña noo to'on
Ndios ña nitaa na xina'á, Ndios nika'an ra
xa'a nivi na nakaxin ra kuu nañoo ra, kachí
ra saá:
Yi'i koo i xí'in na ta kutaku i xí'in na;

* 6:15 Inka kivi Satanás kúu Belial.

ta kuu i Ndios mii na,
ta nivi yó'o kuu na nañoo mii i,
saá kachí Ndios. 17 Ta xa'a ñayó'o inka xiiña
noo to'on ra, nika'an Ndios, kachí ra saá:
Kee ndó noo nivi na on vá'a yó'o, ta kuxíká
ndó noo ña on vá'a ké'é na;
ta on tondaa nda'a ndó noo nda ñii ña kúu
ña on vá'a noo i.
Ta saá va'a naki'in i ndó'ó noo i.
18 Ta yi'i kuu i Yivá ndó,
ta sa'ya i taa, ta sa'ya i ña'a kuu ndó'ó,
kachí Ndios, taa ta kúu taKá'no noo yó, ta
Taa ta kómí ndi'i ndee kúu ra.

7

1 Ta saá, nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a
ña Ndios kindoo ra xí'in yó ña sanduu ra
yó sa'ya ra, va'a ná ndasa ndii xí'in mii yó.
Ta saá xíni ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on
vá'a, ta kuxíká yó noo ndi'i ña táxi kukini
yikí koñu yó ta noo ndi'i ña táxi kukini
níma yó. Ta xa'a ña kísa to'ó yó Ndios, ñii
ñii kivi va'a ná chikaa yó ndee ña kutaku
ndii yó noo ra.

TaPablo kúsii ini ra chi nandikó ini nivi nañoo Corinto ta vitin ké'é na ñava'a

2 Xáku ndá'ví i noo ndó ña kuki'vi ini ndó
koni ndó ndi'i. Ndixa on vása ní-ke'é ndi
ña on vá'a xí'in nda ñii ndó'ó, ni nda lo'o
on vása ní-sandá'ví ndi nda ñii nivi. 3 On
siví xa'a ña ka'an kuachi i xí'in ndó kúu ña
ká'an i to'on yó'o. Saá chi xa nika'an i xí'in
ndó ndí ndixa kí'vi ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.
Ta saá, án táku ka ndi ñoyívi yó'o, án xa
kama kixaa ña kivi ndi, ta nda ñii kivi on
ndi'i xa'a ña kí'vi ini ndi xíni ndi ndó'ó.
4 Ndáa ini i ndí kúchiño ndato'on i xí'in ndó
xí'in ña ndino'o ini i, ta kúsii ní ini i xíni i
ndó'ó. Vará yo'vi ní xó'vi ndi, ta saá ni,
nákaa ñava'a ní ini i ta yóo ña kúsii ní ini i.
5 Nda kivi kixaa ndi ñoo estado Macedo-
nia yó'o, on vása ní-kuchiño ndi nakindée
ndi, chi nixiyo kua'a ní tondó'ó noo ndi.
Saá chi nixiyo nivi na kani tá'an xí'in ndi,
ta nixiyo kua'a ní tondíni ña sayi'ví ní ini
ndi. 6 Ta Ndios, ta kúu taa ta chíkaa ndee ini
nivi na kúu na nakava ini, chikaa ra ndee
ini ndi xí'in ña kixaa taTito noo ndi. 7 Ta
saá tuku kúsii ní ini ndi xa'a ña ndato'on
ra xí'in ndi ndí ndó'ó chikaa ndó ndee ini
ra. Ta taTito yó'o ndato'on ka ra xí'in ndi
ndí ndeé ní kóni ndó kixi ndó koto ndó yi'i,
ta ndato'on ra xí'in ndi ña nikuchuchú ní
ini ndó xa'a kuachi ndó, ta vitin ndí'i ini
ndó xa'a i. Ta saá ña xini so'o i to'on yó'o
ña ndato'on taTito xí'in i ndixa sakusii ní
ka ña ini i.

8 Vará tutu ña nitaa i ta ti'ví i nixaa
noo ndó, ñayó'o taxi ña nikuchuchú ní
ini ndó'ó, ta vitin yi'i on vása nándikó
ini i xa'a ña nitaa i noo tutu yó'o ña nixaa
noo ndó. Ta saá ni, tá si'na ndixa nixiyo
ña nandikó ini i xa'a ña nitaa i noo tutu
yó'o, chi kundaa ini i ndí to'on ña nitaa i
sakuchuchú ní ña ini ndó'ó, vará kuiti ñii
kání lo'o ndo'o ndó saá. 9 Ta vitin yóo ña
kúsii ní ini i. Ta on siví xa'a ña nikuchuchú
ini ndó'ó kúu ña kúsii ní ini i vitin, ta kúsii
ini i xa'a ña kundaa ini ndó ña on vá'a ke'é
ndó, ta nandikó ini ndó ta kuyatin ndó noo
Ndios. Ta ña nixiyo ña kúchuchú ini ndó
saá xikuu ñava'a ña xikoni Ndios, chi taxi
ña ña nandikó ini ndó xa'a kuachi xindiso
ndó. Ta saá vará to'on yo'vi xikuu ña nitaa
ndi nixaa ña noo ndó, ta to'on yó'o nda lo'o
on vása ní-satakué'e ña ndó'ó. 10 Saá chi ña
kúchuchú ini táxi Ndios xó'vi nivi, ñayó'o
chíndeé ña nivi yó'o ña nandikó ini na, ta
ka'an na ndukú na noo Ndios ña kasa ká'no
ini ra xa'a kuachi na, ta sakaku ra na. Ta
saá ña kúchuchú ini nivi ña táxi Ndios xó'vi
na kúu ñii ñava'a xa'a mii na. Ta yóo inka
noo ña kúchuchú ini nivi na kúu na ndíkon
yichi ñoyívi yó'o. Ta ña kúchuchú ini
nayó'o on siví ñava'a kúu ña, chi chínda'á
ña nivi yó'o ña ko'on na yichi noo kivi na
noo Ndios. 11 Ta ndó'ó, ña kúchuchú nixiyo
ini ndó xikuu ña taxi Ndios nixo'vi ndó. Ta
saá, ña kúchuchú nixiyo ini ndó yó'o chikaa
ña ndee ini ndó xa'a ña ke'é ndó ñava'a.
Saá chi ña kúchuchú nixiyo ini ndó kúu ña
kisa ndaa ndí on vása ní-xiyo yu'ú ndó xí'in
ña on vá'a ke'é taa tatá'an ndó. Ta kivi
nitondaa ndó kundaa ini ndó ñandaa, ta
nisaa ini ndó xini ndó ña on vá'a, ta niyi'ví
ini ndó noo Ndios koto saxo'vi ra ndó'ó. Ta
saá vitin kóni ní ndó koto ndó yi'i, ta chikaa
ní ndó ndee ña kisa ndivi ndó ñandaa xí'in
taa tatá'an ndó ta ke'é ña on vá'a. Ta xí'in
ndi'i ñayó'o, xa saná'a ndó noo ndi ndí nivi
na ndii kúu ndó chi ke'é ndó ñandaa xí'in
tayó'o. 12 Kivi nitaa i tutu ña nixaa noo ndó,
ta on siví xa'a ña kuiti ndí'i ini i xa'a taa
ta ke'é ña on vá'a xikuu ña, ni on siví xa'a
ña kuiti ndí'i ini i xa'a nivi na nixo'vi xí'in
ña on vá'a ke'é tayó'o xikuu ña. Ta xa'a
ña kuchiño saná'a ndó noo Ndios ndí ndixa
kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i xikuu xa'a ña

nitaa i ña.
13 Ñakán kía vitin xa nduva'a ní ini ndi.
Saá tuku kúsii ní ini ndi xíto ndi ña yóo ña
kúsii ní ini taTito, chi ndó'ó xa chikaa ndó
ndee ini ra. 14 Xa kisa ká'no i ndó'ó noo
taTito, ta ndó'ó on vása ní-sakuka'an ndó
noo i, chi ndixa va'a ní kisa ndivi ndó xí'in
ra. Ta xí'in ñayó'o sáná'a ndó ndí ñandaa
kúu ndi'i to'on va'a nika'an ndi xa'a ndó
xí'in ra. Ta ñii ki'va saá to'on ndaa kúu
ndi'i saá to'on ña ndato'on ndi xí'in ndó'ó.
15 TaTito kí'vi ní ka ini ra xíni ra ndó'ó kivi
náká'án ra ndasaá va'a ní chikaa so'o ndó
to'on ña ndato'on ra xí'in ndó, ta kisa ndivi
ndó ndi'i ña ndukú ra noo ndó. Ta xí'in
ñato'ó ní ta xí'in ña yí'ví ini ndó, naki'in
ndó ra kivi nixaa ra noo ndó. 16 Ta vitin
kúsii ní ini i chi ndi'i ñayó'o kísa ndaa ña
noo i ndí ndixa yóo xa'a ña ndáa ini i ndó'ó.

8

To'on yó'o ká'an ndí nivi na táku kua'a ní ñoo taxi na ví'í ní si'ún xa'a ña chindeé na nivi nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén

1 Nañani yó xí'in nákiva yó, vitin kóni
ndi ndato'on ndi xí'in ndó xa'a ñava'a ña
kaku ini Ndios ña taxi ra yóo ña ini nivi
na kándixa Jesucristo na táku kua'a ñoo
estado Macedonia yó'o. 2 Vará nivi yó'o
ná'no ní ñayo'vi xó'vi na, ta yóo ñasii ní
ini na. Ta vará nivi nandá'ví ní kúu na, ta
on siví nasí'nda kúu na, ta taxi na kua'a ní
si'ún ña chindeé nivi nandá'ví na kándixa
Jesucristo na táku ñoo Jerusalén. 3 Ta yi'i
ndákuiin i xa'a nayó'o ndí ndatán yóo ña
kómí ñii ñii na, saá yóo ña taxi na, tanda
saxo'vi xí'in mii na xa'a ña taxi na ña
xíni ñó'ó nda'a nandá'ví. Ta on siví xí'in
ñanduxa kúu ña taxi na ña, ta xí'in ñasii ní
ini na taxi na kua'a ní si'ún. 4 Tanda xaku
ndá'ví ní na noo ndi ña ná ke'é ndi ñava'a
xí'in na ña taxi ndi ña saní'i na si'ún mii
na noo si'ún ña xa nakaya ndi ña chindeé
nivi na kándixa Jesucristo na kúu nandá'ví
na táku ñoo Jerusalén. 5 Ta ña va'a ní ka
ke'é na noo ña ndáti ndi ke'é na. Saá chi
si'na taxi xí'in mii na nda'a Ndios, ta saá
tuku nataxi xí'in mii na nda'a mii ndi. Ta
ña ke'é na saá kúu ña kóni Ndios. 6 TaTito
kúu taa ta xa kixá'á nákaya si'ún ña taxi sii
ndó xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví yó'o.
Ta xa'a ñayó'o, xaku ndá'ví ndi noo ra ña
saxino ra chiño yó'o. 7 Va'a ní kísa ndivi
ndó ndi'i chiño ña ké'é ndó xa'a Jesucristo.
Saá chi ndino'o ní ini ndó ndáa ini ndó
Ndios, ta vivíi xíni ndó ndato'on ndó to'on
ra xí'in nivi, ta xíni va'a ndó ñandaa Ndios,
ta chíkaa ní ndó ndee ña kísa chiño ndó
noo Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xíni ndó
ndi'i. Ta vitin ndúkú ndi noo ndó ña va'a ní
kasa ndivi ndó chiño ña taxi ndó si'ún xa'a
ña chindeé ndó nivi nandá'ví na kándixa
Jesucristo ñoo Jerusalén.
8 On siví ña xá'nda chiño i noo ndó kúu
to'on ña vitin ká'an i xí'in ndó, ta kuiti
ndáto'on i xí'in ndó xa'a ña kundaa ini ndó
ndí nivi na kándixa Jesucristo na táku inka
ñoo, nayó'o xa chikaa ní na ndee, ta xa
nakaya na kua'a ní si'ún xa'a ña chindeé
na nivi nandá'ví ñoo Jerusalén. Ta vitin
kúchiño saná'a ndó án ñii ki'va ndino'o ini
ndó kí'vi ini ndó xíni ndó nivi nandá'ví
yó'o. 9 Xa xíni ndó ndí Jesucristo kúu ra taa
ta ká'no ini, ta ná'no ní ñava'a ke'é ra xí'in
yó. Saá chi taa ta kómí ndi'i ñakuíká kúu ra,
ta kisa ndá'ví xí'in mii ra xa'a yó. Ta xa'a ña
kisa ndá'ví xí'in mii ra, vitin mii yó nivi na
kándixa ra kómí yó ndi'i ñakuíká Ndios.
10 Vitin ndáto'on i xí'in ndó ndasaá xíni
ñó'ó kasa ndivi ndó chiño yó'o. Chi kuiya
yava ndó'ó xikuu nivi nanoó kixá'á nákaya
si'ún xa'a ña chindeé ndó nivi nandá'ví na
kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén.
Ta saá tuku ndó'ó xikuu nivi nanoó kutoo
ní taxi si'ún nda'a nandá'ví yó'o. 11 Ta vitin
xíni ñó'ó saxino ndó chiño ña kixá'á ndó
kísa ndivi ndó. Ta ndatán kixá'á ndó kísa
ndivi ndó chiño yó'o xí'in ñasii ní ini ndó,
ñii ki'va saá saxino ndó chiño yó'o. Ta va'a
ñii ñii ndó taxi ndó ndatán yóo ña kómí
ndó. 12 Saá chi tá ndino'o ini yó kóni yó
taxi yó ña kómí yó nda'a Ndios, ta saá táxi
yó ndatán yóo ña kómí yó, ta ndixa Ndios
náki'in va'a ra ña táxi yó nda'a ra. Ta on
vása ndúkú Ndios noo yó ña taxi yó nda'a
ra ña on koó kómí yó.
13 On xiin ndi ña taxi ndó ndi'i ña kómí
ndó, ta koo ña kúmani noo ndó, tá mií
saá nivi na naki'in ña taxi ndó nda'a na,
nayó'o kukomí na nda kua'a ní ka ña xíni
ñó'ó noo na. On xiin ndi ña koo saá, 14 ta
ña kóni ndi kúu ña ñii ñii yó kukomí yó
ña xíni ñó'ó yó. Vitin xí'in ña ví'í kómí
ndó kúchiño chindeé ndó nivi na kúmani
ña xíni ñó'ó noo. Ta saá nda kixaa kivi ña
koo ña kúmani noo ndó'ó, ta nivi na naki'in

ñavaa'a ndaa'a ndó, kuchiño na chindeé na
ndó'ó kivi saá. Ta saá ñii ñii yó kukomí yó
ña xíni ñó'ó yó ndaa'a yó. 15 Saá chi too'on
Ndios ña nitaa na xinaa'á káchí ña saá: "Nivi
na nakaya kuaa'a ní ñavaa'a, kómí na ñavaa'a
xíni ñó'ó na, ta on vása ní-ndoo ndoso ka
ña ndaa'a na. Ta nivi na nakaya lo'o ñavaa'a,
ta on vása ní-kumani ka ña ndaa'a na", káchí
too'on Ndios.
16 Ta yi'i táxi i ña táxa'vi ña'á ndaa'a
Ndios, chi chikaa ra ini ñani yó taTito ña
yóo ña ndí'i ini ra xaa'a ndó, ñii ki'va ndatán
yi'i ndí'i ini i xaa'a ndó'ó. 17 Ta taTito xí'in
ñasii ní ini ra, nikaa'an ra ndí ndixa kasa
ndivi ra chiño ña sakuiso i ra, chi ñó'o ní
ini ra xaa'a ndó, ta ndino'o ní ini ra kóni ní
ra xaa ra koto ra ndó'ó.
18 Ta xí'in taTito yó'o, ti'ví ndi inka
tañani yó, ta kúu taa ta kánóo vaa'a too'on
xaa'a noo ndi'i saá nivi na kándixa Jesucristo
na nákutá'an kuaa'a ní ñoo. Saá chi tayó'o
vaa'a ní kísa chiño ra xí'in ña sákuita ní'nó
ra too'on vaa'a xaa'a Jesucristo. 19 Ta ndi'i nivi
na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuaa'a ní
ñoo, nivi yó'o nakaxin na tañani yó yó'o ña
koo'on ra xí'in ndi ndaa ñoo Jerusalén xaa'a
ña nataxi ndi si'ún ndaa'a nivi nandá'ví na
kándixa Jesucristo. Ta mii ndi kísa ndivi
ndi chiño yó'o xaa'a ña taxi ndi ñatoo'ó ndaa'a
Ndios, ta saá tuku kísa ndivi ndi chiño
yó'o xaa'a ña saná'a ndi ña kúsii ní ini ndi
chíndeé ndi nivi yó'o. 20 Ta vivíi kísa ndivi
ndi chiño yó'o, chi ví'í ní si'ún kúu ña
nákaya ndi noo kuaa'a ní ñoo, ta ndaa lo'o on
xiin ndi taxi ndi ña kaa'an kuáchí nivi xaa'a
ndi. 21 Ñakán chíkaa ní ndi ndee xaa'a ña
vivíi kasa ndivi ndi chiño yó'o xí'in ñandaa
noo Ndios, ta xí'in ñandaa noo nivi.
22 Ta saá ti'ví ndi inka ka tañani yó ña
koo'on ra xí'in ovi nañani yó yó'o. Tayó'o
kuaa'a ní yichi xa saná'a ra ndí on siví taa ta
xúxán kúu ra, ta taa ta vaa'a ní chiño kúu
ra, ta kúsii ní ini ra chíndeé ra nivi. Ta
vitin xaa'a ña ndixa ndáa ní ini ra ndó'ó, xa
chikaa ini ra chindeé ra ndó'ó xí'in chiño
yó'o. 23 Ta ñani yó taTito, ndixa ndákuiin i
xaa'a ra ndí ñii káchí kísa chiño ra xí'in i
xaa'a ña chindeé ndi ndó'ó. Ta nañani yó
na koo'on xí'in ra, ndákuiin i xaa'a nayó'o ndí
kúu na nataa na xíka chiño noo ndi'i nivi
na kándixa Jesucristo na nákutá'an kuaa'a ní
ñoo, ta ndixa kánóo síkón ñatoo'ó Jesucristo
xaa'a chiño ña kisa ndivi nañani yó yó'o.
24 Ta ndó'ó, vaa'a kasa ndaa ndó noo nañani
yó yó'o ndí ndixa kí'vi ini ndó xíni ndó na.
Tá ke'é ndó ñavaa'a saá xí'in nayó'o, ta saá
nivi na kándixa Jesucristo na ti'ví nañani
yó yó'o, kundaa ini na ndí on siví ña mani
kúu xaa'a ña kúsii ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.

9

1 On vása xíni ñó'ó kuaku ndá'ví i noo
ndó ña chindeé ndó nivi nandá'ví na
kándixa Jesucristo na táku ñoo Jerusalén,
2 chi xíni vaa'a i ndí ndino'o kúsii ini ndó
chindeé ndó nivi yó'o. Ta xa kuaa'a ní yichi
nikaa'an i ñavaa'a xaa'a ndó noo nivi na táku
ñoo estado Macedonia yó'o. Nikaa'an i xí'in
na ndí xa kuiya yava, ndó'ó na kándixa
Jesucristo na táku ñoo estado Acaya, xa
yóo ti'va ndó taxi ndó si'ún ña chindeé ndó
nandá'ví na kándixa Jesucristo na táku ñoo
Jerusalén. Kivi xini soo'o nañoo Macedonia
ndí ndó'ó nañoo Acaya xa chikaa ní ndó
ndee ini mii ndó ña chindeé ndó nandá'ví
nañoo Jerusalén, ta saá nivi na kándixa
Jesucristo na táku ñoo estado Macedonia
chikaa na ndee ña nákaya na si'ún xaa'a ña
chindeé na nandá'ví yó'o. 3 Ta saá ni, vitin
ti'ví i taTito xí'in ovi ka nañani yó ña xaa
na noo ndó ña chindeé na ndó'ó ña vivíi
nakaya ndó si'ún yó'o. Ta saá on siví ña
mani kuu ña nikaa'an vaa'a i xaa'a ndó, chi
nikaa'an i ndí ndó'ó xa yóo ti'va ndó taxi
ndó si'ún ña xa nakaya ndó. 4 Saá chi inka
nañani yó nañoo Macedonia yó'o, táná xaa
na xí'in i noo ndó, ta on taa'án saxino ndó
nákaya ndó si'ún, ta saá kuka'an ní noo
ndi, chi ndáa ini ndi ndó'ó ña xa yóo ti'va
ndó xí'in si'ún nakaya ndó. Ta ñii ki'va saá
ndó'ó, tá on taa'án koo ti'va ndó xí'in si'ún
kivi xaa ndi noo ndó, ta saá ndó'ó kuka'an
ní noo ndó. 5 Ñakán kía chikaa ini i ti'ví i
taTito xí'in ovi nañani yó ña xaa si'na na
noo ndó ña chindeé na ndó'ó nakaya ndó
si'ún ndatán kindoo ndó kasa ndivi ndó. Ta
saá kivi xaa ndi noo ndó, ta xa koo ti'va
ndi'i si'ún ña kóni ndó taxi ndó xaa'a ña
chindeé ndó nandá'ví. Ta xí'in ña ke'é ndó
saá, saná'a ndó ndí ndino'o ini ndó kúsii
ini ndó taxi ndó si'ún yó'o, ta on siví xí'in
ñanduxa kuu ña taxi ndó ña kivi saá.
6 Naká'án ndó too'on ndíchí ña káchí saá:
"Nivi na lo'o ní chí'i, ta lo'o ní naki'in na. Ta
nivi na kuaa'a ní chí'i, ta kuaa'a ní naki'in na",
saá ká'an too'on ndíchí. 7 Ta saá ñii ñii ndó'ó
xíni ñó'ó taxi ndó ndatán yóo ña chikaa ini
ndó, ta on vá'a xí'in ña chuchú ini ndó taxi

ndó si̱'ún, ta ni o̱n vá'a xí'in ñandu̱xa̱ taxi
ndó ña. Chi Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra ni̱vi
na xí'in ñasii̱ ini táxi na si̱'ún nda'a̱ ra. [8] Ta
Ndios kómí ra ndee̱ ke'é ra ñava̱'a xí'in ndó
ña naki'in ndó kua̱'a̱ ní ka̱ ñava̱'a no̱o̱ ña
xíni̱ ñó'ó ndó. Ta saá ndi'i saá ki̱vi̱ kukomí
ndó ndi'i ña koni̱ ñó'ó ndó, ta̱nda̱ ndo̱o ka̱
ña no̱o̱ ña koni̱ ñó'ó ndó. Ta saá kuchiño
ndó saní'i ndó ña xa̱'a̱ ña chindeé ndó ni̱vi
na kísa ndivi kua̱'a̱ ní no̱o̱ chiño va̱'a. [9] Chi
to̱'on Ndios ña ni̱taa na xina̱'á káchí ña saá
xa̱'a̱ ñii ta̱a va̱'a:

O̱n si̱ví ta̱a ta̱ sí'nda̱ kúu ra,
ta ví'í ní ñava̱'a xa sa̱ní'i ra ni̱vi ndá'ví.
Ta o̱n ndi'i xa̱'a̱ chiño va̱'a kísa ndivi ta̱a
ta̱nda̱a̱ yó'o,
ta kundeé ña koo ña ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi,
saá káchí to̱'on Ndios xa̱'a̱ ta̱a va̱'a yó'o.
[10] Ta Ndios kúu ta̱a ta̱ táxi ndiki̱n ta̱ta̱
nda'a̱ ni̱vi na chí'i, ta táxi ra ñaxíxi nda'a̱
ndi'i ni̱vi ña kuxu na. Ta mi̱i Ndios yó'o
ndixa taxi ra ndi'i ñava̱'a xíni̱ ñó'ó nda'a̱
ndó, ta sakui̱na̱ ra ñava̱'a kómí ndó, xa̱'a̱
ña kuchiño taxi ndó kua̱'a̱ ní ñava̱'a ña
chindeé ndó inka̱ ni̱vi. [11] Ta Ndios ke'é ra ña
ndi'i ndó'ó kukuíká ndó xí'in ndi'i saá no̱o̱
ñava̱'a. Ta saá ndi'i saá yichi̱ kuchiño taxi
ndó kua̱'a̱ ní ña xíni̱ ñó'ó nda'a̱ ni̱vi na o̱n
ko̱ó ña kómí. Ta vitin xa̱'a̱ ña taxi ndó si̱'ún
nda'a̱ ndi̱ ña nataxi ndi̱ ña nda'a̱ nandá'ví,
ta saá kua̱'a̱ ní ni̱vi na naki'in ñava̱'a yó'o
taxi na ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios. [12] Saá
chi xa̱'a̱ ña chindeé ndó vitin nañani yó
xí'in náki̱'va̱ yó nandá'ví, nayó'o naki'in na
ña xíni̱ ñó'ó na. Ta saá tuku xa̱'a̱ ña chindeé
ndó ni̱vi yó'o, taxi ndó ndí koo kua̱'a̱ ní ni̱vi
na taxi ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios. [13] Ta
xí'in chiño va̱'a yó'o ña chindeé ndó ni̱vi na
kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Jerusalén,
saná'a káxín ndó ndí ndino'o ní ini ndó kísa
ndivi ndó ña xá'nda chiño to̱'on Jesucristo,
ña kúu ña kándixa ndó. Ta saá kua̱'a̱ ní ni̱vi
kasa ká'no ní na Ndios xa̱'a̱ ña va̱'a ndíko̱n
ndó yichi̱ Jesucristo, ta kasa ká'no ní na ra
xa̱'a̱ ña ví'í ní ñava̱'a taxi ndó nda'a̱ ni̱vi na
o̱n ko̱ó ña kómí. [14] Ta saá ni̱vi yó'o ka̱'a̱n na
ndukú na ñava̱'a no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ndó'ó, chi
kí'vi ní ini na xíni na ndó'ó. Saá chi kusii̱
ní ini na xa̱'a̱ ña kúu ndó ni̱vi na va̱'a ini,
chi ñava̱'a ña káku ini Ndios yóo ña ini ndó.
[15] ¡Ná taxi yó ña táxa'vi ña'á nda'a̱ Ndios
xa̱'a̱ ña ká'no ní ñava̱'a sa̱ní'i ra mi̱i yó! Ta
ña ká'no ní ñava̱'a kúu ñayó'o, ta̱nda̱ o̱n ko̱ó
to̱'on naní'i yó ndato̱'on yó xa̱'a̱ ña.

10

*Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo ká'a̱n ra
ndákuii̱n ra xa̱'a̱ mi̱i ra no̱o̱ ni̱vi na ká'a̱n
ndí o̱n si̱ví ta̱apóstol ndino'o Jesucristo kúu ra*

[1] Vitin xáku ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó, chi ñii ki̱'va
nda̱tán yóo Jesucristo ta̱a ta̱ ndá'ví ini, ta
ta̱a ta̱ va̱'a ini saá yóo yi̱'i̱. Ta saá ni, sava
ndó'ó ká'a̱n ndó káchí ndó xa̱'a̱ i̱ ndí ki̱vi̱
yóo i̱ xí'in ndó, kúu i̱ ñii ta̱a ta̱ yí'ví ini xíto
ndó, ta saá ni, tá xíká ní yóo i̱ no̱o̱ ndó, ta
nda̱tán yóo ta̱a ta̱ kútee ní, saá yóo i̱, chi
táa i̱ to̱'on kue̱'e̱ no̱o̱ tutu ña tí'ví i̱ xaa̱ nda'a̱
ndó, saá káchí ndó xa̱'a̱ i̱. [2] Ta vitin xáku
ndá'ví i̱ no̱o̱ ndó ndí o̱n kuu ndó ni̱vi na
tá'yá ini. Ta saá o̱n vása koni̱ ñó'ó i̱ ka̱'a̱n i̱
to̱'on kue̱'e̱ xí'in ndó ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó.
Ta saá ni, xáni si̱ni̱ i̱ ndí ndixa koni̱ ñó'ó i̱
ka̱'a̱n i̱ to̱'on kue̱'e̱ xí'in sava ndó'ó, na kúu
ni̱vi na xáni si̱ni̱ xa̱'a̱ mi̱i ndi̱ ndí táku̱ ndi̱
ké'é ndi̱ nda̱tán yóo ña kóni ña o̱n vá'a ña
xá'nda chiño ñoyívi yó'o. Ta to̱'on vatá kúu
ña xáni si̱ni̱ ndó saá xa̱'a̱ ndi̱. [3] Vará ndixa
táku̱ ka̱ ndi̱ xí'in yi̱kí ko̱ñu ndi̱ ñoyívi yó'o,
ta o̱n si̱ví xí'in ndee̱ ni̱vi ñoyívi yó'o kúu
ña káni tá'an ndi̱ xí'in ndee̱ ña o̱n vá'a ña
xá'nda chiño ñoyívi yó'o. [4] Saá chi ndee̱
ña yóo nda'a̱ ndi̱ ña kúu ña xíni̱ ñó'ó ndi̱
xa̱'a̱ ña kani tá'an ndi̱ xí'in ña o̱n vá'a, o̱n
si̱ví ndee̱ ña xíni̱ ñó'ó ni̱vi ñoyívi yó'o kúu
ña. Chi ndee̱ Ndios kúu ña xíni̱ ñó'ó mi̱i
ndi̱, ta ndee̱ yó'o kúchiño ña sandi'i ña xa̱'a̱
ndi'i ndee̱ o̱n vá'a, vará ña kútu̱ ní ñó'o kúu
ña. [5] Ta saá xí'in ndee̱ Ndios sándi'i ndi̱
xa̱'a̱ ñavatá ña yóo ini ni̱vi ña táxi kuña̱'a ní
ini na, ta sási ña no̱o̱ na ña o̱n kuchiño na
koni̱ va̱'a na Ndios. Ta sáná'a ndi̱ ni̱vi yó'o
ña taxi na ndi'i ña xáni si̱ni̱ mi̱i na nda'a̱
Jesucristo, xa̱'a̱ ña nasama ra ña ta̱nda̱ kani
si̱ni̱ na nda̱tán kóni mi̱i ra. [6] Ta ndó'ó, ki̱vi̱
to̱nda̱a ndó kuu ndó ni̱vi na xa va̱'a kísa
ndivi ña kóni Jesucristo, ta saá mi̱i ndi̱ xa
yóo ti'va ndi̱ saxo̱'vi̱ ndi̱ inka̱ ndó'ó na o̱n
xi̱in kasa ndivi ña kóni ra.

[7] Ta ndó'ó, ndasaá kuiti káa ña xíto ndó,
saá kísa nani ndó xa̱'a̱ ña. Ta saá ni, ndó'ó
ni̱vi na ndáa ini ña ndixa ñii yóo ndó xí'in
Jesucristo, ta va̱'a ná kunda̱a ini ndó ndí ñii
ki̱'va saá mi̱i ndi̱ ñii yóo ndi̱ xí'in Jesucristo.
[8] Vará ká'no ní ñasii̱ yóo ini i̱ xa̱'a̱ nda̱yí
ña kómí i̱ xá'nda chiño i̱ no̱o̱ ndó'ó, ta o̱n
vása kúka'an no̱o̱ i̱ xa̱'a̱ nda̱yí yó'o. Saá chi
Jesucristo kúu ta̱a ta̱ ta̱xi nda̱yí yó'o nda'a̱ i̱
xa̱'a̱ ña chindeé i̱ ndó'ó ña va̱'a kua'no ndó
yichi̱ ra, ta o̱n si̱ví ña sandi'i i̱ xa̱'a̱ ndó'ó

kúu ña taxi ra ndayí yó'o nda'a i. 9 Ta on
xiin i ña kani sini ndó ndí xa'a ña sayi'ví i
ndó'ó kúu ña nitaa i tutu ña ti'ví i nixaa
noo ndó. 10 Chi sava ndó'ó ká'an kuáchí
ndó xa'a i, káchí ndó saá: "Tutu ña nitaa
taPablo kue'e ní ká'an ña xí'in yó, ta saá
ni, tá yóo ra ñíndichi mii ra xí'in yó, ta vitá
ní ná'a ra noo yó, ta káa ra ndatán káa ñii
taa ta on vása kúchiño va'a ka'an noo nivi",
saá káchí sava ndó'ó xa'a i. 11 Ta ndó'ó, nivi
na káchí saá, xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí
ndatán ká'an tutu ña táa i kivi yóo xíká i
noo ndó, ñii ki'va saá koo ña ke'é i xí'in ndó
kivi xaa i noo ndó.

12 Nda lo'o on xiin ndi ñii ke'é ndi ndatán
ké'é nivi na ña'a ní ini ta ndása ná'no xí'in
mii na. Nayó'o ndasaá kuiti xí'in ñandíchí
sini mii na kísa nani na xa'a mii na, án
va'a ké'é na, án on vá'a ké'é na. Ta nivi
na kísa nani saá xa'a mii on siví nivi na
ndino'o ndíchí sini kúu na. 13 Vará kúsii
ini ndi xíni ndi chiño ña kisa ndivi ndi,
ta on vása kúña'a ini ndi xa'a chiño yó'o.
Saá chi Ndios kúu taa ta sakuiso chiño ndi'i
ta xa'nda chiño ra noo ndi ndá ñoo kuu
ña ko'on ndi kasa chiño ndi, ta Ndios taxi
ra ndayí nda'a ndi ña kísa chiño ndi nda
ñoo mii ndó vitin. 14 Ta mii ndi xikuu nivi
nanoó ndato'on xí'in ndó to'on va'a xa'a
Jesucristo. Ta xí'in chiño ña kisa ndivi ndi
noo ndó, nda lo'o on vása ní-ya'a ndoso ndi
noo ña taxi Ndios ndayí nda'a ndi ña kísa
chiño ndi. 15 Ta nda lo'o on vása ní-kisa
ká'no xí'in mii ndi xa'a chiño ña inka nivi
kisa ndivi na. Ta nda víka, ña kóni ndi ta
ndáti ndi kúu ña ñii ñii kivi kua'no ka ña
ndáa ini ndó Jesucristo, ta saá kuchiño ndi
kasa ndivi ndi chiño noo kua'a ní ka nivi
na táku ñoo yatin noo táku ndó, vará nda
ñii kivi on kasa ndivi ndi chiño ña on ta'án
sakuiso Ndios ndi'i. 16 Ta saá tuku ndáti
ndi ta kóni ndi ko'on ndi ka'an ndoso ndi
to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi na táku
ñoo xíká ní noo táku ndó, noo on ta'án koni
so'o nivi to'on yó'o. Saá chi on xiin ndi kasa
ká'no xí'in mii ndi xa'a chiño ña xa kisa
ndivi inka nivi.

17 Chi to'on Ndios ña nitaa na xina'á
káchí ña saá: "On vá'a kasa ká'no nivi xí'in
mii na xa'a ñava'a kísa ndivi na, ta va'a ka
nayó'o ná kasa ká'no ní na ñava'a kísa ndivi
Ndios", káchí to'on Ndios. 18 Chi on siví nivi
na kísa ká'no xí'in mii kúu nivi na kánóo
va'a ñato'ó xa'a noo Ndios, ta nivi na Ndios
ká'an ra to'on va'a xa'a, nayó'o kúu nivi na
kánóo va'a ñato'ó xa'a noo ra.

11

1 Xáku ndá'ví i noo ndó vitin ña kasa
ká'no ini ndó ta kundeé ka ini ndó xí'in
ña ka'an lo'o i xa'a mii i xí'in ndó, vará
xáni sini i ndí ndatán ká'an ñii taa ta sána,
saá yóo ña ká'an i kua'a ní to'on xa'a mii i.
2 Ndios taxi ra ña ndí'i ní ini i xa'a ndó'ó
koto sandakoo ndó ña vivíi ndíkon ndó
yichi Jesucristo. Ta yi'i, ndatán yóo ñii yivá
xí'in ñii ña'a lo'o sa'ya ra, ta xa kindoo ra
taxi ra ñálo'o yó'o ña tonda'a ná xí'in ñii
taa, saá yóo i xí'in ndó. Saá chi xa kindoo i
taxi i ndó'ó nda'a Jesucristo ña kutaku ndó
xí'in ra, ta ndatán koo ñii laá yii ña'a saá
koo ra xí'in ndó. Ta kóni i ña ndatán yóo ñii
ñálo'o ñándii ndino'o ná on ta'án tondaa
nda ñii taa, saá kóni i koo ndó kivi kixaa
ña taxi i ndó'ó nda'a ra. 3 Ta ndixa ndí'i
ní ini i xa'a ndó koto nivi na vatá sandá'ví
na ndó'ó, ndatán nixiyo xina'á kivi tíkoo
sandá'ví rí ñáEva. Ta saá nivi vatá yó'o
sativí na sini ndó xa'a ña sandakoo ndó
yichi va'a Jesucristo ña kúu ña ndíkon ndó
vitin xí'in ña ndino'o ní ini ndó. 4 Ndixa
ndí'i ní ini i xa'a ndó, chi tá kíxaa nivi
noo ndó ta ká'an na xí'in ndó xa'a inka
Jesucristo ta on siví ní-ka'an ndi xí'in ndó
xa'a kúu ra, ta xí'in ñasii ini ndó náki'in ndó
to'on ña vatá ña ká'an nivi yó'o. Ta saá xí'in
ñasii ní ini ndó náki'in ndó inka níma ña
on siví Níma Ndios ndino'o ña xa naki'in
ndó kúu. Ta ñii ki'va saá, tá kíxaa nivi
noo ndó ta ká'an ndoso na inka to'on xa'a
Jesucristo, ta to'on yó'o on siví ñii yu'ú yóo
ña xí'in to'on va'a ña ndaa ña xa kandixa
ndó, ta saá xí'in ñasii ní ini ndó náki'in ndó
to'on vatá ña ká'an nivi yó'o. 5 Ta yi'i, on
vása xáni sini i kúu i ñii taa ta nino ka noo
nataa na sákunaní ndó "naapóstol ná'no."
6 Vará yi'i on siví ñii taa ta ti'va ní ka'an noo
nivi kúu i, ta ndixa kúu i ñii taa ta xíni va'a
to'on ña ndaa Ndios. Ta ndi'i saá kivi xí'in
ndi'i ña ké'é i ta xí'in ndi'i ña ká'an i, sáná'a
káxín i noo ndó ndí ndixa xíni va'a i to'on
ña ndaa yó'o.

7 ¿Án xáni sini ndó ndí ñii ña on vá'a
ke'é i xí'in ndó?, chi kisa nino xí'in mii i
xa'a ña kisa to'ó i ndó'ó xí'in ña nika'an
ndoso sii i to'on Ndios noo ndó, chi on
vása ní-naki'in i si'ún nda'a ndó xa'a chiño
yó'o. 8 Ta xa'a ña kuchiño kasa ndivi i chiño
yó'o xa'a ña chindeé i ndó'ó, inka nivi na

kándixa Jesucristo na táku inka ñoo, nayó'o
taxi na lo'o ña xíni ñó'ó i nda'a i. Ta xa'a ña
naki'in i si'ún nda'a nayó'o, ndatán yóo taa
ta kisa kuí'ná ñava'a inka nivi, saá nixiyo i.
9 Ta kivi nixiyo i kisa chiño i noo ndó'ó ñoo
Corinto, ta on vása ní-sandi'i i ndó'ó ña
taxi ndó nda lo'o ña xíni ñó'ó nda'a i. Ta
nañani yó na táku ñoo estado Macedonia,
kixi na ta taxi na ña xíni ñó'ó i nda'a i. Saá
chi nda lo'o ni-xiin i koo i ndatán yóo ñii
ña yo'vi ní ta veé ní noo ndó. Ta ñii ñii
kivi vaxi ñii ki'va saá on taxi i ña kundi'i
ini ndó xa'a i ña taxi ndó ña xíni ñó'ó i
nda'a i. 10 Ndixa kúndaa ini i ndí to'on ña
ndaa xa'a Jesucristo táku ña ini i, ta ñii ki'va
saá kúndaa ini i ndí ñandaa kúu to'on ña
káchí saá: nda ñii ndó'ó ta nda ñii inka
nivi na táku ndi'i saá ñoo estado Acaya noo
táku ndó, on kuchiño ndó kasi ndó noo i ña
ka'an ndoso sii i to'on va'a xa'a Jesucristo,
chi ña chíkaa ña kúsii ní ini i kúu ña ké'é i
saá, ta nda lo'o on vása náki'in i si'ún nda'a
ndó. 11 Ta, ¿ndachun ké'é i saá xí'in ndó?
¿Án xáni sini ndó ndí ké'é i saá, chi on vása
kí'vi ini i xíni i ndó'ó? Ó'on, on siví saá. Chi
Ndios xíni va'a ra ndí xí'in ña ndino'o ini i
kí'vi ini i xíni i ndó'ó.

12 Tanda kivi vitin on vása ní-taxi i ña
nda ñii ndó'ó cha'vi ndó yi'i xa'a chiño
Jesucristo ña kísa ndivi i noo ndó. Ta ndi'i
kivi vaxi nda lo'o on nasama i ña ké'é i saá
xí'in ndó. Ta saá nataa na kúu naapóstol
vatá, na kúu na náki'in si'ún nda'a ndó, on
naní'i na xa'a ña kasa ká'no xí'in mii na,
vará nayó'o káchí na ndí ñii kúu na xí'in
mii ndi, na kúu naapóstol ndino'o. 13 Ta
ndixa nataa yó'o on siví naapóstol ndino'o
kúu na, ta sándá'ví na nivi chi káchí na
ndí naapóstol na sakuiso chiño Jesucristo
kúu mii na. Ta sava chiño ké'é na, ndatán
ná'a chiño ké'é naapóstol ndino'o saá ná'a
ña. Ta saá ni, naapóstol vatá yó'o on vása
xí'in ña ndino'o ini na kísa chiño na noo
Jesucristo. 14 Ta on vása náka'nda ini ndi
xíni ndi ña ké'é nayó'o saá, chi mii ñaníma
ndiva'a ká'no Satanás ná'a ña ndatán livi
yé'e ná'a ñii ñaángel Ndios. 15 Ta saá on
vása náka'nda ini ndi tá nivi na kísa chiño
noo ñaníma ndiva'a ká'no Satanás sándá'ví
na kua'a ní nivi, chi ké'é na sava chiño ña
ná'a ndatán ná'a chiño ña ndaa. Ta saá ni,
nivi na vatá yó'o, tá kixaa kivi sondí'í, ta
Ndios cha'vi ra na ndatán yóo ña ké'é na.

TaPablo ndáto'on ra ndí nixo'vi ní ra xa'a chiño ña kisa ndivi ra chi kúu ra taapóstol

16 Tuku ká'an i ñayó'o xí'in ndó: On xiin i
ña nda ñii ndó'ó kani sini ndó ndí kúu i ñii
taa ta sána sini. Ta saá ni, tá xáni sini ndó
ndí kúu i taa ta sána sini, ta ndúkú i noo ndó
ña kundeé ini ndó noo ña ka'an i xí'in ndó
ñii ki'va ndatán kundeé ini ndó noo to'on
ña ká'an nivi na sána sini noo ndó. Saá chi
vitin ka'an lo'o i to'on ña kasa ká'no xí'in
mii i. 17 Ta to'on ña ka'an i vitin on siví
xí'in ndayí Jesucristo kuu ña, saá chi ka'an i
ndatán ká'an ñii tasána, chi to'on ña kasa
ká'no xí'in mii i kuu ña. 18 Yóo kua'a ní nivi
na ká'an to'on ña kísa ká'no xí'in mii na,
chi yóo ña kisa ndivi na ñoyívi yó'o, ta saá
vitin yi'i ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in
mii i. 19 Ta ndó'ó, xáni sini ndó ndí nivi na
ndíchí ní sini kúu ndó. Ta xa'a ñayó'o, xí'in
ñasii ní ini ndó ndixa kúndeé ini ndó xíni
so'o ndó nivi na ká'an to'on sána. 20 Ta ñii
ki'va saá kúndeé ini ndó xí'in nivi na kúsii
ini xá'nda chiño noo ndó ña kasa ndivi ndó
ndi'i ña kóni na, ta kúndeé ini ndó xí'in nivi
na sándá'ví ndó'ó, ta kúndeé ini ndó xí'in
nivi na xáa noo xíni ndó'ó, ta kúndeé ini
ndó xí'in nivi na xí'in nda'a na, káni na noo
ndó. 21 Ta yi'i, ¡ndá'ví ní taa kúu i!, chi on
koó lo'o ví ndee kómí i xa'a ña ke'é i ña on
vá'a yó'o xí'in ndó. Saá chi taa ta yá'a ní
vitá kúu i, ta kúka'an ní noo i xa'a ñayó'o.

Yóo inka nivi na on vása kúka'an noo
ká'an to'on ña kísa ká'no xí'in mii na, ta
ñii ki'va saá yi'i vitin ka'an i to'on ña kasa
ká'no xí'in mii i, vará ndatán yóo to'on ña
ká'an taa ta sána saá koo to'on ña ka'an i
xí'in ndó vitin. 22 Ta nivi yó'o, ¿án kísa
ká'no xí'in mii na xa'a ña kúu na nivi
nahebreo ndino'o? Ta saá tuku yi'i kúu i ñii
taa ta kúu tahebreo ndino'o. ¿Án nayó'o
kísa ká'no xí'in mii na xa'a ña kúu na
nivi nañoo Israel? Saá tuku yi'i kúu i taa
tañoo Israel. ¿Án nayó'o kísa ká'no xí'in
mii na xa'a ña kúu na sa'ya ñani síkuá
taAbraham? Saá tuku yi'i kúu i ñii sa'ya
ñani síkuá taAbraham. 23 ¿Án nayó'o kísa
ká'no xí'in mii na xa'a ña kúu na nivi na
kísa chiño noo Jesucristo? Ta yi'i, ví'í ní ka
chiño xa kisa ndivi i noo chiño ña kisa ndivi
nayó'o. (Xí'in to'on yó'o kísa ká'no xí'in
mii i, vará ndatán yóo ñii taa ta sána sini,
saá yóo i xí'in to'on ña ká'an i vitin.) Ta
yi'i, xinakaa i ve'e kaa kua'a ní ka yichi noo
nayó'o; ta nivi kua'a ní ka yichi kani ní na

yi'i noo ña kani na nayó'o; ta kua'a ní yichi
nixiyo yatin ní ña kivi i, níkúu. 24 Ta o'on
yichi tiin najudío yi'i, ta kani na yi'i xí'in
kuártá, ta ñii ñii yichi yó'o oko xa'on komi
yichi suku na kuártá yi'i. 25 Ta uni yichi tiin
nivi yi'i, ta kani ní na yi'i xí'in nduku, ta
ñii yichi ñii ti'vi nivi koon ní na yuu yi'i.
Ta uni yichi tón barco noo xinakaa i niketá
nó ini takuií mini. Ta ñii níí ñoó ta ñii níí
ndiví xinoo i noo takuií mini nda nixaa nivi
sakaku na yi'i. 26 Ta kua'a ní kivi nixika i
kua'a ní ñoo, ta niya'a i takuií yuta ná'no
ní noo yatin ní nixiyo ña tani i noo takuií
kua'a yó'o. Ta niya'a i yichi noo yiyo ní kani
nakuí'ná yi'i, ta nixika i yichi noo nixiyo ña
yiyo ní ka'ni nivi yi'i, na kúu najudío án nivi
na on siví najudío kúu. Ta nixika i yuku
ta nixika i ñoo ná'no noo nixiyo ña yiyo
ní ka'ni na yi'i. Ta xí'in tón barco nixika i
noo takuií mini, ta nixiyo ña yiyo ní kivi i
tixin takuií yó'o. Ta nixika i noo táku nivi
na ká'an kúu nañani yó, ta nayó'o kúu na
nivi vatá, ta nixiyo ña yiyo ní ke'é nayó'o
ña on vá'a xí'in i. 27 Ñii ñii kivi ndeé ní kisa
chiño i, ta kua'a ní ñayo'vi nindo'o i. Kua'a
ní ñoó on vása ní-kuchiño kusun i; kua'a ní
yichi nixi'i ní i soko; kua'a ní yichi niyichi
ní i takuií; kua'a ní yichi on vása ní-xixi i;
kua'a ní yichi nixi'i ní i kaxin; ta kua'a ní
yichi on vása ní-xiyo tikoto ña kundixin i.

28 Ndi'i ñayó'o kúu ña nixo'vi i, ta saá
tuku ndi'i saá kivi ñii káchí yóo ña sándi'i
ini i xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo
na nákutá'an kua'a ní ñoo. 29 Saá chi tá
yóo nivi na kándixa Jesucristo, ta ndeé ní
ndó'o na ñii kue'e, ta saá yi'i ndatán yóo
ñii taa ta ñii káchí ndeé ní ndó'o ñii kue'e
xí'in nivi yó'o, saá yóo i, xa'a ña kí'vi ní
ini i xíni i nayó'o. Ta tá yóo inka nivi na
chínda'á nivi na kándixa Jesucristo ña ki'vi
nayó'o kuachi, ta yi'i sáa ini i xíni i nivi
na chínda'á yó'o. 30 Tá xíni ñó'ó ka'an i
to'on xa'a ña kasa ká'no xí'in mii i, ta saá
va'a ná kasa ká'no xí'in mii i chi yóo kua'a
ña sáná'a noo ndó ndí taa ta vitá kúu i.
31 Ta Ndios, taa ta kúu Yivá Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, va'a ná kasa ká'no yó ra
ndi'i saá kivi. Ta mii Ndios yó'o kúu taa ta
ndákuiin xa'a i ndí on siví ñavatá kúu to'on
ña ndáto'on i xí'in ndó. 32 Ñii kivi tá nixiyo i
ñoo Damasco, ta nixiyo ñii tagobernador,
taa ta kisa chiño noo tarey Aretas xikuu ra.
Ta tagobernador yó'o xa'nda chiño ra noo
natropa ña kundaa na yé'é ñoo Damasco
yó'o, ña ndáti na keta i yé'é ñoo yó'o xa'a
ña tiin na yi'i ta chikaa na yi'i ini ve'e kaa.
33 Ta saá ni, nivi na xíni tá'an xí'in i chikaa
na yi'i ini ñii chikiva ká'no, ta katón na ña
xí'in yo'o, ta katakaa ndaa na chikiva yó'o
noo nákaa i, noo ventana chí ke'e, ta sanoo
na chikiva yó'o sata nama ña xino nduu ñoo
Damasco yó'o, ta noo i nda noo ño'o. Saá
nikaku i.

12

TaPablo ndáto'on ra xa'a mii ra nixa'an ra ñoyívi nino nda mí noo síkón ndino'o

1 Vará ña on vása ndáya'ví kúu ña ká'an i
to'on ña kísa ká'no xí'in mii i, ta saá ni,
ndato'on i xa'a ña sanativi Jesucristo noo i,
ta ndato'on i xa'a ña saná'a ra noo i. 2 Ta xa
yóo uxu komi kuiya kúu ña, ta Ndios ke'é
ra xí'in yi'i, taa ta kándixa Jesucristo, ndí
nixa'an i nda ñoyívi nino nda mí noo síkón
ndino'o. (Ta on vása xíni i án nixa'an i xí'in
yikí koñu i, án ndasaá kuiti níma i kúu ña
nixa'an. Ta Ndios kúu taa ta ndixa xíni
ndasaá nixiyo ñayó'o.) 3 Vará on vása xíni i
án xí'in yikí koñu i nixa'an i, án ndasaá
kuiti níma i kúu ña nixa'an, 4 ta ndixa
kúndaa ini i ndí nixa'an i ñoyívi nino nda
mí noo síkón ndino'o noo yóo Ndios. Ta
ñoyívi nino yó'o xini so'o i to'on ña on vása
kúchiño ka'an i xa'a, chi Ndios on vása táxi
ra ndayí nda'a nda ñii nivi ka'an na xa'a
to'on yó'o. 5 Ta xa'a ña Ndios nakaxin ra yi'i
nixa'an i xito i ñoyívi nino, yóo xa'a ña kivi
ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in mii i. Ta
saá ni, on ka'an i saá, chi ndasaá kuiti kasa
ká'no xí'in mii i chi yóo kua'a ña sáná'a ndí
taa ta vitá ní kúu i. 6 Ta saá ni, tá yi'i kóni i
ka'an i to'on xa'a ña kasa ká'no xí'in mii i,
níkúu, ta saá on siví taa ta ka'an to'on kí'ví
kuiti kuu i táná ka'an i saá, chi nina to'on
ndixa ndaa kuu ña ka'an i. Ta saá ni, on
xiin i ka'an i to'on ña kasa ká'no xí'in mii i,
chi on xiin i ndí kuiti xí'in to'on ña ka'an i
xa'a mii i kuu ña sanoo i ini ndó ndí taa
tandaa kúu i. Ta va'a ka ná koto káxín mii
ndó ndasaá ké'é i, ta koni so'o ndó to'on
ña ndáto'on i, ta saá ndixa kundaa ini ndó
ndasaá yóo i.

7 Ta Ndios on vása ní-xiin ra ña koo ña
kuña'a ní ini i xa'a ñava'a ká'no ña saná'a ra
noo i kivi sandaa ra yi'i ñoyívi nino. Ta saá

Ndios taxi ra ndayí nda'a ñii ña xíka chiño
noo ñaníma ndiva'a ká'no Satanás xa'a ña
satakué'e ña yi'i. Ta ndatán yóo ñiño ña
niki'vi yikí koñu i, ta sándi'i ní ña yi'i, saá
yóo ña sáxo'vi ní yi'i. 8 Ta xa uni yichi xaku
ndá'ví i noo Ndios ña kindaa ra ña sáxo'vi
ní yi'i yó'o. 9 Ta Ndios nika'an ra xí'in i,
kachí ra saá: "Ndee i ña va'a ña saní'i i táku
ini ún kúu kuiti ña xíni ñó'ó ún. Saá chi tá
vitá ní kóni ún, ta xa'a ñayó'o va'a koto nivi
ndí ndee ña kómí ún kúu ndee ña káku noo
yi'i", kachí Ndios xí'in i. Ta saá kúsii ní ini i
xa'a ña kúu i taa ta vitá ní, chi xa'a ñayó'o,
Jesucristo kúchiño taxi ra ndee ká'no ra ña
koo ña xí'in i. 10 Xa'a ña kí'vi ní ini i xíni i
Jesucristo, ñakán kía kúsii ní ini i kivi xíto i
ña ká'an nivi ndi'i to'on ndiva'a xí'in i, ta
kúsii ní ini i xa'a ña kómí i kua'a ní tondíni,
ta kúsii ní ini i kivi ndíkon nivi sáxo'vi na
yi'i xa'a ña kándixa i Jesucristo, ta kúsii ní
ini i xa'a ndi'i inka tondó'ó ña yóo noo i.
Saá yóo ña, chi kivi tá vitá ní kóni i, ta ká'no
ka ndee Ndios yóo ña xí'in i.

11 Ndatán ká'an ñii tasána, saá nika'an i
to'on va'a ña kísa ká'no xí'in mii i. Ta
saá ni, ndó'ó kúu nivi na chinda'á yi'i ña
ndakuiin i xa'a i saá. Chi vará yóo xa'a ña
ndó'ó ka'an ndó to'on va'a xa'a yi'i, ta saá
ni, xáa noo ndó xíni ndó yi'i. Vará on siví
taa ta ndáya'ví ní kúu i, ta on siví taa ta
lo'o ní ka ví ndáya'ví noo nataa na sákunaní
ndó "naapóstol ná'no" kúu i. 12 Ñii ñii kivi
nixiyo i xí'in ndó, ta on vása ní-sandakoo i
ké'é i kua'a ní ñava'a ña saná'a noo ndó
ndee Ndios, ta ñii ki'va saá xí'in ndee Ndios
ke'é i kua'a ní milagro xí'in inka ñava'a
ná'no ña taxi ña naka'nda ini nivi xini
na ña. Ta ndi'i ñava'a yó'o ña ke'é i noo
ndó kúu ña kísa ndaa xa'a i ndí ndixa kúu i
taapóstol ndino'o. 13 ¿Án xáni sini ndó
ndí chikaa nino i ndó'ó noo inka nivi na
kándixa Jesucristo na táku inka ñoo? Ndixa
on siví ñii káchí ke'é i xí'in nayó'o kúu ña
ké'é i xí'in ndó'ó, chi naki'in i si'ún nda'a
nivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo,
ta nda lo'o on vása ní-sandi'i i ndó'ó ña taxi
ndó ña xíni ñó'ó nda'a i. ¿Án xáni sini ndó
ña on vá'a kúu ña on vása ní-sandi'i i ndó'ó
saá? Ta saá vitin, ¡xáku ndá'ví i noo ndó ña
kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a yó'o ke'é i
xí'in ndó!

TaPablo ndáto'on ra xí'in na kándixa Jesucristo na táku ñoo Corinto ña xa yóo ti'va ra ko'on ra yichi uni koto ra na

14 Ta vitin xa yóo ti'va i ko'on i yichi uni
koto i ndó'ó. Ta nda lo'o on sandi'i i ndó'ó
ña taxi ndó lo'o ña xíni ñó'ó i nda'a i. Chi
on vása xiin i ña taxi ndó si'ún ndó nda'a i,
ta ña kóni ndino'o i kúu ña nataxi xí'in mii
ndó nda'a Jesucristo. Saá chi ndatán yóo
sa'ya i, saá yóo ndó noo i. Ta chiño noo nivi
na kúu yivá si'í navalí kúu ña nakaya na
si'ún xa'a ña chindeé na sa'ya na, ta on siví
chiño noo navalí kúu ña nakaya na si'ún
xa'a ña chindeé na yivá si'í na. 15 Ta saá yi'i,
xí'in ñasii ní ini i xa yóo ti'va i taxi i ndi'i ña
kómí i xa'a ña chindeé i ndó'ó, tanda taxi
ndi'i xí'in mii i xa'a ña chindeé i ndó'ó. Ta
ñii ñii kivi vaxi kua'no ka ña kí'vi ní ini i
xíni i ndó'ó, ta ndó'ó, ¿án ñii ñii kivi kua'an
noo ka ña kí'vi ini ndó xíni ndó yi'i?

16 Ndó'ó kúndaa va'a ini ndó ndí nda ñii
kivi on vása ní-sandi'i i ndó'ó taxi ndó si'ún
nda'a i. Ta saá ni, sava ndó'ó xáni sini ndó
ndí yi'i xa sandá'ví i ndó'ó xí'in ñandíchí
sini i. Ta nda lo'o on vása saá. 17 ¿Án xáni
sini ndó ndí sandá'ví i ndó'ó xí'in ña ké'é
nañani yó na ti'ví i nixaa na noo ndó? Nda
lo'o on vása saá. 18 Ñani yó taTito xí'in
inka tañani yó, nayó'o kúu nataa na ti'ví i
nixaa noo ndó. Ta ndixa kúndaa ini ndó
ndí nañani yó yó'o on vása ní-sandá'ví na
ndó'ó. Ta, ¿án on siví ñandaa kúu ña taTito
xí'in yi'i ñii ki'va vivíi nixiyo ini ndi xí'in
ndó, ta ñii ki'va vivíi kisa ndivi ndi xí'in
ndó?

19 ¿Án xáni sini ndó ndí ndixa ndíso ndi
kuachi ña sákuiso ndó ndi'i, ta saá táa ndi
tutu yó'o ña ndakuiin ndi xa'a ndi? Nda
lo'o on siví saá. Ta nda víka, ndi'i mii
yó kúu nivi na kándixa Jesucristo, ta noo
Ndios ká'an ndi ndi'i to'on ña ndáto'on
ndi xí'in ndó. Ta ndixa ndi'i ña kísa ndivi
ndi kúu xa'a ña vivíi kua'no ka ndó yichi
Jesucristo, chi ndó'ó kúu nañani yó xí'in
náki'va yó, na kí'vi ini ndi xíni ndi. 20 Ta
yí'ví ini i ndí kivi xaa i noo ndó, ta on
naní'i i ndó'ó yóo ndó ndatán yóo ña kóni i,
ta ndó'ó, on naní'i ndó yi'i yóo i ndatán
yóo ña kóni ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini i
koto nda sava ndó náa ní ndó xí'in tá'an
ndó, ta sava ndó kísa kuíni ini ndó xíni
tá'an ndó, ta sava ndó yóo ña sáa ini ndó
xíni tá'an ndó, ta sava ndó xa nata'vi tá'an
ndó, ta sava ndó yóo to'on ká'an ndó ta
sátakué'e ña ini tá'an ndó, ta sava ndó yóo

to̱'on ká'a̱n kuáchí ndó xa̱'a̱ xí'in tá'an ndó,
ta sava ndó'ó xa ndu̱u ndó ni̱vi na ña̱'a
ní ini, ta sava ndó'ó xa ndu̱u ndó ni̱vi na
sáa̱ ini ta ndá'yi ndó ta o̱n vása vivíi táku̱
ndó xí'in tá'an ndó. 21 Ta saá tuku ndí'i ní
ini i̱ ndí ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó ndí Ndios taxi
ra ña kuka'an no̱o̱ i̱ xa̱'a̱ ña o̱n vá'a táku̱
ndó. Saá chi tá xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó, ta naní'i i̱
ndó'ó ndí o̱n ta̱'án nandikó ini ndó, ni o̱n
ta̱'án sandakoo ndó ndi'i ña o̱n vá'a ké'é
ndó, ta saá kuchuchú ní ini i̱ koni i̱ ndó'ó,
tanda̱ kuaku ní i̱ xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ké'é ndó.
Saá chi xi̱na̱'á sava ndó xi̱ki̱'vi ndó kua̱chi
xí'in náña'a̱ ná o̱n si̱ví násí'í ndó kúu, án
xi̱ki̱'vi ndó kua̱chi xí'in nata̱a na o̱n si̱ví yii̱
ndó kúu, án xi̱ki̱'vi ndó ndi'i saá no̱o̱ kua̱chi
kini. Ta ndí'i ní ini i̱ ndí sava ndó'ó na ke̱'é
ña o̱n vá'a saá, o̱n ta̱'án nandikó ini ndó, ta
ni o̱n ta̱'án sandakoo ndó ña ké'é ndó ña o̱n
vá'a yó'o.

13

1 Xa yatin kixa̱a̱ ki̱vi̱ ña ko̱'o̱n i̱ koto i̱
ndó'ó, ta ñayó'o kuu yichi̱ u̱ni̱ ña xaa̱ i̱
koto i̱ ndó'ó. Saá chi nda̱yí Ndios ña ni̱taa
na xi̱na̱'á káchí ña ndí xa̱'a̱ ña kuchiño ni̱vi
kasa nani na kua̱chi xí'in ñanda̱a̱, xíni̱ ñó'ó
o̱vi̱ án u̱ni̱ ni̱vi ña ndakuii̱n na kasa nda̱a̱
na xa̱'a̱ kua̱chi, káchí nda̱yí Ndios. 2 Ki̱vi̱
tá ni̱xi̱yo i̱ xí'in ndó yichi̱ o̱vi̱, ta nda̱to̱'on i̱
to̱'on yo̱'vi̱ xí'in ndó'ó na kúu na o̱n xi̱in
sandakoo ké'é ña o̱n vá'a. Ta vitin vará
o̱n vása ñíndichi i̱ xí'in ndó, ta tuku ká'a̱n i̱
xí'in ndi'i ndó ndí xíni̱ ñó'ó sandakoo ndó
ké'é ndó ña o̱n vá'a. Tá o̱n xi̱in ndó kasa
ndivi ndó saá, ta ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó, ta yo̱'vi̱
sando'o i̱ ndó'ó. 3 Saá ke'é i̱ xí'in ndó, chi
ndó'ó ndúkú ndó ña saná'a káxín i̱ no̱o̱ ndó
ndí ndixa Jesucristo ta̱xi ra nda̱yí nda'a̱ i̱ ña
nda̱to̱'on i̱ to̱'on ra xí'in ndó. Ta Jesucristo
o̱n vása ké'é ra xí'in ndó nda̱tán ké'é ñii ta̱a
ta̱ o̱n vása kómí ndee̱, ta ña ké'é Jesucristo
xí'in ndó sáná'a ña ndí ndixa kúu ra ta̱a tan-
deé ní. 4 Vará Jesucristo ni̱xi̱yo ra nda̱tán
ñii ta̱a ta̱ o̱n vása kómí ndee̱ ki̱vi̱ ka̱taka̱a
ndaa na ra nda'a̱ tón cruz, ta ni̱xi'i̱ ra, ta
vitin xí'in ndee̱ ká'no Ndios táku̱ ra. Saá
tuku mi̱i ndi̱, vará ñii káchí xí'in Jesucristo
kúu ndi̱ nata̱a na o̱n ko̱ó ndee̱ kómí, ta ñii
káchí xí'in ra táku̱ ndi̱ xí'in ndee̱ Ndios xa̱'a̱
ña kasa chiño ndi̱ no̱o̱ ndó'ó.

5 Ta ndó'ó xíni̱ ñó'ó koto va̱'a xí'in mi̱i
ndó, xa̱'a̱ ña va̱'a kunda̱a̱ ini ndó án ndino'o
ini ndó kándixa ndó Jesucristo. Ta saá
va̱'a ná koto ndoso xí'in mi̱i ndó án ndixa
kándixa ndó ra. Tá keta va̱'a ndó no̱o̱ ña
koto ndoso xí'in mi̱i ndó saá, ta saá kunda̱a̱
ini ndó ndí Jesucristo táku̱ ra ini ndó. Tá
o̱n vása keta va̱'a ndó saá, ta o̱n si̱ví ni̱vi na
ndino'o ini kándixa Jesucristo kúu ndó. 6 Ta
mi̱i ndi̱, kúnda̱a̱ ini ndi̱ ndí ndó'ó nákoni
ndó ndí xa ke̱ta va̱'a ndi̱ no̱o̱ ña xi̱to ndoso
xí'in mi̱i ndi̱ saá, chi kúu ndi̱ nata̱a na ndixa
ndino'o kándixa Jesucristo, ta táku̱ ra ini
ndi̱. 7 Ta ndúkú ndi̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé
ra ndó'ó, ña o̱n ke'é ndó nda̱ ñii ña o̱n vá'a.
Saá chi ña ndáya̱'ví ní ka̱ no̱o̱ ndi̱ kúu ña
ké'é ndó ñava̱'a nda̱tán kóni Ndios. Ta lo'o
kuiti ndáya̱'ví no̱o̱ ndi̱ tá sava ndó'ó xáni
si̱ni̱ ndó ndí o̱n vása kómí ndi̱ nda̱yí Jesu-
cristo ña kísa chiño ndi̱ no̱o̱ ndó, chi xáni
si̱ni̱ ndó ndí o̱n vása ní-keta va̱'a ndi̱ no̱o̱
ña xi̱to ndoso xí'in mi̱i ndi̱. ¡Ta o̱n vása saá!
8 Chi mi̱i ndi̱, o̱n vása kúchiño ke'é ndi̱ nda̱
ñii chiño ña o̱n vása yóo yu'ú xí'in ñanda̱a̱.
Ta kuiti kúchiño kasa ndivi ndi̱ chiño ña
yóo yu'ú xí'in ñanda̱a̱. 9 Ta xa̱'a̱ ñayó'o,
ká'no ñasii̱ nákaa̱ ini ndi̱ ki̱vi̱ kúu ndi̱ nata̱a
na o̱n ko̱ó ndee̱ kómí, ta kúsii̱ ini ndi̱ ki̱vi̱
xíto ndi̱ ndí ndó'ó kúu ni̱vi nandeé, ta va̱'a
ndíko̱n ndó yichi̱ Jesucristo. Ta saá ndúkú
ndi̱ no̱o̱ Ndios ña chindeé ra ndó'ó ña ñii
ñii ki̱vi̱ vivíi ka̱ kua'no ndó yichi̱ Jesucristo,
tanda̱ to̱nda̱a ndó nduu ndó ni̱vi na ni̱xi̱no̱
ndino'o nda̱tán yóo mi̱i ra. 10 Ña̱kán kía̱
vitin ki̱vi̱ o̱n vása ñíndichi i̱ no̱o̱ ndó, ta
táa i̱ to̱'on kue̱'e̱ xa̱'a̱ ña nandikó ini ndó ta
sandakoo ndó ké'é ndó ña o̱n vá'a. Ta saá
ki̱vi̱ xaa̱ i̱ no̱o̱ ndó, ta o̱n koni̱ ñó'ó i̱ to̱'on
kue̱'e̱ ka̱'a̱n i̱ xí'in ndó. Saá chi Jesucristo
ta̱xi ra nda̱yí ra nda'a̱ i̱ xa̱'a̱ ña chindeé i̱
ndó'ó ña vivíi ka̱ kua'no ndó yichi̱ ra, ta o̱n
si̱ví xa̱'a̱ ña sandi'i i̱ xa̱'a̱ ndó'ó kúu ña ta̱xi
ra nda̱yí ra nda'a̱ i̱.

Ta̱Pablo ndáyi ra ni̱vi
na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Corinto

11 Nañani yó xí'in nákí'va̱ yó, vitin táa i̱
to̱'on ña ndáyi i̱ ndó'ó. Ndúkú i̱ no̱o̱ ndó
ndí ná kunaka̱a̱ ñasii̱ ini ndó, ta chika̱a̱
ndó ndee̱ ña kua'no ndó yichi̱ Jesucristo,
tanda̱ to̱nda̱a ndó nduu ndó ni̱vi na ni̱xi̱no̱
ndino'o nda̱tán yóo mi̱i ra. Ta chika̱a̱ ndó
ndee̱ ini tá'an ndó, ta koo yu'ú ndó xí'in
tá'an ndó, ta vivíi kutaku̱ ndó xí'in tá'an
ndó. Ta saá ndixa Ndios koo ra xí'in ndó,
chi Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mi̱i yó, ta
táxi ra ña koo ñava̱'a ini yó. 12 Ta ndó'ó,
ki̱vi̱ chíndeé tá'an ndó, ta xí'in ñato̱'ó ní ini
ndó chi̱to ndó no̱o̱ tá'an ndó. 13 Ndi'i ni̱vi

na kándixa Jesucristo na tákṵ ñoo yó'o, tí'ví
na tọ'on ña chindeé na ndó'ó.
14 Ta Jesucristo, Taa taKá'no nọọ yó, ¡ná
ke'é ra ñavạ'a ní xí'in ndó! ¡Ná saná'a Ndios
nọọ ndó ndí ndixa kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó!
Ta, ¡ñii yu'ú ná koo ñii ñii ndó xí'in Nímạ
Ndios, chi tákṵ ña ini ndó! Saá ná koo ña.

Tutu ña tı'ví tąPablo kuą'ąn nda'ą nıvi na kándixa Jesucristo na táku kuą'ą ní ñoo estado Galacia

Xí'in tǫ'on yó'o tąPablo chındeé ra nıvi na kándixa Jesucristo na táku kuą'ą ní ñoo estado Galacia

1 Yı'ı, tąPablo, tąa tą kúu ñii tąapóstol, táa ı tutu yó'o. Ta ǫn sıví nıvi kúu na sąkuiso chiño yı'ı kuu ı tąapóstol, chi mıi Jesucristo xí'in Yivá yó Ndios, tąa tą sąnataku Jesucristo, sąkuiso chiño ra yı'ı kuu ı tąapóstol, ta tı'ví ra yı'ı ña ką'ąn ndoso ı tǫ'on vą'a xą'ą Jesucristo nǫǫ nıvi. 2 Ta ndi'i nañani yó xí'in nákı'vą yó na kándixa Jesucristo, na yóo xí'in ı ñoo yó'o, tí'ví na tǫ'on ña chindeé na ndó'ó. Ta tí'ví ndı tutu yó'o xąą ña nda'ą ndó'ó nıvi na kándixa Jesucristo, na nákutá'an kuą'ą ñoo estado Galacia xą'ą ña kísa ká'no ndó Ndios. 3 Ta ndúkú ı nǫǫ Yivá yó Ndios ta nǫǫ Jesucristo, Tąa tąKá'no nǫǫ yó, ná ke'é ra ñavą'a xí'in ndó, ta taxi ra ña koo ñavą'a ini ndó. 4 Ta Jesucristo kúu tąa tą tąxi xí'in mıi, ña nıxi'ı ra xą'ą kuąchi yó, chi saá chıtóni Yivá yó Ndios ke'é ra xą'ą ña sakąku ra mıi yó ña kuchiño yó kutaku ndíką yó nǫǫ ndeę ǫn vá'a ña kúu ña xá'nda chiño nǫǫ yichı ñoyívi yó'o. 5 Ta, ¡vą'a ná naki'in Ndios kuą'ą ní ñatǫ'ó ná'no! Ta, ¡ná kanóo síkón ñatǫ'ó ra ndi'i saá kıvı ña vąxi! Saá ná koo ña.

Tǫ'on yó'o ká'ąn xą'ą nıvi na kama ní sąndakoo tǫ'on vą'a ña ndąą xą'ą Jesucristo

6 Ndó'ó, natá'an yó na kándixa Jesucristo, ndixa náka'nda ini ı xą'ą ndó'ó, chi kama ní xa kuxíká ndó nǫǫ Ndios. Ta Ndios, xą'ą ña ká'no ní ini ra, kąna ra ndó'ó kundikǫn ndó Jesucristo, tąa tą sąkąku ndó'ó nǫǫ ndeę ña ǫn vá'a. Ta vitin mıi ndó xa sąndakoo ndó tǫ'on vą'a ña ndąą xą'ą Jesucristo, ta kíxá'á ndó ndíkǫn ndó inką tǫ'on ña xáni sını ndó kúu tǫ'on vą'a ką. 7 Ta ndixa ǫn kǫó ką inką tǫ'on vą'a xą'ą Jesucristo, chi tǫ'on ña ndątǫ'on ndı xí'in ndó kúu ña ndixa ndąą ña káchí ndasaá kuchiño nakutá'an vą'a yó xí'in Ndios. Ta saá ni, yóo nıvi na násaka sını ndó xí'in tǫ'on na, ta kóni na nasama na tǫ'on vą'a ña ndąą xą'ą Jesucristo ña xa kąndixa ndó. 8 Ta ndá yu kúu nıvi na ká'ąn ndoso inką tǫ'on ña ǫn vása yóo yu'ú xí'in tǫ'on vą'a ña xa ndątǫ'on ndı xí'in ndó xą'ą Jesucristo, ta saá nayó'o vą'a ná kuiso na chi'ña. Ta yı'ı, ǫn vása ndí'i ini ı xíni ı yu kúu nayó'o, án ñii mıi ndı kúu na, án ñii ñaángel ña kıxi ñoyívi nıno kúu ña, tá nayó'o nasama na tǫ'on xą'ą Jesucristo, ta vą'a ná kuiso na chi'ña. 9 Xa ndątǫ'on ndı xí'in ndó saá, ta vitin tuku ká'ąn ı xí'in ndó, káchí ı saá: Tá yóo nıvi na ká'ąn ndoso tǫ'on ña ǫn vása yóo yu'ú xí'in tǫ'on vą'a ña xa nąki'in ndó kıvı nıką'ąn ndoso ndı ña nǫǫ ndó, ta vą'a nıvi yó'o ná naki'in na chi'ña.

10 Ta saá vitin, ¿yukía xáni sını ndó xą'ą tǫ'on yó'o ña sąkán nıką'ąn ı? ¿Án xáni sını ndó ndí xí'in tǫ'on yó'o ndúkú ı ña vą'a ką'ąn nıvi xą'ą ı? ¿Án xáni sını ndó ndí ndasaá kuiti ndúkú ı sakusıı ı ini nıvi? Ndą lo'o ǫn sıví saá, chi ña ndixa xíni ñó'ó nǫǫ ı kúu ña ndúkú ı sakusıı ı ini Ndios. Ta yı'ı, tá ndasaá kuiti ndukú ı kasa ndivi ı chiño ña sakusıı ı ini nıvi, níkúu, ta saá ǫn sıví ñii tąa tą ndixa kísa chiño nǫǫ Jesucristo kúu ı.

Tǫ'on yó'o ká'ąn ña ndasaá ndąą tąPablo tąapóstol,
tąa tą kísa chiño nǫǫ Jesucristo

11 Nañani yó xí'in nákı'vą yó, kóni ı ña kundąą ini ndó ndí tǫ'on vą'a nıką'ąn ndoso ı nǫǫ ndó xą'ą Jesucristo ǫn sıví tǫ'on ña kąku sını nıvi kúu ña. 12 Ni ǫn sıví nıvi kúu na sąná'a yı'ı, ta mıi Jesucristo kúu tąa tą sąná'a yı'ı tǫ'on ña ká'ąn ndoso ı.

13 Ta ndó'ó, xa xını sǫ'o ndó ndasaá xıtaku ı kıvı nıxika ı kísa ndivi ı ndi'i ña xá'nda chiño yichı najudío. Xíni ndó ndí ndeé ní nısaą ini ı xını ı nıvi na kúu nave'e Ndios xą'ą ña kándixa na Jesucristo. Sąxǫ'vı ní ı nıvi yó'o, ta chıkąą ní ı ndeę xą'ą ña sandi'i ı xą'ą nayó'o. 14 Ta xą'ą ña ndeé ní kısa ndivi ı ndi'i ña xá'nda chiño yichı najudío, yı'ı xıkuu ı ñii tąnǫó, tąa tą ndeé ką nıxika nǫǫ ndi'i najudío na ñii káchí kuiyą xí'in ı. Saá chi chıkąą ní ką ı ndeę ña kasa ndivi ı ndi'i saá ña xá'nda chiño yichı naxıı síkuá ı najudío. 15 Ta saá ni, kıvı tá ǫn tą'án kaku ı, tá mií nákąą ką ı tıxin si'í ı, ta Ndios, tąa tą ká'no ini, ke'é ra ñavą'a ní xí'in ı ña nąkąxin ra yı'ı xą'ą ña kandixa ı Jesucristo, ta xą'ą ña kuu ı

taapóstol ña ka'an ndoso i to'on ra noo nivi.
16 Ta saá tá nitondaa kivi ña chitóni Ndios,
ta sanativi ra noo i Sa'ya ra Jesucristo,
chi Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ka'an
ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo noo nivi
na on vása kúu najudío. Ta kivi nakutá'an i
xí'in Jesucristo, ta saá on vása xandikon
ni-xa'an i nandukú i ñandíchí sini nda ñii
nivi na táku yatin, 17 ni on vása ní-xa'an i
ñoo Jerusalén nandukú i ñandíchí sini nivi
na xa kúu naapóstol si'na ka noo i. Ta noo
ño'o yichí estado Arabia kúu xiiña noo nix-
a'an i nixiyo i, ta saá ndikó i ñoo Damasco.
18 Tá niya'a uni kuiya, ta tuku kee i ñoo
Damasco, ta nixa'an i ñoo Jerusalén xa'a ña
nakutá'an i xí'in taPedro. Tá kixaa i ñoo
Jerusalén yó'o, ta kindoo i xí'in ra xa'on
kivi. 19 Ta on koó inka naapóstol ní-xini i, ta
ñii laá taSantiago* ta kúu ñani Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó, kúu taapóstol ta xini i
kivi nixiyo i ñoo Jerusalén yó'o. 20 Mii
Ndios kúu taa ta ndákuiin xa'a i ndí to'on
ña táa i yó'o vitin kúu ña ndixa ndaa.
21 Ta ndi'i nixiyo i ñoo Jerusalén yó'o, ta
saá kee i kua'an i ta nixaa i kua'a ñoo estado
Siria ta xí'in estado Cilicia. 22 Ta xa'a ña
nixika i inka xiiña, nda ñii nañani yó ni
náki'va yó na kándixa Jesucristo na táku
ñoo estado Judea, on ta'án koni nayó'o yi'i
xí'in nduchu noo na kivi saá, 23 ta ndasaá
kuiti xini so'o na to'on xa'a i ña ndato'on
inka nivi na kándixa Jesucristo xí'in na.
Nayó'o ndato'on na, káchí na saá: "Taa
ta si'na chikaa ní ndee ña saxo'vi ra mii
yó, vitin nduu ra taa ta ká'an ndoso to'on
va'a xa'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó",
saá káchí nivi ndato'on na xa'a i. 24 Ta saá
nivi na xini so'o to'on yó'o kisa ká'no na
Ndios xa'a ña sandikó ra ini i ta nduu i taa
ta kándixa Jesucristo.

2

1 Ta niya'a uxu komi kuiya, ta saá
ndikó i nixa'an i ñoo Jerusalén xí'in ñani
yó taBernabé, ta saá kana i ñani yó taTito
ta nixa'an ra xí'in ndi. 2 Nixa'an i ñoo
Jerusalén, chi ña ke'é i saá kúu ña kisa
ndivi i ña saná'a Ndios noo i. Tá nixaa i ñoo
Jerusalén yó'o ta nakutá'an i xí'in ndasaá
kuiti nañani yó na kánóo to'on xa'a ndí kúu
na nivi na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa
Jesucristo ñoo yó'o. Ta saá ndato'on káxín i
xí'in nataa yó'o yu kúu to'on va'a xa'a Jesu-
cristo ká'an ndoso i noo nivi na on vása kúu
najudío. Saá kuchiño kundaa ini nayó'o
ndí on vása ní-nasama i to'on va'a ña ndaa
xa'a Jesucristo. Saá chi tá nayó'o on vása
ní-xiyo yu'ú na xí'in to'on va'a ña ká'an
ndoso i, ta saá ña mani kuu ndi'i chiño
ña xa kísa ndivi i nda kivi vitin, níkúu.
3 Ta na ndíso chiño yó'o ñii nakoo yu'ú
na xí'in i ndí nivi na kándixa Jesucristo,
na on vása kúu najudío, nayó'o on vása
xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i ndayí yichi
najudío. Ta saá na ndíso chiño yó'o nda
lo'o on vása ní-xa'nda chiño na noo ñani
yó taTito ndí xíni ñó'ó kasa ndivi ra cos-
tumbre circuncisión,* vará kúu ra tagriego.
4 Ta saá ni, sava nivi na vatá, na káchí xa
kandixa na Jesucristo, nayó'o xa niki'vi se'é
na nakutá'an na xí'in mii ndi, nivi na ndixa
kándixa Jesucristo, chi navatá yó'o kóni na
koto naní na ndasaá táku ndíka ndi yichi
Jesucristo, ta on vása táku ka ndi tixin ndee
ndayí ña nitaa taMoisés. Ta nivi yó'o on
vása kúsii ini na ña táku ndíka ndi yichi
Jesucristo, ta kóni na kasa nduxa na xí'in
ndi ña ndikó ndi kutaku ndi tixin ndayí
yó'o, xa'a ña ndasaá kuiti nduu ndi ndatán
yóo naesclavo na xíni ñó'ó kasa ndivi ndi'i
ña xá'nda chiño ndayí noo na. 5 Ta nda ñii
káni lo'o on vása ní-chikaa so'o ndi to'on ña
nika'an nivi na vatá yó'o. Saá chi ña ndixa
kóni ndi kúu ña nda ñii ndó'ó on naki'in
ndó inka to'on vatá ña on vása yóo yu'ú
xí'in to'on ña ndaa ña xa kandixa ndó xa'a
Jesucristo. Ta ña ndixa kóni ndi kúu ña ndí
ndi'i saá kivi ná kindoo to'on ña ndaa yó'o
kutaku ña níma ndó.
6 Ta nañani yó na kánóo to'on xa'a ndí
kúu na na ndíso chiño xí'in nivi na kándixa
Jesucristo na nákutá'an ñoo Jerusalén,
nayó'o nda lo'o on vása ní-ka'an na xí'in i
ndí yóo ka to'on ña kúmani án ña kánóo
ka noo to'on va'a ña ndaa ña ká'an ndoso i
xa'a Jesucristo. Ta vará nañani yó yó'o kúu
nivi na kánóo síkón to'on xa'a, ta ñayó'o
on vása ndáya'ví ña noo i, chi Ndios on
vása nákaxin ra nivi, ta ñii ndáya'ví ndi'i
nivi noo ra. 7 Ta nañani yó yó'o nakoni
na ndí Ndios kúu taa ta sakuiso chiño yi'i
ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo

* 1:19 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

* 2:3 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

noo nivi na on vása kúu najudío, ta ñii ki'va
saá nakoni na ndí Ndios sakuiso chiño ra
taPedro ña ka'an ndoso ra to'on va'a yó'o
noo nivi najudío. 8 Chi mii Ndios kúu taa
ta ti'ví taPedro ña va'a kasa chiño ra noo
najudío. Ta mii Ndios yó'o kúu taa ta ti'ví
yi'i ña va'a kasa chiño i noo nivi na on vása
kúu najudío.

9 Ta nañani yó taSantiago xí'in taPedro
ta xí'in taJuan, kúu na ndíso chiño xí'in nivi
na kándixa Jesucristo na nákutá'an ñoo
Jerusalén. Ta uni saá nañani yó yó'o nakoni
na ndí Ndios xa ke'é ra ñava'a ká'no xí'in i
ña sakuiso chiño ra yi'i ña kasa ndivi i chiño
noo nivi na on vása kúu najudío. Ta saá
nañani yó yó'o va'a naki'in na taBernabé ta
xí'in yi'i, ta saná'a káxín na ndí ñii yóo na
xí'in ndi, chi kúsii ini na xa'a ña ñii káchí
kísa chiño na xí'in ndi noo Jesucristo. Ta
kindoo yu'ú nañani yó yó'o ndí taBernabé
xí'in yi'i ko'on ndi ka'an ndoso ndi to'on
va'a xa'a Jesucristo noo nivi na on vása
kúu najudío, ta saá mii nañani yó yó'o kasa
ndivi na chiño Jesucristo noo nivi na kúu
najudío. 10 Ta ñii laá ña xáku ndá'ví nañani
yó yó'o noo ndi kúu ña on sandakoo ndi ña
chindeé ndi nivi nandá'ví. Ta chiño yó'o
kúu ña chíkaa i ndee kasa ndivi i ndi'i saá
kivi.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taPablo ndato'on ra xí'in taPedro ndí yóo ña on vá'a ké'é ra

11 Ta saá kivi kixaa taPedro ñoo Antio-
quía, nakutá'an ra xí'in ndi, ta yi'i nika'an i
xí'in ra ndí yóo ña on vá'a ké'é ra. 12 Saá
chi tá si'na ka ña on ta'án kixaa sava nataa
na kixi noo taSantiago ñoo Jerusalén, ta
ndi'i saá kivi taPedro xixixi ra xí'in nivi
na kándixa Jesucristo na on siví najudío
kúu. Ta taPedro, kivi xini ra kixaa nataa na
kixi noo taSantiago, ta sandakoo ra xíxi ra
xí'in nañani yó na on vása kúu najudío, ta
kuxíká ra noo nayó'o. Ke'é ra saá chi niyi'ví
ra koto nataa na kixi noo taSantiago ka'an
kuáchí na xí'in ra, chi nataa yó'o xá'nda
chiño na ndí ndi'i nivi na kándixa Jesu-
cristo xíni ñó'ó kasa ndivi na costumbre ña
naní circuncisión. 13 Ta xí'in ña sandakoo
taPedro xíxi ra xí'in nivi na on siví najudío
kúu, ke'é ra ndatán ké'é taa ta ovi yu'u.
Ta saá inka najudío na kándixa Jesucristo
kixá'á na ndíkon na ké'é na ñii káchí ndatán
ké'é taPedro, ta kuxíká nayó'o noo nañani
yó na on vása kúu najudío. Tanda mii
taBernabé nakava ra ke'é ra ndatán ké'é
ñii taa ta ovi yu'u, chi ñii káchí ke'é ra
xí'in taPedro. 14 Tá xini i ña ké'é nañani
yó yó'o ndí on vása yóo yu'ú ña xí'in to'on
va'a ña saná'a Jesucristo, ta saá nandukú i
taPedro, ta nixaa i noo ra, ta noo ndi'i nivi
na kándixa Jesucristo na nakutá'an yó'o, ta
nika'an i xí'in taPedro, kachí i saá: "Yó'ó
kúu ñii tajudío, ta saá ni, táku ún ndatán
táku nivi na on vása kúu najudío, chi on
vása kísa ndivi ka ún ndi'i yichi najudío. Ta
saá, ¿ndachun kóni ún kasa nduxa ún xí'in
nivi na on vása kúu najudío ña kutaku na
ndatán táku najudío ta kasa ndivi na ndi'i
yichi najudío?", saá kachí i xí'in taPedro.

15 Ta mii yó nivi na kúu najudío, chi
najudío kúu yivá si'í yó, xa xini so'o yó
ñii to'on ña káchí nañoo yó ña káchí saá:
"Mii yó najudío on siví nivi na ndíso kua'a
ní kuachi kúu yó ndatán yóo nivi na on
vása kúu najudío", káchí na. 16 Ta saá ni,
kúndaa ini yó ndí on siví xa'a ña kísa ndivi
nivi ndayí kúu ña ndúndii na noo Ndios, ta
xa'a ña kándixa na Jesucristo kúu ña kísa
ká'no ini Ndios xa'a kuachi na, ta ndúu na
nivi na ndii noo Ndios. Ta saá mii yó xa'a
ña kandixa yó Jesucristo, nduu yó nivi na
ndii, na on koó kuachi ndíso noo Ndios.
Tuku ká'an i: Nda ñii nivi on siví xa'a ña
kísa ndivi na ndayí kúu ña ndúndii na noo
Ndios.

17 Ta saá ni, tá xa'a ña kándixa yó Jesu-
cristo ndúkú yó ña nduu yó nivi na ndii
noo Ndios, ta saá kíxá'á yó nákoni yó ndí
mii yó kúu nivi na ndíso kuachi, ta ña
nákoni yó saá, nda lo'o on vása kóni kachí
ña ndí Jesucristo chinda'á ra mii yó ña ke'é
yó ña on vá'a. 18 Ta yi'i, táná nandikó
ini i ta sandakoo i to'on va'a ña ndaa ña
kándixa i, ta tuku kixá'á i saná'a i ndí xíni
ñó'ó ndi'i nivi kasa ndivi na ndi'i ndayí
najudío, ta xí'in ña ke'é i saá ya'a ndoso i
noo ñandaa ña kándixa i. 19 Tá'an mii ña
nixika ka i chíkaa ní i ndee ña kísa ndivi i
ndayí najudío, ta saá kixá'á i nakoni i ndí
ndayí yó'o on vása kómí ña ndee taxi ña
kutaku ndino'o i. Ta saá sandakoo i kísa
ndivi i ndi'i ndayí najudío, ta vitin yóo i
ndatán yóo taa ta nixi'i noo ndayí yó'o,
chi on vása xá'nda chiño ka ña noo i. Yi'i
nixi'i i noo ndayí yó'o xa'a ña kuchiño va'a
kutaku i noo Ndios, ta vitin táku i xa'a ña
sakusii i ini Ndios. 20 Saá chi ñii káchí

nixi'i i xí'in Jesucristo nda'a tón cruz, ta
nataku i xí'in ra. Ta vitin kúu i ñii taa ta
táku xí'in níma xaá chi Jesucristo yóo ra
táku ra ini i. Ta vitin ña táku i xí'in yikí
koñu i ñoyívi yó'o, ta táku i ña xí'in ndee
Jesucristo, taa ta kúu Sa'ya Ndios. Saá
táku i vitin chi kándixa i Jesucristo ta ndáa
ini i ra, ta Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra yi'i,
ta taxi xí'in mii ra nixi'i ra xa'a kuachi i.
21 Ta vitin on vása chíkaa ninoo i ñava'a ña
ke'é Ndios xa'a i, chi sanduu ra yi'i taa ta
ndii noo ra xa'a ña kándixa i Jesucristo. Ta
tá mii yó kuchiño sanduu xí'in mii yó nivi
na ndii noo Ndios xa'a ña kisa ndivi yó
ndayí ra, níkúu, ta saá ña mani kuu ña nixi'i
Jesucristo xa'a kuachi yó.

3

To'on yó'o ká'an ndí xa'a ña kandixa yó Jesucristo kúu ña naki'in yó Níma Ndios táku ña ini yó

1 Ndó'ó, nivi nañoo Galacia, ¡ndachun
nivi na kí'ví sini kúu ndó'ó! ¿Yu kúu nivi
na chikaa ña saka na ini ndó vitin va?
Saá chi kama ní kuxíká ndó noo to'on ña
ndaa ña saná'a ndi ndó'ó xa'a Jesucristo,
chi xa ndato'on káxín ndi xí'in ndó'ó ndí
Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a ndi'i
kuachi yó. 2 Ta vitin xíni ñó'ó ndaka to'on i
ndó'ó ñayó'o: ¿Yo xa'a kúu ña naki'in ndó
Níma Ndios ña yóo táku ini ndó? ¿Án
xa'a ña kisa ndivi ndó ndi'i ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés kúu ña naki'in ndó Níma
Ndios? On siví saá, chi xa'a ña kandixa ndó
to'on ndaa ña xini so'o ndó xa'a Jesucristo
kúu ña naki'in ndó Níma Ndios táku ña ini
ndó. 3 Ta saá vitin, ¿ndachun xáni sini ndó
ndatán xáni sini nivi na kúu na kí'ví sini?
Chi kivi kixá'á ndó kándixa ndó Jesucristo,
tanda kivi saá kixá'á ndó ndáa ini ndó Níma
Ndios ña taxi ña ndee ña nda'a ndó xa'a
ña va'a kundikon ndó yichi Jesucristo. Ta
vitin, ¿ndachun xáni sini ndó ndí on vása
xíni ñó'ó ka ndó ndee Níma Ndios?, chi
vitin xáni sini ndó ndí ndasaá kuiti xí'in
ndee yikí koñu mii ndó kúchiño ndó va'a
kundikon ndó yichi Jesucristo. 4 ¿Án ña
mani kuiti xikuu ndi'i ña yo'vi nixo'vi ndó
xa'a ña kúu ndó nivi na kándixa Jesucristo?
Ta yi'i ndáti i ndí on siví ña mani ní-xikuu
ñayó'o. 5 Saá chi Ndios xa taxi ra Níma
ra táku ña ini ndó, ta ke'é ra kua'a ní
milagro ña xini ndi xí'in ndó. Ta, ¿yo xa'a
kúu ña Ndios ke'é ra ñava'a yó'o xini ndó?
¿Án xa'a ña kísa ndivi ndó ndayí ña nitaa
taMoisés kúu ña? ¡Ndixa on siví saá!, chi
xa'a ña kándixa ndó to'on va'a ña xini so'o
ndó xa'a Jesucristo kúu xa'a ña Ndios ke'é
ra ñava'a xí'in ndó.

Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu ra tandii noo ra xa'a ña kandixa ra Ndios

6 Va'a ná kani sini ndó xa'a taAbraham,
taa ta kúu xii síkuá mii yó na kúu na-
judío. TaAbraham kandixa ra Ndios, ta xa'a
ñayó'o Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu
ra taa ta ndii ta on koó kuachi ndíso noo
ra. 7 Ta saá, va'a ná kundaa ini ndó ñayó'o
ndí nivi na ndáa ini Ndios ñii ki'va ndatán
taAbraham xindaa ini ra Ndios, ndi'i nivi
yó'o yóo na ndatán yóo sa'ya ñani síkuá
ndino'o taAbraham. 8 To'on Ndios ña nitaa
na xina'á ká'an ña xa'a kivi ña vaxi Ndios
sanduu ra nivi na on vása kúu najudío nivi
na ndii noo ra xa'a ña kundaa ini na ra.
Saá chi noo to'on Ndios yó'o vaxi to'on
ña ndato'on Ndios xí'in taAbraham, kachí
ra saá: "Xa'a mii ún, nivi na ndi'i saá ñoo
ñoyívi naki'in na ñava'a ke'é i xí'in na",
saá kachí Ndios xí'in taAbraham. 9 To'on
yó'o kóni kachí ña ndí ndatán Ndios ke'é ra
ñava'a xí'in taAbraham, chi xikuu ra taa ta
kandixa Ndios, saá ké'é Ndios ñava'a xí'in
ndi'i nivi na kúu na kándixa Jesucristo.

10 Ta ndi'i nivi na xáni sini ndí xa'a ña
kísa ndivi na ndayí ña nitaa taMoisés, nduu
na nivi na ndii na on koó kuachi kuiso noo
Ndios, ta ndi'i nivi na xáni sini saá kúu nivi
na ndíso chi'ña. Saá chi to'on Ndios ña
nitaa taMoisés xina'á káchí ña saá: "Nivi na
ndíso chi'ña kúu nivi na ni-kuchiño tondaa
kasa ndivi ndi'i saá ndayí Ndios", káchí
to'on Ndios. 11 Xí'in to'on yó'o kúndaa ini
yó ndí on siví xa'a ña kísa ndivi nivi ndayí
Ndios ña nitaa taMoisés kúu ña nduu na
nivi na ndii na on koó kuachi kuiso noo
Ndios. Saá chi inka xiiña noo to'on Ndios
ña nitaa na xina'á, káchí ña saá: "Nivi na
kúu nandii noo Ndios xa'a ña kándixa na
ra, nivi yó'o, ndixa kutaku na", káchí to'on
Ndios ña nitaa na xina'á. 12 Ta saá kúndaa
ini yó ndí ndasaá kuiti xa'a ña kándixa yó
Jesucristo kúu ña nduu yó nivi na ndii noo
Ndios ta táku ndino'o yó noo ra. Ta saá ni,
yichi ña xá'nda chiño ndayí on vása ká'an
ña saá, chi káchí ña ndí xíni ñó'ó kasa ndivi
yó ndi'i ña xá'nda chiño ndayí noo yó, ta

saá kuchiño nduu yó nivi na ndii noo Ndios
ta kutaku ndino'o yó noo ra.

13 Ta Jesucristo kúu taa ta sakaku mii
yó noo ña xikuu yó nivi na xindiso chi'ña
xa'a ña on vása ní-kuchiño yó tondaa yó
kasa ndivi yó ndi'i saá ndayí Ndios. Saá chi
mii Jesucristo sakuiso xí'in mii ra chi'ña ña
xindiso yó ta yo'vi ní nixo'vi ra xa'a kuachi
yó. Chi yóo to'on Ndios ña nitaa na xina'á
ña káchí saá: "Na ndíso chi'ña kúu ndi'i
nivi na tákaa nda'a tón yiton", káchí to'on
Ndios. 14 Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo
saá, nivi na on vása kúu najudío na kándixa
ña'á, nayó'o ñii káchí kúchiño na naki'in na
ñava'a nda'a Ndios, ndatán yóo ña kindoo
ra xí'in taAbraham taxi ra nda'a sa'ya ñani
síkuá ndino'o ra. Ta saá vitin ndi'i nivi, án
najudío kúu na, án on siví najudío kúu na,
ta xa'a ña kándixa na Jesucristo, Ndios táxi
ra Nímá ra ña kutaku ña ini na.

15 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin ndá-
to'on i xí'in ndó ñii ña xa xíni va'a yó xa'a.
Chi xíni yó tá yóo ñii tutu ña ká'an xa'a
ña kindoo nivi xí'in tá'an na, ta tutu yó'o
kómí ña sello xí'in firma ñii taa, ta saá tutu
yó'o kómí ña ndayí ña xíni ñó'ó kasa ndivi
nivi ña kindoo na xa'a. Ta nda ñii nivi on
kúchiño sandi'i na xa'a ndayí tutu yó'o, ni
on kúchiño na nasama na ña. 16 Ndatán
yóo tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo to'on
ña kindoo Ndios xí'in taAbraham xina'á,
chi Ndios nika'an ra ndixa ke'é ra ñava'a
xí'in taAbraham ta xí'in sa'ya ñani síkuá
ra. Ta to'on yó'o ña ká'an xa'a sa'ya ñani
síkuá taAbraham on vása kóni kachí ña xa'a
kua'a ní sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta
to'on yó'o kóni kachí ña xa'a ñii laá taa ta
kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta tayó'o
kúu Jesucristo. 17 Ta xí'in to'on yó'o kóni
kachí i ndí si'na xikuu ña to'on ña kindoo
Ndios xí'in taAbraham xina'á. Ta niya'a
komi ciento oko uxu kuiya, ta saá Ndios taxi
ra ndayí ra nda'a taMoisés. Ta saá ndayí
yó'o on kúchiño sandi'i ña xa'a to'on ña
si'na ña kindoo Ndios xí'in taAbraham, ni
on kúchiño nasama ña'á ña, chi ndatán yóo
tutu ña kómí sello Ndios, saá yóo to'on ña
si'na kindoo Ndios xí'in taAbraham. 18 Ta
on siví xa'a ña kisa ndivi yó ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés kúu ña naki'in yó ñava'a
nda'a Ndios. Ta ndixa xa'a ña Ndios kisa
ndivi ra to'on ña kindoo ra xí'in taAbraham
kúu ña naki'in yó ñava'a nda'a Ndios.

To'on yó'o ká'an
ndachun xíni ñó'ó ndayí Ndios ña nitaa ta-
Moisés

19 Ta saá, ¿ndachun xíni ñó'ó ndayí ña
taxi Ndios nda'a taMoisés xina'á? Ndios
taxi ra ndayí ra xa'a ña saná'a ra nivi ña
kundaa ini na ndí ké'é na ña on vá'a ta
ndíso na kuachi noo Ndios. Ta chitóni
Ndios ndí ndayí ra ka'nda chiño ña noo
nivi nda tondaa kivi kixaa Jesucristo. Saá
chi Ndios kindoo ra xí'in taAbraham, kachí
ra saá: "Xí'in ñii sa'ya ñani síkuá ún ke'é i
ñava'a xí'in ndi'i nivi ñoyívi", kachí Ndios.
Ta kivi Ndios taxi ra ndayí ra nda'a naIsrael,
ta si'na taxi ra ña nda'a naángel, ta nayó'o
taxi na ña nda'a taMoisés. Ta taMoisés
yó'o xikuu ta nixikanoo noo Ndios ta noo
naIsrael. 20 Saá chi tá yóo ovi nivi, ta yóo
kuachi xí'in na, ta ñayó'o náta'ví ña na.
Ta saá xa'a ña kuchiño koo yu'ú na, xíni
ñó'ó ñii nivi ña kakanoo noo ovi nivi yó'o.
Ta saá ni, tá yóo ñii laá taa, ta on vása
xíni ñó'ó tayó'o inka nivi na kakanoo noo
ra. Ta Ndios ñii laá kúu ra, ta mató'ón
mii ra chindú'u ra to'on ña kindoo ra xí'in
taAbraham.

21 ¿Án kóni kachí to'on yó'o ndí ndayí
Ndios ña nitaa taMoisés on vása yóo yu'ú
ña xí'in to'on ña kindoo Ndios xí'in taAbra-
ham? ¡Nda lo'o on siví saá! Chi tá ndayí
kúu ña kómí ndee taxi ña kutaku ndino'o
nivi noo Ndios, níkúu, ta saá ña kísa ndivi
nivi ndayí yó'o kuu ña sánduu ña nivi na
ndii noo Ndios, níkúu. 22 Ta to'on Ndios ña
nitaa na xina'á káchí ña ndí ndatán yóo nivi
na ñó'o preso, saá yóo ndi'i nivi, chi ndee
ña on vá'a xá'nda chiño noo na, ta yóo na
nó'ni na xí'in ndee ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i
nivi na kándixa Jesucristo, Ndios kindoo ra
sakaku ra nayó'o noo ndee ña on vá'a, xa'a
ña kutaku ndino'o ndíka na.

23 Ta si'na ka ña on ta'án kixaa Jesucristo
ñoyívi yó'o, ta ndatán yóo ve'e kaa noo
xiño'o yó, saá nixiyo ndayí ña xixa'nda
chiño noo yó, chi ndayí xindaa ña mii yó
koto ke'é yó ña on vá'a. Saá xitaku yó, nda
kixaa kivi Ndios saná'a ra yó ndí xa'a ña
kándixa yó Jesucristo kúu ña ndúu yó nivi
na ndii na on koó kuachi ndíso noo ra. 24 Ta
saá tuku ndayí Ndios ña nitaa taMoisés, yóo
ña ndatán yóo ñii taa ta ndíso chiño xí'in
naválí xa'a ña ndáa ra na, ta sáná'a ra na ña
vivíi vaxi kua'no na, tanda tondaa na nduu

na nivi ná'no. Ñii ki'va saá ndayí xikuu ña
xindiso chiño xí'in yó ta xini'i ña yichi yó
nda nitondaa yó ña kandixa yó Jesucristo
ta niki'vi yó yichi ra. Chi xa'a ña kándixa
yó Jesucristo kúu ña Ndios sanduu ra mii yó
nivi na ndii na va'a yóo xí'in ra. 25 Ta xa'a
ña kándixa yó Jesucristo, ta vitin tayó'o
kúu ta ndíso chiño xí'in yó, ta ndixa on siví
ka ndayí kúu ña ndíso chiño xí'in yó.
26 Ta xa'a ña kándixa yó Jesucristo, ndi'i
yó kúu yó sa'ya ndino'o Ndios vitin. 27 Saá
chi ndi'i mii yó nivi na kándixa Jesucristo,
ña chichi yó kúu ña sáná'a ndí ñii yóo yó
xí'in ra, ta mii Jesucristo yóo ra xí'in yó. Ta
xa'a ña táku Jesucristo ini yó, ndasa xaá ra
ini yó, ta táku xaá yó xí'in ra vitin. 28 Ta
vitin, noo Ndios ñii ndáya'ví ndi'i nivi na
kándixa Jesucristo; án najudío kúu na, án
on siví najudío kúu na, án naesclavo kúu
na,* án nivi na on siví naesclavo kúu na,
án nataa kúu na, án náña'a kúu ná, ta noo
Ndios ñii ndáya'ví ndi'i nivi na kándixa
Jesucristo chi ñii yóo na xí'in ra. 29 Ta xa'a
ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo, ndi'i yó kúu
yó sa'ya ñani síkuá ndino'o taAbraham, ta
saá ndixa naki'in yó ñava'a ña kindoo Ndios
taxi ra nda'a taAbraham ta nda'a sa'ya ñani
síkuá ndino'o ra.

4

1 Ta vitin ndáto'on i xí'in ndó inka to'on
ña saná'a i xa'a ndó'ó, nivi na kúu sa'ya
ndino'o Ndios, ta káchí ña saá: Tá yóo ñii
taa ta kúu yivá ñii talo'o ní, ta taa yó'o nixi'i
ra, ta saá sa'ya ra talo'o ní yó'o kúu taa ta
kómí ndi'i ñakuíká ña xikomí yivá ra. Ta
saá ni, ña on ta'án tondaa ra kuu ra ñii taa
taká'no, ta talo'o ní yó'o yóo ra ndatán yóo
taesclavo, 2 chi xíni ñó'ó kasa ndivi ra ña
xá'nda chiño nivi na ndíso chiño xí'in ra.
Saá táku talo'o ní yó'o xí'in nivi na ndíso
chiño xí'in ra ña ndáa na ra, nda tondaa
kivi ña chindú'u yivá ra nakuiso chiño ra
xí'in ndi'i ñakuíká yivá ra. 3 Ta mii yó nivi
na kándixa Jesucristo ndatán yóo talo'o ní
yó'o saá nixiyo yó kivi tá on ta'án kandixa
yó Jesucristo, chi kivi saá ndayí kúu ña
xixa'nda chiño noo yó ta xindaa ña mii yó
noo ña on vá'a ñoyívi yó'o. 4 Saá nixiyo, ta
nitondaa kivi ña chitóni Ndios, ta saá ti'ví
ra Sa'ya ra kixi ra ñoyívi yó'o. Ta Sa'ya ra
yó'o kaku ra tixin ñii ña'a, ta kaku ra ta
xa'no ra tixin ndee ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés. 5 Saá kisa ndivi Jesucristo xa'a
ña kúchiño sakaku ra mii yó, nivi na xitaku
tixin ndee ndayí, ta saá táku ndíka yó noo
ndayí vitin. Ta Jesucristo ke'é ra ñava'a
yó'o xí'in yó xa'a ña naki'in Ndios mii yó
nduu yó sa'ya ndino'o ra.
6 Ta xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios, ta saá
ti'ví ra Níma Sa'ya ra kutaku ña ini yó. Ta
Níma Sa'ya ra yó'o kúu Níma Ndios ña táku
ini yó vitin, ta chínda'á ña ñii ñii mii yó ña
kachí yó xí'in Ndios saá: "¡Tata Yivá mii i!",
káchí yó xí'in Ndios. 7 Ta saá vitin on vása
yóo ka yó ndatán yóo naesclavo na kísa
chiño noo tapatrón na xí'in ñanduxa, chi
vitin ndixa sa'ya ndino'o Ndios kúu yó. Ta
xa'a ña kúu yó sa'ya Ndios chi kándixa yó
Jesucristo, ndi'i ñakuíká Ndios kúu ñakuíká
mii yó vitin, chi saá kindoo Ndios xí'in yó.

To'on yó'o ká'an ña taPablo ndí'i ní ini ra koto nivi nañoo Galacia tuku nandikó na kundikon na yichi yatá

8 Kuiya tá on ta'án koni ndó Ndios, ta
saá xikuu ndó naesclavo na kísa chiño noo
kua'a ñandios vatá, ña on siví Ndios ndi-
no'o kúu. 9 Ta vitin ndixa ndó'ó xa xíni va'a
ndó Ndios, ta ña káxín ka kúu ña ná ka'an i
xí'in ndó ndí mii Ndios xa xíni va'a ra
ndó'ó. Ta saá, ¿ndachun kóni ndó nandikó
ndó ña tuku nduu ndó naesclavo, na kasa
chiño noo ndee ña xá'nda chiño noo yichi
yatá ña xindikon ndó?, chi ndee yó'o kúu
ndee ña vitá ní ña on vása ndáya'ví noo
ndó vitin. 10 Ndáto'on i to'on yó'o xí'in
ndó chi nda vitin ndó'ó yóo ndó ndatán
yóo naesclavo na kísa ndivi ña xá'nda chiño
yichi yatá noo ndó. Saá chi yichi yatá yó'o
chindú'u ña ndá kivi, ndá yoo, án ndá kuiya
xíni ñó'ó sakana ndó ñii ñii viko. ¿Án nda
vitin xáni sini ndó ndí Ndios xíni ñó'ó ra
viko yó'o xa'a ña kusii ini ra koni ra ndó'ó?
¡On siví saá! 11 Ta xa'a ña on ta'án kundaa
va'a ini ndó xa'a yichi Jesucristo, ndixa yi'i
yí'ví i koto ña mani xikuu ndi'i chiño ña
kisa ndivi i xa'a ndó'ó.
12 Nañani yó xí'in nákí'va yó, xáku
ndá'ví i noo ndó ndí kutaku ndíka ndó ñii
ki'va ndatán yi'i táku ndíka i yichi Jesu-
cristo vitin. Saá chi yi'i xa nduu i ndatán

* 3:28 Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kísa ndivi na noo napatrón na.

yóo ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío, chi
mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, on vása
xíni ñó'ó kutaku ka yó tixin ndee ndayí
najudío. Ta kóni i ña kundaa ini ndó ndí on
vása ní-ke'é ndó ña on vá'a xí'in i. 13 Saá
chi kivi noó nixaa i noo ndó, saá nixiyo ñii
kue'e xí'in i ña ndeé ní ndó'o i, ta ndó'ó va'a
chindeé ndó yi'i. Náká'án ndó ndí ña yo'vi
nindo'o i saá, kúu ña taxi nindoo i kua'a ní
kivi xí'in ndó, ta kuchiño nika'an ndoso i
to'on va'a xa'a Jesucristo xí'in ndó. 14 Vará
kue'e ña saxo'vi yi'i xikuu ña ñii tondó'ó
ká'no ní noo ndó, ta nda lo'o on vása
ní-sandakoo ndó yi'i, ni on vása ní-xaa noo
ndó yi'i. Ta nda víka, ndó'ó va'a naki'in ndó
yi'i ndatán naki'in ndó ñii ñaángel Ndios
án ndatán naki'in ndó mii Jesucristo, saá
naki'in ndó yi'i. 15 Ta, ¿ndachun nasama ini
ndó vitin? Tá'an si'na nixiyo i xí'in ndó, ta
ndixa ndó'ó kí'vi ní nixiyo ini ndó xini ndó
yi'i, ta kivi saá nda nitondaa ndó xikuu ndó
nivi na kóni chindeé yi'i xí'in ña ndino'o
sii ini ndó, tanda nixiyo ti'va ndó tava ndó
nduchu noo ndó xa'a ña taxi ndó ña nda'a i,
níkúu. 16 Ta vitin, ¿án nduu ndó nivi na sáa
ini xíni ndó yi'i xa'a ña ndato'on i ñandaa
xí'in ndó?
17 Ta nivi na kóni nasama ini ndó xa'a
ña kasa ndivi ndó ndi'i ndayí najudío, vará
vivíi ké'é na xí'in ndó, ta on siví nivi na
ndino'o ini kúu na. Chi nayó'o chíkaa ní
na ndee xí'in ndó ña kuxíká ndó noo ndi'i
ta kuiti chikaa so'o ndó to'on ña sáná'a mii
na. 18 Ta mii yó, vará ña va'a ní kúu ña
vivíi ke'é yó xí'in nivi, ta xíni ñó'ó ke'é yó
saá xí'in ña ndino'o ini yó. Ta ndó'ó, saá
xíni ñó'ó ke'é ndó xí'in ndi'i nivi ndi'i saá
kivi, án kivi yóo i xíto i ña ké'é ndó kúu ña,
án kivi on kóo i kúu ña. 19 Nañani yó xí'in
náki'va yó, ndatán yóo sa'ya mii i, saá yóo
ndó. Ta yi'i, ndatán yo'vi ndó'o ñii ña'a ñá
kí'vi ní tixin xa'a ña xa kóni kaku sa'ya ñá,
saá ndó'o i xa'a ndó. Saá chi ndáti i ña vaxi
kua'no ndó ta tondaa kivi ña xino ndó nduu
ndó ndatán yóo Jesucristo. 20 Ta xí'in ña
ndino'o ní ví ini i kúu ña kútoo i koo i xí'in
ndó xa'a ña vivíi ndato'on yó xí'in tá'an yó.
Ta saá on vása koni ñó'ó i taa i to'on yo'vi
yó'o xaa ña noo ndó, níkúu. Ta vitin on
vása nání'i i to'on ña va'a ndato'on i xí'in
ndó.

To'on yó'o ká'an ña xa'a sa'ya ñáSara xí'in sa'ya ñáAgar

21 Ndó'ó, nivi na kúu na kóni tuku ndikó
kutaku tixin ndayí ña nitaa taMoisés, ¿án
on vása ní-xini so'o ndó ña káchí ndayí
yó'o? 22 Chi ndayí yó'o ká'an ña taAbraham
xikomí ra ovi sa'ya ra. Ñii sa'ya ra kaku
tixin ñii ña'a ñá kúu esclava. Ta inka sa'ya
ra kaku tixin ñii ña'a ñá táku ndíka, ñá
xikuu ñásí'í ndino'o taAbraham. 23 Ta sa'ya
ñáesclava kaku ra chi yivá si'í ra chikaa ini
na kukomí na sa'ya na. Ta sa'ya ña'a ñá
táku ndíka kaku ra xa'a ña kundivi to'on
ña kindoo Ndios xí'in taAbraham. 24 Ta
xí'in ovi náña'a yó'o to'on Ndios sáná'a
ndasaá yóo ovi ña kindoo Ndios xí'in nivi.
To'on ña ká'an xa'a ñáesclava Agar sáná'a
ña xa'a ña kindoo Ndios xí'in nivi naIsrael
yuku Sinaí, chi noo yuku yó'o Ndios taxi
ra ndayí ra nda'a taMoisés. Ta ndi'i nivi
na ndíkon yichi noo xá'nda chiño ndayí,
ndatán yóo sa'ya ñáesclava Agar saá yóo
na, chi táku ka na tixin ndee ndayí yó'o.
25 Ta saá tuku to'on ña ká'an xa'a ñáesclava
Agar yó'o sáná'a ña xa'a yuku Sinaí ña
ñíndichi noo ño'o ña naní Arabia, chi noo
yuku yó'o taMoisés naki'in ra ndayí Ndios.
Saá tuku to'on ña ká'an xa'a ñáesclava Agar
sáná'a ña xa'a ñoo Jerusalén kivi vitin, chi
nivi nañoo Jerusalén xí'in ndi'i nivi najudío
na ndíkon yichi noo xá'nda chiño ndayí,
ndatán yóo naesclavo saá yóo na. 26 Ta
to'on ña ká'an xa'a ñáSara, ña'a ñá xitaku
ndíka, sáná'a ña xa'a inka ñoo Jerusalén ña
yóo ñoyívi nino, ta mii yó nivi na kándixa
Jesucristo, kúu yó nivi nañoo yó'o. Ta
ndi'i mii yó na kúu nañoo Jerusalén ña yóo
ñoyívi nino, kúu yó nivi na táku ndíka, ta
ndatán yóo sa'ya ñáSara ñá xitaku ndíka,
saá yóo yó. 27 Saá ká'an to'on Ndios ña nitaa
na xina'á xa'a ñáSara ta xa'a nivi na yóo
ndatán yóo sa'ya ñá, ta to'on yó'o káchí ña
saá:

Yó'ó, ñá kúu ña'a ñánóma, ñá on kiví koo
sa'ya, ¡va'a ná kusii ini ún vitin!
¡Va'a ná nda'yi ún xa'a ña ká'no ní ñasii yóo
ini ún!
Saá chi ñii kivi ña vaxi, ñáña'a mató'ón, chi
yii ñá sandakoo ra ñá,
ñáyó'o kukomí ñá kua'a ní ka sa'ya ñá noo
nasa'ya ña'a ñá yóo yii,
saá káchí to'on Ndios ña nitaa na xina'á.

28 Ta saá vitin, xa'a ña kua'a ní kúu
mii yó nivi na kándixa Jesucristo, Ndios
xa kisa ndivi ra to'on yó'o ña kindoo ra

xí'in taAbraham, chi ñii ki'va xí'in taIsaac
ndi'i mii yó kúu yó sa'ya ndino'o taAbra-
ham. 29 Ta inka sa'ya taAbraham, ta kúu
taIsmael, taa ta kaku chi yivá si'í ra kuiti
chikaa ini na kukomí na sa'ya na, taIsmael
yó'o saxo'vi ra taIsaac, taa ta kaku chi
saá kundivi ña kóni Nímá Ndios. Ta vitin
ñii ki'va saá nivi na sáná'a ndí xíni ñó'ó
kasa ndivi yó ndi'i ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, nivi yó'o kúu na ndíkon sáxo'vi
mii yó, nivi na kándixa Jesucristo. 30 Ta
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí ña
saá: "Xíni ñó'ó tava ún ñáesclava, ta ti'ví ún
ñáyó'o xí'in sa'ya ñá, ña ná ko'on na ta
kuxíká na noo ún. Chi taa sa'ya ñáesclava
yó'o on kuchiño naki'in ra ñava'a ña kindoo
Ndios taxi ra nda'a sa'ya mii ña'a ñá xitaku
ndíka", káchí to'on Ndios. 31 Nañani yó
xí'in nákí'va yó, mii yó na kándixa Jesu-
cristo on vása yóo ka yó ndatán yóo sa'ya
ñáesclava. Saá chi mii yó yóo yó ndatán yóo
sa'ya ña'a ñá xitaku ndíka.

5

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo nivi na kándixa Jesucristo ña on sandakoo na yichi noo táku ndíka na

1 Ndixa Jesucristo sakaku ra mii yó noo
ndayí xa'a ña kuchiño kutaku ndíka yó. Ta
saá ndó'ó, xíni ñó'ó kutaku ndíka ndó yichi
ra, ta on ndikó ndó ña tuku nduu ndó nivi
naesclavo na táku tixin ndee ndayí ña nitaa
taMoisés.
2 Chikaa so'o va'a ndó to'on ña ndato'on i
xí'in ndó vitin: Ta ndó'ó, tá taxi ndó ña
kasa ndivi ndó costumbre circuncisión, chi
xáni sini ndó ndí xí'in chiño yó'o kuchiño
ndó kutá'an va'a ndó xí'in Ndios, ta xí'in
ña ke'é ndó saá, saná'a ndó ndí nda lo'o
on vása ndáya'ví noo ndó ña kisa ndivi
Jesucristo xa'a ña kuchiño yó kutá'an va'a
yó xí'in Ndios. 3 Yi'i, tuku ká'an i xí'in ndó
ndí nda yu kúu nivi na kísa ndivi ndayí
ña xá'nda chiño xa'a circuncisión, chi xáni
sini na saá kuchiño kutá'an va'a na xí'in
Ndios, níkúu, ta va'a kundaa ini nivi yó'o
ndí táku ka na tixin ndee ndayí, ta xíni
ñó'ó kasa ndivi na ndi'i saá ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés. 4 Ndó'ó, nivi na xáni sini
ndí xa'a ña kísa ndivi ndó ndayí Ndios ña
nitaa taMoisés nduu ndó nivi na ndii na
on koó kuachi kuiso noo Ndios, ta ndó'ó,
xí'in ñayó'o sáná'a ndó ndí xa nita'vi tá'an
ndó xí'in Jesucristo, chi sakana ndó ñava'a
saní'i Ndios ndó'ó. 5 Ta mii yó, nivi na
ndino'o táku chi Nímá Ndios táku ña ini
yó, ndáti yó ta ndáa ini yó ndí ndixa kúu
yó nivi na ndii noo Ndios xa'a ña kándixa
yó Jesucristo. 6 Ta mii yó nivi na táku ini
Jesucristo, ta ñii yóo yó xí'in ra, ta noo
yó on vása ndáya'ví ka, án kúu yó nivi
na kisa ndivi circuncisión, án kúu yó nivi
na on vása ní-kisa ndivi ña. Chi ñii laá
ña ndáya'ví ní noo yó kúu ña kándixa yó
Jesucristo, ta xí'in ña kí'vi ini yó xíni tá'an
yó sáná'a yó ndí ndino'o kándixa yó ra.

7 Ta ndó'ó, va'a ní kixá'á ndó ndíkon
ndó yichi ña ndaa, ta, ¿yu kúu nivi sasi
noo ndó xa'a ña on xiin ndó kundikon ka
ndó yichi ña ndaa yó'o? 8 On siví to'on ña
káku noo Ndios kúu ña ká'an nivi na chú'u
ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios kúu taa ta
kana ndó'ó kundikon ndó yichi ña ndaa.
9 Ta nivi yó'o na sáná'a ndí ndi'i nivi na
kándixa Jesucristo xíni ñó'ó na kasa ndivi
na costumbre circuncisión, to'on vatá yó'o
ña sáná'a na, ndatán yóo levadura saá yóo
ña. Ta va'a naká'án ndó to'on ndíchí ña
xíni yó ña káchí saá: "Vará lo'o kuiti kúu
levadura, ta kómí ña ndee kasa chiño ña
xí'in ñii ko'ndo ká'no yuxan ña sanaño ña'á
ña", saá káchí to'on yó'o. 10 Yi'i ndáa ini i
ndí Ndios chindeé ra ndó'ó ña on kandixa
ndó to'on ña káku sini nivi vatá yó'o ña kúu
to'on ña sáka sini ndó xa'a ña on kundaa ini
ndó yu kúu ñandaa xíni ñó'ó ke'é ndó. Ta
saá va'a Ndios ná saxo'vi ra nivi yó'o, nda
yu kúu na.

11 Nañani yó xí'in nákí'va yó, tá ndixa
yi'i ká'an ndoso i ndí nivi xíni ñó'ó kasa
ndivi na costumbre circuncisión xa'a ña
kutá'an va'a na xí'in Ndios, níkúu, ta saá
najudío sandakoo na ña ndíkon na saxo'vi
na yi'i, níkúu. Ta yi'i on vása ká'an i saá,
chi ndixa ká'an ndoso i noo nivi ndí ndasaá
kuiti xa'a ña nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz
xa'a kuachi yó, kúchiño nduu yó nivi na
ndii noo Ndios. Táná sandakoo i ña ká'an
ndoso i to'on yó'o, níkúu, ta saá on kusaa
ka ini nivi koni na yi'i. 12 Ta nivi vatá na
sáná'a ndó'ó ña ka'nda lo'o ndó koñu ndó
xa'a ña xíni ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre
circuncisión, ta yi'i, ká'an i saá xa'a nivi
yó'o ndí xiiña noo kóni na ka'nda lo'o na,
¡va'a ka ñii yichi ná ka'nda ndi'i xí'in mii
na!

13 Ta mii yó, nivi na kándixa Jesucristo,
Ndios kana ra yó ña kutaku ndíka yó. Ta
on siví xa'a ña kasa ndivi yó ña on vá'a
ña kútoo ní yikí koñu yó kúu ña kutaku
ndíka yó. Nda víka, va'a kutaku ndíka yó
xa'a ña kasa ndivi yó chiño ña chindeé
tá'an yó xí'in ña kí'vi ini yó xíni tá'an
yó. 14 Saá chi ndi'i ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, kundivi ndi'i ña xí'in ndayí ña
káchí saá: "Kuki'vi ini yó koni tá'an yó ñii
ki'va ndatán kí'vi ini yó xíni yó mii yó."
15 Ta, ¡koto va'a ndó xí'in mii ndó! Tá on
vása kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, ta káni
tá'an ndó xí'in to'on ña sátakué'e ndó ini
tá'an ndó, ta yiyo ní saá, koto kundeé ndó
sandi'i ndó xa'a natá'an ndó, ta natá'an ndó
sandi'i na xa'a ndó'ó.

To'on yó'o ká'an ndí ña on vá'a ña kútoo yikí koñu nivi
on vása yóo yu'ú ña xí'in ña kóni Nima Ndios

16 Ta ndáto'on i xí'in ndó, káchí i saá:
Kutaku ndó kasa ndivi ndó ña kóni Nima
Ndios, ta saá on vása kutaku ndó kasa ndivi
ndó ña on vá'a ña kútoo yikí koñu ndó.
17 Nima Ndios ña táku ini mii yó, nivi na
kándixa Jesucristo, kóni ña ndí kasa ndivi
yó ñava'a. Ta ña kútoo ní yikí koñu yó kúu
ña ke'é yó ña on vá'a. Ta saá ña kóni Nima
Ndios ke'é yó kúu ña káni tá'an xí'in ña
kútoo ní yikí koñu yó ke'é ña. Ta xa'a ña
káni tá'an ovi ñayó'o saá, on vása táxi ña
kasa ndivi yó ñava'a ndatán yóo ña kóni
yó ke'é yó. 18 Ta saá ni, tá ndíkon yó yichi
noo xá'nda chiño Nima Ndios noo yó, ta
saá on vása xíni ñó'ó kundikon yó yichi noo
xá'nda chiño ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
noo yó.

19 On vása yo'vi nakoni yó yu kúu ña on
vá'a ña ké'é nivi na kísa ndivi ña kútoo ní
yikí koñu na. Saá chi nivi yó'o kútoo ní
na ki'vi na kuachi, ta nataa kí'vi na kuachi
xí'in náña'a ná on siví násí'í na kúu, ta
náña'a kí'vi ná kuachi xí'in nataa na on siví
yii ná kúu, ta nivi yó'o ké'é na ndi'i saá
noo ñakini, 20 ta kísa to'ó na kua'a ní noo
ndios vatá, ta xí'in ña nákuati na chíkaa na
ñatásín inka nivi, ta sáa ní ini na xíni tá'an
na, ta táxi na kuachi xa'a natá'an na noo
nachiño, ta chútú ini na xí'in ña kuíni na
xíni na nivi, ta kama sákaku na kuachi xí'in
nivi, ta nina to'on kue'e ká'an na ta káni
tá'an na xí'in tá'an na, ta sáná'a na to'on ña
sátiví ñandaa xa'a Jesucristo. 21 Ta nivi yó'o
kísa kuíni na ta chíkaa nino na inka nivi, ta
xá'ni na nivi, ta xí'i ní na nduta tá sáxíini
nivi, ta kúsii ní ini na koo na viko noo ké'é
nivi ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta nivi
yó'o táku na ké'é na kua'a ní ka inka noo
ña on vá'a. Ta yi'i, xa ndato'on i xí'in ndó,
ta vitin tuku ká'an i xí'in ndó, káchí i saá:
Nivi na táku ké'é ndi'i ña on vá'a ña sakán
ndato'on i xa'a, nivi yó'o on kutaku na xí'in
Ndios noo xá'nda chiño ra.

22 Ta mii yó, nivi na táku Nima Ndios
ini, on vása táku yó ké'é ka yó ña on vá'a
ndatán ké'é nivi yó'o. Chi Nima Ndios táxi
ña ndee ña ini yó ña nduu yó nivi na va'a
kí'vi ini xíni tá'an, ta nákaa ñasii ini yó, ta
yóo ñava'a ini yó, ta kómí yó ña ká'no ini
yó xíni yó nivi, ta ké'é yó ñava'a xí'in nivi,
ta kúu yó nivi na va'a ini, ta kúu yó nivi
nandaa na on vása sándakoo yichi Ndios.
23 Ta on siví nivi na kísa ká'no xí'in mii kúu
yó, ta nda víka, nivi na kísa nino xí'in mii
kúu yó. Ta nivi na násita xí'in mii noo ña
on vá'a kúu yó. Saá táku mii yó, na kúu
nivi na táku Nima Ndios ini, ta on koó nda
ñii ndayí ka'nda chiño noo yó ña on kasa
ndivi yó ndi'i ñava'a yó'o. 24 Ta xa'a ña ñii
yóo yó táku yó xí'in Jesucristo, ta xí'in ña
nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, ñii káchí
xí'in ra nixi'i ña kútoo yikí koñu yó ke'é
ña, ña kúu ña on vá'a. Ta saá on vása ka
ndíkon yó yichi yatá noo xixa'nda chiño ña
on vá'a noo yó. 25 Ta vitin Nima Ndios kúu
ña táku ini yó ta ndíkon yó yichi noo xá'nda
chiño Nima Ndios noo yó. Ta saá xíni ñó'ó
kutaku yó xí'in ña kísa ndivi yó ña kóni
Nima Ndios.

26 On vá'a kuu yó nivi na ña'a ní ini, ta on
vá'a kuu yó nivi na sásaa ini natá'an, ta on
vá'a kuu yó nivi na kuíni ini xíni natá'an.

6

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, tá yóo ñii
nivi na kándixa Jesucristo ta nakava na ke'é
na ña on vá'a, ta ndó'ó, nivi na va'a táku
ndatán kóni Nima Ndios, xíni ñó'ó chindeé
ndó tañani yó án ñáki'va yó yó'o xa'a ña
tuku va'a naki'in na kundikon na yichi ña
ndaa. Ta kivi ka'an ndó xí'in na, ta xí'in
to'on ña to'ó ta xí'in ña nino ini ndó ka'an
ndó xí'in na. Ta ndixa koto va'a xí'in mii
ndó koto ñii kivi ñii ki'va saá ña on vá'a
koto ndoso ña ndó'ó ta nakava ndó ke'é ndó
ña on vá'a. 2 Saá chi tá yóo ñii tondó'ó
án tondíni táku yó, ta ndatán yóo ñaveé ní

ndíso yó, saá yóo ña, ta xíni ñó'ó chindeé
tá'an yó noo ñaveé ndíso natá'an yó. Ta
xí'in ña chíndeé tá'an yó saá, kísa ndivi yó
ndayí ña xa'nda chiño Jesucristo noo yó.
3 Tá yóo nivi na kándixa Jesucristo, ta
kúu na nivi na ña'a ní ini, ta kúu na nivi
na sándá'ví xí'in mii, chi on siví na ná'no
ka noo inka nivi kúu nayó'o. 4 Ñii ñii mii yó
nivi na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó ka'vi
va'a sini yó xa'a ña ké'é yó, ña kundaa ini
yó án ndixa ñava'a, án ña on vá'a kúu ña
ké'é yó. Tá ndixa vivíi kísa ndivi yó chiño
va'a, ta saá va'a ná kusii ini yó xa'a ña ké'é
mii yó. Ta on vá'a kundi'i ini yó xa'a ña ké'é
inka nivi, án va'a ka án ña on vása va'a ka
kúu chiño nayó'o noo chiño ña ké'é mii yó.
5 Saá chi ñii ñii nivi xíni ñó'ó kuiso chiño na
xí'in ña sakuiso Ndios mii na.
6 Ta nivi na xíni so'o to'on Ndios ña
sáná'a namaestro noo na, nivi yó'o ndíso na
chiño ña taxi na lo'o ñava'a kómí na nda'a
namaestro na sáná'a ña'á.
7 Tá xáni sini ndó ndí Ndios on cha'vi ra
nivi ndatán yóo chiño kísa ndivi na, ta xí'in
ña xáni sini ndó saá, sándá'ví xí'in mii ndó.
Saá chi tá chi'i nivi ñava'a, ta ñava'a nakaya
na. Tá chi'i nivi ña on vá'a, ta ña on vá'a
nakaya na. 8 Ta saá nivi na táku kísa ndivi
ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu na, nayó'o
yóo na ndatán yóo nivi na chi'i ña on vá'a,
ta ña nakaya nivi yó'o kúu ña sandi'i xa'a
na noo Ndios. Ta nivi na táku kísa ndivi ña
kóni Níma Ndios, nivi yó'o yóo na ndatán
yóo nivi na chi'i ñava'a, ta ña nakaya nivi
yó'o kúu ña kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá
kivi ña vaxi. 9 Ta saá ñii ñii kivi xíni ñó'ó
kutaku yó kasa ndivi yó ñava'a, ta nda lo'o
on sandakoo yó ké'é yó saá. Tá ñii ñii
kivi chikaa ka yó ndee ke'é yó ñava'a, ta
saá tondaa kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa
naki'in yó ñava'a taxi Ndios nda'a yó. 10 Ta
xa'a ñayó'o, ndi'i saá yichi tá kuchiño ke'é
yó ñava'a xí'in nivi, ta saá va'a ná ke'é yó
ña. Ta ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña ke'é yó
ñava'a xí'in nañani yó ta xí'in nákí'va yó na
kándixa Jesucristo.

Xí'in to'on yó'o taPablo kísa ká'no ra ña kisa ndivi Jesucristo nda'a tón cruz

11 Koto ndó ví, vitin xí'in nda'a mii i
táa i letra ná'no yó'o noo ñasondí'í tutu
yó'o. 12 Ndáto'on i xí'in ndó saá, ndí nivi
na kóni kasa nduxa xí'in ndó ña kasa ndivi
ndó costumbre circuncisión, nivi yó'o on
siví nivi na va'a ndino'o ini kúu na. Saá
chi ña kuiti kóni na kúu ña va'a koo na
xí'in inka najudío, ta yí'ví na koto najudío
yó'o saxo'vi ña'á na, táná ka'an na ndí
ndasaá kuiti xa'a ña kisa ndivi Jesucristo
kivi nixi'i ra nda'a tón cruz kúu ña kúchiño
Ndios sakaku ra nivi noo kuachi na. 13 Ta
najudío yó'o, na kúu na ká'an xí'in ndó ndí
xíni ñó'ó kasa ndivi ndó costumbre circun-
cisión, ta mii nayó'o on vása kísa ndivi na
ndi'i ña xá'nda chiño ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés. Ta ndasaá kuiti ña kóni na kúu
ña kasa ndivi ndó costumbre circuncisión,
xa'a ña kuchiño kasa ká'no xí'in mii na noo
inka nivi ña sanoo na ini ndó ña kundikon
ndó yichi mii na. 14 Ta yi'i, ñii laá xa'a
ña kísa ká'no xí'in mii i kúu ña kándixa i
ndí Jesucristo nixi'i ra nda'a tón cruz xa'a
kuachi i. Ta xa'a ña ñii yóo i xí'in Jesucristo,
ndatán yóo ña ñii káchí nixi'i i xí'in ra, saá
yóo ña. Ta saá ña on vá'a ñoyívi yó'o on
vása kómí ka ña ndee ka'nda chiño ña noo i,
chi ndatán yóo taa ta nixi'i, saá yóo i noo
ña on vá'a yó'o. Ta ndi'i ña yóo ñoyívi
ndatán yóo ña nixi'i noo i, saá yóo ña, chi
nda lo'o on vása ndáya'ví ka ña noo i. 15 Ta
mii yó nivi na kándixa Jesucristo ta ñii yóo
yó táku yó xí'in ra, ta vitin ndixa on vása
ndáya'ví noo yó án kúu yó nivi na kísa ndivi
circuncisión, án kúu yó nivi na on vása kísa
ndivi circuncisión. Ñii laá ña ndáya'ví ní
noo yó vitin kúu ña Ndios ndasa ra ña nduu
yó nivi xaá. 16 Ta ndi'i nivi na kándixa to'on
yó'o ta táku na saá, ¡va'a ná koo ñava'a ini
na! Ta, ¡va'a ná kundá'ví ini Ndios koni ra
na! Chi vitin nduu na nave'e Ndios.
17 Tanda kivi vitin tanda ndi'i kivi ña
vaxi, on xiin i ña nda ñii nivi sakaku na
kuachi xí'in i xa'a to'on ña sáná'a i xa'a
Jesucristo. Saá chi noo yikí koñu i kómí i
kua'a ní yanda ña sáná'a ndí yi'i kúu taa ta
xa nixo'vi ní xa'a chiño ña kisa ndivi i noo
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra nivi nañoo estado Galacia

18 Ta nañani yó xí'in nákí'va yó, ndúkú i
noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é
ra ñava'a ra xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

Xí'in to'on yó'o taPablo chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

1 Yi'i kúu i taPablo, taa ta nakaxin Ndios
ña kúu i taapóstol, taa ta ti'ví ra kasa ndivi
chiño noo Jesucristo. Ta táa i tutu yó'o
xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na táku ñoo Éfeso,
na kúu nañoo Ndios chi kándixa ndó Jesu-
cristo ta vivíi ndíkon ndó yichi ra. 2 Ta Yivá
yó Ndios xí'in Jesucristo Taa taKá'no noo
yó, ná taxi ra ña koo ñava'a ini ndó, ta ná
ke'é ra ñava'a xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo kísa ká'no ra Ndios xa'a ñava'a ké'é ra xí'in nivi na kándixa Jesucristo

3 ¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, ta kúu Yivá
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó! Saá chi
xa'a ña táku yó ini Jesucristo, nda ñoyívi
nino Ndios xa saní'i ra mii yó ndi'i saá noo
ñava'a ña káku Níma ra. 4 Kivi on ta'án
kasa va'a Ndios ñoyívi yó'o, xa nakaxin ra
mii yó ña nduu yó nivi nayii, na on koó
kuachi kuiso noo ra xa'a ña kutaku yó ini
Jesucristo. 5 Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mii
yó, ta xa'a ñayó'o, chitóni ra naki'in ra mii
yó ña nduu yó sa'ya ra. Ta ña kuchiño ke'é
ra saá, Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó.
Ta xí'in ñasii ndino'o ini ra, Ndios naki'in
ra mii yó ña nduu yó sa'ya ra. 6 Va'a ná
kasa ká'no ní yó Ndios, chi xa'a ñava'a ini ra
kúu ña naki'in va'a ra mii yó, na kúu nivi na
táku ini Jesucristo, taa ta kí'vi ní ini Ndios
xíni ra. 7 Ta ña kuchiño ñii kutaku yó xí'in
ra, Jesucristo cha'vi ra xa'a yó xí'in nii ra ña
nixita kivi nixi'i ra nda'a tón cruz. Ta xa'a
ñayó'o Ndios kísa ká'no ini ra xa'a kuachi
yó, ta ndee ña on vá'a on vása ka xá'nda
chiño ña noo yó. Ndios ké'é ra ñava'a yó'o
xí'in yó chi ká'no ní ñava'a yóo ini ra. 8 Ta
ñii ñii kivi Ndios sání'i ra mii yó kua'a ní
ñandíchí, ta saá tuku táxi ra ña kundaa
ini yó ñandaa. 9 Vará si'na nixiyo se'é ña
chitóni Ndios kasa ndivi Jesucristo, ta vitin
Ndios xa saná'a káxín ra ña mii yó, chi saá
chikaa ini Ndios kasa ndivi ra. 10 Saá chi
ña chitóni Ndios kúu ñayó'o: Tá kixaa kivi
ña chindú'u ra, ta saá kivi yó'o Ndios taxi
ra ndayí nda'a Jesucristo ña ka'nda chiño
ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi nino ta ka'nda
chiño ra noo ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o.

11 Nda ñanoó Ndios xa nakaxin ra mii
yó ña kuu yó sa'ya ra. Ta xa'a ña ñii yóo
yó táku yó xí'in Jesucristo, ndixa naki'in
yó ndi'i ñava'a ña nika'an Ndios kindoo ra
xí'in yó. Saá chi ñii ki'va ndatán chitóni
Ndios kasa ndivi ra, saá ké'é ra. 12 Ta Ndios
kóni ra ña mii ndi najudío, na kúu nivi
nanoó kandixa Jesucristo, ná kasa ká'no
ní ndi Ndios xa'a ndee va'a ña livi kómí
ra. 13 Ta vitin ndó'ó, nivi na on vása
kúu najudío xa xini so'o ndó to'on va'a ña
ndaa ña káchí ndí Ndios sákaku ra nivi na
kándixa Jesucristo. Ta saá xa'a ña kandixa
ndó Jesucristo, Ndios taxi ra Níma ra yóo ña
táku ña ini ndó, ta kísa ndaa ña ndí kúu ndó
sa'ya ndino'o Ndios vitin. Ta Níma Ndios
yó'o kúu ña xina'á nika'an Ndios kindoo
ra xí'in naIsrael ndí ti'ví ra ña ñoyívi yó'o.
14 Ta Níma Ndios yó'o ña táku ini yó kúu
ña kísa ndaa ndí ndixa Ndios taxi ra ndi'i
ñava'a chindú'u ra naki'in yó noo ra ñoyívi
nino, chi kúu yó sa'ya ndino'o Ndios. Saá
ke'é Ndios xí'in yó xa'a ña kasa ká'no yó ra
chi kómí ra ndi'i ndee ná'no va'a ña livi.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

15 Ta saá xa'a ña xini so'o i ña ndí va'a
ndáa ini ndó Jesucristo, ta xa'a ña xini so'o i
ndí kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i nañani yó
xí'in náki'va yó na kándixa ña'á, 16 ta on
vása sándakoo i ká'an i xí'in Ndios xa'a ndó,
ká'an i káchí i xí'in ra saá: "Tata Yivá yó,
táxa'vi ún xa'a nivi na kándixa Jesucristo
na kúu na táku ñoo Éfeso", káchí i xí'in
Ndios. 17 Ta ndi'i saá kivi ndúkú i xa'a ndó
noo Yivá yó Ndios, taa ta kómí ndi'i ndee
ná'no, ta kúu ra taa ta naki'in ñato'ó nda'a
Jesucristo kivi nixika ra ñoyívi yó'o. Ta
noo Ndios yó'o ndúkú i ña taxi ra ñandíchí
Níma ra koo ña sini ndó, ta ndúkú i noo
ra ndí Níma ra saná'a ña ndó'ó ndi'i ñan-
daa. Ta xí'in ñayó'o, chindeé ña ndó'ó ña
kundaa va'a ka ini ndó xa'a Ndios. 18 Ta
ká'an i ndúkú i noo Ndios ña sanaye'e ra
ñandíchí sini ndó ña kundaa ndino'o ini
ndó xa'a yu kúu ñava'a ká'no ndáti ndó, chi
ndó'ó kúu nivi na kana Ndios ña nduu ndó

sa'ya ra ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi.
Ta ká'an i ndúkú i noo Ndios ña chindeé
ra ndó'ó ña kundaa va'a ini ndó ndí kua'a
ní ñava'a livi ná'no taxi Ndios nda'a ndi'i
nivi na kúu sa'ya ra. 19 Ta saá tuku ká'an i
ndúkú i noo Ndios ña saná'a ra noo ndó'ó
ndí ndee ña kómí ra niya'a ní ká'no ña xa'a
ña chindeé ra mii yó na kúu nivi na kándixa
ña'á. 20 Xí'in mii ndee yó'o, Ndios sanataku
ra Jesucristo, ta taxi ra ña yóo Jesucristo
noo táyi tón to'ó tón ñíndichi siin kua'á
Ndios ñoyívi nino. 21 Ta xí'in ña ke'é ra
saá, Ndios taxi ra ndí Jesucristo kúu taa ta
ká'no ní ka noo ndi'i naná'no, ta kúu ra taa
ta ká'no ní ka noo ndi'i na xá'nda chiño, ta
kúu ra taa ta ká'no ní ka noo ndi'i nivi án
níma ña kómí ndayí ñoyívi yó'o án ñoyívi
nino. Ta Jesucristo kúu ra taa ta ká'no ní
ka noo ndi'i ña yóo án ña táku ñoyívi vitin,
ta ñii ki'va saá kúu ra taa ta ká'no ní ka
noo ndi'i ña koo án ña kutaku ndi'i saá
kivi ña vaxi. 22 Ta Ndios xa sakoyo ra ndi'i
ndee on vá'a tixin xa'a Jesucristo, ta taxi ra
ña Jesucristo kúu ra taa taká'no ní ka, chi
ndatán yóo sini nivi noo yikí koñu na, saá
yóo Jesucristo xí'in nivi na kándixa ña'á.
23 Ta ndatán yóo yikí koñu Jesucristo saá
yóo ndi'i nivi na kándixa ña'á. Ta xí'in mii
ra sákutú ndaa ra ini ndi'i nivi na kándixa
ña'á. Ta saá tuku Jesucristo xí'in mii ra
sákutú ndaa ra ndi'i ña kuva'a ñoyívi yó'o
xí'in ndi'i ña kuva'a ñoyívi nino.

2

To'on yó'o ká'an ndí Ndios sákaku ra nivi xa'a ñava'a ká'no ini ra

1 Ta ndó'ó, ña yachi ka tá on ta'án
kandixa ndó Jesucristo, ta nixika ndó yichi
ña on vá'a ta xindiso ní ndó kuachi, ta kivi
saá xikuu ndó ndatán yóo nivi na nixi'i noo
Ndios. 2 Saá nixiyo ndó xina'á chi xindikon
ndó yichi on vá'a ñii káchí xí'in inka nivi
ñoyívi yó'o, ta chikaa so'o ndó ña ndato'on
níma ndiva'a ká'no xí'in ndó saá. Ta níma
ndiva'a ká'no yó'o kúu ña xá'nda chiño noo
ndi'i níma ndiva'a, ta saá tuku kúu ña níma
ña kísa chiño ini nivi na toon ní ini, na on
vása xiin chikaa so'o ña ká'an Ndios. 3 Ta
xina'á ñii ki'va ndatán táku nivi na toon ní
ini yó'o, saá xitaku mii yó, chi xindikon yó
yichi noo kísa ndivi yó ña on vá'a ña kútoo
ní yikí koñu yó, ta kísa ndivi yó ña on vá'a
ña káchí ini yó. Ta ñii káchí xí'in nivi na
toon ini, xa'nda chiño ña on vá'a noo yó. Ta
xa'a ñayó'o, Ndios xikomí ra ndayí saxo'vi
ní ra mii yó, níkúu, xí'in ña sáa ní ini ra
ñii káchí xí'in nivi na on vá'a. 4 Ta saá ni,
Ndios, ta kúu taa ta ká'no ní ini, ndixa kí'vi
ní ini ra xíni ra mii yó, 5 ta ñii káchí xí'in
Jesucristo, taxi ra ña kutaku ndino'o yó noo
ra. Ñayó'o ke'é Ndios xí'in yó kivi xikuu
ka yó nivi na nixi'i noo ra xa'a ña xindiso
yó kua'a ní kuachi noo ra. Ta ndixa ndasaá
kuiti xa'a ñava'a ká'no ini mii Ndios kúu ña
sakaku ra mii yó noo ndee ña on vá'a. 6 Ta
xa'a ña ñii yóo yó táku yó xí'in Jesucristo
vitin, yóo ña ndatán yóo ña Ndios ñii káchí
xa sanataku ra yó xí'in Jesucristo, ta taxi
ra ña ñii káchí xí'in Jesucristo ndóo yó noo
táyi ná'no tón to'ó ñoyívi nino noo xá'nda
chiño yó xí'in ra. 7 Saá ke'é Ndios ñava'a
yó'o xí'in ndi'i mii yó, chi kóni ra saná'a ra
noo nivi na kutaku kuiya vaxi, ndí kua'a ní
ñava'a ké'é ra xí'in yó chi kúu ra taa ta va'a
ká'no ini, ta kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó,
nivi na ñii yóo xí'in Jesucristo chi kándixa
yó ra. 8 Saá chi ña sakaku Ndios mii yó noo
ña on vá'a ña sandi'i xa'a yó kúu ñii ñava'a
ká'no saní'i Ndios mii yó, chi taa ta va'a ní
ká'no ini kúu ra. Ta on siví xa'a ña chiño
va'a kisa ndivi yó noo Ndios kúu ña sakaku
ra mii yó. Ta xa'a ña kandixa yó Jesucristo,
Ndios saní'i ra yó ñava'a ña sakaku ra mii
yó. 9 Ndixa on siví xa'a chiño va'a ña kisa
ndivi yó kúu ña Ndios sakaku ra mii yó. Ta
ñayó'o sáná'a ndí nda ñii yó on kúchiño
kasa ká'no xí'in mii yó noo Ndios. 10 Ndios
kisa va'a ra mii yó, ta kúu yó nivi na kuva'a
xa'a ña ñii koo yó kutaku yó xí'in Jesucristo
ta xa'a ña kasa ndivi yó kua'a ní chiño va'a
ña nda xa si'na chitóni Ndios kasa ndivi yó.

To'on yó'o ká'an ndí ndi'i nivi na kándixa Jesucristo
ñii yóo na ndatán ñii nivi

11 Ndó'ó, nivi na on siví najudío kúu,
va'a naká'án ndó ndí xina'á ndó'ó on siví
nivi na va'a xinata'an xí'in Ndios xikuu
ndó. Ta mii ndi nivi najudío chinóo ndi
kivi ndó, naní ndó "nivi na on vása kísa
ndivi costumbre circuncisión." Ta mii
ndi najudío sakunaní xí'in mii ndi "nivi
na kísa ndivi costumbre circuncisión",* ta

* 2:11 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.

xáni sini ndi ndí xa'a ña kisa ndivi ndi
costumbre yó'o xí'in yikí koñu ndi, kúu
ndi nivi na va'a náta'an xí'in Ndios, ta on
siví saá, chi on vása ní-nasama níma ndi
ña xí'in ña ndino'o ini ndi kundikon ndi
Ndios. 12 Ta ndó'ó na on siví najudío kúu,
va'a naká'án ndó ndasaá nixiyo ndó xina'á
tá on ta'án kandixa ndó Jesucristo. Xíká ní
xitaku ndó noo ra, ta xa'a ña on siví nañoo
ra naIsrael kúu ndó, on vása ní-xiyo ndayí
nda'a ndó ña naki'in ndó ñava'a kindoo
Ndios taxi ra nda'a naIsrael. Ndá'ví ní
xitaku ndó si'na, chi on vása ní-kundaa
ini ndó yu kúu Ndios ndino'o, ta nda lo'o
on vása ní-xindati ndó naki'in ndó ñava'a
nda'a ra. Saá ndá'ví xitaku ndó xina'á. 13 Ta
vitin xa'a ña kandixa ndó Jesucristo, va'a
náta'an ndó xí'in Ndios. Vará xina'á xikuu
ndó nivi na xitaku xíká ní noo Ndios, ta
nii Jesucristo, ña nixita nda'a tón cruz kivi
nixi'i ra, taxi ña kixaa ndó kuyatin ndó noo
Ndios vitin. 14 Ta mii Jesucristo kúu taa ta
va'a sanakutá'an mii ndi, nivi najudío xí'in
ndó'ó, nivi na on siví najudío kúu, chi ke'é
ra chiño ña taxi ndí va'a náta'an ovi noo
nivi yó'o vitin. Ta xina'á mii yó na kúu
ovi noo nivi yó'o nisaa ini yó xini tá'an yó,
ta ndatán nixiyo ñii nama kútu ña xinakaa
ma'ñó, ta nata'ví ña ndi'i najudío noo ndó'ó
na on siví najudío kúu, saá nixiyo ña. Ta
ndatán yóo taa ta sandi'i xa'a nama kútu
yó'o, saá yóo Jesucristo. Saá chi xa'a ña
ke'é Jesucristo, on koó ka ña nákaa náta'vi
tá'an mii yó nivi na kándixa Jesucristo, án
najudío kúu yó, án nivi na on siví najudío
kúu yó. 15 Xí'in ña nixi'i ra nda'a tón cruz,
Jesucristo kindaa ra ndee ndayí ña nitaa
taMoisés, ta ndayí yó'o on siví ka ña xá'nda
chiño noo nivi na kándixa Jesucristo kúu
ña. Ta saá ndayí yó'o on vása náta'ví tá'an
ka ña mii ndi najudío noo ndó'ó na on vása
kúu najudío. Saá chi xa'a ña kandixa yó
Jesucristo, tayó'o sanduu ra ovi noo nivi na
xikuu mii yó ña nduu yó ñii noo nivi xaá
vitin. Ta saá ñii va'a nákutá'an ndi'i mii
yó, nivi na kándixa Jesucristo, án najudío
kúu yó, án on siví najudío kúu yó, chi ñii
yóo yó xí'in ra vitin. 16 Saá chi xí'in ña
nixi'i Jesucristo nda'a tón cruz, sandi'i ra
xa'a ña sáa nixiyo ini mii ndi najudío xini
ndi nivi na on siví najudío kúu. Ta ñii ki'va
saá sandi'i ra xa'a ña sáa nixiyo ini ndó'ó
nivi na on vása kúu najudío xini ndó ndi'i
najudío. Saá chi ndi'i mii yó na kándixa
Jesucristo ñii nduu yó xí'in ra, ta nákutá'an
va'a yó xí'in Ndios vitin.
17 Ta kivi kixi Jesucristo ñoyívi yó'o, ta
nika'an ndoso ra to'on va'a noo ndi'i nivi,
nika'an ra xí'in na ndasaá kuchiño kutá'an
va'a na xí'in Ndios. Ta ndato'on ra to'on
va'a yó'o xí'in ndó'ó, nivi na xitaku xíká
noo Ndios, ta ñii ki'va saá ndato'on ra
xí'in mii ndi najudío na xitaku yatin noo
Ndios. 18 Ta vitin ndi'i mii yó na kándixa
Jesucristo, án nivi na on siví najudío kúu,
án nivi najudío kúu, ta ñii laá Níma Ndios
kúu ña yóo táku ini ñii ñii yó, ta xa'a ñayó'o,
kómí yó ndayí ña kixaa yatin yó noo Ndios.
19 Ta saá ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
vará on siví najudío kúu ndó, ta vitin on
vása ka táku xíká ndó noo Ndios, ta ni on
vása ka kúu ndó nivi na ñoo xíyo noo ra. Ta
nda víka, vitin kúu ndó nivi nañoo Ndios,
ta kúu ndó nave'e mii ra. 20 Ndatán yóo ñii
laá ve'e ña kísa va'a Ndios saá yóo ndi'i yó,
nivi na kándixa Jesucristo. Ta ndatán yóo
xa'a ve'e yó'o saá yóo to'on Ndios ña saná'a
naapóstol xí'in naprofeta. Ta ndatán yóo
mii yuu ña ká'no ní ña nákaa xa'a titon ve'e,
ndíso ña ve'e yó'o, saá yóo Jesucristo. 21 Saá
chi xa'a ña va'a kundichi ve'e, ndi'i inka
yuu ña kuva'a ve'e yó'o xíni ñó'ó ña yuu
ká'no ña nákaa titon xa'a ve'e. Saá ndi'i mii
yó, nivi na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó ní
yó ra, chi tayó'o sánakutá'an ra mii yó ña
ñii nduu yó xí'in ra, ta xí'in ndee ra vaxi
kua'no yó ta tondaa yó nduu yó nivi na
koo ndatán kóni ra. Ta saá ndatán yóo ve'e
ño'o yii noo yóo Ndios, saá yóo mii yó nivi
na kándixa Jesucristo. 22 Saá ndó'ó, xa'a
ña kándixa ndó Jesucristo, ndatán yóo ve'e
ño'o noo yóo Ndios, saá yóo ndó vitin, chi
Níma Ndios táku ña ini ndó.

3

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kísa chiño ra noo nivi na on vása kúu najudío

1 Ta yi'i, taPablo, vitin nákaa i ini ve'e
kaa xa'a ña nika'an ndoso i to'on va'a xa'a
Jesucristo. Ta ña xó'vi i yó'o vitin kúu xa'a
ña naki'in ndó ñava'a ña chindeé ndó'ó,
nivi na on siví najudío kúu. 2 Ndixa xa
xini so'o ndó ndí Ndios xa sakuiso chiño ra
yi'i ndato'on i xí'in ndó'ó, nivi na on siví
najudío kúu, yu kúu ñava'a chitóni Ndios
ke'é ra xí'in ndó. Chi Ndios, xa'a ñava'a

ní ini ra, chitóni ra sakaku ra ndó'ó nivi
na kándixa Jesucristo. 3 Vará ña chitóni ra
yó'o kúu ña na'á ní nixiyo se'é noo nivi, ta
Ndios saná'a ra noo i xa'a ña kundaa ini i
ña. Ta xa xíni ndó xa'a ñayó'o chi sakán ni-
taa lo'o i to'on ña ndato'on i xí'in ndó xa'a
ñayó'o. 4 Tá ka'vi ndó to'on ña xa nitaa i
noo tutu yó'o, ta saá kundaa ini ndó yu kúu
ña xa xíni i vitin xa'a ña chitóni Ndios, ña
kúu ña xa kisa ndivi Jesucristo xa'a nivi.
5 Vará xina'á ña chitóni Ndios nixiyo se'é
ña noo nivi, ta vitin Níma Ndios sanativi
ña ñayó'o ini naapóstol xí'in naprofeta ña
kundaa ini na xa'a ña. 6 Ta vitin ndáto'on i
xí'in ndó ndí ña chitóni Ndios kúu ñayó'o:
Ñii káchí najudío ta xí'in nivi na on siví
najudío kúu, kúchiño na naki'in na ñava'a
ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndi'i nivi
na kúu sa'ya ndino'o ra. Ta ndi'i nivi na
ndino'o ini kándixa Jesucristo, nayó'o kúu
nasa'ya Ndios, ta ndatán yóo kua'a xiiña ñii
laá yikí koñu nivi saá yóo ndi'i nivi yó'o, saá
chi nivi yó'o yóo na ndatán yóo yikí koñu
Jesucristo.

7 Ta yi'i, xa'a ñava'a saní'i Ndios yi'i chi
taa ta va'a ká'no ini kúu ra, ta xa'a ña kómí
ra ndi'i ndee, Ndios sakuiso chiño ra yi'i
ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo.
8 Vará yi'i kúu i ñii taa ta ndáya'ví lo'o ní ka
noo ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, ta saá
ni, Ndios ke'é ra ñava'a ní xí'in i, chi taxi
ra nda'a i ñato'ó ká'no, ña kúu ña sakuiso
chiño ra yi'i ña ka'an ndoso i to'on va'a xa'a
Jesucristo noo nivi na on siví najudío kúu.
Ta ndáto'on i xí'in na ndí nivi na kándixa
Jesucristo naki'in na kua'a ní ñava'a nda'a
ra, tanda ni on kuchiño na ka'vi na ndasaá
kua'a ní kúu ña. 9 Vará Ndios chise'é ra noo
nivi ña kúu ña chitóni ra nda ñanoó, ta vitin
sakuiso chiño ra yi'i ña ndato'on i xí'in nivi
ña kundaa ini na yu kúu ña chitóni Ndios,
taa ta kisa va'a ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in
ña yóo ñoyívi nino. 10 Saá ke'é Ndios chi
kóni ra ndí vitin, xí'in ñava'a ké'é nivi na
kándixa Jesucristo, ndi'i naángel ná'no ta
xí'in ndi'i inka níma ña kómí ndayí ñoyívi
nino, kundaa ini ndi'i na ndí ndixa Ndios
kúu taa ta kómí ndi'i noo ñandíchí ndino'o.
11 Ñayó'o kúu ña chitóni Ndios nda kivi
noó, ta xí'in ña ke'é Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó, Ndios kisa ndivi ra ña chitóni ra
ñii ki'va ndatán yóo ña kóni ra. 12 Ta xa'a
ña kandixa yó Jesucristo ta ñii yóo yó táku
yó xí'in ra, kómí yó ndayí ña va'a nata'an
yó xí'in Ndios vitin, ta on vása yí'ví yó xaa
yatin yó noo Ndios ña ka'an yó xí'in ra.
13 Ta xa'a ñayó'o, ndúkú i noo ndó ña on
kuchuchú ini ndó xa'a ña xó'vi i vitin. Nda
víka, va'a ná kani sini ndó ndí ña xó'vi i
vitin kúu ña táxi i ñato'ó nda'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndí on kúchiño kundaa ini yó
ndasaá ká'no ní yóo ña kí'vi ini Jesucristo xíni ra mii yó

14 Ta xa'a ndi'i ñava'a ke'é ra xí'in yó,
ñii ñii kivi kúxítí i noo Yivá yó Ndios, ta
kúu Yivá Jesucristo Taa taKá'no noo yó,
15 ta kúu ra taa ta sákunaní yó "Yivá yó",
chi kisa va'a ra ndi'i mii yó, nivi na táku
ñoyívi yó'o, ta kisa va'a ra ndi'i na táku
ñoyívi nino. 16 Ta xa'a ña kómí ra ndi'i saá
noo ñava'a ndino'o, ndúkú i noo ra ña Níma
ra ná chikaa ña ndee ini ndó xa'a ña kútu
kuita ndó yichi Jesucristo. 17 Ta saá xa'a ña
ndáa ini ndó Jesucristo, ndixa kutaku ra ini
ndó ndi'i saá kivi. Ta ndúkú i noo Ndios ña
chindeé ra ndó'ó ña nduu ndó nivi na ndixa
kí'vi ní ini xíni na Ndios ta ñii ki'va saá
kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó, chi ñayó'o
kúu ña ndáya'ví ní ka noo ndi'i chiño va'a
kísa ndivi yó. 18 Ta saá ndó'ó ta xí'in ndi'i
nivi na ndíkon Ndios tondaa ndó noo ña
kundaa ini ndó ndasaá ví kónó ní nákaa
ña ndixa kí'vi ini Ndios xíni ra ndó'ó; ta
ndasaá ví síkón ní xáa ña kí'vi ini Ndios xíni
ra ndó'ó, ta ndasaá ví ká'no ní ndíka xáa ña
va'a kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó, ta ndasaá ví
yá'a ní káni xíká xáa ña kí'vi ini Ndios xíni
ra ndó'ó. 19 Ta nda ñii xiiña on vása ndi'i ña
kí'vi ní ini Jesucristo xíni ra ndó'ó. Ta vará
on vása kúchiño kundaa ini ndó ndasaá
kí'vi ní ini Jesucristo xíni ra ndó'ó, ta saá ni,
xáku ndá'ví i noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó
ña kundaa ini ndó ñayó'o. Ta saá kuchiño
naki'in ndó ndi'i ñava'a ña káku ini Ndios,
ta ñayó'o sakutú ña ini ndó ña tondaa ndó
kuu ndó nivi na nixino ndino'o.

20 Ta vitin ná kasa ká'no yó Ndios chi
ndee ra ña táku ini yó, xa yóo ti'va ña kasa
ndivi ña ná'no ní ka chiño va'a noo ña xáni
sini yó, chi Ndios kúchiño ra ke'é ra xí'in
yó kua'a ní ka ñava'a noo ña ndúkú yó noo
ra. 21 Ta va'a ndi'i mii yó, nivi na ñii yóo
táku xí'in Jesucristo, ¡ná ke'é yó ña chinóo
síkón ñato'ó Ndios! Saá ná koo ña kivi vitin
ta ndi'i saá kivi ña vaxi.

4

Tọ'on yó'o ká'ạn ña ndi'i nịvi na kándixa Jesucristo
xíni ñó'ó ñii kutakụ na xí'in ra

1 Ta yị'ị, tạa tạ nákaạ ini ve'e kạa xạ'ạ
ña kísa chiño ị nọọ Jesucristo, xáku ndá'ví ị
nọọ ndó'ó ná chikaạ ndó ndeẹ ña vivíi
kutakụ ndó ndạtán kóni ra, chi Ndios kạna
ra ndó'ó xạ'ạ ña kutakụ ndó saá. 2 Ta ndi'i
saá kịvị xíni ñó'ó kasa nịnọ xí'in mịi ndó ta
taxi ndó ñatọ'ó nda'ạ ndi'i nịvi. Ta ọn vá'a
kuu ndó nịvi na kama sásaạ ini mịi, ta xíni
ñó'ó koo ká'no ní ini ndó koni tá'an ndó, ta
xạ'ạ ña kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó, xíni ñó'ó
kundeé ini ndó xí'in tá'an ndó. 3 Ta Nímạ
Ndios ña tákụ ini yó kúu ña táxi ña ñii yóo
yó xí'in tá'an yó, ta kísa chiño ña xí'in yó
ña vạ'a kutá'an yó xí'in tá'an yó. Ta xạ'ạ
ñayó'o, ñii ñii ndó'ó, xíni ñó'ó chikaạ ndó
ndeẹ xí'in mịi ndó ña ọn ndi'i xạ'ạ ña vạ'a
kutá'an ndó xí'in tá'an ndó. 4 Saá chi ndi'i
mịi yó, nịvi na kándixa Jesucristo, ndạtán
yóo ñii lạá yịkí kọñu Jesucristo saá yóo yó.
Ta ñii lạá Nímạ Ndios kúu ña tákụ ini ndi'i
yó, ta ñii kúu ñavạ'a ká'no ndáti yó, chi
mịi yó kúu nịvi na kạna Ndios ña nduu yó
sạ'ya ra. 5 Ta ñii lạá kúu Tạa tạKá'no nọọ
yó, tạ kúu Jesucristo, ta ñii lạá kúu ñandạạ
kándixa yó, ta ñii lạá kúu xạ'ạ ña chịchi yó,
6 ta ñii lạá kúu Ndios, tạa tạ kúu Yivá ndi'i
yó, ta kúu ra tạa tạ xá'nda chiño nọọ ndi'i
yó, ta táxi ra ndeẹ ra nda'ạ yó ña kísa ndivi
yó chiño ra, ta tákụ ra ini ndi'i yó.

7 Ta xạ'ạ ña kúu Jesucristo tạa tạ vạ'a ní
ká'no ini, sạní'i ra ndeẹ vạ'a nda'ạ ñii ñii
mịi yó xạ'ạ ña kúchiño yó kasa ndivi yó
chiño ra. 8 Xí'in ña kẹ'é Jesucristo saá xí'in
yó, kụndivi tọ'on Ndios ña nịtaa na xịnạ'á,
ña káchí saá:

Tạa tạká'no ndạa ra kuạ'ạn ra nọọ síkón ní
ñoyívi nịno,
ta xạ'ạ ña kụndeé ra nọọ na sáạ ini xíni ña'á,
ta nayó'o nduu na napreso ra.
Ta saá tạa tạká'no yó'o sạní'i ra kuạ'ạ ní
ñavạ'a nda'ạ nịvi na ndíkọn ña'á,
saá káchí tọ'on Ndios.

9 Ta tọ'on Ndios yó'o kóni kachí ña ndí
Tạa tạKá'no yó'o kúu Jesucristo, tạa tạ ndạa
ñoyívi síkón nịno. Ta xí'in ñayó'o kúndạạ
ini yó ndí si'na ndạ ñoyívi nịno kẹẹ ra ta
nọo ra, kịxaạ ra ndạ nọọ nịnọ ní ñoyívi
yó'o. 10 Ta mịi tạa tạ nọo kịxaạ ndạ ñoyívi
yó'o kúu tạa tạ tuku ndạa ndạ mịi nọọ síkón
ní kạ nọọ ndi'i ñoyívi nịno. Saá kẹ'é ra
xạ'ạ ña sakutú ndi'i xí'in mịi ra ndíkạ níí
xiiña ñoyívi yó'o, ta sakutú ndi'i xí'in mịi
ra ndíkạ níí xiiña ñoyívi nịno. 11 Mịi tạyó'o
kúu Jesucristo, tạa tạ sạní'i ndeẹ vạ'a ñii
ñii nịvi na kạndixa ña'á. Ta tạxi ra ndeẹ
nda'ạ sava na ña kuu na naapóstol, nịvi na
kuạ'ạn kísa ndivi chiño Ndios; ta tạxi ra
ndeẹ nda'ạ sava na ña kuu na naprofeta,
nịvi na ká'ạn tọ'on ña táxi Nímạ Ndios
nda'ạ na; ta Jesucristo tạxi ra ndeẹ nda'ạ
sava na ña sakuịtạ ní'nó na tọ'on vạ'a xạ'ạ
mịi ra nọọ nịvi na ọn tạ'án konị sọ'o tọ'on
yó'o, ta tạxi ra ndeẹ nda'ạ sava na ña kuu
na napastor, ña kuiso chiño na xí'in nịvi na
kándixa mịi ra. Ta tạxi ra ndeẹ nda'ạ sava
nịvi ña kuu na namaestro, ña vạ'a saná'a
na nịvi ña vivíi kundikọn na yichị mịi ra,
tạa tạ kúu Jesucristo. 12 Ta Jesucristo sạní'i
ra ndeẹ vạ'a yó'o ñii ñii mịi yó nịvi na
kándixa ña'á, xạ'ạ ña kukomí yó ndeẹ ña
kasa ndivi yó chiño ra, ta xạ'ạ ña chindeé
tá'an yó ña vivíi kua'no ndi'i yó yichị ra.
13 Ta saá tọndạa ndi'i yó ña ñii nduu yó
xạ'ạ ña ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta
tọndạa yó nduu yó nịvi na ndixa xíni vạ'a
ra, ta ñii kịvị tọndạa yó nduu yó nịvi na
nịxịnọ ndino'o, ndạtán yóo mịi Jesucristo.
14 Ta saá ọn ke'é kạ yó ndạtán ké'é naválí,
chi naválí nónó násama na ña xáni sịnị na,
ta kama ní táxi xí'in mịi na ña inkạ nịvi
sandá'ví ña'á na, chi nịvi yó'o kúu na ndíchí
ní sịnị mịi, ta ti'va ní na chu'u na naválí ña
kundikọn na yichị ña ọn vása ndạạ. 15 Ta
mịi yó, ọn vása yóo kạ yó ndạtán yóo naválí,
ta xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni tá'an yó ta
ndatọ'on yó ñandạạ xí'in tá'an yó, chi saá
vạ'a kạ vạxi kua'no yó yichị Jesucristo, ndạ
tọndạa yó nduu yó ndạtán yóo ra. Saá chi
ndạtán yóo sịnị nịvi xí'in yịkí kọñu na, saá
yóo Jesucristo xí'in ndi'i nịvi na kándixa
ña'á. 16 Ta saá Jesucristo táxi ra ña vivíi
nakutá'an ñii ñii xiiña yịkí kọñu ra, xạ'ạ ña
ñii káchí ndi'i xiiña kísa chiño ña ndạtán
yóo nọọ xíni ñó'ó ñii ñii mịi ña. Ta saá ndi'i
mịi yó na kándixa Jesucristo, na kúu yịkí
kọñu ra, ndixa kua'no kạ yó yichị ra xí'in
ña ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó.

Tọ'on yó'o ká'ạn ndí nịvi na kándixa Jesucristo
xíni ñó'ó kutakụ vạ'a na chi xa nduu na nịvi na xạá ini

17 Xí'in ndạyí Jesucristo ndátọ'on ị xí'in
ndó ña ọn kutakụ kạ ndó ndạtán tákụ nịvi

na o̱n vása ndíko̱n Ndios, chi ni̱vi yó'o táku̱
na xáni si̱ni̱ na xa̱'a̱ ña kúu ndasaá kuiti
ña ma̱ni̱, ña o̱n vása ndáya̱'ví. 18 Ni̱vi yó'o
o̱n kúchiño kunda̱a̱ ini na ñanda̱a̱, chi táku̱
xíká ní na no̱o̱ Ndios, chi ni̱vi na naa ini
kúu na, ta na tá'yá ní ini kúu na, ta só'ó
ní na. 19 Ni̱vi yó'o o̱n vása kúka'an no̱o̱
mi̱i na, chi ni̱vi na ki̱sa só'ó va̱'a xí'in mi̱i
kúu na, ta nda̱ lo'o o̱n xi̱in na nasita xí'in
mi̱i na no̱o̱ ña o̱n vá'a. Ta nda̱ víka̱ táxi
xí'in mi̱i na ña ké'é na ndi'i saá no̱o̱ ña o̱n
vá'a án ñakini ña kútoo yi̱kí ko̱ñu na. 20 Ta
yichi̱ ña o̱n vá'a ña ndíko̱n ni̱vi yó'o, o̱n si̱ví
yichi̱ va̱'a Jesucristo kúu ña, ta yichi̱ va̱'a
Jesucristo kúu ña xa sa̱kuá'á ndó kundiko̱n
ndó. 21 Saá chi ndixa xa xi̱ni̱ so̱'o ndó
to̱'on va̱'a xa̱'a̱ Jesucristo, ta xa sa̱kuá'á ndó
kutaku̱ ndó nda̱tán kóni ra. Ta xa̱'a̱ ñayó'o,
vitin táku̱ ndó kísa ndivi ndó ñanda̱a̱ ña
sa̱ná'a Jesucristo. 22 Ta saá ndó'ó, xíni̱
ñó'ó sandakoo va̱'a ndó ndi'i yichi̱ yatá ña
o̱n vá'a no̱o̱ ni̱xika ndó xi̱taku̱ ndó xi̱na̱'á,
chi yichi̱ yatá yó'o kúu yichi̱ no̱o̱ xi̱xa'nda
chiño ña o̱n vá'a no̱o̱ ndó xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi
ndó ña o̱n vá'a ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu ndó.
Ta ña kútoo ní yi̱kí ko̱ñu ndó yó'o sa̱ndá'ví
ña ndó'ó chi o̱n vása ní-taxi ña ñava̱'a nda̱'a̱
ndó. 23 Ta vitin xíni̱ ñó'ó taxi xí'in mi̱i ndó
nda̱'a̱ Níma̱ Ndios ña ndasa xa̱á ña níma̱
ndó ta ndasa xa̱á ña si̱ni̱ ndó. 24 Ta xa̱'a̱
ña nduu ndó ni̱vi na xa̱á ini, xíni̱ ñó'ó taxi
ndó ná kasa chiño Níma̱ Ndios ini ndó, xa̱'a̱
ña nduu ndó ni̱vi na va̱'a ndino'o ini, ni̱vi
nayi̱i, ni̱vi nanda̱a̱, chi Ndios ki̱sa va̱'a ra
ndó'ó xa̱'a̱ ña to̱nda̱a ndó nduu ndó nda̱tán
yóo mi̱i ra.

25 Ta saá o̱n ka̱'an ka̱ ndó to̱'on vatá,
ta ndasaá kuiti nina to̱'on nda̱a̱ ka̱'an ndó
xí'in tá'an ndó. Saá chi nda̱tán yóo kua̱'a̱ ní
xiiña ña kúu yi̱kí ko̱ñu ñii ni̱vi, saá yóo yó,
chi ndi'i mi̱i yó, ni̱vi na kándixa Jesucristo
kúu yó yi̱kí ko̱ñu ra.

26 Ta ndó'ó, ni̱vi na kándixa Jesucristo, tá
kixá'á sa̱a̱ ini ndó, ta kama nasita xí'in mi̱i
ndó ko̱to̱ nakava ndó ke'é ndó ña o̱n vá'a.
Ta saá o̱n taxi ndó ña ndiníí ki̱vi̱ kunaka̱a̱
ña sá̱a̱ ini ndó. 27 Ta va̱'a ka̱ kama nandikó
ini ndó, ko̱to̱ taxi ndó ña kundeé ñaníma̱
ndiva̱'a ká'no no̱o̱ ndó.

28 Vará sava ndó'ó xi̱kuu ndó ni̱vi
nakuí'ná, ta vitin o̱n vá'a kasa kuí'ná ka̱
ndó, ta xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó chiño va̱'a,
ta va̱'a ná koni̱ ñó'ó ndó nda'a̱ ndó xa̱'a̱ ña
kasa chiño ndó. Ta saá kukomí ndó si̱'ún
ña kuchiño chindeé ndó ni̱vi na yóo ña xíni̱
ñó'ó ní no̱o̱.

29 Ta xíni̱ ñó'ó nasita xí'in mi̱i ndó no̱o̱ ña
o̱n ka̱'an ndó to̱'on ña o̱n vá'a ña satakué'e̱
níma̱ ni̱vi. Ta nda̱ víka̱, ka̱'an ndó to̱'on va̱'a
ña chindeé ni̱vi na kándixa Jesucristo ña
vivíi ka̱ kua'no na yichi̱ ra. Ta ka̱'an ndó
to̱'on ña chika̱a̱ ndee̱ va̱'a ini ni̱vi na xíni̱
so̱'o ña. 30 Ta o̱n ke'é ndó ña o̱n vá'a ña
taxi sakuchuchú ini Níma̱ Ndios, chi nda̱tán
yóo sello ñii ta̱chiño ká'no ña kísa nda̱a̱
xa̱'a̱ tutu, saá yóo Níma̱ Ndios ña táku̱ ini
yó. Saá chi ña táku̱ Níma̱ Ndios ini yó kísa
nda̱a̱ ña ndí kúu yó sa̱'ya ndino'o Ndios, ta
ndixa naki'in va̱'a ra mi̱i yó ki̱vi̱ ndikó tuku
Jesucristo ñoyívi yó'o.

31 Ta ndó'ó xíni̱ ñó'ó sandakoo ndó ña
táxi nákaa̱ ñayova̱ ini ndó, ta o̱n kuu ndó
ni̱vi na kama ní sá̱a̱ ini, ta ni o̱n kuu ndó ni̱vi
na kue̱'e̱ ní. Ta sandakoo ndó ña kini ndá'yi
ndó no̱o̱ inka̱ ni̱vi, ta sandakoo ndó ká'an
ndó to̱'on ndiva̱'a xí'in ni̱vi, ta sandakoo
ndó ká'an ndó to̱'on ña sátakué'e̱ ini ni̱vi,
ta sandakoo ndó ña táxi nákaa̱ ña o̱n vá'a
ini ndó xíni ndó inka̱ ni̱vi. 32 Ta xíni̱ ñó'ó
vivíi kuu ndó ni̱vi na va̱'a nata'an xí'in tá'an
ndó, ta kundá'ví ini ndó koni tá'an ndó, ta
kasa ká'no ini ndó xa̱'a̱ tá'an ndó, ñii ki̱'va
nda̱tán Ndios ki̱sa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi
ndó xa̱'a̱ ña ka̱ndixa ndó Jesucristo.

5

To̱'on yó'o ká'an ndí xíni̱ ñó'ó kutaku̱ yó nda̱tán táku̱ sa̱'ya ndino'o Ndios

1 Xíni̱ ñó'ó chika̱a̱ ndó ndee̱ ña ke'é ndó
ñava̱'a nda̱tán ké'é Ndios. Saá chi sa̱'ya
Ndios kúu ndó ta kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó.
2 Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó.
Saá chi Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra mi̱i yó,
ta ni̱to̱nda̱a ra ni̱so̱ko̱ xí'in mi̱i ra ta ni̱xi'i̱
ra xa̱'a̱ yó. Ta ña Jesucristo ni̱so̱ko̱ xí'in mi̱i
ra, yóo ña nda̱tán ni̱xi̱yo ña ni̱so̱ko̱ ni̱vi kiti̱
no̱o̱ nama̱ yi̱i, ta Ndios ku̱si̱i ini ra ña xá'an
támi ní ñi̱'ma̱ ña ke̱e no̱o̱ xá'mi na kiti̱ yó'o.

3 Ndó'ó kúu ni̱vi na ndíko̱n Ndios, ta̱a ta̱
kúu ta̱yi̱i. Ta xa̱'a̱ ñayó'o ndó'ó xíni̱ ñó'ó
kuu ndó ni̱vi na táku̱ ndii no̱o̱ ra. Ndó'ó
na kúu nata̱a, nda̱ lo'o o̱n ki̱'vi ndó kua̱chi
xí'in náña'a̱ ná o̱n si̱ví násí'í ndó kúu. Ta
ndó'ó na kúu náña'a̱, nda̱ lo'o o̱n ki̱'vi ndó
kua̱chi xí'in nata̱a na o̱n si̱ví yi̱i ndó kúu.
Ni nda̱ lo'o o̱n ke'é ndó ñakini xí'in ta̱a án
xí'in ña'a̱. Ta o̱n vá'a kuu ndó ni̱vi na chika̱a̱
ndee̱ xa̱'a̱ ña kukomí na kua̱'a̱ ní ka̱ ña kúsi̱i

ní ini na xíni na. 4 Ọn vá'a ndatọ'on ndó
tọ'on kini, ni ọn vá'a ka'an ndó tọ'on ña ọn
kọó ya'vi kómí, ni ọn ka'an ndó tọ'on ña
sákuka'an nọọ nivi. Saá chi ndi'i nọọ tọ'on
ọn vá'a yó'o ọn vása va'a kee ña yu'u nivi na
ndíkọn Ndios. Ta nda víka, xíni ñó'ó ka'an
ndó tọ'on va'a, ña táxi ña táxa'vi ña'á nda'a
Ndios. 5 Va'a ná kundaa va'a ini ndó ndí
nivi na ọn xiin sandakoo ndíkọn na yichi ọn
vá'a, nivi yó'o ọn siví sa'ya ndino'o Ndios
kúu na, ta ọn vása kómí na ndayí kutaku
na ñoyívi nọọ xá'nda chiño Jesucristo xí'in
Ndios. Sava nivi yó'o kúu nataa na xíka
kí'vi kuachi xí'in náña'a ná ọn siví násí'í
na kúu, án náña'a ná xíka kí'vi kuachi xí'in
nataa na ọn siví yii ná kúu, án nivi na xíka
ké'é ndi'i saá nọọ ñakini xí'in tá'an na. Ta
sava nivi yó'o nina kuiti chíkaa na ndee ña
kukomí na kua'a ní ka ñakuíká. Ñii kúu
nivi yó'o xí'in nivi na kísa ká'no ndios vatá
ña kúu ídolo, chi ñakuíká ñoyívi yó'o yóo
ña ndatán yóo ndios mii na. 6 Ta saá ọn
taxi ndó nda ñii nivi sandá'ví na ndó'ó xí'in
ña ká'an na tọ'on vatá xí'in ndó, chi ndixa
Ndios saxọ'vi ní ra nivi na kúu na toon ini,
na kúu na ọn xiin chikaa sọ'o tọ'on ra. 7 Ta
xa'a ñayó'o ọn kundikọn ndó yichi nivi na
toon ini yó'o, ta nda lo'o ọn ke'é ndó ña ọn
vá'a ndatán yóo ña ké'é na.

8 Kivi ña ọn ta'án kandixa ndó Jesucristo,
ta xitaku ndó yichi ọn vá'a nọọ naa ní. Ta
vitin xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in
Jesucristo, táku ndó yichi va'a nọọ yé'e
ño'ọ. Ta xa'a ñayó'o xíni ñó'ó chikaa ndó
ndee ña kutaku ndó ndatán táku nivi na
ndino'o ndíkọn yichi va'a yó'o, 9 chi Níma
Ndios ña táku ini ndó kísa chiño ña ini
ndó xa'a ña ke'é ndó ndi'i saá nọọ ñava'a,
ñandaa, ta ñandixa. 10 Ndi'i saá kivi va'a
ná sakuá'á ndó ña kundaa ini ndó yu kúu
ñava'a ke'é ndó ña sakusii ndó ini Ndios.
11 Ta nda lo'o ọn taxi xí'in mii ndó ke'é
ndó ña ọn vá'a, ndatán yóo ña ké'é nivi
na ndíkọn yichi nọọ naa ní, chi ña ọn vá'a
ké'é na ọn vása ndáya'ví ña. Ta va'a ka ná
ndatọ'on ndó xí'in nivi yó'o ña kundaa ini
na ndí ña ké'é na kúu ña ọn vá'a. 12 Ndixa
ña ka'an ní nọọ kúu ña ndatọ'on yó xa'a ña
kini ní ké'é se'é nivi na ndíkọn yichi ọn vá'a
nọọ naa ní. 13 Ta saá ni, tá yé'e ño'ọ nọọ naa
ní, ta sánativi ña ndi'i ña ké'é nivi na xíka
nọọ naa yó'o. Ta ndatán yóo ño'ọ yé'e yó'o,
saá yóo Jesucristo, chi sánativi ra ndi'i ña
yóo ini yó, án ñava'a án ña ọn vá'a kúu ña.
14 Ta xa'a ñayó'o, yóo ñii tọ'on ndíchí ña xa
xíni yó ña káchí saá:

Nakáxín ini ndó'ó, nivi na kísin;
nakuita ndó'ó, nivi na yóo ndatán yóo nivi
na nixi'i.
Koo ti'va ndó, ta ño'ọ ña yé'e ña káku ini
Jesucristo naye'e ña ini ndó,
saá káchí tọ'on ndíchí ña xa xíni yó.

15 Ta saá koto va'a xí'in mii ndó ndasaá
xíni ñó'ó va'a kutaku ndó. Ọn kutaku ndó
ndatán táku nivi na kí'ví sini, ta va'a kutaku
ndó ndatán táku nivi na ndíchí sini. 16 Saá
chi vitin kivi táku yó ñoyívi, yóo kua'a ní
nivi na ké'é ndi'i saá nọọ ña ọn vá'a. Ta
saá xíni ñó'ó ndukú ndó yichi ndasaá ke'é
ndó ndi'i saá nọọ ñava'a. 17 Ọn kuu ndó nivi
na kí'ví sini, ta va'a kuu ndó nivi na xáni
sini xa'a yu kúu ñava'a kóni Ndios. 18 Ọn
kuu ndó nivi na xí'i ní nduta vino án inka
ndutа tá sáxíini nivi, chi ndutа yó'o sándi'i
rá ndee ndó ña ọn kuchiño ka'nda chiño
ndó nọọ mii ndó. Ta va'a ka kuu ndó nivi na
chútú ini xí'in Níma Ndios ña ka'nda chiño
ña nọọ ndó. 19 Ta kivi nákutá'an ndó xa'a
ña kísa ká'no ndó Ndios, ta va'a kata ndó
yaa yii ña vaxi nọọ ñii xiiña tọ'on Ndios, ña
naní Salmos. Ta saá tuku va'a kata ndó yaa
yii ña ká'an ñava'a livi xa'a Ndios, ta kata
ndó inka yaa yii ña kísa ká'no ndó Ndios.
Saá xí'in ndino'o ní ini ndó kata ndó kasa
ká'no ndó Ndios. 20 Ta ndi'i saá kivi xí'in
ndayí kivi Jesucristo, Taa taKá'no nọọ yó,
ka'an ndó, kachí ndó: "Táxa'vi ún, Yivá yó
Ndios xa'a ndi'i ñava'a ké'é ún xí'in ndi",
kachí ndó xí'in ra.

Tọ'on yó'o ká'an ndí nivi na tọnda'a xíni ñó'ó kasa tọ'ó tá'an na

21 Ndi'i yó, nivi na kándixa Jesucristo
xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii yó ña kasa
chiño yó nọọ tá'an yó. Ña ke'é yó saá saná'a
ña ndí ndino'o kísa tọ'ó yó Jesucristo.

22 Ta saá ndi'i náña'a ná yóo yii xíni ñó'ó
kasa nino xí'in mii ná ña kasa chiño ná
nọọ yii ná, ndatán yóo ña kísa chiño ná
nọọ Jesucristo, Taa taKá'no nọọ yó. 23 Ta
ñii ki'va ndatán Jesucristo yóo ra kúu ra
sini nivi na kándixa ña'á, saá taa ta yóo
násí'í, yóo ra kúu ra sini násí'í ra. Ta
Jesucristo kúu Taa ta Sákaku ndi'i nivi na
kándixa ña'á, ta nayó'o ndatán yóo yikí
kọñu Jesucristo, saá yóo na. 24 Ta xa'a
ñayó'o, ñii ki'va ndatán nivi na kándixa

Jesucristo xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii na
xa'a ña kasa ndivi na ndi'i ña xá'nda chiño
ra, saá ñii ñii ña'a ñá yóo yii xíni ñó'ó kasa
nino xí'in mii ñá xa'a ña kasa ndivi ñá ndi'i
ña xá'nda chiño yii ñá noo ñá.

25 Ta ñii ñii taa ta yóo ñásí'í xíni ñó'ó
ndixa kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra, ñii
ki'va ndatán kí'vi ini Jesucristo xíni ra nivi
na kándixa ña'á, tanda taxi xí'in mii ra ña
nixi'i ra xa'a nayó'o. 26 Jesucristo kisa ndivi
ra ñayó'o xa'a ña ndasa yii ra nivi yó'o na
kúu na kándixa ña'á. Ta xí'in to'on va'a
ña ká'an xa'a ra ña chikaa so'o na, ta xí'in
takuií tá chichi na xa'a ña kandixa na ra,
Jesucristo ndasa yii ra na. 27 Ta ke'é ra
ñayó'o xa'a ña kuchiño va'a naki'in ra nivi
yó'o kivi kuita na noo ra. Ta ndatán yóo
ñii ña'a ñá xa yóo ti'va ñíndichi noo yóo
viko tonda'a ñá, saá livi koo kuita nivi na
kándixa Jesucristo noo ra kivi vaxi. Saá chi
Jesucristo sandoo ra ndi'i kuachi na, xa'a
ña nduu na ndatán yóo ña'a ñá livi ndíxin
ñá tonda'a ñá, ta livi ka ví yíta ndii xíto ndi'i
mii ñá, ta nda lo'o on koó nda ñii machi,
ni nda ñii ña kúu tii kómí ñá. 28 Ñii ki'va
ndatán kí'vi ini taa xíni ra yikí koñu mii ra,
saá xíni ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í ra.
Saá chi taa ta ndixa kí'vi ini ra xíni ra ñásí'í
ra, xí'in ña ké'é ra saá, ndixa kí'vi ini ra
xíni ra mii ra, chi ndatán yóo ñii laá nivi
saá yóo taa xí'in ñásí'í ra. 29 Nda ñii taa on
kiví kusaa ini ra koni ra yikí koñu mii ra. Ta
nda víka, vivíi ndáa ra ta kísa mani ra yikí
koñu ra. Ndixa Jesucristo va'a kísa mani ra
nivi na kándixa ña'á, na kúu yikí koñu ra,
ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó ke'é ñii ñii taa xí'in
ñásí'í ra, chi yikí koñu mii ra kúu ñá. 30 Ndi'i
mii yó nivi na kándixa Jesucristo, ndatán
yóo kua'a ní xiiña yikí koñu ra saá yóo yó.
31 Ta to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí
ña saá: "Xa'a ña tonda'a ñii taa xí'in ñásí'í
ra, xíni ñó'ó sandakoo ra ve'e yivá si'í ra, ta
ñii nduu ra xí'in ñásí'í ra. Ta ovi nivi yó'o
saá nduu na ñii laá nivi kuiti", káchí to'on
Ndios. 32 Xa ndato'on i xí'in ndó ndí ndatán
yóo taa xí'in ñásí'í ra, saá yóo Jesucristo
xí'in mii yó nivi na kándixa ña'á. Ta to'on
yó'o kúu ña yo'vi ní kundaa ini yó. 33 Inka
to'on ká'an i xí'in ndó vitin kúu ñayó'o: Ñii
ñii taa xíni ñó'ó kuki'vi ini ra koni ra ñásí'í
ra, ñii ki'va ndatán kí'vi ini ra xíni ra mii ra.
Ta ñii ñii ña'a ñá yóo yii, xíni ñó'ó kasa to'ó
ñá yii ñá.

6

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó vivíi ke'é nivi na kúu sa'ya ta na kúu yivá si'í xí'in tá'an na

1 Ndó'ó naválí, kasa ndivi ndó ña xá'nda
chiño yivá si'í ndó noo ndó, chi ña kísa
ndivi ndó saá kúu ña ké'é ndó ñandaa ña
kúu chiño noo ndó xa'a ña kándixa ndó
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 2 Saá chi
yóo ndayí Ndios ña nitaa taMoisés kuiya
xina'á, ña káchí saá: "Ná kasa to'ó yó yivá
si'í yó", káchí ña. Ta ndayí Ndios yó'o kúu
ñanoó ña káchí naki'in nivi ñava'a xa'a ña
kísa ndivi na ña. 3 Ñava'a yó'o ña káchí
Ndios naki'in nivi xa'a ña kísa to'ó na yivá
si'í na, kúu ña koo ñava'a xí'in nayó'o, ta
na'á ní kutaku na ñoyívi yó'o.
4 Ta ndó'ó na kúu yivá si'í, on ke'é ndó ni
on ka'an ndó ña kúu ña sasaa ini sa'ya ndó.
Nda víka, vivíi sakua'no ndó sa'ya ndó,
saná'a ndó na ñandaa, nasita ndó na noo
ña on vá'a, ta ndato'on ndó xí'in na ndasaá
xíni ñó'ó kundikon na yichi Jesucristo.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó vivíi ke'é nivi
na kúu naesclavo ta na kúu napatrón xí'in tá'an na

5 Sava ndó'ó kúu nivi naesclavo na on
vása kómí ndayí sandakoo ña kísa chiño
ndó noo nivi na kúu napatrón ndó ñoyívi
yó'o. Ta saá mii ndó xíni ñó'ó kasa ndivi
ndó ña xá'nda chiño napatrón ndó, ta xí'in
ña yiyo ini ndó, ta xí'in ñato'ó ní, ta xí'in ña
ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño noo
napatrón ndó. Ndatán vivíi kísa chiño ndó
noo Jesucristo, ñii ki'va saá va'a kasa chiño
ndó noo napatrón ndó.
6 On vá'a kuiti chikaa ní ndó ndee kasa
chiño ndó tá mií yóo tapatrón ndó xíto ra
ndasaá kísa chiño ndó, ta ndi'i saá yichi
vivíi kasa chiño ndó, tá yóo, án tá on koó
napatrón ndó xíto na ndó'ó kísa chiño ndó.
Saá chi on siví ndasaá kuiti xa'a ña sakusii
ndó ini nivi kúu ña kísa ndivi ndó chiño,
ta xa'a ña ndixa sakusii ndó ini Jesucristo
kúu ña kísa ndivi ndó chiño. Ta saá xí'in
ña ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó chiño
ndatán kóni Ndios ke'é ndó. 7 Ta xí'in
ñasii ini ndó va'a kasa chiño ndó, chi on
siví noo nivi kuiti kúu ña kísa chiño ndó,
ta ndixa noo Jesucristo kúu ña kísa chiño
ndó. 8 Saá chi kúndaa ini yó ndí kivi vaxi
Jesucristo taxi ra ñava'a nda'a ñii ñii mii
yó ñii ki'va ndatán yóo chiño kisa ndivi yó,

án nivi naesclavo kúu yó, án nivi na on siví naesclavo kúu yó.

9 Ta ndó'ó, nivi na kúu napatrón, ñii ki'va
xí'in ñato'ó kasa ndivi ndó xí'in ndi'i nivi
na kísa chiño noo ndó. On vá'a ka'an ndó
xí'in na ndí ndeé ní yo'vi saxo'vi ndó na tá
on vá'a kísa ndivi na chiño. Ta xíni ñó'ó
naká'án ndó ndí ñoyívi nino yóo ñii laá
Ndios, ta kúu taKá'no noo ndó'ó ta kúu ra
taKá'no noo nivi na kísa chiño noo ndó. Ta
taKá'no yó'o on vása nákaxin ra nivi, án
naesclavo kúu na, án napatrón kúu na, saá
chi ñii ndáya'ví ndi'i nivi noo ra.

To'on yó'o ká'an xíni ñó'ó kundixin yó ndi'i ndee Ndios ña kundeé yó noo ña on vá'a

10 Nañani yó xí'in nákiva yó, xa yatin
tondaa i sandi'i i taa i noo tutu yó'o. Ta
saá kóni i ña chikaa so'o ndó to'on ña ndá-
to'on i xí'in ndó vitin, ña káchí saá: Xa'a ña
ñii yóo ndó táku ndó xí'in Jesucristo, taxi
ndó ña chikaa ra ndee ra ini ndó xa'a ña
kuu ndó nivi na kómí ndee ña kundeé ndó
noo ña on vá'a. 11 Saá chi ñii ñii ndó'ó na
kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó kundixin ndó
ndi'i ndee Ndios ña kuchiño ndó kundeé
ndó noo ndee ñaníma ndiva'a. 12 Saá chi
ndixa on siví nivi kuiti kúu na káni tá'an
xí'in yó, ta ndixa ña káni tá'an xí'in yó
kúu ña on kúchiño koto yó xí'in nduchu
noo yó, chi kúu ña kua'a ní ñaníma ndiva'a
ná'no ta kúu ña inka noo ndee ndiva'a.
Ta ñaníma ndiva'a xí'in ndee ndiva'a yó'o
kúu ña xá'nda chiño vitin noo yichi on
vá'a ña naa ní ñoyívi yó'o. Ta kua'a ní
ñaníma ndiva'a ña káni tá'an xí'in yó kúu
ña xíka noo síkón ñoyívi yó'o. 13 Ta xa'a ña
yóo kua'a ní ñaníma ndiva'a káni tá'an ña
xí'in ndó, ñii ñii ndó'ó xíni ñó'ó kundixin
ndó ndi'i ndee Ndios. Saá chi ndee Ndios
yó'o ndatán yóo ña ndíxin natropa na káni
tá'an, saá yóo ña. Tá ndíxin ndó ndi'i
ndee Ndios, ta saá on taxi ndó ña kundeé
ñandiva'a noo ndó. Ta saá tá ndi'i niya'a
ña káni tá'an ñandiva'a xí'in ndó, ta kútu
va'a kuita ndó yichi Ndios, chi on vása
ní-kuchiño ñandiva'a noo ndó. 14 Va'a kútu
kuita ndó yichi Ndios, chi ndatán yóo kaa
ña chíko'ni natropa toko na ña táxi ndee
na, saá yóo to'on ña ndixa, chi ñandixa
yó'o táxi ña ndee ini ndó. Ta ndatán yóo
kaa ña nákasi natropa kándíká na xa'a ña
on satakué'e ña'á na, saá yóo ñandaa kísa
ndivi ndó xa'a ña on kuchiño ñandiva'a
satakué'e ña ndó'ó. 15 Ta ndatán xa kama
ní yóo xa'a natropa ña kee na ko'on na,
saá ndó'ó xíni ñó'ó kama koo ti'va xa'a
ndó ña kee ndó ko'on ndó ndato'on ndó
to'on va'a, ña káchí saá: "Xa'a ña kisa ndivi
Jesucristo, ndi'i nivi kúchiño na nakutá'an
va'a na xí'in Ndios vitin." 16 Ta ndatán yóo
escudo ña ndáa yikí koñu natropa, saá yóo
ña ndino'o ini ndó ndáa ini ndó Jesucristo.
Saá chi ña ndáa ini ndó Jesucristo, ñayó'o
sási ña noo ndi'i ña on vá'a ña kúu ña
tí'ví ñandiva'a xa'a ña satakué'e ña ndó'ó.
17 Ndatán yóo casco ña ndási sini natropa
ña on vása táxi takué'e sini na, saá yóo ndee
Jesucristo ña sákaku ra ndó'ó noo ña on
vá'a ña sándi'i xa'a ndó. Ta ndatán yóo
espada siin ña kúchiño kundeé noo ndi'i ña
on vá'a, saá yóo to'on Ndios ña táxi Níma
Ndios nda'a ndó. 18 Va'a saá kundixin ndó
xí'in ndi'i ndee Ndios, ta on sandakoo ndó
ká'an ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi. Ta xí'in
to'on ña táxi Níma Ndios nda'a ndó, ka'an
ndó ndukú ndó ñava'a noo ra. Ta kundito
káxín ndó, ta on sandakoo ndó ká'an ndó
ndúkú ndó noo Ndios xa'a ndi'i nivi na
kándixa Jesucristo. 19 Ta va'a ka'an ndó
ndukú ndó noo Ndios xa'a i ña taxi ra ndee
ini i ña on kuyi'ví i ndato'on i to'on va'a
xa'a Jesucristo xí'in nivi. To'on va'a yó'o
kúu ña nixiyo se'é, ta vitin Ndios kóni ra
ña kundaa ini nivi yu kúu ña chitóni ra nda
ñanoó. 20 Vará nákaa i ini ve'e kaa vitin,
ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña ndato'on i
to'on va'a yó'o xí'in nivi. Ta xáku ndá'ví i
noo ndó ña ndukú ndó noo Ndios xa'a i ña
ná taxi ra ndee ña on kuyi'ví i ka'an i xí'in
nivi xa'a Jesucristo, chi ñayó'o kúu chiño
noo i.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Éfeso

21 Kóni i ña kundaa ini ndó ndasaá yóo i
yó'o, ta yu kúu ña ndó'o i. Ñakán tí'ví i
tañani yó taTíquico taa ta kúu ta kí'vi ní
ini yó xíni yó, ta vitin kee ra ñoo yó'o ta
xaa ra koto ra ndó'ó. TaTíquico yó'o kúu
taa tandaa, ta ñii káchí yóo ra kísa chiño ra
ndatán kísa chiño yó noo Jesucristo, ta vivíi
kísa ndivi ra chiño ra ndi'i saá kivi. 22 Ta yi'i
tí'ví i ra xaa ra noo ndó ña ndato'on ra xa'a i
ta ndasaá yóo chiño ké'é i. Ta ndato'on ra
to'on ña chikaa ra ndee ini ndó.

23 Ta vitin, nañani yó xí'in nákiva yó,
ká'an i ndúkú i noo Yivá yó Ndios ta noo

Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña taxi ra
kunakaa ñava'a ini ndó. Ná taxi ra ndee
ra kunakaa ña ini ndó'ó ña kuki'vi ini ndó
koni tá'an ndó. Ná chindeé ra ndó'ó xa'a ña
ndino'o ní ka ini ndó kandixa ndó ra. 24 Ná
ke'é Ndios ñava'a ní xí'in ndi'i nivi na kúu
na on vása sándakoo ña ndixa kí'vi ini na
xíni na Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá
ná koo.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

Xí'in to'on yó'o taPablo xí'in taTimoteo chíndeé na nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

1 Yi'i, taPablo, xí'in taTimoteo, kúu ndi
nataa na kísa chiño noo Jesucristo, ta vitin
táa ndi tutu yó'o ña ndato'on ndi xí'in
ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na táku
ñoo Filipos. Ta sava ndó'ó kúu nivi na
ndíso chiño xí'in nivi na kándixa Jesucristo
ñoo ndó, ta sava ndó'ó kúu nivi na ndíso
chiño xa'a ña chindeé ndó nivi na kándixa
Jesucristo yó'o. 2 Ta ndúkú ndi noo Yivá
yó Ndios ta noo Jesucristo, Taa taKá'no noo
yó, ña ná ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó, ta ná
taxi ra koo ñava'a ini ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo xáku ndá'ví ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

3 Ndi'i yichi ña xáni sini i xa'a ndó'ó,
ta ndixa táxi i ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios,
ta kúu taa ta kísa to'ó i. 4 Ta ndi'i yichi
ña ká'an i xí'in Ndios, ta xí'in ñasii ní ini i
ndúkú i noo ra ñava'a xa'a ndó'ó. 5 Saá
chi nda kivi nóó kandixa ndó Jesucristo
tanda kivi vitin, ñii kúu chiño kísa ndivi
yó, ña kúu ña sákuita ní'nó yó to'on va'a
xa'a Jesucristo. 6 Ta ndixa kúndaa ini i
ndí Ndios, taa ta kixá'á ké'é chiño va'a ini
ndó, on sandakoo ra kasa chiño ra ini ndó
nda kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.
7 Va'a xáni sini i saá xa'a ndó chi ndi'i saá
kivi ñó'o ini i xa'a ndó, chi kí'vi ní ini i xíni i
ndó'ó. Ta ndó'ó xí'in yi'i, ñii káchí Ndios
ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó ndi'i saá kivi,
án kivi nákaa i ini ve'e kaa kúu ña, án kivi
ñíndichi i noo nachiño ta ndákuiin i ká'an i
xí'in na xa'a ña kundaa ini na ndí ñandaa
kúu to'on va'a xa'a Jesucristo. 8 Mii Ndios
xíni ra ndasaá ndeé ní kí'vi ini i xíni i ndó'ó,
chi ini Jesucristo kúu noo káku ña kí'vi ní
ini i xíni i ndó'ó. 9 Ta ndúkú i noo Ndios
xa'a ndó ndí ñii ñii kivi ná kuki'vi ka ini
ndó koni ndó Ndios, ta ñii káchí saá kuki'vi
ka ini ndó koni ndó nivi. Ta ndúkú i noo
ra ña taxi ka ra ñandíchí ra sini ndó, ta
taxi ra ña kundaa ka ini ndó yu kúu ñava'a,
10 xa'a ña kuchiño ndó nakaxin ndó ñava'a
ña ndáya'ví ka. Ta saá kutaku ndii ndó
ñoyívi yó'o, ta on kuchiño nivi naní'i na ña
chikaa na kuachi sata ndó. Saá va'a kutaku
ndó anda kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi
yó'o. 11 Ta taxi ndó ná kasa chiño Jesucristo
ini ndó ña chindeé ra ndó'ó nduu ndó nivi
na va'a ini, ta ná chindeé ra ndó'ó ña kasa
ndivi ndó kua'a ní chiño va'a. Saá ke'é ndó
xa'a ña chinóo síkón ndó ñato'ó Ndios, ta
kua'a ní nivi kasa ká'no na ra.

TaPablo ká'an ra ndí táku ra xa'a ña kasa chiño ra noo Jesucristo

12 Nañani yó xí'in nákivá yó, kóni i ña
kundaa ini ndó'ó ndí ña yo'vi ndó'o i ña
nákaa i ini ve'e kaa yó'o kúu ña chíndeé xíta
ní'nó ka to'on va'a xa'a Jesucristo. 13 Saá
chi ndi'i natropa na kúu na ndíso chiño
xí'in ve'e tarey, ta ndi'i nivi na táku ñoo
yó'o, nayó'o kúndaa ini na ndí xa'a ña kísa
chiño i noo Jesucristo kúu i taa ta nákaa
preso nó'ni xí'in cadena ini ve'e kaa yó'o
vitin. 14 Ta ña nákaa i ini ve'e kaa kúu
ñava'a chíkaa ndee ini kua'a ní nivi na
kándixa Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, on vása
yí'ví nayó'o, ta xí'in ña ndino'o ini na ká'an
ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo.

15 Sava nivi yó'o na ká'an ndoso to'on
va'a xa'a Jesucristo, ké'é na saá xa'a ña
kuíni ini na xíni na yi'i, án xa'a ña kóni
na ña kanóo síkón ka ñato'ó mii na noo
ñato'ó yi'i. Ta ndixa yóo inka sava nivi na
xí'in ña ndino'o ini na ká'an ndoso na to'on
va'a yó'o. 16 Ta nivi na ká'an ndoso to'on
va'a xa'a Jesucristo xa'a ña kuíni ini na xíni
na yi'i, nayó'o xáni ini na ndí xa'a ña ké'é
na saá, táxi na ña xo'vi ka ini i nákaa i ini
ve'e kaa yó'o. 17 Ta sava nivi kí'vi ní ini
na xíni na yi'i, ta xí'in ña ndino'o ini na
ká'an ndoso na to'on va'a xa'a Jesucristo.
Ta nayó'o kúndaa ini na ndí Ndios nakaxin
ra yi'i ña ndakuiin i noo nachiño ndí to'on
va'a xa'a Jesucristo kúu ñandaa. 18 Ta va'a
ní, chi ndi'i nivi yó'o ká'an ndoso na to'on
va'a xa'a Jesucristo. Vará sava nayó'o on
sivi xí'in ña ndino'o ini na kúu ña ká'an na
to'on va'a xa'a Jesucristo, ta inka nivi xí'in
ña ndino'o ini na ká'an na to'on va'a xa'a ra,
ta saá ni, ndi'i nayó'o ká'an ndoso na to'on
va'a xa'a Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ndixa
kúsii ní ini i, ta ñii ñii kivi kusii ní ka ini i.

19 Saá chi kúndaa ini i ndí xí'in ña xáku
ndá'ví ndó noo Ndios xa'a i, ta xí'in ña
chíndeé Níma Jesucristo yi'i, ndixa kee i
ko'on ndíka i noo ña xó'vi i vitin. 20 Ta
ndáa ini i ndí on sandakoo i kasa ndivi i ña
sakuiso chiño Ndios yi'i. Ta saá on koó xa'a
ña kuka'an noo i. Nda víka, xí'in ña ndino'o
ini i, ndáa ini i ndí ndatán vabove xa kisa
ndivi i chiño ña sakuiso chiño Jesucristo
yi'i nda kivi vitin, ta ñii ki'va saá kasa
ndivi i chiño yó'o ñii ñii kivi ña vaxi. Ta
saá, án ña táku ka i, án ña ka'ni na yi'i,
ná kuu ña xa'a ña chinóo síkón i ñato'ó
Jesucristo. 21 Saá chi tá táku ka i, ta xa'a ña
kasa chiño i noo Jesucristo kúu ña kutaku i.
Ta tá kixaa ña nixi'i i, ta ñayó'o kuu ña
ndáya'ví ní ka noo i. 22 Ta saá ni, táná
kutaku ka i ñoyívi yó'o, ta ñayó'o taxi ña
kuchiño kasa ndivi ka i chiño Jesucristo ña
chindeé i nivi. Ta saá on vása xíni i yukú
ñava'a yó'o nakaxin i. 23 ¿Án kusii ka ini i
kivi i? ¿Án kusii ka ini i kutaku ka i ñoyívi
yó'o? Yo'vi ní nakaxin i yukú ñava'a kóni i.
Saá chi kúsii ní ini i sandakoo i ñoyívi yó'o,
ta ko'on i kutaku i xí'in Jesucristo, chi ña
va'a ka noo i kúu ña kutaku i xí'in ra ñoyívi
nino. 24 Ta saá ni, xa'a ña chindeé i ndó'ó,
va'a ka ná kutaku i ñoyívi yó'o. 25 Ta
xa'a ñayó'o, ndáa ini i ndí Ndios taxi ra
ña kutaku ka i ñoyívi yó'o xí'in ndó, chi
saá kuchiño i chindeé i ndó'ó ña va'a ka
kundikon ndó yichi Jesucristo, ta kunakaa
kua'a ka ñasii ní ini ndó chi kándixa ndó ra.
26 Tá taxi Ndios ña tuku xaa i koto i ndó'ó,
ta saá kukomí ndó kua'a ní ka xa'a ña kasa
ká'no ndó Jesucristo.

27 Ta ñii laá ña xáku ndá'ví i noo ndó
kúu ñayó'o: Vivíi kutaku ndó ndatán va'a
táku nivi na xí'in ña ndino'o ini kándixa
na to'on va'a xa'a Jesucristo. Tá ke'é ndó
saá, ta kusii ní ini i xa'a ndó. Saá chi, tá
xaa i koto i ndó'ó, án tá kuiti koni so'o i
to'on xa'a ndó, ta kundaa ini i ndí ñii yóo
níma ndó táku ndó yichi Jesucristo, ta ñii
káchí chíkaa ndó ndee ña va'a ndakuiin ndó
xa'a to'on va'a xa'a Jesucristo ña kúu ña
kándixa yó. 28 Ta nda lo'o on kuyi'ví ndó
noo nivi na kúu na sáa ini xíni na ndó'ó
xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. Ta ña on
vása yí'ví ndó noo nivi yó'o, kúu ña sáná'a
noo na ndí yichi ndíkon na kúu yichi noo
kua'an na ndi'i xa'a na, ta noo mii ndó
sáná'a ña ndí ndixa Ndios sakaku ra ndó'ó
ña on ndi'i xa'a ndó. 29 Ta Ndios xa nataxi
ra ovi ñato'ó ná'no nda'a ndó'ó, nivi na
ndíkon ña'á. Ñii ñato'ó ká'no yó'o kúu ña
taxi ra ña kándixa ndó Jesucristo, ta inka
ñato'ó ká'no kúu ña taxi ra ña kúchiño ndó
xo'vi ndó xa'a Jesucristo ñoyívi yó'o. 30 Ta
ndi'i mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ñii
káchí xó'vi yó vitin xa'a ña kándixa yó ra.
Kivi xina'á xa xito ndó ndasaá chikaa i ndee
noo ña yo'vi ní nindo'o i, tanda kivi vitin
xíni so'o ndó ndasaá chíkaa i ndee noo ña
yo'vi ndó'o i.

2

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo kisa nino xí'in mii ra,
ta xa'a ñayó'o Ndios kisa ká'no ní ña'á ra

1 Jesucristo chíkaa ra ndee ini mii yó, nivi
na kándixa ña'á, ta xa'a ñayó'o, kúchiño
yó chikaa yó ndee ini natá'an yó. Ndixa
Jesucristo kí'vi ini ra xíni ra mii yó, ta xa'a
ñayó'o, kómí yó ndee ra ña kúchiño yó
sandúva'a yó ini natá'an yó. Ta ndixa yóo
Níma Ndios táku ña ini yó, ta xa'a ñayó'o,
ñii yóo yó xí'in tá'an yó. Ndixa kí'vi ní
ini yó xíni tá'an yó, ta kúndá'ví ini yó xíni
tá'an yó. 2 Ta xa'a ñayó'o, xáku ndá'ví i noo
ndó ña ñii yu'ú koo ndó, ta vivíi kutaku
ndó xí'in tá'an ndó, ta ñii koo níma ndó,
ta ñii káchí kasa chiño ndó noo Jesucristo.
Ta xí'in ña kutaku ndó saá, ndixa sakutú
ndino'o ndó ini i xí'in ñasii ní. 3 Ta ndi'i
chiño ña kísa ndivi ndó, on vá'a ke'é ndó
ña xí'in ña kuíni ini ndó xíni ndó inka nivi,
ni on ke'é ndó ña xa'a ña kanóo síkón ka
ñato'ó mii ndó noo ñato'ó inka nivi. Ta nda
víka, kasa nino xí'in mii ndó, ta kani sini
ndó ndí ña ndáya'ví ní ka kúu ña naki'in
natá'an ndó ñato'ó, ta lo'o ní ndáya'ví ña
naki'in mii ndó ñato'ó. 4 On vá'a ndasaá
kuiti nandukú ndó ñava'a xa'a mii ndó,
ta xíni ñó'ó nandukú ndó ñava'a xa'a ña
chindeé ndó inka nivi.

5 Xíni ñó'ó ndó kasa nino xí'in mii ndó,
ñii ki'va ndatán Jesucristo kisa nino xí'in
mii ra. 6 Saá chi vará Jesucristo ñii kúu ra
xí'in Ndios, ta on vása ñii toon ní-xindichi
ra ká'án ra ndí nda lo'o on saña ra ñato'ó
Ndios ña kómí ra. 7 Nda víka, Jesucristo
xí'in ña ndino'o ini ra, chikaa ini ra saña
ra ñato'ó yó'o, ta kisa nino xí'in mii ra, ta
nduu ra ñii taa ta kísa chiño noo ndi'i nivi.
Saá chi Jesucristo nduu ra nivi ndino'o
xí'in yiki koñu ra, ndatán yiki koñu nivi
ñoyívi yó'o. 8 Kisa nino xí'in mii ra saá,

xa'a ña kisa ndivi ra ndi'i ña kóni Ndios,
tanda nisoko xí'in mii ra, nixi'i ra nda'a tón
cruz. 9 Xa'a ña kisa nino xí'in mii ra saá,
Ndios chinóo síkón ní ra ñato'ó Jesucristo,
ta Ndios sakunaní ña'á ra ñii kivi ña ndeé
ní, ta kivi ra yó'o kúu ña to'ó ní ka noo
ndi'i kivi ña yóo. 10 Ta xa'a ñayó'o, ñii kivi
vaxi tá koni so'o ndi'i nivi kivi taJesús, ta
ndi'i nayó'o kuxítí na noo ra ña kasa to'ó
na ra. Án na táku ñoyívi nino kúu na, án
na táku ñoyívi yó'o kúu na, án na xa yóo
nindúxun tixin ño'o kúu na, ñii kivi ña vaxi
ndi'i nayó'o, kuxítí na noo taJesús, 11 ta
ka'an ndoso na, kachí na saá: "TaJesús kúu
Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó, ta
kúu ra ñii laá Taa taKá'no noo ndi'i ña yóo",
saá kachí na. Ta xa'a ña ka'an na saá, kanóo
síkón ní ñato'ó Yivá yó Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí nivi na kándixa Jesucristo,
ndatán yóo ño'o yé'e noo naa ní ñoyívi yó'o, saá yóo na

12 Nañani yó xí'in nákí'va yó, ndó'ó kúu
nivi na kí'vi ní ini i xíni i, ta kivi nixiyo i
xí'in ndó, ndixa kisa ndivi ndó ña ndukú i
noo ndó. Ta vitin kivi ña on vása yóo i
xí'in ndó, ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña kasa
ndivi ndó ña ndúkú i noo ndó. Ta vitin
xáku ndá'ví i noo ndó ña xí'in ña ndino'o ní
to'ó ini ndó chikaa ndó ndee ña kasa chiño
ndó noo Ndios, chi ña ke'é ndó saá saná'a
ña ndí Ndios ndixa xa sakaku ra ndó'ó noo
yichi ña on vá'a. 13 Ta mii Ndios kúu taa ta
chíkaa ndee ini ndó ña kutoo ní ndó ke'é
ndó ñava'a, ta táxi ra ndee ra nda'a ndó'ó
ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó ña kúsii ini
ra xíni ra.
14 Ta ndi'i chiño ña kísa ndivi ndó noo
Ndios, on ka'an kuáchí ndó, ni on naa ndó
xí'in tá'an ndó xa'a chiño kísa ndivi ndó.
15 Saá ke'é ndó xa'a ña on kóo ña on vá'a
naní'i nivi ña chikaa na kuachi sata ndó, ta
kuu ndó sa'ya Ndios na kutaku ndii noo ra
ñoyívi yó'o. Vará táku ndó ma'ñó nivi na
kúu na toon ní ini, ta ndiva'a ní ini na, ta
ndó'ó, nda lo'o on vása kutaku ndó ndatán
táku nivi yó'o. Nda víka, ndatán yóo ño'o
yé'e noo ñanaa ní ñoyívi yó'o, saá koo
ndó'ó. 16 Ndixa kúu ndó nivi na kómí to'on
va'a ña sáná'a ndó nivi ndasaá kúchiño ku-
taku ndino'o na noo Ndios. Ta nda lo'o on
sandakoo ndó kándixa ndó to'on va'a yó'o.
Ta saá, tá kixaa kivi ña ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o, ta yi'i, koo ñasii ní ini i koni i
ndó'ó kivi saá, ta kundaa ini i ndí on siví ña
mani xikuu ña kisa chiño i chindeé i ndó'ó.
17 Ta vitin ndó'ó vivíi kísa chiño ndó noo
Jesucristo, ta ña ké'é ndó saá yóo ña ndatán
yóo ñava'a sóko ndó noo Ndios. Ta yi'i, táná
ka'ni na yi'i xa'a ña ndíkon i Jesucristo, ta
ña kundivi ñayó'o, ndatán yóo ña sóko xí'in
mii i noo Ndios, saá koo ña.* Ta táná kivi i
saá, ta kusii ní ini i ta ñii ki'va saá ná kusii
ini ndó xí'in i. 18 Mii ndó, va'a ná kusii ní
ini ndó xa'a ñayó'o, ta tuku ká'an i xí'in ndó
ndí ñii káchí ná kusii ini ndi'i mii yó xa'a ña.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáto'on ra
xa'a taTimoteo ta xa'a taEpafrodito

19 Ndáti i ndí Jesucristo, Taa taKá'no noo
yó, taxi ra yichi nda'a i ña yachi ní ti'ví i
taTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó. Ta saá tá
ndi'i xito ra ndó'ó ta ndikó ra, ta ndato'on
ra xí'in i ña ndasaá va'a yóo ndó. Ta saá
tá va'a yóo ndó, ta ñayó'o ndixa sakusii
ña ini i. 20 On koó nda ñii nivi na ñii
káchí yóo ini xí'in i ndatán ñii káchí yóo
ini taTimoteo xí'in i, chi tayó'o ndino'o ní
ini ra kí'vi ini ra xíni ra ndó'ó ta ndi'i saá
kivi ndí'i ini ra xa'a ña va'a ná koo ndó.
21 Ta ndi'i inka nivi na yóo xí'in i ndasaá
kuiti xa'a ña sakusii na ini mii na kúu ña
ndí'i ini na xíni na, ta on vása ndí'i ini na
xíni na xa'a ña sakusii na ini Jesucristo.
22 Ta ndó'ó xa xíni va'a ndó ndasaá yóo ini
taTimoteo, ta xíni ndó ndí chíkaa ní ra ndee
ña ñii káchí kísa chiño ndi ña ndáto'on
ndi to'on va'a xa'a Jesucristo. Ndatán kísa
chiño ñii taa ta kúu sa'ya xí'in yivá ra, saá
kísa chiño taTimoteo xí'in yi'i. 23 Ta vitin
ndáti i ña nachiño taxi na ña kundaa ini i
ndasaá kindoo na xí'in kuachi i, ta saá kama
ti'ví i taTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó. 24 Ta
ndixa ndáa ní ini i Ndios ña taxi ra yichi
nda'a i ña yachi ní kixaa kivi ña kuchiño i
xaa i koto i ndó'ó.
25 Ta vitin xáni sini i ndí xíni ñó'ó ti'ví i
ñani yó taEpafrodito naxaa ra koto ra
ndó'ó. Tayó'o ñii káchí kísa chiño ra xí'in i
noo Jesucristo, ta tayó'o kúu ñii taa ta
ñii káchí chíkaa ndee xí'in i ña ndakuiin
ndi noo nivi na on xiin kandixa to'on va'a
xa'a Jesucristo. Ta ñani yó taEpafrodito
yó'o kúu taa ta ti'ví ndó kixaa ra noo i ña

* 2:17 TaPablo xáni sini ra ndí nii ra ña kuita noo ño'o táná ka'ni na ra, koo ña ndatán yóo nduta vino tá chikaa nivi nañoo Israel noo ña nisoko na noo Ndios.

chindeé ra yi'i ña taxi ra ña xíni ñó'ó noo i.
26 Ta vitin náká'án ní ra ndó'ó, ta kóni ra
koto ra ndó'ó. Saá chi ndí'i ní ini ra xa'a
ndó'ó, chi xini so'o ndó ndí ndeé ní nindo'o
ra ñii kue'e, ta mii ndó nda vitin on vása
xíni ndó án xa nduva'a ra. 27 Ñandaa kía
ndeé ní nindo'o ra kue'e, ta salo'o ní kivi ra,
níkúu. Ta Ndios kundá'ví ini ra xini ña'á ra,
ta saá sandúva'a ra tañani yó taEpafrodito
yó'o. Ta ña ke'é Ndios saá, kúu ña kundá'ví
ini ra xini ra yi'i, koto ká'no ní ka koo ña
kuchuchú ini i xa'a ña tá nixi'i tañani yó
yó'o, níkúu. Saá chi taa ta va'a ní ini kúu
Ndios, ta ni-xiin ra chinóo ra inka ñaká'no
ní sakuchuchú ini i. 28 Ta xa'a ña Ndios xa
sandúva'a ra ñani yó taEpafrodito yó'o, yi'i
kama ní ti'ví i ra ña naxaa ra noo ndó. Ta
saá kivi koto tuku ndó ra xí'in nduchu noo
ndó, ta kutú ñasii ní ini ndó, ta saá kutú
tuku ñasii ní ini i xa'a ndó'ó. 29 Tá kivi
naxaa ra noo ndó, va'a naki'in ndó ra xí'in
ña kúsii ní ini ndó. Ta ñii ki'va ndatán va'a
kísa to'ó yó nañani yó na kísa chiño noo
Jesucristo, saá va'a kasa to'ó ndó tañani yó
taEpafrodito. 30 Saá chi tayó'o, xa'a ña kísa
chiño ra noo Jesucristo, yatin ní nixiyo ña
kivi ra, níkúu, ta taxi xí'in mii ra nda kivi
ra xa'a ña chindeé ra yi'i. Ta ndi'i chiño ña
kisa ndivi ra noo i kúu chiño ña kóni ndó
kasa ndivi ndó noo i, ta ni-kuchiño ndó, chi
xíká ní táku ndó. Ta saá tañani yó yó'o kúu
taa ta kisa ndivi ndi'i chiño yó'o noo ndó.

3

TaPablo ká'an ra ña ndáya'ví ní kúu ña xíni va'a yó Jesucristo

1 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin tuku
ndáto'on i xí'in ndó, ta ká'an i ná kusii ní
ini ndó chi mii yó na kándixa Jesucristo, ñii
yóo yó xí'in ra. Ta nda lo'o on vása sándi'i
ini i ña tuku taa i to'on ña xa nitaa i ta ti'ví i
nixaa nda'a ndó, chi to'on ña xíni ñó'ó
ní chikaa so'o ndó kúu ña, ta chindeé ña
ndó'ó ña vivíi kua'an ndó ndíkon ndó yichi
Jesucristo. 2 Kundaa xí'in mii ndó, koto nivi
na ké'é ña on vá'a kundeé na sanoo na ini
ndó. Nivi on vá'a yó'o kóni na ña satakué'e
na yikí koñu nivi, chi káchí na ndí ndi'i nivi
na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kasa ndivi
na costumbre ña naní circuncisión.* Tá on
ke'é na saá, ta on vása kuchiño koo va'a
na xí'in Ndios, káchí nivi yó'o. 3 Ta on siví
ñandaa kúu ña ká'an na. Saá chi mii yó, nivi
na kísa ká'no Ndios xí'in ndee Níma ra ña
táku ini yó kúu yó nivi na ndixa va'a yóo
xí'in Ndios. Ta kúsii ní ini yó chi ndáa ini
yó ndí Ndios xa sakaku ra mii yó xa'a ña
kándixa yó Jesucristo, ta nda lo'o on vása
ndáa ini yó ndí ña kasa ndivi yó costumbre
circuncisión án ña kasa ndivi yó inka chiño
va'a, kómí ña ndee ña taxi ña Ndios sakaku
ra mii yó ta sanduu ra yó nivi na va'a yóo
xí'in ra. 4 Tá chiño va'a kisa ndivi yó kómí
ña ndee taxi ña va'a koo yó xí'in Ndios,
níkúu, ta saá yi'i, yóo ní xa'a ña va'a ní koo i
noo Ndios. Yóo nivi na xáni sini ndí mii
na kúu nivi na va'a ní noo Ndios xa'a chiño
va'a ní kisa ndivi na. Ta yi'i, xíni i ndí yóo
kua'a ní ka chiño va'a kisa ndivi i noo ña
kisa ndivi nivi yó'o. 5 Saá chi yi'i, tá nixino
ona kivi kaku i, ta nixa'an i xí'in nayivá si'í i
ña kundivi costumbre circuncisión xí'in i.
Taa tañoo Israel kúu i, ta kúu i tatá'an ñii
ti'vi nivi naIsrael, ña naní tribu Benjamín.
Tahebreo ndino'o kúu i, chi on koó inka
noo nii nivi ña sáka xí'in nii i. Tafariseo
xikuu i, ta xa'a ñayó'o, va'a vivíi kisa ndivi i
ndi'i ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xina'á.
6 Ta xa'a ña sandi'i ní ini i ña kundivi ndayí
yó'o, chikaa ní i ndee ña saxo'vi i nivi na
ndíkon yichi Jesucristo. Ta yi'i, va'a vivíi
kisa ndivi i ndi'i ndayí ña nitaa taMoisés,
ta nda ñii nivi ni-kuchiño na naní'i na xa'a
ña chikaa na kuachi sata i. 7 Saá ke'é i
xina'á chi xani sini i ndí ndi'i ñava'a yó'o
kúu ña ndáya'ví ní ka noo i. Ta vitin xíni
va'a i ndí nda lo'o on vása ndáya'ví ña. Saá
chi vitin kúndaa ini i ndí ndi'i ñava'a kisa
ndivi Jesucristo xa'a i kúu ña ndixa ndino'o
ndáya'ví ní ka noo i. 8 Ta ndi'i ñava'a ña
ndáya'ví ña yóo ñoyívi yó'o, vitin nda lo'o
on vása ndáya'ví ka ñayó'o noo i. Saá chi
ña ndáya'ví ndino'o noo i kúu ña tondaa i
koni va'a ka i Jesucristo, Taa taKá'no noo i.
Ta xa'a ña kí'vi ini i xíni i Jesucristo, san-
dakoo i ndi'i ña xikuu ña ndáya'ví noo i,
ta xáni sini i ndí ñii ki'va ndatán yóo mi'í
ña nda lo'o on vása ndáya'ví, saá yóo ña
noo i vitin. Saá chi vitin ñava'a ndino'o
ña ndáya'ví ní noo i kúu ña táku Jesucristo
ini i. 9 Ta vitin ñii yóo i táku i xí'in ra. Ta
on siví xa'a ña kisa ndivi i ndayí Ndios kúu
xa'a ña on koó ka kuachi ndíso i noo ra. Ta

* 3:2 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o. Ké'é na saá xa'a ña taxi na ra nda'a Ndios.

xa'a ña kándixa i Jesucristo kúu ña Ndios
sanduu ra yi'i taa ta ndii noo ra, ta on koó
ka kuachi ndíso i. 10 Ta yi'i, ndixa kóni ní i
koni va'a ka i Jesucristo, ta kóni i ndí mii
ndee ña sanatakú Jesucristo kivi xikuu ra
taa ta nixi'i, nakoo ña kutakú ña ini i. Ta
vitin xa'a ña ñii yóo i xí'in ra, kóni i ndí
ñii káchí xo'vi i xí'in ra. Ta xa'a ña nixi'i
ra xa'a kuachi i, yi'i kóni i kivi i noo ndee
ña on vá'a xa'a ña on ka'nda chiño ka ña
noo i. 11 Ta saá táná kixaa kivi ña kivi i, ta
kundati i ña kixaa kivi Ndios sanatakú ra
yi'i xí'in ndi'i nivi na nixi'i.

12 Tanda kivi vitin on ta'án tondaa i kuu i
ñii taa ta nixino ndino'o, ñii ki'va ndatán
yóo Jesucristo. Ta saá ni, ñii ñii kivi chíkaa
ní i ndee ña nduu i ndatán yóo Jesucristo,
chi xa'a ña nduu i saá kúu ña kana Jesu-
cristo yi'i kundikon i ra. 13 Nañani yó xí'in
náki'va yó, nda lo'o on vása xáni sini i ndí
xa kundeé i nduu i ndatán yóo Jesucristo.
Ta ndixa ñii laá ñayó'o ké'é i; yi'i on vása
ka xáni sini i xa'a ndi'i ñayatá ña xa kúu
ña niya'a, ta ndasaá kuiti chíkaa i ndee xa'a
ña kundeé i naki'in i ñava'a ña taxi Ndios
nda'a i kivi ña vaxi. 14 Ta ndatán yóo ñii taa
ta chíkaa ini kono, ta ndeé ní xíno ra xa'a
ña kundeé ra xaa ra ña naki'in ra ñava'a
taxi na nda'a ra, saá yóo yi'i vitin, chi ñii ñii
kivi ndúkú ndeé ní i nda mí tóndaa ndee i
xa'a ña kísa ndivi i chiño ña sakuiso chiño
Ndios yi'i. Ta saá tá kixaa kivi kundichi i
noo Ndios ñoyívi nino, ta naki'in i ñava'a
ká'no taxi ra nda'a i. Saá chi Ndios kana ra
ñii ñii mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ña
naki'in yó ñava'a ká'no ñoyívi nino.

15 Ta ndi'i mii yó, nivi na xa nitondaa
xa'no ní ña ndíkon yó yichi Jesucristo, ñii
káchí xíni ñó'ó kani sini yó ta ñii koo yu'ú
yó xa'a to'on ña sakán ndato'on i xí'in ndó.
Tá yóo sava ndó'ó na yóo inka ña xáni sini,
ta ndixa Ndios saná'a ra ndó'ó ña kundaa
ini ndó ñandaa. 16 Ta vitin, ndatán yóo ña
xa kundeé yó kúndaa ini yó yu kúu ñava'a,
ta ñii ki'va saá xíni ñó'ó va'a kutakú yó ñii
ñii kivi.

17 Nañani yó xí'in náki'va yó, vivíi
kundikon ndó yichi i. Ta sakuá'á ndó ku-
takú ndó ndatán vivíi tákú nivi na ndíkon
yichi Jesucristo ñii ki'va ndatán yóo ña
saná'a ndi nivi yó'o. 18 Xa kua'a ní yichi
xa ndato'on i xí'in ndó xa'a nivi na on vása
ndino'o ndíkon yichi Jesucristo, ta vitin
tuku ndáto'on i xí'in ndó xa'a na. Ta xí'in
ña kúchuchú ní ini i nda xáku i, ká'an i xí'in
ndó ndí yóo kua'a ní nivi na on vá'a tákú,
ta xí'in ña on vá'a ké'é na sáná'a na ndí
on vása kándixa na ndí Jesucristo nixi'i
ra nda'a tón cruz xa'a ña sandi'i ra xa'a
ndee ña on vá'a ña xá'nda chiño noo na.
19 Ta nivi yó'o xíka na kua'an na yichi noo
ndi'i xa'a na, chi ña kútoo ní yikí koñu na,
ndatán yóo ndios mii na xá'nda chiño ña
noo na, saá yóo ña. Saá chi ña ndáya'ví ní
ka noo na kúu ña naki'in na ndi'i ña kútoo
ní ini mii na kuiti. Nivi yó'o tákú na kísa
ndivi na ña on vá'a, ta nda lo'o on vása
kúka'an noo na xa'a ña on vá'a yó'o. Nda
víka, kísa ká'no xí'in mii na xa'a ña on vá'a
ké'é na. Ndasaá kuiti xáni sini na xa'a ña
xíni ñó'ó kutakú na ñoyívi yó'o, ta on vása
xáni sini na xa'a ña va'a kutakú na xí'in
Ndios. 20 Ta mii yó, on siví nivi na ndíkon
yichi on vá'a ñoyívi yó'o kúu yó, chi ndixa
ñoo mii yó on vása yóo ña ñoyívi yó'o, chi
ñoo ndino'o mii yó yóo ña ñoyívi nino xí'in
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta ndáti yó
kixaa kivi ña Jesucristo, Taa ta Sakaku yó,
tuku kee ra ñoyívi nino, ta ndikó ra kixaa
ra ñoyívi yó'o. 21 Ta kivi saá nasama ra yikí
koñu yó ña kómí yó tákú yó ñoyívi yó'o, ta
sanduu ra yikí koñu yó ña yóo vitá vitin, ña
nduu ña ndatán yóo yikí koñu ña naki'in ra
kivi nataku ra. Ta yikí koñu naki'in yó yó'o
kuu ñava'a livi, ta nda ñii kivi on ndi'i xa'a
ña. Ta mii ndee ká'no Jesucristo ña nasama
mii yó kivi saá, mii ñayó'o koni ñó'ó ra ña
ka'nda chiño ra noo ndi'i ña yóo kuva'a
ñoyívi.

4

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo nivi na kándixa Jesucristo ndí ná kusii ini na ndi'i saá kivi

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu
na kí'vi ní ini i xíni i, ta ndeé ní kóni i xaa i
koto i ndó'ó. Ta ndixa ndó'ó kúu nivi na
táxi ña nákaa ñasii ini i, ta ndatán yóo tro-
feo ña xa kundeé i naki'in i, saá yóo ndó'ó
noo i. Ta vitin xáku ndá'ví i noo ndó ndí
va'a vivíi kundikon ndó yichi Jesucristo, ta
nda lo'o on sandakoo ndó ña kándixa ndó
ra.

2 Ta ndó'ó, náki'va yó ñáEvodia xí'in
ñáSíntique, xáku ndá'ví i noo ndó ña nakoo
yu'ú ndó ta nakutá'an va'a ndó xí'in tá'an

ndó, chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo. 3 Ta yó'ó, ñani yó, taa ta vivíi
ñii káchí kísa chiño xí'in i kúu ún, ta vitin
xáku ndá'ví i noo ún ña chindeé ún nák-
i'va yó ñáEvodia xí'in ñáSíntique ña va'a
nakutá'an ná, chi náña'a yó'o ñii káchí xí'in
yi'i, chikaa ná ndee kisa chiño ná ña sakui-
ta ní'nó ná to'on va'a xa'a Jesucristo noo
kua'a ní nivi. Ta nákí'va yó yó'o ñii káchí
kisa chiño ná xí'in ñani yó taClemente ta
xí'in inka nivi na kándixa Jesucristo na
táku ñoo noo táku mii ún. Ta kivi ñii ñii
nañani yó xí'in nákí'va yó yó'o xa nika'yi
kivi na noo tutu yii ña yóo ñoyívi nino, ña
káchí kutaku na xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña
vaxi.

4 Ndi'i saá kivi ná kusii ini ndó, chi ndó'ó
kúu nivi na kándixa Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó. Ta tuku ká'an i xí'in ndó: ¡Ná kusii
ní ini ndó! 5 Ta xíni ñó'ó vivíi to'ó kutaku
ndó xí'in tá'an ndó xa'a ña koto nivi ndí
ndó'ó kúu nivi na ndixa to'ó ini. Ta naká'án
ndó ndí Jesucristo, Taa taKá'no noo yó,
yatin ní yóo ra xí'in yó.

6 On vása sandi'i ndó ini ndó xa'a nda
ñii ñayo'vi ndó'o ndó, ta nda víka, ndato'on
ndó xí'in Ndios xa'a ndi'i ñayo'vi ndó'o ndó
ta ndato'on ndó xí'in ra xa'a ndi'i ña sándi'i
ini ndó, ta kuaku ndá'ví ndó noo ra xa'a
ndi'i ña xíni ñó'ó ndó. Ta tuku taxi ndó ña
táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ñava'a ké'é ra
xí'in ndó. 7 Tá ke'é ndó saá, ta ñava'a ña
káku noo Ndios koo ña ini ndó. Ta ñava'a
yó'o ña taxi Ndios koo ña ini ndó, nda ñii
nivi on vása kúchiño kundaa ini na ndasaá
yóo ña. Ta ñava'a yó'o ña kunakaa ini ndó
ndixa kundaa ña níma ndó noo ña on vá'a
ta kundaa ña sini ndó noo ña on vá'a, saá
chi ndó'ó kúu nivi na kándixa Jesucristo ta
táku ndó ini ra.

Nivi na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó
kani sini na xa'a ndi'i ña kúu ñava'a

8 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin xa
vaxi to'on sondí'í tutu yó'o, ta kóni i nda-
to'on i xí'in ndó to'on ña káchí saá: Ndasaá
kuiti kani sini ndó xa'a ndi'i to'on ña kúu
ña ndixa, ta kani sini ndó xa'a ndi'i ña
ndáya'ví kasa to'ó ndó, ta kani sini ndó xa'a
ndi'i ña ndaa, ta kani sini ndó xa'a ndi'i
ña ndii ndino'o, ta kani sini ndó xa'a ndi'i
ñava'a livi ña sákusii ini ndó, ta kani sini
ndó xa'a ndi'i ñava'a kánóo ñato'ó xa'a. Ta
va'a kani sini ndó xa'a nivi nandaa na kúu
na to'ó ini, ta kani sini ndó xa'a ndi'i ñava'a
livi ña xíni ñó'ó kasa ká'no ndó.

9 Ta ndi'i ña sakuá'á ndó noo i, ta ndi'i ña
xini so'o ndó ndato'on i xí'in ndó, ta ndi'i
to'on va'a nika'an i ta naki'in ndó, ta xíni
ñó'ó kasa ndivi ndó ndi'i ñayó'o. Ta ndi'i
ñava'a ña xito ndó ke'é i, ñii ki'va saá ke'é
ndó. Ta saá mii Ndios, taa ta táxi ña va'a
koo ini ndó, ndixa kutaku ra xí'in ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo táxi ra ña táxa'vi ña'á
nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Filipos

10 Ta vitin yi'i, ká'no ní ñasii chikaa
Jesucristo ini i, saá chi ndó'ó xa tuku va'a
náká'án ndó xa'a i, ta xa taxi ndó ña xíni
ñó'ó i nda'a i ña chindeé ndó yi'i. On sivi
nivi na nandoso xa'a i xikuu ndó, ta kuiti
on vása ní-naní'i ndó yichi ndasaá chindeé
ndó yi'i. 11 On sivi xa'a ña yóo ña kúmani
noo i, kúu ña ndáto'on i to'on yó'o xí'in
ndó saá. Chi yi'i xa sakuá'á i, ta xíni va'a i
ndasaá kunakaa ñasii ini i xí'in ña kómí i,
án lo'o ní kúu ña, án kua'a ní kúu ña. 12 Saá
chi nixiyo kivi ña xikomí i lo'o ní kuiti ña
xíni ñó'ó noo i, ta nixiyo kivi ña xikomí i
kua'a ní ña xíni ñó'ó noo i. Ta saá xa
sakuá'á i ndasaá va'a kutaku i kivi tá xí'i
ní i soko, ta ñii ki'va saá sakuá'á i ndasaá
va'a kutaku i kivi tá yóo kua'a ní ña xíxi i.
Ta xí'in ndi'i ña táku i, xa sakuá'á i ndasaá
koo ñasii ini i án kivi kúu i taa tandá'ví ní,
án kivi kúu i taa ta kómí kua'a ní ñava'a.
13 Saá chi Jesucristo xa taxi ra ndee ra ña
táku ini i, ñakán va'a kúndeé ini i xí'in ndi'i
ña táku i, ndatán yóo ña kómí i. 14 Ta saá
ni, ndó'ó va'a ní ke'é ndó xí'in i vitin, ti'ví
ndó ña xíni ñó'ó i kixaa ña nda'a i, ta xí'in
ñayó'o, chindeé ndó yi'i xa'a tondíni yóo
noo i.

15 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákí'va yó na
táku ñoo Filipos, xa xíni ndó ndasaá si'na
nika'an i to'on va'a xa'a Jesucristo noo ndó.
Ta saá tá ndi'i nixiyo i xí'in ndó ta kee i ñoo
estado Macedonia ña ko'on i ka'an ndoso i
to'on va'a yó'o noo nivi na táku inka ñoo, ta
kivi saá nda ñii nivi na kándixa Jesucristo
on vása ní-chindeé na yi'i, ta ñii laá ndó'ó
kuiti kúu nivi na chindeé yi'i xí'in ña xíni
ñó'ó i. 16 Ta saá tuku tá kivi nixiyo i ñoo
Tesalónica, ta ndó'ó kua'a ní yichi ti'ví ndó
si'ún nixaa ña nda'a i ña chindeé ndó yi'i
noo ña kumani noo i. 17 Ta on sivi xa'a ña
taxi tuku ndó si'ún nda'a i kúu ña ká'an i

to̱'on yó'o xí'in ndó vitin. Ta nda̱ víka̱, ña
ndixa kóni i̱ kúu ña Ndios cha'vi ra ndó'ó
xí'in ña taxi ra kua̱'a̱ ní ñava̱'a nda'a̱ ndó'ó.
18 Ta vitin yi̱'i̱ xa kómí i̱ ndi'i ña xíni̱ ñó'ó i̱,
nda̱ kánóo ka̱ ña, chi xa na̱ki'in i̱ ña ti̱'ví
ndó xí'in ñani yó ta̱Epafrodito. Ta xí'in
ña na̱ki'in i̱ yó'o, nda̱ ndóo ndoso ña no̱o̱ i̱
vitin. Ta nda̱tán yóo ña xá'an támi sóko̱
ndó no̱o̱ Ndios, saá yóo ña ta̱xi ndó nda'a̱ i̱,
ta Ndios kúsii̱ ní ini ra xíni ra ñayó'o. 19 Ta
mii̱ Yivá i̱ Ndios kúu ra ta̱a ta̱ kómí ndi'i
ñakuíká ña livi ña yóo, ta ndixa taxi ra ndi'i
ña kúma̱ni̱ no̱o̱ ndó, chi ndó'ó kúu ni̱vi na
ñii yóo xí'in Jesucristo xa̱'a̱ ña kándixa ndó
ra. 20 Ná kasa ká'no yó Yivá yó Ndios, ta ná
kanóo va̱'a ní ñato̱'ó ra vitin ta̱nda̱ ndi'i saá
ki̱vi̱ ña va̱xi. Saá ná koo ña.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Pablo ndáyi ra ni̱vi
na kándixa Jesucristo na táku̱ ñoo Filipos

21 Ta tí'ví i̱ to̱'on ña chindeé ndó no̱o̱ i̱
ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo na yóo ñoo
Filipos. Ta nañani yó na yóo xí'in i̱ tí'ví
na to̱'on ña chindeé na ndó'ó. 22 Ta ndi'i
nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱ ñoo yó'o
tí'ví na to̱'on ña chindeé na ndó'ó. Ta ndi'i
nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na kísa chiño no̱o̱
ta̱rey César ve'e chiño ká'no ña nákaa̱ ñoo
Roma yó'o, káchí na ndí ña xíni̱ ñó'ó ní no̱o̱
na kúu ña tí'ví na to̱'on chindeé na ndó'ó.
23 Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ná
ke'é ra ñava̱'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ña nitaa taPablo ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

TaPablo ti'ví ra to'on ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas

1 Yi'i kúu i taPablo, ta Ndios sakuiso
chiño ra yi'i kúu i taapóstol, taa ta kísa
chiño noo Jesucristo. Ta vitin yi'i xí'in
ñani yó taTimoteo táa ndi tutu yó'o, 2 xaa
ña nda'a ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó
na táku ñoo Colosas. Ndó'ó kúu nañoo
Ndios chi kándixa ndó Jesucristo ta vivíi
ndíkon ndó yichi ra. Ta Yivá yó Ndios xí'in
Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ná taxi ra ña
koo ñava'a ini ndó, ta ná ke'é ra ñava'a xí'in
ndó.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndúkú ra noo Ndios ña taxi ra ñandíchí ra kutaku ña ini nivi na kándixa Jesucristo

3 Ndi'i saá kivi ká'an ndi xa'a ndó xí'in
Ndios, ta kúu Yivá Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó. Ta ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi
ña'á xa'a ndó. 4 Ká'an ndi saá xa'a ndó
noo Ndios, chi xa xini so'o ndi ña ndino'o
ní ini ndó kándixa ndó ta ndáa ini ndó
Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xíni ndó ndi'i
nivi na kúu sa'ya Ndios. 5 Saá táku ndó
chi ndáa ini ndó ndí xa yóo ti'va ñava'a
ñoyívi nino ta ndixa naki'in ndó ñava'a
yó'o nda'a Ndios. Nda kivi xini so'o ndó
to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ndáa ini ndó
ndí ndixa naki'in ndó ñava'a yó'o. 6 Ta mii
to'on ñava'a xa'a Jesucristo ña kándixa ndó
kúu to'on ña xa xíta ní'nó kua'a ní xiiña
ñoyívi yó'o, ta kua'a ní nivi xa kándixa na
to'on yó'o. Ta ñii ki'va ndatán to'on yó'o
chíndeé ña ndó'ó ña va'a vaxi kua'no ndó
ndíkon ndó yichi Jesucristo, saá chíndeé ña
nivi yó'o. Ta ké'é to'on Ndios ñava'a yó'o
xí'in ndó nda kivi noó ña kundaa ini ndó
ndí Ndios kúu ra taa ta va'a ní ká'no ini xíni
ra nivi. 7 Ta ndó'ó xa xíni ndó to'on va'a
yó'o, chi ñani yó taEpafras, taa ta kí'vi ní
ini ndi xíni ndi, saná'a ra ndó'ó. TaEpafras
yó'o kúu ñii taa ta kísa chiño xí'in ndi noo
Jesucristo, ta ndi'i saá kivi kísa ndivi ra
chiño Jesucristo xa'a ña chindeé ra ndó'ó.
8 Ta ñani yó taEpafras yó'o xa ndato'on ra
xí'in ndi ndasaá kí'vi ní ini ndó xíni ndó
ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Ta ña kí'vi
ini ndó xíni ndó nivi yó'o kúu ña káku noo
Níma Ndios.

9 Ta saá nda kivi xini so'o ndi to'on yó'o
xa'a ndó tanda kivi vitin, on vása sándakoo
ndi ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta xáku
ndá'ví ndi noo ra ña taxi ra ña kundaa va'a
ini ndó yu kúu ña kóni ra. Ta ndúkú ndi noo
ra ña taxi ra ñandíchí Níma ra kutaku ña
ini ndó xa'a ña kundaa va'a ini ndó ndasaá
vivíi xíni ñó'ó kutaku ndó yichi ra. 10 Ta
saá kutaku ndó ndatán kóni Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó, ta ndi'i saá chiño ña kasa
ndivi ndó kuu ña kusii ní ini ra koni ra, chi
nduu ndó nivi na ke'é kua'a ní ñava'a ta
ndi'i saá kivi kua'no ndó xí'in ña koni va'a
ka ndó Ndios. 11 Ta xáku ndá'ví ndi noo
Ndios ña chikaa ra ndee ká'no ra kutaku ña
ini ndó xa'a ña nduu ndó nivi na xí'in ña
ká'no ini, kundeé noo ndi'i ñayo'vi vaxi noo
ndó. 12 Ta xí'in ñasii ní ini ndó ñii ñii kivi
ka'an ndó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a
Yivá yó Ndios chi táxi ra ndi'i ña xíni ñó'ó
nda'a ndó ña kúchiño naki'in ndó ñava'a ña
xa yóo ti'va ñoyívi nino, noo yóo ño'o livi
yé'e. 13 Ndios xa sakaku ra mii yó noo ndee
ña on vá'a ña kúu ña xá'nda chiño noo yichi
on vá'a ña kúu noo naa, ta Ndios nataxi ra
mii yó nda'a Sa'ya ra Jesucristo, taa ta kí'vi
ní ini Ndios xíni ra, ta vitin ndíkon yó yichi
va'a noo xá'nda chiño Jesucristo. 14 Saá chi
xí'in nii ra ña nixita nda'a tón cruz kivi
nixi'i ra, Jesucristo sakaku ra mii yó noo
ndee ña on vá'a, ta Ndios kisa ká'no ini ra
xa'a kuachi yó.

To'on yó'o ká'an ña ndí xa'a ña nixi'i Jesucristo xa'a kuachi yó, vitin kúchiño nakutá'an va'a yó xí'in Ndios

15 Jesucristo, taa ta xa xini nivi ñoyívi
yó'o xí'in nduchu noo na, kúu taa ta saná'a
xí'in mii ra ndasaá yóo Ndios, taa ta on
kúchiño koni yó xí'in nduchu noo yó. Chi
Jesucristo ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kivi
on ta'án kasa va'a Ndios ndi'i ña xa yóo
kuva'a vitin, ta xa táku Jesucristo kivi saá,
ta kúu ra taa taká'no noo ndi'i ña kuva'a.
16 Xí'in Jesucristo kisa va'a Ndios ndi'i ña
yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi
nino. Ta xí'in Jesucristo kisa va'a Ndios
ndi'i ña kúchiño yó koni yó xí'in nduchu
noo yó, ta kisa va'a ra ndi'i ña on kúchiño
yó koni yó xí'in nduchu noo yó. Chi Ndios

kisa va'a ra ndi'i noo naángel na xá'nda chiño, ta kisa va'a ra ndi'i inka noo níma ña xá'nda chiño, vará on kúchiño yó koni yó ñayó'o xí'in nduchu noo yó. Ta ndi'i ña yóo kuva'a kúu ña kisa va'a Ndios xí'in Jesucristo, ta xa'a ña kasa ká'no ña Jesucristo kúu ña kuva'a ndi'i ña. 17 Tá on ta'án kasa va'a Ndios ñoyívi xí'in ndi'i inka ña yóo, ta xa táku Jesucristo. Ta ndi'i ña kuva'a, tixin ndee Jesucristo yóo ndi'i ña, ta Jesucristo ndíso chiño ra xí'in ñii ñii ña kuva'a, ta ndi'i ña kuva'a yóo ña tixin ndee ra koto kama ndi'i xa'a ña. 18 Ta ndatán yóo sini nivi xí'in yikí koñu na, saá yóo Jesucristo xí'in nivi na kándixa ña'á. Saá chi Jesucristo kúu tanoó noo ndi'i nivi na kándixa ña'á, ta Jesucristo kúu tanoó nataku noo nivi na nixi'i. Ta saá Jesucristo kúu taká'no noo ndi'i ña kuva'a. 19 Ndios xí'in ndi'i mii ra táku ra ini Jesucristo, chi saá kúsii ini Ndios. 20 Ta xí'in ña nixi'i Jesucristo ta nataku ra, Ndios ke'é ra ndí ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o ta ndi'i ña yóo ñoyívi nino, va'a nakutá'an ña xí'in ra. Saá chi nii Jesucristo ña nixita nda'a tón cruz kivi nixi'i ra, taxi ña ndí ndi'i ña yóo kuva'a vitin yóo va'a ña xí'in Ndios.

21 Xina'á ndó'ó xikuu ndó nivi na nisaa ini xini na Ndios, ta xitaku xíká ní ndó noo ra, chi ña on vá'a xixani sini ndó, ta ña on vá'a xike'é ndó, ñayó'o chinda'á ña ndó'ó kuxíká ndó noo Ndios. Ta vitin Ndios sanakutá'an va'a ra ndó'ó xí'in mii ra, 22 xa'a ña nixi'i Jesucristo kivi xitakaa ndaa yikí koñu ra nda'a tón cruz. Ndios kisa ndivi ra chiño ká'no yó'o xí'in ndó, chi kóni ra ndí tá kixaa kivi ña kuita ndó noo ra, ta Jesucristo saná'a ra ndí ndó'ó kúu nivi na ndii, nivi na on koó kuachi ndíso, ta ni on koó ña on vá'a naní'i nivi ña kuchiño chikaa na kuachi sata ndó. 23 Ta xa'a ña kundivi ñayó'o saá, ndó'ó xíni ñó'ó kandixa ndino'o ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo ta kónó kunakaa ña ndáa ini ndó. Ta on sandakoo ndó ndáti ndó ta ndáa ini ndó ndí ndixa Ndios taxi ra nda'a ndó ñava'a ndatán yóo ña kindoo ra xí'in ndó kivi xini so'o ndó ta kandixa ndó to'on va'a xa'a Jesucristo. To'on va'a yó'o kúu ña nixita ní'nó noo kua'a ní nivi na táku kua'a ní xiiña ñoyívi yó'o. Ta Ndios sakuiso chiño ra yi'i taPablo ña ka'an ndoso i to'on va'a yó'o xa'a Jesucristo noo nivi.

To'on yó'o ká'an ndí taPablo kúu ta kísa ndivi
chiño Jesucristo noo nivi na on siví najudío kúu

24 Kúsii ní ini i ña xó'vi yikí koñu i xa'a ndó, chi ña xó'vi i saá kúu ña kua'an xino ña xó'vi Jesucristo xa'a nivi na kándixa ra. Saá chi Jesucristo xó'vi ka ra xí'in nivi yó'o, chi nivi yó'o kúu yikí koñu mii ra. 25 Ta xa'a ña naki'in ndó ñava'a nda'a Ndios, Ndios sakuiso ra chiño yi'i ña ka'an ndoso i ndi'i to'on ra noo ndó'ó ta noo nivi na táku kua'a ní xiiña. 26 To'on yó'o ká'an ña xa'a ñaká'no chitóni Ndios ke'é ra xa'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Kua'a ní kuiya xina'á tanda kivi vitin, nivi on vása ní-kundaa ini na yu kúu ñava'a yó'o ña chitóni Ndios ke'é ra, ta vitin Ndios saná'a káxín ra noo ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ña nixiyo se'é yó'o. 27 Saá chi Ndios táxi ra ña kundaa ini na ndí Jesucristo táku ra ini ndi'i nivi na kándixa ña'á, án najudío kúu na, án on siví najudío kúu na. Ta saá ndó'ó, nivi na on vása kúu najudío, ndixa táku Jesucristo ini ndó. Ta xa'a ñayó'o ndixa kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ká'no.

28 Ta saá mii ndi ká'an ndoso ndi to'on xa'a Jesucristo noo ndi'i nivi. Ndáto'on ndi xí'in na, ta sáná'a ndi na xí'in to'on ndíchí Ndios. Saá chi tá kixaa kivi ña kuita ndi'i yó noo Ndios, ta kóni i saná'a i nivi yó'o noo Ndios, nivi na nitondaa ndundii, na on koó ka kuachi ndíso, chi ñii yóo na xí'in Jesucristo, taa ta táku ini na. 29 Ñakán kía yi'i ndeé ní kísa chiño i, ta xí'in ndee Jesucristo ña táku ini i, ndino'o ní ini i ndúkú i ña kasa ndivi i chiño ra.

2

1 Nañani yó xí'in nákí'va yó, nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Colosas xí'in na táku ñoo Laodicea, xí'in inka nivi na kándixa Jesucristo na on ta'án tondaa i koni i xí'in nduchu noo i, ndáto'on i xí'in ndó vitin, chi kóni i ña kundaa ini ndó ndí chíkaa ní i ndee ña táxi xí'in mii i xa'a ndó'ó. 2 Saá chi kóni i ña Ndios chikaa ra ndee ini ndó xa'a ña ñii kuu ini ndó xí'in tá'an ndó, ta xa'a ña kuki'vi ní ini ndó koni tá'an ndó. Saá va'a vivíi kutaku ndó nda tondaa ndó kundaa va'a ini ndó ñava'a chitóni Ndios. Vará si'na ñava'a yó'o nixiyo se'é ña noo yó, ta vitin Ndios xa saná'a ra ña noo mii yó, ta saá kúndaa ini yó ndí ñava'a chitóni ra kúu Jesucristo,

taa ta ti'ví Ndios sakaku ra nivi. 3 Saá
chi ndi'i ñandíchí ndino'o Ndios yóo ña
ini Jesucristo. Ta ñandíchí ndino'o yó'o,
nixiyo ña ndatán yóo ñakuíká ña ndáya'ví
ní ña nixiyo se'é, ta Jesucristo sáná'a ra noo
yó ñandíchí yó'o xa'a ña kuchiño kundaa
ini yó ña. 4 Ndáto'on i ñayó'o xí'in ndó
vitin, chi on xiin i ndí inka nivi sandá'ví
na ndó'ó xí'in to'on livi ña ká'an na xa'a
ña sanoo na ini ndó, ta on siví ñandaa kúu
to'on na. 5 Vará on koó yi'i ñíndichi xí'in
ndó vitin, ta ñó'o ní ini i xa'a ndó'ó, ta
kúsii ní ini i chi xini so'o i ndí vivíi táku ndó
ndatán kóni Ndios, ta kútu yóo ndó xí'in ña
ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo.

6 Xa kandixa ndó Jesucristo ta taxi ndó
kúu ra Taa taKá'no noo ndó. Xa'a ñayó'o,
xíni ñó'ó va'a kundikon ndó yichi ra ta
kutaku ndó ndatán kóni ra. 7 Ta ñii ñii kivi
kónó ní ka chikaa ndó ini ndó ña kándixa
ndó ra, ta ñii ñii kivi va'a kua'no ka ña ndáa
ini ndó ra, ta kútu va'a kundikon ndó yichi
ra. Ñii ki'va ndatán sakuá'á ndó noo nañani
yó na saná'a ndó'ó, saá vivíi kutaku ndó
yichi Jesucristo, ta ñii ñii kivi taxi ndó ña
táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo táxi ra
ña kutaku xaá nivi na kándixa ña'á

8 Koto va'a xí'in mii ndó ta on taxi ndó ña
inka nivi sandá'ví na ndó'ó xí'in ñandíchí
sini mii na, ta to'on vichí kúu ña, ta on
vása yóo yu'ú ña xí'in to'on ña ndaa xa'a
Jesucristo. On taxi ndó ña sanoo na ini ndó
kundikon ndó yichi na, chi ña sáná'a na
ndasaá kuiti káku ña sini nivi án noo níma
án noo ndee ña kúu ña xá'nda chiño noo
nivi na ndíkon yichi ñoyívi yó'o.

9 Ndios yóo ra táku ndi'i mii ra ini Je-
sucristo, taa ta xikomí yikí koñu ndino'o
nivi. 10 Ta ndó'ó, on koó ka inka ña kúmani
noo ndó chi ñii yóo ndó táku ndó xí'in
Jesucristo, taa ta kúu taká'no ní ka noo
ndi'i ña yóo, ta xá'nda chiño ra noo ndi'i
níma ná'no ta noo ndi'i ndee ña yóo kuva'a.
11 Mii ndi najudío kísa ndivi ndi costumbre
ña naní circuncisión,* ta kómí ndi marca
yikí koñu ndi ña kóni kachí ndí sa'ya Ndios
kúu ndi. Ta ndó'ó, nivi na on siví najudío
kúu, ta on vása kómí ndó marca yó'o yikí
koñu ndó chi on vása ní-kisa ndivi ndó
costumbre yó'o. Ta saá ni, xa'a ña kándixa
ndó Jesucristo, Ndios sanduu ra ndó'ó sa'ya
mii ra, ña ñii yóo ndó xí'in Jesucristo, ta
xí'in ñayó'o kindaa ra ndee ña on vá'a ña
xixa'nda chiño noo ndó. 12 Saá chi ña chíchi
ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo kóni
kachí ña ndí ndatán yóo ña nixi'i ndó xí'in
Jesucristo ta nataku ndó xí'in ra, saá yóo ña
xí'in ndó, chi ndáa ini ndó ndee Ndios, ña
kúu ndee ña sanataku Jesucristo noo nivi
na nixi'i. 13 Xina'á nixika ndó yichi on vá'a,
ta noo Ndios xikuu ndó nivi na nixi'i, chi
nivi na xindiso kua'a ní kuachi xikuu ndó,
ta on siví sa'ya Ndios xikuu ndó. Ta vitin
Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a ndi'i kuachi
ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ta taxi ra
ña táku xaá ndó, chi vitin ñii káchí táku
ndó xí'in Jesucristo. 14 Xina'á ndayí Ndios
káchí ña ndí nivi na ndíso kuachi xikuu yó
xa'a ña niya'a ndoso yó ndayí yó'o. Ta vitin
on siví ka na ndíso kuachi kúu yó, chi kivi
nixi'i Jesucristo, Ndios kindaa ra ndi'i ña
ká'an ndí nivi na ndíso kuachi kúu yó, ta
nda'a tón cruz katakaa ndaa ra ña ká'an
saá xa'a yó. 15 Ta xí'in ña nixi'i Jesucristo
nda'a tón cruz, Ndios kindaa ra ndayí ndi'i
ñaníma ndiva'a ná'no xí'in inka noo ndee
ña xá'nda chiño noo yichi on vá'a ñoyívi
yó'o. Ta Ndios sakuka'an ra noo ndi'i ñan-
diva'a yó'o, chi kivi nixi'i Jesucristo nda'a
tón cruz, ndi'i ña yóo kuva'a xito ña ndí
Jesucristo kundeé ra noo ndi'i ñandiva'a
yó'o.

16 Ta xa'a ñayó'o, on vá'a chikaa so'o ndó
nda ñii nivi na ká'an kuáchí xí'in ndó xa'a
ña on vása kísa ndivi ndó ndayí mii na. Chi
xá'nda chiño na ndí on vá'a kuxu ndó sava
kiti, ta on vá'a ko'o ndó sava ndutа. Ta
xá'nda chiño na ndí xíni ñó'ó sakana ndó
viko ñii ñii kivi ká'no ñayii, ta xíni ñó'ó
sakana ndó viko ñii ñii yoo xaá, ta xíni ñó'ó
kasa ndivi ndó ndi'i ndayí ña ká'an xa'a
kivi yii ña nákindée najudío. 17 Ta ndi'i
ndayí yó'o on siví ña ndino'o xíni ñó'ó kasa
ndivi nivi ndi'i saá kivi ña vaxi kúu ña. Saá
chi ndasaá kuiti sáná'a ña xa'a Jesucristo,
taa ta ti'ví Ndios kixi, chi xí'in ña ke'é
Jesucristo, xa kundivi ndi'i ndayí yó'o. 18 Ta
xa'a ñayó'o, on chikaa so'o ndó to'on ña
ká'an nivi, káchí na ndí tá on kasa ndivi ndó
ndayí ña xá'nda chiño na, ta Ndios on taxi
ra ñava'a nda'a ndó ñoyívi nino. Chi nivi
yó'o ké'é na ndatán ké'é nivi na nino ini,

* 2:11 Costumbre najudío ña naní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sini ñatee talo'o.

vará ọn siví nivi na ndixa ndino'o ini kúu
na. Ta nivi yó'o kísa ká'no na naángel, ta
ká'an na ndí yóo ña nitivi noo na, ta ñavatá
kúu ña ká'an na. Ta xa'a ña ọn vá'a ña táku
ini na kísa ká'no xí'in mii na. 19 Ta nivi yó'o
ọn vása ñii yóo na xí'in Jesucristo, taa ta
kúu sini ndi'i mii yó, nivi na kándixa ña'á,
ta mii yó kúu yikí koñu ra. Ta Jesucristo
kúu taa ta táxi ña xíni ñó'ó yó xa'a ña ñii
va'a kísa chiño yó xí'in ra. Saá chi ndatán
yóo tuchu nivi ña táxi va'a náta'an ñii ñii
xiiña yikí koñu na, saá yóo ndee ña táxi
Jesucristo xa'a ña ñii va'a yóo yó xí'in tá'an
yó. Ta Ndios táxi ra ña xíni ñó'ó nda'a yó
xa'a ña va'a vaxi kua'no yó noo ra, ta xa'a
ña vivíi kutaku yó ndatán kóni ra.
20 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
ñii yóo ndó xí'in ra, ta ndatán ñii káchí
nixi'i ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a
ñayó'o, yóo ndó ndatán yóo nivi na nixi'i
noo ndayí ña xá'nda chiño noo nivi na
ndíkọn yichi ñoyívi yó'o, chi ndayí yó'o ọn
vása kómí ka ña ndee ka'nda chiño ña noo
ndó'ó vitin. Ta saá, ¿ndachun kísa ndivi ka
ndó ndayí yó'o, ndatán ké'é nivi na ndíkọn
yichi ñoyívi yó'o? 21 Sava ndayí yó'o ña
chindú'u nivi ñoyívi káchí ña saá: "Ọn vá'a
tọndaa nda'a yó ña xáni sini na kúu ña ọn
vá'a, ni ọn vá'a tiin yó ña, ni nda lo'o ọn vá'a
kuxu yó ña xáni sini na kúu ña ọn vá'a",
káchí ndayí na. 22 Ta ndi'i ndayí yó'o kúu
ña káku kuiti sini nivi va, ta ọn siví ndayí
Ndios kúu ña. Saá chi ndi'i ña kúchiño
tọndaa nda'a yó, án ña kúchiño tiin yó,
án ña xíxi yó, ñii ñii kivi kua'an ndi'i xa'a
ñayó'o, ta ọn vása kúndeé ña koo ña ndi'i
saá kivi. 23 Ta saá ni, ndayí ña káku sini nivi
yó'o ná'a ña ndatán yóo tọ'on ña ndíchí ní,
chi ndeé ní xá'nda chiño ña noo yó ndí xíni
ñó'ó kundikọn yó yichi yọ'vi ní xa'a ña va'a
koo yó xí'in Ndios. Ta ndayí yó'o káchí ña
ndí xíni ñó'ó saxọ'vi yó yikí koñu yó chi saá
kísa nino xí'in mii yó noo Ndios. Ta saá ni,
ndayí yó'o nda lo'o ọn vása kómí ña ndee
sandi'i ña xa'a ña kútoo ní yó ké'é yó ña ọn
vá'a.

3

1 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
táku xaá ndó vitin, chi ndatán ñii káchí
natakụ ndó xí'in ra, saá yóo ña. Ta xa'a
ñayó'o xíni ñó'ó chikaa ndó ndee ndukú
ndó ñava'a ña kúu ña ndáya'ví ní ñoyívi
nino noo yóo Jesucristo noo táyi tón tọ'ó
ká'no tón ñíndichi nda'a kua'á Ndios. 2 Ta
va'a kani sini ndó xa'a ña ndáya'ví ní ñoyívi
nino noo yóo Ndios, ta ọn vá'a kani sini
ndó xa'a ña ndáya'ví ní noo nivi na ndíkọn
yichi ñoyívi yó'o. 3 Saá chi ndó'ó, ndatán
yóo nivi na nixi'i saá yóo ndó noo ndi'i
ña ọn vá'a ñoyívi yó'o, ta ọn vása táku
ka ndó tixin ndee ña xá'nda chiño noo
yichi ñoyívi yó'o, ta vitin ñii yóo ndó táku
ndó xí'in Jesucristo. Ta xa'a ñayó'o, ñii
káchí xí'in ra, táku ndino'o ndó xí'in Ndios,
vará nivi ñoyívi yó'o ọn vása kúchiño na
koto na ñandaa yó'o. 4 Tá kixaa kivi ndikó
Jesucristo, taa ta táxi ña táku ndino'o ndó,
ta nativi ra noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ta
kivi saá ndi'i nivi koto na ra, ta koto na
ndí ñii nakuita ndó xí'in ra. Ta ndó'ó xí'in
Jesucristo, ñii káchí xí'in ra ye'e ndó ta
nakundixin ndó ñava'a livi ní ká'no.

Tọ'on yó'o ndátọ'on ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó
xa'a ña kándixa yó Jesucristo

5 Xa'a ña ñii yóo ndó táku ndó xí'in
Jesucristo vitin, xíni ñó'ó chikaa ndó ndee
ña sandi'i ndó xa'a ña ọn vá'a ña kísa chiño
ini ndó ña kúu ña chínda'á ndó'ó ke'é ndó
ña ọn vá'a. Ndó'ó nañani yó, nda lo'o ọn
ki'vi ndó kuachi xí'in náña'a ná ọn siví
násí'í ndó kúu, ta ndó'ó nákí'va yó, nda
lo'o ọn ki'vi ndó kuachi xí'in nataa, na ọn
siví yii ndó kúu. Ta ndi'i ndó'ó, nivi na
kándixa Jesucristo, nda lo'o ọn ki'vi ndó
inka kuachi kini xí'in nataa án xí'in náña'a,
ta ni ọn kutoo ndó ki'vi ndó kuachi yó'o.
Ta ni ọn kutoo ndó ke'é ndó nda ñii noo ña
ọn vá'a. Ta ọn vá'a chikaa ndó ndi'i ndee
ndó ña kukomí ndó kua'a ní ñakuíká. Saá
chi tá táku ndó saá, sáná'a ndó ndí kí'vi ní
ka ini ndó xíni ndó ñakuíká noo ña kí'vi
ini ndó xíni ndó Ndios, ta ñii kúu ña xí'in
ña kasa ká'no ndó ñaídolo án inka ndios
vatá. 6 Ta xa'a ndi'i ña ọn vá'a yó'o ña kísa
ndivi nivi na toon ní ini, Ndios saxọ'vi ní
ra nayó'o kivi ña vaxi. 7 Ta ndó'ó, xina'á
tá xindikọn ndó yichi ñoyívi yó'o, ñii ki'va
saá xikuu ndó nivi na toon ní nixiyo ini, ta
ke'é ndó ña ọn vá'a yó'o. 8 Ta vitin ndixa
xíni ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i saá
noo ña ọn vá'a. Xíni ñó'ó kindaa ndó ña
sáa ini ndó, ta ọn kuu ndó nivi na kue'e
ní. Ta sandakoo ndó ña táxi nákaa ña ọn
vá'a ini ndó xíni ndó inka nivi, ta sandakoo
ndó ña ká'an ndó tọ'on ndiva'a xa'a nivi, ta

sandakoo ndó ña ká'an ndó to'on kini xí'in nivi. 9 Ni nda lo'o on ka'an ndó to'on vatá
xí'in tá'an ndó. Saá chi xa sandakoo ndó
yichi yatá, noo ke'é ndó ña on vá'a yó'o, ta
vitin ndíkon ndó yichi va'a ña xaá. 10 Ta
saá ndatán yóo nivi na xa sandakoo tikoto
yatá ña on vása va'a ka, ta nakundixin na
tikoto va'a ña xaá, saá yóo ndó táku ndó
vitin, chi Ndios ndasa xaá ra ini ndó, ta
nduu ndó nivi xaá vitin. Ta saá tondaa
ndó kuu ndó ndatán yóo Ndios, taa ta kisa
va'a ndó'ó, ta ñii ñii kivi sákuá'á ka ndó
ña tondaa ndó koni ndino'o ndó ra. 11 Ta
vitin on vása xíni ñó'ó ka tá najudío kúu yó,
án on siví najudío kúu yó, án nivi na kísa
ndivi costumbre circuncisión kúu yó, án
nivi na on vása kísa ndivi costumbre yó'o
kúu yó, án nivi na kee ñoo xíyo kúu yó, án
nivi na xíni va'a ñandíchí nagriego kúu yó,
án nivi na on vása ká'vi ní kúu yó, án nivi
naesclavo kúu yó, án nivi na kómí ndayí
nakaxin chiño mii kúu yó, ta ndi'i ñayó'o
ña káchí ndasaá yóo yó on vása xíni ñó'ó ña
noo Ndios, chi ndi'i yó ñii kúu yó noo Ndios
xa'a ña kándixa yó Jesucristo. Ta Jesucristo
kúu ñii laá taa ta xíni ñó'ó ní noo yó, ta táku
ra ini ñii ñii yó vitin.

12 Ndios nakaxin ra ndó'ó ña kuu ndó
nivi nayii na kundikon ra, ta kí'vi ní ini
ra xíni ra ndó'ó. Ta xa'a ñayó'o xíni ñó'ó
kutaku ndó ndatán kóni ra. Kundá'ví ini
ndó koni ndó nivi, ta ke'é ndó ñava'a xí'in
ndi'i nivi. Ta on kasa ká'no xí'in mii ndó,
ta kuu ndó nivi na nino ini, nivi na to'ó
ké'é xí'in inka nivi, ta xí'in ña ká'no ini ndó
kutaku ndó xí'in tá'an ndó. 13 Ta kundeé ini
ndó xí'in nivi, ta kasa ká'no ini ndó xa'a ña
on vá'a ké'é na xí'in ndó. Ñii ki'va ndatán
Ndios kísa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá
kasa ká'no ini ndó xa'a ña on vá'a ké'é nivi
xí'in ndó. 14 Ña xíni ñó'ó ní ka noo ndi'i
inka ñava'a kísa ndivi ndó kúu ña kuki'vi
ini ndó koni tá'an ndó, chi ña ké'é ndó saá
kúu ña táxi ñii yóo ndó táku ndó xí'in tá'an
ndó. 15 Jesucristo saní'i ra ndee ra ña táku
ini ndó xa'a ña va'a koo ini ndó, ta va'a
kutaku ndó xí'in natá'an ndó. Nakaxin ra
ndó'ó kúu ndó ñii ñii xiiña yikí koñu ra, ña
ñii náta'an ndó, ta ñii káchí kísa chiño ndó
xí'in ra. Ta ndi'i saá kivi xíni ñó'ó taxi ndó
ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios.

16 Ta taxi xí'in mii ndó ndí to'on va'a ña
ndáto'on xa'a Jesucristo ná sakutú ña ini
ndó ndi'i saá kivi. Ta xí'in ndi'i ñandíchí
Ndios, saná'a tá'an ndó ta ndato'on ndó
xí'in tá'an ndó. Ta kata ndó yaa yii ña kasa
ká'no ndó Ndios, kata ndó yaa ña ká'an
to'on Ndios xí'in nivi, ta kata ndó yaa ña
ká'an xa'a yichi ra. Ndino'o ní ini ndó
kata ndó, ta ndi'i saá kivi xí'in ña kusii ní
ini ndó ka'an ndó, kachí ndó: "Táxa'vi ún,
Tata Ndios." 17 Ta ndi'i to'on ña ká'an ndó
ta ndi'i chiño ña kísa ndivi ndó, ke'é ndó
ndi'i ñayó'o xí'in ndayí kivi Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó. Ta ka'an ndó taxi ndó ña
táxa'vi ña'á nda'a Yivá yó Ndios xa'a ndi'i
ña kísa ndivi Jesucristo xa'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo xí'in tá'an na

18 Nákí'va yó, ñii ñii ndó'ó ná yóo yii,
xíni ñó'ó kasa nino xí'in mii ndó ña kasa
chiño ndó noo yii ndó, chi ñayó'o kúu chiño
noo ndó xa'a ña kúu ndó náña'a ná kándixa
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 19 Nañani
yó, ñii ñii ndó'ó na yóo ñásí'í, xíni ñó'ó
kuki'vi ini ndó koni ndó ñásí'í ndó, ta on
ka'an ndó to'on yo'vi ña satakué'e ini ná.
20 Ndó'ó na kúu nakuáchí, xíni ñó'ó kasa
ndivi ndó ndi'i ña xá'nda chiño yivá si'í ndó
noo ndó, chi ña ké'é ndó saá sakusii ndó
ini Ndios. 21 Nañani yó na kúu yivá navalí,
on ka'an ndó to'on on vá'a ña sasaa ndó ini
sa'ya ndó. Chi xí'in ña ke'é ndó saá kuchiño
sakuchuchú ndó ini na, ta sanakava ndó ini
na. 22 Nañani yó xí'in nákí'va yó na kúu
esclavo, ndó'ó kísa chiño ndó noo napatrón
ndó na kúu naná'no noo ndó ñoyívi yó'o,
ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño
napatrón ndó noo ndó. Ta on vá'a kuiti
chikaa ní ndó ndee kasa chiño ndó tá mií
ñíndichi tapatrón ndó xíto ra ndasaá kísa
chiño ndó, ta xí'in ña ndino'o ini ndó va'a
kasa ndivi ndó chiño tá'an ñíndichi tapa-
trón ndó xíto ra, án tá'an on koó ra, chi
ña kísa ndivi ndó saá kúu ña sáná'a ndí
ndixa kísa to'ó ndó Ndios. 23 Ndi'i chiño
ña kísa ndivi ndó, xí'in ñasii ini ndó chikaa
ndó ndee ña va'a kasa ndivi ndó ña. Va'a
naká'án ndó ndí Jesucristo kúu tapatrón
ndino'o ndó, ta xíni ñó'ó kasa ndivi ndó
ndi'i chiño xa'a ña sakusii ndó ini ra, ta
on siví xa'a ña sakusii ndó ini nivi kuiti
kúu ña kasa ndivi ndó chiño. 24 Saá chi
kúndaa ini ndó ndí ñii kivi ndixa naki'in
ndó ndi'i ñava'a ña kindoo Ndios taxi ra
nda'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo. Ta
kúndaa ini ndó ndí ñii laá taKá'no noo ndó
kúu Jesucristo, ta ñii laá tayó'o kúu taa ta

kísa chiño ndó nōō. 25 Ta saá ni, ndi'i nīvi na
ké'é ña ōn vá'a, Ndios cha'vi ra nīvi yó'o. Ta
ndātán yóo ña ōn vá'a kē'é na, saá saxō'vī
ra na, chi Ndios ōn vása nákāxin ra nīvi, ta
ñii kī'va xí'in ñandāā kasa nani ra xā'ā ñii
ñii nīvi.

4

1 Nañani yó, ndó'ó na kúu napatrón, xíni
ñó'ó ke'é ndó ñavā'a ñandāā xí'in nīvi na
kísa chiño nōō ndó. Naká'án ndó ndí yóo
ñii tāa tā xá'nda chiño nōō ndó, tā kúu
Jesucristo, tāa tā tákū ñoyívi nīno.
2 Nañani yó xí'in nákī'vā yó, ñii ñii kīvī
kundito káxín ndó ta ōn sandakoo ndó
ká'ān ndó xí'in Ndios ndi'i saá kīvī, ta taxi
ndó ña táxa'vi ña'á nda'ā ra. 3 Ta kā'ān ndó
ndukú ndó ñavā'a nōō ra xā'ā mīi ndī, ña
taxi ra ña ná nōnā yichī ña kā'ān ndoso ndī
tō'on vā'a xā'ā Jesucristo nōō nīvi. Saá chi
xīnā'á ñavā'a chītóni Ndios ña xa kīsa ndivi
Jesucristo xīkuu ña xīnakāā se'é nōō nīvi, ta
vitin Ndios xa sānatīvi ra ña nōō yó, ta yī'ī,
ká'ān ndoso ī tō'on vā'a yó'o xā'ā Jesucristo
nōō nīvi. Ta xā'ā ñayó'o, vitin nákāā ī ini
ve'e kāā. 4 Ndukú ndó nōō Ndios ña chindeé
ra yī'ī ña kuchiño ī saná'a káxín ī tō'on vā'a
xā'ā Jesucristo nōō nīvi, chi chiño nōō ī kúu
ña ke'é ī saá.
5 Xí'in ñandíchí Ndios ña yóo sīnī ndó,
vivíi kutakū ndó xí'in nīvi na ōn vása
kándixa Jesucristo. Ta tá naní'i ndó yichī
ña ndatō'on ndó xí'in na, ta vā'a konī ñó'ó
ndó yichī yó'o, ndātán kóni Ndios. 6 Kīvī
ká'ān ndó xí'in inkā nīvi, ta saá xí'in ñavā'a
ini ndó ta xí'in ñatō'ó ní ndatō'on ndó xí'in
na. Konī ñó'ó ndó nina tō'on vā'a ña kā'ān
ndó xí'in na. Ta ndātán yóo ñii yō'vā ña
táxi kuyāsīn ña xíxi yó, saá koo tō'on ña
kee yu'ū ndó, chi tō'on yó'o xínī ñó'ó kuu
ña tō'on ña kutoo nīvi konī sō'o na. Ta xínī
ñó'ó sakuá'á ndó ndasaá vā'a koo ti'va ndó
ña vivíi ndakuiīn ndó yu'ū nīvi na ndākā
tō'on ndó'ó.

*Xí'in tō'on yó'o tāPablo nīndāyi ra nīvi
na kándixa Jesucristo na tákū ñoo Colosas*

7 Kīvī xāā ñani yó tāTíquico nōō ndó,
ta ndatō'on ra xí'in ndó xā'ā ī, ta ndatō'on
ra xí'in ndó ndasaá tákū ī yó'o. Ñani yó
tāTíquico yó'o kúu tāa tā kí'vi ní ini ī xíni ī,
ta ndi'i saá kīvī chíkāā ra ndeē ña chindeé
ra yī'ī, ta tāyó'o xí'in yī'ī ñii káchí kísa
chiño ndī nōō Jesucristo. 8 Ta xā'ā ñayó'o,
tí'ví ī ñani yó tāTíquico xāā ra nōō ndó xā'ā
ña ndatō'on ra xí'in ndó ndasaá tákū ndī.
Ta saá xā'ā ña konī sō'o ndó tō'on yó'o,
chikāā ña ndeē ini ndó. 9 Ta tí'ví ī ñani yó
tāOnésimo naxāā ra xí'in tāTíquico. Tāa tā
kí'vi ní ini ī xíni ī kúu tāOnésimo, ta vitin
ndikó ra naxāā ra nōō ndó, chi tāñoo mīi
ndó kúu ra. Ta tāyó'o ōn vása sándakoo
ra ña vivíi ndíkōn ra yichī Jesucristo. Kīvī
xāā nañani yó yó'o nōō ndó, ta ndatō'on na
xí'in ndó ndi'i ña ndó'o ndī ñoo nōō tákū
ndī vitin.
10 Ta ñani yó tāAristarco, tā kúu tāa tā
nákāā ini ve'e kāā xí'in ī yó'o, tí'ví ra tō'on
ña chindeé ra ndó'ó. Ta ñani yó tāMarcos,
tāa tā kúu tāxāxīn ñani yó tāBernabé, tí'ví
ra tō'on ña chindeé ra ndó'ó. Tá xāā
ñani yó tāMarcos yó'o nōō ndó ña koto ra
ndó'ó, ta ndúkú ī nōō ndó ña vā'a naki'in
ndó ra, ndātán yóo ña xa ndātō'on ī xí'in
ndó xā'ā ra. 11 Ta ñani yó tāJesús, tāa tā
tuku nāní Justo, tí'ví ra tō'on ña chindeé
ra ndó'ó. Vará yóo kuā'ā ní najudío na
kándixa Jesucristo, ta vitin ñoo yó'o ndasaá
kuiti nayó'o kúu na kísa chiño xí'in ī xā'ā ña
koo kuā'ā kā nīvi na kī'vi yichī nōō xá'nda
chiño Ndios. Ta ndi'i nañani yó yó'o na
yóo xí'in ī, chíkāā na ndeē ini ī. 12 Ta ñani
yó tāEpafras, tā kúu tāñoo mīi ndó tí'ví
ra tō'on ña chindeé ra ndó'ó. Ñii tāa tā
kísa chiño nōō Jesucristo kúu tāyó'o, ta ōn
vása sándakoo ra ká'ān ra xí'in Ndios, ta
ndino'o ní ini ra xáku ndá'ví ra xā'ā ndó
nōō Ndios. Ta ña xáku ndá'ví ra nōō Ndios
kúu ña taxi ra ndeē nda'ā ndó xā'ā ña ōn
sandakoo ndó yichī Jesucristo, ta ndā víkā,
kútū kā kundikōn ndó yichī ra. Ta ñii kī'va
saá ndúkú ra ña chindeé Ndios ndó'ó xā'ā
ña taxi xí'in mīi ndó ña kasa ndivi ndó ndi'i
ña kóni Ndios. 13 Yī'ī, tāPablo, ndákuiīn ī
xā'ā ñani yó tāEpafras yó'o, chi xíni ī ña
ndeé ní kísa chiño ra xā'ā ndó'ó, nañoo
Colosas xí'in nañoo Laodicea xí'in nañoo
Hierápolis. 14 Ta ñani yó tāLucas, tā kúu
médico, tāa tā kí'vi ní ini ī xíni ī, tí'ví ra
tō'on ña chindeé ra ndó'ó. Ta saá tuku
ñani yó tāDemas tí'ví ra tō'on ña chindeé
ra ndó'ó.
15 Ta xáku ndá'ví ī nōō ndó ña kā'ān ndó
xí'in nañani yó ta xí'in nákī'vā yó na tákū
ñoo Laodicea, ndí tí'ví ī tō'on ña chindeé ī
ndi'i nayó'o. Ta ñii kī'va saá tí'ví ī tō'on
ña chindeé ī ñákī'vā yó ñáNinfas xí'in nīvi
na kándixa Jesucristo na nákutá'an ve'e
ñáyó'o xā'ā ña kísa ká'no na Ndios. 16 Ta

ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo na táku
ñoo Colosas, tá ndi'i ka'vi ndó tutu yó'o, ta
saá va'a ti'ví ndó ña xaa ña nda'a nañani
yó xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea,
xa'a ña kuchiño ka'vi na ña. Ta nitaa i inka
tutu ta xa ti'ví i ña xaa ña nda'a nañani yó
xí'in náki'va yó na táku ñoo Laodicea. Tá
ndi'i ka'vi nayó'o tutu yó'o, ta saá ndó'ó
nañoo Colosas, va'a naki'in ndó ña ta ka'vi
ndó ña. 17 Ta va'a ndato'on ndó xí'in ñani
yó taArquipo, ka'an ndó xí'in ra ndí xíni
ñó'ó kasa ndivi ra chiño ña sakuiso chiño
Jesucristo ra.

18 Ta vitin yi'i, taPablo, tí'ví i to'on ña
chindeé i ndó'ó. Xí'in nda'a mii i, táa i to'on
sondí'í yó'o: Naká'án ndó ndí yi'i nákaa i ini
ve'e kaa. Ta ná ke'é Ndios ñava'a ní xí'in
ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñanoó ña tí'ví taPablo kua'an ña nda'a nañoo Tesalónica

Xí'in to'on yó'o taPablo, taSilvano xí'in taTimoteo chíndeé ra
nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

1 Xí'in to'on yó'o yí'i, taPablo, xí'in taSilvano,* ta xí'in taTimoteo, chíndeé ndi ndó'ó na táku ñoo Tesalónica, ndó'ó na nákutá'an xa'a ña kísa ká'no ndó Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. ¡Ná ke'é Ndios Yivá yó xí'in Jesucristo taKá'no noo yó ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó!

Nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica
va'a ní kua'an na yichi Ndios

2 Ndi'i saá kivi ká'an ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á Ndios xa'a ndi'i ndó'ó. Ndi'i saá yichi ká'an ndi xí'in Ndios, ta náká'án ndi xa'a ndó, ta ndúkú ndi noo ra ñava'a xa'a ndó'ó. 3 On vása sándakoo ndi táxi ndi ña táxa'vi ña'á Yivá yó Ndios xa'a ña kua'a ní chiño va'a kisa ndivi ndó. Saá ké'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo, ta kí'vi ní ini ndó xíni ndó ra. Ta táxi ndi ña táxa'vi ña'á Ndios chi ndixa ñii ñii kivi va'a ndíkon ndó yichi ra, saá chi ndáa ini ndó ta ndáti ndó ndixa Jesucristo kasa ndivi ra ndi'i to'on ña nika'an ra. 4 Nañani yó xí'in náki'va yó, nivi na kí'vi ní ini Ndios xíni ra kúu ndó'ó, ta xíni ndi Ndios nikaxin ra ndó'ó ña kuu ndó nivi na kundikon ña'á. 5 Chi kivi ndato'on ndi xí'in ndó to'on ñava'a xa'a Jesucristo, ta on siví ndasaá kuiti to'on mii ndi xikuu ña, ta xí'in ndee Níma Ndios nika'an ndi xí'in ndó ta xí'in ndee Níma Ndios ke'é ndi kua'a ní ñava'a xa'a ndó. Ta ndino'o ini ndi kándixa ndi ñandaa kúu to'on nika'an ndi xí'in ndó. Xa kúndaa ini ndó ndasaá va'a xitaku ndi xí'in ndó, ta chikaa ndi ndee ña chíndeé ndi ndó'ó, chi kí'vi ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.

6 Ta saá ndó'ó kixá'á ndó kutaku ndó ñii ki'va saá ndatán táku ndi'i, ta ndatán xitaku Jesucristo kivi nixiyo ra ñoyívi yó'o. Vará xó'vi ní ndó xa'a ña ndíkon ndó yichi Jesucristo, ta Níma Ndios sákusii ña ini ndó'ó, ta xí'in ñasii ini ndó naki'in va'a ndó to'on Ndios ña nika'an ndi xí'in ndó. 7 Ta xa'a ña va'a táku ndó, sáná'a ndó noo inka nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo estado Macedonia xí'in inka kua'a ñoo estado Acaya ña ndasaá kuchiño va'a kundikon nayó'o yichi Jesucristo. 8 Ta ndó'ó xa ndato'on ndó to'on Ndios xí'in inka nivi, ta sakuita ní'nó ka ndó to'on yó'o ndi'i saá xiiña estado Macedonia xí'in ndi'i saá xiiña estado Acaya. Ta saá nivi na táku ndi'i saá xiiña xini so'o na xa'a ña va'a kándixa ndó Ndios, ñakán on vása xíni ñó'ó ka'an ka ndi xa'a ñava'a ké'é ndó. 9 Nda víka, nivi na xíni ndasaá táku ndó, ndákuiin na xa'a ndó'ó, ká'an na ndasaá va'a naki'in ndó ndi'i. Ta ndáto'on na xí'in tá'an na ndasaá ndixa nasama ini ndó, ta sandakoo ndó ña kisa ká'no ndó ñaídolo xí'in inka ña'a ña xani sini ndó xikuu ndios mii ndó xina'á, ta vitin kixá'á kísa ká'no ndó Ndios ndixa ndino'o, tatáku, ta ndíkon ndó yichi ra. 10 Ta ká'an na ndí vitin ndáti ndó Jesucristo, ta kúu Sa'ya Ndios, ña kee tuku ra ñoyívi nino, ta kixaa ra ñoyívi yó'o, saá chi Ndios sanataku ra Jesucristo ña sakaku ra mii yó, koto xo'vi ní yó kivi Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nivi.

2

TaPablo ndáto'on ra xí'in na kándixa Jesucristo
xa'a chiño ke'é ra xí'in na

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, xíni ndó ndí on siví ña mani xikuu ña nixaa ndi noo ndó ta nika'an ndoso ndi to'on xa'a Jesucristo xí'in ndó, chi ndó'ó chikaa so'o ndó to'on yó'o ta kísa ndivi ndó ña. 2 Xíni ndó ndí kivi ta'án ka xaa ndi ñoo noo táku ndó, nixo'vi ní ndi ñoo Filipos, chi ke'é na xí'in ndi ña on vá'a ña sakuka'an na noo ndi. Ta saá ni, Ndios chindeé ra ndi'i ña ni-taxi ra kuyi'ví ní ndi kivi nixita ndi noo ndó'ó, ta nika'an ndoso ndi to'on Ndios ña ká'an xa'a Jesucristo, vará kua'a ní nivi nduku na ndasaá kasi na noo ndi ña on ndato'on ka ndi to'on yó'o. 3 Ta to'on Ndios ña nika'an ndoso ndi xí'in ndino'o níma ndi, ñandaa kúu to'on yó'o, on koó to'on vatá ñó'o xí'in ña, ni on vása ní-ka'an ndi to'on livi ña sandá'ví ndi nivi. 4 Ta mii Ndios nika'an ra ndí va'a niya'a ndi noo ñayo'vi ña xito ndoso ndi'i, ta xa'a ñayó'o Ndios sanakuiso

* 1:1 Inka kivi taSilvano kúu Silas.

chiño ra ndi'i ña ká'an ndoso ndi to'on va'a
xa'a Jesucristo noo nivi. Xí'in to'on ña
ká'an ndi on vása ndúkú ndi ndasaá kuiti
sakusii ndi ini nivi, ndatán kóni mii na, ta
nda víka ndúkú ndi ndasaá sakusii ndi ini
Ndios. Chi Ndios kúu taa ta xíto ndoso
níma yó ndasaá yóo ña. 5 Xíni mii ndó nda
ñii kivi on vása ní-ka'an ndi to'on livi án
to'on vatá xa'a ña sanoo ndi ini ndó, ni
on vása ní-sandá'ví ndi ndó'ó xa'a ña taxi
ndó si'ún nda'a ndi. Mii Ndios ndákuiin
ra xa'a to'on yó'o ndí ñandaa kúu ña. 6 Ni
noo ndó'ó, ni noo nda ñii inka nivi, on vása
ní-ndukú ndi ña kasa ká'no na ndi'i. Vará
kómí ndi ndayí ña kasa to'ó ndó ndi'i, ta
chindeé ndó ndi'i xí'in ña xíni ñó'ó ndi, chi
naapóstol* na kómí ndayí Jesucristo kúu
ndi'i, ta on vása ní-ke'é ndi saá. 7 Ta livi
ní vivíi ke'é ndi xí'in ndó, ndatán ké'é ñii
ña'a xí'in sa'ya yúta ñá, saá nixiyo ndi xí'in
ndó. 8 Ndixa ndeé ní kí'vi ini ndi xíni ndi
ndó'ó. Ta xí'in ndino'o níma ndi ndato'on
ndi to'on Ndios xí'in ndó. Tanda nixiyo
ti'va ndi taxi xí'in mii ndi ña kivi ndi xa'a
ndó, saá chi ndó'ó nduu ndó nivi na kí'vi ní
ini ndi xíni ndi.

9 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndixa
náká'án ndó ndasaá xitaku ndi kivi xindoo
ndi xí'in ndó, chi ndiví ñoó ndeé ní kisa
chiño ndi xa'a ña kukomí ndi si'ún ña sata
ndi ndi'i ña xíni ñó'ó mii ndi. Saá chi
ni-xiin ndi sandi'i ndi ini ndó ña cha'vi
ndó ña xíni ñó'ó ndi kivi nika'an ndoso ndi
to'on Ndios noo ndó. 10 Ndó'ó xí'in Ndios
kúu na ndákuiin xa'a ndi, ndasaá xitaku ndi
noo ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, chi
xí'in ñayii, ta xí'in ñandakú xitaku ndi xí'in
ndó, ta on koó nivi kuchiño taxi kuachi
xa'a ndi. 11 Tá yóo ñii taa ta kúu yivá va'a
xí'in sa'ya ra, saá nixiyo ndi xí'in ndó, chi
ndato'on ndi xí'in ndó ña chikaa ndi ndee
ini ndó ta saná'a ndi ndó'ó ko'on ndó yichi
ña ndaa. 12 Ta sakuiso ndi ndó'ó ña vivíi
kutaku ndó ndatán táku nivi na ndíkon
Ndios, chi Ndios kúu taa ta nakana ndó'ó
ña ki'vi ndó yichi noo xá'nda chiño ra, chi
kóni ra ña kutaku ndó xí'in ra noo yóo ndi'i
ñava'a ña livi ña yé'e.

13 Ndi'i saá kivi táxi ndi ña táxa'vi nda'a
Ndios, chi kivi xini so'o ndó to'on ña
nika'an ndi xí'in ndó, ta va'a naki'in ndó
ña. Ta on vása ní-xani sini ndó ndí ndasaá
kuiti to'on nivi kúu ña, ta chikaa so'o ndó
ña ká'an to'on yó'o, chi kúndaa ini ndó
ndixa to'on Ndios kúu ña nika'an ndi xí'in
ndó, ta mii to'on yó'o kísa chiño ña ini
ndó'ó, nivi na kándixa ña'á. 14 Nañani yó
xí'in náki'va yó, ñii ki'va ndatán nixo'vi
inka nivi na ndóo ñoo estado Judea, na
kúu na nákutá'an xa'a ña kísa ká'no na
Jesucristo, saá nixo'vi ndó'ó. Chi najudío
natá'an mii na kúu na saxo'vi ña'á. Ta
saá ndó'ó, natá'an mii ndó kúu na saxo'vi
ndó'ó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. 15 Ta
nivi na xa'ni Jesucristo, najudío natá'an mii
ra xikuu na, ta naxii síkuá nayó'o xikuu
na xa'ni naprofeta na nika'an ndoso to'on
Ndios kuiya xina'á. Ta saá tuku najudío
natá'an i kúu na ke'é kuachi xí'in ndi, ta
taxin na ndi'i ña tava na ndi'i kua'a ní
ñoo. Nayó'o ké'é na ña on vá'a ña on vása
kúsii ini Ndios xíni ra, ta on xiin na taxi
na ña naki'in inka nivi to'on ñava'a xa'a
Jesucristo. 16 Ta saá najudío yó'o sási na
noo ndi kivi ndáto'on ndi to'on va'a xa'a
Jesucristo xí'in inka nivi na on vása kúu
najudío, saá chi on xiin na ña sakaku Ndios
nayó'o. Ta xa'a ña ké'é na ña on vá'a yó'o,
sákuiso ka na kuachi sata mii na, vará xa
yóo kua'a ní kuachi ndíso na. Ta saá ñii kivi
ña vaxi, Ndios saxo'vi ní ra nayó'o xa'a ndi'i
ña on vá'a ke'é na.

TaPablo kóni tuku ra koni ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

17 Nañani yó xí'in náki'va yó, vará xíni
ñó'ó kuxíká ndi noo ndó ñii káni lo'o, ta
on vása sándakoo ndi ña xáni sini ndi xa'a
ndó'ó. Ta ndeé ní kóni ndi nakutá'an tuku
ndi xí'in ndó ña kundaa ini ndi ndasaá
yóo ndó. 18 Ta yi'i taPablo, kua'a ní
yichi ndukú i xaa i tuku koto i ndó'ó, ta
ni-kuchiño xaa i chi ñaníma ndiva'a ká'no
Satanás on vása ní-taxi ña xaa i, chi taxi
ña kua'a ní ña on vá'a sasi yichi i. 19 Kóni
ní ndi koto ndi ndó'ó, chi ndó'ó kúu na
sákusii ini ndi xa'a ña va'a ní ndíkon ndó
yichi Jesucristo. Ta kivi ndikó ra ñoyívi
yó'o, ndáti ndi ña on kuka'an noo ndi xa'a
ndó'ó, ta kusii ka ini ndi xa'a ndó'ó. Ndatán
yóo ñava'a ña náki'in nivi xa'a ña va'a kisa
ndivi na chiño, saá koo ndó'ó xí'in ndi kivi
kuita yó noo Jesucristo. 20 Ta xa'a ña va'a
kándixa ndó Ndios, kánóo síkón ñato'ó ndi
noo nivi, ta Ndios kasa ká'no ra ndi'i xa'a
ndó'ó. Ndixa kúsii ní ini ndi xíni ndi ndó'ó.

* 2:6 To'on "apóstol" kóni kachí ña: Nivi na tí'ví taká'no kasa ndivi na chiño ra.

3

1 Ta ñii kivi ña on vása ní-kundeé ka ini
ndi kundati ndi, chi kóni ní ndi koni so'o
ndi án yóo va'a ndó, ta saá xani sini ndi
va'a ná kindoo ka ndi ñoo Atenas, 2 ta ti'ví
ndi ñani yó taTimoteo xaa ra noo ndó. Ta
taTimoteo yó'o kúu taa ta kísa chiño noo
Ndios, ta ñii káchí xíka ra xí'in ndi ká'an
ndoso ndi to'on ñava'a xa'a Jesucristo. Ta
ti'ví ndi taTimoteo ña xaa ra noo ndó ta
chindeé ra ndó'ó ña va'a kua'no ka ndó
yichi Jesucristo, ta ka'an ra to'on va'a xí'in
ndó xa'a ña chikaa ra ndee ini ndó ña va'a
ka kundikon ndó yichi Jesucristo. 3 Ta saá
on ndí'i ní ini ndó xa'a ñayo'vi xó'vi ndó
vitin. Chi ndó'ó xíni va'a ndó ndí ndi'i mii
yó na kúu nivi na kándixa Jesucristo xíni
ñó'ó xo'vi yó ñayo'vi. 4 Saá chi kivi xindoo
ndi xí'in ndó, ta ndato'on ndi xí'in ndó
ndí vaxi kivi ña xo'vi yó xa'a ña kándixa
yó Jesucristo. Ta vitin xíni ndó ndí ndixa
kixá'á xó'vi yó ndatán yóo ña nika'an ndi
xí'in ndó. 5 Ta saá kixaa kivi ña on vása
ní-kuchiño kundati ka i, chi ndeé ní kóni i
koni so'o i án va'a ndíkon ka ndó yichi
Jesucristo, vará xó'vi ní ndó. Ñakán ti'ví i
taTimoteo xaa ra koto ra ndó'ó, saá chi ndí'i
ní ini i xa'a ndó, koto ñaníma ndiva'a ká'no
chu'u ña ndó'ó, ta nakava ndó ke'é ndó ña
on vá'a. Ta saá nda mani kuu chiño ña kisa
ndivi ndi xí'in ndó, níkúu.

6 Ta taTimoteo nixaa ra noo táku ndó,
ta vitin ndikó ra kixaa ra yó'o, ta ndato'on
ra xí'in ndi to'on va'a xa'a ndó. Ndato'on
ra ndí ndixa kándixa va'a ndó Jesucristo,
ta kí'vi ní ini ndó xíni tá'an ndó, ta ndi'i
saá kivi náká'án ndó xa'a ndi'i, ta kóni ndó
koto ndó ndi'i ñii ki'va ndatán kóni ndi koto
ndi ndó'ó. 7 Ñakán kía, nañani yó xí'in
náki'va yó, vará xó'vi ní ndi ta ná'no ní
tondíni kómí ndi, ta vitin nduva'a ini ndi
ta kúsii ní ini ndi, chi xini so'o ndi ña ndixa
ndó'ó kándixa ndino'o ini ndó Jesucristo,
ta vivíi ndíkon ndó yichi ra. 8 Ndatán yóo
ña taxi ndee ña kutaku ka ndi, saá yóo ña
kúndaa ini ndi ndí ndixa va'a ní ndíkon ndó
yichi Jesucristo. 9 Ta on vása ní'i ka ndi
to'on ña kuchiño taxi ndi ña táxa'vi ña'á
nda'a Ndios xa'a ndó'ó, chi niya'a ní ká'no
ña kúsii ní ini ndi xa'a ña va'a táku ndó.
10 Ndiví ñoó ndino'o ní ini ndi xáku ndá'ví
ndi noo Ndios, ká'an ndi xí'in ra ña taxi ra
kee ndi ko'on ndi koto ndi ndó'ó. Chi kóni
ndi chindeé ndi ndó'ó ña kandixa ndino'o
ka ndó ta kua'no ka ndó yichi Jesucristo.

TaPablo xí'in natá'an ra ká'an na xí'in Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

11 Ndúkú ndi noo Yivá yó Ndios xí'in
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ña taxi ra
ña kuchiño ko'on ndi koto ndi ndó'ó. 12 Ta
Jesucristo ná chindeé ra ndó'ó ña ñii ñii
kivi kuki'vi ka ini ndó koni tá'an xí'in mii
ndó, ta ñii saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i
inka nivi. Ñii ki'va ndatán yóo ña kí'vi
ní ini ndi xíni ndi ndó'ó saá kóni ndi ña
kuki'vi ini ndó koni ndó inka nivi. 13 Ta saá
Jesucristo ná chikaa ra ndee ini ndó'ó ña
va'a ní ka ko'on ndó yichi Ndios, ta xí'in ña
ndino'o ní ini ndó nduu ndó nivi na va'a, na
ndii noo Ndios. Ñakán on kóo kuachi kuiso
ndó noo Ndios, kivi ndikó Jesucristo ñoyívi
yó'o, xí'in ndi'i nayii na táku xí'in ra.

4

Ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó ña sakusii yó ini Ndios

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, xí'in ndayí
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ndáto'on
ndi xí'in ndó ta xáku ndá'ví ndi noo ndó ña
ñii káchí ndatán yóo ña xa saná'a ndi ndó'ó,
saá xíni ñó'ó kutaku ndó, ta va'a sakusii
ndó ini Ndios. Xa va'a ní ndíkon ndó yichi
ra vitin, ta ndúkú ndi noo ndó ña va'a ka
kundikon ndó yichi ra ñii ñii kivi vaxi.
2 Xa xíni va'a ndó xa'a ña saná'a ndi
ndó'ó xí'in ndayí Jesucristo. 3 Ña kóni
Ndios kúu ña nduu ndó nivi na va'a, na ndii
noo ra. Ñakán Ndios on xiin ra ña nda ñii
ndó'ó ki'vi ndó kuachi ñoyívi xí'in inka ña'a
án inka taa. 4 Ta Ndios kóni ra ñayó'o: Ñii
ñii taa xíni ñó'ó kundaa ini ra ndasaá to'ó
ní ta vivíi kutaku ra xí'in ñásí'í ra. 5 Ta nda
lo'o on vá'a ña kutoo ní ndó koni ndó inka
ña'a án inka taa, ta xíni ñó'ó nasita xí'in mii
ndó ña on ke'é ndó ña on vá'a ña kútoo ní
yikí koñu mii ndó, ndatán ké'é nivi na on
vása ndíkon yichi Ndios. 6 Ta on taxi xí'in
mii ndó ke'é ndó ña on vá'a saá xí'in nañani
yó án náki'va yó na kándixa Jesucristo. Tá
ki'vi ndó kuachi xí'in ñásí'í ñani ndó án
xí'in yii ki'vi ndó, ta ñayó'o kúu kuachi ña
sándá'ví ndó nivi na ndíkon Jesucristo xí'in
yó, ta Ndios saxo'vi ra ndó'ó xa'a ña on vá'a
yó'o, ndatán yóo ña nika'an ndi xí'in ndó.
7 Chi on siví xa'a ña kutaku kini yó kúu ña
kana Ndios mii yó, ta kana ra mii yó ña
kutaku yii yó noo ra. 8 Ta nivi na on xiin

kandixa to̱'on yó'o, ta nayó'o xáa noo na
ndi̱'i̱, ta ñii ki̱'va saá xáa noo na mi̱i Ndios,
ta̱a ta̱ ta̱xi Níma̱ mi̱i ra kutaku̱ ña ini ñii ñii
yó.
9 Ta o̱n vása xíni̱ ñó'ó ka̱ ka̱'a̱n ndi̱
xí'in ndó xa̱'a̱ ña kuki'vi ini ndó koni tá'an
ndó, chi xa sa̱kuá'á ndó no̱o̱ mi̱i Ndios
nda̱saá ndixa kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó.
10 Ñandixa kúu ña kí'vi ini ndó xíni ndó
ndi'i nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó na táku̱
ndi'i ñoo estado Macedonia. Ta saá ni,
xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó'ó ña kuki'vi ka̱
ini ndó koni tá'an ndó, 11 ta chika̱a̱ ndó
ndee̱ ña vivíi kutaku̱ ndó xí'in inka̱ ni̱vi, ta
ndasaá kuiti xa̱'a̱ chiño mi̱i ndó kundi'i ini
ndó. Kasa chiño ndó xa̱'a̱ ña xíni̱ ñó'ó ndó,
nda̱tán yóo ña xa̱'nda chiño ndi̱ no̱o̱ ndó.
12 Tá kísa ndivi ndó ñayó'o, ta va̱'a kanóo
to̱'on xa̱'a̱ ndó no̱o̱ inka̱ ni̱vi, ta o̱n kuma̱ni̱
ka̱ nda̱ ñii ña xíni̱ ñó'ó ndó nda'a̱ ndó.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ki̱vi̱ ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

13 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, kóni ndi̱
ña kunda̱a̱ va̱'a ini ndó ndí ni̱vi na kándixa
Jesucristo ta ni̱xi'i̱ na, nayó'o ndixa nataku̱
na ki̱vi̱ va̱xi. Ta xa̱'a̱ ña kúnda̱a̱ ini ndó
ñayó'o, ta o̱n kuchuchú ní ini ndó, nda̱tán
kúchuchú ní ini ni̱vi na o̱n vása ndáa ini ndí
ki̱vi̱ va̱xi ndixa nataku̱ na ta kutaku̱ na xí'in
Ndios ndi'i saá ki̱vi̱. 14 Ta mi̱i yó, kándixa
yó ndí Jesucristo ni̱xi'i̱ ra ta na̱taku̱ ra, ta
ñii káchí saá Ndios sanataku̱ ra ndi'i ni̱vi na
ni̱xi'i̱, na kúu na kándixa Jesucristo.
15 To̱'on ña ká'a̱n ndi̱ xí'in ndó vitin ñii
kúu ña xí'in to̱'on ña xa sa̱ná'a Jesucristo,
Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó. To̱'on yó'o káchí ña
ndí ki̱vi̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ni̱vi
na kándixa ña'á, na kúu na táku̱ ki̱vi̱ ndikó
ra, o̱n ndaa si'na nayó'o no̱o̱ ni̱vi na xa
ni̱xi'i̱, ta ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo,
án na táku̱ kuu na, án na xa ni̱xi'i̱ kuu na,
ta xí'in ndee̱ Ndios ndi'i nayó'o ndaa na ta
nakutá'an na xí'in ra. 16 Saá chi xí'in to̱'on
ña ka'nda chiño ra, ta xí'in to̱'on ña ka̱'a̱n
ñaángel ká'no, ta xí'in ndusu ña nda̱'yi tón
trompeta Ndios, Jesucristo ndikó ra ñoyívi
yó'o. Ta ni̱vi na ka̱ndixa ña'á, na kúu na
xa ni̱xi'i̱, Ndios si'na sanataku̱ ra nayó'o ta
ndaní'i ra na. 17 Ta saá, ni̱vi na táku̱, na kúu
na kándixa ña'á, Ndios ndaní'i ra nayó'o, ta
saá nakutá'an ndi'i yó xí'in Jesucristo ti̱xin
vi̱ko̱ ña kánóo ni̱no. Ta saá kutaku̱ yó xí'in
Jesucristo ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 18 Va̱'a xí'in
to̱'on yó'o chika̱a̱ ndó ndee̱ ini tá'an ndó.

5

1 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, o̱n vása xíni̱
ñó'ó ka̱'a̱n ndi̱ xí'in ndó ndá ki̱vi̱, án ndá
yo̱o̱ ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, 2 chi xa
xíni̱ va̱'a ndó ndí ndikó ra ñii ki̱vi̱ ña o̱n
vása ndáti ni̱vi, chi nda̱tán yóo ña kixa̱a̱ ñii
ta̱kuí'ná ñoó, saá koo ki̱vi̱ ndikó Jesucristo
ñoyívi yó'o. 3 Ki̱vi̱ ña ká'a̱n ni̱vi na o̱n vása
kándixa Jesucristo, káchí na saá xí'in tá'an
na: "Va̱'a ní táku̱ yó vitin, ta o̱n ko̱ó ka̱ ña
ndí'i ini yó xa̱'a̱", káchí na, ta saá ñii kama
kixa̱a̱ ña xo̱'vi̱ ndi'i ni̱vi yó'o ta ndi'i xa̱'a̱
na. Nda̱tán ndó'o ñii ña'a̱ ki̱vi̱ kóni kaku
sa̱'ya ñá, ta xa̱ndi̱ko̱n ñii kama kíxá'á ña
kí'vi̱ ní ti̱xin ñá, saá kundo'o ni̱vi ki̱vi̱ ndikó
Jesucristo ñoyívi yó'o, chi xa̱ndi̱ko̱n kixá'á
xo̱'vi̱ na, ta o̱n kuchiño ka̱ naní'i na ndasaá
ka̱ku na no̱o̱ ña kundivi ki̱vi̱ saá. 4 Ta ndó'ó,
nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, o̱n si̱ví ni̱vi na
xíka yichi̱ no̱o̱ naa kúu ndó. Ña̱kán kía̱, ki̱vi̱
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, o̱n naka'nda
ini ndó nda̱tán náka'nda ini ni̱vi ki̱vi̱ ki̱xa̱a̱
ta̱kuí'ná ki̱'vi ra ve'e na. 5 Ndó'ó xí'in ndi̱'i̱
na ndíko̱n yichi̱ Jesucristo, táku̱ yó yichi̱
no̱o̱ yóo ño'o̱ yé'e; o̱n vása ndíko̱n yó yichi̱
no̱o̱ naa ní, no̱o̱ yóo kua̱'a̱ ní no̱o̱ ña o̱n
vá'a. 6 Ta saá o̱n vá'a kutaku̱ yó nda̱tán táku̱
ni̱vi na o̱n vása yóo ti'va naki'in Jesucristo
ki̱vi̱ ndikó ra. Nda̱ víka̱ xíni̱ ñó'ó kutaku̱
yó nda̱tán táku̱ ni̱vi na ndóo ndíto, ta kasa
kuenda xí'in mi̱i yó ña vivíi kutaku̱ yó. 7 Ta
ni̱vi na ndíko̱n yichi̱ no̱o̱ naa ní, ké'é na
nda̱tán ké'é ni̱vi ñoó naa ní. Saá chi nayó'o
kísi̱n na, ta xí'i ní na, ta ni̱vi na ndáñó'ó ini
kúu na. 8 Ta mi̱i yó, o̱n vása táku̱ yó saá,
chi xíka yó yichi̱ yé'e, ta ña̱kán xíni̱ ñó'ó
vivíi kundito yó, ta xíni̱ ñó'ó kandixa yó
Jesucristo, ta kuki'vi ini yó koni tá'an yó.
Ta xíni̱ ñó'ó ndixa kundaa ini yó ta kundati
yó ndí Jesucristo kasa ndivi ra to̱'on ra ña
saka̱ku ra mi̱i yó. Ta ña ndíko̱n yó yichi̱ yé'e
saá, ñayó'o kúu ña ndáa mi̱i yó ko̱to̱ ke'é yó
ña o̱n vá'a. Chi xíni̱ yó ndí ñii ñii ta̱tropa
ndíxin ra xí'in ka̱a ña ndáa mi̱i ra; yóo ka̱a
ña ndási̱ kándíká ra, ta yóo ka̱a ña kánóo
si̱ni̱ ra. Ta nda̱tán yóo ka̱a yó'o ña ndáa
ñii ñii ta̱tropa ña o̱n satakué'e̱ na ra, saá
yóo ña vivíi táku̱ yó yichi̱ yé'e, chi saá ndáa
yó xí'in mi̱i yó ta sási ña mi̱i yó ko̱to̱ ke'é
yó ña o̱n vá'a. 9 Ndios kóni ra ña kutaku̱
yó saá, chi o̱n si̱ví xa̱'a̱ ña saxo̱'vi̱ ra mi̱i
yó kúu ña ni̱ka̱xin ra yó. Ta Ndios ni̱ka̱xin
ra mi̱i yó xa̱'a̱ ña saka̱ku ra yó kúu ña. Ta

xa̱'a̱ ña ki̱sa ndivi Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no
no̱o̱ yó, Ndios kúchiño saka̱ku ra mi̱i yó.
10 Jesucristo ni̱xi'i̱ ra xa̱'a̱ kua̱chi yó. Ta
saá ndi'i mi̱i yó, ni̱vi na kándixa ña'á, ndixa
kutaku̱ yó xí'in ra ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi. Ta
saá tá táku̱ ka̱ yó ki̱vi̱ ndikó Jesucristo, án xa
ni̱xi'i̱ yó, ta ndixa kutaku̱ yó xí'in ra ndi'i
saá ki̱vi̱ ña va̱xi. 11 Ta vitin sakusii̱ ka̱ ndó
ini tá'an ndó xí'in to̱'on yó'o, ta chindeé
tá'an ndó ña va̱'a ka̱ kundiko̱n ndó yichi̱
Jesucristo. Ñii káchí nda̱tán yóo ña chíndeé
tá'an ndó vitin, ñii ki̱'va saá chindeé tá'an
ka̱ ndó ki̱vi̱ va̱xi.

Ta̱Pablo ndáto̱'on ra xí'in ni̱vi na kándixa Jesucristo
ndasaá va̱'a xíni̱ ñó'ó kutaku̱ na

12 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, xáku ndá'ví
ndi̱ no̱o̱ ndó ña kasa to̱'ó ndó ni̱vi na
sa̱kuiso chiño Jesucristo. Saá chi nayó'o
kísa chiño na xí'in ndó, ndáto̱'on na xí'in
ndó, ta chíndeé na ndó'ó ko̱'o̱n ndó yichi̱
Jesucristo. 13 Kasa to̱'ó ndó ni̱vi yó'o ta
kuki'vi ini ndó koni ndó na xa̱'a̱ chiño ña
ké'é na xí'in ndó. Ta saá xíni̱ ñó'ó vivíi
kutaku̱ ndó xí'in tá'an ndó.
14 Ta tuku xáku ndá'ví ndi̱ no̱o̱ ndó, ña
ka̱'a̱n ndó xí'in nañani yó ta xí'in náki̱'va̱
yó, na o̱n xi̱in kasa chiño. Ka̱'a̱n ndó xí'in
na ndí xíni̱ ñó'ó kasa chiño na. Ta ka̱'a̱n ndó
chika̱a̱ ndó ndee̱ ini nañani yó xí'in náki̱'va̱
yó na kúu na kúchuchú ini chi xáni si̱ni̱
na ña o̱n kundeé ka̱ na kundiko̱n na yichi̱
Ndios. Ta saá tuku chindeé ndó nañani yó
xí'in náki̱'va̱ yó na lo'o ní kúndeé no̱o̱ ña o̱n
vá'a. Ta xí'in ña ká'no ini ndó kutaku̱ ndó
xí'in ndi'i ni̱vi yó'o.
15 Tá yóo ni̱vi na ké'é ña o̱n vá'a xí'in
ndó, ta o̱n cha'vi ndó nayó'o xí'in inka̱ ña
o̱n vá'a. Ta ndi'i saá ki̱vi̱ ndukú ndó ke'é
ndó ña va̱'a xí'in natá'an ndó ta xí'in ndi'i
inka̱ ni̱vi.
16 Ta xíni̱ ñó'ó kusii̱ ní ini ndó ndi'i saá
ki̱vi̱. 17 Ta nda̱ lo'o o̱n sandakoo ndó ká'a̱n
ndó xí'in Ndios ndi'i saá ki̱vi̱. 18 Tá o̱n vása
va̱'a táku̱ ndó, án va̱'a ní táku̱ ndó, ta saá
ni, xíni̱ ñó'ó taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a̱
Ndios. Saá chi ñayó'o kúu ña kóni Ndios
ke'é ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo.
19 O̱n kasi ndó no̱o̱ Níma̱ Ndios, ta va̱'a
taxi ndó ná kasa chiño Níma̱ Ndios ini mi̱i
ndó. 20 Ta o̱n vá'a xaa noo ndó to̱'on ña
ká'a̱n Níma̱ Ndios saná'a ña ndó'ó. 21 Ta
xíni̱ ñó'ó koto ndoso ndó to̱'on ña ká'a̱n
ni̱vi sáná'a na, tá káchí na ndí to̱'on sáná'a
na kúu ña ta̱xi Níma̱ Ndios nda'a̱ na. Ta saá
naki'in kuiti ndó to̱'on va̱'a, ta o̱n chika̱a̱
so̱'o ndó ña o̱n vá'a. 22 Chi xíni̱ ñó'ó kuxíká
ndó no̱o̱ ndi'i no̱o̱ ña o̱n vá'a.
23 Ta vitin ndúkú ndi̱ no̱o̱ Ndios, ta̱a ta̱
táxi ña koo ñava̱'a ini yó, ña chindeé ra
ndó'ó ta nduu ndó ni̱vi na va̱'a na ndii no̱o̱
ra. Ná kundaa va̱'a Ndios ñii níí ñii ñii
ndó xa̱'a̱ ña va̱'a ndii koo níma̱ ndó xí'in
ini ndó ta xí'in yi̱kí ko̱ñu ndó. Ta saá o̱n
kóo ka̱ kua̱chi kuiso ndó ki̱vi̱ Jesucristo,
Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ndikó ra ñoyívi yó'o.
24 Ndios kúu ta̱a ta̱ ka̱na ndó'ó kundiko̱n
ndó yichi̱ ra, ta ndixa ta̱nda̱a̱ va̱'a kúu ra,
ña̱kán Ndios kasa ndivi ra to̱'on ni̱ka̱'a̱n ra
ña nduu ndó ni̱vi na ndii no̱o̱ ra.

Ta̱Pablo ndúkú ra ñava̱'a
xa̱'a̱ ni̱vi na kándixa Jesucristo ñoo Tesalónica

25 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, xáku ndá'ví
ndi̱ no̱o̱ ndó ña o̱n nandoso ndó ka̱'a̱n ndó
xí'in Ndios xa̱'a̱ ndi̱.
26 Ta xí'in ñato̱'ó ní ini ndó, chi̱to ndó
no̱o̱ tá'an ndó, saá chindeé tá'an ndó.
27 Xí'in nda̱yí Jesucristo, yi̱'i̱ ta̱Pablo
ká'a̱n i̱ xí'in ndó ña ka'vi ndó tutu yó'o no̱o̱
ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo.
28 Ta Jesucristo, Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, ná
ke'é ra ñava̱'a xí'in ndó. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ti'ví taPablo kua'an ña nda'a nañoo Tesalónica

Xí'in to'on yó'o taPablo, taSilvano xí'in taTimoteo chíndeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

1 Xí'in to'on yó'o yi'i, taPablo, xí'in taSilvano, xí'in taTimoteo, chíndeé ndi ndó'ó na táku ñoo Tesalónica, na kúu nivi na nákutá'an xa'a ña kísa ká'no ndó Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 2 ¡Ná ke'é Ndios xí'in Jesucristo ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó!

TaPablo ká'an ra xí'in Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo Tesalónica

3 Ndi'i saá kivi táxi ndi ña táxa'vi ña'á nda'a Ndios xa'a ndó'ó. Ndixa chiño noo ndi kúu ña ká'an ndi saá xa'a ndó xí'in Ndios, chi va'a ní vivíi ndíkon ndó yichi Jesucristo. Chi ñii ñii kivi ña táku ndó, ta saá vaxi kua'no ka ña va'a kándixa ndó Jesucristo, ta ñii ki'va saá vaxi kua'no ka ña kí'vi ini ndó xíni tá'an ndó. 4 Ñakán kía kivi xáa ndi ñii ñii ñoo noo nákutá'an nivi xa'a ña kísa ká'no na Jesucristo, ta xí'in ñasii ini ndi ndáto'on ndi xí'in nayó'o xa'a ña va'a táku ndó. Saá chi ndó'ó chíkaa ní ndó ndee xí'in mii ndó ña va'a kua'an ndó yichi Ndios. Vará yóo ní tondíni ta xó'vi ní ndó xa'a ña kándixa ndó Jesucristo, ta saá ni, on vása sándakoo ndó yichi ra, ta va'a kúndeé ndó noo ndi'i ña on vá'a xó'vi ndó. 5 Ta saá sáná'a ndó ndí Ndios kisa ndivi ra ñandaa xí'in ndó. Saá chi Ndios káchí ra ndó'ó kúu nivi na ndáya'ví ní, ta nakaxin ra ndó'ó ña kutaku ndó yichi noo xá'nda chiño ra. Ta vitin ndó'ó xó'vi ní ndó xa'a ña ndíkon ndó yichi yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

6 Ndixa ñandaa kúu ña ké'é Ndios xí'in nivi, ñakán ñii kivi cha'vi ra xí'in ñayo'vi nivi na kúu na sáxo'vi ndó'ó. 7 Ta nda'a ndó'ó, nivi na xó'vi ní, ta xí'in nda'a mii ndi, ñii káchí Ndios taxi ra ña nakindée yó noo ndi'i ña xó'vi yó. Saá kundivi kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o xí'in kua'a ní naángel na kómí ndee ra, 8 ta kixi ra ma'ñó ño'o xíxi. Kixaa ra ña saxo'vi ra nivi na on vása ní-xiin nakoni Ndios, ta ni on vása ní-xiin na chikaa so'o na to'on ñava'a xa'a Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 9 Xa'a ña ni-xiin nivi yó'o kandixa na Jesucristo, nayó'o ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta kuxíká va'a na noo Ndios, noo yóo ndi'i ndee ra, noo yóo ndi'i ñava'a ká'no, ta livi ní. 10 Ndi'i ñayó'o kundivi ña kivi ndikó Jesucristo, ta ndi'i nivi na kúu na kándixa ña'á, kasa to'ó na ra, kasa ká'no na ra, ta koto na noo ra xí'in ndi'i ñasii ini na. Ta kivi yó'o ñii nakutá'an ndó xí'in nivi yó'o, saá chi kandixa ndó to'on ña nika'an ndi xí'in ndó.

11 Ñakán kía, ndi'i saá kivi ká'an ndi xí'in Ndios xa'a ndó. Ta ndúkú ndi noo ra ña chindeé ra ndó'ó ña kuu ndó nivi na ndáya'ví ní yichi ra, chi nikaxin ra ndó'ó kundikon ndó Jesucristo. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chindeé ra ndó'ó kasa ndivi ndó ndi'i chiño ña xáni sini ndó kúu ñava'a ke'é ndó chi kándixa ndó Jesucristo. 12 Ta saá kanóo síkón kivi Jesucristo noo nivi xa'a ñava'a ke'é ndó, ta Jesucristo taxi ra ña kanóo síkón ñato'ó ndó, saá chi Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo taKá'no noo yó, va'a ní ini ra, ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in yó.

2

Ñii kivi ña vaxi kixaa ñii taa tandiva'a ñoyívi yó'o

1 Ta vitin, nañani yó xí'in náki'va yó, ndato'on ka ndi xí'in ndó xa'a kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta ndaní'i ra yó, ta nakutá'an yó xí'in ra. Ta xáku ndá'ví ndi noo ndó 2 ña on taxi ndó ndí inka nivi sandi'i na ini ndó, ni on sayi'ví na ndó'ó xí'in to'on ña vatá ña káchí na, ká'an na xí'in ndó: "Xa ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o ta Ndios kísa nani ra kuachi ndi'i nivi", káchí na. Ta ndó'ó, on kandixa ndó to'on yó'o, vará káchí na ndí to'on ña nika'an Níma Ndios xí'in ini na kúu ña, án káchí na to'on ña nika'an mii ndi kúu ña, án káchí na tutu ña nitaa mii ndi kúu ña ká'an ndí xa kixaa kivi ká'no yó'o, ta on kandixa ndó ña ká'an nivi yó'o. 3 Nda lo'o on taxi ndó ña sandá'ví na ndó'ó xí'in to'on ña vatá yó'o, saá chi si'na xíni ñó'ó kixaa kivi ña kua'a ní nivi kixá'á na ndeé ní kasa toon ini na noo Ndios, ta kixaa ñii taa ta ndiva'a ní ini, tanda ndi'i ya'a ñayó'o, saá kixaa kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta Ndios

ndixa xa chitóni ra ndasaá ndi'i xa'a taa
tandiva'a yó'o. 4 Ta ña ta'án ka ndi'i xa'a
taa yó'o, ta ke'é ra saá: kusaa ní ini ra koni
ra Ndios ndino'o, ta kusaa ini ra koni ra
ndi'i ndios ñavatá ña kísa ká'no nivi, saá
chi tandiva'a yó'o koni ra ña ndi'i nivi kasa
ká'no na ndasaá kuiti mii ra. Ta saá ñii kivi
kee ra ko'on ra ta xaa ra ve'e ño'o ká'no
ña nákaa ñoo Jerusalén, ta koo ra noo tón
táyi ká'no, tón ñíndichi ini ve'e ño'o yó'o,
ta ka'an ndoso ra noo ndi'i nivi, kachí ra
saá: "Yi'i kúu Ndios ndino'o", kachí ra xí'in
nivi.
5 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in nákiva yó na
táku ñoo Tesalónica, ¿án on vása nákáán
ndó kivi nixiyo i xí'in ndó, ta ndato'on i
xí'in ndó xa'a ndi'i ñayó'o? 6 Ta saá kúndaa
ini ndó ndá ndee kúu ña sási noo tandiva'a
yó'o ña on kixaa ra vitin. Saá chi xíni ñó'ó
kundati ra nda kixaa kivi ña chitóni Ndios,
ta saá Ndios táxi ra ña kixaa tandiva'a yó'o
noo nivi. 7 Ta saá ni, mii ñandee on vá'a
ña xá'nda chiño noo taa tandiva'a yó'o xa
nákaa ña kísa chiño se'é ña ñoyívi yó'o. Saá
yóo ña vitin, ta ndákuiti kúmani kixaa kivi
ña saña ndee ña sási noo taa tandiva'a yó'o,
ta saá saña ra ko'on ndíka ra ke'é ra ña
on vása va'a. 8 Ta saá xandikon natívi taa
tandiva'a yó'o noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o ta
ke'é ra kua'a ní ña on vá'a. Ta saá kixaa kivi
Jesucristo, xí'in lo'o tachi yu'u ra, ka'ni ra
tandiva'a yó'o. Saá chi kivi ndikó Jesucristo
xí'in ndi'i ndee ra ña livi ña yé'e, sandi'i ra
xa'a ndi'i ndee taa tandiva'a yó'o. 9 Chi taa
tandiva'a yó'o kixaa ra xí'in ndee ñaníma
ndiva'a ká'no Satanás, ñakán kuchiño ra
ke'é ra kua'a ní chiño ná'no ña kúu milagro
án seña vatá ña naka'nda ini nivi koni ña'á
na. 10 Ta saá tuku ke'é ra ndi'i saá noo ña on
vá'a ña sandá'ví ka ra nivi na kua'an yichi
noo ndi'i xa'a na. Saá chi nayó'o on vása
ní-xiin na naki'in na to'on ña ndaa, xa'a ña
kuchiño Ndios sakaku ra na. 11 Ta xa'a ña
on kua'a na kandixa na ñandaa, Ndios taxi
ra ndayí nda'a ñandee vatá ña sandá'ví ka
ña nivi yó'o ña kandixa ka na ñavatá. 12 Ta
saá tá kixaa kivi Ndios kasa nani ra xa'a
kuachi nivi, ta nivi yó'o ko'on ndi'i na noo
xo'vi ní na ndi'i saá kivi. Saá chi on kua'a
na kandixa na ñandaa, ta kusii ní ka ini na
kutaku na ké'é na ña on vá'a.

Ñayó'o ká'an xa'a nivi na nikaxin Ndios ña sakaku ra na

13 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndó'ó kúu
nivi na kí'vi ini Jesucristo xíni ra. Ta ndi'i
saá kivi xíni ñó'ó taxi ndi ña táxa'vi nda'a
Ndios xa'a ndó'ó, chi nda kivi noó Ndios
nakaxin ra ndó'ó kuu ndó nivi na sakaku
ra. Saá chi ndó'ó, xí'in ña ndino'o ini ndó
kandixa ndó to'on ña ndaa xa'a Jesucristo,
ta Níma Ndios kísa chiño ña ini ndó, ña
ndasa ndii ña níma ndó, ta ndixa nduu
ndó nivi nayii noo Ndios. 14 Xí'in to'on
ñava'a xa'a Jesucristo ña nika'an ndoso ndi
noo ndó, Ndios kana ra ndó'ó ña sakaku ra
ndó'ó. Saá chi kóni ra ña ñii káchí xí'in
Jesucristo naki'in ndó ñato'ó ká'no ña livi
ñoyívi nino.
15 Ta saá, nañani yó xí'in nákiva yó, vivíi
kutaku ndó yichi Jesucristo, ta on sandakoo
ndó to'on ña saná'a ndi ndó'ó. Án to'on ña
nika'an ndi xí'in ndó, án to'on ña nitaa ndi
noo tutu, ta ti'ví ndi nixaa nda'a ndó kúu
ña, ta ndó'ó, va'a kandixa ndó ndi'i to'on
yó'o. 16 Ta Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó, kúu ra taa ta kí'vi ní
ini xíni mii yó, ta taa ta ká'no ní ini kúu
ra, ñakán ké'é ra ñava'a xí'in yó, ta ndi'i
saá kivi chíkaa ra ndee ini yó ña on kuyi'ví
yó noo ña xo'vi yó. Ta táxi ra ña ndáti yó
ta ndáa ini yó ndí ndixa Ndios kasa ndivi
ra to'on ña nika'an ra xí'in yó. 17 Ta vitin
ndúkú ndi noo ra ña chikaa ra ndee ini ndó
ña on kuyi'ví ini ndó, ta ndúkú ndi noo
ra ña chindeé ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó
ndasaá kuiti chiño va'a, ta chindeé ra ndó'ó
ña ka'an ndó ndasaá kuiti to'on va'a noo
nivi ñoyívi yó'o.

3

TaPablo ndúkú ra ná kuita ní'nó to'on Ndios ndi'i saá xiiña noo nivi

1 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndúkú i
ñava'a noo ndó'ó ña ka'an ndó ndukú ndó
noo Ndios ña chindeé ra ndi'i, ña ke'é ra ña
kama kuita ní'nó to'on va'a xa'a Jesucristo
ndi'i saá xiiña, ta kua'a ní nivi kuchiño
naki'in va'a na to'on yó'o xí'in ñato'ó, ñii
ki'va ndatán mii ndó naki'in va'a ndó to'on
yó'o. 2 Ta xíni ñó'ó ka'an ndó ndukú ndó
noo Ndios ña sakaku ra ndi'i noo nivi na
kúu na on vá'a na ndiva'a ní ini, chi kua'a
ní nivi on xiin na kandixa na Jesucristo.
3 Ta Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ndixa
kísa ndivi ra to'on ra, ta ndixa taxi ra ndee
nda'a ndó, ta kundaa ra ndó'ó noo ña on
vá'a. 4 Xa'a ña ndíkon yó Jesucristo, mii

ndi ndixa ndáa ini ndi ndó'ó ña va'a kísa
ndivi ndó ña xá'nda chiño ndi noo ndó. Ta
ndáa ini ndi ndó'ó ña on sandakoo ndó kasa
ndivi ndó saá. 5 Ká'an ndi ndúkú ndi noo
Jesucristo taKá'no noo yó, ña chindeé ra
ndó'ó ña kuki'vi ní ini ndó koni ndó inka
nivi, ñii ki'va ndatán Ndios kí'vi ini ra xíni
ra ndó'ó. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chikaa
ra ndee ra ini ndó xa'a ña on sandakoo
ndó ndíkon ndó yichi ra, vará yo'vi xo'vi
ndó. Ta ndúkú ndi noo Ndios ña chindeé ra
ndó'ó ña kundeé ini ndó noo ndi'i ña xo'vi
ndó, ñii ki'va ndatán Jesucristo on vása
ní-sandakoo ra yichi Ndios, vará nixo'vi ní
ra.

Nivi na ndíkon Jesucristo, on vá'a kuu na naxúxán

6 Nañani yó xí'in nákí'va yó, xí'in ndayí
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, xá'nda
chiño ndi noo ndó'ó xí'in to'on yó'o, ña
káchí saá: Tá yóo nañani yó án nákí'va yó
na kúu nivi na xúxán, ta on xiin na kasa
chiño na, ta ndó'ó kuxíká ndó noo nayó'o.
Saá chi naxúxán yó'o on vása ndíkon na
yichi ña xa saná'a ndi ndó'ó. 7 Ta ndó'ó
xíni ndó ndasaá va'a kutaku ndó ndatán
xitaku ndi xí'in ndó. Chi kivi xitaku ndi
xí'in ndó, on vása ní-xindoo xúxán ndi noo
ndó. 8 Kivi xitaku ndi xí'in ndó, ta cha'vi
ndi ndi'i ña xixi ndi. Ta ndeé ní kisa chiño
ndi ndiví ñoó, chi ni-xiin ndi sakuiso ndi
ndó'ó xí'in ña cha'vi ndó xa'a ña xixi ndi
xí'in ña xíni ñó'ó ndi. 9 Vará kómí ndi
ndayí ña chindeé ndó ndi'i, xa'a ña kísa
chiño ndi xí'in ndó, ta ni-xiin ndi ki'in ya'vi
ndi nda'a ndó, chi xí'in ñayó'o sáná'a ndi
ndó'ó ndasaá xíni ñó'ó kasa chiño ndó, ta
on kundati ndó inka nivi taxi na ña kuxu
ndó. 10 Kivi xitaku ndi xí'in ndó, xa'nda
chiño ndi noo ndó xí'in to'on yó'o, ña káchí
saá: tá yóo nivi na on xiin kasa chiño, ta
va'a ná on kuxu na, káchí ndi xí'in ndó.
11 Saá chi xini so'o ndi xa'a sava ndó'ó ña on
vása kísa chiño ndó, ta ndóo xúxán ndó, ta
kuiti xíka ndó sándi'i ndó ini inka nivi. 12 Ta
saá xí'in ndayí Jesucristo xá'nda chiño ndi
noo ndó'ó, nivi na kúu naxúxán. Káchí ndi
saá xí'in ndó: Va'a ka chikaa ini ndó ná kasa
chiño ndó, ta saá ki'in ndó si'ún ta kuchiño
kukomí ndó ndi'i ña xíni ñó'ó ndó.

13 Nañani yó xí'in nákí'va yó, on kunaa
ndó ké'é ndó chiño va'a, ta ndi'i saá kivi
kasa ndivi ndó ña. 14 Tá yóo nivi na on xiin
chikaa so'o to'on ña ká'an ndi xí'in ndó noo
tutu yó'o, ta koto va'a ndó yu kúu nayó'o,
ta on kutá'an ka ndó xí'in na. Ta saá nayó'o
kuka'an noo na xa'a ña on vá'a ke'é na. 15 Ta
saá ni, on kusaa ini ndó koni ndó nayó'o, ta
va'a ka ka'an ndó vivíi ndato'on ndó xí'in
na xa'a ña on vá'a ke'é na. Ndatán ndáto'on
ñii taa xí'in ñani ra ta kándixa Jesucristo,
saá ka'an ndó xí'in nayó'o.

TaPablo ndúkú ra noo Ndios xa'a nivi na kándixa Jesucristo

16 Jesucristo Taa taKá'no noo yó, kúu taa
ta taxi ña koo ñava'a ini mii yó. Tá yóo kivi
va'a táku ndó, án tá yóo kivi on vása va'a
táku ndó, ta ndúkú i noo Jesucristo ña taxi
ra ña koo ñava'a ini ndó ndi'i saá kivi. Ta,
¡ná koo Jesucristo xí'in ndi'i ndó!

17 Ta vitin yi'i, taPablo, xí'in nda'a mii i
táa i to'on yó'o ña chindeé i ndó'ó. Ta
ñii ki'va ndatán ká'yi i kivi mii i noo ndi'i
tutu ña tí'ví i kua'an nda'a nañani yó xí'in
nákí'va yó, saá ká'yi i kivi mii i noo tutu
yó'o. 18 Ndúkú i noo Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó, ña ke'é ra ñava'a xí'in ndi'i ndó.
¡Saá ná koo ña!

Tutu ñanoó tiʼví taPablo kuaʼan ña ndaʼa taTimoteo

Xíʼin toʼon yóʼo taPablo chíndeé ra taTimoteo

1 Yiʼi, taPablo, taapóstol xíʼin ndayí Jesucristo kúu i, chi saá Ndios xíʼin Jesucristo sakuiso chiño ra yiʼi. Ndios kúu Taa ta Sakaku mii yó noo ña on váʼa, ta Jesucristo táxi ra ña kúndaa ini yó ndí ndixa kasa ndivi ra ña ndáti mii yó xaʼa ña kándixa yó ra. 2 Chíndeé i yóʼó, taTimoteo, taa ta yóo ndatán yóo saʼya mii i. Ta yiʼi, ndatán yóo yivá mii ún saá nixiyo i xíʼin ún saná'a i yóʼó xaʼa yichi Jesucristo. Ta vitin kóni i ndí Ndios Yivá yó xíʼin Jesucristo ta xáʼnda chiño noo yó, ná kundáʼví ini ra koni ra yóʼó, ná keʼé ra ñavaʼa xíʼin ún, ta ná taxi ra ña koo vaʼa ini ún. Saá ná koo.

Sava nivi na sáná'a xaʼa yichi Jesucristo káʼan na toʼon ña on siví ñandaa kúu

3 Kivi taʼán ka kee i ñoo Éfeso ta kixaa i ñii xiiña noo ñoʼo naní Macedonia yóʼo, ta nduukú i ñavaʼa noo yóʼó ña kindoo ka ún ñoo Éfeso. Saá chi kóni i ña kaʼan ún xíʼin nivi na sáná'a toʼon ña on vása yóo yuʼú xíʼin toʼon ña ndaa ndinoʼo xaʼa yichi Jesucristo. Kaʼan ún xíʼin nayóʼo ña sandakoo na, ta on saná'a ka na toʼon yóʼo, chi on siví ñandaa kúu ña. 4 Ta kaʼan ún xíʼin na ña on chikaa soʼo na cuento yatá ña on koó xaʼa. Ta ndatoʼon ún xíʼin na ndí on chikaa na ndee xaʼa ña sakuáʼá na yu kúu naxii síkuá na. Saá chi xaʼa ña keʼé nivi saá kíxáʼá na xíʼin toʼon káni táʼan na xíʼin táʼan na, ta ñayóʼo nda loʼo on vása chíndeé ña na ña vaʼa kutaku na yichi Ndios. Chi ndasaá kuiti ña kándixa yó Jesucristo kúu ña chíndeé yó ña vaʼa kutaku yó yichi Ndios.

5 Ta ña xíni ñóʼó ní noo i kúu ña chindeé ún nañani yó xíʼin nákiʼva yó ña ndixa kukiʼvi ini na koni táʼan na. Tá vivíi ndii nakoo níma na, ta on koó xaʼa ña níma mii na chikaa ña kuachi kuiso na, ta ndinoʼo ini na kandixa na Ndios, ta saá kukomí na ndee ña ndixa kukiʼvi ini na koni táʼan na. 6 Ta sava nivi xa sandakoo na ña vaʼa kutaku na xíʼin táʼan na, ta vitin ndasaá kuiti náa na xíʼin inka nivi xaʼa ña on vása ndáyaʼví. 7 Nanivi yóʼo kóni na kuu na maestro ña saná'a na ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xinaʼá, ta on vása xíni na ña káʼan na, ni on vása kúndaa ini na xaʼa toʼon sáná'a na, vará xáni sini na ndixa toʼon ña ndaa sáná'a na.

8 Xíni yó ndí ndayí ña xaʼnda chiño Ndios xinaʼá kúu ña vaʼa. Ta saá ni, tá on vása xíni yó yu kúu xaʼa chindúʼu Ndios ndayí ra, ta ndasaá kuiti kísa ndivi yó ña ndatán xáni sini mii yó, ta saá ndixa kuaʼan yó yichi on váʼa. 9 Ndixa xíni ñóʼó kundaa ini yó yu kúu xaʼa ña chindúʼu Ndios ndayí. On siví xaʼa nivi nandaa na kísa ndivi ña kóni Ndios kúu ña chindúʼu ra ndayí. Ta chindúʼu ra ndayí xaʼa nivi na toon ní ini, ta xaʼa nivi na on xiin kasa ndivi ña kóni Ndios, ta xaʼa nivi na on váʼa, ta xaʼa nivi na kíʼvi ní kuachi, ta xaʼa nivi na on xiin kasa toʼó Ndios, ta xaʼa nivi na xáku ndaa noo ndiʼi ñavaʼa Ndios, ta xaʼa nivi na xáʼni yivá siʼí mii, ta xaʼa nivi na xáʼni inka nivi, 10 ta xaʼa taa ta kíʼvi kuachi xíʼin ñaʼa ñá on siví ñásíʼí ra kúu, ta xaʼa ñaʼa ñá kíʼvi kuachi xíʼin inka taa ta on siví yii ñá kúu, ta xaʼa taa ta kíʼvi kuachi kini xíʼin inka taa, ta xaʼa ñaʼa ñá kíʼvi kuachi kini xíʼin inka ñaʼa, ta xaʼa nivi na tíin inka nivi ña taan seʼé ñaʼá na,* ta xaʼa nivi na káʼan toʼon vatá xíʼin nivi, ta xaʼa nivi na ndákuiin toʼon vatá noo nachiño, ta xaʼa nivi na sáa ini xíni toʼon ndaa ña sáná'a yó. Xaʼa ndiʼi nivi na keʼé ña on váʼa yóʼo, Ndios chindúʼu ra ndayí ña kaʼnda chiño noo na ña on keʼé na saá. 11 Ta nivi na keʼé ña on váʼa yóʼo on vása yóo yuʼú na xíʼin toʼon ña sáná'a yó, ña kúu toʼon ña ndaa, ña vaʼa, ña livi ní. Ta mii toʼon vaʼa yóʼo kúu ña káʼan ndoso i noo nivi, chi Ndios sakuiso chiño ra yiʼi keʼé i saá.

TaPablo táxi ra ña táxaʼvi ñaʼá ndaʼa Jesucristo

12 Táxi i ña táxaʼvi ñaʼá ndaʼa Jesucristo, taa ta taxi ndee ndaʼa i, chi xáni ini ra ndí yiʼi kúu tandaa, taa ta ndixa kasa ndivi vaʼa chiño ra, ta nikaxin ra yiʼi kuu i ta kísa chiño noo ra. 13 Ñavaʼa yóʼo ke'é ra xíʼin i, vará kuiya niyaʼa xikuu i taa ta nikaʼan ña on váʼa xaʼa ra, ta saxoʼvi ní i nivi na ndíkon yichi ra, ta nikaʼan i toʼon ndivaʼa xíʼin ra. Ta saá ni, Ndios kisa káʼno ini ra xaʼa i, chi ña on váʼa yóʼo keʼé i kivi

* 1:10 Nivi na tíin inka nivi ña taan seʼé ñaʼá na, keʼé na saá chi kóni na kasa nduxa na xíʼin na ña kasa chiño na noo na, án kóni na ndukú na siʼún xaʼa na.

ta'án ka kandixa i Jesucristo, ta taa ta naa
ini xikuu i. 14 Vará nda ñii ñava'a on vása
ní-ke'é i noo ra ñakán ke'é ra ñava'a xí'in i,
ta kua'a ní ñava'a xa ke'é Jesucristo xí'in i.
Ta taxi ra ndee ña kuchiño kandixa i ra, ta
taxi ra ndee ña kuchiño kuki'vi ini i koni i
nivi. Ta ndi'i ñava'a naki'in i kixi ña noo
Jesucristo.

15 To'on ña ndaa ña xíni ñó'ó kandixa
va'a yó káchí ña saá: Jesucristo kixaa ra
ñoyívi yó'o ña sakaku ra nivi na kómí
kuachi. Ta yi'i, xikuu i ñii taa ta xikomí
kua'a ní kuachi, chi ndixa xikuu i ñii taa
ta on vá'a ní ka noo ndi'i inka nivi. 16 Ta
Jesucristo kisa ká'no ini ra xa'a ndi'i ña on
vá'a ke'é i. Ta ñava'a ke'é ra xí'in i sáná'a
ndí ta ká'no ní ini kúu ra. Ta saá ndi'i nivi
kúchiño kundaa ini na ñii ki'va ndatán kisa
ká'no ini Jesucristo xa'a i, saá kúchiño kasa
ká'no ini ra xa'a ndi'i nivi na ndino'o ini
kándixa Jesucristo, ta saá kutaku na xí'in ra
ndi'i saá kivi ña vaxi. 17 Xa'a ñava'a yó'o,
¡ná kasa ká'no yó Ndios! ¡Chi Ndios kúu
taká'no ní, taa ta ndi'i saá kivi xá'nda chiño
noo ndi'i yó, ta kúu ra taa ta xa táku ndi'i
saá kivi xina'á, ta kutaku ka ra ndi'i saá kivi
ña vaxi! Ta Ndios ndino'o, on kúchiño koni
yó ra xí'in nduchu noo yó, ta ñii laá ra saá
kuiti kúu Ndios, taa ta ndíchí ní sini kúu ra.
¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñato'ó! ¡Ná kanóo
síkón to'on ra ndi'i saá kivi ña vaxi! ¡Saá ná
koo!

18 Timoteo, ndatán yóo sa'ya mii i
yóo ún, ta vitin sákuiso chiño i yó'ó ña
kasa ndivi ún chiño ña ndato'on i xí'in ún
ña nitaa i noo tutu yó'o. Chiño va'a yó'o
ñii yu'ú yóo ña xí'in to'on ña taxi Níma
Ndios ña nika'an nañani yó xa'a mii ún
kuiya niya'a. Va'a ná chikaa ún ndee ña
kasa ndivi ún to'on yó'o, xa'a ña kundeé ún
noo ña on vá'a. 19 Ná chindeé to'on
ña naki'in ún ña kandixa ndino'o ini ún
Jesucristo ta vivíi ko'on ún yichi ra. Ta saá
on koó xa'a ña níma ún sakuiso ña kuachi
sata mii ún. Nixiyo nivi na on vása ní-ke'é
saá. Vará kúndaa ini na yu kúu ñava'a, ta
ni-xiin na kasa ndivi na ña. Ta xa'a ñayó'o,
ndi'i xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán
nitani ñii barco xí'in ña nindo'o nó noo
takuií mini, saá nindo'o ña. 20 Ñii ki'va
saá nindo'o ovi taa ta kúu taHimeneo xí'in
taAlejandro, ta xa'a ñayó'o nataxi i ovi ra
saá nda'a ñaníma ndiva'a ká'no Satanás ña
saxo'vi ña'á ña. Saá chi kóni i ña ovi tayó'o
sakuá'á ra ña on ka'an ra to'on ndiva'a xí'in
Ndios.

2

TaPablo ká'an ra ndasaá va'a ka'an yó xí'in Ndios

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ña si'na
ndúkú i noo ndó'ó kúu ña ka'an ndó xí'in
Ndios xa'a ndi'i nivi. Ka'an ndó kuaku
ndá'ví ndó noo ra xa'a nivi, ka'an ndó
ndukú ndó ñava'a noo ra xa'a na, ka'an
ndó ndukú ndó noo ra ña chindeé ra na,
ta taxi ndó ña táxa'vi ña'á nda'a ra xa'a
ndi'i ñava'a ke'é ra. 2 Ndukú ndó ñava'a noo
Ndios xa'a ndi'i narey xí'in inka na xá'nda
chiño noo yó. Ndukú ndó ñava'a yó'o noo
Ndios xa'a ña on kóo kuachi ni on kóo inka
ña sandi'i ini mii yó. Ta saá xí'in ñato'ó ní
ini yó kutaku yó xí'in ndi'i nivi, ta xí'in ña
ndino'o ini yó kasa ká'no yó Ndios ta va'a
kundikon yó yichi ra. 3 Tá kísa ndivi yó ndi'i
ñayó'o, ta ñava'a ní kúu ña, ta Ndios, Taa
ta Sákaku mii yó, kúsii ini ra xíni ra ñava'a
yó'o. 4 Saá chi Ndios kóni ra sakaku ra ndi'i
nivi, ta kóni ra ndi'i nivi tondaa na kundaa
ini na yu kúu ñandaa. 5 Chi ndixa ñii laá
kúu Ndios, ta ñii laá kúu taa ta kúchiño
sanakutá'an va'a nivi xí'in Ndios. Ta taa
ta kúchiño ke'é saá kúu Jesucristo, 6 chi
Jesucristo taxi xí'in mii ra, nixi'i ra xa'a ña
kuchiño sakaku ra ndi'i nivi noo ndee ña on
vá'a. Ta saá kivi chitóni Ndios, taxi ra ña
kúndaa ini yó xa'a ñava'a ke'é Jesucristo,
ta taxi ra ña ndáto'on yó xí'in nivi xa'a ra.
7 Ta xa'a ñayó'o Ndios sakuiso chiño ra yi'i
ña ka'an ndoso i to'on ra, ta nikaxin ra yi'i
kuu i taapóstol ta xíka chiño noo ra. Ta
Ndios sakuiso chiño ra yi'i ña saná'a i nivi
na on vása kúu najudío ña kúchiño kundaa
ini na yu kúu ñandaa ta ndasaá kúchiño
kandixa na Jesucristo. Jesucristo xíni ra ña
ndixa ndaa kúu to'on yó'o ña nika'an i xí'in
ndó, on siví to'on vatá kúu ña.

8 Ñayó'o kóni yi'i ke'é ndó: Ndi'i saá
xiiña noo nákutá'an ndó xa'a ña kasa ká'no
ndó Ndios, ta nataa na táku ndatán kóni
Ndios, va'a ndaní'i na nda'a na ta ka'an na
xí'in Ndios. Ta nataa yó'o on vá'a kusaa ini
na koni na inka nivi, ni on vá'a kani tá'an
na xí'in nivi. 9 Ta ndi'i xiiña noo nákutá'an
ndó xa'a ña kasa ká'no ndó Ndios, ñayó'o
kóni yi'i ña ke'é náña'a: Va'a kundixin to'ó
ná tikoto, tikoto to'ó ña xíni ñó'ó ná xa'a
chiño ña kísa ndivi ná, tikoto ña on chinóo

ninoo ñatoo'ó ná noo inka nivi. Ta saá on
xiin i ña kundixin ná tikoto ña yá'ví ní, ni
on kasa ndivi ná xí'in yisi sini ná ndatán
ké'é náña'a ná kóni kasa ká'no xí'in mii noo
nivi ña koto ndaa na náyó'o, ni on chindoo
ndaa ná xí'in mii ná ña kúu oro yá'ví ní
án yuu livi ña yá'ví naní perla xa'a ña koto
ndaa nivi náyó'o. 10 Saá chi mii ña ndixa
ndása livi ní náña'a kúu chiño va'a ké'é
ná, ndatán yóo chiño noo náña'a ná ndixa
kísa ká'no Ndios ta va'a kua'an ná yichi
ra. 11 Ta kivi sákuá'á náña'a toon ña ká'an
xa'a yichi Ndios, ta xíni ñó'ó tásiín koo ná
ta xí'in ñatoo'ó ní ini ná koni soo ná toon
yó'o. 12 Ta yi'i, on vása táxi i ndayí nda'a
náña'a saná'a ná nataa ve'e noo nákutá'an
nivi kasa ká'no na Ndios, ni on vása táxi i
ndayí nda'a náña'a ka'nda chiño ná noo
nataa, ta xíni ñó'ó tásiín koo ná. 13 Saá chi
Ndios si'na kisa va'a ra taAdán, ta saá kisa
va'a ra ñáEva. 14 Ta ñandiva'a ká'no Satanás
on siví si'na sandá'ví ña taAdán, chi si'na
sandá'ví ña ñáEva. Ta ñáyó'o xikuu ñá si'na
nakava xí'in ña on vá'a. 15 Ta saá ni, Ndios
sakaku ra náña'a kivi kaku sa'ya ná, tá ke'é
ná saá: Xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná ndi'i
saá kivi kándixa Jesucristo, ta xíni ñó'ó kuu
ná náña'a ná kí'vi ini xíni ná inka nivi, ta
xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná táku toó ndatán
kóni Ndios.

3

Toon yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku na ndíso chiño xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

1 Toon ña ndixa ndaa káchí ña saá: Tá
yóo nataa na kóni kuiso chiño xí'in natá'an
na na kándixa Jesucristo, ta chiño ña kóni
na kasa ndivi nayó'o kúu ñii chiño va'a ní.
2 Ta ñii ñii ta ndíso chiño xí'in natá'an ra
na kándixa Jesucristo xíni ñó'ó kuu ra taa
tandaa, taa ta kánóo va'a toon xa'a noo
nivi. Ta ñii ñii tayó'o xíni ñó'ó kukomí ra
ñii laá kuiti ñásí'í mii ra. Ta xíni ñó'ó kuu
ra taa ta násita xí'in mii noo ña on vá'a,
ta xíni ñó'ó kuu ra taa ta si'na xáni sini
yu kúu ña va'a ke'é ra, ta saá kísa ndivi ra
ña xíni ñó'ó ka. Xíni ñó'ó kuu ra taa ta
va'a toó táku noo nivi, taa ta va'a náki'in
nivi na kíxaa ve'e ra. Ta xíni ñó'ó kuu ra
taa ta xa yóo ti'va ndasaá va'a saná'a ra
nivi. 3 Ta on vá'a kuu ra taa ta xí'i ní, ni on
vá'a kuu ra taa ta kama ní sáa ini, ta káni
tá'an ra xí'in nivi, ni on vá'a kuu ra taa ta
sándá'ví nivi xa'a ña ki'in ra si'ún nda'a na.
Ta xíni ñó'ó kuu ra taa ta vitá ini, taa ta
xí'in ñatoo'ó nákutá'an xí'in nivi, taa ta on
vása kútoo ní kukomí kua'a ní si'ún. 4 Ta
xíni ñó'ó kuu ra taa ta ndixa ní'i va'a yichi
xí'in nave'e mii ra, ta xíni ñó'ó kuu ra taa ta
xíni va'a ndasaá ka'nda chiño ra noo sa'ya
ra, ta ñakán nasa'ya ra yó'o va'a kasa ndivi
na chiño kóni ra, ta va'a toó kutaku na noo
ndi'i nivi. 5 Saá chi tá yóo taa ta on vása
kúchiño kuni'i va'a yichi xí'in nave'e mii
ra, ta tayó'o on kuchiño ra kuni'i va'a ra
yichi xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo.
6 Ñii ñii taa ta ndíso chiño xí'in natá'an
ra na kándixa Jesucristo, on vá'a kuu ra
taa ta sakán kixá'á kándixa Jesucristo. Saá
chi yiyo ní kixá'á ra kasa ká'no xí'in mii ra
xa'a ña kísa ndivi ra chiño ká'no, ta Ndios
saxoo'vi ra taa ta kísa ká'no xí'in mii. Saá
chi kuiya xina'á ñaníma ndiva'a ká'no kisa
ká'no xí'in mii ña noo Ndios, ta Ndios ká'an
ra ndí ndixa saxoo'vi ní ra ñandiva'a xa'a
kuachi yó'o. 7 Saá tuku ñii ñii ta ndíso chiño
xí'in natá'an ra na kándixa Jesucristo xíni
ñó'ó kuu ra taa ta kánóo va'a toon xa'a noo
inka nivi na on vása kándixa Jesucristo. Ta
xíni ñó'ó vivíi kutaku ra ña on sakuka'an
ra noo ra noo nivi, ta xa'a ñayó'o ñaníma
ndiva'a ká'no on kuchiño ña sandá'ví ña ra.

Toon yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na chindeé natá'an na na kándixa Jesucristo

8 Ta saá tuku ñii ñii taa ta nákuiso chiño
ña chindeé ra natá'an ra na kándixa Jesu-
cristo xíni ñó'ó kuu ra taa ta toó, ta síkón
kánóo ñatoo'ó ra noo ndi'i nivi, ta kuu ra taa
ta ndixa kísa ndivi toon ña ká'an ra. Ta xíni
ñó'ó kuu ra taa ta on vása xí'i ní, ni on vá'a
kuu ra taa ta sándá'ví nivi xa'a ña ki'in ra
si'ún nda'a na. 9 Xíni ñó'ó kuu ra taa ta ndi-
no'o ini kándixa toon va'a xa'a Jesucristo
ña kúu toon ña sanativi Ndios noo yó ña
kundaa ini yó ña. Ta tayó'o xíni ñó'ó va'a
kutaku ra xa'a ña níma mii ra on kuchiño
ña chikaa ña kuachi sata ra. 10 Ta ñii ñii taa
ta nakuiso chiño ña chindeé ra natá'an ra
na kándixa Jesucristo, si'na xíni ñó'ó koto
ndoso va'a ndó tayó'o. Ta taa ta va'a keta
noo ña xito ndoso ndó ra, chi xí'in ña táku
ra kísa ndaa ña xa'a ra ndí kúu ra taa ta
va'a, ta ndaa, ta tayó'o, va'a sakuiso chiño
ndó ra ña kasa ndivi ra chiño ña chindeé ra
natá'an ra na kándixa Jesucristo. 11 Ta ñii
ki'va ndatán táku taa ta ndíso chiño yó'o,

saá xíni ñó'ó kutaku ñii ñii ña'a ñá kísa
chiño noo Ndios. Ñii ñii ñáña'a yó'o xíni
ñó'ó kuu ñá ñátoo'ó, ta síkón kánóo ñatoo'ó
ñá noo ndi'i nivi. Ta on vá'a kuu ñáña'a
ñá ká'an too'on vatá xa'a nivi. Ta xíni ñó'ó
kuu ñáña'a ñá va'a násita xí'in mii noo ña
on vá'a. Ta xíni ñó'ó kuu ñá ñáña'a ñá vivíi
kísa ndivi ndi'i chiño noo mii ñá. 12 Ta ñii
ñii taa ta nákuiso kasa chiño ña chindeé ra
natá'an ra na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó
kukomí ra ñii laá kuiti ñásí'í mii ra, ta xíni
ñó'ó kuni'i va'a ra yichi xí'in sa'ya ra, ta
ñii ki'va saá xí'in inka nave'e ra. 13 Ta ndi'i
na ndíso chiño ña chíndeé nivi natá'an na
na kándixa Jesucristo, tá va'a kísa ndivi
nayó'o chiño ndíso na, ta ñakán kanóo va'a
ñatoo'ó na noo nivi, ta saá tuku on kuyi'ví na
ndatoo'on na xí'in nivi xa'a Jesucristo, taa ta
kándixa na.

Ñayó'o ká'an xa'a too'on ndaa ña kándixa yó xa'a Jesucristo

14 Ndáti i ña yachi ní xaa i noo yóo ún,
ta vitin táa i too'on yó'o ña ti'ví i ña xaa ña
nda'a ún, 15 chi tá on kuchiño xaa yachi i, ta
xí'in too'on yó'o kundaa va'a ini ún ndasaá
xíni ñó'ó kutaku ndi'i nave'e Ndios, na
kúu ndi'i nivi na ndixa kándixa va'a Ndios
tatáku. Chi ndi'i nivi na kándixa Jesucristo
kúu nave'e Ndios, ta ndatán yóo yiton tón
ñíndichi ma'ñó ve'e, ta ndíso nó ña, saá
yóo nivi yó'o, chi ndino'o ini na kándixa
na too'on Ndios, ta kísa ndivi na ña ká'an
ra. Ta xí'in ña ké'é na saá, sáná'a na ndí
ña ndixa ndaa kúu too'on Ndios. 16 Ndixa ña
ká'no ní kúu too'on ña kándixa yó xa'a yichi
Jesucristo. Too'on yó'o xinakaa se'é ña, ta
vitin Ndios sanativi ra ña noo yó. Ta too'on
kándixa yó xa'a Jesucristo káchí ña saá:

Ndios nduu ra nivi, ta nixika ra noo nivi
noo ño'o yó'o.

Níma Ndios kisa ndaa ña ndí tandii, ta on
vása kómí kuachi kúu ra.

Naángel xini na tayó'o.

Ta nivi na kándixa ña'á nika'an ndoso na
xa'a ra noo inka nivi na ndóo ñoo
inka xiiña, na on vása kúu najudío.

Ta ñoyívi yó'o kua'a ní nivi kandixa na ra.

Ta saá kee ra ñoyívi yó'o, ta ndaa ra ñoyívi
nino, noo yóo ndi'i ñava'a ña livi ña
yé'e,

káchí too'on ña kándixa yó.

4

Too'on yó'o ká'an ndí kivi ña vaxi koo nivi na chikaa soo'o too'on vatá

1 Níma Ndios nika'an káxín ña saá: Tá
xa vaxi yatin kivi sondí'í ñoyívi, ta sava
nivi sandakoo na yichi Jesucristo, ta chikaa
soo'o na ña ká'an ñaníma ña sándá'ví ña'á,
ta kandixa nivi too'on ña sáná'a ñaníma
ndiva'a yó'o. 2 Chikaa soo'o na too'on ña
ká'an nivi na vatá, na ovi yu'u. Nanivi na
vatá yó'o on kúchiño ka kundaa ini na yu
kúu ñava'a, án ña on vá'a ke'é na, ni nda
lo'o on vása kúka'an ka noo na xa'a ña on
vá'a ke'é na. 3 Nivi na vatá yó'o xá'nda
chiño na ká'an na ndí on vá'a tonda'a taa
xí'in ña'a, ta xá'nda chiño na ká'an na ndí
on vá'a kuxu yó sava ña va'a xíxi nivi. Ta
on vá'a xá'nda chiño nayó'o, chi ndi'i ña
xíxi nivi kúu ñava'a taxi Ndios nda'a na. Ta
saá mii yó, nivi na kándixa Ndios, ta kúndaa
ini yó too'on ndaa, va'a kuxu yó ndi'i ña táxi
Ndios nda'a yó. Ta saá tá taxi yó ña táxa'vi
ña'á nda'a Ndios xa'a ña, ta va'a kuxu yó
ña. 4 Saá chi ndi'i ña kisa va'a Ndios kúu
ña va'a. Ta saá táná si'na taxi yó ña táxa'vi
ña'á nda'a Ndios xa'a ña kuxu yó, ta va'a
kuxu yó ña, chi on vá'a xaa noo yó nda ñii
ñava'a ña kúu ña nika'an Ndios va'a kuxu
yó. 5 Va'a kuxu yó ndi'i saá noo ñaxíxi, chi
too'on Ndios xí'in too'on ña ká'an yó táxi yó
ña táxa'vi ña'á nda'a ra, ta ndása ndii ña
ndi'i ña kuxu yó.

Too'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kasa chiño taTimoteo noo Jesucristo

6 Tá saná'a ún too'on yó'o noo nañani yó
xí'in náña'a ki'va yó, ta saá ndixa kuu ún
taa ta va'a kísa chiño noo Jesucristo. Saá
chi ndatán yóo ñava'a xíxi ún ña táxi ndee
nda'a ún, saá yóo too'on va'a ña kándixa ún
ta sáná'a ún xa'a yichi Jesucristo ña kúu
yichi ndíkon ún. 7 On chikaa soo'o ún
cuento vatá ña on vása ndáya'ví, ña kúu
cuento ndátoo'on nivi ñoyívi yó'o na on vása
kándixa Ndios. Ta sakuá'á ún chikaa ún
ndee xí'in mii ún ña va'a kutaku ún ndatán
kóni Ndios. 8 Saá chi kuiti lo'o ndáya'ví
ña chikaa ní yó ndee ke'é yó ejercicio xa'a
ña on kóo vitá yikí koñu yó. Ta ví'í ní ka
ndáya'ví ña chikaa yó ndee ña sakuá'á yó
kutaku yó ndatán kóni Ndios. Saá chi ña
sakuá'á yó ndasaá va'a sakusii yó ini Ndios
kúu ña chindeé mii yó kutaku ndino'o yó

noo Ndios ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nino.
9 To'on yó'o kúu ña ndixa ndaa ta ndi'i nivi
xíni ñó'ó na kandixa na ña. 10 Xa'a ñayó'o
chíkaa ní yó ndee kasa chiño yó, ta kúndeé
yó noo ndi'i ña xó'vi yó xa'a to'on ña on
vá'a ká'an nivi xí'in yó. Kúndeé yó chi ndáti
yó ta ndixa ndáa ini yó Ndios kasa ndivi ra
to'on ra. Ta Ndios yó'o kúu taa tatáku, ta
kómí ra ndee sakaku ra ndi'i nivi, ta ndixa
sakaku ra ndi'i nivi na kándixa ña'á.
11 Xíni ñó'ó ún ka'nda chiño ún ta
saná'a ún ndi'i to'on yó'o noo nivi natá'an
yó na kándixa Jesucristo. 12 Ta on taxi ún
nda ñii nivi xaa noo na yó'ó xa'a ña kúu ún
talo'o. Ta xíni ñó'ó saná'a ún nivi xí'in
ña va'a táku ún. Ta xa'a ña va'a táku ún,
sakuá'á nivi ka'an na to'on va'a, ta sakuá'á
na kasa ndivi na chiño va'a. Ta sakuá'á
na ndasaá va'a kuki'vi ini na koni na inka
nivi, ta sakuá'á na kandixa ndino'o ini na
Jesucristo, ta sakuá'á na ndii kutaku na
ndatán kóni Ndios. 13 Nda kivi vitin tanda
kivi xaa i noo yóo ún, ñayó'o xíni ñó'ó
ke'é ún: Ka'vi ún to'on Ndios noo nañani
yó xí'in náki'va yó, ta ndato'on ún xí'in na
ña chikaa ún ndee ini na ña va'a kundikon
na yichi Ndios, ta saná'a ún na ñandaa.
14 Ndios xa saní'i ra yó'ó ñii ndee va'a ña
koni ñó'ó ún xa'a ña kasa chiño ún noo ra,
ta on sandakoo ún koni ñó'ó ún ndee yó'o,
ña kúu ña naki'in ún kivi naxikua'a ñani yó
chinóo na nda'a na sini ún, ta nika'an na
xí'in mii ún to'on ña kee Níma Ndios.
15 Chikaa ún ndee ta sakuá'á va'a ún
ndi'i ñayó'o ña ndáto'on i xí'in ún. Ta saá
nañani yó xí'in náki'va yó kundaa ini na
ndí va'a vaxi kua'no ún xí'in ña kándixa ún
ta ndíkon ún yichi Jesucristo. 16 Kasa
kuenda ún xí'in mii ún ña va'a kutaku ún,
ta koto va'a ún ña ndasaá kuiti to'on ña
ndaa saná'a ún, ta vivíi ko'on ún yichi Jesu-
cristo, ta nda lo'o on sandakoo ún ña. Tá
kasa ndivi ún ñayó'o, ta sakaku xí'in mii ún,
ta saá tuku kaku nivi na chikaa so'o to'on
ña sáná'a ún.

5

To'on yó'o ká'an ndasaá va'a kutá'an nivi xí'in natá'an na na kándixa Jesucristo

1 On ka'an kue'e ún xí'in nda ñii tax-
ikua'a xa'a ña on vá'a ke'é ra, ta ndatán
ka'an ún xí'in yivá mii ún, saá xíni ñó'ó
ka'an ún to'on to'ó xí'in ndi'i taa taxikua'a.
Ta ndatán ka'an ún xí'in nañani mii ún, saá
xíni ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i taa takuáchí.
2 Ta ndatán ka'an ún xí'in si'í mii ún, saá
xíni ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i náña'a náx-
ikua'a. Ta ndatán ka'an ún xí'in náña'a
ki'va mii ún, xí'in ñato'ó, ta xí'in ñandii,
ñii ki'va saá xíni ñó'ó ka'an ún xí'in ndi'i
náña'a nákuáchí.

3 Tá yóo náña'a ná ndixa nindoo
mató'ón, chi nixi'i yii ná, ta on koó nave'e
ná, ta xíni ñó'ó nañani yó xí'in náki'va
yó chindeé na náña'a yó'o. 4 Ta saá ni, tá
náña'a ná nixi'i yii yó'o kómí ná sa'ya ná,
án sa'ya ñani ná, ta nasa'ya náña'a yó'o kúu
na si'na xíni ñó'ó chindeé na náña'a yó'o,
ná kúu si'í na án xitan na. Ta xí'in ña ke'é
na saá, cha'vi na xa'a ñava'a ke'é yivá si'í
na án xii xitan na xí'in na kivi xá'no na. Ta
nivi na kísa ndivi ñava'a xa'a ña chindeé na
yivá si'í na, nayó'o sákusii na ini Ndios. 5 Ta
náña'a ná ndixa nindoo mató'ón, chi nixi'i
yii ná, ta on koó nave'e ná, ta náyó'o ndixa
ndáa ini ná Ndios ta ndiví ñoó ká'an ná
xí'in Ndios, ta ndúkú ná noo ra ña chindeé
ña'á ra. 6 Ta saá ni, yóo sava náña'a ná
nixi'i yii, ta ndasaá kuiti sákusii ná ini mii
ná, ké'é ná ndatán kóni yikí koñu mii ná,
ta náyó'o ndatán yóo ná nixi'i noo Ndios,
saá yóo ná, vará táku ka ná ñoyívi yó'o.
7 To'on yó'o ka'nda chiño ún noo nañani
yó xí'in náki'va yó, na kúu nave'e náña'a
ná nixi'i yii, chi nayó'o xíni ñó'ó kasa ndivi
na ñava'a. Ta saá on kóo xa'a ña chikaa
nivi kuachi sata na. 8 Saá chi tá yóo nivi
na ká'an, káchí na kándixa na Jesucristo,
ta on xiin na chindeé na nave'e mii na, ta
nayó'o on vása kísa ndivi na ñandaa yichi
Jesucristo, ta saá nivi yó'o kini ka ké'é na
noo nivi na on vása kándixa Jesucristo.

9 Ta náña'a ná nixi'i yii, ta kómí ná uni
siko kuiya ta kua'a ka, ta ñii ñii náyó'o
ñii laá xikuu yii ná, ta ndasaá kuiti náña'a
yó'o, va'a ka'yi ún kivi ná noo tutu xa'a ña
naki'in ná ña taxi nañani yó xí'in náki'va
yó na kándixa Jesucristo xa'a ña chindeé
ña'á na. 10 Ta náña'a ná naki'in ñava'a yó'o
xíni ñó'ó kuu náña'a ná xa kisa ndivi kua'a
ní chiño va'a, ta kánóo va'a to'on xa'a ná
noo nivi. Xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná va'a
sakua'no sa'ya, xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná
xí'in ñato'ó naki'in nivi na kixaa ve'e ná, ta
xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná xa nakata xa'a
nañani yó xí'in náki'va yó kivi kixaa na ve'e
ná, ta xíni ñó'ó kuu ná náña'a ná chindeé

nivi na xó'vi, ta ndixa taxi xí'in mii ná ña
kasa ndivi ná ndi'i saá noo chiño va'a.
11 Ta yóo náña'a ná nixi'i yii, ta náyó'o
ta'án tondaa uni siko kuiya ná, ta on
ka'yi ún kivi náyó'o noo tutu ña káchí
naki'in ná ña'a ña taxi nañani yó xí'in
náki'va yó xa'a ña chindeé ña'á na. Saá
chi vaxi kivi kutoo ní náña'a yó'o koo yii
ná, ta kixá'á ná on kua'a ka ná kasa ndivi
ná ña kóni Jesucristo, vará si'na nika'an ná
ndí ndixa on tonda'a ka ná xa'a ña kasa
chiño ná noo Ndios. 12 Ta saá nakuiso ná
kuachi, chi xí'in ña tonda'a tuku ná, ya'a
ndoso ná to'on ña si'na nika'an ná kasa
ndivi ná. 13 Ta yóo inka ña on vá'a ké'é sava
náña'a kuáchí yó'o, chi sákuá'á ná kuu ná
náxúxán, ná xíka sii mii ñii ñii ve'e nivi,
ndáto'on ná to'on visi, ta kóni ná ka'nda
chiño ná noo inka nivi ndasaá xíni ñó'ó
kasa ndivi na chiño mii na, ta ká'an ná xí'in
nivi to'on ña on vása xíni ñó'ó. 14 Ta xa'a
ñayó'o ndáto'on i xí'in náña'a ná nixi'i yii,
ta nákuáchí kóni kúu ná, va'a ka tonda'a
tuku ná, ná koo sa'ya ná, ta ná kuni'i va'a
ná yichi ña kasa ndivi ná chiño ve'e mii ná.
Ta saá nivi na on vása kándixa Jesucristo
on kuchiño na ka'an na ña on vá'a xa'a yó.
15 Ñayó'o ndáto'on i xí'in ndó, chi saá yóo
ña on vá'a ke'é sava náña'a nákuáchí ná
nixi'i yii. Náña'a yó'o xa sandakoo ná yichi
Jesucristo ta vitin ndíkon ná yichi ñaníma
ndiva'a ká'no Satanás.
16 Tá ñii ña'a án ñii taa na kándixa
Jesucristo kúu nave'e ñii ña'a ñá nixi'i yii,
ta nayó'o xíni ñó'ó chindeé na ñáña'a ve'e
mii nayó'o. Ta saá on sandi'i na xa'a si'ún
ña xíni ñó'ó na ve'e ño'o noo kísa ká'no na
Jesucristo, ta na ve'e ño'o yó'o kukomí na
si'ún xa'a ña chindeé na náña'a ná ndixa
nindoo mató'ón, chi nixi'i yii ná, ta on koó
nave'e ná.
17 Ta naxikua'a na ndíso chiño xí'in
natá'an na na kándixa Jesucristo, tá va'a
ní'i na yichi ta va'a kísa ndivi na chiño, ta
xíni ñó'ó kasa to'ó yó nayó'o, ta chindeé yó
na xí'in ña xíni ñó'ó na. Ta ña xíni ñó'ó
ní ka kúu ña kasa to'ó ní yó ta chindeé yó
nivi naxikua'a na ká'an ndoso to'on Ndios,
ta sáná'a na to'on ña ndaa. 18 Saá chi
to'on Ndios ña nitaa na xina'á káchí ña saá:
"Tá kísa chiño sindiki sana ndó ña ndundii
trigo, ta on chikaa ndó ñono yu'u tíyó'o, ña
kuchiño kaxi rí trigo", káchí to'on Ndios.
Ta inka xiiña noo to'on Ndios káchí ña saá:
"Ndi'i nivi na kísa chiño kómí na ndayí ki'in
na ya'vi na", káchí to'on Ndios.
19 Tá yóo ñii taxikua'a ta kúu ta ndíso
chiño xí'in na kándixa Jesucristo, ta ñii laá
taa vaxi taxi kuachi xa'a tayó'o, ta saá yó'ó
ñani yó taTimoteo, on kama kandixa ún
xa'a ña ká'an tayó'o ta táxi kuachi. Saá
chi xíni ñó'ó ovi án uni nivi na kasa ndaa
xa'a ñii ñii kuachi, ta saá va'a kandixa ún ña
ká'an na. 20 Tá yóo ñii taxikua'a ta kándixa
Jesucristo, ta on xiin ra sandakoo ra ña
on vá'a ké'é ra, ta saá noo ndi'i nivi na
nákutá'an ve'e ño'o, ka'an ún xí'in tayó'o
ndí xíni ñó'ó sandakoo ra on ke'é ka ra ña
on vá'a. Ta nivi na xíni so'o ña ka'an ún,
kuyi'ví na ña yiyo saá kundo'o mii na, tá
ke'é na ña on vá'a. 21 Noo Ndios xí'in
noo Jesucristo xí'in noo naángel, sákuiso
chiño i yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñayó'o
ña xá'nda chiño i noo ún vitin, ta on vá'a
nakaxin ún nivi, ta ñii ki'va ñandaa ke'é ún
xí'in ndi'i na. 22 On kama ní chinóo ún
nda'a ún sini taa ña nakuiso chiño ra kasa
ndivi ra chiño xí'in na kándixa Jesucristo.
Saá chi tá on vá'a ke'é tayó'o chiño, ta
mii ún nakuiso ún kuachi xa'a ña on vá'a
ke'é ra. Ta mii ún, xíni ñó'ó kuu ún taa ta
ndixa kutaku ndii noo Ndios.
23 Ta on ko'o ní ka ún ndasaá kuiti takuií,
ta va'a lo'o kuiti vino ko'o ún, xa'a ña
sandúva'a lo'o rá ña kí'vi tixin ún, ta saá
tuku sañá lo'o kue'e ña nónó káni tá'an
xí'in ún.
24 Yóo sava nivi na ké'é ña on vá'a, ta kivi
ta'án ka nachiño kasa nani na xa'a kuachi
yó'o, ta ndi'i nivi xa xíni na xa'a kuachi
yó'o. Ta yóo inka nivi na ké'é ña on vá'a, ta
kua'a ní kivi yóo se'é ña on vá'a ke'é nayó'o.
Ta saá ni, kixaa kivi kundaa ini nivi xa'a
ña on vá'a yó'o. 25 Ta ñii ki'va saá ndó'o
sava nivi na ké'é chiño va'a, chi tá kundivi
chiño va'a, ta kua'a ní nivi kama va'a xíto
na ñayó'o. Ta yóo inka chiño ña va'a ké'é
nivi, ta kua'a ní kivi yóo se'é ña, ta saá ni,
on kuchiño koo se'é ña ndi'i saá kivi.

6

To'on ña ká'an xa'a nivi na kúu naesclavo

1 Tá nañani yó án náki'va yó kúu
naesclavo, ta nayó'o xíni ñó'ó kasa to'ó ní
na patrón na. Ta xí'in ña ké'é na saá, inka
nivi on ka'an na ña on vá'a xa'a Ndios, ni
on ka'an na ña on vá'a xa'a to'on sáná'a yó.
2 Ta naesclavo na kísa chiño noo tapatrón

ta kándixa Jesucristo, ta naesclavo yó'o, on
vá'a kani sini na ndí on vása xíni ñó'ó kasa
to'ó na tapatrón na chi ñani na kúu ra.
Nda víka, naesclavo yó'o xíni ñó'ó chikaa
ka na ndee ña va'a kasa ndivi na chiño noo
tapatrón na. Saá chi ñani na, taa ta kí'vi ní
ini na xíni na kúu tapatrón na, ta tayó'o kúu
taa ta naki'in ñava'a xa'a chiño kísa ndivi
naesclavo yó'o. To'on yó'o kúu ña xíni ñó'ó
saná'a ún ta ka'an ndoso ún noo nivi.

Tá kutaku yó ndatán kóni Ndios,
ta on kutoo ní yó si'ún ñoyívi yó'o

3 Tá yóo nivi na sáná'a inka to'on ña
on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña nika'an
Jesucristo, án sáná'a na to'on ña on vása
yóo yu'ú xí'in to'on ña ndaa sáná'a yó ña
ká'an ndasaá kutaku yó ndatán kóni Ndios,
4 ta na sáná'a ña on vá'a yó'o kúu nivi na
kísa ká'no xí'in mii, ta ndixa nivi yó'o nda
lo'o on vása xíni na. Nayó'o ndasaá kuiti
kúsii ini na xí'in to'on ña kani tá'an na xí'in
nivi xa'a ña kóni kachí sava to'on. Ta xí'in
ña náa nivi saá, kama ní káku ña kuíni ini
na xíni tá'an na, ta kíxá'á na sáa ini na xíni
tá'an na, nda tondaa na nata'vi tá'an na,
ta kíxá'á na ká'an na kua'a ní to'on ndiva'a
xa'a natá'an na, ta xáni sini na ndí na on
vá'a ini kúu ndi'i natá'an na. 5 Nayó'o,
xí'in to'on káni tá'an na xa'a ña on vása
ndáya'ví. Ta ndatán yóo ña tá'yí saá yóo
ña xíni tóni nayó'o, saá chi on vása xíni na
yu kúu ña ndixa ndaa. Ta xáni sini na ndí
ña kundikon na yichi Ndios kúu ña nduu na
nakuíká, na kua'a ní si'ún kukomí. Ta yi'i
ká'an i xí'in ún on nakutá'an ún xí'in nivi
na on vá'a yó'o. 6 Tá ndixa ndíkon ndino'o
ini yó yichi Ndios, ta tá kúsii ini yó xíni
yó ñava'a táxi Ndios nda'a yó, ta saá ndixa
kómí yó ñakuíká ndino'o. 7 Saá chi kivi
kaku yó ñoyívi yó'o, on koó ña'a ní-kixaa
xí'in yó. Tá tondaa kivi kivi yó ta saá kua'an
yó xí'in Ndios, ta on kuchiño ko'on nda ñii
ñakuíká xí'in yó. 8 Ñakán kía, tá xa yóo ña
xíxi yó xí'in tikoto kundixin yó ñoyívi yó'o,
ta va'a ná kusii ini yó xí'in ñayó'o. 9 Yóo
nivi na kóni kukomí ñakuíká ñoyívi yó'o,
ta xa'a ñayó'o kí'vi na kuachi ké'é na ña on
vá'a, chi kíxá'á na kútoo ní na kukomí na
kua'a ní noo ña on vása ndáya'ví, ña kúu
ña sátiví xí'in mii na, ta kíxá'á na kua'an na
yichi noo ndi'i xa'a na. 10 On vása va'a ña
kútoo nivi kukomí na kua'a ní si'ún, chi noo
ña kútoo ní na si'ún káku ndi'i saá noo ña
on vá'a. Xa'a ña kútoo ní na si'ún, sava nivi
sandakoo na yichi Jesucristo, ta saá xo'vi ní
nayó'o.

TaPablo ká'an ra xí'in taTimoteo
xíni ñó'ó kutaku ra ndatán kóni Ndios

11 Ta yó'ó, taTimoteo, taa ta kísa chiño
noo Ndios, xíni ñó'ó kuxíká ún noo ndi'i
ña on vá'a. Ta xíni ñó'ó kasa ndivi ún
ñandaa, kutaku ún ndatán kóni Ndios, ta
kandixa ndino'o ini ún Jesucristo. Kuki'vi
ini ún koni ún nivi, kundeé ini ún noo ndi'i
ña xo'vi ún, ta kuu ún taa ta va'a ini xí'in
ndi'i nivi. 12 Saá tuku xíni ñó'ó chikaa ní ún
ndee xa'a yichi Jesucristo ña kúu ña ndíkon
yó. Ta chikaa ní ún ndee xa'a ña taxi Ndios
ña kutaku ún xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.
Chi xa'a ñayó'o, Ndios nakana ra yó'ó kivi
nika'an ún kándixa ún Jesucristo noo kua'a
ní nivi xini na yó'ó. 13 Ta vitin noo Ndios,
taa ta taxi ña táku ndi'i saá ña'a ña yóo, ta
noo Jesucristo, taa ta ndakuiin xa'a ñandaa
kivi xindichi ra noo taPoncio Pilato, xá'nda
chiño i noo ún vitin. 14 Chikaa so'o ún ndi'i
ña xá'nda chiño i noo ún, ta kasa ndivi ún
ndi'i ña kóni Ndios, ña on kuchiño inka
nivi ka'an na ña on vá'a xa'a ún. Saá vivíi
kutaku ún nda kixaa kivi ndikó Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó. 15 Tá kixaa kivi ña
chitóni Ndios, ta tuku sanativi ra Jesucristo
ña koni nivi ñoyívi yó'o. Ta ñii laá Ndios
yó'o kúu tava'a ní, taa taká'no noo ndi'i nivi
xí'in noo ndi'i ña'a ña yóo ñoyívi. Kómí
ra ndi'i ndee xí'in ndi'i ndayí noo ndi'i
narey, ta Ndios kúu ta ká'no ka noo ndi'i
naná'no na yóo ñoyívi yó'o. 16 Ta ñii laá
Ndios kúu ta xa táku ndi'i saá kivi niya'a ta
kutaku ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Yóo Ndios
ma'ñó ña yé'e ní ña on vása kúchiño koto
káxín nivi xí'in nduchu noo na, ni on vása
kúchiño tondaa yatin nivi noo yóo ña yé'e
yó'o. Nda ñii nivi on ta'án koni na Ndios,
ni on kuchiño koni na ra xí'in nduchu noo
na. ¡Ná naki'in Ndios ndi'i ñato'ó, ta ná
kasa ká'no ndi'i nivi Ndios, chi kómí ra ndi'i
ndee ndi'i saá kivi! Saá ná koo ña.

17 Xíni ñó'ó ndato'on ún xí'in nivi na
kómí ñakuíká ñoyívi yó'o ña on kuu na
nivi na ña'a ní ini, ni on kani sini na
ndí ñakuíká na kúchiño ña sakaku ña na
noo ndi'i tondó'ó, chi ñakuíká on siví ña
kundeé koo ndi'i saá kivi kúu ña, chi ñii
kivi kuchiño ndañó'ó ñakuíká, án ndi'i xa'a
ña. Va'a ka nivi nakuíká ndixa ná kundaa
ini na ndí Ndios kúu ta kúchiño chindeé

ra na, chi ñii laá Ndios tatáku kúu taa ta
táxi ndi'i saá noo ñava'a nda'a yó, xa'a
ña koni ñó'ó yó ñayó'o xí'in ñasii ini yó.
18 Ndato'on ún xí'in nivi nakuíká ndí xíni
ñó'ó ke'é na ñava'a, ta kasa ndivi na kua'a
ní chiño va'a. Ta xíni ñó'ó kuu na nivi na
on vása sí'nda, ta víka koo ti'va na ta'ví
na ñakuíká kómí na, ta xí'in ñasii ini na
taxi na ña xíni ñó'ó nivi nda'a na. 19 Tá
ke'é nakuíká saá, ta kivi vaxi nayó'o kukomí
na ñakuíká ndino'o ñoyívi nino. Saá chi
ñava'a ké'é nayó'o sáná'a ña ndí ndixa va'a
kándixa na Ndios. Ta saá kuchiño taxi ra ña
kutaku ndino'o na xí'in ra ndi'i saá kivi ña
vaxi.

Ñayó'o kúu to'on sondí'í tutu yó'o
ña sakuiso chiño taPablo taTimoteo

20 Tata Timoteo, chikaa ún ndee ña va'a
kasa ndivi ún chiño ña sakuiso chiño Ndios
yó'ó. Ta on chikaa so'o ún to'on vatá ña
on vása ndáya'ví ña kúu ña ká'an nivi na
ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o. Xáni sini
nivi na on vá'a yó'o ndí ká'an na to'on
ndíchí, ta on siví ñandaa kúu ña xáni sini
na. 21 Yóo sava nivi na kándixa ta táku
na xí'in to'on vatá yó'o, ta xa'a ñayó'o
sandakoo na yichi Jesucristo.

Ta ndi'i saá kivi Ndios ná ke'é ra ñava'a
ní xí'in ún. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi tiʼví taPablo kuaʼan ña ndaʼa taTimoteo

TaPablo tiʼví ra toʼon yóʼo ña chindeé ra taTimoteo

1 Yiʼi, taPablo, ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo kúu i, chi saá kóni Ndios. Ta
Ndios tiʼví ra yiʼi ña kaʼan ndoso i toʼon ra
noo nivi. Ta káʼan i xíʼin nivi ndí Ndios táxi
ra ña kutaku na xíʼin ra ndiʼi saá kivi, tá
ndinoʼo ini na kándixa na Jesucristo. 2 Táa i
tutu yóʼo ña xaa ña ndaʼa yóʼó, taTimoteo.
Ta yóʼó, ndatán yóo saʼya i ta kíʼvi ní ini i
xíni i, saá yóo ún noo i. Ta vitin kóni i ndí
Yivá yó Ndios xíʼin Jesucristo ta xáʼnda
chiño noo yó, ná kundáʼví ini ra koni ra
yóʼó, ná keʼé ra ñavaʼa ní xíʼin ún, ta ná taxi
ra ña koo vaʼa ini ún.

TaPablo táxi ra ña táxaʼvi ñaʼá ndaʼa Ndios xaʼa taTimoteo

3 Ndiʼi saá kivi ndúkú i ñavaʼa xaʼa ún
noo Ndios, ta káʼan i táxi i ña táxaʼvi ñaʼá
ndaʼa ra xaʼa ún. Ta ñii kiʼva ndatán kuiya
xinaʼá kisa toʼó naxii xitan i Ndios, saá ndi-
noʼo ini i kísa toʼó i Ndios vitin. 4 Nákáʼán i
vitin ndasaá xaku ní ún xaʼa i kivi nindayi
táʼan yó, ta xaʼa ñayóʼo kóni ní i koto i yóʼó
vitin ña kuchiño kusii ní ka ini i. 5 Chi
ndixa xíni i ña ndinoʼo ní ini ún kándixa ún
Jesucristo. Siʼna xitan ún ñáLoida kandixa,
ta saá kandixa siʼí ún ñáEunice, ta vitin
kúndaa ini i ña ñii kiʼva saá kándixa vaʼa
mii ún Jesucristo.

On váʼa kukaʼan noo yó xaʼa toʼon ñavaʼa ña káʼan xaʼa Jesucristo

6 Xaʼa ñayóʼo ndúkú i noo ún ña on
sandakoo ún koni ñóʼó ún ndee vaʼa ña
saníʼi Níma Ndios yóʼó kivi chinóo i ndaʼa i
sini ún, chi ndee vaʼa nakiʼin ún, ndatán
yóo ñoʼo xíxi, saá yóo ña, ta xíni ñóʼó
kundaa vaʼa ún ña, ña on ndaʼva ña. 7 Chi
Níma Ndios ña taxi ra koo xíʼin yó, on
siví níma ña keʼé ña nduu yó nivi na yíʼví
ini kúu ña, ta Níma ña taxi Ndios koo ña
ini mii yó chíndeé ña nduu yó nivi na
ndakú ini. Ta Níma Ndios táxi ña ndee,
ña kuchiño yó kukiʼvi ini yó koni táʼan yó,
ta kuchiño yó nasita xíʼin mii yó noo ña
on váʼa. 8 Xaʼa ñayóʼo, on kukaʼan noo ún
ndakuiin ún kaʼan ún toʼon ñavaʼa xaʼa Je-
sucristo, ta ni on kukaʼan noo ún xaʼa yiʼi,
taa ta nákaa ini veʼe kaa xaʼa Jesucristo.
Tá mií ka, koo tiʼva ún xíʼin ndee ña nátaxi
Ndios ndaʼa ún, ña kuchiño ún xoʼvi ún, ñii
kiʼva ndatán xóʼvi yiʼi xaʼa toʼon Jesucristo.
9 Ndios sakaku ra mii yó ta nakana ra mii
yó ña kuu yó nivi na kutaku ndii noo ra,
ndatán kóni ra. Ta on siví xaʼa chiño vaʼa
ña keʼé yó kúu ña keʼé Ndios ñavaʼa yóʼo
xíʼin yó, ta xaʼa ña chitóni mii Ndios xíʼin
ña káʼno ini ra, ta xaʼa ñavaʼa kisa ndivi
Jesucristo xaʼa yó, Ndios sakaku ra yó ta
nakana ra yó ña kúu yó nivi na ndíkon yichi
ra. Saá chitóni Ndios kivi taʼán ka kixáʼá
koo kivi noó ñoyívi yóʼo. 10 Ta vitin Ndios
xa saná'a ra mii yó ndí ta káʼno ní ini kúu ra,
chi tiʼví ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yóʼo, ta
tayóʼo sandiʼi ra xaʼa ndee ña xáʼni nivi. Ta
xíʼin toʼon ñavaʼa ña káʼan xaʼa Jesucristo
ndasaá sákaku ra nivi, Ndios saná'a káxín
ra mii yó ndasaá kuchiño kutaku yó xíʼin ra
ndiʼi saá kivi ña vaxi.

11 Ndios sakuiso chiño ra yiʼi ña kaʼan
ndoso i toʼon ñavaʼa yóʼo xaʼa Jesucristo,
ta sakuiso chiño ra yiʼi kúu i taapóstol xaʼa
ña saná'a i nivi na on vása kúu najudío.
12 Xaʼa ña kísa ndivi i chiño yóʼo ña sakuiso
chiño ra yiʼi, vitin xóʼvi i ndiʼi tondóʼó yóʼo.
Ta saá ni, on vása kúkaʼan noo i xaʼa ndiʼi
ña xóʼvi i, chi xíni káxín i yu kúu taa ta
kándixa i, ta ndixa ndáa ini i ndí kómí ra
ndee ña kundaa vaʼa ra toʼon ra ña taxi
ra ndaʼa i, ta saá nivi na kándixa ra kaʼan
ndoso na toʼon ra anda kixaa kivi ña ndikó
Jesucristo ñoyívi yóʼo.

13 Ta xíni ñóʼó ún kundikon vaʼa ún yichi
ña ndaa ña kúu ña saná'a i yóʼó. Ta on san-
dakoo ún ña kandixa ún Ndios, ta ni on san-
dakoo ún kukiʼvi ini ún koni ún natáʼan yó,
saá chi ndee ña kutaku yó saá kúu ñavaʼa
saníʼi Jesucristo mii yó xaʼa ña kándixa yó
ra. 14 Ta xíʼin ndee Níma Ndios ña yóo ini
mii yó, xíni ñóʼó kundaa vaʼa ún toʼon ña
ndaa ña sakuiso chiño Ndios yóʼó xaʼa ña
vaʼa ndatoʼon ún ña xíʼin nivi.

15 Xa xíni ún taFigelo xíʼin taHermó-
genes xíʼin kuaʼa ní nivi na kándixa Jesu-
cristo na ndóo kuaʼa ñoo noo ñoʼo Asia,
xa sandakoo na yiʼi, ta nda loʼo on xiin na
koni ka na yiʼi. 16 Ta taOnesíforo, on vása
ní-keʼé ra saá, chi kuaʼa ní yichi ndasa vaʼa
ra ini i. Xaʼa ñavaʼa keʼé taOnesíforo xíʼin i,

ndúkú i̱ no̱o̱ Ndios ña kundá'ví ini ra koni
ra ta̱yó'o xí'in nave'e ra. Saá chi ta̱yó'o o̱n
vása ní-kuka'an no̱o̱ ra xa̱'a̱ yi̱'i̱, vará xi̱ni ra
yi̱'i̱ yóo i̱ nó'ni i̱ xí'in ka̱a ini ve'e ka̱a. 17 Nda̱
víka̱, ki̱vi̱ ki̱xa̱a ta̱Onesíforo ñoo Roma yó'o,
ta na̱ndukú ní ra yi̱'i̱ a̱nda̱ na̱ní'i ra yi̱'i̱. 18 Ta
saá, ki̱vi̱ to̱nda̱a ña kasa nani Ndios ku̱achi
ndi'i ni̱vi ñoyívi yó'o, ndáti i̱ ná kundá'ví
ini Ndios koni ra ta̱Onesíforo. Ta mi̱i ún,
ta̱Timoteo, xíni̱ va̱'a ún xa̱'a̱ ndi'i ñava̱'a
ke̱'é ra ña chi̱ndeé ra mi̱i yó ki̱vi̱ ni̱xi̱yo yó
ñoo Éfeso.

2

To̱'on yó'o ká'a̱n ndi'i ni̱vi na kándixa Jesucristo xíni̱ ñó'ó kundeé va̱'a na no̱o̱ ña xo̱'vi̱ na xa̱'a̱ ra

1 Ta yó'ó, tata Timoteo, nda̱tán yóo
sa̱'ya i̱ saá yóo ún, ta ndúkú i̱ no̱o̱ ún ña
chika̱a ún ndee̱ ini mi̱i ún chi xa kómí ún
ñava̱'a ña ta̱xi Jesucristo nda'a̱ ún. 2 Xa
xi̱ni̱ so̱'o ún to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndoso i̱ no̱o̱
ku̱a̱'a̱ ní ni̱vi. Ta vitin yó'ó xíni̱ ñó'ó ún
nakaxin ún nata̱a na va̱'a ndíko̱n yichi̱ Jesucristo, na kúu na ti'va saná'a ni̱vi. Ta
sakuiso chiño ún nata̱a yó'o ña saná'a na
inka̱ ni̱vi nda̱tán yóo to̱'on ña xi̱ni̱ so̱'o ún
ni̱ka̱'a̱n i̱.

3 Ta yó'ó, tata, nda̱tán yóo ñii tropa ta̱
o̱n vása yí'ví xo̱'vi̱ xa̱'a̱ chiño ña kísa ndivi
ra, ñii ki̱'va saá koo ti'va ún xo̱'vi̱ ún xa̱'a̱
Jesucristo. 4 Nda̱ ñii ta̱tropa o̱n vása xáni
si̱ni̱ ra xa̱'a̱ inka̱ chiño, chi ndasaá kuiti táku̱
ra ña kasa ndivi ra chiño ra ña sakusii̱ ra
ini ta̱ xá'nda chiño no̱o̱ ra. 5 Ta yóo ñii
ta̱a ta̱ ku̱a̱'a̱n kono xí'in inka̱ na xíno ña
koto ni̱vi yu kúu ta̱a ta̱ ndeé ka̱ va̱'a xíno,
ta ta̱yó'o xíni̱ ñó'ó kandixa ra nda̱yí ña
xá'nda chiño ndasaá xíni̱ ñó'ó kono nata̱a.
Tá ñii ta̱ xíno yó'o, o̱n vása kándixa ra
nda̱yí, ta o̱n kuchiño ra naki'in ra ñava̱'a ña
táxi na nda'a̱ ta̱a ta̱ ku̱ndeé xa̱a̱ si'na no̱o̱
ndi'i na xíno xí'in ra. 6 Saá tuku tá yóo ñii
ta̱a ta̱ ndeé ní kísa chiño no̱o̱ ño'o̱ ra, ta
ta̱yó'o kómí ra nda̱yí kuu ra ta̱a ta̱ si'na koni
ñó'ó ña sakee ra. 7 Va̱'a kani si̱ni̱ ún xa̱'a̱
to̱'on yó'o, chi Jesucristo chindeé ra yó'ó ña
kunda̱a va̱'a ini ún ndi'i to̱'on ña nda̱to̱'on i̱
xí'in ún.

8 Naká'án ún xa̱'a̱ Jesucristo, ka̱ku ra
ti̱xin ñii ña'a̱ ñásá'ya ñani síkuá ta̱rey
David, ta ni̱xi'i̱ ra ta na̱taku̱ ra. Ñayó'o kúu
to̱'on ñava̱'a ña ká'a̱n ndoso i̱ no̱o̱ ni̱vi, 9 ta
xa̱'a̱ to̱'on yó'o xó'vi̱ i̱ vitin, ta nda̱tán yóo
ñii ta̱a ta̱ kómí ku̱achi ká'no, saá yóo i̱, chi
nó'ni i̱ xí'in ka̱a. Ta to̱'on Ndios o̱n si̱ví
ña nó'ni kúu ña, ta kúchiño ku̱ita̱ ní'nó
ndíka̱ ña ndi'i saá xiiña no̱o̱ ni̱vi. 10 Ta saá
kúndeé i̱ xó'vi̱ i̱ no̱o̱ ndi'i tondó'ó, xa̱'a̱ ni̱vi
na ni̱ka̱xin Ndios kandixa na Jesucristo ta
saka̱ku ra na, ta saá kutaku̱ na xí'in ra ndi'i
saá ki̱vi̱ ña va̱xi no̱o̱ yóo ñalivi, ña va̱'a ña
yé'e.

11 To̱'on ña ndixa nda̱a̱ kúu ñayó'o:

Tá ni̱xi'i̱ yó xí'in Jesucristo, ta̱a ta̱ ni̱xi'i̱ xa̱'a̱
ku̱achi yó, ta saá tuku ndixa kutaku̱
yó xí'in ra.
12 Tá kundeé yó xí'in ndi'i ña xó'vi̱ yó
ñoyívi yó'o, ta saá ki̱vi̱ va̱xi ka'nda
chiño yó xí'in Jesucristo.
Tá ka̱'a̱n yó o̱n vása xíni̱ yó ra, ta saá ka̱'a̱n
ra o̱n vása xíni̱ ra mi̱i yó.
13 Tá o̱n vása kasa ndivi yó to̱'on ra, ta
saá ni, Jesucristo ndixa kasa ndivi ra
to̱'on mi̱i ra,
chi ndixa ndasaá kuiti ta̱nda̱a̱ kúu ra, ta nda̱
lo'o o̱n kuchiño nasama xí'in mi̱i ra,
káchí to̱'on ña nda̱a̱.

Ta̱Pablo ndáto̱'on ra xí'in ta̱Timoteo ná chika̱a ra ndee̱ ña va̱'a ní kasa ndivi ra chiño Ndios

14 Ndi'i saá ki̱vi̱ sanaká'án ún ni̱vi na
ndíko̱n Jesucristo xa̱'a̱ to̱'on yó'o. Ta
no̱o̱ Ndios ndato̱'on ún xí'in na ña o̱n na̱a
na xa̱'a̱ to̱'on. Saá chi ña ma̱ni̱ kúu ña
káni tá'an na xí'in to̱'on xa̱'a̱ ña o̱n vása
ndáya̱'ví, ta ña ké'é na saá sáti̱ví ña ini ni̱vi
na xíni̱ so̱'o ñayó'o. 15 Chika̱a ún ndee̱ ña
sakusii̱ ún ini Ndios, ta saá kuu ún ta̱a ta̱
ndáya̱'ví no̱o̱ ra. Xíni̱ ñó'ó kuu ún ta̱a ta̱
kísa chiño va̱'a, ña o̱n kuka'an no̱o̱ ún xa̱'a̱
ñava̱'a ki̱sa ndivi ún. Ta xíni̱ ñó'ó kuu ún
ta̱a ta̱ ndixa xíni̱ va̱'a sáná'a to̱'on ña nda̱a̱.
16 Kuxíká ún no̱o̱ to̱'on ña o̱n vása ndáya̱'ví,
to̱'on ña ká'a̱n ni̱vi na o̱n vása ndíko̱n yichi̱
Ndios, chi ñii ñii ki̱vi̱ va̱xi kua'no ña o̱n
vá'a ke'é ni̱vi na ká'a̱n to̱'on o̱n vá'a yó'o.
17 Ta to̱'on ña sáná'a ni̱vi na o̱n vá'a yó'o,
nda̱tán yóo ñii ku̱e̱'e̱ tá'yí ña kuee kuee va̱xi
kua'no, ta sándi'i ña xa̱'a̱ ko̱ñu ni̱vi saá yóo
ña. Yó'ó ta yi̱'i̱ xíni̱ yó ta̱Himeneo xí'in
ta̱Fileto kúu o̱vi̱ ta̱a ta̱ sáná'a to̱'on o̱n vá'a
yó'o. 18 Saá chi nayó'o xa sa̱ndakoo na to̱'on
ña nda̱a̱, ta ká'a̱n na sáná'a na ndí xa ni̱ya'a
ki̱vi̱ ña sa̱nataku̱ Ndios ndi'i ni̱vi. Ta xí'in
to̱'on vatá yó'o xa sa̱ti̱ví na ini sava ni̱vi na
kándixa Jesucristo, ña o̱n vása kúnda̱a̱ ka̱
ini na yu kúu ñanda̱a̱. 19 Ta saá ni, Ndios xa

chindú'u ra ñii to'on ra ña ndaa ña kandú'u
ndi'i saá kivi ña vaxi, ta on kúchiño nasama
ña. Ndatán yóo xa'a ve'e ña xa nixino saá
yóo to'on Ndios yó'o. Ta ndatán yóo yuu
ña chikaa na xa'a ve'e yó'o, ta nda ñii nivi
on kiví ka tava na ña, saá yóo to'on ña káchí
saá: "Ndios xíni ra yu kúu nivi na ndixa kúu
sa'ya ra." Ta saá tuku kachí ña saá: "Ndi'i
nivi na ndino'o ini kándixa Jesucristo xíni
ñó'ó kuxíká na noo ña on vá'a."

20 Tá yóo ñii ve'e ká'no nakuíká, ta ini
ve'e yó'o yóo kua'a ní noo nda'a chiño. Yóo
nda'a chiño ña kuva'a xí'in kaa plata, án
xí'in kaa oro. Ta xíni ñó'ó nda'a chiño
yó'o xa'a ña kasa ndivi yó chiño ná'no ña
ndáya'ví ní. Ta saá tuku yóo inka nda'a
chiño ña kuva'a xí'in tón yiton, án xí'in
ño'o kisín. Ta nda'a chiño yó'o xíni ñó'ó
xa'a ña kasa ndivi yó chiño válí ña lo'o
ndáya'ví. 21 To'on yó'o sáná'a mii yó, chi
ndatán yóo nda'a chiño ña kuva'a xí'in oro
án xí'in plata ña xíni ñó'ó xa'a chiño ña
ndáya'ví ní, saá yóo ndi'i nivi na chíkaa
ndee ña ndasa ndii na níma na ta va'a vivíi
kutaku na ndatán kóni Ndios. Saá Ndios
kúchiño koni ñó'ó ra nivi yó'o xa'a ña va'a
kundivi ndi'i saá noo chiño ndáya'ví.

22 Ta mii ún, xíni ñó'ó ún nasita xí'in
mii ún noo ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní
nataa kuáchí ñoyívi yó'o. Ta chikaa ún
ndee ña kutaku ún xí'in ñandaa, chikaa ún
ndee ña xí'in ña ndino'o ini ún kandixa ún
Jesucristo, chikaa ún ndee ña kuki'vi ini ún
koni ún nivi, ta chikaa ún ndee ña koo va'a
ini ún xí'in nivi. Ndi'i ñayó'o, chikaa ún
ndee ña kasa ndivi ún ñii káchí xí'in nañani
yó ta xí'in nákí'va yó, na kúu nivi na ndi-
no'o ini kísa ká'no Ndios. 23 On chikaa
so'o ún to'on ña náa nivi xa'a ña on koó
xa'a, ña nda lo'o on vása ndáya'ví, chi
xíni ún ndí ña káni tá'an nivi ta nátá'vi
tá'an na, vaxi ña noo ña náa na. 24 Ta ndi'i
mii yó na kúu na xíka chiño noo Ndios, on
vá'a naa yó ta kani tá'an yó xí'in nivi. Ta
nda víka, xíni ñó'ó koo va'a ini yó xí'in ndi'i
nivi. Ta xíni ñó'ó kuu yó nivi na va'a xíni
ndasaá saná'a yó inka nivi, ta xíni ñó'ó kuu
yó nivi na ká'no ini xí'in ndi'i nivi. 25 Tá
yóo nivi na kísa toon noo to'on ña ndaa,
ta mii yó na xíka chiño noo Ndios, xí'in
ñato'ó ta xí'in to'on va'a, xíni ñó'ó ka'an
yó xí'in nivi na toon ini yó'o ña kuchiño
ndasa va'a na yichi na. Ta ndáti yó Ndios
taxi ra ña nandikó ini na, ta kundaa ini na
ñandaa. 26 Ta saá kuchiño na kaku na noo
ñaníma ndiva'a ká'no, chi ñandiva'a yó'o
xa sakako'on ña na xa'a ña kasa ndivi na ña
kóni mii ña.

3

Kivi kixaa yatin ñasondí'í ñoyívi yó'o ke'é nivi ña on vá'a

1 Va'a ná kundaa ini ún ñayó'o: Kivi ña
vaxi tá xa yatin tondaa ñasondí'í ñoyívi
yó'o koo kivi ña yo'vi ní xí'in kua'a ní
tondó'ó. 2 Saá chi nivi na kutaku kivi yó'o
kuu na nivi na ndasaá kuiti kuki'vi ini koni
xí'in mii, ta kutoo ní na kukomí na kua'a
ní si'ún, ta kuu na nivi na ña'a ní ini, ta
kasa ká'no xí'in mii na. Nivi na ká'an ña on
vá'a xa'a Ndios kuu na, nivi na on vása kasa
ndivi to'on ña ká'an yivá si'í xí'in kuu na,
nivi na on vása taxi ña táxa'vi ña'á nda'a
Ndios án nda'a inka nivi kuu na, nivi na on
vása kasa to'ó Ndios kuu na. 3 Nivi yó'o nda
lo'o on kuki'vi ini na koni na nda ñii nivi,
ni on kua'a na kasa ká'no ini na xa'a nivi.
Ka'an na to'on visi xa'a nivi, ta nda lo'o on
nasita xí'in mii na ña ke'é na ndi'i noo ña on
vá'a. Nivi na yukú ní ini kuu na, ta nda lo'o
on kua'a na koni na ñava'a ña kóni Ndios.
4 Nivi na ti'va ní sandá'ví natá'an mii kuu
na, nivi na on vása yí'ví ña ke'é na ndi'i ña
káchí ini mii na kuu na. Nivi na ña'a ní ini
kuu na, ta on vása nandukú na ña sakusii
ini Ndios, chi ndasaá kuiti nandukú na ña
sakusii ini mii na. 5 Nivi yó'o ka'an na noo
inka nivi ndí na va'a ní kísa to'ó Ndios kúu
na. Ta saá ni, ña on vá'a ké'é na saná'a ndí
on vása ndíkon ndino'o ini na yichi va'a. Ta
mii ún, tata, xíni ñó'ó kuxíká ún noo nivi na
ké'é saá.

6 Ta vitin xa yóo nivi na on vá'a yó'o,
ta sava nayó'o kúu nataa na kí'vi kua'a ní
ve'e inka nivi, ta sándá'ví na náña'a ná kúu
ná naa ini, ná xáni sini xa kua'a ní kuachi
ndíso. Ta násí'í yó'o on xiin ná nasita xí'in
mii ná noo ña káchí ini mii ná. 7 Ta ndi'i saá
kivi kúsii ini ná xíni so'o ná to'on ña xaá
ña ká'an nivi na sáná'a, ta on vása chíkaa
so'o ná ña kundaa ini ná yu kúu ñandaa.
8 Ndatán taJanes xí'in taJambres, nixiyo
toon ní ini na noo taMoisés kuiya xina'á,
ñii ki'va saá yóo toon ini nataa na sándá'ví
náña'a vitin, chi nataa yó'o on vása xiin na
kundaa ini na ñandaa. Ta nataa yó'o ndasaá
kuiti chútú ña on vá'a sini na, ta on vása

ndíkon na yichi Jesucristo. 9 Ta nataa on
vá'a yó'o on kundeé na ke'é na ña on vá'a
ndi'i saá kivi, chi inka nivi nakoni na ndí
nataa on vá'a yó'o kúu nivi na kí'ví sini.
Ñii ki'va ndatán kuiya xina'á nakoni nivi
taJanes xí'in taJambres ndí xikuu na nivi na
kí'ví sini, saá koo xí'in nivi na on vá'a yó'o.

TaPablo ndáto'on ra ta sákuiso chiño ra taTimoteo

10 Ta yó'ó, taTimoteo, xíni va'a ún
ndi'i to'on saná'a i, ta xíni va'a ún ndasaá
táku i, ta xíni ún yu kúu ña kóni i ton-
daa i kasa ndivi i ñoyívi yó'o, ta xíni ún
ndasaá kándixa i Jesucristo, ta xíni ún ndí
va'a ká'no ini i xíni i nivi, ta xíni ún ndasaá
va'a kí'vi ini i xíni i nivi, ta xíni ún ndasaá
kúndeé i xí'in ña xó'vi i. 11 Ta xíni ún kua'a
ní ña on vá'a ke'é nivi xí'in i, chi kísa chiño i
noo Jesucristo, ta ndeé ní xó'vi i. Saá tuku
xíni ún ña nindo'o i ñoo Antioquía, ñoo
Iconio xí'in ñoo Listra. Vará ndeé ní saxo'vi
na yi'i, ta Jesucristo sakaku ra yi'i noo ndi'i
nayó'o. 12 Ndixa kúu ñayó'o: Ndi'i nivi
na chíkaa ndee ña va'a kutaku na yichi
Jesucristo, xo'vi na chi nivi na on xiin koni
Jesucristo saxo'vi ña'á na. 13 Ta nivi na on
vá'a, ta nivi na sándá'ví inka nivi, ñii ñii kivi
yá'a nduu na na on vá'a ka, ta ñii ñii kivi
vaxi sandá'ví ka na inka nivi, ta ñii ki'va saá
inka nivi sandá'ví na nayó'o.

14 Ta yó'ó, ñii ñii kivi xíni ñó'ó kandixa
va'a ka ún ña kúu to'on ña ndaa ña xa
sakuá'á ún, chi xíni ún ndixa ñandaa kúu
ña. Saá chi xíni va'a ún ndí nivi na saná'a
yó'ó kúu nivi nandaa. 15 Nda lo'o ún, tanda
kivi vitin xa xíni ún to'on Ndios ña nitaa
na xina'á. To'on Ndios kúchiño saná'a
ña yó'ó, ta saá kundaa va'a ini ún ndasaá
Ndios sákaku ra yó'ó xa'a ña kándixa ún
Jesucristo. 16 Ndi'i to'on Ndios ña nitaa na
xina'á, Níma Ndios nika'an ña xí'in níma
nivi, ta nitaa na to'on ra. Ta to'on Ndios
yó'o va'a sáná'a ña nivi, nándaxin ña noo
na xa'a ñava'a xíni ñó'ó ke'é na, ta to'on
Ndios násita ña nivi ña on ke'é ka na ña
on vá'a, ta sáná'a ña nivi ndasaá xíni ñó'ó
va'a kutaku na ndatán kóni Ndios. 17 Xa'a
ñayó'o ndi'i mii yó na ndíkon yichi Ndios
va'a koo ti'va yó, ta saá ndixa kuchiño kasa
ndivi yó ndi'i noo chiño va'a.

4

Xíni ñó'ó ní taTimoteo ka'an ndoso ka ra to'on Ndios noo nivi

1 Kivi vaxi nativi Jesucristo ña ka'nda
chiño ra noo ndi'i nivi ñoyívi yó'o, ta kasa
nani ra kuachi ndi'i nivi, án na táku kuu na,
án na xa nixi'i kuu na. Ta vitin xíto Ndios
xí'in Jesucristo ña sákuiso chiño i yó'ó 2 ña
chikaa ún ndee ka'an ndoso ún to'on Ndios
ndi'i saá kivi noo nivi. Xíni ñó'ó ke'é ún
saá, kivi ña kútoo ní nivi koni so'o na to'on
Ndios, án kivi ña on vása kútoo nivi koni
so'o na to'on Ndios. Ndato'on ún saná'a ún
na ña kundaa ini na yu kúu ña on vá'a ke'é
na, ta ka'an káxín ún xí'in na ña sandakoo
na ké'é na ña on vá'a. Ta chikaa ún ndee
ini nivi xa'a ña kundikon va'a na yichi
Jesucristo. Kivi ka'an ún xí'in nivi yó'o án
saná'a ún na to'on ndaa, ta xíni ñó'ó xí'in
ñato'ó ní ini ún ka'an ún xí'in na, ta xí'in
ña ká'no ini ún saná'a ún na. 3 Chi kivi
vaxi on kua'a ka nivi koni so'o na to'on
ndaa, ta ndasaá kuiti kutoo na koni so'o na
to'on ña sakusii ini mii na. Ta saá nivi yó'o
ndukú na inka nivi na saná'a na to'on ña
kútoo na koni so'o na. 4 Ta saá sandakoo
na ña koni so'o na to'on ña ndaa, ta ndasaá
kuiti chikaa so'o na cuento ña vaxi sini
nivi. 5 Ta yó'ó, tata, ndi'i saá kivi xíni
ñó'ó kuu ún taa ta va'a ní xáni sini, ta xíni
ñó'ó kundeé ún xí'in ndi'i ña xo'vi ún. Ndi'i
saá kivi va'a kasa ndivi ún chiño ña ka'an
ndoso ún to'on va'a xa'a Jesucristo, ta va'a
kasa ndivi ún ndi'i chiño ña ndíso ún.

6 Ta yi'i, xa yatin kixaa kivi ña kivi i.
Xa nitaxi xí'in mii i noo Ndios, ta ndatán
yóo ña sóko i noo ra, saá yóo ña kivi i.
7 Xa chikaa i ndee i xa'a ña va'a kundikon i
yichi Jesucristo ta xa'a ña kundeé i noo ña
on vá'a ñoyívi yó'o. Ta ndatán yóo taa
ta xíno ta kundeé ra xaa ra noo xáa na
xíno, saá va'a kundeé i. Chi nda ñii kivi
on vása ní-sandakoo i kándixa i Jesucristo.
8 Ta xíni i ndí Ndios kúu taa ta va'a ké'é
ñandaa xí'in nivi. Ta ndatán yóo ñava'a
táxi na nda'a nivi na kundeé nixaa si'na,
saá Ndios ndixa saní'i ra yi'i ñii ñava'a ní,
saá chi ndixa kundeé i kisa ndivi i chiño ña
sakuiso chiño ra yi'i. Ta on siví ndasaá
kuiti yi'i kúu ta naki'in ñava'a yó'o, ta Ndios
saní'i ra ñava'a ndi'i saá nivi na kundeé
ndíkon yichi ra, ta xí'in ñasii ini na ndáti
na kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o.

TaPablo ndúkú ra ñava'a noo taTimoteo

9 Chikaa ún ndee ña yachi ní kixaa ún
koto ún yi'i. 10 TaDemas sandakoo ra yi'i,
chi kí'vi ní ka ini ra xíni ra ña yóo ñoyívi
yó'o, ta kua'an ra ñoo Tesalónica. Ta
taCrescente kua'an ra ñii xiiña noo ño'o
Galacia, ta taTito, kua'an ra inka xiiña noo
ño'o Dalmacia. 11 Siín mató'ón taLucas yóo
xí'in i. Va'a ko'on ún ndukú ún taMarcos
ná kixi ra xí'in ún noo i, chi tayó'o kuchiño
chindeé ra yi'i xí'in chiño yó'o. 12 Xa
ti'ví i taTíquico kua'an ra nda ñoo Éfeso.
13 Ta kivi vaxi ún, ta kuni'i ún tikachí i ña
sandakoo i ñoo Troas ve'e taCarpo. Ta saá
kuni'i ún libro ña ka'vi i, ta ña xíni ñó'ó ní
ka noo i kúu pergamino* kuni'i ún kixi ún
nda'a i.

14 Ta taAlejandro, taa ta kísa chiño xí'in
kaa, xa ke'é ra kua'a ní ña on vá'a xí'in i,
ta Ndios cha'vi ra tayó'o ndatán yóo ña
ke'é ra xí'in i. 15 Kundaa xí'in mii ún noo
taAlejandro yó'o, chi on vása xiin ra koni
ra to'on ña ká'an ndoso yó.

16 Yichi nóó kivi ndakuiin i xa'a i noo
nachiño ñoo ká'no yó'o, ta on vása ní-xiyo
nda ñii nivi ña chindeé na yi'i, ta ndi'i
nivi sandakoo na yi'i. Ndáti i Ndios ña
on saxo'vi ra nayó'o xa'a ña sandakoo na
yi'i. 17 Vará on vása ní-xiyo nivi xí'in i,
ta Ndios ndixa nixiyo ra xí'in i, ta taxi ra
ndee nda'a i. Ta kuchiño nika'an ndoso i
to'on xa'a Jesucristo noo ndi'i na ndóo ve'e
chiño, ta saá ndi'i nivi na on vása kúu
najudío xini so'o na ña nika'an i. Ta Ndios
sakaku ra yi'i noo ña kivi i, ndatán sakaku
ra ñii taa ta xa nákaa yu'u tíndika'a. 18 Ta
kúndaa ini i ndí ñii ki'va saá Ndios sakaku
ra yi'i noo ndi'i ña on vá'a, ta kundaa ra yi'i,
ña kuchiño xaa i ñoyívi nino noo xá'nda
chiño ra. ¡Ná kanóo va'a ní ñato'ó Ndios
ndi'i saá kivi ña vaxi! Saá ná koo ña.

To'on sondí'í nitaa taPablo kua'an nda'a taTimoteo

19 Tí'ví i to'on ña chindeé ún ñáPrisca
xí'in taAquila xí'in nave'e taOnesíforo.
20 TaErasto nindoo ra ñoo Corinto. Ta kivi
kee i ñoo Mileto, ta taTrófimo nindoo ra,
chi ndeé ní ndó'o ra. 21 Chikaa ún ndee
ña yachi kixi ún kivi ña ta'án ka kixá'á ña
vixin ní. Ta taEubulo, taPudente, taLino,
ñáClaudia xí'in ndi'i inka na kándixa Jesu-
cristo ñoo Roma yó'o tí'ví na to'on chindeé
na yó'ó.

22 Jesucristo, ta xá'nda chiño noo yó, ná
koo ra xí'in ún. Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in
ndi'i ndó. Saá ná koo ña.

* 4:13 Pergamino kúu ñii yichí kiti ña xini ñó'ó nivi kuiya xina'á xa'a ña taa na to'on ña ndáya'ví, ta chitíví na ña, ña koo va'a ña.

Tutu tı̱'ví tạPablo kuạ'ạn nda'ạ tạTito

Tạ̱Pablo tı̱'ví ra tọ'on yó'o ña chı̱ndeé ra tạ̱Tito

1 Yı̱'ı̱, tạPablo, tạa tạ kísa chiño nọọ
Ndios kúu ı̱, tạapóstol tạ tı̱'ví Jesucristo
kúu ı̱. Sạkuiso chiño ra yı̱'ı̱ ña chindeé ı̱
nı̱vi na nạkạxin Ndios kundikọn ña'á, xạ'ạ
ña vạ'a kandixa na Jesucristo. Ta sáná'a ı̱
nayó'o ña kundạạ ini na yu kúu ña ndixa
ndạạ, chi ña ndixa ndạạ yó'o kúu ña
kándixa yó Jesucristo ta ndíkọn yó yichı̱ ra.
2 Ta mı̱ı̱ yó, nı̱vi na kándixa Jesucristo, ndáti
yó ta ndáa ini yó ndí ndixa kutakụ yó xí'in
Ndios ndi'i saá kı̱vı̱ ña vạxi. Ndáa ini yó
saá chi kuı̱yạ xı̱nạ'á, tá tạ'án kạ kixá'á koo
kı̱vı̱ nọó ñoyívi, Ndios nı̱kạ'ạn ra chı̱tóni
ra ndixa kutakụ yó xí'in ra. Ta Ndios kúu
tạa tạ ndạ lo'o ọn vása ká'ạn tọ'on vatá.
3 Ta vitin kı̱xạạ kı̱vı̱ ña chı̱tóni Ndios ña
kundạạ ini nı̱vi tọ'on ra. Ta saá Ndios,
Tạa tạ Sákạku mı̱ı̱ yó, sạkuiso chiño ra yı̱'ı̱
ña kạ'ạn ndoso ı̱ tọ'on ra nọọ nı̱vi. 4 Ta
tí'ví ı̱ tutu yó'o xạạ ña nda'ạ yó'ó tạTito,
chi ndạtán yóo sạ'ya mı̱ı̱ ı̱ saá yóo ún nọọ ı̱,
chi xí'in ña ndino'o ini mı̱ı̱ yó kándixa yó
Jesucristo. Ta vitin kóni ı̱ ndí Ndios Yivá yó
xí'in Jesucristo tạ xá'nda chiño nọọ yó, ná
ke'é ra ñavạ'a xí'in ún, ná kundá'ví ini ra
koni ra yó'ó, ta ná taxi ra ña koo vạ'a ini ún.
Saá ná koo.

Xí'in tọ'on yó'o tạPablo ká'ạn ra ndá chiño xı̱ni ñó'ó kasa ndivi tạTito

5 Kı̱vı̱ kẹe ı̱ nọọ ño'ọ nạní isla Creta ña
nı̱xino nduu takuií mı̱ni, ta sạkuiso chiño ı̱
yó'ó, ña kasa ndivi ún chiño ña kúmạnı̱.
Saá chi nı̱kạ'ạn ı̱ xí'in ún ndí ñii ñii ñoo
kạxin ún tạa nạxı̱kuạ'ạ na kándixa Jesu-
cristo, ta nayó'o kuu natạa na nakuiso kasa
chiño ña chindeé na natá'an na na kándixa
Jesucristo. 6 Ta ñii ñii tạa tạxı̱kuạ'ạ yó'o
xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa tạndạạ, tạa tạ kánóo
vạ'a tọ'on xạ'ạ nọọ nı̱vi. Ta ñii ñii tạyó'o
xı̱ni ñó'ó kukomí ra ñii lạá kuiti ñásí'í mı̱ı̱
ra, ta sạ'ya ra xı̱ni ñó'ó kuu na nı̱vi na
kándixa Jesucristo, ta nasạ'ya ra yó'o xı̱ni
ñó'ó kuu na nı̱vi na kánóo vạ'a tọ'on xạ'ạ,
ta saá tuku xı̱ni ñó'ó kuu na na ọn vása toon
ní ini nọọ nı̱vi. 7 Ñii ñii tạa tạxı̱kuạ'ạ yó'o
tạ ndíso chiño xí'in natá'an na kúu nı̱vi na
kándixa Jesucristo, tạxı̱kuạ'ạ yó'o kúu tạ
sạkuiso chiño Ndios, chi Ndios xa tạxi ra
ndạyí nda'ạ ra ña kasa ndivi ra ndi'i chiño
ña kóni Ndios. Ta ñii ñii tạ ndíso chiño yó'o
xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa tạndạạ, tạ vạ'a vivíi
táku nọọ nı̱vi. Ọn vá'a kuu ra tạa tạ ña'a ní
ini, ni ọn vá'a kuu ra tạa tạ kama ní sáạ ini,
ta ni ọn vá'a kuu ra tạa tạ xí'i ní, ni ọn vá'a
kuu ra tạa tạ káni tá'an xí'in nı̱vi, ni ọn vá'a
kuu ra tạa tạ sándá'ví nı̱vi án ké'é ra inkạ ña
ọn vá'a xạ'ạ ña kukomí ra sı̱'ún. 8 Ta víkạ
tạyó'o xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa tạ vạ'a náki'in
nı̱vi na kíxạạ ve'e ra. Ta xı̱ni ñó'ó kuu ra
tạa tạ ndixa kúsii ini xíni ña ndixa vạ'a, ta
tạa yó'o xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa tạ si'na kani
sı̱ni yu kuu ña vạ'a ke'é ra, ta saá kasa ndivi
ra ña xı̱ni ñó'ó kạ. Ta xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa
tạndạạ, tạa tạ táku ndạtán kóni Ndios. Ta
xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa tạ násita xí'in mı̱ı̱ nọọ
ña ọn vá'a. 9 Xı̱ni ñó'ó kuu ra tạa tạ kándixa
ndino'o ini tọ'on Ndios, ndạtán yóo tọ'on
ña sạná'a yó ra. Ta saá kuchiño ra saná'a ra
inkạ nı̱vi ña kúu tọ'on ndạạ, ta xí'in tọ'on
yó'o táxi ra ña inkạ nı̱vi na tạ'án koo yu'ú
xí'in tọ'on Ndios ña kúchiño na kundạạ ini
na ndí ñandạạ kúu ña sáná'a ra.

10 Chi yóo kuạ'ạ ní nı̱vi na toon ní ini,
na ọn xı̱in koni sọ'o tọ'on vạ'a, ta ká'ạn na
tọ'on vatá ña ọn vása ndáyạ'ví, ta sándá'ví
na kuạ'ạ nı̱vi xí'in tọ'on yó'o. Kuạ'ạ ní
nı̱vi yó'o ká'ạn ndí Ndios ọn naki'in ra nı̱vi
na ọn vása kísa ndivi costumbre ña nạní
circuncisión.* 11 Ta nanı̱vi yó'o, ọn taxi ún
ña saná'a kạ na, chi tọ'on ña ọn vá'a sáná'a
na sáka ña sı̱ni kuạ'ạ ní nı̱vi na xı̱ni sọ'o
tọ'on ña ọn vá'a yó'o, ta ñii kı̱'va saá sáka ña
sı̱ni nave'e nayó'o, ñạkán ọn vása kúchiño
kạ kundạạ vạ'a ini na yu kúu ña ndixa ndạạ.
Ta nı̱vi na sáná'a ña ọn vá'a yó'o ké'é na saá
xạ'ạ ña kuiti kóni na sı̱'ún.

12 Ñii tạprofeta, tạñoo Creta kúu ra,
nı̱kạ'ạn ra xạ'ạ nañoo mı̱ı̱ ra, káchí ra saá:
"Mı̱ı̱ yó nañoo Creta, ndi'i saá kı̱vı̱ kúu yó
nı̱vi na vatá ní, ta yóo yó ndạtán yóo kıti
tíyukú. Vará nı̱vi na xúxán ní kúu yó, ta
ndi'i saá kı̱vı̱ xíxi ná'ná ní yó ta xáxi ná'ná
ní yó ña'a, ta ndạ lo'o ọn vása násita xí'in
mı̱ı̱ yó", káchí tạCreta xạ'ạ nañoo mı̱ı̱ ra.

* 1:10 Costumbre najudío ña nạní "circuncisión" kúu ña xá'nda na lo'o ñii sı̱ni ñatẹe tạlo'o. Ké'é na saá xạ'ạ ña taxi na ra nda'ạ Ndios.

13 Ta ndixa tọ'on yó'o ña nikạ'ạn tạCreta
xạ'ạ nañoo mii ra kúu ñandạạ. Ta ñạkán
yó'ó tạTito, xíni ñó'ó kạ'ạn ún ndatọ'on ún
xí'in nañoo Creta ndí xíni ñó'ó sandakoo na
ña ọn vá'a ké'é na, ta xíni ñó'ó sakuá'á na
ke'é na ñavạ'a. Chi tọ'on ña ndatọ'on ún
xí'in na chindeé ña na ña ndeé kạ kandixa
na Jesucristo ta vạ'a kạ kundikọn na yichi
ra. 14 Ta xí'in tọ'on ña ndạạ yó'o chindeé ún
na ña ọn kandixa kạ na cuento ña ndasaá
kuiti káku sini nivi najudío, ta chindeé ún
na ña ọn chikaạ sọ'o kạ na tọ'on ña xá'nda
chiño nivi na kúu na ọn xiin kandixa tọ'on
ña ndạạ.
15 Nivi na ndixa kándixa Jesucristo, na
ndii ini kúu na, ta xạ'ạ ñayó'o xíni na ndí
ndi'i ña táxi Ndios, ña vạ'a kúu ña. Ta nivi
na ọn vá'a na ọn xiin kandixa Jesucristo,
ndạ ñii ñạ'a kúu ña vạ'a nọọ nayó'o. Saá
chi ọn vása ndii yóo níma na nọọ Ndios, ta
ni ọn vása kúchiño na nakoni na yu kúu ña
vạ'a, án yu kúu ña ọn vá'a ké'é na. 16 Nivi na
ọn vá'a ini yó'o káchí na ndí xíni na Ndios,
ta ña ọn vá'a ké'é na, ñayó'o sáná'a ndí ọn
vása xíni na Ndios. Toon ní ini nivi na ọn
vá'a yó'o, ta inkạ nivi ọn xiin na koni na
nayó'o xạ'ạ ña ọn vá'a ké'é na. Ta nivi na
ọn vá'a yó'o, ndạ ñii ñavạ'a ọn kúchiño na
kasa ndivi na nọọ Ndios.

2

Ndátọ'on tạPablo xí'in tạTito ndí xíni ñó'ó sáná'a ra ñandạạ

1 Ta mii yó'ó, ñani yó tạTito, xíni ñó'ó
sáná'a ún nivi ndasaá kuiti ñandạạ xạ'ạ
yichi Jesucristo ña kándixa yó. 2 Ta natạạ
naxikuạ'ạ ñani yó xíni ñó'ó kuu na nivi na
si'na kani sini yu kúu ñavạ'a xíni ñó'ó ke'é
na, ta saá ké'é na ña xíni ñó'ó kạ. Ta xíni
ñó'ó kuu na nivi na tọ'ó ini, nivi na kánóo
vạ'a tọ'on xạ'ạ. Ta xíni ñó'ó kuu na nivi na
vạ'a násita xí'in mii nọọ ña ọn vá'a. Xíni
ñó'ó kuu na nivi na ndino'o ini kándixa
Jesucristo, ta vivíi kuạ'ạn na yichi ra. Ta
xíni ñó'ó kuu na nivi na ndixa kí'vi ini xíni
ndi'i inkạ nivi, ta xíni ñó'ó kuu na nivi na
kúndeé nọọ ndi'i ña xó'vi na, ta ọn vása
sándakoo na yichi Jesucristo. 3 Ta saá tuku
sáná'a ún náña'ạ náxikuạ'ạ ná kúu nákị'vạ
yó. Ta ndatọ'on ún xí'in ná ndí xíni ñó'ó
koo tọ'ó ini ná, ta vivíi kutakụ ná ndạtán
tákụ nivi na ndixa kándixa Ndios, ta ọn kuu
ná náña'ạ ná ká'ạn tọ'on visi xạ'ạ inkạ nivi,
ni ọn kuu ná náña'ạ ná xí'i ní. Chi náña'ạ
xikuạ'ạ nákị'vạ yó xíni ñó'ó sáná'a ná yu
kúu ña vạ'a. 4 Ta xíni ñó'ó sáná'a ná inkạ
kị'vạ yó nákuáchí ndasaá vạ'a kuki'vi ini
náyó'o koni ná yii ná xí'in sạ'ya ná. 5 Ta xíni
ñó'ó sáná'a ná nákuáchí yó'o ndasaá si'na
kani sini ná yu kúu ña vạ'a ke'é ná, ta saá
kasa ndivi ná ñavạ'a yó'o, ta xí'in ñayó'o
nasita xí'in mii ná nọọ ña ọn vá'a. Ta
nákuáchí kị'vạ yó xíni ñó'ó kuu ná náña'ạ
ná vạ'a kísa ndivi chiño ve'e mii ná, ta xíni
ñó'ó kuu ná náña'ạ ná xí'in ñatọ'ó ini ké'é
ndi'i ñavạ'a ña kóni yii ná. Saá chi xíni ñó'ó
vivíi kutakụ náyó'o, ña ọn taxi ná kạ'ạn nivi
tọ'on ọn vá'a xạ'ạ tọ'on Ndios.

6 Ta saá tuku kạ'ạn ún xí'in natạạ kuáchí
ñani yó, ña si'na kani sini na yu kúu ñavạ'a
xíni ñó'ó ke'é na, ta saá ná ke'é na ñavạ'a
yó'o, ta xí'in ñayó'o nasita xí'in mii na nọọ
ña ọn vá'a. 7 Ta mii ún, ñani yó tạTito,
xíni ñó'ó vivíi kutakụ ún yichi Jesucristo,
ta xí'in ñayó'o sáná'a ún natạạ kuáchí ñani
yó ndasaá xíni ñó'ó vivíi kutakụ na. Kivi
sáná'a ún natạạ kuáchí ñani yó, xí'in ña
ndino'o ní ini ún ta xí'in ñatọ'ó ní ini ún
kạ'ạn ún tọ'on ña ndạạ xí'in na, ta ña
tákụ ún xíni ñó'ó ñii kuu ña xí'in tọ'on ña
ká'ạn ún xí'in nayó'o. 8 Kạ'ạn ún tọ'on ña
ndixa ndạạ xí'in ndi'i nayó'o, xạ'ạ ña ọn
kuchiño naní'i nivi kạ'ạn na tọ'on ọn vá'a
xạ'ạ ña sáná'a ún. Ta saá nivi na ọn vása
yóo yu'ú xí'in ún, kuka'an nọọ ndi'i nayó'o,
chi ọn kuchiño naní'i na ndạ ñii tọ'on vatá
ña taxi kạ'ạn na ña ọn vá'a xạ'ạ mii yó, na
kándixa Jesucristo.

9 Ta ndatọ'on ún xí'in nañani yó ta xí'in
nákị'vạ yó na kúu naesclavo na kísa chiño
nọọ napatrón na, ta kạ'ạn ún xí'in na ndí
xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i chiño vạ'a ña
kóni napatrón na, ta xíni ñó'ó chikaạ na
ndeẹ ña sakusii na ini napatrón na. Ta
ọn vá'a kuu na nivi na ndákuiin tọ'on ọn
vá'a nọọ napatrón na. 10 Ndatọ'on ún xí'in
na kísa chiño yó'o ña ọn kasa kuí'ná na
ñakuíká ña kómí napatrón na, ta ndixa
xí'in ñatọ'ó xíni ñó'ó ke'é na ndi'i chiño.
Ta saá xí'in chiño vạ'a ké'é na, ñayó'o táxi
ña ndí inkạ nivi kasa tọ'ó na ña livi sáná'a
tọ'on Ndios, Tạạ tạ Sạkạku mii yó.

11 Ndios xa sạná'a ra mii yó ndí tạạ tạ vạ'a
ní ini kúu ra. Saá chi ndixa kẹ'é ra ñavạ'a ní
xí'in ndi'i nivi ñoyívi yó'o xạ'ạ ña kúchiño
ra sakạku ra na nọọ ndeẹ ña ọn vá'a. 12 Ta
ñavạ'a yó'o ña kẹ'é Ndios xí'in yó sáná'a ña

mii yó ndí xíni ñó'ó sandakoo yó yichi on vá'a, ta xíni ñó'ó sandakoo yó ña on vá'a ña
kúsii ini nivi ñoyívi yó'o na on vása ndíkon
Ndios. Ta sáná'a ña mii yó ndí xíni ñó'ó
si'na kani sini yó yu kúu ña va'a ke'é yó,
ta saá kasa ndivi yó ñava'a yó'o, ta xí'in
ñayó'o nasita xí'in mii yó noo ndi'i ña on
vá'a. Ta xíni ñó'ó kuu yó nivi nandaa, nivi
na kutaku ñoyívi yó'o ndatán kóni Ndios.
13 Xíni ñó'ó kutaku yó saá, chi ndixa ndáa
ini yó ta ndáti yó ña tondaa kivi ká'no ña
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o. Ta xíni yó ndí
Jesucristo kúu mii Ndios taká'no noo yó, ta
kúu ra Taa ta Sakaku mii yó. Ta ndikó ra
ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ña livi ña yé'e.
14 Jesucristo yó'o taxi xí'in mii ra ña nixi'i
ra xa'a yó, ta ke'é ra saá xa'a ña sakaku ra
mii yó noo ndi'i ndee ña on vá'a. Ta kísa
ká'no ini ra xa'a kuachi yó, ña ndundii yó
ta nduu yó nañoo ra, ta saá xí'in ndi'i ñasii
ini yó taxi xí'in mii yó ke'é yó ñava'a.

15 Ñani yó taTito, va'a saná'a ún ndi'i
to'on yó'o noo nivi. Ta kómí ún ndayí
ka'an ún xí'in na ndí xíni ñó'ó chikaa na
ndee ña va'a ko'on na yichi Jesucristo. Ta
ka'an ún xí'in na ña sandakoo na ña on vá'a
ké'é na. Ta yó'ó, on ke'é ún nda ñii ña on
vá'a ña taxi ña xaa noo nivi yó'ó.

3

To'on yó'o ká'an
ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na kándixa Jesucristo

1 Sanaká'án ún nañani yó xí'in nákí'va
yó na kándixa Jesucristo ndí xíni ñó'ó kasa
ndivi na ndi'i ñava'a ña xá'nda chiño nago-
bierno xí'in inka naná'no noo na. Xíni ñó'ó
chikaa so'o na, ta koo ti'va na ña ke'é na
ndi'i saá noo chiño va'a. 2 Ndato'on ún xí'in
na ña on ka'an na ña on vá'a xa'a nda ñii
nivi, ni on kuu na nivi na ndúkú kani tá'an
xí'in inka nivi. Xíni ñó'ó kuu na nivi na
ká'no ní ini, ta xíni ñó'ó to'ó ní kutaku na
xí'in ndi'i nivi.

3 Kuiya xina'á tá on ta'án ka kandixa yó
Jesucristo, saá kí'ví ní xitaku mii yó, toon
ní nixiyo ini yó saá, na ndañó'ó noo Ndios
xikuu yó, ta ke'é yó ndi'i noo ña on vá'a ña
kutoo ní yikí koñu mii yó, chi ña on vá'a
xikuu ña xa'nda chiño noo yó. Xitaku yó
xí'in ña sáa ní ini yó xíni yó inka nivi, ta
kisa kuíni ini yó xíni yó inka nivi. Ta kua'a
ní nivi ni-xiin na kusii ini na koni na mii
yó, ta ni mii yó ni-xiin yó kusii ini yó koni
yó nayó'o. Vará saá xitaku yó kuiya xina'á,
4 ta Ndios, Taa ta Sakaku mii yó, saná'a ra
mii yó ndí ndixa ta va'a ní ini kúu ra, ta
ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra ndi'i nivi, 5 chi
xa'a ña ká'no ini mii ra kúu ña sakaku ra
mii yó. Ta nda lo'o on siví xa'a ña chiño
va'a ke'é yó kúu ña sakaku Ndios mii yó.
Ta xí'in ndee Nímá Ndios, nakata ra ini yó
ta saá ndoo ndi'i kuachi xindiso yó, ta saá
nduu yó nivi xaá, na ndii noo Ndios. 6 Xa'a
ña kisa ndivi Jesucristo, Taa ta Sakaku mii
yó, Ndios saní'i ra Nímá ra mii yó ña sakutú
ña ini yó ta kutaku ña ini yó ndi'i saá kivi.
7 Xa'a ña ká'no ini Ndios, ke'é ra ñava'a yó'o
xí'in mii yó ña nduu yó nivi na ndii na on
koó ka kuachi kómí noo ra. Ta saá nduu
yó sa'ya ndino'o ra, ta kúu yó nivi na ndáti
ta ndixa ndáa ini yó ndí Ndios taxi ra ña
kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

8 To'on yó'o ña xa nika'an i xí'in ún
taTito kúu ñandaa, ta kóni i ña on san-
dakoo ún sáná'a ún to'on yó'o nañani yó
xí'in nákí'va yó na kándixa Jesucristo. Saá
chi nayó'o xíni ñó'ó kasa ndivi na ndi'i
chiño va'a. Ta ña ké'é na saá kúu ñava'a
xa'a ndi'i nivi, ta kúu ña ña ndáya'ví ní
noo ndi'i nivi. 9 Ta on taxi xí'in mii ún
ki'vi ún kani tá'an ún, án naa ún xí'in nivi
xa'a ña on vása ndáya'ví, ni on vá'a ki'vi ún
noo káni tá'an nivi, án náa na xa'a yu kúu
xii síkuá na, án xa'a ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés, chi nda mani kúu ña kani tá'an
na án naa na xa'a ndi'i ñayó'o, ta nda lo'o
on vása ndáya'ví ke'é na saá.

10 Tá yóo nañani yó án nákí'va yó na
káni tá'an ta nátá'vi tá'an na, ta xíni ñó'ó
ka'an ún xí'in nayó'o nda ovi yichi ña on
ke'é na saá. Tá on xiin na chikaa so'o
na ña ká'an ún xí'in na, ta sandakoo ún ña
kútá'an ún xí'in na. 11 Chi xíni ún nayó'o
kúu nivi na on xiin koni so'o ka to'on va'a,
chi nivi na xa nitiví ini kúu na. Saá chi
ña on vá'a ké'é nivi yó'o sáná'a ndí nivi na
ndíso kuachi noo Ndios kúu na.

TaPablo ndúkú ra noo taTito ña kasa ndivi
tayó'o ñii chiño

12 Xáni sini i ti'ví i taArtemas án
taTíquico xaa ra noo yóo ún, ta kivi xaa
ñii tayó'o, chikaa ún ndee ña ko'on ún nda
ñoo Nicópolis ña nakutá'an ún xí'in i, chi
chikaa ini i ko'on i koo i ñoo Nicópolis uni
yoo vixin kuiya yó'o. 13 Ndúkú i ñava'a

nọọ ún ña chindeé ún nañani yó tạApolos
xí'in tạZenas. Ta tạZenas yó'o kúu tạa tạ
kísa chiño ndákuiịn xạ'ạ nịvi nọọ najuez.
Taxi ún ndi'i ña xínị ñó'ó nda'ạ nañani yó
yó'o, ña kuchiño kee na kọ'ọn na, ña ọn
kumạnị ndạ ñii ñạ'a nda'ạ na nọọ kuạ'ạn
na. 14 Ta saná'a ún ndi'i nịvi na kándixa
Jesucristo na ndóo xí'in ún ña sakuá'á na
kasa ndivi na ñavạ'a, ta chindeé na taxi na
ña xínị ñó'ó nịvi nda'ạ na. Ta ña ké'é na saá
saná'a ndí ndixa kúu na nịvi na ndáyạ'ví
nọọ inkạ nịvi xí'in nọọ Ndios.

Tọ'on sondí'í nịtaa tạPablo kuạ'ạn ña nda'ạ tạTito

15 Ndi'i nañani yó xí'in nákị'vạ yó na
ndóo xí'in ị chíndeé na yó'ó. Ta ñii kị'va saá
chindeé ún ndi'i nañani yó xí'in nákị'vạ yó
na ndóo xí'in ún. Saá chi nañani yó xí'in
nákị'vạ yó na ndóo xí'in ún kí'vi ní ini na
xíni na ndị'ị, chi nịvi na kándixa Jesucristo
kúu yó. Ná ke'é Ndios ñavạ'a ní xí'in ndi'i
ndó. Saá ná koo.

Tutu ña nitaa taPablo ta ti'ví ra kua'an ña nda'a taFilemón

Xí'in to'on yó'o taPablo chíndeé ra ta-Filemón

1 Yi'i, taPablo, kúu i taa ta nákaa ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo. Ta xí'in ñani yó taTimoteo táa i tutu yó'o ta tí'ví ndi ña xaa ña nda'a yó'ó, ñani yó taFilemón, taa ta ndixa kí'vi ní ini ndi xíni ndi, ta kúu ún taa ta ñii káchí kísa chiño noo Jesucristo xí'in ndi. 2 Saá tuku kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ñáki'va yó ñáApia xí'in tañani yó taArquipo, taa ta ñii káchí xí'in ndi chíkaa ní ra ndee kísa chiño ra noo Jesucristo. Ta kóni ndi ña tutu yó'o xaa ña nda'a ndi'i nivi na kándixa Jesucristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún ve'e ún xa'a ña kísa ká'no ndó Ndios. 3 Ta vitin Yivá yó Ndios xí'in Jesucristo, Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra koo ñava'a ini ndó.

To'on yó'o ká'an ña ndí taFilemón kúu taa ta vivíi ndíkon yichi Jesucristo

4 Ndi'i saá yichi ña ká'an i xí'in Ndios xa'a ún, ñani yó taFilemón, ta táxi i ña táx-a'vi ña'á nda'a ra xa'a ún. 5 Saá chi xa xini so'o i xa'a ña vivíi kándixa ún Jesucristo, ta xa'a ña kí'vi ní ini ún xíni ún ndi'i nivi na kándixa ra. 6 Ta yó'ó xí'in mii ndi, ñii káchí kándixa yó Jesucristo ta ndáa ini yó ra. Ta xa'a ñayó'o, ndúkú i noo Ndios ña ná chindeé ra yó'ó ña kasa ndivi ún ndi'i ñava'a ndatán yóo ña kóni ra. Ta xí'in ña ke'é ún saá, kundaa va'a ini ún yu kúu ndi'i ñava'a kómí yó xa'a ña ñii yóo yó xí'in Jesucristo. 7 Ñani yó, yó'ó ndixa kí'vi ini ún xíni ún nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa Jesucristo, ta chíkaa ún ndee ini na. Ta ña xini so'o i ña ké'é ún saá kúu ña sákusii ní ini i ta chíkaa ña ndee ini i.

Xí'in to'on yó'o taPablo xáku ndá'ví ra noo taFilemón xa'a taOnésimo

8 Ta saá on vása yí'ví i ndukú i noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a ní xí'in i vitin. Vará yóo ndayí kómí i ña ka'nda chiño i noo ún chi Ndios sakuiso chiño ra yi'i kúu i taapóstol xí'in ndayí Jesucristo, ta on vása ka'nda chiño i noo ún saá. 9 Ta nda víka, xa'a ña ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó, xáku ndá'ví i noo ún ña ke'é ún ñii ñava'a yó'o xí'in i. Yi'i, taPablo, kúu i ñii taa ta xikua'a ní vitin, ta nákaa i ini ve'e kaa xa'a ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, 10 ta xáku ndá'ví i noo ún xa'a ñani yó taOnésimo. Tayó'o nduu ra ndatán yóo sa'ya mii i, chi tá'an nákaa i ini ve'e kaa yó'o, ta ndato'on i xí'in ra to'on va'a xa'a Jesucristo, ta taOnésimo yó'o kandixa ra to'on yó'o, ta kixá'á ra ndíkon ra yichi Jesucristo.

11 Ta ñani yó taOnésimo yó'o, tá si'na tá'an kuiya nixiyo ra kísa chiño ra noo ún, taa ta on vása ndáya'ví xikuu ra xa'a chiño ke'é ra noo ún. Ta vitin xa nduu ra taa ta ndáya'ví ní xa'a chiño kísa ndivi ra noo i ta xa'a chiño noo mii ún. 12 Ta saá tí'ví i tayó'o ndikó ra naxaa ra noo mii ún vitin, ta xáku ndá'ví i noo ún ña va'a naki'in ún ra. Ta ñii ki'va ndatán va'a naki'in ún yi'i, saá va'a naki'in ún tayó'o. 13 Tá'an nákaa ka i ini ve'e kaa yó'o, xa'a ña ká'an ndoso i to'on va'a xa'a Jesucristo, ndixa kusii ní ka ini i táná kindoo taOnésimo xí'in i, níkúu. Saá chi ndixa chindeé ra yi'i ñii ki'va ndatán kóni ún chindeé ún yi'i. 14 Ta on vása ní-xiin i ndukú i noo ra ña kindoo ra xí'in i, saá chi yó'ó kúu taa ta si'na xíni ñó'ó taxi ndayí nda'a ra kindoo ra xí'in i. Chi on vása xiin i ka'an i to'on ña kasa nduxa xí'in ún xa'a ña chindeé ún yi'i, ta nda víka, kóni i ndí xí'in ña ndino'o ini ún ke'é ún ñandaa kuiti. 15 Ta vará taOnésimo yó'o kee ra noo ún ta lo'o kivi ndañó'ó ra noo ún, ta ndákuiti Ndios taxi ra nindo'o ndó saá, xa'a ña vitin ndikó ra ve'e ún ta kutaku ra xí'in ún ndi'i saá kivi ña vaxi. 16 Saá chi vitin taOnésimo on vása ka kúu ra ñii taesclavo mii ún,* chi kúu ra ñii ñani yó, taa ta kí'vi ini yó xíni yó. Yi'i kí'vi ní ini i xíni i taOnésimo yó'o, ta yó'ó xíni ñó'ó ká'no ka kuki'vi ini ún koni ún ra. Saá chi kúu ra ñii taa ta ñii ki'va ndatán yóo mii ún, ta tuku kúu ra ñani ún xa'a ña kándixa ndó Jesucristo ta ñii yóo ndó xí'in ra vitin.

17 Ta mii ún, tá ndixa xáni sini ún ndí ñii káchí kísa chiño yó ta ñii ki'va saá ndáa ini yó Jesucristo, ta saá va'a naki'in ún taOnésimo yó'o, ñii ki'va ndatán va'a naki'in ún yi'i tá kixaa kivi ña xaa i noo ún.

* 1:16 Naesclavo kúu nivi na on vása kómí ndayí sandakoo na chiño kísa ndivi na noo napatrón na.

18 Tá yóo ña on vá'a nike'é ra xí'in ún,
án tá yóo ña níká ra si'ún noo ún, ta yi'i
ndixa cha'vi i ndi'i ñayó'o nda'a ún. 19 Yi'i,
taPablo, táa i to'on yó'o xí'in nda'a mii i,
ta tuku ká'an i xí'in ún ndí ndixa cha'vi i
ndi'i ña on vá'a nike'é ra xí'in ún án ña
níká ra noo ún. Ta yi'i, on vása xíni
ñó'ó sanaká'án i yó'ó ndí yóo ña níká ún
noo i xa'a ñava'a nike'é i xí'in ún. Chi
xa'a ña ndato'on i to'on va'a xa'a Jesucristo
xí'in ún, yó'ó kúu taa ta ndino'o táku noo
Ndios vitin. 20 Ñani yó, xáku ndá'ví i noo ún
ña kasa ndivi ún ñava'a yó'o xí'in i xa'a
ña kí'vi ini ún xíni ún Jesucristo. Ndúkú i
noo ún ña chikaa ún ndee ini i xí'in ña kasa
ndivi ún saá, chi yó'ó ta yi'i ñii yóo yó táku
yó xí'in Jesucristo.
21 Táa i tutu yó'o chi ndáa ini i ndí ndixa
kasa ndivi ún ndi'i ña ndúkú i noo ún, tan-
da kua'a ní ka ñava'a chinóo ún noo ña
ndúkú i kasa ndivi ún. 22 Ta yóo inka ñava'a
ndúkú i noo ún: Va'a ná kasa ndivi ún ñii
cuarto lo'o ve'e ún xa'a ña kindoo i kivi
xaa i koto i yó'ó, chi ndáti i ndí Ndios taxi ra
ña yachi ní kuchiño xaa i koto i ndó'ó, chi
ndi'i saá kivi ká'an ndó ndúkú ndó noo ra
xa'a i.

Xí'in to'on yó'o taPablo ndáyi ra taFilemón

23 Ta ñani yó taEpafras, ta kúu taa ta
nákaa ini ve'e kaa xí'in i, tí'ví ra to'on ña
chindeé ra yó'ó. 24 Ta saá tuku nañani
yó taMarcos, taAristarco, taDemas ta xí'in
taLucas tí'ví nayó'o to'on ña chindeé na
yó'ó. Ndi'i nataa yó'o ñii káchí kísa chiño
na xí'in i noo Jesucristo.
25 Ta vitin Jesucristo, Taa taKá'no noo yó,
ná ke'é ra kua'a ní ñava'a xí'in ndó. Saá ná
koo ña.

Tutu ña kua'an nda'a najudío na kándixa Jesucristo

To'on yó'o ká'an xa'a Ndios, taxi ra to'on ra nda'a Sa'ya ra xa'a ña ndato'on ra ña xí'in mii yó

1 Kuiya xina'á ní Ndios taxi ra to'on ra
nda'a naprofeta ña ndato'on na ña kóni ra
xí'in naxii síkuá yó. Ta kua'a ní yichi ta
kua'a ní noo, xixini ñó'ó Ndios naprofeta
ña ndato'on ra to'on ra xí'in naxii síkuá yó.
2 Ta saá niya'a kua'a ní kuiya, ta kixaa kivi
vitin ña kúu ña vaxi kuyatin kivi sondí'í
ñoyívi yó'o, ta Ndios ti'ví ra Sa'ya ra xa'a ña
kúu ra mii To'on Ndios ña ndato'on xí'in yó.
Ta xí'in Sa'ya ra kisa va'a ra ndi'i ña kuva'a
ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña kuva'a
ña yóo ñoyívi nino. Ta Ndios chindú'u ra
ndí Sa'ya ra naki'in ra ndi'i ña kúu kuenda
Ndios. 3 Ta ña yé'e livi ká'no Sa'ya Ndios
kúu mii ña yé'e livi ká'no Ndios, chi Sa'ya
Ndios yó'o ñii kúu ra xí'in Ndios, ta kúu ra
mii Ndios. Ta Sa'ya ra xí'in ndee to'on ra
taxi ra ndee ña on ta'án ndi'i xa'a ndi'i ña
kuva'a ña yóo ñoyívi. Tá saxino ra chiño
ña taxi Ndios nda'a ra ña kúu ña nakata ra
kuachi mii yó, nivi na kándixa ña'á, ta saá
nitondaa ra xikoo ra noo táyi tón to'ó ká'no
tón ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi nino
noo yóo Ndios xá'nda chiño ra.

To'on yó'o ká'an ndí Sa'ya Ndios kúu taa ta ká'no ka noo naángel

4 Ta saá Sa'ya Ndios nduu ra taa ta ká'no
ka noo naángel, saá chi Ndios sakunaní ña'á
ra Sa'ya ra ña kúu ñii kivi ña va'a ní ka ta
ndáya'ví ní ka noo kivi naángel. 5 Chi Ndios
on vása ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel,
ndatán nika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachí ra
saá:
Yó'ó kúu Sa'ya i,
ta chitóni i ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña
vaxi kúu i Yivá ún,
kachí ra xí'in Sa'ya ra. Ta on vása ní-ka'an
Ndios xí'in nda ñii naángel, kachí ra saá:
Yi'i kúu i Yivá ún,
ta yó'ó kúu ún Sa'ya mii i.
6 Ta Ndios, kivi ti'ví ra Sa'ya ra ta kúu tanoó
xí'in ra, kixaa ra ñoyívi yó'o, ta nika'an ra
xí'in naángel na kísa chiño noo ra, kachí ra
saá:
Ndi'i ndó'ó naángel, ¡ná kasa ká'no ndó
Sa'ya i!
7 Ta xa'a naángel yó'o, kachí Ndios saá:
Ké'é i ña nduu naángel ndatán yóo tachi ña
xíka,
ta naángel na kúu na xíka chiño noo i, ké'é i
ña nduu nayó'o ndatán yóo ño'o ña
xíxi.
8 Ta xí'in Sa'ya ra, kachí Ndios saá:
Yó'ó kúu ún Ndios, ta ka'nda chiño ún noo
ñoyívi ndi'i saá kivi ña vaxi,
ta xí'in ñandaa ka'nda chiño ún noo ndi'i
nivi.
9 Yó'ó kí'vi ini ún xíni ún ñandaa, ta ña on
vá'a, sáa ini ún xíni ún ña;
ta xa'a ñayó'o, yi'i ta kúu Ndios mii ún,
sákuiso chiño i yó'ó ña kuu ún
taRey,
ta chútú ka ñasii ini ún noo ndi'i ka na
nákutá'an xí'in ún,
saá kachí Ndios. 10 Ta tuku nika'an ra xí'in
Sa'ya ra:
Ta yó'ó, mii taKá'no, tá si'na on ta'án koo
nda ñii ña kuva'a ñoyívi, ta yó'ó kisa
va'a ún ñoyívi noo ño'o,
ta kisa va'a ún ñoyívi nino, ndi'i ña kuva'a
kúu ña ke'é ún.
11 Ta vaxi ñii kivi tá ndi'i ña kuva'a yó'o
ndi'i xa'a ñayó'o,
ta yó'ó, kutaku ún ndi'i saá kivi ña vaxi.
Ndatán ndí'i xa'a tikoto yatá, saá ndi'i xa'a
ndi'i ña yóo kuva'a ñoyívi.
12 Ndatán násama nivi tikoto na ña yatá ña
xa ndi'i xa'a ta nákundixin na tikoto
xaá, saá kindaa ún ñoyívi yatá yó'o,
ta chinóo ún ñoyívi xaá.
Ta yó'ó, nda ñii kivi on vása násama ún,
ta ndi'i saá kivi ña vaxi kutaku ún,
kachí Ndios xí'in Sa'ya ra. 13 Ndios on vása
ní-ka'an ra xí'in nda ñii naángel, ndatán
nika'an ra xí'in Sa'ya ra, kachí ra saá:
Koo ún táyi ká'no yó'o, tón ñíndichi siin
kua'á i,
tanda tondaa kivi sakoyo i tixin xa'a ún
ndi'i na káni tá'an xí'in ún,
kachí Ndios xí'in Sa'ya ra. 14 Chi ndixa ndi'i
naángel ndasaá kuiti kúu na níma na xíka
chiño noo Ndios, ta Ndios tí'ví ra na ña kixi
na chindeé na nivi na kúu na sakaku Ndios.

2

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña xíni ñó'ó chikaạ sọ'o yó tọ'on Ndios ña ndátọ'on ndasaá sakạku ra mii yó

1 Ta saá xíni ñó'ó xí'in ña ndino'o ini yó
chikaạ sọ'o ní kạ yó tọ'on ña ndạạ ña xa
xini sọ'o yó, kọtọ yiyo sandakoo yó yichi
nọọ xá'nda chiño Ndios. 2 Chi ña xinạ'á
ní naángel nạtaxi na ndạyí Ndios nda'ạ
tạxii síkuá yó tạMoisés. Ta ndạyí yó'o kúu
ñandạạ ndino'o Ndios, ta nivi xíni ñó'ó
chikaạ sọ'o na ndạyí yó'o. Ta saá ndi'i nivi
na niya'a ndoso nọọ ndạyí yó'o, ta Ndios
sạxọ'vi ra nayó'o, chi saá xini ñó'ó kundivi
ndạyí yó'o. 3 Tá nivi yó'o nindo'o na saá
kuiya xinạ'á, ta saá vitin tá mii yó sandakoo
yó kándixa yó ndí Ndios sakạku ra yó, ta saá
ndạ lo'o ọn kuchiño kạku yó nọọ ña xọ'vi
yó. Saá chi ña sákạku ra mii yó kúu ña ká'no
ní ndáyạ'ví. Ta mii Tạa tạKá'no nọọ yó kúu
tạnọó ndạtọ'on tọ'on vạ'a yó'o xí'in nivi.
Ta nivi na xini sọ'o tọ'on vạ'a ña nikạ'ạn
ra, nayó'o ndạkuiin na xạ'ạ tọ'on yó'o ta
kisa ndạạ na ña nọọ mii yó. 4 Ta saá tuku
Ndios kisa ndạạ ra ndí ñandạạ kúu tọ'on ña
ndạtọ'on mii Tạa tạKá'no nọọ yó, xí'in ña
sạná'a ra nọọ nivi kuạ'ạ ní ñavạ'a ná'no ña
kúu seña án milagro. Ta saá tuku kisa ndạạ
ra ndí ñandạạ kúu tọ'on yó'o xí'in ña ké'é
Níma Ndios, sání'i ña ndi'i nọọ ndeẹ vạ'a
nda'ạ mii yó, nivi na kándixa Jesucristo, ta
sání'i ña ndeẹ vạ'a yó'o nda'ạ ñii ñii mii yó
ndạtán káchí ini mii Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ Jesucristo, tạa tạ sakạku mii yó

5 Ndios ọn vása ní-chitóni ra ña naángel
ka'nda chiño na nọọ ñoyívi ña vạxi. Ká'ạn
ndi xạ'ạ ñoyívi xạá nọọ kutaku mii yó kivi
ña vạxi. 6 Ta ñii xiiña nọọ tọ'on Ndios ña
nitaa na xinạ'á, ñii tạa kạchí ra saá xí'in
Ndios:
¿Ndạchun xáni sini ún ndí nivi ñoyívi yó'o
ndáyạ'ví ní na nọọ ún?,
saá chi xạ'ạ nivi yó'o ñó'o ní ini ún, ta ndáa
ní ún nivi yó'o.
7 Xa tạxi ún ña nivi na kisa vạ'a ún kúu na
na lo'o ní kạ nino nọọ naángel,
ta saá xa tạxi ún ña naki'in na ñatọ'ó xí'in
ñavạ'a ná'no ña livi,
ta sạkuiso chiño ún na nọọ ndi'i ña yóo ña
kisa vạ'a ún.
8 Tạxi ún ña xá'nda chiño na nọọ ndi'i ña
kisa vạ'a ún yó'o,
saá kạchí ñii tạa xí'in Ndios. Tọ'on yó'o
kóni kachí ña saá: Ndios tạxi ra ña xá'nda
chiño nivi nọọ ndi'i ña kuvạ'a. Ta ndạ ñii
ña kisa vạ'a Ndios ña yóo, ọn vása xá'nda
chiño ña nọọ nivi. Ta saá ni, ọn tạ'án
koni yó ndí ndi'i ña kuvạ'a kísa ndivi ña
ña xá'nda chiño nivi nọọ ña. 9 Vará ndixa
ọn tạ'án koni yó ñayó'o, ta xa xíni yó ña
nindo'o Jesucristo, chi Ndios kẹ'é ra xí'in
tạyó'o ña xikuu ra tạ nino kạ nọọ naángel
kivi xitaku ra nọọ ño'ọ ñoyívi yó'o. Ta
vitin Ndios xa tạxi ra ndi'i ñatọ'ó xí'in ndi'i
ñavạ'a ná'no ña livi nda'ạ Jesucristo, xạ'ạ
ña nixọ'vi ní ra ta nixi'i ra xạ'ạ ña kuchiño
sakạku ra ndi'i nivi ñoyívi yó'o. Ndios kẹ'é
ra saá chi kí'vi ní ini ra xíni ra nivi.
10 Ndi'i ña kisa vạ'a Ndios yóo ña xạ'ạ ña
kasa ká'no ña ra, ta tixin ndeẹ Ndios yóo
ndi'i ña. Ta saá Ndios kóni ra ndí ndi'i sạ'ya
ra kọ'on na kutaku na xí'in ra ñoyívi nino
nọọ yóo ñalivi ká'no. Ta ña kuchiño ke'é na
saá, Ndios tạxi ra ña nixọ'vi ní Jesucristo,
ta saá nitọndạa ra nduu ra tạa tạ nixino
ndino'o. Ta vitin kúu ra tạa tạ sákạku
ndino'o nivi nọọ kuạchi na. 11 Ta Jesucristo
kúu tạa tạ sánduu ndii nivi na kándixa ña'á
ta ọn kọó kạ kuạchi ndíso na nọọ Ndios. Ta
ndi'i nivi na ndundii, kúu nasạ'ya Ndios. Ta
saá Jesucristo ọn vása kúka'an nọọ ra ña
sakunaní ra nayó'o nañani ra án náki'vạ ra,
chi ñii lạá Ndios kúu Yivá ndi'i nayó'o xí'in
ra. 12 Chi ñii xiiña nọọ tọ'on ña nitaa na
xinạ'á, nikạ'ạn ra xí'in Yivá ra Ndios, kạchí
ra saá:
Kạ'ạn ndoso i nọọ ndi'i nañani i ta nọọ
ndi'i náki'vạ i, xạ'ạ ndi'i ñavạ'a ña
kẹ'é ún,
ta kata i yaa yii ña kasa ká'no i yó'ó nọọ
ndi'i nivi na nákutá'an xạ'ạ ña kísa
tọ'ó na yó'ó,
kạchí ra. 13 Ta inkạ xiiña nọọ tọ'on ña nitaa
na xinạ'á, kạchí ra saá xạ'ạ Yivá ra:
Yi'i ndino'o ndáa ini i Yivá i Ndios.
Ta tuku kạchí ra saá:
Yó'o yóo i xí'in ndi'i nañani i ta xí'in ndi'i
náki'vạ i, na tạxi Ndios nda'ạ i,
kạchí ra.
14 Mii yó na kúu nivi, kómí yó yikí kọñu
yó xí'in nii yó. Ta kivi kixi Jesucristo ñoyívi
yó'o nduu ra ñii nivi, ta ñii ki'va saá xikomí
ra yikí kọñu ra xí'in nii ra. Ta ña nduu
ra xikuu ra nivi ta nixi'i ra, xí'in ñayó'o

kundeé ra noo ñandivaʼa káʼno ña xikomí
ndee sandiʼi xaʼa nivi. 15 Ta xíʼin ña nixiʼi ra,
Jesucristo sakaku ra nivi ña koʼon ndíka na.
Saá chi ndiʼi nivi xikuu na esclavo ñaníma
ndivaʼa káʼno Satanás, chi ndiʼi saá kivi
xitaku na xíʼin ña yíʼví na noo ña kivi na.
16 Chi ndixa xíni yó, on siví xaʼa ña chindeé
ra naángel kúu ña kixi Jesucristo ñoyívi
yóʼo, ta xaʼa ña chindeé ra nivi na kúu saʼya
ñani síkuá taAbraham, ndixa kúu ña kixi ra.
17 Saá chi xaʼa ña kuchiño chindeé ra nivi,
Jesucristo xini ñóʼó xikuu ra ñii nivi ndatán
yóo mii yó, nivi na kúu nañani ra xíʼin
nákiʼva ra. Xikuu ra nivi xaʼa ña kuchiño
kúu ra tasutu káʼno noo nivi. Ta kúu ra ñii
sutu ta kísa ndivi ñandaa noo Ndios, ta kúu
ra ñii sutu ta kúndáʼví ní ini xíni nivi, ta
nisoko xíʼin mii ra xaʼa ña sandoo ra kuachi
nivi noo Ndios. 18 Ta yoʼvi ní nixoʼvi ra kivi
xito ndoso ñandivaʼa káʼno ra ña kóni ña
nakava ra keʼé ra ña on váʼa. Ta xaʼa ña
kundeé ra noo ña on váʼa, ta nda loʼo on
vása ní-kiʼvi ra kuachi, Jesucristo kúchiño
ra chindeé ra nivi kivi xíto ndoso ñandivaʼa
káʼno na, ña on nakava na keʼé na ña on
váʼa.

3

Toʼon yóʼo káʼan xaʼa Jesucristo
kúu ra taa ta káʼno ka noo taMoisés

1 Ta saá nañani yó xíʼin nákiʼva yó,
ndóʼó nivi na nakaxin Ndios ña nduu ndó
nivi na ndii noo ra, vivíi kani sini ndó
xaʼa Jesucristo. Saá chi Jesucristo kúu
ra taapóstol ta tiʼví Ndios ñoyívi yóʼo, ta
kúu ra tasutu káʼno ta nakaxin Ndios ña
kasa chiño ra noo Ndios xaʼa nivi. Ñayóʼo
kúu toʼon ña ndaa ña ndákuiin yó xaʼa
Jesucristo. 2 Jesucristo ndinoʼo kisa ndivi
ra ndiʼi ña sakuiso chiño Ndios ra, ndatán
kisa ndivi taMoisés ndiʼi chiño ña sakuiso
Ndios ra kuiya xinaʼá, ña kisa chiño ra noo
naveʼe Ndios. 3 Ndios taxi ra ndaʼa Jesu-
cristo kuaʼa ka ñatoʼó noo ñatoʼó nakiʼin
taMoisés, saá chi ñii taa ta kisa vaʼa ñii
veʼe, tayóʼo ndáyaʼví ka ra noo veʼe ña kisa
vaʼa ra. 4 On koó nda ñii veʼe ní-kuvaʼa
mii, saá chi yóo taa ta kisa vaʼa ñaʼá, ta
Ndios kúu taa ta ndixa kisa vaʼa ndiʼi ña
yóo ñoyívi. 5 TaMoisés xikuu ñii taa ta
ndinoʼo kisa chiño noo naveʼe Ndios, ta
taMoisés nikaʼan ndoso ra noo nivi toʼon
xaʼa ña ndatoʼon Ndios noo nivi kivi ña
vaxi. 6 Ta Jesucristo kúu Saʼya Ndios, ta
ndinoʼo kisa ndivi ra ndiʼi ña sakuiso chiño
Ndios ra, ta kúu ra taa ta ndíso chiño xíʼin
mii naveʼe Ndios vitin. Ta naveʼe Ndios
yóʼo kúu mii yó nivi na kándixa Jesucristo,
tá ndixa ndíkon yó kuaʼan yó yichi ra, ta
ndinoʼo ndáa ini yó ra ndiʼi saá kivi ña táku
yó ñoyívi yóʼo, ta xíʼin ñasii ini yó ndáti yó
ñavaʼa taxi Ndios ndaʼa yó.

Toʼon yóʼo káʼan xaʼa Ndios ndí kóni ra
ña kiʼvi nivi noo nakindée na xíʼin ra

7 Ta saá xíni ñóʼó koto vaʼa xíʼin mii yó,
ña on sandakoo yó yichi Ndios, chi ñii xiiña
noo toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá, kachí
Níma Ndios saá:
Tá kivi vitin xíni soʼo ndó toʼon ña káʼan
Ndios xíʼin ndó,
8 on kuu ndó nivi na toon ní ini, na on xiin
koni soʼo,
ndatán nixiyo naxii síkuá ndó kivi kisa toon
ini na ta ni-xiin na chikaa soʼo na
toʼon ña nikaʼan Ndios xíʼin na.
Ta xíʼin ña keʼé na saá kivi nixika na yuku
yichí, kúu ña xito ndoso na Ndios ña
kóni na kundaa ini na nda mii xaa
Ndios xíʼin ña kundeé ini ra xíʼin na.
9 Vará naxii síkuá ndó xini na ndiʼi ñavaʼa
náʼno ña keʼé Ndios xíʼin na xaʼa ña
chindeé ra na ndiʼi saá ña ovi siko
kuiya nixika na yuku yichí,
ta saá ni, xito ndoso na Ndios xaʼa ña kóni
na kundaa ini na yukía keʼé ra xíʼin
na.
10 Saá xaʼa ñayóʼo, nitondaa ña nisaa ini
Ndios xini ra na,
ta nikaʼan ra toʼon yóʼo, kachí ra saá: “Ndiʼi
saá kivi sándakoo na yiʼi ta xíka mii
na,
ta on xiin na kundikon na yichi i ña saná'a i
na.”
11 Ta saá nisaa ní ini i xini i na, ta ndixa
chikaa ini i xaʼa na:
“Nda ñii kivi, on kiʼvi na noo taxi i ña
nakindée na xíʼin i”, kachí Ndios,
saá káchí toʼon Ndios ña nitaa na xinaʼá.
12 Ta ndóʼó, nañani yó xíʼin nákiʼva yó,
koto vaʼa ndó ndí nda ñii ndó on kuu ndó
nivi na on xiin kandixa Ndios taa tatáku,
ta kasa toon ini ndó ta kuxíká ndó noo ra.
13 Nda víka, ñii ñii kivi ndatoʼon ndó toʼon
ña chikaa ndó ndee ini táʼan ndó, saá keʼé
ndó vitin ta ndiʼi saá kivi ña táku ndó. Saá
keʼé ndó xaʼa ña on nakava ndó kiʼvi ndó
kuachi, ta nduu ndó nivi na toon ní ini, na
on xiin keʼé ña kóni Ndios. 14 Ndixa ñii yóo
yó xíʼin Jesucristo, chi ndixa ndáa ini yó

ra nda̱ kivi̱ kixá'á yó kándixa yó ra. Tá o̱n
sandakoo yó ña kándixa yó ra saá, ta ña ké'é
yó saá kísa nda̱a̱ ña ndí ndixa ñii ndu̱u yó
xí'in Jesucristo.
15 Ta saá xíni̱ ñó'ó chika̱a̱ so̱'o yó to̱'on
Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á, ña káchí saá:
Tá kivi̱ vitin xíni̱ so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n
Ndios xí'in ndó,
o̱n kuu ndó ni̱vi na toon ní ini, na o̱n xi̱in
koni̱ so̱'o,
nda̱tán ni̱xi̱yo naxii̱ síkuá ndó kivi̱ ki̱sa toon
ini na ta ni̱-xiin na chika̱a̱ so̱'o na
to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in na,
káchí to̱'on Ndios. 16 ¿Yu kúu ni̱vi na xi̱ni̱
so̱'o ña ni̱ka̱'a̱n Ndios xí'in na, ta saá ni, ki̱sa
toon ini na no̱o̱ ra ta ni̱-xiin na chika̱a̱ so̱'o
na to̱'on ra? Xa xíni̱ yó ndí nayó'o xi̱kuu
ndi'i mii̱ naxii̱ síkuá yó na ke̱e ñoo Egipto
xí'in ta̱Moisés. 17 ¿Án o̱n sivi̱ mii̱ ni̱vi yó'o
kúu na ni̱sa̱a̱ ní ini Ndios xi̱ni̱ ra ndi'i saá
ña o̱vi̱ si̱ko̱ kuiya̱ no̱o̱ yóo yuku̱ yi̱chí? Saá
chi ni̱vi yó'o kúu na ke̱'é ña o̱n vá'a, ta saá
ni̱xi'i̱ na no̱o̱ yuku̱ yi̱chí yó'o. 18 ¿Án o̱n
sivi̱ mii̱ ni̱vi yó'o kúu na ni̱ka̱'a̱n Ndios xa̱'a̱,
káchí ra ndí ni̱vi yó'o nda̱ ñii ki̱vi̱ o̱n ki̱'vi
na no̱o̱ nakindée na xí'in ra? Saá ni̱ndo'o
na, chi ni̱-xiin na kasa ndivi na ña ni̱ka̱'a̱n
Ndios xí'in na. 19 Ta saá kúnda̱a̱ ini yó ndí
ni̱-kuchiño ki̱'vi na no̱o̱ nakindée na xí'in
Ndios, chi o̱n vása ní-xindaa ini na ra.

4

1 Ta̱nda̱ vitin ndáya̱'ví to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n
Ndios xi̱na̱'á ña kúu ña ki̱ndo̱o ra ndasaá
ki̱'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra, ta saá xíni̱
ñó'ó koto va̱'a xí'in mii̱ yó ko̱to̱ nda̱ sava mii̱
yó o̱n kundeé yó ki̱'vi yó nakindée yó xí'in
Ndios. 2 Mii̱ yó xa xi̱ni̱ so̱'o yó to̱'on va̱'a
ña nda̱to̱'on Ndios ndí taxi ra ña ki̱'vi yó
no̱o̱ nakindée yó xí'in ra. To̱'on yó'o ñii kúu
ña xí'in ña xi̱ni̱ so̱'o naxii̱ síkuá yó kuiya̱
xi̱na̱'á. Ta nda̱ ma̱ni̱ xi̱ni̱ so̱'o na to̱'on yó'o,
chi o̱n vása ní-xindaa ini na ña. 3 Ta mii̱ yó
vitin na kúu ni̱vi na ndáa ini to̱'on Ndios,
kúchiño ki̱'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra,
ta xa̱'a̱ ni̱vi na toon ní ini, na o̱n xi̱in koni̱
so̱'o, ka̱chí Ndios saá:
Ta saá ni̱sa̱a̱ ní ini i̱ xi̱ni i̱ na, ta ndixa chi̱ka̱a̱
ini i̱ xa̱'a̱ na:
"Nda̱ ñii ki̱vi̱, o̱n ki̱'vi na no̱o̱ taxi i̱ ña
nakindée na xí'in i̱",
ka̱chí Ndios. Ta vitin xíni̱ yó ndí yóo no̱o̱
nakindée yó, chi Ndios, ki̱vi̱ ki̱sa va̱'a ra
ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi ni̱no, nda̱ ki̱vi̱ saá
chi̱ndú'u̱ ra no̱o̱ nakindée yó xí'in ra. 4 Chi
no̱o̱ to̱'on Ndios ña ni̱taa na xi̱na̱'á, káchí ña
saá xa̱'a̱ ña ndi̱'i ki̱sa va̱'a Ndios ñoyívi:
Ki̱vi̱ u̱xa̱ Ndios na̱kindée ra no̱o̱ ndi'i chiño
ra.
5 Ta tuku ni̱ka̱'a̱n Ndios, ka̱chí ra saá:
"Nda̱ ñii ki̱vi̱, o̱n ki̱'vi na no̱o̱ taxi i̱ ña
nakindée na xí'in i̱", ka̱chí Ndios.
6 Ta ni̱vi na xi̱kuu nano̱ó xi̱ni̱ so̱'o to̱'on va̱'a
xa̱'a̱ Ndios kuiya̱ xi̱na̱'á, o̱n vása ní-kuchiño
na nakindée na xí'in ra, chi o̱n vása
ní-chika̱a̱ so̱'o na to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios
xí'in na. Ta̱nda̱ vitin ndáya̱'ví to̱'on ña
ni̱ka̱'a̱n Ndios xi̱na̱'á, ña kúu ña ki̱ndo̱o ra
ndí ñii ki̱vi̱ ña va̱xi ki̱'vi ni̱vi no̱o̱ nakindée
na xí'in ra. 7 Ta ki̱vi̱ vitin kúu ki̱vi̱ ña chi̱tóni̱
Ndios. Saá chi Ndios ta̱xi ra to̱'on ra nda'a̱
ta̱rey David, ña ni̱taa ra to̱'on ña sa̱kán
nda̱to̱'on i̱ xa̱'a̱, ña káchí saá:
Tá ki̱vi̱ vitin xíni̱ so̱'o ndó to̱'on ña ká'a̱n
Ndios xí'in ndó,
ta o̱n kuu ndó ni̱vi na toon ní ini, na o̱n xi̱in
koni̱ so̱'o,
káchí to̱'on Ndios ña ni̱taa ta̱David xi̱na̱'á.
8 Chi tá kuiya̱ xi̱na̱'á ta̱Josué ní ta̱xi ra ña
ki̱'vi ni̱vi naIsrael no̱o̱ nakindée na, níkúu,
ta saá Ndios o̱n vása ní-xini̱ ñó'ó ka̱'a̱n ka̱
ra xa̱'a̱ inka̱ ki̱vi̱ ña nakindée ni̱vi, níkúu.
9 Ña̱kán xa̱'a̱ ni̱vi nave'e Ndios, ndixa to̱n-
da̱a ki̱vi̱ ña ki̱'vi nayó'o no̱o̱ nakindée na
xí'in Ndios. 10 Ta ki̱vi̱ yó'o, ni̱vi na ki̱'vi
nakindée xí'in Ndios, nakindée na no̱o̱ ndi'i
chiño na, nda̱tán na̱kindée Ndios no̱o̱ chiño
ña sa̱xi̱no̱ ra, ki̱vi̱ ki̱sa va̱'a ra ñoyívi yó'o
xí'in ñoyívi ni̱no. 11 Xí'in ña ndino'o ini yó
ná chika̱a̱ ní yó ndee̱ xa̱'a̱ ña taxi Ndios ña
ki̱'vi yó no̱o̱ nakindée yó xí'in ra. Koto va̱'a
yó ndí nda̱ ñii mii̱ yó nda̱ lo'o o̱n kasa toon
ini yó no̱o̱ ra, nda̱tán ke̱'é ni̱vi na xi̱ni̱ so̱'o
to̱'on ra kuiya̱ xi̱na̱'á ta ni̱-xiin na chika̱a̱
so̱'o na to̱'on ra.
12 Chi to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n Ndios kúu to̱'on
táku̱, ta kómí ña ndee̱ ña kasa ndivi ña
ña kóni Ndios. Ta to̱'on yó'o ndeé ka̱ si̱in
xá'nda ña no̱o̱ ñii espada si̱in ní ña o̱vi̱ yu'u̱.
Ta kí'vi ña yi̱kí ko̱ñu ni̱vi, ta xáa̱ ña nda̱ ma̱á
ka̱ ña kúu ini ni̱vi xí'in níma̱ na. Ta xíto
ña ndasaá yóo ini ni̱vi, ta yukía̱ xáni si̱ni̱
na ke'é na, ta yu kúu ndi'i ña kútoo ini na
ke'é na, án ña va̱'a, án ña o̱n vá'a kúu ña.
13 Nda̱ ñii ña ki̱sa va̱'a Ndios ñoyívi yó'o o̱n
ki̱vi̱ koo se'é ña no̱o̱ ra, chi va̱'a xíto káxín
ra ndi'i ña ku̱va̱'a. Ndi'i ña yóo ñoyívi tívi
káxín ña no̱o̱ ra, ta ñii ki̱vi̱ kuita yó no̱o̱

ra nataxi yó kuenda xa'a ndi'i ña ke'é yó
ñoyívi yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo
kúu ra tasutu ká'no ndino'o

14 Jesucristo taa ta kúu Sa'ya Ndios, kúu
mii tasutu ká'no noo yó, ta ndaa ra ñoyívi
nino ta nikí'vi ra mii noo yóo Ndios. Ñakán
xíni ñó'ó kútu kuita yó yichi ra. 15 Ta mii
Jesucristo tasutu ká'no noo yó, kúndá'ví ini
ra xíni ra mii yó, chi kúu yó nivi na vitá ní
ini noo ña on vá'a. Ta Jesucristo kúndaa
ini ra ndasaá ndó'o yó, chi ñii kí'va ndatán
kua'a ní ña on vá'a ta ña yo'vi ní xíto ndoso
ña mii yó vitin ña nakava yó ke'é yó ña on
vá'a, saá xito ndoso ña mii Jesucristo kuiya
xina'á. Ta saá ni, Jesucristo nda ñii kivi on
vása ní-nakava ra ke'é ra ña on vá'a. 16 Ta
saá tá yóo ní tondó'ó noo yó, án yóo ní
ña xíni ñó'ó noo yó, ta va'a ka'an yó xí'in
Ndios, ta on kuyi'ví yó ndukú yó noo ra ña
ke'é ra ñava'a xí'in yó ña kúu ña chindeé ra
mii yó, chi taa ta kí'vi ní ini xíni mii yó kúu
ra.

5

1 Ndios kúu mii taa ta nákaxin ñii ñii taa
ña kúu ra tasutu ká'no, ta nákaxin ña'á ra
ña kasa chiño ra noo ra xa'a nivi, ta sutu
ká'no yó'o xíni ñó'ó nataxi ra ña sóko nivi
nda'a Ndios ña kasa ká'no ini Ndios xa'a
kuachi na. 2 Chi tasutu ká'no, xí'in ña ká'no
ini ra kúndá'ví ini ra xíni ra nivi na naa ini,
ta nivi na ké'é ña on vá'a, saá chi mii ra kúu
ñii taa ta vitá ini noo ña on vá'a. 3 Ta xa'a
ña kúu ra ñii taa ta vitá ini noo ña on vá'a,
ndatán yóo ndi'i nivi, ta saá xíni ñó'ó taxi
ra ña sóko ra nda'a Ndios xa'a kuachi mii
ra, ta xa'a kuachi nivi nañoo ra.
4 Nda ñii taa on kúchiño kasa to'ó xí'in
mii ra ña nakuiso ra ña kuu ra tasutu ká'no,
saá chi ñii laá Ndios kúu taa ta kómí ndayí
nakaxin yukú taa ta kuu sutu ká'no, ndatán
mii Ndios nakaxin ra taAarón xikuu ra ñii
tasutu noo nivi naIsrael kuiya xina'á. 5 Ta
ñii ki'va saá mii Jesucristo on vása ní-kisa
to'ó xí'in mii ra ña nakuiso ra kuu ra tasutu
ká'no, ta mii Ndios kúu ta nakaxin ña'á xa'a
ña kuiso ra chiño, ta kachí ra saá xí'in ra:
Yó'ó kúu Sa'ya i,
ta chitóni i ndí kivi vitin xí'in ndi'i kivi ña
vaxi kúu i Yivá ún.
6 Ta inka xiiña noo to'on Ndios ña nitaa na
xina'á, káchí ña saá:
Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,
ta ndatán nixiyo tasutu Melquisedec, saá
koo ún,
kachí Ndios. 7 Tá'an nixika Jesucristo
ñoyívi yó'o, ta xí'in ndi'i ndee níma ra
nika'an ra xí'in Ndios, ta kua'a ní tándutа
kee nduchu noo ra xí'in ña xáku ra, ta xí'in
to'on ra xáku ndá'ví ra noo Ndios, taa ta
kúchiño sakaku ña'á xa'a ña on kivi ra.
Ta Ndios xini so'o ra ña nika'an Jesucristo
xí'in ra, chi Jesucristo kisa nino xí'in mii
ra ta kisa ndivi ra ndi'i ña nika'an Ndios
xí'in ra. 8 Vará Sa'ya Ndios kúu Jesucristo,
ta saá ni, xí'in ña nixo'vi ní ra ñoyívi yó'o
sakuá'á ra ña kisa ndivi ra ndi'i ña kóni
Ndios. 9 Ta xí'in ña kisa ndivi ra ndi'i ña
chitóni Ndios ke'é ra, nitondaa ra nixino ra
nduu ra ñii taa ndino'o, ta mii ra kúu ndee
ña sákaku ndi'i nivi na chíkaa so'o to'on ña
ká'an ra, ta saá nivi yó'o kutaku na xí'in
Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. 10 Ta saá Ndios
nika'an ra, kachí ra xí'in Jesucristo: "Yó'ó
kúu ún tasutu ká'no, ndatán nixiyo tasutu
Melquisedec", kachí Ndios.

To'on yó'o ká'an xa'a ña koto va'a xí'in mii
yó
ña on sandakoo yó ña kándixa yó Jesucristo

11 Yóo kua'a ní to'on ña xíni ñó'ó koni
so'o ndó xa'a ñayó'o, ta yo'vi ní ña kuchiño
vivíi ndato'on ndi to'on yó'o xí'in ndó, chi
ndó'ó on vása chíkaa ka ndó ndee ña kun-
daa ini ndó to'on yó'o. 12 Xa kua'a ní kuiya
kúu ña kándixa ndó Jesucristo, ñakán xa
xíni ñó'ó kuu ndó nivi na va'a saná'a inka
nivi xa'a Jesucristo. Ta nda víka, vitin mii
ndó xíni ñó'ó ndó inka nivi ndikó tuku na
saná'a na ndó'ó to'on ñanoó ña xa xini so'o
ndó, ña kúu to'on Ndios ña on vása yo'vi
kundaa ini nivi. Ta vitin ndó'ó xa ndikó ndó
nduu ndó ndatán yóo naválí pá'á, na sakán
chíchín, na on kiví kuxu ña xíxi nivi ná'no,
saá yóo ndó vitin. 13 Chi xíni yó ndí nivi
na kútoo koni so'o to'on ña on vása yo'vi,
ta ndatán yóo naválí pá'á na sakán chíchín,
saá yóo nayó'o, chi on ta'án tondaa kundaa
ini na yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a.
14 Ta nivi na xa va'a kúndaa ini to'on Ndios,
ta chíkaa na ndee ña va'a ka kundikon na
yichi ra, nivi yó'o kúu na xa nitondaa xíni
yu kúu ña va'a ta yu kúu ña on vá'a, ta
saá xa nitondaa na yóo na ndatán yóo nivi
ná'no na xíni kuxu ndi'i noo ñaxíxi.

6

1 Ta saá ná kundikon yó kua'no ka yó
xí'in ña kándixa yó Jesucristo, ta sakuá'á
ka yó ndasaá vivíi kutaku yó ta tondaa
yó nduu yó nivi na va'a nixino xa'no noo
Ndios. On ndikó ka tuku yó sakuá'á yó ña
si'na xini so'o yó kivi kandixa yó to'on va'a
xa'a Jesucristo. Saá chi ña xa xíni yó ke'é yó
kúu ñayó'o, xíni ñó'ó ña ndáa ini yó Ndios,
ta xíni ñó'ó sandakoo yó ké'é yó ña on vá'a,
chi tá ndíkon yó ké'é ka yó ña on vá'a,
ndixa kivi yó noo Ndios. 2 Xa xíni yó ndasaá
chíchi yó chi kándixa yó Jesucristo, xa xíni
yó ndasaá chínóo yó nda'a yó sini nivi na
kándixa Jesucristo ña taxi ra ñava'a nda'a
nayó'o, xa xíni yó ndí ndixa Ndios sanataku
ra nivi na nixi'i, ta xa xíni yó ndí ndixa
Ndios kasa nani ra kuachi nivi kivi ña vaxi.
Vitin xa xíni yó ndi'i ñayó'o, ta saá va'a
kundikon ka yó sakuá'á yó ña xíni ñó'ó ka
ndasaá vivíi kua'no yó yichi Jesucristo. 3 Ta
saá tá kóni Ndios, ta kundikon yó sakuá'á
yó ña tondaa yó nduu yó nivi na nixino
xa'no noo ra.

4 Chi nivi na xa niki'vi yichi Ndios, xa'a
ña kándixa na Jesucristo, nayó'o xíka na ta
yé'e ño'o ra ini na ña saná'a na yu kúu ña
va'a, ta xí'in ñasii ini na nákoni na ñava'a
táxi Ndios nda'a na, ta ñii káchí xí'in ndi'i
nivi na kándixa Jesucristo, yóo Níma Ndios
táku ña ini na. 5 Nivi yó'o xíni va'a na
ndí to'on ña kindoo Ndios xí'in na kúu ña
va'a. Ta xa xíto na milagro ña sáná'a Ndios
noo na ña kísa ndaa ndí xa kixá'á xá'nda
chiño Ndios noo nivi. 6 Ta saá ni, nivi
yó'o, tá sakana nayó'o ndi'i ñava'a naki'in
na nda'a Ndios ta sandakoo na ña kándixa
na ra, ta saá on kívi ka tuku ndikó koo ini
na ña va'a kutá'an na xí'in Ndios. Chi ña
tuku ndikó koo ini na saá, ndatán yóo ña
katakaa ndaa tuku na Sa'ya Ndios nda'a tón
cruz, saá yóo ña, ta xí'in ñayó'o taxi na ña
inka nivi kusiki na Jesucristo. 7 Chi nivi
na kándixa Jesucristo, Ndios ké'é ra ñava'a
xí'in nayó'o, ta nivi yó'o yóo na ndatán yóo
ño'o noo kóon savi noo ña, ta va'a náki'in
ña takuií savi yó'o ta sákua'no ña ndi'i ña
kuxu nivi na kísa chiño noo ña. 8 Ta nivi na
sándakoo ña kándixa na Jesucristo, yóo na
ndatán yóo ño'o ña sákua'no ndasaá kuiti
nina tón ñiño xí'in ku'u, ta saá on vása
ndáya'ví ño'o yó'o, ta Ndios xa yóo ti'va ra
ña satavi chi'ña ra ña, ta saá tondaa kivi
sondí'í ta koko ndi'i ño'o yó'o.

9 Ta mii ndó, nañani yó xí'in náki'va
yó, nivi na kí'vi ní ini i xíni i kúu ndó'ó.
Vará yo'vi to'on ká'an ndi xí'in ndó, ta
mii ndi xíni káxín ndi ndí ndó'ó on vása
sándakoo ndó kándixa ndó Jesucristo, ta
ndixa ndíkon ndó yichi ra noo ña sákaku
ra ndó'ó. 10 Taa tandaa kúu Ndios. Nda
lo'o on vása nándoso ra xa'a chiño va'a ké'é
ndó. Ndios xíni ra ndí ndixa xa chindeé ndó
nivi na ndíkon ña'á, ta vitin chíndeé ka ndó
na. Saá sáná'a ndó ña kí'vi ní ini ndó xíni
ndó Ndios. 11 Kóni ndi ña kundikon ndó ña
ndixa chindeé ndó nañani yó xí'in náki'va
yó ndi'i kivi ña táku ndó, ta saá naki'in
ndó ndi'i ñava'a ña kúu ña ndáti ndó, ña
chitóni Ndios taxi ra nda'a ndó. 12 On xiin
ndi ña kuu ndó nivi na xúxán, ta kóni ndi
ña kundikon ndó ke'é ndó ndatán ké'é nivi
na va'a kándixa Ndios. Chi nivi yó'o on
vása sándakoo na ndáa ini na ta ndáti na
ña naki'in na ñava'a, ta ndixa naki'in na
ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na.

13 Chi Ndios, kivi kindoo ra xí'in taxii
síkuá yó taAbraham kuiya xina'á, ta to'on
ña nika'an ra, chiná'a ra xa'a mii ra, chi on
koó nda ñii ña yóo ñoyívi kúu ña ká'no ka
kuchiño ndakuiin xa'a ña chiná'a ra. 14 Ta
nika'an ra xí'in taAbraham, kachí ra saá:
"Ndixa ke'é i ñava'a xí'in ún, ta ke'é i ña koo
kua'a ní sa'ya ñani síkuá ún", kachí Ndios
xí'in ra. 15 Ta saá taAbraham, nda lo'o
on vása ní-sandakoo ra ña xindaa ini ra ta
xindati ra ña kundivi to'on ña kindoo Ndios
xí'in ra, ta saá kixaa kivi ta naki'in ra ña
kindoo Ndios xí'in ra. 16 Ta nivi, kivi kóni
na chiná'a na xa'a to'on ña xíni ñó'ó kasa
ndaa na, nivi yó'o chiná'a na xa'a ñii nivi
ká'no ka noo na, ña ndakuiin na xa'a ña
chiná'a na. Ta kivi chiná'a nivi saá, on koó
ka inka nivi na ka'an nasama na to'on ña xa
chiná'a nivi yó'o. 17 Ta Ndios ndixa kóni ra
ña kundaa ini nañoo ra ña naki'in na ñava'a
ña kindoo ra xí'in na taxi ra nda'a na, ta
saá ndixa ña chiná'a xa'a mii ra kúu ña kisa
ndaa ndí kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in na,
ta nda lo'o on nasama ra ña. 18 Chi Ndios
ndi'i saá yichi ká'an ra ñandaa, ta nda ñii
to'on ra on vása násama ra, ta saá yóo ovi
ñayó'o ña on kiví nasama. Ñii ñayó'o kúu
to'on ra ña kindoo ra xí'in nivi kasa ndivi
ra, ta inka ña kúu ña chiná'a ra xa'a mii ra
kasa ndivi ra. Ta saá ñayó'o ndixa ndeé ní
ka chíkaa ña ndee ini yó, chi ndi'i saá yichi
ña kúyatin ka yó noo Ndios xa'a ña kundaa

ra mii yó, ta ndáa ini yó taxi ra nda'a yó ña
kindoo ra. 19 Ña ndáa ini yó Ndios saá, kúu
ña chíndeé yó kútu kua'an yó yichi ra, ta on
vása sandakoo yó ndíkon yó ra.* Chi ndáti
yó ta ndáa ini yó Jesucristo, taa ta nikí'vi
ñii xiiña ñayii ndino'o ini ve'e ño'o ñoyívi
nino. 20 Jesucristo ke'é ra saá ña kúu ra taa
tanoó nikí'vi Cuarto ñaYii Ndino'o xa'a ña
nakoná ra yichi ña kuchiño kundikon yó
ki'vi yó kutaku yó xí'in Ndios. Jesucristo
nduu ra mii tasutu ká'no, ta nda ñii kivi
on sandakoo ra kuu ra tasutu ká'no, ndatán
nixiyo tasutu Melquisedec.

7

To'on yó'o ká'an ña xa'a tasutu Melquisedec

1 TaMelquisedec xikuu tarey noo nañoo
Salem, ta xikuu ra tasutu ta kísa chiño
noo Ndios, taa ta kúu taKá'no noo ndi'i
ña yóo. Ta kivi taAbraham xí'in natá'an
ra kani tá'an na xí'in narey, ta taAbraham
xí'in natá'an ra kundeé na noo nayó'o,
ta saá ndikó na kuano'o na ñoo na. Ta
taMelquisedec kee ra nakutá'an ra xí'in
taAbraham yichi noo vaxi ra, ta ndukú
taMelquisedec noo Ndios ña ke'é ra ñava'a
xí'in taAbraham. 2 Ta taAbraham, ndi'i
ña kua'a ní ñakuíká naki'in ra noo kani
tá'an ra tá kundeé ra noo narey, ta saá
ndi'i ña naki'in ra ta'ví ra ña uxu ko'ndo,
ta ñii ko'ndo yó'o taxi ra nda'a tasutu
Melquisedec. Ta kivi Melquisedec yó'o
kóni kachí ña "Rey ta kísa nani xí'in ñan-
daa", ta kivi ñoo Salem noo xá'nda chiño
ra kóni kachí ña "noo va'a táku nivi xí'in
tá'an na", ta saá xikuu ra "taRey ta táxi ña
va'a táku nivi xí'in tá'an na." 3 Ta noo to'on
Ndios on vása ní-taa na xa'a taMelquisedec
yu kúu yivá ra, ni yu kúu si'í ra, ta ni yu
kúu naxii síkuá ra, ni on vása ní-taa na
ama nikaku ra, ni ama nixi'i ra. Ta saá
yóo taMelquisedec yó'o ndatán yóo Sa'ya
Ndios, chi on ndi'i xa'a ña kúu ra tasutu.

4 Vitin va'a ná kundaa ini ndó ndachun
taká'no ní kúu taMelquisedec yó'o. Mii
xii síkuá yó taAbraham taxi ra nda'a ra ñii
ko'ndo noo uxu ko'ndo ña xikuu ñakuíká
ña naki'in ra nda'a narey kivi kundeé ra
noo na. 5 Ta saá niya'a kua'a ní kuiya
ta Ndios taxi ra ndayí ra nda'a sa'ya ñani
síkuá taAbraham. Ta ndayí yó'o kúu ña
nitaa taMoisés, ta káchí ña ndí nasa'ya
ñani síkuá taLeví na kúu sutu, nayó'o kómí
na ndayí naki'in na ñii ko'ndo noo uxu
ko'ndo ñakuíká ña kómí ndi'i nivi naIs-
rael, chi nasutu yó'o kísa chiño na noo
Ndios xa'a natá'an na nañoo Israel. Ta
ñii káchí ndi'i nasutu xí'in ndi'i natá'an
na yó'o kúu nasa'ya ñani síkuá taAbraham.
6 Vará taMelquisedec on sivi sa'ya ñani
síkuá taLeví xikuu ra, ta saá ni, taAbraham
taxi ra nda'a taMelquisedec ñii ko'ndo noo
uxu ko'ndo ña xikuu ñakuíká ra, ta nika'an
taMelquisedec xí'in Ndios ndukú ra noo
ra ña ke'é ra ñava'a xí'in taAbraham, vará
taAbraham xa naki'in ra to'on ña kindoo
Ndios xí'in ra. 7 Ta kúndaa ini yó ndí taa
ta ká'an ndúkú noo Ndios ña ke'é ra ñava'a
xí'in inka taa, ta taa ta ká'an yó'o kúu
taa ta ká'no ka noo taa ta náki'in ñava'a
nda'a Ndios. 8 Ta nasutu na kúu sa'ya ñani
síkuá taLeví na náki'in ñii ko'ndo noo uxu
ko'ndo ña kúu ñakuíká nivi, ta nasutu na
náki'in ñayó'o kúu na nivi na yóo ndatán
yóo mii yó, chi ndi'i yó kúu nivi na kivi.
Ta taMelquisedec on vása yóo ra ndatán
yóo nivi na kivi, chi to'on Ndios on vása
ká'an ña ndí nixi'i tayó'o, ta saá yóo ra
ndatán yóo taa ta táku ka. 9-10 Ta taLeví
kúu sa'ya ñani síkuá taAbraham, ta kúu ra
xii síkuá ndi'i nasutu na náki'in ñii ko'ndo
noo uxu ko'ndo ñakuíká nañoo na. Ta
saá kúndaa ini yó ndí kivi taxi taAbraham
ñayó'o nda'a taMelquisedec, ta taLeví taa
ta kúu sa'ya ñani síkuá ra xa nákaa ra yikí
koñu taAbraham saá, ta ndatán yóo ña taxi
taLeví ñava'a yó'o nda'a taMelquisedec, saá
nixiyo ña.

11 Ndios taxi ra ndayí ra nda'a nañoo
ra naIsrael. Ta ndayí yó'o káchí ña ndí
ndi'i sutu xíni ñó'ó kuu na sa'ya ñani síkuá
taLeví, ta sutu yó'o kasa chiño na noo
Ndios ña chindeé na nivi naIsrael ña vivíi
kutaku na noo Ndios. Tá ndixa nasutu yó'o
kuchiño kasa ndivi na ndi'i chiño ña kóni
Ndios, níkúu, ta saá on vása xíni ñó'ó tivi
inka noo sutu, níkúu. Ta inka noo sutu yó'o
on sivi ndatán nixiyo tasutu taAarón yóo
ra, ta ndatán nixiyo tasutu Melquisedec saá
yóo ra. 12 Tá ñii taa kúu sutu ta on sivi sa'ya
ñani síkuá taAarón kúu tayó'o, ta saá xíni

* 6:19 Ta ña ndáa ini yó Ndios, ta yóo ña ndatán yóo ñii kaa ká'no ña veé ña nó'ni ñii barco tón kánóo noo takuií mini ña on ko'on nó xí'in tachi nda ñii xiiña.

ñó'ó nasama ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á xa'a ña taxi ña ndayí nda'a ra kuu ra
sutu. 13 To'on Ndios káchí ña tasutu yó'o
kúu Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Ta kixi
ra noo inka ti'vi nivi naIsrael, na on siví
sa'ya ñani síkuá taLeví kúu. Nda ñii sutu
on vása ní-xiyo tixin ti'vi naIsrael noo kixi
ra. 14 Ta xíni yó ndí Taa taKá'no noo yó
yó'o kúu sa'ya ñani síkuá taJudá, ta kivi
nitaa taMoisés ndayí xa'a nasutu, on vása
ní-ka'an ra xa'a nivi na kixi tixin ñii ti'vi
naIsrael na kúu sa'ya ñani síkuá taJudá.

15 Kúchiño kundaa káxín ini yó ñayó'o,
chi xíni yó Ndios ti'ví ra inka noo tasutu,
taa ta yóo ndatán nixiyo taMelquisedec.
16 Ta Jesucristo on siví sa'ya ñani síkuá
taLeví xikuu ra, ta saá ni, Ndios nakaxin
ña'á ra kúu ra tasutu xa'a ña kómí ra ndee
kutaku ra ndi'i saá kivi. 17 Chi to'on Ndios
ña nitaa na xina'á káchí ña saá:

Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,
ndatán nixiyo tasutu Melquisedec,

saá káchí to'on Ndios. 18 Ta saá Ndios
kindaa ra ndayí ra yó'o ña nitaa taMoisés
xina'á, chi ña vitá kúu ña, ta on vása kómí
ña ndee ña sakaku ña nivi. 19 Chi ndayí ña
nitaa taMoisés on vása ní-kuchiño sanduu
ña nivi na ndii na on vása ndíso kuachi
noo Ndios. Ta vitin ña ndáti yó kúu ña
va'a ndino'o ka noo ña xindati nañoo yó,
ta ñava'a ndáti yó chindeé ña mii yó ña
kuyatin yó noo Ndios.

20 Ndios nika'an ra chiná'a ra xa'a mii
ra ndí ndixa Jesucristo kúu tasutu. 21 Ta
kivi inka nataa nakuiso na nduu nasutu, ta
Ndios on vása ní-ka'an ra chiná'a ra xa'a
nda ñii nayó'o. Ta xí'in Jesucristo, Ndios
nika'an ra chiná'a ra, kachí ra saá:

Yi'i kúu i Ndios ta ndixa ká'an i xí'in ún, ta
nda ñii kivi on sama i to'on i yó'o ña
káchí saá:

"Yó'ó kúu tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi,
ndatán nixiyo tasutu Melquisedec",

kachí Ndios xí'in Jesucristo. 22 Ta Jesucristo
kúu taa ta ñíndichi ndákuiin xa'a ña ndixa
Ndios kasa ndivi ra ñava'a ndino'o kindoo
ra xa'a yó, ña káchí ndasaá kuchiño kutá'an
va'a yó xí'in Ndios ndi'i saá kivi, ta ñava'a
yó'o kúu ña ndáya'ví ka noo ña kindoo
Ndios xí'in nañoo yó xina'á. 23 Ta xa xíni
yó ndí nixiyo kua'a ní nasutu sa'ya ñani
síkuá taLeví, chi tá ñii tayó'o nixi'i ra ta
xa yóo inka ta nakuiso chiño noo ra. 24 Ta
Jesucristo on kivi ra, ta táku ra, ta saá
kúu ra tasutu ndi'i saá kivi ña vaxi. 25 Ta
Jesucristo kómí ra ndee ña sakaku ndino'o
ra ndi'i nivi na kándixa ña'á, ta xa'a ñayó'o
xáa yatin na noo Ndios. Chi Jesucristo táku
ra ndi'i saá kivi ña xáku ndá'ví ra noo Ndios
xa'a nivi yó'o.

26 Cristo kúu tasutu ká'no, taa ta ndixa
ndino'o xíni ñó'ó mii yó. Saá chi kúu ra taa
tayii, ta nda lo'o on koó kuachi kómí ra, ta
nda lo'o on vása ní-ki'vi ra kuachi nda ñii
yichi. Ta ni on vása yóo yu'ú ra xí'in nivi
na táku ké'é ña on vá'a, ta vitin xa ndaa ra
yóo ra noo síkón ní ka mii xiiña noo to'ó
ní noo yóo mii Ndios ñoyívi nino. 27 On
vása xíni ñó'ó ke'é Jesucristo ndatán ké'é
inka nasutu. Chi ndi'i saá kivi nasutu yó'o
xíni ñó'ó taxi na ña sóko na nda'a Ndios
xa'a ña ndoo kuachi mii na, ta xa'a ña ndoo
kuachi nivi nañoo mii na. Ta Jesucristo
ñii laá yichi nisoko xí'in mii ra. Ta saá on
koó ka inka ña xíni ñó'ó ke'é ra nda ñii ka
kivi, ta xa'a ña nisoko xí'in mii ra, Ndios
kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi.
28 Ndayí ña nitaa taMoisés ká'an ña yu kúu
na kúchiño kuu nasutu ná'no, ta ndi'i nataa
na niya'a xikuu sutu ná'no tanda taa ta kúu
sutu ká'no vitin, nayó'o kúu na nivi na vitá
ini noo ña on vá'a. Ta ndi'i chindú'u Ndios
ndayí yó'o, ta saá nika'an ra chiná'a ra xa'a
mii ra ndí Sa'ya mii ra kúu tasutu ká'no
ndi'i saá kivi, ta kúu ra taa ta ndii ndino'o,
ta on koó nda lo'o kuachi ndíso ra.

8

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo, ta kúu tasutu ká'no
noo yó, ta chiño kisa ndivi ra ndáya'ví ní ka ña
noo chiño ña ke'é nasutu ñoyívi yó'o

1 Mii ña xíni ñó'ó ní ka kúu ña kundaa
ini ndó ñayó'o: Jesucristo kúu tasutu ká'no
noo yó, ta xikoo ra noo táyi tón to'ó ká'no
tón ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi nino.
2 Ta kúu ra tasutu ká'no ta kísa chiño ra ini
ve'e ño'o ña yóo ñoyívi nino, ta ve'e ño'o
yó'o kúu ña ndino'o ta kúu ña ña kisa va'a
mii Ndios, ta on siví nivi kúu na kisa va'a
ña. 3 Ndios nákaxin ra ñii ñii tasutu ká'no
xa'a ña ka'ni ra kiti tí soko nivi noo Ndios
ta xa'a ña soko ra noo Ndios inka ña kómí
nivi. Ta saá Jesucristo ta kúu tasutu ká'no
xíni ñó'ó kukomí ra ña soko ra noo Ndios.
4 Chi tá Jesucristo yóo ra táku ra ñoyívi yó'o
vitin, níkúu, ta saá nda lo'o on kuchiño kuu

ra tasutu, chi xa yóo nasutu ñoo yó yó'o na
kúu na táxi ña sóko nivi noo Ndios, ndatán
yóo ña xa'nda chiño ndayí Ndios ña nitaa
taMoisés. 5 Nasutu ñoyívi yó'o kísa chiño
na ini ve'e ño'o ña kúu ña ndasaá kuiti
sáná'a ndasaá yóo mii ve'e ño'o ndino'o
ñoyívi nino. Ta kúndaa ini yó ndí ve'e ño'o
ñoyívi yó'o ndasaá kuiti kundati ña ndixa
yóo ñoyívi nino kúu ña, chi Ndios nika'an
ra xí'in taMoisés kasa va'a ra ñii ve'e ño'o
mandiado, ta kachí ra saá: "Koto va'a ún
ña vivíi kasa va'a ún ve'e ño'o, chi xíni ñó'ó
koo ña ndatán saná'a i yó'ó kivi nixa'an ún
sini yuku ña naní Sinaí", kachí Ndios xí'in
ra. 6 Ta Jesucristo ta kúu tasutu ká'no noo
yó, naki'in ra nda'a Ndios ñii chiño ká'no
ña ndáya'ví ní ka noo chiño ña ké'é nasutu
ñoyívi yó'o. Saá chi xí'in ña kisa ndivi
Jesucristo, Ndios kindoo ra inka ñaxaá ña
chindú'u ra xí'in nivi ña táxi sanakutá'an
va'a na xí'in mii ra. Ta ñaxaá kindoo ra
xí'in nivi vitin va'a ka ñayó'o noo ña kindoo
Ndios xí'in naIsrael kuiya xina'á, chi kua'a
ní ka ñava'a ndino'o ndíso ña táxi Ndios
nda'a yó vitin.

7 Ta ña kindoo Ndios xí'in naIsrael, tá
ñayó'o ní kuchiño ña sanduu ña nivi na ndii
noo ra, níkúu, ta saá on vása xíni ñó'ó ka
inka ñaxaá kindoo Ndios xí'in nivi vitin.
8 Ta xa'a ña ni-xiin nivi kasa ndivi na to'on
ña kindoo Ndios xí'in na, ñakán nika'an
Ndios, kachí ra saá xí'in nivi:

Vaxi ñii kivi ña kindoo i ñii to'on xaá xí'in
nañoo Israel, ta xí'in nañoo Judá.
9 To'on i ñaxaá ña kindoo i xí'in nayó'o on
vása ñii yóo ña xí'in to'on nika'an i
kindoo i xí'in naxii síkuá na kuiya
xina'á,
kivi xindaa i na ta chindeé i na ña kee na
ñoo Egipto.

Ta saá ni, kama ní sandakoo na ña kindoo i
xí'in na,
ta xa'a ñayó'o on vása ní-kisa kuenda ka i
xí'in na.
10 Ta vitin ñayó'o kúu ñaxaá kindoo i xí'in
nivi nañoo Israel kivi ña vaxi:

Taxi i ndayí i ña xá'nda chiño i koo ña sini
na,
ta taa i ndayí yó'o mii níma na.

Ta ñii laá yi'i kuiti kuu Ndios ta kasa to'ó na,
ta nayó'o kuu na nivi nañoo mii i.
11 Ta saá on vása koni ñó'ó ka na saná'a na
natá'an na,
ni ña saná'a na nave'e na xa'a ña kundaa ini
na yu kúu yi'i.

Chi ndi'i nivi, nda navalí tanda naná'no,
koni na yi'i.
12 Yi'i kasa ká'no ini i xa'a ndi'i ña on vá'a
ña ke'é na,
ta on naká'án ka i xa'a nda ñii kuachi na,
kachí Ndios. 13 Ta ña ká'an Ndios xa'a to'on
xaá ña kindoo ra xí'in nivi, ñayó'o kóni
kachí ña ndí inka to'on ña kindoo ra xina'á
xa nduu ña to'on yatá. Ta ñii ña kuyatá, ña
on vása xíni ñó'ó ka, ñayó'o xa yóo yatin ní
kixaa kivi ña ndi'i xa'a ña.

9

1 Kivi Ndios chindú'u ra ñanoó kindoo
ra xí'in naIsrael, nika'an ra to'on ña xa'nda
chiño ra ndasaá xíni ñó'ó kasa to'ó na ra,
ta xa'nda chiño ra ndasaá xíni ñó'ó koo
ve'e ño'o mandiado noo kasa to'ó na ra
ñoyívi yó'o. 2 Ta ovi cuarto xikomí ve'e ño'o
mandiado yó'o. Cuarto ñanoó noo xiki'vi
nasutu naní ña Cuarto Yii, ta ini cuarto
yó'o xindichi candelero, ta inka xiiña yó'o
xindichi mesa noo xindoso sita va'a yii
ña nisoko nasutu. 3 Ta xitakaa ndaa ñii
tikoto ndíka ña xindasi ta taxi ña nixiyo
inka cuarto nda maá, naní ña Cuarto ñaYii
Ndino'o. 4 Ta ini Cuarto ñaYii Ndino'o yó'o,
xindichi ñii xaton síkón tón xindixin níí
nina oro, ta noo tón yó'o xixa'mi nasutu
xuxa va'a. Ta saá ini cuarto yó'o nixiyo
inka xaton tón xindixin níí nina oro. Ta
ini xaton yó'o xinakaa ñii yaxin ña xikuu
nina oro noo xiño'o sita va'a ña naní maná.
Ta ini xaton yó'o xinakaa taton tón xitavi
ndaa taAarón kivi nixika ra, tón yó'o kúu
tón nandisín xí'in yuku kuíi. Ta ini xaton
yó'o xiño'o ovi yuu ndíka noo nitaa Ndios
ndayí ra. Ta xaton yó'o xí'in ndi'i ña xiño'o
ini nó sanaká'án ña nivi naIsrael xa'a ña
kindoo Ndios xí'in na. 5 Ta sata xaton yó'o
xindoso ovi na'ná yuu naángel, na naní
querubines. Ta ovi na'ná naángel yó'o kúu
ña sáná'a noo nivi ndí Ndios yóo ra yó'o.
Ta ndixin ña xikomí ovi na'ná naángel yó'o
nakutá'an noo ña xa'a ña sása'vi ndoso ña
noo ndíka sata xaton, ta noo ndíka yó'o kúu
ñayii ní noo xisoko tasutu nii kiti ña kasa
ká'no ini Ndios xa'a kuachi nivi. Ta on kiví
ka'an káxín yó xa'a ndi'i ñayó'o vitin.

6 Saá nixiyo ti'va ndi'i ña nixiyo ini ve'e
ño'o mandiado yó'o. Ndi'i saá kivi nasutu
xiki'vi na ini cuarto ñanoó ña kúu Cuarto
Yii ña kísa ndivi na chiño xa'a ña kísa to'ó
na Ndios. 7 Ta ini inka cuarto ña kúu

Cuarto ñaYii Ndino'o, ndasaá kuiti taká'no
noo ndi'i nasutu xiki'vi ra, ta ñii laá kivi
noo ñii ñii kuiya xiki'vi ra ini cuarto yó'o.
Kivi kixaa ña xiki'vi ra ini Cuarto ñaYii
Ndino'o yó'o, xini'i ra nii kiti tí xa nisoko
ra noo Ndios. Ta saá xiki'vi ra xí'in nii
yó'o ña sakuchu ni'ni ra ña noo ndíka sata
xaton, xa'a ña kasa ká'no ini Ndios xa'a
kuachi tasutu yó'o, ta xa'a kuachi ña niki'vi
nivi, vará on vása kúndaa ini na tá kuachi
kúu ña. 8 Xí'in ñayó'o Níma Ndios sáná'a
ña mii yó, ndí kivi ña xindichi ka ve'e
ño'o mandiado, noo nixiyo Cuarto ñaYii
Ndino'o, nda ñii nivi on vása ní-kuchiño
ki'vi na ini cuarto yó'o, ta ndasaá kuiti ñii
taa ta xikuu tasutu ká'no xikomí ra ndayí
xiki'vi ra ña kísa ndivi ra chiño ña kísa to'ó
ra Ndios. 9 Ndi'i ña kundivi saá, ña kúu ña
xixa'ni tasutu kiti tí nisoko nivi noo Ndios
ta ña nisoko ra noo Ndios inka ña xikomí
nivi, ta ndi'i ñayó'o sáná'a ña mii yó nivi
na táku kivi vitin. Saá chi kúndaa ini yó ndí
ndi'i ña sóko nivi on vása kómí ña ndee ña
nasama ña níma nivi, ta saá mii níma nivi
yó'o chíkaa ka ña kuachi sata na. 10 Ndi'i
ña xike'é nivi ña kisa ndivi na ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés, on vása ní-kuchiño ña
nasama ña níma nivi. Saá chi ndayí yó'o
ndasaá kuiti xa'nda chiño ña xa'a yu kúu ña
va'a kuxu nivi, ta yu kúu ña va'a ko'o nivi,
ta ndasaá nakata na yikí koñu na xa'a ña
kuchiño kasa ká'no na Ndios. Ta ndi'i ndayí
yó'o kúu ña xa'nda chiño ndasaá va'a ndasa
ndii nivi yikí koñu na, ta on vása ní-xikomí
ña ndee ña nasama ña níma na. Ta Ndios
taxi ra ña kisa ndivi nivi saá, anda nitondaa
kivi ña chitóni ra nasama ra ñayatá yó'o
noo inka ñaxaá ña kúu ña va'a ndino'o.

11 Ta xa kixaa Jesucristo, ta kúu ra tasutu
ká'no, ta saá kisa ndivi ra chiño ká'no ní,
ta xa'a ñayó'o kómí nivi ndayí naki'in na
ndi'i ñava'a. Ta niki'vi ra ini ve'e ño'o ña
yóo ñoyívi nino, ña kúu ña ndino'o ta ña
va'a ní ka. Chi on siví xí'in nda'a nivi kúu
ña nikuva'a ña; to'on yó'o kóni kachí ña ndí
on siví ña ñoyívi yó'o kúu ña. 12 Jesucristo
ñii laá kuiti yichi niki'vi ra ini Cuarto ñaYii
Ndino'o ña nákaa ini ve'e ño'o ñoyívi nino,
ta ni on siví nii tisú'u, ni on siví nii sindiki
válí kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta nii mii
ra kúu ña nisoko ra noo Ndios. Ta xí'in nii
ra yó'o nakata ra kuachi nivi na kándixa
ña'á, ta saá nduu na nivi na kua'an ndíka
noo ndee ña on vá'a ndi'i saá kivi ña vaxi.

13 Ta ndayí ña nitaa taMoisés xa'nda chiño
ña ndí nasutu xíni ñó'ó sakuchu ni'ni na
nii tisú'u, ta nii sindiki, ta yaa yikí koñu
sindiki válí tí xa'mi na noo nama yuu, ta
sakuchu ni'ni na ñii ñii ñayó'o sata nivi
xa'a ña nduu na nandii, ña kukomí na ndayí
kuita na noo Ndios ña kasa to'ó ña'á na.
14 Vará nii kiti yó'o xikomí ña lo'o ndee
ña chindeé ña nivi, ta, ¡nii Jesucristo kua'a
ní ka ndee kómí ña noo nii kiti! Chi xí'in
ndee Níma Ndios ña táku ndi'i saá kivi,
Jesucristo nisoko xí'in mii ra noo Ndios, ta
nda lo'o on koó kuachi xikomí ra. Ta saá nii
Jesucristo kúchiño nakata ña ndi'i kuachi
yó ta sanduu ndii ña ini yó. Saá chi ña
xindikon yó yichi yatá on vása ní-xikomí
ña ndee sakaku ña mii yó noo ña kivi yó.
Ta vitin táku ndíka yó ña kasa chiño yó noo
Ndios, taa tatáku ndi'i saá kivi.

15 Saá chi xí'in ña kisa ndivi Jesucristo,
Ndios kindoo ra inka ñaxaá ña chindú'u ra
xí'in nivi ña táxi sanakutá'an va'a nivi xí'in
Ndios. Chi xa'a ña nixi'i Jesucristo, Ndios
kisa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi ña ke'é
na tixin ñanoó ña kindoo Ndios xí'in nivi.
Ndios nakaxin ra nivi na kándixa Jesucristo
ña nduu na sa'ya ndino'o Ndios, ta kúchiño
na naki'in na ndi'i ñava'a ña nika'an Ndios
taxi ra nda'a na. 16 Tá yóo ñii taa ta kúu
yivá, ta tayó'o táa ra ñii tutu noo chíndú'u
ra yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra kivi
nixi'i ra, ta nasa'ya ra on kuchiño naki'in na
ñakuíká yivá na tá'an táku ka yivá na. 17 Tá
on ta'án kivi yivá na, ta tutu ña ká'an xa'a
yukú ñava'a naki'in ñii ñii sa'ya ra, tutu
yó'o on vása ndáya'ví ña. 18 Ñayó'o sáná'a
noo yó ndí kivi Ndios chindú'u ra ñanoó
kindoo ra xí'in nivi, ta xa'a ña ndáya'ví
to'on chindú'u ra yó'o, xíni ñó'ó kivi kiti ta
koni ñó'ó na nii rí. 19 Tá ndi'i nika'an ndoso
taMoisés ndi'i ndayí Ndios noo ndi'i nivi,
ta saá ki'in ra ñii nda'a lo'o yiton tón naní
hisopo, ta katón ra nda'a yó'o xí'in kachi
kuá'á, ta sachii ra ñayó'o xí'in nii sindiki ta
xí'in nii tisú'u, ña nasaka xí'in takuií. Ta
saá sakuchu ni'ni ra nii yó'o noo to'on ña
kúu ndayí Ndios, ta saá sakuchu ni'ni ra
nii yó'o noo nivi na nakutá'an yó'o. 20 Ta
nika'an taMoisés xí'in nivi yó'o, káchí ra
saá: "Nii yó'o ndákuiin ña xa'a to'on va'a
kindoo Ndios xí'in mii yó, ña xá'nda chiño
yu kúu ña xíni ñó'ó kasa ndivi ndó", káchí
ra. 21 Ta ñii ki'va saá taMoisés sakuchu ni'ni

ra nii kiti yó'o ini ve'e ño'o mandiado, ta
sakuchu ni'ni ra nii yó'o noo ndi'i ña yóo
ini ve'e ño'o ña kúu ña xíni ñó'ó nasutu ña
kísa to'ó na Ndios. 22 Ke'é ra saá, chi ndayí
Ndios ká'an ña ndí ndi'i ña yóo ini ve'e ño'o
ndundii ña xí'in nii kiti, ta ndá salo'o kuiti
kúu ña on vása xíni ñó'ó ña nii ña ndundii
ña. Tá on koó nii ní-xita, ta Ndios on vása
kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a kuachi nivi
ña nduu na nandii noo ra.

To'on yó'o ká'an xa'a ña nixi'i Jesucristo ta nii ra kómí ña ndee nakata ña kuachi nivi

23 Ta saá nasutu xá'ni na kiti ta xíni ñó'ó
na nii rí ña ndundii ndi'i ña yóo ini ve'e
ño'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo mii ve'e
ño'o ndino'o ñoyívi nino. Ta ndi'i ña yóo
ñoyívi nino xíni ñó'ó ndundii ña xí'in ña
va'a ní ka noo nii kiti. 24 Ta Jesucristo on
vása ní-ki'vi ra ini ve'e ño'o ña kisa va'a nivi
ñoyívi yó'o, ña kúu ña sáná'a ndasaá yóo
ve'e ño'o ñoyívi nino. Ta Jesucristo nikí'vi
ra mii ñoyívi nino, noo nixaa ra ta yóo
ra xáku ndá'ví ra xa'a yó noo Ndios vitin.
25 Ta on vása kua'a ní yichi ní-ki'vi ra ñoyívi
nino ña soko xí'in mii ra. Ta Jesucristo on
vása ní-ke'é ra ndatán ké'é taa taká'no noo
nasutu ñii ñii kuiya tá'an kí'vi ra ini Cuarto
ñaYii Ndino'o xí'in nii kiti ña sóko ra. 26 Tá
ní ke'é Jesucristo ndatán ké'é tasutu ká'no
ñii ñii kuiya, níkúu, ta saá nda kivi kixá'á
ñoyívi yó'o tanda kivi vitin, xíni ñó'ó kua'a
ní yichi xo'vi ní Jesucristo ta kua'a ní yichi
kivi ra, níkúu. Ta vitin ña vaxi kuyatin ña
kivi sondí'í ñoyívi kúu ña, ta Jesucristo kixi
ra ta ñii laá yichi nisoko xí'in mii ra, ta on
vása xíni ñó'ó soko xí'in mii ra inka yichi,
xa'a ña Ndios kuchiño sandoo ra kuachi
nivi. 27 Ta Ndios chindú'u ra ndí ñii ñii
nivi, ñii laá yichi kivi nayó'o, ta saá Ndios
kasa nani ra xa'a kuachi ñii ñii na. 28 Ta
saá Jesucristo nixi'i ra ñii laá yichi kuiti,
ta nisoko xí'in mii ra xa'a ña nakata ra
kuachi kua'a ní nivi. Tá ñii kivi vaxi ndikó
ra ñoyívi yó'o, ta on siví xa'a ña nakata ra
kuachi nivi kuu ña ndikó ra, ta ña ndikó ra
kuu xa'a ña sakaku ra ndi'i nivi na kándixa
ña'á ta ndáti na ra.

10

1 Ta ndayí Ndios ña nitaa taMoisés xi-
na'á, ñayó'o ndasaá kuiti sáná'a ña xa'a
ndi'i ñava'a ndino'o naki'in yó nda'a Ndios
kivi ña vaxi. Ta ndayí yó'o on siví ñava'a
ndino'o kúu ña. Vará kísa ndivi nivi ndayí
yó'o xí'in ña sóko na ñii ñii kuiya, ta ña kísa
ndivi na ndayí yó'o saá, on vása kómí ña
ndee ña ndasa ndii ña nivi noo Ndios. 2 Tá
ndixa xí'in ña kísa ndivi nivi ndayí yó'o kúu
ña kuchiño nduu na nivi na ndii noo Ndios,
níkúu, ta saá on vása kani ka sini na ndí
ndíso na kuachi, ta saá sandakoo na ña sóko
na nii kiti noo Ndios ñii ñii kuiya, níkúu.
3 Ta nda víka, nasutu sóko na nii kiti ñii ñii
kuiya, ta ña ké'é na saá sánaká'án ña ini
nivi ndí na ndíso kuachi kúu na noo Ndios.
4 Chi nii sindiki xí'in nii tisú'u sóko na, on
vása kúchiño ña nakata ña kuachi nivi ña
nduu na nandii noo Ndios.

5 Ta xa'a ñayó'o, Jesucristo kivi kixaa ra
ñoyívi yó'o, nika'an ra xí'in Ndios, kachí ra
saá:

On xiin ún ña nivi ka'ni na kiti xa'a ña soko
na rí noo ún, ta ni on xiin ún ña nivi
soko na inka ña kómí na noo ún.

Ñakán saní'i ún yi'i yikí koñu i xa'a ña soko
xí'in mii i noo ún.

6 On vása ní-kusii ini ún xini ún kiti tí xa'mi
na noo nama yuu xa'a ña nisoko na
rí noo ún.

Ni on vása ní-kusii ini ún xini ún inka ña ni-
soko na noo ún xa'a ña ndoo kuachi
na.

7 Ta xa'a ñayó'o nika'an i xí'in ún, káchí i
saá: "Tata Ndios, yó'o yóo i vitin, ña
kasa ndivi i ña kóni ún,

ñii ki'va ndatán yóo to'on ún ña nitaa na
xina'á xa'a i",

saá kachí Jesucristo xí'in Ndios. 8 Vará
xá'nda chiño ndayí Ndios ña nitaa taMoisés
ña sóko nivi noo Ndios, ta vitin kúndaa ini
yó ndí Ndios on vása kúsii ini ra xíni ra ña
sóko nivi kiti xí'in nii rí noo ra, ni on vása
kúsii ini ra xíni ra inka ña sóko nivi noo ra,
ta ni on vása kúsii ini ra xíni ra ña xá'mi
nivi kiti noo ra xa'a ña ndoo kuachi na.
9 Ta kúndaa ini yó ndí ña nika'an Jesucristo
xí'in Ndios kivi kachí ra saá: "Yó'o yóo i
vitin ña kasa ndivi i ña kóni ún", ñayó'o
kóni kachí ña ndí Jesucristo kindaa ra ndi'i
ña sóko nivi ña kúu ña ká'an ndayí yatá
xa'a, ta saá chindú'u ra ñaxaá ña kúu ña
nisoko xí'in mii ra. 10 Ta xa'a ña kisa ndivi
Jesucristo ña kóni Ndios ña kúu ña nisoko
xí'in mii ra ñii laá yichi kuiti, ta nda ñii ka
yichi on ke'é ka ra saá, ta xa'a ñayó'o Ndios
ke'é ra ña xa nduu yó nivi na ndii noo ra.

11 Ñii ñii kivi nasutu ndíkon na xá'ni na
kiti tí soko na noo Ndios; ta saá ni, nda ñii
kivi on vása ndoo kuachi nivi xa'a ña sóko
nasutu yó'o. 12 Ta Jesucristo ñii laá yichi
nisoko xí'in mii ra noo Ndios ña nakata ra
kuachi nivi, ta nda ñii ka yichi on ndikó
ka ra soko xí'in mii ra. Tá ndi'i kisa ndivi
ra saá, ta ndaa ra ñoyívi nino, ta xikoo ra
táyi tón to'ó ká'no tón ñíndichi siin kua'á
Ndios ñoyívi nino. 13 Ta yó'o yóo ra ndáti
ra nda tondaa kivi ña Ndios sakoyo ra tixin
xa'a Jesucristo ndi'i na káni tá'an xí'in ra.
14 Chi xí'in ña ñii laá yichi Jesucristo nisoko
xí'in mii ra, ta nivi na xa nataxi xí'in mii
nda'a Ndios, nayó'o, Ndios sanduu ra na
nivi na nixino ndino'o ñii ki'va ndatán kóni
ra. Ndi'i saá kivi ña vaxi saá koo na. 15 Ta
ndixa xíni yó ñayó'o kúu ñandaa, chi Níma
Ndios ndato'on ña yu kúu ña nika'an Ndios,
kachí ra saá:

16 Ñava'a ña kindoo i xí'in nañoo Israel
kundivi kivi ña vaxi, kúu ñayó'o:

Taxi i ndayí i ña xá'nda chiño i ña koo ña
níma na,

ta taa i ndayí yó'o mii sini na.

17 Ta tuku kachí Ndios saá:

On naká'án ka i xa'a kuachi na, ni on
naká'án ka i xa'a nda ñii ña on vá'a
ke'é na,

kachí Ndios. 18 Ta to'on yó'o kóni kachí ña
ndí Ndios xa kisa ká'no ini ra xa'a kuachi
yó. Ta saá on vása koni ñó'ó ka nda ñii ña
sóko yó noo Ndios xa'a ña ndoo kuachi yó.

19 Ta vitin nañani yó xí'in nákí'va yó,
xa'a ña nixita nii Jesucristo kivi nixi'i ra
nda'a tón cruz, ñayó'o táxi kuchiño kuy-
atin yó noo Ndios, ta saá vitin kómí yó
ndayí ki'vi yó ini Cuarto ñaYii Ndino'o noo
yóo Ndios. 20 Chi tá'an mii nixi'i Jesucristo,
nindata ma'ñó tikoto ña sasi noo yó ña on
vása táxi ya'a yó ini mii Cuarto ñaYii Ndi-
no'o noo yóo Ndios. Ta vitin Jesucristo táku
ra, ta mii ra kúu yichi xaá ña nóná ña táxi
kuyatin yó noo Ndios. 21 Ta mii Jesucristo
kúu tasutu ká'no noo ndi'i nave'e Ndios
na kúu mii yó ta xí'in ndi'i nivi na ndíkon
ña'á. 22 Ta xa'a ña kisa ndivi Jesucristo, va'a
ná kuyatin yó noo Ndios xí'in ña ndino'o
ini yó, ta xí'in ña ndixa ndáa ini yó ra.
Chi Jesucristo ndasa ndii ra níma yó, ta
saá kúndaa ini yó ndí on vása ndíso ka yó
kuachi noo ra, chi ndatán yóo ña nakata ra
yikí koñu yó xí'in takuií ndii ndino'o, saá
yóo ña ke'é ra xí'in yó noo Ndios. 23 Ta
saá xí'in ña ndino'o ini yó on sandakoo yó
ña ndáa ini yó Ndios, ndatán yóo ña káchí
yó kándixa yó ra, ta kundati yó anda ná
kundivi ña kindoo Ndios xí'in yó. Chi xíni
yó ndí ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña
kindoo ra. 24 Ta ná chikaa yó ndee xí'in
mii yó ña chindeé tá'an yó, ta ná kuki'vi
ka ini yó koni tá'an yó, ta ná ke'é ka yó
ñava'a xí'in tá'an yó. 25 On ke'é yó ndatán
ké'é sava nivi, chi nayó'o sándakoo na ña
nákutá'an na xí'in tá'an na noo kísa to'ó na
Ndios. Ta saá ni, nda víka xíni ñó'ó ka'an yó
to'on ndaa ña chikaa ndee ini tá'an yó ña
vivíi ndaa ka ini yó Ndios, chi xíni yó ndixa
vaxi yatin kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi
yó'o.

To'on yó'o ká'an ndí xo'vi ní nivi na xíni kasa ndivi ñava'a ta on xiin na sandakoo na ké'é na ña on vá'a

26 Tá nivi na kándixa ñandaa xa'a Jesu-
cristo kúu yó, ta saá ni, on xiin yó sandakoo
yó ké'é yó ña on vá'a, ta saá on koó ka nda
ñii ña kuchiño soko yó noo ña kasa ká'no
ini Ndios xa'a kuachi yó. 27 Ta ñii laá kuiti
ña kuchiño kundati yó kúu ña kuyi'ví ini
yó ña kixaa kivi ña kasa nani Ndios xa'a
kuachi yó, ta xo'vi ní yó, ta koko yó noo
ño'o xíxi, chi saá xo'vi nivi na kúu na sáa ini
xíni Ndios. 28 Kúndaa ini yó ndí ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés xina'á káchí ña saá: "Tá
ñii taa niya'a ndoso ra ndayí yó'o, ta yóo ovi
án uni nivi na ndákuiin noo nachiño ña kísa
ndaa na ndí ndixa tayó'o ndíso ra kuachi
ndeé, ta saá on koó nda ñii ña sakaku
tayó'o noo ña kivi ra." 29 Ta, ¿án on ndixa
ká'no ní ka kuachi ndíso nivi na chikaa nino
Jesucristo?, ta va'a ná yo'vi ka xo'vi nayó'o,
saá chi ni-xiin na nakoni na ya'vi ña nixi'i
ra ta nixita nii ra xa'a kuachi na. Ta nii yó'o
kúu ña kísa ndaa xa'a ñaxaá kindoo Ndios
xí'in nivi, ta ñaxaá yó'o chindú'u ndí nii
Jesucristo kúu ña sandoo kuachi na. Ta nivi
na on xiin nakoni ñayó'o, ta nivi yó'o yóo
na ndatán yóo nivi na kándiva'a xí'in Níma
Ndios, ña kúu ña sáná'a noo nivi ndí Ndios
kí'vi ní ini ra xíni ra na. 30 Chi xíni va'a
yó ndí Ndios nika'an ra, kachí ra saá: "Ñii
laá yi'i kómí i ndayí kasa nani i xa'a kuachi
nivi, ta ndatán yóo ña on vá'a ke'é nivi,
saá cha'vi i na." Ta nika'an ka ra, kachí ra
saá: "Ta yi'i kasa nani i xa'a nivi na kándixa

yi'i”, kachí Ndios. 31 ¡Yiyo ní kivi ña vaxi
ndí Ndios, taa tatáku ndino'o, saxo'vi ra
nivi xa'a kuachi na!
32 Ndó'ó, va'a naká'án ndó kivi niya'a,
ndasaá kundeé ini ndó noo ña nixo'vi ndó
kivi sakán naki'in ndó to'on va'a xa'a Je-
sucristo. 33 Sava ndó'ó nixo'vi ní ndó xa'a
ña nikandiva'a nivi xí'in ndó ta saxo'vi na
ndó'ó noo inka nivi. Ta inka yichi ndó'ó
nixo'vi níma ndó xíni ndó nivi na nixo'vi
ní xa'a ña kándixa na Jesucristo, tanda
nitondaa ndó ñii káchí nixo'vi ndó xí'in na.
34 Nikundá'ví ní ini ndó xini ndó nivi na
ndíkon Jesucristo na xiño'o ini ve'e kaa. Ta
kivi nivi na ndíso chiño kindaa na ndi'i ña
xikomí ndó, ta xí'in ñasii ini ndó kundeé
ini ndó noo ña nixo'vi ndó saá, chi kúndaa
ini ndó ndí yóo ñava'a ní ka ñoyívi nino,
ña nda ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña kúu
ña kindoo Ndios taxi ra nda'a ndó. 35 Ta
xa'a ñayó'o, on vá'a sandakoo ndó ña ndixa
ndáa ini ndó Jesucristo, chi kúndaa ini
ndó ndí ñii kivi Ndios ndixa taxi ra ñava'a
ndino'o nda'a ndó chi kándixa ndó ra. 36 Ta
saá xíni ñó'ó kundeé ini ndó noo ña yo'vi ní
xó'vi ndó, chi xí'in ñayó'o kísa ndivi ndó ña
kóni Ndios, ta saá ndixa naki'in ndó ñava'a
ña kindoo ra taxi ra nda'a ndó. 37 Chi noo
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, Ndios kachí
ra saá:
Kúmani salo'o kivi ta taa ta chitóni i xaa
ñoyívi, ndixa xaa ra,
ta on na'á ní ka ya'a, ta xaa taa yó'o.
38 Ta nivi na kúu nandii noo i chi kándixa na
yi'i, nivi yó'o ndixa ndino'o kutaku
na ndi'i saá kivi xí'in i,
ta nivi na sandakoo yichi i, on vása kusii
ini i koni i nivi yó'o,
kachí Ndios noo to'on ra. 39 Ta mii yó, on
vása kúu yó nivi na sándakoo yichi ra xa'a
ña kua'an yó yichi noo ndi'i xa'a yó. Chi mii
yó kúu nivi na ndixa ndáa ini Ndios, ta saá
sakaku ra yó, ta kutaku yó xí'in ra ndi'i saá
kivi.

11

To'on yó'o ká'an xa'a nivi
ndasaá xindaa ini na Ndios kuiya xina'á

1 Mii yó ndáa ini yó Ndios, ta xa'a ñayó'o
xíni yó ndí Ndios ndixa taxi ra nda'a yó ña
kindoo ra, ña kúu ña ndáti yó naki'in yó;
ta ndino'o ndáa ini yó ndí ñandaa kúu ña
ndáti yó, vará on ta'án kuchiño koni yó ña.
2 Chi naxii síkuá yó xindaa ini na Ndios, ta
xa'a ñayó'o Ndios kúsii ní ini ra xíni ra na.
3 Xa'a ña ndáa ini yó Ndios, kúndaa ini
yó ndí xí'in to'on ra ña xa'nda chiño ra
kisa va'a ra ñoyívi yó'o ta xí'in ñoyívi nino.
Ta saá ndi'i ña yóo vitin ña xíto yó xí'in
nduchu noo yó nikuva'a ña xí'in ña on vása
kúchiño koto nivi xí'in nduchu noo na.
4 Ta taAbel, xa'a ña xindaa ini ra Ndios,
nisoko ra ña va'a ní ka noo ña nisoko ñani
ra taCaín nda'a Ndios, ta saá Ndios kusii ní
ini ra xini ra ña nisoko taAbel, ta nika'an
ra xa'a tayó'o ndí kúu ra taa ta ndii noo ra.
Vará xa nixi'i taAbel, ta saá ni, ñava'a ke'é
ra yó'o sáná'a ka ña mii yó ndasaá xíni ñó'ó
kundaa ini yó Ndios.
5 Ta taEnoc, xa'a ña xindaa ini ra Ndios,
on vása ní-xi'i ra. Ta nda víka, mii Ndios
naki'in táku ña'á ra kua'an ra xí'in ra ñoyívi
nino; ta nda ñii nivi on vása ní-naní'i na
yikí koñu ra. Ta to'on Ndios káchí ña ndí
kivi on ta'án ka naki'in Ndios taEnoc ñoyívi
nino, taEnoc yó'o xitaku ra sakusii ra ini
Ndios. 6 Ta on kúchiño sakusii yó ini Ndios
tá on vása ndino'o ndáa ini yó ra. Tá kóni
yó kuyatin yó noo Ndios, si'na xíni ñó'ó
kandixa yó ndí ndixa táku ra, ta xíni ñó'ó
kandixa yó ndí ndixa taxi ra ñava'a nda'a
nivi na kúyatin noo ra.
7 Kuiya xina'á Ndios ndato'on ra xí'in
taNoé yukía kundo'o nivi ñoyívi. Ta taNoé,
xa'a ña xindaa ini ra Ndios, ta vará nda ñii
kivi on ta'án koon savi, ta kisa va'a ra ñii
tón barco ká'no xa'a ña sakaku ra nave'e
ra ini tón barco yó'o. Ta xa'a ña xindaa ini
ra Ndios saá, taNoé kisa ndivi ra ña xa'nda
chiño Ndios noo ra, ta xí'in ña ke'é ra saá,
saná'a ra ndí nivi na on vása kándixa Ndios,
ndi'i xa'a nayó'o. Ta nivi na kándixa Ndios,
naki'in na ñava'a ndatán taNoé naki'in ra
ñava'a nda'a Ndios, chi xikuu ra taa ta ndii
noo Ndios xa'a ña xindaa ini ña'á ra.
8 Ta taAbraham, xa'a ña xindaa ini ra
Ndios, chikaa so'o ra to'on ña nika'an Ndios
xí'in ra kivi kana ña'á ra. Vará on vása
ní-kundaa ini ra mí ndixa kúu xiiña noo
ko'on ra, ta sandakoo ra ñoo mii ra, ta
kua'an ra nda nixaa ra noo ño'o noo kindoo
Ndios xí'in ra taxi ra nda'a ra ta nda'a
nasa'ya ñani síkuá ra. 9 Ta xa'a ña ndixa
xindaa ini ra Ndios, nixiyo ra xitaku ra ini
ve'e mandiado, ndatán xitaku taa ta inka
ñoo xíká, saá xitaku ra noo ño'o kindoo
Ndios taxi ra nda'a ra. Ñii ki'va saá xitaku

sa̱'ya ra ta̱Isaac, ta ñii ki̱'va saá xi̱taku̱ sa̱'ya
ñani ra ta̱Jacob, vará nayó'o kúu ni̱vi na xa
ki̱ndo̱o Ndios xí'in taxi ra ño'o̱ yó'o nda'a̱
na. 10 Saá ke̱'é ta̱Abraham chi xi̱ndati ra ndí
ndixa Ndios taxi ra ña kutaku̱ ra ñoo ña va̱'a
ndino'o ña o̱n vása ndi'i xa̱'a̱ nda̱ ñii ki̱vi̱,
ñoo ña kúu ña chi̱tóni̱ Ndios ndasaá koo ña,
ta Ndios ki̱sa va̱'a ra ñoo yó'o.

11 Ta xa̱'a̱ ña xi̱ndaa ini ñáSara Ndios,
vará xa kua̱'a̱ ní kui̱ya̱ xi̱komí ñá, ta xi̱kuu
ñáña'a̱ ñá ni̱-kuchiño koo sa̱'ya, Ndios ta̱xi
ra ndee̱ ña kukomí ñá ñii sa̱'ya ñá. Ta saá
ku̱ndivi xí'in ñá chi ndixa xi̱ndaa ini ñá
ndí Ndios kasa ndivi ra ña ki̱ndo̱o ra xí'in
ñá. 12 Vará ta̱Abraham ta̱a ta̱ xa kua̱'a̱ ní
kui̱ya̱ xi̱kuu ra, ta o̱n ko̱ó ka̱ ndee̱ xi̱komí
yi̱kí ko̱ñu ra ña kuchiño kukomí ra sa̱'ya
ra, ta saá ni, ka̱ku sa̱'ya ra, ta ni̱to̱nda̱a ra
xi̱kuu ra xi̱i síkuá ndi'i ni̱vi naIsrael. Ta
ni̱xi̱na̱ kua̱'a̱ ní sa̱'ya ñani síkuá ta̱Abraham,
ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n vása ní-kuchiño ka'vi na
ndasaá kúu nasa̱'ya ra chi ví'í ní ni̱vi kúu
na. Nayó'o yóo na nda̱tán yóo kua̱'a̱ ní ki̱mi
ñoyívi ni̱no, yóo na nda̱tán yóo kua̱'a̱ ní
yo̱tí ña yóo yu'u̱ mi̱ni, saá yóo sa̱'ya ñani
síkuá ra.

13 Ndi'i ni̱vi na nda̱to̱'on i̱ xa̱'a̱ yó'o, xa
ni̱to̱nda̱a ki̱vi̱ ña ni̱xi'i̱ na. Ta ki̱vi̱ ni̱xi'i̱ na,
o̱n ta̱'án naki'in na ña xi̱ndati na taxi Ndios
nda'a̱ na, ta saá ni, nda̱tán ni̱xi̱yo ña xi̱yita
na xi̱to na nda̱ ñii no̱o̱ xíká ní yóo ñava̱'a
yó'o, saá ni̱xi̱yo ña, ta xi̱kusii̱ ini na xí'in
ñayó'o. Ta nda̱ lo'o o̱n vása ní-sandakoo na
ña xi̱ndaa ini na Ndios ña ndixa kundivi ña
ki̱ndo̱o ra xí'in na. Chi ni̱vi yó'o ku̱nda̱a ini
na ndí ñoyívi yó'o o̱n si̱ví ñoo na xi̱kuu ña,
chi ni̱vi na yá'a kua̱'a̱n kuiti xi̱kuu na. 14 Ta
ni̱vi na xáni si̱ni̱ saá, sáná'a na ndí xíka na
nándukú na ndixa ña kúu ñoo ndino'o mi̱i
na. 15 Ta ni̱vi yó'o, tá níxi̱yo na nándukú
na mi̱i ñoo ña sa̱ndakoo na, níkúu, ta saá
kuchiño ndikó na no'o̱ na ñoo no̱o̱ ke̱e na,
níkúu. 16 Ta ni̱vi yó'o ndixa o̱n vása ní-ke'é
na saá, chi xi̱ndati na xaa̱ na kutaku̱ na ñii
ñoo ña va̱'a ní ka̱ ña yóo ñoyívi ni̱no. Ndios
xa ki̱sa ndivi ra ñoo va̱'a yó'o no̱o̱ kutaku̱
na, ta saá ni̱vi yó'o ká'a̱n na, káchí na xí'in
ra: "Yó'ó kúu Ndios mi̱i ndi̱." Ta Ndios o̱n
vása kúka'an no̱o̱ ra xa̱'a̱ ña ká'a̱n na saá
xí'in ra.

17 Ta ki̱vi̱ Ndios xi̱to ndoso ra ta̱Abra-
ham án ndixa va̱'a kasa ndivi ra ña xa̱'nda
chiño Ndios no̱o̱ ra, ta ta̱Abraham, xa̱'a̱
ña xi̱ndaa ini ra Ndios, ni̱xi̱yo ti'va ra taxi
ra sa̱'ya ra ta̱Isaac ña so̱ko̱ ra ta̱yó'o no̱o̱
Ndios, vará sa̱'ya ra yó'o xi̱kuu ra ta̱ ñii
la̱á no̱o̱ ra. 18 Ta xa ku̱nda̱a ini ra ndí
Ndios xa ki̱ndo̱o ra xa̱'a̱ ta̱yó'o, ki̱vi̱ ka̱chí
ra saá: "Xí'in sa̱'ya ún ta̱Isaac kaku kua̱'a̱
ní sa̱'ya ñani síkuá ún, saá kundivi ña ki̱n-
do̱o i̱ xí'in ún", ka̱chí Ndios xí'in ta̱Abra-
ham. 19 Ta̱Abraham ndixa ni̱xi̱yo ti'va ra ña
so̱ko̱ ra sa̱'ya ra nda'a̱ Ndios, chi kúnda̱a ini
ra ndí Ndios kómí ra ndee̱ sanataku̱ ra ni̱vi
na ni̱xi'i̱. Vará ta̱Abraham o̱n vása ní-xa'ni
ra sa̱'ya ra ta̱Isaac, ta ta̱Isaac nda̱tán yóo
ta̱ ni̱xi'i̱ no̱o̱ ta̱Abraham, saá ni̱xi̱yo ra, ta
nda̱tán yóo ta̱ sa̱nataku̱ Ndios, saá ni̱xi̱yo
ta̱Isaac.

20 Ta ta̱Isaac, xa̱'a̱ ña xi̱ndaa ini ra Ndios,
nda̱to̱'on ra xí'in o̱vi̱ sa̱'ya ra ta̱Jacob ta
ta̱Esaú ndí ki̱vi̱ ña va̱xi Ndios ke'é ra ñava̱'a
xí'in o̱vi̱ ta̱yó'o. 21 Ta ta̱Jacob, xa̱'a̱ ña
xi̱ndaa ini ra Ndios, tá xa yatin ki̱xaa̱ ki̱vi̱
ña kivi̱ ra, nda̱to̱'on ra xí'in sa̱'ya ñani ra,
na kúu sa̱'ya ta̱José, ndí Ndios ke'é ra ñava̱'a
xí'in nayó'o. Ta ndi̱'i ni̱ka̱'a̱n ra, ta saá
ni̱tavi ndaa ra ta̱to̱n ra ta ki̱sa to̱'ó ra Ndios.
22 Ta ta̱José, xa̱'a̱ ña xi̱ndaa ini ra Ndios,
tá'an ya̱chi̱ ka̱ ña o̱n ta̱'án kivi̱ ra, ni̱ka̱'a̱n
ra xa̱'a̱ nañoo ra naIsrael ña ndasaá kee na
ñoo Egipto ta ndikó na ñoo mi̱i na ki̱vi̱ ña
va̱xi. Ta saá xa̱'nda chiño ra ña kuni'i na
yi̱kí ko̱ñu ra no'o̱ ña xí'in na ta sandúxu̱n
na ña ñoo mi̱i na.

23 Ta ta̱Moisés sa̱kán ni̱ya'a lo'o ka̱ku ra,
ta nayivá si'í ra, xa̱'a̱ ña xi̱ndaa ini na Ndios,
chi̱ka̱a̱ se'é na ra ini ve'e na ti̱xin ña u̱ni̱ yo̱o̱.
Saá ke̱'é na xí'in ra, chi xi̱ni na ndí ta̱a lo'o
ta̱ livi ní kúu ra, ta o̱n vása ní-yi'ví na no̱o̱
ña xa̱'nda chiño ta̱rey Faraón ña ni̱ka̱'a̱n
ra ndí xíni̱ ñó'ó kivi̱ ndi'i nata̱a válí sa̱'ya
naIsrael. 24 Ta ta̱Moisés, xa̱'a̱ ña xi̱ndaa
ini ra Ndios, ki̱vi̱ ni̱to̱nda̱a ra ndu̱u ra ñii
ta̱a, ni̱-xiin ra kutaku̱ ka̱ ra nda̱tán ñii ta̱a
sa̱'ya ña'a̱ ñása̱'ya ta̱rey Faraón. 25 Ta nda̱
víka̱, chi̱ka̱a̱ ini ra nakutá'an ra ñii nduu ra
xí'in nañoo mi̱i ra naIsrael, na kúu nañoo
Ndios. Na̱ka̱xin ra xo̱'vi̱ ra xí'in nayó'o no̱o̱
ña kutaku̱ ra sakusii̱ ra ini mi̱i ra xí'in ña o̱n
vá'a ña kútoo ni̱vi ké'é na ñoyívi yó'o. 26 Ta
xa̱ni si̱ni̱ ra va̱'a ka̱ ná xo̱'vi̱ ra no̱o̱ ña va̱'a
kutaku̱ ra ta kukomí ra kua̱'a̱ ní ñakuíká
ñoo Egipto. Chi chi̱ka̱a̱ ini ra xo̱'vi̱ ra ta
sakuka'an na no̱o̱ ra nda̱tán saxo̱'vi̱ na ta
sakuka'an na no̱o̱ ta̱a ta̱ ti'ví Ndios saka̱ku
ni̱vi, saá chi ta̱Moisés xi̱ndati ra ñava̱'a taxi
Ndios nda'a̱ ra ki̱vi̱ ña va̱xi. 27 Xa̱'a̱ ña

xindaa ini taMoisés Ndios, on vása ní-yi'ví ra noo ña sáa ní ini tarey xíni ña'á ra. Ta kee ra ñoo Egipto, ta xinakaa ndee Ndios ini ra ta on vása ní-sandakoo ra kisa ndivi ra ña kóni Ndios, chi ndatán yóo taa ta xíto xí'in nduchu noo ra Ndios, saá nixiyo ra.

28 Xa'a ña xindaa ini ra Ndios, xa'nda chiño ra noo nivi nañoo Israel ña sakana na viko Pascua. Ta xa'nda chiño ra noo na ña ka'ni na tíndikachi, ta saá xí'in nii rí sakuchu ni'ni na tón yé'é ve'e na. Ta xa'a ña kisa ndivi na saá, on vása ní-xi'i nda ñii taa sa'ya noó naIsrael, kivi niya'a ñaángel Ndios xa'ni ña nataa sa'ya noó nañoo Egipto. 29 Xa'a ña xindaa ini nivi naIsrael Ndios, niya'a nayó'o takuií tá naní Mini Kuá'á, saá chi Ndios nata'ví ra takuií yó'o ña nanona rá, ta saá kindoo noo ño'o yichí noo niya'a xa'a na. Tá nataa naEgipto xindikon na sata nayó'o ta niki'vi na kua'an na noo yichí yó'o, ta saá Ndios taxi ra ña ndikó takuií nako'on rá, ta nika'a ndi'i nataa naEgipto ini takuií yó'o.

30 Xa'a ña xindaa ini naIsrael Ndios, nixika na xino nduu na ke'e sata nama ñoo Jericó uxa kivi, ta saá kivi uxa nakoyo ndi'i nama yó'o. 31 Ta ñáRahab, ñá niki'vi kuachi xí'in kua'a ní taa ñoo Jericó, ta saá ni, xa'a ña xindaa ini ñá Ndios, ta xí'in ñato'ó va'a naki'in ñá nataa naIsrael kivi kixi na xito naní na ñoo Jericó yó'o. Ta xa'a ña ke'é ñá saá, Ndios sakaku ra ñáyó'o, ta on vása ní-xi'i ñá ñii káchí xí'in nivi nañoo ñá, na ni-xiin kasa ndivi ña kóni Ndios.

32 Ta on vása xíni ñó'ó ní ka ndato'on i xí'in ndó xa'a nivi na va'a xindaa ini na Ndios. On nani ka noo i ndato'on i xa'a taGedeón, taBarac, taSansón, taJefté, ta-David, taSamuel, ta xa'a ndi'i naprofeta na nika'an ndoso to'on Ndios xina'á. 33 Ta xa'a ña xindaa ini na Ndios, sava nayó'o kundeé na noo nivi na inka ñoo na kani tá'an xí'in na. Ta sava nivi yó'o kisa nani na xí'in ñandaa xa'a inka nivi. Ta kivi xitaku ka na ñoyívi yó'o, sava nivi yó'o naki'in na sava ñava'a ña kindoo Ndios xí'in na taxi ra nda'a na. Sava nivi yó'o, Ndios taxi ra ndee nda'a na ña nakasi na yu'u tíleón ña ni-xa'ni ña'á rí. 34 Ta sava nayó'o nda'va na ño'o ña ndeé ní xíxi. Sava nayó'o nikaku na noo nivi na kóni ka'ni ña'á xí'in espada. Vará sava nayó'o xikuu na nivi na lo'o ndee xikomí, ta Ndios taxi ra ndee nda'a na ña kundeé na kani tá'an na ta kuchiño na noo natropa na inka ñoo. 35 Ta sava náña'a, nixi'i nave'e ná, ta Ndios sanataku ra nayó'o ta xitaku tuku na xí'in ná.

Ta sava nivi yo'vi ní nixo'vi na, ta on vása ní-ndukú na sakaku xí'in mii na noo ña kivi na, chi ndixa ndáti na nataku na ñii kivi vaxi, ta saá kutaku na ñii ñoo ña va'a ní ka. 36 Ta sava nayó'o yo'vi ní nindo'o na, kua'a ní nivi nikusiki ña'á ta kani ní ña'á na xí'in kuártá. Sava nayó'o xino'ni na xí'in cadena ta xiño'o na ini ve'e kaa. 37 Ta sava nayó'o yo'vi ní nixi'i na xí'in yuu ña koon nivi na. Sava nayó'o kini ní nixi'i na, chi xí'in sierra siin xa'nda ma'ñó ña'á na, inka nayó'o xa'ni ña'á na xí'in espada siin. Ta sava nayó'o xindixin na ñii tíndikachi, ta sava nayó'o xindixin na ñii títisú'u, saá xitaku ndá'ví na, ta nixiyo ní ña sándi'i ini na, ta nivi na on vása kándixa Ndios ndeé ní saxo'vi na nayó'o. 38 Ta nivi ñoyívi yó'o on vása ndáya'ví kutaku na xí'in nivi yó'o na kúu na yo'vi ní nixo'vi xa'a ña xindaa ini na Ndios. Nivi na nixo'vi ní yó'o nixika na yuku yichí ta nixika na yuku yúyú, xitaku na tixin kavua, xiño'o na tixin yavi, saá xitaku na, chi on koó ve'e na ní-xiyo. 39 Vará Ndios nika'an ra to'on va'a ní xa'a nivi yó'o chi ndixa xindaa ini na ra, ta nda ñii nivi yó'o, kivi xitaku na ñoyívi yó'o, on vása ní-naki'in na ña kindoo Ndios taxi ra nda'a na. 40 Xa'a ñava'a ká'no chitóni Ndios taxi ra nda'a yó, nivi yó'o xíni ñó'ó kundati na nda tondaa kivi ña ñii káchí naki'in na ñava'a ká'no yó'o xí'in yó, chi kivi saá nivi yó'o ta xí'in mii yó, tondaa yó nduu yó nivi na nixino ndino'o noo Ndios.

12

To'on yó'o ká'an ndí Ndios táxi ra ña xo'vi nivi na kúu sa'ya ra

1 Ta saá xa xíni yó ndí nixiyo kua'a ní nivi na ndákuiin xa'a Ndios, nivi yó'o ndatán yóo na xíno nduu mii yó, saá yóo na, saá chi ndatán xitaku na ñoyívi yó'o sáná'a ka ña mii yó ndí xíni ñó'ó kundaa ndino'o ini yó Ndios. Ta saá ná sandakoo yó ké'é yó ndi'i ña on vá'a, chi ña on vá'a kúu ña chíko'ni mii yó. Ta ñii ki'va saá ná sandakoo yó ndi'i ña sási noo yó ña on xiin taxi ko'on ndíka yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta saá ná chikaa yó ndee ini yó ña vivíi kundikon yó yichi Ndios xí'in ña ndino'o ini yó. 2 Ná

chikaa ini yó ndasaá kuiti xa'a Jesucristo,
chi tayó'o kúu taa ta táxi ña vivíi ndáa ini
yó Ndios, ta chíndeé ra yó ñii ñii kivi ña
va'a ka vaxi kua'no ña ndáa ini yó Ndios,
anda tondaa ña xino ña ndatán kóni ra. Ta
Jesucristo kundeé ini ra xí'in ña kuka'an
noo ra kivi nixi'i ra nda'a tón cruz, chi
kundaa ini ra ndí tá xa ndi'i ña nixo'vi ra, ta
saá kixaa ña kutú ñasii ini ra. Ta saá nataku
ra, ta vitin yóo ra noo táyi tón ká'no tón
ñíndichi siin kua'á Ndios ñoyívi nino.

3 Xíni ñó'ó vivíi kani sini ndó xa'a ña
yo'vi nindo'o Jesucristo, ta ndasaá nixo'vi
ní ra ke'é nivi na on vá'a na ni-xiin koni
ña'á, ta saá ni, kundeé ini ra noo ndi'i
ñayó'o. Ta saá, xí'in ña xáni sini ndó
saá, kuu ndó nivi na on nandikó ini, ni
on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó
Jesucristo. 4 Vará yo'vi ní xó'vi ndó tixin
ndee ña on vá'a ña káni tá'an xí'in ndó, ta
saá ni, on ta'án tondaa ndó ña kivi ndó,
ndatán nixi'i Jesucristo. 5 ¿Án xa nandoso
ndó to'on ña nika'an Ndios xí'in nivi na kúu
sa'ya ra? Chi noo to'on ra, Ndios kachí ra
saá:

Sa'ya mii i kúu ún, tá sándo'o i yó'ó ta
va'a vivíi sakuá'á ún ña sáná'a i yó'ó
xí'in ña ndó'o ún saá.

Ta on sanakava ní ún ini ún tá kivi ká'an i
to'on yo'vi xí'in ún xa'a ña on vá'a
ké'é ún.

6 Ndi'i nivi na kí'vi ní ini i xíni i, na kúu
sa'ya i, ta sándo'o i na ña sakuá'á na
ndasaá kundeé na noo ña on vá'a,

ta saá ke'é na ñava'a ña kóni i, ta ndixa
saxo'vi i nayó'o kivi ké'é na ña on
vá'a,

kachí Ndios. 7 Xíni ñó'ó kundeé ndó xí'in
ña xó'vi ndó, chi xí'in ña xó'vi ndó, Ndios
sáná'a ra ndó'ó ndasaá sakuá'á ndó kundeé
ndó noo ña on vá'a, ta vivíi kundikon ndó
yichi ra, ta ña ké'é ra saá xí'in ndó sáná'a ña
ndí ndó'ó kúu ndó sa'ya ndino'o Ndios. Saá
chi ndi'i na kúu yivá ndáto'on na xí'in sa'ya
na ta sándo'o na sa'ya na xa'a ña sakuá'á
na vivíi kutaku na. 8 Ndixa Ndios ndáto'on
yo'vi ra xí'in ndi'i nivi na kúu sa'ya ndino'o
ra, ta sándo'o ra nayó'o. Ta Ndios tá on
vása ké'é ra saá xí'in ndó, ta saá ñayó'o
sáná'a ña ndí on siví sa'ya ndino'o ra kúu
ndó. 9 Tá kivi xikuu yó navalí, ta nayivá yó
ñoyívi yó'o ndato'on na to'on yo'vi xí'in yó,
ta sando'o na yó xa'a ña sakuá'á yó ke'é yó
ñava'a. Ta xa'a ña ke'é na saá xí'in yó, kisa
to'ó yó na. Ta saá ndixa xíni ñó'ó chikaa
so'o ní ka yó to'on ña ká'an Yivá yó Ndios,
ta yóo ñoyívi nino, ta saá kuchiño kutaku
yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 10 Ta lo'o
kuiti kuiya kivi nixiyo válí yó, nayivá yó
ñoyívi yó'o nika'an na to'on yo'vi xí'in yó,
ta sando'o na yó kivi ke'é yó ña on vá'a.
Ta nayivá yó ke'é na saá xí'in yó chi xáni
sini na ndí xa'a ñava'a mii yó kúu ña. Ta
Ndios sándo'o ra mii yó chi xíni ra yu kúu
ñava'a ndino'o chindeé mii yó ña nduu yó
nivi na ndii ta na yii ndatán yóo mii ra.
11 Ta kivi Ndios sándo'o ra mii yó xí'in ña
táxi ra ña yo'vi ndó'o yó, ta on vása kúsii
ini yó ña ndó'o yó saá, ta nda víka, ñayó'o
sákuchuchú ní ña ini yó. Ta saá ni, tá va'a
sakuá'á yó kundeé yó noo ña on vá'a ta ke'é
yó ñava'a ndatán kóni Ndios, ta saá nduu yó
nivi na koo ñava'a ini, ta kuu yó nivi na ke'é
ñava'a xí'in inka nivi.

To'on yó'o ká'an xa'a nivi
na chíkaa nino ñava'a sání'i Ndios na

12 Ñakán on sandakoo ndó ké'é ndó ña
kóni Ndios, ta ndukú ndó noo ra ña taxi ra
ndee ra nda'a ndó ña va'a kundikon ndó
yichi ra. 13 Ta ko'on ndó yichi ndakú, ta
saá chikaa ndó ndee ini nivi na vitá ndíkon
yichi Jesucristo, xa'a ña vivíi ka kundikon
na yichi ra.

14 Xíni ñó'ó nandukú ndó ndasaá va'a
kutá'an ndó xí'in ndi'i nivi. Ta sandakoo
ndó ndi'i ña on vá'a, ta xí'in ñandii ini ndó
kasa ndivi ndó ña kóni Ndios, chi nivi na
on vása ndii noo Ndios, nda ñii kivi on vása
koni na ra xí'in nduchu noo na. 15 Ndi'i ndó,
koto va'a ndó xí'in tá'an ndó ta chindeé
tá'an ndó ña nda ñii ndó on kuxíká ndó noo
Ndios, saá chi tá kuxíká ndó noo Ndios, ta
saá on naki'in ndó ñava'a sání'i ra ndó'ó.
Koto va'a xí'in mii ndó koto ndá koo ñii
ndó'ó kuu ndó nivi na sakaku kuachi, ta
saá kuachi yó'o sakani tá'an ña ndó'ó ta
sativí ña ndó'ó. 16 Ndó'ó nataa, on ki'vi ndó
xí'in ña'a ñá on siví ñásí'í ndó kúu. Ndó'ó
náña'a, on ki'vi ndó xí'in taa ta on siví yii
ndó kúu. Ta on kani ini ndó ndí on vása
ndáya'ví to'on Ndios, on ke'é ndó ndatán
ke'é taEsaú xina'á, chi taEsaú xa'a ña kúu
ra sa'ya noó yivá ra xikomí ra ndayí naki'in
ra ñava'a nda'a yivá ra, ta tayó'o nasama
ra ndayí yó'o noo ña naki'in ra ñii laá ko'o
ñaxíxi. 17 Ta ndó'ó xa kundaa ini ndó ña
nindo'o ra, saá chi kivi nandikó ini ra ta

ndukú ra naki'in ra ñava'a nda'a yivá ra, ta
saá ni-kuchiño ka yivá ra taxi ra ñava'a yó'o
nda'a ra. Vará ndeé ní nixaku ra, ta saá ni,
ni-kuchiño ka yivá ra nasama ra ña xa ke'é
ra.
18 Ta ña nindo'o naxii síkuá yó xina'á on
sivi ñii kúu ña xí'in ña táku ndó'ó vitin.
Chi ndó'ó on vása ní-xaa yatin ndó yuku
ña naní Sinaí, ta naxii síkuá yó nixaa yatin
nayó'o ta xini na noo xíxi ño'o noo naa
ní yuku yó'o, ta ndeé ní káni tachi. 19 Ta
xini so'o naxii síkuá yó ña nindá'yi tón
trompeta, ta xini so'o na to'on ña nika'an
Ndios xí'in na. Tá'an mií xíni so'o na to'on
Ndios ña ká'an ra xí'in na, ta saá xaku
ndá'ví na noo ra ña on ka'an ka ra xí'in
na, 20 chi to'on ña ká'an ra xá'nda chiño ra
noo na, on vása ní-kundeé ini na koni so'o
na ña, chi to'on yó'o káchí ña saá: "Táná
kundoso ñii nivi án ñii kiti noo ño'o yuku
Sinaí yó'o, ta xíni ñó'ó kivi nivi yó'o án kiti
yó'o xí'in yuu ña koon na, án xí'in yiton tón
siin nó", saá kachí Ndios xí'in na. 21 Ña xini
na ta xini so'o naxii síkuá yó naIsrael yó'o,
ta niyi'ví ní na, ta anda taMoisés nika'an ra,
kachí ra saá: "Ndeé ní yí'ví i nda kísin nino i
xí'in ña", kachí ra.
22 On sivi ndatán nindo'o naxii síkuá yó
naIsrael yó'o kúu ña ndó'o ndó vitin, chi
mii ndó xa kuyatin ndó yuku ña naní Sion
noo yóo ñoo Ndios, taa tatáku. Ta mii ñoo
yó'o ndatán yóo ñoo Jerusalén ña nákaa
ñoyívi nino, saá yóo ña, noo yóo kua'a ní
mil naángel kísa ká'no na Ndios. 23 Ta ñoo
yó'o yóo ndó noo nákutá'an ndó xí'in nivi
na kúu sa'ya Ndios, na nika'yi kivi noo libro
yii Ndios ñoyívi nino. Ta xa kuyatin ndó
noo Ndios, taa ta kísa nani ndi'i kuachi nivi
ñoyívi yó'o, ta xa kuyatin ndó noo ndi'i
nivi na va'a na xa nixi'i na kúu na sanduu
Ndios nayii. 24 Ta xa kuyatin ndó noo
Jesucristo, chi xí'in tayó'o Ndios kindoo ra
inka ñaxaá ña chindú'u ra xí'in nivi ña taxi
sanakutá'an va'a na xí'in Ndios vitin. Chi
nii Jesucristo ña nixita nda'a tón cruz taxi
ña nduu nivi na ndii noo Ndios, ta nii yó'o
kómí ka ña ndee noo nii taAbel ña nixita
xina'á.
25 Ta saá koto va'a ndó, on xaa noo ndó
Ndios, taa ta ká'an xí'in ndó. NaIsrael xi-
na'á on vása ní-kaku nayó'o noo Ndios xa'a
ña ni-xiin na kandixa na ra, kivi nika'an ra
xí'in na noo yóo yuku Sinaí ñoyívi yó'o. Ta
mii yó, tá on xiin yó kandixa yó Jesucristo,
taa ta ká'an xí'in yó nda ñoyívi nino, ndixa
nda lo'o on kaku yó noo ra. 26 Ta xina'á
kivi nika'an Ndios, ta to'on ra sataan ña
ñoyívi yó'o, ta vitin ká'an ra, káchí ra saá:
"Vaxi ñii kivi, ta ñii laá ka yichi sataan i
ñoyívi noo ño'o, ta sataan i ñoyívi nino",
káchí ra. 27 Tá ña nika'an Ndios to'on yó'o
ndí inka yichi sataan ra ñoyívi yó'o, kúndaa
ini yó ndí ndi'i ña kisa va'a ra ña kúu ña
kivi sakanda ra, ndi'i xa'a ndi'i ñayó'o. Ta
saá ndi'i ña on kívi sakanda ra kindoo ña
ndi'i saá kivi ña vaxi. 28 Ta yichi noo xá'nda
chiño Ndios kutaku yó xí'in ra, nda lo'o on
sakanda ra ñayó'o. Ta xa'a ñayó'o xíni ñó'ó
ka'an yó: "Táxa'vi ún, Tata Yivá yó Ndios",
ta va'a ná kasa ká'no yó ra xí'in ña ndino'o
ini yó xa'a ña sakusii yó ini ra, ta chinóo
síkón yó ñato'ó ra. 29 Saá ke'é yó, chi Ndios
yóo ra ndatán yóo ño'o xíxi ña xá'mi ta
sándi'i xa'a ndi'i ña on vá'a.

13

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó ña sakusii yó ini Ndios

1 Ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, on
sandakoo ndó ña ndixa kí'vi ini ndó xíni
tá'an ndó, chi ndatán yóo ñani mii ndó saá
yóo ndó xí'in tá'an ndó. 2 Ta on nandoso
ndó ña va'a naki'in ndó nivi na kixaa ve'e
ndó. Chi xina'á sava nivi va'a naki'in na
inka nivi, vará on vása ní-kundaa ini na ndí
naángel na kixi noo Ndios kúu na naki'in
na.
3 On nandoso ndó xa'a nivi na ñó'o
ini ve'e kaa xa'a ña ndíkon na Jesucristo.
Chindeé ndó nayó'o, ta ndatán yóo ña ñó'o
mii ndó ini ve'e kaa xí'in na, saá chindeé
ndó na. Kani sini ndó xa'a nivi na xó'vi ní
ké'é inka nivi xí'in na, ta chindeé ndó na,
ndatán yóo ña xó'vi mii ndó xí'in na, saá
chindeé ndó nayó'o.
4 Ta ndi'i nivi xíni ñó'ó kundaa ini na ndí
ña ndáya'ví ní ta yii ní noo Ndios kúu ña
tonda'a taa xí'in ña'a. Ta taa ta yóo ñásí'í
on vá'a ki'vi ra xí'in inka ña'a, ta ña'a ñá
yóo yii on vá'a ki'vi ñá xí'in inka taa. Ta saá
ñii ñii nayó'o xíni ñó'ó vivíi taxi ndino'o
xí'in mii na nda'a tá'an na. Saá chi Ndios
kasa nani ra xa'a taa ta kí'vi kuachi xí'in
ña'a ñá on sivi ñásí'í ra kúu, án ña'a ñá kí'vi
kuachi xí'in taa ta on sivi yii ñá kúu.
5 On sandi'i ní ini ndó xa'a ña ndukú
ndó kukomí ndó kua'a ní si'ún. Nda víka,

ná kusii ini ndó xí'in ña kómí ndó, chi saá
kachí Ndios: "Ndi'i saá kivi yóo i xí'in ndó.
Nda lo'o on sandakoo i ndó'ó nda ñii kivi",
kachí Ndios. 6 Ñakán kúchiño ka'an yó xí'in
ndino'o ini yó, kachí yó saá:
"Mii Ndios kúu taa ta yóo chíndeé yi'i,
ta saá nda lo'o on kuyi'ví i
nda yukú noo ña on vá'a ndukú nivi ke'é na
xí'in i",
saá kachí yó.
7 Naká'án ndó xa'a nivi na xindiso chiño
noo ndó na kúu na ndato'on xa'a to'on
Ndios xí'in ndó, ta saná'a na ndó'ó ndasaá
vivíi kundikon ndó yichi ra. Kani sini
ndó ndasaá vivíi xitaku na ñoyívi yó'o, ta
ndasaá vivíi xindaa ini na Ndios ndi'i saá
kivi. Ta mii ndó xíni ñó'ó kundikon ndó
yichi Ndios ndatán xindikon nayó'o.
8 Jesucristo on vása násama ra. Ñii yóo
ra ndatán nixiyo ra xina'á, saá yóo ra vitin,
ta saá koo ra ndi'i saá kivi ña vaxi. 9 On
taxi ndó ña sandá'ví inka nivi ndó'ó xí'in ña
sáná'a na ndó'ó inka to'on ña on vása yóo
yu'ú xí'in to'on Ndios. Ndios ndixa ké'é ra
ñava'a xí'in mii yó, ta ñava'a yó'o kúu ña
chíkaa ndee níma yó. Ta ndayí ña xá'nda
chiño ña ká'an xa'a yu kúu ña va'a kuxu
yó, ta yu kúu ña on vá'a kuxu yó, ta ndayí
yó'o on vása chíndeé ña mii yó ña kutaku
yó ndatán kóni Ndios.
10 Ta mii yó kúu yó nivi na ndíkon yichi
Jesucristo, ta tayó'o nisoko ndi'i xí'in mii
ra nda'a tón cruz, tón nixiyo ndatán nixiyo
nama yii ve'e ño'o mandiado noo nisoko
nasutu kiti kuiya xina'á. Ta xa'a ña kándixa
yó Jesucristo ta ñii yóo yó xí'in ra, vitin
xa ndoo kuachi yó, ta nákutá'an va'a yó
xí'in Ndios. Ta nasutu na on xiin kandixa
Jesucristo, ta kísa chiño ka na noo ndayí
yatá ña xa'nda chiño taMoisés, ta ña ké'é na
saá on vása chíndeé ña nayó'o ña kutá'an
va'a na xí'in Ndios. 11 Ñii ñii kuiya taká'no
noo nasutu xini'i ra nii kiti ta xiki'vi ra ini
Cuarto ñaYii Ndino'o ve'e ño'o mandiado
xa'a ña taxi ra nii yó'o ña soko ra ña noo
Ndios ña nakata ña kuachi nivi; ta saá yikí
koñu kiti tí nixi'i yó'o xixa'mi na ña ñii
xiiña ña xíká lo'o noo ñoo noo xitaku nivi.
12 Ta ñii ki'va saá, Jesucristo nixo'vi ra ta
nixi'i ra ñii xiiña ña xíká lo'o noo ñoo
Jerusalén. Ta xí'in nii ra ña nixita nda'a tón
cruz, Ndios nákata ra kuachi nivi. 13 Ñakán
va'a kee yó ñoo noo táku nivi na on xiin
kandixa Jesucristo, ta ko'on yó nakutá'an
yó xí'in ra ñii xiiña ña xíká lo'o noo ñoo
yó'o. Ta saá ñii káchí xo'vi yó xí'in ña
sakuka'an nivi noo yó, ndatán nixo'vi mii
ra. 14 Chi on koó nda ñii ñoo ñoyívi yó'o
ña koo ndi'i saá kivi noo kindoo yó kutaku
yó. Ta saá mii yó kóni ní yó ki'vi yó ñoo
xaá ña vaxi noo kutaku yó ndi'i saá kivi.
15 Xa'a ña yóo Jesucristo táku ra níma yó
vitin, ná kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá kivi,
ta kachí yó saá: "Ndios kúu Taa taKá'no
ní noo yó", saá kachí yó. Ta to'on ña
ká'an yó xí'in ndino'o níma yó saá, ndatán
yóo ñava'a sóko yó noo Ndios, saá yóo ña.
16 On nandoso ndó ke'é ndó ñava'a, ta xí'in
ña kómí ndó chindeé ndó nivi na on koó
ña kómí, chi ndatán yóo ña sóko ndó noo
Ndios, saá yóo ña chíndeé ndó nivi, ta xí'in
ña ké'é ndó saá sákusii ndó ini Ndios.
17 Kasa ndivi ndó ña ndúkú na ndíso
chiño noo ndó, ta kasa nino xí'in mii ndó
xa'a ña vivíi kasa ndivi ndó ña ká'an na
xí'in ndó. Saá chi na ndíso chiño noo ndó
on vása sándakoo na ña vivíi ndáa na ndó'ó,
chi tondaa ñii kivi koni ñó'ó kuita nayó'o
nataxi na kuenda noo Ndios xa'a chiño kisa
ndivi na. Ta ndó'ó kasa ndivi ndó ña kóni
na, ta saá nayó'o xí'in ñasii ini na kuchiño
na kasa ndivi na chiño na. Ta ndó'ó xíni
ñó'ó vivíi kasa ndivi ndó chiño noo na xa'a
ña on kuchuchú ini na. Saá chi, tá on vása
vivíi kísa ndivi ndó chiño saá, ta ña mani
kúu ña noo mii ndó.
18 On sandakoo ndó ká'an ndó xí'in Ndios
xa'a ndi. Chi xíni va'a ndi ndí on koó kuachi
ndíso ndi, ta chíkaa ini ndi ke'é ndi ndasaá
kuiti ñandaa ndi'i saá kivi. 19 Ta yi'i xáku
ndá'ví i noo ndó ña ka'an ndó ndukú ndó
noo Ndios, ña yachi taxi ra xaa tuku i noo
ndó.

To'on yó'o kúu to'on sondí'í noo tutu yó'o

20 Ta xa'a ña ke'é Jesucristo ña nixita
nii ra nda'a tón cruz, Ndios kindoo ra ñii
ñava'a ká'no xí'in yó ndi'i saá kivi ña vaxi.
Ndios taa ta táxi ñava'a nákaa ini yó kúu
taa ta sanataku Jesucristo, Taa taKá'no noo
yó. Ta Jesucristo ndáa ra mii yó ndatán yóo
ñii taa ta vivíi ndáa ndikachi sana ra. 21 Yi'i
ndúkú i noo Ndios, ña taxi ra ndee ra nda'a
ndó xa'a ña kuchiño ndó kasa ndivi ndó ña
kóni ra. Ta xí'in ña kísa chiño Jesucristo
ini yó, ná sanduu ra yó nivi na sakusii ini

Ndios. Ta xa'a ñayó'o, ná kasa ká'no ní yó
Jesucristo ndi'i saá kivi. Saá ná koo ña.
22 Nañani yó xí'in nákiva yó, xáku
ndá'ví i noo ndó, ndí xí'in ña ká'no ini ndó
chikaa so'o ndó to'on ña nitaa i noo tutu
yó'o. Chi on vása ní-taa i kua'a ní to'on noo
tutu yó'o. 23 Ta kóni i ndato'on i xí'in ndó'ó
ña kundaa ini ndó ndí ñani yó taTimoteo,
xa kee ra ve'e kaa ta xa yóo ndíka ra vitin.
Táná kixaa yachi ra noo yóo i yó'o, ta saá
xaa ra xí'in i ña koto ndi ndó'ó.
24 Ta tí'ví ndi to'on ña chindeé ndó noo
ndi ndi'i nivi na ndíso chiño noo ndó, ta
tí'ví ndi to'on ña chindeé ndó noo ndi
ndi'i nañani yó xí'in nákiva yó na ndíkon
Jesucristo. Ta nañani yó xí'in nákiva yó
na kándixa Jesucristo, na táku ñoo estado
Italia, tí'ví na to'on ña chindeé na ndó'ó.
25 Ná ke'é Ndios ñava'a xí'in ndi'i ndó.
Saá ná koo ña.

Tutu ña nitaa taSantiago

TaSantiago ti'ví ra to'on yó'o ña chindeé ra na kándixa Jesucristo

1 Yi'i kúu taSantiago, taa ta kísa chiño noo Ndios xí'in noo Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Táa i tutu yó'o ña ti'ví i to'on va'a chindeé i ndó'ó nañoo yó naIsrael, na nixita ní'nó na táku ndi'i saá xiiña noo ño'o ñoyívi yó'o.

Ña kóni Ndios kasa ndivi yó kivi kíxaa ñaxó'vi noo yó

2 Nañani yó xí'in nákí'va yó na kándixa Jesucristo, ná kunakaa ñasii ini ndó kivi kíxaa ndi'i saá noo ña xó'vi noo ndó. 3 Saá chi kúndaa ini yó ndí ndi'i saá noo ña xó'vi kúu ña xíto ndoso mii yó án ndixa kándixa ka yó Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o sákuá'á yó nduu yó nivi na kundeé xí'in ña yo'vi, ta on sandakoo yó yichi va'a. 4 Tá on vása sandakoo yó yichi va'a, vará kua'a ní ña xó'vi yó, ta saá nduu yó nivi na va'a nixaa xa'no noo Ndios, kuu yó nivi na on vása xíni ñó'ó ka inka noo ndee ña kasa ndivi na ña káchí ini Ndios.

5 Ta yóo ñii ndó'ó, ta kúmani xí'in ndó ñandíchí vaxi noo Ndios, ta va'a ndukú ndó ña noo Ndios, ta ndixa taxi ra ñandíchí nda'a ndó. Saá chi taa ta va'a ini kúu Ndios, on vása kúchiton ra nda ñii nivi, ta táxi ra ñandíchí nda'a ndi'i nivi na ndúkú ña noo ra; ñandíchí yó'o kúu ña xíni ñó'ó ñii ñii nivi ña va'a kutaku na ndatán kóni Ndios. 6 Ta kivi ndúkú yó ñandíchí noo Ndios, ta xíni ñó'ó kandixa ndino'o ini yó ndí ndixa taxi ra ña xíni ñó'ó yó nda'a yó. Ta on vá'a kaka ovi ini yó, chi ndatán yóo takuií tá kánda xíno noo mini, ta kua'an rá yó'o ta kua'an rá kaa, ke'é tachi xí'in rá, saá yóo nivi na xíka ovi ini. 7 Ta nivi na xíka ovi ini nda mani kundati na naki'in na ñava'a ndúkú na noo Ndios, chi Ndios on taxi ra ña nda'a na. 8 Chi nivi na xíka ovi ini, vitin xáni ini na: "Yichi yó'o kúu ña va'a ní", ta inka kivi tuku xáni ini na: "Va inka yichi yó'o kúu ña va'a ka", ta saá tuku tuku násama na yichi noo xíka na.

9 Ta ndó'ó, nañani yó án nákí'va yó na kúu nandá'ví ta kándixa ndó Jesucristo, ná kunakaa ñasii ini ndó, chi naná'no kúu ndó noo yichi Ndios. 10 Ta ndó'ó, nañani yó án nákí'va yó na kúu nakuíká, ná kunakaa ñasii ini ndó chi nákoni ndó nandá'ví kúu ndó noo Ndios. Ndatán yóo yita ña ndúta yuku, ta yachi ndí'i xa'a ña, saá yóo nivi nakuíká, chi on vása kundeé ñakuíká nivi koo ña ndi'i saá kivi vaxi. 11 Tá xitaan vaxi kana ño'o, ta kíxá'á ndeé ní chíkaa ña ka'ni, ta yuku kuíi kíxá'á ña yíchi ña, ta yita livi kóyo ña noo ño'o, ta ndí'i xa'a ña. Ñii ki'va saá kundo'o nakuíká, kísa chiño na ta livi ní táku na, ta ñii kuiti kixaa ña kivi na.

Yóo ñayo'vi koto ndoso ña mii yó

12 Nákaa va'a ñasii níma nivi na kúndeé ini xí'in ndi'i ñayo'vi xíto ndoso ña'á, ta vará nda yo'vi ní xó'vi na, ta on vása sándakoo na kándixa na Jesucristo. Ta saá Ndios cha'vi ra nivi yó'o xí'in ña kutaku na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi, chi saá yóo to'on ña nika'an ra chindú'u ra kundivi xa'a nivi na kí'vi ní ini xíni ña'á. 13 Tá yóo ñii ndó'ó xáni ini ndó ke'é ndó ña on vá'a, ta on kani ini ndó ndí Ndios kúu taa ta chínda'á ndó'ó ke'é ndó saá. Chi Ndios nda lo'o on vása xáni ini ra ke'é ra ña on vá'a, ni on vása chú'u ra nivi ke'é na ña on vá'a. 14 Ta ña káchí ini mii yó kúu ña chínda'á mii yó ke'é yó ña on vá'a, ta sándá'ví ña mii yó kasa ndivi yó ña on vá'a. 15 Táná kasa ndivi yó ña on vá'a ña kúsii ini yó, ta saá nakava yó kuachi, ta kixá'á yó taxi xí'in mii yó kutaku yó ña on vá'a. Ta xa'a ñayó'o kua'an yó yichi noo ndañó'ó yó ta on kuchiño kutaku yó xí'in Ndios.

16 Ndó'ó nataa ñani yó xí'in ndó'ó náña'a ki'va yó, kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó. Ndáto'on i xí'in ndó: On sandá'ví xí'in mii ndó. 17 Chi ndi'i ña ndino'o va'a kómí yó ta naki'in ka yó, Yivá yó Ndios táxi sii ra ña nda'a yó. Ta Ndios kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña kúu ño'o yé'e ña yóo ñoyívi nino. Ta mii Ndios on vása yóo ra ndatán yóo ña yé'e kisa va'a ra, saá chi ndásava yóo ña nákasi noo ña yé'e yó'o, ta on vása tívi ka noo ña ta nákoo kundati. Ta Ndios, on koó ña kúchiño nasama ña'á, ta ni on vása násama xí'in mii ra. 18 Xa'a ña kándixa yó to'on ra ña kúu ñandaa, ta Ndios sanduu ra mii yó sa'ya ra, ta ndasa ra mii yó nivi xaá. Ta saá kúu yó nanoó noo ndi'i inka ña ndasa xaá Ndios kivi ña vaxi.

Ñayó'o ká'an xa'a yichi ndaa noo Ndios

19 Ndó'ó nañani yó xí'in nákiva yó,
chikaa so'o ndó ña ka'an i xí'in ndó vitin:
Ndi'i ndó xíni ñó'ó sakuá'á ndó koni so'o
ndó ña ká'an inka nivi xí'in ndó; tá kóni
ndó ndakuiin ndó yu'u na, ta si'na kani va'a
sini ndó ndá to'on kúu ña va'a ndakuiin ndó
yu'u na. Ta on kama ní saa ini ndó xí'in nivi.
20 Chi táná saa ini yó xí'in inka nivi, ta on
kívi kasa ndivi yó ña kóni Ndios. 21 Ñakán
tava ndó ndi'i ña on vá'a ñó'o ka ini ndó
xí'in ndi'i ñakini ñó'o ka níma ndó, ta ndixa
sandakoo ndó ké'é ndó ndi'i ña on vá'a.
Ta xí'in ñato'ó naki'in ndó to'on Ndios ña
nika'an ra xí'in yó. Chi to'on Ndios yó'o
kómí ña ndee ña sakaku ña mii yó.
22 On sandá'ví xí'in mii ndó. Tá ndasaá
kuiti xíni so'o ndó to'on Ndios, on vása
ndáya'ví ní ñayó'o. Saá chi ndixa xíni ñó'ó
kasa ndivi yó ña ká'an to'on Ndios, ta ko'on
yó yichi noo xá'nda chiño ra. 23 Nivi na
kuiti xíni so'o to'on Ndios, ta on vása kísa
ndivi na ña ká'an to'on ra, nayó'o yóo na
ndatán yóo ñii taa ta ndasaá kuiti xíto ra
noo ra noo yutátá. 24 Chi tayó'o kuiti xíto
ra noo ra, ta saá kée ra kua'an ra, ta on
vása ndí'i ini ra ndasa ndii ra noo ra, ta
kama nándoso ra ndasaá káa noo ra. 25 Ta
nivi na on vása nándoso to'on Ndios ña xini
so'o na, ta chíkaa na ndee nándukú na kasa
ndivi na ña xá'nda chiño to'on yó'o, ta xa'a
ña ké'é na ñayó'o, kunakaa ñasii ini na. Chi
to'on Ndios ña va'a ndino'o kúu ña, ta kómí
ña ndi'i ndee ra ña chindeé ña mii yó ña on
vása ka'nda chiño ka ñandiva'a noo yó.
26 Tá yóo ñii ndó ta xáni sini ndó va'a
ndíkon ndó yichi Ndios, ta on vása násita
xí'in mii ndó noo ndi'i ña on vá'a ka'an ndó,
ta na sándá'ví xí'in mii kúu ndó, chi noo
Ndios on vása ndáya'ví yichi kua'an ndó.
27 Tá kua'an yó yichi ndaa ña ndáya'ví noo
Yivá yó Ndios, ta ndixa kasa ndivi yó ñava'a
ta chindeé yó ndi'i nivi na xó'vi, na kúu
naválí xindá'ví na on koó yivá si'í, ta na kúu
náña'a ná nixi'i yii, ta kundaa yó xí'in mii
yó ña on ke'é yó ña on vá'a ndatán ké'é nivi
ñoyívi yó'o.

2

Xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó ndi'i nivi

1 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndó'ó kúu
na kándixa Jesucristo, Taa taKá'no noo yó,
ta kómí ndi'i ndee va'a. Ta xa'a ña kándixa
ndó saá, on vá'a nakaxin ndó nivi, saá chi
ñii kiva xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó
nandá'ví xí'in nakuíká. 2 Tá nákutá'an yó
ve'e noo kísa ká'no yó Ndios, tá xíto yó ñii
takuíká nikiva ra noo ndóo yó, ta ndíxin
ra tikoto ña va'a ña yá'ví ní, ta nákaa se'e
ña yé'e nda'a ra, ta tuku xíto yó vaxi inka
taa, tayó'o kúu ñii tandá'ví, ta ndíxin ra
tikoto lá'lá yatá, ta ndá'ví ní káa ra, 3 ta
mii yó kama ní ta va'a ní to'ó kua'an yó
naki'in yó takuíká, ta ká'an yó xí'in ra,
káchí yó saá: "Koo ún, tata, yó'o yóo táyi
tón va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. Ta
xí'in tandá'ví síín ká'an yó xí'in ra, káchí
yó saá: "Kundichi ún nda kaa, án noo ño'o
yó'o va'a koo ún", káchí yó xí'in ra. 4 Tá
saá kísa ndivi yó xí'in nivi, ñayó'o sáná'a
ndí nákaxin yó nivi chi va'a ka naki'in yó
nakuíká noo nandá'ví. Ndatán yóo nachiño
na on vása va'a kísa nani kuachi, saá yóo
mii yó, tá nákaxin yó nivi.
5 Nañani yó xí'in nákiva yó, koni so'o
va'a ndó ña ká'an i xí'in ndó: Ndios nika'an
ra ndí nandá'ví ñoyívi yó'o kuu nakuíká
noo ra xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta
nivi na kándixa yó'o kúu na kutaku xí'in
ra ta ka'nda chiño na xí'in ra noo ndi'i ña
yóo, chi saá yóo to'on ña nika'an Ndios
chindú'u ra kundivi xa'a nivi na kí'vi ní ini
xíni ña'á. 6 Ta mii ndó, on vá'a ké'é ndó chi
kísa nino ndó nandá'ví. ¿Án on siví nakuíká
kúu na sáxo'vi ní ndó'ó, ta chíkaa na kuachi
xa'a ndó noo nachiño ña sando'o na ndó'ó?
7 ¿Án on siví mii nakuíká yó'o kúu na ká'an
to'on on vá'a ta kúsiki na kivi Jesucristo,
Taa taKá'no noo yó?
8 Noo to'on Ndios ña nitaa taMoisés
xina'á, yóo ndayí ña kúu ña ká'no va'a
nika'an Ndios, káchí ña saá: "Ñii kiva
ndatán kí'vi ini ndó xíni ndó xí'in mii ndó,
saá kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó."
Tá ndino'o ini ndó kísa ndivi ndó ndayí
yó'o, ta saá va'a ké'é ndó. 9 Tá nákaxin
ka ndó nivi ta náki'in va'a ka ndó nakuíká
noo nandá'ví, ta nákuiso ndó kuachi, chi
yá'a ndoso ndó ndayí Ndios. 10 Ta saá, tá
yóo nivi na kísa ndivi ndi'i ndayí Ndios
ña nitaa taMoisés, ta yá'a ndoso na ñii laá
kuiti ndayí yó'o, ta xa'a ñayó'o nákuiso na
kuachi noo Ndios. Ñii kiva ndatán niya'a
ndoso na ndi'i ndayí Ndios, saá yóo kuachi
ndíso na noo Ndios. 11 Saá chi ñii laá Ndios
kúu taa ta xa'nda chiño ndi'i ndayí. Xa'nda
chiño ra: "On vá'a kusun ñii taa xí'in ñii

ña'a ñá on siví kúu ñásí'í ra, ta ni on vá'a
kusun ñii ña'a xí'in ñii taa ta on siví yii ñá
kúu." Ta tuku xa'nda chiño Ndios: "On vá'a
ka'ni ñii nivi inka nivi." Ta saá ká'an i xí'in
ndó, tá ñii taa xa'ni ra ñii nivi vará on vása
ní-kisin ra xí'in inka ña'a ñá on siví kúu
ñásí'í ra, ta tayó'o nákuiso ra kuachi noo
Ndios, chi ndatán yóo taa ta niya'a ndoso
ndi'i ndayí, saá yóo ra. 12 Xíni ñó'ó koto
va'a yó xa'a to'on ká'an yó ta xí'in ña ké'é
yó. Saá chi vaxi ñii kivi Ndios kasa nani
ra xa'a kuachi yó. Ta xí'in to'on ña xa'nda
chiño Jesucristo, kasa nani ra ña, chi to'on
ña xá'nda chiño Jesucristo kómí ña ndee ña
chindeé ña mii yó ña on ka'nda chiño ka
ñandiva'a noo yó. 13 Ta kixaa kivi kasa nani
Ndios xa'a kuachi yó, Ndios on kundá'ví ini
ra koni ra nivi na on vása ní-kundá'ví ini
xini inka nivi. Ta nivi na kundá'ví ini xini
inka nivi, Ndios kundá'ví ini ra koni ra na.
Ña kúndá'ví ini yó xíni tá'an yó kúu ña xíni
ñó'ó ní noo Ndios, saá chi xí'in ña kúndá'ví
ini ra xíni ra nivi kasa nani ra kuachi na.

Xíni ñó'ó kasa ndivi yó to'on Ndios,
on siví koni so'o kuiti yó to'on ra

14 Nañani yó xí'in náki'va yó, tá kuiti
ká'an yó: "Yi'i kándixa i Jesucristo", káchí
yó, ta on vása kísa ndivi yó chiño va'a ña
sáná'a ña ndixa kándixa yó ra, ta to'on
ká'an yó ndí kándixa yó, on vása ndáya'ví
ña noo Ndios, ni on kúchiño ña sakaku ña
mii yó. 15 Saá chi tá xíto yó yóo ñii ñani yó
án ñii ki'va yó, ta on koó ña kundixin na,
ni on koó ña kuxu na, 16 ta káchí yó xí'in
na: "Nakutá'an yó inka kivi. Va'a koo ún,
ta va'a ná koo tikoto kundixin ún chi vixin
ní, ta kua'a kuxu ún nda xáa ini ún", káchí
yó xí'in na, ta on vása taxi yó ña xíni ñó'ó
na nda'a na, ta nda mani ká'an yó to'on
yó'o xí'in na, chi on vása ndáya'ví ña. 17 Tá
ndasaá kuiti ká'an yó kándixa yó Jesucristo,
ta on vása kísa ndivi yó chiño va'a ña
kóni Ndios, nda mani ká'an yó kándixa yó
Jesucristo, chi to'on vichí kuiti kúu ña.

18 Tá ñii ndó ká'an, káchí ndó: "Yóo
nivi na kándixa Jesucristo, ta on koó chiño
va'a ké'é na. Ta yóo inka nivi na kándixa
Jesucristo, ta kísa ndivi na chiño va'a ña
kóni Ndios", káchí ndó. Ta yi'i ká'an i, tá
on koó chiño va'a ké'é nivi, ta saá on koó ña
kómí na sáná'a na ndí ndixa kándixa na Je-
sucristo. Ta nivi na ké'é chiño va'a, nayó'o
kómí na ñava'a sáná'a na ndí ndixa kándixa
na Jesucristo. 19 Tá yóo inka ndó ká'an,
káchí ndó: "Kándixa i yóo ñii laá Ndios."
Ta ndó'ó ká'an saá, vará va'a kándixa ndó,
ta xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí ñii ki'va
saá ndi'i ñaníma ndiva'a kándixa ña yóo ñii
laá Ndios, tanda kísin ña chi yí'ví ña xa'a
ñayó'o. 20 Nañani yó xí'in náki'va yó, on
kí'ví ní kani sini ndó. Xíni ñó'ó kundaa
ini ndó ndí nda mani kúu ña kándixa ndó
Jesucristo tá on vása kísa ndivi ndó chiño
va'a ña kóni Ndios kasa ndivi yó. 21 ¿Án on
vása náká'án ndó ndasaá ke'é taAbraham,
xii síkuá yó kuiya xina'á? Chi tayó'o chikaa
so'o ra, ta kandixa ra to'on ña nika'an
Ndios xí'in ra, ta kisa ndivi ra ña soko ra
sa'ya ra taIsaac noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o,
Ndios nika'an ra ndí taAbraham kúu ra
taa ta va'a ndino'o noo Ndios. 22 Ta vitin
kúndaa ini ndó ndí xíni ñó'ó nakutá'an ña
kandixa ra xí'in ña kisa ndivi ra ndatán
kóni Ndios, ta xa'a ña chiño va'a kisa ndivi
ra, nitondaa ra ña xindaa ndino'o ini ra
Ndios. 23 Ta saá kundivi ña nika'an to'on
Ndios ña káchí: "TaAbraham kandixa ra
Ndios, ta xa'a ñayó'o, Ndios nika'an ra ndí
taAbraham kúu taa ta ndii ta on koó kuachi
ndíso noo ra", káchí to'on Ndios. Ta xa'a
ña kisa ndivi ra ñayó'o, nika'an nivi saá:
"TaAbraham kúu taa ta náta'an va'a xí'in
Ndios."

24 Ñakán kúndaa ini yó Ndios ká'an ra
ndí nivi na va'a ndino'o kúu yó noo ra,
chi kándixa yó ra ta kísa ndivi yó to'on ra.
25 Ta yóo inka to'on ña ndáto'on xa'a ñii
ña'a ñá naní Rahab, kuiya xina'á nixiyo ñá
ta xa'a si'ún nikisin ñá xí'in kua'a ní taa.
Ta Ndios nika'an ra ndí nduu ñáña'a va'a
ndino'o noo ra xa'a ña chindeé ñá naIsrael;
chi naki'in va'a ñá ovi taa ta nixa'an xíto
naní ñoo Jericó. Saá chi ñáRahab taan se'é
ñá nataa yó'o ini ve'e ñá, ta chindeé ñá na
nikaku na noo nañoo Jericó, ta saá kuchiño
ndikó na kuano'o na noo ndáti inka nataa
tá'an na. 26 To'on yó'o sáná'a ña mii yó ndí
ña xíni ñó'ó ní kúu ña kasa ndivi yó chiño
va'a ña kóni Ndios. Ta vitin va'a ná kani sini
ndó xa'a inka ña sáná'a, ndí yikí koñu yó
xí'in níma táku kómí yó, on kuchiño ta'vi
tá'an ña, saá chi tá on koó níma táku kómí
yó, ta nivi nixi'i kúu yó. Ta saá kúndaa ini
yó tá ndixa kándixa yó Ndios, ta on kuchiño
ta'vi tá'an ña kándixa yó ra xí'in ña kísa
ndivi yó chiño ña kóni ra.

3

Xíni ñó'ó koto va'a yó xa'a to'on ka'an yó

1 Nañani yó xí'in nákiva yó, va'a ndasaá
kuiti lo'o ndó ndukú ndó kuu ndó nivi na
sáná'a to'on Ndios. Saá chi Ndios kasa nani
ra xa'a to'on ña sáná'a nivi, ta yo'vi ní ka
saxo'vi ra nivi na sáná'a ña on siví ñandixa
kúu, ta ndixa yo'vi ka xo'vi nayó'o noo
inka nivi na kándixa to'on Ndios. 2 Ndi'i
mii yó kua'a ní yichi nákava yó kua'a ní
kuachi. Tá kúchiño naní'i yó nivi na nda ñii
yichi on vása ká'an nda ñii to'on on vá'a,
ta nivi yó'o ndixa kúu na nava'a ndino'o.
Tá ndixa va'a kúchiño nivi xá'nda chiño na
noo to'on ká'an na, ta ñii ki'va saá kuchiño
nivi yó'o ka'nda chiño na noo ndi'i ña on
vá'a kóni ke'é yikí koñu na. 3 Ta vitin kani
sini ndó xa'a ña sáná'a ñii kaa ña chíkaa yó
yu'u tíkuáyí ña nasita yó rí. Ñii kaa lo'o ní
kúu ña, ta xí'in ñakaa yó'o kúchiño ka'nda
chiño yó noo kiti ká'no yó'o ña ko'on rí
xí'in yó noo kóni mii yó. 4 Ta inka ña
ndáto'on i xí'in ndó, kani sini ndó xa'a tón
barco. Ta tón ká'no ní kúu nó, vará nda
xíni ñó'ó nó tachi ndeé ní ña sakanda ña
nó ko'on nó, ta xí'in ñii yiton lo'o tón naní
timón káva na tón barco yó'o ña ko'on nó
noo kóni mii taa ta káva tón barco. 5 Ta ñii
ki'va saá ndó'o yó xí'in to'on ña ká'an yó.
Saá chi lo'o ní yáa kómí yó ña táxi kama ní
ka'an yó to'on, ta vará nda lo'o ní yáa kómí
yó, ta ña ndeé ní kúu ña noo ndi'i yikí koñu
yó. Ndatán yóo ñii ño'o lo'o chíín ña xíxi, ta
kúchiño ña ka'mi ña ñii yuku ká'no noo yóo
kua'a ní yiton, saá yóo yáa yó, chi kúchiño
ña sandi'i ña xa'a kua'a ní nivi. 6 Ndatán
yóo ño'o xíxi, saá yóo to'on ká'an yó. Chi
yáa yó táxi ña ka'an yó ndi'i saá noo to'on
ña on vá'a, ta ndi'i ndee to'on on vá'a yó'o
vaxi ña noo mii ñaníma ndiva'a ká'no, ta
kúchiño ña kasa kini ña ta sativí ña mii yó
ndi'i saá kivi táku yó ñoyívi yó'o. 7 Ndixa
mii yó nanivi xíni va'a yó ndasaá ka'nda
chiño yó noo ndi'i saá noo kiti tí yóo ñoyívi
yó'o, kiti tí kúu tíyukú, kiti tí yóo ndixin,
kiti tí ñóo tixin noo ño'o xíka, xí'in ndi'i kiti
tí ñó'o ini takuií. 8 Ta nda ñii nivi on kiví
ka'nda chiño na noo to'on ña vaxi noo yáa
mii na. Chi yáa yó ña táxi ka'an yó to'on
on vá'a, kómí ña ndee ndiva'a ña ka'an ña
to'on xati ña satakué'e ini nivi. 9 Noo yáa yó
vaxi to'on ña kísa ká'no yó Yivá yó Ndios.
Ta tuku mii noo yáa yó vaxi to'on ña ká'an
yó sátavi chi'ña yó inka nivi. Ta on vá'a
ka'an yó saá, chi Ndios kúu taa ta kisa va'a
ndi'i nivi ndatán yóo mii ra. 10 Nañani yó
xí'in nákiva yó, on vá'a kasa ndivi yó saá
ña kée ovi noo to'on yu'u yó. Chi on vá'a
ka'an yó to'on ña satavi chi'ña nivi, ta tuku
kee to'on yu'u yó ña ka'an yó ná ke'é Ndios
ñava'a xí'in nivi. 11 Ta va'a kani sini ndó ña
sáná'a ñii pozo noo vaxi takuií. Ndatán yóo
pozo yó'o, saá yóo yu'u yó xí'in to'on ká'an
yó. Saá chi ñii pozo noo káku takuií visi, on
kiví kaku takuií yo'va ini ña. 12 Ñandixa kúu
ña, on vása kiví koon tíaceituna nda'a tón
higo, ta ni on vása kiví koon kui'i higo nda'a
tón uva. Ñakán tá yóo ñii pozo, on kiví ñii
káchí kaku takuií visi xí'in takuií yo'va ini
ña.

Ñayó'o ká'an xa'a ñandíchí ña vaxi noo Ndios

13 Tá yóo ñii ndó'ó, ta xáni sini ndó nivi
ndíchí ní kúu ndó ta kúndaa ini ndó yichi
Ndios, ta saá xíni ñó'ó ke'é ndó ñava'a, ta
to'ó ní kutaku ndó, ta xí'in ñayó'o saná'a
ndó ndí ndixa ñandíchí Ndios kómí ndó.
14 Tá yóo ñii ndó'ó, ta kuíni ini ndó xíni
ndó inka nivi, ta káchí ini ndó kúu ndó na
kúchiño ka noo inka nivi, ta saá on vá'a
kasa ká'no xí'in mii ndó ña kani sini ndó
ndí nandíchí ní kúu ndó, chi on siví ñandaa
kúu ña xáni sini ndó. 15 Saá chi tá xáni
sini mii ndó ndí nivi ndíchí ní kúu ndó, ta
ña xáni sini ndó saá on siví ña vaxi noo
Ndios kúu ñayó'o, ñandíchí mii ndó yó'o
kuiti ñandíchí nivi ñoyívi yó'o kúu ña, saá
chi ñandiva'a ká'no táxi ña kani sini ndó
ndí nivi ndíchí ní kúu ndó. 16 Saá chi tá
yóo nivi na kuíni ini xíni tá'an, ta káchí ini
na kúu na na kúchiño ka noo inka nivi, ta
noo táku nayó'o on koó ñato'ó na xí'in inka
natá'an na, chi yóo ndi'i saá noo ña on vá'a
ké'é na. 17 Ta nivi na kómí ñandíchí ña vaxi
noo Ndios, nayó'o kúu nivi na ké'é ñava'a
noo Ndios, to'ó táku na, on vása káni tá'an
na xí'in inka nivi, na va'a ini kúu na xí'in
inka nivi, ta kúndá'ví ini na xíni na inka
nivi, ta sáná'a na noo nivi ñava'a ña xíni
na ke'é na, ta on vása nákaxin na nivi, ni
on vása kúu na nivi na vatá án na ovi yu'u.
18 Ta nivi na vivíi táku xí'in tá'an, ta ñii ki'va
saá ndúkú na ta chíndeé na ña vivíi kutaku
inka nivi xí'in tá'an na, nayó'o kúu na kísa
ndivi ña kóni Ndios, ta Ndios káchí ra ndí
nayó'o kúu nivi na va'a ndino'o.

4

Ọn kúchiño kundikọn yó yichi Ndios,
ta ñii káchí kundikọn yó yichi ñoyívi yó'o

1 ¿Míkía vaxi ña táxi kani tá'an ndó xí'in
tá'an ndó? Ndi'i ña ọn vá'a ña kúsii ini
ndó ke'é ndó, ñayó'o káku ña níma mii ndó.
Ña ọn vá'a ña yóo níma ndó, ndi'i saá kivi
káni tá'an ña xí'in ndó, chi kóni ña ka'nda
chiño ña nọọ ndó. 2 Ndó'ó kísa kuíni ndó
xí'in inka nivi xa'a ña kómí na, chi kóni ndó
kukomí ndó kua'a ní ñakuíká. Ta ọn kiví
kukomí ndó ña, ta xa'a ñayó'o sákaku ndó
kuachi xí'in tá'an ndó, ta káni tá'an ndó
xí'in na, ta xá'ni ndó nivi, chi kísa yichi ini
ndó xa'a ña kómí na. Ọn vása kómí ndó
ña kóni ndó chi ọn vása ndúkú ndó ña nọọ
Ndios. 3 Chi tá yóo ña ndúkú ndó nọọ Ndios,
ta ọn vása náki'in ndó ña, saá chi ndasaá
kuiti ndúkú ndó ñakuíká kóni mii ndó ña
koni ñó'ó ndó nọọ káchí ini mii ndó, ta ọn
vása ndúkú ndó ña kóni Ndios. 4 ¡Ndó'ó
kúu nivi na ọn vása ndino'o kí'vi ini xíni
ndó Ndios! ¿Án ọn vása kúndaa ini ndó,
ndi'i nivi na náta'an va'a xí'in ñoyívi yó'o
ọn kúchiño kuu na nivi na náta'an va'a xí'in
Ndios? Saá chi nivi na kúsii ini kísa ndivi
ndi'i ña ọn vá'a ña kísa ndivi nivi ñoyívi
yó'o, nivi yó'o kúu na ọn xiin chikaa sọ'o
tọ'on Ndios, ni ọn xiin na koni na ra. 5 Xíni
va'a yó tọ'on Ndios ña nitaa na xina'á kúu
ñandaa ña káchí ndí Níma Ndios ña chikaa
ra ini ndi'i mii yó na kándixa ña'á, kí'vi ní
ini ña xíni ña mii yó, ta nda lo'o ọn xiin
ña kuxíká yó nọọ Ndios. 6 Ta Ndios ká'no
ní ñava'a taxi ra nda'a yó ña chindeé ra yó
kundeé yó nọọ ña ọn vá'a, chi kí'vi ní ini ra
xíni ra mii yó. Káchí tọ'on ra saá: "Ndios
ọn xiin ra koni ra nivi na kísa ká'no xí'in
mii; ta va'a ní ka chíndeé ra nivi na tọ'ó
ní ini nọọ ra", káchí tọ'on Ndios. 7 Ñakán
xíni ñó'ó kandixa ndó Ndios ta kasa ndivi
ndó ña kóni ra. Ta nọọ ñaníma ndiva'a
ká'no xíni ñó'ó kasa ndee xí'in mii ndó, ta
kasa téé ndó níma ndó ña ọn chikaa sọ'o
ndó ña ká'an ña, ni ọn kasa ndivi ndó ña
kóni ña, ta saá ñaníma ndiva'a ká'no yó'o
kama kee ña kọ'ọn ña nọọ ndó. 8 Kuyatin
ndó nọọ Ndios, ta saá Ndios kuyatin ra nọọ
ndó. Ndó'ó na ké'é ña ọn vá'a, sandakoo
ndó ndi'i ña ọn vá'a ké'é ndó. Ta ndó'ó nivi
na ọvi yu'u, vitin xíni ñó'ó sandakoo ndó
yichi ñoyívi yó'o ta ndino'o ini ndó kọ'ọn
ndó yichi Ndios. 9 Ná kuchuchú ini ndó ta
ná kuaku ndó xa'a ña ọn vá'a ke'é ndó. Ná
sandakoo ndó ña kúsii ní ini ndó xíni ndó
ñoyívi yó'o, ta nduu ndó nivi na kuchuchú
ini, ta ndikó ini ndó xa'a ña ọn vá'a ke'é
ndó. 10 Kuxítí ndó ta kuaku ndá'ví ndó nọọ
Ndios ña kasa ká'no ini ra xa'a ndó, ta nduu
ndó nivi na va'a nọọ ra, ta Ndios ndasa ra
ña kuu ndó nivi naná'no yichi nọọ xá'nda
chiño ra.

Ọn vá'a ka'an yó tọ'on ndiva'a xa'a tá'an yó

11 Nañani yó xí'in náki'va yó, ọn ka'an
ndó tọ'on ndiva'a xa'a tá'an ndó. Táná
ka'an ndó tọ'on ndiva'a xa'a nañani ndó án
xa'a náki'va ndó, ta saá níma mii ndó káku
ña kísa ndaa ndó xa'a kuachi tá'an ndó. Tá
saá ká'an ndó, ta ọn vása kísa tọ'ó ndó ña
xá'nda chiño Ndios, ña káchí ndí xíni ñó'ó
kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó. Ta xíni
ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an ndayí Ndios,
ta ọn vá'a kani sini ndó ndí mii ndó kúu na
ná'no ka nọọ Ndios. 12 Ñii laá Ndios kúu taa
ta chindú'u ndayí, ta ndasaá mii Ndios kúu
ta kúchiño kasa nani xa'a kuachi nivi, chi
kómí ra ndee ña kúchiño sakaku ra nivi án
taxi ra ña ndi'i xa'a na. Ta mii ndó, ọn kọó
ndayí kómí ndó ña ka'an ndó xa'a natá'an
ndó ndí ndíso na kuachi nọọ Ndios.

Ọn vása xíni yó tá kutaku yó kivi taan

13 Sava ndó'ó ká'an ndó saá: "Vitin án
taan kọ'ọn yó inka ñoo ká'no, ta kasa chiño
yó ñii kuiya, ta kua'a ní si'ún kukomí yó",
káchí ndó. Ta vitin koni sọ'o va'a ndó ña
ka'an i xí'in ndó. 14 Ọn vása xíni yó yukía
vaxi kundo'o yó kivi taan. Saá chi ọn xíni
yó ndasaá yóo ña táku yó. Ndatán yóo
ñii viko nó'ó nọọ yuku, kánóo ña ñii káni
lo'o ta saá ndáñó'ó ña, saá yóo ña táku yó.
15 Ta xa'a ña ọn vása xíni yó yukía kundo'o
yó kivi ña vaxi, va'a ka ka'an yó, kachí yó
saá: "Tá Ndios kóni ra, ta kutaku yó ta kasa
ndivi yó chiño yó'o án chiño kaa", saá xíni
ñó'ó ka'an yó. 16 Ta ndó'ó, ndatán ká'an
nivi na ña'a ní ini, saá ká'an ndó, chi xáni
sini ndó kómí ndó ndee ka'nda chiño ndó
nọọ ndi'i ña ke'é ndó. Ta ña xáni sini ndó
saá, ña ọn vá'a kúu ña. 17 Koto va'a ndó;
tá xíni ndó ke'é ndó ñava'a, ta ọn vása
kísa ndivi ndó ñava'a yó'o, ta saá kómí ndó
kuachi nọọ Ndios.

5

Ndá'ví ní nivi nakuíká na kúu na ndiva'a ini

1 Koni̱ so̱'o va̱'a ndó'ó, ni̱vi na kúu
nakuíká. Kuaku ndó ta kuchuchú ini ndó
chi va̱xi ki̱vi̱ ña xo̱'vi̱ ní ndó. 2 Xa kíxá'á
tá'yi̱ ndi'i ñakuíká kómí ndó, ta ndi'i tiko̱to̱
ndó xa xa̱xi títikisin ña. 3 Ndi'i ñaoro xí'in
ndi'i ñaplata ña kómí ndó xa ni̱kusu ndi'i
ña. Ta xa va̱xi yatin ki̱vi̱ ña kasa nani Ndios
xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi, ta ndi'i ña ni̱kusu
yó'o kúu ña ndakuii̱n xa̱'a̱ ña o̱n vá'a ke̱'é
ndó. Ta xa̱'a̱ ña ndakuii̱n ña saá, Ndios ti'ví
ra ndó'ó ko̱'o̱n ndó ko̱ko̱ ndó no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱
ndi'i saá ki̱vi̱. Saá chi ndó'ó ndasaá kuiti
ndí'i ní ini ndó nakaya ndó ndi'i ñakuíká
ta taan va̱'a ndó ña, ta o̱n vása ní-xini̱ ñó'ó
ndó ña nda̱tán kóni Ndios. 4 Tuku koni̱ so̱'o
ndó. Ndó'ó o̱n vása ní-cha'vi ndó ni̱vi na
kísa chiño xí'in ndó no̱o̱ ño'o̱ ndó, ta ni̱vi na
kísa chiño yó'o ndeé ní ká'a̱n kuáchí na xa̱'a̱
ndó. Ta Ndios, ta̱a ta̱ kómí ndi'i ndee̱, xíni̱
so̱'o ra ña ká'a̱n na xa̱'a̱ ndó. Si̱'ún ña o̱n
vása ní-cha'vi ndó nayó'o ndákuii̱n ña ndí
ndíso ndó kua̱chi no̱o̱ Ndios. 5 Ñoyívi yó'o
xa va̱'a ní táku̱ ndó xí'in ñakuíká ndó, ta
xí'in si̱'ún ndó xa ké'é ndó ndi'i ña kúsii̱ ini
ndó. Xa xi̱xi ní ndó, ta xi̱'i ní ndó ta sa̱naño
ní ndó mii̱ ndó nda̱tán na̱ño kiti̱ tí ka'ni na
kuxu na, ta xa yatin va̱xi ki̱vi̱ ña kasa nani
Ndios xa̱'a̱ kua̱chi ndó. 6 Ndó'ó nakuíká
sa̱kuiso ndó kua̱chi ni̱vi na o̱n ko̱ó kua̱chi
kómí, ta̱nda̱ xa̱'ni ndó sava na, ta na o̱n
ko̱ó kua̱chi kómí yó'o o̱n vása ní-kuchiño
na xí'in ndó.

Xíni̱ ñó'ó kasa ndee̱ yó ini yó no̱o̱ ña xó'vi̱ yó

7 Ta saá, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
chika̱a ndó ndee̱ xí'in mii̱ ndó ña kundati
ndó a̱nda̱ ki̱vi̱ kixi tuku Jesucristo, ta̱a ta̱
kúu ta̱Ká'no no̱o̱ yó. Ndixa xíni̱ ndó ñii
ta̱a ta̱ kísa chiño no̱o̱ ño'o̱ si'na xíni̱ ñó'ó
kasa ndee̱ ra ini ra kundati ra a̱nda̱ ki̱vi̱
kixá'á sa̱vi̱ koon rá, ta kua'no ña chi̱'i ra, ta
saá a̱nda̱ kixa̱a ki̱vi̱ ña nakaya ra ña xa̱'no
yó'o ta koni̱ ñó'ó ra ña. 8 Ta mii̱ ndó, ñii
ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó kasa ndee̱ ndó ini ndó, ta
o̱n sandakoo ndó kundati ndó, chi ya̱chi̱ ní
kixa̱a ki̱vi̱ ndikó tuku Jesucristo. 9 Nañani
yó xí'in náki̱'va̱ yó, o̱n vá'a ka̱'a̱n ndó to̱'on
kuáchí xa̱'a̱ tá'an ndó, chi tá saá ka̱'a̱n ndó,
ta Ndios kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi mii̱ ndó
ta saxo̱'vi̱ ra ndó'ó. Xa yatin ní va̱xi ta̱a ta̱
kasa nani xa̱'a̱ ndi'i kua̱chi ni̱vi. 10 Nañani
yó xí'in náki̱'va̱ yó, naká'án ndó xa̱'a̱ napro-
feta na ni̱ka̱'a̱n ndoso to̱'on Ndios xi̱na̱'á.
Nayó'o ni̱xo̱'vi̱ ní na ta ku̱ndeé na ku̱chiño
na xí'in ndi'i ña ni̱xo̱'vi̱ na. Ta ki̱sa ndee̱
na ini na ña xi̱ndati na ña saka̱ku Ndios
na. Ta ndó'ó, ñii ki̱'va saá xíni̱ ñó'ó kasa
ndee̱ ndó ini ndó ña kundati ndó. 11 Tá
yóo ni̱vi na va̱'a kúndeé xí'in ndi'i ña yo̱'vi̱
ní xó'vi̱ na, ta nákaa̱ ñasii̱ ini na, ta saá
kúnda̱a̱ ini yó ndí Ndios chíndeé ra nayó'o.
Ta ndó'ó xa xini̱ so̱'o ndó xa̱'a̱ ta̱Job. Vará
ndeé ní ni̱xo̱'vi̱ ra ta ku̱ndeé ra xí'in ndi'i ña
ni̱ndo'o ra, ta o̱n vása ní-sandakoo ra yichi̱
Ndios, ta Ndios ta̱xi ra ña va̱'a nda'a̱ ta̱yó'o
sondi̱'i. Xí'in ñayó'o Ndios sa̱ná'a ra ndí ta̱a
ta̱ ká'no ini kúu ra ta kí'vi ní ini ra xíni ra
ni̱vi.

12 Nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó, koni̱ so̱'o
va̱'a ndó ña ká'a̱n i̱ xí'in ndó vitin, chi inka̱
to̱'on ká'no kúu ña. O̱n chiná'a ndó xa̱'a̱
ñoyívi ni̱no, ni xa̱'a̱ ñoyívi yó'o, ni xa̱'a̱ nda̱
ñii inka̱ ña yóo ku̱va̱'a. Tá ka̱'a̱n ndó saá:
"Ke'é i̱ chiño yó'o", án ka̱'a̱n ndó: "O̱n ke'é i̱
chiño yó'o", ta saá xíni̱ ñó'ó kasa ndivi ndó
nda̱tán yóo ña ká'a̱n ndó. Chi tá o̱n vása
kísa ndivi ndó to̱'on ká'a̱n ndó, ta Ndios
saxo̱'vi̱ ra ndó'ó.

13 Tá ñii ndó'ó yóo ní ña xó'vi̱ ndó, ta
xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ndó ndukú ndó no̱o̱ Ndios
ña chindeé ra ndó'ó. Tá ñii ndó'ó kúsii̱ ní
ini ndó, ta xíni̱ ñó'ó kata ndó yaa yii̱ ña
kasa ká'no ndó Ndios. 14 Tá ñii ndó'ó ndeé
ní ndó'o ndó, ta xíni̱ ñó'ó ka̱'a̱n ndó kana
ndó naxi̱kua̱'a̱ ve'e ño'o̱ ña kixi na ka̱'a̱n
na ndukú na no̱o̱ Ndios xa̱'a̱ ña sanda'a ra
ndó'ó, ta xí'in nda̱yí Jesucristo chika̱a na
aceite si̱ni̱ ndó án no̱o̱ kí'vi̱ yi̱kí ko̱ñu ndó.
15 Tá naxi̱kua̱'a̱ yó'o ndáa ini na Ndios xí'in
ndino'o ini na, ta kándixa na ndí Ndios kasa
ndivi ra ña ndúkú na no̱o̱ ra, ta saá Ndios
sanda'a ra na ndeé ndó'o. Chi tá ni̱vi na
ndeé ndó'o yó'o kómí na kua̱chi no̱o̱ Ndios,
ta Ndios kasa ká'no ini ra xa̱'a̱ kua̱chi na.
16 Ña̱kán xíni̱ ñó'ó na'ma ndó kua̱chi ndó
xí'in tá'an ndó, ta ndukú ndó no̱o̱ Ndios
xa̱'a̱ tá'an ndó ña sandúva̱'a Ndios ndó'ó.
Chi Ndios xíni̱ so̱'o ra ta táxi ra ña xíni̱ ñó'ó
ni̱vi na kúu na xí'in ña ndixa ndino'o ini
ndukú no̱o̱ ra. 17 ¿Án o̱n vása náká'án ndó
xa̱'a̱ ta̱profeta Elías?, ta̱a ta̱ ni̱ka̱'a̱n ndoso
to̱'on Ndios xi̱na̱'á. Xi̱kuu ra ñii ni̱vi nda̱tán
yóo mii̱ yó. Ta xí'in ndino'o ini ra ni̱ka̱'a̱n
ra ndu̱kú ra no̱o̱ Ndios ña o̱n koon sa̱vi̱, ta
saá o̱n ko̱ó sa̱vi̱ ní-koon no̱o̱ ño'o̱ u̱ni̱ ku̱iya̱
sava. 18 Ta ni̱ya'a u̱ni̱ ku̱iya̱ sava, ta tuku
ni̱ka̱'a̱n ra ndu̱kú ra no̱o̱ Ndios ña koon sa̱vi̱,
ta saá ki̱xá'á kóon sa̱vi̱ nda̱tán xíni̱ ñó'ó
koon rá, ta no̱o̱ ño'o̱ tuku na̱koo ku̱i̱'i nda'a̱

ndi'i yitoon tón kuii'i, ta niinduta ña chii'i niivi
ta nakoo ndi'i nooo ñaxíxi.
19 Nañani yó xí'in nákii'va yó, tá ñii ndó'ó
sandakoo ndó yichii ña ndaaa, ta inka ndó'ó
ká'an ndó xí'in niivi yó'o ña nandikó tuku
na koo'oon na yichii ña ndaaa, 20 ta yii'i kóni i
ña kundaaa vaa'a ini ndó ndí ña vaa'a ní kúu
ña ke'é ndó saá. Chi tá chindeé ndó niivi
ña nandikó ini na ta sandakoo na kuachi ña
nakava tuku na, ta tuku naki'in na kuaa'an
na yichii Ndios, ta xí'in ñayó'o chindeé ndó
na ña kaku na ña oon ndañó'ó na nooo Ndios.
Ta Ndios kasa ká'no ini ra xaa'a ndi'i kuachi
niivi yó'o, vará yóo kuaa'a ní kuachi ndíso na.

Tutu ñanoó ña nitaa taPedro ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

TaPedro ti'ví to'on yó'o kua'an ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taPedro, ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaa
ña nda'a ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
na kúu na nixita ní'nó ta táku ndó ñoo nivi
na on siví kúu nañoo mii ndó. Ta ñoo xíyo
noo táku ndó vitin kúu ña ñó'o kua'a xiiña
ña naní Ponto, Galacia, Capadocia, Asia
xí'in Bitinia. 2 Yivá yó Ndios nda ñanoó
xa xíni ra ndó'ó ta nakaxin ra ndó'ó ña
kuu ndó sa'ya ra. Ta xí'in Níma ra kisa
ndivi ra ña kuu ndó nivi na ndii noo ra. Ta
ke'é ra ñayó'o xí'in ndó chi kóni ra ña kasa
ndivi ndó to'on ña nika'an ra, ta kóni ra ña
nakata ra kuachi ndó xí'in nii Jesucristo ña
nixita nda'a tón cruz. Ta vitin kóni i ña ke'é
Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi
ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini
ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku yó ta kundati yó ñava'a noo Ndios

3 Ta ná kasa ká'no yó Ndios, ta kúu Yivá
Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. Saá chi
Ndios kúndá'ví ní ini ra xíni ra mii yó, ta
ke'é ra ña kaku xaá yó noo ra, chi sanataku
ra Jesucristo noo ña nixi'i ra. Ta xa'a ña
nataku Jesucristo, ndino'o ndáa ini yó ta
ndáti yó naki'in yó ñava'a kindoo Ndios
taxi ra nda'a yó. 4 Mii ñava'a yó'o ña ndáti
yó xa yóo va'a ña ñoyívi nino, ta nda ñii kivi
on kukini ña, ni on tiví ña, ta nda lo'o on
ndi'i xa'a ñava'a yó'o. 5 Chi xa'a ña ndino'o
ndáa ini yó Ndios, Ndios xí'in ndee ra ndixa
ndáa ra mii yó, xa'a ña sakaku va'a ra yó.
Saá chi ña ke'é ra saá kúu ña chitóni Ndios,
ta sanativi ra ñayó'o noo nivi tá kixaa kivi
sondí'í ñoyívi.

6 Ñakán ná kunakaa ñasii ini ndó, vará
xíni ñó'ó xo'vi ndó kua'a ní noo ñayo'vi ña
koto ndoso ndó'ó, ta ña xó'vi ndó vitin lo'o
kuiti kivi kundo'o ndó saá. 7 Kixaa ñayo'vi
noo ndó ña koto ndoso ña ndó'ó án ndixa
ndino'o ini ndó kándixa ndó Jesucristo, chi
ña kándixa ndó ra ndatán yóo kaa oro,
saá yóo ña. Ta ndatán yóo ño'o ña xíxi,
saá yóo ñayo'vi xó'vi ndó, saá chi ño'o ña
xíxi xá'mi ña ndi'i kaa vichí ña ndoo ndaa
xí'in oro, ta ndi'i xa'a ñakaa on vá'a yó'o,
ta saá kindoo kuiti nina mii oro. Ta ña
kándixa ndó Ndios ta ña kúndeé ini ndó
xí'in ñayo'vi ña xíto ndoso ndó'ó, ndáya'ví
ní ka ñayó'o noo ña kúu kaa oro, chi ndi'i
xa'a ña kúu oro ñii kivi vaxi. Ta ndó'ó, tá
on vása sandakoo ndó ña va'a kándixa ndó
Ndios, ta kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o
ta ndi'i nivi kuchiño koto na ra, ta saá Ndios
kasa ká'no ra ndó'ó, ta taxi ra ñato'ó nda'a
ndó.

8 Vará on ta'án koni ndó Jesucristo xí'in
nduchu noo ndó, ta ndó'ó kí'vi ní ini ndó
xíni ndó ra, ta kándixa ndó ra. Ta ká'no
ní ñasii nákaa ini ndó, tanda ni on vása
nání'i ndó to'on ña nandaxin ndó ndasaá
yóo ñasii nákaa ini ndó. 9 Ta kúsii ní ini
ndó vitin chi kúndaa ini ndó ndí Ndios
xa sakaku ra ndó'ó xa'a ña kándixa ndó
Jesucristo.

10 Naprofeta na nika'an ndoso to'on
Ndios kuiya xina'á, nayó'o ví'í ní ka'vi na
ta vivíi sakuá'á na xa'a ña kundaa ini na
ndasaá ke'é Ndios ña sakaku ra nivi. Ta
ndato'on na xí'in nivi xa'a ñava'a saní'i
Ndios mii yó chi ta ká'no ní ini kúu ra.
11 Níma Ndios* nika'an ña ini naprofeta, ta
ndato'on ña xí'in na ndasaá koo ña xo'vi
Cristo, taa ta ti'ví Ndios ñoyívi yó'o ña
sakaku ra nivi, ta ndato'on ña ndasaá koo
ña ká'no ní ñato'ó naki'in ra sondi'i. Ta
Níma Ndios ndato'on ña ndi'i ñayó'o kuiya
xina'á, tá'an kúmani kua'a ní ka kuiya ña
kixaa ña kundivi ñayó'o. Ta saá naprofeta
yó'o ka'vi na ta sakuá'á na ndasaá kundaa
ini na yu kuu Cristo, ta ama kundivi ñayó'o.
12 Ta Ndios nandaxin ra noo naprofeta ndí
on siví xa'a kivi ña táku mii na kúu ña
ká'an ra xí'in na, ta xa'a kivi ña táku mii
yó vitin kúu ña nika'an ndoso na kuiya
xina'á. Ta mii to'on va'a nika'an ndoso
nayó'o xina'á, vitin inka nivi xí'in ndee
Níma Ndios ndato'on na to'on yó'o xí'in
ndó xa'a Jesucristo. Ta anda naángel kóni
na kundaa ini na xa'a ñava'a ke'é Ndios
xí'in mii yó.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kóni ra ña ku-

* 1:11 Níma Ndios ñii kúu ña xí'in Níma Jesucristo.

taku ndii yó noo ra

13 Ñakán kani va'a sini ndó ndasaá koo
kasa ndivi ndó ña xá'nda chiño Ndios. Koo
ti'va ndó ña nasita xí'in mii ndó noo ña on
vá'a, ta ndino'o ní ini ndó kandixa ndó ndí
Ndios ndixa taxi ra ñava'a nda'a ndó kivi
kixi tuku Jesucristo ñoyívi yó'o. 14 Chi xíni
ñó'ó kasa ndivi ndó ña ká'an Ndios, ndatán
yóo naválí na kísa ndivi to'on ká'an yivá
na, saá kasa ndivi ndó. Ta vitin on kutaku
ka ndó kasa ndivi ndó ña on vá'a kóni yikí
koñu ndó, ndatán xitaku ndó kivi xikuu
ndó nivi na naa ini. 15 Ta saá nda víka xíni
ñó'ó kundikon ndó ko'on ndó yichi va'a,
ta kutaku ndii ndó noo Ndios, chi Yivá yó
Ndios ta kana mii yó nduu yó sa'ya ra, kúu
ra taa ta ndino'o ndii. 16 Chi noo to'on
Ndios ña nitaa na xina'á, nika'an ra xí'in
nivi na ndíkon ña'á, kachí ra saá: "Xíni ñó'ó
kuu ndó nivi nayii na kutaku ndii noo i, chi
yi'i kúu taa tayii", kachí Ndios.

17 Ta ndó'ó ká'an ndó ndúkú ndó ñava'a
noo Ndios, ta káchí ndó Yivá ndó kúu ra,
ta saá, xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí Ndios
on vása nakaxin ra nivi, ta kúu ra taa ta
ndasaá kuiti xí'in ñandaa kasa nani ra xa'a
ndi'i ña ké'é nivi ñoyívi yó'o, ta xa'a ñayó'o
xíni ñó'ó xí'in ñato'ó kasa ndivi ndó ña kóni
ra ndi'i saá kivi ña táku ndó ñoyívi yó'o.
18 Chi xíni ndó Ndios sakaku ra ndó'ó noo
yichi yatá ña on vása ndáya'ví ña nixika
ndó si'na, chi naxii síkuá ndó kúu na saná'a
ndó'ó yichi yatá yó'o. Ta on sivi xí'in oro
ta ni on sivi xí'in plata, kúu ña cha'vi Ndios
xa'a ña sakaku ra ndó'ó noo ña kua'an ndó
yichi yatá, chi ñaoro xí'in ñaplata ñii kivi
ndi'i xa'a ñayó'o. 19 Ta xí'in nii Jesucristo
ña ndáya'ví ní ña nixita nda'a tón cruz kivi
nixi'i ra, kúu ya'vi ká'no ní cha'vi ra xa'a
ña sakaku ra ndó'ó. Ta ndatán yóo ñii
ndikachi lo'o tí ndii ndino'o, ta on koó ña
on vá'a kómí rí, tí sóko nasutu noo Ndios
xa'a kuachi nivi, saá nixiyo Jesucristo. 20 Ta
on ta'án ka kuva'a ñoyívi yó'o, ta Ndios
chindú'u ra ndí Jesucristo kuu taa ta kasa
ndivi chiño yó'o. Tá xa vaxi yatin kivi
sondí'í, ta Ndios ti'ví ra Jesucristo kixaa ra
ñoyívi yó'o. Xa'a ña kí'vi ní ini ra xíni ra
ndó'ó, kixaa ra ña sakaku ra ndó'ó. 21 Xa'a
ñava'a kisa ndivi Jesucristo kúu ña ndáa ini
ndó Ndios, taa ta sanataku Jesucristo, ta
taxi ra ñato'ó ká'no nda'a ra ñoyívi nino. Ta
ñakán ndino'o ini ndó kándixa ndó Ndios,
ta ndáa ini ndó ra ña ndáti ndó kasa ndivi
ra to'on ña kindoo ra xí'in ndó.

22 Ta vitin xa'a ña kísa ndivi ndó to'on
ña ndaa nika'an Ndios, ta Níma Ndios kísa
chiño ña ini ndó ña nduu ndó nivi na ndii
noo Ndios. Ta xa'a ñayó'o kómí ndó ndee
Ndios ña kúchiño kuki'vi ndino'o ini ndó
koni tá'an ndó. Ta saá xíni ñó'ó kuki'vi
ini ndó koni tá'an ndó xí'in ndi'i ndee ndó.
23 Chi Ndios taxi ra ña kaku xaá ndó vitin,
ta on sivi ñii kúu ñayó'o xí'in ña si'na kaku
ndó tixin si'í ndó ñoyívi yó'o, chi ndi'i nivi
na kaku ñoyívi yó'o kixaa ña kivi nayó'o. Ta
vitin xí'in ndee to'on Ndios ndó'ó kaku xaá
ndó, ta saá kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá
kivi. Saá chi to'on Ndios on vása ndi'i xa'a
ña, táku to'on ra ndi'i saá kivi. 24 Chi to'on
Ndios, ña nitaa ñii taprofeta xina'á, káchí
ña saá:

Ndi'i nivi ndatán yóo ku'u kuíi, saá yóo na.
Ñaká'no livi ña kómí nivi, yóo ña ndatán
yóo yita livi ña xá'no noo ku'u kuíi.
Chi ku'u kuíi yíchi ña, ta ñii ki'va saá yíchi
yita livi xí'in ña, ta nakava ña noo
ño'o ta ndi'i xa'a ñayó'o;
25 ta to'on Ndios, on vása ndi'i xa'a ña, ta
táku ña ndi'i saá kivi ña vaxi,
káchí to'on Ndios ña nitaa ñii taprofeta. Ta
to'on Ndios yó'o, kúu to'on va'a ña nika'an
ndoso na noo ndó.

2

1 Ñakán xíni ñó'ó sandakoo ndó ké'é ndó
ndi'i noo ña on vá'a, on ka'an ka ndó to'on
vatá, ta ni on sandá'ví ndó inka nivi; on kuu
ka ndó nivi na ovi yu'u; on kasa kuíni ini
ndó xí'in tá'an ndó; ta on ka'an ndó to'on
visi xa'a inka nivi. 2 Ndatán yóo napá'á
válí na sakán kaku, ta xí'i na soko ta xí'in
ndino'o ini na ndúkú na ña chichín na, saá
xíni ñó'ó nandukú ndó ndi'i ña nina va'a ña
taxi vivíi kua'no ndó yichi Ndios, saá xíni
ñó'ó kutaku ndó nda kixaa kivi ña naki'in
ra ndó'ó ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá
kivi. 3 Chi ña vaxi kua'no ndó saá, ta ndixa
xa kúndaa ini ndó ndí Jesucristo kúu taa ta
va'a ní.

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo yóo ra
ndatán yóo yuu ká'no ña táku

4 Kuyatin ka ndó noo Jesucristo, Taa
taKá'no noo yó; ndatán yóo ñii yuu ká'no
ña táku, saá yóo ra. Vará nivi sakana na
yuu yó'o, ta Ndios nakaxin ra yuu yó'o kuu
ña yuu noó ña kunakaa xa'a ve'e. 5 Ta saá
ndó'ó, ndatán yóo kua'a ní yuu táku, saá

yóo ndó. Ta Ndios xíni ñó'ó ra ndó'ó ña
kasa va'a ra ve'e ño'o ra. Ta ndatán yóo
nasutu yii, saá yóo ndó noo Ndios ña sóko
ndó noo ra ña kúu ña sákusii ini ra, ta xa'a
ndi'i ña kisa ndivi Jesucristo, Ndios ndixa
náki'in ra ña sóko ndó noo ra. 6 Chi to'on
ña nika'an Ndios ña nitaa taprofeta xina'á,
káchí ña saá:
Kani ndichi i ñii yuu ká'no ña kúu ñanoó ña
kunakaa titon xa'a ve'e i ña kuva'a
xiki Sion.*
Nakaxin i ña kuu ña yuu ña ndáya'ví ní, ña
ká'no ka noo ndi'i inka yuu ña ñó'o
ve'e ño'o i.
Ta ndatán yóo yuu yó'o, saá yóo taa ta
nakaxin i;
chi tayó'o kuu ta ndáya'ví ní, ta tanoó kuu
ra noo ndi'i nañoo i,
ta ndi'i nivi na kándixa taa ta nakaxin i
yó'o, anda ñii kivi on vása kuka'an
noo nivi yó'o chi on sandá'ví ra na,
káchí to'on Ndios. 7 Ta ndó'ó nivi na
kándixa Jesucristo, ndatán yóo yuu ká'no
ña ndáya'ví ní, saá yóo ra noo ndó, ta noo
inka nivi na on xiin kandixa Jesucristo, on
vása ndáya'ví ra noo na, ta saá kúndivi
to'on Ndios ña káchí saá:
Yóo yuu ña ni-xiin nivi na kísa va'a ve'e
koni ñó'ó na,
ta mii yuu yó'o nduu ña yuu ñanoó nákaa
xa'a ve'e,
saá káchí to'on Ndios. 8 Ta tuku ká'an to'on
Ndios, káchí ña saá:
Yuu yó'o kúu ña káchi'i xa'a nivi ta ñáni na,
káchí to'on Ndios. Ndi'i nivi na káchi'i xa'a
ta ñáni na sata yuu yó'o kúu nivi na on xiin
chikaa so'o, ta ni on xiin na kasa ndivi na
to'on ña ká'an xa'a Jesucristo. Ta Ndios xa
chitóni ra saá kundo'o nivi na on xiin koni
so'o to'on ra.

To'on yó'o ká'an xa'a nivi na kúu nañoo Ndios

9 Ta ndó'ó, on siví nivi na on xiin kandixa
Jesucristo kúu ndó. Ndios nakaxin ra ndó'ó
kuu ndó sa'ya mii ra. Ta kúu ndó nasutu na
kísa chiño noo taRey Jesucristo, ta nañoo
yii Ndios kúu ndó'ó. Ndios kúu taa ta kana
ndó'ó ta tava ra ndó'ó noo yichi naa ña
on vá'a xitaku ndó, ta vitin va'a táku ndó
kua'an ndó yichi noo yé'e ño'o livi ní Ndios.
Nakaxin ra ndó'ó xa'a ña ka'an ndoso ndó
xí'in nivi ña kundaa ini na xa'a ndi'i ñava'a
ke'é Ndios. 10 On siví nivi na kándixa
Ndios xikuu ndó si'na, ta vitin nañoo Ndios
kúu ndó; si'na nixika ndó yichi noo nisaa
ini Ndios xini ra ndó'ó, ta vitin Ndios xa
sakaku ra ndó'ó, ta ndixa kisa ká'no ini ra
xa'a ndó.

To'on yó'o ká'an ndí xíni ñó'ó kasa ndivi yó ña ká'an Ndios

11 Nañani yó xí'in nákí'va yó, na kí'vi ní
ini i xíni i kúu ndó. Ndatán yóo nivi na yá'a
kua'an kuiti, saá yóo ndó táku ndó ñoyívi
yó'o. Ta saá xáku ndá'ví i noo ndó, on taxi
xí'in mii ndó ña kasa ndivi ndó ña on vá'a
kóni yikí koñu ndó, chi ña on vá'a kóni yikí
koñu ndó káni tá'an ña xí'in ñava'a kóni
níma ndó. 12 Ta va'a vivíi kutaku ndó noo
nivi na on xiin kandixa Ndios. Vará ká'an
na ña on vá'a xa'a ndó, ta saá tá xíto na
ñava'a ké'é ndó, ta saá kasa ká'no na Ndios
xa'a ñava'a yó'o kivi kasa nani Ndios xa'a
kuachi ndi'i nivi.
13 Chi xa'a ña ndíkon ndó Jesucristo,
xíni ñó'ó kasa to'ó ndó ta kasa ndivi ndó
chiño va'a ña ndúkú nivi na xá'nda chiño
noo ndó, án tarey ká'no kúu ra, 14 án inka
naná'no na sakuiso chiño tarey kúu na. Chi
tarey taxi ra ndayí nda'a naná'no yó'o ña
saxo'vi na nivi na ké'é ña on vá'a, ta taxi
ra ndayí nda'a na ña ka'an na to'on va'a ña
kasa to'ó na nivi na ké'é chiño va'a. 15 Chi
Ndios kóni ra kasa ndivi ndó ñava'a, ta saá
nivi na naa ini xí'in nivi na yá'a sini on
kuchiño na naní'i na to'on ndiva'a ka'an na
xa'a ndó.
16 Ndatán yóo nivi na xíka ndíka, saá
táku ndó. Chi on siví ka ndayí kúu ña
xá'nda chiño noo ndó. Ta saá vitin táku
ndíka ndó xa'a ña kasa ndivi ndó ña kóni
Ndios, ta on vá'a ndikó ndó kasa ndivi ndó
ña xá'nda chiño ña on vá'a. Va'a kasa ndivi
ndó chiño ña kóni Ndios, chi nivi na kísa
chiño noo Ndios kúu ndó. 17 Kasa to'ó ndó
ndi'i nivi. Ta ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó
nañani ndó xí'in nákí'va ndó na kándixa
Jesucristo. Ta ndixa kasa ká'no ndó Ndios.
Ta kasa to'ó ndó tarey ta xá'nda chiño ñoo
ndó.
18 Ndó'ó naesclavo, xíni ñó'ó kasa ndivi
ndó ña xá'nda chiño tapatrón ndó ta kasa
to'ó ndó ra. Saá ke'é ndó xí'in ra tá va'a taa
kúu ra, ta va'a ini ra, ta ñii ki'va saá va'a
ke'é ndó xí'in ra tá on vá'a taa kúu ra, ta
kúu ra taa ta ndiva'a ní ini. 19 Ta nivi na

* 2:6 Noo xiki Sion nákaa ñoo Jerusalén vitin.

xíni ke'é ñava'a ña kóni Ndios ta kísa ndivi
na ñava'a yó'o, ta saá ni, ta yóo inka nivi
ta sáxo'vi na nayó'o, ta nivi na ké'é ñava'a
yó'o ta kúndeé ini na xí'in ña xó'vi na, ta
saá naki'in na ñava'a nda'a Ndios. 20 Ta
ndó'ó, tá ke'é ndó ña on vá'a ta kúndeé
ini ndó xí'in ña xó'vi ndó xa'a ña on vá'a
ke'é ndó, ta noo Ndios on vása ndáya'ví ña
kúndeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó. Ta saá
ni, tá ke'é ndó ñava'a, ta xó'vi ndó xa'a
ñava'a ke'é ndó, ta kúndeé ini ndó xí'in
ña xó'vi ndó, ñayó'o kúu ña kóni Ndios,
ta ndáya'ví ní ña noo ra. 21 Ndios kana
ra ndó'ó kundikon ndó yichi Jesucristo, ta
ndatán xí'in ña ká'no ini Jesucristo nixo'vi
ní ra xa'a ndó, ñii ki'va saá xíni ñó'ó ká'no
koo ini ndó ta kundeé ndó xí'in ña xó'vi
ní ndó. 22 Ta Jesucristo, anda ñii kivi on
vása ní-ke'é ra ña on vá'a, ta ni on vása
ní-ka'an ra ñavatá, ni nda lo'o ni-sandá'ví
ra nivi. 23 Ta saá ni, nivi nika'an na to'on
ña kándiva'a xí'in ra, ta mii ra anda lo'o
ni-ndikó ra ka'an ra to'on ndiva'a xí'in na.
Tá nivi saxo'vi ní na ra, ta mii ra on vása
ní-ka'an ra xí'in nivi yó'o ndí ñii kivi cha'vi
na xa'a ña saxo'vi na ra. Saá chi ndáa
ini ra Ndios ña kasa nani ra xí'in ñandaa
xa'a ndasaá yóo ña ke'é ñii ñii nivi. 24 Mii
Jesucristo nakuiso ra ndi'i kuachi yó kivi
nixi'i ra nda'a tón cruz. Nixo'vi ra saá xa'a
yó ña kuchiño sandakoo yó kuachi yó ta on
ke'é ka yó ña on vá'a, ta kuchiño kutaku
yó kasa ndivi yó ña kóni Ndios. Ta xa'a ña
takué'e yikí koñu Jesucristo kúu ña nduva'a
yó. 25 Ndatán yóo ndikachi tí ndañó'ó noo
xito'o rí, saá nixiyo ndó si'na. Ta vitin
xa nandikó ndó noo Jesucristo, ta kúu taa
ta ndáa ndó'ó. Ndatán vivíi ndáa ñii taa
ndikachi sana ra, saá vivíi ndáa Jesucristo
ndó'ó ndi'i saá kivi, ña on ndi'i xa'a ndó.

3

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó kutaku nivi na xa tonda'a

1 Ta ndó'ó, nákiva yó ná yóo yii, xíni
ñó'ó kasa to'ó ndó yii ndó, ta kasa ndivi ndó
ndi'i chiño va'a ña ndúkú yii ndó noo ndó.
Ta saá, tá on siví na kándixa to'on ñava'a
xa'a Jesucristo kúu yii ndó, ta xa'a ña xíto
na va'a táku ndó xí'in na, ta saá chikaa
ini na kandixa na Jesucristo, vará on ta'án
ka'an ndó xí'in na xa'a ra. 2 Kuchiño yii
ndó kandixa na to'on va'a xa'a Jesucristo
chi xíto na ndixa táku ndii ndó, ta kísa
ndivi ndó ña kóni Ndios. 3 On chinóo ní
ndó ke'é ndó ndasaá kuiti xa'a ña ndasa
livi xí'in mii ndó. Saá chi ña ndixa ndása
livi náña'a on siví ña livi nó'ni yisi sini ná
kúu ña, ni on siví ña ndóo ndaa xí'in mii
ná ña kúu kaa oro, ni on siví ña ndíxin ná
tikoto livi ña yá'ví ní kúu ña. 4 Ta va'a ka
kundi'i ini ndó, ta chikaa ndó ndee xí'in
mii ndó ña va'a koo ini ndó noo Ndios. Chi
náña'a ná va'a ini ta to'ó ini kúu ná ndixa
livi ndino'o ta ndáya'ví ní ka náyó'o noo
Ndios. Saá chi ña livi ini náyó'o nda ñii
kivi on vása ndi'i xa'a ña. 5 Ñii ki'va saá
náña'a ná kandixa Ndios kuiya xina'á xikuu
ná ná livi ini noo Ndios. Saá chi xindaa ini
ná Ndios ña kísa ndivi ra ña nika'an ra, ta
kisa to'ó ná yii ná ta kisa ndivi ná chiño
va'a ndukú yii ná noo ná. 6 Ñii ki'va saá
ke'é ñáSara xina'á, chi kisa ndivi ñá ndi'i
ñava'a nika'an yii ñá taAbraham xí'in ñá,
ta xika'an ñá to'on yó'o xí'in ra: "Tata, mii
taká'no noo i." Ta ndó'ó nákiva yó, tá ké'é
ndó ñava'a ta on vása yí'ví ndó ña on vá'a,
ta saá yóo ndó ndíkon ndó ndatán nixiyo
ñáSara kuiya xina'á.

7 Ta ndó'ó, nañani yó na yóo násí'í, xíni
ñó'ó vivíi kutaku ndó xí'in násí'í ndó. Kasa
to'ó ndó ná, vará lo'o ndee kómí ná noo
ñandee kómí ndó, chi násí'í ndó yó'o ñii
káchí naki'in ná xí'in ndó ñava'a ña kúu
ña kutaku ndó xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña
vaxi. Tá va'a kísa ndivi ndó saá xí'in násí'í
ndó, ta on kóo ña kasi noo to'on ndó, ña
koni so'o Ndios ña ká'an ndó xí'in ra.

To'on yó'o ká'an ndasaá xó'vi nivi vará ké'é na ñava'a

8 Vitin ká'an i xí'in ndi'i ndó. Xíni ñó'ó
vivíi kutaku ndó xí'in tá'an ndó ta koo yu'ú
ndó xí'in tá'an ndó; kundá'ví ini ndó koni
tá'an ndó; kuki'vi ini ndó koni tá'an ndó
ndatán kí'vi ini ndó xíni ndó ñani mii ndó
xí'in kiva mii ndó. Chindeé tá'an ndó xí'in
ña xíni ñó'ó ndó; ta ká'no koo ini ndó xí'in
tá'an ndó. 9 Tá yóo nivi na ké'é ña on vá'a
xí'in ndó, ta on ke'é ndó ña on vá'a xí'in na.
Tá yóo nivi na ká'an to'on ndiva'a xí'in ndó,
ta on ka'an ndó to'on ndiva'a xí'in na. Xíni
ñó'ó ndukú ndó noo Ndios ña ke'é ra ñava'a
xí'in nivi na ké'é án ká'an ña on vá'a xí'in
ndó, saá chi Ndios nakaxin ra ndó'ó ña ke'é
ndó ñava'a xí'in nivi. Ta xa'a ñayó'o ndó'ó
ndixa naki'in ndó ñava'a noo Ndios. 10 Ta
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí ña saá:

Tá kóni ndó sii kutaku ndó, ta ñii ki'va saá
kóni ndó va'a koo ndó ñoyívi yó'o,
ta saá kundaa va'a xí'in mii ndó ña on ka'an
ndó to'on ndiva'a xa'a nivi,
ni on ka'an ndó ñavatá ña sandá'ví nivi.
11 Sandakoo ndó ké'é ndó ña on vá'a, ta xíni
ñó'ó ke'é ndó ñava'a.
Ndixa chikaa ndó ndee ña ndukú ndó va'a
kutaku ndó xí'in nivi.
12 Chi Ndios ndáa ra nivi na ké'é ñandaa,
ta xa yóo ti'va ra ndakuiin ra xa'a ña ndúkú
na noo ra,
ta Ndios sáa ini ra xíni ra nivi na ké'é ña on
vá'a,
saá káchí to'on Ndios.
13 Tá chíkaa ndó ndee ña ke'é ndó ñava'a,
ta saá, ¿yu kúu nivi ke'é ña on vá'a xí'in
ndó? 14 Ta saá ni, tá xó'vi ní ndó vará ké'é
ndó ñava'a, ta Ndios chindeé ra ndó'ó ña
kunakaa ñasii ini ndó. On kuyi'ví ndó noo
nda ñii nivi, ta ni on kundi'i ini ndó noo
ña on vá'a ke'é na xí'in ndó. 15 Ta xí'in ña
ndino'o ini ndó kasa to'ó ndó Jesucristo,
chi taKá'no noo yó kúu ra. Tá yóo nivi
na ndaka to'on ndó'ó: "¿Ndachun kándixa
ndó Jesucristo?", kachí na xí'in ndó, ta
ndó'ó xa koo ti'va ndó ndakuiin ndó nda-
to'on ndó xí'in na xa'a ña ndachun ndáa
ini ndó Jesucristo, ta ndáa ini ndó ña ndixa
kasa ndivi ra ña kindoo ra xí'in ndó, ta xí'in
ñato'ó ka'an ndó xí'in na ta vivíi ndakuiin
ndó yu'u na. 16 Kasa ndivi ndó ñava'a ta
vivíi kutaku ndó ña on kóo ña sandi'i ini
ndó noo Ndios. Ta saá, tá ká'an ndiva'a nivi
xa'a ndó'ó, ta kuka'an noo na xa'a to'on
vatá ká'an na, chi xíto na ñava'a ké'é ndó
xa'a ña ndíkon ndó Jesucristo. 17 Tá taxi
Ndios ña xo'vi ndó, ta va'a ka ná xo'vi ndó
xa'a ña ké'é ndó ñava'a noo ña xo'vi ndó
xa'a ña ké'é ndó ña on vá'a.
18 Saá chi mii Jesucristo nixo'vi ra ta
nixi'i ra ñii laá yichi xa'a ndi'i kuachi nivi.
Taa ta va'a kúu ra, taa ta on koó kuachi
kómí kúu ra, ta nixo'vi ní ra xa'a ndi'i mii
yó nivi na ndíso kuachi; ke'é ra saá ña
kuchiño kuyatin yó noo Ndios ta kutaku yó
xí'in ra ndi'i saá kivi. Tá saxo'vi ní nivi yikí
koñu Jesucristo ta xa'ni na ra, ta nataku ra
noo ña nixi'i ra, ta ndixa táku ndino'o ra
vitin. 19 Tá mií on ta'án nataku Jesucristo,
ta Níma ra kee ña nixa'an ña nika'an ndoso
ña noo níma nivi na nixi'i kuiya xina'á,
níma nivi ña ñó'o ñii xiiña ña yóo ndatán
yóo ñii ve'e kaa. 20 Ta nivi yó'o xikuu na
xitaku kuiya xina'á xí'in taNoé, ta ke'é na
ndi'i noo ña on vá'a ña on vása kóni Ndios.
Ta Ndios taxi ra ndayí nda'a taNoé ña kasa
va'a ra tón barco, ta kua'a ní kuiya kúva'a
tón barco yó'o, ta ndi'i saá kuiya yó'o Ndios
xí'in ña ká'no ini ra xindati ra ña nandikó
ini nivi yó'o xa'a ña on vá'a ké'é na. Ta
ndasaá kuiti ona nivi xikuu na xiño'o ini
tón barco, ta nikaku na noo ña ka'a na ini
takuií. 21 Ta vitin mii yó, xa'a ña kándixa
yó Jesucristo, chíchi yó ini takuií, ta ndatán
Ndios sakaku ra taNoé kuiya xina'á ña on
ka'a ra ini takuií, saá sakaku ra mii yó ña
on ndi'i xa'a yó. Ta ña xa chichi yó saá, on
siví xa'a ña ndundii yikí koñu yó xikuu ña.
Saá chi ña xa chichi yó kóni kachí ña ndí
xa kindoo yó xí'in Ndios ña kutaku ndii yó
noo ra. Ta xa'a ña nataku Jesucristo, Ndios
kúchiño sakaku ra mii yó. 22 Ta Jesucristo
ndaa ra kuano'o ra ñoyívi nino, ta yóo ra
siin kua'á Ndios, ta xá'nda chiño ra noo
naángel ta xá'nda chiño ra noo ndi'i ndee
ña kómí ndayí ñoyívi nino.

4

To'on yó'o ká'an ndí xíni ñó'ó vivíi kasa ndivi yó
ndatán kóni Ndios

1 Xa'a ña nixo'vi ní Jesucristo xa'a yó
tá'an xitaku ra ñoyívi yó'o, ta ñii ki'va
saá ndó'ó xíni ñó'ó sakuá'á ndó ña koo
ti'va ndó ña xo'vi ndó xa'a ña ndíkon ndó
Jesucristo. Chi nivi na xó'vi xa'a Jesucristo,
nayó'o xa sandakoo na yichi noo ké'é na
ña on vá'a. 2 Xa'a ña nixo'vi ní na xa'a
ra, nivi na ndíkon Jesucristo on vása kísa
ndivi ka na ña on vá'a kóni yikí koñu mii
na, nda víka ndi'i saá kivi táku na ñoyívi
yó'o chíkaa na ndee ña kasa ndivi na ña
kóni Ndios. 3 Chi xa kua'a ní kuiya xitaku
ndó ké'é ndó ña on vá'a ña kútoo ní nivi
ñoyívi yó'o na kúu na on vása kándixa
Ndios. Xikuu ndó nataa na xikutoo ní ki'vi
kuachi ñoyívi xí'in náña'a ná on siví násí'í
ndó kúu, án xikuu ndó náña'a ná xikutoo ní
ki'vi kuachi ñoyívi xí'in nataa na on siví yii
ndó kúu, ta kisa ndivi ndó ndi'i ña on vá'a
ña kutoo ní yikí koñu mii ndó; xikuu ndó
nivi na xi'i ní ndúta tá sáxíini nivi; xikuu
ndó nivi na nixika noo kána viko noo ke'é
ndó ndi'i saá noo ñakini ña káchí ini mii
ndó; ta inka ña kini ní ke'é ndó xikuu ña
kisa to'ó ndó ña kúu ídolo án ñaimagen
ña on siví Ndios ndino'o kúu. 4 Ta vitin

nivi natá'an ndó na si'na ñii káchí nixika
ndó xí'in, nayó'o on vása kúndaa ini na
ndachun on xiin ka ndó nakutá'an ndó xí'in
na ta ke'é ndó ña on vá'a ké'é na, ta saá
xa'a ña on vása táku ka ndó ndatán táku
nayó'o kúu ña ká'an na to'on ndiva'a xa'a
ndó vitin. 5 Ta on kundi'i ini ndó, chi kixaa
ñii kivi naníví yó'o ndakuiin na noo Ndios
xa'a ndi'i ña on vá'a ke'é na, chi Ndios xa
yóo ti'va ra kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i
nivi, án na táku kúu na, án na xa nixi'i kúu
na. 6 Ta Jesucristo nixa'an ra noo nivi na xa
nixi'i, ta nika'an ndoso ra to'on va'a xí'in
na xa'a ña kuchiño kutaku níma na xí'in
Ndios, vará yikí koñu na ña xa ndi'i xa'a
kúu ña, chi nixi'i na, ndatán chindú'u Ndios
ndi'i nivi kivi na xa'a kuachi na.

7 Xa yatin vaxi ña kixaa kivi sondí'í
ñoyívi yó'o. Ta saá xíni ñó'ó vivíi ndino'o
kundito ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó
ña kóni Ndios, ta ndi'i saá kivi taxi ndino'o
xí'in mii ndó ña ka'an ndó xí'in Ndios. 8 Ña
ká'no ka xíni ñó'ó kasa ndivi ndó kúu ña
xí'in ndi'i níma ndó kuki'vi ini ndó koni
tá'an ndó, chi tá va'a kísa ndivi ndó ñayó'o,
ta saá ndixa yóo ti'va ndó kasa ká'no ini ndó
xa'a ña on vá'a ke'é natá'an ndó xí'in ndó,
vará kua'a ní ña on vá'a ke'é nayó'o. 9 Ta
vivíi naki'in ndó nivi na kándixa Jesucristo
na kixaa ve'e ndó, ta xí'in ñasii ini ndó
ke'é ndó ñava'a xí'in na, ta on ka'an kuáchí
ndó xa'a ña ké'é ndó saá. 10 Ndios saní'i
ra ndee va'a nda'a ñii ñii ndó, ta ñii ñii
ndó xíni ñó'ó koni ñó'ó ndó ndee va'a yó'o
ña chindeé tá'an ndó. 11 Tá Ndios saní'i
ra ñava'a sava ndó'ó ña kúchiño ndó ka'an
ndoso ndó to'on ra noo nivi, ta xíni ñó'ó
ka'an ndó to'on ña ndaa ña ndixa vaxi noo
Ndios. Tá Ndios saní'i ra ñava'a sava ndó'ó
ña kúchiño ndó kasa ndivi ndó chiño va'a
ña xíni ñó'ó natá'an ndó, ta saá kasa ndivi
ndó chiño yó'o xí'in ndee ña ndixa vaxi
noo Ndios. Ta ñii ñii ñava'a ké'é ndó, vivíi
kasa ndivi ndó ña xa'a nivi na xíto ñava'a
yó'o ña kuchiño kasa ká'no na Ndios, saá
chi Jesucristo kúu ta chíndeé nivi ña kasa
ká'no na Ndios. Ta xa kánóo síkón ñato'ó
ká'no Jesucristo, ta xa kómí ra ndee ña
xá'nda chiño ra ndi'i saá kivi noo ndi'i ña
yóo ñoyívi. Saá ná koo ña.

To'on yó'o ká'an xa'a nivi na ndíkon Jesucristo
xó'vi ní na ñoyívi yó'o

12 Nañani yó xí'in nákí'va yó, na kí'vi
ní ini i xíni i kúu ndó'ó. On naka'nda ini
ndó chi xa xó'vi ndó ña yo'vi ní ña kúu
ña xíto ndoso ndó'ó, ta on kani sini ndó
ndí ndasaá kuiti mii ndó kúu na xó'vi ní
xa'a ña kándixa ndó Jesucristo. 13 Nda víka,
ná kunakaa ñasii ini ndó xa'a ña xó'vi ndó
ndatán yóo ña nixo'vi ní Jesucristo. Ta saá
ndixa kutú ndaa ka ñasii ini ndó kivi ndikó
ra ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ñava'a ká'no ña livi
yé'e. 14 Tá yóo nivi na ká'an to'on ndiva'a
xí'in ndó chi na ndíkon Jesucristo kúu ndó,
ta xa'a ñayó'o ná kunakaa ñasii ini ndó. Chi
Níma Ndios ña kúu ña ndino'o ká'no, yóo
ña xí'in ndó ndi'i saá kivi. Ta nivi na on
vása kándixa Ndios ká'an ndiva'a na xa'a
Níma ra, ta ndó'ó na kándixa Ndios ndixa
kísa ká'no ndó Níma ra. 15 Tá xó'vi ní ndó,
ta va'a ná on kuu ña xa'a ña xa'ni ndó nivi,
ni xa'a ña kisa kuí'ná ndó, ni xa'a ña ke'é
ndó inka noo ña on vá'a ña yá'a ndoso ndó
ndayí, ni xa'a ña sakuiso chiño xí'in mii ndó
ká'an ndó xí'in inka nivi ndasaá xíni ñó'ó
kasa ndivi na chiño mii na. 16 Tá xó'vi ndó
xa'a ña kúu ndó nivi na ndíkon Jesucristo,
ta saá on vása kuka'an noo ndó xa'a ña
ndíkon ndó ra, ta nda víka kasa ká'no ka
ndó Ndios xa'a ña inka nivi ndixa nakoni
na ndí ndó'ó kúu na kándixa Jesucristo.

17 Saá chi vitin xa kixaa kivi ña kixá'á
Ndios kasa nani ra xa'a ndi'i nivi ndatán
yóo ña ke'é na, ta si'na kixá'á ra kasa nani
ra xa'a nivi na kándixa ña'á. Tá vitin xa
kíxá'á ra xí'in mii yó ta xó'vi ní yó, ta ndeé
ní ka xo'vi nivi na nda lo'o on xiin chikaa
so'o to'on va'a ña nika'an Ndios. 18 Chi
to'on Ndios ña nitaa na xina'á, káchí ña
saá: Ta nivi va'a, kundo'o ní na ta yo'vi ní
taxi na mii na ña sakaku Ndios na, ta saá,
yo'vi ní ka kuchiño kaku nivi na ké'é ña
on vá'a, na on xiin kandixa Ndios, káchí
to'on Ndios. 19 Ñakán ndó'ó, tá xó'vi ndó
chi saá taxi Ndios kundo'o ndó, ta on vá'a
sandakoo ndó ké'é ndó ñava'a xí'in inka
nivi, ta ndixa xíni ñó'ó nataxi xí'in mii ndó
nda'a Ndios, chi Ndios kúu taa ta kisa va'a
ndó'ó, ta ndixa kísa ndivi ra to'on ra ña
kindoo ra xí'in ndó.

5

To'on yó'o ká'an ndasaá xíni ñó'ó
kutaku na ndíso chiño noo nivi na kándixa Jesucristo

1 Vitin ká'an i xí'in ndó'ó nañani yó, nax-
ikua'a na ndíso chiño noo nivi na kándixa
Jesucristo, saá chi yi'i, ndatán yóo ndó'ó na
ndíso chiño, saá yóo i. Ta yi'i xini káxín i
ña ndasaá nixo'vi ní Jesucristo xa'a ndi'i yó.
Ta kivi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta saá
koto yó ña yé'e livi xí'in ñandee va'a ká'no
ña kómí ra. Ta saá ñoyívi nino ñii káchí
xí'in ra kukomí yó ña yé'e livi xí'in ndee
va'a ká'no yó'o. 2 Xáku ndá'ví i noo ndó,
va'a kundaa ndó nivi na nákutá'an xí'in
ndó xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ndatán
va'a vivíi ndáa ñii taa ndikachi sana ra,
saá va'a kundaa ndó nivi yó'o, chi Ndios
sakuiso chiño ra ndó'ó ña kasa ndivi ndó
saá xí'in na. Ná on kuu ña kundaa ndó na
xí'in ñanduxa, ná on kuu ña kundaa ndó na
xa'a si'ún, ta va'a xí'in ñasii ini ndó kundaa
ndó na, ta xí'in ndino'o níma ndó kasa
ndivi ndó ña kóni Ndios. 3 On kani sini ndó
kómí ndó ndi'i noo ndayí ña ka'nda chiño
ndó noo natá'an ndó na kándixa Jesucristo
na kúu na ndíso chiño ndó xí'in. Ta xíni
ñó'ó si'na mii ndó vivíi kuni'i ndó yichi va'a
kutaku ndó noo nayó'o, ta saá kuchiño na
kundikon na yichi ndó. 4 Saá chi ñii kivi
ndikó tuku taKá'no va'a noo yó ñoyívi yó'o.
Ta mii ra kúu taKá'no va'a noo ndó'ó na
ndíso chiño ta vivíi ndáa ndó natá'an ndó
na kándixa Jesucristo. Ta kivi ndikó ra, ta
saá taxi ra nda'a ndó ñava'a ña livi ká'no ña
nda lo'o on vása ndi'i xa'a nda ñii kivi.
5 Ta ndó'ó nivi nakuáchí na kándixa
Jesucristo, xíni ñó'ó kasa to'ó ndó nataa
naxikua'a na ndíso chiño xí'in ndó, ta kasa
ndivi ndó to'on ña ká'an na xí'in ndó. Ta
ndi'i ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, xíni
ñó'ó kasa nino xí'in mii ndó, ta xí'in ñato'ó
chindeé tá'an ndó, chi to'on Ndios ña nitaa
na xina'á, káchí ña saá:

Ndios on xiin ra koni ra nivi na kísa ká'no
xí'in mii,
ta ndixa ké'é ra ñava'a xí'in nivi na kísa
nino xí'in mii noo ra,
káchí to'on Ndios. 6 Ta xa'a ñayó'o, kasa
nino xí'in mii ndó noo ndee Ndios, ta saá
kixaa kivi ña chitóni Ndios, ta ndixa kasa
ká'no ra ndó'ó. 7 Taxi ndó ndi'i ña sándi'i
ini ndó nda'a Ndios, chi tayó'o kí'vi ní ini
ra xíni ra ndó'ó ta ndáa ra ndó'ó.
8 Ta saá xíni ñó'ó vivíi ndino'o kundito
ndó ña koo ti'va ndó kasa ndivi ndó ña kóni
Ndios, ta koto va'a ndó chi ñandiva'a ká'no
ndixa sáa ní ini ña xíni ña ndó'ó, ta ndatán
xíka ñii tíleón tí xí'i ní soko nándukú rí
ña kaxi rí, saá xíka ñandiva'a yó'o sata
ndó. 9 Chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña on
kasa ndivi ndó ña kóni ñandiva'a ká'no. Ta
xí'in ña ndino'o ini ndó xíni ñó'ó kandixa
ndó Jesucristo ta nda lo'o on sandakoo ndó
ña ndixa ndáa ini ndó ra, saá chi xa xíni
ndó ndí ndi'i saá xiiña ñoyívi yó'o xó'vi
ní nañani yó xí'in náki'va yó na kándixa
Jesucristo, ndatán xó'vi ndó vitin. 10 Tá xa
ndi'i niya'a ña nixo'vi ní ndó, vará nda lo'o
kivi án kuiya nixo'vi ní ndó, ta Ndios taxi ra
ña tuku va'a kutaku ndó. Chindeé ra ndó'ó
ña nda ñii kivi on sandakoo ndó kándixa
ndó ra, ta taxi ra ndee ra nda'a ndó ña on
nakava ini ndó, ta kasa ndivi ra ñava'a xí'in
ndó ña chindeé ra ndó'ó ña ndixa ndino'o
ini ndó kandixa ndó ra ndi'i saá kivi ña vaxi.
Ndixa mii Ndios kasa ndivi ra to'on ra xí'in
ndó xa'a ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó,
saá chi xa kana ra ndó'ó nivi na kándixa
Jesucristo ña kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá
kivi ñoyívi nino noo yóo ñava'a ká'no livi.
11 ¡Ná kasa ká'no yó Ndios ndi'i saá kivi, ta
ndi'i saá kivi ná ka'nda chiño ra noo ndi'i
ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

Ñayó'o kúu to'on sondí'í ña nitaa taPedro noo tutu yó'o

12 Ta ñani yó taSilvano, xí'in ña ndi-
no'o ní ini ra ndíkon ra Jesucristo, tayó'o
chindeé ra yi'i ña nitaa ra to'on noo tutu
yó'o ña kúu ña nixaa nda'a ndó, chi kóni i
ndato'on i xí'in ndó ndasaá vivíi xíni ñó'ó
kutaku ndó, ta ndato'on i xí'in ndó ndí ndi'i
ñava'a ké'é Ndios xí'in ndó kúu ña sáná'a
ndí ndixa kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó. Ta saá
nda ñii kivi on vá'a nandoso ndó ña ndixa
kí'vi ní ini Ndios xíni ra ndó'ó.
13 Nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo
Babilonia yó'o, tí'ví na to'on ña chindeé na
ndó'ó. Nivi yó'o kúu na nakaxin Ndios ñii
káchí ndatán nakaxin ra ndó'ó ña nduu ndó
sa'ya ra. Ta ñani yó taMarcos ta yóo ndatán
yóo sa'ya i, tí'ví ra to'on chindeé ra ndó'ó.
14 Ta xí'in ña kí'vi ní ini ndó xíni tá'an ndó,
chindeé tá'an ñii ñii ndó xí'in ña chito ndó
noo tá'an ndó.
Ná koo ñava'a ini ndi'i ndó'ó, nivi na
kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi ña nitaa taPedro ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

TaPedro ti'ví to'on yó'o kua'an ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taSimón Pedro, ñii taapóstol ta kísa chiño noo Jesucristo kúu i. Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, nivi na xa naki'in ñava'a ña livi, ña ndáya'ví ní, ña kúu ña ndáa ini ndó Ndios ndatán ndáa ini mii ndi Ndios. Ta vitin xa naki'in yó ñava'a yó'o, chi taa tandaa kúu Jesucristo, taKá'no noo yó, ta kúu ra Ndios, Taa ta Sakaku mii yó. 2 Xa'a ña vivíi xíni ndó Ndios ta vivíi xíni ndó Jesucristo taKá'no noo yó, ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó, ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o.

To'on yó'o ká'an xíni ñó'ó kutaku yó ta kasa ndivi yó ndatán kóni Ndios

3 Ta Ndios xí'in ndee ra, xa taxi ra ndi'i ña xíni ñó'ó yó ña va'a kutaku yó noo ra ndatán káchí ini mii ra. Xa naki'in yó ndi'i ñayó'o chi vitin ndino'o ini yó xíni yó Jesucristo, ta kúu taa ta nakana mii yó ña nduu yó nivi na kukomí ñava'a ña livi ká'no ña kúu ña kómí mii ra. 4 Ta taxi ka ra kua'a ní ka inka ñava'a ná'no nda'a yó, ña kúu ña ndáya'ví ní, chi ñii ki'va ndatán yóo ña nika'an ra kasa ndivi ra, saá kisa ndivi ra ña. Ndios taxi ra ñava'a yó'o nda'a ndó ña kuu ndó sa'ya ndino'o ra ta nduu ndó ndatán yóo mii ra. Ta saá kuchiño ndó kuxíká ndó noo ña on vá'a ñoyívi yó'o, chi nivi ñoyívi yó'o ké'é na ndi'i saá noo ña on vá'a ña kúu ña káchí ini mii na. Chi ña on vá'a ké'é nivi yó'o vaxi kua'no ka ña, ta sátiví ña mii na ta saá sátiví ña inka nivi. 5 Ndó'ó nivi na kándixa Jesucristo, xíni ñó'ó chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña vivíi kutaku ndó ta va'a kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Saá tuku chikaa ndó ndee ña koni va'a ka ndó Ndios. 6 Nasita xí'in mii ndó ña on ke'é ka ndó ña on vá'a; kundeé ini ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta on sandakoo ndó ña ndixa ndáa ini ndó Ndios. Xíni ñó'ó taxi xí'in mii ndó ña kutaku ndó ndatán káchí ini Ndios. 7 Ndixa kuki'vi ini ndó koni ndó natá'an ndó na kándixa Jesucristo, ta saá kuki'vi ini ndó koni ndó ndi'i nivi.

8 Tá ké'é ndó ndi'i ñava'a yó'o, ta ndi'i saá kivi chíkaa ndó ndee ña kua'no ka ndó xí'in ñayó'o noo Ndios, ta saá nduu ndó nivi na kísa ndivi chiño ña ndáya'ví ní, ta saná'a ndó ndí on siví ña mani kúu ña xíni va'a ndó Jesucristo, Taa taKá'no noo yó. 9 Tá yóo nivi na kándixa Jesucristo, ta on vása kísa ndivi na ndi'i ñava'a yó'o, ta saá nivi yó'o táku naa na, ndatán táku nivi nakuáá nduchu noo, án na lo'o chíín kuiti va'a xíto nduchu noo. Saá chi nivi yó'o xa nandoso na ndí Ndios kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ke'é na ta xa ndasa ndii ra na noo ra. 10 Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó, chikaa ndó ndee xí'in mii ndó ña kua'no ka ndó xí'in ñava'a ña ké'é ndó, chi ñayó'o sáná'a ña ndí ndixa Ndios nakaxin ra ndó'ó ta kana ra ndó'ó kúu ndó nañoo mii ra. Chi tá saá ké'é ndó, ta nda ñii kivi on nakava ndó noo ña on vá'a ña taxi sandakoo ndó ña kándixa ndó Jesucristo. 11 Ta saá Ndios xí'in ñasii ini ra taxi ra ki'vi ndó noo xá'nda chiño Jesucristo ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta Jesucristo kúu Taa taKá'no noo yó ta kúu ra Taa ta Sákaku mii yó.

12 Ta saá nda ñii kivi on sandakoo i sánaká'án i ndó'ó xa'a ndi'i ñayó'o, vará ndó'ó xa xíni ndó ta ndino'o ini ndó kándixa ndó ñandaa ña nákaa táku ini ndó vitin. 13 Tá ña táku ka i, chiño noo i kúu ña sanaká'án i ndó'ó xa'a ndi'i ñandaa yó'o, 14 chi Jesucristo, taKá'no noo yó, taxi ra ña kúndaa ini i ndí yachi ní kixaa ña kivi i. 15 Ta xa'a ñayó'o chíkaa ní i ndee xí'in mii i ña vivíi saná'a i ndó'ó ndi'i ña xíni ñó'ó xa'a ña ndasaá va'a kutaku ndó ndatán kóni Ndios, ta saá tá xa nixi'i i, ta ndó'ó nda ñii kivi on nandoso ndó to'on yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñalivi ña ká'no kómí Jesucristo

16 Tá kivi saná'a ndi ndó'ó ña kundaa ini ndó xa'a ña ndikó tuku Jesucristo ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ndee ra, ta on vása ní-ka'an ndi xí'in ndó to'on livi ña kaku sini nivi ñoyívi yó'o. To'on ndixa kúu ña ndákuiin ndi xa'a ra, chi xí'in nduchu noo ndi xini ndi ñalivi ká'no ra ta xini ndi ndi'i ndee ra. 17 Xini ndi ndasaá Ndios Yivá yó taxi ra ñato'ó ká'no nda'a Jesucristo, ta taxi ra ña livi ká'no náye'e ra noo ndi, chi nda noo livi ní yé'e ñoyívi nino kixi to'on ña nika'an,

káchí ña saá: “Tayó'o kúu Sa'ya i, ta kí'vi ní
ini i xíni i, ta kúsii ní ini i xíni i ra”, kachí
Ndios. 18 Xini so'o ndi to'on yó'o, ña kee
ñoyívi nino kúu ña, saá chi ñayó'o xikuu ña
kivi nixa'an ndi nixiyo ndi xí'in Jesucristo
noo yuku síkón ña kúu yuku yii.
19 Ta saá ndixa kúndaa ini yó ndí to'on ña
ndato'on naprofeta xina'á kúu ñandaa. Ta
va'a ndixa chikaa so'o ndó to'on ña nika'an
nayó'o, saá chi to'on yó'o chindeé ña ndó'ó.
Ta to'on yó'o yóo ña xí'in ndó ndatán yóo
ñii ño'o ña tóon ndiníí ñoó anda kixaa ña
tivi xitaan ta keta kimi tí tóon. Ta ndatán
yóo kimi tí tóon xitaan, saá yóo Jesucristo,
chi sánaye'e ra ini yó, ta táxi ra ña kundaa
ini yó ñandaa. 20 Xíni ñó'ó ní kundaa ini
ndó ñayó'o: nda ñii nivi on kúchiño na
nandaxin mató'ón na xí'in sini mii na, án
ndatán káchí ini mii na, to'on Ndios ña
nitaa naprofeta xina'á. 21 Chi to'on ña
nika'an naprofeta on vása ní-kaku ña sini
mii na án níma mii na, saá chi Níma Ndios
nika'an to'on yó'o ini naprofeta ña nika'an
na ña xí'in nivi, ndatán kóni Ndios.

2

To'on yó'o ká'an xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios
ña xa nasama na
(Judas 4-13)

1 Tixin nañoo Israel kuiya xina'á nixiyo
naprofeta na on vása ní-ka'an ndoso to'on
ña ndaa ndatán yóo ña nika'an Ndios, chi
nasama nayó'o to'on Ndios ndatán káchí
ini mii na. Ta ñii ki'va saá kixaa kivi ta
nakuita nataa tixin ndó'ó, ta nayó'o saná'a
na to'on ña vatá xa'a Jesucristo. Nataa na
on vá'a sáná'a yó'o kata ní'nó na to'on ña
nasama na, ta saá sandá'ví na nivi na koni
so'o ña saná'a na, nda tondaa na ka'an na
ndí on vása kándixa ka na Jesucristo, vará
kúu ra taa ta nixi'i xa'a ña sakaku ra na.
Nataa na sáná'a ña on vá'a yó'o ndíso ní
na kuachi, ta Ndios taxi ra ñii kama kixaa
ña sandi'i xa'a na. 2 Ta kua'a ní nivi kasa
ndivi na ndi'i noo ña on vá'a xí'in ñakini,
ndatán yóo ña táku nataa na sáná'a yó'o.
Ta inka nivi na on xiin kandixa Jesucristo
koto na ña on vá'a ké'é nataa yó'o, ta saá
ka'an ndiva'a na xa'a yichi ña ndaa. 3 Nataa
na sáná'a ña on vá'a ndasaá kuiti kúsii ní
ini na ña naki'in na kua'a ní si'ún ndó xa'a
ña sáná'a na ndó'ó ña káchí na kúu to'on
Ndios, ta kúu ña to'on ña nasama mii na. Xa
xina'á ní Ndios chitóni ra kasa nani ra xa'a
ña on vá'a ké'é nayó'o, ta ndixa saá kundo'o
na kivi ña vaxi.
4 Chi Ndios on vása ní-kisa ká'no ini ra
xa'a naángel na niki'vi kuachi xina'á, ta
sakana ra na kua'an na ndaya, ta nó'ni na
ñó'o na noo naa, ña ndáti na anda kixaa
kivi ña kasa nani ra xa'a ndi'i kuachi. 5 Ta
ndixa Ndios ni-kisa ká'no ini ra xa'a nivi
na xitaku ñoyívi yó'o kuiya xitaku taNoé
xina'á. Ta taNoé nika'an ndoso ra xí'in
nivi yó'o ndasaá vivíi xíni ñó'ó kutaku na
ndatán kóni Ndios. Ta nivi yó'o ni-xiin na
chikaa so'o na to'on Ndios, ta saá Ndios
sakoon ra savi na'á sata nivi yó'o, ta nixi'i
ndi'i na, ta Ndios sakaku ra ndasaá kuiti
taNoé xí'in uxa nivi. 6 Saá tuku Ndios kisa
nani ra xa'a kuachi nivi nañoo Sodoma
xí'in nañoo Gomorra, sandi'i ra xa'a na
xí'in ño'o xíxi ña kee ñoyívi nino, nixixi
ndi'i ñoo na xí'in ndi'i mii na anda nduu
ndi'i ña nixixi yó'o yaa kuiti. Ñayó'o kúu
ña sáná'a ndasaá kini ní kundo'o nivi na
ndiva'a ini. 7 Ta Ndios sakaku ra taLot ña
ni-xixi ra ñoo Sodoma, chi tayó'o xikuu ra
ñii taa ta va'a ini, ta nita'vi ní ini ra xíni ra
ndi'i ña on vá'a ñakini xitaku nivi ñoo yó'o.
8 Taa ta va'a ní ini xikuu ra, ta ñii ñii kivi
niya'a yo'vi ní xitaku ra ñoo Sodoma, chi
xito ra ta xini so'o ra ndi'i noo ña on vá'a
ké'é nivi yó'o. 9 Ndi'i ña ké'é Ndios xí'in
nivi sáná'a ña ndí xíni ra ndasaá chindeé
ra nivi na chíkaa so'o to'on ra, ña sakaku ra
na noo ndi'i ña yo'vi xíto ndoso ña'á. Ta ñii
ki'va saá, xíni ra ndasaá saxo'vi ra nivi na
ké'é ña on vá'a, ta ke'é ra saá xí'in na kivi
kixaa ña kasa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi.
10 Ta Ndios saxo'vi ka ra nivi na táku kísa
ndivi ndi'i ña on vá'a ñakini ña kútoo yikí
koñu mii na, saá chi nivi yó'o nda lo'o on
xiin na chikaa so'o na to'on xá'nda chiño
Ndios noo na. Ta nataa na sáná'a to'on
Ndios ña nasama mii na, só'ó ní na, on vása
táxi na xí'in mii na ña koni so'o na ñandaa.
Ta kúu na nivi na ña'a ní ini, ta káchí sini
mii na ndí kómí na ndee ká'no ka, ta ni on
vása yí'ví na kándiva'a na xí'in ndee ná'no
ka noo na. 11 Ta naángel, na yóo noo Ndios,
vará kómí ka na ndee noo nataa yó'o, ta
naángel yó'o on vása xiin na ka'an na to'on
ña kandiva'a xa'a inka ndee ná'no.
12 Ta nataa on vá'a yó'o ndatán táku kiti
tíyukú táku na, chi kiti yukú yó'o ndasaá

kuiti táku rí kísa ndivi rí ndatán kóni níma
mii rí. Ta tíyó'o kaku rí xa'a ña tiin nivi
rí ta ka'ni na rí. Ta ñii ki'va saá kundo'o
nataa on vá'a yó'o, chi nayó'o ká'an na
to'on ndiva'a xa'a ña on vása kúndaa ini
na, ta ndatán ndi'i xa'a kiti yukú, saá ndi'i
xa'a na. 13 Ta nataa on vá'a yó'o, kixaa kivi
ña naki'in na ya'vi na xa'a ña on vá'a ké'é
na ña táxi xo'vi inka nivi. Xí'in ñasii ini
na ké'é na ndi'i noo ña kútoo yikí koñu na,
on koó ñato'ó kómí na, ni on vása násita
xí'in mii na noo ña ké'é na ndi'i ña on vá'a,
vará ndiví xíto ka nivi kúu ña. Ta kivi nataa
on vá'a yó'o xíxi na xí'in ndó noo yóo viko
noo nákutá'an ndó'ó na kúu na kándixa
Jesucristo, ta ña ka'an ní noo kúu ña xíto
ndó ñakini ké'é nataa yó'o.

14 Ta nataa on vá'a yó'o, ndi'i násí'í ná
xíto na noo, ta kútoo ní na ki'vi na kuachi
ñoyívi xí'in ná. Nda ñii kivi on vása sán-
dakoo na kí'vi na kuachi ña kúu ña kútoo
ní yikí koñu mii na. Ta chú'u na nivi na
lo'o ní kándixa Jesucristo ña ké'é na ña on
vá'a. Nataa on vá'a yó'o on vása xáa ini
na xí'in ña xa kómí na, ta ndi'i saá kivi
kóni na kukomí na ndi'i ña káchí ini mii na.
Nataa yó'o ndíso na chi'ña xa'a ña on vá'a
ké'é na, ta Ndios taxi ra ko'on na noo xo'vi
ní na. 15 Nataa yó'o xa sandakoo na yichi
ndaa, ta naki'in na ndíkon na kua'an na
yichi taprofeta Balaam taa ta xitaku xina'á,
tayó'o xikuu sa'ya taBeor. Saá chi taprofeta
yó'o kutoo ní ra ki'in ra si'ún xa'a chiño on
vá'a ke'é ra. 16 Ta saá kee ra kua'an ra ña
sataví chi'ña ra nañoo Israel, ta ni-kuchiño
ra, chi ñii tíburra, kiti tí on vása xíni ka'an
to'on kúu rí, ta tíyó'o nika'an rí to'on xí'in
ra, ta xí'in ña nika'an rí sasi rí noo ra, ta
ni-kuchiño ra kasa ndivi ra chiño kí'ví ña
kua'an ra ke'é ra.

17 Nataa on vá'a yó'o yóo na ndatán yóo
pozo yichí ña on koó takuií kómí, ta yóo
na ndatán yóo viko ña sándachí tachi na'á
kua'an ña noo chínda'á tachi yó'o ña. Ta
Ndios kasa nani ra xa'a nataa yó'o, ta ti'ví ra
na ko'on na noo naa ní ña xo'vi na ndi'i saá
kivi. 18 Nayó'o kua'a ní chínóo na noo to'on
ká'an na, ña sanoo na ini nivi ña kandixa
na ña sáná'a na, ta to'on vichí ña on vása
ndáya'ví kúu ña sáná'a na. Ta xí'in to'on
yó'o chú'u na nivi na sakán sandakoo yichi
on vá'a, ña tuku ké'é nayó'o ña on vá'a ña
kútoo ní yikí koñu na. 19 Ta nataa on vá'a
yó'o ká'an na, káchí na saá: "Tá kundikon
ndó sata ndi, ta saá kuu ndó nivi na kaka
ndíka noo ndayí, ta saá on koó ka ña xá'nda
chiño noo ndó", káchí na. Ta mii nataa
yó'o kúu nivi na nó'ni kútu xí'in ndi'i noo
ñakini ta xí'in ndi'i noo ña on vá'a ké'é na.
Saá chi tá ñii ña on vá'a kúndeé ña noo
nivi, ta ña on vá'a yó'o kúu ña xá'nda chiño
noo nivi yó'o. 20 Yóo nivi na xa kundaa ini
to'on va'a xa'a Jesucristo Taa taKá'no noo
yó ta sandakoo na yichi ña on vá'a ñoyívi
yó'o. Ta saá, tá nivi yó'o ndikó koo tuku
na ta kixá'á na naki'in na yichi on vá'a, ta
tuku taxi na ña xá'nda chiño ña on vá'a
ñoyívi noo na, ta saá nivi yó'o kuiso ka na
kuachi noo ña xindiso na si'na. 21 Va'a ní
ka, níkúu, tá nda ñii kivi ni-kundaa ini na
xa'a yichi ña ndaa, saá chi xa'a ña kundaa
ini na yichi ña ndaa, ta sandakoo na yichi
yó'o, ta ña ke'é na saá Ndios ndeé ní ka
saxo'vi ra na. 22 Ta xí'in ña ke'é nivi na on
vá'a yó'o saá, táxi na ña kundaa ini yó ndí
ña ndíchí ká'an to'on ña káchí saá: "Tí ina
ndíkó tuku rí kaxi rí ñakini nduxan rí." Ta
inka to'on ndíchí káchí saá: "Tíkini sakán
chichi rí xí'in takuií ndii, ta tuku ndíkó rí
sakuchu xí'in mii rí nda'yi kini", saá káchí
to'on ndíchí.

3

To'on yó'o ká'an xa'a Jesucristo ndikó ra ñoyívi yó'o

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, na kí'vi ní
ini i xíni i kúu ndó, ñayó'o kúu tutu ovi ña
táa i xaa nda'a ndó. Ta xí'in ña ovi tutu
yó'o saá sánaká'án i ndó'ó ña ndixa xíni
ñó'ó kani sini ndó xa'a ñava'a ña kúu ñandii
ndino'o. 2 Kóni i ña naká'án sini ndó to'on
Ndios ña nika'an ndoso naprofeta kuiya
xina'á. Saá tuku kóni i ña naká'án sini
ndó ndayí ña xa'nda chiño Jesucristo Taa
taKá'no noo yó ta sakaku mii yó, chi mii ndi
naapóstol saná'a ndi ndó'ó to'on yó'o.

3 Ña si'na ka xíni ñó'ó kundaa ini ndó
kúu ña ndasaá koo tá xa kuyatin vaxi kivi
sondí'í. Chi kivi saá kutaku nivi na kutoo
ní ke'é ndi'i noo ña on vá'a ña káchí ini
mii na, ta kusiki na nivi xa'a ña kándixa
na Jesucristo, 4 ta ka'an na xí'in na, ndaka
to'on ña'á na, kachí na saá: "¿Míkía yóo
Jesucristo ña kasa ndivi ra to'on ra ña
nika'an ra xí'in ndó, ndikó ra ñoyívi yó'o?
Chi xa nixi'i va yivá si'í yó, ta tá káa ka va
ñoyívi yó'o, ndatán káa ña kivi noó xina'á,

ñii ki'va saá káa ña nda kivi vitin", kachí
na, kusiki na nivi na kándixa Jesucristo kivi
saá. 5 Nivi na kusiki yó'o on xiin na kandixa
na ndí Ndios xí'in to'on ña nika'an ra kisa
va'a ra ñoyívi yó'o ta kisa va'a ra ñoyívi
nino. Ta noo yóo kua'a ní takuií mini, ta
nika'an Ndios ta kana ño'o yichí tixin takuií
yó'o, ta saá takuií yó'o xino nduu rá ña.
6 Ta saá kivi xitaku taNoé, ta Ndios xa'nda
chiño ra noo takuií ta sakoon ra savi na'á, ta
sandi'i ra xa'a ndi'i ña nixiyo ñoyívi kuiya
xina'á. 7 Chi Ndios chindú'u ra to'on ra
ña kasa ndivi ra ña nika'an ra ndí ñoyívi
yó'o xí'in ñoyívi nino ña xíto yó, ndáti ña
ñii kivi ndi'i xa'a ña xí'in ño'o xíxi. Saá
koko ndi'i ña kuva'a kivi ña kasa nani Ndios
xa'a kuachi nivi, ta nivi na on vása ní-xiin
kandixa Ndios ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i
saá kivi.
8 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó,
na kí'vi ní ini i xíni i kúu ndó'ó; ta kóni i
ña on nandoso ndó ndí noo Ndios ñii kivi
yóo ña ndatán yóo ñii mil kuiya, ta ñii mil
kuiya yóo ña ndatán yóo ñii kivi, saá yóo
ña. 9 Vará sava nivi xáni sini na ndí Ndios
kuáchi ní ra ña kasa ndivi ra ña nika'an ra,
ta on siví saá yóo ña. Ndixa Ndios ta ká'no
ini kúu ra xí'in ndi'i nivi, on xiin ra ndi'i
xa'a nda ñii nivi; chi ndáti ra ña ndi'i nivi
nandikó ini na noo ña on vá'a ké'é na, ta
va'a ná ki'vi na yichi noo xá'nda chiño ra.
10 Ta kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o
kuu ñii kivi ña on vása ndáti nivi, chi
ndatán yóo ña kixaa ñii takuí'ná ñoó ña
kasa kuí'ná ra, saá koo kivi ndikó Jesu-
cristo. Ta kivi kundivi ñayó'o saá, ndeé ní
ni'i ta ndi'i xa'a ñoyívi nino ña xíto yó, ta
ndi'i ña yóo ñoyívi nino kaa koko ndi'i ña
xí'in ño'o xíxi ta ndi'i xa'a ña, ta ñoyívi noo
ño'o yó'o xí'in ndi'i ña yóo noo ña ñii ki'va
saá kundo'o ña.
11 Ta xa'a ña ndixa kúndaa ini yó ndí ndi'i
xa'a ñoyívi, ta saá xíni ñó'ó vivíi kutaku yó
ta taxi xí'in mii yó kasa ndivi yó ña kóni
Ndios. 12 Ta xí'in ñasii ini yó xíni ñó'ó
kundati yó kivi yó'o, ta chikaa yó ndee xí'in
mii yó ña kasa ndivi yó ña kóni Ndios, ta
saá kama kixaa kivi ña kasa nani ra xa'a
kuachi nivi. Chi kivi yó'o ndi'i xa'a ñoyívi
nino ña xíto yó ta ndi'i ña kómí ña, koko
ña xí'in ño'o xíxi ta ndi'i xa'a ña. 13 Ta mii
yó ndáti yó ta ndáa ini yó Ndios ña kasa
ndivi ra to'on ra ña nika'an ra ndí ndasa
xaá ra ñoyívi nino ña xíto yó, ta ndasa xaá
ra ñoyívi noo ño'o yó'o. Ta ñaxaá kasa
va'a Ndios yó'o kúu noo kutaku nivi na ndii
níma, ta ndi'i saá kivi kasa ndivi na ña kóni
Ndios.
14 Ñakán, nañani yó xí'in náki'va yó,
tá'an ndáti ndó ña kixaa kivi ña kundivi
ñayó'o, chikaa ní ndó ndee xí'in mii ndó
ña ndii ta vivíi kutaku ndó noo Ndios, ta
ndixa koo va'a ini ndó chi xa va'a nákutá'an
ndó xí'in Ndios. 15 Naká'án ndó ndí ta ká'no
ini kúu Ndios, ta ndáti ra ña nandikó ini
nivi noo ña on vá'a ké'é na xa'a ña kuchiño
sakaku ra na. Ñii káchí ká'an to'on ña nitaa
ñani yó taPablo kivi ti'ví ra tutu ña nixaa
nda'a ndó; nitaa ra tutu yó'o xí'in ñandíchí
taxi Ndios nda'a ra. 16 Noo ñii ñii tutu ña
nitaa ñani yó taPablo ndato'on ra xí'in ndó
xa'a ndi'i ñayó'o, ta ndixa yóo sava to'on
ña nitaa taPablo ña yo'vi ní kundaa ini yó.
Ta nivi na naa ini xí'in na sakán lo'o kuiti
kándixa Jesucristo, nayó'o násama na to'on
yó'o, ta ñii ki'va saá násama na ndi'i to'on
ña nika'an Ndios ña nitaa nivi xina'á. Ta
xa'a ña násama na to'on Ndios, nivi yó'o
ko'on na noo xo'vi ní na ndi'i saá kivi.
17 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki'va yó,
xa'a ña kúndaa ini ndó ñayó'o, xíni ñó'ó
koto va'a ndó ña on taxi ndó sandá'ví ña
on vá'a ndó'ó ña nakava ndó yichi nivi na
on vá'a, ta ni on sandakoo ndó ña kándixa
ndino'o ini ndó Jesucristo. 18 Nda víka
ndixa ñii ñii kivi xíni ñó'ó chikaa ndó ndee
ña koni va'a ka ndó Jesucristo, Taa taKá'no
noo yó, ta kúu ra Taa ta Sakaku mii yó.
Ñava'a ña xa taxi ra nda'a ndó chíndeé ña
ndó'ó ña ndino'o ka kutaku ndó ñii ñii kivi
ndatán kóni mii ra. Ná kasa ká'no ní yó ra
nda vitin tanda ndi'i saá kivi ña vaxi. Saá
ná koo ña.

Tutu ñanoó nitaa taJuan ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

Ñayó'o ká'an xa'a To'on Ndios, ña kúu Jesucristo, taa ta kúu ndee ña táxi ndino'o kutaku nivi

1 Nañani yó xí'in nákí'va yó, vitin ká'an
ndi xí'in ndó xa'a taa ta xa táku nda on
ta'án kixá'á koo kivi noó. Ta mii ndi, xini
so'o ndi to'on ña nika'an ra, ta xí'in nduchu
noo ndi xini ndi ra, ta chinóo nda'a ndi
soko ra. Ta vitin ndáto'on ndi xí'in ndó
xa'a tayó'o, taa ta kúu To'on Ndios, ta kúu
ra ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi. 2 Taa
yó'o, ta ndixa ndino'o táku, kixaa ra noo
ndi, ta xini ndi ra xí'in nduchu noo ndi,
ta vitin ndákuiin ndi xa'a ra noo ndó. Ta
ndáto'on ndi xí'in ndó ndí mii tayó'o kúu ra
ndee ña táxi kutaku ndino'o nivi noo Ndios,
ta tayó'o nda si'na xa táku ra xí'in Ndios,
ta saá Ndios ti'ví ra mii tayó'o ña kixaa ra
noo ndi ñoyívi yó'o. 3 Ta vitin ndáto'on ndi
xí'in ndó xa'a ña xa xini ndi, ta xa'a to'on
ña nika'an ra ña xini so'o ndi. Ta saá ndó'ó,
nivi na kándixa to'on yó'o, ñii káchí vivíi
kutaku ndó xí'in ndi, ndatán ñii ki'va vivíi
táku ndi xí'in Yivá yó Ndios ta xí'in Sa'ya
ra Jesucristo. 4 Ta saá táa ndi tutu yó'o
ña kundaa ini ndó ta chikaa so'o ndó to'on
yó'o. Ta xí'in ña ke'é ndó saá ndixa ná kutú
ndaa ñasii ini ndi'i yó.

To'on yó'o ká'an ña, ndatán yóo ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios

5 Ñayó'o kúu to'on ña nika'an Jesucristo
xini so'o ndi, ta vitin ndáto'on ndi to'on
yó'o xí'in ndó, ña káchí saá: Ndatán yóo
ño'o ña yé'e, saá yóo Ndios, ta nda lo'o
on koó ñanaa yóo xí'in ra. 6 Táná ka'an
yó ndixa vivíi táku yó xí'in Ndios, ta saá
ni, ndíkon ka yó kua'an yó yichi on vá'a
ña naa ní, ta ñavatá kúu ña ka'an yó saá,
ta on vása kísa ndivi yó ñandaa. 7 Yichi
Ndios kúu ñava'a ñandaa noo yé'e ño'o ña
káku noo ra. Ta saá tá vivíi ndíkon yó yichi
Ndios noo yé'e ño'o ña káku noo ra, ta saá
ndixa vivíi táku yó xí'in tá'an yó, ta ndixa
nii Jesucristo nákata ña ndi'i kuachi yó.

8 Táná ka'an yó ndí nda lo'o on koó
kuachi ndíso yó noo Ndios, ta saá nivi na
sándá'ví xí'in mii kúu yó, chi ñavatá kúu ña
ka'an yó saá, ta ndixa on koó ñandaa yóo
ini yó. 9 Ta saá ni, tá na'ma yó ndi'i kuachi
yó noo Ndios, ta ndixa Ndios kasa ká'no ini
ra xa'a kuachi yó, ta nakata ra ndi'i kuachi
yó, ta ndasa ndii ra mii yó noo ra. Ndixa
Ndios ke'é ra saá xí'in yó, chi taa tandaa
kúu Ndios ta ndixa kísa ndivi ra to'on ra.
10 Ta saá ni, táná ka'an yó, káchí yó ndí nda
ñii kivi on vása ní-ke'é yó ña on vá'a, ta
xí'in to'on yó'o chíkaa yó kuachi sata Ndios
ndí kúu ra taa ta vatá. Saá chi mii Ndios
káchí ra ndí ndi'i nivi ké'é na ña on vá'a.
Tá on vása kándixa yó to'on yó'o ña ká'an
Ndios xa'a yó, ta xí'in ñayó'o sáná'a yó ndí
on koó to'on Ndios táku ini yó.

2

To'on yó'o ká'an ndí Jesucristo chíndeé ra mii yó
ña náki'in ra to'on yó noo Ndios

1 Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, saá chi kí'vi
ní ini i xíni i ndó'ó. Ta táa i tutu yó'o xaa ña
nda'a ndó xa'a ña on ke'é ndó ña on vá'a.
Ta saá ni, tá yóo kivi ké'é ndó ña on vá'a,
ta xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí yóo ñii taa
ta chíndeé mii yó ña náki'in ra to'on yó
noo Yivá yó Ndios, ta tayó'o kúu Jesucristo,
taa tandaa. 2 Saá chi Jesucristo kúu taa ta
nisoko xí'in mii ña nixi'i ra xa'a kuachi yó,
ñakán Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a
kuachi yó. Ta on siví ndasaá xa'a kuachi mii
yó kúu ña nixi'i Jesucristo, ta xa'a kuachi
ndi'i saá nivi ñoyívi yó'o nixi'i ra.

3 Tá kísa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios
noo yó, ta xí'in ña ké'é yó saá kúndaa ini
yó ndí ndixa xíni yó Ndios, ta vivíi táku yó
xí'in ra. 4 Tá nakuita nivi na ka'an, kachí na
saá: "Ndi'i xíni ndi Ndios, ta vivíi táku ndi
xí'in ra", kachí na, ta nivi yó'o, tá on vása
kísa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, ta saá
nivi na vatá kúu nayó'o, ta nda lo'o on koó
ñandaa yóo ini na. 5 Ta saá ni, tá yóo nivi
na kísa ndivi ña ká'an to'on Ndios, ta xí'in
ñayó'o nivi yó'o sáná'a na ndí ndixa ndaa
kí'vi ini na xíni na Ndios. Ta mii yó, xa'a
ña kísa ndivi yó ña ká'an Ndios, kúndaa ini
yó ndí ñii yóo yó xí'in Ndios. 6 Tá káchí yó
ñii yóo yó táku yó ini Ndios, ta saá xíni ñó'ó

ke'é yó ndatán ke'é Jesucristo kivi nixika ra
ñoyívi yó'o.

To'on yó'o kúu ña xá'nda chiño noo nivi na kándixa Jesucristo

7 Nañani yó xí'in nákí'va yó, on siví ñii
to'on ña xaá kúu ña xá'nda chiño i noo ndó
vitin, chi to'on Ndios ña xa si'na yóo nda
kivi nóó kúu ña. Ta to'on yó'o ñii kúu
ña xí'in to'on ña yatá ña xa xini so'o ndó.
8 To'on ña yatá kúu ña xá'nda chiño i vitin
noo ndó, ña xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni
tá'an yó. Ta saá ni, to'on xaá kúu ñayó'o,
chi ñii laá Jesucristo kúu ta ndixa ndaa kisa
ndivi to'on yó'o. Ta vitin ndó'ó, nivi na
ndíkon yichi ra, ñii ki'va saá ndixa kísa
ndivi ndó to'on xaá yó'o. Ta vitin ndee
ña on vá'a ña naa, kua'an ndi'i xa'a ña,
saá chi kivi kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o, ta
ndatán yóo ña kixaa ño'o ndino'o ña yé'e,
ta kúndeé ña noo naa, saá yóo ña.
9 Tá yóo nivi na ká'an, káchí na ndí
ndíkon na yichi va'a noo yé'e ño'o, ta nivi
yó'o sáa ini na xíni na natá'an na, ta saá
ñavatá kúu to'on ña ká'an na, chi ña sáa ini
na xíni na natá'an na sáná'a ña ndí ndíkon
ka na yichi on vá'a noo naa ní. 10 Ta nivi
na ndixa kí'vi ini xíni natá'an na, ta nivi
yó'o kúu na ndíkon yichi va'a noo yóo ño'o
yé'e. Ta nivi yó'o, on vása yóo ini na ña
sanakava xí'in mii na ña ke'é na ña on vá'a.
11 Ta nivi na sáa ini xíni inka nivi na kándixa
Jesucristo, nivi yó'o, xí'in ña ké'é na saá
sáná'a na ndí xíka ka na yichi on vá'a noo
naa. Ta saá nivi yó'o on vása xíni na ndá
yichi kua'an na, saá chi ñanaa sakuáá ña
nduchu noo na.
12 Ta ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta táa i
tutu yó'o xaa ña nda'a ndó, chi Ndios xa
kisa ká'no ini ra xa'a kuachi ndó, saá chi
Jesucristo nixi'i ra xa'a kuachi yó. 13 Ta
ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, na kúu
nivi naxikua'a na to'ó, táa i tutu yó'o xaa ña
nda'a ndó, chi xa xíni va'a ndó Jesucristo,
taa ta xa táku nda si'na ka tá ta'án kixá'á
koo kivi nóó ñoyívi. Ta ndó'ó, nataa xí'in
náña'a na kúu nakuáchí na kándixa Jesu-
cristo, táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó, chi
xa kundeé ndó noo ñaníma ndiva'a.

Ndi'i ndó'ó na kúu nivi na kándixa Je-
sucristo, inka yichi ká'an i ndí ndatán yóo
sa'ya i, saá yóo ndó, ta táa i tutu yó'o xaa
ña nda'a ndó, chi xa xíni va'a ndó Yivá
yó Ndios. 14 Ta ndó'ó, nivi na kándixa
Jesucristo, na kúu nivi naxikua'a na to'ó,
táa i to'on yó'o ña ndáto'on i xí'in ndó, chi
xa xíni va'a ndó Jesucristo, taa ta xa táku
nda si'na ka tá on ta'án kixá'á koo kivi nóó
ñoyívi. Ta ndó'ó, na kándixa Jesucristo,
na kúu nakuáchí, tuku táa i to'on yó'o ña
ndáto'on i xí'in ndó, chi ndó'ó kúu nivi na
kómí ní ndee Ndios, ta ndi'i saá kivi to'on
Ndios yóo ña táku ña ini ndó, ta saá xa
kundeé ndó noo ñaníma ndiva'a.
15 Xí'in ndi'i ndó'ó, na kúu nivi na
kándixa Jesucristo, táa i to'on ña xaa nda'a
ndó, ña ndáto'on i, káchí i saá: On kusii
ini ndó kundikon ndó yichi on vá'a ñoyívi
yó'o, ta nda lo'o on kuki'vi ini ndó koni ndó
ña on vá'a ña yóo ñoyívi yó'o. Saá chi ndi'i
nivi na kí'vi ní ka ini xíni na ña yóo ñoyívi
yó'o, nivi yó'o on vása kí'vi ini na xíni na
Yivá yó Ndios. 16 Chi ndi'i ña on vá'a ña
yóo ñoyívi yó'o on siví ña káku noo Ndios
kúu ña, ta kuiti káku ña noo ñaníma ndiva'a
ña xá'nda chiño noo ñoyívi yó'o. Tá kóni
yó ke'é yó ña on vá'a ña kútoo ní yikí koñu
yó, án kóni yó kukomí yó ndi'i ña kúsii ini
nduchu noo yó xíni ña, ta ña kóni yó saá on
siví ña vaxi noo Yivá yó Ndios kúu ña. Tá
nivi na ña'a ní ini kúu yó xa'a ñakuíká kómí
yó án xa'a chiño ná'no ké'é yó, ta ña ña'a ini
yó saá, on siví ña vaxi noo Yivá yó Ndios
kúu ña. Saá chi ña xáni sini yó saá kuiti
káku ña noo yichi on vá'a ñoyívi yó'o. 17 Ta
ñoyívi yó'o xí'in ndi'i ña on vá'a ña kútoo ní
nivi, ña yá'a kua'an kúu ña, ta kixaa ñii kivi
on kóo ka ña. Ta saá ni, nivi na kísa ndivi
ña kóni Ndios, nivi yó'o on ndi'i xa'a na, ta
ndixa kutaku na ndi'i saá kivi.

To'on yó'o ká'an xa'a taa ta sáa ini xíni Jesucristo

18 Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndá-
to'on i xí'in ndó ndí xa vaxi kuyatin kivi
sondí'í ñoyívi yó'o. Xa xini so'o ndó tá vaxi
kuyatin kivi sondí'í, ta nakundichi ñii taa
ta kúu ta sáa ní ini xíni ra Jesucristo, ta
vitin xa yóo kua'a ní nivi na kúu na sáa ini
xíni na Jesucristo. Ta xí'in ñayó'o kúndaa
ini yó ndí xa yatin vaxi kivi sondí'í ñoyívi
yó'o. 19 Vará sava nivi na kúu na sáa ini xíni
na Jesucristo vitin, xikuu nivi na si'na ñii
xitaku xí'in yó, ta nivi yó'o on siví na ndixa
kándixa Jesucristo xikuu na. Ta saá nita'vi
tá'an na xí'in mii yó, ta kee na kua'an na. Ta

xí'in ñayó'o kúndaa va'a ini yó ndí nivi yó'o
nda ñii kivi on vása ní-xiyo yu'ú na xí'in
mii yó, chi on vása ndino'o ini na kándixa
na Jesucristo. Tá ndixa nivi na ndino'o ini
kándixa Jesucristo xikuu na, níkúu, ta yóo
ka na kua'an na yichi ra xí'in yó vitin. Ta
xa'a ña nita'vi tá'an na xí'in yó, na kúu nivi
na ndixa ndíkon Jesucristo, kúndaa ini yó
ndí nivi yó'o nda lo'o on vása ní-xikuu na
nañani yó án nákí'va yó.
20 Ta ndó'ó, on siví ndatán yóo nivi yó'o
yóo ndó. Saá chi Jesucristo, Taa taYii, ti'ví
ra Níma Ndios ña kutaku ña ini ndó. Ta xa'a
ña táku Níma Ndios ini ndó, xa xíni ndó
ndi'i ñandaa. 21 Ta xa'a ña kúndaa ini i ndí
xa xíni ndó ñandaa, táa i to'on yó'o xaa ña
nda'a ndó. Saá chi mii yó kúndaa ini yó ndí
nda ñii to'on ña vatá on vása káku ña noo
Ndios, taa ta kúu tandaa ndino'o.
22 Ta, ¿yu kúu nivi na vatá ní? Nivi na
vatá ní kúu na ká'an, káchí na ndí on siví
taJesús kúu Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku
ra nivi ñoyívi yó'o. Nivi na káchí saá kúu
nivi na sáa ini xíni na Jesucristo. Ta nivi
yó'o kúu nivi na on xiin kandixa Ndios, ni
on xiin na kandixa na Sa'ya ra Jesucristo.
23 Tá yóo nivi na on xiin kandixa Sa'ya
Ndios, ñayó'o kóni kachí ña ndí on xiin na
kandixa na mii Ndios. Ta nivi na ndino'o
ini ká'an ndáto'on na ndí kándixa na Sa'ya
Ndios, ta nivi yó'o kúu na táku Ndios ini.
24 Ta ndó'ó, on sandakoo ndó kándixa
ndó to'on va'a xa'a Jesucristo, ña kúu ña
xini so'o ndó nda kivi noó ña kixá'á ndó
kándixa ndó ra. Ta xí'in ña ke'é ndó saá,
ndi'i saá kivi yóo ndó táku ndó ini Jesu-
cristo, taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta ñii ki'va
saá yóo ndó táku ndó ini Yivá yó Ndios.
25 Jesucristo nika'an ra, kindoo ra xí'in yó,
na kúu nivi na kándixa ña'á, ta nika'an
ra, káchí ra saá: "Nda'a nivi na kándixa
yi'i taxi i ña ndixa ndino'o kutaku na xí'in i
ndi'i saá kivi", saá káchí Jesucristo, kindoo
ra xí'in yó.
26 Táa i to'on yó'o ña ndato'on i xí'in ndó
xa'a nivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in to'on
vatá. 27 Jesucristo xa ti'ví ra Níma Ndios
ña koo ña xí'in ndó, ta Níma yó'o yóo ña
táku ña ini ndó ndi'i saá kivi. Ta saá on
vása xíni ñó'ó ndó nivi ña saná'a na ndó'ó,
chi Níma Ndios sáná'a ña ndó'ó xa'a ndi'i
ñandaa. Ta ndi'i ña sáná'a Níma Ndios kúu
to'on ña ndaa ndino'o, ta nda lo'o on koó
ñavatá ká'an Níma Ndios. Ta ndi'i saá kivi
xíni ñó'ó koo ndó kutaku ndó ini Jesucristo.
Ta ñii ki'va ndatán Níma Ndios sáná'a ña
ndó'ó ndasaá kutaku ndó, ta saá xíni ñó'ó
va'a kutaku ndó.
28 Ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo,
ndatán yóo sa'ya i, saá yóo ndó, ta ndá-
to'on i xí'in ndó ña koo ndó kutaku ndó
ini Jesucristo, ta nda ñii kivi on sandakoo
ndó yichi ra. Ta saá tá kixaa kivi ndikó
ra ñoyívi yó'o, ta on vása kuyi'ví ndó noo
ra, ni on vása kuka'an noo ndó kuita ndó
noo ra. 29 Xíni yó Jesucristo kúu ñii taa
tandaa ndino'o, ta saá kúndaa ini yó ndí
ndi'i nivi na ké'é ñandaa ndatán yóo ña
ke'é Jesucristo, nayó'o kúu nasa'ya ndino'o
Ndios.

3

To'on yó'o ká'an ndí sa'ya Ndios
kúu nivi na ndíkon yichi ra

1 ¡Ndachun ndeé ní kí'vi ini Yivá yó Ndios
xíni ra mii yó! Saá chi sákunaní ra yó sa'ya
mii ra. Ta, ¡ndixa sa'ya Ndios kúu mii yó! Ta
nivi na ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o, on
vása nákoni na ndí sa'ya Ndios kúu yó, chi
nivi yó'o on vása xíni na Ndios. 2 Nañani
yó xí'in nákí'va yó, nivi na kí'vi ní ini i
xíni i kúu ndó, ta ndáto'on i xí'in ndó ndí
mii yó kúu sa'ya Ndios vitin. Ta saá ni,
on ta'án kundaa va'a ini yó ndasaá nduu
yó kivi ña vaxi ña kutaku yó ñoyívi nino
xí'in Ndios. Ta vitin kúndaa ini yó ndí kivi
ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta mii yó, nivi
na kándixa ña'á, nduu yó ndatán yóo ra.
Saá chi xí'in nduchu noo yó koni yó ra.
Ndatán mii káa ra, saá ndixa koni ndino'o
yó ra. 3 Ta ndi'i nivi na kúsii ini ndáti ña
ndikó Jesucristo, chi ndáa ini na ndí kivi
saá kundivi ña ndáti na, nivi yó'o chíkaa
na ndee xí'in mii na ña nduu na nivi na
on koó kuachi kuiso noo Ndios. Ta xa'a ña
ndíkon na Jesucristo kúu ña ké'é na saá, chi
Jesucristo kúu taa ta ndii ndino'o.
4 Ndi'i nivi na ké'é ña on vá'a kúu nivi
na yá'a ndoso noo ndayí Ndios ta ndíso na
kuachi noo ra. Saá chi ndi'i noo ña on vá'a
ké'é nivi kúu ña yá'a ndoso ndayí Ndios.
5 Xa xíni ndó ña kixaa Jesucristo ñoyívi yó'o
kúu xa'a ña kindaa ra kuachi ña ndíso nivi.
Ta nda lo'o on koó kuachi ndíso Jesucristo,
taa ta ndii ndino'o kúu ra. 6 Ta saá nivi
na ndixa ndíkon Jesucristo, tá ñii táku na
xí'in ra, ta nivi yó'o on vása ndíkon na yichi

noo ké'é na ña on vá'a. Ta nivi na ndíkon
yichi noo ké'é na ña on vá'a, nivi yó'o kúu
nivi na on ta'án nakutá'an xí'in Jesucristo,
ni on ta'án koni na ra. 7 Nañani yó xí'in
nákiva yó, ndatán yóo sa'ya mii i, saá yóo
ndó, ta ndáto'on i xí'in ndó ña on taxi ndó
ña sandá'ví nivi ndó'ó xí'in to'on vatá ña
on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña káchí saá:
Nivi na kísa ndivi ñandaa kúu nivi nandaa.
Ndatán yóo Jesucristo taa tandaa, saá yóo
nivi yó'o, na kúu na kísa ndivi ñandaa.
8 Ta nivi na on xiin sandakoo ke'é ña on
vá'a kúu nivi na ndíkon yichi noo xá'nda
chiño ñaníma ndiva'a, saá chi nda kivi nóó
ñaníma ndiva'a on vása sándakoo ña ké'é
ña ndi'i saá noo ña on vá'a. Ta xa'a ñayó'o
Ndios ti'ví ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o
ña sandi'i ra xa'a ndi'i chiño ña ké'é ñaníma
ndiva'a yó'o.

9 Tá ndixa sa'ya Ndios kúu yó, ta saá on
vása kua'an ka yó yichi noo xá'nda chiño
ña on vá'a noo yó, saá chi Ndios xa taxi ra
Níma ra ña táku ini yó, ta ndatán yóo ini
Ndios saá yóo ini yó vitin. Ta xa'a ñayó'o,
on vása kúchiño yó kutaku yó ké'é yó ña
on vá'a. Saá chi vitin táku yó ké'é yó ña
kóni Ndios. 10 Ta kúchiño kundaa ini yó
yu kúu sa'ya Ndios ta yu kúu sa'ya ñaníma
ndiva'a. Saá chi ndi'i nivi na on vása kísa
ndivi ñandaa, nayó'o sáná'a na ndí on siví
sa'ya Ndios kúu na. Ta ndi'i nivi na on vása
kí'vi ini xíni nañani na án nákiva na, on siví
sa'ya Ndios kúu nayó'o.

11 Ñayó'o kúu to'on Ndios ña xini so'o
yó nda kivi kixá'á yó kándixa yó Jesucristo,
to'on ña káchí saá: Kuki'vi ini yó koni
tá'an yó, káchí ña. 12 Ta on vá'a koo
yó ndatán nixiyo taCaín kuiya xina'á, chi
tayó'o nixika ra yichi ñaníma ndiva'a, ta
xa'ni ra ñani ra. Ta, ¿ndachun xa'ni ra ñani
ra? Ke'é ra saá xa'a ña kisa kuíni ini ra
xini ra ñani ra, chi ñani ra xitaku ra ké'é
ra ñandaa noo Ndios, ta taCaín yó'o xitaku
ra ké'é ra ña on vá'a.

13 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndó'ó kúu
nivi na táku ké'é ñandaa. Ta xa'a ña ké'é
ndó ñava'a saá, nivi na ndíkon yichi on vá'a
ñoyívi yó'o sáa ini na xíni na ndó'ó. Ta
nda lo'o on naka'nda ini ndó koni ndó ña
ké'é na saá. 14 Ta mii yó, nivi na kándixa
Jesucristo, kúu yó nivi na kí'vi ini xíni
tá'an. Ta xí'in ña ké'é yó saá kúndaa ini yó
ndí ndixa sandakoo va'a yó yichi on vá'a ña
salo'o sandi'i xa'a yó, níkúu, ta vitin kua'an
yó yichi noo ndixa táku ndino'o yó noo
Ndios. Ta ndi'i nivi na on vása kí'vi ini xíni
natá'an na, nivi yó'o, vará xíka ka na ñoyívi
yó'o, on vása táku na noo Ndios. 15 Ta ndi'i
nivi na sáa ini xíni natá'an na, ta nivi yó'o
ñii kiva kúu na xí'in nivi na xíka xá'ni inka
nivi. Ta xíni yó ndí ndi'i nivi na xíka xá'ni
inka nivi, on siví nivi na táku noo Ndios
kúu nayó'o. 16 Xíni ñó'ó kundaa ini yó xa'a
ñava'a ke'é Jesucristo xa'a yó, chi taxi xí'in
mii ra nixi'i ra xa'a kuachi yó. Ta ña ke'é ra
saá táxi ña kundaa ini yó ndasaá xíni ñó'ó
ndixa kuki'vi ini yó koni yó nañani yó xí'in
nákiva yó. Ta saá mii yó nivi na ndíkon
yichi Jesucristo, ñii kiva ndatán kí'vi ini ra
xíni ra mii yó, saá xíni ñó'ó kuki'vi ini yó
koni tá'an yó, ta taxi xí'in mii yó ña chindeé
tá'an yó tanda kivi yó xa'a nañani yó xí'in
nákiva yó. 17 Tá yóo natá'an yó na on koó
ña xíni ñó'ó ña kómí na, ta yóo sava mii yó
na kómí ña xíni ñó'ó natá'an yó yó'o, ta saá
va'a taxi yó ña xíni ñó'ó na nda'a na. Tá
on vása ké'é yó saá, ta ñayó'o kóni kachí ña
ndí on vása kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó
yó'o, ndatán Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mii
yó. 18 Nañani yó xí'in nákiva yó, ndatán
yóo sa'ya i yóo ndó, ta ndáto'on i xí'in ndó
ndí on vá'a kuiti ka'an yó kachí yó ndí kí'vi
ini yó xíni yó natá'an yó, chi xíni ñó'ó kasa
ndivi yó chiño ña sáná'a ndí ndixa kí'vi ini
yó xíni yó na.

19 Tá xí'in ña ndixa kí'vi ini yó xíni yó
natá'an yó, ta saá kúndaa ini yó ndí nivi
na ndixa ndíkon Ndios kúu yó, ta on vása
kúka'an noo yó noo ra, ta va'a yóo ini yó
noo ra. 20 Ta saá ni, tá níma yó chíkaa ña
kuachi xa'a mii yó, ta saá xíni ñó'ó kundaa
ini yó ndí ká'no ní ka yóo ini Ndios ña kasa
ká'no ini ra xa'a yó, ta Ndios xíni va'a ra
ndi'i ña yóo ini yó. 21 Ndó'ó kúu nivi na kí'vi
ní ini i xíni i, ta ndáto'on i xí'in ndó, káchí i
saá: Tá níma yó on vása chíkaa ña kuachi
sata yó noo Ndios, ta saá on vása kúka'an
noo yó noo Ndios, ta xí'in ña ndino'o ini yó
kuchiño yó ka'an yó xí'in ra. 22 Ta saá ndi'i
ña ndúkú yó noo Ndios, taxi ra ña nda'a
yó, saá chi kísa ndivi yó ña xá'nda chiño ra
noo yó, ta ké'é yó chiño ña kúsii ini ra xíni
ra. 23 Ta ñayó'o kúu ña xá'nda chiño Ndios
noo yó: Xíni ñó'ó kandixa yó Jesucristo,
taa ta kúu Sa'ya Ndios, ta xíni ñó'ó kuki'vi

ini yó koni yó natá'an yó, ñii ki'va ndatán
mii Jesucristo xa'nda chiño ra noo yó kivi
nixika ra ñoyívi yó'o. 24 Ta ndi'i nivi na kísa
ndivi ña xá'nda chiño Ndios, nivi yó'o táku
na ini Ndios ta Ndios táku ra ini nivi yó'o.
Ta ndixa kúndaa ini yó ndí táku Ndios ini yó
chi taxi ra Níma ra nda'a yó, ta ndixa táku
Níma ra ini yó.

4

To'on yó'o ndáto'on ndasaá kúchiño nakoni yó Níma Ndios

1 Nañani yó xí'in náki'va yó, ndó'ó kúu
nivi na kí'vi ní ini i xíni i, ta ndáto'on i xí'in
ndó ña on kandixa ndó ndi'i nivi na ká'an,
káchí na saá: "To'on ña taxi Níma Ndios
kúu ña ká'an ndi", káchí na. Ta xíni ñó'ó
koto ndoso ndó nivi yó'o xa'a ña kundaa ini
ndó án ndixa Níma Ndios kúu ña taxi to'on
ká'an na, chi yóo kua'a ní naprofeta vatá
na xíka ñoyívi yó'o vitin. 2 Ndáto'on i xí'in
ndó ndasaá kúchiño nakoni ndó tá ndixa
Níma Ndios kúu ña taxi to'on ña ká'an
nivi yó'o. Tá nivi yó'o ndákuiin na xa'a
Jesucristo, káchí na saá: "Jesucristo, kixaa
ra ñoyívi yó'o, ta xikuu ra nivi ndino'o xí'in
yikí koñu ñii ki'va ndatán yóo yikí koñu
mii yó", káchí na, ta saá kúndaa ini yó ndí
to'on ña ká'an na kúu ña taxi Níma Ndios
nda'a na. 3 Ta nivi na on xiin ka'an ndí
Jesucristo xikuu ra nivi ndino'o, ta xikomí
ra yikí koñu ndino'o, ñii ki'va ndatán yóo
yikí koñu mii yó, ta nivi yó'o on vása ká'an
na to'on ña taxi Níma Ndios nda'a na. Ta
nivi yó'o ká'an na ndasaá kuiti to'on ña taxi
níma ña sáa ini xíni Jesucristo. Xa xini so'o
ndó ndí ñii kivi kixaa níma yó'o, ña kúu ña
sáa ini xíni Jesucristo, ta vitin xa yóo ña,
xíka ña ñoyívi yó'o.

4 Ta ndó'ó, ndatán yóo sa'ya i, saá yóo
ndó, ta ndó'ó kúu nivi na ndíkon Ndios. Ta
xa kundeé ndó noo naprofeta vatá, na on
vása ká'an to'on Ndios. Ta mii ndó, xa'a
ña táku Níma Ndios ini ndó, xa kundeé ndó
noo navatá yó'o, saá chi Níma Ndios kúu
ña ndeé ní ka noo ñaníma ndiva'a ña xíka
ñoyívi yó'o. 5 Naprofeta vatá kúu nivi na
ndíkon yichi on vá'a ñoyívi yó'o, ta ká'an
na to'on ña taxi níma ña xá'nda chiño noo
yichi on vá'a yó'o. Ta saá nivi na ndíkon
yichi ñoyívi yó'o chíkaa so'o na to'on vatá
yó'o. 6 Ta mii yó, nivi na ndíkon Ndios
kúu yó, ta xa'a ñayó'o inka nivi na xa xíni
va'a Ndios, nayó'o chíkaa so'o na to'on ña
ká'an yó. Ta nivi na on vása ndíkon Ndios,
nivi yó'o on xiin na chikaa so'o na to'on ña
ká'an yó. Ta xí'in ña ké'é nivi saá, kúchiño
yó kundaa ini yó án Níma Ndios kúu ña táku
ini nivi yó'o, án níma vatá kúu ña táku ini
na.

To'on yó'o ká'an ndí Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra nivi

7 Nañani yó xí'in náki'va yó, kí'vi ní ini i
xíni i ndó'ó, ta ndi'i mii yó xíni ñó'ó kuki'vi
ní ini yó koni tá'an yó, saá chi Ndios kúu taa
ta táxi ndee nda'a yó ña ke'é yó saá. Ta ndi'i
nivi na kí'vi ini xíni natá'an na, nivi yó'o
ndixa kúu nasa'ya Ndios, ta kúu na nivi na
ndixa va'a xíni Ndios. 8 Ndi'i nivi na on
vása kí'vi ini xíni natá'an na, ta nivi yó'o on
vása xíni va'a na Ndios, chi ndixa ini Ndios
chútú ña xí'in ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndi'i
nivi. 9 Ta Ndios saná'a ra ndí ña ndixa ndaa
ní kí'vi ini ra xíni ra ndi'i yó, chi ti'ví ra
Sa'ya ra ta ñii laá noo ra, kixaa ra ñoyívi
yó'o, ta nixi'i ra xa'a kuachi yó, ta xa'a ña
ke'é ra saá kuchiño kutaku ndino'o yó ndi'i
saá kivi xí'in Ndios. 10 Vará kí'vi ní ini yó
xíni yó Ndios, ta mii yó on vása tóndaa yó
kundeé yó ña kuki'vi ini yó koni yó ra ñii
ki'va ndatán Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mii
yó. Saá chi Ndios saná'a ra ndasaá ndeé ní
kí'vi ini ra xíni ra mii yó, chi ti'ví ra Sa'ya
ra Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o, ta nisoko
xí'in mii ra xa'a kuachi yó.

11 Nañani yó xí'in náki'va yó, xa'a ña
kúndaa ini yó ndí Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra
mii yó, ta saá mii yó ndixa xíni ñó'ó kuki'vi
ní ini yó koni tá'an yó. 12 Nda ñii nivi on
ta'án koni na Ndios xí'in nduchu noo na,
ta saá ni, tá ndixa kí'vi ini yó xíni tá'an yó,
ta saá Ndios yóo ra táku ra ini yó, ta xí'in
ndee ra ñii ñii kivi mii yó va'a ka kuki'vi
ini yó koni tá'an yó, nda tondaa yó kuki'vi
ini yó koni tá'an yó, ndatán ñii ki'va kí'vi
ini Ndios xíni ra mii yó. 13 Ndixa Ndios
xa taxi ra Níma ra yóo ña táku ña ini yó.
Ta xí'in ña ke'é ra saá, kúndaa ini yó ndí
yóo yó táku yó ini Ndios ta Ndios yóo ra
táku ra ini yó. 14 Ta mii ndi, xí'in nduchu
noo ndi xini ndi Jesucristo kivi nixika ra
ñoyívi yó'o, ñakán ká'an ndi ndákuiin ndi
noo ndó ndí Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, ta
Ndios ti'ví ña'á ra kixaa ra ñoyívi yó'o xa'a
ña sakaku ra nivi noo ña on vá'a. 15 Ta ndi'i

nivi na ndino'o ini ká'an ña kándixa na ndí
Jesucristo kúu Sa'ya Ndios, Ndios yóo ra
táku ra ini nivi yó'o, ta nivi yó'o yóo na táku
na ini Ndios.
16 Xíni va'a yó ta kúndaa ini yó ndí ndixa
kí'vi ini Ndios xíni ra mii yó, saá chi ini
Ndios chútú ña xí'in ña kí'vi ndino'o ini ra
xíni ra ndi'i nivi. Ta ndi'i nivi na ñii ñii kivi
táku na xí'in ña kí'vi ini na xíni na Ndios,
ta xí'in ña kí'vi ini na xíni na natá'an na,
ta nivi yó'o, kúu nivi na yóo táku ini Ndios,
ta Ndios yóo ra táku ra ini nivi yó'o. 17 Ta
xí'in ña yóo Ndios táku ra ini yó, tondaa
yó kuki'vi ndino'o ini yó koni yó ra, ta saá
tuku tondaa yó kuki'vi ndino'o ini yó koni
yó natá'an yó. Ta ña táku yó saá, sáná'a yó
ndí táku yó ndatán xitaku Jesucristo ñoyívi
yó'o. Ta xa'a ña táku yó saá on kuyi'ví yó
kuita yó noo Ndios kivi ña kasa nani ra xa'a
kuachi nivi. 18 Tá ndixa kúndaa ini yó ndí
Ndios kí'vi ní ini ra xíni ra mii yó, ta tá kí'vi
ní ini yó xíni yó Ndios, ta tá kí'vi ní ini yó
xíni yó natá'an yó, ta ña ké'é yó saá on taxi
ña kuyi'ví ini yó noo Ndios. Saá chi ña yí'ví
ini nivi noo Ndios, káku ña noo ña yí'ví ini
na noo ña saxo'vi ra na xa'a kuachi na. Ta
saá tá yí'ví ini yó noo Ndios, ta kóni kachí
ñayó'o ndí on ta'án tondaa yó kuki'vi ini yó
koni yó natá'an yó ñii ki'va ndatán kí'vi ini
Ndios xíni ra mii yó.
19 Vitin kí'vi ini yó xíni yó Ndios chi
Ndios kúu taa ta si'na kixá'á kí'vi ini xíni
ra mii yó. 20 Tá yóo ñii nivi, ká'an na káchí
na saá: "Yi'i kí'vi ini i xíni i Ndios", ta saá ni,
nivi yó'o sáa ini na xíni na natá'an na, ta on
siví ñandaa kúu ña káchí nayó'o ña kí'vi ini
na xíni na Ndios. Saá chi tá on vása kí'vi ini
yó xíni yó nivi na va'a xíto yó xí'in nduchu
noo yó, ta saá on vása kúchiño yó kuki'vi ini
yó koni yó Ndios, taa ta on vása xíto yó xí'in
nduchu noo yó. 21 Mii Jesucristo xa'nda
chiño ra noo yó, káchí ra saá: "Ndi'i nivi na
kí'vi ini xíni na Ndios, nivi yó'o xíni ñó'ó
kuki'vi ini na koni na natá'an na", káchí ra.

5

Toon yó'o ká'an ndí nivi na ndíkon taJesús kúndeé na noo yichi on vá'a ñoyívi yó'o

1 Ndi'i nivi na kándixa ndí taJesús kúu
Cristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku ra mii yó,
ta nivi yó'o kúu sa'ya ndino'o Ndios. Ta
ndi'i nivi na ndixa kí'vi ini xíni na Yivá yó
Ndios, ta nivi yó'o, saá tuku kí'vi ini na xíni
na nivi na kúu sa'ya ra. 2 Tá kí'vi ini yó xíni
yó Ndios ta kísa ndivi yó ña xá'nda chiño ra
noo yó, ta xí'in ña ké'é yó saá, kúndaa ini yó
ndí ndixa kí'vi ini yó xíni yó nivi na ñii kúu
sa'ya Ndios xí'in yó. 3 Tá ndixa kísa ndivi
yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó, ta xí'in
ñayó'o sáná'a yó ndí ndixa ndino'o kí'vi
ini yó xíni yó ra. Ta ndi'i ña xá'nda chiño
Ndios noo yó on vása yo'vi ní kasa ndivi yó
ña. 4 Saá chi ndi'i mii yó, nivi na kúu sa'ya
Ndios, ndixa kúndeé yó noo yichi on vá'a
ñoyívi yó'o. Xa'a ña kándixa yó Jesucristo,
kómí yó ndee ña kúndeé yó noo yichi on
vá'a. 5 Saá chi nivi na kándixa Jesucristo
kúu Sa'ya Ndios, ndasaá kuiti nivi yó'o kúu
nivi na kúndeé noo yichi on vá'a ñoyívi
yó'o.

Toon yó'o ká'an ndí yóo uni ña ndákuiin xa'a Jesucristo

6 Jesucristo kixaa ra ñoyívi yó'o, ta yóo
uni ña táxi kundaa ini yó yu kúu ra. Saá
chi yóo takuií tá chichi Jesucristo, ta yóo
nii Jesucristo ña nixita, ta yóo Níma Ndios
ña ndákuiin xa'a Jesucristo, ta Níma Ndios
kúu ña ká'an toon ndaa ndino'o. 7 Ta saá
yóo uni ña ndákuiin xa'a Jesucristo ñoyívi
nino, ta ñii ña kúu Yivá yó Ndios, ta inka
ña kúu Toon Ndios, ta inka ña kúu Níma
Ndios, ta ña uni yó'o ñii laá kúu ña. 8 Ta
yóo uni ña ndákuiin xa'a Jesucristo ñoyívi
yó'o, ta ñii ña kúu Níma Ndios, ta inka
ña kúu takuií tá chichi Jesucristo, ta inka
ña kúu nii ña kee yikí koñu Jesucristo kivi
nixi'i ra nda'a tón cruz. Ta uni ñayó'o ñii
yóo yu'ú ña. 9 Mii yó kándixa yó toon ña
ká'an nivi xí'in yó, ta ña ndáya'ví ní ka kúu
toon ña ká'an Ndios. Saá chi mii Ndios
kúu taa ta ndákuiin xa'a Sa'ya ra Jesucristo.
10 Ta ndi'i nivi na kándixa Jesucristo taa
ta kúu Sa'ya Ndios, ta ini ñii ñii nivi yó'o
yóo toon ña ndákuiin xa'a ra. Ta nivi na
on vása kándixa toon ña ká'an Ndios xa'a
Jesucristo, nivi yó'o kóni kachí na ndí Ndios
kúu taa ta vatá, chi on xiin na kandixa na
ndí toon ña ká'an Ndios xa'a Sa'ya ra kúu
ñandaa. 11 Toon ña ndákuiin Ndios kúu
ña káchí saá: Ndios xa taxi ra ña ndino'o
kutaku yó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.
Kee'é ra saá xí'in yó chi kándixa yó Sa'ya ra
Jesucristo, taa ta táku ndino'o, ta ñii yóo yó
xí'in ra. 12 Ndi'i nivi na táku Jesucristo ini,
nayó'o kúu na táku ndino'o noo Ndios. Ta

nivi na on vása táku Jesucristo ini, nayó'o on vása táku na noo Ndios.

To'on yó'o ká'an ña ndí nivi na kándixa Jesucristo
kutaku ndino'o na ndi'i saá kivi

13 Táa i tutu yó'o ña xaa ña nda'a ndó, na
kúu nivi na kándixa Jesucristo, taa ta kúu
Sa'ya Ndios, chi kóni i ña kundaa ini ndó
ndí ndixa xa táku ndino'o ndó noo Ndios,
ta kutaku ndó xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.
14 Ta mii yó, nivi na kándixa Jesucristo,
ndino'o ndáa ini yó ña Ndios ndixa xíni so'o
ra ndi'i ña ndúkú yó noo ra. Tá ña ndúkú
yó noo Ndios kúu ñava'a, ña ñii kúu xí'in
ña kóni mii ra, ta saá ndixa chíkaa so'o ra
to'on ká'an yó xí'in ra. 15 Ndixa kúndaa ini
yó ndí Ndios xíni so'o ra ndi'i ña ndúkú yó
noo ra, ta xa'a ñayó'o, ndáa ini yó ndí Ndios
xa taxi ra nda'a yó ña kúu ña ndúkú yó noo
ra.
16 Tá xíto yó ñii natá'an yó na kándixa
Jesucristo ké'é na ña on vá'a, ta saá va'a
ná ndukú yó noo Ndios xa'a na. Ta saá
Ndios kúchiño kasa ká'no ini ra xa'a nayó'o,
ta taxi ra ña va'a nakutá'an tuku na xí'in
ra. To'on yó'o ká'an i xa'a nivi na on vása
ní-ki'vi kuachi ndeé ña sandi'i xa'a na noo
Ndios. Saá chi ndixa yóo kuachi ndeé ní
ña sandi'i xa'a nivi noo Ndios, ta on vása
ká'an i ña ndukú yó noo Ndios ña kasa
ká'no ini ra xa'a kuachi yó'o. 17 Ndi'i saá
noo ña on vá'a ké'é nivi, ñayó'o kúu kuachi
noo Ndios. Ta saá ni, on siví ndi'i ña on vá'a
ké'é nivi kúu kuachi ña sandi'i xa'a na noo
Ndios.
18 Ta mii yó, nivi na ndixa ndíkon Ndios,
on vása táku ka yó ké'é yó ña on vá'a.
Saá chi Jesucristo, taa ta kúu Sa'ya Ndios
ndáa ra mii yó, nivi na kándixa ña'á, ta
saá ñaníma ndiva'a on vása kúchiño ka ña
sandá'ví ña mii yó.
19 Xíni yó ndí sa'ya Ndios kúu mii yó, ta
táku yó tixin ndee ra. Ta nivi na ndíkon
yichi on vá'a ñoyívi yó'o, nayó'o táku na
tixin ndee ñaníma ndiva'a ká'no.
20 Xíni yó ndí kixaa Jesucristo Sa'ya
Ndios ñoyívi yó'o, ta xa taxi ra ña koni va'a
yó Ndios taa ta kúu tandaa ndino'o. Ta
saá vitin táku yó ini Sa'ya Ndios, ta kúu
Jesucristo. Jesucristo kúu Ndios ndino'o,
ta kúu ra taa ta ndino'o táku ndi'i saá kivi.
21 Nañani yó xí'in nákí'va yó, ndó'ó yóo ndó
ndatán yóo sa'ya i, ta ndáto'on i xí'in ndó
to'on ña xíni ñó'ó ní, ña káchí saá: Kasa
kuenda xí'in mii ndó ña on kasa to'ó ndó,
ni on kasa ká'no ndó nda ñii ñaídolo, ni nda
ñii ñaimagen, chi ndi'i ñayó'o kúu ndios
vatá. Saá ná koo ña.

Tutu ñaovi nitaa taJuan ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

Xí'in to'on yó'o taJuan ká'an ra chíndeé ra nivi na kándixa Jesucristo na táku inka ñoo

1 Yi'i, taa ta kúu taxikua'a, táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó, na kúu nivi na nakaxin Ndios ña kandixa ndó Jesucristo ta kundikon ndó yichi ra. Ndino'o ini i kí'vi ini i xíni i ndó'ó, ta on siví ñii laá yi'i kí'vi ini i xíni i ndó'ó, ta ndi'i nivi na xa xíni va'a yu kúu ñandaa, ñii káchí saá nivi yó'o kí'vi ini na xíni na ndó'ó. 2 Saá chi yóo ñandaa táku ña ini yó vitin, ta kutaku ka ña ini yó ndi'i saá kivi ña vaxi, ta xa'a ña kómí yó ñandaa yó'o, kí'vi ini yó xíni tá'an yó. 3 Yivá yó Ndios xí'in Sa'ya ra Jesucristo, ¡ná ke'é ra kua'a ní ñava'a xí'in yó! ¡Ná kundá'ví ini ra koni ra mii yó! Ta, ¡ná taxi ra ña kunakaa ñava'a ini yó! Ta, ¡va'a ná kundikon yó yichi ñandaa, ta ndixa ná kuki'vi ini yó koni tá'an yó!

To'on yó'o ká'an ña ndí xíni ñó'ó kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó

4 Kúsii ní ini i chi xa nakutá'an i xí'in sava ndó'ó, nivi na kándixa Jesucristo, ta saá kúndaa ini i ndí ndó'ó kúu nivi na va'a ndíkon yichi ñandaa. Ta ñii ki'va ndatán yóo ña xá'nda chiño Yivá yó Ndios noo yó kasa ndivi yó, saá yóo ña kísa ndivi ndó. 5 Ta vitin, nañani yó xí'in nákí'va yó, xáku ndá'ví i noo ndó ndí ndixa kuki'vi ní ini yó koni tá'an yó. To'on yó'o on siví ñii to'on xaá ña xá'nda chiño i noo ndó kúu ña, chi ñii káchí kúu ña xí'in ña xa xini so'o yó nda kivi kixá'á kándixa yó Jesucristo. 6 Tá ndixa kí'vi ini yó xíni yó natá'an yó, ta xí'in ña ké'é yó saá sáná'a yó ndí kísa ndivi yó ña xá'nda chiño Ndios noo yó. Saá chi nda kivi kixá'á ndó kandixa ndó Jesucristo tanda vitin, xa xíni so'o ndó to'on ña xá'nda chiño ra noo yó, ña káchí saá: Xíni ñó'ó kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó Ndios, ta kutaku yó xí'in ña kuki'vi ini yó koni yó natá'an yó.

7 Ñoyívi yó'o xa xíka kua'a ní nivi na kóni sandá'ví ndó'ó xí'in to'on ña vatá ká'an na. Nivi yó'o kúu nivi na on xiin ka'an ndí Jesucristo xikuu ra nivi ndino'o, ta xikomí ra yikí koñu ndino'o, ñii ki'va ndatán yóo yikí koñu mii yó. Ta nivi na on vása kándixa saá, kúu nivi na kóni sandá'ví ndó'ó, ta kúu na nivi na sáa ini xíni na Jesucristo. 8 Kasa kuenda va'a xí'in mii ndó ña on kandixa ndó to'on vatá ña ká'an nivi yó'o. Saá chi tá kandixa ndó ñavatá yó'o, yiyo ní koto on naki'in ndó ndi'i ñava'a ña kóni Ndios taxi ra nda'a ndó.

9 Ndi'i nivi na sandakoo yichi Jesucristo ta kua'an na inka yichi, ta ña ké'é na saá sáná'a ña ndí Ndios on vása yóo ra táku ra ini nivi yó'o. Ta nivi na ñii ñii kivi va'a ndíkon na yichi Jesucristo, ta saá Yivá yó Ndios yóo ra táku ra ini nivi yó'o, ta saá tuku Sa'ya ra Jesucristo yóo ra táku ra ini na. 10 Tá yóo nivi na kixaa noo ndó, ta nivi yó'o saná'a na ndó'ó inka to'on ña on vása yóo yu'ú xí'in to'on ña saná'a Jesucristo mii yó, ta saá on naki'in ndó nivi yó'o xí'in ña on vá'a sáná'a na, ni on ka'an ndó kachí ndó xí'in na saá: "Va'a ya'a ndó koo ndó ve'e ndi xí'in ndi." On kachí ndó saá xí'in na. 11 Saá chi táná ka'an ndó to'on ña va'a naki'in ndó nivi vatá yó'o, ta ña ké'é ndó saá kóni kachí ña ndí ñii káchí yóo yu'ú ndó xí'in ña on vá'a ké'é na.

To'on yó'o ká'an ndí taJuan kóni ra ko'on ra koto ra nivi na naki'in tutu yó'o

12 Yóo kua'a ní ka ña kóni i ndato'on i xí'in ndó, ta on taa ka i ña noo tutu. Ndáti i ndí yachi ní xaa i nda noo yóo ndó ña ka'an tá'an yó, ta saá nakutú ndi'i ini yó xí'in ñasii ní.

13 Ndi'i nivi na kándixa Jesucristo na táku ñoo yó'o noo yóo i vitin, nivi yó'o kúu na nakaxin Ndios kundikon na ra, ta vitin nayó'o tí'ví na to'on xaa ña nda'a ndó ña chindeé na ndó'ó, na kúu nivi na kándixa Jesucristo. Saá ná koo ña.

Tutu ñauni nitaa taJuan ña ti'ví ra xaa ña nda'a taGayo

Xí'in to'on yó'o taJuan chíndeé ra taGayo

1 Yi'i kúu taxikua'a, ta táa i tutu yó'o xaa
ña nda'a yó'ó taGayo, ta kúu taa ta kí'vi
ndino'o ini i xíni i.
2 Ñani yó, xíni i ndí ndixa va'a yóo
níma ún noo Ndios. Ta ñii ki'va ndatán
va'a yóo níma ún, saá kóni i ña va'a koo
yikí koñu ún, ña nda lo'o on kundeé kue'e
xí'in ún. 3 Sava nañani yó na kándixa Jesu-
cristo xa kixaa na noo i, ta kúsii ní ini i ña
xini so'o i ña ká'an na ndáto'on na ñava'a
xa'a ún, chi káchí na ndí vivíi kua'an ún
yichi ña ndaa. 4 To'on yó'o kúu ña sákusii
ní ini i, saá chi ndatán yóo sa'ya i ta kí'vi
ní ini i xíni i, saá yóo ún noo i. Ta kivi xíni
so'o i ndí nivi na yóo ndatán yóo sa'ya i
noo i, va'a kua'an nayó'o yichi ña ndaa, ta
to'on yó'o kúu ña sákusii ní ka ini i.

To'on yó'o ká'an
ndí taGayo va'a kísa ndivi ra chiño Jesucristo

5 Ñani yó, va'a ní kísa ndivi ún chiño Je-
sucristo. Saá chi ndi'i saá yichi chíndeé ún
nañani yó na kúu na kee inka xiiña, ta
kivi xáa nayó'o noo ún. Vará nda ñii yichi,
on ta'án kutá'an ún xí'in nañani yó yó'o,
ta kivi xáa na noo ún, ta táxi ún nda'a na
ña xíni ñó'ó na. 6 Ta sava nañani yó yó'o
na xa chindeé ún, kixaa na noo nákutá'an
ndi ña kísa ká'no ndi Ndios, ta ndato'on
na xí'in ndi ndasaá va'a saná'a ún ña ndixa
kí'vi ní ini ún xíni ún na. Ta vitin xa
nixaa tuku nayó'o noo ún, ta xáku ndá'ví i
ndúkú i noo ún ña chindeé tuku ún na, ta
taxi ún nda'a na ña xíni ñó'ó na ña ko'on
na inka xiiña. Ta xí'in ña ke'é ún ñava'a
saá, ndixa sakusii ún ini Ndios. 7 Nañani yó
yó'o, na chíndeé ún, kúu nivi na kee ñoo
mii na xa'a ña kua'an na kasa ndivi na chiño
Jesucristo, ta on vása xiin na naki'in na
si'ún ya'vi na nda'a inka nivi na on vása
kándixa Jesucristo. 8 Ta xa'a ñayó'o, mii
yó, na kúu nivi na kándixa Jesucristo, xíni
ñó'ó chindeé yó nañani yó yó'o ña kee na
ko'on na ndato'on na to'on ña ndaa xa'a
Jesucristo. Ta xí'in ña chíndeé yó nayó'o
kóni kachí ña ndí ñii káchí kísa chiño yó
xí'in na xa'a yichi ña ndaa.

To'on yó'o ká'an ña
ndí taDiótrefes kúu taa ta ké'é ña on vá'a

9 Xa ti'ví i ñii tutu kua'an ña nda'a
nañani yó xí'in náki'va yó na nákutá'an
xí'in ún xa'a ña kísa ká'no ndó Ndios. Ta
taDiótrefes kóni ra kuu ra ta ká'no ní ka
noo ndi'i nañani yó xí'in náki'va yó na
nákutá'an ñoo noo táku ún, ta xa'a ñayó'o,
on xiin ra chikaa so'o ra to'on ña ká'an ndi,
ni on xiin ra kasa ndivi ra ña ndúkú ndi noo
ra. 10 Ta saá tá tondaa kivi xaa i noo ndó,
ta ka'an i xí'in taDiótrefes yó'o xa'a ndi'i ña
on vá'a ké'é ra, chi xáta ní'nó ní ra to'on ña
vatá xa'a ndi. Ta saá ni, on vása xáa ini ra
ké'é ra ña on vá'a yó'o, ta tuku inka ña on
vá'a ké'é ra kúu ña on xiin ra va'a naki'in
ra nañani yó kivi kíxaa na noo ra xa'a ña
ndato'on na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo.
Ñoo noo táku ún yóo sava nivi na kándixa
Jesucristo, ta taDiótrefes yó'o sási ra noo na
kándixa Jesucristo yó'o, ña on xiin ra taxi
na ña xíni ñó'ó noo nañani yó na kíxaa noo
na. Nda víka, taDiótrefes táxin va'a ra nivi
na kóni chindeé nañani yó na kixaa noo na,
ta on vása táxi ka ra ña ki'vi tuku na ini ve'e
noo nakutá'an nañani yó xí'in náki'va yó
xa'a ña kasa ká'no na Ndios.

To'on yó'o ká'an ndí taDemetrio kúu taa ta va'a

11 Ñani yó, yó'ó kúu taa ta kí'vi ní ini i
xíni i, ta ká'an i xí'in ún ña on kundikon ún
yichi nivi na ké'é ña on vá'a, ta va'a ka
kundikon ún yichi nivi na ké'é ñava'a. Saá
chi nivi na ké'é ñava'a kúu sa'ya Ndios, ta
nivi na táku ké'é ña on vá'a, nivi yó'o on
ta'án koni na Ndios.
12 Ta taDemetrio kúu taa ta va'a ní, ta
kánóo síkón to'on va'a xa'a ra noo ndi'i
nivi, ta ndixa tayó'o va'a ndíkon ra yichi ña
ndaa. Ta mii ndi, ndixa ndákuiin ndi ká'an
ndi to'on va'a xa'a ra, ta mii ún, xíni ún ndí
to'on ña ká'an ndi kúu ñandaa.

To'on yó'o ká'an ña
ndí taJuan ndáti ra yachi ní xaa ra noo yóo taGayo

13 Yóo kua'a ní ka to'on ña kóni i ka'an i
xí'in ún, ñani yó, ta on xiin i taa i ndi'i ña
noo tutu yó'o. 14 Saá chi ndáti i ña yachi ní
xaa i noo yóo ún, ta saá kuchiño ka'an tá'an
yó xa'a ndi'i ña xíni ñó'ó.

15 Ndios ná taxi ra ñavaa'a koo ini ún. Ta
nañani yó xí'in nákii'vaa yó na kándixa Jesu-
cristo na tákuu ñoo yó'o xí'in ii, tí'ví na too'on
ña chindeé na yó'ó. Ta ndúkú ii nooo ún
ña chindeé ún ñii ñii niivi na kándixa Jesu-
cristo, na kúu na nákutá'an xí'in ún xaa'aa ña
kísa ká'no ndó Ndios.

Tutu ña nitaa taJudas ña ti'ví ra kua'an nda'a nivi na kándixa Jesucristo

TaJudas ti'ví to'on yó'o
kua'an ña chindeé ra nivi na kándixa Jesucristo

1 Yi'i, taJudas, taa ta kísa chiño noo
Jesucristo kúu i, ta ñani i kúu taSantiago.*
Ta táa i tutu yó'o xaa ña nda'a ndó'ó nivi
na nakaxin Yivá yó Ndios ña kundikon ndó
ra. Ndó'ó kúu na kí'vi ní ini ra xíni ra, ta
Jesucristo ndáa ra ndó'ó noo ña on vá'a.
2 Ná ke'é Ndios ví'í ní ka ñava'a xí'in ndó,
ta ná taxi ra ñava'a koo ini ndó. Ta ná kutú
ndaa ini ndó xí'in ndi'i ñava'a yó'o, ta xí'in
ndi'i ña kí'vi ní ini ra xíni ra ndó'ó.

To'on yó'o ká'an xa'a nataa na sáná'a to'on Ndios
ña xa nasama na
(2 Pedro 2:1-17)

3 Nañani yó xí'in nákiva yó, na kí'vi
ní ini i xíni i kúu ndó'ó. Xa na'á kúu ña
xani sini i taa i ñii tutu xaa ña nda'a ndó,
chi kóni i ndato'on ka i xí'in ndó xa'a ña
sakaku Ndios mii yó noo ña on vá'a. Ta on
kúchiño i ke'é i saá, chi vitin ña xíni ñó'ó ka
kúu ña taa i tutu yó'o ña xáku ndá'ví i noo
ndó ña chikaa ndó ndee ña on taxi ndó inka
nivi nasama na ñandaa, ña kúu ña ndixa
ndáa ini yó ña sakuá'á yó xa'a Jesucristo.
Ta nda'a mii yó nivi na kándixa Jesucristo,
Ndios taxi ra ñandaa yó'o ñii laá kuiti yichi,
ta kundeé ñandaa yó'o koo ña ndi'i saá kivi
vaxi. 4 Ndáto'on i ñayó'o xí'in ndó saá chi
yóo sava nataa on vá'a, ta nayó'o xíni ní
na ndasaá sandá'ví na ndó'ó, ta saá nataa
yó'o kuan ki'vi na ma'ñó ndó, ta sáná'a na
káchí na ndí mii yó na kándixa Jesucristo
kúchiño ki'vi yó kuachi, ta on kundi'i ní ini
yó xa'a ña on vá'a ké'é yó, chi saá ni Ndios
kasa ká'no ini ra xa'a kuachi yó. Ta to'on
Ndios ña nitaa na xina'á ká'an ña xa'a nataa
yó'o ndí na xa ndíso kuachi kúu na, ta ko'on
na noo xo'vi ní na, chi on xiin na kasa ndivi
na to'on ña xá'nda chiño Jesucristo, ta kúu
ñii laá taKá'no ta xá'nda chiño ra noo yó.

5 Xa xíni va'a ndó yukía nindo'o nañoo
Israel xina'á. Ta kóni i vitin sanaká'án i
ndó'ó ndí vará Ndios sakaku ra naIsrael
yó'o noo nañoo Egipto, ta sandi'i ra xa'a
ndi'i naIsrael na xikuu na ni-xiin kandixa
to'on ña nika'an ra xí'in na. 6 Ta yóo inka
ña sánaká'án i ndó'ó ña kúu ña ká'an xa'a
naángel, na ni-xiin kasa ndivi chiño ña
xa'nda chiño Ndios noo na, ta ni-xiin na
kutaku ka na noo nika'an Ndios xí'in na
kutaku na, saá chi ndukú na kasa ndivi na
inka chiño ña kóni mii na. Ta xa'a ña on
vá'a yó'o, Ndios taxi ra ña nó'ni na ñó'o na
ñii xiiña noo naa, ña ndáti na anda kixaa
kivi ña kasa nani ra xa'a ndi'i ña kuva'a.
7 Ndatán kisa toon naángel yó'o noo Ndios,
saá kisa toon nivi nañoo Sodoma xí'in nivi
nañoo Gomorra xí'in inka kua'a nivi na ñoo
yatin yó'o kuiya xina'á. Saá chi nataa ñoo
yó'o niki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on siví
kúu ñásí'í na, ta náña'a niki'vi ná kuachi
xí'in nataa na on siví yii ná kúu, ta nivi yó'o
ke'é na ndi'i saá noo ñakini xí'in tá'an na.
Ta xa'a ña on vá'a ke'é na, Ndios sandi'i
ra xa'a ñanoo yó'o xí'in ño'o xíxi ña kee
ñoyívi nino. Ndi'i ñayó'o sáná'a ña mii yó
ña kundaa ini yó ndasaá kundo'o nivi na on
xiin chikaa so'o to'on xá'nda chiño Ndios.
Nanivi yó'o ko'on na xo'vi na noo xíxi ño'o
ndi'i saá kivi ña vaxi.

8 Ñii ki'va saá, kúu ña on vá'a ké'é nataa
na sáná'a to'on Ndios ña nasama na. Ta
nataa yó'o kándixa na ta kísa ndivi na ndi'i
ña ndáto'on xani xí'in na, ta kísa ndivi na
ndi'i ña on vá'a ña kúu ña on vása kísa to'ó
na yikí koñu na, ta chíkaa nino na to'on ña
xá'nda chiño Ndios, ta ká'an na to'on ña
kusiki na ta kándiva'a na xa'a ndee ná'no
ña yóo noo síkón. 9 Ta kuiya xina'á, ta ni
nda mii ñaMiguel, ñaángel ká'no noo ndi'i
naángel, ni-xiin ña ka'an ña to'on ndiva'a
xí'in ñaníma ndiva'a ká'no, kivi káni tá'an
ovi ñayó'o xa'a yukú ñii ñayó'o naki'in yikí
koñu taMoisés. Ta ñaángel Miguel ndasaá
kuiti nika'an ña xí'in ñaníma ndiva'a, káchí
ña saá: "¡Ndios ná saxo'vi ra yó'ó!" 10 Ta
nataa na sáná'a to'on Ndios ña nasama na,
nda lo'o on vása yí'ví na ká'an na to'on
ndiva'a xa'a ndi'i ña on vása kúndaa ini
na. Ta táku na ndatán táku kiti tíyukú, chi
tíyó'o ké'é rí ndi'i noo ña kóni rí, ta on vása
kúndaa ini rí yu kúu ña va'a án yu kúu ña
on vá'a. Ta nataa na ké'é saá, sátiví na ndi'i
xí'in mii na xa'a ña on vá'a ké'é na.

11 ¡Ndá'ví ní nataa yó'o! Chi ndíkon na

* 1:1 TaSantiago, inka kivi ra kúu Jacobo.

yichi̱ ta̱Caín, ta̱ kúu ta̱ xa̱'ni ñani mi̱i ra
xi̱na̱'á. Ta xa̱'a̱ ña kútoo ní na kukomí
na si̱'ún, ké'é na ña o̱n vá'a nda̱tán ke̱'é
ta̱Balaam kui̱ya̱ xi̱na̱'á. Ta nda̱tán ni̱xi'i̱
ta̱Coré kui̱ya̱ xi̱na̱'á xa̱'a̱ ña toon ní ni̱xi̱yo
ini ra, saá ndi'i xa̱'a̱ nata̱a yó'o xa̱'a̱ ña toon
ní ini na. 12 Ki̱vi̱ nákutá'an ndó kuxu ndó
xí'in tá'an ndó xa̱'a̱ ña náká'án ndó ndasaá
ni̱xi'i̱ Jesucristo xa̱'a̱ ndó, ta nata̱a yó'o na
kúu na sáná'a to̱'on Ndios ña na̱sama na,
kíxa̱a na no̱o̱ xíxi ndó ta kí'vi na, ta xíxi na
ta xí'i na nda̱tán káchí ini mi̱i na, ta nda̱ lo'o
o̱n vása kísa to̱'ó na ndó'ó ni o̱n vása kísa
to̱'ó na Ndios. Ta ña ké'é na saá sáti̱ví ña
viko̱ no̱o̱ nákutá'an ndó xíxi ndó. Ta nda̱tán
yóo vi̱ko̱ yaa no̱o̱ síkón ni̱no ka̱a ña kúu vi̱ko̱
vi̱chí ña o̱n ko̱ó sa̱vi̱ sákoon, ta kua̱'a̱n ña
yó'o ta kua̱'a̱n ña ka̱a ké'é ta̱chi̱ xí'in ña, saá
yóo nata̱a yó'o. Ta nda̱tán yóo yito̱n, tón o̱n
ko̱ó kui̱'i kóon nda'a̱, saá yóo nata̱a yó'o, ta
inka̱ ni̱vi to̱'on na yito̱n yó'o ta̱nda̱ tio'o nó
ta̱va na, ña ndi'i ndino'o xa̱'a̱ yito̱n yó'o, ta
ñii ki̱'va saá ndi'i xa̱'a̱ nata̱a o̱n vá'a yó'o.
13 Ta nda̱tán yóo ña ké'é takuií mi̱ni ki̱vi̱
ñii sísо̱ kini ndeé kánda rá, ta táva rá ndi'i
mi̱'í kini ñó'o ini rá, saá yóo ña ké'é nata̱a
o̱n vá'a yó'o. Saá chi ñakini ñó'o ini nata̱a
na o̱n vá'a yó'o kée ña ta tívi ña xíto inka̱
ni̱vi. Ta nda̱tán yóo ki̱mi yé'e tí sándakoo
no̱o̱ xi̱ndo̱o rí, ta kée rí kua̱'a̱n xíká rí nda̱
mi̱i ko̱yo rí no̱o̱ naa, saá yóo nata̱a na sáná'a
to̱'on Ndios ña na̱sama na, chi Ndios xa
chi̱ndú'u̱ ra xa̱'a̱ nata̱a yó'o ña kutaku̱ na
no̱o̱ naa ní ndi'i saá ki̱vi̱ ña va̱xi.

14 Ta ta̱Enoc ta̱ kúu sa̱'ya ñani síkuá
ta̱Adán,† ni̱ka̱'a̱n ndoso ra xa̱'a̱ nata̱a na
sáná'a to̱'on Ndios ña na̱sama na, káchí ra
saá: "¡Koto ndó! Xa va̱xi ta̱Ká'no no̱o̱ yó,
va̱xi ra xí'in kua̱'a̱ ní mil naángel. 15 Va̱xi
ra ña kasa nani ra xa̱'a̱ kua̱chi ndi'i ni̱vi
ñoyívi yó'o, ta saxo̱'vi̱ ra ndi'i ni̱vi na kini
xi̱taku̱, ta ndixa saxo̱'vi̱ ra na xa̱'a̱ ndi'i ña
o̱n vá'a ke̱'é na ñoyívi yó'o, ta saxo̱'vi̱ ra
ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ ndi'i to̱'on ndiva̱'a ni̱ka̱'a̱n na
xa̱'a̱ Ndios", káchí ta̱Enoc. 16 Nata̱a o̱n vá'a
yó'o kúu na ká'a̱n kuáchí ní yu'u̱ ndi'i saá
ki̱vi̱, ta xíto ndaa na ndasaá yóo ñii ñii ni̱vi
ta kándiva̱'a na xa̱'a̱ na, ta nata̱a o̱n vá'a
yó'o ndasaá kuiti ké'é na ña káchí ini mi̱i
na. Ta ká'a̱n na to̱'on ña kísa ká'no xí'in mi̱i
na, ta ndasaá kuiti xa̱'a̱ ña kóni na naki'in
na ñava̱'a nda'a̱ ni̱vi kúu ña ká'a̱n na to̱'on
livi xí'in nayó'o, chi o̱n si̱ví ña ndino'o ini
na kúu ña ká'a̱n na saá.

To̱'on yó'o ká'a̱n xa̱'a̱ ña o̱n sandakoo yó yichi̱ Ndios

17 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki̱'-
va̱ yó, ndó'ó kúu ni̱vi na kí'vi ní ini i̱
xíni i̱. Naká'án ndó to̱'on ña ni̱ka̱'a̱n ndoso
naapóstol na ki̱sa chiño no̱o̱ Jesucristo, Ta̱a
ta̱Ká'no no̱o̱ yó, 18 chi ni̱ka̱'a̱n na saá xí'in
ndó: "Tá xa yatin va̱xi ki̱vi̱ sondí'í ñoyívi
yó'o, ta kutaku̱ ni̱vi na kuaku̱ ndaa xa̱'a̱
to̱'on va̱'a ña ká'a̱n xa̱'a̱ Jesucristo, ta kusiki
na ndó'ó ni̱vi na kándixa ra, ta nayó'o
ndasaá kuiti kutaku̱ na ke'é na ndi'i saá
no̱o̱ ña o̱n vá'a ña káchí ini mi̱i na", káchí
naapóstol xí'in ndó. 19 Ta vitin táku̱ ni̱vi o̱n
vá'a yó'o xí'in ndó, ta nayó'o kúu na sákani
tá'an ndó'ó ña ná ta̱'vi̱ tá'an ndó, chi ni̱vi
o̱n vá'a yó'o ndasaá kuiti ndíko̱n na kísa
ndivi na ña kútoo yi̱kí ko̱ñu mi̱i na, ta o̱n
ko̱ó Níma̱ Ndios táku̱ ini na.

20 Ta ndó'ó, nañani yó xí'in náki̱'va̱ yó,
vitin va̱'a ndáa ini ndó Ndios, ta o̱n san-
dakoo ndó chíka̱a ndó ndee̱ xí'in tá'an ndó
ña vivíi kua'no ka̱ ndó xí'in ña ndáa ini ndó
ra, ta ndino'o ka̱ kandixa ndó to̱'on yi̱i ña
ká'a̱n xa̱'a̱ ra. Ta taxi xí'in mi̱i ndó ña ná
chindeé Níma̱ Ndios ndó'ó ña va̱'a ka̱'a̱n
ndó xí'in Ndios. 21 Kutaku̱ ndó ta ko̱'o̱n ndó
yichi̱ no̱o̱ kí'vi ní ini Ndios xíni ra ndó'ó, ta
ndixa ná kundaa ní ini ndó naki'in ndó ña
kutaku̱ ndó ndi'i saá ki̱vi̱ xí'in Jesucristo,
Ta̱a ta̱Ká'no no̱o̱ yó, chi ta̱a ta̱ kúndá'ví ní
ini xíni mi̱i yó kúu ra.

22 Ta ndó'ó, kundá'ví ní ini ndó koni
ndó ni̱vi na o̱n vása kútu̱ kua̱'a̱n yichi̱ Je-
sucristo, ta chindeé ndó nayó'o ña ndino'o
ka̱ kandixa na Jesucristo. 23 Ta chindeé ndó
ni̱vi ña o̱n ko̱'o̱n na nda̱ya no̱o̱ xíxi̱ ño'o̱
ndi'i saá ki̱vi̱ ña xo̱'vi̱ ní na. Kundá'ví ini
ndó koni ndó ni̱vi na yo̱'vi̱ ní xó'vi̱ táku̱
ñoyívi yó'o, ta koto va̱'a ndó xí'in mi̱i ndó
ña nda̱ lo'o o̱n ke'é ndó ña o̱n vá'a ké'é ni̱vi
o̱n vá'a ñoyívi yó'o.

Xí'in to̱'on yó'o ta̱Judas kísa ká'no ra Ndios

24 Ná kasa ká'no yó Ndios, chi kómí ra
ndee̱ ña chindeé ra mi̱i yó ña o̱n sandakoo
yó yichi̱ ña nda̱a̱ ra ña kándixa yó. Ta kixa̱a
ki̱vi̱ ña kuita yó no̱o̱ ra no̱o̱ yóo ndi'i ñalivi
ká'no, ta xí'in ndee̱ ra ndasa ra ña nduu yó
ni̱vi na ndii, ni̱vi na o̱n ko̱ó ka̱ kua̱chi ndíso,

† 1:14 Ta̱Adán xi̱komí ra ñii ta̱a sa̱'ya ñani síkuá ra, ta ta̱a yó'o xi̱komí ra ñii sa̱'ya ñani síkuá ra, ta̱ na̱ní Enoc.

ta kutú ndaa ñasii ini yó kivi saá. 25 Ná kasa
ká'no yó taa ta kúu ñii laá Ndios, ta ñii laá
mii ra kúu tandíchí ndino'o, ta kúu ra Taa
ta Sákaku mii yó. Ná kundaa va'a ini yó ndí
Ndios kúu taká'no ní ta kómí ra ndi'i ndee
ta kómí ra ndi'i ndayí. Ta xa'a ñayó'o ndixa
kasa ká'no yó Ndios kivi vitin xí'in ndi'i saá
kivi ña vaxi. Saá ná koo ña.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña sạnatịvi Jesucristo nọọ taJuan*

Ñayó'o kúu ña sạnatịvi Jesucristo nọọ taJuan
xạ'ạ ña kundivi ña kịvị ña vạxi

1 Tọ'on yó'o kúu ña sạná'a Jesucristo yị'ị taJuan. Saá chi si'na Ndios tạxi ra tọ'on yó'o ndạ'ạ Jesucristo xạ'ạ ña ndatọ'on ra xí'in nịvi na ndíkọn yichị ra yukía kooo xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi kịvị ña yatin ní vạxi. Ta Jesucristo tạxi ra ña kúndạạ ini ị xạ'ạ ndi'i ñayó'o, chi tị'ví ra ñii ñaángel kịxạạ ña nọọ yị'ị ña saná'a ña ndi'i ñayó'o nọọ ị. 2 Ta vitin yị'ị ndatọ'on ị xí'in ndó tọ'on ña ndạạ ña ndákuiịn xạ'ạ ndi'i ña sạná'a ñaángel nọọ ị, ta tọ'on yó'o kúu tọ'on Ndios ña ndạtọ'on Jesucristo xí'in ị.

3 Ta nịvi na ka'vi tọ'on yó'o nọọ inkạ nịvi, ndixa koo ñasịị ní ini nayó'o. Ta ndi'i nịvi na chikạạ sọ'o ta kandixa na tọ'on yó'o, ndixa koo ñasịị ní ini nayó'o. Saá chi tọ'on yó'o káku ña Nímạ Ndios, ta ká'ạn ña xạ'ạ ña koo kịvị ña vạxi, chi xa yatin vạxi kịvị ña koo saá.

TạJuan tí'ví ra tọ'on yó'o kuạ'ạn ña ụxạ ñoo ña chindeé ra nịvi na kándixa Jesucristo

4 Yị'ị, tạJuan, tí'ví ị tutu yó'o ña kọ'ọn ña ụxạ ñoo ña ñó'o estado Asia. Tí'ví ị tọ'on chindeé ị ndó'ó, nịvi na kándixa Jesucristo ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndios kúu tạạ tạ xa táku ndạ kịvị nọó, ta táku ra vitin, ta táku kạ ra ndi'i saá kịvị ña vạxi. Ta mịị Ndios xí'in Jesucristo xí'in ụxạ nímạ ña yóo xí'in Ndios nọọ xá'nda chiño ra, ná ke'é na ñavạ'a xí'in ndó, ta ná taxi na ña koo vạ'a ini ndó. 5 Ná ke'é Jesucristo saá xí'in ndó chi kúu ra tạạ tạndạạ, ta ndi'i tọ'on ña ká'ạn ra kúu ña ndixa ndạạ, ta kúu ra tạạ tạnọó natakụ nọọ ndi'i na nịxi'ị, ta kómí ra ndạyí ka'nda chiño ra nọọ ndi'i narey xí'in inkạ naná'no na kómí ndạyí ñoyívi yó'o. Kí'vi ní ini ra xíni ra mịị yó, ta ọn kọó kạ kuạchi ndíso yó nọọ Ndios, chi nịxi'ị Jesucristo xạ'ạ kuạchi yó, ta nịị ra ña nịxitạ nakata ña kuạchi yó, ta ndụndii yó nọọ ra. Ta saá ndi'i ña ọn vá'a ọn vása kúchiño kạ ña ka'nda chiño ña nọọ yó vitin. 6 Ta Jesucristo tạxi ra ndạyí ndạ'ạ yó ña nduu yó ndạtán yóo narey, chi ndixa ka'nda chiño yó xí'in ra. Ta kẹ'é ra xí'in yó ña nduu yó nasụtụ yịị xạ'ạ ña kasa chiño yó nọọ Yivá yó Ndios. ¡Ná kasa ká'no yó Jesucristo ndi'i saá kịvị! ¡Ta ndi'i saá kịvị ná ka'nda chiño ra nọọ ndi'i ña yóo ñoyívi! Saá ná koo ña.

7 Ñii kịvị ña vạxi ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o, ta kixi ra mạ'ñó vịkọ yaa. Ndi'i saá nịvi koto na ra kixi ra. Tạndạ nịvi na tịvi tón lanza siịn kándíká ra ña sạtakué'ẹ na yịkí kọñu ra, nayó'o koto na ra kịvị kixi ra. Ta nịvi na ndóo ndi'i saá xiiña nọọ ño'ọ, na ọn vása ní-kandixa ra kúu na, nayó'o kuchuchú ní ini na ndạ kuaku na kịvị koto na vạxi ra. Saá ná koo ña.

8 Ta Ndios, Tạạ tạKá'no tạ ndeé kạ nọọ ndi'i ña yóo ñoyívi yó'o xí'in ñoyívi nịno, káchí ra saá: "Yị'ị nạní ị Alfa xí'in Omega,† chi yị'ị kúu tạnọó ta yị'ị kúu tạsondí'í nọọ ndi'i ña yóo. Saá chi kịvị ñanọó kịxá'á ñoyívi, ta yị'ị kúu tạ xa táku, ta táku ị vitin, ta tá kixạạ kịvị sondí'í ñoyívi, ta táku kạ ị", káchí Ndios.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ña nịtịvi nọọ taJuan, kẹ'é Ndios xí'in ra

9 Yị'ị, tạJuan, kúu ị ñani ndó chi ñii káchí kándixa yó Jesucristo, ta ndó'ó xí'in yị'ị, ndíkọn yó yichị nọọ xá'nda chiño Ndios. Ta yị'ị ñii kúu ị xí'in ndó tá ñii káchí ña yọ'vị xó'vị yó. Ta xí'in ndeẹ Ndios ña táku ini yó, ñii káchí kúndeé yó xí'in ña xó'vị yó. Xạ'ạ ña nịkạ'ạn ndoso ị tọ'on Ndios ña sạná'a Jesucristo yị'ị, nachiño ná'no tị'ví na yị'ị kutakụ ị ñoo lo'o ña nákạạ mạ'ñó mịni, nạní ña isla‡ Patmos xạ'ạ ña saxọ'vị na yị'ị. 10 Ta ñii kịvị yóo kạ ị isla Patmos yó'o, ta kúu ña kịvị domingo, ña kúu kịvị yịị nọọ mịị yó, nịvi na kándixa Jesucristo, ta Nímạ Ndios kịxạạ ña nọọ ị, ta sạkundixin níí mịị ña yị'ị. Ta saá xịnị sọ'o ị tọ'on ña kịxi chí sạtạ ị, ta ndeé ní nịkạ'ạn ña, ndạtán yóo ña ndá'yi tón trompeta, saá nịxiyo ña. 11 Ta nịkạ'ạn ña xí'in ị tọ'on yó'o, káchí ña saá:

* : Tọ'on "Apocalipsis" kúu tọ'on griego ña kóni kachí xạ'ạ ña nịxiyo se'é, ta saá nạtịvi ña. † 1:8 "Alfa" kúu kịvị letra ñanọó alfabeto tọ'on griego, ta "Omega" kúu kịvị letra sondí'í alfabeto yó'o. ‡ 1:9 Tọ'on "isla" kóni kachí ña xạ'ạ ño'ọ yichí, ta takuií mịni xíno nduu ndi'i rá ña.

—Yi'i naní i Alfa xí'in Omega, chi to'on yó'o káchí ña yi'i kúu taa ta xa táku nda kivi noó, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka i. Ta vitin xíni ñó'ó taa ún to'on ña ká'an xa'a ña sanativi i noo ún vitin, ta ti'ví ún to'on yó'o ko'on ña uxa ñoo nda'a nivi na kándixa yi'i, na kúu na nákutá'an ñoo mii na xa'a ña kísa ká'no na yi'i. Uxa ñoo yó'o ñó'o ña estado Asia, naní ña Éfeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, xí'in Laodicea —káchí to'on ña xini so'o i.

12 Ta saá nandikó koo i ña koto i yu kúu nivi ká'an, ta xini i uxa candelero kaa ña kúu nina oro. Ta noo ña uxa kaa yó'o nándoso uxa ño'o xíxi. 13 Ta ma'ñó noo yíta uxa candelero kaa yó'o, xini i ñii ta ñíndichi, ndatán káa ñii nivi saá káa ra. Ndíxin ra ñii tikoto kání ní, tanda xa'a ra xáa noo tikoto yó'o. Ta ta ñíndichi yó'o nó'ni kándíká ra xí'in ñii ña kúu nina oro. 14 Ta yisi sini ra kúu ña yaa ní. Ndatán yóo kachi yaa ní saá yóo yisi sini ra. Ta nduchu noo ra yé'e ní ña: ndatán yé'e ño'o ña xíxi saá yé'e nduchu noo ra. 15 Ta xa'a taa yó'o livi yé'e ña, ndatán laton yé'e kaa ñabronce ña sakán kee nixixi ta ndundii ndino'o ña, tanda livi ka ví yé'e kíndoo ña, saá yóo xa'a ra. Ta ndeé ní ní'i káyi to'on nika'an ra, ndatán kúu noo kóyo kua'a ní takuií noo námi síkón ní, saá kuu nika'an ra. 16 Ta nda'a kua'á ta nika'an yó'o, yóo uxa kimi, ta yu'u ra keta ñii espada ña siin ní ovi saá xiiña yu'u. Ndatán ndeé yé'e ño'o ma'ñó ndiví saá yé'e noo taa ta ñíndichi yó'o.

17 Tá xini i tayó'o, ta nakava i xa'a ra, ta kindoo i ndatán yóo ñii ta nixi'i. Ta saá chinóo ra nda'a kua'á ra sata i, ta nika'an ra saá xí'in i:

—On kuyi'ví ún, chi yi'i kúu taa ta xa táku nda kivi noó, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka i. 18 Yi'i kúu taa ta ndixa táku. Nixi'i i, ta natakú i, ta vitin táku i, ta ndi'i saá kivi ña vaxi táku ka i. Kómí i ndayí noo ndee ña xá'ni nivi, ta kómí i ndayí noo ña naní Hades noo xá'nda chiño ndee yó'o —káchí ra xí'in i.

19 Ta nika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu xa'a ndi'i ña xa xini ún, ta taa ún xa'a ndi'i ña kúndivi vitin, ta taa ún xa'a ndi'i ña vaxi ta kundivi ña. 20 Ta vitin ndato'on i xí'in ún xa'a ña uxa kimi xí'in uxa candelero kaa ñaoro, ta noo ñakaa oro yó'o nándoso uxa ño'o ña xíxi, chi on ta'án kundaa ini ún yukía kóni kachí ña. Uxa kimi tí xini ún noo yóo nda'a kua'á i, ñayó'o ká'an xa'a uxa naángel na ndáa nivi na kándixa yi'i na táku uxa ñoo. Ta uxa candelero kaa ñaoro noo nándoso ño'o xíxi ká'an ña xa'a nivi na kándixa yi'i, ta táku na uxa ñoo yó'o, ta nákutá'an na ñoo mii na xa'a ña kísa ká'no na Ndios —káchí ra xí'in i.

2

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Éfeso na kándixa ña'á

1 Ta nika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Éfeso ña kísa ká'no na Ndios: "Yi'i kúu taa ta kómí uxa kimi nda'a kua'á i, ta yi'i kúu taa ta xíka ma'ñó uxa candelero kaa ñaoro noo nándoso uxa ño'o xíxi, ta ká'an i xí'in ndó'ó, nivi nañoo Éfeso na kúu na kándixa yi'i, ta káchí i xí'in ndó saá: 2 Xa xíni i xa'a ndi'i ñava'a ña ké'é ndó, ta xíni i ndeé ní kísa chiño ndó noo i, ta xíni i va'a kúndeé ndó xí'in ña yo'vi ní xó'vi ndó. Ta xíni i ndí on vása kúsii ini ndó xíni ndó nivi na on vá'a ké'é. Ta xíni i ndí xa xito ndoso ndó nivi na ká'an xa'a mii kúu na naapóstol, ta on siví naapóstol ndino'o kúu na. Ta saá kundaa ini ndó ndí nivi vatá kúu nayó'o. 3 Vará yo'vi ní xó'vi ndó xa'a ña kándixa ndó yi'i, ta ndixa kúndeé ndó xí'in ña xó'vi ndó, ta on vása sándakoo ndó yichi i. 4 Ta saá ni, yóo ñii kuachi ndó noo i. Saá chi vitin salo'o ní kí'vi ini ndó xíni ndó yi'i, ta on vása yóo ini ndó ndatán nixiyo ña si'na, chi kivi sakán kixá'á ndó kándixa ndó yi'i, ta ndeé ní ndixa niki'vi ní ini ndó xini ndó yi'i saá. 5 Xíni ñó'ó kundaa ini ndó ndí xa nasama ní ini ndó. Ta va'a naká'án ndó kivi ña sakán kixá'á kándixa ndó yi'i, ta ndixa ví niki'vi ní ini ndó xini ndó yi'i saá. Ta vitin va'a ndukú ndó ña nandikó ini ndó, ta tuku kuki'vi ní ini ndó koni ndó yi'i, ta tuku ke'é ndó ñava'a ñii ki'va ndatán ke'é ndó kivi noó kixá'á ndó kándixa ndó yi'i. Tá on xiin ndó nandikó ini ndó saá, ta kixaa i ta kindaa i candelero kaa ñaoro ña ká'an xa'a ndó'ó, nivi na kándixa yi'i, ta on kundichi ka ña noo ñíndichi ña. 6 Ta saá ni, yóo ñava'a ké'é ndó ña kúu ña kúsii ní ini i xíni i, chi ndó'ó ndixa sáa ini ndó xíni ndó ña on vá'a ké'é nivi na ndíkon yichi taNicolás, ta ñii

káchí yóo yi'i xí'in ndó ña sáa ini i xíni i ña on vá'a ké'é nayó'o. 7 Ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, ta nda'a nayó'o taxi i kaxi na kui'i tí kóon nda'a yiton tón táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Yiton yó'o yóo nó ma'ñó ndi'i yiton tón yíta noo yóo ndi'i ña livi va'a, noo yóo Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Esmirna na kándixa ña'á

8 Tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa yi'i, ta nákutá'an na ñoo Esmirna ña kísa ká'no na Ndios: "Yi'i, káchí i xí'in nivi yó'o saá: Yi'i kúu taa ta xa táku nda kivi noó, ta tá kixaa kivi sondí'í, ta táku ka i. Yi'i kúu taa ta nixi'i, ta nataku i, ta táku i vitin. 9 Yi'i xíni i yukía ndeé ní yo'vi xo'vi ndó, ta xíni i ndí nandá'ví kúu ndó, chi on koó ñakuíká kómí ndó. Ta saá ni, Ndios káchí ra ndí ndó'ó kúu nivi nakuíká ní. Ta xíni i ndí yóo nivi na ká'an ña on vá'a xa'a ndó. Nayó'o ká'an na ñavatá, káchí na ndí mii na kúu najudío na ndíkon yichi Ndios, ta on siví ñandaa kúu ña ká'an na, chi nayó'o ndíkon na yichi ñaníma ndiva'a ká'no ña naní Satanás. 10 Ta ndó'ó, on kuyi'ví ndó noo ña kixaa yo'vi ní xo'vi ndó. Chi yóo nivi na kasa ndivi ña kóni ñaníma ndiva'a ká'no Satanás, ta nivi yó'o tiin na sava ndó'ó, ta taan na ndó'ó ini ve'e kaa. Ña xo'vi ndó yó'o kúu ña koto ndoso ndó'ó án ndixa kandixa ka ndó yi'i, ta uxu kivi xo'vi ndó saá. Ta yi'i ká'an i xí'in ndó on sandakoo ndó yichi i, ta xí'in ña ndino'o ini ndó ná kandixa ka ndó yi'i nda kixaa kivi ña kivi ndó. Ta saá naki'in ndó ñava'a ñoyívi nino, chi yi'i taxi i ña kutaku ndó xí'in i ndi'i saá kivi. 11 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, nivi yó'o on kivi na noo Ndios, vará kivi na ta ndi'i xa'a yikí koñu na ñoyívi noo ño'o" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Pérgamo na kándixa ña'á

12 Ta nika'an ka ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún to'on yó'o noo tutu ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Pérgamo ña kísa ká'no na Ndios: "Yi'i ká'an i xí'in nivi yó'o, káchí i saá: Yi'i kúu taa ta kómí espada ña siin ní ovi saá xiiña yu'u. 13 Ta yi'i xíni i ndí ndó'ó táku ndó ñoo noo xa'nda chiño ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Ta saá ni, nda ñii kivi on vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. Nixiyo ñii tatá'an ndó taAntipas, ta xí'in ña ndino'o ini ra nika'an ra to'on ña ndaa xa'a i, ta xa'a ñayó'o xa'ni na ra ñoo ndó noo xá'nda chiño ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Vará xíni ndó ndí nixi'i taAntipas yó'o xa'a ña kándixa ra yi'i, ta ndó'ó on vása ní-sandakoo ndó ña kándixa ndó yi'i. 14 Vará xíto i yóo ñava'a ní ké'é ndó, ta saá ni, yóo lo'o kuachi ndó noo i. Saá chi yóo nivi na nákutá'an xí'in ndó noo kísa ká'no ndó Ndios, ta nivi yó'o on xiin na sandakoo na yichi yatá, chi ké'é ka na ña on vá'a. Ñii ki'va saá ndatán ke'é taBalaam kuiya xina'á, saá ké'é nivi yó'o. TaBalaam yó'o nika'an ra xí'in taBalac ndasaá kuchiño sandá'ví ra nañoo Israel. Ta saá chu'u ra nañoo Israel ña nakava na kuachi, chi xixi na ña sóko nivi noo kua'a ní ñaídolo án ñaimagen, ña on siví Ndios ndino'o kúu. Ta chu'u ra nataa ña niki'vi na kuachi xí'in náña'a ná on siví ñásí'í na kúu. Ta chu'u ra náña'a ña niki'vi ná kuachi xí'in taa ta on siví yii ná kúu. 15 Ta xíto i yóo inka ña on vá'a ké'é sava ndó'ó, chi on xiin ndó sandakoo ndó yichi ña on vá'a ña sáná'a nivi na ndíkon yichi taNicolás. 16 Ta xa'a ña on vá'a yó'o, xíni ñó'ó nandikó ini ndó, ta sandakoo ndó yichi on vá'a, ta tuku ndixa kasa ndivi ndó ña kóni Ndios. Tá on xiin ndó ke'é ndó saá, ta yachi ní xaa i xí'in espada ña kéta yu'u i, ta saá saxo'vi i ndó'ó, nivi na on xiin sandakoo yichi ña on vá'a. 17 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios. Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, ta taxi i ña kuxu na sita va'a ña yóo se'é. Sita va'a yó'o naní ña maná ña kee ñoyívi nino. Ta taxi i ñii yuu yaa nda'a ñii

ñii nivi yó'o, ta noo yuu yaa yó'o ka'yi kivi na ña xaá. Ta nda ñii inka nivi on kundaa ini na yu kúu kivi xaá ñii ñii na, chi ndasaá kuiti ñii laá mii na kundaa ini na yu kúu kivi xaá kómí na" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Tiatira na kándixa ña'á

18 Tuku yichi nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Tiatira ña kísa ká'no na Ndios: "Yi'i, taa ta ká'an xí'in ndó kúu Sa'ya Ndios, ta nduchu noo i yé'e ña ndatán yé'e ño'o xíxi. Ta ndatán yé'e kaa kuáán ñabronce, ña sakán niyakón na nduu yé'e, saá yé'e xa'a i. Ta ká'an i xí'in ndó to'on yó'o: 19 Xíni i ndi'i ñava'a kísa ndivi ndó. Xíni i ndí ndixa kí'vi ní ini ndó xíni ndó yi'i, ta kí'vi ini ndó xíni ndó natá'an ndó. Ta xíni i va'a kándixa ndó yi'i, ta va'a kísa chiño ndó noo i. Ta xíni i ndí kúndeé ndó xí'in ña yo'vi xó'vi ndó, ta on vása sándakoo ndó yichi i, ta vitin kísa ndivi ndó kua'a ní ka ñava'a noo ña si'na ke'é ndó. 20 Ta saá ni, ndíso ndó kuachi chi yóo ña on vá'a xíni i ké'é ndó. Chi xíto ndó ña on vá'a ké'é ñii ña'a ñá vatá ñá yóo xí'in ndó, ta on vása sási ndó noo ñáyó'o, ni on vása ká'an ndó xí'in ñá xa'a ña on vá'a ké'é ñá. Ñáña'a yó'o ká'an ñá xa'a mii ñá ndí kúu ñá profeta ñá ká'an ndoso to'on Ndios, ta on siví ñandaa kúu to'on ká'an ñá, chi ñá sándá'ví nivi kúu ñá. Ta ñii ki'va ndatán ñáJezabel sandá'ví ñá nivi kuiya xina'á, saá sándá'ví ñáyó'o nivi na kúu na kísa chiño noo i vitin. Saá chi chú'u ñá nataa ña ki'vi na kuachi xí'in inka ña'a ñá on siví ñásí'í na kúu, ta chú'u ñá náña'a ña ki'vi ná kuachi xí'in inka taa ta on siví yii ná kúu. Ta chú'u ñá nivi ña kuxu na ña nisoko inka nivi noo kua'a ní ñaídolo án ñaimagen ña on siví Ndios ndino'o kúu. 21 Ta yi'i, xa xindati i kua'a ní kivi xa'a ña nandikó ini ñáña'a yó'o, ta xindati i ña sandakoo ñá yichi on vá'a ndíkon ñá, ta on vása ní-xiin ñá sandakoo ñá kuachi ñá, ña kúu ña kí'vi ñá xí'in kua'a ní taa. 22 Ñakán taxi i ña kukomí ñáyó'o ñii kue'e ndeé, ta xa'a kue'e yó'o nakava ñá noo xito ñá. Ta nivi na ndíkon yichi ñá, ta ñii ki'va ké'é na ña on vá'a yó'o, tá on xiin nayó'o nandikó ini na, ni on xiin na sandakoo na ña on vá'a ké'é na, ta yi'i saxo'vi ní i nivi yó'o. 23 Ta nivi na kúu sa'ya ñáyó'o, yi'i taxi i ña takué'e na nda kivi na. Ta saá ndi'i nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na kísa ká'no na Ndios, kundaa ini nayó'o ndí yi'i kúu taa ta xíni va'a ndasaá yóo ini nivi xí'in ndasaá yóo ña xáni sini na. Ta saá cha'vi i ñii ñii nivi ndatán yóo ña va'a án ña on vá'a ke'é na. 24 Ta yóo inka to'on ká'an i xí'in ndó'ó nañoo Tiatira, ndó'ó na kúu nivi na on vása kándixa ña on vá'a ña saná'a ñáña'a vatá yó'o, ni on vása ní-xiin ndó sakuá'á ndó ñandíchí vatá ña ñó'o se'é, ña káku níma ñandiva'a ká'no Satanás. Ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na ndixa kándixa yi'i ndí on koó ka inka chiño yo'vi taxi i kasa ndivi ndó. 25 Ta ndasaá kuiti ñayó'o xíni ñó'ó ke'é ndó: On sandakoo ndó yichi i, ta kandixa ka ndó yi'i anda kixaa kivi ndikó i. 26 Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i, ta kísa ndivi na ña kóni i ndi'i saá kivi, ta saá taxi i nda'a nivi yó'o ndayí ña ka'nda chiño na noo ndi'i nivi na ndóo ndi'i saá ñoyívi. 27 Ndatán yóo ndayí ña taxi Yivá i Ndios nda'a i, saá koo ndayí ña taxi i nda'a nivi yó'o ña ka'nda chiño na noo nivi ndi'i saá ñoo. Ta taxi i nda'a na ñii kaa ña yóo ndatán yóo yiton káni, ta xí'in kaa yó'o ndeé ní ka'nda chiño na noo nivi. Ta ndatán kaa yó'o kómí ña ndee ña sakuáchi válí ña kisi ño'o, saá koo ndee ña kukomí nivi yó'o ña sandi'i xa'a na nivi na on xiin sandakoo yichi ña on vá'a. 28 Ta yi'i, ndatán yóo kimi náye'e xitaan saá yóo yi'i, ta ndi'i saá kivi yóo i xí'in ñii ñii nivi yó'o na on vása ní-sandakoo na yichi i. 29 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ñoo ta nákutá'an na ña kísa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

3

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o xí'in nivi nañoo Sardis na kándixa ña'á

1 Saá tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ná ko'on ña nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñoo Sardis ña kísa ká'no na Ndios: "Yi'i kúu i taa ta kómí uxa níma Ndios, ta ní'i i uxa kimi yé'e. Xíni i ndasaá yóo ndi'i ña ke'é ndó. Vará inka nivi ká'an na xa'a ndó kúu ndó nivi na va'a táku, chi

yóo kua'a ní chiño va'a ké'é ndó, ta yi'i
ká'an i xí'in ndó ndí yóo ndó ndatán yóo
nivi na nixi'i noo yi'i, chi on vása ndixa ndi-
no'o ini ndó ndíkon ndó Ndios. 2 ¡Nakáxín
va'a ini ndó!, ta chikaa ndó ndee, ta xí'in
ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios, ta
xí'in ndino'o ini ndó kasa ndivi ndó ñava'a
ña kóni Ndios. Chi xíni i ndí chiño ña ké'é
ndó, kúmani ka ña, saá chi on ta'án ke'é ndó
ñava'a ndatán kóni Ndios. 3 Naká'án ndó
xa'a ña sakuá'á ndó kivi sakán kixá'á ndó
kándixa ndó yi'i. Nandikó ini ndó ta ko'on
ndó yichi Ndios. Tá on vása chikaa so'o
ndó to'on ká'an i xí'in ndó, ta saá ñii kama
kixaa i noo ndó. Ndatán kixaa takuí'ná, kivi
on vása ndáti ndó, saá kixaa i ta kasa nani i
xa'a kuachi ndó. 4 Ta saá ni, yóo sava ndó'ó
nañoo Sardis na ndixa kándixa yi'i, ta va'a
kísa ndivi ndó chiño noo Ndios, ta on vása
ké'é ndó ña on vá'a. Ta yóo ndó ndatán yóo
nivi na nda lo'o on vása ní-kukini tikoto
yaa ndíxin na. Ñoyívi nino kukomí ndó
ndayí ña kaka ndó xí'in i ta kundixin ndó
tikoto yaa, chi ñayó'o kúu ya'vi ndó xa'a
ña ke'é ndó ña kóni Ndios. 5 Ndi'i nivi
na kundeé noo ndee ña on vá'a, nayó'o
kundixin na tikoto yaa ñoyívi nino, ta on
kindaa i kivi na noo tutu yii, noo xa ka'yi i
kivi nivi na kutaku xí'in i ndi'i saá kivi. Ta
xa'a nivi yó'o, yi'i ka'an ndoso i noo Ndios
ta ka'an ndoso i noo ndi'i naángel, ka'an i,
kachí i saá: Nivi yó'o kúu na kutaku xí'in
yi'i, kachí i xa'a na. 6 Ta ndó'ó, nivi na yóo
so'o, ná chikaa so'o ndó to'on yó'o ña ká'an
Níma Ndios xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i,
na táku kua'a ní ñoo, ta nákutá'an na ña
kísa ká'no na Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o
xí'in nivi nañoo Filadelfia na kándixa ña'á

7 Tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ko'on ña
nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa yi'i
ta nákutá'an na ñoo Filadelfia ña kísa ká'no
na Ndios: "Yi'i, taa ta ká'an xí'in ndó, kúu
Taa taYii taNdaa ndixa. Yi'i kómí i llave ña
xikomí tarey David ña nakoná yé'é ña ki'vi
nivi ñoo Jerusalén. Ta yé'é ña nakoná i,
nda ñii nivi on kuchiño na nakasi na yé'é
yó'o. Ta yé'é ña nakasi i, nda ñii nivi on
kuchiño na nakoná na yé'é yó'o. 8 Yi'i xíni i
ndi'i ñava'a kísa ndivi ndó. Ta noo ndó'ó
xa nakoná i yé'é, ta nda ñii nivi on kuchiño
na nakasi na yé'é yó'o. Yi'i xíni i ndí ndó'ó
on vása kómí ndó kua'a ní ndee, ta saá ni,
ndino'o ní ini ndó chikaa so'o ndó to'on i,
ta on vása ká'an ndó on xíni ndó yi'i. 9 Ta
kóni i ña kundaa ini ndó yu kúu ña ke'é i
xí'in nivi na on vá'a na kísa ndivi ña sáná'a
ñaníma ndiva'a ká'no Satanás. Navatá kúu
nivi yó'o chi ká'an na ndí kúu na najudío
na ndíkon yichi Ndios, ta on siví ñandaa
kúu ña ká'an na. Ta saá ñii kivi ña vaxi, yi'i
ke'é i xí'in nivi na vatá yó'o ña kuxítí na noo
ndó'ó, ta saá nivi yó'o kundaa ini na ndí
kí'vi ní ini i xíni i ndó'ó. 10 Xa xa'nda chiño i
noo ndó ndí kundeé ndó xí'in ñayo'vi ta
on sandakoo ndó yichi i, ta ndó'ó, ndixa
xa kisa ndivi ndó to'on yó'o. Ta saá yi'i
kundaa i ndó'ó noo ñayo'vi ní vaxi ña koto
ndoso ndi'i nivi na táku ñoyívi noo ño'o.
11 Kóni i ña kundaa ini ndó ndí yachi ní
ndikó i. Ta xa'a ñayó'o on sandakoo ndó
yichi i ta ná kandixa ka ndó yi'i anda kixaa
kivi ndikó i. Tá on ke'é ndó saá, ta inka
nivi na on vása sándakoo ña kándixa na
Ndios, nayó'o kuu na nivi na naki'in ñava'a
ñoyívi nino, ta ndó'ó on naki'in ndó ñava'a
yó'o. 12 Ndi'i nivi na kundeé noo ndee ña
on vá'a, chi on vása sandakoo na yichi i,
ta yi'i cha'vi i na xí'in ñava'a, chi ke'é i ña
nduu na nivi na xíni ñó'ó ní ve'e ño'o Ndios
ñoyívi nino. Ndatán xíni ñó'ó tón si'in tón
veé ní ndíso ñii ve'e ká'no, saá koni ñó'ó
na. Ta ndi'i saá kivi kutaku yatin na xí'in
Ndios, ta nda ñii kivi on kee na ve'e ra. Ta
ñii ñii na, ka'yi i na xí'in kivi Ndios, taa
taká'no kísa to'ó i, ta ka'yi i na xí'in kivi
ñoo Jerusalén ña xaá, ña kúu ñoo Ndios
ña kixi ñoyívi nino, ta kixaa ña ñoyívi noo
ño'o. Saá tuku ka'yi i na xí'in kivi mii i ña
xaá. 13 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa
so'o ndó to'on yó'o ña ká'an Níma Ndios
xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a
ní ñoo, ta nákutá'an na ña kísa ká'no na
Ndios" —káchí Jesucristo.

Jesucristo ndato'on ra to'on yó'o
xí'in nivi nañoo Laodicea na kándixa ña'á

14 Saá tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:
—Taa ún noo tutu to'on yó'o ña ko'on
ña nda'a ñaángel ña ndáa nivi na kándixa
yi'i ta nákutá'an na ñoo Laodicea ña kísa
ká'no na Ndios: "Yi'i, taa ta ká'an xí'in
ndó, naní i Ñandaa Ndixa, chi taa ta ká'an
ñandaa ndixa kúu i, ta xí'in yi'i Ndios kisa
va'a ra ndi'i ña yóo ñoyívi noo ño'o xí'in
ndi'i ña yóo ñoyívi nino. 15 Ta yi'i xíni i

ndi'i chiño ké'é ndó. Ta xíni i ndí ndó'ó
on vása va'a ké'é ndó, chi on vása yóo ndó
ndatán yóo takuií ñi'ní, ta ni on vása yóo
ndó ndatán yóo takuií vixin. ¡Va'a ní ka,
níkúu, táná koo ndó ndatán yóo takuií ñi'ní
án takuií vixin!* 16 Ta vitin ndó'ó, ndatán
yóo takuií nindiko, tá on vása yasin ka, saá
yóo ndó noo i. Ta on vása yóo ndó ndatán
yóo takuií vixin, ni ndatán yóo takuií ñi'ní.
Ta xa'a ña yóo ndó saá, nduxan i ndó'ó
yu'u i. 17 Ndó'ó ká'an ndó kúu ndó nivi
nakuíká ní, ta ká'an ndó ndí xí'in ndee mii
ndó ndukuíká ní ndó, ta on vása kísa mani
ka nda ñii ña xíni ñó'ó nda'a ndó, káchí mii
ndó. Ta on vása kúndaa ini ndó ndí kúu
ndó nivi nandá'ví na'á, nivi na nda lo'o on
koó ña xíni ñó'ó kómí, nivi na yálá vichí,
nivi nakuáá nduchu noo kúu ndó. 18 Ñakán
kía yi'i ká'an i xí'in ndó ná sata ndó ñaoro
noo i, oro ña kúu nina mii ndino'o, oro ña
xa'mi na xí'in ño'o xíxi ña ndundii ndi'i mii
ña. Ta saá nduu ndó nivi nakuíká ndino'o.
Ta ká'an i xí'in ndó ná sata ndó noo i tikoto
yaa kundixin ndó ña nakasi ndó ñayálá ndó
ña on kuka'an ka noo ndó. Ta ká'an i xí'in
ndó ná sata ndó noo i tatan ña chikaa ndó
nduchu noo ndó ña kuchiño va'a koto ndó.
19 Saá ká'an i xí'in ndó chi to'on yo'vi ká'an i
xí'in ndi'i nivi na kúu na kí'vi ní ini i xíni i,
ta táxi i ña xo'vi nayó'o xa'a ña nandikó ini
na ta ko'on na yichi va'a. Ta vitin ndó'ó,
xíni ñó'ó nandikó ini ndó noo ña on vá'a
ké'é ndó, ta sandakoo ndó ña. Ta xí'in
ña ndino'o ini ndó kundikon ndó Ndios.
20 ¡Koto ndó! Yi'i kúu taa ta ñíndichi yé'é
ndó, ta kána i ndó'ó. Ta ndó'ó, tá xíni so'o
ndó ña kána i ndó'ó, ta nakoná ndó yé'é,
ta ka'an ndó xí'in i ki'vi i ini ve'e ndó, ta
saá yi'i ki'vi i, ta kuxu i xí'in ndó, ta ndó'ó
kuxu ndó xí'in i. 21 Ndi'i nivi na kundeé noo
ndee ña on vá'a, chi on vása sandakoo na
yichi i, ta yi'i taxi i ña koo na xí'in i ñoyívi
nino ña ka'nda chiño na xí'in i. Saá chi yi'i
xa kundeé i noo ndee ña on vá'a, ta Yivá i
Ndios taxi ra nda'a i táyi yii tón to'ó ká'no
ñoyívi nino noo yóo i xá'nda chiño i xí'in
ra. 22 Ndó'ó, nivi na yóo so'o, ná chikaa so'o
ndó to'on yó'o ña ká'an Nima Ndios xí'in
ndi'i nivi na kándixa yi'i, na táku kua'a ní
ñoo, ta nákutá'an na kísa ká'no na Ndios"
—káchí Jesucristo.

4

To'on yó'o ká'an xa'a
ndasaá kísa ká'no na Ndios ñoyívi nino

1 Tá ndi'i nika'an Jesucristo ñayó'o, ta
xini i ñii yé'é nóná ña ñoyívi nino, ta xini
so'o i mii tuku ndusu ña si'na xini so'o i
tá noó, ña yóo ndatán yóo ndusu tón
trompeta, ta kixi to'on nika'an ña xí'in i,
káchí ña saá:
—Na'a, ndaa ún nino yó'o, ta saná'a i
yó'ó ña kundivi kivi vaxi —káchí ña xí'in i.
2 Ta xandikon mií saá Nima Ndios kixaa
ña noo i, ta sakundixin níí mii ña yi'i, ta
xa'a ñayó'o nativi noo i xini i ñii táyi yii tón
to'ó ká'no ñoyívi nino, ta xini i ña yóo noo
táyi yó'o. 3 Yé'e ndi'i mii ña ndatán yé'e
táxa yuu livi ña naní jaspe án diamante. Ta
ñii saá tuku yé'e táxa ña ndatán yóo yuu
livi ña kuá'á ña naní cornalina án rubí. Ta
xini i ñii ñakua'nkú, xino nduu ña táyi yii
tón to'ó ká'no yó'o. Ñakua'nkú yó'o yé'e
táxa ña ndatán yé'e táxa yuu livi ña kuíi,
ña naní esmeralda. 4 Ta noo yóo táyi yii
tón to'ó ká'no yó'o xino nduu oko komi
táyi tón ná'no tón to'ó, noo ndóo oko komi
nataa xikua'a na kómí ndayí. Ta naxikua'a
yó'o ndíxin na nina tikoto yaa, ta sini ñii
ñii nayó'o kánóo ñii corona ñaoro. 5 Ta
noo táyi yii tón to'ó ká'no ñíndichi ma'ñó
nayó'o, kee kua'a ní ña yé'e nátaxa, ta mii
yó'o káku ña ní'i ndá'yi savi. Ta mii yó'o
vaxi ña ndeé ní síso ní'i. Ndatán ní'i síso
ká'an kua'a ní nivi, saá vaxi ña. Yatin noo
yóo táyi yii tón to'ó ká'no yíta uxa ño'o
xíxi, ta uxa ño'o xíxi yó'o ká'an ña xa'a ña
kúu uxa nima Ndios. 6 Ta saá tuku yatin
noo ñíndichi tón táyi yii tón to'ó ká'no, yóo
ñii xiiña ña káa ndatán káa yoso ndíka, ta
ndatán káa noo takuií mini saá káa noo ña,
chi yoso yó'o yé'e ña ndatán yé'e yuyu yé'e
ña tívi xíto yó nda inka tá'ví sata ña.
Ta yatin ní noo ñíndichi táyi yii tón to'ó
ká'no xino nduu komi ñatáku. Ta komi
ñatáku yó'o, nina nduchu noo yóo ndi'i
xiiña ña, ña kúu kándíká ña xí'in sata ña.
7 Ta ñii ñii ña komi táku yó'o, síín ní ná'a
ñii ñii ña. Ta ñanoó táku yó'o, ndatán káa
tíleón, saá káa ña. Ta ñaovi táku, ndatán
káa tísindiki chée, saá káa ña. Ta ñauni
táku, ndatán káa noo taa, saá káa noo ña.
Ta ñakomi táku, ndatán yóo tasin tí ndáchí,

* 3:15 Takuií ñi'ní kúu ña xíni ñó'ó yó ña chindeé yó nivi na ndeé ndó'o, ta takuií vixin kúu táva'a ko'o yó.

saá yóo ña. 8 Ta ñii ñii ña komi táku yó'o
kómí ña iño ndixin ña. Ta ndi'i saá xiiña
mii ña, tanda ñii ñii ndixin ña, nina nduchu
noo kúu ña. Ta ndi'i saá ndiví ñoó, ña komi
táku yó'o kísa ká'no ña Ndios, ta nda lo'o on
vása xíkuiin ña ká'an ña to'on yó'o, káchí
ña saá:
¡Taa yii, taa yii, taa yii kúu Ndios!
¡Taa ta kómí ndi'i ndee kúu Ndios!
Ndios kúu taa ta xa táku nda kivi noó,
ta táku ra vitin, ta táku ra ndi'i saá kivi ña
vaxi,
káchí ña komi táku, ká'an ña xí'in Ndios.
9 Ña komi táku yó'o on vása sándakoo ña
kísa ká'no ña Ndios, ta kísa to'ó ní ña ra, ta
ká'an ña xí'in ra: "Táxa'vi ní ún, Ndios, yó'ó
kúu ún taa ta yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no,
ta yó'ó kúu ún taa ta xa táku nda kivi noó,
ta táku ún vitin, ta táku ka ún ndi'i saá kivi
ña vaxi", káchí ña komi táku. 10 Ta ñii ñii
yichi ña komi táku yó'o ká'an ña to'on ña
kísa ká'no ña Ndios, ta na oko komi nataa
xikua'a na ndóo yatin, kúxítí na ta kísa
ká'no na Ndios, taa ta yóo noo táyi yii tón
to'ó, ta kúu ra taa ta táku ndi'i saá kivi. Ta
sini ñii ñii naxikua'a yó'o kánóo ñii corona
ñaoro, ta tíin na corona ña kánóo sini na,
ta chíso na ña noo Ndios, ta yóo noo táyi
yii tón to'ó ká'no, ta ká'an na xí'in Ndios,
káchí na saá:
11 Tata Ndios, ñii laá yó'ó kúu Taa taKá'no
noo yó,
ta ñii laá mii ún kúu ta ndáya'ví naki'in
ndi'i ñato'ó xí'in ndi'i ndee va'a,
chi ñii laá yó'ó kúu taa ta kisa va'a ndi'i ña
yóo ndi'i saá ñoyívi.
Ndatán chitóni mii ún saá kisa va'a ún ña,
ta saá yóo ña,
ká'an naxikua'a xí'in Ndios ta yóo noo táyi
yii tón to'ó ká'no.

5

To'on yó'o ká'an xa'a ña xini taJuan ñii tutu ña nitivi ndaa

1 Ta saá xini i ñii nomi tutu ña nitivi
ndaa, ña yóo nda'a kua'á taa ta yóo noo táyi
yii tón to'ó ká'no. Ta ndi'i noo tutu yó'o,
ta ndi'i sata ña, kómí ña kua'a ní to'on ña
nika'yi. Ta ña ñii nomi tutu yó'o, uxa xiiña
ndási ña xí'in ñima kisín válí. 2 Ta xini i ñii
ñaángel ña kómí ndayí ká'no, ta xí'in ndi'i
ndee ña nika'an ña, nindaka to'on ña, káchí
ña saá:
—¿Yu kúu taa taká'no ta kómí ndayí
nakoná ra ñii ñii ña ñima kisín ndási tutu
yó'o? —káchí ñaángel.
3 Ta on koó nda ñii na ní-kuchiño nakoná
tutu yó'o, ni nda ñii na ní-kuchiño koto na
ña nika'yi noo ña. On koó nayó'o, ni ndi'i
saá ñoyívi, ni tixin ño'o, on koó nda ñii na
ní-kuchiño. 4 Ta saá kuchuchú ní ini i, ta
xaku ní i, chi on koó nda ñii na kómí ndayí
ña nakoná na tutu yó'o, ni on koó na kómí
ndayí koto na ña nika'yi noo tutu yó'o. 5 Ta
ñii taa tatá'an na oko komi naxikua'a na
yóo yó'o nika'an ra xí'in i:
—On kuaku ní ka ún chi yó'o yóo taa ta
naní "TíLeón tí xá'nda chiño noo nañoo
Judá", ta tayó'o kómí ra inka kivi ra naní ra
"Sa'ya ñani síkuá tarey David."* Ta tayó'o
xa kundeé ra noo ñandiva'a ká'no, ñakán
kómí ra ndayí ña nakoná ra ñii ñii noo ndási
xí'in ñima kisín ña ndási uxa xiiña nomi
tutu yó'o —káchí ra xí'in i.
6 Ta saá xini i ñii Ndikachi,† ñíndichi rí
yatin siin táyi yii tón to'ó ká'no. Táyi yó'o
ñíndichi nó ma'ñó komi ñatáku xí'in na oko
komi nataa naxikua'a. Ta Ndikachi yó'o
ná'a rí ndatán ná'a tí nixi'i nisoko nivi noo
Ndios. Uxa kúu ndiki rí, ta uxa kúu nduchu
noo rí. Ta uxa nduchu noo rí kúu ña kóni
kachí xa'a uxa níma Ndios ña xa ti'ví ra
kua'an ña ndi'i saá ñoo ñoyívi yó'o. 7 Ta
Ndikachi yó'o nixaa rí noo Taa taKá'no, ta
yóo noo táyi yii tón to'ó ká'no, ta tíyó'o
ki'in rí nomi tutu ña yóo nda'a kua'á ra.
8 Tá ki'in rí nomi tutu yó'o, ta ña komi
táku xí'in ndi'i na oko komi nataa xikua'a
xikuxítí ndi'i na noo Ndikachi yó'o. Ñii ñii
na ní'i na ñii tón arpa, ta ñii ñii na ní'i na
ñii ko'o ñi'ma ñaoro noo ñó'o xuxa va'a ña
támi ní xá'an. Ta ñi'ma xuxa va'a ká'an ña
xa'a to'on ña ká'an nivi nayii xí'in Ndios.
9 Ta saá ña komi táku xí'in ndi'i na oko komi
nataa naxikua'a xita na yaa yii ña xaá ña
kísa ká'no na Ndikachi xí'in to'on yó'o:
Yó'ó kómí ún ndayí tiin ún nomi tutu yó'o.
Yó'ó kómí ún ndayí ña nakoná ún ña ndási
tutu yó'o.
Saá chi nisoko xí'in mii ún noo Ndios,
ta satakué'e na yó'ó, ta nixi'i ún.

* 5:5 Ovi kivi yó'o ká'an ña xa'a Jesucristo. † 5:6 Ndikachi yó'o kóni kachí ña xa'a Jesucristo, chi ndatán yóo ndikachi lo'o ña nisoko nivi noo Ndios xina'á, xa'a ña kasa ká'no ini ra xa'a kuachi na, saá yóo Jesucristo.

Ta xí'in nii ún ña nixita, cha'vi ún xa'a
kuachi ndi'i nivi, ña kuchiño na
nduu na sa'ya Ndios.
Nivi na cha'vi ún xa'a, kúu na kixi ndi'i saá
ñoo válí án ñoo ná'no ndi'i saá xiiña
noo ño'o.
Ta kúu na ndi'i saá noo nivi ñoyívi, ta ká'an
na ndi'i saá noo to'on.
10 Ta taxi ún nda'a nayó'o ndayí ña ka'nda
chiño na xí'in ún noo ndi'i ña yóo,
ta ke'é ún xí'in na ña nduu na sutu yii, ta
kísa chiño na noo Ndios.
Ta nayó'o ka'nda chiño na noo ndi'i nivi
xí'in ndi'i ña yóo ñoyívi noo ño'o,
káchí na xíta na yaa yii ña kísa ká'no na
Ndikachi.
11 Ta xini i, ta xini so'o i ñii síso ká'an
kua'a ní naángel, nayó'o yá'a kua'a ní mil-
lón kúu na. Ta xino nduu ndi'i na táyi yii
tón to'ó ká'no xí'in komi ñatáku, ta xí'in
oko komi nataa naxikua'a, 12 ta ndeé ní
ká'an naángel, káchí na saá:
Ndikachi tí nisoko xí'in mii noo Ndios
kómí rí ndayí ka'nda chiño rí noo ndi'i nivi
xí'in ndi'i ña yóo,
ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñakuíká
xí'in ndi'i ñandíchí ndino'o,
ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ndee
ká'no,
ta kómí rí ndayí ña naki'in rí ndi'i ñato'ó
ká'no,
ta kómí rí ndayí ña kanóo síkón ní ñato'ó
rí,
ta kómí rí ndayí ña kasa ká'no yó rí xí'in
ndi'i mii yó,
chi ña ndixa va'a kúu ña naki'in rí ndi'i
ñava'a saá,
káchí naángel, ká'an na to'on ña kísa ká'no
na Ndikachi.
13 Ta saá xini so'o i ndí ndi'i ña kisa va'a
Ndios kixá'á ña kísa ká'no ña Ndios, ta kísa
ká'no ña Ndikachi yó'o. Ndi'i ñayó'o ña
ke'é Ndios kúu ndi'i ña táku án ña yóo
ñoyívi noo ño'o, xí'in ndi'i ña táku án ña
yóo ñoyívi nino, xí'in ndi'i ña táku án ña
yóo tixin ño'o, xí'in ndi'i ña táku án ña yóo
tixin takuií mini, ta ndi'i ñayó'o ká'an ña,
káchí ña saá:
Ná kasa ká'no yó Taa taKá'no ta yóo noo
táyi yii tón to'ó ká'no,
ta ná kasa ká'no yó Ndikachi tí yóo xí'in ra.
Ná naki'in na ndi'i ñato'ó ká'no.
Ná kanóo va'a ñato'ó na.
Ná naki'in na ndi'i ndee ká'no,
ta ná naki'in na ndi'i ñava'a yó'o ndi'i saá
kivi vaxi. Saá ná koo ña,
káchí ndi'i ña kisa va'a Ndios.
14 Ta ña komi táku ña yóo xino nduu táyi
yii tón to'ó ká'no nika'an ña, káchí ña saá:
—Saá ná koo ña —káchí ña.
Ta na oko komi taa naxikua'a na yóo xino
nduu táyi yii tón to'ó ká'no, xikuxítí na nda
noo ño'o, ña kisa ká'no na Ndios, ta kisa
ká'no na Ndikachi.

6

To'on yó'o ká'an xa'a uxa ñima kisín ña ndási nomi tutu

1 Ta xini i Ndikachi nakoná rí ñii ñima
kisín ña kúu ñanoó ña ndási nomi tutu. Ta
saá ñii ñatáku ñatá'an ña komi táku, xí'in
ndi'i ndee ña nika'an ña, ndatán ndá'yi savi
saá nika'an ña xini so'o i, ta nika'an ña,
káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.
2 Ta saá nixaa i ta xito i, ta xini i keta ñii
kuáyí, tí yaa kúu rí, ta taa ta yóso rí ní'i ra
ñii kuxun ña xa yóo ti'va. Ta naki'in ra ñii
corona ña kanóo sini ra. Ta kúu ra taká'no
ta xa kundeé noo kua'a ní nivi na sáa ini
xíni ña'á, ta kee ra kua'an ra ña kani tá'an
ra xí'in ndi'i inka nivi na sáa ini xíni ña'á,
ña kundeé ra noo na.
3 Ta saá Ndikachi nakoná tuku rí ñima
kisín ña kúu ñaovi, ta inka ñatáku ñatá'an
ña komi táku nika'an ña, káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.
4 Ta nixaa i ta xito i, ta xini i keta inka
tíkuáyí, tí kuá'á kúu rí. Ta taa ta yóso rí
naki'in ra ñii espada, ta naki'in ra ndayí
ña sandi'i ra xa'a ña va'a ndóo nivi xí'in
natá'an na ñoyívi noo ño'o yó'o. Ta xí'in
ñayó'o nivi kixá'á na ka'ni tá'an na.
5 Ta Ndikachi nakoná tuku rí inka ñi-
ma kisín ña kúu ñauni, ta xini so'o i inka
ñatáku ñatá'an ña komi, ta nika'an ña,
káchí ña saá:
—¡Na'a, kixi ún ta koto ún! —káchí ña.
Ta nixaa i ta xito i, ta xini i keta ñii kuáyí,
tí toón kúu rí, ta nda'a taa ta yóso rí
kánóo ñii kaa ña cho'on ki'va na ndasaá
veé ñakía'vi. 6 Ta saá xini so'o i to'on
ña nika'an, ta kixi to'on yó'o ma'ñó komi
ñatáku ña yóo yatin noo yóo táyi yii tón
to'ó ká'no. Ta nika'an ndoso ña noo nivi,
nika'an ña, káchí ña saá:
—Xa ndaa ní ya'vi trigo xí'in cebada
vitin. Ndatán yóo ya'vi ña chá'vi na ñii taa

ta̱ ki̱sa chiño ñii ki̱vi̱, saá cha'vi ndó xa̱'a̱ ñii kilo trigo án u̱ni̱ kilo cebada.* Ta koto va̱'a ndó, ta o̱n sati̱ví ndó ña aceite, ni o̱n sati̱ví ndó nduta̱ vino tíuva —saá ni̱ka̱'a̱n to̱'on xi̱ni̱ so̱'o i̱.

7 Ta na̱koná Ndikachi inka̱ ñi̱ma̱ kisín ña kúu ñako̱mi̱, ta xi̱ni̱ so̱'o i̱ ni̱ka̱'a̱n inka̱ ñatáku̱ ñatá'an ña ko̱mi̱, káchí ña saá:

—¡Na'a, kixi ún ta koto ún!

8 Ta ni̱xaa̱ i̱ ta xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ ke̱ta inka̱ kuáyí, tí kuáán kóni kúu rí. Nda̱tán káa tí ndeé ndó'o saá yóo rí. Ta ta̱a ta̱ yóso rí na̱ní ra "Ndee̱ ña xá'ni ni̱vi." Ta inka̱ ta̱a ta̱ ndíko̱n va̱xi sata̱ ta̱yó'o na̱ní ra "Hades" ña ká'a̱n xa̱'a̱ xiiña no̱o xá'nda chiño ndee̱ yó'o ña xá'ni ni̱vi. Ta o̱vi̱ na saá na̱ki'in na nda̱yí ña ka'ni na ñii tá'ví ni̱vi no̱o ña ko̱mi̱ tá'ví ni̱vi na kúu ndi'i ni̱vi na táku̱ ñoyívi no̱o ño'o̱. Chi o̱vi̱ na saá kómí na nda̱yí ña ka'ni na ni̱vi yó'o xí'in espada si̱in, án ka'ni na ni̱vi xí'in so̱ko, án ka'ni ña'á na xí'in ndi'i no̱o kue̱'e̱, án taxi na nda̱yí nda'a̱ tíkiti̱ tíyukú ña ka'ni rí ni̱vi yó'o.

9 Ta Ndikachi na̱koná tuku rí inka̱ ñi̱ma̱ kisín ña kúu ñao̱'o̱n. Ta saá xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ ñíndichi ñii na̱ma̱ yi̱i no̱o na̱ndoso ña sóko̱ no̱o Ndios, ta xa̱'a̱ na̱ma̱ yi̱i yó'o ña yóo ñoyívi ni̱no, ndóo ndi'i níma̱ ni̱vi na kúu na ni̱xi'i̱ xa̱'a̱ ña ni̱ka̱'a̱n ndoso na to̱'on Ndios. Ni̱xa'ni na nayó'o xa̱'a̱ ña o̱n vása ní-sandakoo na yichi̱ Ndios ta xa̱'a̱ ña nda̱kuii̱n na xa̱'a̱ ñanda̱a̱. 10 Ta níma̱ na ni̱xi'i̱ yó'o, xí'in ndi'i ndee̱ na ni̱ka̱'a̱n na, káchí na saá:

—Tata Yivá yó Ndios, ta̱ xá'nda chiño no̱o ndi'i ña yóo, ta yó'ó kúu ta̱a ta̱yi̱i, ta̱a ta̱ ndixa kísa ndivi ñanda̱a̱, ¿ndasaá ka̱ ki̱vi̱ kundati ndi̱ ña kixaa̱ ki̱vi̱ ña kasa nani ún xí'in ni̱vi xa̱'a̱ kuachi ña xa̱'ni na ndi̱'i̱? ¿Anda̱ ama taxi ún ña cha'vi ni̱vi xa̱'a̱ ña xa̱'ni na ndi̱'i̱? —káchí na, ká'a̱n na xí'in Ndios.

11 Ta ñii ñii nayó'o na̱ki'in na tiko̱to̱ yaa nda'a̱ Ndios, ta Ndios ni̱ka̱'a̱n ra xí'in na:

—Lo'o ka̱ ki̱vi̱ kundati ndó, chi xíni̱ ñó'ó to̱nda̱a ña ka'ni na ndi'i nañani ndó án náki̱'va̱ ndó, na kúu na chi̱tóni i̱ ka'ni na xa̱'a̱ ña kísa chiño na no̱o i̱, nda̱tán ki̱sa chiño ndó'ó no̱o i̱ —káchí Ndios xí'in na.

12 Ta saá na̱koná tuku Ndikachi ñi̱ma̱ kisín ña kúu ña̱iño̱. Ta xi̱to i̱, ta xi̱ni i̱ ña ndeé ní ni̱ta̱an, ta ño̱'o ká'no ña yé'e ndiví, o̱n vása ní-ndii̱ ka̱ ña, ta ku̱naa ndi'i no̱o ña. Nda̱tán yóo tiko̱to̱ to̱ón ní ña ndíxin ni̱vi na yóo xáku no̱o ni̱vi ni̱xi'i̱, saá to̱ón ki̱ndo̱o ño̱'o ká'no yó'o. Ta tíyo̱o tí yé'e ñoó naa, ndu̱u kuá'á ndi'i rí. Nda̱tán yóo ni̱i kuá'á ní, saá ki̱ndo̱o kuá'á tíyo̱o. 13 Ta tíki̱mi tí yóo ñoyívi ni̱no, ndeé ní ki̱xá'á kóyo rí. Ke̱e rí nda̱ ñoyívi ni̱no ta kóyo rí nda̱ no̱o ño'o̱. Kóyo rí nda̱tán kóyo tíku̱i̱'i nda'a̱ tón yito̱n síkón ní, ki̱vi̱ ndeé ní káni ta̱chi̱ tón yito̱n yó'o. 14 Ta saá ñoyívi ni̱no ki̱xá'á ña nátivi ndaa mi̱i ña, nda̱tán nátivi ndaa ni̱vi ñii yivi̱ ño̱o ña koo va̱'a ña. Saá chi ñoyívi ni̱no ki̱xá'á kua̱'a̱n ndañó'ó ña, ta o̱n vása tívi ka̱ ña. Ta Ndios na̱sama ra ndi'i yuku̱ síkón, ta na̱sama ra ndi'i xiiña ña na̱ní isla, ña xi̱kuu ño'o̱ yi̱chí, ta xi̱no nduu takuií mi̱ni ña. Ta o̱n vása yóo ka̱ ndi'i yuku̱ síkón, ni o̱n vása yóo ka̱ ndi'i ño'o̱ yi̱chí ña kúu isla no̱o ni̱xi̱yo ña si'na. 15 Ta ndi'i saá no̱o ni̱vi ñoyívi no̱o ño'o̱ ke̱e na kua̱'a̱n na no̱o yóo yuku̱ ña ndukú na no̱o yóo kavua̱ án ti̱xin yu̱u ná'no ña kuchiño ko̱'o̱n se'é na. Nani̱vi yó'o kúu narey ná'no na kómí nda̱yí xá'nda chiño no̱o ndi'i ni̱vi, ta kua̱'a̱n inka̱ nata̱a ná'no na xá'nda chiño no̱o natropa. Ta ñii ki̱'va saá kua̱'a̱n ndi'i ni̱vi nakuíká xí'in ndi'i namozo na o̱n vása kómí nda̱yí sandakoo na ña kísa chiño na no̱o napatrón na, ta ñii saá kua̱'a̱n ni̱vi na kómí nda̱yí naka̱xin chiño ña kasa chiño mi̱i na. 16 Ndi'i ni̱vi yó'o kua̱'a̱n na ndukú na no̱o kuchiño ko̱'o̱n se'é na, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in yuku̱ síkón, ta ni̱ka̱'a̱n na xí'in yu̱u kavua̱ ná'no, káchí na saá:

—Va̱'a ka̱ kama ko̱yo ndó sata̱ ndi̱, ta chise'é ndó ndi̱'i̱ no̱o ta̱a ta̱ yóo no̱o táyi̱ yi̱i tón to̱'ó ká'no. Ta chise'é ndó ndi̱'i̱ no̱o ña sáa̱ ní ini Ndikachi xíni rí ndi̱'i̱, chi kóni rí saxo̱'vi̱ rí ndi̱'i̱ xa̱'a̱ kuachi ndi̱. 17 Saá chi vitin ki̱xaa̱ ki̱vi̱ Ndios xí'in Ndikachi ña saxo̱'vi̱ na ndi'i ni̱vi xa̱'a̱ kuachi na. Ta nda̱ ñii ni̱vi o̱n kuchiño na kundeé na no̱o ñayó'o —ni̱ka̱'a̱n na.

7

To̱'on yó'o ká'a̱n ña xa̱'a̱ ni̱vi na kómí sello Ndios ta̱'ya̱ na

1 Tá ndi̱'i ni̱ya'a ñayó'o, ta saá xi̱ni i̱ ko̱mi̱ naángel yíta na ñii ñii ko̱mi̱ xiiña ñoyívi: ñii ñaángel ñíndichi chí no̱o kána ño̱'o, inka̱

* 6:6 Ñii denario kúu si̱'ún ña kúu ya'vi ñii ta̱a ta̱ ki̱sa chiño ñii ki̱vi̱.

ñaángel ñíndichi nǫǫ kuaʼan ketá ñǫʼo,
inka ñaángel ñíndichi chí norte, ta inka
ñaángel ñíndichi chí sur. Ta naángel yóʼo
sási na tachi ña ǫn kani ña takuií mini, ni
ǫn kani ña nǫǫ ñoʼǫ yichí, ni ǫn kani ña
tón yitǫn. 2 Saá chi kǫmi saá naángel yóʼo
xa nakiʼin na ndayí ndaʼa Ndios ña sativí
na ñoʼǫ ñoyívi, ta kómí na ndayí sativí na
takuií mini. Ta saá xini i inka ñaángel keta
ña chí nǫǫ kána ñǫʼo, ta ñaángel yóʼo níʼi
ña sello Ndios, taa tatáku ndinoʼo. Ta xíʼin
ndiʼi ndee ña, nikaʼan ña xíʼin inka kǫmi
naángel yóʼo, 3 káchí ña saá:
—¡Kundati ndó! Ǫn kixáʼá ndó sativí ndó
ñoʼǫ ñoyívi, ni takuií mini, ni tón yitǫn.
Kundati ndó nda sandiʼi ndi kaʼyi ndi xíʼin
sello taʼya ñii ñii nivi na kúu na kísa chiño
nǫǫ Ndios.
4 Ta saá xini soʼo i toʼon ña nikaʼan
ndasaá kúu nivi na kómí sello Ndios, ta
nayóʼo kúu ñii ciento ǫvi siko kǫmi mil
nivi, ta kee na tixin ña ñii ñii ña uxu ǫvi
tiʼvi nivi na kúu saʼya ñani síkuá taIsrael.
5 Uxu ǫvi mil nivi yóʼo, na kómí sello Ndios
kúu nasaʼya ñani síkuá taJudá. Ta uxu ǫvi
mil nivi na kómí sello Ndios kúu nasaʼya
ñani síkuá taRubén. Ta uxu ǫvi mil nivi
na kómí sello Ndios kúu nasaʼya ñani síkuá
taGad. 6 Ta uxu ǫvi mil nivi na kómí sello
Ndios kúu nasaʼya ñani síkuá taAser. Ta
uxu ǫvi mil nivi na kómí sello Ndios kúu
nasaʼya ñani síkuá taNeftalí, ta uxu ǫvi mil
nivi na kómí sello Ndios kúu nasaʼya ñani
síkuá taManasés. 7 Ta uxu ǫvi mil nivi na
kómí sello Ndios kúu nasaʼya ñani síkuá
taSimeón. Ta uxu ǫvi mil nivi na kómí sello
Ndios kúu nasaʼya ñani síkuá taLeví. Ta uxu
ǫvi mil nivi na kómí sello Ndios kúu nasaʼya
ñani síkuá taIsacar. 8 Ta uxu ǫvi mil nivi
na kómí sello Ndios kúu nasaʼya ñani síkuá
taZabulón. Ta uxu ǫvi mil nivi na kómí
sello Ndios kúu nasaʼya ñani síkuá taJosé,
ta uxu ǫvi mil nivi na kómí sello Ndios kúu
nasaʼya ñani síkuá taBenjamín.

Toʼon yóʼo káʼan ña xaʼa kuaʼa ní nivi na ndíxin tikǫtǫ yaa

9 Ta saá xito i, ta xini i kuaʼa ní nivi, ta
niyaʼa ní kuaʼa kúu nivi yóʼo. Ta ǫn koó
na kuchiño kaʼvi ndasaá kúu na. Nivi yóʼo
kixi na ndiʼi saá xiiña ñoyívi nǫǫ ñoʼǫ, ta
kixi na ndiʼi saá ñoo náʼno xíʼin ndiʼi saá
ñoo válí. Nayóʼo kúu na ndiʼi saá nǫǫ nivi,
ta káʼan na ndiʼi saá nǫǫ toʼon. Ta nayóʼo
yíta na yatin nǫǫ yóo taa ta yóo nǫǫ táyi
yii tón toʼó káʼno, ta ñii saá yatin yíta na
nǫǫ Ndikachi. Ta ndiʼi nayóʼo ndíxin na
tikǫtǫ yaa, ta níʼi na ñǫǫ, ta sákanda na ñǫǫ
yóʼo ña kísa káʼno na Ndios xíʼin Ndikachi.
10 Ta nanivi kuaʼa ní yóʼo, xíʼin ndiʼi ndee
na, nikaʼan na, káchí na saá:
Ǫn koó inka na kúchiño sakaku nivi,
chi ñii laá yóʼó, Tata Yivá yó Ndios, ta yóo
nǫǫ táyi yii tón toʼó káʼno,
ta yóʼó, Ndikachi, tí yóo xíʼin ra,
ndóʼó kúu na kúchiño sakaku nivi,
káchí na, káʼan na. 11 Ta ndiʼi naángel yíta
na, xino nduu na nǫǫ yóo táyi yii tón toʼó
káʼno, ta nǫǫ yóo ǫko kǫmi nataa naxikuaʼa
xíʼin kǫmi ñatáku. Ta saá ndiʼi naángel yóʼo
xikuxítí na nda nǫǫ ñoʼǫ yatin nǫǫ yóo táyi
yii tón toʼó káʼno, ta kisa káʼno na Ndios.
12 Ta nikaʼan na saá xíʼin Ndios:
¡Saá ná koo ña!
¡Nakiʼin ún ña kísa káʼno ndi yóʼó Ndios
xíʼin ndiʼi mii ndi!
¡Ná kanóo síkón ní ñatoʼó mii ún!
¡Chi mii ún kúu taa ta kómí ndiʼi ñandíchí
ndinoʼo!
Ta xíʼin ña ndinoʼo ini ndi, káʼan ndi
xíʼin ún: “¡Táxaʼvi ún, Tata Ndios!”
¡Ta vaʼa nakiʼin ún ndiʼi ñatoʼó káʼno!
Chi yóʼó kúu taa ta kómí ndiʼi ndee káʼno,
ta kómí ún ndiʼi ndayí nǫǫ ndiʼi ña yóo.
¡Saá ná koo ña ndiʼi saá kivi!
káchí naángel xíʼin Ndios.
13 Ta saá ñii taa tatáʼan na ǫko kǫmi
naxikuaʼa, nindaka toʼon ra yiʼi, káchí ra
saá:
—¿Yu kúu nivi yíta yóʼo, na ndíxin tikǫ-
tǫ yaa? —káchí ra xíʼin i.
14 Ta ndakuiin i, nikaʼan i xíʼin ra:
—Ǫn vása xíni i, Tata. Yóʼó kúu taa ta
xíni yu kúu na.
Ta saá nikaʼan ra xíʼin i:
—Ndiʼi nivi yóʼo kúu na kee nǫǫ ña ndeé
ní nixoʼvi na. Ta nayóʼo nakata na tikǫtǫ na
xíʼin nii Ndikachi ña nixita, ta saá nduyaa
tikǫtǫ na. 15 Ta xaʼa ñayóʼo kómí na ndayí
yíta yatin na nǫǫ yóo táyi yii tón toʼó káʼno.
Ta ndiví ñoó kísa chiño na nǫǫ Ndios veʼe
ñǫʼo ra. Ndios, taa ta yóo nǫǫ táyi yii tón
toʼó káʼno, koo ra xíʼin na ta vivíi kundaa
ra na xíʼin ndee ra. 16 Ta nda ñii kivi ǫn kivi
ka na soko, ni ǫn yichi ka na takuií. Ta ni
ǫn ndii ka yikí koñu na xíʼin ña ñiʼní ní ñǫʼo
káʼno ña yéʼe ndiví, ni ǫn xoʼvi ka na xíʼin

ndạ ñii nọọ ka'nị. 17 Saá chi Ndikachi tí yóo
nọọ táyị yịị tón tọ'ó ká'no, yóo rí xí'in na ta
ndáa rí na. Ta sáná'a rí na nọọ yóo takuií
ko'o na, ta takuií yó'o taxi kutakụ ndino'o
na. Ta Ndios yakón ra ña sanayaa ra ndutạ
nduchụ nọọ na xạ'ạ ña xạku na, chi sandi'i
ra xạ'ạ ña kúchuchú ini nịvi.

8

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ Ndikachi
nạkoná rí ñịmạ kisín ña kúu ñạuxạ

1 Ta saá Ndikachi nạkoná rí ñịmạ kisín ña
kúu ñạuxạ, ta ndi'i na yóo ñoyívi nịno ñii
nịyạạ na, ñii kụtásin ndi'i na, ọn kọó kạ na
ká'ạn, tạndạ ñii sava hora nịxịyo saá. 2 Ta
saá xịni ị ụxạ naángel na yíta yatin nọọ yóo
Ndios, ta ñii ñii na nạki'in na ñii trompeta.
3 Ta xịni ị inkạ ñaángel ña ní'i ñii kọ'ọ ñị'mạ
ña kúu nina kạa oro, ta nịxaạ ña, xịkundichi
yatin ña nọọ yóo nạmạ yịị nọọ nándoso
ñayịị ña sókọ na nọọ Ndios. Ta ñaángel yó'o
nạki'in ña ví'í ní xuxa vạ'a ña sanakutá'an
ña xí'in ndi'i tọ'on ña ká'ạn nịvi xí'in Ndios.
Nịvi yó'o kúu nịvi nayịị na ndíkọn Ndios.
Ta saá ñaángel nịsọkọ ña xuxa vạ'a yó'o
nọọ nạmạ yịị ña ñíndichi nọọ Ndios, tạ yóo
táyị yịị tón tọ'ó ká'no. 4 Ta saá ñị'mạ xuxa
vạ'a xí'in tọ'on ña ká'ạn nịvi nayịị xí'in
Ndios, kịxá'á ña kuạ'ạn ndaa ña ndạ nọọ
yóo Ndios. 5 Ta saá ñaángel yó'o tuku tịin
ña kọ'ọ ñị'mạ, ta sạkutú ña kọ'ọ yó'o xí'in
ño'ọ xíxị ña yóo nọọ nạmạ, ta sạkana ña
ño'ọ xíxị yó'o ndạ nọọ ño'ọ ñoyívi. Ta saá
xạndịkọn kịxá'á ndeé ní ndá'yi sạvị, ta ndeé
ní síso, ndạtán kuạ'ạ ní nịvi ká'ạn, saá kúu.
Ta kẹẹ kuạ'ạ ní ña náye'e tạxạ, ta ndeé ní
táan nọọ ño'ọ ñoyívi.

Tọ'on yó'o ká'ạn xạ'ạ ụxạ naángel ña tívi na
tón trompeta

6 Ta saá ñii ñii na ụxạ ángel ní'i na ñii tón
trompeta, ta xa yóo ti'va na ña tivi na nó.
7 Ta saá ñaángel ñanọó tịvi ña tón
trompeta, ta xạndịkọn kịxá'á kóon ñíí
kaxin, ta ñíí kaxin yó'o nịsạkạ ña xí'in ño'ọ
xíxị, ta xí'in nịị kuá'á. Ta ndeé ní kóyo ndi'i
ñayó'o nọọ ño'ọ ñoyívi. Ta saá xạ'mi ña ñii
tá'ví yitọn nọọ ña ụnị tá'ví yitọn tón kúu
ndi'i yitọn tón yóo ñoyívi. Ta xạ'mi ña ñii
tá'ví kụ'ụ kuíị nọọ ña ụnị tá'ví kụ'ụ kuíị, ña
kúu ndi'i kụ'ụ kuíị ña yóo ñoyívi.
8 Ta ñaángel ñaọvị tịvi ña tón trompeta,
ta saá xịni ị ndạtán káa ñii yukụ ká'no
ní, saá káa ñii ñạ'a ña nákundixin ndi'i
ño'ọ xíxị. Ta ña nákundixin ño'ọ xíxị yó'o
nạkava ña nọọ takuií mịni. Ta saá ñii tá'ví
nọọ ña ụnị tá'ví ña kúu ndi'i takuií mịni
ndụu rá nina nịị kuá'á. 9 Ta ñii tá'ví kitị nọọ
ña ụnị tá'ví ña kúu ndi'i kitị tí tákụ tịxin
takuií mịni yó'o, nịxi'ị ndi'i rí, ta ñii tá'ví
tón barco nọọ ña ụnị tá'ví ña kúu ndi'i tón
barco tón xíka nọọ takuií mịni, ndị'i xạ'ạ
ndi'i tón barco yó'o.
10 Ta ñaángel ñaụnị tịvi ña tón trompeta,
ta ñii kịmi tí ká'no ní, ta nina mịị ño'ọ xíxị
kúu rí, ta kẹẹ rí ñoyívi nịno ta nạkava rí nọọ
ñii tá'ví yụta nọọ ña ụnị tá'ví yụta, ña kúu
ndi'i yụta ña yóo ñoyívi. Ta ñii kị'va saá
ndọ'o ndi'i pozo nọọ káku takuií. 11 Ta kịmi
yó'o nạní rí Ajenjo, ta kịvị rí kóni kachí ña:
ñayọvạ. Ta saá ndi'i ñii ña ụnị tá'ví takuií
pozo xí'in ndi'i ñii ña ụnị tá'ví takuií yụta,
ndụu rá takuií yọvạ. Ta kuạ'ạ ní nịvi na xị'i
takuií tá yọvạ yó'o nịxi'ị ndi'i na.
12 Ta ñaángel ñakọmị tịvi ña tón
trompeta, ta saá nịtịví ta nịndạ'vạ ñii tá'ví
nọọ ña ụnị tá'ví ña kúu ndiníí ño'o ká'no
ña yé'e ndiví. Ta nịtịví ta nịndạ'vạ ñii tá'ví
nọọ ña ụnị tá'ví ña kúu ndiníí tíyọọ tí yé'e
ñoó. Ta nịtịví ta nịndạ'vạ ñii tá'ví nọọ ña
ụnị tá'ví ña kúu ndi'i tíkịmi. Ta saá kụnaa
ñii ña ụnị tá'ví ndiví, ta kụnaa ñii ña ụnị
tá'ví ñoó.
13 Ta saá xịto ị, ta xịni sọ'o ị ñii ñaángel,
ta ndáchí ña mạ'ñó ñoyívi nịno, ta xí'in
ndi'i ndeẹ ña, nịkạ'ạn ña, káchí ña saá:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ay! Ndá'ví ní nịvi na tákụ
nọọ ño'ọ, chi ndeé ní xọ'vị na táná inkạ
ụnị naángel tivi na tón trompeta. Ta vitin
na ụnị ángel yó'o xa yóo ti'va na ña kixá'á
ñii ñii na tivi na tón trompeta —nịkạ'ạn
ñaángel.

9

1 Ta ñaángel ñaọ'ọn tịvi ña tón trompeta,
ta xịni ị ñii tíkịmi, tí kẹẹ ndạ ñoyívi nịno,
ta nạkava rí ndạ nọọ ño'ọ. Ta nạki'in rí ñii
llave ña nakoná yé'é yavị ká'no ña kónó ní.
2 Ta tíkịmi nạkoná rí yé'é yavị ká'no yó'o, ta
kuạ'ạ ní ñị'mạ kịxá'á kée yu'ụ yavị yó'o. Ta
yóo ña ndạtán yóo ñị'mạ ña vạxi tịxin xịtọn
ká'no ña ndeé ní xíxị. Ta xí'in ñị'mạ yó'o
kụnaa nọọ ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta kịsa
kini ña tạchị ña násita yó kutakụ yó. 3 Ta
tịxin ñị'mạ yó'o kẹẹ kuạ'ạ ní títịka tí ná'no
ní. Ta xạndịkọn kịxá'á rí xítạ ní'nó ndi'i

rí, kuaʼan rí ndiʼi saá xiiña noo ñoʼo. Ta Ndios taxi ra ndee xati ndaʼa rí. Ta ndatán yóo ndee xati títisiʼma, saá yóo ndee xati títika yóʼo. 4 Ta Ndios xaʼnda chiño ra noo rí, nikaʼan ra, káchí ra saá:

—On sativí ndó nda ñii ña kúu ñakuʼu kuíi, án yiton kuíi. Ta ndasaá kuiti nivi na on koó sello Ndios taʼya kómí, nayóʼo kani ndó ta satakuéʼe ndó na —káchí Ndios xíʼin rí.

5 Ta ndasaá kuiti oʼon yoo taxi Ndios ndee xati ndaʼa rí ña saxoʼvi ní rí nivi. Ta on vása ní-taxi Ndios ndayí ndaʼa rí ña kaʼni rí na. Ndeé ní xoʼvi nivi xíʼin ña kini ní kíʼvi koñu na noo káni rí na. Ndatán kini ní kíʼvi noo káni títisiʼma, saá xoʼvi nivi yóʼo. 6 Ta nivi na xoʼvi ní ñayóʼo, ndukú na ña ndixa kivi na, ta on kuchiño kixaa ña kivi na. Xíʼin ndinoʼo ini na ndukú na ña kivi na xaʼa ña on xoʼvi ka na, ta saá ni, on kuchiño kixaa ña kivi na.

7 Ta títika náʼno yóʼo, náʼa rí ndatán náʼa tíkuáyí tí xa yóo tiʼva koʼon xíʼin natropa na káni táʼan xíʼin nivi noo yóo kuachi káʼno. Ta ndatán náʼa corona ñaoro, saá náʼa ña kánóo sini ñii ñii títika náʼno yóʼo. Ta noo tíyóʼo, ndatán náʼa noo nivi, saá náʼa noo rí. 8 Ta yisi sini títika náʼno yóʼo, ndatán náʼa yisi sini ñaʼa, saá náʼa yisi sini rí. Ta noʼo rí, ndatán náʼa noʼo tíleón, saá náʼa noʼo rí. 9 Ta tixin rí xíʼin ndiʼi kándíká títika náʼno yóʼo, ndási ña xíʼin nina kaa ña on takuéʼe rí. Ta kivi sákanda rí ndixin rí, ñii níʼi káyi ña, ndatán kúu níʼi káyi kaa ña ñóʼo xaʼa kuaʼa ní tón carreta tón síta kuaʼa ní tíkuáyí tí ñii síso kama xíno kuaʼan noo káni táʼan nivi noo yóo kuachi, saá níʼi kánda ndixin rí kivi sákanda rí ña. 10 Ta siʼma títika náʼno yóʼo, ndeé ní siin noo ña, ndatán ña siin yóo noo siʼma títisiʼma, saá yóo ña. Ta siʼma rí kómí ña ndee ña satakuéʼe ña ta saxoʼvi ní ña nivi. Saá chi tíyóʼo kómí rí ndayí ña saxoʼvi rí nivi tixin ña oʼon yoo kuiti. 11 Ta ñakáʼno ña xáʼnda chiño noo títika náʼno yóʼo kúu ñii níma ndivaʼa, ña kúu ña ndíso chiño xíʼin yavi káʼno ña kónó ní. Ta ñandivaʼa káʼno yóʼo nani ña Abadón, toʼon hebreo, ta nani ña Apolión toʼon griego, ta ovi kivi yóʼo ñii kóni kachí ña saá: Ña sándiʼi xaʼa ndiʼi ña yóo.

12 Ta ndiʼi ñayóʼo kúu ñanoó ñayoʼvi ní nixoʼvi nivi. Ta niyaʼa ña, ta kúmani ka inka ovi ña vaxi ñayoʼvi ní xoʼvi na.

13 Ta ñaángel ñaiño tivi ña tón trompeta, ta saá xini soʼo i toʼon ña kixi maʼñó nama yii ñaoro ña yóo yatin noo Ndios. Ta ñii ñii titon nama yii yóʼo yóo ñii ña náʼa ndatán náʼa ndiki tíkiti, ta toʼon ña nikaʼan kixi ña maʼñó noo yóo ndiki yóʼo. 14 Ta toʼon yóʼo nikaʼan ña xíʼin ñaángel ñaiño, ña níʼi tón trompeta, ta káchí ña saá:

—Ndaxin ún komi naángel na kúu na nóʼni yuʼu yuta káʼno ña naní Éufrates —káchí ña.

15 Ta saá nindaxin na, ta kuaʼan ndíka komi naángel yóʼo, na kúu na xinoʼni yuʼu yuta. Saá chi mii hora yóʼo, ta mii kivi yóʼo, ta mii yoo yóʼo, ta mii kuiya yóʼo, xa chitóni Ndios koo tiʼva naángel yóʼo ña kaʼni na ñii táʼví noo ña uni táʼví nivi na kúu ndiʼi nivi na táku ñoyívi. 16 Ta natropa na yóso kuáyí na kuaʼan noo yóo kuachi, natropa yóʼo kúu na ovi ciento millón nivi, chi saá xini soʼo i ndasaá kúu nayóʼo.

17 Ta xini i kuaʼa ní kuáyí, ta natropa na yóso tíkuáyí yóʼo, ndási kándíká na xíʼin kaa ña nikaʼyi uni color. Ñii ña nikaʼyi kúu ña kuáʼá ní, ndatán yóo ñoʼo xíxi, yóo ña. Ta inka ña nikaʼyi kúu ña color ndíʼí, ña yóo ndatán ndíʼí ñoyívi nino. Ta inka ña nikaʼyi kúu ña kuáán, ña káa ndatán káa ñoʼo káʼndi ña naní azufre. Ta sini tíkuáyí tí yóso natropa yóʼo, ndatán náʼa sini tíleón saá náʼa sini rí. Ta yuʼu tíkuáyí yóʼo kee ñoʼo xíxi, xíʼin ñiʼma, ta xíʼin ñoʼo káʼndi ña naní azufre. 18 Ta ñii táʼví noo ña uni táʼví nivi ña kúu ndiʼi nivi na táku ñoyívi, nixiʼi na, chi ni-kuchiño na kundeé na noo ñoʼo xíxi, ni noo ñiʼma, ta ni noo ñoʼo káʼndi ña kee yuʼu tíkuáyí. 19 Ta ndee tíkuáyí yóʼo kúu ndee ña káku yuʼu rí xíʼin siʼma rí. Saá chi siʼma rí ndatán yóo koo xati, saá yóo ña, ta noo siʼma rí ndatán yóo sini koo xati, saá yóo ña, ta káni ña ta sátakuéʼe ña nivi.

20 Ta saá ni, nivi na nindoo táku, na kúu na on vása ní-xiʼi xíʼin ña nixoʼvi ní na, ta nayóʼo nda loʼo ni-xiin na nandikó ini na, ni on vása ní-xiin na sandakoo na kéʼé na ña on váʼa. Ta ni on vása ní-sandakoo na ña kísa káʼno na kuaʼa ní níma ndivaʼa, ta on vása ní-sandakoo na ña kísa káʼno na kuaʼa ní ñaídolo xíʼin ñaimagen, ña on siví Ndios ndinoʼo kúu, chi ñayóʼo kuiti kuvaʼa ña xíʼin kaa ñaoro, án xíʼin kaa ñaplata, án xíʼin kaa ñabronce, án xíʼin yuu, án xíʼin

yitoon. Ta ndaa ñii ñaídolo ni ndaa ñii ñaimagen yó'o, oon vása kúchiño koto ña xí'in nduchuu nooo ña, ni oon vása kúchiño koni soo'o ña xí'in soo'o ña, ni oon vása kiví kaka ña xí'in xaa'aa ña. 21 Ta nivi na nindooo tákuu yó'o, ni-xiin na sandakoo na ña xá'ni na inkaa nivi, ni oon vása ní-xiin na sandakoo na chíkaaa na ña nákuati tásín na xaa'aa natá'an na, ni ni-xiin na sandakoo na ña kísa kuí'ná na. Ta nataa, ni oon vása ní-sandakoo na kí'vi na kuachi xí'in náña'aa ná oon siví násí'í na kúu. Ta náña'aa, ni oon vása ní-sandakoo ná kí'vi ná kuachi xí'in inkaa taa taa oon siví yii ná kúu.

10

Too'on yó'o ká'aan xaa'aa ñaángel ña ní'i nomi tutu lo'o

1 Ta saá xini i inkaa ñaángel ña kómí ndayí ká'no, kee ña ñoyívi nino, ta vaxi noo ña ndaa ñoyívi nooo ño'oo. Ndíxin níí ña vikoo yaa, ta ñii ñakuaa'nkú xino nduu ña nooo yóo sini ña. Ta náye'e nooo ñaángel yó'o, ndatán náye'e ñoo'o ká'no ña yé'e ndiví. Ta ndatán yóo ovi yitoon si'in tón síkón ní, tón yíta ndíso ve'e síkón, saá yóo xaa'aa ñaángel yó'o. Ta ndatán ná'a ña xíxi xí'in ño'oo, saá ná'a xaa'aa ñaángel yó'o. 2 Ñii nomi tutu lo'o ña nandika kánóo ndaa'aa ñaángel yó'o. Ta xaa'aa kuaá ña ñíndichi ña nooo takuií mini, ta xaa'aa yitin ña, ñíndichi ña nooo ño'oo yichí. 3 Ta xí'in ndi'i ndee ñaángel yó'o nindaa'yi ña. Ndatán ndá'yi tíleón, saá nindaa'yi ña. Ta saá xandikoon xini soo'o i ndatán ká'ndi ndá'yi savi uxa yichi, ta tixin ñayó'o xini soo'o i ndi'i too'on ña nikaa'an ña nindaa'yi savi yó'o. 4 Ta saá, xa yóo ti'va i taa i too'on yó'o, ta xini soo'o i inkaa too'on ña kixi ñoyívi nino, ta nikaa'an ña xí'in i:

—Chikaaa se'é ún ini mii ún too'on xini soo'o ún ña nikaa'an ndatán ká'ndi nindaa'yi savi uxa yichi, ta oon taa ún ndaa ñii too'on xini soo'o ún yó'o —káchí too'on ña kixi ñoyívi nino xí'in i.

5 Ta saá ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xaa'aa ña nooo takuií mini, ta xí'in inkaa xaa'aa ña nooo ño'oo yichí, ndaní'i ña ndaa'aa kuaá ña chí nino, 6 ta nikaa'an ña, káchí ña saá:

—Ndios kúu taa taa táku ndi'i saá kivi, ta kisa vaa'a ra ñoyívi ño'oo xí'in ñoyívi nino, xí'in ndi'i ña yóo ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku kisa vaa'a ra takuií mini xí'in ndi'i ña ñó'o tixin takuií mini yó'o. Ta mii Ndios yó'o káchí ra ndí ndixa oon kundati kaa ra. 7 Saá chi tá kixaa kivi ñaángel ñauxa tivi ña tón trompeta, tá mií saá kixá'á kundivi ndi'i ña chitóni Ndios xaa'aa ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa vaa'a ra. Ña chitóni Ndios yó'o xikuu ña oon vása ní-kundaaa vaa'a ini nivi, ta ndixa Ndios kasa ndivi ra ndi'i ña chitóni ra, ndatán yóo ña nikaa'an ra xí'in naprofeta, na xikuu na kisa chiño nooo ra kuiya xinaa'á —káchí ñaángel, xini soo'o i.

8 Ta saá tuku xini soo'o i too'on ña kixi ndaa ñoyívi nino, ta nikaa'an ña xí'in i:

—Kuaa'an ki'in ún nomi tutu lo'o ña nandika kánóo nooo ndaa'aa ñaángel ña ñíndichi xí'in ñii xaa'aa ña nooo takuií mini, ta xí'in inkaa xaa'aa ña nooo ño'oo yichí —káchí too'on xí'in i.

9 Ta saá nixaa'an i nooo ñaángel, ta nikaa'an i xí'in ña:

—Taxi ún nomi tutu lo'o ña ní'i ún ndaa'aa i.

Ta nikaa'an ñaángel xí'in i:

—Vaa'a ki'in ún tutu yó'o ta kaxi ún ña. Visi ní ña, ndatán visi ñoñoo, saá visi ndasa ña yu'uu ún. Ta saá ni, tá xaaa ña ndaa tixin ún, ta ndasa yovaa ña ndi'i tixin ún —káchí ñaángel xí'in i.

10 Ta naki'in i nomi tutu lo'o yó'o ndaa'aa ñaángel, ta xaxi i ña. Ta visi ní nixiyo yu'uu i, ta saá nduu yovaa ní tixin i. 11 Ta saá tuku nikaa'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—Xíni ñó'ó kaa'an ndoso ún too'on ña ká'an Ndios xaa'aa ña kundo'o kuaa'aa ní nivi, ta xaa'aa ña kundo'o narey na xá'nda chiño nooo na. Ta nivi yó'o kúu na táku kuaa'aa ní ñoo válí xí'in kuaa'aa ní ñoo ná'no, ta ká'an na kuaa'aa ní nooo too'on —saá nikaa'an ña xí'in i.

11

Too'on yó'o ká'an ña xaa'aa ovi taa taa ndákuiin xaa'aa ñandaaa

1 Ta saá Ndios taxi ra ñii yitoon ndakú ndaa'aa i, ndatán yóo ñii yitoon tón chó'on ki'va, saá yóo nó. Ta xini soo'o i too'on ña ká'an ra, káchí ra saá xí'in i:

—Nakundichi ún, ta koo'on ún cho'on ki'va ún ndasaá kúu ñaki'va kómí ve'e ñoo'o ká'no, ta saá tuku cho'on ki'va ún namaa yii ña ñíndichi ini ve'e ñoo'o yó'o, ta koto ún ta ka'vi ún ndasaá kúu nivi na kísa ká'no yi'i ini ve'e ñoo'o yó'o. 2 Ta oon cho'on ki'va ún ñayosoo ndíkaa ña yóo kee've'e ñoo'o ká'no

yó'o, chi taxi i yoso ndíka yó'o nda'a nivi
na on siví najudío kúu, na kúu na on vása
kándixa yi'i. Nayó'o kukomí na ndayí ña
kasa kini na ñoo yii noo nákaa ve'e ño'o
ká'no yó'o, ta ovi siko ovi yoo kuchiño na
ke'é na saá. 3 Ta yi'i, ti'ví i ovi taa ta ndíxin
tikoto toón ndatán ndíxin nivi na kíxaa
xáku noo nivi nixi'i, ta ovi tayó'o ka'an
ndoso ra to'on i ña ndaa noo nivi. Ta ñii
mil ovi ciento kivi koni ñó'ó nataa yó'o ña
ka'an ndoso na to'on yó'o —káchí Ndios.

4 Ta ovi taa yó'o, taa ta ká'an ndoso to'on
Ndios xí'in nivi, yóo na ndatán yóo ovi
yiton tón olivo án ovi kaa candelero. Chi
ovi tón olivo xí'in ovi kaa candelero yíta
ña noo Ndios, taa taká'no noo ndi'i nivi
xí'in ndi'i ña yóo. 5 Tá koo nivi na ndukú
ndasaá satakué'e na ovi nataa yó'o, ta saá
ño'o xíxi ña kee yu'u nataa yó'o ka'mi ña
ndi'i nivi yó'o. Ta saá ndi'i nivi na ndukú
ke'é ña on vá'a xí'in ovi nataa yó'o, ndixa
kivi ndi'i nivi yó'o. 6 Ta ovi nataa yó'o kómí
na ndee ña on taxi na koon savi ndi'i kivi
ña koni ñó'ó na ka'an ndoso na to'on Ndios
noo nivi. Ta kómí na ndee ña ndasa na ña
nduu takuií nii kuá'á, ta kómí na ndee ña
ke'é na ña xo'vi ní nivi xí'in ndi'i saá noo
ña yo'vi ní. Ta kómí na ndee xí'in ndayí ke'é
na saá, ndasaá yichi kóni mii na. 7 Tá kixaa
kivi sandi'i ovi nataa yó'o ka'an ndoso na
to'on Ndios, ta saá ñii kiti tí ká'no ní, tí kini
ní yiyo káa, keta rí tixin yavi ká'no ña kónó
ní. Ta ndaa rí noo ño'o, ta kani tá'an rí
xí'in ovi nataa yó'o. Ta kundeé rí noo na,
ta ka'ni rí na. 8 Ta yikí koñu ndií na ovi taa
yó'o kundoo ña yichi ká'no ña yá'a ma'ñó
ñoo ká'no Jerusalén. Ta ñoo ká'no yó'o kúu
noo xa'ni na Jesucristo Taa taKá'no noo yó,
chi katakaa ndaa na ra nda'a tón cruz. Ta
nivi na on vá'a na táku ñoo ká'no yó'o, ñii
ki'va yóo na ndatán nixiyo nivi na on vá'a
na xitaku ñoo Sodoma án ñoo Egipto kuiya
xina'á. 9 Ta uni kivi sava, ndi'i saá noo nivi
ñoyívi, na kee ndi'i saá ñoo válí xí'in ñoo
ná'no, na kúu na ká'an ndi'i saá noo to'on,
nayó'o kixaa na koto na yikí koñu ndií na
ovi taa yó'o. Ta nachiño on taxi na ndayí
ña nduxun yikí koñu nataa yó'o. 10 Ta ndi'i
nivi kusii ní ini na xa'a ña nixi'i nataa yó'o,
nda nakuita na ka'an na viko, ta kixá'á na
saní'i na ña'a nda'a natá'an na chi ndeé ní
kusii ini na xa'a ña nixi'i nataa yó'o. Saá
chi kani sini na ndí ovi naprofeta yó'o kúu
na kómí kuachi xa'a ña nixo'vi ní ndi'i nivi
ñoyívi. 11 Ta ndi'i ya'a uni kivi sava, ta
Ndios ti'ví ra tachi yu'u ra, ta kixaa ña kí'vi
ña yikí koñu ndií na ovi taa yó'o, ta nataku
na. Ta saá nakuita na, ta ndi'i nivi niyi'ví
ní na ña xini na ñayó'o. 12 Ta saá nataa
na nataku yó'o, xini so'o na to'on ña kixi
ñoyívi nino, ta ndeé ní nika'an ña xí'in na,
káchí ña saá:
—Na'a ndó ndaa ndó yó'o —káchí ña.
Ta kixi ñii viko yaa, ta xino nduu ña na,
ta ndaa na, kua'an na nda ñoyívi nino. Ta
ndi'i nivi na kúu na sáa ini xíni nayó'o, xini
na ndasaá ndaa na chí ñoyívi nino. 13 Ta
mii hora yó'o, kixá'á ndeé ní táan, ta ñii
tá'ví noo ña uxu tá'ví ña kúu ndi'i ñoo ká'no
yó'o, ndi'i xa'a ña, ta uxa mil nivi nixi'i na.
Ta nivi na nikaku niyi'ví ní na, ta kixá'á na
kísa ká'no na Ndios ta yóo ñoyívi nino.
14 Ta ñayó'o kúu ñaovi ñayo'vi ní nixo'vi
nivi. Ta va'a kundaa ini ndó ndí kúmani
ka xo'vi na ñauni, ta xa yatin ní vaxi ñauni
yó'o.

To'on yó'o ká'an xa'a ñaángel ñauxa ña tívi tón trompeta

15 Ta ñaángel ñauxa tivi ña tón trompeta,
ta xini so'o i to'on ña ká'an kua'a ní na yóo
ñoyívi nino, ta xí'in ndi'i ndee na káchí na,
ká'an na saá:
Vitin Jesucristo, taa ta ti'ví Ndios sakaku
nivi, kixá'á ra xá'nda chiño ra xí'in
Ndios noo ñoyívi noo ño'o.
Ta ndi'i saá kivi ña vaxi ka'nda chiño ra noo
ndi'i nivi xí'in ndi'i ña kisa va'a ra,
káchí kua'a ní to'on ña kixi ñoyívi nino ña
xini so'o i. 16 Ta oko komi nataa xikua'a na
ndóo noo táyi ná'no tón to'ó, tón yóo yatin
noo yóo Ndios, xikuxítí na, ta nitondaa
ta'ya na nda noo ño'o ña kisa to'ó na Ndios,
17 ta ká'an na, káchí na saá:
Tata Ndios, taKá'no noo ndi kúu ún,
Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no kúu ún,
yó'ó kúu taa ta ndixa táku vitin,
yó'ó kúu taa ta xa táku nda kivi noó,
ta táku ka ún ndi'i saá kivi ña vaxi.
Xí'in ndi'i mii ndi táxi ndi ña táxa'vi ní ún,
saá chi xí'in ndi'i ndee ká'no kómí ún,
xa kixá'á ún xá'nda chiño ún noo ndi'i nivi
xí'in ndi'i ña kisa va'a ún.
18 Kua'a ní nivi ndi'i xiiña ñoyívi yó'o sáa ní
ini na xíni na yó'ó, Ndios.
Ta nayó'o ke'é na kua'a ní noo ña on vá'a
ña sasaa na ini ún.

Ta vitin xa kixaa kivi saxo'vi ún nivi yó'o
xa'a ña on vá'a ke'é na.
Ta vitin xa kixaa kivi ña kasa nani ún xa'a
ndi'i nivi na kúu na xa nixi'i,
ta taxi ún ñava'a nda'a naprofeta, na xikuu
na kisa chiño noo ún xina'á.
Saá tuku taxi ún ñava'a nda'a ndi'i nivi na
kúu nayii chi kándixa na yó'ó ta kísa
ká'no na yó'ó,
án nivi válí kúu na, án nivi ná'no kúu
nayó'o, ta naki'in na ñava'a nda'a
mii ún.
Ta sandi'i ún xa'a ndi'i nivi na kúu na
sandi'i xa'a ndi'i ña kisa va'a ún
ñoyívi noo ño'o,
saá káchí naxikua'a xí'in Ndios.
19 Ta saá nanona yé'é ve'e ño'o ká'no ña
yóo ñoyívi nino noo yóo Ndios, ta xini i ini
ve'e ño'o yó'o nákaa tón xaton yii. Tón yó'o
ká'an xa'a ña chindú'u Ndios ndixa kasa
ndivi ra xa'a nañoo ra na kúu na ndíkon
ña'á. Ta saá xini i kua'a ní náye'e taxa, ta
xini so'o i ña ndeé ní ndá'yi savi, ta ndeé ní
síso, ndatán kua'a ní nivi ká'an, saá kúu. Ta
ndeé ní kóon ñíí, ta ndeé ní táan noo ño'o
ñoyívi.

12

To'on yó'o ká'an xa'a ñii ñáña'a xí'in ñii tíkoo na'á

1 Ta saá xini i ñoyívi nino ñii seña ña
ká'no ní, chi xini i ñii ñáña'a, ndíxin níí
ñá ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta tixin xa'a
ñá nákaa tíyoo tí yé'e ñoó, ta sini ñáyó'o
kánóo ñii corona ña kómí uxu ovi kimi. 2 Ta
ñó'o sa'ya ñá, ta ndeé ní ndá'yi ñá xí'in ña
kí'vi ñá, chi xa kóni kaku sa'ya ñá. 3 Ta saá
xini i ñoyívi nino inka seña ká'no ní, ña kúu
ñii kiti tí ká'no ní, tí naní dragón. Ndatán
ná'a koo na'á, saá ná'a rí. Tí kuá'á kúu rí, ta
yiyo ní káa rí, ta uxa kúu sini rí, ta uxu kúu
ndiki rí, ta ñii ñii sini rí kánóo corona. 4 Ta
xí'in si'ma rí sanoo rí ñii ña uni tá'ví kimi ña
kúu ndi'i kimi tí yóo ñoyívi nino, ta sakoyo
rí ndi'i tíkimi tí sanoo rí yó'o nda noo ño'o.
Ta tíkoo na'á yó'o nixaa rí, ta xikundichi
rí yatin noo yóo ña'a ñá ñó'o sa'ya yó'o,
ta ndáti rí kaku sa'ya ñá, ta xa yóo ti'va
rí kaxi rí sa'ya ñá. 5 Ta saá kaku sa'ya ñá,
ñii talo'o, ta tayó'o kuu taa ta ka'nda chiño
xí'in ndi'i ndee ká'no Ndios noo nivi ndi'i
saá ñoo ñoyívi chi kuni'i ra ñii kaa ña kání
ña kuchiño sandi'i xa'a nivi na sáa ini xíni
ña'á. Ta kivi kaku sa'ya ñá talo'o yó'o, ta
naángel naki'in na ra nda'a ñáña'a yó'o, ta
kánóo ra noo nda'a na kuano'o na xí'in ra
ta naxaa na noo yóo Ndios, taa ta yóo noo
táyi yii tón to'ó ká'no. 6 Ta ñáña'a yó'o xíno
ñá, kee ñá kua'an ñá noo yóo yuku yichí,
ta nixaa ñá noo xa kisa ndivi Ndios koo ñá.
Ta saá ñii mil ovi ciento uni siko kivi Ndios
chindeé ra ñáña'a yó'o, ña taxi ra ñaxíxi
nda'a ñá.
7 Ta saá kixá'á yóo kuachi ká'no ñoyívi
nino. Ñaángel ká'no ña naní Miguel, xí'in
ndi'i naángel na ndóo xí'in ña, kixá'á na
káni tá'an na xí'in tíkoo na'á ta xí'in níma
ndiva'a ña yóo xí'in rí. 8 Ta ñaángel Miguel
xí'in naángel na ndóo xí'in mii ña, kundeé
na noo tíkoo na'á yó'o, ta kundeé na noo
ndi'i níma ndiva'a ña yóo xí'in rí. Ta saá
on vása ní-xiyo ka ndayí xikomí tíkoo na'á
ña koo ka rí ñoyívi nino noo yóo Ndios,
ni níma ndiva'a ña yóo xí'in rí on kuchiño
koo ka ña noo yóo Ndios. 9 Ta naángel na
yóo xí'in Ndios tava na tíkoo na'á xí'in ndi'i
níma ndiva'a ña yóo xí'in rí, ta sakana na
tíyó'o ta saá sakana na ndi'i níma ndiva'a
ña yóo xí'in rí nda ñoyívi noo ño'o. Ta tíkoo
na'á yó'o kúu tíkoo yatá ní, ta inka kivi rí
kúu Satanás án ñaníma ndiva'a ká'no. Ta
ñaníma ndiva'a ká'no yó'o kúu ña sándá'ví
ndi'i nivi ñoyívi noo ño'o.
10 Ta saá xini so'o i ñii to'on ña kee ñoyívi
nino, ta ndeé ní nika'an ña, káchí ña saá:
—Xa kixaa kivi ña sakaku Ndios nivi na
ndíkon ña'á. Vitin kixaa kivi ña Ndios
saná'a ra ndí mii ra kómí ra ndi'i ndee
ká'no, ta vitin kixá'á ra ka'nda chiño ra noo
nivi ndi'i saá ñoyívi. Ta saá tuku Jesucristo,
taa ta ti'ví Ndios sakaku nivi, vitin kómí
ra ndayí ña xá'nda chiño ra noo nivi ndi'i
saá ñoyívi. Saá chi ñaníma ndiva'a ká'no,
xa tava na ña, ña kee ña ñoyívi nino. Ta
mii ñaníma ndiva'a ká'no yó'o kúu ña ndiví
ñoó chíkaa kuachi noo Ndios sata nañani
yó xí'in náki'va yó na kúu na ndíkon Je-
sucristo. 11 Ta vitin xa kundeé nayó'o noo
ñaníma ndiva'a ká'no. Saá chi nii Ndikachi
ña nixita kivi nisoko xí'in mii rí, taxi ña
ndee nda'a na. Ta saá tuku to'on ña ndixa
ndaa ña ndakuiin na xa'a Jesucristo, taxi
ña ndee nda'a na, ta xí'in ovi ndee yó'o,
kundeé na noo ñandiva'a ká'no. Ta nivi
yó'o, nda lo'o on vása ní-yi'ví na noo ña
kivi na, ta taxi xí'in mii na kivi na xa'a ña
kándixa na Ndios. 12 Ta saá, ¡ná kusii ini

ndi'i ndó'ó, na kúu na táku ñoyívi nino noo yóo Ndios! ¡Ta ndá'ví ní nivi na táku noo ño'o! ¡Ta ndá'ví ní ndi'i kiti tí táku tixin takuií mini! Ndá'ví ní ndi'i nayó'o, chi xa noo ñaníma ndiva'a ká'no Satanás, ta kixaa ña noo ño'o, ta kixaa ña noo takuií mini. Ndá'ví ní nivi, chi ndeé ní sáa ini ñaníma ndiva'a ká'no yó'o, chi xa xíni ña ndí salo'o ní kivi kómí ña ndayí ña kúchiño kasa ndivi ña chiño on vá'a —saá nika'an to'on ña xini so'o i, ña kixi ñoyívi nino.

13 Tá tíkoo na'á, tí kúu ñaníma ndiva'a ká'no, nakoto rí ta kundaa ini rí ndí xa sakana na rí nda noo ño'o, ta kixá'á rí kua'an rí sata ñáña'a, ñá kúu ñá sakán kaku sa'ya ñii talo'o. 14 Ta Ndios taxi ra nda'a ñáña'a yó'o ovi ndixin títasin ká'no, ta saá ndachí ñá kua'an ñá nda yuku yichí, ta nixaa ñá ñii xiiña ña xíká ní, noo on koó yatin tíkoo na'á. Ta yuku yichí yó'o Ndios uni kuiya sava chindeé ra ñáña'a yó'o, ña taxi ra ñaxíxi nda'a ñá. 15 Ta saá tíkoo na'á kixá'á rí ndúxan rí kua'a ní takuií, ta takuií kua'a ní yó'o nduu rá ñii yuta ká'no ní ña kua'an rá sata ñáña'a, chi kóni tíkoo na'á yó'o ña tani ñá ta ndi'i xa'a ñá xí'in takuií yuta yó'o. 16 Ta mii ño'o yichí chindeé ña ñáña'a yó'o, chi nakuiná xí'in mii ña ñii yavi kó'ó noo xi'i ña ndi'i takuií yuta tá kee yu'u tíkoo na'á. 17 Ta saá kini ní ka nisaa ini tíkoo na'á xini rí ñáña'a, ta kee rí kua'an rí kani tá'an rí xí'in nasa'ya ñani ñá. Ta nasa'ya ñani ñáyó'o kúu nivi na kísa ndivi ña xá'nda chiño Ndios, ta ni on vása sándakoo na ña kándixa na to'on ña ndaa xa'a Jesucristo.

13

To'on yó'o ká'an ña xa'a ovi kiti ná'no ní tí yiyo ní káa

1 Ta saá yi'i ñíndichi i yu'u takuií mini, ta xini i inka kiti ká'no tí yiyo ní káa, keta rí ini takuií mini, ta uxa kúu sini rí, ta yóo uxu ndiki sini rí, ta kánóo ñii corona ñii ñii noo ndiki sini rí. Ta noo ñii ñii sini rí yóo kivi ña kúu to'on ña kándiva'a xa'a Ndios ña chíkaa nino rí ñato'ó Ndios. 2 Ndatán ná'a tíndika'a saá ná'a rí. Ta ndatán ná'a xa'a tíoso, saá ná'a xa'a rí. Ta ndatán yóo yu'u tíleón saá yóo yu'u rí. Ta tíkoo na'á taxi rí ndee xí'in ndayí ká'no nda'a tíkiti yiyo ní káa yó'o, ta taxi rí ña ka'nda chiño rí noo kua'a ní nivi ñoyívi noo ño'o. 3 Ta ñii ña uxa sini kómí tíkiti yiyo ní káa yó'o, kini ní kónó takué'e ña, chi ndatán káa tí xa nixi'i, saá káa rí. Ta saá ni, xa nduva'a sini rí ña takué'e, ta ndi'i nivi na táku ñoyívi noo ño'o, náka'nda ní ini na xíni na tíyó'o, ta kixá'á na ndíkon na sata rí. 4 Ta saá kixá'á nivi kúxítí na noo tíkoo na'á ña kísa ká'no na rí, chi xa taxi rí ndee xí'in ndayí nda'a tíkiti tí yiyo ní káa. Saá tuku kixá'á nivi yó'o kísa ká'no na mii kiti tí yiyo ní káa, ta ká'an na xí'in tá'an na, káchí na saá:

—¿Yu kúu na kuchiño koo ndatán yóo tíyó'o? ¿Yu kúu na kuchiño kundichi noo rí ta kani tá'an na xí'in rí? —káchí na.

5 Ta kiti tí yiyo ní káa naki'in rí ndayí ña ka'an rí to'on ña kísa ká'no xí'in mii rí, ta kandiva'a rí xa'a Ndios ña chikaa nino rí ñato'ó Ndios. Ta ovi siko ovi yoo xikomí rí ndayí ña ka'an rí saá ta xikomí rí ndayí ña ka'nda chiño rí noo nivi. 6 Ta xí'in ndayí yó'o, nakoná rí yu'u rí, ta kixá'á rí ká'an rí nina to'on ña on vá'a xa'a Ndios, ta ká'an rí to'on ndiva'a xa'a kivi Ndios, ta ká'an rí to'on ndiva'a xa'a noo yóo Ndios, ta ká'an rí to'on ndiva'a xa'a ndi'i nivi na táku ñoyívi nino noo yóo Ndios. 7 Ta naki'in rí ndayí ña kani tá'an rí xí'in nivi na ndíkon Ndios anda kundeé rí noo na. Ta naki'in rí ndayí ña ka'nda chiño rí noo ndi'i saá noo nivi ñoyívi, na kúu na kixi ndi'i saá ñoo noo ño'o, ta ká'an na ndi'i saá noo to'on. 8 Ta ndi'i nivi na táku ñoyívi noo ño'o kasa ká'no na tíkiti tí yiyo ní káa yó'o. Nayó'o kúu nivi na on koó kivi nika'yi noo tutu yii ña kómí Ndikachi ñoyívi nino. Ndikachi yó'o kúu tí nitaxi xí'in mii ña nixi'i rí xa'a kuachi nivi, ñii ki'va ndatán yóo ña chitóni Ndios nda kivi on ta'án ka kasa va'a ra ñoyívi. Ta noo tutu yii ña kómí Ndikachi ñoyívi nino, nika'yi kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

9 Ta ndó'ó, nivi na yóo so'o, chikaa so'o ndó ña ká'an to'on yó'o. 10 Tá yóo nivi na chitóni Ndios kundasi na ini ve'e kaa, ta nayó'o xíni ñó'ó kundasi na ini ve'e kaa. Tá yóo nivi na xa'ni inka nivi xí'in espada siin, ta xí'in espada siin kivi na xá'ni yó'o. To'on yó'o kóni kachí ndí nivi na ndíkon Ndios xíni ñó'ó sakuá'á na kundeé na xí'in ñayo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na ña kándixa na Ndios.

11 Ta saá xini i inka kiti tí yiyo ní káa, tíyó'o keta rí tixin ño'o. Yóo ovi ndiki rí,

ndatán yóo ndiki ndikachi saá yóo ña, ta
ndatán yóo to'on ña ká'an tíkoo na'á, saá
ká'an rí. 12 Tíyó'o kísa chiño rí noo kiti
tínoó tí xikomí ña kini ní kónó ña takué'e
sini rí, ta vitin xa nduva'a sini rí. Ta tínoó
yó'o taxi rí ndayí nda'a kiti tí sakán keta
tixin ño'o, ta tíovi yó'o kixá'á rí xá'nda
chiño rí noo ndi'i nivi na táku noo ño'o.
Káchí rí ká'an rí ndí xíni ñó'ó ndi'i nivi kasa
ká'no na kiti tínoó tí xa takué'e sini. 13 Kiti
tíovi yiyo ní káa yó'o, ke'é rí seña ná'no ní,
tanda taxi rí ndí nda ñoyívi síkón kee ño'o
xíxi, ta nikoyo ña nda noo ño'o. Ta ndi'i
nivi xito na ña ke'é rí saá. 14 Ta saá sandá'ví
rí nivi na táku ñoyívi noo ño'o xí'in ñaseña
ná'no ke'é rí. Ta kiti tínoó xini rí ndi'i ña
ke'é tíovi yó'o. Ta saá kiti tíovi yó'o xa'nda
chiño rí noo nivi ña kasa va'a na ñii na'ná
ká'no ña kundichi. Ñayó'o kúu ña na'ná
tíkiti tínoó, tí kúu tí kónó ní takué'e sini
xí'in espada siin ní, ta xa nduva'a rí. 15 Ta
kiti tíovi yó'o naki'in rí ndayí ña kuchiño
taxi rí tachi rí ña ki'vi ña na'ná ká'no tíkiti
tínoó, ña ñíndichi. Ta na'ná yó'o naki'in ña
tachi rí, ta saá kixá'á ña ká'an ña, káchí ña
saá:

—Nivi na on xiin kuxítí noo i ta kasa
ká'no na yi'i, kivi ndi'i nayó'o —káchí
na'ná yó'o.

16 Ta kiti tíovi tí yiyo ní káa, xa'nda chiño
rí ña ka'yi ñii sello ñii ñii nivi, án nivi ná'no,
án nivi kuálí kúu na, án nivi nakuíká án
nandá'ví kúu na, án namozo na on vása
kómí ndayí sandakoo na ña kísa chiño na
noo napatrón na kúu na, án nivi na kómí
ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño mii kúu
na. Saá chi ndi'i nivi xíni ñó'ó kukomí na
sello yó'o nda'a kua'á na án ta'ya na. 17 Tá
on koó sello yó'o kómí nda'a na án ta'ya
na, ta nda ñii nivi on kuchiño na sata na
ña xíni ñó'ó na, ni on kuchiño na sikó na
ñakía'vi. Ta sello yó'o kúu kivi kiti tínoó,
án número mii tínoó yó'o, tí yiyo ní káa.
18 Yo'vi ní kundaa ini yó xa'a kiti yó'o, chi
xíni ñó'ó ní ñandíchí va'a sini yó. Tá yóo
nivi na kúndaa ini, ta va'a ndukú nayó'o yu
kúu ña kóni kachí número mii kiti tí yiyo ní
káa yó'o, chi número yó'o ká'an ña xa'a ñii
taa, ta número yó'o kúu iño ciento uni siko
iño.

14

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñii ti'vi ká'no nivi na xíta yaa yii ña xaá

1 Ta saá xini i Ndikachi ñíndichi rí noo
xiki ña naní Sion. Kua'a ní nivi ndóo xí'in
rí, ta ta'ya ndi'i nayó'o nika'yi ña xí'in sello
Ndios, ña kúu kivi ra xí'in kivi Ndikachi.
Nivi yó'o kúu ñii ciento ovi siko komi mil.
2 Ta saá xini so'o i ñii ña ndeé ní ní'i, ta káyi
ña vaxi ña, kée ña chí ñoyívi nino. Ndatán
ndeé ní ní'i káyi takuií kua'a ní, tá kóyo noo
síkón ní, saá ndeé ní ní'i ña, ta káyi ña. Ta
ndatán ndeé ní ndá'yi savi, saá yóo ña vaxi
ña. Ta ndatán ndeé ní síso ña sáká'a na
kua'a ní tón arpa, saá yóo ña síso. 3 Nanivi
kua'a ní yó'o xíta na ñii yaa yii ña xaá, noo
yóo yatin táyi yii tón to'ó ká'no noo yóo
Ndios. Ta mii yó'o yóo komi ñatáku xí'in
oko komi nataa xikua'a. On koó ka nda ñii
inka na xíni kúchiño kata yaa yii ña xaá
yó'o. Ndasaá kuiti na kúu ñii ciento ovi
siko komi mil nivi yó'o kúu na ti'va kata
yaa ña xaá yó'o. Ndios xa sakaku ra nayó'o
noo nivi na on vá'a ñoyívi noo ño'o, ta saá
kúchiño na kutaku na xí'in ra. 4 Nivi yó'o
kúu na xindaa va'a xí'in mii ña ni-ke'é na ña
on vá'a án ñakini. Ta saá nandii kúu na, ta
ndatán yóo nataa na on vása ní-tondaa nda
ñii ña'a, saá yóo na. Ta ndi'i nayó'o, xí'in
ña ndino'o ini na, ndíkon na sata Ndikachi
nda míchí kua'an rí. Ta Ndikachi yó'o kúu
tí xa cha'vi xa'a nayó'o xí'in nii rí ña nixita.
Ta ndatán yóo ñava'a ña kúu ñanoó ña sóko
nivi nda'a Ndios, saá yóo nivi kua'a ní yó'o.
Saá chi nayó'o nisoko xí'in mii na ña kasa
chiño na noo Ndios ta noo Ndikachi. 5 Ta
saá nda ñii to'on ña vatá on koó ní-ka'an
na, ni on koó nda ñii kuachi ndíso na noo
Ndios.

To'on yó'o ká'an ña xa'a to'on ña ká'an ndoso uni naángel

6 Ta saá xini i ñii ñaángel ndáchí ña
ma'ñó ñoyívi nino, ta ñaángel yó'o ká'an
ndoso ña to'on va'a noo ndi'i saá nivi na
táku ndi'i saá xiiña ñoyívi noo ño'o. Nivi
yó'o kúu ndi'i saá noo nivi, na ká'an ndi'i
saá noo to'on, ta kixi na ndi'i saá ñoo ná'no
xí'in ñoo válí ñoyívi. Ta to'on va'a ña ká'an
ñaángel nda ñii kivi on vása ndi'i xa'a ña,
chi to'on ña vaxi noo Ndios kúu ña. 7 Ta
xí'in ndi'i ndee, ñaángel ká'an ña, káchí ña
saá:

—Kasa to'ó ndó Ndios ta kasa ká'no ndó
ra, chi xa kixaa kivi ndí Ndios kasa nani
ra xa'a kuachi ndi'i nivi. Kasa ká'no ndó

Ndios, taa ta kisa va'a ndi'i ñoyívi nino xí'in ñoyívi noo ño'o kúu ra, ta kisa va'a ra takuií mini xí'in ndi'i xiiña noo káku takuií —káchí ñaángel.

8 Ta inka ñaángel ñaovi ña ndíkon sata ñaángel yó'o, ndáchí ña ma'ñó ñoyívi nino, ta ká'an ña káchí ña saá:

—Vitin ñoo ká'no Babilonia xa nakava ña, ta nduu ña ñoo ndá'ví ní, ña on koó ka ndee kómí, chi ñayó'o kúu ya'vi ña xa'a ña sandá'ví ní ña nivi ñoyívi. Ndatán yóo ñáña'a ñá kísin xí'in kua'a ní nataa saá nixiyo ñoo ká'no Babilonia, chi nivi nañoo yó'o nataxi xí'in mii na ña ke'é na kua'a ní noo ña on vá'a. Ta nivi na ñoo ká'no Babilonia yó'o ké'é na ndatán ké'é ñii ña'a ñá ndeé ní chu'u ndi'i nivi ñoyívi ña ko'o ní na vino xa'a ña saxíini rá na, ta ke'é na kua'a ní noo ña on vá'a, ñii ki'va ndatán ke'é mii ñá —káchí ñaángel.

9 Ta inka ñaángel ñauni ndíkon ña sata ñaángel ñaovi, ndáchí ña ma'ñó ñoyívi nino, ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña, káchí ña saá:

—Ndi'i nivi na kísa ká'no tíkiti tí yiyo ní káa, ta kísa ká'no na na'ná rí ña ñíndichi, ta táxi na ka'yi sello tíkiti yó'o nda'a na án ta'ya na, 10 ta nayó'o yo'vi ní xo'vi na, chi ndixa sáa ini Ndios xíni ra ña on vá'a ké'é na, ta saxo'vi ra na xa'a ña on vá'a ké'é na.* Ta ndixa yo'vi xo'vi nayó'o xí'in ño'o xíxi, ta xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta ndi'i naángel xí'in Ndikachi koto na ña xó'vi nayó'o. 11 Ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndaa ñi'ma ño'o ña xíxi noo xó'vi ní nivi yó'o. Ta ni ndiví, ta ni ñoó on kuchiño nakindée nanivi yó'o, na kúu na kisa ká'no kiti tí yiyo ní káa, ta kisa ká'no na na'ná rí, ta taxi na ta'ya na ña nika'yi sello tíkiti yó'o —káchí ñaángel ñauni, xini so'o i.

12 Ta saá ndi'i nivi na kándixa Jesucristo ta kísa ndivi na ña xá'nda chiño Ndios, xíni ñó'ó kasa ndee xí'in mii na ña kundeé ka na xí'in ña yo'vi xo'vi na, ta on sandakoo na yichi Ndios.

13 Ta saá xini so'o i to'on ña kixi ñoyívi nino, nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Taa ún to'on yó'o: "Kivi vitin ta ndi'i saá kivi ña vaxi, ndi'i nivi na ndíkon Jesucristo, táná kivi na xa'a ña kándixa na ra, ta Ndios taxi ra ña kunakaa ñasii ini nayó'o" —káchí to'on ña xini so'o i.

Ta saá nika'an Nímá Ndios, káchí ña saá:

—Ndixa saá yóo ña, chi kivi xaa nivi yó'o ñoyívi nino, ndixa nakindée na, chi xa kundivi chiño ke'é na ñoyívi noo ño'o. Ta saá ni, Ndios náká'án ra ndi'i chiño va'a ña kisa ndivi na, ta saá ñoyívi nino naki'in na ña ya'vi na xa'a chiño va'a yó'o —saá káchí Nímá Ndios, xini so'o i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taa ta nakaya ña yóo ti'va noo ño'o

14 Ta saá xito i, ta xini i ñii viko yaa, ta noo viko yaa yó'o, yóo ñii taa ta ndatán káa nivi saá káa ra. Ñii corona ñaoro kánóo sini tayó'o, ta ní'i ra ñii kaa siin ña chikí'í noo. Tá káa ñii ki'i ká'no ní, saá káa ña. 15 Ta inka ñaángel keta ña noo yóo Ndios ñoyívi nino. Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in ta yóo noo viko yaa yó'o, káchí ña saá:

—Vitin xí'in kaa siin ní'i ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i ña xa yóo ti'va nakaya ún, chi vitin xa kixaa kivi ña kixá'á ún nakaya ún ñayó'o noo ño'o —káchí ñaángel xí'in ra.

16 Ta saá taa ta yóo noo viko yaa, kixaa ra noo ño'o, ta kixá'á ra xí'in kaa siin ní'i ra, xá'nda ra ndi'i ña xa yóo ti'va naki'in ra noo ño'o.

17 Ta saá keta inka ñaángel noo yóo Ndios ñoyívi nino, ta ní'i ña inka kaa siin, ña chikí'í noo. Tá káa ñii ki'i ká'no ní, saá káa ña. 18 Ta inka ñaángel keta ña noo yóo nama yii ña ñíndichi noo Ndios ñoyívi nino. Ta ñaángel yó'o kúu ña kómí ndayí ña ka'nda chiño ña noo ño'o xíxi. Ta xí'in ndi'i ndee ña, nika'an ña xí'in ñaángel ña ní'i kaa siin, káchí ña saá xí'in ña:

—Ta xí'in kaa siin ní'i ún, kixá'á ún ka'nda ún ndi'i tíuva, chi xa nixino rí.

19 Ta saá ñaángel yó'o noo ña noo ño'o, ta kixá'á ña xá'nda ña ndi'i tíuva. Ta taan ña tíuva yó'o ñii xiiña noo xa kuva'a ko'on rí, ta kundoso na rí ña kee nduta rí. Ña kundoso na tíuva yó'o ká'an ña xa'a ña ndeé ní xo'vi nivi na on vása ní-xiin kandixa Ndios. Saá chi Ndios sáa ini ra xíni ra ña on vá'a ké'é nivi yó'o. 20 Ta noo xindoso na ndi'i tíuva yó'o kúu ña ñii xiiña ke'e sata nama ña xino nduu ñoo ká'no.

* 14:10 To'on griego káchí ndí ña sáa ini Ndios xíni ra ña on vá'a ké'é nivi, ndatán yóo vino saá yóo ña. Ta ña yo'vi xo'vi nivi xa'a ña on vá'a ké'é na, ndatán yóo ña xíni ñó'ó ko'o na vino yó'o, saá yóo ña.

Ta ndi'i nduta tá kee noo xindoso na rí, nduu rá kua'a ní nii kuá'á. Ndatán kua'a ní takuií yuta tá kónó ní ta xíno rá kua'an rá, saá kua'an nii yó'o. Ta ña kua'a ní nii yó'o sakutú ña ñii xiiña, ña kúu uni ciento kilómetro ñandíka.† Ta ñakónó nii yó'o, ta saá tá ñíndichi ñii tíkuáyí ini nii yó'o, ta xáa ña nda yu'u tíyó'o.

15

To'on yó'o ká'an ña xa'a uxa ñayo'vi ní xo'vi nivi,
tá xa yatin tondaa kivi sondí'í

1 Ta saá xini i ñoyívi nino ñii seña ká'no ní, ta naka'nda ní ini i xini i ña. Saá chi xini i uxa naángel na kómí ndayí ña taxi na uxa noo ñayo'vi ní xo'vi nivi, tá xa yatin tondaa kivi sondí'í ñoyívi. Ta ndixa kundivi ña uxa yo'vi ní yó'o, ta saá yaa ña sáa ní ini Ndios xíni ra ña on vá'a ké'é nivi.

2 Ta saá xini i ñii xiiña, tá káa takuií mini saá káa ña, ta noo ña, ndatán yóo yé'e noo yuyu yé'e, saá yóo noo ña. Ta kivi nátaxa ña, ndúu ña ndatán yóo ño'o kuá'á ña xíxi. Ta yu'u takuií mini yó'o yíta kua'a ní nivi na kúu na xa kundeé noo kiti tí yiyo ní káa, ta ni on vása ní-kisa ká'no na na'ná rí ña ñíndichi, ni on vása ní-taxi na ka'yi ta'ya na xí'in sello ña kómí número tíkiti yó'o, ña ndáto'on xa'a ndasaá naní rí. Ta ñii ñii nivi na kundeé noo kiti yó'o, ní'i na tón arpa tón taxi Ndios nda'a na. 3 Ta nayó'o xíta na yaa yii ña kísa ká'no na Ndios xí'in Ndikachi. Ndatán yóo yaa yii ña xita taMoisés, taa ta kisa chiño noo Ndios kuiya xina'á, saá yóo yaa xíta nayó'o, ta ká'an na, xíta na saá:

Tata Yivá yó Ndios, yó'ó kúu ta kómí ndi'i ndee.
Ta ná'no ní, ta va'a ní ndi'i chiño ña kísa ndivi ún.
Ta ña ndaa ta ña ndixa kúu yichi ún.
Ta ñii laá yó'ó kúu taRey ta xá'nda chiño noo ndi'i ñoo ñoyívi.
4 Ndi'i nivi xíni ñó'ó kasa to'ó na yó'ó, Tata Yivá yó Ndios,
ta xíni ñó'ó kasa ká'no na yó'ó,
chi ñii laá yó'ó kuiti kúu taa tayii ndino'o.
Ndi'i nivi na kixi ndi'i saá ñoo kixaa na noo ún, ta kasa ká'no na yó'ó,
chi kundaa ini na ndí yó'ó kúu tandaa, ta xí'in ña ndixa ndaa kísa nani ún xa'a kuachi,
saá xíta na ñoyívi nino, xini so'o i.

5 Ta saá xito i ñoyívi nino, ta xini i nanona ve'e ño'o ká'no. Ta ini ve'e ño'o yó'o yóo ñii xiiña ñayii ní noo yóo ñayii ña táxi naká'án nivi ña ndixa Ndios kasa ndivi ra to'on ña chindú'u ra nika'an ra kuiya xina'á. 6 Ta mii xiiña yii ní yó'o, kee uxa naángel. Ta kómí na ndayí ña taxi na uxa noo ñayo'vi ní xo'vi nivi ñoyívi kivi ña vaxi. Naángel yó'o ndíxin na tikoto ñalino ndii, ña yaa ní kúu ña, ta yé'e ní tikoto yaa yó'o. Ta ñii ñii naángel yó'o nó'ni kándíká na xí'in ñii ña kúu nina oro. 7 Ta saá ñii ñatá'an ña komi táku ña yóo yatin noo táyi tón yii tón to'ó ká'no, taxi ña nda'a ñii ñii naángel yó'o ñii copa ñaoro. Ta ñii ñii copa yó'o chútú ña xí'in ña sáa ini Ndios, taa ta táku ndi'i saá kivi, chi ndixa Ndios saxo'vi ra nivi xa'a ña on vá'a ké'é na. 8 Ta ini ve'e ño'o ká'no chútú ña xí'in ñi'ma ña vaxi kana noo yóo Ndios. Chi ñi'ma yó'o ká'an ña xa'a ndee ká'no Ndios, ta ká'an ña xa'a ñava'a livi yé'e kómí Ndios. Ta nda ñii nivi, ta nda ñii naángel on vása kómí na ndayí ki'vi na ini ve'e ño'o yó'o anda ná ndi'i ya'a ña uxa yo'vi ní xo'vi nivi.

16

To'on yó'o ká'an ña xa'a uxa copa noo ñó'o ña sáa ini Ndios

1 Ta saá xini so'o i to'on ña ndeé ní nika'an. To'on yó'o kixi ini ve'e ño'o ká'no ñoyívi nino, ta nika'an ña xí'in uxa naángel, káchí ña saá:

—Kua'an ndó ta nandiso ndee ndó noo ñoyívi ño'o ña uxa copa noo ñó'o ña sáa ini Ndios.

2 Ta saá ñaángel ñanoó kee ña kua'an ña, ta nandiso ndee ña copa ní'i ña noo ño'o ñoyívi. Ta saá ndi'i nivi na kómí sello tíkiti yiyo ní káa, na kúu na kisa ká'no na'ná tíkiti yó'o ña ñíndichi, ta ñii ñii nivi yó'o, kaku ñii ndi'i tá'yí noo koñu na. Ta ndi'i tá'yí yó'o kí'vi ní ña, ta kini ní káa ña.

3 Ta saá ñaángel ñaovi nandiso ndee ña copa ní'i ña noo takuií mini. Ta saá takuií yó'o nduu rá nina nii kuá'á. Ndatán yóo nii nivi na xa'ni na xí'in ña kini ní satakué'e na

† 14:20 Uni ciento kilómetro kúu ñii mil iño ciento estadio, ña kúu ki'va xicho'on nañoo griego.

nayó'o, saá yóo ña. Ta saá nixi'i ndi'i tiaká
xí'in ndi'i kiti tí táku ini takuií mini.
4 Ta saá ñaángel ñauni nandiso ndee ña
copa ní'i ña noo takuií yuta xí'in ndi'i xiiña
noo káku takuií, ta takuií yó'o nduu rá nina
nii kuá'á. 5 Ta xini so'o i to'on ña nika'an
ñaángel ña kúu ña ndíso chiño xí'in takuií,
ta káchí ña saá xí'in Ndios:
—Yó'ó kúu Ndios Taa taYii, ta yó'ó kúu
taa ta xa táku anda kivi nóó, ta táku ún
ndi'i saá kivi. Ta xí'in ñandaa kisa nani ún
xa'a kuachi nivi, ta nika'an ún ndí xíni ñó'ó
xo'vi nivi xa'a ña on vá'a ke'é na. 6 Saá
chi nivi on vá'a yó'o, xata na nii nivi na
kándixa yó'ó Ndios, ta xa'ni ña'á na. Ta
ñii ki'va saá xata na nii naprofeta na kisa
chiño noo mii ún, ta xa'ni na nayó'o. Ta
vitin mii ún táxi ún ña xo'vi ní na xa'a nii
nivi yó'o ña xata na, chi ña xo'vi na saá kúu
ya'vi na xa'a ña xa'ni na nivi na xindikon
yó'ó —káchí ñaángel xí'in Ndios.
7 Ta saá xini so'o i inka to'on ña vaxi noo
ñíndichi nama yii ña yóo ini ve'e ño'o Ndios
ñoyívi nino. Ta nika'an ña káchí ña saá:
—Tata Ndios, yó'ó kúu Taa taKá'no ta
kómí ndi'i ndee. Ta xí'in ñandaa, ta
xí'in ñandixa kísa nani ún ndi'i kuachi nivi
—káchí to'on ña xini so'o i.
8 Ta saá ñaángel ñakomi nandiso ndee
ña copa ña ní'i ña sata ño'o ká'no ña yé'e
ndiví. Ta Ndios taxi ra ña kukomí ño'o yé'e
yó'o ndee ña ndeé ní ye'e ña, ta sandii ña
nivi xí'in ka'ni ña. 9 Ndi'i nivi kini ní ndii
koñu na xí'in ka'ni ño'o yó'o. Ta saá ka'an
na to'on ndiva'a xa'a Ndios, taa ta kómí
ndayí noo ña xó'vi na. Ta nivi yó'o nda lo'o
on vása ní-xiin na nandikó ini na noo ña
on vá'a ké'é na, ni on vása ní-xiin na kasa
ká'no na Ndios.
10 Ta saá ñaángel ñao'on nandiso ndee
ña copa ní'i ña noo táyi ká'no noo xá'nda
chiño kiti tí yiyo ní káa. Ta ndi'i xiiña noo
xá'nda chiño rí kixaa ña kunaa ndi'i, ni on
vása ka lo'o tívi kuchiño koto nivi. Ta nivi
na yóo noo xá'nda chiño rí, ndeé ní xó'vi
na xí'in ña ká'un ní koñu na, tanda kixá'á
na xáxi ndoso na noo yáa mii na xí'in ña
xó'vi na, chi on vása kúndeé na xí'in ña
ká'un ní koñu na. 11 Ta saá nika'an ka na
to'on ndiva'a xa'a Ndios, chi ndeé ní yo'vi
xó'vi na xí'in ña ká'un ní noo nindii koñu
na, ta ndeé ní ndó'o na xí'in noo kana ndi'i
tá'yí koñu na. Ta saá ni, on vása ní-xiin
na nandikó ini na, ni on vása ní-xiin na
sandakoo na ña on vá'a ké'é na.
12 Ta ñaángel ñaiño nandiso ndee ña
copa ní'i ña noo takuií yuta ká'no, naní
Éufrates, ta xandikon niyichi ndi'i takuií
yuta yó'o. Ta saá nakoo ndíka ñii yichi ña
kuchiño ya'a narey, na kixi chí noo kána
ño'o.
13 Ta xini i kee ñii kiti yu'u tíkoo na'á, ta
kee ñii kiti yu'u kiti tí yiyo ní káa, ta kee
ñii kiti yu'u taa taprofeta vatá. Ta ndatán
ná'a tísa'va, saá ná'a ñii ñii uni kiti yó'o.
Ta kiti yó'o kúu uni níma ndiva'a. 14 Ta
uni níma ndiva'a yó'o kómí ña ndee ña ke'é
ña seña ná'no ní ña koni kua'a ní nivi. Ta
ñaníma ndiva'a yó'o, kee ña kua'an ña ña
kana ña ndi'i narey ñoyívi, ña nakutá'an
na koo ti'va na xa'a ña kani tá'an na noo
koo kuachi ká'no. Saá chi xa vaxi kivi ká'no
ña chindú'u Ndios ña kundeé ra noo ndi'i
ña on vá'a. Saá chi Ndios kúu Taa ta kómí
ndi'i ndee. 15 Xa'a ñayó'o xíni ñó'ó naká'án
ndó to'on ña nika'an Jesucristo xí'in nivi na
ndíkon ña'á, káchí ra saá xí'in na: "¡Koto
ndó ví! Ndatán kixaa ñii takuí'ná ñii kivi
ña on vása ndáti ndó, saá koo kivi ndikó i
ñoyívi noo ño'o. Ta nivi na ndíto koo ti'va
na ña naki'in na yi'i, ta ndixa Ndios taxi
ra ña kunakaa ñasii ní ini nayó'o. Ta nivi
na ndíto yó'o xíni ñó'ó koo ti'va tikoto na
ña kundixin na, ña on kuka'an noo na yálá
na kivi ndikó i", káchí Jesucristo, nika'an
ra. 16 Ta uni ñaníma ndiva'a sanakutá'an
ña ndi'i narey ña kani tá'an na ñii xiiña ña
naní Armagedón, to'on hebreo.
17 Ta saá ñaángel ñauxa nandiso ndee ña
copa ní'i ña noo ndáchí tachi kua'an ña. Ta
ve'e ño'o ká'no ñoyívi nino noo ñíndichi
táyi yii tón to'ó ká'no, kee to'on ña ndeé ní
ká'an, káchí ña saá:
—¡Vitin xa kundivi ndi'i ña! —káchí ña.
18 Ta xandikon kee kua'a ní ña náye'e
taxa, ta ndeé ní ndá'yi savi, ta ndeé ní síso
ndatán kua'a ní nivi ká'an, saá kúu. Ta
ndeé ní kini yiyo táan noo ño'o ñoyívi, ta
nda ñii yichi on ta'án taan saá nda kivi
noó ña kuva'a ñoyívi tanda kivi vitin. 19 Ta
ñoo Babilonia ña sakunaní nivi "ñoo ká'no"
nita'vi ña uni xiiña xí'in ña nindiva noo
ño'o xa'a ña nitaan ní. Ta ndi'i ñoo ná'no
ña yóo ñoyívi ndi'i xa'a ndi'i ña. Ta Ndios
on vása ní-nandoso ra ña yóo kua'a ní ña on
vá'a ke'é nivi ñoo ká'no Babilonia, ta sáa ní

ini ra xíni ra ña on vá'a yó'o. Ta saá Ndios taxi ra ña ndeé ní xo'vi nivi nañoo yó'o xa'a ña on vá'a ke'é na. 20 Ta saá ndi'i xiiña ño'o yichí ña naní isla, on koó ka ña. Ta saá tuku ndi'i xa'a ndi'i yuku ná'no xí'in yuku válí, nakoyo ndi'i ñayó'o, ta on koó ka ña. 21 Ta nda ñoyívi nino koon ní ñíí kaxin ña ná'no ta veé ní, ta ñii ñii ñayó'o veé ña ovi siko kilo án yá'a ka. Ta nikoyo ña sata nivi, ta nivi na nikaku noo ñayó'o, sataví chi'ña na Ndios chi ndeé ní nixo'vi na xí'in ñayo'vi yó'o.

17

To'on yó'o ká'an ña xa'a ña xo'vi ní ñoo Babilonia

1 Ta saá ñii ñatá'an na uxa naángel na kúu na xini'i uxa copa kixaa ña noo i, ta nika'an ña xí'in i:

—Na'a, kixi ún xí'in i, ta saná'a i yó'ó ndasaá xo'vi ní nivi nañoo Babilonia, chi ñoo Babilonia yóo ña ndatán yóo ñii ña'a ká'no, ñá kí'vi kuachi xí'in kua'a ní taa. Ñoo ká'no yó'o nákaa ña yatin noo yóo kua'a ní yuta. 2 Narey na xá'nda chiño noo kua'a ní ñoo ná'no ñoyívi xa ndíkon na yichi ña sáná'a nañoo Babilonia yó'o, ta saá ndi'i narey ke'é na kua'a ní ña on vá'a, ndatán ke'é nivi ñoo yó'o. Ta ña on vá'a ña chú'u nañoo yó'o ke'é nivi, ndatán yóo nduta vino tá sáxíini nivi, saá yóo ña. Ta ndi'i nivi ñoyívi kúsii ní ini na ña xí'i na nduta vino yó'o —káchí ñaángel xí'in i.

3 Ta saá Nímá Ndios sakundixin níí mii ña yi'i, ta ñii ñaángel ní'i ña yi'i nixa'an i xí'in ña nda ñii yuku yichí. Ta saá xini i ñii ñáña'a, yóso ñá ñii kiti tí yiyo ní káa, tí kuá'á kúu rí. Ndi'i xiiña sata ñii rí kómí ña kua'a ní kivi ña kándiva'a xa'a Ndios ña chíkaa nino ñato'ó ra. Ta tíyó'o, uxa kúu sini rí, ta uxu kúu ndiki rí.

4 Ta ñáña'a yó'o ndíxin ñá tikoto ndí'í toón xí'in ña kuá'á. Ta kua'a ní oro xí'in kua'a ní yuu yé'e ña livi ña yá'ví ní, ndóo ndaa ña sata tikoto ndíxin ñá. Ta xí'in ñii nda'a ñá, ní'i ñá ñii copa ñaoro ña chútú xí'in kua'a ní noo ña on vá'a, ta chútú ña xí'in ndi'i noo ña kúu kuachi kini ña nikí'vi ñá xí'in kua'a ní nataa. 5 Ta ta'ya ñá nika'yi ña xí'in ñii kivi ña yo'vi kundaa ini yó, ta káchí ña saá: "Yi'i kúu ñoo Babilonia ká'no, chi ndatán yóo ñii ña'a ñá kúu si'í ndi'i náña'a ná on vá'a, ná kí'vi kuachi xí'in kua'a ní taa, saá yóo i, ta tixin i káku ndi'i ña on vá'a xí'in ñakini ña yóo ñoyívi noo ño'o", saá káchí to'on ña nika'yi ta'ya ñáña'a yó'o. 6 Saá xito i, ta kundaa ini i ndí ñáña'a yó'o ñá xíini ní kúu ñá, chi xa xi'i ñá nii kua'a ní nivi na xindikon Ndios, ta nii yó'o kúu ña nixita kivi xa'ni na nayó'o xa'a ña kándixa na Jesucristo. Ta naka'nda ní ini i xa'a ña xini i ñáña'a yó'o. 7 Ta saá nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—¿Ndachun naka'nda ní ini ún? Vitin kixá'á i ndato'on i xí'in ún yu kúu ña kóni kachí ñáña'a yó'o, ta yu kúu ña kóni kachí kiti tí yiyo ní káa, tí yóso ñá, tí kómí uxa sini xí'in uxu ndiki. 8 Kiti yó'o tí yiyo ní káa, tí xini ún vitin, kúu tí xitaku, ta vitin on koó ka rí. Ta saá ni, ñii kivi ña vaxi keta rí noo yavi ña kónó ní, ta saá ko'on rí noo ndi'i xa'a rí. Ta kivi keta rí noo yavi yó'o, ta saá nivi na on koó kivi ní-ka'yi noo tutu yii ña kómí Ndios nda kivi tá kixá'á kúva'a ñoyívi, nivi yó'o naka'nda ní ini na, ña koto na kiti tí yiyo ní káa yó'o, chi xitaku rí ta on koó ka rí, ta ndikó rí kixaa rí noo ño'o —káchí ñaángel xí'in i.

9 Ta nika'an ka ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—Ta ndixa xíni ñó'ó ñandíchí sini nivi xa'a ña kundaa ini na yu kúu ña kóni kachí ña xíni ún yó'o. Ta saá kundaa ini na ndí ña uxa sini tí yiyo ní káa kúu ña ká'an xa'a uxa xiki síkón noo yóo ñoo Babilonia. 10 Saá tuku ká'an ña xa'a uxa narey. O'on narey yó'o xa ndi'i xa'a na, ta ñii tarey tixin na uxa yó'o xá'nda chiño ra vitin. Ta inka tarey on ta'án tondaa kivi kixá'á ka'nda chiño ra. Tá kivi kixá'á ka'nda chiño ra, ta saá salo'o ní kivi ka'nda chiño ra. 11 Ta kiti tí yiyo ní káa, tí xitaku ta on koó ka rí vitin, tíyó'o ká'an ña xa'a taa ta kuu tarey taona. Ta tayó'o kuu ra ñii tatá'an na uxa narey, ta salo'o kivi ka'nda chiño ra, ta ndi'i xa'a ra.

12 'Ta ña uxu ndiki tí yiyo ní káa, tí xini ún, ká'an ña xa'a uxu narey na on ta'án kixá'á ka'nda chiño. Ta kivi kixá'á na ka'nda chiño na, ta kukomí na ndayí xí'in kiti tí yiyo ní káa ña kuchiño ka'nda chiño na ñii hora kuiti. 13 Ñii laá kuiti kúu ña kóni ndi'i uxu narey yó'o kasa ndivi na, chi ñii koo yu'ú ndi'i na ña taxi na ndayí xí'in ndee na nda'a kiti tí yiyo ní káa ña kasa ndivi rí ndi'i ña kóni rí. 14 Ndi'i narey yó'o kani tá'an na xí'in Ndikachi, ta Ndikachi kundeé

rí nǫǫ nayó'o, chi Ndikachi kúu ña ká'ąn xą'ą Jesucristo, Tąa tąKá'no ní ką nǫǫ ndi'i naná'no, ta kúu ra tąRey ká'no ní ką, tąa tą xá'nda chiño nǫǫ ndi'i narey ñoyívi nǫǫ ño'ǫ. Ta nįvi na yóo xí'in ra kúu na nąkąxin mįi ra, ta kąna ra na ña kundikǫn na ra. Ta nįvi yó'o ndą ñii kįvį ǫn sandakoo na yichį ra —káchí ñaángel xí'in į.

15 Ta nįką'ąn ką ñaángel xí'in į, káchí ña saá:

—Ta takuií yuta tá xįni ún nǫǫ yóo ñáña'ą ñá ǫn vá'a, takuií yuta yó'o kúu ña ká'ąn xą'ą kuą'ą ní ñoo válí xí'in ñoo ná'no, ta ká'ąn ña xą'ą kuą'ą ní nǫǫ nįvi, xí'in kuą'ą ní nǫǫ tǫ'on ña ká'ąn na. 16 Ta ña uxu ndįkį ña xįni ún ña kúu ña ká'ąn xą'ą uxu narey, ñii kįvį ña vąxi narey yó'o kusąą ini na koni na ñáña'ą ǫn vá'a yó'o. Ta ñii kį'va saá kusąą ini kitį tí yįyo ní káa koni rí ñáña'ą yó'o. Ta saá narey xí'in tíkitį yó'o kindaa na ndi'i ña kómí ñá, ta sandakoo yálá na ñá, ta kaxi na kǫñu ñá. Ta kǫñu ñá ña ndǫo ndaa nǫǫ yįkį ñá, ka'mi na ña xí'in ño'ǫ xíxį. 17 Saá ke'é na xí'in ñáña'ą ñá ǫn vá'a yó'o, chi Ndios chikąą ra ini na ña kasa ndivi na ña chitóni ra. Ta ña chitóni Ndios kúu ña koo yu'ú narey ña taxi na ndąyí nda'ą tíkitį tí yįyo ní káa ña ka'nda chiño rí. Saá koo ña ąndą kundivi ndi'i tǫ'on ña nįką'ąn Ndios xą'ą kitį yó'o. 18 Ta ñáña'ą ñá ǫn vá'a ñá xįni ún, kúu ñá kóni kachí xą'ą ñoo ká'no ní ña kúu ña xá'nda chiño nǫǫ ndi'i narey ñoyívi nǫǫ ño'ǫ —káchí ñaángel xí'in į.

18

Tǫ'on yó'o ndátǫ'on ña ndasaá ndi'i xą'ą ñoo Babilonia

1 Ta ndi'i nįya'a ñayó'o, ta saá xįni į inką ñaángel ña vąxi noo ñoyívi nįno. Ta ká'no ní ndąyí kómí ña, ta ndeé ní náye'e ña, ta ndi'i ñoyívi nǫǫ ño'ǫ ndeé ní náye'e ña xí'in ña yé'e ñaángel yó'o. 2 Ta xí'in ndi'i ndee ña nįką'ąn ña, káchí ña saá:

—¡Xa nąkava ñoo ká'no Babilonia, ta ndi'i xą'ą ña! Ta vitin nduu ña ndasaá kuiti ñoo nǫǫ táku níma ndivą'a ta nduu ña ve'e nǫǫ nákutá'an ndi'i saá nǫǫ níma ndivą'a. Ta nduu ña ndasaá kuiti tąką ndi'i kitį tí kini tí ndáchí, ta tí kini ní kúu tí ndáchí yó'o, chi xáxi rí ndasaá kuiti ña kini án ña tá'yí. 3 Ta ndi'i saá nįvi na táku ndi'i ñoo ñoyívi nǫǫ ño'ǫ, ndątán yóo nįvi na xa xí'i ní ndutą vino ta sąxíini rá na, saá yóo nayó'o. Chi ndutą vino tá xí'i nįvi yó'o kúu ña ká'ąn xą'ą ndi'i nǫǫ ña ǫn vá'a ña kúsiį ini nįvi ké'é na. Chi nañoo Babilonia chu'u na nįvi ña nataxi xí'in mįi na nda'ą ña ǫn vá'a. Ta ndi'i narey ñoyívi kįsa ndivi na ndi'i saá nǫǫ ña ǫn vá'a, ñii kį'va ndątán yóo ña ǫn vá'a kę'é mįi nañoo yó'o. Ta nįvi na síkó ñakía'vi ndukuíká ní ką na xą'ą ña ví'í ní sąta nañoo yó'o, saá chi nįvi nañoo yó'o ndą lo'o ǫn vása ní-sandakoo na sáta na ndi'i saá nǫǫ ña livi ña kúu ña yá'ví ní, ña kúu ña kúsiį ní ini mįi na —káchí ñaángel xí'in į xą'ą nañoo Babilonia.

4 Ta saá xįnį sǫ'o į inką tǫ'on ña kįxi ñoyívi nįno, ta káchí ña saá:

—Ndó'ó, nañoo mįi į, xínį ñó'ó kee ndó kǫ'ǫn xíká ndó nǫǫ ñoo ká'no ña ǫn vá'a yó'o xą'ą ña ǫn ke'é ndó ña ǫn vá'a ndątán yóo ña ǫn vá'a kę'é nįvi ñoo yó'o. Ta xínį ñó'ó kee ndó ñoo yó'o xą'ą ña ǫn xǫ'vį ndó, ndątán kini ní xǫ'vį nañoo yó'o xą'ą ña ǫn vá'a kę'é na. 5 Saá chi ña ǫn vá'a kę'é na ñoo ká'no yó'o, kuą'ą ní kini xą'no ña, tąndą ñoyívi nįno nįxąą ña. Ta Ndios ǫn nandoso ra xą'ą ndi'i ña ǫn vá'a kę'é nayó'o. 6 Ta vitin vą'a ná saxǫ'vį Ndios nañoo yó'o xą'ą ndi'i ña ǫn vá'a kę'é na xí'in kuą'ą ní nįvi. Ndątán yóo ña ǫn vá'a kę'é na, ta Ndios ná cha'vi ra na ąndą ǫvi yichi xą'ą ñii ñii ña ǫn vá'a yó'o. Xa xó'vi kuą'ą ní nįvi xą'ą ña ǫn vá'a kę'é nañoo yó'o. Ta xą'ą ñayó'o, ná taxi Ndios ña xǫ'vi mįi nañoo yó'o ąndą ǫvi yichi xą'ą ñii ñii ña xó'vi nįvi xą'ą na. 7 Saá chi nįvi na ǫn vá'a ñoo yó'o, ñą'a ní nixiyo ini na, chi xikomí na ndi'i nǫǫ ñakuíká ña livi ña káchí ini mįi na. Ta vitin vą'a ná taxi Ndios ña ndeé ní yǫ'vi xǫ'vi na. Saá chi nañoo ǫn vá'a yó'o, ñą'a ní ini na, ta ndasaá kuiti kisa ká'no xí'in mįi na, ta xáni ini na, káchí na saá: "Mįi yó kúu naná'no na xá'nda chiño nǫǫ ndi'i nįvi. Ta ǫn vása yóo yó ndątán yóo ñii ña'ą ndá'ví ñá nixi'i yii, chi ndą ñii kivi ǫn kóo ñayǫ'vi xǫ'vi yó, ni ndą lo'o ǫn kóo ña kuchuchú ini yó", saá xáni ini na ñoo ká'no ǫn vá'a yó'o. 8 Ta saá ni, ñii kivi ña vąxi nakutá'an ndi'i ña kini ní xǫ'vi nañoo yó'o, ta kixąą ña kuaku na, kixąą sǫko kundo'o na, ta kixąą ndee ña xá'ni nįvi, ta kǫkǫ na xí'in ño'ǫ ña xíxi, ta saá kivi nayó'o. Saá kundo'o na, chi tąa tąndeé kúu Ndios, tąa tą xá'nda chiño nǫǫ yó kúu ra, ta Ndios kasa nani ra xą'ą

kuachi nañoo on vá'a yó'o, ta saxo'vi ní ra
na —káchí to'on kixi ñoyívi nino xini so'o i.
9 Ta narey ñoyívi noo ño'o, na kúu na ñii
káchí kisa ndivi ña on vá'a xí'in nivi nañoo
yó'o, ta va'a ní xitaku na xí'in ndi'i ñakuíká
xikomí ñoo yó'o, narey yó'o kuchuchú ní
ini na, ta kuaku ní na xa'a ña ndi'i xa'a ñoo
yó'o. Saá chi koto na ndasaá ví'í ka síkón
kua'an ndaa ñi'ma ña kée noo ño'o xíxi kivi
koko ñoo yó'o. 10 Ta narey yó'o xíká va'a
nakuita na noo yóo ñoo yó'o, saá chi kuyi'ví
ní na kivi koto na ña yo'vi ní xo'vi ña, ta
ka'an na, kachí na saá:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no
Babilonia! ¡Ñoo ndeé ní, ta ñoo ká'no ní
xikuu ún! ¡Ta ñii kama kuiti kixi ña yo'vi
ní xo'vi ún! —saá ka'an narey ñoyívi kivi
vaxi.
11 Ta saá ndi'i nivi ñoyívi na kúu na síkó
ñakía'vi, kuchuchú ní ini na, ta kuaku ní na,
chi ndi'i xa'a ñoo yó'o. Saá chi on kóo ka
nivi na sata noo na. 12 On kóo ka nivi na
sata ña kúu oro, ña kúu plata, ni on sata ka
na kua'a ní yuu ña livi, ña náye'e, ña yá'ví
ní. Ni on kóo ka nivi na sata tikoto va'a ña
yá'ví ní ña kúu lino án seda. Ta on kóo ka
nivi na sata tikoto va'a ña kúu ña ndí'í toón
án ña kuá'á. Ni on kóo ka nivi na sata tón
viti va'a tón támi ní xá'an, ni on kóo ka nivi
na sata inka ñakuíká ña kúu ña naní marfil,
xí'in inka ña kúu mármol. Ni on kóo nivi
na sata kaa ña kúu hierro, án inka kaa ña
kúu bronce. 13 Ni on kóo ka nivi na sata
kua'a ní canela, xí'in kua'a ní yuku ña yá'ví
ña támi ní xá'an. Ta on kóo ka nivi na sata
xuxa va'a, ni na sata nduta tá támi ní xá'an,
tá naní mirra xí'in olíbano. Ni on kóo ka
nivi na sata nduta vino, ni aceite, ni trigo,
ni harina va'a. Ni on kóo ka nivi na sata kiti
tí kúu sindiki, ni tíndikachi, ni tíkuáyí, ni
on kóo ka nivi na sata tón carreta. Ni on
kóo ka nivi na sata inka nivi ña kasa chiño
na noo nayó'o. 14 Ta xa'a ñayó'o, ndi'i nivi
ñoyívi na síkó ñakía'vi, ka'an na xí'in ñoo
Babilonia, kachí na saá:
—Ñoo Babilonia, on kóo ka ñakuíká ña
kua'a ní xikomí ún. Ndi'i ñava'a ña livi ña
xikusii ní ini mii ún xini ún, on kóo ka ña.
Saá chi ndi'i xa'a ñakuíká yó'o noo ún, nda
ñii ka kivi on kukomí ka ún ñakuíká yó'o
—saá ka'an nivi na síkó ñakía'vi xí'in ñoo
Babilonia kivi ña vaxi.
15 Ta nivi na síkó ñakía'vi yó'o, na xa
nduku íká ní kúu na, chi nisikó na ndi'i
noo ñakía'vi nda'a nivi nañoo Babilonia, ta
nayó'o kuyi'ví ní na kivi koto na ña yo'vi
ní xo'vi ñoo yó'o. Ta saá nakuita xíká na, ta
kuaku na, ta chuchú ní ka'an na, 16 kachí na
saá:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní yó'ó ñoo ká'no
Babilonia! Va'a ní livi xindixin ún tikoto
yá'ví ní ña kúu lino, ña kúu tikoto kuá'á án
tikoto ndí'í toón. Ta sata tikoto yó'o xindoo
ndaa kua'a ní oro xí'in kua'a ní yuu yé'e ña
livi ní, ta yá'ví ní. 17 ¡Ta ñii kama kuiti ndi'i
xa'a ndi'i ñakuíká ún! —saá ka'an na síkó
ñakía'vi xí'in ñoo Babilonia kivi vaxi.
Ta saá ndi'i naná'no na kúu na xá'nda
chiño noo na káva tón barco, ta xí'in ndi'i
nivi na ñó'o kua'an ini tón barco, xí'in ndi'i
nivi na kísa chiño ini tón barco, xí'in ndi'i
nivi na xíni ñó'ó tón barco ña ndíso nó ña
síkó na, ndi'i nivi yó'o nakuita xíká ndi'i
na noo yóo ñoo Babilonia. 18 Kivi koto na
ndasaá kua'an ndaa ñi'ma ña kée noo xíxi
ño'o ña xá'mi ñoo yó'o, ta ka'an na xí'in
ndi'i ndee na, kachí na saá:
—On vása ní-xiyo inka ñoo ndatán nix-
iyo ñoo ká'no yó'o —kachí na.
19 Ta chiso na yaa sini na, chi kuchuchú
ní ini na, ta kuaku ní na, ta chuchú ní ka'an
na, kachí na saá:
—¡Ay! ¡Ay! ¡Ndá'ví ní ún ñoo ká'no
Babilonia, xí'in ndi'i ñakuíká ún! Chi kisa
kuíká ní ún ndi'i nivi na kómí tón barco
xí'in ndi'i nivi na nisikó ñakía'vi ña ndíso
tón barco, tón xíka noo takuií mini. ¡Ta ñii
kama kuiti kixi ña ndi'i xa'a ún! —kachí
nivi yó'o xí'in ñoo ká'no Babilonia ñii kivi
ña vaxi.
20 Ta saá xini so'o i to'on ña nika'an ñii
ñaángel, káchí ña saá:
—Ta vitin ndó'ó na ndóo ñoyívi nino noo
yóo Ndios, ¡ná kusii ní ini ndó! Ta ndó'ó
naapóstol, na xikuu na ti'ví Ndios kisa ndivi
chiño ra, ta ndó'ó naprofeta, na nika'an
ndoso to'on Ndios, ta ndi'i inka ndó'ó na
kúu nayii chi ndíkon ndó Ndios, ¡va'a ná
kusii ní ini ndi'i ndó!, chi Ndios kisa ndivi ra
ñandaa xa'a ndó. Saá chi kisa nani ra xa'a
ña on vá'a ke'é nivi na ñoo ká'no yó'o xí'in
ndó, ta saxo'vi ra na xa'a ña on vá'a yó'o
—káchí ñaángel.
21 Ta saá ñii ñaángel ña kómí ndee ká'no
ní tiin ña ñii yuu ká'no ña veé ní, ña káa
ndatán yóo yuu ña xíni ñó'ó nivi noo ndikó
na trigo, saá káa ña. Ta ndaní'i ña yuu yó'o,

ta sakana ña yuu yó'o ini takuií mini, ta
nikaʼan ñaángel, káchí ña saá:
—Ndatán ndeé ní sakana i yuu yó'o ini
takuií, saá koo ña ndeé ní sakana Ndios
yó'ó ñoo Babilonia, ta on kóo ka ún nda ñii
kivi ñoyívi. 22 Ta nda ñii kivi on kóo ka ña
xíta nivi yaa sii ña koni so'o nivi na xíka
yichi ún, chi on kóo ka nivi na sáká'a arpa,
ni nivi na tívi tilalí, ni nivi na tívi trompeta.
Ta ndi'i saá xiiña ún, on kóo ka nda ñii nivi
na kísa chiño ndi'i saá noo chiño, ni on kóo
ka ña koni so'o nivi ña ní'i ní yuu ña ndíko
trigo. 23 Ni on kóo ka ña náye'e tóon, ni on
kóo ka viko tondaʼa ña sakusii ini nivi. Saá
kundo'o yó'ó ñoo Babilonia xaʼa ña on vá'a
ke'é ún. Nivi na síkó ñakía'vi ña xikomí ún
xikuu na naná'no ní ka, ta ñaʼa ní nixiyo
ini na. Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia nakuati
tásín ún xaʼa nivi na ndóo ndi'i saá xiiña
ñoyívi noo ño'o, ta xí'in ñayó'o sandá'ví ún
na.
24 Ta yó'ó ñoo ká'no Babilonia kúu ña
ndíso kuachi, chi xaʼni ún ta xata ún nii
naprofeta. Ta ñii ki'va saá ke'é ún xí'in
kuaʼa ní nivi na kúu nayii xaʼa ña ndíkon na
Ndios. Ta xata ún kuaʼa ní nii inka nivi, chi
ndíso ún kuachi xaʼa ña xaʼni ún nivi ndi'i
saá xiiña ñoyívi noo ño'o —káchí ñaángel
xí'in ñoo Babilonia.

19

To'on yó'o ká'an ña xaʼa ña kísa ká'no na Ndios ñoyívi nino

1 Ta ndi'i niya'a ñayó'o, ta saá xini so'o i
kuaʼa ní nivi, ká'an na xí'in ndi'i ndee na,
ta káchí na saá:
¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!*
¡Ndios kúu taa tandeé ní, taa ta sakaku mii
yó!
Ndi'i ñavaʼa ná'no ña livi ní ña yé'e yóo ña
xí'in Ndios.
2 Chi xí'in ñandaa ndixa Ndios kísa nani ra
xaʼa kuachi.
Xa kisa nani ra xaʼa kuachi na ñoo ká'no na
ké'é kuaʼa ní ña on vá'a.
Chi ñañoo yó'o chu'u na inka nivi ña ke'é
na kuaʼa ní noo ña on vá'a ñii ki'va
ndatán ke'é mii na,
ta xí'in ña on vá'a ke'é na ñoo ká'no yó'o,
kisa kini na ndi'i saá xiiña ñoyívi
noo ño'o.
Ta ñañoo yó'o xaʼni na kuaʼa ní nivi na
kándixa Ndios.
Ta xaʼa ña on vá'a yó'o, ká'an Ndios ndí xíni
ñó'ó xo'vi ní na,
káchí kuaʼa ní to'on ña xini so'o i.
3 Ta tuku xini so'o i to'on ña nikaʼan
kuaʼa ní nivi na ndóo ñoyívi nino, ta káchí
na saá:
¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios!
Saá chi ñi'ma ña vaxi kana noo xíxi ñoo
ká'no on vá'a yó'o,
ndi'i saá kivi ndáa ñi'ma yó'o ñoyívi nino,
ta nda lo'o on vása ndaʼva ña,
káchí kuaʼa ní to'on ña xini so'o i.
4 Ta na oko komi taa na kúu naxikuaʼa
ná'no, xí'in komi ñatáku, na kúu na ndóo
yatin noo yóo Ndios, xikuxítí ndi'i na nda
nitondaa taʼya na nda noo ño'o, ta kisa to'ó
na Ndios, taa ta yóo táyi yii tón to'ó ká'no.
Ta nikaʼan na, káchí na saá:
—¡Saá ná koo ña! ¡Ná kasa ká'no ní yó
Ndios! —káchí na.
5 Ta xini so'o i to'on ña kixi yatin noo yóo
táyi yii tón to'ó ká'no, ta nikaʼan ña, káchí
ña saá:
¡Ná kasa ká'no ní yó Ndios, Taa taKá'no noo
yó!
¡Ndi'i ndó'ó na kísa chiño noo ra,
án nakuálí kúu ndó, án naná'no kúu ndó,
ndi'i ndó'ó na kísa to'ó Ndios,
ná kasa ká'no ní ndó ra!
káchí to'on ña xini so'o i.
6 Ta saá xini so'o i ña síso, ndatán yóo
tachi to'on kuaʼa ní nivi ká'an na, ta ndatán
yóo ña síso káyi ní'i kóyo kuaʼa ní takuií
námi síkón ní, ta ndatán yóo ña ndeé ní ní'i
ndá'yi savi, saá yóo to'on ña xini so'o i, ta
káchí na saá:
¡Ndi'i yó, ná kasa ká'no yó Ndios!
¡Chi vitin xa kixá'á xá'nda chiño Ndios,
Taa taKá'no noo ndi'i ña yóo ñoyívi kúu ra,
Taa ta kómí ndi'i ndee ká'no kúu ra!
7 ¡Ná kusii ní ini yó, ta ná kutú ñasii ini yó!
¡Ná chinóo síkón yó ñato'ó Ndios!
Saá chi xa nitondaa kivi ña kixá'á viko ña
tondaʼa Ndikachi.†
Xa yóo ti'va ñaʼa ñá tondaʼa xí'in Ndikachi,
ta ndáti ñá ña kixaa yii ñá ña naki'in
ra ñá.‡
8 Ta ñaʼa ñá tondaʼa yó'o xa naki'in ñá ndayí
ña kundixin ñá tikoto yaa vaʼa, ña

* 19:1 To'on hebreo "aleluya" kóni kachí ña: Ná kasa ká'no yó Ndios. † 19:7 Ndikachi yó'o ká'an ña xaʼa Jesucristo.
‡ 19:7 Ñaʼa yó'o ñá tondaʼa xí'in Ndikachi kóni kachí ñá xaʼa ndi'i nivi na kándixa Jesucristo.

kúu ñalino, ña kúu ñandii ña náye'e
táxa,
(chi ñalino yaa yó'o ká'an ña xa'a ñava'a
ña kúu ñandaa ndino'o ke'é nivi na ndíkon
Jesucristo), káchí to'on ña xini so'o i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a viko ña tonda'a Ndikachi

9 Ta saá ñii ñaángel nika'an ña xí'in i,
káchí ña saá:
—Vitin taa ún to'on yó'o, ña káchí saá:
"Nákaa ñasii ini nivi na kúu na kana Ndios
kixi na viko tonda'a Ndikachi" —káchí
ñaángel xí'in i.
Ta tuku nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña
saá:
—Ndi'i to'on ña nika'an i xí'in ún kúu
to'on ña ndaa ña kixi noo Ndios —káchí
ñaángel xí'in i.
10 Ta yi'i xikuxítí i noo ñaángel ña kasa
to'ó i ña, ta kama nika'an ñaángel yó'o
xí'in i:
—On ke'é ún saá, on kuxítí ún noo i. Saá
chi ndatán yóo mii ún xí'in nañani ún na
ndíkon Jesucristo, saá yóo yi'i, chi ndi'i
yó kísa chiño yó noo Ndios, ta kándixa
yó to'on ña ndaa ña nika'an Jesucristo, ta
on sandakoo yó kándixa yó to'on ra. Ta
saá on vá'a kuxítí ún noo i, chi xíni ñó'ó
ndasaá Ndios kuiti kasa ká'no yó. Chi to'on
ña saná'a Jesucristo ñii kúu ña xí'in to'on
ña nika'an naprofeta xina'á, saá chi ndi'i
to'on yó'o kaku ña noo Nima Ndios —káchí
ñaángel xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a taa ta yóso kuáyí tí yaa

11 Ta saá xini i ñoyívi nino nanona ña,
ta yó'o xini i ñii kuáyí, tí yaa kúu rí. Ta
taa ta yóso rí naní ra taNdaa, taa ta on
vása sándakoo yichi Ndios. Xí'in ñandaa
xá'nda chiño ra, ta xí'in ñandaa káni tá'an
ra xí'in ña on vá'a. 12 Ta nduchu noo ra
yé'e ní ña, ndatán yé'e ño'o ña xíxi, saá yé'e
nduchu noo ra. Ta nándoso kua'a ní corona
sini ra. Ta ta'ya ra nika'yi ñii kivi ra ña
on vása kúchiño kundaa ini nivi, ta ndasaá
kuiti mii ra xíni ra yukía kóni kachí kivi
yó'o. 13 Ta tikoto ña ndíxin ra ñii ndaxin
ndi'i ña xí'in nii kuá'á. Ta inka kivi tayó'o
kúu "To'on Ndios." 14 Ta natropa na vaxi
xí'in ra, na kee ñoyívi nino, ñii ñii nayó'o
kómí na tíkuáyí yaa yóso na. Ndíxin na
tikoto va'a ña kúu lino ña yaa ní, ta ndii ní
ña. 15 Ta yu'u taa ta naní To'on Ndios keta
ñii espada ña siin ní, ta xí'in espada yó'o
kúchiño ra satakué'e ra nivi na kixi ndi'i
ñoo, na kúu na on xiin kandixa ña'á. Ta
ndakú ní ka'nda chiño ra noo ndi'i nayó'o,
chi ní'i ra ñii kaa ndatán yóo yiton káni, ta
xí'in kaa yó'o kúchiño sandi'i ra xa'a nivi
na sáa ini xíni ña'á. Ndatán ké'é nivi na
kó'ni tíuva xí'in ña xíndoso na rí ña táva na
ndutа rí ña nduu rá vino, saá ke'é ra xí'in
nivi na on vá'a yó'o. Chi ña xíndoso ra tíuva
yó'o ká'an ña xa'a ña yo'vi ní xo'vi nivi yó'o
chi ndixa sáa ní ini Ndios xíni ra ña on vá'a
ke'é na, ta Ndios kúu Taa ta kómí ndi'i ndee
ká'no. 16 Ta taa taká'no ta yóso kuáyí yaa,
ndíxin ra tikoto ká'no káni, tanda sikon ra
tanda noo si'in ra nika'yi kivi ra, ña káchí
saá: "TaRey ká'no noo ndi'i narey. Taa
taKá'no noo ndi'i naná'no", káchí kivi ña
nika'yi noo tikoto ra.

17 Ta saá xini i ñii ñaángel ñíndichi ña
xíndoso ña noo ño'o ká'no ña yé'e ndiví, ta
xí'in ndi'i ndee, ñaángel yó'o kana ña tioko
chée, tasin yá'á, xí'ñá, xí'in ndi'i saá inka
noo kiti tí ndáchí noo síkón, tí xáxi koñu
kúu rí, ta káchí ñaángel xí'in rí saá:

—Na'a ndó, kixi ndó nakutá'an ndó noo
kána viko ká'no ña kisa ndivi Ndios xa'a
ndó. 18 Kixi ndó ta kaxi ndó koñu narey,
kaxi ndó koñu naná'no noo natropa xí'in
koñu inka nataa na kúu na téé ní, na xa'ni
kua'a ní nivi noo nixiyo kuachi. Ta kaxi ndó
koñu tíkuáyí xí'in koñu nataa na xiyoso rí,
kaxi ndó koñu ndi'i saá noo nivi, na kúu
naná'no, na kúu nakuálí, na kúu nivi na
kómí ndayí nakaxin chiño ña kasa chiño
mii na, ta na kúu namozo na on vása kómí
ndayí sandakoo na ña kísa chiño na noo
napatrón na. Na'a ndó kaxi ndó koñu ndi'i
nayó'o —káchí ñaángel xí'in kiti tí ndáchí.

19 Ta saá xini tuku i kiti tí yiyo ní
káa, xí'in narey na xá'nda chiño noo nivi
ñoyívi, xí'in natropa na ndíkon sata nayó'o,
nakutá'an na ta nakoo yu'ú ndi'i na ña kani
tá'an na xí'in taa taká'no ta yóso kuáyí yaa,
ta kani tá'an na xí'in natropa na ndíkon
sata tayó'o. 20 Ta saá taa taká'no ta yóso
kuáyí yaa xí'in natropa ra tiin na tíkiti tí
yiyo ní káa, ta tiin na taprofeta vatá, taa
ta sandá'ví nivi xí'in ña ke'é ra kua'a ní
ñaná'no ña naka'nda ní ini nivi xini na. Chi
nivi yó'o taxi na ña nika'yi sello tíkiti ta'ya
na, ta kisa ká'no na na'ná tíkiti tí yiyo ní
káa yó'o. Ta saá xini i ndasaá taa taká'no

ta yóso kuáyí yaa sakana ra taprofeta vatá yó'o xí'in kiti tí yiyo ní káa, ta nakoyo táku taprofeta vatá xí'in kiti yó'o noo ndíka ní noo xíxi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. 21 Ta ndi'i inka nivi na ndíkon sata taprofeta vatá xí'in kiti tí yiyo ní káa, nixi'i ndi'i na xí'in espada siin ña keta yu'u taa ta yóso kuáyí yaa, ta ndi'i kiti tí ndáchí kixaa rí kaxi rí koñu na nixi'i. Ta ndi'i kiti yó'o xaxi ná'ná rí koñu nivi nixi'i, nda ni-nani ka tixin rí kutú ña.

20

To'on yó'o ká'an ña xa'a mil kuiya ña ka'nda chiño Jesucristo

1 Ta saá xini i ñii ñaángel, vaxi noo ña ñoyívi nino, ta ní'i ña llave ña nakoná ña yé'é yavi kónó ní, ta ní'i ña ñii cadena kaa ña ká'no. 2 Ta ñaángel yó'o tiin ña tíkiti tí kúu koo na'á, ta tí kúu tíkoo yatá, ta kúu rí níma ndiva'a ká'no noo ndi'i níma ndiva'a, ta Satanás kúu kivi ñaníma ndiva'a ká'no yó'o. Ta ñaángel ña ní'i cadena kaa, katón ñaníma ndiva'a ká'no yó'o ña kuno'ni ñaníma yó'o ñii mil kuiya. 3 Tá ndi'i katón ñaángel ñaníma ndiva'a ká'no, ta sakana táku ña'á ña ini yavi ká'no ña kónó ní, ta nakasi kútu ña yé'é yavi yó'o, ta chinóo ña sello sata yé'é yó'o, ña nda ñii nivi on kuchiño na nakoná na ña. Ta saá ñaníma ndiva'a ká'no on kuchiño ka ña sandá'ví ña nivi ñoyívi noo ño'o, nda ndi'i ya'a ñii mil kuiya. Nda saá Ndios taxi ra ña sañá ñandiva'a ká'no yó'o ta ndá salo'o kuiti ko'on ndíka ña.

4 Ta saá xini i kua'a ní táyi tón to'ó ná'no noo ndóo ndi'i nivi na kómí ndayí kasa nani na xa'a kuachi. Ta xini i níma nivi na kúu na nixi'i ña kandoso na sikon na, chi xikuu na nivi na kándixa to'on Ndios ta nika'an na ñandaa xa'a Jesucristo xí'in nivi. Ta nayó'o on vása ní-kisa ká'no na kiti tí yiyo ní káa, ni on vása ní-kisa ká'no na na'ná rí, ni on vása ní-taxi na ña ka'yi sello rí ta'ya na, án nda'a na. Níma ndi'i nivi na nixi'i yó'o kúu ña xini i, ta saá nataku na ta kixá'á na xá'nda chiño na xí'in Jesucristo. Saá xa'nda chiño na xí'in ra ñii mil kuiya. 5 Ta ña nataku nivi na nixi'i yó'o naní ña "ña noó nataku na nixi'i." Ta inka nivi na kúu na xa nixi'i on vása ní-nataku yachi na, tanda ndi'i niya'a ñii mil kuiya yó'o, anda saá nataku na. 6 Nivi na kúu nanoó nataku, nákaa ñasii ní ini na, ta nivi nayii kúu na. Nayó'o on vása kúchiño kivi na yichi ovi, chi ndee ña xá'ni nivi nda lo'o on vása kómí ña ndayí noo nayó'o. Ta saá kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi, ta nduu na nasutu, na kasa chiño noo Ndios ta noo Jesucristo, ta ka'nda chiño na xí'in ra ñii mil kuiya.

7 Tá ndi'i niya'a mil kuiya yó'o, ta ñaángel ña ti'ví Ndios saña ñaníma ndiva'a ká'no ña kúu Satanás. 8 Ta níma ndiva'a yó'o keta ña ko'on ndíka ña xa'a ña sandá'ví ña nivi na táku ndi'i saá ñoyívi, na kúu na sáa ini xíni Ndios, ta kúu na nañoo Gog xí'in nañoo Magog. ÑaSatanás nakaya ña ndi'i nivi yó'o ña ko'on na kani tá'an xí'in nivi na ndíkon Ndios. Kua'a ní nivi nakaya ñaSatanás; ndatán kua'a ní yotí ña yóo yu'u mini, saá koo kua'a ní nivi na nakutá'an ña kani tá'an na xí'in nivi na ndíkon Ndios. 9 Nivi na ko'on kani tá'an xí'in nañoo Ndios kee na ndi'i saá xiiña noo ño'o, ta nandika na ko'on na ta xaa na ta kono nduu na ñoo ña kúu ña kí'vi ní ini Ndios xíni ra. Ta saá Ndios taxi ra ña koyo ño'o xíxi ña kee ñoyívi nino, ta ka'mi ña ndi'i nivi na sáa ini xíni Ndios, ta ndi'i xa'a nayó'o. 10 Ta saá naángel Ndios tiin na ñaníma ndiva'a ká'no, ña kúu ña sandá'ví nivi, ta sakana táku na ña noo ndíka xíxi ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta mii noo xíxi ño'o yó'o kúu noo xa sakana na tíkiti tí yiyo ní káa xí'in taprofeta vatá ta kisa chiño noo rí. Ta saá ndiví ñoó xo'vi ní ndi'i nayó'o ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña ndí Ndios kasa nani ra xa'a kuachi nivi

11 Ta xini i ñii táyi yii tón to'ó ká'no, tón yaa kúu nó, ta Ndios kúu taa ta yóo noo táyi yó'o. Ta ñoyívi noo ño'o xí'in ñoyívi nino kee ña xíno ña kua'an xíká ña noo Ndios, ta nda ñii nivi on kuchiño koto ka na ña. 12 Ta saá xini i ndi'i na nixi'i, na xikuu naná'no xí'in na xikuu nandá'ví. Ta ndi'i nayó'o yíta na yatin noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no. Ta saá nanona kua'a ní tutu noo nika'yi ña ke'é ndi'i nivi kivi xitaku na ñoyívi. Ta saá nanona inka tutu noo nika'yi kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ndi'i nivi na nixi'i. Ñii ki'va ndatán yóo ña ke'é nivi ña nika'yi noo tutu, saá yóo ña kisa nani Ndios xa'a na. 13 Ta saá xini i takuií mini nataxi rá ndi'i nivi na

nixi'i ini takuií yó'o, ta kee nayó'o kua'an
na noo yóo Ndios. Saá tuku xini i ndi'i nivi
na nixi'i, na kúu na ndóo ñii xiiña noo naní
Hades, ta kee ndi'i nayó'o, ta kua'an na noo
yóo Ndios ña kasa nani ra xa'a kuachi na.
Ta Ndios kisa nani ra xa'a kuachi ñii ñii
nayó'o, ndatán yóo ña ke'é na. 14-15 Ta saá
naángel Ndios tiin na ndee ña xá'ni nivi, ta
tiin na ña naní Hades, ta sakana na ñayó'o,
nakoyo ña noo ndíka xíxi ño'o ndi'i saá kivi.
Ta saá tuku naángel Ndios tiin na ndi'i nivi
na on koó kivi ní-ka'yi noo tutu noo nika'yi
kivi nivi na kutaku xí'in Ndios, ta sakana
na nivi yó'o ña nakoyo na noo ndíka xíxi
ño'o. Ta ña kundo'o nivi yó'o naní "ña kivi
na yichi ovi."

21

To'on yó'o ká'an ña xa'a
ndasaá nduxaá ñoyívi nino xí'in ñoyívi ño'o

1 Ta saá xini i ndí nduxaá ñoyívi nino
xí'in ñoyívi ño'o, chi on koó ka ñoyívi nino
ñanoó, ta on koó ka ñoyívi ño'o ñanoó, ta
saá tuku on koó ka mini takuií. 2 Ta saá
xini i ñoo yii ña kúu ñoo Jerusalén ña xaá,
vaxi noo ña ñoyívi nino noo yóo Ndios. Livi
ní káa ñoo yó'o, ndatán livi káa ñáña'a ñá
livi ní tikoto ndíxin xa'a ña tonda'a ñá, saá
yóo ñoo, xini i. 3 Ta saá xini so'o i to'on ña
kixi noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no ñoyívi
nino, ta xí'in ndi'i ndee ña ká'an ña, káchí
ña saá:

—Ñoo yó'o kúu ñoo Ndios noo ndi'i saá
kivi ña vaxi kutaku ra xí'in nivi na ndíkon
ña'á, ta nivi yó'o kuu na nañoo Ndios. Ta
mii Ndios kuu ra Ndios mii na, ta nda ñii
kivi on sandakoo ra na. 4 Ndios yakón ra
ña sanayaa ra ndutа nduchu noo na xa'a ña
xaku na. Ta nda ñii ka yichi on kivi ka na, ni
on kóo ka ña kuchuchú ini na, ni on kóo ka
ña kuaku na xa'a, ni on kóo ka ña kuki'vi ka
yikí koñu na, ta ndi'i ña nixo'vi na tá yachi
on kóo ka ñayó'o.

5 Ta taa ta yóo táyi yii tón to'ó ká'no
nika'an ra, káchí ra saá:

—Vitin yi'i ndása xaá i ndi'i ña kuva'a tá
yachi.

Ta tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:

—Taa ún to'on ña ká'an i xí'in ún chi
to'on ña ndaa ña ndixa kúu ña —káchí ra.

6 Ta tuku nika'an ra xí'in i, káchí ra saá:

—Vitin xa kundivi ndi'i chiño ña
chitóni i kundivi ñoyívi noo ño'o. Ta yi'i,
naní i "Alfa xí'in Omega"* chi yi'i kúu
tanoó, ta yi'i kúu tasondí'í noo ndi'i ña yóo.
Ta ndi'i nivi na yíchi takuií, taxi sii i takuií
ko'o na. Ta takuií yó'o kómí rá ndee ña
taxi rá kutaku nivi ndi'i saá kivi ña vaxi.
7 Ta ndi'i nivi na kundeé noo ña on vá'a
ta on vása ní-sandakoo na yichi i, nayó'o
naki'in na ndi'i ñava'a taxi i nda'a na. Ta
ndi'i saá kivi ña vaxi yi'i kuu Ndios mii na,
ta nayó'o kuu nasa'ya mii i. 8 Ta nivi na
sandakoo yichi i chi yí'ví na koto xo'vi na
xa'a i, ta nivi na on vása kándixa yi'i, ta nivi
na ké'é ndi'i saá noo ña on vá'a ñakini, ta
nivi na xá'ni inka nivi, ta ndi'i taa ta kí'vi
kuachi xí'in ña'a ñá on siví ñásí'í ra kúu,
án ndi'i ña'a ñá kí'vi kuachi xí'in taa ta on
siví yii ñá kúu, ta nivi na nákuati tásín xa'a
inka nivi, ta nivi na kísa ká'no ñaídolo án
ñaimagen ña on siví Ndios ndino'o kúu, ta
nivi na ká'an ñavatá, ndi'i nivi yó'o xíni
ñó'ó ko'on na koyo na noo ndíka noo xíxi
ño'o xí'in ño'o ká'ndi ña naní azufre. Ta ña
xo'vi na ñayó'o naní "ña nixi'i na yichi ovi"
—káchí Ndios, nika'an ra xí'in i.

To'on yó'o ká'an ña xa'a ñoo Jerusalén ña xaá

9 Ta saá xini i ñii ñatá'an na uxa naángel
na xini'i uxa copa noo xiño'o uxa ñayo'vi
ní nixo'vi nivi na xitaku tá xa yatin kixaa
kivi sondí'í ñoyívi. Ta ñaángel yó'o kixaa
ña noo i, ta nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—Na'a, kixi ún noo i, ta saná'a i yó'ó
ñáña'a ñá koo ñásí'í Ndikachi —káchí
ñaángel xí'in i.

10 Ta saá kixaa Nima Ndios ta sakundixin
níí mii ña yi'i, ta xini'i ña yi'i nixa'an i xí'in
ña ñii yuku ká'no ña síkón ní. Ta saná'a
ña yi'i ñoo yii ña kúu Jerusalén ña xaá. Ta
saá xito i ndí nda ñoyívi nino noo yóo Ndios
vaxi noo ñoo yii yó'o ña kixaa ña nda ñoyívi
noo ño'o. 11 Ta ñoo yii ká'no yó'o livi ní
yé'e táxa ña, chi ña yé'e táxa káku ña noo
ña yé'e mii Ndios. Ta ndatán yé'e táxa yuu
livi ña yá'ví ní, ña naní jaspe, saá yóo ña.
Ta ndatán yóo yuyu yé'e ña táxi koto yó
nda inka tá'ví sata ña, saá yóo yuu livi yó'o.
12 Ñii nama ká'no ní ta síkón ní ña, xino
nduu ña ñoo yii yó'o. Ta nama yó'o kómí
ña uxu ovi yé'é, ta ñii ñii yé'é ñíndichi ñii

* 21:6 "Alfa" kúu kivi letra ñanoó alfabeto to'on griego, ta "Omega" kúu kivi letra sondí'í alfabeto yó'o.

ñaángel, ta ñii ñii yé'é nikạ'yi ña xí'in kivi
ñii na uxu ovi taạ na xikuu sạ'ya taIsrael
kuiyạ xinạ'á, chi sạ'ya ñani síkuá taIsrael
yó'o nduu na uxu ovi ti'vi ná'no nivi na kúu
nivi nañoo Israel. Ta yé'é ñanoó nikạ'yi
ña xí'in kivi sạ'ya taIsrael tanoó, ta yé'é
ñaovi nikạ'yi ña xí'in kivi sạ'ya ra taovi,
ta saá nixaạ nikạ'yi kivi ndi'i na uxu ovi
sạ'ya taIsrael noo ña uxu ovi yé'é ña kómí
nạmạ ña xino nduu sạtạ ñoo yii ká'no yó'o.
13 Ta uni yé'é xíto ña chí noo kána ño'o,
ta inkạ uni yé'é xíto ña chí norte, ta inkạ
uni yé'é xíto ña chí sur, ta inkạ uni yé'é
xíto ña chí noo kuạ'ạn kẹtá ño'o. 14 Ta uxu
ovi xiiña xạ'ạ nạmạ ña xino nduu ñoo yii
ñó'o uxu ovi yuu ná'no. Ta ñii ñii ña uxu
ovi yuu yó'o nikạ'yi ña xí'in kivi ñii natạa
na xikuu uxu ovi naapóstol na kisa chiño
noo Ndikachi. Saá chi yuu ñanoó nikạ'yi ña
xí'in kivi ñii taapóstol, ta yuu ñaovi nikạ'yi
ña xí'in kivi inkạ taapóstol, ta saá nixaạ
nikạ'yi kivi ndi'i na uxu ovi naapóstol noo
ña uxu ovi yuu ña kúu ña ñó'o xạ'ạ nạmạ
yó'o.

15 Ta ñaángel ña nikạ'ạn xí'in i ní'i ña
ñii ña ndạtán káa yiton ndạkú, ta nina oro
kúu ña. Ta ñaángel xini ñó'ó ña ñayó'o
xạ'ạ ña cho'on ki'va ña ndasaá kúu ki'va
ña kómí ñoo yii ká'no. Ta cho'on ki'va ña
nạmạ síkón ña xino nduu sạtạ ñoo yó'o,
ta cho'on ki'va ña ndi'i yé'é ña kómí nạmạ
yó'o. 16 Ta komi kúu siin ñoo yii ká'no yó'o,
ta ñii kúu ki'va ña kómí ñii ñii siin ñoo
yó'o. Ñii kúu ki'va ñandíkạ ña, xí'in ñakáni
ña, ta xí'in ñasíkón ña. Ta ñii ñii siin ña,
ña kúu ñakáni ña xí'in ñandíkạ ña, ta xí'in
ñasíkón ña, kómí ñii ñii siin yó'o ovi mil ovi
ciento kilómetro.† 17 Ta saá cho'on ki'va
ñaángel ñandíkạ noo kuíkon nạmạ ña xino
nduu sạtạ ñoo yii yó'o, ta kómí ña ñii ciento
ovi siko komi vạvi ndạ'ạ taạ. Chi ñaki'va
cho'on ñaángel yó'o ñii kúu ña xí'in ki'va
ña chó'on nivi.

18 Ta nạmạ síkón kuvạ'a ña xí'in nina yuu
livi ña yé'e táxa, ña nạní jaspe. Ta mii ñoo
yii ká'no kuvạ'a ña xí'in nina mii oro. Ta
ndạtán yóo yuyu yé'e ña táxi koto yó ndạ
inkạ tá'ví sạtạ ña, saá yóo oro yó'o. 19 Ta
ña uxu ovi yuu ná'no ña ñó'o xạ'ạ nạmạ
ña xino nduu sạtạ ñoo yó'o, kómí ña kuạ'ạ
ní yuu ña livi ní, ta yá'ví ní. Yuu ká'no
ñanoó kómí ña yuu livi ña nạní jaspe ña
kúu yuu ña yé'e táxa. Yuu ká'no ñaovi
kómí ña yuu livi ndí'í, ña nạní zafiro. Yuu
ká'no ñauni kómí ña yuu livi kuíi ndí'í, ña
nạní ágata. Yuu ká'no ñakomi kómí ña yuu
livi kuíi, ña nạní esmeralda. 20 Yuu ká'no
ñao'on kómí ña yuu livi yá'á kuá'á ña nạní
ónice. Yuu ká'no ñaiño kómí ña yuu livi
kuá'á ña nạní cornalina án rubí. Yuu ká'no
ñauxạ kómí ña yuu livi kuáán yá'á ña nạní
crisólito. Yuu ká'no ñaonạ kómí ña yuu
livi kuíi kui'ya, ña nạní berilo. Yuu ká'no
ñaiin kómí ña yuu livi kuáán yaa ña nạní
topacio. Yuu ká'no ñauxu kómí ña yuu livi
kuíi kuáán ña nạní crisopraso. Yuu ká'no
ña uxu ñii kómí ña yuu livi ndí'í kuá'á, ña
nạní jacinto. Yuu ká'no ña uxu ovi kómí
ña yuu livi ndí'í ndino'o, ña nạní amatista.
21 Ta ña uxu ovi yé'é ña kómí nạmạ ña xino
nduu sạtạ ñoo yii, ñii ñii yé'é yó'o kuvạ'a
ña xí'in ñii yuu yaa ña livi ní, ña yá'ví ní,
ña nạní perla. Uxu ovi kúu yé'é, ta uxu ovi
kúu perla ná'no yó'o. Ta yichi ká'no ñoo
yó'o, nina ñaoro kúu ña. Ta noo yichi yó'o,
ndạtán yóo yuyu yé'e ña táxi koto yó ndạ
inkạ tá'ví sạtạ ña, saá yóo ña.

22 Ta ni-xini i ndạ ñii ve'e ño'o ñoo yii
ká'no yó'o, chi ndạtán yóo ve'e ño'o ñoo
yó'o, saá yóo mii Ndios, Taạ tạ kómí ndi'i
ndee, xí'in Ndikachi tí yóo xí'in ra. 23 Ta
ñoo yii ká'no yó'o on vása xíni ñó'ó kạ ña
nandíi ño'o yé'e ká'no ña ye'e ndiví, ni on
vása xíni ñó'ó ña ye'e tíyoo noo ñañoó,
saá chi mii Ndios xí'in mii Ndikachi kúu na
livi ní ká'no yé'e ñoo yó'o. 24 Ta nivi na
kixi ndi'i saá ñoo ñoyívi na kúu na kándixa
Jesucristo, nayó'o kuu na kutaku noo yé'e
yó'o. Ta ndi'i nivi na xikuu narey ná'no
na xikomí ndee xí'in ñakuíká, nayó'o xaạ
na taxi na ñavạ'a xikomí na ndạ'ạ Ndios.
25 Ta ndi'i saá kivi kuu nóná uxu ovi yé'é
ña kómí nạmạ ña xino nduu sạtạ ñoo yó'o.
On nakasi kạ na yé'é yó'o, chi ndạ ñii yichi
on kóo kạ ñoó naa, ndạtán nixiyo ñoyívi
yatá. 26 Ta nivi na kixi ndi'i saá xiiña ñoyívi,
na kúu na xikomí ndee ná'no án na nạki'in
kuạ'ạ ní ñato'ó, nayó'o xaạ na ta taxi na
ndi'i ndee xí'in ndi'i ñato'ó ndạ'ạ Ndios.
27 Ta ndạ ñii ña kúu ñakini, ni ñayạkuạ on
kuchiño ki'vi ña ñoo yii yó'o. Ni ndạ ñii
nivi na kúu na ké'é ñakini, ni nivi na ká'ạn

† 21:16 Ovi mil ovi ciento kilómetro kúu uxu ovi mil estadio.

ñavatá, on kuchiño ki'vi na ñoo yii yó'o. Ndasaá kuiti nivi na nika'yi kivi noo tutu ña kómí Ndikachi kúu nivi na kuchiño ki'vi ñoo yii yó'o, chi noo tutu yó'o yóo kivi ndi'i nivi na kutaku xí'in Ndios ndi'i saá kivi ña vaxi.

22

1 Ta saá ñaángel saná'a ña yi'i ñii yuta xí'in takuií ndii, ta takuií yó'o kúu tá táxi ndee ña kutaku nivi. Ta ndatán yóo ña náye'e táxa yuyu yé'e saá yóo ña náye'e takuií yuta yó'o. Takuií yó'o kúu tá káku mii noo yóo táyi yii tón to'ó ká'no noo xá'nda chiño Ndios xí'in Ndikachi, 2 ta xíno takuií yó'o kua'an rá ma'ñó yichi ká'no ña yóo ñoo yii ká'no. Ta ovi tá'ví saá yu'u yuta yó'o yíta yiton, ta kóon kui'i nda'a nó. Ta nivi na kaxi kui'i yó'o kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta yiton yó'o táxi nó kóon uxu ovi noo kui'i nda'a nó, chi ñii ñii yoo táxi nó kóon kui'i nda'a nó. Ta yuku nda'a yiton yó'o va'a sanda'a ña ndi'i noo kue'e nivi na kúu na kixi ndi'i saá ñoo. 3 Ta nda ñii ka ña kómí chi'ña, on kóo ka ña ñoo yii yó'o. Ta táyi tón to'ó ká'no Ndios xí'in Ndikachi kunakaa nó ñoo yii yó'o, ta ndi'i nivi na kúu na kísa chiño noo ra, nayó'o kasa ká'no na ra. 4 Ta ndi'i nivi yó'o ndixa koto na noo ra, ta ka'yi kivi ra ta'ya ñii ñii na. 5 Ta ñoo yii yó'o nda ñii kivi on kuñoó ka ña, ta on vása koni ñó'ó ka nivi ño'o va'a ña natoon na, ni on koni ñó'ó ka na ño'o ká'no ña ye'e ndiví, chi mii Ndios kúu taa ta ye'e ñoo yii yó'o. Ta nivi na yóo xí'in Ndios ka'nda chiño na xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi.

To'on yó'o ká'an ña xa yatin ní vaxi kivi ña ndikó Jesucristo ñoyívi yó'o

6 Ta saá ñaángel nika'an ña xí'in i, káchí ña saá:

—To'on yó'o kúu ña ndaa ña ndixa. Mii Ndios, taKá'no noo yó, ta kúu taa ta nika'an ini naprofeta kuiya xina'á, vitin xa ti'ví ra ñaángel mii ra ña ko'on ña taxi ña kundaa ini nivi na kísa chiño noo ra xa'a ña kama ní kundivi.

7 Ta nika'an Jesucristo to'on yó'o:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa i! Ta nákaa ñasii ní ini nivi na kísa ndivi to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o —káchí ra.

8 Ta yi'i, taJuan, xini so'o i ta xini i xí'in nduchu noo i ndi'i ñayó'o ña sanativi Ndios noo i. Tá ndi'i niya'a ña xini so'o i ta xini i yó'o, ta saá xikuxítí i nda noo ño'o noo ñíndichi ñaángel, ña kúu ña saná'a ña xini i ta ña xini so'o i, chi kóni i kasa ká'no i ñaángel yó'o, níkúu. 9 Ta nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—On ke'é ún saá, on kuxítí ún noo i. Saá chi ndatán yóo mii ún xí'in nañani ún naprofeta xí'in ndi'i inka nivi na kísa ndivi ña ká'an to'on ña yóo noo tutu yó'o, saá yóo yi'i. Chi ndi'i yó kísa chiño yó noo Ndios. Xa'a ñayó'o xíni ñó'ó ndasaá kuiti Ndios kasa ká'no yó —káchí ñaángel xí'in i.

10 Ta tuku nika'an ñaángel xí'in i, káchí ña saá:

—On chikaa se'é ún to'on Ndios ña yóo noo tutu yó'o ña ká'an xa'a ña kundivi, chi xa yatin ní vaxi kivi ña kundivi ndi'i ñayó'o. 11 Ta vitin nivi na ké'é ña on vá'a, ta nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ña on vá'a. Ta nivi na ké'é ñakini, nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ñakini. Ta nivi na ké'é ñava'a, ta nayó'o, va'a ná kundikon na ke'é ka na ñava'a. Ta nivi na nátaxi xí'in mii ña kasa ndivi na ña kóni Ndios, ta va'a nayó'o ná kundikon na kasa ndivi ka na ndi'i saá ña kóni Ndios —káchí ñaángel xí'in i.

12 Ta nika'an Jesucristo, káchí ra saá:

—¡Koo ti'va ndó! ¡Kama ní xaa i! Ta xí'in yi'i xaa ya'vi ña cha'vi i ñii ñii nivi, ndatán yóo ña va'a án ña on vá'a ke'é nivi yó'o. 13 Yi'i naní i "Alfa xí'in Omega", chi yi'i kúu tanoó ta yi'i kúu tasondí'í noo ndi'i ña yóo ñoyívi. Kivi ñanoó kixá'á ñoyívi, ta yi'i kúu ta xa táku, tanda kixaa kivi sondí'í ñoyívi, ta táku ka i —káchí Jesucristo.

14 Ta nákaa ñasii ini nivi na kúu na nákata tikoto na ña nduyaa ní ka ña,* chi nayó'o kukomí na ndayí kaxi na kui'i tí kóon nda'a yiton, ta kui'i yó'o táxi kutaku na ndi'i saá kivi ña vaxi. Nayó'o kukomí na ndayí ki'vi na yé'é ña kómí nama ña xino nduu sata ñoo yii ká'no, ta saá kuchiño kutaku na ñoo yii yó'o. 15 Ta nivi na kundoo ke'e sata nama ña xino nduu ñoo yii, kúu nivi na ké'é ña on vá'a ñakini, xí'in nivi na kúu na nákuati tásín, ta nataa na kí'vi kuachi xí'in náña'a ná on siví násí'í na kúu,

* 22:14 Ña nákata nivi tikoto na ká'an ña xa'a ña sándakoo nivi ña ké'é na ña on vá'a.

án náña'a ná kí'vi kuachi xí'in nataa na on siví yii ná kúu, ndi'i nivi na xá'ni inka nivi, ta nivi na kísa ká'no ña kúu ídolo án ña kúu imagen ña on siví Ndios ndino'o kúu, xí'in nivi na kúsii ní ini ká'an ñavatá, ta nda lo'o on vása sándakoo na ña sándá'ví na inka nivi. Ndi'i nivi yó'o on kukomí na ndayí ki'vi na kutaku na ñoo yii ká'no xí'in Ndios.

16 Ta tuku nika'an Jesucristo, káchí ra saá:

—Yi'i, taJesús, xa ti'ví i ñaángel ña kísa chiño noo i xaa ña ka'an ña ndi'i to'on yó'o xí'in ún. Saá chi kóni i ña ndato'on ún xí'in ndi'i nivi na kándixa yi'i ta nákutá'an na ñii ñii xiiña xa'a ña kísa ká'no na yi'i. Ta yi'i tuku naní i "Tio'o noo kaku yiton tón kúu tarey David." Ta yi'i tuku naní i "Taa sa'ya ñani síkuá tarey David." Ta tuku naní i "Kimi tí náye'e xitaan ní" † —káchí Jesucristo.

17 Ta Nima Ndios xí'in ñáña'a ñá livi ní ñá tonda'a xí'in Ndikachi, ká'an na káchí na saá:

—Na'a ndó kixi ndó noo Ndios —káchí na.

Ta ndó'ó na xíni so'o to'on yó'o, saá tuku ka'an ndó kachí ndó xí'in inka nivi:

—Na'a ndó kixi ndó noo Ndios —kachí ndó.

Ta ndó'ó, nivi na yíchi takuií, va'a kixi ndó ko'o ndó takuií tá taxi kutaku ndó ndi'i saá kivi. Va'a kixi ndi'i ndó ko'o ndó takuií yó'o, chi takuií tá sání'i Ndios ndó'ó kúu rá.

18 Ta yi'i taJuan, ndixa ká'an i xí'in ndó'ó, nivi na kúu na xíni so'o to'on yó'o ña kúu to'on ña nika'an Nima Ndios ini i xa'a ña taa i ña noo tutu yó'o. Ndixa ndáto'on i xí'in ndó, káchí i saá: Tá yóo nivi na chinóo ka to'on ña nasama na ña ká'an to'on Ndios ña nitaa i noo tutu yó'o, ta Ndios chinóo ka ra ñayo'vi ní xo'vi nivi na ke'é saá. Ndatán yóo ña ká'an tutu yó'o xa'a ñayo'vi ní xo'vi nivi, ñii ki'va saá xo'vi ní nivi yó'o. 19 Saá tuku tá yóo nivi na kindaa to'on Ndios ña nitaa i noo tutu yó'o, ta Ndios kindaa ra ndayí ña kutaku nayó'o xí'in ra ndi'i saá kivi ña vaxi. Ta saá tuku Ndios kindaa ra ndayí ña ki'vi nayó'o kutaku na ñoo yii ká'no, ta kindaa ra nda'a nayó'o ndi'i ñava'a ña ká'an tutu yó'o xa'a.

20 Taa ta kísa ndaa xa'a to'on yó'o ká'an ra xí'in ndó, káchí ra saá:

—Ndixa kama ní ndikó i —káchí ra.

Ta ndi'i nivi na kándixa ña ká'an ra káchí na saá:

—Saá ná koo ña. ¡Na'a, kixi ún, Tata Jesús, Taa taKá'no noo yó!

21 Ta Jesucristo Taa taKá'no noo yó, ná ke'é ra ñava'a ní xí'in ndi'i ndó'ó. Saá ná koo ña.

† 22:16 Ndi'i kivi yó'o ká'an ña xa'a Cristo, taa ta ti'ví Ndios ña sakaku ra nivi.